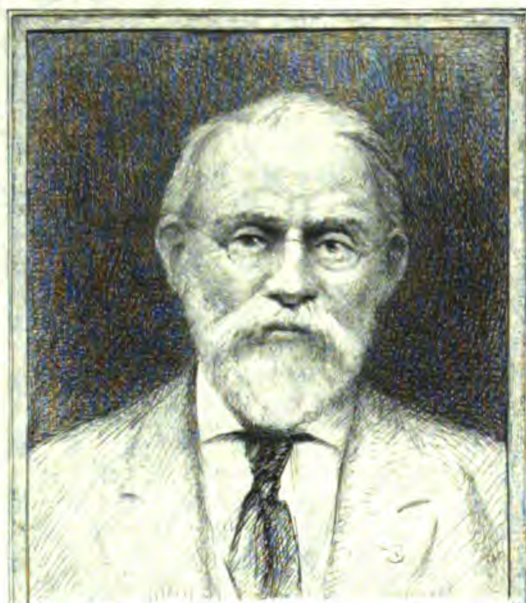

2 A

7-9288

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

VYDAVATEL:
JAN LAICHTER.

REDAKTOR:
PROF. DR. T. G. MASARYK.

ROČNÍK VI.

1899.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER, KRÁL VINOHRADY.

TISKEM B. GRUNDA A V. SVATOŇĚ NA KRÁL. VINOHRADECH.

Obsah ročníku šestého.

A.

Články.

Posudky a úvahy.

Krásné písemnictví.

Spisy vědecké a poučné.

Zprávy.

B.

Rozhledy politické.

I. Vnitřní.

II. Zahraničné.

Rozhledy po veřejném hospodářství.

Rozhledy zemědělské, živnostenské a obchodní.

Rozhledy sociální.

Rozhledy školské.

Naše Doba.

Svůj programm už objasňovat nemusíme — znají jej netoliko naši přátelé, nýbrž i odpůrcové. Účel těchto řádek je, žádat naše přátele, aby pro Naši Dobu a pro Laichterův Výbor ve svém okolí všemožně působili a takto nám pomáhali.

Zároveň oznamujeme svému čtenářstvu malou změnu. Aby se totiž předplatitelům Naší Doby dostalo poučení literárního co nejlepšího, hlavně ovšem soustavného, rozhodli jsme se, vydávat při každém ročníku jedny, po případě i dvoje dějiny cizích literatur. Začínáme francouzskou. Plán náš je, podávat dějiny doby nové a novější. Tou měrou, kterou se u nás vliv literatur cizích šíří, pociťuje se nedostatek dějin různých literatur; massa čtenářstva dovídá se z překladů a kritik o jednotlivých jménech a směrech, ale nedostává se mu dostatečného poučení o celkovém vývoji té nebo oné literatury. Tak na př. právě z francouzského písemnictví čte se teď u nás dost, ale schází nám poučení o tom, jak dnešní francouzští spisovatelé stojí na základech položených už věkem XVIII., Montesquieuem, Diderotem, Rousseauem, Voltairem, Beaumarchaisem a j. A stejně si přejeme poučení o starších spisovatelích století našeho.

Proto že však není dostatek odborníků vlastních, odhodlali jsme se, pomoci si překlady. Jak čtenářové vidí, tvoří článek o francouzské literatuře svůj zvláštní oddíl; v číslech následujících bude pokračování stránkované zvláště, celek pak se z ročníku Naší Doby může vyloupnout a svázat pro sebe. Nakladatelství dá na konec udělat vhodné desky.

Tímto způsobem chtěli bychom svým odběratelům, rok po roce, pořídit přehled všech literatur, doufajíce, že nám tuto literární svépomoc schválí.

Nakladatelství a redakce Naší Doby.

Letošní výstava architektury a inženýrství.

Napsal professor Antonín Vávra.

Tou dobou, kdy čtenář má tyto řádky v rukou, jsou již brány výstavy architektury a inženýrství, uspořádané letos v budovách Královské obory, navždy zavřeny. Celá výstava náleží už minulosti. Možno tedy o ní promluvit jako o věci historické. Možno totiž na základě přiměřeného rozboru vystavených věcí zcela nepředpojatě uvážiti její bohatost i její mezery, její výborné stránky i vady, a tak dojíti poznání, jaký význam má tato neobyčejná výstava pro současnou techniku domácí; jaké místo asi zaujímají jednotlivá odvětví průmyslu našeho v průmyslu světovém; jakož i jaký užitek může nám tento nesnadný podnik výstavní přinésti v době nejblíže příští.

Přehled a súčtování takové jsou nezbytně nutné, nemá-li snaha a práce podnikatelů výstavy rozplynout se našemu lidu v pouhou vzpomínku, jako až dosud rozplynuly se skoro všecky okázalé slavnosti národní, když poslední jejich fanfár dozněl. Jest toho tím více potřebí, že v běžícím desítiletí jest tato letošní výstava již druhou velkou výstavou, na které vykázáno bylo práci technické a řemeslné místo velmi rozsáhlé. Nebo ačkoli pokrok průmyslu děje se nyní úžasně rychle, zvláště v oboru strojním; nicméně doba sotva sedmi let, která leží mezi výstavou jubilejní a letošní výstavou architektury a inženýrství, jest přece jen krátká, a tu jest oprávněna otázka: Co dobrého nového nám přinesla tato naše letošní výstava?

Výstava obsahovala vedle odborného školství hlavně architekturu, stavitelství, hornictví a hutnictví, pak inženýrství a řemesla. Za přídavek byla jí dána — snad, aby se také duch času nasytil — celá řada „slavných dnů“. Projděmež v duchu ještě

jednou ty nashromážděné zde předměty a posuďme je, tu povšechně, tam odborně podrobněji, podle toho, jak jsou nám odborem bližší nebo vzdálenější.

*

Uspořádat výstavu architektury pro nejširší obecenstvo jest myšlénka dojista zvláštní: smělá a doufanlivá. Neboť architektura jakožto výtvarné umění velkého slohu musí se právě pro tento veliký rozsah svých výtvorů již zpředu zříci vystavení nejvlastnějšího díla svého, umělecké stavby, na prostoře obmezené, jakou má k disposici výstava. Tím musí se vystavovatel vzdáti také té možnosti, že by mohl představiti diváku své dílo bezprostředně a tím způsobem, aby vynikla jeho nejvlastnější idea, vůbec aby obecenstvu bylo srozumitelné. Tato zvláštnost tvorby architektonické činí vlastně výstavu architektonickou nemožnou. Vystavovatel odkázán jest jen na své pomůcky, kterých užívá při své práci, na plány, modely a j. Ty po pravidle nebývají vlastním předmětem architektonické tvorby, nýbrž jen její pomůckou. Předmětem výstavním býti ovšem mohou, ale tím přesmykuje se těžiště výstavní na pole zcela jiné: na výstavu pomůcek architektury, hlavně grafických prací a plastiky.

Pro odborníka má tato zvláštnost architektury velikou výhodu. Na malém prostoru vidí zde celou dílnu mistrovu; může vniknout do jeho myšlenek až do nejmenšího detailu; obdrží vysvětlení, co mu není pro nepřístupnost na vlastní stavbě dost jasné, a mnohé jiné. Uspořádat tedy výstavu těchto pomůcek jest dílo velmi vítané, zvláště mladším. Také má svůj význam pro širší obecenstvo, ne přísně odborné: poskytuje souborného přehledu celé soudobé tvorby. Což pro toho, kdo se zajímá o pokrok národní, má velkou cenu.

Poněkud jinak se to má s obecenstvem nejširším, kterému nedostává se odborného vzdělání buď vůbec, nebo má je v míře jen malé. Toto obecenstvo u nás je dvojího druhu. Jedni jdou na výstavu skutečně k vůli poučení. Z nejlepších svých sil studují, t. j. všímají si toho, co je zajímá svou užitečností nebo krásou. Tito měli by tvořit jádro výstavních navštěvovatelů. Pro ně měla by výstava býti uspořádána zvlášť srozumitelně, totiž věcně, správně a přehledně. Neboť z nich vychází časem svým dorost odborný. Jsou to hlavně nižší třídy našeho lidu, městského i venkovského; lidé sice málo učení, ale vědění a umění žádostiví. Pro ty jest

výstava vysokou školou, na dobu sice krátkou, ale nikoli bez vlivu. Prospěje-li výstava vůbec komu odborně, ne pouze na penězích, prospěje těmto navštěvovatelům nejvíc. U nás, jak známo, tvoří tyto vrstvy ode dávna jádro národu, jsou důležitější než jinde. Proto má výstava u nás význam mnohem větší, nežli na př. u Němců v říši, kde odborné vzdělání jest přece jen více rozšířeno po širších vrstvách než u nás. K poznání tomu přijde každý bedlivý pozorovatel, který se nenechá zmásti někdy vskutku oslňujícím talentem našeho lidu.

Pohlížíme-li na výstavu architektury s tohoto pro nás, jak za to máme, nejdůležitějšího hlediska, oddělení architektonické bylo nestejně dobře uspořádáno. Někde dělalo dojem spěchu, práce to až v posledním okamžení provedené. Zdálo se právě zde jako i v odděleních ostatních, jako by nebývala výstava před tím dost připravována v příslušných kruzích. Že toho jest škoda, netřeba podotýkat. Ale i to, co podáno bylo, zdobilo výstavu nemalou měrou.

Druhý druh nejširšího obecenstva má význam jen pro tourniquetty a kassy. Vysoká a dlouhá pole výstavních hrazd v oddělení architektonickém, na nichž navěseny byly obrazy děl uměleckých, nemůže jemu býti než papír posetý směsicí čar a barev. Nerozumí jim vůbec. Vábí jej jenom pestrá malba façady nebo barva vnitřku budovy. Ale ne na dlouho. Poněvadž pak těchto lidí u nás jest nejvíce, zůstával trakt architektury téměř stále prázdný. A předce súčastnili se výstavy naši nejpřednější architekti, i nejstarší, vystavili práci celého života, díla, jež jsou a zůstanou krásná i potom, kdy po zástupech se slávou před tourniquetty vítaných nebude dávno ani stopy.

Pozoruhodné jest, že těchto netečných, jen po kratochvíli toužících vrstev společenských na cizích výstavách není. Nejsouť ani nejmenší součástí prací inženýrských. Jen naše výstava se jimi honosila. Zajisté podivili se tomu cizinci, kteří výstavu navštívili. Trvalý úspěch výstavy nezávisí nijakž na těchto návštěvnících. Naopak. Odpuzují živly rozvážně a tím škodí dobré věci. Nižší číslo návštěvy cizích výstav má větší vliv a úspěch odborný než veliká čísla naše pomocí tohoto materiálu.

Československá náves — vlastně ty reje na ní — poškodily technický úspěch výstavy. Budoucně musí se uspořádat takový rej za ohradou, musí-li vůbec býti. Architektura a inženýrství jsou umění čistá, opravdová; nesluší se strhovat je do

strouh a do kolejí všedního prachu. V budoucnosti výstavy menší, nenákladné, ale přísně odborné přinésti mohou našim poměrům lepší úspěch nežli právě zavřená výstava, poněvadž mohou býti poučnější pro ty, kteří poučení potřebují a o ně stojí.

V oboru architektury máme za to, prospěl by našemu účelu lépe illustrovaný průvodce architektonický po Praze a po Čechách, vhodně příruční, vzornými fotografiemi ozdobený a stručnými popisy opatřený. Taková kapesní exposice má mnohé výhody, doma i na cestách. Působí trvale zvláště na dorost, neboť seznamuje s předmětem zobrazeným, tříbí vkus, podporuje obrazotvornost a bývá rádcem i později. Přispělo by se tím také k zachování našich památek stavebních. Nesměl by však padnout za kořist spekulaci.

Podobně se to má s výrobky řemeslnými. Levná sbírka fotografií čistě slohového nábytku musela by míti nyní velmi dobrý vliv na rozšíření jeho. Nebo kdo si vše, i jen to nejlepší, co bylo vystaveno v tomto oboru, zapamatoval? Kdo srovnal soudně ve všem jednotlivé výstavní předměty. Pouhou notickou časopisní se to odbýti nedá.

Krátce: exposice architektury měla by se tiskem vhodně rozmnožit, aby vnikla do širokých vrstev a působila v nich.

*

Ještě větší pozornosti nežli výstava architektury zasluhuje výstava pozemního stavitelství. Zasahujeť tento obor technické práce hloub do našeho života. Všecky vrstvy společenské, chudí i bohatí, soukromníci i veřejné správy, mají v něm důležitý zájem. Nejen pěstování duševních potřeb a důležité zájmy blahobytu občanstva, ale i zdraví, mravnost i popud k nové činnosti k pokroku, nerozlučně tkví v poměrech stavebních. Vliv ten jest mnohem mocnější, nežli se u nás veřejně doznává. Na poměrech obydelních závisí vlastně všechen život náš. Snadno se může o tom každý přesvědčit, kdo si věci blíže doma všimnul nebo kdo by chtěl z té příčiny nějaký čas ztrávit v cizině.

Výstava pozemního stavitelství, ač není bohatá, nese na sobě venkoncem ráz opravdovosti a snahy po zlepšení našich poměrů stavebních, pražských i venkovských. Těžiště celé této výstavní části spočívá v návrzích vzorných bytů tří našich nejvýznačnějších vrstev společenských: obydlí rolníka, dělníka a úředníka. Třeba nebylo na těchto návrzích všecko tak zdařilé,

jak toho žádá účel nebo jak to sám navrhovatel cítil; již to, že vystavena byla na prohlídku skutečná obydlí, zasluhuje vděku, neboť to zavdává zúčastněným kruhům podnět k přemýšlení a k zlepšení, co dosud nedokonalého. Životní potřeby jsou tak mnohé a různé, nelze tedy vyhověti všem na jeden způsob.

Za výstavním palácem vystaveno bylo na prohlídku dělnické obydlí. Dobrý byt pro dělníky zůstává až doposud naléhavou potřebou naší doby. Dělník bydlí namnoze špatně a draze. Co na odpomoc bylo u nás v té věci vykonáno, neuspokojilo vlastně nikoho: podnikatele pro nákladnost provedených staveb, dělníka stísněností a nepohodlím bytu, zdravotní pak orgány zanedbáním nezbytných požadavků zdravotních. Také na letošní výstavě byla tato úloha řešena: dvě malé místnosti, kuchyně a světnice, s malou pavláčkou, toť prý vzorné obydlí dělnické. Uvnitř těchto místností využitkován k některému účelu každý kout, každý výklenek. Vskutku, kdyby otázka dělnického bytu záležela jenom ve využitkování co možno malého prostoru k obydelným účelům co možno mnohým, výstavní rozřešení nebylo by zlé. Ale obáváme se, že přemnohý dělník, který sobě skutečně prohlídl tento byt, řekl naposled: Ten není pro mne. Dva jen trochu tělnatější lidé neměli by v něm mnoho pohodlí; vysoko urostlý také by se v něm necítil doma; jen vyzáblé lidi mohl by jakž takž uspokojit. Skoro se zdál pouhým návrhem, jakby se na obmezené stavební ploše dalo provésti co nejvíce takových komůrek. Příkladný byt dělnický to nebyl, i přes nejlepší snahu navrhovatele.

Otázka dělnických bytů zůstává i dnes ještě nerozřešena. Zdá se, že ani nejsou to stavitelé, kteří by na prvním místě povoláni byli rozřešit tuto úlohu zdárně. Popud musí vycházet od dělnictva samotného. Jak? to pěkným způsobem provedli tovární dělníci v nižších kantonech švýcarských. Pisatel poznal to na své studijní cestě r. 1886. Z rána před šestou hodinou, když se ubíral se svými spolucestovateli z Winterthuru do Rieterovy továrny v Unter-Töss, pojednou bylo vidět na vůkolních stráních, jak z jednotlivých domků vyjíždějí velocipedisté: ramenatí, s hlavou při samé hrudi a nohy skoro až u země. Jedou volně: všichni ke společné silnici. Teď jedou řadou po ní. Zmizeli v oklice horské. Kam jedou? Na dostihy? Ba, nikoli. Setkali jsme se s nimi v továrně Rieterově. Byli to dělníci. Jeli ze svých bytů do práce. Na nádvoří továrním, pod prostranným přístřeším byly

srovnány jejich velocipedy. Lišily se nápadně od velocipedů ve vedlejším oddělení, od úřednických neb od našich sportovních. Kola byla nízká; i obstarožný dělník dostal se nohou s velocipedu brzy na zem, aniž se musil obávat, že upadne. Byla bez pneumatik, pro celoroční jízdu na silnici. Obruč byla z pružného, pevného dřeva. Sedlo měkké, na pružinách jako naše kočáry. Stál několik málo franků. Tak jezdil každý dělník do práce z vlastního bytu na svém kočáře. Většina dělníků měla byty stálé, vlastní. Pokud bylo možno z rozhovorů seznat, byli se svým stavem spokojeni. Později poznali jsme takové velocipedisty na více místech švýcarských.

Také většina našeho dělnického lidu jest milovna stálého bydla. Kteří nejsou, zkazili se neurovnanými poměry průmyslovými, hlavně obydelními. Nechali by se však dobrým obydlím zase napravit. Zdá se, že stálé vlastní obydlí jest pro českého dělníka byt nejpřiměřenější. Každý z nich rád bydlí podle svých vlastních potřeb nebo podle své vlastní chuti. Nelze na to nic podstatného namítnouti. Dělník takový má nejen svůj byt, ale má svůj domov. Otázka dělnického bytu zní tedy jinak: Nikoli směstnávat mnoho dělníků na malém místě, v těsných komůrkách, ale z a k l á d a t p r o n ě d o m o v. Nebo aspoň poskytnout jim v tom pomoci. Oč, že by pak naše dělnictvo bylo šťastnější! Také průmyslu by to bylo na prospěch. Dělnictvo za nynější doby jest lid neusedlý, bez domova, jako byli lidé, nežli se přichytili rolnictví. Není však pochyby, že by bylo možno upoutat je trvale a spokojeně k stálému bydlu. Kočovný život, jaký nyní se vede v průmyslu, není nutnou vlastností průmyslové práce; tato jest možná i s dělnictvem stálým, ano jest i lepší, než střídá-li se dělnictvo často. Dosvědčují to starousedlé, proslulé druhy průmyslu na více místech, v rozličných zemích.

Podobně se to má i s byty úřednickými, malými i velkými.

Proto nikdo nerozřeší zdárně otázku obydelní, kdo nezaloží dělníku s bytem zároveň jeho domov. To tanulo nám na mysli při prohlídce vystaveného obydlí dělnického.

Není ovšem potřebí připomínat s důrazem, že by zakládání stálých obydlí pro dělníky nebylo bez obtíží. Nebo neběží při tom jen o pořízení vhodných velocipedů. Jak na výstavě bylo vidět, máme už více dílen na tyto vehikle, zatím na sportovní; nadešla-li by časem potřeba stavět tato kola také k účelům užitečným, brzy by se vytvořil typ kol, který by této potřebě vyho-

voval. Zajisté byla by to kola důkladnější než některé z vystavených na prohlídku.

Hůře by bylo u nás o dobré silnice a poboční cesty. Na výstavě v oddělení českého místodržitelství byly sice vystaveny dobré silnice, totiž byly ukázány různé druhy štěrku z více krajů českých; ale skutečně vystavěné silnice naše nebývají, jak známo, vždy dobré, zejména poblíže nádraží, cukrovarů a továren vůbec. Příčin toho jest více. Technické jsou povolaným orgánům dobře známy. Také se ví, jak by se vadám těm odpomohlo, kdyby se jisté podmínky splnily. Ale o to nám zde neběží; sáhalo by za meze přítomného článku, kdyby měly býti vyloženy i jen některé. Zde se jedná jen o následky toho stavu, zvláště které blíže souvisí s naší výstavou. Protož jenom těch zde bude několik stručně dotčeno.

Kdo zná silnice švýcarské, a ještě lépe silnice saské, tomu jest velice nápadný rozdíl mezi nimi a silnicemi našimi. Tam jest jízdní dráha čistě ujezděna v celé šířce silnice. Nikde není zásobních štěrkových hromádek nebo nerovných rumovišť zarostlých travou. Celá silnice jest jako mlat, po celý rok. Začíná-li se vyjezdívat místem, opraví se novým štěrkem, a vozy musí ihned po něm. Musí. A také jezdí. Stačí k tomu položit na příč přes zachovalou část silnice několik kamenů, a všechny vozy se tomu vyhnou: tak dobře velkopanský kočár jako nákladní vůz nebo psem tažený mlékařský vozík. Za krátký čas je opravené místo ujezděno, výstražné kameny se silnice se odklidí, a silnice jest v úplné šířce své sjízdná jako před tím. Zaspí-li kočí to znamení, může býti jist, že právu a pokutě neujde. Lid má smysl pro zákonní řád a vidí jeho výhody. U nás by bezpochyby museli z počátku státi na takových místech cestáři sami. A ještě by to bez hrdlování nešlo. Proč to? Stálo by za úvahu, ale není předmětem naším, zda-li náš lid stálou oposicí politickou neztrácí smysl pro dobré řády a to na vlastní svou škodu. Jisto jest, že místy špatný stav silnic našich jest velikou překážkou komunikace vůbec, dělnictvu pak zvláště. Nebo proč má dělník po namahavé práci denní trpět ještě špatnou cestou? Za nynějšího stavu by to s velocipedem nejspíše ani nešlo.

Tedy za nynějších poměrů našich přece by snad bylo lépe začíti stavět hromadné byty dělnické?

Nikoli.

Příčina toho jest nepochybná, a jest vystavena na naší vý-

stavě celému světu na odiv. Poslyšte ten pronikavý výkřik, který se prodírá z výstavy na veřejnost nejširší! Ve výstavním katalogu totiž stojí na str. 46 a 47 těžká obžaloba nynějších poměrů. Míří hlavně k povolaným kruhům samosprávným a zákonodárným, připouští však také širší obecenstvo. Nuže, co praví? Skoro doslovně toto: V oboru stavitelství v Praze a v předměstských obcích zakořenily se zlořády, kterými poškozuje se okolí pražské i všechen celek hmotně, zdravotně i estheticky měrou nenapravitelnou. Vodní toky, ba i silničné příkopy proměněny jsou v hnusné stoky, staré parky se kazí, atd., atd. A pohnutka k této zpoušti? Bezohlednost spekulantů! Egoismus! Nezkrocená touha po okamžitém zisku! Tedy vesměs pohnutky nemorální. A to děje se před očima samosprávných orgánů, před tváří zákonodárného sboru! Všecky tyto úkazy jsou odborníkům s dostatek známy a všickni skutečně intelligentní pracovníci v tomto oboru snažili se odpomoci různým způsobem těmto zlořádům, avšak snahy jejich nedošly cíle. Tak hořekuje odborník. Přeloží-li se tato řeč technická do srozumitelnější mluvy obecné, značí asi tolik, že naše obce královské nejsou způsobilé zdárně sebe ve všem spravovat. Pod okny naší samosprávy vyrostla učiněná hydra, proti níž boj byl dosud bezvýsledný. Zajisté, kdyby tak těžkou obžalobu vznesl na místní poměry pražské některý zarputilý nepřítel její, zvedly by se všecky obce rázem jako jeden muž proti němu, a vinily by ho ze zášti a z nejhorších úmyslů. Celé Čechy by se zvedly, aby bránily „matičku Prahu". Ale zde praví to syn vlastního lidu našeho, praví to veřejně, klidně, s rozvahou. Co učiní ty povolané kruhy? Kdyby se skutečně probraly z lethargie a přikročily k plodné práci a konečně zamezily bezohledné další pustošení přirozených krás okolí pražského: výstava architektury a inženýrství nebyla by uspořádána zbytečně. Pořadatelé její zasloužili by si upřímný a trvalý vděk každého Čecha. Ale jak poměry dnešní trvají, jest se obávat, že onen pronikavý výkřik rozlehne se po vlasti jako hlas na poušti. Nenasytné lakotě jednotlivců obětuje si i dále prospěch celku hmotný, zdravotní i esthetický.

Bez odporu: Stavební poměry, jak vylíčeny jsou ve výstavním katalogu, tvoří nejtemnější stránku celé výstavy architektury a inženýrství. Co to znamená, pozná širší obecenstvo snadno, ohlédne-li se po sousedních městech větších. Drážďany jsou jako rozkošná zahrada; menší města: Zhořelec, Budyšín,

Žitava a j. jsou vskutku zvelebena. Což vzdálenější města: Frankfurt, Cassel, Düsseldorf? U nás pak Terst? I sama Pešť se netušenou měrou povznesla: druhdy neladná směsice chatrčí, dnes moderní město. Vliv dobrého stavebního řádu jest v těchto městech očividný. V Norimberce stačilo sbořit několik méně význačných domů, a již tu byl nový stavební řád, který dalšímu boření na vždy učinil konec. Nechť nikdo neukazuje tu k jiným poměrům politickým. V Praze a okolí trvají tyto zlé stavební poměry od let a mohly dávno býti napraveny; bylo to v moci povolané správy. Ale egoismus bezohledných spekulantů byl vydatnější nežli snaha a péče povolaných kruhů o blaho a prospěch celku.

Za těchto poměrů jsme od zdárného řešení dělnických obydlí ještě velmi vzdáleni, aspoň v Praze. A Praga caput regni!

Vedle vlastních obydlí vystaveny byly suroviny a některé hotové látky stavební; naznačen způsob jejich výroby, jejich stavební vlastnosti atd. V tomto směru zastoupeny byly hlavně podniky pražské a z nejbližšího okolí; vzdálenějších bylo jen několik. Tak neposkytovala výstava ta úplného obrazu přírodního bohatství naší vlasti. Ale co bylo vystaveno, bylo dobré, někde nelze sobě ani lepšího přáti. Důkladnější příprava k výstavě této byla by zajisté podala překvapující obraz bohatosti a rozmanitosti stavebních látek českých pro všecky obory a potřeby stavitelské. Než i to, co podáno, bylo pro mnohého poučné.

*

Hutnictví zastoupeno bylo na výstavě velmi skrovně. Zvláště v hutnictví železa to bylo zřejmé. Scházel tu velký počet českých hutí železných, asi 17 oproti výstavě jubilejní, a mezi nimi ty největší. Pouze tři hutě železné a stříbrná huť příbramská se výstavy súčastnily. Tím neposkytovala výstava celkového obrazu o práci všech hutníků českých. Ale co bylo vystaveno, bylo pro kruhy širší i odborné, zejména řemeslné, velmi poučné.

Mezi železnými hutěmi nejlépe, jak za to mám, uspořádána byla výstava hanauských hutí v Komárově. Znázorňovala práce své za celé běžící století. Tato již v XI. století založená huť vystavila především velký nástěnný obraz hlavních prací hutních: výroby paliva (dřevěného uhlí) v lese, pražení železných rud, a vytavování železa z nich ve vysoké peci. Pod obrazem pak v trojdílné skříni byly skutečné výrobky této práce: dřevěné uhlí

měkké i tvrdé; hlavní rudy české, hnědel, krevel a jejich odrůdy (měnivec, krevel s rumělkou) a ocelek; tavidlo (vápenec), a surové železo šeré, světlošeré a tmavošeré. Zároveň ukázány vedlejší produkty pecního chodu, hlavně strůska, při chodu syrém, spělém a přespělém (šumovém), jakož i strůska hašená vodou a profouknutá parou (strůsková vlna). Kdo se o věc blíže zajímal, shledal zde také v pecní usazenině veliké krystaly železa čistého i s grafitem pomíšené — zvláštnost to hutnickou, která vzniká jen za příznivých k tomu poměrů výrobních. Konečně na doplnění toho byly vystaveny i ohnivzdorné látky, z nichž se vnitřek pecí staví, a které druhdy přiváženy byly k nám z Anglie, nyní však nalézá jich huť dostatek v samé blízkosti své, v Koberově a v Tlusticích. Ostatní část výstavy hutní zaujímaly výrobky železné, umělecké i potřebné pro všední život domácí i průmyslový.

Tato výstava není všedního rázu. Všecko na ní poutá pozornost toho, kdo se zajímá podrobněji o železo, tento nevzhledný kov, který však přispěl k vývoji vzdělanosti lidské dojista více než zlato a stříbro. Bylať pak výstava komárovská zajímavá nejen technicky, ale i historicky; obé zasluhuje, aby bylo zaznamenáno a zachováno pro budoucí paměť příštích pokolení našich.

Po stránce historické setkáváme se zde především se starobylou výrobou železa surového, vytaveného z rud uhlím dřevěným, jak se to druhdy výhradně dálo v celých Čechách i jinde, nyní pak skoro vesměs ustoupilo výrobě surového železa koksového. Vedle vysokých pecí na Dobříši jsou obě vysoké pece komárovské toho času jediné pece v Čechách, v kterých se tím způsobem železo posud vyrábí. Jinde ustoupiti musily vysokým pecem koksovým, jež mají mnohem větší výrobnost a jsou tedy v lepším souhlasu s nynějším vyvinutým průmyslem českým a středoevropským. Tak na př. vyráběly obě pece komárovské r. 1805 ročně 15.000 metr. centů surového železa, nyní asi 30.000 metr. cent., kdežto nejnovější pec v Karlo-Emilově huti — toho času největší na kontinentě našem — vytavuje denně (za 24 hodin) 1800 metr. cent. Množství toto vynikne ještě lépe, připomeneme-li si, že r. 1805 vytavilo se ve všech (asi 18) vysokých pecích v celých Čechách společně za den jen asi 170 metr. cent. surového železa.

Většina českých starých pecí vysokých měřila 24 čes. stop

na výšku a 6 stop v rozporu (v největším průměru). Komárovská větší pec měla 36 stop ve výšce, 8 stop v průměru; byla to vedle peci ve Františkově Dole u Zbiroha vůbec největší pec v Čechách. Ale nezdá se, že by obě tyto pece šly příliš dobře; neboť měly denní výroby jen po 27 víd. cent., kdežto pec menší dosahovala průměrně 45·7 víd. cent. denně. Byly však tehdáž u nás také vysoké pece, které měřily pouze 3 stopy a 4 palce v průměru (v Bradkovicích na Litavě), i pece, které vytavily denně pouze 16 víd. cent. surového železa (na Dobřívě, u sv. Dobrotivé a j.) Do takových pecí dmýchal se vzduch k hoření potřebný pouze dvěma měchy, střídavě po sobě, do větších pak dřevěným dmychadlem hnaným vodním kolem.

Dnes jsou to věci napolo zapomenuté. Jen vzpomínka na výbornost tehdejšího železa zůstala. Přechod od železa dřevouhelného ke koksovému v létech šedesátých našeho století značil velkou změnu řemeslnou. Kováři a jiná řemesla z počátku jenom s odporem přijímali nové kujné železo, totiž ze železa koksového zkujněné a potom válené, místo kované; nebylo jim dost pevné. Jen první inženýři si je libovali, poněvadž bylo měkčí a houževnatější nežli železo kuté a že je mohli obdržet ve větších rozměrech nežli dosud. Byl to podobný převrat, jaký nastal asi o 20 let později, a sice opačným směrem, zavedením železa plávkového, zvláště thomasského do průmyslu. Inženýři, zvláště stavitelé mostů je zamítali pro jeho velkou měkkost a menší pevnost, kovářům pak přišlo vhod svou měkkostí a vláčností při zpracování. Jen surové a slévací železo dřevouhelné zůstává ve všech těchto změnách stálé svými vlastnostmi pevnostními. Ale tokem času mizí u mladších i toto vědomí o lepších vlastnostech. Výstavou komárovskou i dobříšskou znovu byla tato věc postavena pozorným navštěvovatelům na oči.

Všimněme si nejprvé prací uměleckých; jsou srovnány ve zvláštní skříni jako o výstavě jubilejní. Sedm krásných poprsí provedených v menším rozměru, černých, bez lesku, vyjímá se jakoby zhotoveny byly z černého japanského bronzu. Překvapuje, že slevacím železem, kteréž jest pro svou malou žídkost (tekutost) vůbec nepříhodné k slévání jemných děl uměleckých, nebyl význačný ráz soch setřen. Lze toho dosíci jen železem dřevouhelným, jež jest jemnějšího zrna a hutnější než slévací železo koksové. Jaké jemnosti ozdob dosahuje se v Komárově, bylo viděti na jedné vystavené desce, ploché, tenoučké: každý i sebe jemnější

rys ornamentu byl ostrý; výsledek to tím pozoruhodnější, že již samo zhotovení čtyrhranné desky takových rozměrů je práce velmi nesnadná a řídko se dokonale zdaří.

Jinými doklady jemného slévání byly četné mísky ozdobené obrazci polovypouklými, mnohé ozdůbky starobylých tvarů, napodobený dělový pomník v Moskvě, medaille a mn. j. Černý andělík s hadem v ruce, umístěný nevhodně na zemi, zasloužil si vyšší místo, aby byl lépe zřejmý; byl neméně pozoru hodný nežli práce ve skříni. Tyto všecky práce náležejí počátku běžícího století, a byly vyznamenány zlatou státní medaillí r. 1829.

Uměleckému a vůbec ozdobnému slévání železa věnována byla v první polovici našeho století větší pozornost než nyní a dospělo se k znamenité dokonalosti. Tak na př. o první světové výstavě v Londýně roku 1861 vyznamenána byla socha z oboru biblických dějin, zhotovená v životní velikosti, a slitá ve fürstenbergské huti v Novém Jachymově, první cenou v tomto oboru, a to nejen pro umělecký ráz modelu, nýbrž i pro čistou práci slévací. Kulturně historicky proslavená socha sv. Jiří na Hradčanech měla by dojista nyní nemalý počet konkurrentů z nové doby české, kdyby železo bylo příhodnější material ke slévání. Ale i co přes tuto obtíž bylo vykonáno, zasluhuje čestné zmínky.

Že obor této práce dosud u nás nezanikl docela, nasvědčovaly ozdobné slitky hořovické slévárny, znázorňující sv. Večeři podle obrazu Guida Reni, zavěšené po pravé straně výstavního oddělení hanauského a sice menší černý z let dvacátých nahoře, dva pak větší pod ním, jeden prostě slitý, neciselovaný, a druhý barevně emailovaný. Rovněž i více jiných novodobých příkras a ozdůbek menších, bronzovaných, poniklovaných atd. bylo vystaveno.

S hlediska inženýrského byla tato exposice neméně zajímavá, ne pouze pro dobrotu materialu na různých slitcích stavebních a strojních, nýbrž i pro čistotu práce a rozmanitost výrobků. Vysoké stožáry praporeční a štíhlé sloupy na lampy elektrické jsou již vůbec známy. Zajímavý byl řemenný kotouč, jehož věnec asi 0·5 *m* v průměru a 0·25 *m* široký byl v celé šířce své téměř stejně tenký, totiž asi 3 *mm*, práce to neobyčejná, pokud má na ní svůj podíl pouhé slévání, ne osoustruhování. Svou lehkostí byl zajisté výhodně blízký řemenovým kotoučům dřevěným (řemenicem) moravským i americkým, vysta-

veným ve strojové budově. Poučným byl vzorek formovacího stroje na závaží beze švu a surový slitek dvanácti závaží najednou formovaných a slitých (v společném vtoku). Městské správy zajímati mohly vzory hrdlových rour vodovodních stojmo litých, tenkostěnných rour okapových a j. v. Vůbec se nám zdálo, že tato část hutnické a hornické výstavy jest nejpřehledněji a nejsoustavněji pořízena; proto mohla býti nejpoučnější pro kruhy širší i odborné. (Pokračování.)

Jansenism na půdě české.

Napsal Jaroslav Vlček.

I.

Lze-li věk šestnáctý zváti stoletím reformačním, století sedmnácté vyznívá vítězstvím protireformace a zejména velkolepým a okázalým jejím triumfem vnějším.

Vůdcům a předním vykonavatelům protireformace katolické, Řádu jesuitskému, nešlo však jen o vítězství vnější. Nespokojovali se obnoveným katolickým kultem, hmotným panstvím v církvi, ve škole i státě, v umění a v literatuře. Tím vším protestantství bylo sice zatlačeno, nikoliv však zničeno. Mělo-li podlehnouti nadobro, bylo potřebí sáhnouti na sám kořen jeho názoru, na základy jeho *nauky*, a proti ní postaviti učení jiné.[1])

Kladl-li protestantismus, dle sv. Augustina, hlavní váhu na křehkost a hříšnost přirozenosti lidské, stížené následky hříchu prvotního, spatřoval-li člověka porušeného a zkaženého zlými vášněmi a náruživostmi, a netroufal-li si probuzeného svědomí a vědomí lidské nicoty utišovati pouhými t. ř. ‚dobrými skutky‘, spoléhaje toliko v ospravedlnění a odpuštění ze samé víry a z milosti Kristovy, jenž za lidstvo na kříži umřel — jesuitská nauka, vybudovaná v století šestnáctém a sedmnáctém, věc právě obrátila. Hříchy ovšem jsou, ale nesluší pojímati je příliš mysticky a tragicky. Na hříchy člověčenstva nelze pohlížeti jako na celek, jako na příšerný balvan, jenž od poklesku praotce Adama v ráji

---

[1]) K obecným výtvodům viz: Kuno Fischer, Einleitung in die Geschichte der neuern Philosophie, Heidelberg [4]1891, str. 142 sl.; Johann Georg Dreydorff, Pascal, sein Leben und seine Kämpfe, Leipzig 1870, zejména část druhou; T. G. Masaryk, Blaise Pascal, jeho život a filosofie, v Praze 1883, str. 18 sl.; Karl August Hase, Kirchengeschichte, Leipzig [11]1886, a j.

obrovsky vzrůstá a v celosti své přenáší se s pokolení na pokolení; nýbrž každý hřích každého jednotlivce nutno je bráti zvlášť, podrobiti jej rozboru, a odhadnouti okolnosti a účely, za nichž a za jakými vznikl. Takovouto kasuistikou hrozivá tíha hříchu vůčihledě mizí, neboť, jak přirozeno, svědomí, jme-li se jednou rozbírati, přestává odsuzovati. Aby pak nesoudilo příliš přísně a hříšného člověka v nicotě jeho nestlačovalo k zemi, o to staral se t. ř. probabilismus v nauce jesuitské.

O jakosti každého činu lidského rozhoduje účel jeho. Byl-li účel dobrý, nebo byl-li anebo mohl-li býti veden míněním nějaké osvědčené autority: čin lidský, třeba napohled hříšný, sluší omluviti neb aspoň vinu jeho zmírniti. To je pověstná zásada o účelu, jenž posvěcuje prostředky, a sem spadají i t. ř. mentální reservace staré mravouky jesuitské, jimiž skutek hříšný snadno se očišťuje od zlých popudův a vlastně obratem ruky mění se v čin záslužný. Na příklad: Velezráda je zločin; ale odpadl-li panovník od církve, tím změnil se v ‚tyrana‘, a lidu je nejen dovoleno, nýbrž přikázáno zapuditi jej, ba také zbaviti života. Nebo: Křesťanství souboj zapovídá jako vraždu. Je-li však nebezpečí, že by tě lidé, neočistíš-li se z urážky, pokládali za zbabělce, jdi tam, kam byl určen souboj. na procházku, a napadnou-li tě, braň se — procházeti se a brániti se není zapověděno. Nebo: Křesťanu bohatému slušelo by podle Písma, aby dával chudým; dává-li však nerad, ať nechuť k dobrodiním omluví zkušeností, že ‚hojností‘, o níž mluví evangelium, vlastně neoplývá ani král, a tudíž chudým dávati není nevyhnutelně nutno. Anebo: Řeholník se zavazuje také slibem čistoty; odkládá-li však počas hříchu šat řeholní, neposkvrnil ho a tudíž jako řeholník zůstal čist, atd.

Z toho jde, že podle protireformační mravouky jesuitské člověk není bídný červ, klesající pod tíhou hříchův, jakým jej spatřovala nauka protestantská, doufajíc v odpuštění pouze od neskonalého milosrdí božího, nýbrž znešvařují jej toliko omluvitelné chyby a odpustitelné poklesky, jejichž odpuštění snadno a bezpečně lze dosíci častou zpovědí a konáním všech ostatních příkazův církevních. Kdo žije církevně správně, ten žije zbožně a tudíž dobře. Synu, poslušnému matky-církve, Bůh-otec k vůli matce zajisté odpustí všecky hříchy.

Tím způsobem stará morálka jesuitská, stejně příjemná massám i salonům, na jedné straně utvrzovala autoritu církevní, na druhé straně pak vědomí hříšné přirozenosti lidské, jež v prote-

stantismu dle starého učení augustinského tolik bouřilo svědomí člověka, zase oslabovala, hříchy lidské berouc na svá bedra a jho Kristovo činíc lahodným a lehkým.

II.

Za takového stavu věcí vznikla otázka, ztotožňuje-li se veškerý svět katolický s protireformační naukou jesuitskou, která pošinovala jej s ethického základu, na nějž katolictví postavil největší jeho myslitel sv. Augustin, či chce-li základ ten obnoviti a držeti dále, a to tak, aby zamítaje mravouku jesuitskou, přece od církve se neodlučoval, nýbrž v ní zůstal. Toto augustinské hnutí, v světě katolickém téměř současně vystupující s německým směrem pietistickým, jenž se obrací proti officiální církvi lutherské, na půdě hollandské a francouzské hlásí se tak řečeným jansenismem, jenž v podstatě není nic jiného než ‚protestantismus katolický'.

Zakladatel jeho, luvaňský professor bohosloví Cornelius Jansen (1585—1638) v pověstném pohrobním díle svém o svatém Augustinovi z r. 1640, přímo proti mravouce jesuitské postavil se těmito základními pěti výroky: Od pádu Adamova přirozenost lidská naprosto je hříšná; následky hříchu prvotního tíží každého člověka; od věčného zatracení křesťana chrání pouze milost boží; Kristovou krví nebyl vykoupen každý jednotlivec, pročež pouhý křest k vykoupení je nedostatečný; vyvolení boží jsou předurčeni, proto nikomu není povědomo, je-li z nich či není.

Jansenovo dílo mnohým hloubavějším duším katolickým, kterým nestačoval vnější lesk vítězné protireformace hmotné ani pohodlná morálka jesuitská, stalo se novým evangeliem. Živnou půdu pak našel zejména ve filiálce versaillského ženského kláštera Port-Royal des Champs, v předměstí pařížském 1626 vzniklé pod jménem ‚Port-Royalu pařížského'. Vynikající mužové, jako Arnauld, Nicole, Corneille, Molière, La Fontaine, Boileau, Racine a jiní, a nade všecky Pascal, přihlásili se k zásadám Jansenovým, při Port-Royalu založili školu v duchu protijesuitském, pro sebe na blízku postavili poustevnu po způsobu starokřesťanském, a klášter záhy proslul přísným životem asketickým i hojnou literaturou vzdělavatelnou v duchu obnoveného sv. Augustina čili zásad jansenistických. Touze srdce katolického po přísnějším názoru mravním bylo vyhověno.

Ale ani jesuité, jejichž neobmezená dotud samovláda nad duchy vlastní církve tím byla zviklána, nelenili. Odpor proti jansenismu podnikli s heslem, že je to vlastně skryté kalvínství, jež čelí proti autoritě stolice papežské a tím ohrožuje úspěchy protireformační i těžce utvrzenou jednotu církve. Postup Tovaryšstvu se podařil. Papež Urban VIII. r. 1642 knihu Jansenovu prohlásil za kacířskou, Innocenc X. r. 1653 vyčtených patero vět Jansenových zatratil jako bludy kalvínské, a když r. 1655 jeden z hlavních sloupův Port-Royalu bohoslovec Antonín Arnauld (1612-94), zvaný ‚veliký‘, Jansena hájil, jesuité jej vyhlásili za odpůrce papežské neomylnosti, collegium doktorův jej ze Sorbonny vyloučilo, a papež Alexandr VII. r. 1656 jansenismus nadobro odsoudil jako nauku proticírkevní. Vítězství Tovaryšstva, jež podporoval francouzský dvůr i episkopát, zdánlivě bylo úplné.

III.

Než téhož roku 1656 a 1657 pod pseudonymem ‚Louis Montalte‘ postupně objevilo se osmnácte polemických listův, ‚Lettres provinciales‘, jež v Evropě vyvolaly sensaci. Břitkou logikou, neodolatelnou satirou a ironií, a mistrovským slohem tohoto polemického arcidíla francouzské prosy stará mravouka jesuitská, se vší svou přizpůsobivostí, probabilismem, reservacemi a kasuistikou, byla poražena. Tovaryšstvo teprve po čtyřiceti letech vydalo odpověď, a ‚Lettres provinciales‘ odtud až do zrušení Řádu sloužily za hlavní zbraň proti němu, jíž stejně vydatně užívali jansenisté, protestanti, svobodní zednáři, encyklopedisté i státníci, hlásající theorii o panství státu nad církví. Autorem listův byl jansenista a přívrženec Port-Royalu, geniální mathematik B l a i s e P a s c a l (1623—1662).

Avšak nejen proti jesuitské morálce sedmnáctého století obracely se ‚Listy‘, nýbrž i proti učení o papežské neomylnosti. ‚Výrokem církevním nemění se povaha žádné věci; dekretem proti Galileiovi nedokázalo se, že země stojí, ani popřením protinožcův se neprokázalo, že neexistují. Mýlí-li se papežové vůbec jako lidé, nejsou neomylni ani v otázkách víry.‘ Těmito vývody Pascal postoupil ještě dále než jansenismus, který sice autority římské neuznával, ale přece setrvával pod její pravomocí.

Polovičatostí tou také zahynul. Clemens XI. spolu s Ludvíkem XIV. rozhodli se vyhladiti jej násilně. Port-Royal byl zrušen

a zbořen, přívrženci jeho uvězněni nebo vypověděni (usadili se hlavně v Nizozemí), bullou ‚Unigenitus' z r. 1713 populární Nový zákon Quesnelův († 1719), se všemi výroky bible, sv. Augustina a jiných církevních otcův zavržen jako jansenistický a tudíž kacířský, odpor pak mnohých biskupův a učencův proti bulle zlomen 1730 za Ludvíka XV. novým sesazováním, žalařováním, vypovídáním ze země a prohlášením bully za říšský zákon.

Pascal však neobracel se jen proti krajnostem na pravo, nýbrž stejně horlivě potíral i radikalismus na levici. Jeho nedokončené ‚Myšlenky' ‚Pensées', jsou velkolepý pokus, proti indifferentismu, deismu a atheismu vědecky, ‚s přesností mathematickou' dokázati theismus, to jest jsoucnost živého Boha osobního a pravdivost náboženství zjeveného. Jako všecky podobné pokusy i Pascalův zůstal kusý. Přes to myšlenkové bohatsví jeho vývodův, cit náboženský prorocky hluboký, neúprosně skeptická a pessimistická kritika současné společnosti, a nade všecko pronikavý rozbor duše člověka, zpola anděla, zpola zvířete, ‚slávy i vyvrhele všehomíra' — to vše neodolatelně působilo na hlubší katolické duchy sedmnáctého století, a ještě po celý věk osmnáctý, ba i v století našem Pascalův vliv mnohonásobně se zračí v nejedné soustavě filosofické i theologické.

Tím způsobem jansenismus a pascalismus jeví se nám jako nutný stupeň ve vývoji evropského myšlení za věkův sedmnáctého a osmnáctého, za přirozený spojovací článek mezi jesuitskou protireformací a svobodným zednářstvím jakožto výplodem vědecké skepse a náboženské tolerance, zahrnované v pojem osvícenství, které u nás v Čechách hlásí se k slovu za doby josefinské.

IV.

Na české půdě jansenismu posud nikdo nehledal. A přece bylo by s podivením, aby hnutí duchův tak pronikavé právě ...assickou zemi ideí náboženských, třeba v století sedmnáctém ...osmnáctém duševně sevřenou, bylo minulo.

Stopujeme-li nejen české, nýbrž i jinojazyčné v Čechách ...těné knihy z první polovice osmnáctého věku, shledáváme, že ...dšeným jansenistou a pascalovcem byla markantní, vynikající ...obnost, jejíž vroucně náboženské působení ve smyslu obecně ...tolickém a při tom neméně zásadní odpor proti Řádu jesuit-

skému a jeho mravouce posud připadala jako nerozřešitelná hádanka. Je to hrabě **František Antonín Sporck.**

Otec jeho Jan, původně chudý zeman z Westfalska, známý rakouský generál jízdy ve válce třicetileté, dětem svým zůstavil jmění v pravdě obrovské. Nejstarší syn František Antonín, rodák heřmanoměstecký, dle jiných z Lysé (1662—1738), zdědil Lysou, Hradiště Choustníkovo, Malešov a Konojedy, k nimž později přibyly ještě statky jiné. Třináctiletý z kutnohorských škol jesuitských přišel již na pražskou universitu, a osmnáctiletý r. 1680 na dlouhých cestách, později často opětovaných, po západní Evropě, v Paříži, Haagu, Londýně a jinde stopoval nový ruch náboženský, umělecký i vědecký. O stycích Sporckových s vynikajícími duchy cizozemskými mimo jiné svědčí rozsáhlá korrespondence v dvacíti velkých svazcích, uložená v Zemském archivu českém a posud neprozkoumaná.

Hr. Františka Sporcka Josef Jireček (Rückblicke in die Zustände Böhmens des XVII. und XVIII. Jahrhunderts mit besonderer Beachtung der Entwickelung der böhmischen Literatur seit Maria Theresia, Österreichisch-ungarische Revue, Wien, Jahrgang 1886, VI. Heft, p. 52) nazývá ‚pěknoduchým moralistou‘; Antonín Podlaha (Život a působení Antonína Koniáše, Sborník Historického kroužku ‚Vlasti‘ 1893, sešit 2, str. 23) ‚úplným indifferentistou‘, jenž se oddával ‚bezbarvému pietismu‘; a Josef Svátek (Dějiny Čech a Moravy nové doby, v Praze 1895, IV, 308 a jinde) dokonce ‚volným myslitelem‘ a ‚liberálním racionalistou‘ ve smyslu pozdějšího encyklopaedismu. Neshodu Svátek spatřuje pouze v tom, že hr. Sporck z cest vrátil se jako protivník Řádu jesuitského, ‚jemuž přece první vzdělání své děkoval‘ (IV, 312), a zůstavuje ‚podrobnějšímu bádání rozřešiti záhadu, kterak (Sporck) i při tomto racionalistickém smýšlení svém dovedl působiti tak štědře a vydatně ve prospěch institucí církevních, jak tomu i při nejpravověrnějším z tehdejších velmožův českých nebylo‘. (IV, 313.) *Jansenismem* Sporckovým ‚záhada‘ ta na stranu positivní i negativní vysvětluje se zcela prostě.

Jako francouzští jansenisté hr. Sporck podporoval prvokřesťanský život klášterní a poustevnický. Starobylý svůj zámek Hradiště Choustníkovo s velkým nákladem proměnil v klášter nového Řádu celestinek, jehož první abatyší stala se Sporckova dcera Marie Eleonora. V Lysé založil klášter bosým augustiniánům. Panství malešovské a jiná v pravém slova smyslu posel poustev-

nami, jež opatřil nadacemi pro obyvatele tam uvedené. Právě tak štědře zřizoval kostely, kaple a jiné.

Jako francouzští jansenisté, v necitelných dobách kvetoucí ‚roboty‘, jež chudý lid selský pokládaly za tažnou němou tvář, bídu strádajících zástupův mírnil způsobem opravdu velkolepým. V Kukusu neboli Kuksu nedaleko zámku svého při klášteře Milosrdných bratří zřídil nemocnici pro sto chudých poddaných ze svých panství (trvá podnes), kterou nadal všemi důchody majetku hradišťského; a podobně i v Lysé a v Konojedech. Všecky kostely na jeho statcích měly chudinské fondy almužní. Pražští Milosrdní bratří, invalidovna pražská Karlem VI. založená, Řád trinitárský, křesťanské vězně vykupující ze zajetí tureckého, statisíce zlatých dostaly ze Sporckovy pokladny. Sýpky jeho v čas drahoty vždy chudým bývaly otevřeny; almužen na cestách svých rozdal na tisíce. Tak vypadal Sporckův ‚racionalismus‘.

A vedle toho také v podporování umění a literatury i v životě společenském byl pravý kavalír. Malíř Petr Brandl, ryjec Michal Renz a sochař Matyáš Braun tisíci uměleckými výkony ozdobili Sporckovy chrámy a poustevny, lesy a zahrady, zámky, musea i obrazárny. Pražský jeho palác i všecky hrady Sporckovy měly divadla pro vlašské opery a operety; lázně kukuské s obrovským parkem i opravdivý panovnický dvůr jeho v Kukusu hostily krále a knížata z celé Evropy, a vybrané společnosti honební v lesích Sporckových nevyrovnala se ani lovecká družina císařská.

*

Nás zde arci zajímá hlavně Sporckova činnost literárně vydavatelská. Knihtiskárna jeho v Lysé vydala *do sta* vzdělavatelných knih, ovšem z nepoměrné většiny německých. Sporck, rodem Němec a vychováním Francouz, česky uměl málo. Bylo by zajímavo věděti, kdo tu spoustu krásně tištěných a někdy skvostně vypravených knih německých (tiskly se až po 10.000 exemplářův a stály 100.000 zlatých), mezi poddané panství jeho rozdávaných zdarma, vlastně *četl* a s jakým prospěchem. Pouštějíce však zde úvahy o tom mimo, konstatujeme toliko, že to skoro vesměs byly plody francouzské, nábožensky vzdělavatelné literatury *jansenistické*, vydávané za určitým účelem: zatlačiti populární četbu jesuitskou. Překládaly je většinou obě Sporckovy dcery, a některé zpracoval Sporck sám.

Že to byly spisy směru jansenistického, ukazují už jména jejich původcův. De Sacy, Pascalův rádce duchovní; de Noailles, kardinál a arcibiskup pařížský, Quesnelův přítel a obhájce; pařížský kanovník Boileau (starší bratr známého básníka), Drelincourt, Courbon, Clausin a jiní jsou buď přímo členové Port-Royalu, neb aspoň přívrženci jeho zásad.

Nasvědčuje tomu dále duch těch spisův. Ať čteme jednu z nejrozsáhlejších knih, vyšlých z tiskárny Sporckovy: ‚Christliche Sitten-Lehre oder die Kunst, recht und gut zu leben‘, druhé vydání z roku 1712; nebo ‚Kurze Art und Weis, sich in der christlichen Standhaftigkeit zu üben‘ 1707; anebo ‚Wahrhafte Kennzeichen der menschlichen Gemüter‘ 1710, a ‚Die wahren Grundregeln, nach welchen die Kinder sollen auferzogen werden‘ z r. 1718 — všude týž duch smírný, vlídný, nabádající k účinné, praktické lásce k bližnímu, zejména k zavrženým a nuzným nebo tělesně strádajícím, všude hloubavé sebepoznávání a zpytování svědomí, vedoucí k vnitřnímu obrození mravnímu, osobní pokora a poníženost přímo dle slov a smyslu evangelia, a nikde ani slůvka z protiv konfessionálních, nebo dokonce módní tehdy polemika proti vyznáním nekatolickým, jaká hlučně tou dobou panovala v ostatní literatuře jesuitské po celé Evropě.

S toho stanoviska pochopujeme nyní nejen, proč většina spisův, vyšlých z tiskárny Sporckovy, ač jsou psány beze vší újmy a urážky církve katolické a v duchu upřímné zbožnosti obecně křesťanské, spisův, schválených censurou arcibiskupskou — octla se hned v prvním vydání ‚Klíče kacířské bludy otvírajícího‘ z r. 1729 jako ovoce částečně nebo zcela zapověděné, nýbrž pochopujeme také, proč na popud Koniášův královéhradecká konsistoř biskupská celou knihovnu Sporckovu, na 30.000 svazků, zabavila a sedm let vyšetřovala pro kacířství. R. 1736 ovšem knihy velkou většinou jako nezávadné byly vráceny; ba arcibiskup pražský, jaksi v náhradu za nespravedlivé nařknutí, skoupil za 12.000 zl. knih ze Sporckovy tiskárny v Lysé a rozdal je po pražské diecesi. Ale jesuitský odpor proti tiskům Sporckovým ukazuje, že v něm i na poli literárním spatřovali jansenistického protivníka. To je třetí doklad Sporckova jansenismu.

V.

Než hr. Sporck nepřestává na pouhé nábožensky vzdělavatelné literatuře jansenistické, která měla čeliti knihám jesuitským

a nahrazovati je, nýbrž pohroužil se i do filosofie náboženství. Jeho obšírný spis ‚Wiederlegung der Atheisten, Deisten und neüen Zweyffler . . . Ausz dem Frantzösichen ins Teutsche übersetzt,‘ na Starém Městě pražském vytištěný 1712, důvody nejen biblickými, nýbrž i rozumovými hájí osobní jsoucnosti boží, nesmrtelnosti duše a křesťanského zjevení. Trojdílná kniha Sporckova předně je namířena proti důsledkům staletých sporův konfessijních, jak koncem věku sedmnáctého se projevovaly náboženskou lhostejností čili indifferentismem, a za druhé namířena je proti náboženské skepsi a filosofickému naturalismu, jenž zamítal víru biblickou čili zjevení. Sporckovými ‚atheisty‘ nesluší však rozuměti snad pouze směr Hobbesův, nýbrž i pantheistickou filosofii Spinozovu, kterou asi poznal v Nizozemí, a jeho ‚deisté‘ jsou filosofičtí skeptikové a hlasatelé ‚přirozeného křesťanství‘ v Anglii, jejichž známá řada počíná se Tolandem a končí Humem. Vychází to na jevo hned z počátku první kapitoly, jež rozlišuje myslitele, neuznávající jiného božství krom přírody, a druhé, kteří sice uznávají Boha, ale zapírají Krista. ‚Sie glauben, die Welt sei ein unvergängliches ewiges Wesen, und di Seele hingegen sterblich, wodurch sie nun folglich alles vernichten, was der Seelen Unsterblichkeit zuguten kommen soll, nämlich weder Gerichte, noch Paradeis, noch Hölle glauben.‘

Tuto soustavnou obranu zjeveného křesťanství a názoru theistického Sporck v pdstatném jádru převzal z ‚Myšlenek‘ *Pascalových*. V předmluvě se přiznává, že nauka první části jeho knihy se srovnává se sedmou kapitolou Pascalova díla, které tak si osvojil, že přemýšleje o záhadách náboženských a úsečnou stručnost klassického spisu francouzského chtěje nahraditi obšírným populárním rozvedením, bezděky opáčil celý Pascalův postup i všechny jeho důvody, ač ani zdaleka, jak sám vyznává, nedostihl ‚seines Geistes Nettigkeit und Stärke.‘ Tím Sporck v hlavním spise svém hlásí se za žáka Pascalova.

O literaturu českou hr. Sporck zasloužil se hlavně krásným vydáním katolického kancionálu, jejž sestavil chroustovský farář Jan Josef Božan: ‚Slawiček rágský na stromě žiwota, slávu Tworcy swému prospěwugjcý, to gest: Kancyonal anebo Knjha pjsebnj,‘ v Hradci Králové 1719, a který, rovněž jako jiná vydání Sporckova, obyvatelstvu panství hraběcích byl rozdán. Jsou to písně většinou starší, domácí i cizí (‚Co v této knize se nachází, nic mého není, mimo spořádání věcí odjinud porozdílně sebra-

ných, a dílem z latiny v češtinu vedených,' praví skladatel), vybírané však s větším vkusem než v pověstné Koniášově ,Cytaře,' a zejména nerozmnožované oblíbenými tehdy výkvěty mučírnické obraznosti veršův a kázání jesuitských.

* *

Hr. Sporck byl povaha neobyčejná Při vší lidumilnosti a laskavosti umíněnost jeho neznala mezí; proto o značnou část svého jmění přišel v soudních sporech, které z příčin politických (byl tajným odpůrcem pragmatické sankce) zpravidla prohrával. Pověstná z bizarních choutek jeho byla obrovská socha obrněného rytíře, který sousednímu zámku žírečskému, majetku Řádu jesuitského, mečem stále hrozil, a po jeho bocích dva ohromné jehlance s posměšnými epigramy a paskvily na žírečské jesuity. Podivná tato libůstka je význačná; v ní ztělesnil se Sporckův odpor proti jesuitské methodě protireformační. Na druhé straně však je patrno z hlavního spisu hr. Sporcka, že přes všechnu snášelivost k ostatním vyznáním nekatolickým pevně se držel zjeveného křesťanství, odpíraje novověké skepsi a náboženskému indifferentismu i naturalismu, jež mezi domácí urozené i učené čtenáře všemi cestami vnikal z Evropy západní. V osobě Sporckově stýkají se všecky tři fase duševního vývoje, jimiž i v Čechách prošly mysli průběhem osmnáctého století.

Ale janusovská tvář Sporckova stává se ještě zajímavější, připomeneme-li si, že hr. Sporck, lidumilný křesťan, horlivý jansenista a pascalovec, r. 1726 v Praze založil první společnost zednářskou, ,Loži u tří hvězd', jejíž členové potají scházejí se v paláci jeho v Andělské zahradě na Novém Městě pražském. Jansenista a pascalovec Spork je i první svobodný zednář, první velmistr masonský v Čechách. V osobě hr. Františka Antonína Sporcka tudíž sluší spatřovati most, jenž protireformační neboli jesuitskou půli století osmnáctého přirozeně svazuje s půlí druhou, osvícenskou, uváděje nás takřka až na práh epochy josefinské.

Prvotný stav hospodářský.

Napsal Dr. Karel Bücher.

Všeliké vědecké posuzování hospodářství vychází z předpokladu, že člověku vrozena jest „hospodářská povaha", která není dána žádnému jinému živoucímu tvoru. Z této hospodářské povahy prý vytryskuje princip, který ovládá všechno konání člověka k úkoji potřeb směřující: princip oekonomický, zásada hospodárnosti. Tento princip projevuje se tím, že člověk vždy a všude hledí nejvyššího úkoje dosáhnouti nejmenší obětí (prací, „princip nejmenšího prostředku").

Předpokládá se dle toho, že všechna hospodářská jednání člověka jsou jednání účelná, hodnotnými úsudky vedená. Ať se třebas poslední podnět k hospodaření spatřuje v pudovém životě člověka (pud sebezachování a zájmu sobeckého), přece úkoj těchto pudů děje se vždy jen řadou za sebou jdoucích operací duševních. Člověk odhaduje velikost neblahosti, která by vznikla z neukojení potřeby jím pociťované; odhaduje neblahost práce, která mu zjednati může statek k úkoji potřebný; srovnává oba pocity neblahosti vespolek a odhodlává se jen tehdy k práci, je-li tato provázena menší obětí, než jakou jest pohřešování úkoje. I předsebíraje práci člověk volí opět mezi rozmanitými při tom možnými postupy způsob nejméně obtížný, musí tudíž i zde vykonati řadu úvah, odhadů, srovnávání, úsudků.

Vskutku veškeré vědecké národní hospodářství opírá se o tento předpoklad, že všechna jednání hospodářská jsou úkony rozumově odůvodněné, vyšších duševních sil vyžadující, a národní hospodářství vytvořilo jakousi psychologii hospodářství, jejíž pomocí hledí jednání ta v typickém jejich průběhu vysvětlovati. Hospodaření jest mu proto něco specificky lidského; otázka, zdali snad i zvířata hospodaří, zdá se, že nebyla nikdy ani na-

mítnuta. Hospodářská povaha člověka jest mu něčím absolutním, od bytnosti člověka neodlučným.

Avšak již v kulturním lidstvu, z jehož veškerého jednání zásada hospodárnosti byla odvozena, lze konati leckterá pozorování, dle nichž hospodářská povaha různým jedincům různou výměrou musí býti vrozena. Mezi pilným a lenivým, pečlivým a bezstarostným, spořivým a marnotratným jest nekonečně mnoho odstínů, a pozorujeme-li dokonce, jak děti k majetku se chovají, snadno se přesvědčíme, že své „hospodářské povahy" každý člověk pro sebe znova musí nabývati, že tato hospodárnost jest pro jednotlivce výsledkem vychování a návyku, který vykazuje nemenší rozdíly stupňové, nežli veškeren jeho vývoj tělesný i duševní.

Dospěvše sem, sotva budeme moci minouti otázku, zdaž vůbec ona „hospodářská povaha" jest pro člověka něčím přirozeným a ne spíše nabytým a zdali není nutno předpokládati na počátku lidského vývoje období snad po mnoho tisíciletí sáhající, kdy potřeby ryze instinktivně byly ukojovány, jak jsme zvyklí předpokládati u zvířete.

Odpověď k této otázce možno získati pouze induktivně. Obraz, jejž si činíme o primitivním člověku, nesmí býti uměle konstruován, nesmí býti Robinsonádou, jaké se tak často vyskytují v dedukcích „klassické" politické ekonomie. Jeho rysy musí býti vesměs vzaty ze skutečnosti, musí nám ukazovati skutečné okolnosti, za jakých nekulturní člověk žije, popudy, za jakých jedná a později též myslí. Onen způsob jest bez odporu mnohem snažší než tento. Kulturní člověk byl vždy velmi náchylným vnášeti své názory a pocity v duši pračlověka, má však vždy jen obmezenou schopnost, rozuměti nevyvinutému jeho duševnímu životu, čísti takořka v jeho duši.

Ovšem nemůžeme již nikde pozorovati pračlověka ve skutečnosti. Ačkoliv veliký jest počet přírodních národův, které postupně obsáhl obzor našeho pozorování, na nejnižším stupni divošství nestál z nich již žádný; všechny ukazovaly již stopy prvního kulturního vývoje, všechny znaly zejména již oheň.

Mnozí spisovatelé, jimž evolutionistické theorie hlavu pomátly, domnívali se sice, že brzy zde, brzy onde objevují obyvatelstvo, jež původní zvířecí stav až do přítomnosti prý udrželo. Ještě sir John Lubbock chtěl různým kmenům ostrovů jiho-

mořských upříti znalost ohně. O. Peschel podjal se důkazu, že případy Lubbockem uvedené jsou nesprávné a smíme s ním za platnou pokládati větu, že by se na celé zemi musil pohledati národ, který by s ohněm zacházeti nedovedl. I předhistorické nálezy jeskynné, ukazující nám člověka doby ledové vedle medvěda, zubra, soba, vykazují stopy užívání ohně. Oheň jest však buditelem kultury. Oheň poskytuje člověku širší volnost výživy, učí jej tvrditi hroty dřevěných šípů a oštěpů, vyhlubovati kmen, zaplašovati divou zvěř.

Jiní badatelé domnívali se, že objevili lidi, kteří v malých skupinách společně na ostrovech žili, plody se živili a pouze kamenů a kyjů za zbraň a nástroj užívali, jak to i opice vyššího řádu dělávají. F. Engels má za to, že jen tímto způsobem lze vysvětliti, jak se člověk naproti velikým dravým zvířatům mohl udržeti. Lippert, který případ tento důkladněji vyšetřuje, shledává sice, že strom v mythu Egypťanů hraje jakousi úlohu jakožto příbytek duchů; jest však dosti obezřetným, nesoudě z toho, že předkové bydleli na stromech — obezřetnějším, než jazykozpytec Lazar Geiger, který ve visuté rohožce, u jihoamerických Indiánů obvyklé, spatřoval zbytek někdejšího bydlení na stromech. Byly sice u Gaberiů ve střední Africe, na Sumatře, Luzoně, Nové Guinei a ostrovech Salomonských nalezeny chýže vstavěné mezi větve velikých stromů, a podobné zprávy jsou o jednotlivých kmenech jihoamerických; avšak pokud tyto výrobky primitivního stavitelství nejsou pouze dočasnými stavbami ochrannými, jež trvalými příbytky na zemi jsou doplňovány, nepatří nikterak k bydlištím nejnedokonalejším, a národové, kteří jich používají, prozrazují rozmanitými nástroji, nářadím, domácími zvířaty, někteří dokonce zemědělstvím, že nenalézají se již na počátku vší civilisace.

Dle toho je bezúčelno hledati národy nekulturní a počínati jejich líčením — asi jako Klemm své všeobecné kulturní dějiny lidstva počal lesními Indiány brasilskými, třebas nelze popříti, že právě tito poslední velmi nízko stojí. Avšak vedle nich jmenují jiní badatelé jako národy, které při nejmenším nejsou na vyšším stupni vzdělanosti, ještě: Křováky v jižní Africe, Batuy v zátoce konžské, Weddy na Ceyloně, Minkopie na Andamanech, Negrity na Filipinách, Australany pevninské, vymřelé nyní Tasmánce, obyvatele Země Ohnivé. Kterým dlužno přiřknouti cenu divošství, těžko lze rozhodnouti. O. Peschel u všech vykazuje jednotlivé

prvky kulturní, i u Botokudů, o nichž sám myslí, že jsou původnímu stavu ještě nejbližší.

Předpokládati takový prastav, v němž člověk nevyzbrojen jinými pomůckami než zvíře, musí podstupovati boj o své bytí, patří však k nezbytným pomůckám všelikých postupně předcházejících věd o člověku, tedy i sociologie a specielně národního hospodářství. Jest nám však vzdáti se toho, abychom tento prastav znázornili příkladem na některém určitém národě. Naproti tomu kyne nám větší prospěch vědecký, pokusíme-li se sestaviti společné povahové rysy lidí nejníže stojících, abychom z nich dospěli k jedinému obrazu počátku hospodářství a tvorby společnosti. Při tom však naprosto není nutno, abychom obmezili se na jmenované již zástupce nejnižšího způsobu životního; každé takové obmezení vzbuzovalo by proti sobě námitky a zúžovalo obzor. Nadto různé prvky duševní a hmotné kultury nepodmiňují se vespolek nikterak tím způsobem, že by se všechny stejným vzájemně krokem musily vyvíjeti, a tak shledáváme rysy, které jen z nejstaršího způsobu života vzniknouti mohly, skoro u všech národů přírodních. Sebrání a ideové spjetí těchto rysů musí však býti naším prvním úkolem.

Dosud jsme si v tom směru věc zpravidla až příliš usnadňovali tím, že jsme si rysy pračlověka vypůjčovali z hospodařícího člověka kulturního. Řekli jsme si: ony rozmanité potřeby přírodního člověka vyžadovaly ke svému ukojení námah, na jaké jednotlivec nestačil; ochrany před divou zvěří nebo před rozpoutanými živly mohlo se rovněž dosíci jen prací mnoha jedinců; mluvilo se tudíž o kolektivním vedení boje o bytí a tím byly „praspolečnost“ a jakýsi druh komunistického hospodářství hotovy.

Avšak člověk existoval beze vší pochyby po nezměrné doby bez práce, a chceme-li, můžeme na zemi nalézti dost krajin, kde ságová palma, pisang, chlebovník, palma kokosová a datlová ještě nyní dovolují člověku žíti s minimem námahy. Zde hledá báje nejraději ráj, pravlast lidí, a i novější bádání nemůže obejíti se bez předpokladu, že lidstvo zpočátku bylo vázáno na takovéto přirozené obvody existenční a že teprv dalším vývojem nabylo způsobilosti, podmaniti si zemi veškerou.

Po organisovaných společenských svazcích spatřujeme pak u nejníže stojících, našemu pozorování přístupných plemen sotva jakou stopu. V malých skupinách, podobných stádům zvířat, těkají kolem, hledajíce si potravu, noclehují v jeskyních nebo pod

stromem, za přístřeškem v málo minutách z proutí zřízeným, často jen ve vyhlubené jámě; živí se hlavně plody a kořínky, pojídají však též všechno zvířecí až po hlemýždě, červy, kobylky a termity. Muži ozbrojeni jsou zpravidla pouze šípem a kuší nebo oštěpem; ženy mají za hlavní náčiní rydlo, přiostřený kus dřeva, jehož užívají k hledání kořínků. Nesmělí, kde stýkají se s příslušníky kmenů výše stojících, často potměšilí a ukrutní, vedou nestálý život, v kterém sice tělo dosahuje nejvyššího stupně obratnosti a zručnosti, kde však technická dovednost vyvíjí se jen neobyčejně zdlouhavě a jednostranně. Většina z kmenů sem patřících nezná vůbec hrnčířství a zpracovávání kovů. Ani dříví, lýčí, kamene a kostí nedovedou mnohostranněji užívati a užívání jich nevede nikde ke tvoření zásob nářadí a nástrojů, jež s sebou vláčeti kočovný, stálému hledání potravy se rovnající život beztoho nedovoluje.

Tito národové označeni byli za „lovce nižšího řádu"; dalo by se však těžko dokázati, že vlastní honba jest jejich hlavním pramenem výživy. Všichni požívají potravu rostlinnou, pokud jí vůbec dosíci mohou, a u těch, kteří žijí v krajinách teplejších, potrava rostlinná, zdá se, že převládá. Zásob plodů a kořínků sem spadajících neshromažďují; vydatné naleziště přiláká sice větší počet příslušníků kmene, jako bohaté pastvisko houfy zvířat; je-li vyčerpáno, opět se rozptylují. A totéž platí o měkkýších a hmyzech, jež požívají; každý jedinec pojídá ihned, co najde; není společné domácnosti, právě tak jako není domu. Jen když nějaké větší zvíře je skoleno nebo zdechlé nalezeno (záliba v mase, v hnilobu přešlém, je velmi rozšířena), shromáždí se celá skupina, a každý pohltí, co může; ale provozování honby na tato zvířata silně se podobá jednání šelmy, svou kořisť pokradmo přepadající. Majíce nedokonalé zbraně, nejsou tito národové skoro nikdy s to, zvíře ihned usmrtiti; hlavní úkol lovcův záleží v tom, postřelenou zvěř tak dlouho pronásledovati, až vysílena klesne.

O rodinném zřízení národů této kategorie mnoho bylo sporů; nejnověji názory kloní se k tomu, že u nich jest mezi mužem a ženou doživotní společenství, nad poměr pouhého páření sahající, kdežto s druhé strany nelze popříti, že ony slabé skupiny lidí při nedostatku potravy snadno se rozdělují nebo že se aspoň jednotliví členové od nich odlučují. Zvlášť úzké je společenství jen mezi matkou a dítětem. Matka musí maličké na pochodu vždy s sebou vléci, a připevňuje je proto nějak na zádech —

obyčej to co nejvíce rozšířený u všech přírodních národů, i kde tito již přešli k rolnictví. Po několik let musí dítě vyživováno býti z prsou nebo z úst matčiných, potom však bývá brzy posíláno, aby samostatně potravu si hledalo, a odlučuje se často již v osmém nebo desátém roce od společnosti.

Všechny kmeny, jež sem přičísti jest, náležejí k menším raçám lidským a činí v tělesné bytnosti své dojem opozdilosti, zakrnění. Nebylo by však správno, pokládati je proto za degenerované trosky národů. Naopak spíše se zdá, jakoby u pokročilejších kmenů příčinou lepšího tělesného vývoje bylo jen pravidelné a hojnější vyživování, jaké jim rolnictví a chov dobytka po staletí již umožnily, kdežto národové sem náležející vždy zůstali na témž stupni. Vydáni jsouce v šanc všem změnám povětrnosti a štěstí loveckého, tonou někdy v přebytku, pohlcujíce neuvěřitelné množství potravy; ještě častěji však trpí hořkým nedostatkem, a jediný jich oblek, šňůra kyčelní, je jim skutečně „hladovým řemenem“ naší lidové mluvy, jímž stahují si žaludek, aby zmírnili útrapy hlodajícího hladu.

Jak od tohoto stupně primitivního bytí lidského vede cesta vzhůru, jasně spatřujeme v nesčetných typických příkladech národopisu. Žena mimo hledání divokých plodů a kořínků přejímá pěstění rostlin výživných, při čemž užívá zpočátku starodávného rydla, později krátké motyky, muž pokračuje v honbě a rybolovu a maje dokonalejší zbraň může ji v bohatých lovištích přivésti k veliké vydatnosti, takže poskytuje pak převážnou část potraviny, anebo doplňuje ji chovem dobytka. Každé pohlaví má svůj přesně ohraničený obvod dobývání potravy, k němuž se pro každé pohlaví s pokračující technickou soudností připojuje leckterá průmyslová dovednost, jež však zpravidla zachovává spojitost s prvotní výrobou a okkupací. Veškeré hospodářství pokročilých národů přírodních lze odvoditi z kombinací těchto prvků; ono však v jednotlivostech nijak není závislo na podmínkách přírodních a nemělo by proto smyslu, kdybychom chtěli konstruovati vývojové stupně, které by měly stejnoměrně hoditi se na černochy a Papuy, Polynésy a Indiány.

Všude však, kdekoliv je pozorujeme, upomíná úkoj potřeb u národů přírodních v mnoha rysech ustavičně na instinktivní jednání zvířete; všude zůstává jich bytí ještě velice vzdáleno od úplné usedlosti; ano i lehce stavěné chýže, jež si zřizují, jsou u většiny jen dočasnými stavbami, jež i svými, dle místa a kmene

rozmanitě se měnícími, ale vždy typickými formami upomínají na hnízda ptáků, která bývají opouštěna, jakmile písklatům křídla narostla.

Shledává-li Lippert převládající základný popud kulturního vývoje v péči o živobytí, je to naproti starším badatelům nepochybně pokrok; ale slovo samo není šťastně zvoleno. O péči ve smyslu péče pro budoucnost nelze u přírodních národů mluviti. Primitivní člověk nemyslí na budoucnost; on vůbec nemyslí; on pouze chce, a sice chce zachovati své bytí. Pud sebezachování a sebeukojení jest první agens vývoje, vedle něhož ustupuje silně do pozadí i sám pud pohlavní.

Kdekoliv lidé v primitivních poměrech mohli delší dobu od Evropanů býti pozorováni, vyprávějí Evropané o tuposti a lenosti myšlení, jakou u nich pozorovali a která s ničím srovnati se nedá, o jejich lhostejnosti k nejvznešenějším úkazům přírodním, o jejich dokonalé neúčasti ke všemu, co leží mimo vlastní já. Divoch chce jísti, spáti, kde potřebí chrániti se proti nejhorším nepohodám povětrnosti; to jest celý jeho účel životní.

Proto jest také zhola nesprávno a odporuje četným pověřeným pozorováním, připisuje-li Peschel divochům vůbec přemíru náboženských představ blouznivých a má-li za to, že s přibližováním se k přírodnímu stavu víra vždy více roste. Patrně předpokládá, že přírodního člověka musí běh slunce a ostatní zjevy nebeské nekonečně pronikavěji podněcovati a živěji v myšlénkách zaměstnávati než člověka kulturního. Ale tomu nikterak není tak. Jak u Indiánů v Brasilii, tak u černochů cestovatelé na otázky v tom směru obdrželi za odpověď, že na to nikdy nemyslili a H. Spencer sebral hojnost příkladů ukazujících, že národové nízko stojící nejeví zájmu ani pro úkazy docela nové. Tak jevili ku př. Patagonci k zrcadlu, které před ně bylo postaveno, největší lhostejnost, a Dampier sděluje, že Australané, které byl s sebou na loď vzal, tam ničeho si nevšímali, leda toho, co k jídlu obdrželi. Burton nazývá východní Afričany „lidmi, kteří sice mysliti dovedou, ale všecko myšlení nenávidějí, poněvadž se zabývají výhradně ukojováním svých potřeb tělesných. Jejich duch je obmezen na předměty, které lze slyšeti, viděti a hmatati; také zaměstnává se jen okamžikem, přítomností. Paměť a fantasie mu chybějí“.

Totéž tedy, co zvíře pudí k zachování existence, je také rozhodujícím instinktivním popudem přírodního člověka. Tento pud

obmezuje se prostorově na jednotlivé individuum, časově na okamžik pocitu potřeby. Jinými slovy: divoch myslí jen na sebe a myslí jen na přítomnost. Co leží za tím, jest duševnímu jeho životu jakoby uzavřeno. Jestliže tudíž mnozí pozorovatelé vytýkají mu bezmezný egoism, necitelnost k soudruhům, žádostivost, zlodějství, lenost, bezstarostnost v příčině budoucnosti, zapomětlivost, znamená to, že soucit, pamět, soudnost jsou ještě zcela nevyvinuty. Přece však doporučuje se, abychom právě od těchto povahových rysů vyšli, chceme-li pochopiti, jak se přírodní člověk chová k světu majetkovému.

Co se týče především sobeckosti divochovy a jeho bezcitnosti k nejbližším příbuzným, jest tato přirozeným následkem neklidného života kočovného, při kterém každé individuum jen o sebe samo se stará. Objevuje se především v neobyčejně rozšířeném zvyku usmrcování dětí, který jen zřídka u některého národa přírodního docela chybí. Děti překážejí tlupě na pochodu a při hledání potravy; toť hlavní důvod jejich odstraňování. Jakmile se stalo zvykem, udržuje se i ještě dlouho na pozdějších stupních kulturních; stopy jeho prokázány jsou netoliko u přírodních národů Asie, Afriky, Ameriky, Australie a Polynesie, nýbrž i u Arabů, Římanů a Řeků. Tomuto utracování dětí se obecně připisuje neobyčejně zdlouhavé rozmnožování se plemen nekulturních. Toto však souvisí také ještě s dlouhým trváním periody kojení, po kterou, jak známo, početí jest vyloučeno, a jest hlavní příčinou dlouhého setrvávání na témže stupni kulturním. Že přirozený svazek mezi rodiči a dětmi nikde není příliš pevný, ukazuje se i v neobyčejně častém mravu adopce. Jeť prý ku př. u Minkopiů v „rodinách“ více dětí cizích než vlastních. Významno jest, že se nečiní z pravidla nejmenšího rozdílu mezi dětmi vlastními a adoptovanými. Adopce vznikla snad z toho, že na místo utracení dítěte nastoupilo jeho pohození. Nebyla-li vlastní matka s to, aby novorozeně s sebou vlekla, mohla to učiniti snad jiná žena, která dětí neměla, a byl mu zároveň zachráněn život.

(Pokračování.)

Mommsenism.

Víno a vášeň učí člověka mluviti pravdu. Lidé opilí a návalem vášně unesení pronášejí slova, která jsou bezprostředným a neklamným výrazem jejich vlastní podstaty, jejich nejvniternějšího bytí. Slyšíme od nich myšlenky, které dlouho dřímaly v nejtajnějším záhybu srdce jejich a jichž by nikdy nebyli vyslovili, kdyby světlo rozumu nebylo úplně pohaslo. Taková slova vyřkl nedávno brněnský „Deutsches Blatt", orgán moravských německých nacionálů, o poměru germánství ku křesťanství, odmítaje možnost spojení s konservativci a s křesťanskými sociály. Čte se tam toto: „Zároveň být Němcem a katolíkem, je věcí nemožnou, jakože i fráse „křesťansko-germánský" je a zůstane velikým nesmyslem, ať se jí užívá sebe častěji. Křesťanství a germánství mají se k sobě jako veličiny positivní a negativní; dáš-li je dohromady, jedna z nich vždy se ztratí. Právě tak má se věc s křesťanstvím a germánstvím; jedno před druhým musí zaniknout. A jestli by se kdy někdo našel, kdo by chtěl v soulad uvést křesťanskou lásku k nepříteli s germánskou nepřítele nenávistí, tož církev sama se postarala dost a dost, aby toho díla nedokonal: propast zející mezi charakterem křesťanským a germánským naplněna mrtvolami, na ně hozeny spálené kosti lidské a tím německý duch nemůže přeletět prohlubeň, třeba se o to pokoušel už vícekrát — zápach ze spálenin a hnilobin to nepřipustí."[1])

A na jiném místě: „Je sice pravda, že Němci od staletí jsou křesťané, ale nepřestali proto být Němci; přes to nebudiž popíráno, že jsou případy, kdy zejmena Němec katolický musí si položit otázku: ‚Mám napřed plnit učení své církve, nebo své povinnosti jako Němec?' .... Ostatně nehodí se učení křesťanské

---

[1]) Z „Politik", 7. října 1897.

nezkažené mysli německé přílišně. ... Také se pro Němce rozumí samo sebou, aby nekradl, nepodváděl, nežil nemravně a t. d.; v bibli se všecko to teprve zvláštními zákony musí zakazovat“ ...[1])

Výroky ty jsou příliš ostré, příliš jasně ozařují propasti zející mezi smýšlením žijících stran, aby v nás nevyvolaly nejvážnější myšlenky. Slyšímeť tu po stu let opět zcela jasně a určitě volání: Pryč s křesťanstvím! O instituci trvající 1900 let, té hloubky a výše myšlenkové, té podmaňující síly a přítažlivosti, jako křesťanství, jež jest posud nejsvětějším zájmem srdce tří set millionů lidí, proti instituci té důležitosti nezdvihá se hlas takový maní, jako z dneska na zítřek; tu přirozeně budeme pátrati po příčinách hlubších.

V jedné z nejvýznamnějších básní svých „Na Golgatě“ Machar pokusil se muka umírajícího Krista znázorniti tím, že v hodině hrozného jeho zápasu smrtelného přiletěvšímu Satanu dává usednouti na rameni kříže těsně vedle nachylující se hlavy Kristovy a umírajícímu synu člověka s pekelným sarkasmem do ucha šeptati výsměšné proroctví, jak v budoucnosti spasitelná nauka jeho se splní a jaké blaho z ní bědnému lidstvu vykvete. Mladý rabbi židovský, blouznivý snílek, syn tesařův, jenž sebe obětoval za domnělé blaho lidstva, konče život svůj neužitý, v hanbě a mukách nevyslovitelných, o žízni v žáru odpoledního slunce jižního, na šibenici, kam pomohli mu soudruhové v učenosti, vlastní přátelé a krajané-vlastenci, vidí v této těžké hodince, že všecko odříkání, všecka muka i strádání podstoupil nadarmo, že ve svém zápase se Satanem nadobro prohrál. Toť jsou ta muka Spasitele umírajícího na kříži, jejichž předtucha zatřásla duší jeho „smutnou až k smrti“ už v zahradě Gethsemane, kdy poprvé, co byl živ, pochybnosti zmocnily se duše jeho, až krvavý pot mu vyrazil na tváři.

Toť ovšem jen báseň, a možná, že ještě ani není úplná — kdo ví, nenapíše-li Machar k ní časem pokračování a dokončení — přece však, ne-li víc, chová aspoň významný symbol. Není tu místa vykládati, co vše podstoupiti bylo učení Kristovu, než se stalo života schopným, jaké koncesse světu učiniti bylo prvotné církvi křesťanské, aby náboženství své učinila náboženstvím panujícím, státním, ne-li dokonce jediným světovým, katholickým — o tom vypravují dějiny náboženství a církevní. Zde ukážeme jen

---

[1]) „Politik“, 17. října 1897.

na jednu stránku jeho historického vývoje, na jeho poměr k národnosti.

Historie starého světa pohybuje se uvnitř ideje a formy národnostní, jest ethnická; idea kosmopolitismu, internacionalismu, lépe řečeno humanity jest starému věku neznáma, čehož jako živým dokladem jsou Číňané, kteří zachovali do dnes nepřetržitost dějinnou. Historie řecká, římská, aegyptská, židovská a jiné orientální jsou historiemi dotyčných n á r o d ů, jak o tom svědčí ritus (obřízka) i názvy: Řekovi „barbar“ je Němec, Římské „hostis“ znamená, že každý přespolní je nepřítelem. Při tom národnost určena je s několika stran: krví a rodem (synové boží proti dcerám lidským; Filistýnští, Kananejští a j. proti synům izraelským; athénský „gnesios“ proti metojkovi; Sparťan proti helótovi; římský patricius proti plebejovi) náboženstvím, právem a obřadem (Jehova a národ vyvolený, obřízka; kmenová i národní božstva řecká, amfiktyonie; právo římské) jazykem („šiboleth“, „Hellen“ — „barbaros“) krojem i formou vládní; kteréžto přívlastky všecky, jako větve jednoho kmene, vyrůstají ze společného substrátu rassy a národnosti. Sneslyť všecky tyto pojmy: krev, rod, náboženství, právo i obřad, jazyk, kroj i forma vládní attribut n á r o d n í („ethnikos“, gentilis). Ačkoliv u každého z antických národů převahu měl jeden z přívlastků jmenovaných, jimž ten který národ byl zvláště karakterisován (Žid náboženstvím, Řek vkusem a důvtipem, Říman právem a uměním vlásti), a jejž v boji vzájemném národ jeden všemu ostatnímu světu vtisknouti se snažil, a v jehož prospěch, na úkor znakův ostatních, národ národu ochoten byl i ústupky nějaké činiti: přece o pravé humanitě, o smýšlení čistě lidském u národů starověkých řeči býti nemůže, ani při mužích takové síly abstrakční, ideové, a takové důslednosti jako Sokrates. Proto ani ve známé snášelivosti Římanů k náboženstvím cizím neviděti žádné náchylnosti k humanitě; bylať jim tolerantnost náboženská pouze prostředkem, aby tím snáze uskutečniti mohli hlavní ideu svou: zmocniti se vlády nad světem. Také ve stoicismu římském nad filosofem vždy vrch obdržel Říman. Čisté lidství, p r a v á h u m a n i t a v n e s e n a d o s v ě t a t e p r v e k ř e s ť a n s t v í m.

V příkrém odporu se vším názorem starověkým Kristus odvážil se hlásati zásady lidskosti vysoko povznesené nad úzké meze mravouky ethnické; i dostal se s touto do tuhého sporu hned ve vlastním domově. Židovský zákonník stanovil trest ukamenováním ženě cizoložné; Kristus se jí ujal a vyrval ji davu.

Židovské příkazy, vyrostlé asi z prastarých zdravotních pravidel aegyptských, zakazují, aby Žid nepožíval určitých jídel; proti tomu Kristus pravil: Ne co do úst vchází, ale co z úst vychází poskvrňuje člověka. Židé toužili po obnovení slávy a lesku království Davidova a Šalomounova; Kristus pravil: Říše má není s tohoto světa. Židovský zákonník stanovil: Oko za oko, zub za zub; Kristus pravil: Udeří-li tě kdo ve tvář pravou, nastav mu i levou; vezme-li ti kdo plášť, dej mu i sukni. Onen kázal: Milovati budeš bližního svého a nenáviděti nepřítele svého (srov. nahoře „Křesťanská láska k nepříteli, germánská nepřítele nenávist“); Kristus velí: Milovati budeš nepřítele svého. Židé nenáviděli publikánů římských, kteří na nich vydírali bezměrné daně; Kristus s nimi přátelsky obcuje, ba jídá s nimi za jedním stolem atd. Ký div, že krajané jeho stěžovali sobě do tvrdosti řeči jeho a že jí nemohli pochopiti; vždyť nežádal na nich menšího, než aby přestali býti Židy, aby vzdali se přednosti národa vyvoleného. Spor ten nemohl jinak skončiti, než hrdelní popravou tvrdošíjného reformátora.

Tak bylo doma, ve vlasti prorokově. Když pak stoupenci tohoto učení sorganisovali se v církev jednotnou, když církev ta státu římskému čím dále tím stávala se nebezpečnější, až po strašném zápase o bytí a nebytí konečně stát římský nevěděl si rady jiné, než s obětováním vedlejších attributů římských učiniti se sokyní kompromis v ten smysl, že ona stane se církví státní, jen když Řím zůstane pánem světa; když tak splynulo heslo: „I bude jeden ovčinec a jeden pastýř“ s vůdčí ideou národa římského: tu nastala ona nepřehledná řada válek zprvu obranných, ale brzy též útočných, jimiž náboženství lásky, jakožto ecclesia militans, stalo se heresií, jejíž kořeny tkvívaly v pohanství, — pohanství samo nutilo a učilo je vzdáti se názorů svých a podvoliti se dogmatům římským. Boje ty skončily se větším dílem vítězstvím církve křesťanské, která však, užívajíc k účelům svým moci světské, této čím dále tím více se assimilovala, takořka saekularisovala. Ovšem byl to zápas tuhý z pohanů zatvrzelých udělati dobré křesťany; často přestalo se na pouhém nátěru křesťanském, z pod něhož každou štěrbinou číhalo pohanství. Než hlavní části úkolu zdálo se býti na vždy dosaženo. Téměř všechen známý orbis terrarum byl pokřesťaněn.

Tu však Prozřetelnost věcem dala z nenadání jiný směr. Útokem Turkův a vzniklým odtud ústupem Řeků na západ vzbu-

zena v Italii renesance. Klassikové pohanští, do té doby povržení, čteni se zálibou, která se za krátko rozšířila na veškero umění pohanské, řecké i římské. Tím dostalo se valné posily živlu ethnickému, doutnajícímu posud všude po Evropě pod popelem a oharky pohanských hájů, a za svěžího vánku tu tam vyrazily, jako plaménky z půdy na oko bezpečné, v posledních stoletích středního věku různá kacířstva, z nichž ne za dlouho vyrostla reformace, jež, na kolik s úspěchem provedena byla, stvořila vyznání křesťanská odpovídající potřebám národním, čili křesťanské církve národní. Tak vzniklo husitství, protestantismus, bratrství, anglikanismus v lůně jednotlivých národů reformaci provedších, kdežto katolicismus zůstal Římanům, pravoslaví slovanskému jihu a východu. Od té doby živel ethnický nabývá síly vždy větší, až, pěstován jsa v teplém náručí humanistů, vypučí v netajený a nelíčený obdiv starověkého umění pohanského, jenž proti nedůtklivé přísnosti prvních věků křesťanských a proti hrubé nechápavosti první poloviny středního věku nalezl tak ostrý výraz ve výroku Erasma Rotterdamského: Kdyby Sokrates byl křesťanem, zvolal bych v nadšení: Sancte Socrates, ora pro nobis! Kdežto otcové církevní s odvahou a bezohledností obrazoborců ničili jemnou a subtilní budovu filosofie řecké, od básníků většinou s ošklivostí, jak od hříchu, se odvracujíce, a pro mudrce starého věku nemajíce jiného názvu než zatvrzelých pohanů, tápajících ve tmách bludu: nastává nyní povážlivé kolísání mezi nadšeným obdivem krás pohanského starověku a přísným svědomím reformovaného křesťana. Táž dle různosti povah nerozhodnost mezi krásnem smyslům lahodícím a křesťanskou askesí, jako druhdy u otců církevních. Sv. Jan Zlatoústý spí maje Aristofana pod poduškou, Komenský nerad vidí ve školách pohanské klassiky a hned by je nahradil četbou z písma sv. a z otců církevních.

Přišli novověcí filosofové, kteří, jako duchové pekla bojující s anděly o duši lidskou, strhnou tuto s výšin nebeských a tuhými pouty přimknou ji k této hříšné zemi, vrátivše člověka přírodě i sobě. Tělo, příbytek ďáblův, druhdy mrtvené a nenáviděné, stane se předmětem laskavé péče, a krása jeho, jindy zlořečená, dochází nadšeného obdivu. Vědy, umění, vynálezy ďábelské, pokládaji se za nejdražší statky člověka, jak to krásně symbolisoval Milton ve II. zpěvě Ztraceného Ráje, kde padlí andělé, zařizujíce si novou vlast v pekle, ku zpříjemnění svého smutného pobytu

vystavějí si pandaemonium a ku své kratochvíli vynaleznou ušlechtilé zábavy věd a krásných umění.

Minuly věky, a drama reformace dostoupilo posledního jednání svého ve veliké revoluci francouzské. Hlásán úplný návrat k přírodě (J. J. Rousseau), jejíž taje pokládají se již již za probádané; stanoví se povšechná práva lidská; řecký vkus, římský duch stanou se vůdčími ideami; Voltaire odhodí křesťanství (Ecrasez l'infâme!), na oltáři uctívá se Svrchovaný Rozum, a do světa zahlučí fanfary: La grande nation! Touto formulí rozvázáno kouzlo tísnící zakletý zámek. Duchové praotců padlých v krvavých bojích, jimiž šířeno náboženství lásky, padlých v bojích za vlast, za zemi rodnou, za chrámy bohův a za životy žen a dětí, vyrazili zpod klenby mohyl, z prachu popelnic a vystoupili na ten svět, a s nimi celý svět sbořených hradů a zapadlých měst, obydlený mlhavými stíny, vynořil se do lunojasné noci — svět romantiky. A jakoby anděl zatroubil ke z mrtvých vstání, na ten pokřik národové začali se probouzeti a vzpomínati své minulosti, své slávy. Slaveno sice i křesťanství, ale většinou jen, pokud sláva církve katolické zvyšovala slávu národa a ruku v ruce s ní kráčela. Vstanou učení mužové, kteří z mohyl a hrobů vykopávají zbytky slavné minulosti národní a s nadšením sestavují z nich obraz velikolepý. Domácí vymaňuje se ze služby cizího, a vedle křesťanského vždy větší platnosti nabývá živel vlastenecký (už od Klopstocka) a lidový (už od Herdera). Proti náboženství křesťanskému rekonstruují se ethnická náboženství stará, vznikají mythologie národní a zásobují látkami poesii a ostatní umění; právo a obřady ethnické zbavují se umělého nátěru křesťanského a obnoveny uvádějí se v život opět. Když konečně „veliký pohan" pověděl člověku, že na té zemi jest jeho vlast, vybízeje ho, aby jen pevnýma nohama na ní stanul, tu obrácen zrak vší silou do vnitř; studovány dějiny, poznal se duch národní, nalezl se instinkt rassy. A jako protestantism osvědčil se býti živlem ethnickým, jsa projevem, uskutečněním ideálu křesťanského dle pochopení jednohokaždého národa (ba, co více, individua), a na odpor nivelisující moci Říma, jenž tu, ve smyslu starodávné jednoty, zastával jaksi zásadu světovosti, universálnosti, vedl k utvoření církví národních: tak znova nalezený duch národní, zmohutnělý v instinkt rassy, jehož pěstění prohlášeno za nejvyšší úkol člověčenstva, vyvolal národní stát se všemi attributy pohanských států starověkých národa vyvoleného, ku vládě nad světem povolaného, superiorního.

Již několikráte viděl svět, že hluboké pochopení antického života, ať se strany umění, ať filosofie nebo politiky, bylo projevem přirozené sympathie, vyplývající z jakéhosi příbuzenství duševního (někdy i hmotného) dotyčných osob, společností a veškerého jich okolí se světem staroklassickým, a že důsledně vedlo k obnovení ducha pohanského. Nehledě k renessanci v umění, připomínáme jen Macchiavelliho, jehož „Kníže", kniha republikánů, jak ji Rousseau nazval, svědčí, jak hluboko původce její pochopil dějiny římské, a jak věrně tlumočil ducha své doby. Druhý příklad podal Montesquieu, jenž na počátku století minulého v theorii hlásal to, co na konci jeho „la grande nation" prováděla prakticky. A třetí příklad podal za našich dnů Mommsen, zastánce státotvorné národnosti, jemuž přirozená sympathie dala tak hluboko vniknouti v dějiny národa a státu římského, jak věrně každým slovem svým byl stlumočil cítění a smýšlení pruského národa, a jak radikálně se byl zřekl všech zásad křesťanských, než na oltář svůj za modlu vyzdvihnouti mohl instinkt rassy.

Národ, jenž nebojí se nikoho na světě kromě boha, jest patrně národem vyvoleným, jemuž postačí zadouti v trouby, aby padly hradby kolem Jericha, on neuznává bližního v humánním smysle Kristově, nýbrž umí jen starozákonně milovati bližního a hlavně nenáviděti nepřítele svého, jak nepokrytě hlásají shora položené ukázky německého traktátu. Jen ještě cirkus s bestiemi a zápasy gladiatorův — a sláva Říma obnovena bude úplně. Přírodu vidlema vyhazuj, přece vždy zpátky se vrátí. Křesťanství Němců nepředělalo, nýbrž oni předělali je. Od doby berserkerův a Karla Velikého, ať Góth, ať Prus, podnes pořád jsou stejni.

Staneme na prahu, ba již v předsíni nové renaissance. Nehlásá ji pouze N i e t z s c h e a M o m m s e n, ale již i místní listy tuctové — tak proniká nové smýšlení do šířky. Nastává období nového pohanství krve a železa: kam postavíme se my

E. L.

Nový svátek školní — den stromkový.

(Arbor-day.)

Nedaleko Prahy na volném návrší stojí škola, zádumčivější než ona hruška v širém poli. Jakoby stála na kraji pouště Gobi. Tráva se před ní nezelená, stromek před ní nezašumí, kvítko se v oknech nezasměje. Stojí smutna, pusta, mrtva. Spíše bys řekl, že to nějaký chudobinec neb sirotčinec odstrčený, se životem uvnitř, jak jej Dickens líčí, a nikoliv dům, jenž má být živý, živý jako ta živá voda v pohádkách, a kolem něhož, zrovna jako v něm, všecko má dýchati, šuměti, stkvíti a smáti se svěžím životem.

A ta cesta k návrší a po návrší — opět jako bys byl na kraji pouště Gobi. Sem tam sice stromek, ale jsou to stromky jak rostou, tak rostou. Zakrsávají-li, nuž zakrsávají; schnou-li, nuž schnou; není-li jich vůbec, nikomu se pak po nich, jak vidět, nestýská.

A opět nedaleko Prahy, směrem od Podbaby k Císařským mlýnům, jest pěšinka, podél níž po obou stranách dobré ruce nasázely mladých lipek. Ale co se stalo za krátko? Celá řada krásných těch stromků byla korun zbavena anebo docela přelámána, neb ukroucena. Líto i stydno bylo mimojdoucímu. Což jsme skutečně na kraji pouště, kde ničivé živly nedovolí spanilého vzrůstu nádhernému rostlinstvu? Kde je tu chyba a nedostatek? A chyba a nedostatek tu jest. Jaký lid je tu vůkol? Jaké vychovávání? Jsou to jeho zlomyslné ruce či nevědomé, neuvědomělé, citem neprohřáté, jež tu tak netečně anebo ničivě si vedou?[1])

---

[1]) Vzpomeňme si, jak naši staří trestávali lesní pych: Podle známé odvety „Oko za oko, zub za zub“ majestát Karla IV. vyhrožuje těm, kdož by lesy zapálili, upálením, zakazujíc dále, „aby nižádný čas, a zvláště v podletí i v létě, lesuom žádných první neb druhú miezhú pro žádnú věc kor lúpati v nich nesměl, pod pokutú, kdož by proti tomu činil, ... ruka pravá buď jemu odřena.“ (P. Sobotka, Rostlinstvo v národním podání slovanském. Str. 8. Pozn.)

Naproti tomu jiný obrázek. Šli jsme o prázdninách údolím Bečvy, širokým, jasným a veselým, — zdálo se ti, „plesáním se třesou hory lesnaté“ — kde chudý lid za 25—29 krejcarů denní mzdy koná těžkou práci v panských lesích, tudíž údolím zároveň, jak jiná zbožná píseň praví, „slzavým“. Přicházeli jsme k vesnici Horní Bečvě. Najednou zabělala se nám hned při samé silnici čistá jednopatrová budova s prostrannou zahradou kolem. V zahradě pečlivě ošetřované plno růží a rozmanitého kvítí, tu zase řada pěkných mladičkých štěpů, tam opět plno zeleniny. Od včel jen bzučelo. Všichni jsme se vypjali, jakoby nám na dlouhém pochodě znenadání hudba zahrála.

— To je práca našeho nového pana nadučitela. První rok je tu teprvá a takový zázrak udělal. Ale bylo také nejakej navážky, na mú milú! — prohodil Valach, už po městsku oblečený, jenž se ubíral do kostela a cestou se k nám přidružil. Bylo nedělní dopoledne.

— A dříve tu nebylo nic?

— No nic. Dyť vidíte, že stavení je nové.

— A učí také děti štěpovat?

— Jak by neučil? Pravda že učí.

Blízkost této ušlechtilé síly, této podnikavosti, této touhy tvořivé a činorodé, této práce zúrodňující a okrášlující činila nám skvostné nedělní dopoledne v chudobném tom kraji ještě krásnější a čistější. Mysl šla bezděky dovnitř té školy, věříc už napřed, že když zevnějšek jeví tolik péče a lásky k mladému rostlinstvu, že i uvnitř mezi mladým valašským dorostem také něco lepšího poklíčí.

Vzpomínali jsme často na tento obrázek jinde, na př. v jiných moravských vesnicích, nepoměrně bohatších, ba bohatých, když jsme viděli zahrady v ubohém stavu, stromy nečistěné, s prosýchajícími větvemi, křivé, nalomené; ploty prohnilé a vrávoravé, rozpadlé a zmizelé; když jsme viděli obecní lesy a háje, v nichž jen vítr zasívá, ale za to kde kdo s ním chce porážet; obecní stráně pusté a suché, bez vláhy a užitku; ovocné stromoví podél cest ledajaké nebo nijaké.

Zjevy ty jsou dosti hojny v zemích našich. Nepořádku, nedbalosti, netečnosti, nečistoty je ještě nazbyt v zemích našich. Nelásky k přírodě, nedostatku smyslu pro přírodu, a to nejen pro její krásu, ale i pro její užitečnost, pro její vliv zušlechťující, je pořád ještě mnoho v zemích našich. V písních našich lidových,

a slovanských vůbec, smyslu toho jest ovšem plno — vždyť jsou to výtrysky lepších citů z hlubších srdcí a vtipnějších hlav, — odtud stalo se u nás článkem víry, že Slovan jest nerozlučně spojen s přírodou; ale ve skutečnosti toto spojenství vypadá často velmi zanedbané a čím dál na východ, tím je zanedbanější. Učili nás ve školách této nerozlučnosti, dávali nám ji za domácí úkoly, ale k jádru nikdy se nedobrali. Dokladem nebýval proudící život skutečný, nýbrž dávná píseň prostonárodní.

Ale kapucináda nebyla úmyslem těchto řádků.

Jinde také pustošili si svůj „zemský ráj", až jim zůstal jen „zemský ráj to na pohled"; ale vzpamatovali se, hledali nápravu a ovšem že ji našli.

Praktický a vynalezavý Američan ji našel — uvidíte, jakým ten praktický novosvěťák dovede být idealistou — jen že tato tichá jeho práce s výsledkem, jak se přesvědčíte, ohromným, nenašla v papírové naší Evropě ani kapečky toho uznání, jakého celé nákladní vlaky heidelberských sudů dostalo se poslední kanonadě strýčka Sama.

Ruský univ. profesor Janžul pobyl se svou paní delší dobu v Americe, oba důkladně studovali americký život se mnohých stránek a napsali o tom různé studie.[1]) V jedné paní Janžulová vypravuje též o velice zajímavém prostředku, jak snadno buditi v celých pokoleních lásku a úctu k přírodě, a tím přirozeně, ba nejpřirozeněji, zároveň k domovině své, a jak snadno zalesňovati a oživovati holé stráně a vůbec pusté plochy a nevlídná zákoutí.

S tímto jejím výkladem, tak mnohostranně povzbuzujícím, chceme seznámiti naše čtenáře.

*

Vláda Spojených Států zhrozila se v poslední dobu, jak země jejich čím dále tím více se obezlesňuje, jak časté požáry a nesvědomité, přímo plenivé kácení lesů krajinu zpustošuje. Rázně chopila se nápravy a vedle jiných ochranných prostředků sáhla na samý kořen zla, na tupost, neuvědomělost, bezcitnost, a rozhodla se odstraniti je světlem poznání a teplem citu. Prostřednictvím národní školy jala se působiti na mladá pokolení a ustanovila jim zvláštní svátek na počest stromů a jich sázení.

---

[1]) V knize: Časy dosuga, očerki i kartinki po ekonomičeskym, obščestvennym i literaturnym voprosam 1896.

První popud k tomuto hnutí dal stát Nebraska, jemuž následkem loupeživého vykořisťování lesů dávno už dáno epitheton „treeless“, bezlesý. Tam pan Morton, později ministr zemědělství. zavedl tak řečený „Arbor-day“, t. j. „Den stromů“ neboli po našem „Den stromový“ (jako Neděle květná), a tento den ustanoven byl počínajíc rokem 1874 zákonem jako povinný jarní svátek, v nějž všecky školy musejí se obírati pěstováním zahrad. Od zavedení tohoto originalního obyčeje až do roku 1889, tudíž za 15 let, bylo tímto způsobem v Nebrasce nasázeno, jak statistika lesní správy udává, *355,560.000* stromů různých druhů, a v nynější dobu stát ten, dříve bezlesý, stává se krajem hustě pokrytým mladým lesem.

Ohromný tento úspěch povzbudil i jiné státy Severní Ameriky, že také u sebe zavedli Arbor-day, a roku 1893 (kdy paní Janžulová napsala svůj článek) veliká většina států severoamerických, *38* ze 44, zavedla jarní svátek školní, určený k pěstování lesů a rostlinstva vůbec. Tak ve státě New-Yorku Arbor-day ustanoven počínajíc rokem 1888 zvláštním zákonem, tak zvaným „An Act to encourage Arboriculture“ (Zákon na podporování kultury stromové), jenž zní takto:

„Občané státu New-Yorku nařizují prostřednictvím svých představitelů v senátě a na sněmě:

aby pátek hned po prvním květnu každého roku byl od nynějška znám ve veškerém státě jako Arbor-day;

aby školní správy každého státního národního ústavu shromažďovaly své žáky a žakyně v tento den na takovou oslavu jeho, která by mohla napomáhati sázení a ochraně stromů a keřů a seznamování se s nejlepšími methodami k dosažení nejlepších výsledků“ atd.

Následkem toho svátek ten slaví teď ve státě New-Yorku rok co rok a pořád slavnostněji.

R. 1893 5. května paní Janžulová účastnila se takové oslavy v New-Yorku a popisuje podrobně jeden z new-yorských Arbor-days. Slavnost konala se v sále z nejprostrannějších v městě za podpory několika soukromých osob a spolků. Uspořádána byla „Společností pro dětské zahrádky a světniční rostliny“ („Kindergarten and Potted Plant Association“), jejíž presidentkou jest milionářka paní Guldová, za pomoci redakce republikanského časopisu „Mail and Express“, jenž vydržuje na své útraty školku pro malé dítky a má zvláštní oddíl pro mladé čtenáře. Většinu

hostí na této slavnosti tvořili žáci a žakyně new-yorských soukromých řemeslných škol.

Na 2000 dětí provázených učitelkami umístěno bylo ke 2. hod. odp. v ohromném sále Madison Square Garden, v místnosti z nejskvělejších v New-Yorku, a slavnost zahájena zpěvem vlastenecké písně „Ameriko, svatá země svobody!“ po kterém následovaly jiné školní a národní písně. Zpěv dětský střídal se s pěknou hrou orkestru hochů ze židovského sirotčince a deklamací desítiletého děvčátka, které způsobilo rozruch u svých vrstevnic jednak dojemným vypravováním ze života květů a ještě více humoristickými episodami ze života školského, v nichž děti lehko poznávaly sebe samy.

Pak došlo na nejzajímavější část programu. Na kathedru vystoupil zahradník se vším příslušenstvím svého řemesla. Účelem řečené totiž Společnosti pro dětské zahrádky a světniční rostliny, působící týmž duchem jako zakladatelé Arbor-day, jest rozvíjeti lásku k rostlinstvu mezi obyvateli městskými, a Společnost tudíž každého roku na jaře a na podzim rozdává dětem chudobných obyvatelů výhonky květin zároveň s poučením, jak s nimi zacházet. Povolaný na pomoc zahradník ukázal dětem názorně před jich očima, jak z maličkých kořenáčků, které jim budou rozdány, musejí doma přesadit do velikého kořenáče anebo do bedny anebo třeba do plechové nádoby výhonek chrysanthemu, který pak k podzimu vyroste a rozkvete. Pověděl jim, jak budou zalívat rostliny, jak ke hlíně, kterou v kořenáči dostanou, budou přidávat prostě pouličního bláta, jehož prý v New-Yorku není nedostatek, jak tuto hlínu mohou po případě zlepšit domácími mydlinami atd., k čemuž všemu děti chtivě přislouchaly, cítíce už patrně napřed rozkoš, jak samy budou opatrovat pěknou svou květinku. Pro zvýšení horlivosti a závodění mezi dětmi bylo jim oznámeno, že pí. Guldová určila několik cen, z nichž jedna plných 20 dollarů (téměř 50 zl.), pro ty děti, které na podzim přinesou svou květinku v nejlepším stavě. Na to děti seřaděny přešly pochodem, škola za školou, do sousední květinové výstavy, která ochotně dala jim volný vstup v tento den, aby tam dostaly slíbené výhonky.

Výstava tato sama sebou představovala už zajímavý obraz. Velkolepé růže a jiné ranní květiny, střídající se se skupinami palem, i světniční rostliny umístěny byly na podlaze ohromného sálu, osvětlovaného s vrchu a vystaveného v podobě cirku, s lo-

žemi a amfiteatrem, na němž tuto chvíli rozhostilo se dospělé obecenstvo; fashionable náštěvníci ustoupili pestrému zástupu dětskému, defilujícímu za zvuků zmíněného orkestru chlapeckého mezi umělými lesíky a skupinami květinovými.

Veškerá tato slavnost trvala několik hodin, dokud každé dítě, nabaživši se do vůle výstavy růží, nedostalo v úplný svůj majetek maličký kořenáček, který měl za léto přiučit dítě, jak má zacházeti s květinami; na podzim pak podobným způsobem kynul mu dar maličkého výhonku růžového, který měl rozkvésti k budoucí jarní výstavé.

Společně s touto Společností, vystrojující chudým dětem tyto jarní a podzimní slavnosti, vznikl v poslední dobu pod egidou redaktorky dětského oddílu časopisu „Mail and Express“, zvláštní spolek tak zvaných „slunečních paprsků“ (Sunbeams), z dětí už zámožnějších, které vzaly si za úkol rozdávat květiny nemocným a chudobným obyvatelům New-Yorku. Členové tohoto spolku zavázali se mezi jiným, že každý vypěstuje přes léto tohoto roku (kdy paní Janžulová tam byla), nějakou rostlinu pro bídná obydlí městské chudiny, které i v New-Yorku jest přemnoho.

Zároveň s touto soukromou oslavou Arbor-day ve všech národních školách města New-Yorku byly v tento den, už na útraty státní, zvláštní slavnosti, které končily zasazením nového stromku na dvoře školním anebo, nebylo-li ho, v některém z městských parků. Učitelé státních škol byli povinni, dle nařízení školní správy, už od měsíce dubna připravovat děti, jak třeba oslavit Arbor-day, dávajíce jim příležitost, aby co nejblíže seznámily se se stromy, s jejich vzrůstem a rozvojem, počínajíc hned dobou, kdy pupenec vyskočí, aby děti s větším vědomím těšily se na nastávající svátek a dovedly k němu i napsati maličké práce o rostlinách, založené na vlastním jejich poznání. Čtení podobných žákovských prací, zároveň s přednášením básní, vztahujících se ke stromům a květům, tvořilo také část svátečního programu Arbor-day. Z deklamací dětských přítomní poznají, s jakou láskou chovají se ke stromům všichni velicí národní básníci, mezi nimiž stále a stále uvádí se výrok známého amerického básníka Holmesa, jenž tvrdil, že „nejlepšími jeho poetickými výtvory byly stromy, které zasadil, když byl školákem“. Písně, zvláště pro tento den složené, zpívá sbor dětí, a celá škola

kráčí pochodem za zvuků zvláštního „Arbor-day March“, které každý rok k tomu dni znova a znova skládají.

V přestávkách opět učitelé a členové školních rad poučují děti krátkými vysvětlivkami o významu lesa pro blahobyt jejich země, ukazují, jak třeba sázet a ošetřovat stromy, jak sestavovat herbáře a jiné botanické sbírky, na něž po americkém obyčeji zvláštní ceny se vyhlašují. Materiál ke všem podobným výkladům béře se z lesního departementu a rozesílá se zavčas všem školám od ústřední školní správy, zároveň s přiměřeným programem, jak oslavit Arbor-day; na nejlepší sestavení programu vypisuje se rovněž cena.

Při těchto slavnostech vzpomínají zároveň na ty staré stromy a lesy Severní Ameriky, které se proslavily historickými událostmi, tak na př. „Washingtonovský jasan“ u Bostonu, pod nímž Washington poprvé převzal vrchní velení nad národní armádou 3. července 1775.

Nežli strom zasadí, čímž, jak už řečeno, oslava Arbor-day se zakončuje, připomíná se dětem, že je to skutek z nejhumannějších a altruistických skutků, poněvadž, zasadíme-li mladý stromek, už tím konáme službu ne tak sobě, jako budoucím pokolením, která se dočkají plného jeho rozkvětu a budou užívati jeho stínu a ovoce. Konečně slavnostně, za zvuků hudby, všichni přítomní přistupují k místu, kde mladý stromek má býti zasazen, a stromek pokřtí se na počest některé populární osobnosti americké (při čem ovšem ani jedna škola neobejde se bez stromu na počest Washingtona). Učitelé upozorní děti krátce na význam osoby, jejíž jméno stromek ponese, a je-li to básník, přečtou některou jeho báseň, a na to zkušená ruka zasadí do vyryté jamky stromek. Děti po pořádku přistupují a zasypávají jamku hlinou, v níž má se zakořeniti nový občan stromové říše. Ke stromku přivážou na konec deštičku se jménem toho, komu stromek ten zasvěcen, a rokem, kdy se to stalo. Není-li při škole místa pro stromy, nahradí se květinami nebo křovinami.

Úspěchy všeho toho snažení a zařízení jsou ovšem mnohonásobny. Obyčej slaviti Arbor-day působil nepřímo na zlepšení okolí školního. Upozornil vlády na nedostatek volného místa při mnohých školách, při nichž nemožno sázeti stromy, jak zákon z r. 1888 předpisuje. Přednosta odboru pro záležitosti osvětové ve státě New-Yorku přímo nařizuje, že každá škola k vůli zachovávání zákona o Arbor-day musí mít nejméně půl akru a

možno-li i celý akr půdy k ní přiléhající. Kanadský ministr národní osvěty ve své poslední zprávě slibuje, že za několik let každá vesnická škola v provincii Kanadě bude míti stinnou zahrádku, vypěstovanou od samých dětí, a konečně stát Jowa přímo předpisuje nejmenší množství stromů — dvanáct — které každá státní škola musí míti okolo sebe.

Oslava Arbor-day šíří se však i v kruzích mimoškolských. Tak v některých místech ujímají se zvláštní družstva na vysazování stinných stromů (Shade-tree planting associations); jinde zástupci dětského komitétu chodí po farmách, nájemných dvorech, i po venkovských statcích (čemuž se říká „canvassing", což je tolik jako naše „verbování") a přemlouvají hospodáře, až slíbí, že v nejbližším období posázejí svou farmu stromy, jakož i podél cest a na volných místech.

Američtí paedagogové jsou vůbec přesvědčeni, že oslava Arbor-day vychová pokolení lidí, plných úcty a lásky ke stromům, plodům to úsilí člověka anebo přírody. „Jak teplý bude cit dítěte ke stromu, jejž znalo ještě jako malinký pouček, i když roste na cizí zemi anebo v sousedově zahradě" — praví jedna z brožurek o tomto předmětě. „A skutečně — dokládá paní Janžulová — třeba toliko rozvit zájem u dětí ke stromům, křovinám a květinám, abychom nejúspěšněji potřeli jejich ničivé náklonnosti proti veškeré vegetaci. Dítě, které zasadilo byť jediný stromek, byť jedinou květinku, nebude už, tuším, bezcitně lámat větev za větví k vůli tomu, aby si udělalo hůlku, kterou ihned zahodí, anebo prutem urážet listí se stromů podél cesty. Známo jest, jak ovocné zahrady trpí na př. od dětských vpádů, při nichž často celé stromy — plody dlouhého opatrování — bývají polámány pro prohršlí nezralých jablek. I v samých amerických školách žáci mají na starosti celé řady rostlin, které sami zasadili, které sami zalévají a jejichž vzrůst stopují, jak sama jsem spatřila, na příklad, nedávno ve škole pro děti dělníků, založené od Felixa Adlera, zakladatele Společnosti ethické. Po jeho návrhu škola má i několik ukázek z říše živočišné, které děti samy ošetřují, zvykajíce humánnějšímu a rozvážnějšímu zacházení se zvířaty."

*

Zajisté každému, kdo přečetl tuto zprávu o americkém Arbor-day, vtírá se otázka: Proč bychom z takového znamenitého nápadu a úspěšného zařízení nemohli těžit i my? Proč bychom

nemohli obnovit staré „majálesy“, ale s programem vážnějším a účinkem pronikavějším? Proč by mládež česká zůstávala za americkou a nepřispívala k ozdobě ať školy své ať rodiště svého a jeho okolí? Když kde která téměř škola Spojených Států má svůj živý strom Washingtonův, proč by naše neměla mít dub Žižkův, lípu Kollárovu, břízu Havlíčkovu a jiných a jiných?

Prostředek vychovatelský, vzdělavatelný jest v americkém Arbor-day nepopíratelný. Tolika tisícům žactva připraví se radost; s ní přináší se nové povzbuzení; příklad práce veselé a užitečné; dává se jim příležitost, že už nyní, jako školáci, mohou přispěti celku (škole, rodišti svému, tím celé vlasti a každému člověku vůbec, kdo v kraje ty zavítá); budí se v nich blahý cit altruistský; dává se jim popud k samočinnosti, probouzí se v nich touha činorodá, tvorbychtivá — energie, podnikavost. Tito hoši a tato děvčata, kteří zasadili aneb aspoň pomáhali zasazovat tu onde stromek neb keř, budou zcela jinak chovati se ke stromoví, laskavěji, pečlivěji; budou pozorovati jeho vzrůst, napomáhati mu a nedají mu ubližovat od nikoho. Po letech zavedou i své děti k těmto stromům a řeknou: „Tyhle stromy sázeli jsme my, když jsme byli školáky“ — a jejich děti budou chtít činiti totéž. Přejíce pak každému stromku přirozeného vývoje a napomáhajíce vývoji tomu, budou v sobě nepozorovaně pěstit nejen smysl pro přírodu a lásku k domovině, nýbrž také smysl pro svobodu a lásku k svobodě — slovem, budou se vzdělávati na pravé občany — prozíravé, podnikavé a dobrého srdce. „Dobrý člověk neublíží stromům“ — tento nápis četl jsem před lety na Rujaně, při řadě mladých stromků za Putbusem, a tato „výstraha“ líp se mi zalíbila než naše „pod pokutou 5 zl.“, a patrně měla také lepší výsledek.

Avšak, abych zakončil, my už dávno svůj Arbor-day máme. Na staroměstské radnici jest namalován. Josef Manes ho tam „uzákonil“ ve svém „Orloji“ v měsíci Dubnu. Otec přivazuje pečlivě ke kolíku mladý štěp, už vyrážející. Děti, děvčátko a hošík, pozorují otce, jak to dělá. V jejich pohledech a hlavičkách a v celých postavách je plno srdečné přítulnosti, zrovna jako ve zraku otcově a v držení jeho rukou plno péče. Vždyť ten štěp je budoucí jabloň, budoucí úroda, kterou všichni tuší a hledí jí napomáhati. Poměr všech k němu je přímo rodinný.

Toť náš Arbor-day — zatím. *Fr. Táborský.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ. **Mladočeské rozčilování z opětného zasedání říšské rady vysvětlené změněnou taktikou německých stran; věcná opposice proti vyrovnání místo obstrukční; mladočeské sliby a opposiční hra před voliči proti vládní politice ve Vídni; boj české delegace za maďarskou nadvládu pod praporem Cislajtanského centralismu, odměna za to Českému národu. — Chytrý plán Němců, aby prošly nenáviděné, jim prospěšné předlohy — odium za to pak aby padlo na odpůrce, hlavně Mladočechy. — Osudný dar jazykových nařízení hrobem neodvislosti mladočeské delegace a špatná odměna za vládní služby pro Český národ; toto sklamání nutné k nápravě. — Původcem všech těch zmatků v první řadě klubovní orgán; tyranie provozovaná vůči poslancům. — Trestuhodné zanedbávání poslaneckých povinností, kryté dosud, naprosto ne v čas káráno nyní Národními Listy; jich křiklavé nadržování jednotlivým poslancům, zneužité k sobeckým účelům listu. — Divná historie s Naxerovou kandidaturou na Jindřichohradecku. — Odstoupení barona Bärenreithera a nahražení jeho Dipaulim; chytrý tah Thunův na ucelení sněmovní většiny z pravice. — Opatrnost Poláků tušením zlověstným pro vládu. — Bismarck mluví. — Smrt pro špatný oběd. — Dreyfuss dáví ministry. — Setkání v Sudanu. — Jak Italie chce řešiti otázku anarchismu. — Dánská královna. — Civilisace v Číně pokračuje.**

Nebylo možné dříve tomu dobře rozuměti, proč Mladočeši byli tak ohromeni a rozezleni, že hr. Thun byl přinucen se strany maďarské svolati říšskou radu na den 26. září. Jaký to nesmysl prý pokoušeti se vůči tak zvrhlé obstrukci o nějakou práci parlamentární; jednodušší mnohem bylo by vše odbyti stručným řízením článku 14! Beztoho konec prý nebude jiný, proč tedy takové tahanice a rozčilování na horoucí vídeňské půdě. — Mladočeští poslanci při tom již ojediněle hrozili až vládě, že nebudou déle netrpělivě čekati na rozhodné kroky vlády proti Němcům i proti nynější ústavě a dávali již — ovšem jen před voliči — hr. Thunovi rozhodné ultimatum. Orgán strany nechtěl ani žádného rakousko-uherského vyrovnání, pokud nebude rozřešena česká otázka t. j. pokud nebudou tu záruky, že se zřídí samostatný český stát v rámci zfederalisované Cislajtanie.

Bylo divné, proč Mladočeši by se vzpírali novému pokusu s říšskou radou, když by si byli jisti, že tam žádné jednání divoká obstrukce nepřipustí; mohlo se přece lhostejně očekávati uskutečnění rakousko-uherské úmluvy na základě čl. 14. ať již po hlomozných scenách anebo bez nich, když vláda byla pro všechny případy — jak tvrdila — připravena.

Ale úzkosti Mladočechů byly nicméně oprávněny a sice nepoměrně větší měrou nežli sami se kdy nadáli. Zlí Němci pohatili najednou všecky plány jak vládě, tak zejména Mladočechům. Jak už to všechno bylo pěkně přichystáno: burácející říšská rada byla by se nechala nějaký čas běsniti, načež hr. Thun by si byl vymohl její uzavření a čl. 14. mohl pak i přes odpor Maďarů přijíti opět ke cti a všemohoucně by s ním vláda všecko upravila. Mladočeši pak mohli se velmi snadně vymlouvati:

„Za tak špatné rakousko-uherské vyrovnání nejsme my odpovědni, nýbrž zuřivá opposice německá.“ — Výpočty takové však naprosto selhaly. Němci si zatím věc dobře rozmyslili i neměli chuť vlézti do pasti, která na ně byla takto domněle chytře nalíčena; taktika jejich se změnila úplně. Místo opposice obstrukční nastoupila opposice věcná, která chce obsah rakousko-uherského vyrovnání důkladně a přísně zkoumati. Přísnosti veliké na tyto Badeniho předlohy ovšem není potřebí, aby se ukázalo, že nejsou nikterak dobré pro nebohé naše občanstvo, zejména pro poplatníky středních a nižších vrstev.

Kdyby mladočeská strana chtěla ve Vídni splniti jenom stý díl toho, co doma slibuje voličům a co si dává boucharonskými resolucemi po dvě léta již odhlasovati, musila by z obratu takového na německé straně míti vlastně radost; neboť stále a neunavně poslanci mezi voliči tvrdili, že předlohy Badeniho jsou nepřijatelné, že je při nejmenším nutné změniti je radikálně, i že lepší byla by rozluka hospodářská s Uhrami, nežli takováto úmluva s nimi, která Maďarům poskytne všechny prospěchy, nám však veškera břemena. Mohli tedy Mladočeši také podle svého přesvědčení se do předloh těch pustiti a namáhati se o jich důkladnou nápravu, ne-li o jich odstranění.

Ovšem Mladočeši by mohli a měli nyní vyrovnací předlohy důkladně napravovati, kdyby to nebylo zároveň proti vládě, která je tak pracně smluvila a kromě nepatrných jednotlivostí nedovolí nic v nich podstatnějšího změniti. Vláda potřebuje vyřízení předloh tak jak jsou, protože by uherské ministerstvo Banffýovo k nijakým rozhodnějším změnám nepřivolilo a za Litavou by se nikdy nenašla žádná vláda, kteráž by ochotna byla k dalším ústupkům naší polovici, když se bezpečně ví, že vždy na Cislajtanské vládě je povolovati.

Odtud ono zděšení mezi Mladočechy a nutné přiznávání barvy. Hr. Thun vůči věcné opposici německé potřebuje většiny, která by ochotně vše přejala na svá bedra. Ministr Kaizl stal se přece jen proto ministrem, aby Mladočeši nedělali vládě nesnáze, i přičiňuje se svědomitě, aby novohusitské vojsko naší delegace na radě říšské zverboval proti útočícím Němcům a ostatním stranám opposičním, které tentokráte zastávají nanejvýš spravedlivou věc, bránice totiž naše poplatníky proti přepjatým nárokům uherským. Hle, jak těmto našim božím bojovníkům připadá nyní hájiti pod praporem cislajtanského centralismu zájmy nikoli cislajtanské, nýbrž prospěchy uherské! Bojují za velmi výbojné státní právo, ale toto státní právo není právem českým, nýbrž právem maďarským.

A jaká za to kyne kořist? Snad ministerské křeslo pro poslance Žáčka, který prý zasedne na místo dlouho již neobsazené po Jeho Excellenci baronu Pražákovi. Vzpomínají sice také naši zástupci oněch 32 požadavků, které podali kdysi hr. Badenimu, ale na splnění jich budou prozatím trpělivě čekati; vždyť teprve nyní splněn prvý z nich: převzetí gymnasia Opavského do státní správy. Pan dr. Ed. Grégr dlouho již mezi voliči nemluvil, aby nám napověděl, kdy bude splněno oněch zbývajících 31 požadavků. Škoda, aspoň by se měli voliči zatím dlouhé doby nač těšiti!

Plán Němců je velmi chytře sosnován. Zástupci liberálního velkostatku německého a fabrikantů severočeských, potřebují rakousko-uher-

ského vyrovnání jako soli; jim obstrukce již dávno nebyla po chuti, leda že si myslili, aby vyrovnání stalo se skutkem podle čl. 14. Ale Maďaři z umíněnosti v té příčině dělali obtíže a strojili se prozatím jen formalně prohlásiti svou samostatnost, aby po čase také skutkem rozbili celní jednotu říšskou a vymanili se z průmyslového područí se strany německého kapitálu rakouského. Tyto úmysly polekaly německou obstrukci tak, že rozhodli se nechati rámusení a chtí předlohy zkoumati a parlamentárně projednati. Počítají s jistotou, že Mladočeši ze strachu, aby vláda nepadla a jazyková nařízení zároveň s ní, budou hájiti vládní předlohy vyrovnací tak, jak jsou. Tím docílí Němci tito dvojího vítězství: společné celní území říšské bude zachráněno, ale nenávist za hrozné oběti k tomu cíli přinesené stihne plným právem Mladočechy. Němci budou moci pak pokrytecky dokazovati, že oni jediní hájili opravdové zájmy naší ubohé Cislajtanie.

Že by poslanci mladočeští, neb aspoň chytřejší z nich neviděli, k jakým koncům to vše spěje, tomu nelze ani na chvilku připustiti; ale jsou svázaní na rukou i nohou, vydáni vládě na milost i nemilost. Zaprodali se za hubený žold jazykových nařízení a nechtí doznati, že obchod ten byl prabídně špatný i že nutno odhodlati se znovu jísti tvrdý chléb oppoziční. Také ministr financí nezůstal by pak seděti na křesle ministerském. Takovou odpovědnost nechtí ovšem na sebe vzíti. Ale i toto vše bude marné; až splní svou mouřenínskou povinnost a vytáhnou tu zabořenou Cislajtanskou státní káru z bláta, nebude v ní již místa pro ně, nýbrž sedadla tam zaujmou ti, které právě nechtěli živou mocí připustiti a raději se místo nich namáhali s vytahováním. Bohužel, že tato zasloužená odplata dopadne nejhůře na ubohý český lid dvojnásobnou tíhou: ve svých politických cílech a ideálech budeme vrženi nejméně o deset let nazpět, rozdělení ve dva nepřátelské tábory (socialně demokratický a bourgeoistický) a hmotně budeme obtíženi hroznými daněmi spotřebními jakož i zvýšenou poplatností vůči druhé polovině říše. Ale je-li možná jaká náprava našich zbědovaných veřejných věcí, musí nás takové rány stihnouti, aby konečně lid poznal, že není spása v pouhých zvučných heslech a frasovitém mluvení — o to mezi Mladočechy nebyla nikdy nouze — nýbrž v úsilovné, opravdové práci a v poctivém obrození vnitřním. Politika nesmí se již provozovati jako bursovní hra, při které bychom zbohatli najednou nějakou šťastnou náhodou, nýbrž bude nutné na základě promyšleného plánu postupovati tuhým a houževnatým nabýváním hospodářských a kulturných úspěchů, ke kterým se přirozeně pak pojiti bude politický zdar.

Krásně si vůči tomu všemu vede dosavadní klubovní orgán svobodomyslné strany. Tento poctivý žurnál vše to vlastně poslancům sám drobil: na jedné straně tleskal jim, když kasali se rozbiti na voličských hůzích Němce, Maďary i s celým vyrovnáním rakouskouherským. Váné resoluce a fanfáry obrněné proti všem, ani vládu nevyjímaje, tiskl loženým i tučným písmem a vyplňoval jimi nejen jednotlivé sloupce, brž celá čísla. Na druhé straně pokrytecky obstarával služby vládní ými vídeňskými dopisovateli, kdežto domácí redaktoři v Praze pletli ıvy všem stoupencům strany svobodomyslné napořád. Někdy stěžovali,

že jazyková nařízení okleštěná Gautschem ještě vládními orgány jsou ignorována, že vláda na pospasy nechává ubohé krajany naše vržené nešťastným osudem do území většinou německých; že všude Čech vlastně hůře utlačován, nežli kdykoli před tím. Naproti tomu opět klamali své čtenáře všelikými lichými zprávami — ale tak, jakoby zaručeny byly — že bude říšská rada volena na zcela jiném základě, že Rakousko bude zfederalisováno, že se čeká jenom, co mine jubilejní rok, aby se mohlo proti zpupným Němcům zakročiti nerušeně rázným a řízným způsobem a podobných báchorek plno snad i na zmatení své vlastní natiskli. Na konec pak obral si list ten rakouskouherské vyrovnání za cíl nejprudších útoků a dokazoval, že o Badeniho předlohách se ani nemůže vážně mluviti, tak že prý jsou špatné a nepřijatelné. Ale jakmile Němci učinili návrh, aby vyrovnací předlohy byly v prvním čtení projednány a přikázány výboru, hned vše vypadalo jinak. Vláda byla vyzvána pilným návrhem od barona Schwegla (z levice), aby pověděla především, jaké je ujednání její s Bánffym; pravice tento návrh nechtěla připustiti jenom z té příčiny, že vládě se zdál nepřátelským. Komu však opravdu bylo rakouskouherské vyrovnání nepřijatelným, ten důsledně musil žádati od vlády vyjasnění o budoucích plánech, tím spíše, že vláda se pravila býti na všecky případy připravenou. Při hlasování 30. září octla se však pravice v menšině, protože přes 80 poslanců z ní scházelo, mezi nimi také 17 Mladočechů. Každý by důsledně myslil, že Národní Listy se svého protivyrovnacího stanoviska s takovým výsledkem nemohly býti nespokojenými. Ale nikoli; jednalo prý se o většinu a poslanci měli býti přítomni. Najednou poznali, že tito scházející poslanci jsou vlastně tak trestuhodni jako žáčkové chodící za školu; nemilosrdně je zpeskovaly, že pouze pro diety jezdí a hned s nimi domů utíkají, jména jejich vytiskly tučně a voliče vyzývaly, aby od liknavých poslanců žádali zpět mandáty, ba tak daleko šly, že ani miláčka svého Ed. Grégra při tom neušetřily.

Zanedbávání poslaneckých povinností bylo ovšem neposledním hříchem našich poslanců. Byli to zrovna vůdcové, kteří hleděli si všeho jiného více nežli seděti stále v říšské radě; ba strana trpěla i to, že čelní poslanci přejímali úřady a funkce veřejné (zemské výborství, zaměstnání v zemských ústavech a j.), že kromě toho se zaměstnávali pro výdělek s patrným a nutným pomíjením sezení. Ale zrovna Národní Listy nechtěly pořádně viděti těchto hříchů, i jestliže někdy to vytýkaly, vždy utajily jména káraných. Proto musilo v tento čas při takovém hlasování rozezlené a bezohledné vystoupení klubovního orgánu proti scházejícím poslancům každého zaraziti; zejména ten ostrý a hrubý ton, když vlastně se to jevilo naprostou nedůsledností s jejich dosavadního stanoviska.

Na zlozvyk, že se dávali voliti lidé za poslance, aniž pak mohli povinnostem svým dostáti, žehralo se v širokém obecenstvu již velmi dlouho. Proto také onen výbuch Národních Listů zle účinkoval; poslanci potrefení byli zaleknuti a koktali všeliké nejapné výmluvy: jeden musil obhajovati při přelíčení (dr. Stránský), druhý byl zaměstnán za peníze v bankovním závodě (Blažek), třetí doma přijímal nakoupené brambory (Heimrich) a t. p. Ale horší nežli to bylo, že Národní Listy použily hned té příležitosti, aby si osobily neobmezenou disciplinární moc

vůči poslancům a že jí strannicky zneužily. Začaly ty hodnější (!) poslance, kteří snad o to vysvědčení zachovalosti stáli, bráti na milost a dávali jim rozhřešení, že prý byli vždy jindy pilnými a zachovalými a že tedy se jim ta jedna absence může smazati (Kurzovi, Krumbholzovi atd.). Jak poníženými jeví se pak vůči velmožnému žurnálu následkem toho páni poslanci. Kdo pak by jim podobné radosti záviděl: seděti pilně ve Vídni a zvedati ruce pro každou vládní předlohu sebe nenáviděnější i když nejhůře proti ní před voliči dříve mluviti musili; jestliže však se tomu vyhnou, dostane se jim hned řádného výprasku (Dr. Dvořák), ale dodatečně každý se může pokorně přihlásiti u některého redaktora, aby mu pro uvarování zlých následků udělil plnomocné odpustky. Že sami poslanci na situaci úplně takto pohlížejí, viděti nejlépe z dopisu, který jistý poslanec uveřejnil v Hlasu Národa dne 9. října t. r.

Sám si onen poctivý hlasatel veřejného mínění může ovšem dovoliti jakoukoli blamáž, — všecko se mu všude promine. O výroku dra Naxery, kterého klub kandidoval na Jindř.-Hradecku, přinesly Národní Listy úplně skroucenou zprávu, následkem které klub kandidaturu Naxerovu odvolal. Poněvadž tentokráte ona křivá zpráva včas byla opravena, klub Naxeru znova navrhl, načež Národním Listům to pranic nevadilo, aby bez opravení svého tvrzení kandidaturu jako klubovní orgán uveřejnily a měly až radost z jeho zvolení. Necítí slavný klub svobodomyslné strany, že valná část takového nedůstojného počínání jde na vrub celé strany?

Hr. Thun líčen je ve vídeňských listech, jakoby ani dost málo nebyl obratným politikem: ale posledním jeho činům nelze bez odporu upříti jisté dovednosti. Když ústavověrný velkostatek rozhodl se vůči rakouskouherskému vyrovnání pro věcnou opposici a když podařilo se pro týž postup získati většinu německých stran vedle sociálních demokratů, kteří již dávno před tím od obstrukce se oddělili, bylo patrné, že jen oddaná většina by mohla nynějšímu předsedovi ministerskému pomoci z nesnází. Rozhodnutí bylo tu neobyčejně rychlé: hr. Thun prohlásil, že se chce nyní opírati o většinu z pravice. Stala se mu ovšem hned na poprvé maličká nehoda, při hlasování se ona většina objevila menšinou — (a tím opět nabývá rozhodné jednání Národních Listů proti poslancům divného osvětlení, jakoby strachem mřely o tu většinu), — ale dalších následků zlých to prozatím nemělo, ba zdá se, že posice vlády se tím spíše upevnila i že dosavadní talmoví opposičníci na pravici stanou se slepými vládními nohsledy. — Baron Bärenreither nemohl zajisté za tak změněné situace zůstati ministrem obchodu; místo jeho zaujal baron Dipauli, známý náš dobrý spojenec, ačkoli je přiznaným odpůrcem jazyových nařízení. Volba Dipauliho se hr. Thunovi (či někdo jiný za něho olil?) náramně dobře povedla; nebyl Dipauli pouze proti jazykovým ařízením, celé rakouskouherské vyrovnání mělo v něm velmi nebezpečého odpůrce na pravici, rozhodně nebezpečnějšího nežli velkohubé lladočechy, kteří dělají hrdiny vždy jen doma před voliči. Je známo, e Dipauli je vlastním původcem pádu Badeniova; Badeni v něm také ied na počátku své vlády tušil zlého nepřítele, jelikož se zuby nehty ;píral tomu, aby strana katolických konservativců, mezi kterými Dipauli vodil, byla pojata do vládní většiny.

Nechce se nám přec věřiti, že by Thunova vláda měla příliš dlouhé trvání. Rakouskouherské vyrovnání, to bude její největší a snad poslední dílo i po jeho dokonání si asi národové uvědomí, jakého to skvostného nadělení se jim dostalo a náležitě se dárcům těm odvděčí. Že něco podobného chytří Poláci již tuší, viděti z toho, kterak ani jediný z nich nechce se do této vlády najmouti, polské ministerstvo krajanské tu nerozhoduje, jelikož si je Poláci dosud v každé vládě obsazovali, aby se jim právo to snad někdy neodpíralo. Ovšem Poláci nadělají vládě Thunově nejméně nesnází, pro Halič dosud každá vláda dobře vládla. —

V Praze 10. října 1898. *P.*

Mrtvý mluví. Za živa tajil v sobě Bismarck hněv nad nevděkem Hohenzollerů a líčil až do konce povinnou oddanost svou k panovnickému domu. Nyní, po smrti, literární lokaj Bismarckův, Moric Busch, uveřejňuje v Anglii výroky jeho o členech císařské rodiny německé, nad nimiž i méně loyalním poddaným se ježí vlasy. Nic naplat, že dědici Bismarckovi Busche dementují. Celý ráz zápisků Buschových přiléhá tak věrně k drsné povaze Bismarckově, že o věrohodnosti jich pochybovati nelze.

Rytmistr Stollberg probodl vojáka Schönhardta, poněvadž mu uvařil špatný oběd. Kulturní obrázek fin de siècle.

Akta Dreyfussova processu mají divný účinek na francouzské ministry. Přečetl je Cavaignac a odstoupil, přečetl je Zurlinden a také odstoupil. Revise pře zdá se býti konečně na dohledném obzoru. Zasazuje se o ni aspoň důrazně chéf kabinetu Brisson, jehož jméno v době panamského skandálu zachovalo čistý lesk. Za to křičí o vlastizrádě Déroulède a — princ Orleanský.

Nějaké nepříjemné nedorozumění má Francie s Anglií v horním Egyptě. Anglická výprava generála Kitchenera porazila konečně dervíše u Omdurmanu a pomstila tak smrt Gordonovu. Na dalším svém pochodu setkala se však k svému překvapení ve Fašodě s francouzským poručíkem Marchandem, jenž nemá chuti ve svém kulturním poslání Angličanům ustoupiti. Prozatím litají diplomatické noty sem tam.

Poněvadž všichni anarchisté činu posledních let byli původu italského, pokládala Italie patrně za svou mravní povinnost v otázce vymítění anarchismu ujati se počinu. Recept má jednoduchý: persekuci a repressi. Prostředky tyto, v Italii již dávno praktikované, se na Italech samých, jak vidno, špatně osvědčily, budou-li na zamýšlené konferenci v Římě i od ostatních států přijaty, jest obava, že přestane býti propaganda činu specialitou pouze italskou.

Stařičká královna dánská rozloučila se s životem. Asi čtyry děti její nesly, nesou nebo ponesou různé evropské koruny. Zajisté život cele věnovaný blahu rodiny.

Výlety evropského loďstva do vod čínských nesou již požehnané své ovoce. Mladý císař čínský, přející „reformám anglickým“, matkou svou, přející „reformám ruským“, zbaven trůnu a snad i života. Jistě se to ještě neví, poněvadž dle čínského obřadu císař umírati musí šest neděl. Bývalý ministr Lihungčang povolán opět ve svůj úřad a odpůrce jeho,

poslední ministr císařův Kanjumej uprchl na anglickou loď. Tak se Čína tedy již civilisuje.

V Praze, 10. října 1898. *H.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Domnění o změně vyrovnacích předloh Badeniho živené listy poloúředními rozptýlené řečí finančního ministra — Jediný obhájce předloh vyrovnacích ministr Kaizl poražen od opposice bývalým poslancem Kaizlem — Hospodářské zmohutnění uherského státu neodpovídající dosavadním povinnostem na říšské záležitosti; nespravedlivé úlevy nově Uhrům povolované; prospěšné jim účtování daní spotřebních, opanování jich v bance rakouskouherské; levnost úvěru bankovního pobídkou Uhrům, k jeho použití hojnějšímu nežli v Cislajtanii; nepoměrně skrovný podíl Uher na břemenech k upravení měny — Staré zákony podrženy, jsou li na prospěch Uhrům, ale měněny, když prospívají nám — Bezúčelné jednání kvotových deputací — Zvýšené platy úředníkům bez úhrady a žádná úhrada na zvýšení platů státním sluhům — Choroby veřejného hospodaření; defraudy v peněžních ústavech podléhajících veřejnému dozoru — Pražské obecní hospodaření s tramwayemi; zvyšování tarifů a snaha docíliti vysokých příjmů; dojde snad na propachtování tramwaye?

Když v parném létě letošním jezdili ministři všech tří vlád (říšské, cislajtánské a uherské) z Vídně do Išlu a zpět a po té zase do Budapešti, když konference odborných ministrů trvaly vždy po několik hodin den za dnem, zavládlo všeobecné mínění, kterému ze strany vládní neodpíráno ba přímo bylo přisvědčováno, že prvotní Badeniho předlohy vyrovnací důkladně byly změněny a sice na prospěch naší poloviny říše. Maďaři domáhali se totiž zásadního uznání svého samostatného práva upraviti si celní a obchodní záležitosti jako neodvislý stát, kdežto naše vláda (i říšská s ní) trvala na nerozdílném společném říšském území celním; v tomto zápasu uherské stanovisko zvítězilo, ale vládní listy napovídaly, jakoby za to dostalo se naší vládě ústupků věcných. „Není žádných poražených ani vítězů“, tak hlásaly úřední noviny jak ve Vídni, tak v Budapešti.

Než důvěra ta pobledla, když nově svolané říšské radě byly podány nezměněné návrhy Badeniho a Bilinského za podklad k projednání. Ale poloúřední listy konejšily, že to je tak pouze na oko, že umluveno bylo vlastně něco jiného i že Badeniho předlohy — u nás ode všech za nepřijatelné šmahem prohlašované — mohou býti důkladně změněny, kdyby se o nich začalo věcně jednati; vůči obstrukci na říšské radě však prý jest jedno, zdali se ty, či ony předlohy dají na denní pořádek, bez toho k žádnému rokování o nich v parlamentě prý nedojde. Týž náhled projevovaly Národní Listy; jim Badeniho pozůstalost rakousko-uherská byla něčím absolutně špatným, o čem zbytečné bylo by jen mluviti.

Jaké však překvapení, když finanční ministr Kaizl při prvním čtení těchto předloh vstal a jal se hájiti a chváliti je a když z jeho řeči nikterak nevysvítalo, že by se v nich mohlo něco podstatného měniti. To maďarské noviny sice dávno před tím hlásaly, ale vůči tolika odchylným hlasům u nás byla řeč ministrova nicméně hrozným rozčarováním.

Pro Badeniho předlohy kromě finančního ministra nenašel se v celé říšské radě ani jediný obhájce — voličové z toho posouditi mohou, čeho možno se od nich nadíti. Proti ministrovi Kaizlovi měli odpůrci převelmi snadné odbytí, potírali ministra Kaizla samým bývalým poslancem Kaizlem (dr. Lecher), a sice tak důkladně, že žádný oppoziční řečník byl

by neshledal důkladnější a věcnější odsouzení. Kdyby mohly se tak dřívější opposiční řeči ze stenografických protokollů sněmovních dáti vymazati, zajisté by se tím mnohému ministrovi daleko pohodlněji vládlo.

Ale oposiční řečníci vždy trochu přestřelují a neohroženě to nyní přiznal finanční ministr sám: mohl prý by se spokojiti každý opposičník kdyby se z jeho požadavků splnilo aspoň pět procent, když se jedenkráte dostane k vládě. Ovšem o Mladočeších to platí do slova, těm se daleko ještě ani těch pět procent z toho nevyplnilo, co svým voličům se naslibovali. Než úloha finančního ministra jest dána nikoli snad bývalým opposičním stanoviskem, ale rozhodně aspoň skutečným prospěchem státu a pokud se to týče při této příležitosti Uher, bylo nutné vymoci to, co nám i jim spravedlivě přísluší.

Ale to se o Badeniho předlohách naprosto nedá tvrditi. Za dřívějších dob Maďaři byli opravdově hospodářsky nepoměrně slabšími nežli Cislajtanie, i dalo se do jisté míry aspoň obhájiti, že jejich příspěvek na říšská vydání byl nižší, nežli podle počtu obyvatelstva a podle vlivu, který na správu společných záležitostí měli, by byl na ně příslušel. Poslední dobou však stát uherský velmi zmohutněl a není již daleká doba, kdy v průmyslu i obchodu se nám přiblíží, kdežto v zemědělství beztoho nás již dávno předstihl. Důsledkem toho patrným je, že by také podle své způsobilosti Uhři měli přejmouti větší díl břemen společných nežli do této doby. Ministr Kaizl k tomu správně podotkl, že to pouze kvota (t. j. podíl příspěvků na společné vojsko hlavně) není, co rozhoduje o skutečné poplatnosti každé polovice, nýbrž že o tom rozhoduje celý spletitý soubor ujednání, které zoveme rakouskouherským vyrovnáním. Ale právě když zkoumáme celé toto vyrovnání, vidíme, kterak Badeni silně naši polovici přitížil a zadal ještě proti dobám dřívějším: my jsme na Uhřích nejen ničeho nového nevymohli, nýbrž jsme jim učinili velmi cenné ústupky v několika směrech najednou. Tím, že finanční ministr upozornil na spojitost celého rakouskouherského vyrovnání, vynikly jeho nevýhody proti dřívějšímu stavu nepoměrně ostřeji.

Především vláda uherská získá novým účtováním daně z cukru, z piva a z petroleje (z lihu již se tak počítá nyní) nejméně asi 3 mill. zl. ročně na úkor naší polovice říše (dosud daň podle výroby rozdělovaná bude se děliti podle skutečné spotřeby v obou polovinách; zásada ta je sice spravedlivá, ale nicméně tím Uhry jen získaly bez jakékoli kompensace). — Za druhé je hlavním vítězství Uher v bankovní otázce. Rakousko-uherská banka bude míti převahu maďarskou ve společné správní radě; budapešťské ředitelstvo bude co do udělování úvěru úplně neodvislé a z banky, jež dosud byla již silně vlivu uherskému poddána stane se banka po výtce podporující uherský obchod a průmysl. Již nyní spotřebuje uherská polovice téměř 40—45% úvěrů poskytovaných bankou, Budapešť dodává větší směneční escompt nežli Vídeň, jediná Subotica (Maria Theresiapol) vykazuje více směnek escomptovaných nežli Tiroly, Solnohrady, Korutany a Krajina dohromady; — jak to dopadne teprve po vyrovnání, když budou pak v Budapešti vládnouti s penězi banky cedulové, jak se jim zlíbí? Také pro úvěr banky samé to není lhostejnou

věcí, když se ví, že v Uhrách nejsou samy různé hypotekární ústavy dosti spolehlivými. (Nejlepším dokladem toho je Aradská spořitelna, která vydala přes 3 mill. zl. zástavních listů, ačkoli hypothekami sotva polovice z nich ukryta byla.)

Zvýšené požadavky Uhrů o úvěr banky cedulové vysvětlují se tím, že úroková míra její je velmi levna proti ostatním ústavům tamním, kdežto v Cislajtanii jiné banky pravidelně lacinější úvěr poskytují nežli banka rakousko-uherská. Zemská banka království Českého na př. mívá pravidlem mnohem vyšší zásobu směnek nežli filialka banky rakousko-uherské v Praze.

Toto vše bychom Maďarům záviděti ani tuze nemusili, kdyby jen byli chtěli patřičnou měrou také přispívati k obětem dosud na upravení měny a k závazkům vůči bance cedulové s tím souvislým. Na vzetí státovek z oběhu musí naše polovice věnovati 318·4 mill. zl. (i se salinkami), kdežto Uhři jen 94·6 mill. zl.; z dluhu 80 mill. zl. bance musíme my hotově vedle toho složiti 30 mill. zl., kdežto Uhři nám jsou z toho povinni spláceti jen důchod roční 180.000 zl, což při zúročení 4% znamená jen kapitál něco přes $3^1/_2$ mill. zl. — Naproti tomu se bude zisk obou států z banky děliti ne podle známého klíče 70 : 30, který byl základem pro rozdělení břemen, nýbrž Maďarům se bude vypláceti tolik, kolik poměrně banka v Uhrách vytěží; čili na Uhry vypadne tím bezmála celá polovice toho zisku, zvláště také, protože hypothekární obchod banky je po většině jen v Uherské polovici. Považme k tomu, že zástavní listy banky rakousko-uherské (jsou to papíry ze $^7/_8$ uherské) požívají u nás osvobození od daně rentové, jediné ze všech hypothekárních ústavů!

Jestliže tedy finanční ministr se odvolával, že břemena k upravení valuty a ke splacení dluhů cedulové bance spočívají vesměs na starých zákonech, které uzákonily bývalé vlády s říšskou radou, neměl opomenouti k tomu také ten dodatek přičiniti, že i zisk z banky plynul hlavně na účet Cislajtanie, totiž že se ho užívalo ke splacení bezúročného dluhu 80millionového, který uvízl na samotné Cislajtanii (jen tím omylem, že se naň při původním vyrovnání s Uhry zapomnělo). Když tedy Maďaři na základě starších zákonů nebyli ochotni převzíti větší břemena, kterak se mohli domáhati na druhé straně nového pro ně výhodného dělení zisku? Zákony staré jsou bez odporu pro nás dobré, když z nich máme škodu, ale jakmile by také nám výjimečně jednou mohly býti k prospěchu, hnedle Maďaři se domáhají nových zákonů, a Cislajtanská vláda dává okamžitě v tom Uhrům za pravdu. Tak tomu je zrovna i při účtování daní spotřebních na jedné straně a při dělení společného vydání říšského oběma polovinám na druhé straně.

Pro stanovení kvoty sešly se zase kvotové deputace, ale ačkoli ani tentokráte nedospějí k žádnému dohodnutí, přece ještě jednání jejich nebude skončeno, nýbrž budou znovu svolávány, aby se zase o ničem nesjednotily. Co v tom za moudrost vězí, to vyzpytovati těžko; zatím obě ministerstva nechtí nikterak s barvou ven, jaké je vlastní jich dohodnutí, ačkoliv přece dávno u nás všecky polovládní i nevládní listy

tvrdí, že zvýšenou kvotou pro Uhry se mají aspoň částečně vyvážiti veliké prospěchy jim jinak vyrovnáním podávané. Jenom ať naše důvěra není také v té příčině důkladně sklamána!

V našem vlastním českém veřejném hospodářství propukají občas náramně povážlivé choroby, které již nedají se nikterak omlouvati, jakoby podobné zjevy také mezi ostatními národy stejně často se opakovaly. Jsou ta častá zpronevěření již tak typická a vždy stejným způsobem skoro probíhající, že již jenom se vysvětlují úplnou zchátralostí těch, kteří podobné zlořády by staviti měli. Úředníci peněžního ústavu podléhajícího veřejné správě nebo přímo zřízenci samosprávy samé manipulující s penězi nabudou různými úsluhami rozhodujícím činitelům místním napřed neobmezené důvěry, každé kontrollování považováno bylo by od nich za těžkou urážku na cti a proto si mohou dělati pravidelně, co chtí. Zatím tato důvěra a bezstarostnost se strany dozírajících orgánů svádí velmi lehko ke zneužití a jelikož pokusy některé i projdou bez povšimnutí, vychovávají se tak přímo uměle defraudanti. Odstrašující příklady odjinud nespomáhají k uvarování někdy také proto, že k dozírání tlačí se lidé, kteří to považují za sinekuru a myslí si, že k tomu není potřebí ani odborných vědomostí ani jakéhokoli namáhání. Odtud se vysvětlí, jak mohly upadati neb aspoň velmi těžké ztráty utrpěti vždy stejným způsobem peněžní ústavy jako v Chotusicích, na Křivoklátě, na Mělníce, v Třeboni, v Mladé Boleslavi a jinde. Vedle vyložených již vad bývá tu často vinou kmotrovství a nepotismus všeho druhu ve venkovských městech kvetoucí; odborná znalost se kromě toho vůbec ani po případě nežádá.

Hospodaření pražské obce zase jednou pěkným způsobem se obecenstvu doporučuje. Otletovi za koňskou tramway byl zaplacen hříšný peníz, nejméně 3krát tolik nežli zač celý ten brak stál. Pánům na radnici následkem toho počíná býti z důsledků toho úzko, mají nehorázný strach, aby z městských drah elektrických a koňských nebyl hrozný deficit. Strach ten zajisté nabývá již viditelných forem skutečnosti, když se přehlíží, co vynášejí dosavadní tratě elektrické. Jak tomu jen odpomoci? Na radnici ovšem není o nápady nouze, ale neptejte se jen, jaké jsou to nápady! Na tramwayi se málo vybéře, patrně nemůže býti podle pánů radních příčina jiná nežli že je nízké jízdné. Proto se musí zvýšiti jízdné; s lacinějšími sazbami jen pryč a peněz bude dost. Kde pak by radním mozkům mohlo napadnouti, že by také lidé choditi mohli pěšky, když bude se po tramwayi jezditi draho! Pan radní, který má ze všelikých akciových podniků ročně více nežli 10.000 zl. tantiem, jak ten by mohl pochopiti, že jsou také lidé, kteří musí počítati s krejcary? Moudrost takového obecního staršího je nejlépe osvědčena výrokem: „Dělník si může lehko v sobotu po výplatě koupiti blok lístků (25) za 1 zl. nebo za 2 zl., bez toho nezřídka tolikéž peněz propije.“ Nuže čekejte, kolik v sobotu půjde dělníků kupovati za 1 zl. nebo za 2 zl. bloky tramwayových lístků! Kdyby takový obecní starší před hlasováním o zvýšení jízdních lístků byl si sedl chvilku na tramway a pozoroval něco, byl by poznal, jak mnoho lidí jezdí pouze na tři, dvě neb i jen jedinou stanici, kteří patrně jezditi nebudou, až bude se platit 5 kr. místo 3 kr.

Ostatně nechybějí zlomyslné hlasy, že se s elektrickými drahami schválně špatně hospodaří, aby se ukázalo, kterak se ve vlastní regii nevyplácejí, tak aby prý se připravilo obecenstvo na pozdější jich propachtování. — Obyčejný rozum, — ne ovšem rozum obecních starších, — nechápal také, proč na př. koňské i elektrické tramwaye měly tak dlouho touž správu, ale přece nebylo možné s jedné na druhou přesedati.

V Praze, dne 12. října 1898. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Světová žeň r. 1898 — Přímé styky rolníků s městskými odběrateli v Anglii — Obchod s produkty zemědělskými u nás — Zdražení uhlí — Uhelný kartel — Názory o kartelech — Pražská železářská společnost — Rakouská zbrojovka ve Štýru — Ústecká raffinerie cukru — „Moderní výnos" vládní o podpoře průmyslu — Obchodní výprava rakouská do východní Asie — Výstavy učednických prací v Plzni a v Praze.

Rok 1898 přinesl celému světu bohatou žeň. A bylo již věru na čase: dle nejlepších statistiků mezinárodního trhu obilního byl dne 1. srpna t. r. svět zásoben pšenicí jen ještě na dobu 14 dnů a statistika úrody jakoby zúmyslně dávala za pravdu oněm elegikům národohospodářským, kteří z ohromného vzrůstání počtu obyvatelstva, zejména průmyslového s jedné, a ze soustavného zanedbávání zemědělství s druhé strany předpovídají v dohledné době přechodný a potom vždy delší a větší nedostatek potravin pro lidstvo, jež jakoby mezinárodní bič jakýs na úkor zemědělství neustále hnal jedním směrem, za jedním cílem — průmyslovým.

Ceny obilní sice opět klesají, ale ne prý na dlouho. Světová potřeba pšenice páčí se na 705 mil. metr. centů. Státy pšenici dovážející mají vlastní produkcí nekrytý schodek 115—123 mil. mctů, státy pšenici vyvážející mají však přebytků jen nanejvýš 108 mil. mctů. Poněvadž světové zásoby pšenice odhadují se na necelých 10milionů mctů, zbude faktický schodek 5—6 milionů centů. O tolik nejméně musí se spotřeba pšenice snížiti a jinými plodinami nahraditi. Farmáři američtí dobře prý situaci rozumějí; nevrhají obilí hromadně na trh, nýbrž vyčkávají lepších cen, prodávajíce nanejvýš jen přímým konsumentům.

V Anglii rovněž pěstuje se vždy úsilovněji přímý styk rolníků se spotřebiteli — působením železnic. Úpadek anglického zemědělství počínal již velmi citelně snižovati také příjmy (soukromých) železnic anglických, zatím co zemědělci belgičtí a holandští vždy četnějším počtem lodí denně zásobovali plodinami svými velkoměsta anglická. Když byl marným apel na pouhé vlastenectví konsumentů, zařídila velká východní dráha britská přímý styk anglických rolníků s anglickými městy, aby rolníci mohli obejíti se bez prostředkování obchodu a soutěžiti s cizinou i lácí svých produktů, a dráha aby si opět pojistila transporty, kteréž jí lodním dovozem obilí z ciziny ušly. Hospodáři podél dráhy usedlí dodali dráze výkazy, které produkty a v jakém množství by mohli dodávati městským zákazníkům, dráha rozdala seznamy z těchto výkazů sdělané v tisících výtisků do měst. Pak navázány přímé styky mezi městy a venkovem, takže dnes dodává ku př. do Londýna as 5000 rolníků

máslo, sýr, vejce, drůbež, med, ovoce atd. Dráha dopraví zboží adresátovi rychle a levně až do domu, prostředkuje i obchodnicky mezi dodavateli a zákazníky, přijímá reklamace ohledně špatné jakosti dodávky a odpírá nespolehlivému dodavateli další přijímání jeho zásilek. Sprostředkování podobné ujalo se dnes již u většiny železničních společností anglických.

Také do Vídně dochází větším domácnostem množství ovoce a pod. přímo z Gorice, drůbež z Uher, maso a víno od řezníků a vinařů venkovských. Jenom u nás je oněch přímých styků našeho venkova s městem, zejm. Prahou, na obapolnou škodu výrobců i konsumentů málo, ano dokonce jich ubývá, jakoby mezi oběma stranami vznikala a rostla přímo nechuť ku vzájemnému obchodování. Dnes téměř i venkovský konsument je s koupí svých potřeb odkázán na překupníka a obchod s obilím i t. zv. vedlejšími produkty hospodářství polního vzmohl se v míře obrovské, jsa zároveň i nejvýnosnějším i nejpohodlnějším odvětvím obchodním.

Rolnickým družstvům svépomocným připadá tu přemáhati tuto nechuť našeho rolnictva k lepší péči o jakost a výběr, o vkusné vnější upravení a konservování, zkrátka nechuť k veškeré oné fysicky nepatrné, ale dnes nezbytné a vděčné práci obchodnické. —

Sotva zlevnělo poněkud obilí, stoupla cena paliva. Uhlí se zdražilo, veliké továrny a dráhy nahromaďují zásoby z obavy před hrozící stávkou dělnictva a velcí i malí obchodníci přirážejí již nyní na cenách, které v zimě ještě prý se zvýší. A přece produkce uhlí v Rakousku ustavičně roste; hnědého uhlí se vytěžilo loni $204^2/_3$ milionu metr. centů, kamenného 105 mil. mctů, onoho v ceně 40, tohoto v ceně $38^1/_2$ mil. zlatých. V deseti letech se těžení hnědého uhlí v Rakousku téměř zdvojnásobnilo, výroba kamenného uhlí stoupla skoro o polovici. Přes to průměrné ceny uhlí neustále stoupají a každé nepatrné zlepšení poměrů dělnických následováno jest daleko značnější přirážkou na ceně produktu.

Podniky uhelné se cvičí ve zvyšování — připravuje se půda pro kartel uhelných dolů rakouských a snad vůbec středoevropských. V Uhrách sloučilo se již několik akciových společností, i rakouské uhelné doly nenápadně se k sobě blíží.

Podivno, jak rychle umění se v obecenstvu názory o věcech hospodářských. Do nedávna platily kartely za organisované průmyslové vyděračství — pak se obratem staly z nich nanejvýš užitečné instituce svépomocné, které zachraňují v posledním skoro okamžiku celá odvětví průmyslová od hrozící záhuby, pojišťují dělnictvu mzdu a eráru daně a samy spokojují se jen „slušným občanským výdělkem“ a hrdým vědomím, že pracují pro blaho státu a jeho obyvatelstva.

A přece máme u nás živoucí příklad „nezištného“ kartelu, kartel železářský, v jehož čele je Pražská železářská společnost, vlastně její polobůh Wittgenstein. Čistý zisk Pražské železářské společnosti za poslední rok 1897/98 obnáší celkem 2,687.000 zl. Ačkoliv berní poplatnost její stoupla ze 270.000 na 450.000 zl., byla přece dividenda zvýšena z 35 na 38 zl. na akcii, t. j. na 19%, jiných 800.000 zl. bylo přikázáno speciální reservě, 210.000 zl. bylo rozdáno patnácti osobám na tantiémách. Pouze

na viditelných reservách nahromadila společnost 128 zl. na každou akcii, zvyšuje tyto reservy každoročně o 20 zl. na akcii a má ještě milionové skryté reservy ve velikých nových investicích a pod. Jen úroky volných hotovostí činí u této společnosti 122.000 zl. ročně.

A tato společnost, stojící v čele monopolu nad jedním z největších průmyslových odvětví Rakouska, udržuje ceny železa v Rakousku pod křídly vysokého „ochranného" cla na takové výši, že řada jiných oborů, železo zpracujících, je tím ochromena, ačkoliv by i při levnějších cenách musily železářské společnosti připadnouti zisky obrovské. —

Právě v době, kdy vláda se chystá vydati nový zákon akciový s větší volností při zakládání, ale větší zodpovědností při správě, stihly rakouský velkoprůmysl dvě katastrofy, které pošramotily ještě více pověst našich společností akciových. Rakouská zbrojovka ve Štýru platila až do nejposlednější doby za jeden z nejsolidnějších a nejlépe řízených podniků průmyslových. Náhle odstoupí generální ředitel ze známých zdravotních důvodů, za několik dní klesne kurs akcií, které v důvěře ku jménu bývalého zakladatele Werndla zvlášť od malých lidí se zálibou byly kupovány: bilance byly od několika let nesprávné, zásoby zboží byly špatně oceňovány, správa přejímala dodávky, při kterých ztrácela a pouštěla se do podniků, které se nevyplácely. Státní zastupitelstvo zavedlo vyšetřování.

Doufejme, že vše skončí tiše a šťastně — jdeť o veliké pány, o železniční a bankovní krále, a ne o chuďasa, kterého zavírají pro žebrotu.

Brzy následovala jiná aféra. Ústecká cukerní rafinerie zastavila své zboží, které měla v ceně 5 mil. M. uloženo u severozápadní paroplavební společnosti, hamburské komerční bance, obdrževši na ně zálohu 4½ mil. marek. Banka starala se pramálo o osud zboží jí v zástavu daného, až konečně zvěděla, že zastavené zboží aspoň většinou dávno z uschování u paroplavební společnosti bylo odstraněno. Ředitel je prospekuloval. Banka chce se nyní hojiti na společnosti plavební, která však odmítá zodpovědnost, jelikož by ani náhradu platiti nemohla. Má sice 4 mil. zl. akciového kapitálu, ale vyplácí se velmi špatně a její zakladatelé své podíly dávno z aktiv odepsali.

První říjen přinesl milé překvapení nejen úředníkům, nýbrž i průmyslníkům. Vláda vydala zemským úřadům výnos, v němž prohlašuje se za nutné obraceti nejúsilnější pozornost k rozvoji průmyslu, který je dnes rozhodujícím činitelem v celém národohospodářském a státněfinančním složení státu, a podporovati co nejvíce zdravé podnikání průmyslové, které opatřuje dělnictvu práci a tvoří nové hodnoty. Zvláštní příkazy dány jsou co do vyřizování žádostí za povolení ke zřízení nebo rozšíření továren a dílen; vyřizování má se díti co nejrychleji a průmyslu nemají se činiti zbytečné překážky.

Výnos je celkem dobrý; leckterý okresní hejtman nerad povoloval zařizování továren, ne že by byl nepřál si společnosti továrnické, ale že kromě p. t. továrníka přišli s továrnou i ti zlí dělníci a s nimi nespokojenost, rýpalství, schůze, socialismus. A proto raději pokoj ode všeho! Nebylo by tedy ani onoho moderního výnosu potřebí, kdyby u nás, jak pověděla „Frankf. Zeitung", byli za úředníky moderní lidé, jichž nedostatek pociťuje se nejen v administrativě živnostenské, ale i politické, sociální a j. —

Do východní Asie chystá se z Rakouska veliká obchodní výprava, která bude v nejčelnějších přístavních místech Arabie, přední i zadní Indie, ostrovů východoasijských i Číny a Japanu s příslušnou reklamou a okázalostí vystavovati vzorky rakouského zboží vývozního, přijímati na ně zakázky, vyhledávati zástupce pro spojení s pozemskými firmami a pod. —

Zajímavé výstavky pořádaly v srpnu a září obchodní komory Pražská a Plzeňská: výstavky prací učednických. Má se jimi zjednati přehled o stavu učenického výcviku u řemeslnictva, učňové mají býti výstavami povzbuzeni k větší píli, snaživosti a svědomitosti a jejich mistři k větší dbalosti a horlivosti o úspěšný výcvik učňů. Výstavy mají býti jen přípravným krokem k obligatornímu zavedení učednických zkoušek a k subvencování svědomitých a odborně dokonalých mistrů za každého učně řádně vyučeného. S tím musí ruku v ruce jíti odnětí práva k výcviku učňů každému mistrovi, který v nich spatřuje pouze levnou pracovní sílu k úspěšnější trhavé soutěži se soudruhy.

Obě výstavky, první svého druhu u nás, rázem dobyly si neobyčejného zájmu řemeslnictva i dorostu; i vystavené předměty i udělené ceny živě byly sledovány — dobré znamení ještě většího účastenství pro podniky budoucí. Nápadno bylo u obou počtem i jakostí slabé zastoupení průmyslu uměleckého, leckde nedostatek vkusu, špatná znalost kresby i tvaru a pod. Zbývá nám i zde mnoho se učiti, mnoho doháněti.

S.

*

SOCIÁLNÍ. Sjezd německé sociální demokracie ve Štuttgartě — Vzrůst sociální demokracie v Německu — Nauka o proletarisaci společnosti — Socialisté a celní ochrana — Co jest na sociální demokracii pomíjejícího a co trvalého — Dělnická stávka v Paříži a kuliové zákonodárství ve Francii.

Německá sociální demokracie konala v dnech 3.—8. října svůj obvyklý výroční sjezd ve Štuttgartě za účastenství asi 260 delegátů německých a hostí z Rakouska, Švýcarska, Francie, Belgie a Hollandska. Poslanecká frakce říšského sněmu německého (56 mužů) dostavila se do jednoho, přišli i zemští poslanci sociálně demokratičtí z Bavor, Virtembersko, Badenska a Hessenska.

Zpráva představenstva strany konstatuje neustálý vzrůst sociální demokracie německé, která při posledních volbách do říšského sněmu dosáhla půltřetího milionu hlasů a získala nové mandáty, třebas by zde výsledek nebyl plně vyhovoval očekávání. Zvláště bylo vytčeno, že přibytek hlasů rozdělen jest souměrně po celé říši a že také zemědělský proletariát účinně vystupuje pro kandidatury sociálnědemokratické.

Politických listů má strana 68, jich obsah i výprava se zlepšila. Ústřední orgán „Vorwärts“ tiskne se pravidelně v počtu 52.000 výtisků, úhrnný jeho příjem ve správním roce 1897/98 obnášel 572.000 ℳ, čistý výtěžek 53.000 ℳ. Knihkupectví „Vorwärts“-u vrhlo mezi lid půldruhého milionu socialistických spisů agitačních, z nichž některé brožury vyšly nákladem 30.000—448.000 výtisků, uspořádáno vydání některých starších spisů a odevzdáno z čistého výnosu knihkupectví pokladně strany

19.000 marek. Zpráva pokladní vykazuje v příjmech i vydáních po 350.000 marek.

Rostoucí význam organisací zemských a provinciálních osvědčil se zejména při posledních říšských volbách, kde strana postavila kandidáty ve všech okresích volebních, a jejich rozvoj podporován byl v jednotlivých zemích zrušením zemských zákonů, dle nichž, jako ku př. dosud i u nás, politické spolky nesměly vcházeti ve spojení ani navzájem, ani se spolky jinými. Nově zavedené místní sekretariáty dělnické (v Berlíně, Hanovru, Mnichově, Norimberce, Stuttgartě) osvědčily se jako výborná ochrana zájmů dělnictva v oborech ochranného zákonodárství, dělnického pojišťování a práva koaličního.

Velikých stávek v posledním roce nebylo. Za to malých stávek zdá se, že přibylo, a bylo v nich celkem dost zhusta dosaženo zvýšení mzdy, třebas nepatrného.

Zpráva vykazuje — a platí to nejenom pro Německo — že netoliko policie a úřady administrativní, ale již i t zv. neodvislé soudy mísí se jednostranně v zájmu zaměstnavatelů do bojů mzdových a že i v soudnictví uplatňuje se tendence k co nejpřísnějšímu výkladu trestních ustanovení o stávkách. Výroky, jež v obyčejném obcování mezi dělníky jsou úplně obvyklými, byly od soudců označovány jako vyhrožování a pod. stávkokazům a neobyčejně přísně stíhány, a dle nedávné řeči Vilémovy má býti jakéholi zbraňování dělníku-stávkokazi v práci trestáno dokonce káznicí.

Daleko více než jednací zpráva zajímalo samo jednání sjezdové. Objevily se a otevřeně byly vysloveny a doznány tak vážné rozpory i v základních názorech o konečném cíli a o taktice strany, že zbožňované jednoty a rovnosti ze stran měšťanských spatřují v nich počátek konce strany.

Posl. Heine a j. doporučovali, aby se při agitaci kladl důraz na nynější potřeby mass a aby se upustilo od líčení státu budoucnosti, které jest jen utopistickou hračkou. Bernstein, který na základě střízlivého studia skutečných poměrů již v dřívějších pracích popíral vzrůst proletarisace středního stavu, v listě z Londýna zaslaném opětně hlásal, že do sřícení dnešní měšťanské společnosti je ještě daleko, že Marx byl ve svém kommunistickém manifestu co do doby, kdy se tato společnost sřítí, úplně na omylu, počtu majetných že spíše přibývá a střední vrstvy že nemizí. Sociální demokracie má prý organisovati politicky třídy pracující a bojovati za všechny reformy, které vedou k demokratické změně státní správy; taktika revoluční, která spekulovala na katastrofy, prý se přežila.

Vollmar prohlásil dokonce, že by pro německou sociální demokracii nebylo většího neštěstí, než kdyby jí politická moc připadla v době, kdy nemá ještě politické a hospodářské zralosti ani schopnosti, aby dovedla moc tuto podržeti a vykonávati

Ale jiní, zejména Bebel, Kautsky, Liebknecht, nesouhlasili s těmito výroky. Názory Bernsteinovy, tvrdil Kautsky, hodí prý se do Anglie, nikoliv na pevninu, kde vládne dnes militarism, byrokracie a velkostatek, kde ustupuje demokracie a pokračuje reakce, a kde možnost státních

katastrof nikterak není vyloučena. Rakousko, Italie, Španělsko i Francie stojí před takovými katastrofami, i v Německu mluví se o státním převratu. Liebknecht dovozoval, že právě protivníci socialismu svou chtivostí ženou ke katastrofám, jimž socialisté chtějí předejíti, že síla trany tkví v proletářském třídním boji a v udržení ostrého ohraničení strany sociálnědemokratické od stran měšťanských.

Také při ochraně celní názory ostře se utkaly. Posl. Schipplovi ochranná cla znamenala namnoze pokrok a ochranu vývoje domácího průmyslu naproti soutěži dokonalejšího cizozemska; dělníkům nepřísluší propaganda pro mezinárodní svobodnou tržbu, která by těžce poškodila soudruhy v zemích průmyslově opozdilých, v Uhrách, Rumunsku, Rusku a jinde. I prospěch německého dělníka vyžaduje ochrany průmyslu doma, co největší podpory vývozu na venek a zmírnění i zrušení cel agrárních, které zdražují potraviny a ztěžují existenci právě nejchudším vrstvám obyvatelstva. Ale řada vůdců, Bebel, Singer, Liebknecht, Vollmar, Kautsky, prohlásila se proti ochrannému clu, jelikož německý průmysl je prý celkem tak vyvinut, že celní ochrany nepotřebuje, a jelikož, nepřiznává-li se celní ochrana zemědělstvu, které zřejmě strádá, nelze ji připustiti ani u průmyslu — a byla resoluce proti ochranným clům také většinou přijata.

Nejostřejšími zastanci radikálního směru vůbec byly ženské delegátky, spisovatelky Klára Zetkinová a Dr. Rosa Luxemburgová.

Sjezd protestoval proti tomu, aby tragické události ženevské bylo využíváno k výminečným opatřením proti sociální demokracii, která ode vždy potírala názor, jakoby zlepšení poměrů mohlo býti dosaženo násilným usmrcením osob panovnických. Sjezd prohlásil se proti koloniální politice německé a proti militarismu i vítal carův návrh na odzbrojení, připojiv přání, aby Rusko samo dobrým příkladem předešlo, zbrojení zastavilo a poskytlo lidu práv a svobod, bez kterých žádný národ nemůže vyplniti své kulturní poslání.

Jako v minulých letech doporučen byl na 1. května klid práce všude tam, kde jej lze provésti bez poškození zájmů dělnických. Pro hornické zákonodárství byla žádána pracovní doba osmihodinová, při vysoké teplotě v dolech dokonce směna šestihodinová. Velice ostrého odbytí doznala řeč Vilémova na prospěch stávkokazů, která prý odstranila poslední illusi možnosti sociálního království a silně poškodila monarchistický cit, dosud v jisté části německého dělnictva zakotvený.

Sjezd byl tedy velice bohat programem i událostmi. Vidno z něho, že sociální demokracie nemá ani dnes ještě pevného, jasně propracovaného programu sociálního, že vedou se boje o základní zásady i o taktiku, že část strany hledí jisté axiomy jako antikvovanou a obtížnou přítěž odmítnouti a nahraditi poučkami jinými, z lepšího poznání přítomných poměrů odvozenými, že ve straně kvasí a vře a — co je nám nejméně pochopitelno — že to všechno děje se při otevřených dveřích, bez pokličky, že nikdo nezná jiné autority než pravdu, že dřívější usnesení, programy a nauky nejsou dogmaty, kterým jest potřebí jen se naučiti, nýbrž že se mění, doplňují nebo odstraňují, jak právě lepší poznání k tomu pudí, že samy knihkupecké podniky socialistické neobmezují se

na vydávání a rozšiřování knih orthodoxně socialistických, nýbrž že připuštěny jsou k slovu všechny názory, pokud jenom díla je hlásající mají cenu vědeckou.

Přestává tím býti sociální demokracie sociální demokracií? Přestávají tím ony poměry, které stvořily a ustavičně tvoří otázku sociální, přestává tím ono hnutí mass dělnických, ona akce parlamentární, onen tisk, ony agitační schůze, kongresy a shromáždění?

Zajisté že ne. Poučky, dogmata, programy — to vše jest, jak pěkně Ruhland rozlišuje, tím, co na sociální demokracii jest pomíjejícího, naproti trvalému principu, jejž Ruhland slučuje v slova: poskytnouti široké masse dělnictva všeho druhu co možná živobytí člověka důstojné! —

V Paříži vypukla obrovská stávka dělnictva, zaměstnaného při stavbách pro světovou výstavu v roce 1900. Ústupky, které obecní rada pařížská učinila pozemním dělníkům, prospějí sotva desetině stávkujících dělníků. Stávkují nyní i zedníci, tesaři, zámečníci, truhláři, celkem na 60.000 dělníků, a panují obavy, aby se stávka nerozšířila i na dělnictvo při kovovém průmyslu a při železnicích. Hnutí bylo prý již dávno připravováno, aby dělnictvo hledělo nynější příznivou situací co možná již napřed se odškodniti za nedostatek práce, jaký očekává se pro dobu povýstavní. Posádka pařížská co den se rozmnožuje pluky venkovskými, které obsazují všechna staveniště budov výstavních i jiných veřejných. Předehra k světové výstavě ...

Současně skoro podán byl francouzské sněmovně návrh zákona na obmezení cizozemského dělnictva v průmyslu francouzském. Španělští dělníci na jihozápadě, italští na jihovýchodě, belgičtí na severu ubírají Francouzům práci a chleba, pracujíce levněji a jsouce prosti služby vojenské. Budiž tedy pod pokutou zakázáno zaměstnávati v dílnách a továrnách více než deset dělníků cizozemských. Kuliové zákonodárství zasahuje znenáhla i do Evropy. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Heslo samostatnosti a výchova národa — Slabá výchova k samostatnosti ve školách — Spencerovo „Vychování“ — Nedostatek rozumného experimentování ve školství — Paedagogická nezpůsobilost školních inspektorů — Poměry pro rozvoj samostatnosti ve středním školství — Nový Život o středních školách — Reforma v učebném plánu reálek — Rozkol učitelstva v Čechách v otázce služného. —

Učebné síně našich škol od nejnižších k nejvyšším po uplynulých prázdninách opět oživly. Mládež přichází, aby se v nich vyzbrojila vlastnostmi ducha i srdce, kterých v životě potřebovati bude k dalšímu rozvoji, k dalšímu rozkvětu všech oborů kulturní práce národní. —

Vzduchem českým víří stále heslo samostatnosti národa. Samostatnost jest cílem, jehož národ od dob politického probuzení dostihnouti usiluje. Heslo samostatnosti bylo a jest v programech zašlých, vládnoucích i rodících se politických stran národních, heslem tím vyznívají na konci vlastenecké řeči vůdcův a poslanců národních, heslo ono bývá často proloženým písmem otiskováno ve vlasteneckých žurnálech. —

V takových poměrech zdá se, že každá známka samostatnosti,

kdekoli v národě se objeví, uvítána bude s pravým nadšením. Havlíček alespoň učil národ: „Kdekoli naleznete ve světě samostatnost původnost, tam spěšte, neboť jen samostatnost a původnost učí, hřeje a léčí!“ Kdyby v naší národní společnosti byla hlubší znalost snah našeho předního buditele politického, tu by péče národní výchovy o pokud možná největší vzrůst samostatných jednotlivců, ze kterých samostatný národ skládati se musí, byla zcela přirozenou. Skutečné poměry však ukazují pravý opak. Nic nenaráží v našem životě společenském na odpor tak tuhý, nic nebývá tak zneuznáváno, podceňováno ano kaceřováno jako samostatnost povahy, odlišnost názoru, iniciativa, originalita. A přece trpí naše národní společnost tolik nedostatkem samostatných povah, které jsou všude jádrem národa, solí života. Nedostatek samostatnosti v průmyslu, obchodě, hospodářství, nedostatek samostatnosti v myšlení ve mnohém oboru věd a umění, jsou smutnými známkami národa, ženoucího se za všestrannou samostatností. —

K vypěstění a rozvoji samostatnosti vésti by mělo veškeré vychování mládeže od škol obecných do škol vysokých, neboť cílem výchovy — jak nejpřednější paedagogové vytýkají — jest rozumově i mravně samostatný, volný člověk. —

Dnešní vychování a vyučování ve školách však k vývoji aktivních, samostatných duchů nepřihlíží. Ve školách našich vychovávají se charaktery passivní, poddajné a společensky nevyspělé. Neosvojují si během školského vyučování samostatnost v úsudcích i v jednání. Ve školách rozvíjejí a pěstují se téměř ve všech předmětech učebných napodobovací instinkty, kvete tu jako jedovaté bejlí šablonovitost, úhlavní to nepřátelé samostatnosti a samočinnosti mysli. Nevštěpuje se dětem jistá zvědavost nabádající děti mocně k tomu, aby samy pátraly, zkoumaly a úsudky činily. Nedávají se podněty k samostatnému nabývání vědomostí a zkušeností. Poznatky překládají se duchu dětskému jako hotová dogmata. Není péče o to, aby děti samy svým rozumem o pravdách jim podávaných se přesvědčovaly. Svými chatrnými methodami nacpávacími stávají se učitelé původci chorobného stavu schopností dětských. Vzrůstá pomalu apathie, měnící se až i v nechuť proti vědění vůbec. Z dětí stávají se nesamostatní tvorové, neschopni sami sobě poraditi a pomoci. K vypěstění a sesílení samostatnosti nesměřuje intesivněji ani snad jediný předmět vyučovací. Vyučování náboženství, zvláště katolického, předkládajíc ke cvičení nazpamět články víry od neomylné autority, k samostatnosti ani vésti nemůže. Samou dresurou dogmat, které rozum namnoze pověřiti nemůže, zanedbává i vychování mravní, které by mělo býti jádrem vyučování toho. Při učení mluvnickém obtěžuje se opět jenom pamět všelikými pravidly a výjimkami. Sloh nevede k vypěstování samostatných produkcí dětských, ale k samým reprodukcím dle podrobných návodů učitelových. Vyučování názorné a přírodopisné nehledí k tomu, aby žáci samostatně zkoumali a pozorovali. Nepěstuje se podrobná pozorlivosť, předmět svůj vyčerpávající. Žáci stávají se nesamostatnými pozorovateli a trpnými přijímateli pozorování cizího. Vyučování zeměpisné a dějepisné nevychovává na občany státu konstitučního, na jichž samostatný úsudek ve věcech veřejných bude

někdy appelováno. Nepodávají se vhodná fakta dějinná, z nichž by si žáci nějaký závěr pro jednání v životě samostatně mohli vyvoditi. Ani v kreslení nevedou se žáci k tomu, aby tu kterou danou plochu poněkud samostatně vyzdobili. Namnoze užívá se zde dosud zavržených stigmat tak, že kreslení je tu pouze mechanickým vedením čar od tečky k tečce. A tak veškerý vzdělávací postup v nižším školství obecném a měšťanském není samoučením jak Herbert Spencer žádá. Kniha tohoto myslitele „Vychování mravní, rozumové i tělesné" vyšla již sice před deseti lety v českém překladu, význam její však a obsah sotva zná jediný učitel ze sta. A přece proniknutí a pochopení této knihy, vytýkající rozumovou a mravní samostatnost jako cíl, k němuž veškeré vychování směřovati má, musilo by nutně přivoditi jistý rozruch, jistý kvas v nehybných myšlénkových sférách nynější práce školní. Zcela proti duchu této knihy samostatné projevy mládeže se ve školách spíše dusí než podněcují. Každá stopa samostatnosti bývá tu hned po objevení se bezohledně šlapána. Mládež je připravována o radostné požitky plynoucí ze samostatně nalezených pravd a poučeк. —

Nejen pro rozvoj umění, jak žádá F. X. Šalda v novém Lumíru, ale i pro rozvoj vyučování je nezbytná potřeba smělého, rozumného experimentování, experimentování nejen opakujícího a napodobujícího ale i rozvíjejícího. Škoda, že do vozu paedagogického zapřahují se velkou většinou sami opakovatelé a zevšedňovatelé vychování a vyučování. Nic však nesetkává se tak s odporem ve školství jako poněkud smělejší experiment. Hrůzu pociťují školní inspektoři, kdekoli jen na poněkud odchylný způsob vyučování přicházejí. Vše musí tu jíti ve vyjetých kolejích a běda tomu, kdo z nich vyjede. Velikou překážkou žádoucího vnitřního rozvoje škol jest nejen nedostatek vyššího vzdělání učitelstva, ale i neschopnost a úzký obzor orgánů dohlédacích v oboru vychovatelském. Bez sebe menší kvalifikace rekrutuje se k tomuto úřadu, kde kdo z učitelstva, profesorstva ano i kněžstva. Jeví se nutná potřeba pro rozvoj školství, aby lidé, kteří na tento úřad aspirují, podnikali zvláštní vyšší zkoušky inspektorské, jako tomu jest ve Francii a jinde. Jinak budou nad prací školní vedlé několika osvícenějších lidí stále bdíti paedagogičtí nevědomci, vykládající v poradách učitelstvu, jak mají žáci v lavicích seděti, kterým způsobem držeti mají čítanky, kterak znamenati do výkazů žákovských zameškané půldny a podobné duchaplnosti. Problém pak výchovy k větší samostatnosti v takovýchto poměrech se nerozřeší nikdy. —

Poměry pro rozvoj samostatnosti jsou nepříznivé i ve školství středním. Vilém Mrštík v „Santě Lucii" líčí nepříznivě poměry pro rozvoj samostatnějších duchů v jistém gymnasiu brněnském. Studenta se samostatnějším rozumem a úsudkem, jakým je hrdina románu Jordan, nemohli profesoři ani cítit. A tak nepříznivé poměry pro rozvoj samostatnosti jsou na školách středních téměr pravidlem. Ostré, bohužel ale ponejvíce pravdivé glossy k výchově na středních školách uveřejnil Jan Bečvan v posledním čísle „Nového Života". Chybu vidí v tom, že účelem výchovy na středních školách je pouze příprava

na universitu a všeobecné vzdělání bez užšího omezení. Není tu rovnováhy mezi vzděláním srdce a obohacováním ducha. Vzdělání srdce je hrozně zanedbáváno. Vychovatelská činnost učitelů je opomíjena. Na středních školách nejsou vychovatelé, ale jenom učitelé obor svůj ovládající. Je-li znalost paedagogiky v učitelstvu škol nižších slabá, jest v učitelstvu škol středních přímo nepatrná. I zde bují v netušené míře formalism na úkor šíření se věcných poznatků. Gramatická pravidla přemýlají se od primy až do oktavy. Autoři studují se jen po stránce gramatické a s pomocí chatrných překladů. Gramatickými rozbory pro mrhává se mnoho času. Za to duch antiky se nestuduje. Žaci pracují bez hlubší záliby a jen pro známky na vysvědčení. Z profesorů bez zájmů učících stávají se byrokraté, pedanti a mrzouti na sebe i na žactvo. Nepatrných vědomostí nabývají žáci z věd přírodních. Pisateli článku je nesprávným postup studia dějepisného a přírodopisného. Navrhuje začínati mineralogií, postoupit potom k zeměpisu, potom teprve k dějepisu a při tom studovat živočišstvo a rostlinstvo jako dodatek k zeměpisu. Jisto jest, že by se jednotlivé obory přírodních nauk neměly studovati tak odděleně a bez jistého prolínání jednoho oboru přírodního druhými. — Řídkým úkazem jsou žáci vycházející ze střední školy se samostatnými názory, jež vlastním přičiněním prohlubují. Mezi učitelstvem a žactvem není žádoucí důvěry a intimnějšího obcování. Je zde poměr vyšší nad- a podřízenosti. Kvete patolízalství a nadměrná uctivost. Stránka náboženská je nejsmutnější. Vyučování náboženské je suchým učením se nazpamět, činí žáky nepřáteli předmětu a víry a přivádí lehce k negaci Boha, k atheismu. České dějiny se tu stále osekávají, ano ve vyšším gymnasiu jsou již zcela vynechány. „Z přílišné snahy vychovávati po rakousku nevychovávají se ani Rakušané ani Češi." Více je renegátů mezi absolventy středních škol, než mezi prostým lidem. Četba mládeže není přiměřena. Nikdo ji nevede k poněkud soustavnějšímu čtení. Čte se bez plánu a bez výběru vše, co do ruky přichází. V ohledu tělesného vychování nestará se nikdo, jak žáci bydlí. Trpí většinou nedostatkem zdravého vzduchu a nedostatkem přiměřeného pohybu. Záhy a mnoho kouří. Autor článku předkládá k uvážení, nebylo-li by dobré zřizovati střední školy s byty, jako ústavy pro vzdělání rozumu, srdce a zdravého těla. Otázka středních škol s byty pro studenty dala by se těžko rozřešiti. Stěží mohl by poskytnouti ústav takový celé zaopatření, až i několika stům studentů. Kasárnická, kolektivní výchova, která by tím nutně vzniknouti musila, nemohla by přihlížeti s náležitou péčí k individuálnímu rozvoji. Poměry bytné a stravovné daly by se spíše valně zlepšiti zákonitými nařízeními, jimiž by stravovatelé studentů byli pod dozorem nuceni přísně se říditi. —

Poměry ve školství středním ukazují, že i zde je nutná potřeba zdravých reforem v duchu času. Nedávno zavedena byla reforma ve vyučovacím plánu reálek. Rozmnožen počet hodin náboženských a omezeny hodiny věnované naukám přírodním a technickým. Opětný to úspěch reakce, která nemůže-li svých cílů dostihnouti najednou, činí tak po kouscích, ale soustavně. Rozšířením vyučování náboženského v tom způsobu, v jakém se dnes na reálkách podává, nevypěstuje se pravá křesťanská zbožnost,

nerozvine se ani mravnost. Ubráním pak času přírodním a technickým naukám věnovaného omezí se nutně vzdělání v těchto oborech. A takovéto reformy jsou možny v naší říši na samém sklonku století osvíceného a v jubilejním roce Palackého, který mravnost a vzdělání označil jako národní ideály. —

V otázce služného učitelstvo v Čechách dosud se nesjednotnilo. Minoritní strana v učitelstvu trvá umíněně na svém příliš komplikovaném návrhu na služné, se kterým v ústředním výboru neprorazila. Složitost jejího návrhu na t. zv. jednotné (?) služné vysvítá z toho, že připouští, jak dobře Č. Učitel vypočítává 24 druhů různého služného pro učitelstvo. Navrh tento čínící rozdíl ve služném mezi učitelstvem venkovským a městským, městským se střední školou a bez ní, mezi učiteli a učitelkami, mezi učitelstvem svobodným a ženatým, ženatým s dětmi a bez nich, mezi učitelstvem zatímním a definitivním, se svým trojím druhem přídavků totiž: služebných, rodinných a transportních — jest nejenom nejednotným, ale i neuskutečnitelným. Nynější nejednotnou úpravou služného je učitelstvo venkovské v nevýhodě proti učitelstvu městskému. Návrhem „Školy našeho venkova“ nastal by poměr obrácený. Z jednoho extrému přešlo by se v extrém druhý. Návrh majority ústř. výboru žádající služné takové, jaké nyní vyměřeno jest od státu placeným cvičným učitelům na paedagogiích, nemajícím vyšší kvalifikace než ostatní učitelstvo škol ob. a měšť., žádající pro učitelstvo služné, jaké dostávají nyní nejen namnoze dvacetiletí poštovní assistenti a berní adjunkti, ale i vysloužilí poddůstojníci ve státní službě, kteří většinou čerpali vzdělání své jedině od učitelstva škol obecných a měšťanských — nemůže se jistě nazvati neskromným a neuskutečnitelným. Jest mimo to návrhem jednotným a jednoduchým, kteréžto vlastnosti umožňují přijetí jeho ve sněmu. Odpovídá stále hlásaným zásadám učitelským o jednotě služného. Lze proto bezpečně očekávati, že ve valné hromadě delegátů na 1. listopad svolané při klidné a rozumné úvaze přijat bude jednomyslně ode všech.

—e—

FEUILLETON.

Kdy jsme se viděli naposledy se svými čtenáři? Hezká řada měsíců tomu... Bylo to tenkrát, když jsem zde vyprávěl své vlastenecké Credo, nad nímž prý se pohoršilo tolik dobrých duší po vlastech našich. Nečetl jsem skoro ničeho z toho, co se psalo, a vleklá nemoc svázala moje ruce tak, že jsem ani tu trochu nemohl kvitovati. A neučiním tak ani dnes: v těch projevech, které jsem četl, i v těch, o nichž jsem slyšel, bylo zase tolik hlouposti, marasmu a ničemnosti, že se konečně nechce ani odpovídati. Mladý voják bývá z počátku v ohni až tuze svědomitý: myslí si, že nutno oplatiti výstřel výstřelem, ránu ranou — k čemu pak, vojáčku! Za čas poznáš své protivníky... a poznáš-li, nevystřelíš — škoda té rány. Jsi svoboden, stojíš na stráži, která se tobě zalíbila a proti níž tvé svědomí ničeho nenamítá, jsi neraněn, nuž, měj slitování s hloupostí lidskou a přezírej ničemnost protivníků!

Ba, nechce se odpovídati... Polemisoval jsem kdysi rád, to bylo tenkrát, když, jak praví Heine, mě světlo pravdy více zahřívalo než osvětlovalo... Čas minul však, a „člověk vidí kameny, přes které klopýtal, a kterým se tak snadně vyhnouti mohl, aniž by při tom byl nepravou cestu nastoupiti musil“. Co jest posledním cílem polemiky? Sebe hájiti — nemám chuti. Jest mi úžasně lhostejno, co si o mně myslí na př. pravověrný čtenář „Osvěty“. Hájiti své dílo, své myšlenky? Proti komu? Přesvědčovati někoho?

Polemisoval jsem kdysi rád — — dnes padá péro z ruky, vidíš-li, jak všecka ta vřava protivnická a to rozčilení je efemerní. Vždycky slyšíš, že tím neb oným slovem celý národ je ohrožen, rozbouřen, uražen... a zatím národ se ani nehnul, jen několik nudících se zvědavců podívalo se na „národní“ reklamu „Osvěty“ nebo „Nár. Listů“...

*

S „Nár. Listy“ počínám mít útrpnost — stávají se Chronem, požírajícím své vlastní dítě.

Mladočeští bojovníci, kdysi za právo státní, všeobecné hlasovací atd. atd. — kdo ještě může pamatovati? — roznesli slávu a čest českého

jména daleko za hranice své milované vlasti. Aspoň to jedno hlasování, před nímž celá jedna četa jejich sebravši diéty pádila k rychlíku, prošlo všemi žurnály starého i nového světa. A pak prý jest nám ještě třeba tiskové kanceláře, aby Evropa zvěděla o našem položení! Boží bojovníci, potomci slavných Husitů, vyslancové českého národa bojujícího svůj spravedlivý boj bytí a nebytí — sprostí diétáři — — vlastním orgánem...!

Ten dobrý muž, jenž prohlásil, že jen proto spěchal domů, aby mohl přejímati brambory, ten zaslouží, aby jméno jeho bylo zapsáno zlatým písmem v dějinách — neboť prospěch národa šel mu nade vše v těch těžkých dobách, kdy „nevlastenecká sociální demokracie prodávala národ za jidášský groš potlesku úhlavním nepřátelům“.

Než i smích přechází: i zkrachovaný bursián vzbuzuje soucit — a jediný člověk, jenž jest dosud božími bojovníky spokojen, jest pan Penížek. Nevymřela dosud benevolence v národě českém!

*

Oslavovali jsme českého generála Komarova a mimochodem položili při tom základní kámen k pomníku Palackého, jehožto památku hájil před shromážděnými hostmi a národem dr. Herold, kterýž už při Weineltovi, Jiříkovi z Poděbrad a Komersovi ukázal svou neobyčejnou výmluvnost. — Když se stal dr. Podlipný primátorem našeho hlavního města, strhl se pokřik, že Husité dobyli Prahy; aby se ukázalo, že ne potomci Jana Husa, ale potomci Jana Nepomuckého třímají vládu, zapsal vlastenec Březnovský svou svobodnou kdys duši černým pánům, a primátor sám dal si posvětiti z brusu nový zlatý řetěz církevními hodnostáři. A tentýž primátor, aby ukázal, že v srdci jeho dosud nevyhasl oheň vlastenecký, dal sloužiti mši za český národ v kapli staroslavné radnice Starého Města Pražského — patrně poslední lék a pomoc ubohým bojovníkům na horké půdě vídeňské. — Primátor jest dosud pokladníkem spolku pro postavení pomníku mučedníku kostnickému (o němž se, mimochodem řečeno, dokázalo, že to byl vlastně důkladný Němcožrout, jenž by byl v devatenáctém století, v prosinci r. 1897, s chutí vybíjel okna židům a Němcům a dojista abonoval „Radikální Listy“), ale pomník nelze postaviti, ač jest tu místo i peníze — otcové na radnici nemohou prý se shodnout, má-li postava Husova být obrácena zády ku kostelu Týnskému anebo k radnici. — Poněvadž jsme jedním z největších národů na světě, vylučujeme denně statečně sta a sta tisíc dělníků jako vlastizrádce, neboť oni nechtějí a nechtějí uznati potřebu českého státu — jen slůvko stačilo by a stát by byl tu — ale oni nechtějí to slůvko říci, ačkoli šlechetní a ohniví mládenci s hrdostí šovinů jim malují denně po tvářích makavě růže, které by těmto nepřístupným hlavám v našem českém státě zkvétati mohly — — — ne, ne, i tu přechází konečně smích...

*

Naše žurnalistika... Nebožtík Eim řekl jednou, že žurnalistika má býti lidovou universitou. Krvavé slovo, pohlédneme-li dnes na ty, kde on větší díl svého života pracoval. Jako rozbitá fángle hází a zmítá se

sem a tam po každém zavanutí, po každém větru. Kdyby se byl zbláznil starý Garibaldi a byl a chtěl vydávati noviny — byly by to Národní Listy. S heslem demokratismu. svobody spěchá ten dobrý list na pomoc všemu: šlechetným a nezištným Američanům, řítícím se v boj za volnost potlačených Kubánců; hrdinným generálům francouzské armády proti piklům Dreyfussardů; velebí baťušku-cara za manifest míru; je spokojen s Koburkem v Bulharsku a uznává jej za knížete, poněvadž malý Boris byl pokřtěn popem pravoslavým a ne katolickým a t. d. a t. d. — jenže chuďas Garibaldi by nevěděl, že svět je dnes docela jiný, že romantika vymřela; že Američané poctivě si vypočetli, co ta svoboda Kubánců přinese také jim; že hrdinní generálové francouzští jsou lotři a hrdlořezi; že Dreyfuss jest přec jenom nevinným, třebas byl židem; že baťuška-cár prohlídl za dva dny po manifestě lodi, kanony a vojáky sevastopolské a mínil, že to je nejlepší zárukou míru; že Bulharům je zle, třebas malý Boris byl pravoslavným atd. atd. — — ale jinak by ten Garibaldi, byť i třebas rozum ztratil, neprováděl ničemné a nízké podezřívání svých vlastních soukrevenců, třebas to byli i dělníci, nestal se lokajem a nohsledou prázdných hrabat, nešikovných vlád, marastických partají a nezapomněl by ničeho, ničeho z nedávné minulosti.

*

Jak jsme vyzbrojeni ve chvíli, kdy se zdá skonávati jedna aera dějin, kdy ve starých i nejstarších říších lze slyšeti a cítiti mnohovýznamné trhání v základech, kdy na severu a jihu od nás propukl dosud nikdy netušený bezohledný a vše ničící plamen národnostní, kdy otázka chleba a hladu, i fysického i duševního, bije na zavřené brány bašt, ne již prosebně a pokorně, ale velitelsky — — jak stojí proti tomu všemu naše stráž na Vltavě a na Dunaji? Vře to v naší vedoucí straně, ale divně! Ne myšlenkově, ne v duších — ale jakoby nějaký jed byl rozlit v naši krvi: hořečné rozčilení, těkání s předmětu na předmět, sopečné výbuchy malicherného vzteku, záchvaty neplodného hněvu, apathie, ztráta, energie, zapomenutí všeho minulého, absolutní nejistota cesty, tupá resignace k zítřku, očekávání nějakého zázraku — jak vítr osením tak jde jedna taková vlna za druhou životem božích těch bojců — — to není krise, to je krach! . . . *M.*

Úvahy a kritiky.

„Nezavrhuji umění, neboť ono, kde je pravé a ryzí, je květem lidského ducha. Ale květ je květem, nikoliv ovocem. Ovocem ducha lidského je slovo pravdy. Krásný je květ, je pastvou oka a potěchou srdce, ale bylina, která jen kvete a plodu nenese, planá jest — — — Jen pohanské poblouzení člověka, který sám sobě je modlou, mohlo zroditi myšlénku, že umění tak je povzneseno, že samo jest účelem a že nad ním v oblasti lidského ducha již ničeho není.“ Vyňal jsem z Holečkovy knihy „Naši“, z knihy tak pravdivé a cenné, že nemožno v letošní literární žni nalézti jiné, ku které jen přibližně dala by se přirovnat. Není to kniha v tom běžném slova smyslu ryze umělecká, ba, ani ne čistě belletristická, je to kniha vzpomínek, popisů, úvah a líčení — a proto vlastně snad nepatřilo by ani pojednávat o ní v těchto přehledech.

Holeček vypravuje, „jak u nás žijou a umírají“, t. j. tam na jihu českém, v krajině chelčické, kde se narodil a kde duše tvé zmocňuje se zvláštní tesknota, pocit, který, když se dostaví, prsa tíží a svírá, srdce hrozí v kusy roztrhati a při tom přece naplňuje tichou, vniternou, duchovní blažeností. Je to prahnutí po čemsi neznámém, co není v tomto viditelném světě, dychtění po něčem dokonalejším, nežli život vezdejší poskytnouti může, žal nad marností všeho, co na zemi platí za krásné a radostné, a radost nad určitým tušením duše, že nad pozemskou marností je cosi pevného, stálého, nezvratného, nezměnitelného, věčného, lahodného, pravého — božského. „Náš sedlák považuje nejen člověka, nýbrž i přírodu za ztíženou hněvem božím. On a příroda jsou osudem k sobě přikováni. On musí zemi trýzniti pluhem a motykou a ona jest povinna dávati mu chléb, když ji zbavil trní a bodláčí; avšak jest povinna i vzpouzeti se, neboť kdyby sama ze sebe vydávala úrodu hojnou, bylo by opět jako v ráji a zvráceno by bylo slovo boží: v potu tváři budeš sobě dobývati chleba. Je to názor vážný a přísný. Podle něho celý život je pokáním, k němuž bůh odsoudil všecka pokolení lidská. Ten názor vážný a přísný je základem psychologie našeho člověka. V duši jeho není fanatism. On vyznavače každé víry, příslušníka každé národnosti pokládá za účastníka obecně lidského osudu; proto jím nemůže opovrhovati a pro plemenný původ nebo jinou víru ho nenáviděti. Předkové moji, když pobili železem cepy své a přitrhli pod rozvinutý

prapor Žižkův, nebyli naplněni fanatismem, nýbrž svatým zápalem pro pravdu boží, za níž nikdo se nemá rozpakovati hlavu dáti, jako se nerozpakoval bližší rodák jejich, Jan Hus. A když se opět vrátili ku svým pluhům, byli zase jako bývali: tiší, rozjímaví, trpěliví, do vůle boží odevzdaní. Na poli náboženského citu pojí se v duši našeho člověka drsnost s jemností, všednost s poesií."

Jak patrno, Holeček zcela jinak se dívá na selského člověka, než Zola v „La terre" nebo Strindberg v „Životě na Hemsö". To není zvíře v lidské podobě, tvor, jehož ty, nadčlověk, se musíš chránit, poněvadž v jeho okolí ponenáhlým vlivem mohl bys ztratit svou výši duševní a svou převahu: to člověk, stvořený k obrazu božímu, člověk, kterého všude hledal a nalézal Dostojevský. Sice člověk bez tvé knižní, mnohostranné, rozházené, eklektické inteligence, ale přece ne neinteligentní člověk, neboť i on má svou filosofii, nabytou tradicí a zkušeností životní a pak svůj zdravý, hloubavý, kritický rozum. Jeho vzezření a chování snad je často drsné a všední, ale za drsnou a všední tvářností ukryt bohatý zdroj citu. A to všude ti povídá tato kniha, v níž je roztroušeno tolik uměleckého živlu, kolik ne v mnoha knihách t. zv. našich umělců dohromady. Je to kniha sytá, do hloubi založená, plná bohatého a nepovrchního pozorování. Je to vlastně synthesa dlouholetého pozorování a přemýšlení a proto na všech stránkách její obráží se určité nazírání. Abych alespoň přibližně naznačil obsah a ráz její, povím, že autor především povšechně zachycuje vnitřní i vnější život selského lidu svého rodiště. Snaží se najít základy pro vnější konání a počínání si svých spolurodáků, snaží se zachytit jejich filosofii životní a usuzuje, že našli mír v religiosnosti. Rozváděje blíže, praví pak, že dlouho již náboženský cit člověka jeho kraje přioděn je formou katolickou, ale že dosud pod popelem doutná jiskra samostatného myšlení. A ukazuje, v čem a jak, na na př. cituje českobratrské písně, které dosud žijí v ústech našeho lidu. Zajímavá je také na př. úvaha o kněžích. Autor dí, že přes všecko namáhání katoličtí kněží nedosáhli u lidu jeho kraje více, leč že jsou pokládáni za duchovní rádce. Poslouchají prý jejich slova, ale hledají v nich jádro, jakoby je z ořechu vylouskávali, slupku zahazují. „Hloubání náboženské kněží nevyplenili a slepou víru nezaštípili." Spisovatel líčí dále poměr českéko selského člověka k bližnímu, pravě, že v praktickém provádění evangelických zásad naši lidé nezacházejí tak daleko, aby potřebnému dali košili z těla, ale z přebytku že poskytují rádi.

Po té líčí poměr svých sedláků k čeledi, k přírodě, k dobytku. Sedlák je prý své čeledi, celé obci, celému kraji „strejčkem", selka „tetou". Pravda prý, již ani ten poměr čeledi k strejčkovi není tak čistý a upřímný jako býval, ale že je přece lepší než jinde, toho dle náhledu spisovatelova mají zásluhu sami sedláci, nedávajíce na jevo přání po změně. „Rázem bylo by jako jinde, kdyby sedlák přestal čeledi býti strejčkem a stal se jí pánem. Mně jest, jakoby v tom faktu, že zamilované a lichotné názvy „pacholek" a „děvečka" nabyly významu hrubého, hanlivého a postydného, obrážely se všecky minulé osudy českého národa a převraty od lepšího k horšímu v příčinách mravnosti, kultury a sociálního pořádku." Pak vypravuje spisovatel o tom, jací jsou jeho lidé

v milování, v manželství a konečně ve smrti. „Slova ‚milovati‘ vůbec u nás neužívají při pohlavním poměru. Slovo to patří do bible, nikoli však do všedního života.“ „Není u nich nedostatek citu, avšak on jest jako jiskra v popelu zdržován, aby nevzplanul. Kdyby vzplanul, stal by se náruživostí. Že je zdržován, má za následek, že zásoba citu stačuje na dobu celého života a pro celou rodinu. Tak jest: naši lidé, jako jsou nedostateční milovníci, jsou dobří manželé a otcové. A k tomu, aby měli spořádaný, klidný a zdravý rodinný život, směřuje tradicionalná jejich filosofie. Oni nežijou ještě proto, aby zavdávali svými pohlavními poměry látku vesnickým povídkářům a denní kronice venkovských listů; žijou sobě, žijou, aby jiní spolužili s nimi, žijou, aby z nich nový život pučel.“ Smrt člověku, jejž líčí Holeček, je ovšem pak jen přechodem k novému, lepšímu životu. „Krásné zrno vložil jsi do země, jako do hrobu; ono v ní na pohled zkázu bere, ale již zároveň z ní klíčí a vzrůstá, aby dalo stéblo a klas a v klase mnoho zrn nových, zhynulému jako vejce vejci podobných. Jakž může sedlák, pamětlivý, že i Kristus rád obíral si zrno a obilí k podobenstvím, zůstati bez pomyšlení a pocitu, že proměna zrna od zasetí až do klasu jest analogická s osudem člověka na zemi a po smrti? Může-liž jemu zjevno nebýti, že tajemství života a smrti se před ním odhaluje? Života a smrti? Ne, nýbrž smrti a života! Hle, jak těsně, jak nerozlučně příroda souvisí s vĕrou, jak mezi nimi není odporu! Víra v nesmrtelnost lidské duše a v posmrtný její život vyplynouti musí z pozorování sedlákova. Kdybyste mu víry takové nepodali sami vy, kdož chcete býti jeho učiteti, on sám by k ní dospěl, sám by si ji utvořil.“

Nejen však tyto a podobné úvahy, cennými jsou zvlášť i příběhy ze života autorových lidí, ty doklady, ty umělecké obrázky, jimiž své nazírání podpírá. Je to v malém filosofie našeho národního bytí a také belletristé mohli by tu čerpat mnoho poučného. Tu tají se velmi zdravá reakce jak proti našemu modernímu životu samému tak i proti našemu modernímu psaní, jež ovšem s tímto ž votem souvisí Nemyslím na ono překonané romantické horování o venkovském životě anebo na nějaké rousseauovské sbližování se s tímto životem, ale na ten jistý o zkušenost se opírající zdravý rozum, na tu jistou zdravou a vážnou filosofii života, již ti Holečkovi lidé dovedli si zachovati. V této knize je mnoho prostoty a mnoho hloubky — i té prostotě a hloubce, té „pravé hloubce“ mohli by se tu učit naši literáti.

Abych ukázal, že kniha má mnohé stránky umělecké, připojuji na konec vylíčení smrti autorova děda. Holeček líčí sice umělecky na př. smrt svého otce nebo v překrásném obrázku život a smrt Jožífkovu, ale tento popis smrti dědovy je nejkratší a hodí se mi sem dobře.

„Děd můj,“ líčí Holeček, „umřel v roce, když já počal choditi do školy. Neradi jsme se loučili, měli jsme se spolu nejraději. Pásávali jsme spolu za humny husy, „dědoušek“ mi dělal biče a píšťalky a měl nekonečnou trpělivost, odpovídati na všechny mé dotazy. Od něho jsem se učil znáti druhy obilí, jmenovati naše pole a luka a všechny vesnice, co bylo možno od naší dohlednouti. On mi prvý pověděl a já užasl, že tam, kde se nebe stýká se zemí, není ještě konec světa — když tam

přijdeš, vidíš zas krajinu, jen že cizí a nad ní stejný poklop nebeský. Ale kde by konec světa byl, dědoušek náš sám nevěděl. — —

A po sv. Václavě mně dali boty, mošnu, tabulku a kamínek, a poslali mně do školy. Dědouškovi jsem pořád scházel, neměl se s kým bavit, byl mrzut a s mrzutostí dostavila se i tělesná slabost. Ale nechuravěl. Když jsme jednou šli ze školy, předjel nás náš vozík, a na něm seděl na koženém sedátku velebný pán v bílé rochetce a v tmavomodrém plášti. U čeledína seděl kostelník, jenž měl v ruce zvonec a zvonil. Kněz kázal zastavit a vzal mne k sobě. Přijeli jsme do vsi. Zvonek na kapličce nás vítal, lidé klekali a bili se v prsa, kněz je požehnával. „Kam jedou s pánem bohem?“ ptali se někteří. — „U Holečků roztonal se děroušek.“

Vešel jsem za knězem do děrouškovy výměnkářské chaloupky. Děroušek seděl za stolem u okna a byl oděn pouze čistým rubášem, jejž si výměnkáři připravují na léta napřed. Bosé zmodralé nohy spočívaly na trnoži a ruce bezvládně na kolenou. Na hlavě měl bílou, špičatou čepici se střapcem, jaké u nás dávají nebožtíkům do rakve. Tvář čistě oholená byla bledá, jako jsem ji nikdy neviděl, oko ztrnulé, rty přísně sevřené. S jedné strany seděl mu otec můj a s druhé otcův bratr. Na stole před ním stál krucifix uprostřed dvou voskovic a sklenička svěcené vody, v níž kropidlo ze tří pšeničných klasů. Dále ležela na stole starodávná bible s velikými mosaznými sponami a růženec. V sedničce byla babička ve sváteční šerce a vařila na plotně lipové thé.

Oba synové mlčícímu dědovi udíleli náboženskou útěchu. Vypravovali o věčnosti, opakovali průpovědi a přísloví jí se týkající, a děroušek okem nehybně do neurčita upřeným měřil cestu do toho neznámého kraje, kam všichni musíme a odkud nikdo se nevrátil. Nikdo nebyl zarmoucen, tváře synův a babiččina byly jasné, jakoby ozářené tichým, jemným, klidným jasem té blaženosti, do které se děroušek dnes odebere, aby se tam opět shledal s těmi drahými, kteří ho předešli, a připravil místo svým následovníkům. Otec můj ustoupil knězi, jenž přidružil se k hovoru ostatních. Mezi řečí vzpomněli si ještě na všelijaké drobnosti, o kterých hospodář musí učiniti pořízení, když odchází ze statku. Synové navrhovali, děroušek jedva znatelně přisvědčoval. Babička počala si vzpomínati na své příbuzné a známé nebožtíky a při každém se tázala: „Jak pak se asi má? Jestli pak si také vzpomíná na nás? Jestli pak se za nás přimlouvá a je naším orodovníkem?“

Tu zrak děrouškův padl na mne stojícího u kamen. Pohnul prudce hlavou, ale ostatní tělo pořád jakoby bylo z kamene. Otec mne k němu přivedl a žádal, aby mi děroušek dal požehnání. Klekl jsem mu k nohám, ale on neměl už síly, aby mi ruce položil na hlavu. Pomohli otec a strýc, a staré, mozolné, ztuhlé ruce spočinuly na mé hlavě těhou olověnou. „Tak vidíš, pacholíčku, už nebudeme spolu husy pásat,“ promluvil děroušek, a to byla poslední jeho slova ke mně. Požehnal i druhým, načež otec a strýc pojali ho pod paždí a spíše nesli než vedli na postel. Odešli jsme a děroušek zůstal s knězem samoten. Netrvalo dlouho a kněz oznámil venku čekajícím, že děroušek přijav svátost posledního pomazání tiše zesnul. Otec obnažil hlavu a zvolal, aby slyšeti bylo po celém dvoře:

„Lidi, pomodlete se za děrouška, odešel na pravdu boží!“ V každém koutě dvora někdo poklekl při práci a hlasitě se modlil. Mezitím znova zazněl zvonec na kapličce a dlouho zvonil“. *Z.*

*

Věstník Slovanských Starožitností. Vydává L. Niederle (nákladem vlastním!), 1898, I. sv. za 1 zl. 60 kr.

Podnik obzvláště potěšitelný a záslužný. Za redakce professora Niederle podávají různí, čeští a jihoslovanští, spisovatelé referáty (někdy dost obšírné) o spisech z oboru slovanské archaeologie; referáty psány téměř ve všech slov. jazycích. Už častěji vysloveno bylo přání, aby podobným způsobem vydáván byl časopis stopující všecku slov. literaturu — že by to snad už bylo možné, dokazuje tento Věstník. Čtení Věstníku jistě se ujme i v kruzích širších, neboť je tu zpráv hojnost a zpráv také obecně zajímavých. *S.*

P. A. Záturecký, **Slovenská příslovi, pořekadla a úsloví.** 1897. (Nákl. České Akademie.)

Zralý plod 33leté pilné práce a plod bohatý (výše 13.000 výroků), doplňující znamenitě mudrosloví Čelakovského (nové vydání Novákovo) a sbírky Bartošovy. Sbírka Zátureckého je také velmi časová — přispějeť ku poznání našeho lidu slovenského v Uhrách. *H.*

Al. N. Pypin, **Istorija russkoj literatury,** 1898 a násl.

Máme pěkný Kotíkův překlad dějin slovanských literatur od Pypina a Spasoviče; v překladě tom není dějin literatury ruské, neboť nebyla ještě napsána. V poslední době Pypin uveřejňoval dějiny ruské literatury po částech ve Věstníku Jevropy a nyní vychází dílo o sobě, rozpočítané na 4 dosti objemné svazky. Upozorňujeme na spis a přejeme mu hodně českých čtenářů. (Na 4 svazky lze se předplatit 10 rubly, jednotlivě dráže. Nakladatelství Stasjuleviče v Petrohradě.) *K.*

St. Tarnowski, **Studya do historyi literatury polskiej.** Wiek XIX. (Svazek 2. a 3.) 1896, 1897.

Známý professor krakovský podává tu starší studie literární, zajímavé netoliko svým obsahem, ale také svou methodou. Snad lépe než-li ze spisů celkových vyniká právě v těchto studiích autorova zvláštnost — mírný konservatism aesthetický a při tom uznání hodná samostatnost úsudku vůči starším názorům na vývoj polské literatury. Literární Šujski. Nové sbírky obírají se Fredrou, Garczyńským, Siemieńským, Lenartowiczem, Kajsiewiczem a Górnickým. *T.*

Jar. Vlček, **Dějiny české literatury,** sešit 7. (II., 1.), 1898, za 60 kr.

Professor Jaroslav Vlček ukončiv I. díl svých dějin, sahající do počátků katolické protireformace v XVI. věku, počíná vypisováním věku XVIII., tedy vrcholem snah protireformačních; sešit končí se oceněním pověstného Koniáše a Frozinovy obrany. Tento sešit Vlčkův je literární píseň beze slov — pouhým konstatováním literárních faktů dostává se nám obraz toho, co duchovně znamenalo využitkování vítězství Bělohorského: člověk z té české, krví prosáklé země, sestoupit musí do pekel,

aby tam, provázen těmi různými pekelnými Baedekery, oloupen byl o zbytky zdravého rozumu... Teprve poznáním té duševní a mravní tmy pochopíme, co národu našemu znamená obrození a co znamenají idee obrozenské! — Těšíme se na pokračování pěkné a svědomité knihy Vlčkovy. *Ph.*

J. Vlček, **Několik kapitolek z dějin naší poesie,** 1898. (Literární knihovny č. 2.).

Rozmanité studie autorovy z let dřívějších: M. M. Zdirad Polák, Prvé vydání Kollárovy „Slávy dcery", J. Hollý, Langner, Rubeš, Mácha, Jablonský, Erben, Němcová, Vocel, Vinařický, Hálek. *Ph.*

F. V. Vykoukal, **O snech a výkladech snů,** 1898, za 50 kr.

Po psychologickém úvodu o spánku a snění stručné zprávy o tom, jak na sny pohlíželi Řekové, bible a křesťanství; následuje výklad o snářích, napřed řeckých. Obšírněji popisuje snář Artemidorův z II. st. po Kr. Po zmínce o snářích arabských spisovatel rozebírá prvý (známý) snář český z konce XIV. věku, pochodící od Vavřince z Březové; čerpal ze středověkých arabsko-latinských pramenů. Na české snáře měl také vliv (jak veliký?) proslulý snář Cardanův. Od polovice XVIII. st. objevují se u nás snáře pro loterii. *F.*

Dr. J. Sutnar, **Svatopluk Čech's Leben und Werke,** 1897.

Autor nezvolil si správné methody literární: podává stručné obsahy téměř všech děl Čechových a na tomto suchoparném základě pokouší se pak o stručnou charakteristiku; autor Čecha řadí mezi největší básníky literatury světové, ale z jeho kritiky nijak nevyniká, v jakém poměru Čech stojí k světovým otázkám literárním a uměleckým. Kritika sama těchto záhad téměř se nedotýká. *Ph.*

R. Doumic, **Études sur la litterature Française,** 1898.

Specialista ve francouzské literatuře nejnovější. Vřelý přívrženec směrů moderních, při tom však jejich věcný kritik. Čtenář český opraví si Doumicem leckterý „moderní" názor, na př. o volném verši. Coppé, E. Goncourt analysovány dovedně a, zdá se mi, spravedlivě. *F*

J. V. Diviš, **Saccharimetrie** na základě fysikálném a chemickém, 1897, za 2 zl. 20 kr. (Chemické knihovny technologické č II.)

Odborníci ve svých listech chválili spis pro svou věcnost a praktickost, zvýšovanou četnými a zdařilými illustracemi; dodáváme jen, že autor také velmi pilně čerpal ze světové literatury svého oboru. Sloh je pěkný. *S.*

Bedřich Engels, předbojovník proletářstva. (Lidové knihovny red. F. J. Čermákem II. 8.) Za 6 kr.

Slušné vypsání Engelsova života pro širší vrstvy dělnické. *F.*

St. O. Gulišambarov, **Vsemirnaja torgoveja v XIX. věkě i učastie v něj Rossii,** 1898.

Podobný spis jako anglický Mulhallův: statistika světové tržby se zvláštním zřením k hospodářským poměrům ruským. *St.*

ZPRÁVY.

Národohospodářské kursy uspořádané jménem národohospodářské jednoty vydařily se nade všecko očekávání. Kursy zahájil všeobecným rozhledem prof. Bráf; přednášelo se pak denně (v technice) od 8—12 a od 3—5: Národohospod. process na půdě nynějších řádů (prof. Bráf) — Politika živnostenská (dr. Fáček) — Tržba a doprava (dr. Gruber) — Politika zemědělská (dr. Fiedler) — Finanční politika a peněžnictví (dr. Koloušek) — Otázka sociální (dr. Horáček).

Myšlénku těchto kursů pojal dr. Gruber, jemu a prof. Kolouškovi podařilo se, dohodnout se s ostatními přednášejícími. Posluchačů bylo kolem 180, hlavně z venkova: samosprávní úřadníci, učitelové a učitelky, dělníci atd. Byla radost poslouchat a vidět tu pozornost a ten interes; ani v kostele nebývá tak ticho! Kursy tím podaly veliké poučení všem, kdo mají smysl pro naše veřejné záležitosti, bylo přímo obžalobou všeho toho planého politisování a spolkaření, které se u nás posud provádí.

Vyslovuji jen přání, aby se co nejdříve kursy v té neb oné formě opakovaly. Přání to vyslovováno bylo od posluchačstva obecně. Co do uspořádání látky osvědčilo by se zase, podat část theoretickou (mohlo by jí být více) a praktickou; obzvláště by se doporučovalo probrat některou specielní otázku. Na př. uherské vyrovnání, reformu berní atp. Na takovém určitém předmětě dá se theorie přímo demonstrovat. Ale, jak naznačeno, nemá být theorie vyloučena, naopak má být zastoupena také; neběží pouze o fakty konkretní a praktické, ale posluchačstvo má také vniknout ve vědeckou methodu a odvést si tím návod k přesnějšímu, soustavnějšímu myšlení. Od četných účastníků proneseno přání, aby se přibralo něco z oboru věd státních a politických.

(Konečně maličkost organisatorskou: Ať se budoucně přesně ustanoví čas přednášek; ať se tedy na př. řekne: bude se přednášet od ¼ každé hodiny. Také neuškodí, počátek, místo přednášek atd. oznámit veřejně a v čas.)

Dvě stě šedesát dívek přihlásilo se do I. ročníku ženského učitelského ústavu v Praze a jen 60 bylo jich přijato. Jakým pitvorným způsobem dála se přijímací zkouška, podotýká Samostatnost, vidno na př. z otázky na jednu zkoušenou: „Vyjmenujte španělské krále.“

Minerva a dívčí gymnasia ve Vídni. Současně s druhou již řadou odchovanek Minervy, které se v červenci podrobily zkouškám dospělosti, přistoupily žačky vídeňské gymnasialní školy spolku pro rozšíření ženského vzdělání letos poprvé k maturitě a dosáhly, jak Ženské listy sdělují, výsledku úplně uspokojivého. Z 18 abiturientek vídeňských obstálo při zkoušce 11 s výsledkem dobrým, mezi nimi 2 s vyznamenáním, čtyrem povolena zkouška opravná, dvě propadly a jedna k vůli churavosti ustoupila od zkoušky. Listy vídeňské doznávají, že procentní výsledek maturit dívčích úplně rovná se výsledku, jaký se jeví při maturitách na gymna-

siích mužských, dodávajíce k tomu, že k ocenění tohoto výsledku studií dívčích třeba je uvážiti, oč jsou maturitní zkoušky dívkám přitíženy. „Kdežto maturitní zkoušky jinochů se v případech, kde byli obdrželi známky chvalitebné, obmezují se na tři ano i pouze na dva předměty, zkoušejí se maturitantky z předmětů veškerých a to zevrubně, takže každá gymnasistka značně déle musila v ohni státi než gymnasista. Kdežto mladíky zkoušejí vlastní jejich učitelé, při nichž byli po šest neb sedm let pracovali, stály abiturientky před soudci cizími a přísnými. Od počátku tohoto školního roku až do dubna musily abiturientky studovati k t. zv. předběžným zkouškám, kterých téměř každý maturant bývá ušetřen a které se vztahují k učivu, obsaženému v devíti knihách (zoologii, botanice, mineralogii, kometologii, logice, psychologii, dějinách církevních, apologetice, dogmatice a mravouce) asi na 2000 stran." Totéž pak platí i o maturantkách českých.

Idea míru. Jules Bois sestavil v Revue Blanche přehled vynikajících zástupců přátel míru v našem století. V r. 1815 ustavil se v Americe prvý spolek přátel míru. O rok později Ameriku následovala Anglie a v roce 1821 utvořil se ve Francii spolek „Société de la morale chrétienne", národům svornost hlásající. V letech padesátých a šedesátých vzniklo několik dalších společností a od r. 1848 odbývají se kongressy míru. Rakousko čítá dnes 4 společnosti přátel míru, Anglie 12, Francie 15, Německo 20, Švýcarsko 30, Amerika 45. Snahy jejich podporuje množství časopisů, za účelem tím založených. As před třemi roky papež Lev XIII. vyslovil se ve prospěch zřízení mezinárodních smírčích soudů v dopise, uveřejněném v „Daile Chronicle". Vynikajícími průkopníky otázky této byli ve Francii Potonié-Pierre a Frédéric Passy. Také Rusové Bakunin, Tolstoj a Novikov — dávno před nynějším projevem carovým — ideu míru propagovali, které dnes ve všech zemích hlavně ženy se ujímají.

Ruské dvorské kruhy a aristokratická společnost k Tolstému stojí v prazvláštním poměru. Jeho umělecká díla z dřívějších let jsou všeobecně známa a budí jednomyslný obdiv. Mladší díla Tolstého, jmenovitě ta, která dotýkají se otázek náboženskofilosofických a politických, setkávají se z oficielní strany s největším odporem. Nesmějí být ani rozmnožována tiskem a kolují proto jen z ruky do ruky v hektografovaných výtiscích anebo ve vydáních, které jsou pořízena v cizině a jejichž dovoz je přísně zapovězen. Poněvadž takovéto výtisky jsou drahé, nalézají se hlavně jen v rukou zámožnějších lidí. Ale nejvyšší kruhy společenské znají je velmi dobře a mnohý, kdo je veřejně ve svém úřadě potírá, je doma nejhorlivějším ctitelem. Nyní časopisům byl dán pokyn, aby neuveřejňovaly ničeho, co se týká 70. narozenin Tolstého. Nejbližší jeho stoupenci, kteří hleděli prakticky prováděti jeho myšlénky, byli loni z velké části vypovězeni ze země. Žijí ponejvíce v Anglii a hodlají vydávati list věnovaný propagandě Tolstojovských myšlének. Právě v poslední době byla mezi Londýnem a Jasnou Poljanou čilá korespondence o tom, jak list se má zváti. Tolstojevská kolonie v Anglii chtěla, aby se list jmenoval „Svědomí" (Sovjest), ale Tolstoj sám radil, aby jej nazvali „Ruské volné slovo". A tak začne asi brzy pod tímto názvem vycházeti v Londýně list jako druhdy vycházel tam Hercenův známý „Kolokol".

(Česká stráž.)

„Národní hospodář“.

Křiklavé a jako by soustavné krádeže v různých záložnách, zdá se, alespoň na okamžik hnuly veřejným svědomím, Alespoň „Nár. Listy“ (12. října) napsaly článek „Po sousedsku“, v němž správu našich menších ústavů peněžních odsuzují jako „sousedskou“: „Ta sousedskost je toho příčinou, že správní rada takého ústavu nic nespravuje, ředitelstvo nic neřídí, dozorčí výbor na nic nedohlíží a revisoři nic nerevidují.

Vždyť to známe.“

Otiskuji věrně z originálu. Pisatel článku měl své dobré důvody, že citovanou větu označil tiskem větším; já však obracím pozornost čtenářovu na ta tři slovíčka neproložená: „Vždyť to známe.“ Ano — to je to sousedství: známe to, ale nevidíme toho, známe to, ale nepracujeme proti tomu, jen když už je zle, na chvilku se rozčilíme — po sousedsku.

Ostatně není úkolem mým analysovat, co krádeže tak časté znamenají pro celou naši národní výchovu a pro naši nynější veřejnou mravnost; spokojím se tu rozborem jedné stránky věci. Není totiž pochybností, že tyto smutné úkazy mezi jiným odkazují také k nedostatečnému vzdělání národohospodářskému. Vzdělání to u nás je pod úrovní národů pokročilých a odsud právě to sousedství.

Mezi mnohými činiteli kulturními a vzdělavatelnými u nás jistě v popředí stojí naše listy, zejména listy denní — nuže jak se staví proti uznanému hospodářskému sousedství?

Jakou roli žurnály ty hrají v politickém životě, vidí dnes už každý; nelze upříti, že úsilovnou prací mladších stran se dnes na ně pohlíží jinak, než před lety. Ve věcech vědeckých i literárních denní listy musely být často okřikovány a velmi zhusta

zaznělo proti jejich zasahování důrazné hands off! Dalo by se tudíž souditi, že snad v praktickém hospodářském životě alespoň konají své poslání. Však chyba lávky. Právě po stránce této troufáme si tvrditi, že žádný národ na světě nemá tak chatrného zastoupení ve svých denních listech jako právě my. To padá tím více na váhu, poněvadž málo který národ má tak zapotřebí řádného poučování a výchovu hospodářskou, jako zase my. Na jedné i na druhé straně nedostatek. Možná dost, že žurnály v dřívějších letech dost záslužného pro politickou výchovu národa našeho vykonaly — teď ji direktně kazí — ve věcech hospodářských neznamenaly nikdy pranic, nechaly naše obecenstvo vždy ve tmách a proto také, máme-li ukázati, kdo na hospodářských nedostatcích naší národní společnosti je vinen, musíme říci, že v rovné míře jako praktičtí zástupcové českého obchodu a průmyslu, také naše žurnály nesou toho vinu největší. Zejména u nás, kde organisace na všech stranách byla povždy nedostatečnou, nebylo nikdy orgánů ani spolků, kde se hospodářská otázka česká měla diskutovat (obchodní spolek „Merkur" měl vždy jen tendenci a poslání agitační a uvědomovací), právě u nás tedy bylo povinností denních listů více než kde jinde rozvinouti činnost co nejdůkladnější a nejpečlivější.

„Národní Listy" při každé patřičné i nepatřičné příležitosti namlouvají sobě i svým čtenářům, co platného v každém ohledu pro českou věc vykonaly. Ať vyjde jejich „Národní hospodář", ať předstoupí a ukáže na své úspěchy. Ať vykáže se náš první moniteur, který po 30 a více let měl na celou českou veřejnost největší vliv, se svým programem hospodářským. Co vykonal? Nic, zhola a docela nic. Pro „Národní Listy" bylo hospodářské postavení českého lidu vždy otázkou jen podřízenou, jak o tom již svědčí obsazení jejich „Národního hospodáře"! Pro orgán, jaký „Národní Listy" vždy býti chtěly a chtí, je rubrika ta právě tak důležitou jako úvodní článek, ba v naši posici snad i důležitější. Však nic naplat. Pro vlastenčící naše orgány byly osobní polemiky a rukopisné boje ku př. vždy věcí důležitější než hospodář a pohlédneme-li dnes na tento díl v listě, je člověku až úzko. Co si má počít ubohý čtenář českého listu, který má interes na národohospodářské rubrice? A redaktor, jenž má pravé pochopení pro svůj list a pro věc svého lidu, musí si přece v našem postavení přáti, aby všichni jeho čtenáři měli největší interes právě na této rubrice. A co jim poskytuje? Zase nic, zhola nic.

Nebo myslí snad pánové z našich listů, že je vše odbyto, otisknou-li z různých německých listů staré a zastaralé noticky? A co obsahuje Národní hospodář našich věhlasných moniteurů? Telegrafické kursy (a ty často zcela falešně), několik communiqué jim zaslaných a dost. Ti, již „pracují“, tu a tam vystřihnou něco z „Neue Freie Presse“ anebo jiného cizího listu. A to je pak „národní hospodář“, dokonce „český“ národní hospodář. „Hlas Národa“ konečně vycítil, co v naší žurnalistice schází.

Našim žurnalistickým „Národním hospodářům“ schází schopnost, ne snad jen žurnalistická, ale schopnost a pochopení pro úlohu „českého hospodáře“. Oni nevědí, že mají před sebou obecenstvo obchodně nezralé, nevychované, a že u velkých vrstev svého čtenářstva nesmí předpokládati nic, nýbrž že musí vše vykládati. Ale kde! Ve všední den, jak řečeno, nemastné lokálky a v neděli „původní dopis“ z Vídně „o burse“. Nehledíme ani k tomu, že ani tendence těchto vídeňských „dopisů“ namnoze teprve v Praze překládaných, neodpovídá nijak ostatní tendenci listu, ale každý člověk, jemuž svěřeno vedení tak důležité rubriky, musí přece vědět, že obecenstvu našemu se nemůže předkládat nedělní bursovní povídačky jako jinde. Vždyť jim rozumět nemůže! Jak pak si má ubohý čtenář vysvětlit kritiku událostí minulého týdne, když celý týden se o nich nedověděl slabiky. Mohli bychom uvésti divných příkladů na sta z denních listů našich. Jak potom může list reflektovati na vliv, když obecenstvo od sebe tak odpuzuje. A to je práce tak zvaná drobná. O skutečné práci v této rubrice nedá se vůbec u nás ani mluvit. Je to patrno na všech stranách. O velkých otázkách hospodářských neví redakce nikdy pro své obecenstvo ani řádky. Teprve, když to bije do očí, smiluje se nad ubohým národním hospodářem nějaký externista, který se patrně stydí za redakci. Co ale vše to platno? Co je platno ubohému čtenáři sebe rozumější článek o výsledcích valutové ankety, když po celý čas ničeho se nedoví. Pak takovému článku neporozumí a — odloží jej. O rakousko-uherském vyjednání dostává čtenářstvo české vždy na prvních stránkách nejostřejší slova, ale vzadu v „Národním hospodáři“, tam, kde nejvíce se hodí, skutek utek.

A což teprve při otázkách se přímo nás netýkajících! Když několik úctyhodných turistů přijede do Nižního Novgorodu na všeruskou výstavu a kapelník českého hudebního sboru v nadšení pro krajany tam zahraje „holešovickou“, je to pro „Národní

Listy" událost tak důležitá a významná, že se musí českému národu zvěstovat — telegraficky. Jiné a důležitější události ze svaté Rusi „Národní Listy" ovšem nepěstují; když ku př. Rusko mění svou valutu, vlastenecká redakce naše o tom nic neví, neumí vědět a také svým čtenářům nic neřekne. Z Německa posílaly časopisy k Wittemu žurnalisty, aby je o plánech svých informoval a ruský ministr financí ukázal se vždy ochotným. Ale co je do toho nám Čechům, co se na Rusi děje? Ostatně právě při této otázce ukázal redaktor národohospodářské části, jak se o věci stará. Když už sám, patrně, věci nerozumí a o ni se nestará, tak mohl přec sáhnout prostě k brožurce poslance dra. Kramáře. Pan dr. Kramář vydal o změnách v ruském finančnictví instruktivní a poučnou brožurku, ze které se Národní hospodář svého času mohl důkladně o věci informovati a pak svou učeností imponovati čtenářům. Ale vše marno. Čtenáři „Národních Listů" se nedověděli, že na Rusi je nový rubl, „Nár. Listy" nic nevěděly o existenci spisku pana dra Kramáře. To je věc ruská a zrovna tak je to s ostatními otázkami světovými. Kde a jak se český člověk měl informovati o národohospodářském dosahu poslední volby ve Spojených Státech? „Illustrovaný Kurýr" přinesl sice podobizny obou kandidátů (snad od svého „zvláštního kresliče"), ale to přec jen nestačí! A tak je to také se všemi jinými věcmi. Z Německa, ze státu, se kterým máme tolik obchodních svazků, nedovíme se pranic. Náš člověk neví nic, jak průmyslový ruch v Německu v posledním čase se úžasně vzmáhá a nemůže tudíž o věci myslit s reflexí na naše poměry a čerpat nové obzory buď theoretické neb snad i praktické.

V redakcích našich listů schází prostě schopnost pro vedení a sice pro vedení s určitou tendencí národohospodářskou. Jinde používají se orgány co důstojníci národohospodářských generálů, kteří přebírají vedení širokých mas. Toho všeho u nás není.

A nyní dále: co je následkem těchto desolátních poměrů v našich rubrikách hospodářských? Obecenstvo sahá ku své informaci k listům německým, pražským i vídeňským! Zmíníme se tu o jednom případu, který není nový a ojedinělý, ale který charakterisuje ty naše poměry. V mladočeském městě, kde vychází již po dlouhou dobu radikální časopis, přistihli jsme před nějakým časem městského radu, náčelníka Sokola atd., že mimo abonovaných „Národních Listů" dostává v zavřené obálce — „Prager Tagblatt". Cože? ptáme se, vy, stranník první třídy,

který vlastenectví své staví při každé možné i nemožné příležitosti do popředí, a jehož telegramy při různých „světových“ událostech jsou v listech mezi prvními (na př. v aféře Hálkově,) vy jste abonentem „Tagblattu?“ Zrada! zrada! „Nemohu si pomoci,“ zněla odpověď. „Jsme tu k tomu dva: já a pan purkmistr. (Tak!) Máme své obilí, máme obchody, máme tu bohatou spořitelnu, záložnu, jsme všude ve výboru a musíme se tudiž o obchody v každém ohledu starat, musíme vědět, co se děje také ve světě obchodním. A naše listy? Měli jsme abonovanou německou Politiku, když už náš list, „Národní Listy“, nic nám nepoví. Je to marné! Museli jsme pro „Tagblatt“. Ten nám vyhoví pro všecky případy. A stane-li se něco, má to „Tagblatt“ o dva, tři dny dříve než náš list. Tak, jaká pomoc!“ Opakujeme, že případ není exotický a byl nám také již z různých stran dosvědčen. A to naše redakce necítí, to nevědí, že pracují jen cizím táborům do ruky? Vždyť český interesent vida, že v českých listech nikdo se o tyto záležitosti nestará, ztrácí vůbec důvěry pro české podniky a věří těm, o nichž se mu co den v německých listech dostává informace. On ztrácí pak důvěry pro český obchod a průmysl vůbec, zmálomyslní hospodářsky.

Nepodnikavost a lhostejnost naše a priori spojená s touto nedůvěrou v sama sebe má pak za následek naši závislost na cizině a závislost slepou, poněvadž o této hospodářské cizině nic nevíme a nám nikdo nic nepoví. Místo aby české orgány vzbuzovaly v českém obecenstvu největší interes pro tyto otázky, stejně důležité jako všechny ostatní národní a politické, dávají sami příklad lhostejnosti naprosté!

Další následky této indolence jeví se ve lhostejnosti české veřejnosti ku spisům národohospodářského obsahu. Mimo úzký kruh interesentů ex professo je interes pro tuto literaturu praskrovný a naše intelligence se jich přímo štítí. Pak ovšem podobné spisy hledají útočiště v němčině. V Německu zejména je interes pro spisy hospodářské ohromný, o Anglii a Francii ani nemluvě. Spis Goschenův „Theorie kursů směnečných“, kniha ve svém oboru směrodatná a přímo stěžejná, dožila se v Anglii 24, ve Francii (v předkladu Leona Saye) 15 vydání a přec je to kniha probírající otázku zcela specielní. U nás by vydavatelé podobných spisů mohli smutné poměry dosvědčit smutnou statistikou prodaných, vlastně lépe neprodaných exemplářů!

V těchto věcech v našem vlasteneckém „národním hospodáři" musí se tedy stát reforma, reforma důkladná. Redakce našich listů musí dojít ku přesvědčení, že ten „národní hospodář" má pro českého čtenáře alespoň (!) tu důležitost jako úvodní článek, že pro tohoto národního hospodáře se musí pracovat, vážně pracovat. Páni mají před sebou velké vzory a nechtí-li vzor z Vídně nebo Pešti, ať si prohlédnou „Frankfurter Zeitung" a pochopí, co asi znamená „Národní hospodář"! Tak, jak „národní hospodáři" zacházejí s českým obecenstvem nyní, musí se nazvat neodpustitelným hříchem na národní věci vůbec. Vždyť politická strana vládnoucí musí mít sama porozumění pro tuto důležitou otázku národní, chce-li být nejen stranou vládnoucí ale i vedoucí! Vždyť musí mít pro svůj hospodářský program zorganisováno voličstvo, které je vždy a stále patřičně informováno a má pro hospodářské cíle interes. K tomu je žurnalistika všude a každá, jen ne u nás a naše. Žádaná reforma přijíti musí a přejeme si jen v zájmu věci, aby přišla ne-li hned, tak hezky brzo! Co pak v našich kruzích politických ještě nepochopili, proč Košut dávno před rokem 1848 započal svou státoprávní politiku ve známých spolcích hospodářských? Nepochopuje konečně i naše voličstvo, že uherské „vyrovnání" je také vyrovnáním hospodářským? *B. V.*

Španělsko a Filipíny.*)

Aby se jednou pro vždy předešlo sporům, jež ku konci století XV. takřka nutně nastávaly mezi Portugalskem, které již tehdy mocným státem koloniálním bylo, a mezi Španělskem, které právě dráhu státu osadního nastupovalo, rozdělil papež Alexandr VI. bullou ze dne 4. května 1494. svět na dvě polovice; všechny krajiny i moře ležící na západ od (myšlené) čáry, procházející od pólu k pólu bodem 370 španělských mil od nejzápadnějšího z ostrovů capverdeských vzdáleným, měly patřiti koruně španělské, či vlastně kastilské, — všechny na východě položené koruně portugalské. Jako jsou tak často smlouvy o mír pramenem nových sporů, tak tomu bylo i s tímto rozsudkem papežovým. Poněvadž pravá velikost země nebyla vůbec známa a obě strany ani o tom se dohodnouti nemohly, kolik že španělských mil se vejde na jeden stupeň zeměpisné šířky, obě přivlastňovaly si ostrovy molucké, vlast vzácného koření, nad zlato samo tehdy ceněného, a ani pověstná smíšená komise hvězdářů, právníků a lodivodů, sestoupivší se r. 1524. na mostě mezi Elvasem a Badajozem, nezjednala ve sporu nijakého dohodnutí. Císař Karel V. proto s radostí uvítal nabídku Magelhaensa, Portugalce ve vlasti zneuznaného, že objeví k moluckým výspám cestu západní, vodami nade vši pochybnost španělskými. Na této věkopamátné první plavbě okolo světa veliký námořník objevil souostroví filipinské, a byl zde také v boji s doromodci zabit,

*) Ku práci této použito bylo jako pramenů především četných článků pana prof. dra. Ferd. Blumentritta v Litoměřicích, znamenitého, v Evropě nejlepšího znalce souostroví, pak dopisů i ústních sdělení jeho; jakož i pojednání Mra. Johna Foremana (National Review, Contemperary Review), prof. dra. E. Hübnera v Berlíně (Deutsche Rundschau), dra. A. Pinta de Guimoraes, (Revue des Revues), korrespondencí v různých denních listech a pak cestopisů dra. Jagora a prof. dra. Sempera.

v dubnu r. 1521. Od té doby pokládala se koruna španělská přes všecky protesty Portugalců za majitelku ostrovů, tím spíše jelikož Magelhaens byl přijal od knížete ostrova Cebú přísahu lenní. Když výprava vyslaná de Mendozou, místokrálem mejickým, r. 1542. a vedená Ruyem Lopezem de Villalobos, se nezdařila, nařídil Filip II., po němž souostroví bylo pojmenováno, místokráli Velascovi, aby vystrojil novou. Velel jí Miguel Lopez de Legazpi, „muž klidný, rozumný a schopný", jenž r. 1564. obratností diplomatickou získal ostrov Cebú a roku 1571. vzal útokem Manilu, sídlo muhammedánského jakéhosi knížete. Legazpi založil na místě kolovou hradbou chráněné osady, opevněné město evropské, nynější hlavní město kolonie a když rok na to umřel, bylo podrobení rovinatých a přístupných částí velikého ostrova Luzónu takřka dokonáno. Po staletí osudy tohoto souostroví, ba ani jeho jméno nepřestoupily, — abych to oblíbeným dnes obratem vyslovil, — práh vědomí vzdělaného světa. Kdyby bylo pravdou heslo Descartesovo, že dobře žije ten, kdo jest dobře ukryt, ostrovy filipinské byly by mohly býti jakýmsi druhým rájem, neboť mimo zeměpisců z povolání, několika cestovatelů a obchodníků, nikdo o nich do nedávna takřka nevěděl. Teprve před několika málo lety počaly pronikati i do našich časopisů, pro věci „exotické" málo přístupných, podivné zprávy, že tam někde jižně od Japonska a na východ od zadní Indie se uchoval zbytek středoevropského Španělska, poslední útulek svaté inkvisice a jeden z oněch nečetných koutů zemských, kde theokracie se dovedla udržeti v plném slova smyslu a neseslabena až na naše časy.

*

Souostroví filipinské, rozprostírající se na 16 stupních šířky a 9 stupních délky zeměpisné, skládá se asi ze 600 ostrovů nejrůznější velikosti a rozloha jeho obnáší asi 5400 □ mil čili asi 300,000 □ kilometrů. Udajům těmto však schází velmi mnoho do obvyklé v Evropě přesnosti. Větších ostrovů jest přes dvacet, hlavní a nejdůležitější jest ostrov Luzón, veliký as 2000 □ mil. čili — dle dra. ze Scherzerů, bývalého rakouského konsula v Manile, — rovnající se celé Haliči, Moravě a Slezsku dohromady, obydlený asi 3,500.000 lidmi. Po něm nejcennější jsou ostrovy Visayské; Panáy, Négros, Sámar, Léyte, Cebú a Bojól, měřící od 50 až ku 250 □ mílím, jsou z nich nejzna-

menitější; obyvatelstva mají 2,200.000. Pak teprve co do důležitosti přichází po Luzónu největší ostrov skupiny, Mindanáo (země jezer), zaujímající 1600 □ mil neb přibližně — opět dle dra. Scherzera — rozlohu Štýrska s Krajinou a Korutany, obydlený na pobřeží Španělům náležejícím více než 200.000 křesťanskými přistěhovalci visayskými. Počet veškerého usedlého obyvatelstva malajského nalézajícího se pod svrchovaností španělskou, činí 7—7½ milionu lidí. Nejpokročilejším kmenem celého souostroví jsou Tagálové, (asi 1,800.000), obyvatelé nejbohatších a nejvzdělanějších provincií ostrova Luzónu, rozložených na všechny strany kol hlavního města Manily, lid světlohnědé barvy, menších postav, mírné, vnímavé povahy, zabývající se nazvíce rolnictvím, ale ve městech také obchodem, pomocí něhož mnozí domohli se značné zámožnosti. Tři čtvrtiny mužů umí čísti a polovina (tagálsky) psáti; četné příklady ukazují, že jsou schopni dostoupiti i samého vrcholu vzdělání. Po nich nejvíce civilisováni jsou Visayci, (kolem 3,000.000), zvláště na ostrově Panáy, s Tagály nejsou v poměru zcela přátelském. K těmto vesměs křesťanským a většího neb menšího stupně kultury došedším poddaným Jeho katolického Veličenstva, dlužno připočísti více než jeden milion nevěřících, (Indios infiéles), kteří dovedli si dodnes zachovati buď úplnou neodvislost, anebo platí vládě španělské pouze jakýsi poplatek, tak zvané reconocimiento de vasallaje. Jsou to především četní pohanští kmenové horalů, sídlící v pohořích, jež rovnoběžně se táhnou poblíž východního i západního břehu skoro čtyřhranného ostrova Luzónu, zejména pověstní nezkrotní Igorrotové a Ilongotové západní Cordillery, lovci lebek, kteréž preparovány a pestře tetovány jsou nejcennějším pokladem majitelů; rovněž tak celý vnitřek ostrova Mindanáa a sultanát sulujský s více než půlmilionem moslimů jest nomine tantum vlastnictvím španělským. Až na praskrovné zbytky Negritů, blízkých příbuzných australských Papuů a nejdávnějších pánů země, veškeré obyvatelstvo civilisované i divoké jest plemene hnědého (malajského), a přibylo na ostrovy ve třech invasích. Prvními příchozími byli shora dotčení divochové, dnes zatlačení do hor Tagály, Visayci a ostatními národy druhé invase, praotci nynější obrovské většiny usedlého domorodého obyvatelstva; staletí potom počali se od jihu i od západu po souostroví rozšiřovati Malajci muhammedánští, — čili, jak Španělové jim říkají Moros, — jichž postup ale brzy prvnějšími byl zaražen,

tak že se jich dnes nečítá v zemi více, než něco přes 500.000. Živlů původu evropského jest na ostrovech hrstka; Španělů zrozených v Evropě (Peninsulares) něco přes 5000, z toho 1100 mnichů, ostatní úředníci a obchodníci; Španělů domorodých, Kreolů, neb jak zní zdejší název, hijos del país, (synové země), také asi 5—7000; míšenců španělskomalajských 12—20.000 duší. Číňanů, stejně nepostrádatelných jako nenáviděných bylo na souostroví před povstáním předloňským na 120.000, však tento počet rychle klesl na osminu. Velmi četní jsou mesticové (míšenci) čínsko-malajští, — počet jich páčí se na 300—500.000 lidí, — kteří jsou nepřáteli plemene otcovského, ač po něm mají neobyčejnou intelligenci a energii, která je činí jedním z nejdůležitějších živlů země. Kolonii řídí generální gouverneur a tři gouverneuři, kteří spravují (s pomocí arcibiskupa manilského a tří biskupů) 43 provincie a distrikty; dle důležitosti a lidnatosti toho kterého území jest chefem vlády v něm alcalde mayór I., II. neb III. třídy, gobernador politico y militar aneb jen comandante. V rozpočtu osadním pro rok 1894.—95. příjem i vydání byly skoro v rovnováze, — nehledě ovšem při tom k příspěvku „mateřské země“ činícímu několik milionů pesos; z obnosu $12^{1}/_{2}$ mil. pesos skoro šest milionů šlo na udržování 500 důstojníků a 10.000 (domorodých) mužů čítajícího vojska a pak loďstva, Američany letos 1. května u Cavítu zničeného. Když podotknu, že Filipíny jsou jeden z nejkrásnějších a přírodou nejštědřeji nadaných krajů na zeměkouli, kterým pod vládou hledící si rozumné hospodářské politiky a osvícené správy, kyne skvělá přímo budoucnost; řekl jsem asi tak všecko, čeho je třeba, jako úvodu k následujícímu obrazu z starších i nejnovějších dějin jejich.

*

Španělové neřídili se při zakládání kolonií žádnou velikou hospodářskou koncepcí, ale sledovali hlavně a význačně dva účely: 1. zachránění duší pohanských od věčného zatracení a získání jich pro církev katolickou, a 2. co možná nejdokonalejší konfiskaci všech drahých kovů a kamenů, neb ve Španělích ještě dlouho potom, co počala mizeti sláva systému merkantilního, ne kvetoucí průmysl a orba, byla pokládána za důkaz vytoužené hospodářské prosperity, ale co možná veliký a na jednom místě shromážděný majetek vzácných nerostů a kovů. Těmi zásadami řídila se i špa-

nělská politika na Filipínách. Než na souostroví — na štěstí pro hnědé obyvatelstvo, — nebylo zlata, a tak se staly Filipíny především působištěm a pak i doménou mnichů, jakožto těch, jimž ex officio připadlo provedení prvního stěžejného bodu vší koloniální politiky španělské, a osada od počátku měla ráz výlučně theokratický. Mnichové různých řádů, Dominikáni, Augustiniáni, Jesuité, Františkáni s opravdu šlechetným zápalem jali se pracovati na pokřestění Tagálů a Visayských, kteří — a obzvláště ti první, — již jakousi svou vlastní vzdělaností domácí se mohli honositi, a rychle křesťanství — třeba že více jeho vnější formy, — přijímali. Vliv těchto řádů v prvých dvou stoletích po opanování země byl jistě velmi blahodárný; kulturní instinkty, byť i jen zevně pokřestěných Malajců, byly působením těchto obětavých kněží nepopíratelně značně zvýšeny, a mnichové — nezapomínajíce nikterak na své časné blaho, — starali se také o časné blaho svých hnědých svěřenců. Že panství španělské na Filipínách nespočinulo tak těžce na šijích původního obyvatelstva, jest velikou zásluhou mnichů, kteří veřejně s kazatelny i podáními k trůnu ujímali se jich proti útiskům conquistadorů. Ráz panství španělského byl zde mnohem mírnější, než v Novém světě a také amalgamování obou plemen postupovalo velmi utěšeně, což zdá se pisateli býti věcí velmi potěšitelnou, třeba že se to mnohým Evropanům (jako Angličanu Mru. Foremanovi), docela nic nelíbí. Řádové zmínění, kteří ani Malajcům přístup ku vyššímu svěcení neuzavírali, neobyčejných zásluh si získali o linguistiku, národopis a dějepisectví souostroví, ač ovšem — zvláště to poslední, — pěstovali hlavně se stanoviska církevního a ve smyslu zájmů vlastního svého řádu.

Opusťme na chvíli tyto řehole v první části jejich dráhy, kdy byly pro ostrovany skutečným dobrodiním, — bohužel bude nám brzy mluviti o tom, jak se začínají měniti v pravý opak, — a vizme, jak Španělové prováděli druhý bod svého koloniálního programu: hospodářské využívání země. — Jak bylo již řečeno, nebylo v zemi zlata a drahokamenů, k vyvážení plodin půdy nebylo ani příčiny, ani možnosti; jediné, co se ve prospěch mateřské země učiniti mohlo, bylo, že k většímu užitku sevillských, (od r. 1720. cadizských), obchodníků, kterým příslušelo výhradné právo obchodu se španělskými částmi Nového světa, obmezen byl co možno nejvíce dovoz čínského a vůbec východoasijského zboží, jehož skladištěm Manila brzy se stála, do kolonií americ-

kých, kde velmi hledány byly látky hedvábné a bavlněné na úkor zboží z poloostrova přivezeného. (Kolonie samy žádných lodí míti, ani plavby provozovati nesměly.) Souostroví filipinské, jež z Mejica bylo osazeno, zůstalo až do r. 1819, až do odpadnutí země od Španěl, dependencí místokrálovství novošpanělského, a tak jako nebylo mezi archipelem a královstvím žádných přímých úředních styků, tak také nebylo ani styků obchodních. Veškeren obchod kolonie obstarávala státní galleona čili nao, loď o 1200 až 1500 tunách, jež od roku 1565.—1811. dojížděla jednou za rok do mejického přístavu tichomořského Acapulca, přivážejíc výměnou za náklad svůj mejické stříbro, předměty přepychu, královské úředníky a dekrety, mnichy různých řádů a po případě nějaké vystěhovalce, obyčejně lidi nesmírně málo úctyhodné. Skoro po 250 let bylo Acapulco takřka jediným oknem, kterým obyvatelé krásného východoasijského souostroví mohli nahlédnouti do ostatního světa; Japan v době nejpřísnějšího provádění politiky naprosté odloučenosti nebyl snad světu nepřístupnější. Moci súčastniti se tohoto obchodu bylo vlastně cenným privilegiem, veliká část lodního prostoru byla vyplněna zbožím vezeným na účet komory královské, místodržícího a četných hodnostářů duchovních a světských, zbytek pak vyhražen byl jejich chráněncům a těm, kdož výsadu tu nejlépe mohli zaplatiti. Příchod takové galleony, která často byla anglickými piráty vypleněna a spálena, byl nejdůležitější událostí roku pro celou osadu, jejíž jednotvárný život přerušovaly pouze boje s nepodrobenými kmeny vnitrozemskými, mořskými lupiči čínskými a muhammedánskými nájezdníky z jihu, krvavými vzpourami rychle se množícího obyvatelstva čínské čtvrti hlavního města a pak neustálými vádami a spory královských úřadů s duchovními řády a týchž mezi sebou.

V žádné snad jiné zemi nekryjí se církevní její dějiny do té míry s povšechnými její osudy, jak úzce splývají dějiny filipinských duchovních řádů, — k nimž se po krátkém přerušení nyní vracíme, — s celou starší i novější minulostí souostroví. Když pokřestění usedlejší většiny obyvatelstva domácího bylo dokonáno, a mnichové — nahromadivší znamenitý majetek nemovitý i hybný,[1]) — poznali svou moc a vážnost u plemen podro-

[1]) Z latifundií, zabírajících 2/3 vzdělávané půdy, patří 7/8 mnichům a ve východoasijských a západoevropských bankách obnáší zajisté velice úctyhodné depôt jejich prý 180,000.000 dollarů. I v Honkongu, Šanghaji náleží jim množství pozemků a budov.

bených, jednak následující z toho, že dovedli se jich zastati proti útiskům tvrdých a hrabivých pánů, jednak z jejich důstojnosti kněžské, počali toužiti po neobmezené nadvládě v kolonii, což není konečně nic tak překvapujícího, poněvadž zkušenost učí, že všecky korporace, a to duchovní ještě více než světské, od jakživa pracovaly o rozšíření své právomoci. Tento boj řádů duchovních za praeponderanci nad autoritou světskou, byl provázen všeobecným svárem zmíněných řádů mezi sebou a brojením všech dohromady proti Jesuitům a proti těm arcibiskupům, kteří, — ač sami jsouce mnichy, — chtěli nad řeholními faráři vykonávati právo visitační. Řádové bojovali spolu o právo missijní činnosti a pak ovšem i duchovní správy různých sporných území, pokud nebylo příčinou sporů historické nepřátelství, trvající na př. mezi Dominikány a Jesuity. Neb ač vykonávání úřadu farářského není vlastně v duchu pravidel řádových a také koncil tridentský výslovně jedním dekretem prohlašuje, že pravidlem má správa duchovní být v rukou kněží světských, přece na Filipinách, poněvadž tam s počátku kněží světských takřka nebylo, nutně připadla správa duchovní řádům, — odkud vzájemná jejich řevnivost.

Ačkoli průběhem času pro uvarování se těchto mnohdy nesmírně nepěkných hádek země byla mezi jednotlivé řády rozdělena v ten smysl, že všecky chrámy a fary severního Luzónu připadly Dominikánům, středních provincií ostrova Augustiniánům, jižních pak Františkánům a ostatních menších ostrovů bosým Augustiniánům, (Discalceati, Recolletos), přece rozhraničení do dnes platné pro neurčitost krajinných názvů, vratkost jejich hranic a nejasné mnohdy znění listin příkazných, dovedlo pouze z části nechutné ony vády zameziti.

Ustavičný odpor řádů proti všem místodržitelům a arcibiskupům, kteří nebyli jejich přáteli a stranníky, způsobil, že se vyskytla řada zástupců královských i vrchních pastýřů země, kteří nekladli překážek snahám mnichů po uchvácení nadvlády v osadě, a nejeden arcibiskup vytrvalým vzdorem proti předpisům krále a jeho náměstků, byl řeholníkům panství lačným zářícím vzorem. Jakého stupně dosahoval odboj těchto korporací, lze viděti z toho, že na popud jejich sfanatisovaná luza zavraždila maršálka Bustamenta i syna jeho v paláci gouveurnerském a smrt dřívějšího místodržitele Salceda na lodi, která unášela jej do Mejica před tribunál sv. inkvisice, byla prý také v jakémsi

spojení s posvěcenými jeho protivníky. Někdy zvítězili rozumní gouverneurové a arcibiskupové nad pikly mnichů, ale častěji bylo tomu naopak. Jeden z nejlepších mužů, kteří kdy seděli na arcibiskupském křeslu manilském, Don Basilio Sancho de Santa Justa y Santa Rufina (1767-1787), konečně obdržel rozhodnutím papežským, právo dohlídky nad řádovými faráři, a postoupil od Jesuitů po zrušení řádu jejich opuštěné fary kněžím světským, od něho vysvěceným, ponejvíce domorodcům, čímž sice byl učiněn krok ku splnění dekretu tridentského, ale položen zároveň základ k novým zápletkám, ku sporu mezi kněžími světskými a řádovými. (Největší část far dovedli si ale mniši zachovati; v arcibiskupství z dnešních 196 jest jen 19 v rukou kněží církevních, v celém archipelu pak sotva pět ze sta.) Mnichové, tito často velmi neposlušní poddaní koruny par excellence katolické, počali ale projevovati opravdovou hyperloyálnost, když po odpadnutí všech osad španělských na pevnině americké, vlády španělské počaly se obávati i ztráty ostatních.

Úřady španělské více ještě než kdy jindy větřily v každém člověku jen trochu neodvisle si vedoucím, flibustýra čili separatistu, přívržence odtržení osady od Španěl, a proto zajisté okem ne nepříznivým hleděli na to, kterak představení řádů filipinských, po ovládnutí směru liberálního a po zrušení všech klášterů na poloostrově, počali kněžími, které nemohli více umístiti ve vlasti, obsazovati kláštery a fary svých provincií na souostroví, což mělo ovšem za následek, že domácí uchazeči čím dále tím méně byli připuštěni za členy řádů, až asi okolo roku 1836. přestali býti přijímáni vůbec. Ministři španělští viděli v řeholích sbory složené výlučně ze svých poloostrovních krajanů, o nichž byli přesvědčeni, že budou do krajnosti hájiti na odlehlých ostrovech panství své vlasti, třeba že se do ní nikdy více vrátiti nesměli.[1])

[1]) Zkušenosti nejnovější byly je ovšem o jiném poučily. Na Portoricu mnichové španělští první provolali slávu Americe a civilisaci, a dr. Nozaleda, arcibiskup manilský, prohlásil přímo zpravodaji Reuterovy kanceláře, že každý španělský kněz, jenž jest pravým synem církve, v její zájmu musí sobě přáti, aby Američané zabrali souostroví. Ač jednání arcibiskupa filipinského i duchovních portorických se stanoviska jejich jest správné, a (pravděpodobně) civilisaci na prospěch, lze přece zase na druhé straně pochopiti hrozný úžas španělských úředníků, když slyšeli taká slova z úst zástupců moci, pro kterou Španělsko tolik bylo podniklo a kterou dotud pokládalo za nejsilnější oporu španělského vlastenectví.

S těmi obavami řídících kruhů španělských souvisela i snaha odloučiti domorodce, — kterým i v krajinách řáděním bujícího do nedávna mořského loupežnictví těžce stihaných pod trestem smrti zakázáno bylo míti střelné zbraně, ač je vláda proti násilníkům jen nanejvýš nedostatečně chránila, — od sebe menšího styku s cizinci a zvláště s Evropany, a dr. Jagor uvádí ve svém cestopisu královské (tolik co u nás ministerské) nařízení ještě z r. 1844, zapovídající cizincům pod jakoukoliv záminkou vstup do nitra země; ba ještě r. 1857 obnoveny byly novým zákonem přísné dřívější předpisy proti usazování se jinozemců v osadě, hlavní město Manilu vyjímaje. Stejně nerozumná obmezení stihala i obchod, až do roku 1855., cizí lodi připouštěny byly pouze do Manily, a teprve potom ještě do dalších čtyř přístavů, a differenční cla, dvakrát tak veliká pro lodi cizích vlajek, jako pro španělské, jakož i cla vývozní dusila všechen hospodářský rozvoj. Žádný gouverneur neopíral se více mnichům v Madridě všemohoucím, kteří čím dále tím více stávali se vlastními představiteli vládní moci, a to zvláště od té doby, co — jak dole obšírněji bude ukázáno, — zároveň s ústavním zřízením, nastalo na poloostrově časté měnění ministerií, s kterými nastupovalo a opět padalo celé skoro úřednictvo. Vůči úředníkům na krátko ustanoveným a země neznalým, mnichové mnohdy desitiletí tam usazení a se všemi poměry dobře obeznámení podnes i tím byli v nejrozhodnější výhodě, že znali řeč domácího obyvatelstva, která ovšem úředníkům byla knihou sedmi pečetěmi uzavřenou, a jelikož zpátečnický i španělským zákonům samotným se příčící odpor mnichů proti rozšiřování se španělštiny mezi malajskými poddanými, až na dost četné, ač přece ne pronikavé výjimky, došel svého cíle: mnichové přirozeně stali se prostředníky a více než před tím vládci obou sobě zcela cizích světů. Než mezitím vším stále zvětšoval se rozpor mezi řeholemi a světským kněžstvem.

(Pokračování.)

Prvotný stav hospodářský.

Napsal Dr. Karel Bücher.

(Pokračování.)

Novější ethnografové mnoho se namáhali, aby dokázali sílu mateřské lásky, jakožto rys, na všech kulturních stupních se nalézající. Je nám věru za těžko musit u vlastního svého plemene pohřešovati cit, jejž tak dojímavým způsobem spatřujeme projevovati se u četných druhů zvířecích. Avšak jest přece příliš mnoho pozorování nasvědčujících tomu, že duševní páska, rodiče a děti vespolek poutající, je teprve plodem kultury a že u národů nízko stojících pouhá existenční starost o vlastní já převažuje všechna jiná hnutí duševní, ano že vedle ní vůbec ničeho není. Všichni pozorovatelé jsou plni úžasu nebo i pohoršení nad lehkostí, s jakou se děti odlučují ode svých pokrevních příbuzných, jakmile se jen samy protloukati dovedou. A přec je v tom jen rub oné necitnosti, s jakou „mužové ženám, otcové dětem hladovícím dovedou odepříti pokrm, zamýšlejí-li si sami na něm pochutnati“.

Týž rys bezmezné sobeckosti lze seznati v bezohlednosti, s jakou mnozí přírodní národové nemocné a starce, kteří by zdravým mohli býti na překážku, na pochodě v šanc zanechávají nebo na osamělých místech vysazují. Tento rys byl často vykládán jako známka pověrčivosti, jako bázeň před zlými mocnostmi, jimž se připisují nemoci. A skutečně vyzývá tento rys k takovémuto vysvětlení u kmenů již usedlých, jimž by jejich existenční prostředky péči o nemocné zajisté dovolovaly. Ale zapomíná se při tom, že mravy jednou zakořeněné udržují se s velkou houževnatostí ještě i tehdy, když příčiny, jimiž byly vyvolány, dávno již přestaly.

Od vydání v šanc k úmyslnému usmrcení je již malý krok.

Shledávámeť i u národů na vyšším stupni kulturním, že stáří jakožto stav nanejvýš neutěšený jest jim nemilým. Zpříjemňovati tento stav láskou příbuzných, k tomu nevzdělanost neposkytovala prostředků, ale ovšem byla způsobilá jej zkracovati, a tak shledáváme, že starci a nemocní byli nejen vysazováni, nýbrž i pohřbíváni nebo dokonce usmrcováni ano i pojídáni, jak to doloženo nesčetnými příklady od Herodota až po dobu nejnovější. Ano primitivním lidem mohlo se zdáti dokonce příkazem piety, vykonávati tento děsný akt slavně a obřadně.

Vidíme-li takto, jak péče o potravu v tomto věčném životě kočovném člověka úplně zaměstnávala a nedávala vedle sebe vyklíčiti ani těm pocitům, které pokládáme za nejpřirozenější, ano kterak mohla jako náboženskou povinnost ukazovati to, co my pokládáme za zločin nejohyzdnější, počínáme tušiti, jak volným musil býti osobní svazek, který k sobě pojil ony malé toulavé lidské skupiny. Pohlavní styk nemohl se nijak státi takovýmto pojítkem; jemu úplně chybělo to, co zoveme láskou. Společné hospodářství, domácnost, vlastnictví téměř ani neexistovalo, a mohlo povstati teprv tehdy, když se kruh potřeb rozšířil nad pouhou potřebu potravy. To trvalo však mnohem déle, než většinou se chce připustiti. Zvlášť potřeby po krytí těla a přístřeší jsou u národů přírodních povahy naprosto podřízené.

Obrátíme-li se nyní k neméně rozšířené známce bezstarostnosti, musí nás tato na první pohled naplniti podivením. Myslili bychom, že hlad, který divochovi tak často veliká muka připravuje, musí jej sám sebou k tomu vésti, aby na pozdější dni uschovával potraviny, jichž mívá někdy nadbytek. Ale všechna pozorování v tom se shodují, že na to ani nemyslí. „Nejsou zvyklí," praví Heckewelder o Indiánech severoamerických, „shromažďovati a uschovávati zásoby potravin. Tím upadají často ve velikou nouzi a nezřídka v úplný nedostatek potřeb životních, zvlášť v dobách válečných". A o kmenech jihoamerických vypravuje jiný pozorovatel: „Jejich povaze příčí se býti déle než nanejvýš den v držení potravin." U mnohých kmenů černošských platí za nepřístojnost uschovávati potraviny pro potřebu doby pozdější, což ovšem odůvodňují pověrou, že by pozůstalé drobty mohly přilákati duchy.

Kde tito národové krátkozrakou ziskuchtivostí Evropanů dostávají se v držení dokonalých zbraní, způsobívají neuvěřitelnou spoustu m[illegible] zvěři svých honebních pozemků. Známo jest vy-

hubení nesmírných stád severoamerických bůvolů. „Převeliké množství masa nechávali bez užitku ležeti ve křoví," aby v zimě, kdy vysoký sníh bránil honbě, propadali hroznému hladu, při kterém ani korou se stromů a kořínky trav nebylo opovrhováno. Ještě dnes domorodci afričtí, kde jsou s Evropany ve výnosném styku obchodním, vypleňují zdroje svých příjmů, slona a strom kaučukový.

I při pokročilejších kmenech a individuích nezapírá se tento rys. „Když nosiči dostali novou splátku," vypravuje P. Pogge „bylo jisto, že v prvních dnech žili lépe než já. Nejlepší kozy a kuřata byly nakupovány. Dal-li jsem jim jejich díl na 14 dní, bylo pravidlem, že jej v prvních 3 až 4 dnech prohýřili, aby potom buď ze zásob kradli, na mně žebrali nebo hladověli." Ve Vadâi se všechno, co zbude z jídel sultánových, zakopává, a při obětních slavnostech Indiánů musili hosté maso i chléb úplně vyjísti. „Přecpání žaludku a zvracení nejsou při tom neobyčejny."

V úzkém spojení s tímto pleněním zásob jest způsob, jakým přírodní člověk užívá svého času. Jest zcela mylnou představou, myslí-li se obvykle, že přírodní národové mají zvláštní cvik v tom, měřiti čas dle slunce. Oni jej vůbec neměří a tudíž jej ani nerozdělují. Žádný národ přírodní nezachovává pevných hodin k jídlu, dle kterých kulturní člověk upravuje svůj čas. Ani kmen poměrně tak pokročilý jako Beduini nemá představy o čase. Jedí, když mají hlad. Livingstone nazval jednou Afriku „šťastnou krajinou, kde čas naprosto nemá ceny, a kde lidé, jsou-li unaveni, usednou si a odpočívají". „I nejnepatrnější, ale pro sebe nezbytně potřebnou práci odkládá černoch co možno nejdále. Domorodec prosní den v lenosti a nečinnosti, ačkoli dobře ví, že na noc potřebuje svůj krapet vody a poleno dříví, ale přece jistě se do západu slunce nehne a konečně potom, snad teprv za tmy, opatří si to nejnutnější."

Tím dotkli jsme se již výtky lenosti, jíž přírodní člověk propadl v rozsahu největším. Co se zde jevilo pozorovatelům jakožto lenost, jest opět nedostatek prozíravosti, život pro okamžik. K čemu se má divoch namáhati, když jsou jeho potřeby již ukojeny, zejména když nemá již hladu? Nečinným proto však není. Jednotlivec svými ubohými pomůckami vykonává v celku často nemenší množství práce než jednotlivý člověk kulturní; ale on vykonává ji nikoli pravidelně, ani v spořádaném postupu časovém, nýbrž trhaně a po kuse, když nouze jej k tomu do-

hání anebo když u něho nastala povznesená nálada, a i potom nikoliv jako važný úkol životní, nýbrž spíše jako nějakou hru.

Vůbec jde přírodní člověk vždy jen za nejbližším popudem; jeho konání je ryze impulsivní, takořka pouhý pohyb reflexní. Čím blíže u něho se stýkají potřeba a ukojení, tím jest mu příjemněji. Přírodní člověk je dítětem; nemyslí na budoucnost, nemyslí na minulost; snadno zapomíná, každý nový dojem stírá předchozí dojem starší. Veškera bída života, jakou tak často zakoušeti musí, dovede sotva na okamžik zakaliti veselou základní náladu jeho duše. „O Novokaledoňanech, obyvatelích ostrovů Fidži, Tahiťanech a Novoseelanďanech čteme, že se ustavičně smějí a žertují. V celé Africe ukazuje nám černoch týž rys a o jiných plemenech znějí mnohé popisy cestovatelů zpravidla: ‚plni žertů a veselosti‘, ‚plni života a ohně‘, ‚veselí a hovorní‘, ‚vždy veselí jako ptactvo pod oblaky‘, ‚hlučná veselost‘, ‚nad malicherností propukají v nemírný smích‘.

Význačno jest, co častěji bylo pozorováno, že domorodci afričtí, nalézali-li se delší dobu ve službách Evropanů, pozbyli své veselosti a nabyli povahy mrzuté, zasmušilé. Fritsch vysvětluje to tím, že takoví sluhové přejímají od svých pánů znenáhla zvyk, starati se o budoucí věci a že jejich mysl nesnese zabývati se takovými starostmi.

Takový život pro okamžik nemůže býti obtížen představami hodnotnými, které vždy předpokládají usuzování, představu budoucího. Jest obecně známo, jak často v Americe a Africe domorodci prodali cizím kolonisátorům svou zemi za pestré cetky, za několik dle našeho hospodářského odhadu bezcenných skleněných perel, a ještě dnes je černoch, který přece nestojí na nejnižším stupni, namnoze hotov, vydati každý kus svého majetku, i kdyby byl pro jeho existenci sebe důležitějším, nabídne-li se mu za to třpytná cetka, která se mu právě zalíbila. S druhé strany nezná jeho žádostivost mezí, a jest věčným steskem cestovatelů, že bývají při vší pohostinnosti, jaká se jim prokazuje, načisto odíráni, protože by každý vesnický náčelník, cokoli jen spatří, rád bral darem. I zde opět onen naivní egoism v celé své bezohlednosti k sobě samému i k jiným, ona neobmezená chtivost, která nemá nic společného s výdělkářstvím člověka hospodařícího. Rozhodujícím je vždy jen okamžitý dojem; na to, co leží dále, se nehledí. Přírodní člověk nedovede míti

jaksi dvě myšlénky vedle sebe a odhadovati je vespolek; on bývá vždy uchvácen jen jedinou myšlénkou a jde za ní s důsledností úžas vzbuzující.

Sbírání zkušeností, dědění vědomostí je proto nanejvýš těžké, a v tom vězí hlavní důvod, jakže mohou takovíto národové po tisíciletí trvati na témž stupni, neukazujíce poznatelného pokroku. Představujeme si tvoření prvních elementů kulturních často tak snadným; myslíme, že každý vynález, každý pokrok ve stavbě domu, v technice odívání, v užívání nástrojů, jejž učiní jednotlivec, musí nyní jakožto neztratitelný poklad přejíti v obecné držení kmene a tam vždy dále a dále se rozšiřovati. Ano chtěli jsme z vynálezu hrnčířství, z ochočení zvířat, z tavení rudy železné učiniti počátky zcela nových období kulturních.

Jak málo však oceňuje takovýto názor podmínky, za jakých žije člověk přírodní! Smíme sice míti za to, že přírodní člověk má zvláštní náklonnost pro kamenný kyj, jejž si s nekonečnou námahou snad za celý rok byl pořídil, takže se mu zdá býti jaksi kusem jeho vlastní bytosti; avšak omylem jest, myslí-li se, že tento drahocenný majetek přejde nyní na děti a vnuky a že pro ně bude základem dalších podniků. Jako je jisto, že na těchto věcech vyvíjejí se první pojmy o mém a tvém, tak četná jsou pozorování, která k tomu ukazují, že tyto pojmy ulpívají na jednotlivci a s ním zacházejí. Majetek jde do hrobu s majitelem, jehož byl v životě osobní výbavou. To jest zvyk ve všech dílech světa rozšířený, který u mnohých národů zůstavil zbytky až do doby kulturní.

Zvyk ten nalezá se především u všech amerických národů v takovém rozsahu, že pozůstalí zůstanou často v nejkrutší bídě. Domorodci Kalifornie, kteří náležejí k nejníže stojícím národům této raçy, dávají mrtvému do hrobu všechny zbraně a nářadí, jichž v životě byl užíval. „Je to často prazvláštní majetek,“ praví jistý badatel, „který za Wintunem následuje do hrobky: nože, vidličky, džbány na ocet, prázdné láhve whisky, škatulky od konserv, luk, šípy atd., a byla-li to pilná hospodyně, nasype se na vše ještě několik košů žaludů.“ „Na hrobě Tehuelče“ (Patagonie), zní jiná zpráva, „usmrcováni bývají všichni jeho koně, psi a jiná zvířata, jeho poncho, jeho výzdoba, jeho bolas (metací koule), náčiní všeho druhu se snese na hromadu a spálí.“ A o třetím, ještě níže stojícím kmeni, Bororech v Brasilii,

praví novější, velmi spolehlivý pozorovatel: „Veliká ztráta stihne rodinu, z níž zemře člen. Neboť vše, čeho mrtvý užíval, se spálí, do řeky uvrhne nebo do koše s kostmi složí, aby mrtvý nebyl doháněn k návratu. Chýše je potom úplně vyprázdněna. Ale pozůstalí bývají nově obdarováváni; dělají se pro ně luk a šípy, a je-li usmrcen jaguar, dá se kůže bratrovi ženy posléz zemřelé nebo strýci naposledy zemřelého muže."

U Bagobů v jižním Mindanau pochovává se mrtvý v nejlepším svém obleku, zároveň s otrokem, který bývá k tomu účelu usmrcen. „Na pohřebiště postaví se kuchyňské náčiní, jehož zesnulý za živa užíval, naplněné rýží, rovněž jeho betelové (z dřeva pepřového keře zhotovené) pušky; ostatní jeho věci nechají se nedotknuty v domě. Nikdo pod ztrátou hrdla nesmí od nynějška vkročiti ani do domu ani na pohřebiště, aniž odříznouti něco se stromů kol domu stojících. Dům nechají rozpadnouti."

V Australii a Africe shledáváme namnoze obyčej, že veškeré zásoby zesnulého bývají snědeny lidmi, k pohřbu se dostavivšími; jinde se nářadí zničí a potraviny zahodí. Mnozí černošští národové pochovávají mrtvého v chýši, ve které žil, a zůstavují potom zkáze příbytek, jejž pozůstalí vyprázdní; jiní chýši rozbourávají. Zemře-li náčelník, vystěhuje se celá vesnice, a to platí i o hlavních městech větších říší, jako v Muata-Jamvo a Kasembe. V říši Lunda se stará královská kipanga spálí a zřídí nejprve nová prozatímní, pro kterou musí nově zvolený vládce třením dřev roznítiti nový oheň, jelikož starého ohně nesmí se již užívati. Hlavní a sídelní město mění s každým novým panovníkem své místo. I u starých Peruánů vládl názor, že každým novým inkou takořka svět opět znovu začíná. Paláce předchůdcovy byly se vším bohatstvím v nich nahromaděným na vždy uzavírány; dočasný vládce neupotřebil nikdy pokladů, jež byli nakupili jeho předchůdcové.

Vidíme-li z toho, že vznik a zachování prvních civilisatorních momentů bylo u národů přírodních spojeno s největšími obtížemi, že možnost vzestupu k lepším podmínkám existenčním a vyšším formám životním jimi ani chápána býti nemohla, nezapomínejme, že pozorování, zde ve výběru předložená, vzata byla od národů velice různorodých, kulturně nestejně vyvinutých. Aby se byl pevninský Australan vlastní silou povznesl ke stupni

Tongaňana nebo Tahiťana, byl by zajisté potřeboval mnoha tisíciletí, a podobná propast dělí křováka od černocha konžského a Vanjamveze. Ale to právě mluví, jak se mi zdá, pro trvalost psychických předpokladů, za kterých se provádí úkoj potřeb člověka nekulturního, a jsme nepochybně oprávněni, celý kruh představ, sem spadající, uvésti na stav, který po nesčetná tisíciletí, dříve než mohly se utvořiti kmeny a národy, lidstvo beze vší pochyby ovládal.

Tento stav znamená dle všeho, co o něm víme, přímo protivu hospodářství. Neboť hospodářství jest vždy lidské společenství, výbavou statků prostředkované; hospodaření jest držení zásob, pečování ne pouze pro okamžik, nýbrž i pro budoucnost, šetrné rozdělení a účelné spořádání času; hospodářství znamená práci, oceňování věcí, úpravu jejich spotřeby, přenášení kulturních vymožeností od pokolení k pokolení. A všeho toho museli jsme pohřešovati namnoze již u přírodních národů výše stojících; u nižších plemen setkávali jsme se sotva se slabými počátky. Vyškrtneme-li ze života křovákova nebo Veddova užívání ohně, luk a šíp, nezbude nic než život, vyčerpávající se v individuelním hledání potravy. Každý jednotlivec je se svou výživou odkázán zcela na sebe. Nah a beze zbraně vytlouká se sobě rovnými, jako vysoká zvěř, úzký revír, užívá s touž rychlostí k lezení a chápání nohou jako rukou. Každý a každá pojídá syrové, co rukama uloví nebo nehty ze země vyhrabou: nižší zvířata, kořínky, plody. Tu shluknou se v malé hloučky neb větší hejna, tu se opět rozloučí, dle toho, jak pastva neb loviště jest vydatno. Ale tato sdružování nestávají se společnostmi, neusnadňují jednotlivci existenci.

Z tohoto obrázku nebude asi míti valného potěšení dnešní nositel kultury; ale materiál empiricky získaný přímo nás nutí jej konstruovati. Ani jediný rys není na něm vymyšlený. Odstranili jsme ze života nejníže stojících kmenů jen to, co je obecně uznáno za kulturní: užívání zbraně a ohně. Jestliže jsme musili již připustiti, že u výše stojících národů přírodních nalezá se neobyčejně mnoho nehospodářského, že na všechen způsob vědomé užívání ekonomického principu jest u nich spíše výjimkou než pravidlem, nesmíme u t. zv. „nižších loveckých národů“ a jejich právě charakterisovaných předchůdců pojmu hospodářství již vůbec užívati. Můžeme u nich zjistiti jen vývojové stadium předhospodářské, které ještě není hospodářským. Poněvadž každé

dítě musí míti jméno, nazveme toto stadium stupněm individuelního hledání potravy.[1])

Jak se z individuelního hledání potravy vyvinulo hospodářství, můžeme dnes sotva tušiti. Na snadě je myšlenka, že obratník musí ležeti tam, kde na místo pouhé okupace darů přírodních k okamžitému požití vstupuje výroba ku vzdálenějšímu cíli směřující, a na místo instinktivní činnosti orgánů práce jakožto účelné užití síly tělesné. Tímto ryze theoretickým zjištěním bychom však také ještě mnoho nezískali. Práce u národů přírodních jest útvarem velmi mlhavým. Čím dále zpět ji sledujeme, tím více blíží se co do formy i obsahu hře.

Dle vší pravděpodobnosti jsou to podobné pudy, jaké ukazují i zvířata vyššího řádu, jež vedou člověka přičiňovati se nad pouhé hledání potravy, zvláště pud nápodobovací a pokusný. Ochočování domácích zvířat ku př. nepočíná zvířaty užitečnými, nýbrž takovými druhy, které si drží člověk pouze ku své zábavě. Průmyslová činnost, jak se zdá, všude vychází z malování těla, tetování, provrtávání nebo jinakého znetvořování jednotlivých částí těla a pokračuje znenáhla k výrobě ozdob, mask, kreseb do kůry, petroglyfům a pod. hračkám. Veškerá stejnoměrně trvající činnost konečně utváří se rhytmicky a splývá s hudbou a zpěvem v nerozlučný celek. Všude ukazuje se v těchto věcech zvláštní náklonnost k nápodobení zvířat, s kterými divoch v dočasném okolí svém se stýká a jež za sobě rovné pokládá: částečně prastaré skalní kresby a skulptury křováků, Indiánů, Australanů představují většinou zvířata a lidi; hrnčířství, řezbářství a dokonce i pletařství počínají výrobou zvířecích podob, a i když přešlo se k výrobě předmětů denní potřeby (hrnců, podnožek atd.), lpí se s podiveníhodnou důsledností na figuře zvířecí; konečně i při tancích národů přírodních hraje velikou roli nápodobení pohybů a zvuků zvířecích.

Ve hře vyvíjí se tedy technika a obrací se jen velmi ponenáhlu k věcem užitečným. Stupňový pořad dosavade obvyklý musí se tedy právě obrátiti: hra je starší než práce, umění starší než výroba užitečná. I při výše stojících národech přírodních, kde oba prvky počínají se od sebe odlučovati, předchází ještě

[1]) Bylo by na snadě nazvati jej hospodářstvím individuálním, bychom jej mohli zařaditi ve stupňovou soustavu, již jsem rozvinul v I. přednášce „Vzniku národního hospodářství“. Tomu by se však musilo rozhodně odporovati, poněvadž způsob života, o kterém jest zde řeč, všech znaků hospodářství postrádá.

tanec každé důležitější práci nebo následuje za ní (tance válečné, lovecké, žnecké) a zpěv provází práci.

Jako se hospodářství tou měrou, jak jsme je dále sledovali do počátků vývoje národův, pod našima rukama vždy více a více obracelo v nehospodářství, tak se nám i práce konečně proměnila v opak: v nepráci. A tak dělo by se nám asi se všemi důležitějšími zjevy hospodářskými, kdybychom chtěli na nich s pokusem pokračovati. Jedno jen zdá se trvalým: spotřeba. Potřeby měl člověk vždy a musel je ukojovati. Avšak i naše potřeby, pokud hospodářsky mají význam, jsou jen z nejmenší části dány přírodou; naše konsumpce jest jen asi ve výživě přirozeně nutná; všechno ostatní je produkt kulturní, následek volné tvůrčí činnosti ducha lidského. Bez ní byl by člověk zůstal vždy zvířetem kořínky vyhrabávajícím a plody hledajícím.

Za těch okolností musíme zříci se toho udati určitý bod, kde přestává individuelní hledání potravy a počíná hospodářství. V kulturních dějinách lidstva není náhlých obratů; vše zde roste a tlí jako rostlina; co zoveme stavem, jest jen abstrakce, jíž potřebujeme, abychom svému tupému zraku učinili přístupnými divy přírody a člověčenstva. Jestiť i hospodářství samo opět ustavičným změnám podrobeno. Kde však poprvé v dějinách vystupuje, objevuje se jakožto materielní společenství životní určitými předpisy jednání vedené a k osobněmravnímu životnímu společenství rodiny těsně se pojící. V této podobě zřeli je lidé, kteří jeho podstatu poprvé řečí vystihli. H o s p o d á ř ještě v středohornoněmčině znamená tolik co manžel, h o s p o d y n ě jest manželka, a podobně utvořeno jest z řečtiny pocházející slovo o e k o n o m i e.

Měli bychom tedy skutečnost hospodaření pokládati za danou tam, kde shledáváme pospolu bydlící společenstva, jež v opatřování a upotřebování věcí jejich účelům sloužících jednají dle principu oekonomického. Takový stav vyskytuje se zajisté již u výše stojících národů přírodních, i když provádění hospodářského principu u nich zůstává vždy nedokonalým. Avšak přece ještě mnoho upomíná na předhospodářskou periodu individuelního hledání potravy; hospodářství ještě na rozličných místech zeje jakoby rozštěpeno.

Skoro u všech národů na nízkém stupni kulturním jest rozdělení práce na obě pohlaví mravem pevně upraveno, při čemž — jak se zdá — rozdílné přirozené vlohy nikterak nebyly

jedině směrodatnými. Aspoň nelze tvrditi, že by slabšímu pohlaví byl všude připadl v úděl lehčí druh práce. Kdežto v normálním domácím hospodářství národů kulturních je takořka učiněn příčný řez, přikazující muži práci výrobní, ženě úpravu spotřeby, jeví se hospodářství těchto národů jakoby rozštípeno řezem podélným. Každé pohlaví účastní se výroby, a často má každé pro sebe i zvláštní obvod spotřeby. Při tom je zvlášť význačno, že zpravidla uloženo jest ženě dobývání a příprava potravin rostlinných a většinou i stavba příbytků, kdežto muži připadá honba a zpracování jí nabytých látek zvířecích. Pěstuje-li se chov dobytka, je pasení zvířat, zřizování ohrad pro ně, dojení atd. věcí mužů. Toto rozdělení je často tak přísné, že by se mohlo téměř mluviti o rozštěpení rodinného hospodářství ve zvláštní hospodářství mužské a zvláštní hospodářství ženské.

V zajímavém pojednání o užitečných rostlinách brasilských kmenů Šingu vyjadřuje K. von den Steinen výsledek staršího vývoje těchto kmenů těmito slovy:

„Muž provozoval lov, a mezitím vynalezla žena vzdělávání role. Ženy mají, jako v celé Brasilii, v domě výhradně v rukou netoliko přípravu, nýbrž i pěstění mandioky. Očisťují ostrými dřevy půdu od plevele, vkládají do země odnože, jimiž se mandioka rozplemeňuje, a vycházejí denně pro svou potřebu, již v krosnách těžce napěchovaných domů přivlékají.... Muž je zmužilejší a obratnější; jemu přísluší lov a vládnutí zbraní. Kde tedy honba a rybolov jsou ještě důležity, musí se žena, pokud vůbec dělba práce má místo, zabývati péčí o opatřování ostatních potravin, transportem a přípravou. Tato dělba má nedosti oceněný následek, že žena v svém oboru pracovním získává právě tak vlastních vědomostí, jako muž v oboru svém. To musí se nezbytně osvědčiti na každém nízkém nebo vyšším stupni kulturním. K Indiánce, která s moudrým porozuměním provozuje pěstění mandioky, lze nalézti protějšek již v samém období loveckém. Žena Bororův chodila, špičatou holí ozbrojena, do lesa a hledala kořínky a okléštky; při zájezdech do cizího území anebo kdekoliv jen nějaká družstva Indiánů měnila místo, byla takováto honba, zatím co muž slídil po zvířatech, úkolem ženy; žena lezmo snášela palmové ořechy a odvlékala domů jich těžká břemena. A byla-li Indiánka poddanou muže, bylo jí toto postavení zajisté v neprospěch při rozdílení ryb a masa; bylať i při tom odkázána na kořist z vegetabilií, jež sama si opatřiti mohla.

U Šingů muži pletli rožeň a smažili ryby a maso, ženy pekly beijus (mandiokové placky), vařily nápoje, plody a pekly palmové ořechy; jaký jiný smysl mohlo míti toto rozdělení v animální kuchyni mužskou a vegetabilní ženskou, nežli že každé z obou pohlaví setrvalo ještě při svém prastarém oboru zaměstnání?"

Připojíme-li k tomu ještě, že muži zhotovovali i zbraně k lovu, že honba a rybolov musely jim poskytovati všechny nástroje k řezání, škrabání, hlazení, píchání, trhání a kopání, kdežto ženy vyráběly hliněné nádobí k vaření, máme pro každé pohlaví přirozeně ohraničený obvod výrobní, v němž veškerá činnost pracovní samostatně se provádí. Ale ještě více! I spotřeba jest v jednom podstatném kuse oddělená: není společných dob jídla v rodině. Každý jedinec jí sám o sobě, odvrácen od ostatních, a pokládá se za neslušné, jísti u přítomnosti jiných. (Dokončení.)

Letošní výstava architektury a inženýrství.

Napsal professor Antonín Vávra.

(Pokračování.)

Kromě předmětů železných vystavil závod komárovský i litá díla bronzová: několik starších figurin příkrasných a dvě velké právě dohotovené sochy, z nichž větší, světlonoš pro schodiště Zemské banky v Praze, provedena jest podle modelu pana Bohuslava Schnircha, menší pak, Jan Amos Komenský, podle modelu docenta pana Ant. Poppa.

Jaká to šťastná příhoda: Jan Amos Komenský na první české výstavě architektury a inženýrství! Muž, který nejkrásnější část svého života zasvětil výchově realní, stojí zde uprostřed realií na krásu tak bohatých! Stojí tu zpříma, klidně a vážně, patře jasným, ano, veselým okem před sebe: nejzajímavější zjev letošní výstavy. Pozdržme se chvilku u něho.

Jest to, jak praveno, socha bronzová, určená pro pantheon Českého musea, tedy dílo monumentální. U velikosti mírně nadživotní stojí tu Komenský s kulatou čepičkou na hlavě, v dlouhý, kožešinou lemovaný plášť oděn, se širokým límcem na krku, s levou nohou jako Demosthenes v před vykročenou; levou rukou, v níž drží porozvinutou stůčku papíru, přidržuje si jen mírně ponadzdvižený kraj nezapnutého pláště, pravou přes ni položenou má lehce v před nataženou, s dvěma prsty otevřenými, jak činívají učitelé ve škole při vyučování. Na nohách punčochy a střevíce, za patami dvě knihy na sobě položené, kterých se dotýká dolní kraj pláště — toť celkem Poppův Komenský. Mile dojímá oko souměr jeho údů i jistá míra živosti, na které nemalý podíl má příjemný, trochu zahnědlý ton bronzové barvy a svítivý lesk kovu. Se všech stran, pokud byl přístupný, má klidný, lahodný profil.

Ale jaký to cizí pohled vyzírá z jeho obličeje? Jest to historická tvář Komenského? Čelo jest vysoké a silně klenuté, jaké do jisté míry pozorujeme na Dostojevském; souhlasí dosti dobře se starými podobiznami Komenského, s Glaucrovou, Hollarovou i Crispyna de Pass, jen jest trochu vyšší než tyto. Ale ty oči! Ty nejsou Komenského. Jak ze všech rytin je zcela určitě zřejmé, zvláště z poslední rytiny Hagensovy podle malby Crispynovy, měl Komenský oči daleko od sebe odstávající, jaké na př. pozorujeme na Pavlu Josefu Šafaříkovi; pravé oko měl ven ze zorné přímky, trochu pokosem dolů vyvrácené, což činí vzdálenost obou očních os od sebe ještě větší. Tím nabývá pohled Komenského zvláštní, až znepokojivé pronikavosti. Nejinak se to má na ostatních obrazech Komenského: na starém „obraze Jablonského“ v gymnasiu lešenském, pak v bratrském domě v Bertelsdorfě u Herrnhutu a na ocelorytině Hanfstänglově. Proto se nám vždycky zdálo ono místo v Labyrintě, v němž Komenský připomíná, že mu vůdce vstrčil brejle na oči tak, že mu „zplna nepřilehly, a on hlavy přizdvihna a zraku podnesa, viděl věci tak, jaké jsou“, jako jemná satyra na vlastní oči, zvláště proto, an Komenský ujišťuje v předmluvě, že nenapsal „báseň“, totiž smyšlenku, ale „věci pravé“, t. j. „své vlastní příhody že vymaloval“. Toho na Poppově soše není; oči jsou u porovnání s délkou obličeje příliš blízko u sebe, nos jest tenčí a lícní kosti méně vysedlé nežli na starých rytinách. Proto má tvář sochy více ráz anglosaský nežli slovanský.

Není ovšem snadné zobrazit plasticky oči mimosměrných os a uspokojit při tom požadavky umělecké. Pěkným způsobem to rozřešil Crispyn de Pass na své první malbě, jak ji poznáváme z rytiny na titulním listě spisu Didactica opera omnia, totiž na nejznámnější u nás podobizně Komenského. Obě oči jsou trochu do zadu obráceny a mírně sklopeny; tím přišlo zdravé oko levé do směru oka abnormálního, a pohled Komenského jest normální. Tichý bol zírá z těchto očí, poznamenal o nich Palacký ve svém životopise Komenského. Později sesílen byl tento posudek o bolu Komenského výrokem, že totiž Komenský jest zosobněným bolem nad zkázou českého národu. Nic takového nespatřujeme v očích Poppova Komenského: hledí jasným, ano veselým okem před sebe.

Odchylně od historických kreseb proveden jest vlas a vous Komenského. Vlasy jen lehce zvlněné visí se skrání skoro přímo dolů a jsou po konci lehce ke krku podhrnuty. Tím vtisknut je

tváři ráz nápadně školmistrovský. Pod nosem opatřena jest socha mohutnými, energicky kroucenými kníry, podobně asi jako vidět na novodobé ocelorytině při Beegrově německém vydání didaktických spisů Komenského. Tyto vousy jsou s celou tváří v patrném rozporu. To tím více, že tkví Komenskému na rtech lehký úsměv, asi takový, jaký vídáme na venkovských učitelích staršího rázu, když dají o zkoušce na žáčka vtipnou otázku a očekávají čipernou odpověď. Toto vše je historické bytosti Komenského dost cizí, proto první dojem, který způsobí tvář Poppova Komenského na mysl v tom oboru poněkud orientovanou, není úchvatný. Divák musí sobě tuto sochu opětovně prohlédnut, aby si ji vštípil do mysli a vymohl jí zde místo trvalejší.

Rovněž historicky odchylně pojat jest šat Komenského. Šatí ho sice velmi pěkně, ano elegantně; ale tento Komenský není Český Bratr a biskup Jednoty, toť světohledný šlechtic minulých století. Celý oblek odporuje zásadně duchu Jednoty, té prostinké církvi české. V ní bylo vše prosté, celý život; vždyť snažili se Bratří navrátit se celým svým životem k původní prostotě apoštolské! Proto zavrhli všecko světáctví, v chrámě i doma. Bydleli sice čistotně i šatem se nosili pěkně, ale nikoli nádherně. Proto zpočátku nechtěli ani bohatých do své církve přijímat. Později sice k tomu svolili, ale prostotu původní zachovávali všickni. Jak jednoduše se strojili, toho nejlepším dokladem jest přední současník Komenského, Karel starší ze Žerotína. Z pouhého obleku na jeho obraze nikdo by v něm nehledal nejpřednějšího šlechtice jeho doby. Tak přísný byl životní řád Jednoty. A řád ten byl dle výslovného svědectví Komenského zachováván i ve vyhnanství. Píšeť v amsterodamském vydání Církevního řádu Jednoty Českých Bratří r. 1668, tedy při samém sklonku svého života, „že všickni všem nařízením církevního řádu a kázně až dosud poddáni jsou a je dobrovolně i bez nucení a ochotně zachovávají“. Tak byl Komenský po celý svůj život cele Český Bratr. A tak měl býti pojat od sochaře.

Jak se Komenský strojil, vidíme z rytiny Glaucrovy a Hollárovy: Za svrchní šat nosil prostý černý přiléhající kabát s hustou řadou knoflíků na něm a na krku velký bílý límec. Nechť pan autor neukazuje k rytinám Hagensovým, zejména k oné ze 74. roku věku Komenského, kterou měl, jak se zdá, při tvoření před rukama. Tam jsou rukávy hladké, jednoduché, na soše však jsou podkasané a vyšňořené řadou zbytečných knoflíků, od ramen až k pěstem. To je přepych, a ten byl Jednotě neznámý.

Ani nelze uvésti za důvod pro nádherný oblek na soše, že by snad souhlasil s paedagogickým názorem jeho. Radí ovšem Komenský v Informatoriu matkám, aby dávaly svým dítečkám „sukničky pěkné, ano to (prý) i zrak ostří i mysl k jadrnosti zavodí“; ale tato rada nemá na mysli sukničky nádherné, nýbrž tak pěkné, jak v Jednotě bylo obvyklé.

Věc tato, ač týče se jen šatu, není malé váhy. Obecenstvo naše ví o Jednotě poměrně málo. Postaví-li se jí však na oči vzor chybný, jako touto sochou, nabude o ní představy, jež jest horší nežli dosavadní nevědomost. A pochybení to vztahuje se k zásadní věci, které se Jednota přidržela, a kterou se od naší doby tak zřejmě liší. Poppův Komenský není Český Bratr. To znamená mnoho.

Pan autor mohl by snad namítnout, že se prostý bratrský oblek Komenského nehodí k uměleckému tvoření, a že umělec má toho volnost, užit i jiných motivů, pakli se jimi dosáhne uměleckého cíle. Zajisté má. Ale tím vzdává se nároků na portrét historický. Ostatně ukazuji ke Goethově soše ve Frankfurtě, od Schwanthalera, pak ku přemnohým sochám ve Westminsterském Abbey v Londýně: nesou na svém obleku ráz svých dob a předce nikdo jim neupře ceny umělecké.

Poppův Komenský jest ovšem dílo effektní, ale historicky věrný portrét to není. Proto zaujme sice na chvíli mysl diváka, ale nepoučí jej, spíše ho pomýlí. Tato věc vyniká nejlépe, položí-li se otázka: Kterou ideu Komenského vlastně chtěl pan Popp zobrazit?

Jak činnost Komenského z jeho spisů známe, lze ji roztřídit ve čtyři hlavní skupiny. Přede vším v práce paedagogické. Ty jsou tak známé, že netřeba je zde blíže označovat. Ale na Poppově Komenském tohoto paedagoga nevidíme. Scházíť mu výraz důmyslu a ona otcovská příchylnost k maličkým, která tak laskavě dýše k nám z každé řádky Didaktiky a Informatoria, a jež tak krásně vyjádřena jest slovy: Pojď sem, dítě, uč se moudrým býti! Tato tvář Komenského jest dobře známa z titulního obrazu k jeho didaktickým spisům původního vydání. Ji lépe vystihl předchůdce páně Poppův na České technice, mistr Seidan, svou sochou přerovskou. Ovšem; opět setřel tento příznivý dojem pověstným biskupským prstenem na ruce a křížem, který zavěsil soše na hruď a který zjednal jí slávu „patrona kantorů“. Té vady Poppův Komenský nemá; v tom jest pokrok.

Též se nepoznává z Poppova díla onen neunavně přemítavý lidumil, který snaží se o napravení všech věcí lidských. Tento Komenský musil by zobrazen býti spíše sedě nežli stoje; Poppův jest příliš vzrušený, schází mu pohřížení mysli do věcí neznámých, tak toužebně žádaných.

Také se v něm nezračí onen snášelivý theolog, který svou živou láskou objímá křesťanstvo všech denominací, a jehož přebohaté srdce a nevyčerpatelný duch nenalézají ani dosti slov, aby vyložily světu nezměrnou bohatost pravdy jím hlásané: V Kristu Ježíši všickni jedno jsme! K tomuto dílu svému by se Komenský tak po světácku nevystrojil. Také by se k tomu jinak postavil.

Nejméně pak jest to bytost prorocká, která tehdáž, v nejtěžší době národu českého, klesající mysl vzpružuje zvěstováním neoblomné důvěry v Boha volajíc: Však věřím já Bohu, že vláda věcí tvých k tobě se zase vrátí, ó lide český! Jak mocně musila by působit na mysl českou osobnost Komenského právě tímto momentem jeho života, kdyby se zdařilo umělci znázornit jej buď dlátem nebo štětcem věrně a srozumitelně. Jsouť národní heroové svému lidu nevyčerpatelným zdrojem nadšení a síly. Nic ve světě není s to tuto sílů podvrátit. A my síly té a nadšení toho tolik potřebujeme. Oni v době útisku vždy a vždy staví mu na mysl lepší jeho minulost a zároveň připomínají jemu cesty vedoucí k cíli. Tak po staletí zůstávají vůdci svého lidu. Takovým heroem jest náš Komenský. Jeho myšlenky ovládají celý vzdělaný svět. Našemu lidu však jsou sotva podle jména známy. Dílo Poppovo je nepřipomíná.

Mluví snad nepoznán k Evropanům ve své bezejmenné Panegersii, maje jim na mysl přivodit věci větší váhy nežli napsal do knih za svýma patama? — Posa předpokládá bližší okolí a jen tichý hlas.

Vykládá snad akademiím své snahy pansofické? mluví k parlamentu anglickému? — Tak vážná věc nesrovnává se s úsměvem, který mu sedí na rtech. Ostatně nebyl úsměv Komenskému ani vlastní, nýbrž vážná, vlídná tvář. Nad to pak ještě jedno: Vlast naše nedala Komenského pouze národu jednomu, ale všemu lidstvu, bez rozdílu víry a národnosti, nevzdělaným tak dobře jako vzdělaným: český umělec má tedy povinnost zobrazit Komenského v této plné velikosti jeho, zvláště běží-li o dílo tak monumentální, jako zde při soše pro pantheon.

A co zobrazil p. Popp? — Učitele ve škole. Takového, jakých má nyní naše vlast zajisté více, až na oblek. Věrnost a pravdivost zatlačeny jsou zde do pozadí, jako učenost za jeho paty, za pouhou podporu pláště.

Českým umělcům vůbec se naši národní heroové nedaří. Ani Hus ani Komenský. Technická dovednost a effekt tu jsou, ale duch schází.

Jan Amos Komenský dosud čeká na svého umělce.

*

Výstava dobříšské a klabavské huti doplňovaly vhodným způsobem výstavu komárovskou. Na dobříšské byl to zejména podélný průřez rudonosných vrstev silurského útvaru na jižním svahu brdského pohoří v Dobříši, který poutal k sobě pozornost. Vidět, jak podélná štola opatřená jamou těžní a vrtací proniká šikmé, skoro kolmé vrstvy rudní, hnědelové, krevelové, krevelové po sideritu, chamoisitové po ocelku aneb v haematit proměněné, různé mocnosti od 1 *m* do 1·65 *m*. Pod mapou pak umístěná skříň chová v sobě krásné vzory těchto rud, hlavně hnědele, paliva, strůsky a též surového železa, šerého hrubozrnného, drobnozrnného a prostředního zrna.

Zvláštností této skupiny bylo především železo kujné svarové (puddlované) staré výroby: zrnité, jemnozrné a vláknité. Vzorky za studena ohybaného kujného železa dobříšského dokazovaly, že výrobek jest prost fosforu a tedy není za studena lámavý, zjev to v mnohém ohledu pozoruhodný. Rudy české jsou totiž, jak odborníkům známo, bohaté fosforem. Starší výrobou hutní nebylo lze odstranit tento fosfor z rud; ten přišel do železa surového i kujného skoro všechen. Jemu a uhlíku děkovalo všecko české železo své hlavní vlastnosti: přílišnou tvrdost, křehkost a za studena snadnou lámavost. Silné ženy historické děkují svou slávu v Hájkově Kronice právě této inženýrům nelibé vlastnosti. Hutníci čeští tohoto století dovedli přísadou vápenatou odstranit ze železa značnou část tohoto fosforu, ale prakticky toho neužili důsledně, zejména ve velkém rozměru. Scházelo jaksi jasné poznání této pravdy na základě vědeckém. Ten poprvé podal prof. Zenger. Za příslušný patent splatil mu tehdejší všemocný král železářský, Stroussberg, první splátku, ostatní však uvízly, když utkvěl Stroussberg proti své vůli v Rusku. Tak přišla dobrá věc zatím v niveč. Brzy však objevila se na veřejnosti v jiné formě:

jako anglický patent Gilschrist-Thomasův. Ten nalezl vytrvalejší kapitál; nyní ovládá svět železářský, obohativ ho novými druhy železa, plávkovým, thomaským a martinským.

Hutě druhdy české neb aspoň českému lidu příznivé přicházejí šmahem v ruce lidí, z jejichž tváře na první pohled znat, že nejsou domácího rodu. Odtud ta chudost i té inženýrské výstavy. Avšak touto nepříznivou okolností není nijak řečeno, že by čeští hutníci doma nebo v cizině zanikali. I výstava letošní podává toho důkaz: chová anglicky i vlašsky psané hutnické spisy moderní pana inženýra Čeňka Špírka, a v anglické stati jedné vyjmenováno jest více českých hutníků, z nichž mnozí mají zvučné jméno doma i v cizině. Ale všecko toto ženou cizí peníze. Synové této vlasti nesou svou intelligenci do služeb cizích a jakoby ani pro sebe vycvičených rukou neměli, zůstavují poklady své rodné země cizím lidem. Podnikavost a vytrvalost v dobré věci dosud namnoze nám schází. Ani sám kapitál by nebyl nyní už překážkou nepřemožitelnou. Nesmírným však balvanem jest dosud netečnost k věcem trvalého užitku pro široké vrstvy obyvatelstva a jako koudel vznětlá horlivost po věcech malé váhy aneb naprosté bezcennosti. V průmyslu hutním, v železném, mohli Čechové tak dobře zapustit pevnější kořeny jako se stalo v strojnictví, pivovarství atd. Stane-li se brzy v té věci náprava? Zatím nám její nalehavou potřebu přivozuje na mysl exposice dobříšská.

Druhou zvláštností výstavy dobříšské byla tak zvaná tvrzená litina, totiž předměty slévané do kovových forem. Zajímat mohla především naše mlynáře, kteří potřebují tvrdých válců železných u svých mlecích stolic. Na dvou tlustých deskách zhruba rýhovaných a napříč přeražených bylo znat, jak jsou vrstvy při povrchu bělejší než uvnitř, totiž zevně tvrdší než pod povrchem. U jednoho menšího válce sáhala tato tvrdá vrstva až asi 4—5 *cm* pod povrch. Nehodí se k tomu každé slévací železo; musí míti zvláštní chemické složení. Zdá se, že dobříšské železo jest k tomu účeli vhodně loučené; původní samo o sobě se k tomu dojista nehodí. Také naše okresní zastupitelstva měla jistý zájem na této tvrzené litině. Několik silničních válců k uválení jízdní dráhy spravilo by některé naše silnice znamenitě. Tvrdost litiny jest trvanlivá, poněvadž jest z největších tvrdostí vůbec. Emailované zboží dobříšské jest dobře známé jak v domácnosti tak v oboru pozemního stavitelství; vystavené vzory vynikaly zvláštní pěknou

bělostí, doklad to, že i toto zboží domácí hájí s dobrým úspěchem svého místa mezi výrobky tohoto druhu.

Klabavská výstava umístěna byla nevýhodně v tmavém koutě hlavního paláce, proto nebyla dost instruktivní; také nebyla podrobnému studiu dost přístupna. Avšak snad mnohý navštěvovatel rád uvítal zde vzorek slévárny k slévání rour stojmo. Celé zařízení bylo na něm dobře vidět. Nám přivozuje na mysl, jak znamenitý kus práce vykonaly v tom oboru české hutě železné za posledních 25 let. Na pevnině nejdříve v letech šedesátých v Pont à-Mousson ve Francii provedený způsob lití rour stojmo rozšířil se dost rychle po Evropě; původem svým jest anglický. V Čechách nejprve zaveden byl na Kladně, pak u velké míře v Karlo-Emilově huti, později skoro ve všech větších slévárnách, které poznaly obchodní a průmyslové výhody tohoto lití. Dnes náleží posledně jmenovaná huť k největším v tomto oboru vůbec, v Rakousku nemá, co se týče výkonnosti, sobě rovné.

*

České strojnictví! Chlouba české práce!

Letošní exposice strojnická, ač nebyla tak rozsáhlá a četná jako o výstavě jubilejní, opět dosvědčila, že české strojnictví v hlavních oborech svých stále pokračuje s potřebami průmyslovými a stojí na výši doby. Jsou to hlavně stroje parní, stroje cukrovarní, lihovarní, pivovarní a hornické, které se pěstují jako uznaná specialita česká. Avšak i některá strojní zařízení jiná, zejména stroje vodárenské, mlýnské, hutní a j. v. došly v rukou českých konstruktérů svého zdokonalení. Jen vodní kola a turbíny zůstávají poněkud za ostatními. Jest toho tím více litovati, že Čechy i Morava mají hojnost vodní síly; také alpské země jsou na ni bohaté, a tudíž domácí potřeba vodních motorů jest již nyní dost rozsáhlá a v blízké budoucnosti, když se bude musiti vodní síly lépe využit k účelům elektrotechnickým, ještě se zvýší. Nedostatečně však jest postaráno o stroje obráběcí, různé stroje pomocné při výrobě tovární, stroje tkalcovské a j. v. V tomto ohledu letošní výstava nasvědčovala tomu, že bude brzy potřebí věnovat právě těmto méně pěstovaným skupinám více pozornosti.

Výstavy súčastnilo se všech pět velkých továren pražských i větší továrny venkovské. Vystavené stroje nebyly zhotoveny

schválně pro výstavu, nýbrž pro určité závody, a dostaly se na výstavu, možno říci příležitostně, poněvadž se totiž výstava právě pořádala. Není to jejich výtkou, nýbrž do jisté míry předností. Representovaly totiž běžnou práci tovární, jak jest nyní u nás obvyklá a jak ji může obdržeti každý, kdo by jí potřeboval, i mimo dobu výstavní.

A čím se vyznačuje tato práce domácí?

Hlavní známkou českých strojů, které se staví v předních továrnách českých, zejména strojů parních, jest úplná solidnost v konstrukci, materialu a provedení. Prohlédněte si český parní stroj ve všem až do nejmenších podrobností; prozkoumejte jeho dimense nejpřísnějším výpočtem; podrobte material jeho nejbedlivější zkoušce — a vždy se přesvědčíte o největší vyspělosti konstruktérské, o plné svědomitosti továrníkově, o uznání hodné dovednosti dělníkově. Celý stroj ovládá jediná, stejná snaha: solidnost práce. V dějinách českého průmyslu není příkladu, že by se byli továrníci naši prohřešovali proti tomuto nejpřednějšímu principu zdravé výroby vůbec; stojí na tomto základě věrně a pevně. Proto český stroj i běžné výroby, určený pro všední potřeby tovární, dobře by snesl posudek i na výstavě, kde nejsou továrny jen entre nous, nýbrž stojí proti továrnám cizím, zahraničným. Naše stroje mohou se svou solidností směle odvážit ke konkurenci na trhu světovém.

A dále. Český parní stroj nemá na sobě ani o jediný díl více nežli jest nevyhnutelně nutno pro jeho účel neb jak to připouští jeho racionelní výroba. Vše, co možno provésti v jednotě, provedeno je co nedílný celek. Tím jest stroj ve své konstrukci co nejjednodušším a má v sobě nejlepší podmínku své trvanlivosti. Že jest také v celku i v jednotlivostech vkusný, k tomu na přesvědčenou stačí jediný pohled. Ať je stroj v klidu nebo v nejrychlejším chodu, vždy se na něm naskytují pohledu takové díly, na nichž oko klidně a spokojeně spočine. Žádný díl jeho neruší harmonického dojmu celku. Tak jest myšlenka zdařile zrealisována: stroj má sílu a pevnost, jest úměrný a jakoby oživený. Postavte český parní stroj mezi sta podobných strojů cizích, a zkušené oko jej ihned od nich ode všech rozezná. Ve všem jest typický: obraz to českého konstruktivního ducha. Na tomto poli naši inženýři skutečně vynikli; jsou ve všem svoji vlastní, dokonalí.

Jaký kus práce na tomto poli vykonán od počátku druhé

polovice tohoto století, dobře znázorňoval původní Wattův stroj anglický z r. 1851, jejž vystavila firma Breitfeld, Daněk a spol. a nynější stroje rychloběžné, stojaté i ležaté, pro účely elektrotechnické. Toť dva mezníky strojnictví: tam všecky díly primitivních tvarů, v soustavě takové, že je strach, aby se celý stroj hned při prvním otočení nezhroutil — zde dojem dosažené účelnosti i vědomého vkusu.

Ve spotřebě páry a ve výkonu své práce přibližují se naše dobré stroje velmi blízko až k theoretické mezi: jsou nejlepší, nejšetrnější a nejpřičinlivější pracovníci všeho našeho průmyslu. Kdyby každý český živnostník, každý dělník i úředník tak šetrně si v životě vedl jako parní stroj — jaké národní jmění by tu musilo již býti nastřádáno! Anebo: Jak mnoho kulturních úspěchů bývalo by muselo již dosaženo býti, kdyby se bylo s veřejným jměním nakládalo tak správně, jak činí inženýr s teplem obsaženým v kamenném uhlí, převedeným do páry a vstouplým do parního stroje! Od strojního konstruktéra možno se velmi dobře přiučit hospodárnosti. Všechen jeho výcvik školní směřuje za tímto účelem, a všechna jeho činnost praktická vedena jest jen touto jedinou myšlénkou: minimem síly přírodní dosáhnout maxima effektu; minimem materiálu maxima pevnosti; nejjednoduššími čarami nejvkusnějšího tvaru. Strojnický inženýr jest po přírodě nejlepší hospodář. V přírodě toto minimum sjednocuje se přesně s tímto maximem; strojnický inženýr tratí při tom pouze několik procent.

A jak se dospělo k této dokonalosti v době, kde skoro všude jinde zahostila se větší nebo menší vychytralost se všemi jejími následky?

Bylo by pošetilé přičítat zásluhu toho jednotlivci. Kde běží o dílo, o němž přemýšlelo na sta českých hlav, o kterém pracovalo tisíce lidí, aby je zdokonalilo v největší míře, tam jednotlivec se dojista více nebo méně ztrácí. Vyniká-li však kdo přes to přece, nemůže to býti zásluha všední, nýbrž jistě se pojí k nejvlastnější podstatě této věci. A tu nelze při této příležitosti neukázat na dvé: na technickou školu a na konstruktivní síně tovární.

Pokud se týče české vysoké školy technické, tedy oživnutí její padlo do doby velice výhodné. Pravíme, oživnutí její k českému jazyku i duchu; neboť původní ústav náležel celé zemi, všemu obyvatelstvu jejímu, českému tak dobře, jako německému. Že na něm duch i jazyk český dřímali, toho lze arci litovat, ale

oživli v době právě nejpříznivější, když průmysl český začal se rozvíjet měrou dosud netušenou, unášen jsa duchem, který hýbal celou Evropou. A v tomto ruchu rázu evropského spatřujeme u nás muže, který dán byl naší škole strojnické a tím i celému národu v pravý čas a v plné vyspělosti: professora Augusta Salabu.

Muž tento ducha neobyčejného, ovládající nauky technické jasně a přesně na dvou polích: v theorii a praxi; vyznamenávající se ve všem jednání svém ryzostí povahy, vštípil českému strojnictví přede všemi jinými ráz svého ducha. České strojnictví jest v podstatě Salabovo strojnictví. Nejprvnějším studiem svým, jakož i svou první praxí jsa architekt, věnoval se Salaba záhy stavbě mostů, obrátil se však konečně docela k strojnictví. Vzdělán jsa v strojnictví prakticky v předních závodech švýcarských, částečně i německých, osvojil sobě učitelskou způsobilost na technické škole curyšské, přinesl svého věděním a vkusem bohatého ducha v nejnadějnějším věku svém na naši školu českou a vštípil jej zde se zdarem netušeným. .Stalo se tak nikoli bez obtíží. Nebo jak spoutat českou mladou mysl, jež jest nestálejší a prchavější než první jarní květ, v přísná pravidla, jež jsou trvalým základem solidní práce? Jak dodati české mysli, jež jest nepodajná i tvrdší než démant, dost pružnosti, aby se aktivně účastnila plodné práce rázu evropského? Obé se podařilo professoru Salabovi jednak neproměnnou přísností a důkladností v sledování vyučovacího cíle, jednak kouzlem svého ducha, čistotou svého karakteru. Výsledek pak jest znám: položen tím základ k svéráznému českému strojnictví, k národní cti tuto dosud neposkvrněné. Touto činností svou, jejíž památka neuvadne, zasloužil se professor Salaba o národ český mnohem více než mnohý jiný z jeho vrstevníků činných ve veřejném životě našem.

Druhým podstatným činitelem zdaru na poli strojnickém jsou naše konstruktivní síně tovární. Techničtí členové jejich nabyli odborného vzdělání na širokém, pevném základě ve všech příslušných naukách; dlouholetou praxí dodělali se zevrubných zkušeností; nad to pak každý z nich pěstuje zvláštní svůj obor jako specialitu. Jakž by pak nemohli dosáhnout výsledků, které se povznášejí na výši doby! Není to laciná poklona, kterou činíme konstruktivnímu bureau našich větších továren strojnických, pravíme-li, že bohatostí vědy a odbornou zkušeností, jež representují strojničtí inženýři jakožto konstruktivní bureau, tvoří

vlastně učené technické akademie. Liší-li se tyto od učených akademií jiných něčím přece, mohlo by to býti nejspíše jen to, že tyto jiné akademie pěstují mnohdy vedle prací skutečně cenných také věci dozajista bezcenné. Technické akademie však obírají se naukami jen určitě zjištěnými: co vědí, vědí jistě. Tato jistota jest také nejlepší okrasou jejich ducha, nezdolným štítem jejich cti a zdrojem úspěchu.

Přimysleme si k těmto dvěma základům strojnictví ještě bezvadný material, z něhož se stroje staví, a jehož možno obdržeti v Čechách hojnost, jak libo, jakož i dovedné ruce, které veškerou práci hmotnou provádějí — a máme skoro všecky podmínky zdravého průmyslu.

Skoro? Tedy přece něčeho se nedostává?

Ovšem. Netajíme se, že při vší výbornosti, s kterou jsme se tuto krok za krokem setkávali, nemohli jsme se zbaviti jistého pocitu sklíčenosti. Bylo to vědomí, že ze všeho toho, co závody naše vyrábějí, dostává se jen nepoměrně malá částka za hranice na světový trh.

Tento trh našemu strojnictví schází. Nejpřednější úlohou povolaných činitelů jest nalézti cesty, které by vedly náš průmysl za hranice, sice jest obava, že se pozastaví ve svém dalším vývoji a tím dostane těžkou ránu.

*

V jednotlivostech vyznačovala se strojnická část letošní výstavy hlavně parními stroji. Byly do dvou třetin rychloběžné, většinou pro účely elektrické. Na exposici pražských továren pozoruhodnou novinkou byl parní rozvod p. inž. Jana Zvoníčka, na strojích továrny českomoravské. Záleží v podstatě v tom, že k otvírání ventilů vstupních užito jest neokrouhlých kotoučů, kteréž nejsou upevněny na hřídeli rozvodním, nýbrž jsou volně navlečeny na výstřednících, sedících pevně na tomto hřídeli. Kotouče ty jsou ve své poloze, hledíc ke vstupu páry do válce, řízeny regulatorem a nepůsobí škodně zpět na tento regulator. Otvírání jejich děje se při malých i velkých plněních vždy stejnou rychlostí a za stejného předstihu; značná to výhoda před rozvody jinými. Vůbec jest tento rozvod i svou jednoduchostí výhodnější než dosavadní rozvody.

Jiná pěkná novinka byl hydraulický lis pana inspektora

Svetozara Nevole v oddělení továrny Breitfeld, Daněk a spol. Slouží k ohybání okrajů u den k parním kotlům a nahražuje ruční práci velice výhodně. Ohyb děje se jako při ruční práci část po části, ale klidným tlakem, nikoli rázem. Material jest tím velmi chráněn před škodným namáháním i porušením. Kde v kotlárnách mají zařízenou sílu hydraulickou, na př. k nýtování, tento lis jest zcela na místě; pracuje skutečně pěkně. Nám byl tento stroj současně svérázným representantem české strojnické práce ve Vídni, práce rozsáhlé a dojista vzorné, stojící na výši naší doby — patrný to vliv naší české školy technické.

Na exposici dvou předních firem, totiž Märky, Bromovský a Schulz, pak F. Ringhoffer, zrcadlil se zvláštní převrat průmyslový. Továrna prvější, proslulá doma i za hranicemi ve stavbě cukrovarů, nevystavuje ze svého nejvlastnějšího oboru, nýbrž z oboru teprve nově začatého — zařízení pivovaru, práci to, kterou od prvopočátku strojnictví u nás prováděla s uznanou jakostí továrna Ringhofferova ; naproti tomu spokojuje se tato pouhým vystavením plánů a fotografií svého oboru, a skutečně vystavuje pouze parní kotel a stroj rychloběžný a jiné, ovšem pěkně provedené stroje. The struggle for life! řekl by Darwin.

Z venkovských továren dobře zastoupena byla na výstavě továrna Josefa Prokopa vdova a synové v Pardubicích. Všecky vystavené stroje byly úhledné, čistě pracované a pokud možno bylo okem posoudit, také z bezvadného materialu. Tím výhodně se lišily od strojů jiných venkovských továren, které na svou vlastní škodu málo dbají přesnosti a úhlednosti svých výrobků.

(Pokračování.)

Maurice Maeterlinck, Moudrost a osud.

(Z nové knihy: La sagesse et la destinée.)

Když vyslovíme slovo „Osud", není nikoho, jenž by si nepředstavil něco chmurného, děsného a smrtelného. Na dně myšlénky lidí není než cesta vedoucí k smrti. Ba, namnoze není nám slovo „Osud" ničím jiným než jménem, jímž nazýváme smrt jež dosud nenadešla. Jest to smrt postřehnutá v budoucnu, a stín smrti na žití. „Nikdo neujde svému osudu", říkáme na příklad, majíce na zřeteli smrt, jež očekává poutníka u cesty. Jestliže však poutník utká se se štěstím, nemluvíme již o osudu, aneb nemluvíme o něm jako o témž Bohu. A nicméně víme-liž, zda ten, jenž kráčí cestou nestřehne se štěstím větším samého neštěstí a důležitějším smrti? Nemůže-liž se přihoditi, že potká štěstí, jehož nevidíme, a víme-liž zda není štěstí povahy méně znatelné než neštěstí, a zda neubývá viditelnosti jeho čím výše vzestoupá?

Než s tím nikdy nepočítáme. Jde-li o událost bědnou, celá ves, celé město se sběhne; však je-li to políbení, paprslek krásy tknuvší se našeho oka, aneb paprslek lásky ozářivší naše srdce, nikdo si ho nevšimne. A přece může býti políbení stejného dosahu pro radost jako rána pro bol.

Nejsme spravedlivi; nepojíme takřka nikdy osudu k štěstí; a jestliže nikdy nepojíme ho se smrtí, to proto, že jej stotožňujem s neštěstím větším samé smrti.

*

Mluvím-li o osudu Oidipa, Johanny d'Arc a Agamemnona, nepostřehnete života těchto tří bytostí, neuvidíte než poslední stezky vedoucí k jejich smrti. Pravíte, že osud jejich nebyl štastný, poněvadž nebyl šťastný jejich skon. Avšak zapomínáte, že smrt není někdy šťastnou v očích těch, kdož ještě neumírají, a

přece takto posuzujeme život. Zdá se, že smrt odtahuje vše, a když třicet šťastných let končí náhlou smrtí, všech třicet let zdá se nám ztráceti se v temnotách jediné bolestné hodiny.

*

Chybujeme, pojíce takto osud k smrti aneb neštěstí. Kdy že vzdáme se ideje, že smrt jest důležitější než život, a neštěstí větší než štěstí? Proč hledíme jen po straně slz, posuzujíce osud některé bytosti, a nikdy po straně úsměvů? Kdo řekl nám, že nutno ceniti život podle smrti, a ne smrt podle života? Želíme osudu Sokrata, Duncana, Antigony, Johanny d'Arc a mnoha jiných spravedlivých, poněvadž skon jejich byl nenadálý a krutý, a říkáme si, že cnost aneb moudrost neodvrací neštěstí. Než, za prvé, nebyli bychom ani moudrými ani spravedlivými, považujíce moudrost a spravedlnost za něco jiného než moudrost a spravedlnost. A proto, jakým že právem vrcholíme všechen život okamžikem smrti? Kdo praví, že moudrost, aneb ctnost Antigony a Sokrata učinily je nešťastnými, soudě podle nešťastného jejich skonu? Zaujímá-liž smrt většího místa v životě lidském než zrození? A nicméně, měříce osud moudrých, nehledíte k jejich zrození. Co nás činí šťastnými neb nešťastnými jest to, co činíme mezi zrozením a smrtí; nikoliv v smrti, nýbrž v dnech a letech, jež smrti předcházejí, obsaženo jest každého tvora štěstí aneb nestěstí, obsažen jest každého tvora opravdový osud.

Soudíme poněkud tak, jakoby mudrc, jehož nešťastnou smrt nám zaznamenaly dějiny, byl trávil svůj život v předtuše svého bolestného skonu, jehož mu moudrost jeho uchystala. V pravdě však myšlénka na smrt znepokojuje moudrého člověka daleko méně, než zlého.

Sokrates nemusí se, jako Macbeth, obávati, že vše špatně skončí. A jestliže vše špatně skončí, což jest proti všemu nadání, neužil svého života k tomu, aby jej odumřel předem, jako onen „Thane of Cawdor". Avšak přespříliš často zdá se na dně myšlének našich, že rána krvácející několik chvil, ničí celého bytí klid.

*

Nepravím, že osud jest spravedlivý, že odměňuje dobré a tresce zlé. Která duše směla by slouti dobrou, kdyby odměna byla jista? Avšak posuzujíce osud, jsme ještě nespravedli-

vějšími. Nevidíme než neštěstí spravedlivého, neboť víme, co jest býti nešťastným; a nevidíme jeho štěstí, neboť musili bychom býti stejně moudrými a spravedlivými jako ti, jichž osud vážíme, abychom mohli poznati jejich štěstí.

Pakliže člověk duše nízké pokouší se měřiti štěstí velikého mudrce, štěstí mu mezi prsty uniká jako voda; kdežto v rukou jiného mudrce nabude hutnosti a lesku zlata. Člověk má jen to štěstí, které chápe. Stává se často, že neštěstí mudrce podobá se neštěstí jiného člověka, ale štěstí jeho nemá nic podobného tomu, co štěstím nazývá člověk, jenž není moudrý. Jeť daleko více oblastí neznámých v štěstí, než v neštěstí. Neštěstí má vždy tentýž hlas; kdežto štěstí činí tím méně hluku, čím více se prohloubá.

Když položíme na jednu misku váhy neštěstí, každý z nás klade na druhou misku ideu, již si tvoří o štěstí: divoch položí na ni alkohol, střelný prach a pestrá péra; člověk civilisovaný trochu zlata, a několik dnův opojení; kdežto mudrc vloží do misky na tisíce věcí, jichž nevidíme, celou svou duši snad, a i samo neštěstí, jež byl očistil.

*

Nikoliv zříkáním se štěstí, jež nás obkličuje, stáváme se moudrými; stavše se moudrými zřekneme se bezděky toho štěstí, jež nepovznese se až k nám. Tak rovněž dítě vzrůstajíc opouští, aniž samo ví, hry, jež ho již nebaví. A jako dítě přiučí se mnohem více při hře než při práci, již mu ukládáme, tato i moudrost činí rychlejší pokroky v štěstí než by učinila v neštěstí. Neštěstí učí nás jen jedné straně morálky; a člověk nabyvší moudrosti jen z neštěstí, podobá se člověku, jenž miloval nebyv milován. Zůstane ho vždy něco tajno v moudrosti, jako zůstane cosi tajno v lásce toho, jemuž láska nikdy neodpověděla.

„Jest vskutku tolika štěstí v štěstí, jak se praví?" tázal se jednoho dne dvou duší šťastných filosof, jejž dlouhá bezpráví byla hluboce zkrušila. Nikoliv, štěstí jest více a zároveň méně závidění hodným, než se zdá, poněvadž je čímsi zcela jiným, než se domnívají ti, kdož nebyli nikdy úplně šťastnými.

Býti vesel, není býti šťasten, a býti šťasten, není vždy tolik, co býti vesel. Jsou to jen malá štěstí vratké chvíle, jež umí se usmívati, a zavírají oči mezi usmíváním. Dostoupivši jisté výše, trvalé štěstí jest stejně vážné jako ušlechtilý smutek. Mudrcové učí

nás, že nemusíme býti šťastnými, abychom mohli toužiti po štěstí. Avšak, nebyl-li mudrc nikdy šťastným, odkud ví, že jen moudrost se štěstím nermoutí a neznudí? Myslitelé poznavší štěstí, naučili nás milovati moudrost daleko vroucněji, než ti, kteří byli jen nešťastni. Jest velký rozdíl mezi moudrostí vyrostší v neštěstí a moudrostí vyklíčivší v štěstí. Ona zná těšiti mluvíc k nám o štěstí, tato nemluví než o sobě. Na konci moudrosti nešťastného jest naděje v štěstí; na konci moudrosti šťastného je ryzoryzá moudrost. Je-li cílem moudrosti nalézti štěstí, nelze než cestou štěstí dospěti ku poznání, že cíl tento nalézá se jedině v moudrosti.

*

Svět jest pln chabých a šlechetných bytostí, žijících v domněnce, že povinnost vrcholí v oběti. Svět jest pln krásných duší, jež nevědouce co činiti hledají, zač by obětovaly svůj život; a to pokládáno za vrchol cnosti. Nikoliv! vrcholem cnosti jest věděti, co činit, jest snažiti se nalézti, čemu bychom žili.

Jen prozatímně nazývá se povinností každého z nás to, co každý má za svou povinnost a první naší povinností by bylo stanoviti a objasniti, co jest povinnost. Slovo p o v i n n o s t zahrnuje v sobě často více vad a morální ledabylosti než cnosti.

Klytemnestra zasvětila svůj život pomstě na Agamemnonu za smrt Iphygenie; a Orest obětoval svůj život pomstě na Klytemnestře za smrt Agamemnona. Avšak stačí, aby mudrc šel mimo řka: „Odpusť svým nepřátelům“ a všecky povinnosti pomsty budou ze svědomí lidského vyhlazeny. A snad by stačilo, aby opět jednou šel mimo mudrc, aby většina povinností byla rovněž zavržena. A zatím jisté ideje odříkání, resignace a obětování hubí a vysilují daleko více všech neřestí a i samých zločinů nejkrásnější moralné síly člověčenstva.

*

Ano, resignace jest dobrá a nutná vůči všeobecným a nevyhnutelným událostem života, avšak tam, kde zápas je možným, resignace není než nevědomost, slabost aneb skrytá lenivost. A tak jest s obětí, jež přečasto není než ochablé rámě resignace do prázdna se zmítající.

Jest krásno obětovati se prostě, když obět se nám naskytá a přináší opravdové štěstí lidem, avšak není moudré ani užitečné zasvětiti svůj život hledání, jak bychom život obětovali a pova-

žovati oběť za nejkrásnější vítězství ducha nad tělem. (Mimochodem řečeno, přikládáme přespřílišnou váhu vítězství ducha nad tělem; tato domnělá vítězství nebývají často než naprosté porážky života.) Oběť může být květem, jejž cnost cestou utrhne, avšak proto, aby tento květ utrhla, nevydala se cnost na cestu. Jest to blud, mysliti, že krása duše obsažena v její snaze se obětovati; plodná krása duše tkví všecka v její svědomí a v povznešenosti a v síle jejího života.

Pravda, jsou duše, jež necítí se žíti než v obětování; avšak to jsou duše nemající odvahy anebo síly nalézti jiného života moralního. Jeť daleko snadnější obětovati se, totiž vzdáti se svého moralného života ve prospěch toho, jenž by jej přijal, než naplniti svůj moralní osud a vykonati úkol, pro nějž nás příroda byla stvořila. Jeť daleko snadnější zemříti moralně, ba i fysicky pro jiné, než naučiti se žíti pro ně. Přemnoho lidí uspává takto veškeru initiativu, veškeru osobní bytnost v ideji, že jsou vždy hotovi obětovati se.

Svědomí nesahající za meze sebeobětování, domnívající se, že tím učinilo sobě za dost, když stále jen hledá příležitosti, jak by se vzdalo, co jest jeho, jest svědomí, jež zavírá oči a dřímá u paty velehory.

Jest dobře dávati sebe, a ostatně jen dáváním sebe trochu sebe nabudeme; avšak to byl by bědný dar, kdybychom neměli nic jiného, co dáti svému bližnímu než pouhé přání se dáti.

Pročež dříve než dávati snažme se nabyti a nemysleme, že dávajíce jsme zbaveni povinnosti nabývati. Čekejme, až nadejde hodina oběti, pracujíce zatím něco jiného.

Nadejde vždy, však nemrhejme časem v neustálém hledání oběti na ciferníku života.

*

Jsouť oběti různé; nemluvím tu o sebeoběti duší silných, jež jako Antigona dovedou se odříkati, když osud, vzav na se jasnozřejmou podobu štěstí bratří, velí, aby se zřekly štěstí a života.

Mluvím tu o sebeobětování slabých, o oběti spočinuvší na své marnosti s dětinským uspokojením, o oběti, jež nás jen skolébá, jako slepá chůva, ve vyzáblých loktech zříkání a utrpení zdarma.

Slyšme, co vzhledem k tomu praví znamenitý jeden myslitel naší doby, John Ruskin: „Vůle Boží jest, abychom žili štěstím a žitím svých bratří, a nikoliv jejich bídou a smrtí. Přihodí se, že synu jest zemříti pro rodiče, avšak úmysl nebe jest, aby pro ně žil. Nikoliv sebeobětováním, ale svou silou, svou radostí a mocí svého života stane se obnovitelem jejich životní síly, a jako šípem v rukou obra.

Lidé napomáhají si vzájemně svými radostmi a nikoliv svými smutky. Nebyli stvořeni, aby se vraždili jeden pro druhého ale aby se sílili jeden druhým. A mimo mnohé velice krásné věci, jež klamným užíváním staly se velice ohyzdnými, nevím, není-li jistý duch nevědomého a přesladkého sebeobětování z nejosudnějších.

Tak pevně uvěřily některé duše, že utrpení samo o sobě jest cností, že běřou na se bol a trud jakoby byly jejich nevyhnutelným údělem nechápajíce, že porážka jejich nestává se méně politování hodnou tím, že jest nepřátelům jejich osudnější než jim samotným.“

*

Praví se nám: „Miluj bližního svého jako sebe samého“, avšak pakliže sebe miluješ omezeně, dětinsky a bázlivě, budeš milovati bližního svého rovněž tou měrou. Tož snaž se milovati se široce, zdravě, moudře a úplně. Není to věcí tak snadnou jak se zdá. Egoism prozíravé a silné duše působí blahodárněji než všechna oddanost duše slepé a slabé. Především dlužno žíti sobě, pak teprve druhým; dříve než sebe dávati, dlužno sebe sama dobyti, a věř, že dobyti jedné části tvého svědomí stojí za více, než veškerého tvého nevědomí dar.

Téměř všecky velké skutky tohoto světa byly vykonány, aniž ti, kdož je vykonali pomýšleli na sebeobětování. Platon nezanechá své myšlénky, aby slzel se slzícími v Athenách; Newton nezanechá svých výzkumů, aby hledal předměty soucitu a smutku; a Marc-Aurel především (neboť jde tu o sebeobět morálnou, nejčastější a nejnebezpečnější), Marc-Aurel neuhasí jasu své duše, aby oblažil duši Faustiny. To, co jest správné v existenci Platona, Newtona a Marc-Aurela, jest stejně správné v existenci každé duše. Neboť každá duše má v své oblasti tytéž povinnosti jako duše největších. Usvědčme se jednou pro vždy, že přední povinností naší duše jest býti co možná úplnou, co možná

šťastnou, co možná neodvislou a velikou. Nejde tu o sobectví nebo pýchu. Nebudeme působivě velikomyslnými, nebudeme opravdově pokornými, pokud nenabudeme pocitu jasného, důvěřivého a klidného sebevědomí.

K tomu konci měli bychom obětovati i samu vášeň obětování; neboť sebeobětování nemá býti prostředkem k ušlechtilosti, nýbrž znamením šlechetnosti.

*

Nenabýváť duše velikosti sebeobětováním, ale nabyvši velikosti ztrácí sebeobětování z očí, jako poutník, jenž stoupá ztrácí z očí květy úžlabí. Obět jest krásným znamením neklidu, avšak pěstovati neklid není sebeúčelem.

Vše jeví se býti obětí duším probouzejícím se a málo co zdá se obětí duši dospěvší k životu, v němž oddanost, smilování a odříkání již nejsou nevyhnutelnými kořeny, ale spíše neviditelnými květy.

Věru, přemnoho bytostí cítí potřebu ničiti nadarmo štěstí a lásku a naději, jež jim náleží, aby zřeli se při jasu hořící vatry. Činí dojem jakoby třímaly lampu, jíž neumějí užívati; a když sestoupí noc a oni lační po světle, rozlévají světla tresť na cizí oheň.

Střežme se jednati jako onen hlídač majáku v legendě, jenž rozdával chudým v okolních chatách oleje z velkých svítilen určených ku ozařování oceanu. Každá duše, v svém prostředí, jest strážnicí majáku více méně potřebného. Nejponíženější matka, jež dá se zkrušiti všecka omezenými povinnostmi mateřskými, rozdává svůj olej chudým a děti její budou po celý život trpěti tím, že duše matčina nebyla tak jasna, jak by byla mohla býti. Nehmotná síla svítící v našem srdci má především posvítiti sama sobě. Jen pak bude osvěcovati i druhé. Byť byla lampa tvoje sebe menší, nerozdávej nikdy oleje, jenž ji napájí, rozdávej jen plamen, jenž ji korunuje.

*

Jest jisto, že altruism zůstane vždy stěžněm duší šlechetných s tím rozdílem, že duše slabé zanikají v druhých, kdežto duše silné sebe v nich nalézají. Lépe než „milovati bližního jako sebe samého“, jest milovati sebe v svém bližním. Jest dobro, jež jisté bytosti předchází, a jest dobro, jež jiné bytosti následuje,

jest dobro, jež vysiluje, a jest dobro, jež sílí. Nezapomeňme, že v obcování duší nejsou nade vše velkomyslné ty, jež se domnívají, že stále dávají. Silná duše béře stále, i od nejchudších; duše slabá rozdává stále, i nejbohatším; avšak jest jistý druh dávání, jenž není nic jiného než lakota pozbyvší odvahy, a kdyby některý Bůh jal se účtovati, snad že bychom doznali, že berouce dáváme a dávajíce beřeme. Stává se, že prostřední duše jme se teprve pak vzrůstati, když utkala se s duší, která ji vyčerpává.

*

Proč nepřiznati si, že přední povinností není plakati se všemi plačícími, trpěti se všemi trpícími a rozdávati své srdce mimojdoucím, aby je mučili aneb laskali? Pláč, utrpení, rány jsou nám prospěšny jen potom, pokud nám neubírají chuti k žití. Buďme vždy toho pamětlivi: Nechť si jakékoliv naše poslání na tomto světě, nechť si je jakákoliv meta našich snah a našich nadějí, výsledek našich bolestí a našich radostí, jsme především slepými svěřiteli života. Tato jest jediná naprostá jistota, tento jest jediný pevný bod lidské moralky. Život nám byl dán, nevíme proč, avšak zdá se patrno, že nebyl nám svěřen proto, abychom ho zneužili aneb utratili. Ano, my lidé jsme představiteli prazvláštního tvaru života na této zeměkouli: života myšlénky, života citu; a pročež vše, co by umenšovalo myšlénkový žár, citový žár, jest nepochybně nemoralné. Snažme se tudiž živiti, síliti, ušlechťovati tento žár; především nabuďmež důvěry ve velikost, v moc a osud člověka. Ovšem, mohl bych rovněž říci: v jeho maličkost, slabost a bědnost. Jest stejně úchvatným býti nesmírně bědným jako býti nesmírně šťastným. Po tom nesejde ostatně, nechať jest to člověk aneb všehomír, jenž se nám jeví být podivuhodným, jen když se nám něco zdá být podivuhodným, jen když rozšíříme své svědomí do nekonečna. Vše, co vůkol sebe spatřujeme krásného, jest již předem krásným v našem srdci; vše, co shledáváme úchvatného a velikého v sobě, nalézáme rovněž v druhých. Jestliže má duše, vzbudivší se dnes ráno, střetla se v myšlénkách své lásky s ideou, jež přibliží ji trochu k Bohu, jenž není nepochybně než svrchovaně krásnou tužbou její, a já uhlídám tutéž myšlénku třásti se v srdci chudého, jenž pod mým kráčí oknem, budu jej milovati vřeleji lépe jej poznav.

Nemysleme si, že bylo by marno takto milovati; nadejde den, kdy v dík za to, že někteří budou takto čím dále tím hlouběji milovati, zvíme posléze, co nám třeba činiti. Pravá moralka vyklíčí z lásky vědomé a nekonečné. Největší milosrdenství jest zušlechťování. Pakliže vykonal jsem ušlechtilý skutek, nejlepší odměnou jest mně jistota čím dále tím přirozenější, čím dále tím nepřemožitelnější, že i ty můžeš jej vykonati. Každá myšlénka zmohutnivší mé srdce, zmohutní ve mně lásku a úctu k člověku. Tou měrou, jakou sám stoupám, stoupáš i ty se mnou. Avšak jestliže abych tě mohl milovati, a láska tvá nemajíc křídel, já zbavil bych rovněž lásku svou křídel, nastane dvojí pláč a marný nářek v slzavém údolí, a láska neučiní ani kroku ku hoře. Milujme vždy s nejvyššího bodu, jehož nám lze dosáhnouti. Nemilujme ze soustrasti, mohouce milovati z lásky; neodpouštějme z dobroty, mohouce odpouštěti ze spravedlnosti; neučme se těšiti, mohouce se naučiti vážiti si. Ach! Snažme se neustále zlepšovati jakkost lásky, již dáváme lidu! Jediná číše lásky čerpaná na horách, stojí za více než sto pohárů čerpaných v stojatých studních všední dobročinnosti. A byť ten, jehož miluješ již ze soucitu aneb prostě proto, že pláče, nikdo nezvěděl, že miluješ ho nyní proto, žes ušlechtil jej, ušlechtiv sebe, co že po tom sejde? Jednals, jak jsi za dobré uznal jednati, byť by takto jednati nebylo prospěšno. Neměli-liž bychom v tomto světě jednati vždy tak, jakoby Bůh, k němuž se nese nejvyšší touha našeho srdce neustále na nás hleděl nás pozozoroval? Přel. Marie Kalašova.

ROZHLEDY

POLITICKÉ. Absolutismus v Rakousku sotva ku prospěchu Českého národa; stíhané slovíčko „zde" k tomu dokladem — Odporem říšské rady zmařené zvýšení daní z piva a z lihu — Česká delegace pro rakouskouherské vyrovnání za vládní sliby; výstraha proti české opposici od vídeňského dopisovatele Národních Listů — Česká technika na Moravě — Opposice klubu proti vládní politice neupřímná — Vzornost pravice v plnění parlamentárních povinností; pomoc německých velkostatkářů vládě; oddanost Mladočechů k vládě Thunově — Pravice krotitelkou Mladočechů; polské hlasy o mladočeských požadavcích; bývalé oposiční manévry — Nutnost jasných a určitých úmluv s vládou; zdali mladočeský opportunismus není horší staročeského? — Volby pražské; národní dělníci proti Mladočechům; Rybovo bezdůvodné štvaní proti socialistům — Kousek středověku na říšské radě; souboj Wolfův s Gniewoszem — Horlivá činnost německé justice — Ve Francii zase noví ministři — Finis Finska se blíží — Guvernérství na Kretě.

V českých listech různých národních stran téměř bez rozdílu, namnoze s radostí dosti špatně tajenou, vykládalo se, že parlament vídeňský je naprosto k práci zákonodárné nezpůsobilý i že je pro vládu rakouskou nezbytností pomocí čl. 14. rozhodovati o státních potřebách po absolutisticku.

Poslední dobou však jsme to význačně ve všech údech pocítili, co všechno by se dalo čekati pro Český národ znamenitého, kdyby se v Rakousku zahostila absolutistická vláda bureaukratická, která by ani nijak nemohla, nežli že především by musila se opírati o vojenskou moc. Jak výtečně pak by se dařilo českému jazyku v úřadech i ve vojště, toho nejlepší doklad by nám podati mohl sám redaktor Národních Listů Klofáč, uvězněný pro české slovíčko „zde", kterým se při kontrolním shromáždění vojenském hlásil. Tím osvětlilo se nejkrásněji smýšlení o české řeči u instancí, které v našich zemích nejvíce rozhodují a které by mnohem více ještě vážily, kdyby konečně přestal parlamentární stroj vídeňský docela pracovati.

Říšská rada nejenom takto negativním způsobem ukázala nám své výhody, nýbrž již i positivně jeví se zdárné účinky jejího jednání. Ovšem zásluhu si přičtou za to opposiční Němci, kteří právem poukázati mohou k tomu, že naši lidé o říšské radě ani slyšeti nechtěli. Prospěch ten poplatnictvu zajisté velmi vhod přijde, neboť říšská rada, čili opposice její hlavně, vynutila na ministru financí, že vzdal se plánu zvýšiti patrně i daň na pivo a na líh i že spokojí se nepatrně zvýšenou sazbou daní těchto.

Necítí poslanci čeští, že takovým způsobem se postavení německých stran výtečně upevňuje, kdežto není co záviděti naší delegaci úkol od vlády jí daný, aby prosadila nenáviděné a pokořující vyrovnání s Uhrami?

Ale naši lidé nečiní prý tak zadarmo. Něco za něco, položili vládě šestadvacet požadavků, zrovna jako oněch pověstných dvaatřicet požadavků za vlády Badeniho. Také Badeni kdysi slíbil tyto požadavky Čechům splniti, ale do dneška nebyl splněn z nich ani jediný. Musíme se sami tu opravovati, jelikož v těchto rozhledech jsme minule po Mladočeších opakovali, že bylo aspoň sestátněno gymnasium opavské, ale zatím to naprosto nebylo pravdou: české gymnasium opavské pořáde ještě je soukromým. Co se stane asi s těmito novými šestadvaceti požadavky, zdali pak Mladočeši mají nějakou záruku, že vláda Thunova tak dlouho bude při vesle, aby to mohla všechno vyplniti?

Ovšem pan R. v Národních Listech ze dne 9. listopadu poučuje, že se politické sliby nedají vtěliti do knih jako jiné úmluvy soukromé, ale že prý na rozhodujících místech se rozhodli „usmířiti se s Českým národem" a proto Český národ ať věří. Ale jest to s jednou trpkou podmínkou, vybojovati totiž v říšské radě rakouskouherské vyrovnání, bez rakouskouherského vyrovnání také žádného „smíření s národem Českým". Výstrahou může Čechům býti osud levice, která od památného svého odporu proti bosenské okkupaci nemůže se dostati k vládě až do dnešního dne a nedostane se k ní ani nyní, jen budou-li Češi náležitě hodni. Jakou krásnou lekci dávají tu Národní Listy svému čtenářstvu, které ovšem zase v úvodních článcích nabádají k důkladné nedůvěrnosti vůči všem pěkným slibům vlád vídeňských. Pan R. arciť udal toto své kázání, jakoby pocházelo od nějakého státníka ve výslužbě, „který s interessem sleduje boj národa Českého za své svaté právo".

Zatím páni poslanci na říšské radě se již rozhodli. Nikdo nemohl od nich ani nic jiného očekávati, než-li že vše za vládu podniknou, i kdyby tím měli jakákoli břemena uvaliti na své voliče. Aby jejich ústup od dřívějšího burácení proti vyrovnání byl voličstvu oslazen, v zápětí hned ohlášena radostná zvěst, že příštím rokem bude zřízena česká technika v Brně. O universitě moravské se prozatím nemluví, ale rozhlašuje se, že i na ni dojde; ovšem bude prý to universita utrakvistická. Co vlastně bylo již dávno povinností vlády učiniti a čemu již se ani Němci nevzpírali, to nyní prohlašuje se za cenu, za kterou naši poslanci hlasovati mají pro předlohy vyrovnávací. Jest známo, že již v loňském rozpočtu ministra vyučování byla určitá summa na stipendia za účelem vychování učitelských sil pro druhou českou universitu. To, co nám již tedy bylo dříve přiřknuto, najednou se jeví býti odměnou za „budoucí naše dobré chování".

Ale také protivyrovnací opposice v Českém klubu svobodomyslném zachovala svou čest. Hlasování pro vládní služby nebylo jednomyslné, ano našlo se i šest poslanců, kteří s tím nesouhlasili. Hlava této opposice Dr. Fořt vzdal se svých funkcí ve vyrovnacím výboru, kromě toho bylo již i slyšeti, že míní složiti mandát. Kdo četl všecky ty dřívější ohnivé řeči našich politiků proti veškerým křivdám a nehodám, které prý se na nás Čechy zvláště valí z Uher, kdo poslouchal, jak poslanci raději chtěli celní rozluku s Uhrami než-li takové vyrovnání, jaké vláda naše ujednala, ten ovšem může jen tak rozuměti tomuto úplnému bezzásadnému obratu, když si připomene, že máme známou dvojí

politiku, jednu bouřlivou na voliče, kterým se může bůh ví co namluviti a naslibovati (při čem ten, kdo nejvíce slibuje, jest také největším vlastencem), — a druhou úplně krotkou a povolnou vůči vládám vídeňským. Vina svádí se pak na známé prý nepříznivé poměry ve Vídni, různými ohledy, aby se nerozbila pravice i aby nepřišla levice opětně k vládě.

Ta pravice je opravdu vzornou stranou; když je jí nejvíce potřebí, pravidelně to s ní selže. Tak bylo již hned na počátku zasedání na říšské radě, totéž opakovalo se ve výboru vyrovnávacím. Ku hlasování o tom, zdali se má rakouskouherské vyrovnání zamítnouti vůbec bez podrobného rokování (a limine) dostavilo se z výborových členů pravice pouze 14, kdežto z levice bylo přítomno všech 20. Kdyby velkostatkáři němečtí a skupina Mauthnerova nebyli pomohli vládě a nebyli hlasovali pro přikázání předloh k podrobnému rokování, byla by vláda nedbalostí vlastní své strany utrpěla nejcitelnější porážku. Také čeští členové tenkráte scházeli a Dr. Fořt se zdržel hlasování. Jakmile spozorovali rozhodující politikové na pravici, že vláda zachráněna pouze hlasy německými, hned z toho byl ovšem veliký strach, především na straně české, že by hrabě Thun opět se mohl pustiti do vyjednávání s opposičními stranami. Englův orgán v Čechách a Stránského Lidové Noviny na Moravě vykládaly ovšem svým čtenářům, jak mnoho již velkostatkáři němečtí asi za to dostali slíbeno, aby rozhodli pro vládu. Strachy ty opakovaly po nich také jiné české listy a tak v Čechách bylo úzkosti mezi pravověrnými Mladočechy plno, zvláště když Lidové Noviny již malovaly v pozadí strašidlo Chlumeckého vlády.

Pravice je ovšem naproti tomu velmi dobrá k tomu, aby nás Čechy krotila, kdykoli přijdeme něco spravedlivého žádati od vlády. Tak polské časopisy bez rozdílu stran, nejprve ty, které hlásají mínění polského „Kola“ (Czas, Gazeta Narodowa atd.), varovaly Čechy, aby ku rakouskouherskému vyrovnání nepojili své požadavky, to že nemůže býti považováno za vhodnou příležitost vymoci si od vlády nějakých ústupků. Lehko se ovšem Polákům mluví, ti ani nedělali dříve vyrovnání zásadní opposici, ani nemají ze samotného vyrovnání mnoho újmy, naopak jim z toho vyplyne slušný zisk (ku př. zvýšené clo na petrolej, uchránění líhu od nové daně atd.). Za to Mladočeši již po léta o ničem jiném nemluvili, nežli jak nás Maďaři tisknou; o vládních předlohách nechtěli ani věcně jednati, — za tak špatné je pokládali — a nyní by je měli zadarmo beze všeho nejen přijmouti, nýbrž se o ně zároveň krutě bíti s opposičními Němci! Proto také udělali si oněch šestadvacet požadavků, uložili ovšem o nich úplné mlčení poslancům všem bez rozdílu a budou dělati, jakoby jim vláda bůh ví co všecko nezaručila. Tato taktika jest velmi dobrá k tomu, aby ještě více Němcům přidala záminek ku znepokojení, ale je se strany mladočeské úplně nutná, jelikož voličům rozlíceným a pobouřeným dřívějšími opposičními řečmi, musí se naházeti trochu písku do očí, aby pořádně neviděli do politiky. Odtud ona diplomatická tajemnost a zapřisahání, jen aby se nic z toho neproneslo, o čem ani diplomatičtí poslanci sami ničeho nevědí. Kdyby p. Dr. Grégr aspoň byl častěji ve Vídni, mohl by snad svým voličům něco o tom odhaliti!

A přece jak důležito bylo by, aby národ Český přesně věděl,

o čem s vládou poslanci jednali a co skutečně ujednali. Nemáme ani k našim poslancům té důvěry, že by mohli pro Český národ opravdu to žádati, čeho především a nezbytně potřebuje. Zdali pak mezi požadavky mladočeskými je také odklizení všech křivd, které snášeti je nám na Moravě? Dosud žádná strana česká neprojevila tolik energie a politického vlivu, aby jen částečně zlomena byla nepřirozená i bezohledná většina německá na Moravě. Když Mladočeši pustili již programm státoprávní naprosto, zdali pak se postarali ve svém nynějším opportunismu, aby se nám dostalo patřičné náhrady za takovýto zásadní ústupek? Naposledy se octneme v horší posici nežli bylo tomu za Staročechů. Staročeši vymohli opravdu cenné věci pro naši českou věc (na př. porazili předsudek ve Vídni, že bychom nemohli míti českou universitu) dříve nežli se tak zapsali vládě, jako nyní to po nich opakují Mladočeši. A přece jak dobře v paměti je dosud, jaké pak nastaly žalostné konce, jindy tak mocné strany!

Konce ty se jaksi již objevují v dohledné dáli. Jaké memento dostali Mladočeši i Staročeši při posledních volbách pražských! Neopravdivá radikální strana dovedla tu již pod svůj prapor svésti mnoho lidí nespokojených a bez obsáhlé agitace v posledním okamžiku sehnala velmi patrnou menšinu, tak že bez mála došlo až k užší volbě. Všechno štěstí mladočeské jest, že mají takové politické odpůrce, jako jsou právě radikálové. Také národní dělnictvo trhá se již od svých příznivců a jich generál redaktor Klofáč z Národních Listů nečiní již opposici pouze vůči pražské radnici, nýbrž i proti celému klubu svobodomyslnému; ano, vyhledal si i své dosavadní úhlavní nepřátele, socialní demokraty, aby je tu ve veřejné schůzi ujistil, že není již za jedno v politickém postupu se stranou mladočeskou.

Za to ovšem Národní Listy z Vídně štvou dále svým neslušným způsobem proti socialistické straně také tehdy, kdy k tomu není naprosto žádné příčiny. Div ještě, že se nepustili do Daszyńského, když velmi energickou a účinnou řečí se ujal národa polského proti neslýchané urážce učiněné mu od pověstného Wolfa.

Kousek středověku jsme opět při této příležitosti pocítili. Poslanec nedbající svého důstojného poslání odváží se surově napadati čest celých národů a když se mu za to dostane příkřejšího slova, jistě ne bez příčiny, vyzve řečníka (Gniewosze) na souboj, ve kterém svého odpůrce dosti citelně zraní; ale po souboji si oba podají ruce a řeknou si slavnostně před svědky, že je celá věc čestně vyrovnána. Patrně tím uražený národ polský dostal již úplné dostiučinění! Ovšem podle našeho úsudku neslušná a k tomu snad i neupřímně míněná řeč demagogova není schopna ani národ celý uraziti i není ani příčiny se proto příliš rozčilovati.

V Praze, 10. listopadu 1898. *P.*

Mezi tím co císař Vilém objímal v Cařihradě sultána, prohlížel haremy a táhl s průvodem svým jakožto křižák „fin de siècle" do Jerusalema, zafičel v Německu ostrý vítr persekuční. Neohrožený vydavatel „Zukunftu" Harden odsouzen k šestiměsíční pevnostní vazbě, ilustrator

mnichovského „Simplicissima" zatčen a pisatel satyry na císaře Viléma Wedekind zachránil se jen útěkem do Švýcar. Dojista výmluvné zjevy.

Volby do pruského sněmu, jichž se tentokráte, ovšem bez praktického výsledku, súčastnili též sociální demokraté, dopadly tak, jak dle zpátečnického volebního řádu bylo lze předvídati. Poměr hlasů jednotlivých stran valně se nezměnil až na to, že lze pozorovati oslabení stran ryze nacionálních, jako národních liberálů a Poláků.

Poctivé stanovisko Brissonovo k revisi Dreyfussova procesu podrylo mu půdu. Byla to podivná majorita, jež mu ve francouzské sněmovně odhlasovala nedůvěru. Nacionální šovinisté, antisemité, bonapartisté a kapitalističtí liberálové sešli se zase jednou, aby umožnili vládu „umírněných republikánů", kteří kdysi přivedli třetí republiku až k Panamě. Jména Dupuy, Freycinet, Ribot, jsou sotva zárukou očisty, jíž by Francie potřebovala.

Revise procesu kasačním soudem v zásadě usnesena. Tedy snad konečně bude jasno.

V otázce Fašodské nalézá se Francie na dokonalém ústupu. Panství anglické v horním Egyptě jest tím utvrzeno a anexe celého Egypta zdá se býti jen otázkou času.

Dosavadní rozsáhlé samosprávě Finska bude dle všeho záhy odzvoněno. I Rusko spatřuje upevnění své moci v principu centralisačním a práva Finska počínají mu býti nepohodlná.

Řecký princ Jiří stane se přece guvernérem na Kretě. Odpor porty a některých velmocí prý již zlomen. Stane se tím konec barbarskému krveprolévání?

V Praze, 10. listopadu 1898. *H.*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Skoncování tahanic kvotových v deputacích; nutnost ujednání o kvotě se strany vlád — Maďarská vůle zákonem při vyrovnacím rokování ve Vídni; povolnost vládní při dani z piva a lihu pochybného významu; žádná pomoc státu zemským financím — Nutnost nových daní vůči zvýšení platu úředníkům a důstojnictvu; různá vládní logika o platech sluhům státním a vojenským gagistům — Luegrova hospodářska politika za obec vídeňskou podporou bursovní spekulace — Pražská asanační akce; marné pokusy o stavební ruch za přispění bankovních ústavů; městská rada a dopravní řád elektrických drah — Elektrické dráhy a pražský pivovar.

Komedie s kvotovými deputacemi téměř půl třetího roku bezúčelně jednajícími skončena teprve tento měsíc. Co dlouho každý již věděl dávno před prvou volbou deputací těch, že se totiž nedohodnou na vzájem, to nyní teprve určitě vyslovila deputace uherská a v témž smyslu podá také zprávu deputace naše říšské radě. Schválně to uděláno vše tak pozdě, aby zatím vlády nemusily se smlouvati o kvotu i aby koruna rozhodla ještě na jeden rok ponechati v platnosti nynější stav. Nyní však aspoň vlády musí parlamentům učiniti společný návrh, o kterém se snad dohodly nebo ještě dohodnou a přestane to tajemné zakrývání, kde rakouská vláda napovídala, že uherská kvota bude mnohem vyšší, kdežto uherská vláda vůči opposici ve svém parlamentě stále tvrdila, že o podobném ústupku nic ani nemohla ujednati, jelikož to spadá do kompetence kvotových deputací. — Uhři z opozděného skoncování kvotových

tahanic mají ten nepopíratelný úspěch, že aspoň na jeden rok uhájili si nynější příznivý stav.

Ostatní rakouskouherské vyrovnání bude přijato zcela tak, jak si je nadiktovali Maďaři. Je to zřejmé již ze všech jednání ve výboru vyrovnávacím i v jeho jednotlivých odborech; všechny jakékoli navrhované změny a opravy šmahem se zamítají, jakmile vláda prohlásí, že by nebylo možné jiného ujednání s Uhry docíliti. Tak již v podstatných kusech projednána osnova bankovní (o cedulové bance rakouskouherské a o měně s tím ve spojení) se všemi nevýhodami finančními i národohospodářskými, které z toho naší polovici říše vzniknou. Takovým způsobem bude přijata i rakouskouherská celní a obchodní jednota přese všechen odpor českých agrárníků a nezmění se v tom ani písmena, pokud by to mohlo býti na úkor prospěchům uherským; odstranění mlecího zřízení, které se vyhlašuje za ústupek naší polovině říše, jen proto prošlo, že uherští zemědělci tuší již blízkou dobu, kdy také jim bude na trvalý prospěch; již loni musila naše říše veliké množství obilí ke své spotřebě z ciziny dovézti a podobná léta se budou již častěji opakovati. — Pouze tam povoluje naše vláda poslanecké sněmovně, kde Maďaři na dotyčných předlohách nemají pražádného zájmu, jako tomu na př. při dani z piva a z lihu; neboť v Uhrách si v té příčině dávno již zavedli neodvislou spotřební daň a nezáleží jim na tom, jakou daň my v Cislajtanii na svou spotřebu uvaliti hodláme.

Mladočeši pořáde se kasali proti veškerým těmto úmluvám, ale nyní pokorně vše přijímají, jak si to vláda přeje, ani na to se neohlížejí, že se později usnesli, aby aspoň jen opravdově zlepšené vyrovnání bylo provedeno. Voliče budou ovšem šáliti tak, že ústup vlády od nenáviděného stupňování daně z piva a lihu budou prohlašovati za svou vymoženost i za zlepšené vyrovnání. Ale v obou směrech jest to nepravdou; vláda ustoupila sice nyní od svého zámyslu zvýšiti ony daně, ale zároveň také prohlásila, že finance zemské nesmějí nyní počítati na žádný příspěvek z výtěžku daní státních, který jim dříve byl slíben. Na druhé straně vzrostou vydání státní zvýšením platů úřednických, reformou soudní a zvláště zvýšením platů důstojníkům a úředníkům vojenským do té míry, že bude na konec za nějakou dobu přece jen nezbytností přikročiti ke zvyšování daní a tu opět na řadě se octne daň z piva i lihu. Jest tedy toto vítězství parlamentu proti vládním snahám zvyšovati daně spotřební velmi pochybné a zdánlivé a v trvalost jeho nelze věřiti; kromě toho však i finance zemské musí se z těchto daní hojiti, když stát nechce anebo nemůže jim přispěti ze svých důchodů. Tak celý ten zisk pro poplatníky velmi záhy rozplyne se a zbude z toho pouze více méně delší odklad v plánech vládních: pouhé zdržení a nikoli odvrácení nebezpečí. Až se nebude jednati o vyrovnání, budou poslanci patrně povolnějšími. Prozatím vláda chce jen nepatrné zvýšení u piva ze 16·7 kr. na 17 kr. za hektolitrový stupeň (ani ne 2%), u lihu o 3 zl. (o 8% asi) na 1 hektolitru.

Pokud se jednalo o zvýšení platů nejnuznějším zřízencům státním, na které stačí přes 3 mill. zl. ročně, nechtěla vláda ani slyšeti, že by bez úhrady sněmovnou povolené mohly se tak finance státní obtížiti.

Bude tedy patrně přijat zákon o zvýšení tom (jak již dříve při platech úřednických) do zásoby, aby k sankci panovníkově byl předložen teprve až se povolí nové daně. Než jiná jest již věc u důstojníků, pro ty se nedělají zákony do zásoby, nýbrž jim bude zvýšení bez ohledu na úhradu povoleno hned od delegací a ministři financí obou polovicí, ať se již nějak postarají, jak by se zahraditi mohla mezera tím způsobem do financí státních učiněná. Patrně je pro státní služebníky jiná logika nežli pro vojsko. Cesta ona s vojskem je úplně správná, napřed se zjistí, zdali skutečně je nezbytí platy zvýšiti a bez ohledu na to, jak to ve státní pokladně prozatím vypadá, se nutné vydání pak povolí; na zastupitelstvu státním jest pak k nutným vydáním povoliti nezbytné příjmy. Jenom to, co platí pro důstojníky má platiti také pro ostatní třídy občanské, zejména pro státní služebnictvo, zvláště když náklad na zvýšené platy důstojníkům bude obnášeti snad 5—10krát tolik nežli čeho potřebí pro státní sluhy.

V posledním období velikého hluku na burse i mimo ni nadělala hospodářská obecní politika ve Vídni. Pan Lueger, demagogický odpůrce bursy a všeho, co je s ní ve spojení, najednou objevil se největším fedrovatelem nejdivočejší spekulace bursovní. Učinil v zastoupení obce vídeňské smlouvu s vídeňskou tramwayí a s berlínským elektrotechnickým podnikem Siemens a Halske o převedení koňské tramwaye na elektrickou a o zřízení akciové společnosti k tomu cíli. Dříve již podobně projednána koupě akciové plynárny vídeňské za podobným účelem. Úmluva jest neobyčejně výhodná pro akcionáře minulé společnosti tramwayové i pro novou podnikatelskou společnost zastupovanou Siemensem; všecko ovšem půjde patrně na útraty obce vídeňské, která nedovedla lépe uhájiti svých prospěchů zejména budoucích. Obec bude súčastněna na zisku nového dopravního podniku teprve tehdy, když se bude vypláceti dividenda vyšší nežli 7 zl. ze 100 zl. akciového kapitálu. Poněvadž každý bývalý akcionář vídeňské tramwaye dostane za svou 200zlatovou akcii třístovou akcii nového podniku, musí jeho dividenda býti nejméně 21 zl. ročně dříve nežli dojde na dělení zisku s obcí, kdežto dosud byla dividenda 15 zl. Vedle toho si akcionáři rozdělí mezi sebe všecko své nahromaděné jmění v penězích, které jest velmi značné. Rozumí se, že tato úmluva měla v zápětí veliký vzestup tramwayových akcií, jakož i akcií všech podniků, které budou míti účastenství při přestavování vídeňských tramwayí; tak stoupaly na př. akcie Pražské železářské společnosti, akcie jednotlivých bank; vůbec byla z toho na burse vídeňské nálada až bouřlivě povznešená. — Patrně jsou si obecní zastupitelstva všude znamenitě podobná; co v loni Praha provedla s koňskou tramwayí v malém, to nyní ve velkém provádí zase obec vídeňská.

Praha vůbec znamenitě ve svém hospodářství obecním pokračuje. V páté čtvrti pražské zakoupilo se za drahé peníze domů beze všeho plánu předběžného — nejdražší ovšem byly ty domy, které se kupovaly sem tam od obecních starších (na př. pivovar Reitlerův) — domy ty se zbouraly a nyní je za staroměstskou radnicí hotová poušť, ve které se bojí každý stavitel něco podnikati. Přes příliš drahé pozemky a vylidněná čtvrt ovšem nejsou pro praktického stavitele žádnými lákadly.

V té příčině nepomůže ani vyzvání městské rady k bankám pražským, aby na účet obce převzaly rozprodej assanačních pozemků. Kdyby tu bylo dosti kupců, dovedla by obec po případě i sama své reality snad prodati.

Za to městská rada okazuje svou moc zřízencům městské elektrické dráhy; městští radní nepotřebují se již ani vyhýbati elektrickému motoru — nač by také byli radními? — a běda tomu zřízenci, který by je upamatoval, že je určitý dopravní řád pro elektrické dráhy. Tak se vštěpuje vědomí povinnosti při samosprávných úřadech i není opravdu ani divu, že ta naše samospráva tak převýtečně vypadá. Jaké se asi budou příště stavěti elektrické, to zřetelně napověděl časopis „Politik“, který oznamoval, že pražský akciový pivovar koupil velikou usedlost Kajetánku v Břevnově a hned k tomu doložil asi toto: „Tím ovšem záležitost stavby elektrické dráhy na Hradčany a dále k Hvězdě stala se naléhavou i brzy k ní dojde.“ Kdo čteš, rozuměj! *P. L.*

V Praze, 11. listopadu.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. **Zařizování skladišť obilních — Česká škola mlékařská v Čechách — Průmyslová škola v Budějovicích — Výstavy a tržnice řemeslných výrobků v Brně a Praze — Světová hospodářská politika Rakouska a Německa — Německé kolonie v Africe a Asii.**

Z otázek agrárních domáhá se zařizování skladů obilních na ten čas větší pozornosti v parlamentě, zemědělské radě i hospodářských spolcích a záložnách. Bude-li zemědělství míti v rukou zásoby obilní, bude míti i značnější vliv na ceny obilní, na organisování obchodu obilního, na regulování zásob obilních.

Skladiště, která by od hospodářů obilí v menších kvantitách přejímala, na ně úvěr (zálohy) poskytovala, dle jakosti je třídila a ve velkém prodávala, emancipovala by rolnictvo aspoň částečně od obchodu prostředkovatelského i od lichvářského úvěru osobního, a umožnila by též přijímání dodávek pro veřejné ústavy (vojsko, nemocnice atd.) i přímé styky s městskými konsumenty. Stát i země mohly by přispěti udílením podpor ku stavbě i záloh k opatření kapitálu provozovacího, zřizováním skladišť v obvodu nádraží atd.

Český odbor zemědělské rady přičiňuje se rovněž o zřízení české školy mlékařské v Čechách. Německo má 23 mlékařských škol, v Čechách není ani jediné české školy mlékařské. Nedostatkem vzdělaného personálu pro větší mlékárny zdržuje se i žádoucí vývoj družstev mlékařských, takže zásobování větších měst mlékem prostředkují dosud jen velkostatky nebo čiperní obchodníci, nikoliv rolníci. —

V oboru školství průmyslového znamenitý čin provedla obchodní komora budějovická. Němci mají v zemích koruny České čtyři bohatě vypravené vyšší a nižší státní průmyslové školy (v Liberci, Plzni, Brně a Bílsku), české školy jsou jen vyšší státní průmyslová škola v Praze a nižší (tzv. mistrovské) školy v Plzni a Brně. Teprv příštím rokem bude zařízena třetí nižší státní průmyslová škola na Smíchově a později též v Pardubicích. Celý český jih nemá ani jediné státní průmyslové

školy a také i odborné školy v Čechách jsou ze dvou třetin německé a věnčí ze čtyř pětin severní hranice království Českého.

Za těch poměrů komora budějovická, v jejímž celém obvodě se nalézají toliko dvě odborné školy, z nichž jenom jediná jest česká, chce donutiti vládu ke zřízení aspoň nižší státní průmyslové školy v Budějovicích tím, že zavázala se postaviti nákladem asi 120.000 zl. budovu pro takovouto školu průmyslovou a po případě i pro školu truhlářskou, bude-li vláda ochotna převzíti vydržování této školy ve správu státní.

Průmyslová škola tato má dle přání komory míti zatím jen oddělení stavební, jelikož mistrovské české školy stavebního oddělení v Praze i v Plzni mohou přijímati jen asi třetinu žáků, kteří se do nich hlásí (loni bylo přijato po 45 žácích ze 135 přihlášených v Praze a ze 116 přihlášených v Plzni) a jelikož v Budějovicích a jižních Čechách vůbec právě pro stavební živnosti průmyslového vzdělání jest potřebí. Se školou touto má pak býti spojena odborná škola pro zpracování dřeva, jelikož průmysl truhlářský a pod. v Budějovicích a okolí (zejm. v Lišově a Ledenicích) rovněž velmi četně jest zastoupen.

Komora nevyslovuje přímo, ale zevrubně dokazuje, že škola tato musí býti českou. V Čes. Budějovicích dvě třetiny obyvatelstva patří k české národnosti, z 18 místních živnostenských společenstev má 15 správu českou a toliko 3 německou, v obvodu komory budějovické je 24 soudních okresů ryze nebo převahou českých a jen 7 převahou německých, výrobních živností je v oněch českých okresích přes 14.000, v těchto 7 německých okresích jen něco přes 3000.

Vláda prohlásila už loni v parlamentě, že pokládá svou akci v oboru státních průmyslových škol za ukončenou. Jest věcí české delegace, aby přiměla vládu vyhověti petici budějovické komory, která vstupuje až na samé hranice své finanční síly, aby vynutila vznik české školy průmyslové v Budějovicích nabídnutím budovy, když by bylo hned z předu vyloučeno přiměti k podobné nabídce německé zastupitelstvo obecní. —

Ústřední spolek moravských živnostníků v Brně usnesl se rovněž k oslavě panovnického jubilea založiti v Brně stálou výstavu a tržnici výrobků řemeslnických. Tato tržnice má býti zařízena „dle nejlepších vzorů zemí jiných a zejména dle blahodárně působící výstavy a tržnice pražské“, má býti důstojnou společnou výkladní a prodejnou místností výrobků moravského živnostnictva, kterému jednotlivě nelze tak okázale na venek se representovati, jak prý to vyžaduje těžká soutěž s vyrabiteli velkokapitalistickými. Také obecenstvu má se novou tržnicí dostati výhody co do jakosti i co do ceny zboží, aby nakupování v tržnici nebylo obětí, jaké se v ohledu hospodářském přinášejí velmi neochotně.

Přejeme brněnské tržnici více zdaru, než se jím může chlubiti „blahodárně působící“ tržnice pražská. Tržnice tato netěší se ani zvlášť četné návštěvě, tržba v ní docílená jest dosud minimální, provise z prodejů, místné a jiné vlastní příjmy uhradily by jen asi pětinu jejích výdajů, takže značnou režii uhražují vlastně subvence země, města a obchodní komory. Tržnice, která do tak veliké míry jest závislá na podobných podporách jiných činitelů, buď vůbec nemá půdy v obyvatelstvu, buď potřebuje zcela jinakého vedení a zařízení. Lze ovšem namítnouti, že na

základě známosti z tržnice činí vystavovatelé obchody též přímo, že tedy tržnice i mimo vlastní vnitřní prodej zjednává vystavovatelům rozšířený odbyt, jakého by bez ní dojíti nemohli. To nelze ovšem zjistiti, ale neobyčejně malý přímý prodej i slabá celkem číslice návštěvy tomu nenasvědčují. Nápadno jest, jak prospívá v Praze ku př. nábytková tržnice truhlářského společenstva, jejíž přímý prodej převyšuje odbyt „Stálé výstavy a tržnice“ řemeslných výrobků všeho druhu šestkrát či sedmkrát! Blíží se závěrek roku; bylo by pro pražskou tržnici záhodno, aby o tomto nepoměru uvažovala! —

Zatím co za protektorátu našich velkopodniků průmyslových i finančních vypravuje se do přístavů levantských a východoasijských přes četné nepodařené podobné pokusy jinonárodní „plovoucí výstava“ všemožných výrobků tuzemských, jimiž má se najednou vyhověti vkusu a potřebám národů nejrůznějších, pracují Němci ku zvelebení svého vývozního průmyslu způsobem daleko promyšlenějším a účelnějším. Němci již dříve prostudovali vědeckými i obchodnickými expedicemi zemi i obyvatele východní Asie, opatřili si zevrubné zprávy o jejich vkusu, poměrech i potřebách, i vzorky zboží, které by se tam odbýti mohlo, a hledí nyní jednak doma vyráběti zboží v cizině opravdu odbytné, jednak zjednati výrobkům těmto bezpečný odbyt německými obchodníky, v cizích přístavech a obchodních střediskách usazenými.

V Turecku jsou Němci mezi nejvyššími hodnostáři vojenskými i občanskými, v jich správě jsou četné dráhy turecké, jejich lodě prostředkují valnou část námořního obchodu balkánského. V Malé Asii přejali němečtí kapitalisté dráhu anatolskou, podél které vzniká hojnost osad německých a která povznáší se na hospodářského organisátora Malé Asie, poskytujíc učelivému obyvatelstvu domácímu vyškolení v praktickém rolnictví, dodávajíc mu levně hospodářská nářadí, stroje, semena atd. a tvoříc si tak základy pro budoucí hojnou dopravu. V německých koloniích v Africe buduje vláda železné dráhy téměř o překot, aby panství své zajistila a rozšířila, výkony Němců pro úpravu zavodňování půdy budou dle samých francouzských listů vzorem pro podobné práce i v jiných územích a dílech světa. V Berlíně hledají prostředky, jimiž by evropské přistěhovalectvo bylo chráněno před zimnicí bařinovou v Africe, zařizují se školy a kursy pro nastávající kolonisty, aby seznámili se s geologií, zvířenou i květenou budoucího bydliště, s potřebnými pracemi rolnickými i řemeslnými a pod. Koloniální obchodní společnost německá organisovala jen za poslední rok v Německu přes 30 výstav koloniálních produktů německých a dodává obchodním komorám vzorky domácího zboží, jaké by šlo na odbyt v německých koloniích. V cestě Vilémově do Palestiny spatřují enthusiasté němečtí dokonce počátek německého panství nad celou Malou Asií, Palestinou a Syrií a vybízejí vládu, aby nedala se zastrašiti nároky ruskými, teď do pozadí zatlačenými.

I ve východní Asii Německo znamenitě sesiluje svou posici. Přístavy, jež od vlády čínské si „najalo“, budou východiskem pro další hospodářské dobývání pevniny. S Anglií dohodlo se o rozdělení stavby železnic a hospodářského vlivu tak, že Německu zůstane severnější poříčí Hoangha, Anglii jižnější Jangtsekiang, kdežto velikou dráhu, obě bohatá

poříčí a tím i města Peking a Šanghai spojující, zbudují oba státy společně.

Také z rychlého pokroku sibiřské dráhy těží Německo — Německo nebylo ani dříve již nováčkem v obchodě s Asií. Německá lodní doprava ve Vladivostoku předčila ode dávna rozsahem dopravu všech ostatních států, německé domy kupecké zabírají vždy větší procento obchodu východoasijského. Nedávno zřídila se v Hamburce německo-sibiřská obchodní a plavební společnost, jejímž hlavním sídlem má býti Chabarovka, hraniční stanice sibiřské dráhy. Zde má býti zařízen vzorný sklad zboží, vhodného k obchodování s ruskou Asií, a ústřední kancelář jako centrum a dozorčí úřad pro větší počet agentur, jimž chce Německo celé toto obrovské území obepnouti.

Tak vypadá světová hospodářská politika, kterou nemůže ovšem prováděti ani pouze vláda, ani konsulové, ani obchodní smlouvy, nýbrž ku které je potřebí i osobního přičinění a intelligence průmyslnictva i obchodnictva, která je tedy výsledkem soustavné promyšlené práce všech sil národa.

Jak uboze vyjímají se naproti tomu nářky našeho průmyslnictva, naše snahy a rozběhy velkoprůmyslové a „exportní“! *S.*

*

SOCIÁLNÍ. Dělnická schůze na Smíchově a obrat v taktice strany národně sociální — Potřeba odstranění osobních bojů — Socialisté slovenští a maďarští — Letošní žně v Uhrách — Potlačování agrárního socialismu — Úrazové pojišťování dělnické v Rakousku.

Veliká schůze dělnická dne 31. října na Smíchově, na které posl. Hybeš referoval o politické situaci, skončila bez výtržností a násilí, třebas byly silně zastoupeny obě dělnické strany. Ačkoliv z počátku „byla nálada, v níž ani vraždění nebylo vyloučeno“, jak podotýkají České dělnické listy, ač tisíce lidstva plnily místnosti, schody, chodby i ulici, ačkoliv policie i vojsko byly připraveny k činnosti — v nejkritičtějším okamžiku zjednán byl klid a místo očekávaného krveprolití „nastala klidná debata, v níž mluvčí obou stran vystříhali se výtek, jež tu neb onu stranu byly s to pobouřiti“.

A nejen na schůzi, kde nesnadné změření sil a rozsah možného krveprolití musil rozvážnější a vůdčí živly nezbytně nutiti k smířlivější náladě — i po schůzi prohlašují listy národního dělnictva přání, aby přestaly rvačky a aby křížily se jen sporné myšlénky, aby v záležitostech všedělnických šlo se společně, ve věcech sporných a odchylných aby platil boj zásadový, nikoliv osobní, aby bylo debatováno v užších kroužcích a méně na velkých schůzích, kde strana druhá budiž vždy pokládána, za hosta.

Heslem má tedy býti nikoli zničení a potření sociální demokracie, aby se pak teprve na jejích troskách znova pracovalo, jak dosavad bylo hlásáno, nýbrž soužití a částečné spolupůsobení, v ostatním pak věcné a klidné zápolení.

S potěšením vítáme obrat a přejeme si, aby byl trvalým, aby národní dělnictvo odstranilo z inventáře svého neblahé dědictví z dob mlado-

českých bojů se Staročechy, ony zbytečné nepravdy, nadávky, násilí, jimiž nikdy ještě žádný protivník nebyl ani získán ani přesvědčen, nýbrž které vždy jenom budily roztrpčení, prohlubovaly dělící propast a působily sesurovění myslí. —

Uherskoskalický „Hlas" přináší z listů slovenských socialistův zajímavé zprávy o socialismu na Slovensku. Slováci vlastní organisované strany sociálně-demokratické nemají; je sice slovenských socialistův na 20.000, ale chybí jim vzdělaných a poctivých vůdcův. Poměr jich k zastupitelstvu maďarské strany soc.-dem. je velmi přátelský. Před persekucí zasedal v zastupitelstvu strany i zástupce Slovákův, a i nyní strana maďarská podporuje dosti značně soudruhy slovenské. Maďarští soudruzi zřídili při svém vzdělávacím spolku slovenskou filiálku (dělnický spolek slovenský by vláda sotva povolila) a nabídli se opatřiti pro ni i slovenské knihy. Veřejné schůze konají se jednou za měsíc, rozpráví se o dělnickém zákonodárství, všeobecném právu hlasovacím a pod. I čeští socialisté, kterých je v Pešti mnoho, podporují Slováky všude a spoluúčinkují při jejich podnicích a zábavách. Za to t. zv. salonní socialisté slovenští ztichnou ihned, jakmile se ohlásí nepříjemnosti persekuce. I na „dolní zemi" mají slovenští socialisté mnoho stoupenců mezi sedláky.

Žně dopadly letos v Uhrách nad očekávání klidně. Příčiny jsou: povolání reservní armády slovenských dělníků hornouherských do nížiny a snad i drakonická opatření vládní. Nedařilo se sice v uherské nížině dobře ani žencům trenčanským, ale hlad, který co zimu zuří v jich domově, přemáhá a i budoucně přemůže všechny jiné rozpaky. Hlad jedněch nedovoluje zlepšiti své postavení druhým.

Vláda uherská dobře ví o materielních bědách veliké části uherského obyvatelstva; jde-li o zvýšení uherského příspěvku na společné záležitosti, ukazují v Uhrách na obrovský ruch vystěhovalecký, jako žebrák ukazuje své rány. Ale léčiti je zná vláda jen stejnými prostředky, jako snahy národnostní: četnictvem a soudy.

Nedávno byl v tiskovém procesu pro dolnozemský agrární socialism opět odsouzen známý Varkonyi k 10měsíčnímu žaláři. Jiný obžalovaný sedlák byv tázán, ví-li, co je socialism, odvětil, že chtějí „takový společenský pořádek, aby člověk mohl žíti". Socialisté po pravdě předělávají tedy známé uherské přísloví v nový, správnější text: *In* Hungaria non est vita, leda pro průmyslové a obchodní spekulanty a dobrodruhy

Rakouské ministerstvo vnitra vydalo právě zprávu o stavu dělnického úrazového pojišťování v roce 1896. Přímo úžasným způsobem stoupá počet úrazů v podnicích pojišťování podrobených. Pojišťovnám bylo oznámeno úrazů vůbec v roce 1894 40.259, v roce 1896 dokonce 64.655; z těchto smrtí skončilo z letech 1894—1896 po řadě 670, 835, 929 úrazů a trvalou nezpůsobilostí ku práci v týchž letech 3721, 4924 a 5399 úrazů, kdežto přechodnou nezpůsobilost k výdělku, delší čtyř neděl, mělo v zápětí v týchž letech 8181, 10.636 a 12.216 úrazů. Průmysl způsobuje tedy u nás ročně skoro jednomu tisíci lidí násilnou smrt a činí z více než pěti tisíc doživotní invalidy úplné nebo částečné. Ne tedy pouze na bojištích válečných, i v práci průmyslové padají hekatomby lidí, jichž počet souměrně vzrůstá s tím, jak množí a rozšiřují se průmyslové

podniky, jak zavádějí se výrobní způsoby, které směřují k neustálému zrychlování a zlevňování výroby, jak vytvořena je celá soustava, dozorci, premie na větší výrobu, pokuty atd., k tomu cíli, aby dělník hleděl stupňovati výkony na úkor zdraví a bezpečnosti, a naproti tomu jak málo dbá se o zdokonalení zařízení ochranných!

Žalostné jsou též finanční výsledky pojišťoven úrazových. Na rentách a j. příspěvcích bylo v r. 1896 vyplaceno 3·15 mil. zl. (r. 1894 jenom 1·69 mil. zl.), ale na premiích bylo vybráno pouze 7 55 mil. zl., a poněvadž úhrnné výdaje úrazoven spolu s kapitály, kterých je potřebí k úhradě rent toho roku vzniklých na celou dobu, po kterou renty pravděpodobně budou trvati, obnášely 11·84 mil. zl., skončil tedy pouze rok 1896 pro úrazovny deficitem 3⅓ milionu zl. Se schodky let minulých obnáší nekrytý deficit úrazoven celkem 5·9 mil. zl., na čemž účastna jest úrazovna pražská obnosem 3·6 mil. zl. a vídeňská obnosem 2·35 mil. Aktivní byla r. 1896 jediná úrazovna v Brně.

Příčiny neúspěchu spatřují jedni ve špatné soustavě a jiní v nedostatečné správě. Tito ukazují na veliké náklady správní (roku 1896: 630.000 zl.), zejm. vyšetřovací náklady při úrazech, na nepřiměřené sazby, na špatná opatření kontrolní, na zatajování povinných premií atd., onino chtějí dosavadní system úhrady kapitálové nahraditi úhradou přirážkovou, při které by se každoročně rozvrhovaly jen skutečné výdaje úrazoven.

Jisto jest, že tarif premiový je velice nedokonalý; stavební podniky jsou na př. passivní asi o 400.000 zl., kdežto průmysl textilní platí premie asi o 100 000 zl. větší, než by naň připadalo dle úrazů skutečně vzniklých. Největšími závadami jsou však po našem přesvědčení: nedostatek prevence a řádného intensivního dozoru orgánů živnostenské inspekce, stavebních i bezpečnostních. — *V.*

*

ŠKOLSKÉ. **Sjezdy českého učitelstva v Přerově, Pavlovicích a Opavě, německého v Brně a slovinského v Lublani — Klerikální sjezdy o školské otázce — Zemská porada učitelstva moravského — „Die Zeit“ o poměrech rakouského školství a učitelstva**

O prázdninách uplynulých konána byla řada učitelských sjezdů. Cítí se stále intensivněji, aby sjezdy učitelské stávaly se vždy více pracovními než dosud. Touto vlastností ani letos ještě všechny sjezdy nevynikaly. Zvláště by na sjezdech mělo býti uvažováno o tom, kterak organisace stavu, ve které je síla a moc jeho, postoupila, které jsou příčiny, proč tak pozvolna se v organism vžívá, a jak je odstraniti. —

Sjezd učitelstva v Čechách, který měl v Klatovech rokovati podrobně o kulturních úkolech učitelstva v národě, byl pro letošní rok odvolán. — České učitelstvo na Moravě sešlo se ke dvěma sjezdům. Sjezd Ústř. spolku v Přerově žádal pro vzdělávání učitelstva úplnou střední školu a dvouletý kurs paedagogicko-didaktický, nebo zvláštní akademii. Obsazování míst chtěl míti svěřované okresním školním radám. Dosud totiž v obsazování míst učitelských namnoze neuvědoměle a nespravedlivě zasahují navrhováním terna místní školní rady. Vedlé toho

žádáno na sjezdě odstranění nespravedlivého disciplinárního řádu a upravení hmotných poměrů dle požadavků anketě podaných. Klerikální „Hlídka“ s potěšením zaznamenala o tomto sjezdě, že „vyhnul se opatrně otázkám palčivým“, roz. otázce klerikální školy a poměru politických stran k ní. —

Vedlé sjezdu v Přerově konán krajinský sjezd učitelstva jižní Moravy v Pavlovicích na oslavu stoletých narozenin Frant. Palackého, o jehož významu vhodně promluveno. Při jednání o výchově slováckých dětí (ref. M. Bezděk) žádáno, aby vyučovací plány škol byly přispůsobeny slovácké povaze, aby škola nestírala rázovitou zvláštnost slováckých dětí a brala ohled na jejich krajové zvláštnosti. Al. Mrštík vybízel, aby se Bartošův materiál o dětech sebraný nejen znal, ale i prakticky ve škole i mimo školu využitkovával a novým sbíráním rozšiřoval. J. Noháč pojednávaje o učitelských úkolech v ohledu národním a politickém odsuzoval jednostranné pěstování politiky a doporučoval ve smyslu Palackého programu drobnou práci národní. Jos. Havlík mluvě o úkolech učitelstva v ohledu národohospodářském litoval, že politické strany a žurnalistika pro samou vysokou politiku vzdělání lidu i v tomto ohledu zanedbávají. Učitelstvo musí národohospodářský program provádět a budit v lidu podnikavost a ducha obchodního. K tomu je ovšem třeba, aby bylo samo v národohospodářství vzděláno. Na loňském sjezdu v Kutné Hoře bylo již poukazováno, že i Lindner národohospodářství pojal v základní předměty návrhu své „Vysoké školy paedagogické“, kterou chtěl míti zřízenu při školách vysokých. S potěšením zaznamenati možno, že kursu národohospodářského v minulém měsíci v Praze pořádaného účastnilo se vedle dělnictva a studentstva hojně i učitelstvo, zvláště měst venkovských. —

Krajinský sjezd v jižní Moravě jednal o důležitých otázkách věcně a činí pořadatelstvu i jednotlivým zpravodajům čest. —

České učitelstvo ve Slezsku usneslo se na sjezdě svém v Opavě konaném zříditi jubilejní „Podporovací fond pro vdovy a sirotky po českých učitelích ve Slezsku“ a věnovati k tomu účelu část svého služného. Nic nemůže jasněji illustrovati neutěšené právní poměry učitelstva jako zjev takový. Učitelstvo je nuceno procenty ze svého služného činiti opatření, které přece přísluší zemskému zákonodárství. Také učitelstvo několika okresů v Čechách se k takovýmto dobrovolným obětem zavázalo. — Na sjezdě v Opavě voláno také po zřízení státního českého ústavu učitelského. V době, kdy učitelstvo všechno je se vzděláním na nynějších učitelských ústavech nespokojeno, nemělo by se již po dalším zřizování takovýchto ústavů volati. Ti, kdož se povolání učitelskému věnovati chtějí, měli by raději vystudovati celou střední školu. Doplňovací zkoušku z paedagogiky a z těch předmětů, kterým se na střední škole neučí, vykonali by pak na učitelském ústavě velmi snadno.

Německé učitelstvo soustředěné v „Oesterreichischer Lehrerbundu“ za officielní účasti zemské školní rady a zemského výboru (zjev to na českých sjezdech učitelských nevídaný) rokovalo na sjezdě v Brně o změně říšského zákona školského. Žádáno tu, aby škola obecná odchovávala mravně dobré lidi a pevné charaktery, tělesné i duševní vlohy aby zdokonalovala a vyzbrojovala chovance vědomostmi a zručnostmi, státním občanům potřebnými, aby volba knih a pomůcek příslušela okresním

konferencím učitelským, aby počet žáků pro jednoho učitele z 80 snížen byl na 40, aby osmiletá školní návštěva důsledně byla provedena, aby z okresních prostředků poskytoval se chudým oděv a obuv, knihy pak a jiné školní potřeby aby školní obce poskytovaly a konečně, aby počáteční služné učitelů řídilo se předpisy XI. a X. hodnostní třídy úřednické. Na konec sjezdu přijat návrh, jímž „se vyslovuje nejvřelejší pozdrav snahám českého učitelstva, čelícím ke společnému boji proti nepřátelům světla a pokroku a pro svobodu školství a vzdělání“. —

Nutnost společných schůzí učitelů českých s německými za příčinou snadnějšího uzákonění nejpřednějších hmotných i právních poměrů učitelstva uznal nedávno také „Komenský“ v Napajedlích na Moravě. — Proti usnesení sjezdu brněnského ohradil se rakouský spolek katolických učitelů dne 1. října a vyslovil politování, že proti usnesením sjezdovým, čelícím „proti sv. víře, požadavku svědomí a zásadám paedagogiky“ ani jeden z rakouských učitelů se neozval. —

„Olomoucký Pozor“ porovnal český a německý sjezd učitelstva na Moravě. O českém sjezdu v Přerově poznamenal při tom, že se úzkostlivě vyhýbal každé zmínce o politických poměrech. Na sjezdu německém ozývalo se sebevědomí, výbojnost za politická práva a svobodu učitelstva a odpor proti každé reakci. V těchto slovech je mnoho trpké pravdy a protest předsedy Ústř. spolku učitelského na Moravě F. Slaměníka nic v tom nezmění. Je na čase, aby učitelstvo nejen v Čechách, ale i na Moravě přimilo více šíje a stávalo se sebevědomějším, nejen svých povinností, ale i svých práv, pokud mu nejsou ještě všechna odňata, znalejším. — Parádním, slavnostním byl sjezd slovinského učitelstva v Lublani. Za účastenství Čechův a Charvátův manifestována byla na něm slovanská vzájemnost. —

Také řada klerikálních sjezdů obírala se o prázdninách otázkou školskou po svém ovšem známém způsobu.

Druhý sjezd katolický v Praze za protektorátu P. Marie a protekce sv. Václava osobně světícím biskupem dr. Kalousem vyžádané, vyslovil své vřelé tužby po škole konfessionální. Žádal, aby provedeno bylo rozdělení žactva dle náboženského vyznání, aby byli ustanovováni jen ti učitelé, kteří prokáží způsobilost k vyučování náboženskému tak, aby kněži mohli obtížný úkol s vyučováním tomuto předmětu spojený složiti bez starosti zcela na obtížená bedra učitelstva a sami ovšem ponechati si náležitý dozor, aby učebné knihy pro školy obecné, měšťanské a paedagogia procházely censurou klerikální, aby všechny předměty učebné, zvláště dějepis a přírodní nauky, vykládány byly v duchu církve, aby zavedena byla sedmiletá místo osmileté docházky školní. Za to by klerikálové ovšem upustili od úlev v docházce školní poskytovaných. Touženo také po zvelebení průmyslových, obchodních a hospodářských škol pokračovacích zavedením církevního spoludohledu, vyučování náboženského a modlitby před i po vyučování.

Podobné požadavky vysloveny byly i na druhých sjezdech klerikálních: moravském sjezdu kat. učitelů na Velehradě, rakouském sjezdu kat. učitelů v Meranu a německém sjezdu katolíků v Krefeldu. Že mnohé z postulátů klerikálních se splňují, toho důkazem jest nejnověji

nařízení vídeňské školní rady, aby správy škol ve vnitřním městě Leopoldstadtu a v Alsergrundu rozdělily žáky podle náboženského vyznání. V Čechách stačí již dokonce vyslovené přání biskupa Brynycha k tomu, že zemská rada školní i se svými svobodomyslnými členy (Heroldem, Čelakovským a j.) se usnáší na tom, aby učitelstvo bylo povinno vybízeti školní mládež intensivněji k návštěvě kostela. —

Zemské úřady školní jsou povinny slyšeti mínění, návrhy a přání učitelstva v otázkách, které jim předloží. Kromě delegátů, které do zemských konferencí vysílají okresní porady, mají právo účastniti se zmíněných porad také virilníci, kterými jsou všichni okresní inspektoři, ředitelé učitelských ústavů a škol měšťanských. Před dvěma roky konána byla zemská konference v Čechách. Přijata byla v ní řada důležitých návrhů, jimiž by školství mohlo býti zvelebeno. Do dnes však většina návrhů oněch zůstala neprovedenou. Nedávno ukázáno na těchto místech, kterak zemský úřad školský ignoroval návrhy zemské porady v otázce učebných osnov, které téměř zcela nezměněné znova vydal. —

Letos v září konala se zemská porada učitelstva moravského v Brně. V otázce vyučování kreslení ve škole obecné vyslovila se jednomyslně pro kreslení volné bez stigmat, na základě názorů na předměty skutečné, technické a přírodní. —

V debatě o potřebě vyššího vzdělání učitelstva žádali sice někteří řečníci vzdělání na celé střední škole a dvouletý kurs paedagogický při universitě, — na konec ale přijata resoluce, vyslovující se pro rozšíření ústavů učitelských ze čtyř na pět ročníků a pro reformu vyučovacího plánu v nich v tom směru, aby podávaly takovou míru všeobecného vzdělání jako škola střední a důkladnější než dosud vzdělání odborné. Dosavadními reformami ústavů učitelských, kterými míra všeobecného vzdělání učitelstva byla značně snížena, posloužilo se jenom stranám reakčním. Stěží možno věřiti, že prodloužením studia na paedagogiích o jeden rok stane se žádoucí náprava. —

V otázce učebných osnov a učebnic usneseno, aby tyto přizpůsobeny byly změněným (?) osnovám českým, aby školní knihy uvedeny byly v souhlas s osnovami, a aby přihlížely přiměřeně, zvláště v části zeměpisné k Moravě a Slezsku. — V jednání o návštěvě školní vyslovila konference nejhlubší přesvědčení, že jak pro vychovatelský, tak i pro vyučovatelský úkol školy jsou úlevy v návštěvě školní nejvýše zhoubny a škodlivy. Žádáno jich zrušení a důsledné provedení úplné osmileté návštěvy školní. —

Konference zemská doporučila zřizování útulen pro mládež opuštěnou, mravně zanedbanou a spustlou v počtu náležitém a poměrům odpovídajícím. Všechny ústavy tvořiti by měly jediný organický celek a počet chovanců v žádném z nich neměl by přesahovati 100. Ve příčině nákladu na ústavy ony poukázáno na přebytky v sirotčích pokladnách. —

Porada vyslovila se dále pro úplné zrušení vyučování polodenního, pro které ozvaly se na sněmech zemských v Čechách i na Moravě některé hlasy velkostatkářů i rolníků. — Ku konci podáno a přijato 11 samostatných návrhů, mezi nimiž zvláště návrh na úpravu

hmotných i právních poměrů učitelstva, na obsazování učitelských míst, na udílení cestovních stipendií, rozšiřování učitelských knihoven, na zřízení jednoty filantropické pro Moravu a některé jiné návrhy pro veřejnost méně důležité.

Lze jenom vysloviti přání, aby návrhy přijaté byly brzy uskutečněny. Jen tak nabude šestá konference učitelstva moravského pro rozvoj školství významu. —

Poměry rakouského školství a učitelstva ostře, ale správně kritisovala nedávno ve zvláštním článku vídeňská „Die Zeit", četnými fakty dovozující, že v zemích rakouských je interkonfessionální školský zákon, ale s výhradně katolickým nátěrem. Země, kterým uloženo školský zákon provésti, ani po třiceti letech tak neučinily. V naší říši jest ještě dnes na jeden million dětí bez vyučování a 29% všeho obyvatelstva jest tu analfabetů. (Ve Švédsku jest analfabetů pouze 0·6%, v Dánsku 0·8.) Jedna škola v Rakousku připadá na 1350, v Německu na 800 dětí. V Dánsku připadá na jednu třídu průměrně 35 žáků, v Rakousku jsou ještě třídy se 100 až i se 180 žáky, ačkoli zákon připouští nejvyšší počet dětí ve třídě na 80. Dětem stížena jest nemálo docházka do školy tím, že jedna škola je průměrně na 16·13 km². Ve školách nevychovává se vlivem byrokratismu a klerikalismu mládež k pravdě, rozumu, ale k nesamostatnosti a bezmyšlenkovitosti. Při zanedbávání školství není také ovšem ani dost malého ohledu k učitelstvu. Ani jediná země v Rakousku nevyhověla zákonu ustanovujícímu, že učitel má míti takové služné, aby, prost jsa všeho vedlejšího zaměstnání, mohl se zcela svému zaměstnání věnovati.

Více než polovina učitelstva má v Rakousku méně než 600 zl. ročního příjmu. Čtvrtina nemá více než 400 zl. a na 1500 učitelů živoří tu o služném 200 zl. ročně. V Tyrolsku má toto služné 54% učitelstva. Pisatel článku uzavírá z těchto a podobných úkazů ve školství, že v Rakousku se provádějí jenom zákony vojenské a berní a že Rakousko chce býti sice státem velikým, ale nikoli kulturním. —*e*—

FEUILLETON.

„Odkaz J. V. Friče.“

Tak živě vidím Jej před sebou . . .

Přicházíval mezi nás do té rozsáhlé, nízké, začouzené místnosti u sv. Tomáše na Malé Straně. Tam kolem Arbesa a Aleše kupilo se nás večer co večer několik lidiček, básníků, belletristů, malířů, bohémů plných sebevědomí, s velikými aspiracemi a žádným jménem — zaletl časem k nám a byl vždy osou všech pohledů, centrem hovoru, mlčky uznaným presidentem stolu.

Nevěděli jsme toho zrovna mnoho z životní jeho romantiky . . . Že v roce 1848. jezdil na koni a „komandoval“, že chtěl dáti zastřeliti místodržitele hr. Thuna, že měl býti sám zastřelen na dvoře Uršulinských kasáren, že byl vězněn v kasamatech komárenských, že byl v r. 1866. spolupracovníkem Bismarkovy proklamace: „An das glorreische Königreich Böhmen“, že byl amnestován, začal vydávati svoje „Sebrané spisy“, které uvázly čtvrtým svazkem a že tiskne své „Paměti“. —

Úcty zajisté a závidění hodný to život pro nás, kteří jsme s despektem zírali na šosácké biografie našich předchůdců a současníků, ale myslím, že kouzlo jeho osobnosti bylo přece jen mocnější a jímavější. Frič byl jedním z nás vzdor svým padesátipěti letům . . . Byl jedním z nás svými černými vlasy, pružnou postavou, svěžím obličejem, vervou hovoru, svižností ducha — ba, Frič byl v mnohem ohledu mladší, daleko mladší . . . Ani stopy po životní únavě, skepsi, blaseovanosti, přesycení a jakémsi otrávení — ani stopy po těch nemocech, kterými jsme stonali my, „mladí“. Extrémy se dotýkají: my, mladí starci, milovali jsme toho starého mladíka . . . Byl jedním z nás; cítili jsme se volnými, svobodnými, troufali jsme si diskutovati s ním, odporovati mu: nebylo v něm ani sledu po blahosklonné prorocké nadutosti, nebyl upjatým, nedal nám nikdy znáti, že už je kusem české historie, jménem v dějinách literatury, netísnil nás . . . Tak se podíval přátelsky sdílně svým pěkným zrakem na každého, dovedl otočiti židli a obrátiti se plným tělem ku každému mluvícímu, zasmál se od srdce — slovem: nevím, kdo vedle Arbesa byl z našich starých pánů nám mladým kdy bližším, než J. V. Frič . . .

*

V roce 1886. na svůj svátek pozval nás, tomášovce, k večeři. Bylo to na „krásné vyhlídce“ na Kr. Vinohradech. Hostitelem byl znamenitým. Roztomilý, pozorný — ký div, že za chvíli (ač nás, bohémy, hojnost nezvyklých jídel, neznámá vína, drahé doutníky z počátku trochu mátly a sobě samým odcizily) rozechvěla se po sále příjemná nálada. Mluvilo se, připíjelo, zpívalo a Frič vždy v čele, vždy prvý. Zpíval sympaticky slovácké písně národní, polskou hymnu, zanotoval marseillesu, ukazoval nám csardás — bozi vědí, co vše bylo. Byl to jistě jeden z krásných večerů jeho života . . .

A tehdy nám rozdával svoji právě vyšlou „Novou píseň o hrozném sfalšování starých památek, objeveném skrze dvě hvězdy českých a vysokých škol pražských roku tohoto. Zpívá se jako: Jabůrek u kanonu stál.“ Úpravou byla píseň dobrou imitací jarmarečních ballad; byla tištěna švabachem a na měkkém papíře, i slohem je zúmyslně připomínala:

Lidi zlatý, to je škandál,
v Praze strh se hroznej randál
pro dvě moudré palice,
ty to mrzí velice,
že co svět světem stál,
vše Hanka sfalšoval.
Masaryk s Gebaurem v spolku
na půlzlatovém to kolku
ekstra-poštou dostali,
aby nám vykrákali,
za to, že co svět stál,
vše Hanka sfalšoval.

atd. Píseň se zpívala. Najednou Frič přistoupil ke mně: „Příteli, vy nevěříte v pravost rukopisů?“

Já: „Mně je to jedno.“

On: „Že nezpíváte!“

Já: „Je tady chyba v metrum. Máte samé trocheje, najednou v předposledním verši jamb: „Že co svět světem stál“. Nedá se to zpívat. V „Jabůrkovi“ též není jamb.“

Díval se na mě chvílku beze slova. Udiven, překvapen, v očích mu tkvěl tázavý onen výraz, jejž mívají děti, když se jim něco naskytne v životě poprvé . . . konečně vybuchl: „Pro boha, kam to spějeme!? Jedná se o Rukopisy a mládež se dívá, jsou-li tam jamby! Člověče! Však si ještě promluvíme!“

*

A promluvili jsme si. Bylo to zase u Tomáše. Frič mluvil o Rukopisech s nadšením. Já reprodukoval vše, co jsem proti nim četl. Svého úsudku jsem neměl. Neviděl jsem v rukopisech zvláštních kras, básnického pokladu, ale také jsem se nerozehříval proti nim, nechápalť jsem tehdy dosahu celého toho boje vůbec. Četl-li jsem pilněji to, co bylo psáno proti, tož to se dá dnes lehko vysvětliti: skepse ležela skutečně v povaze naší tehdejší generace. Zanikal tehdy starý svět . . . Frič se rozehříval . . . Do hovoru zasáhl Arbes tou ostrou logikou, pronikavou

analysou a nezvratnými konklusemi, jak je mistrovsky ukázal ve svých „Romanettech“ . . . Na průběh rozmluvy se nepamatuji . . . .

„Ale říkejte si, co chcete, mou víru v Rukopisy nezvrátíte . . .“ ukončil disput rozčilený Frič.

*

A teď něco en passant. Ervín Špindler byl zvolen po Dru. Mattušovi na Mladoboleslavsku na říšskou radu. Přijel do Vídně. Setkali jsme se u nebožtíka Eima. Po obědě vyjeli jsme na procházku a cestou připadl Eim na Rukopisy . . . „Řekni mi, Ervínku, Ty, tak rozumný člověk, jak můžeš věřit ještě v Rukopisy?“ A Špindler se rozpálil. Hádka. Byli jsme dva proti jednomu (tehdy jsem byl už z přesvědčení proti) — konečně Špindler řekl resolutně: „A říkejte si, co chcete, já už s tou vírou v Rukopisy chci umřít!“

Byl konec hádky . . . já si maně vzpomněl na J V. Friče. Marný každý disput, marný každý důkaz: víra v Rukopisy jest už částí jejich „já“, nemohou, nedovedou, nechtějí jí ztratit . . .

*

Když jsem vydal „Confiteor . . .“, setkali jsme se s Fričem. Byl vážný, jaksi přísný. Sedl si vedle mně, podívá se mi do očí a povídá: „Napsal jste skutečně tu knihu Vy?“

Přisvědčím.

„Člověče, příteli, napsal Jste to s vědomím? Cítíte to všecko?“

„Ano.“

„A vy tam povídáte, že nemáte ideálů? Že máte jen nenávist? Vztek? Kam to spějeme? Jste Čech? Nevidíte kolem sebe? Za sebe? Je-li to všecko pravda, dejme se zahrabat, zakopat, jsme hotovi, čert nás vezmi!“ bouřil Frič. „Předělal Vás tenhle kabát?“ (Byl jsem vojákem.) Oči mu jiskřily, chvěl se hněvem. To bylo ono rozhořčení, které mu diktovalo onu pověstnou báseň v Šotku, odpověď to na Zeyerovy verše „Slavii“. Maně jsem si vzpomínal na tu invektivu, maně mi tanulo na mysli jedno slovo z ní, „zmetku“ — Frič mi ho neřekl, ale bylo mi, že se mu ten výraz dere z hrdla . . .

Než konečně mi přece položil ruce na ramena a podíval se dobrácky na mě: „Ať už nic takového neděláte . . .“ Extrémy se dotýkají . . .

Za čas byl na Žofíně nějaký bazar. Frič tam hrál, zpíval, snad i tančil. Slyšel jsem několik poznámek, které mě píchly. Bylo mi líto toho jeho čistého nadšení... Napsal jsem sonet: „Jednomu z r. 1848.“

Četl-li to, poznal-li, že ho mám rád, nevím.

*

Vrátiv se do Čech, našel poměry valně změněné. Ti, kteří s ním kdysi stáli v literárních dávných bojích v jednom šiku, byli již hotovými literáty, byli okolnostmi odkázáni v jisté ovzduší a na jistá místa,

byli životem již propracováni, uzavřeli se ve svůj kruh, našli si svou posu, byli starou generací. Frič, věčně mladý, věčně čilý, věčně bojovný, našel generace jiné, s jinými tužbami, jdoucí po jiných cestách . . . Domov mu byl jaksi cizinou. Měl haldy rukopisů: básně, tragedie, veselohry, literární studie; zaklepal v divadle, klepal v různých redakcích — všude mu dávali znát, že jest jiná doba, jiní lidé . . . Našel jediné útočiště v „Palečku“ a v jeho příloze „Šotku“, které vydával nebožtík Rudolf Pokorný. Pokoušel se proniknouti — marně. „Sebrané spisy“ jeho zanikly čtvrtým svazečkem, tragedie „Pobělohorci“, předčítaná v konviktě, měla úspěch pouze u poslouchajících — u mládeže. A když tak někdy v našem kruhu zvážněl jeho pohled melancholickým smutkem, tušili jsme dobře příčinu. Na mladou ohnivou duši jeho padal v domovině mráz . . .

*

V řečených „Sebraných spisech“ v třetím svazku vydal „Různé básně“. Doprovází je „Připomenutím“, charakterisujícím jeho názor na poetickou činnost svoji, cenu, jakou práci své přikládal, intence, jaké měl, zkrátka vše, co chtěl. Praví: „Přikročuje tímto svazkem k vydání všech svých básní, pokud k doplnění věrného obrazu, jak vyvinovala se básnická snaha má, posloužit mohou, byl jsem od upřímných, ale jak bohdá čas ukáže, příliš úzkostlivých přátel svých varován, bych pro nedokonalost formy a rýmu v poměru, kdy povstaly a k jaké dokonalosti vyšinula se zatím, jakž uznati musím, mladší básnická generace, nepočítal právě s pokusy větším dílem nejstaršími a tedy přirozeně slabšími.

Myslím však, že co má vnitřní cenu, přežije dobu i měnivého vkusu obecenstva i okamžitou náladu poety. V létech, kdy lyrické mé pokusy povstávaly, nebylo možné je uveřejniti, překážely tomu veškeré dané poměry — a nyní, když jim po dlouhé uzavřenosti volno vylítnout a k srdcím promluvit (ovšem, že snad jen původci) dojemné jich nedostatky a křehkosti pozakrýt bohatšími obrazy, zvučnějším rýmem a kypřejší snad i květnatější mluvou moderní?!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Podávám tímto s úmyslem a rozmyslem především výlevy subjektivní, písně z většího dílu příležitostné, v pořádku s malou výjimkou chronologickém. Kdo by mne chtěl kontrolovat, nechť nahlédne do obsahu, kde při každém čísle udán přesně rok jeho původu.

Potřebný sem tam komentár vyskytne se časem v zápiskách mých, jež také již k tisku připravuji. Nevtíraje se nikomu, prosím tímto po letech o povšimnutí!“

*

Spisovatel ve své totalitě — to jest první vůdčí ideou a kardinálním požadavkem při súčtování s činností každého autora, jakým mají býti sebrané spisy. Tak jednal a chtěl důsledně a správně J. V. Frič. Měniti, roztrhávati sbírky, vyhazovati strofy, má právo jen jediný člověk, žijící autor. A někdy ani ten ne. Poručil-li na př. Neruda za živa, že

jen ty a ty věci smějí být pojaty do jeho spisů — neplatí ten rozkaz. Neruda autokritik mohl se mýlit a mýlil se. Jakmile zemře autor, stojí tu celá činnost jeho jako kamenný pomník a žádná ruka na světě není oprávněna rušiti jej, lámati, vybírati kaménky, které se těm oněm očím zdají býti zajímavými, estetickými, krásnými. Jedna otázka existuje pouze: byl to někdo, jenž něco znamenal, či byl to nikdo? — Nic více. Není na př. vůbec disputu o tom, že by se někdy našel vůbec člověk, jenž by chtěl zachovati Silorada Patrčku budoucnosti. Byl to snad pilný, dobrý člověk — to nám stačí, tuším, všem, i literární historii. Něco jiného však jest u spisovatele významu, řekněme, Fričova. Snad jest básníkem pouze druhého řádu, snad ne zrovna velikým dramatikem, ne vynikajícím prosaistou, ale ve své totalitě jest zjevem, jemuž není hned tak rovna. A tu má každá řádka význam, každá i ta nejnepatrnější věc jest součástkou národního jmění, kusem kultury. Sahati na takové dílo, drobiti je, vybírati a sestavovati kaménky podle svého vkusu bylo by nepietou k památce autorově, bylo by hříchem na nesmrtelné duši, jejíž jediným odkazem jest takové dílo, bylo by zneuctěním poctivého pracovníka. Toho by byl schopen nějaký literární nádenník, jak už to métier takých lidí nese, ale zajisté nikdy jiný autor, sám básník vážných aspirací. Ten by si cizími rozdrobenými kostmi ořechů nesrážel.

*

Jako jubilejní knihu k padesátileté památce roku 1848. vydalo nakladatelství Šimáčkovo „Odkaz J. V. Friče". Řeknu hned, že řečené nakladatelství jest jediným u nás, které pokud na něm jest, má veškerou pietu a snahu nejlepší vůči pracím našich starých pánů. Konstatoval jsem to již před rokem při kritickém a vzorném vydání „Básnických spisů Karla Havlíčka", které uspořádal Quis, konstatuji rád i dnes tak při Fričovi. Svazeček má slušný papír, slušný tisk, dvě zajímavé podobizny a pěkný autograf.

Výbor uspořádal a předmluvu napsal tentokrát J. Vrchlický.

Podíváme se na předmluvu. Dobře psáno. Vrchlický má sílu suggesce, někdy ještě větší autosuggesce. Vzpomínám tak maně: kdykoli psal o našich starých pánech, vždy našel velikého poetu. Něco kolumbovského v poesii leží již v jeho povaze. Milota Zd. Polák, Šafařík byli povýšeni na velké poety, z Kollára udělal fulminantního, sopečného ducha, což bylo ovšem dosti smělé, uváží-li se, jak pracně Kollár lepil svůj Předzpěv a jak kudrlinkoval stilem XVIII. století své bezcitné erotické znělky.

Však k té autosuggesci se ještě vrátím.

Zajímavé slovo vyřkl pořadatel na str. II. „My všichni z let sedmdesátých a osmdesátých jsme měli v živé paměti jeho (Fričův) malý Výbor poesie*) vydaný r. 1861 v Ženevě a věděli jsme, co tam jest zahrabaných a zapomenutých drahokamův." — — — — — „třeba i jinde jsme se rozcházeli s ním v náhledech a zásadách — těch několik perel stačilo nám zachovati památku básníka jasnou a povznešenou nad všechen rmut časových a přechodních srážek a obratů." —

[1]) Kniha se ovšem jmenuje: „Výbor básní".

Kéž by byl p. pořadatel tyhle řádky napsal a rozvedl před dvaceti lety! Mohl tvůrci těchto perel a drahokamův spůsobiti příjemnou chvíli — eh, což chvíli! snad i více chvil, mohl jeho „Sebraným spisům“ tím pomoci tak, že by snad byly mohly vycházet dál — vždyť ony zhynuly na netečnost obecenstva a na tu zhynuly proto, že nebylo rekomandace...

Pěkný příklad autosuggesce podává str. III. Tu je celý klimax. „Výmluvný výraz tohoto ocenění poesie Fričovy podán byl v II. dílu „Anthologie české poesie XIX. věku“, vydané „Májem“. Výbor tam zachycený jest dnes ovšem již jednostranný. Neznali jsme právě v oné době jeho sbírku nejvážnější, posud v rukopise tajenou „Písně z bašty.“ — — — Vedle byronisty-lyrika a balladisty máme tu básníka politického vzácné síly a výmluvnosti, jakých nemáme nazbyt. Skoro můžeme říci, že se cyklem tímto nám ve Fričovi představuje „homo novus“, o němž jsme neměli tušení. Ba, zdá se nám, že i výbor ženevský jako i vše, co později z pera jeho publikováno, jest pošinuto hodně do pozadí“ atd. atd. — cítíte jak jedna věta suggeruje druhou, a mince uznání se sype hustěji a hustěji?

Přijdete-li potom na str. XXI., čtete o balladách: „Vedle znamenitého cyklu „Písně z bašty“ a „Rozpravy duše“ pojali jsme do knihy přesný výbor z výboru ženevského i z chronologického vydání Ottova. Z těchto smíšených skladeb je zjevno, že Frič byl výborný balladista. Málo kousků, ale mohl by je podepsati i mistr tohoto genru u nás, J. Neruda. A každá ta ballada má svůj pevně jako z kovu ulitý stil. Mně jsou osobně nejmilejší partií z jeho uměleckého díla.“ Myslím, že zas jedna taková autosuggesce. P. pořadatel zapomněl patrně na onu na str. III., neboť by si byl musil připamatovat, že pošinul vše i tyto ballady „hodně do pozadí“.

Na str. VII. přirovnává Friče k V. Hugovi. Jistě zase veliký kompliment pro Friče — kdyby jen argumentace byla trochu silnější. Mohl jej stejným právem přirovnati ku Carduccimu, Freiligrathovi, Björnsonovi a t. d. a t. d., nejlépe však by bylo bývalo říci, že Frič byl — Fričem.

Na str. IX. praví o Čelakovském, že to byl velký — ale v jádru náš nejstřízlivější básník. Proč a na kterou adressu podškrtl, nevím. Ale namítl bych, že básník, zvláště píše-li prosou, píše-li úvahu, kritiku, má a musí být co nejstřízlivější. Má to být výtka? Byl Goethe méně střízlivým než Čelakovský? Kollár? Havlíček? Neruda? Píší se kritické rozbory v jakési extasi? Mají být fantasií?

Na str. XI. zase autosuggesce. Výmluvným a žhavým citem vlasteneckým jsou prý Fričovi snad jen Havlíček a Neruda sourodými. Mácha v lyrických básních nikoliv? Starý Vocel ve svých cyklech také ne? Kollár ve svých vlasteneckých znělkách? Champanisirování celé té stránky končí v effectu, že „zde jest Frič předchůdcem jediného Sv. Čecha v jeho lyrice vlastenecké „Jitřních písní“ a „Písní otroka“.

Než zanechmež takových lapalií a podívejmež se na intence p. pořadatelovy při výpravě knihy, jak je udává na str. XX. „Básnické dílo Fričovo“, praví zajisté a podtrhuje sám, jest „výslednicí

celého jeho života a nese patrně na sobě stopy tohoto života víc než kterékoli jiné dílo básnické v Čechách.“ — — —

„Tu třeba přistoupiti k celému dílu s pietou (podtrhuji já) s jedné i s kritikou nepředpojatou s druhé strany.“ — —

„Tak jsme i škrtli několik slok z „Posledního bratra na Sázavě“. — —

„Někde jsme vzali fragment větší skladby, který o sobě za to stál a za sebe více mluví než celá báseň. (Na př. Verše z básně „Matce“, úvodní slohu II. části z legendy „Růže na Krivání“, poslední sloku úvodní básně ženevského vydání „Soupěvcům“) —“

„Tento cyklus vybraných ballad — i ty námi **pominuté**, jsou **významné** pro **dobu** i autora — tvoří vedle „Písní z bašty“ hlavní jádro Fričova poetického odkazu.“

V tomto posledním citátu podtrhl jsem několik slov — čtenář si laskavě sdělej kommentář.

Ku knize, jak jsem již řekl, přidán jest pěkný autograf Fričův. Čtyři řádky, jeho labutí píseň. Na vedlejší stránce jest tento autograf tiskem takto podán:

„Vlasti, ty světlo i stíne mého života!
Jak často přepadá mě trapná tesknota,
shledám-li, pod zemí že víc těch přátel mám
než na ní — že tu zvolna zbývám sám a sám! —“

Přepíšeme-li však autograf správně, zní ona labutí píseň takto:

Vlasti! ty světlo i stíne mého života
jak často přepadá mne trapná tesknota
shledám-li pod zemí, že víc těch přátel mám
než na ní . . tak že pozvolna tu zbudu sám a sám!

Tedy několik differencí v tisku těchto čtyř řádek . . . Pokud jsou ostatní věci, z rukopisů přejaté, podány správně — nedovedu říci: v knize více autografů není . . . *M.*

Úvahy a kritiky.

Přehled. V naší nejmladší literatuře obstojného básníka hledej se svíčkou. Člověka až mrzí již otevírat ty knížky jednu za druhou, prohlížet je a psát o nich věčně totéž. Nemohu také říci, že by nad úroveň bezvýznamnosti nějak zvlášť vynikala právě vydaná knížka Viktora Dyka „Síla života“.

Síly života vlastně v ní velmi málo. Skepticism a indiferentism, toť základní struny, na které bije autor. K tomu trochu ironie a posy, vlastně posy velmi mnoho, mohl bych snad lépe říci, že i mnoho nepřirozenosti. Autor totiž, aby vyjádřil svůj životní názor, nevolí myšlénkového obsahu v prostředí sobě nejbližším a nevyjadřuje ho slovy a obrazy nejbližšími sobě jako člověku, stýkajícímu se s vším obklopujícím jej životem, nýbrž vytrhuje se z tohoto života, ba, i jakoby ze sebe, jakým se jeví bez posy jiným i sobě, a povídá nám ty jisté své myšlénky a city takovým spůsobem, že marně bys za jeho verši hledal na př. čtyřiadvacetiletého člověka, který studuje anebo studoval na universitě, zasáhal účinně do studentského života, do jeho ideových směrů atd. Posa, nepřirozenosť a nejasnost výrazů a obrazů a uchylování se z vlastního životního prostředí: toť právě vůbec příznakem naší nejmladší poesie. Nenalézaje nikde té jisté intimnosti, bezprostřednosti výrazu, nefalšovaného citu, ptal jsem se již kolikrát sama sebe, jak a kde ti naši nejmladší básníci žijí, jak v životě skutečně cítí a myslí.

V prose vyšla nová kniha Šimáčkova „V novém životě“, povídka o mladé dívce, prodravší se z materielní bídy chudé pražské domovnické rodiny do poměrně příjemnějšího postavení venkovské učitelky. Změna ovzduší i trpkých sociálních poměrů za poměry příznivější vedou tuto učitelku k samolibému uspokojení a kochání se novým životem. Ale tu jisté jiné okolnosti, nemoc totiž a smrť jejího bratra donucují ji k sebezpytování — mladá dívka poznává, že dala se strhnout egoismem. Z jejich analysujících úvah vyhoupla se pak dvě slova, kterými se jí zazdálo v prvním okamžiku, že je vysloveno vše, určena celá její mravní nemoc, vše to, co v sobě, přirovnávajíc se k jiným, postrádala: „Chudé srdce. Mám chudé srdce! Ne zlé, jen chudé!“ A od tohoto poznání již otevřena cesta k dalšímu novému životu. Povídka tedy do značné míry psychologická, ale i sociální, neboť spisovatel ukazuje na vliv bídy, vliv peněz i vzdělání a na to další, co pokládá za pravé a podstatné v životě.

Kromě toho mohl bych připomenout nové vydání Stankovského „Milovského reformatora“, knihy kdysi populární, dnes však

již více významu literárně historického, podávající spíše karikaturu, než věrný obraz maloměstského života. Pokud se reformy tohoto života týče, vidět, že Stankovský sám nad povrch se nepovznesl a že by jeho reformator vyžadoval nového reformujícího reformatora. Z této povídky vzal si Kopal vzor k svému „Faráři z Černodola“, v němž ti, kdož se zajímají a měli by se zajímati o rostoucí proud našeho klerikalismu, naleznou mnohý poučný rys.

Z překladové literatury zaznamenávám Vrchlického překlad „Moderních anglických básníků“. Kniha obsahuje ukázky z 50 básníků od Thomsona počínaje až po Macaulaye. V románové knihovně Světozora vyšel Junoszův román „Na dlažbě“, kniha za četbu pro širší kruhy se hodící. Vylíčen v ní povídkářsky kus bídy venkovkého člověka, hledajícího obživu na velko-městské (varšavské) dlažbě. *Z.*

*

Otevřený list dra Z. Wintera prof. T. G. Masarykovi. 1898.[1])

Otevřený list dra Zikmunda Wintra adresován je sice redaktoru Naší Doby, ale obsah jeho z největší části dotýká se posuzovatele díla „O církevním životě“, tak že pokládám za povinnost svou naň odpověděti.

Urážlivý a neslušný ton celého listu, kde pisatel snížil se až k pomluvě a nepravdě, vytkl jsem a odmítl v zaslánu, uveřejněném v „Čase“ (XII. str. 683); nemíním se stránkou touto více zabývati i přestávám jen na věci samé.

I. Proti výtce, že v díle Wintrově shledal jsem mnoho mezer a nedostatků, autor brání se, že kniha jeho jest „obraz“, a do obrazu všechny (známé) věci se dáti nemusejí, že první část knihy jeho je výslovně jen přehledná; spisovatel neměl prý úmyslu zlého, strannického. Ale podivno, že právě ty věci vynechané jsou tak významné a výmluvné pro povahu spisovatelovu!

1. Prof. Winter dobře cítí tíhu výtky, že církevní život počal rokem úmrtí Husova, ale lehce se jí zbavuje. „Prý měl jsem začíti dříve, měl jsem líčiti život mistra Husi, jeho všecku činnost i literární“, ale na vylíčení literární činnosti Husovy prý by spisovatel nestačil, tu nechť redaktor N. D. přenechá literárním historikům. Odpověď taká postačí lidem lehkověrným a věci neznalým. V díle Wintrově jen stručná poznámka pod čarou vykládá o mravním nedostatku duchovenstva českého v druhé polovici XIV. stol.; v textu sotva řádkou zmínka učiněna o předchůdcích Husových. Možná-li porozuměti opravným snahám Husovým bez poznání půdy, ze které vyrostla mohutná osobnost jeho? Prof. Winter vytýká odpor Husův, ale nic nevyložil o opravných snahách jeho v úřadě kazatelském a učitelském, nic o literárních zásluhách jeho. Naproti výtkám našim jednostranná a naivní jest omluva autorova, že nerozumí literární historii české.

---

[1]) O listě prof. Wintra přinesly mezi jiným také „Katolické listy“ (1. list) úvodník plný nepravd a přímo lží; kvitujeme zatím jakožto i poznámku v „Hlídce“ (č. 11.) Až bude jen trocha kdy, ukážeme na tyto a podobné plody z tábora klerikálního. *Red.*

2. Není-li výmluvný nedostatek v díle Wintrově, že spisovatel nikde ani nepokusil se o charakteristiku významných a markantních postav české reformace: Husa, Jakoubka ze Stříbra, Rokycany, Korandy? Autor omlouvá se, že psal jen přehled, kam charakteristiky takové snad nepatří. Ale patří-li do přehledu rozvoje náboženských stran v zemi líčení scén a příhod krčemných, jako čteme na str. 27, 71, 72, 76, 77, 81—83, 84—85, 151, 211?!

3. Stejně výmluvna je mezera, že prof. Winter o světlých stránkách reformace české nepodává žádných podrobností, z nichž by vysvitlo, jakých úspěchů domohlo se opravné hnutí v duchovenstvu i v lidu českém. Naopak o nedostatcích ve straně pod obojí za stol. XVI. podány jsou zprávy docela podrobné, a spisovatel s pravou pochoutkou líčí pikantní scény žalostné chronique scandaleuse. Z nepoměru, jakým v díle Wintrově vylíčen rozkvět strany pod obojí a úpadek její, čtenář věci neznalý divný úsudek utvořil by si o povaze reformace české.

4. Rovněž významno jest, že autor nevykládá nic o škodlivém působení strany katolické v utraquismus český, jak jevilo se od počátku XVI. stol. a pomlčuje docela o úsilí kurie římské, aby zmařeno bylo dílo vlasteneckých vůdců v l. 1523 a 1524, zorganisovati stranu pod obojí na základě učení Lutherova. Není přece možná, aby spisovatel nebyl pochopil, proč lutheranism nazval jsem kvasem, který způsobil mocný vzruch a pohyb ve straně pod obojí, jehož výsledkem mohlo býti obrození strany pod obojí a utvoření nové církve domácí na základě učení Lutherova. Prof. Winter jako by se posmíval, ukazuje, že „vzruch a pohyb“ byl zmatek a že vedl k zmatkům. Ale kdo přičinil se o to, aby dílo nové organisace naší církve domácí bylo zmařeno? Na to významně mlčí prof. Winter. O jiných mezerách zmíníme se v části o Jednotě bratrské.

Proti výtce strannictví brání se prof. Winter, ale chová-li se nestranně, když straně protestantské přísně vytýká, že v severních Čechách germanisovala, kdežto mezi řádky a v poznámce pod čarou zakrývá, že poněmčovala i strana katolická, dvůr královský, šlechta, ba i jesuité — tito ovšem ne úmyslně. Omluva tato platí ovšem stejně i pro protestantism, a to tím spíše, že nikde národní jazyky nebyly jím potlačovány, naopak překlady písem sv. tvořeny a budovány národní literatury. (Naše Doba V., str. 229—230.)

Odpírání pohřbu zesnulým protivníkům od kněží katolických prof. Winter pokládá za tvrdost, zakládající se dle církevního práva v samém pojmu církevního pohřbu. V díle samém podány jsou mnohé příklady krutosti této, která pravé orgie slavila po r. 1620 (str. 214, 232, 249, 256). Podivnou spravedlivost zachovává prof. Winter, když tvrdost tuto, kterou právem odsuzuje při straně katolické, vyčítá zároveň i straně pod obojí. „Brzo potom prý Rokycana zakázal pochovávati na místa posvěcená ty, kdo nepřijímali pod dvojí“ (str. 22). Ale jak nepevné jest obvinění jeho svědčí slůvko prý a pramen, jímž se dokládá — Pfrognerova Kirchengeschichte str. 296.

II. Církevnímu životu vytkl jsem řadu odporů vnitřních, ale autor neuznává výtky té, prý jsou to jen domnělé odpory.

1. V úvodní části prof. Winter obecně odsoudil nesnášelivost a fanatické násilí všech stran náboženských v Čechách. Ale z díla samého přesvědčujeme se o smířlivém smýšlení nekatolické většiny národa českého průběhem XV.—XVII. stol. (Srovnej Naši Dobu V., str. 6—10, 1004—1008.) Zda odpor to jen domnělý?

2. Prof. Winter popírá na str. 128, že by kněží jedné víry nepořádným životem předčili kněze víry druhé, i nediví se, že kněží za té doby, jinak celkem zbožné, byli vůbec tak málo váženi. Ale při Jednotě bratrské s pochvalou vytýká, jak pečlivě bylo postaráno o zdárné vychování kněžstva, jehož životu nelze nic vytýkati a opakuje o něm třeba oslabeně velikou chválu Denisovu. Zda odpor to jen domnělý?

3. Podle prof. Wintra (na str. 128) nelze bez výminky držeti tvrzení, že protestantství šířilo se mravní sešlostí duchovenstva katolického. Ale v díle samém podáno tolik příkladů mravní spustlosti duchovenstva, jak světského tak řeholního, že spořádaný život jeho byl vzácnou výminkou a protestantism tou příčinou šířil se hlavně po krajích českých. Prof. Winter stěžuje si, že „solidární pseudonym“, schvalně vynechal slova bez výjimky; kdyby prý redaktor byl mu ukázal na slova ta, byl hrozný odpor pryč. Ale slova ta u věrném citátu otištěna jsou v Naší Době V. na str. 110 ř. 2. a 3. z dola, a nemilý odpor není tím nijak oslaben.

4. S náboženskou vroucností XV. a XVI. stol. v příkrém odporu je domnělá náboženská nevědomost v odlehlých koutech horských. O husitském knězi Rosovi platí totéž, co o jesuitském pramenu: neznabožstvo venkovanů horských bylo jen ze vzdoru a zrovna v zákoutích horských lid nejdéle zachoval věrnost víře otců svých (N. D. V. str. 110).

5. Příklady vnitřních odporů ještě lze rozmnožiti. Na str. 26—27 spisovatel věří pomluvám Žídkovým o kněžích strany pod obojí, že prý na kázaních rouhali se obrazům umučení Páně, mateře boží; také prý ponoukali, aby lid nepostil se a dělal v svátky. Ale na téže str. 27. jedním dechem vykládá prof. Winter, že ani nejprudším kališníkům v době Jiřího krále nepřišlo již na mysl odtrhnouti se od církve římské, drželi většinu římských zvyklostí — tedy zachovávali též úctu k obrazům, posty a svěcení neděl i svátků.

6. O nízké úrovni vzdělání tehdejšího kněžstva protestantského uvedena jsou v díle Wintrově svědectví různých vrstevníků; zvláště drastické je svědectví Bratra Blahoslava na str. 442. S nepříznivými svědectvími těmi v příkrém odporu je pochvala p. autorova na str. 441, že vzdělaných kněží měli protestanté v Čechách zajisté dost i bez těch, kteří přistupovali k nim od kněžstva kališného a katolického. Byli mezi nimi faráři, již bráni na katedry universit německých. Pod čarou uveden jest jediný doklad, kdy farář ze Slavkova — výtečník ten neuvádí se ani jménem — povolán byl na universí v Jeně. Podobnou přeháňku čteme na str. 615—616 o theologické výtečnosti tehdejšího duchovenstva patrně všech tehdejších stran náboženských.

III. Zvláštní methody užívá prof. Winter, že výtky N. D. paralysuje pochvalou, již napsal kritik v Čas. Čes. Musea, „kritik přísný, jenž nepřehlédl nic, co za výtku stálo“. Přísný kritik v Čas. Čes. Musea není

jmenován patrně, aby větší váhy dodalo se Časopisem Českého Musea, nejstarším naším listem vědeckým, nežli jménem kritika, adjunkta archivu zemského p. Kollmanna. Podle kritika v Čas. Čes. Mus. prof. Winter o Bratřích píše se zálibou, a autor sám v obraně své praví o sobě, že chválí Bratry upřímně a pořád. V příkrém kontrastu s tím jsou výtky, které jsem v N. D. učinil dílu Wintrově právě v partiích o Jednotě Bratrské. Ukázal jsem, že zde zaráží nejvíce mělkost a povrchnost práce, zde shledán největší počet chyb a omylů (Srov. N. D. V. str. 334—339, 421—430), zde zejí mezery povahu práce i autora charakterisující. Spisovatel neuvádí nic o péči Bratří o nemocné, nic o školství bratrském — třeba výklad o školství slíben v jiném díle, Jednotu Bratrskou nelze si představit bez školství jejího — nic o tajných sborech bratrských, nic o katechismech bratrských, nic o archivu bratrském, této chloubě Jednoty, nic o úřadě písařském, nic o duchu bratrském, jak jevil se nejen ve sborech, ale i na zámcích, domech městských i chatách selských a působil k zmírnění protiv sociálních, v druhých stranách tehdáž vždy více se zaostřujících, nic o snahách opravných Jednoty na počátku XVII. stol. a o vůdčí úloze panstva bratrského v památném roce 1609. (Dokončení.)

*

Dr. C. Horáček, **Počátky českého hnutí dělnického,** 1896.

Dr. C. Horáček, **Nauka o mezdním fondu,** 1897.

1. Prvé obšírnější a soustavnější dějiny sociálního hnutí od let 40tých do let 70tých; nejobšírněji líčeno působení Chleborádovo a rozvoj hnutí v jeho době. Doufáme, že autor práci svou časem doplní vylíčením socialismu novějšího; pro doby starší bude třeba to ono doplnit, sehledat zejména časopiseckou a j. literaturu dělnickou, podat také jednotlivé životopisy vynikajících vůdců a pracovníků dělnických a t. p. V té příčině měly by různé knihovny a korporace (dělnické, živnostenské atd.) historie socialismu více si všímat, než posud; na ten čas je úplná a přesná historie českého sociálního hnutí pro nedostatek pramenů nemožná.

2. Pilné sestavení různých učení o t. zv. mezdním fondu; autor pokouší se o to, postihnout vznik učení z vývoje theorie liberalistické vůbec. Sestavení tak četných názorů je samo o sobě velmi poučné, ale doporučovala by se přesnější klassifikace jednotlivých směrů; referent na př. pochybuje, smí-li se říci o Cairnesovi (str. 27), že byl věrným stoupencem nauky. Mezi jiným postrádáme zmínku o důležitých pro věc pracích Taussigových. *F.*

Učenie dvanástich apoštolov. Nedávno nájdený rukopis z časov apoštolských s predmluvou a doslovem L. N. Tolstého z ruštiny preložil A. Škarvan, 1898. (Poučného čítání D. Makovického č. 17. za 4 kr.)

O učení XII. apoštolů bylo svou dobou v N. D. referováno; zde máme překlad slovenský, sloužící ovšem cílům výchovním, nikoli theologickým. *Th.*

A r v è d e B a r i n e, **Nevrosés**, 1898.

Známá spisovatelka pokouší se tu dost zajímavě ale jednostranně o psychologii moderního, mohlo by se říci realistického mysticismu; demonstruje totiž na Hoffmannovi, de Quinceym, Poëovi a Nervalovi vliv alkoholismu (u Quinceyho opia) a romantické bázně před tajemstvím života — není dost jasno, co tu je vlastním činitelem, zda-li alkohol nebo metafysická fantastika. *H.*

G. P e l i s s i e r, **Etudes de littérature contemporaine**, 1898.

Souhlasím s cílem a methodou Pelissiera: vzal si na mušku romány Bourgetovy a správně ukazuje, jak jsou slabé po stránce umělecké, po stránce mravní stejně oprávněna je výtka té zvláštní ekvilibristiky mezi smyslností a náboženským mysticismem katolickým. Vůbec celá kniha Pelissierova je včasná reakce proti povrchnímu „modernismu". *H.*

P. M i l j u k o v, **Očerki po istorii russkoj kultury**. 2 sv. 1896, 1897.

Autor je nyní professorem v Bulharsku, ruské policii byl jako professor nepohodlný. Spis podává znamenité kulturní dějiny Ruska. Ve svazku prvém je popis a historie obyvatelstva a poměrů hospodářských, politických a společenských; ve svazku II. je analyse ruské církve (výklad rozkolu!), školy, literatury a umění.

V knize, psané se stanoviska moderního, autor usiluje o historický výklad nikoli jednotlivých událostí, ale národního bytu. M. velmi si hledí poměrů hospodářských, ale nepřijímá materialismu historického. *L.*

Gr. D ž a n š i e v, **Epocha velikych reform**. 7. vyd. 1898.

Kniha měla na Rusku veliký úspěch. Autor vykladá historii osvobození sedláků (1861) a jeho následky v organisaci státu a samosprávy. Čteme nejen o osvobození sedláků, ale o reformě práva trestního, poroty, censury, university, zemstev, samosprávy městské atd. K tomu přidány biografie hlavních způsobitelů reformy (Bělinského, Granovského, hr. Panina a j.). *V.*

Ch. L o i s e a u, **Le Balkan slave et la Crise autrichienne**, 1898.

Sympathický zjev v slovanofilské literatuře francouzské: nabádá své krajany s velikou znalostí k ú č i n n é lásce Slovanů, zavrhuje „almužnu diletantismu". Slovo velmi šťastné, o němž by se mohlo přemýšlet také u nás. Autor v 8 kapitolách charakterisuje všecky stránky slovanských národů jihoslovanských a zejména sí také všímá otázky hospodářské a sociální (kap. VII.). Kniha v každém ohledu dobrá. *L.*

ZPRÁVY.

Lidové kursy na venkově. V Slaném zařízeny soustavné přednášky pro lid. Na večerních kursech budou přednášky z oboru veřejného práva (dr. Hohlweg), z oboru věd státních a sociálních (JUC. Šilhan), z oboru věd lékařských (dr. Šupík), z dějin českých (prof. Zenger), z českého písemnictví (prof. Hrubý a ředitel Ctibor), z oboru fysiky a chemie (dr. Bošek), z přírodopisu (JUC. Holub), z oboru technologie a elektrotechniky (inženýr Spílek), z umění výtvarného (inženýr Neumann). Přednášky začaly 31. října.

Literatura pro lid. Pojednávajíc o lidové knihovně, vydávané nákladem Dělnické knihtiskárny, praví Akademie o české literatuře pro lid, že nikde nelze nalézti tolik ubohosti, planosti a ničemnosti jako v této species literatury. „Odpadky, které všude jinde hází se do koše, naleznou vždy ještě místa v časôpisech a knihovnách pro lid. A kdo již k ničemu se nehodí, stane se — lidovým spisovatelem. Tato domýšlivost a lehkomyslnost byla by směšnou, kdyby nebyla tak ubohou a odpornou. Každý zdravě a lidsky myslící a cítící člověk musí na prvý ráz znamenat, že psáti pro lid není stupněm nejnižším, ale právě nejvyšším v běžné produkci a zejména reprodukci literární. Produkty určené předem širokým vrstvám lidovým nemají a nesmějí se od oněch, které za nynější bídné soustavy hořením desíti tisícům trvají vyhraženy, lišiti ničím jiným než snažší duchovní i hmotnou přístupností a větší zodpovědností. Tedy měřítko ne laxnější, ale spíše přísnější a tužší.“

Úpadek francouzské industrie. Ještě před 25 lety zůstávalo Německo v oboru produkce uhlí a železářského průmyslu za Francií pozadu, kdežto dnes v uhelných dolech německých zaměstnán čtyřnásobný počet pracovníků proti Francii. V německých uhelných dolech pracuje toho času na 450.000 lidí, ve Francii s těží 148.000. Podobně v železářství a v cukerním průmyslu, ba i textilní a chemické francouzské výrobky, které dřív takřka výhradně ovládaly evropský trh, počíná Německo zatlačovat.

Peníze. V min. ročníku byla učiněna zmínka o francouzské mládeži, že touží předem po „rentě“. Dočítáme se ještě jiných věcí. V Paříži existuje „spolek pro vystěhování žen“; účelem jeho jest zalidnit francouzské zamořské krajiny. Vypravuje ve své zprávě, že přiměl k vystěhování již několik prodavaček, kuchařek, pokojských, babiček, ano i šiček bílého prádla. Ještě důležitější jest, že dle posledního sčítání je ve Francii

1·3 mil. nevdaných žen mezi 25—30 lety. Ovšem, že vdaly by se také. Mužů je dost, dokonce nadbytek, neboť napočteno 1·3 mil. mužů, kteří jsou přes 30 let staří a „svobodní“. Onen spolek nás poučuje, že mužové se nechtějí ženit. Mužové nechtějí prý žádné ženy bez věna, a při veliké většině oněch nevdaných žen je právě nemajetnost příčinou jejich „svobody“. I ti nejskromnější, dělníci a menší úředníci žádají věno. Což teprv muži lépe postavení! Pokládají to za ponížení, kdybyste jim nabízel ženu s malým věnem. Nejstarší syn vyženil 200.000 fr. věna a 400.000 espérances (budoucí dědictví); druhý a třetí syn by si zadali, kdyby se oženili s menším věnem. Raději zůstanou svobodni. Vzdělání a stav platí teprv v druhé řadě, nejprv peníze. Proto manželství pozbývá ve Francii ceny. Neboť tento duch majetku, snahy po bohatství a věnu zachvacuje vždy širší kruhy. Aby mohly dát svým dcerám věna, omezují rodiny počet svých dítek. Z 10·5 milionu manželství neměli 1·8 žádných dětí, 2·6 mil. po jednom, 2·3 mil. po dvou, 1·5 mil. po třech, 2·1 mil. více než po třech dětech. Tedy dvě třetiny všech manželství, totiž 6·8 mil. neměly buď žádné nebo méně než tři děti, nelze s nimi tudíž počítat pro vzrůst obyvatelstva. (Z časopisů.)

Vychování dětí duševně nenormálních. Naši učitelé, praví „Česká Stráž“, mají bohaté zkušenosti, jaké svízely vznikají z toho, že zákon nutí k docházce školní děti, které u vývoji duševním se opozdily. Ubohé děti nemohou stačit svým šťastnějším, duševně normálním druhům, moří se marně, marně se s nimi moří učitel, přítomnost dětí takových zavdává ostatním dětem zhusta podnět k posměchu, krutým komediím, což opět nepříznivě působí i na zdravé i na nenormální děti. V jiných zemích už bylo dávno uznáno, že společné vyučování nemůže být upravováno přísnou literou zákona neznajícího výjimek a že musí být velmi pečlivě lišeno nadání dětí odevzdávaných do rukou učitelových. V Londýně, Paříži, Kristianii, Kodani a některých městech německých provedeny byly pokusy, aby takové nešťastné nenormální děti byly odloučeny od ostatních školáků a vyučovány zvlášť; oddíly mají nejvýš 20—30 dětí; hlavní váha klade se na cvičení smyslů a na dovednost ruční; program vyplněn je převahou názornými lekcemi a ručními pracemi, které se obyčejně konají na dvoře. Zvláštní péči jeví v té věci správy škol dánských, jež mají na zřetcli i chovance ze školy vystouplé. Ve Švýcařích, ve Weissenheimu u Bernu byl r. 1867 založen podobný ústav ze sbírek soukromých, které podnítilo provolání v místním listě. Z počátku byla v něm pouze tři děvčata, jelikož peníze nestačily pro mnoho dětí přihlášených; děti byly pod ochranou pěstounky, jíž pomáhala služka. Za dvacet let bylo dětí 20, podřízených pěti učitelům; roku 1887 měl ústav již svůj vlastní dům, zahradu, kus pole, kde chovanci zahradničili a rolničili; od zahájení do r. 1887 bylo vychováno přes sto opozdilých dětí, jež by jinak byly krutě zanikly nerozumným zařízením, jež jinde nutí je, aby šly stejným krokem s dětmi normálně nadanými.

Rok 1848 a naše jubilea.

Tolik letos bylo jubileí a jubileí okázalých, že člověk mimoděk počíná filosofovat, proč lidé při svých oslavách se tak ceremonálně drží kalendáře, dnů a okamžiků, pro oslavence samého a jeho význam snad nejméně důležitých a významných. Než takový svět už je.

S jubileem panovnickým vzpomínáme zároveň r. 1848, vzpomínáme, co mu předcházelo a co následovalo. Jsme vděčni, že rokem 1848 otřesen starý aristokratický absolutism, ale litujeme, že otřesení to bylo mnohem povrchnější, než se zdálo starším generacím a zejména osmačtyřicátníkům samým. Neboť pravého demokratismu máme přes rok 1848 velmi málo. Dne 10. ledna 1849 baron Rieger jako referent výboru konstitučního ve skvělé řeči hájil demokratickou zásadu, že všechna moc ve státě vychází z lidu; dne 17. ledna 1849 sněm kroměřížský 231 hlasy proti 84 odhlasoval zrušení šlechty („šlechtictví všelikého druhu se státem ani neuděluje, ani se neuznává") a konečně týž baron Rieger dne 27. února opět jako referent měl neméně skvělou řeč pro svobodu náboženství, jejímž vrcholem byl obraz o přemalovaném obrazu matky boží ...

A dnes? Dnes strana staročeská a mladočeská jsou jaks taks opět svorny, svorny v politice ve Vídni i doma nedemokratické — a zpátečnické. Dnes strana panující slouží šlechtě a klerikalismu a podporuje celou svou váhou ve jménu českého národa tu starou a zastaralou politiku vídenskou, která nejen nám, ale sama sobě nikdy mnoho dobrého nepřinesla.

Oslavili jsme letos Palackého, oslavujeme právě barona Riegra — jakým zásadám tyto oslavy platí?

Měly by platit moderním zásadám lidovosti, měly by posilnit duch demokratický a sociální. Ani absoluti-

stická reakce netroufala si roku 1849 sáhnout na zrušení roboty — tak nutná byla tato oprava sociální. A právě tato oprava ukazuje nám směr, jímž se politika česká má brát.

Politikou lidovou a sociální podaří se nám sebrat všecky síly již rozpoutané a síly ještě potlačené rozvinout; politikou lidovou a sociální v každém ohledu bychom vzrostli a se osvěžili.

Politikou lidovou a sociální jedině rozřešíme také spor s Němci. Jen tenkrát, když konečně lidu dá se samospráva co možná největší, jen tenkrát, když se do opravdy vzdáme centralismu, když my i Němci budou se moci starat každý o sebe — jen tenkrát bude spor česko-německý rozřešen. Spor ten platně může být rozřešen jen sesílením politické a sociální svobody. Zatím spor obou národů slouží jen reakci aristokratické.

Jubilea naše mohou nám konečně vnuknout intensivnější politiku kulturní. Příliš jednostranně zraky své upíráme na venek a skládáme svou politickou a národní naději na činitele a mocnosti mimo nás. Náš národní život je vněšný a málo obsažný. Naše politika pořád ještě je passivní v tom smyslu, že netroufáme si myslit a jednat samostatně — česky. Spokojujeme se pořád a stále jak v literatuře tak v politice napodobením vzorů cizích a vzorů nikoli nejvyšších.

Tím se stalo, že dnes po padesáti letech naše politika slouží vídenskému absolutismu stejně jako sloužila r. 1848. Od té doby, co baron Rieger roku 1863 se smluvil s reakční šlechtou, naše lidové strany krok za krokem, třeba že nerady, podporovaly politiku zpátečnickou a tudíž i nečeskou.

Dnes strana mladočeská, následkyně radikální strany roku 1848, se stranou staročeskou a tím i s klerikální je za jedno. Co tedy znamenaly ty různé potyčky mezi stranami? Malicherné snažilství, kompromissování na všecky strany a se všemi, lichý byzantinism vůči mocným a lokajská nadutost vůči slabším je smutnou signaturou našeho veřejného života. Hotová dekadence, považíme-li, jací lidé po Palackém a Havlíčkovi mohou dnes mluvit ve jménu národa!

Nezbývá, než vrátit se k lidovým a pokrokovým ideálům roku 1848. Jim musíme zase sloužit v duchu a pravdě a podle naučení našich politických a národních vůdců a buditelů, Palackého a Havlíčka. *M.*

O osnově nového řádu stavebního pro města Prahu, Plzeň a Budějovice s okolím.

Napsal Dr. Vladimír Fáček.

I.

Otázka opravy stavebního řádu platného pro Prahu a některé nejbližší obce okolní, pak pro města Plzeň a Budějovice [1]) počíná nabývati určitějších forem. Zemský výbor po důkladných tříletých přípravách [2]) dohotovil osnovu nového stavebního řádu a rozeslal ji spolu s obšírnou zprávou důvodovou súčastněným obcím, jiným korporacím i jednotlivým odborníkům, aby o ní podali svá dobrá zdání. Na základě jich hodlá pak zemský výbor v příštím zasedání sněmovním předložiti návrh svůj definitivní.

Otázka reformy stavebního řádu pražského vznikla brzy po vydání jeho, hned v posledních letech osmdesátých, a rok od roku nabývala většího významu.

Původní návrhy opravné nežádaly než změnu jen v několika málo ustanovení zákonných; však z nepatrnych těchto počátků v krátce vyrostla otázka všeobecné, zásadní a pronikavé reformy celého řádu nynějšího.

Zvláště dva zjevy jsou důkazem nedostatečnosti platného zákona stavebního, jenž nedovedl jich zameziti. Především jest to ono bezohledné ničení ušlechtilých památek starého stavitelství pražského a znešvařování půvabných výhledů na jednotlivé malebné části města a jeho okolí, jehož byli jsme svědky zejména v posledních letech. Tento estetický zvrhlý „ruch

[1]) Zákon z 10. dubna 1886 č. 40. zem. z.

[2]) Zpráva zemského výboru o přípravách ku změně stavebního řádu pražského z 22. prosince 1896, č. XIV. tisků sněmovních z r. 1897.

stavební" nejvíce přispěl k tomu, že zobecnělo přesvědčení o potřebě reformy zákonné, kterou by mu byla učiněna přítrž. Jest málo věcí, ve kterých by všecka veřejnost naše tak byla za jedno, jako právě v jeho odsuzování; každá z obětí, jichž si na novo a na novo vyžaduje jeho řádění, rostoucí bouři nevole vyvolává ve všech třídách a vrstvách našeho občanstva.

Snad právě stálé rozčilení, ve které spravedlivý tento hněv přivádí všecku naši veřejnost, jest příčinou, proč druhý, nemenší zlořád v našich poměrech stavebních nedochází vždy takové pozornosti, jaké zasluhuje. Míníme neracionální, neúčelný způsob, jakým se rozšiřují naše města, zejména onen komplex měst a obcí, jejž nazýváme Prahou.

V zastavování okolí pražského není jednotného plánu, není určité záměrnosti, není prozíravosti dbalé potřeb přítomných i také potřeb budoucích. Na nedostatky tyto narážíme při obchůzce městem a jeho okolím na každém kroku. V samém sousedství příbytkův lidských spatřujeme komíny tovární naplňující všecko okolí otravnými výpary; vidíme, jak vznikají nové, hustě obydlené čtvrti městské bez sadův a větších prostranství veřejných, která by aspoň trochu volnějšího oddechu poskytovala obyvatelstvu jejich; tvoří se nová předměstí bez vhodného spojení se staršími; na dalekém okruhu městského okolí vyrůstají v polích, bez vhodného přístupu, bez kanalisace mnohopatrové činžáky, poskytující nehostinný útulek četným rodinám, hyzdící svou výškou a svými holými štíty celou krajinu a mařící předem naději, že by kdy příjemné pásmo vil a domků rodinných se zahrádkami obklopovati mohlo Prahu a tvořiti utěšený přechod mezi velkoměstem a venkovem, jak to vidíme při celé řadě šťastnějších měst v cizině.

Naříkáme dnes na chyby, jichž se předkové naši dopouštěli bezplánovitým, příliš těsným a nezdravým zastavováním vnitřního města, a za které my, potomkové jejich, těžce pykáme pod břemenem milionových nákladů na zasanování celých čtvrtí městských, na rozšiřování ulic, zřizování nových komunikací a prostranství veřejných.

A přece předkové naši nemají viny; oni nemohli tušit velkolepého vzrůstu moderních velkých měst, jímž právě teprv staly se poměry zastavení vnitřních jejich částí nesnesitelnými.

My však jsme svědky toho vzrůstu, víme, že dnes dávno ještě není u konce, že v dohledné snad době dnešní předměstí

stanou se vnitřními čtvrtmi města; a přece dopouštíme se bezplánovitostí v jich zastavování chyb stejně osudných. Nešvarům, které uvnitř města s takovými oběťmi potíráme, dáváme na obvodu jeho bujeti, uvalujíce na příští generace oběti ještě větší a zbytečné, poněvadž dnes je v moci naší pro příště potřebu obětí těchto předejíti a zameziti.

Osnova nového staveb. řádu pro Prahu, vypracovaná zem. výborem, znamená pokus, učiniti přítrž všem těmto zlořádům, snaží se zjednati nápravu v obou hlavních směrech tuto naznačených, totiž jednak chrániti pro příště starožitný ráz a půvabný vzhled města, jednak zabezpečiti, aby rozšiřování jeho dálo se způsobem účelnějším nežli doposud, způsobem, který by zejména lépe vyhovoval potřebám komunikačním, požadavkům zdravého bydlení a také ohledům estetickým.

Osnova zemského výboru vychází ze správného poznání, že hlavní příčinou dnešních neuspokojivých poměrů stavebních v Praze, jak jsme je vylíčili, jest přílišná volnost, kterou dopřávají platné stavební řády jednak majitelům půdy v příčině zužitkování jejich pozemků k účelům stavebním, jednak všem jednotlivým obcím pražského obvodu, jejichž samosprávná zastupitelstva činna jsou jako samostatné úřady stavební.

I pokouší se osnova zjednati nápravu předpisy omezujícími volnost posavadní v obojím naznačeném směru.

Povážlivé následky přílišné posavadní svobody jednotlivcovy ve zužitkování pozemků stavebních stupňují se ještě tou okolností, že právě majitelé půdy a majitelé domů městských mívají přímo neb nepřímo rozhodný vliv v zastupitelstvech obecních. Dnešní řády stavební v některých kusech nemohly stanoviti detailních předpisů pro všecky možné případy, nýbrž musily se spokojiti vytčením jistých krajních mezí a zůstaviti výkonným úřadům stavebním, aby v těchto mezích ustanovovaly, čeho třeba v každém jednotlivém případě, přihlížejíce ke všem jeho individuelním zvláštnostem. Této nutnosti zákonodárné techniky nemohla se vyhnouti ani nová osnova zemského výboru. Ovšem ale mívá v případech takových rozhodný onen vliv vlastníků půdy na úřad stavební ten neblahý účinek, že volné rozhodování úřadu hovívá především prospěchu vlastníkovu, jenž zejména vyžaduje, aby ve volné disposici svým

majetkem, ve stavebním zužitkování jeho, byl z důvodů veřejných omezen co nejméně. Ačkoliv zpráva zemského výboru nezmiňuje se výslovně o tomto zvláštním spojení věcí, přece lze stesky do něho čísti mezi řádky zprávy té; a z četných ustanovení osnovy viděti jest, že bylo snahou původců jejich čeliti, pokud možno, i tomuto povážlivému poměru mezi rozhodujícím úřadem stavebním a soukromníky interesovanými na spůsobu jeho rozhodnutí. Zejména má v této intenci osnovy působiti zřízení neodvislejšího úřadu druhé instance o utužení dozorčího práva instance nejvyšší, výboru zemského.

II.

Vytkli jsme již stručně stesky, které v každém pozorovateli vzbuzuje nevhodné, náhodné rozšiřování se města Prahy. Nedostatečnost jeho po stránce komunikační i zdravotnické byla ode dávna vytýkána, a již nynější stavební řád z r. 1886 učinil pokus nápravy svými předpisy o plánech polohy, jež měly býti vodítkem pro účelnější rozšiřování města. Však předpisy tyto nevyhovují potřebě. Bylo sice obcím uloženo zákonem, aby v krátké lhůtě zřídily si plány polohy, ale provedení tohoto příkazu zákon nezabezpečil; a tak dnes, ač lhůta zákonná dávno vypršela, pro velkou část obvodu pražského není plánů polohy. Podruhé obce, které si plány polohy opatřily, mohly tak učiniti každá sama o sobě, bez dohodnutí s obcemi sousedními, ovšem na škodu jednotné, soustavné úpravy celku. Po třetí mělo býti do plánu polohy nakresleno jen regulování, „které se právě provádí anebo které provésti v době nejbližší se zamýšlí“, kdežto účelného rozvoje celku nelze přece docíliti jinak než stanoví-li se — aspoň v hrubých rysech — plán regulační předem pro celé území. Dále plán polohy podle starého zákona jest závazný pro příští stavby jen pokud se týká směru, polohy a výšky veřejných ulic a náměstí; nikoli však v jiných směrech důležitých, na př. v příčině průčelných (uličních) čar, které přečasto nebyly v plány ani zakresleny, a v příčině ustanovení, které se v plánech polohy může ale nemusí státi, že v určitých částech města mají býti zřizovány jen budovy o sobě stojící. Konečně nebylo zamezeno stavěti na pozemcích nepojatých ještě v plány regulační a vzdálených od souvislých zastavených čtvrtí města.[1])

[1]) Důvodová zpráva k osnově atd. str. 10—11.

Jak viděti, rozdrobenost pražského území na celou řadu obcí, téměř docela samostatných a navzájem nezávislých v úpravě svých záležitostí stavebních, a odtud pocházející nejednotnost jejich plánů polohy jest vedle neúplnosti těchto plánův a nedostatečné závaznosti jejich hlavním kořenem všech vytčených zlořádů. Jak zjednati u věci této nápravu?

Očekávati, že nejednotnosti oné v dohledné době učiněn bude konec dobrovolným sloučením se Prahy a všech obcí pražského okolí ve veleobec jedinou, bylo by po posavadních zkušenostech bláhové; vědomí solidarity jest — třeba snad ne ve většině obyvatelstva samého, tož aspoň ve sborech samosprávných, representujících jednotlivé obce — doposud příliš slábo, než aby překonalo odstředivou sílu jejich zvláštních osobních i věcných zájmů místních. Také zákona, který by mocí sloučil město Prahu s obcemi okolními v jeden celek k společnému obtarávání všech obecních potřeb a záležitostí, nelze se nadíti, uvážíme-li, v jak posvátné nedotknutelnosti zákonodárství naše chovalo posud samosprávu obecní. Jen ponenáhlý přechod jest tu možný; a osnova nového stavebního řádu, stane-li se zákonem, bude prvním krokem na této cestě.

Podle osnovy té obec pražská a všecky okolní obce v širokém okruhu až osmi kilometrů, od Ruzýně k Roztokám, Bohnicím, Proseku, Malešicím, Hostivaři a Chuchli mají býti jedním celkem, ne sice ve všech věcech stavebních ale aspoň v těch, při kterých nejvíce potřebí jest úpravy jednotné. A nejdůležitější ze záležitostí těchto jest právě pořízení jednotného plánu pro příští zastavení města a jeho okolí.

Přihlížeje k tomu, že k provedení úkolu toho do všech podrobností potřebí bude delší doby, a snaže se co nejméně dotknouti se posavadní samosprávy obecní zemský výbor činí v osnově své rozdíl mezi povšechnými plány „přehlednými“ a podrobnými „plány upravovacími“; toliko pořízení plánů přehledných má býti společnou záležitostí všech obcí súčastněných.

Společný orgán těchto obcí, „stavební sbor“, složený ze zástupců jejich, má do dvou let po vydání zákona opatřiti soutěží veřejnou jednotný přehledný plán pro celé území shora vytčené. Prve než rozhodne o došlých návrzích, povinen bude stavební sbor vyslechnouti mínění poroty umělecké; konečné pak schválení rozhodnutí jeho vyhraženo jest zem-

skému výboru za součinnosti c. k. místodržitelství. Zemský výbor bude též dbáti o včasné provedení celého úkolu. (§ 2 až 4, 204 až 207 osnovy.)

Všechny jednotlivé obce budou pak povinny do dalších šesti let po schválení plánu přehledného zříditi si v rámci jeho podrobné „plány upravovací“ pro celé své „území, jež je zastaveno, i území, jehož zastavení dá se očekávati.“[1] (§ 5 až 14 osnovy.)

Již v přehledném plánu vyznačí se příští hlavní komunikace (směr, nikoli však šířka, § 5. č. 8) vytknou se plochy, na kterých vůbec nebude dovoleno stavěti, a rozdělí se celé území na tři pásma stavební; ustanovení tato budou pro všechnu budoucnost závazna.

V upravovacích plánech budou jednak postupným vyznačováním nastalých změn udržovány v evidenci všecky budovy stávající a nově zřizované i všecka staveniště, jednak budou plány ty obsahovati podrobnější, rovněž závazné normy pro příští zastavování pozemků (zejména šířku ulic) doplňujíce takto v detailech všeobecnější normy plánu přehledného.

Nejrozhodnějším pro příští zastavení půdy městské a předměstské bude rozdělení její v tři pásma stavební,[2]) které má býti provedeno již v plánu přehledném. Stanovíť osnova pro každé z těchto pásem jinou nejvyšší míru, do které až bude přípustno zužitkovati stavebnicky pozemky v nich položené. Tak nebude dovoleno stavěti v II. pásmě domy tak vysoké a o tolika patrech jako v pásmě I.; ještě nižší maximum stanoveno pro pásmo III. (§§ 47. a 51.)[3])

---

[1]) Pohřešujeme v osnově ustanovení o tom, kdy a jak budou v čas pořízeny plány upravovací i pro ty části území, pro které teprv později rozvojem města nadejde možnost zastavení.

[2]) Název pásmo není zcela vhodný; vzbuzujeť mimoděk představu pásem souvislých a koncentrických, jakými pásma stavební dle osnovy mohou ale nemusí býti. Neplyne také z osnovy, že by každá obec musila býti rozdělena ve tři pásma, že by tedy na př. území některých obcí venkovských nemohlo býti celé zařaděno do III. nebo III. a II. pásma.

[3]) Výška budovy nemá v I. pásmu činiti více než šest čtvrtin šířky veřejného prostranství, při němž je zřízena, a nejvýše 25 metrů v obcích městských (Praha, Karlín, Smíchov, Vinohrady, Žižkov, Plzeň a Budějovice), nejvýše 20 m. v obcích ostatních; v II. a III. pásmu ne více než čtyři čtvrtiny oné šířky a nejvýš 20 resp. 15 metrů v obcích městských, nejvýš 15 metrů v obcích ostatních.

V městských obcích nemají míti domy v I. pásmu více než čtyři patra mimo přízemek, v II. pásmu ne víc než tři, v III. pásmu ne víc než dvě; v obcích ostatních v I. pásmu ne více než tři, ve II. i III. pásmu ne více než dvě patra.

V II. a III. pásmu bude dále povinností stavebníkovou větší část pozemku stavebního ponechati za dvůr nežli v pásmu I. (§ 131 až 134.) [1])

Konečně i celá soustava stavební má býti v různých pásmech různa: v prvém pásmu budou pravidlem souvislé řady domů, ve třetím budou pravidlem domy od sebe oddělené v zahradách (t. zv. volná soustava), ve druhém, přechodním pásmu bude předepsán pro některé jeho části tento, pro jiné onen způsob zastavení. Mimo to ve všech pásmech může býti pro jednotlivé ulice nařízeno zřízení zahrádek před domy.

Továrny v I. pásmu zřizovati nebude dovoleno.[2])

Z osnovy — chybu tuto bude třeba napraviti — není zjevno, bude-li již v plánu přehledném či teprve v plánech upravovacích rozhodováno o rozdělení II. pásma na obvod volné soustavy stavební a obvod souvislých řad domů, jakož i o tom, v kterých částech I. pásma má býti výjimečně předepsána volná soustava, a ve kterých částech III. pásma výjimečně soustava souvislých domů; rovněž o tom, kde mají býti zřizovány zahrádky do ulic; a konečně i o tom, kde nemá býti z ohledu na vyhlídku a vzhled města dovoleno stavěti ani tak vysoko, jak všeobecné předpisy o pásmech stavebních (§ 47. a další) dopouštějí.[3])

Toto roztřiďování pozemků bude se těsně dotýkati soukromých majetkových zájmů vlastníků půdy; i bylo by již z toho důvodu vhodno pojmouti je hned v sám plán přehledný a vložiti je tak v ruce společného stavebního sboru, při kterém jsou dány větší záruky nestrannosti nežli při jednotlivých zastupitelstvech obecních; také v tom by byl prospěch,

---

[1]) Při společných dvorech má šířka resp. hloubka dvora činiti v I. pásmu nejméně dvě třetiny střední výšky protějších budov, v II. a III. pásmu má se této výšce aspoň rovnati; při jinakých dvorech má obnášeti průměrná šířka nebo hloubka v I. pásmu aspoň polovici oné výšky, v II. pásmu nejméně dvě třetiny, v III. pásmu má se výšce té aspoň rovnati.

[2]) Bylo by záhodno připustiti, aby přehledným plánem i z určitých částí II. a III. pásma mohly býti továrny vyloučeny. Jinak bylo by nebezpečí, že liberalismus v povolování provozováren živnostenských, jenž stal se nejnověji heslem státní správy živnostenské, mohl by způsobiti mnoho škod v poměrech zdravotních.

[3]) Uvádíť osnova v § 9. ustanovení tato jako obsah upravovacích plánů, v § 3. praví však zase, že již v plán přehledný má býti pojmuto „označení pásem stavebních (§ 9.), způsob a účel zastavění jich" (= i jednotlivých částí jejich?)

že by se roztřídění to musilo pak státi do dvou let, tedy v čase nejbližším.

Upravovací plány, které pořizovati si budou obce samy, měly by pak jen nepatrný význam pro otázku, jak bude který pozemek ve zužitkování svém k účelům stavebním omezen.

Však i kdyby dostalo se osnově výkladu a doplnění ve smyslu, za který se zde přimlouváme, tak aby těžisko celé práce roztřiďovací spočívalo nikoli v rukou jednotlivých obecních zastupitelstev, nýbrž v rukou sboru stavebního; a i kdyby nezávislost a nestrannost tohoto sboru ještě lépe byla zabezpečena nežli osnova činí, přece zdá se nám, že jedna věc byla by i v tomto případě naováženou.

III.

Naováženou zdá se nám býti, že osnova celého rozhodování o tom, do kterého pásma a do kterého jeho oddělování má býti jednotlivý pozemek zařaděn, zůstavuje naprosto volnému uvážení úřadu stavebního, ať si již jednotlivých obecních zastupitelstev nebo společného sboru stavebního, a že schvalovací právo úřadů vyšších má býti jediným pojištěním proti rozhodnutím nevhodným, nesrovnalým se zájmy veřejnými.

Osnova nenásledovala v té příčině dobrého příkladu stavebních řádů četných měst německých, ve kterých se vypočítávají dopodrobna všecky ulice, všecky pozemky a zákonem samým zařaďují se v určitá pásma.

To u nás nebylo bohužel možno, poněvadž společný orgán, který by potřebné přípravy provedl, musí právě teprv býti stvořen. Nebylo tedy než pojmouti přehledné a upravovací plány jako doplněk zákona se stejnou mocí závaznou a zabezpečiti jejich brzké zřízení povolanými k tomu úřady výkonnými.

Však kdyby aspoň nový zákon poskytoval úřadům nějakého vodítka pro nesnadnou a nevděčnou práci, kterou tím na ně uvaluje; kdyby ustanovoval aspoň zásadně, že pozemky té a té povahy mají býti zařaděny do toho a toho pásma! Ale ani to se v osnově nestalo, a tak otevřena jest libovůli úřadů rozhodujících brána dokořán; neboť lze očekávati, že také úřad vyšší nemaje přesného vodítka a kriteria pro své usuzování prostě bez výhrad bude schvalovati každé opatření úřadu nižšího.

Zařadění určitého pozemku do II. na místo do III. pásma a zase do I. na místě II. pásma znamená pro vlastníka jeho jistý prospěch majetkový, poněvadž mu činí možným zastavěti pozemek vyšší budovou o větším počtu pater, s menším dvorem atd. I lze si představiti, co tu bude ucházení se všemi možnými prostředky o přízeň osob rozhodujících ve stavebních sborech samosprávných, a jak těžko bude bez opory v přesném ustanovení zákonném rozhodnouti nestranně a spravedlivě mezi různými těmi zájmy a vůbec skoncovati celé řízení ve lhůtě zákonem stanovené.

Také ta okolnost, že obvod okolí pražského, podrobeného novému řádu, jest tak široce vymezen, může se státi při tom povážlivou, v tom směru totiž, že vylíčeným „volným" uvažováním instancí úředních posunuto bude druhé a třetí pásmo tak daleko za nynější hranice města, že blahodárné účinky omezení stanovených pro tato pásma počnou se jeviti teprv snad po staletích, a to jen na nejzazší periferii milionového města budoucnosti.

Bude třeba pozměniti osnovu v tomto směru a snad mohl by při tom vhodným podkladem dalších úvah býti návrh, který svého času městská rada pražská učinila zemskému výboru domáhajíc se určitého ustanovení zákonného, aby I. pásmo zahrnovalo posavadní město s pozemky dosud zastavěnými, druhé pásmo pozemky, které dosud nebyly zastavěny, které však nabyly kvalifikace stavenišť (provedenou parcelací), třetí pásmo pak území s pozemky, které dosud nejsou staveništi. [1])

Ovšem v této všeobecné, šablonovité formulaci kriterion, které rada města Prahy navrhuje pro roztřídění pozemků v první, druhé a třetí pásmo, rovněž nevyhovuje.

Vidíme zejména v poslední době, jak majitelé půdy předměstské tušíce brzké zavedení nového řádu o překot přeměňují pozemky své ve staveniště, i v místech, která by jinak nepo-

---

[1]) Důvodová zpráva atd. na str. 22. Zemský výbor uvádí tu, že nepřijal tohoto návrhu proto, „že pásma stavební musí se říditi dle povahy terrainu, dle polohy pozemků, ať jsou prohlášeny již za stavební místa čili nic, a že by dle nezbytných zkušeností mnohé pochybeně založené části města a způsob zastavění jich nemohlo býti v budoucnosti vůbec ani odstraněno, ani napraveno. Bude tedy zajisté lépe, ponechá-li se projektantu (a veřejné soutěži) úplná volnost, neboť jen tak lze zajistiti správné, účelné rozdělení obcí na jednotlivá pásma stavební, tím spíše, poněvadž návrh jeho bude důkladně zkoumán uměleckou porotou, stavebním sborem i zemským výborem".

chybně pojata byla v pásmo třetí; podle návrhu městské rady musily by však pozemky tyto jakožto staveniště zařaděny býti v pásmo druhé. Když by tedy návrh tento byl přijat, bylo by nezbytno pojmouti zároveň v zákon předpisy výjimečné, jimiž by snahy spekulantů s pozemky předměstskými byly skříženy.

Upozorňujeme i na jiný princip, který by se snad ještě lépe hodil za dělidlo pásem, když by se podařilo nalézti proň vhodnou formulaci; jest to týž princip, který přijímá osnova sama tam kde vyměřuje, — jak později ještě vyložíme, — trojí stupeň povinnosti vlastníkovy přispěti k zřízení veřejného prostranství (ulice neb náměstí) v sousedství jeho pozemku. Činíť tu osnova rozdíl mezi částmi města zastavenými úplně, zastavenými „částečně“ (?) a nezastavenými. nebylo by lze užiti rozdílu toho — předpokládajíc ovšem, že by pojem „částečného zastavení“ určitěji byl vymezen, na př. určitým procentem celé plochy, — za kriterion pásem stavebních?

V náležitě doplněných předpisech o pásmech stavebních, a ve spojení jich s dalšími předpisy osnovy zaručujícími, aby dohotovených plánů upravovacích skutečně bylo také šetřeno (§ 7., 11.) a předpisem, že není dovoleno zastavovati pozemek leč při ulici neb při náměstí již zřízeném (§ 15.), byly by dány bezpečné záruky účelnějšího a soustavnějšího rozšiřování města.

Však jedno úskalí hrozí tomuto očekávanému blahodárnému účinku:

Lhůty, které stanoví osnova k zřízení plánu přehledného a plánů upravovacích, jsou dosti značné a nemohou asi býti o mnoho zkráceny; vezmou-li se v úvahu nezbytné průtahy spojené se schvalováním plánů vyššími instancemi, lze sotva očekávati definitivní provedení díla dříve než ve dvanácti až patnácti letech.

Doba to, ve které mohou se v zastavování půdy předměstské státi nové škody veliké a nenapravitelné. Neobyčejně pilnou a důležitou jest tedy potřeba opatření provisorních, která by vešla v platnost ihned a která by dovedla škody tyto zameziti.

Osnova stavebního řádu stanoví takové provisorium ve svém posledním oddíle (§ 225.—226.).

Tendencí předpisů těchto jest zabezpečiti, aby i před do-

hotovením plánů upravovacích, když potřebí je neodkladné úpravy jednotlivých částí obce, pamatováno bylo na zavedení volné soustavy stavební a zahrádek uličních na místech k tomu vhodných (§ 225.). V osnově praví se, že obecní zastupitelstva „mohou“ učiniti opatření toho způsobu; po zkušenostech posavadních bylo by záhodno stanoviti výslovně, že vyšší úřad, na př. zemský výbor, může naříditi opatření takové i proti vůli obce;[1]) „mohlyť“ obce činiti opatření podobná i v dnešních plánech polohy podle starého řádu stavebního, a přece tak nečinily.

Druhý z předpisů přechodných (§ 226.) ustanovuje, že může býti odepřeno vyřízení žádosti za některé opatření úřadu stavebního (stanovení uličních a stavebních čar, prohlášení pozemku za staveniště), když by byla obava, že opatření takové bylo by závadou úpravě města dle příštích plánů přehledných a upravovacích.

Zdá se nám, že bylo by třeba prohloubiti a doplniti formulaci předpisu tohoto, aby hodil se na všecky možné případy, zejména aby ku př. bylo na základě jeho možno zakázati v době přechodné, aby na pozemku již dříve za staveniště prohlášeném nebyla zřizována budova nepřiměřeně vysoká; podle nynějšího znění osnovy by to možno nebylo.

IV.

Péče o zachování starých památek a pěkných pohledů na jednotlivé půvabné části města jest vůdčí myšlénkou, která prostupuje osnovu nového stavebního řádu od počátku do konce.

Uvedli jsme již, kterak péče tato jest z nejpodstatnějších účelů celé instituce přehledných a upravovacích plánů.

Však nedosti na tom; osnova obsahuje ještě celou řadu dalších předpisů nesoucích se za týmže cílem.

Do roka po vydání zákona má býti stavebním úřadem

[1]) Nynější znění osnovy nevylučuje výkladu, že citování § 10. v § 225. týká se jen řízení předcházejícího rozhodnutí obecního zastupitelstva, a že tedy neplatí v příčině posledního odstavce § 10., který propůjčuje zemskému výboru právo předsevzíti změny v plánech upravovacích obcí přijatých.

za spolupůsobení odborníkův-umělců sdělán seznam všech budov a jiných památek ceny historické neb umělecké. Seznam ten schválen jsa zemským výborem bude vyhlášen v zemském zákonníku (§ 65.). Kdežto z pravidla ku menším změnám stavebním není potřebí zvláštního povolení úřadu stavebního (§ 63.), nebude dovoleno provésti na předmětech pojatých v seznam jakoukoliv sebe nepatrnější změnu, pokud stavební úřad nesvolí ke změně té a pokud zemský výbor nevysloví souhlasu (§ 66. a další).

K zboření jakéhokoliv objektu stavebního bude potřebí povolení úřadu stavebního (§ 61., posud byla věc sporna).

Stavební úřad udíleje povolení k zboření budovy staré a zřízení nové bude moci uložit stavebníkovi, aby dal nové budově façadu a jiné význačné rysy budovy zbořené (§ 67.).

Předpis, že může upravovacími plány býti zapověženo stavěti v některých částech města budovy přes určitou výšku (§ 5. al. 5.), osnova nepokládá ještě za dostatečný k zachování pěkných výhledů i dává úřadu právo snížiti přípustnou výšku budovy od případu k případu i pod tuto míru (§ 52.).

Stavební úřad může dále se svolením zemského výboru vydati podrobné předpisy pro budoucí úpravu jednotlivých prostranství veřejných, aby jim zachován neb zjednán byl ladný vzhled (§ 69.).

Všechna tato opatření chrání ovšem velice důrazně pro příště vše, co se ze starých památek pražských a pěkného vzhledu města posud zachovalo.

Jest však obecně známo, jak veliké škody staly se v onom směru v nedávné i vzdálenější minulosti; a pro napravení těchto škod minulých osnova neposkytuje dostatečné zákonné opory.

Stavební úřad bude v tomto směru dle osnovy jen oprávněn provésti — ovšem na náklad obce — změnu nevkusných hotových již façad (§ 70.). Jinak bude úřad i nadále malomocným; zejména nebude moci vyvlastniti a sbořiti čtvrtá patra některých domů překážející výhledu. Výkladem mohlo by se na tyto a pod. případy vztáhnouti ustanovení § 13. osnovy: „Ku provedení plánů upravovacích vyhražuje se ve všech pří„padech obcím vyvlastnění dle platných zákonů, pokud „tento stavební řád neposkytuje k tomu jiných prostředků.“

Poněvadž však platných zákonů, které by stanovily právo vyvlastnění z důvodů estetických, není, a poněvadž osnova stavebního řádu sama nikde jinde se určitěji o právu takovém nezmiňuje, nevystačuje toto všeobecné ustanovení § 13. ve směru naznačeném; neposkytuje úřadu stavebnímu možnosti, aby odčinil nejkřiklavější škody, které již utrpěl vzhled města, zejména stavbami vysokých domů zakrývajících neb rušících krásné dřívější výhledy. Také v motivech osnovy ani nepřikládá se jejímu § 13. takovýto význam.

Namítne se ovšem, že k vyvlastňování z pouhých estetických důvodů sotva kdy bude přikročeno v městě, které jest tak obtíženo jinými výdaji, jako právě město Praha. A přece mohla by se otázka ta státi aktuelní, když by na př. nenadálou přízní rozhodujících činitelů došly splnění dávné snahy obce, aby z prodeje pozemků fortifikačních zřízen byl podobně jako ve Vídni fond pro zvelebování a okrašlování města. Nedostatek práva vyvlastňovacího byl by pak teprv trapně pociťován.

Aby stavební úřady vskutku šetřily zájmu estetického, jak jim osnova ukládá, má býti zabezpečeno dalšími formálními předpisy: Před každým opatřením, které jakýmkoli spůsobem se dotýká zevnějšího vzhledu města, bude stavební úřad pražský (rovněž plzeňský a budějovický) povinen vyslechnouti mínění umělecké komise, v ostatních městech menších alespoň jednoho odborníka umělce (§ 198.).

Dobré zdání tohoto orgánu odborného není sice pro stavební úřad první instance závazným, ale bude přislušeti organu tomu právo stěžovati si úřadu vyššímu, když by měl za to, že rozhodnutím první instance porušen byl veřejný zájem estetický.

O obdobném organu druhé instance stavební zmiňuje se osnova jen na jediném místě stanovíc, že „stavební sbor“ před rozhodnutím o plánu přehledném vyslechnouti má uměleckou porotu (§ 4.).

O složení této poroty a jejich právech neustanovuje osnova vůbec ničeho. Však ani předpisy o složení komise umělecké nejsou uspokojivy. Komisi tuto voliti má obecní zastupitelstvo, neurčito, na jakou dobu (§ 198.). Bylo by záhodno zabezpečiti lépe nezávislost komise nejvhodněji snad tím spůsobem, že by zákon zůstavil zemskému vý-

boru určovati pro každé období volební korporace odborné, které by měly pro toto období právo vyslati své zástupce do komise umělecké vedle členů volených obecním zastupitelstvem.

V.

Byla již řeč v úvahách těchto o četných předpisech osnovy, které z důvodů veřejných, komunikačních, zdravotních neb estetických omezují vlastnické právo vlastníka pozemku, t. j. jeho právo užiti pozemku svého jakýmkoli spůsobem k jakémukoliv účelu. Zmínili jsme se podrobněji o předpisech, které mu druhdy nedovolují vůbec vystavěti budovu (§ 3., 15.) nebo aspoň ne budovu některého druhu (na př. tovární, § 5., č. 5.), jindy ukládají mu aspoň nestavěti přes jistou výšku (§ 48. až 51., 5. č. 5, 52.) a zase ponechati určitou část pozemku nezastavenu jako dvůr, jako zahrádku do ulice nebo zahrádku, dům do kola obklopující (§ 131. až 134., 9, 56 až 60). Všecky tyto předpisy mají povahu zákazů.

Vedle nich jest řada předpisů jiných, které omezují vlastníka pozemku tím spůsobem, že mu ukládají břemena, povinnosti positivní; jest to zejména skupina předpisů, podle kterých povinen jest přispěti k nákladům na zřízení prostranství veřejného (ulice neb náměstí), hraničícího s jeho pozemkem (§ 18. až 23., 41. až 46.).

Předpisy obojího druhu nejsou novotou osnovy; vyskytujíť se příkazy i zákazy takové již i v dosavadních našich řádech stavebních. Předmětem sporů při jednání o osnovu nebude zajisté zásadní oprávněnost jejich, nýbrž jen míra jejich, lépe řečeno, míra břemene, které se jimi vlastníku pozemku ukládá. Majíť všecky uvedené příkazy i zákazy pro vlastníka pozemku význam majetkový, i bude zajisté jádrem všech zákonodárných sporů o osnovu nového stavebního řádu otázka, jak vysoko mají býti vyměřeny positivní povinnosti vlastníku půdy uložené, a na druhé straně, která omezení mají mu býti uložena bez náhrady, a při kterých má se mu dostati náhrady za škodu a újmu, již omezením takovým na majetku svém utrpěl.

I budiž nám dovoleno důležitou a nesnadnou otázku tu i na tomto místě rozebrati důkladněji.

Rozšiřování se každého města je vždycky spojeno s po-

stupným přeměňováním hospodářských pozemků ve staveniště ceny nepoměrně vyšší; a cena každého staveniště stoupá zas tím více, čím více blíží se k němu dál a dále postupující hranice vzrůstajícího města.

Zisk, jehož tímto stoupáním ceny pozemků nabývá vlastník jejich; jest proň ziskem docela bezpracným; bez jeho přičinění vzchází mu zisk ten prostě odtud, že masy obyvatelstva soustřeďujíce se ve městě spůsobují, že se město rozšiřuje.

Však nedosti na tom. Přeměňování pozemků hospodářských ve stavební, obohacujíc tak značně vyvolené jednotlivce, jest pro obec, pro všecko poplatnictvo její, zdrojem značných výdajů, jakých vyžaduje úprava ulic a náměstí, vodovodů, kanalisace atd. v nově vznikajících čtvrtích městských.

I což může býti spravedlivějšího, nežli požadavek, aby aspoň část tohoto břemene sejmuta byla s beder obce veškeré a přesunuta na ty, kdož z úpravy nových ulic v první řadě mají prospěch, a to prospěch tak značný, tedy na vlastníky sousedních pozemků.

Osnova zašla v provedení tohoto požadavku o hodně dále než posavadní řady stavební; budouť podle osnovy té vlastníci pozemků povinni postoupiti k sousednímu nově zřizovanému veřejnému prostranství bezplatně část pozemku svého až do 20 metrů zšíří (§ 18.) a nad to nahraditi obci veškeré výlohy na úplné zařízení tohoto prostranství s dlažbou, chodníky, stokami i instalací vodovodů a osvětlení (§ 22.).[1])

Z důvodu shora naznačeného každý nepředpojatý může jen schvalovati toto utužení povinnosti vlastníkovy tím spíše, poněvadž se děje v osnově, která zároveň dbá o to, aby upravovacími plány již předem stanovena byla poloha příštích nových ulic spůsobem závazným; budeť tak povinnost váznoucí na každém jednotlivém pozemku předem známa a kupec pozemku bude ji moci vzíti v počet, tak že nebude nikdy povinností tou skrácen na svém majetku. Pro prodávajícího pak bude opatření to míti jen ten spravedlivý účinek, že bezpracný zisk jeho nevzroste do takové výše. (Dokončení.)

[1]) Posud bylo povinností vlastníka dle pražs. řádu stavebního jen postoupiti při parcelaci obci k ulici bezplatně pozemek až 20 *m* zšíří (§ 19.) a při každé novostavbě zříditi chodník svým nákladem (§ 97.); podobně podle stavebního řádu pro venkov.

Španělsko a Filipíny.

(Pokračování.)

Znamenitější duchové mezi domorodci, kteří se oddali na dráhu duchovní, vidouce její až hrůza nepatrné vyhlídky, přístup do řádů ne zákonem, ale nedávno vzešlou zvyklostí uzavřený a všechna významnější officia i beneficia svým klášterním bratřím vyhrazená, zahájili, vědouce se býti v právu se stanoviska pravidel církve samé, proti tomuto stavu prudkou opposici, které se však mnichové španělští vzepřeli s řídkou bezohledností a energií. Zcela à la Wolff prohlásili domorodce za nižší méně cenné plemeno, zapomínajíce, že tím jed kapou do duše Tagálů, nad nimiž, jako nad všemi Malajci, pomsta má neobyčejnou moc a sílu. Když učený kanovník Pelaez, vůdce domorodého kněžstva, za hrozného zemětřesení ze dne 3. června r. 1863. řítící se kathedrálou byl zabit, prohlásili jeho odpůrci smrt jeho za trest Boží, protože prý chystal revoluci! A když devět let na to, 20. února r. 1872., vypuklo v cavítském přístavu, — známém širší veřejnosti námořní bitvou z letošního 1. května, — pronunciamento, jakých z příčin nějakého praeterování v postupu, anebo z podobné záminky tehdy se udávalo ve Španělích za rok třeba dvacet, tu použili mnichové této „revoluce“ za 24 hodiny potlačené k tomu, aby obvinili theologa dra Burgosa, nástupce Pelaezova ve vůdcovství církevní opposice, jakožto intellektuálního původce vzpoury. Jacobo Zobel de Zangróniz, bohatý patricij manilský a znamenitý znalec staroibérského mincovnictví, zemřelý před dvěma roky zrovna na začátku povstání, vypravuje o tom v dopisu, berlínskému prof. dru E. Hübnerovi dne 25. října 1874. zaslaném, následující:

„Před třemi lety vypukla vskutku v Cavítu, sousedním městě přístavním, mezi domorodými vojáky, tamní posádku tvořícími, vzpoura, jež brzy byla potlačena. Jistý počet vojáků byl zastřelen, a s nimi tři kněží, kteří, jakožto přední vůdcové světského duchovenstva, ostrý manifest proti zdejšímu kněžstvu řádovému svými jmény podepsaný v Madridu byli dali vytisknouti.

Mimo to bylo asi sto domorodců, z větší části kněží a několik advokátů, deportováno. Brzy potom byla všeobecně rozšířena pověst, — i od Španělů beze všeho opakovaná, — že celé povstání (řeholním) duchovenstvem bylo podníceno a křivopřísežnými svědky dokázáno. Zdálo se to tím věrohodnější, že křiví svědkové se zde lacino naleznou, ač bývají potom pravidelně zastřeleni. Tvrdilo se, že hlavy těch tří kněží vynesly generálu Izquierdovi, tehdejšímu gouverneuru, od duchovních řádů velikou částku peněz. Ať jest na tom pravdy málo nebo mnoho, každým způsobem to ukazuje, čeho všeho lidé se domnívali, že nadíti se mohou se strany úřadů a od povahy i vlivu řeholí.“ — Tolik jest ale nade vši pochybnost jisto, že mnichové neměli tenkrát, jako později za posledního povstání, jediného slova přímluvy ani za své vlastní bratry a spolukněze. Hned po vzpouře bylo ustanoveno, že domorodí kněží více vojenskými kaplany býti nesmějí.

Nebude tu od místa podotknouti, že hned po převaze theokracie, byrokracie jest druhou metlou země, nedostatečná kvalifikace, úplatnost a častá proměna úřednictva. Od té doby, co zavedena byla do Španěl konstituce, přistěhoval se s ní do staré Jbérie i zvyk, že při přeměně vlády propouštěni jsou všickni, anebo alespoň větší část úředníků-přivrženců minulé vlády, — což se nazývá cesantía, a sesazení úředníci cesantes. Neb vláda u vesla jsoucí má jaksi za svou čestnou povinnost, zaopatřiti všecky své korteše a agitátory i celý zástup jejich příživníků, lidí často charakteru nejpochybnějšího a bez nejmenšího vzdělání. Ti pak jsou rozsazováni do osad, — tedy i na Filipíny, o nichž mnohdy ani nevědí, ve kterém dílu světa leží, — a přicházejí tam vedle obrovského pohrdání, jež na jevo dávají všem domácím zrozencům, s bohulibým úmyslem naplniti si kapsu. Jest už dávno míněním pisatelovým, že pořekadlo historia vitae magistra jest obrovskou nepravdou, ne-li lží, a že dávno ze sbírky přísloví mělo býti vymýtěno. Že historie se skutečně jen proto studuje, abychom se z ní ničemu nenaučili, toho dokladem nejskvělejším jsou právě Španělové. Ačkoliv dějiny staletých zápasů koloniálních v Americe mohly je dostatečně poučiti o tom, jak zhoubné jest rozlišování mezi Kreoly a Španěly z poloostrova pocházejícími, přece i na soustroví Españoles Peninsulares a hijos del país stali se vinou prvějších odpovědnými nepřátely, a tak jako v Irsku za Tudorů Angličané rodilí z Velké Britanie (English by birth), svou výlučností brzy zatlačili soukmenovce na sesterském ostrově narozené (English by blood), do řady původních Irů, tak také

Španělové urážlivým opovrhováním a krutým pronásledováním shnětli filipinské Španěly, španělské i čínské mestice i čistokrevné Malajce (vzdělanějších a zámožnějších vrstev), skoro v jeden národ, který přes hluboké různosti svého původu a svého rázu ve mnohých věcech byl spojován svorou ze všech nejmocnější, mučivým vědomím společného neslýchaného útisku, a bojem za duševní, společenskou a hospodářskou emancipaci. Že intelligentní a hospodářsky neodvislí živlové mezi bílými neb více méně barevnými obyvately archipelu přímo musili pokládati za pohanu, že s pominutím všech schopných lidí domácích stal se jejich představeným nevědomý, bez míry pyšný, chudý a proto úžasně hrabivý Španěl, který často ani číst a psát neuměl, že po případě bývalý „kadeřník či komorník gouverneurův, námořník anebo i sběh se náhle promění ve (vojenského) správce nebo (právnického) alcalda lidnatého okresu": to ve Španělsku nikomu nenapadlo a když, zdálo se to jistě devěti desetinám všech nejbezbožnějším odbojem pod sluncem. Že úřednictvo takého druhu a také povahy málo prospívalo dobré pověsti panujícího plemene a malé těšilo se úctě, jest na biledni, obzvláště když se vědělo, že u nejpřísnějšího úředníka má velká bankovka stokrát větší vážnost, než sebe kategoričtější předpis zákona. Dr. Jagor uvádí významné přísloví španělské: „Quien hizo la ley, hizo la trampa," kdo udělal zákon, udělal také díru, — kterou vyklouznouti. Tato malá úctyhodnost a častá proměnlivost úřednictva, nemohoucího se smluviti se svými podřízenými, jen zvyšovala moc mnichů, vlastních pánů krásné kolonie. Za vylíčených poměrů byl boj proti těmto ovšem velmi těžký. Na Filipinách do nedávna platila praeventivní censura, kterou v rukou měli zbožní frailes, na universitě svatého Tomáše (Aquinského), vlastně rozšířeném gymnasiu s trochem práva a mediciny, až na dvě tři stolice všechny professury svěřeny byly členům řádu dominikánského, tak že mnichové měli rozhodující vliv na utváření se duševní fysiognomie poměrně nečetných vzdělanců a polovzdělanců. Ze Španěl mimo „hrůzně duchaprázdné" (Jagor) historie o svatých a něco francouzských románů nic se nedováželo, a odpor domorodých kněží neproudil z principiálních růzností. V tom se mnoho změnilo otevřením průplavu suezského. Prokopáním stejnojmenné převlaky zahájena byla přirozeně éra mnohem užších styků Východní Asie s Evropou, která brzy se jevila v hmotném rozkvětu súčastněných zemí, tedy i Filipín. Vláda španělská dekretem ze dne 5. dubna 1869.

z vlastního popudu oklestila všemu obchodu úporná differenční cla přívozní a zrušila vůbec poplatky vývozní, přes odpor rejdařů poloostrovních. Třebas o několik let později věci zase in peius byly změněny, dřívější nemožný stav nevrátil se více, při čemž ovšem rozvoj obchodu zadržován byl snad ještě více než zákony zcela ochranářskými, nesmyslným jejich prováděním: opravdu španělským plýtváním časem a malicherným sužováním nejrůznějšího druhu.

Následky se brzy dostavily. Obchod počal rychle zkvétati, Angličané, Američané, Němci, Francouzové, v Manile průběhem půl století od r. 1814., kdy bylo prvnímu anglickému domu obchodnímu dovoleno tam se usaditi, své faktorie zařídivší, mohli zapřísti přímé styky s výrobci, Kreolové a mesticové (obzvláště čínští), i energičtější Malajci počali se úsilněji zabývati obchodem, v mnohých rodinách až úžasně rostlo bohatství, a s ním i sebevědomí a snaha po vyšším vzdělání. Pomalu ale stále rostl počet těch, kdož snažili se dáti synům svým vyššího vzdělání, než jakého bylo lze nabyti na školách středních a na universitě domácí, a ač bylo dříve v theorii nesmírně těžko dostati pas k cestě do ciziny, v praxi byla to věc nepříliš obtížná, jednalo-li se, — při známé úplatnosti úřednictva španělského, — o člověka zámožného. Tak poznenáhlu z druhé generace těchto vyšinuvších se hospodářsky míšenců a domorodců vyrostla četa evropsky vzdělaných, osvícených a na věci politické i náboženské pokrokově hledících lidí, zvyklých na zcela jiné myšlenkové i společenské ovzduší, mužů, kteří ovšem všem mnichům zdáli se býti hotovými emissary sama satanáše. I vycítili brzy, že pouhá existence takové, na španělských aneb dokonce evropských vysokých školách vychované družiny nepokojných duchů sahá přímo na kořeny jejich vlastního panství a bezohlednost jejich dostoupila vrchu. Jedním z prvních předbojníků tohoto směru, kterým bylo snésti, čemu Angličané říkají the brunt of the battle, byl stejně nadaný jako nešťastný Tagál, Don José Rizal, narozený v Calambě, v provincii lagúnské r. 1861. O začátky vzdělání hocha, jako všickni nadaní Tagálové pro theologii určeného, měl asi značnou zásluhu domorodý farář jeho rodiště, Padre Leoncio, muž dle svědectví francouzského cestovatele de Mana neobyčejně učený a sečtělý. Po ukončení studia na (jezuitském) gymnasiu a (dominikánské) universitě v Manile, Rizal odebral se k doplnění svého vzdělání na vysoké školy madridské, kdež také za doktora lékařství a licenciáta filosofie byl povýšen. Po dalších studiích na

universitách v Paříži, Heidelberku, Lipsku a Berlíně vrátil se r. 1887. domů, kdež očekávala jej nesmírná zášť mnichů, jichž hněv nanejvýš byl pobouřil románem nadepsaným „Noli me tangere“, v němž (dle některých až příliš sytým způsobem), líčí se veliká bída vlasti.

Přes vší znamenitou působnost Rizalovu, (zvláště jako očního lékaře), přáli si jednosvorně příbuzní a přátelé jeho k vůli jemu samému i k vůli sobě odchodu jeho z osady, jenž také hned příštího roku ve formě útěku do Hongkongu se uskutečnil.

V uvedeném svém spisu dr. Rizal líčí osud lidí sobě podobných těmito slovy:

„Na Filipinách všickni ti jsou filibusteros, totiž zemězrádci a připravovatelé odtržení se země od Španěl, kteří na venkově před každým Španělem, ať již se týž v té právě chvíli čímkoliv chce zaměstnává, na potkání nesmekají, všichni ti, kdož na tom přestávají, aby mnicha pozdravili, místo aby mu, je-li knězem, políbili spocenou ruku, anebo kleriku, je-li bratrem laikem; pak všickni ti, kdož nespokojenost svou projeví s tím, že jim, zvyklým jiné ctíti, ale také ctěnu býti, kterýkoliv Španěl beze všeho tyká, rovněž všichni, kdož ve Španělích, anebo vůbec v Evropě vycházející list odebírají, i kdyby to byl list pouze pro literaturu a krásné umění, všichni, již při volbě (domorodého) starosty (gobernadorcillo), jinému uchazeči než farářovu hlas svůj dají, kteří jiné knihy čtou, než historie o zázracích a svatých, krátce všickni ti, kteří u vzdělaných a v pravidelných poměrech žijících národů za dobré občany a přátele pokroku a osvěty by se pokládali, vesměs jsou jmíni na Filipinách za flibustýry a nepřátely veřejného pokoje a řádu, a v bouřných dobách na ně, jako na hromosvody, snese se bída a nářek.“

A málo toho nebylo, čeho bylo opposičníkům těmto, ať už domorodým kněžím, srdcem i duchem kotvícím na půdě církve, ale rozbouřeným vlastním ponižováním a odstrkováním se strany mnichů, zacházejících se svými kaplany často jako se sluhy, tak liberalisujícím a pokrokovým intelligentům, se strany odpůrců snášeti. Když činnost takového člověka, ať už byl dobře katolický, anebo načichlý pekelnými výmysly Evropy, stala se nepohodlnou řádovému faráři, tajnému agentu vlády v každém větším místě, — ať už vážně se v něm obával nebezpečí pro věc církve neb řádu, anebo ať se jednalo o odstranění osoby překážející kojení hrubých často instinktů, – pouhé (farářovo) udání (oficio, expediente gubernativo), že ten onen jest důvodně podezřelý z rejdů

flibustýrských, úplně dostačilo, aby některé noci byl četníky zatknut a do Manily dopraven, odkudž beze všeho vyšetřování a rozsudku jednoduše z moci administrativní byl poslán do vyhnanství na některý vzdálený ostrov, nic nehledě k četným třebas dětem, k podnikům, jež vyžadují jeho přítomnosti, a k možné neb dokonce nezbytné následkem toho finanční zkáze rodiny: a tento osud potkával často muže nejváženější a naprosto nevinné.

Než působením těchto průkopníků moc mnichů přece byla otřesena, však oni sami mnohem více poškodili vážnost svou výstřednostmi, které takřka nezbytně se víží k držení každé veliké a nezodpovědné moci. Lid popudili proti sobě stálým zvyšováním poplatků za úkony církevní a vynalezáním nových a nákladných pobožností a kde koho proziravějšího svým do nebe volajícím zpátečnictvím. Mnichové s takovou prudkostí se opřeli zákazu generálního ředitele občanské správy, dona Quirogy Ballesterosa, ze dne 18. října 1887., aby na příště mrtvoly v chrámech nebyly vystavovány, — opatření v tropickém podnebí více než záhodnému, — a to z důvodů hmotných, že musil býti odvolán, ba rok na to tagálským pojednáním zrazovali dokonce své hnědé farníky z návštěvy vyšších škol, které jsou nota bene — jesuitské.

Než tu se stala věc na Filipinách přímo neslýchaná. Dne 1. března 1888. asi 200 domorodých starostů odvážilo se předstoupiti před vládu s peticí 6000 podpisy opatřenou, která žadala za okamžité vypuzení řeholí a nadvládu jejich označovala jako jedinou toho překážku, aby spořádané poměry nezavládly na ostrovech. Na intellektuální původce této nikdy nevídané demonstrace, a zvláště na dra. Rizala, sehnala se nyní, „koncentrovaná zlost“ mnichů. Generálním gouverneurem byl tehdy generál Weyler y Nicolau, známý z posledních let kat Kuby, muž, jenž z ročního platu dvou set tisíc peset (franků), daleko nestačícího na jeho vydaje, dovedl si dle zprávy dra. Pinta de Guimoraes „uspořiti“ zachování v bance londýnské a pařížské uložené, jež krajané věci znalí páčili na 12—15,000.000 peset.

Dr. Rizal, jak jsem pravil, prchl do Hongkongu, ale svak jeho, advokát Don Manuel Hidalgo, deportován byl na visayský ostrov Bojól, dle slov Weylerových proto, že byl Rizalovým svakem.

(Dokončení.)

Letošní výstava architektury a inženýrství.

Napsal professor Antonín Vávra.

(Pokračování.)

Podrobněji zavdávají vystavené stroje podnět ještě k těmto několika poznámkám. U dvojčinného čerpadla s kulovými ventily na husté tekutiny pro vysoký tlak pamatováno sice dost dobře na pohodlnou, bezpečnou obsluhu stroje i v chodu, ale na klín v čele stroje na prostředním hřídeli bylo úplně zapomenuto. Tento daleko ven ze stroje vyčnívající díl musil by nutně zavdati podnět k úrazu, možno dost těžkému. A přece není nesnadné tento nebezpečný díl zcela zakrýti. Za nynějších poměrů úrazového pojišťování není více úrazová bezpečnost strojů lhostejnou. Stroje hygienicky bezpečné mají nyní pro živnostníka značně větší cenu nežli druhdy. Proto ani při koupi ani při konstrukci strojů nelze už tento požadavek nové doby pustit se zřetele. — U válcových stolic obilních není správné, co se vykládá v ceníku objednatelům o tvrdosti mlecích válců z tvrzené litiny. Ty skutečně jsou pod povrchem měkčí než na povrchu. Tvrdit opak toho příčí se přímo principu jejich výroby a proto také odporuje zkušenosti mlynářské. Proto nelze „s dobrým svědomím“ zaručit i do hloubky všudy stejnou tvrdost. Dobré svědomí jest převzácný statek člověka, i nemělo by se jím tolik plýtvat, zejména tam, kde je výrobce na omylu. Dobrý výrobek mluví k rozumnému objednateli sám za sebe lépe nežli takovéto nemístné ujišťování svědomím. Spíše by mohla zaručena býti stejná tvrdost a ostrost vystavených francouzských kamenů mlecích; neboť, jak bylo zřejmo, byly z materialu velice stejnoměrného.

Konečně zvláštní pozornosti zasluhuje lis na francouzské tašky krycí. Ne pouze proto, že jest dobře stavěn, totiž účelně

a silně, ale hlavně z té příčiny, že jest důkazem, jak i v tomto oboru může uhrazena býti naše domácí potřeba u továren domácích a že tedy není potřebí objednávati stroje na výrobu stavebních látek hliněných v cizině, jak se až dosud děje, zvláště na velkých statcích panských. Ostatně mohly tyto stroje býti u nás uznanou specialitou už dávno; čilý stavební ruch posledních let poskytoval k tomu dost příležitosti. Pozdě není dosud.

Mnohostrannou činnost vyvíjí továrna v Dobříši. Vedle bohaté exposice slévárenské má vystavené tři parní stroje, topeniště na třísło, na piliny a vůbec na odpadky pilařské, dále pumpy přímotlačné dvojčité i také hoblovací stroj na dřevo a rámovou pilu svazkovou.

Co se týče provedení zejména parních strojů, může se postavit po bok továrnám ostatním. Pokud okem možno poznat, všecka práce byla čistá, pečlivá. Též uznání hodná jest snaha posloužit domácímu průmyslu stroji obráběcími. Jiná jest ovšem při tom otázka, zda-li tato snaha může při takové mnohostrannosti továrny míti pronikavý a trvalý výsledek. Neboť obráběcí stroje jsou, jak známo, eminetní specialita, i nelze je tudíž stavět jen příležitostně, mají-li obstáti v konkurenci s cizinou.

Na mnohem lepší zdar spoléhati může stavba strojních pil; přiléhá totiž těsněji k všeobecnému strojnictví a vystavený druh stačí zcela na naši potřebu. Vystavená pila obyčejné běžné konstrukce vyznačovala se zvlášť dobrou kompaktnosti, jak toho jest potřebí pro tento stroj rychlý a nepříznivě namáhavý. Zdá se, že naše pilařské závody nepotřebovaly by už více opatřovat se podobnými stroji z Anglie nebo z bližší ciziny. Topeniště na odpadky pěkně doplňovalo tento obor strojní.

Ještě některé drobnější věci.

Pěknou novinkou domácího průmyslu byly dřevěné kotouče řemenové čili po moravsku řemenice, hotovené v továrně p. Václ. Jadrníčka a spol. ve Frýštáku u Holešova. Železné kotouče mají více větších vad, kterých jsou dřevěné prosty; proto možno tyto považovat za zlepšení. Váží jen asi čtvrtinu toho, co železné; řemen lne k nim více a stejněji než k železným; mohou běžet rychleji, aniž by se hřídele otřásaly aneb řemeny šlehaly: vše to má za následek úsporu hnací síly. Vystavené řemenice jsou dvojdílné; snadno se na hřídelích osazují a jsou železných levnější. Našim mlynářům jsou tyto dobré vlastnosti

ode dávna známy. Avšak podstatnou vadou jejich jest navlhavost v místnostech mokrých nebo ve výparech. Také se musí dobře na hřídeli utužit, aby se na něm z počátku nesmekaly a se nezapálily; vyžadují tedy trochu větší bedlivosti. Konkurují s americkými Gilbertovými. Tyto jsou těžší než moravské; jsou však také tužší, snad i trvanlivější. Vůbec se nám zdálo, že by moravské řemenice snesly některá zlepšení konstruktivní.

Na kladkostrojích anglických pro malá břemena, vystavených obchodní firmou J. Wohanka a spol., a na domácích hotovených v novější době žižkovskou dílnou p. J. Holuba, byl sice zřejmý rozdíl práce už zavedené a soustavné, od práce počáteční, která teprve hledá pravou cestu v díle; ale tato práce domácí zasluhuje podpory. Muž bez velkého vzdělání theoretického, ale proniknutý opravdovou snahou provádět co možno nejlépe výrobek specialní, vystupuje tu na veřejnost s ukázkami své práce hodnými povšimnutí. Dosti dobré jest obemknutí hnacího kotouče řetězového skoro po celý jeho obvod, čímž jest kladkostroj přístupným i v těsných místech budovy a zamezuje se škodné klouzání řetěze. Jak se osvědčí lano drátěné místo řetěze, nutno počkat na zkušenost v té věci.

Několik dřevěných modelů k formování strojních dílů, zhotovených bytelně a geometricky správně, vystavil při vchodu do strojní budovy p. Jindřich Vošoust z Prahy. Velké strojírny hotoví sobě tyto modely samy, pro ně vystavené vzory nemají valného významu; ale dílny malé, bez vlastní slévárny, nemohou se vlastně bez takovéto výpomoci obejíti.

Časově velkou zajímavost pro pozorné navštěvovatele pražské i všecky jiné měla kotelní boule asi 0·5 *m* v průměru velká vystavená v oddělení příbramském. Ještě v živé paměti trvá totiž letošní explose parního kotlu na parníku Františka Josefa. Jak se proslýchá, stalo se tak vinou špatného materialu, z kterého byl kotel zhotoven. Vystavená boule ukazuje, jak chová se material dobrý, totiž pevný a tažný (houževnatý): nepukne hned, ale táhne se; tím zadrží explosi aspoň potud, až pozorný topič nebezpečí zpozoruje a neškodným učiní. Touto vlastností vyniká znamenitou měrou material plávkový, železo i ocel; svarové železo (puddlované) jest v této vlastnosti méně spolehlivé.

V oddělení příbramském zvláštní zmínky zasluhují ještě výsledky pevnostních zkoušek s ocelí, ze které příbramská továrna hotoví drátěná lana. Pět zkušebních tyčí stejné délky

(200 *mm*) a stejně velkého průřezu (400 *mm*²), ale nestejného tvaru, t. kruhového, čtverečného a plochého ve třech různých poměrech, vyříznutých z téhož materialu přímo vedle sebe, vykazuje rozdílnou pevnost: kulaté nejmenší, ploché pak největší, a to tím větší, čím jsou tenčí a širší. Rozdíl obnáší celkem asi 4% Vysvětluje se tím do jisté míry také úkaz, proč tenké dráty vůbec jsou poměrně pevnější nežli tlusté, objemné pak díly strojní a stavební jen málo pevné. Tento úkaz otřásá trochu důvěru ve spolehlivost inženýrských výpočtů, kterým položena je za základ veskrze stejná pevnost materialu, ať v průřezech větších anebo menších. Theorii pevnosti leží zde před rukama ještě značný kus nevykonané práce vědecké.

*

Obráběcí stroje zastoupeny byly na této výstavě četněji a rozmanitěji nežli na jubilejní. Vedle dvou firem saských a souboru strojů amerických vystavily své stroje také tři dílny tuzemské a někteří obchodníci. Skupina tato vybízí k podrobné prohlídce. Položme sobě při tom některé otázky.

První. Má čas v průmyslu nějaký důležitý význam? Plyne z něho dělníkovi nebo živnostníkovi nějaký podstatný užitek? Arciť, že má. Ovšem, že plyne. Tovární dělník odměřuje sobě podle času veškerou svou mzdu, celé své živobytí; živnostník zakládá na něm cenu svých výrobků, své bytí i nebytí. Čas jest vedle kapitálu, inteligence a práce hlavním sloupem průmyslu. Nikdo ho nesmí podceňovat neb dokonce zanedbávat, kdo chce dojíti úspěchu. Věc to dobře známá.

A nyní: Jak se chová k této zásadě náš průmysl, zejména drobnější? Nejlépe jest to znát na obráběcích strojích. Na nich odměřuje se v průmyslu všechen čas. Zde má průmyslník, věda nevěda, své živnostenské hodiny. Jak rychle běží tyto stroje; jak tlustou neb širokou třísku zabírají nože jejich; jak rychle dovolují záměnu jednoho strojního dílu druhým, jednoho běhu v druhý; jak příruční jsou pro specialní druh práce: to vše čítá se u nich podle sekund, minut, hodin, dnů, týdnů . . .; to vše platí se na konec v sumách haléřů i tisíců zlatých. Zde živnostenské hodiny bijí. Jak bijí v našem průmyslu?

Zde jest obyčejný náš soustruh. Soustruhuje se na něm krátký čep. Právě se dořízla první tříska hrubá, a má se řezat tenká čili na čisto. Má běžet soustruh touž rychlostí jako při

první? Jest to zdlouhavé. Přešine se tedy řemen na menší kotouč. Co to stojí mnohdy času, než se to stane! Někdy to bez žebříčku ani nejde. I úrazy se při tom stávají. Práce to zajisté nevýhodná.

Nyní chcete soustruhovat předmět většího průměru a stupňový kotouč i s kolovým převodem nestačí na změnu rychlosti. Musí se tedy zaměnit přenášecí kolo na lýře. K tomu nejprve nutno vyhledat to kolo na pozední desce a odpočítat zuby. Pak se dělník musí sehnout, klíčem odšroubovat tři šroubové matky, sejmout s čepu kolo dosavadní a nahradit je záměnným...

Když konečně dělník záměnné kolo usadí a uvede je do správného záběru s oběma koly stálými, a když upevní lýru a uklidí klíč a sejmuté kolo: má soustruh svůj v tom nepohodlném stavu jako před záměnou kol; jen rychlost vřetena jest jiná. Tato jediná záměna vyžaduje tolik času a námahy a opakuje se při každé změně práce. Tím se mnoho času zmaří.

Výhodnější jsou novější soustruhy americké. Mají soukolí buďto pro všecky záměny nebo aspoň pro hlavní. Při změně práce potřebí pouze zaměnit dosavadní převod novým pouhým přešinutím soukolí. Velmi přehledně a příručně jest to upraveno na americkém soustruhu Hendey-Nortonově. Stálá kola umístěna jsou vedle sebe na společné ose v soustružním loži pod stojanem vřetenním a mají společné kolo záměnné. Toto jest umístěno na vypínací páce, podobně jako tříkolí u zadního vedení supportu při soustruzích anglických. Vypnutím jeho ze záběru dosavadního a přišinutím jeho do ozubí kola jiného změní se ihned rychlost vřetene. Žádaná změna odečte se na lité tabulce, upevněné zevně na stojanu vřetenním, proti stálým kolům. Celá záměna trvá jen několik sekund. Jsou druhy práce, které lze na tomto soustruhu úplně dokončit v čase kratším, nežli se na obyčejném soustruhu provede pouhá záměna kol. Tento soustruh Nortonův není ovšem zařízen pro veškerou práci soustružní, nýbrž hlavně k hotovení nástrojů všeho druhu, pak na drobnější práce strojní vůbec a do dílen na správky; ale illustruje zřetelně stroje americké. Může tu náš průmyslník soutěžit s americkým? Ani zdání! Na světový trh se nedostane, leč by si práci svou položil za nic. Zde živnostenské hodiny jeho odbily mu poslední hodinku.

Nyní si prohlédněte americké vrtací stroje na malé díry. Jsou vystaveny dva. Velice promyšlená to práce. Zhotovit dobrý vrtací stroj na malé díry jest obtížnější než stroj na díry velké.

Z malých děr nutno vyvádět želízko často, tedy co nejrychleji, aby ztráty času byly co nejmenší. Želízko musí býti postaveno na novou díru bez dlouhého hledání pravé polohy její. Podávání do řezu musí u malých děr býti co nejmenší, aby se želízko velkým odporem nezlomilo, u velkých pak co největší, aby práce ubývala rychle. Podmínky ty sobě navzájem odporují. Vyhovět jim dobře jest i tím nesnadno, že všecka tato ústrojí jsou nutna jak pro pohyb ruční tak pro samočinný běh.

Prentice Brothers, podobně jako i jiní američtí stavitelé strojů, vypíná samočinný ústroj, kterým se tlačí želízko do materialu. Stává se to tím, že lehkým tlakem na ruční kolečko směrem dolů vyšine šroubové kolo ze záběru s hnacím šroubem podávacím. Po vypnutí zdvihne se vřeteno s želízkem vrtacím pomocí ruční páky (levou rukou) a kolečkem zabírajícím do ozubeného hřebene na vřeteni. Celý pohyb vykoná se za okamžik. Také opáčná úprava stroje, totiž pro nový chod želízka do řezu, stává se rychle a jistě. Načež pak možno tlačit želízko do řezu buď šroubovým soukolím nebo ruční pákou (pravou rukou).

Vrtací želízka běží u těchto strojů asi o $^1/_4$—$^1/_5$ rychleji než u strojů našich. Celkem vykonají tyto stroje asi o 20 až 30% více práce nežli naše. Mají význam hlavně pokud se týče rychlosti výroby, kde tedy mzdy jsou drahé nebo kde se chce základní kapitál využit co nejvíce. Jsou však trochu drahé, hlavně pro svůj dovoz a clo.

Za tohoto stavu věcí nelze pouze říci: time is money! Čas jest více nežli pouhé peníze. Čas jest základní pilíř zdravého průmyslu. Bez řádného využití času nelze sobě zdravý světový průmysl ani myslet. Čeští průmyslníci nikdy se nezmohou na trvalý trh zahraniční, nebudou-li provozovati práci podle času co nejvýhodnější. Ne strhovat dělníkům se mzdy, ale rozumně a pečlivě využit času k produktivní práci. Dnes mnozí místo práce prodávají zahálku. Té nikdo rozumný nekoupí.

Druhá otázka: Jest solidnost a přesnost obráběcích strojů podstatnou podmínkou dokonalé výroby? té výroby, která by si zjednala také zahraniční trh a udržela jej trvale? Jakž by nebyla! Nástroje a obráběcí stroje jsou průmyslníku tím, čím jsou armádě zbraně. Dejte kterékoli armádě chatrnou zbraň a při sebe větším hrdinství mužstva a pod nejgenialnějším vojevůdcem nebude z toho na konec přece než jen Králové Hradec. Opatřete své závody zastaralými obráběcími stroji a dříve, než se nadějete,

přijdou stroje ty na váhu, a vám nezbyde v ruce ani klíč od továrních vrat.

Nyní projděme vystavené stroje, nejprve domácí výroby.

Jak úsilné práci v naznačeném směru jest u nás ještě potřebí, o tom svědčila velmi zřejmě letošní výstava právě v oboru strojů obráběcích. Vystavené stroje domácí výroby byly dost chatrné, ano špatné; dobrý stroj byl výjimkou. Kdo si toho všimnul, viděl: U soustruhu nového, zhotoveného podle vzoru amerického, hlavní součástka, vřeteno, v lůžkách celé rozviklané, už po tak krátkém čase a za tak lehké práce, co byl soustruh vchodu na výstavě. Jak možno na takovém stroji přesně pracovat? Peníze za takový stroj jsou peníze vyhozené. Jinde opět: ruční šrouby u supportu s mrtvým chodem až po $1/_8$ otáčky; hned jdou z těžka, že jimi nelze ani hnout, hned zas náhle se roztočí, že nemožno s nimi nůž přesně do řezu postavit. Opět jinde: ústrojí záběrové, jež podává nůž do řezu, nechce působit; při každém otočení selže. Zde u frézy vřeteno se sice točí, ale žádné želízko není možno v něm utužit. Nepochází to z nemotornosti dělníkovy, ale, že každé želízko neb čep je jiného tvaru, jiné velikosti a díra v hlavě vřetenní též jiná. Jak možno tímto strojem vůbec pracovat? Tam zas egalisační soustruh prazastaralého tvaru, neobrabaný, samé zbytečné kolečko, těžký a zajisté drahý. Patřil spíše do starého železa než na výstavu. A tak dále mohl by se obraz ten rozšířit ještě o více čísel.

Chce-li kdo uvést český průmysl do záhuby, ať opatří naše živnostníky takovýmito stroji. Varoval bych upřímně každého před koupí strojů tak špatných. Výsledek nebylo by zlepšení dílny a výroby, ale zhoršení. V konkurenci s cizími výrobky musily by tyto domácí nezbytně podlehnout. A na koho by se potom svalovala vina? Na protivné Němce; na anglické šmejdy; na francouzskou reklamu atd., ale nebylo by jí tam, nýbrž ve špatných strojích.

K posouzení přesnosti provedení a solidnosti stavby strojů amerických, nejlépe se hodí jednoduchý stružní (frézovací) stroj z továrny The Cincinnati milling machine company. Silný, tuhý stojan čtverhranného průřezu má nahoře obě ramena pro přípěrné rameno v celosti přilitá; tím dosaženo největší možné tuhosti stroje. Vřeteno stružní uloženo jest v lůžkách, která možno tak sestavit, že jest vyloučena mrtvá vůle v čepích. Konec vřetene držen jest silným přípěrným ramenem, opatřeným po konci

svém ještě dvěma příponami (braces), aby i tlustá tříska nebo nahodile velký odpor neponazdvihl stroužící kotouč. Deska upínací o třech upínacích rýhách, opatřená širokými vodicími plochami, dosedá ztěsna na svá vodítka a opatřena jest ručními šrouby bez mrtvých chodů — vše to pro nehybné zdržení její, když jest na ni předmět již upjat a obrábí se. Doplňme to klikami, které lze sejmouti, aniž by se šroubem i dost málo pohnulo; které lze nasaditi a pootočiti tak, že se reguluje dimense předmětu přesně až i o $^1/_{40}$ *mm* — měření u nás skoro neznámé — a máme obraz přesnosti stroje, jakou se vyznačují všecky americké stroje obráběcí. Rychlostí řezových jest 12; zpáteční rychlost vozu trojnásobná rychlosti do řezu: dost toho pro všecky účely. Všecky pohyby upínací desky jsou ručně i samočinně možné: podél, napříč, nahoru i dolů. Žádá-li toho předmět, stroj sám se vždy zastaví a obrátí přesně při určité délce řezu atd.

Stroj tento slouží hlavně k hotovení nástrojů stálých čili normalních dimensí, pak k provedení jednotlivých dílů k strojům obráběcím. Patrno, že pak i stroj takto zhotovený pracuje též přesně. Jaký stroj obráběcí, takový výrobek!

Též u těchto strojů jest řezová rychlost větší než u strojů v tuzemsku neb v Německu zhotovených.

Americkým strojům vytýká se u nás někdy, že jsou lehčeji stavěny než naše, a že tudíž nesnesou s našimi stejného namožení v práci. Není to správné. Je ovšem pravda, že nemívají americké stroje ani o kilogram železa více nežli jest potřeba k dokonalosti stroje, a že material ten není nakupen tam, kde padá nejvíce do očí, nýbrž že rozdělen jest tak, aby prospěl konstruktivně co nejvíce; ale méně materialu než potřebí stroje ty nemívají. Naopak naše stroje mívají někdy dost zbytečného kovu: ze dvou strojů zhotovil by někdy tři úplně dobré stroje americké.

I přes tuto svou lehkost připouštějí americké stroje větší rychlost než naše. Založeno je to především v příhodnějších poměrech mechanických. Kde jest stroj nejvíce namáhán, tam má nejmohutnější díly a přemůže tedy odpor zde snadno. Potřeba jen se podívat na supporty strojů hoblovacích, soustruhů atd.: jsou co možno nejnižší, širokých vodicích ploch a hmotných rozměrů. Na takovém stroji možno zaříznout hloub do kovu, odříznout tlustší třísku než na našich i přes to, že jsou celkem

těžší. Výsledek pak toho jest větší výroba v témže čase a levnější ceny výrobku.

Na přesnost strojů amerických bylo shora ukázáno. Jakž by mohl běžet náš stroj rychleji a býti při tom více než americký namáhán, když mívá dosedací plochy úzké, v mezerách hrká a každým větším tlakem se zkřiví a zkříží? Dosedají-li však plochy na sebe těsně, tvoří všecky díly takřka jeden celek a snesou větší namožení. V tom právě spočívá jedna výhoda přesnosti strojů.

Nejvíce však zasluhuje upozorniti na ostří obráběcích želízek. Není řídkou věcí vidět obrábět tupým nožem soustružním, hoblovacím. Takový stroj i za volného chodu jen bručí. Pustí-li se rychleji, hrozí rozskočit se ze všech čepů a kloubů. Je s podivením, jak mohou takové továrny vůbec s prospěchem pracovat.

Jinak v Americe. Jinak i v těch dílnách našich, kterým jest inteligence jedním ze základních pilířů průmyslu. Viděli jsme to očitě na výstavě architektury a inženýrství.

V oddělení amerických strojů obráběcích vystaveny byly totiž smírkové kotouče k broušení různých obráběcích nástrojů (fréz, výstružníků, vrtacích želízek atd.), pak obrábění (obroušení) ploch rovinných a křivých na různých dílech strojních. Této exposice bylo si bezpochyby nejméně povšimnuto. Považuje se totiž u nás brus za jakousi popelku v strojní dílně, a proto se mu věnuje vůbec málo pozornosti. Ale neprávem. Dobré nabroušení obráběcích želízek má mnohem rozhodnější vliv do množství i jakosti práce, nežli se mu přikládá. Dokázaly to patrně všechny přední americké továrny strojnické; naše některé dílny už to také uznávají a ochotně následují. Keep your tool sharp! napsal ve své dílně Sellers každému dělníkovi nad jeho stroj a nad jeho stojiště, dělník pak ve vlastním zájmu ochotně toho poslouchá. Po něm volají už i naši: Dobře si nabruste své želízko! a kladou důraz na slovo dobře. A výsledek? Už se nehoblují tříšťky železné (litinové i z kujného železa) millimetr vedle millimetru, ale až i 40 *mm* široké, takže ohoblovaná plocha vyhlíží jako ofrézovaná. Jest totiž tak čistá a přesná, že nepotřebuje dalšího opilování a vyhlazení na čisto. Možné jest to jen tím, že se zhotoví želízko z nejtvrdší oceli, a po nabroušení se ještě obtáhne na malém brousku na oleji, jako naše břitvy. Želízko takové má skutečný břit, ne pouze přiostřenou hranu. Jak výhodně pak řeže, nechť se každý sám přesvědčí. Můžeme

z vlastního přesvědčení doporučit tento způsob broušení našim dílnám co velice výhodný. Obdrží se práce čistá, přesná, soutěže schopná. Vycvičte v tom naše dělnictvo!

Je-li stroj tuhý a silný, provedení jeho přesné a želízko, jak se patří, nabroušené, pak ovšem může stroj ten běžet rychleji než náš. Skutečně mají Prentice-ovy a jiné vrtací stroje americké asi o polovici větší rychlost na obvodu želízka než naše, totiž 105 až 120 *mm* v sekundě, řeží třísťku $^1/_8$ až $^5/_8$ *mm* tlustou, a řez jest čistý. Díru 25·4 *mm* v průměru a taktéž hlubokou vyvrtá 95 otáček želízka za 71 sekund. Hoblovací stroje Sellersovy jdou v řezu též asi o polovici rychleji než naše, zpět pak (na prázdno) až i osmkráte rychleji než do řezu. To jsou poměry u nás nevídané. Co se tu ušetří času a vykoná více práce! Podobně má se to s jinými obráběcími stroji.

Jak by tedy mohl náš průmyslník konkurrovat v práci a ceně s americkými? Není to možné. Docházejí-li tedy u nás cizí výrobky většího rozšíření než domácí, není toho příčinou „nevlastenectví", nebo slepé dávání přednosti věcem cizím před domácími, nýbrž prostě má to původ čistě technický, po případě obchodní. Zde nepomůže nic stesk, nic resoluce, nic ankety a podobné medikamenty, ale živnostníci musí sami řádně chytit rozum do hrsti, zařídit se ve všem pro schopnou konkurrenci a — pracovat vytrvale. Jiná cesta nevede na zahraniční trh; též jest to nejkratší cesta na všecky trhy domácí.

Líbí-li se komu tato naše rada — nebo vlastněji: čistá, přesná práce americká? Pak nemůže to na něho míti účinku jiného, nežli měl na onoho snaživého, ale nevyspělého hudebníka koncert Paganiniho: když ho uslyšel a přišel domů, odložil zprudka své skřipky do kouta a nesáhl po nich dříve, než až uzrála v něm pevná vůle, že vycvičí se na mistra.

Stálo by leckde u nás v průmyslu za následování!

Třetí otázka. Jest dělba práce v průmyslu výhodná? Souvisí s prací strojní a má vliv na cenu výrobku?

Tato otázka byla by vlastně zbytečná. Nebo všichni zběhlí průmyslníci zodpověděli ji už dávno s jednomyslností vytrvalou, že totiž tato dělba jest nejvýdatnějším podporovatelem množství i jakosti výrobků, ať strojních neb ručních, a že způsobuje nejlevnější ceny jejich. Každodenní zkušenost dává tomu za pravdu. Ale otázku tu vynutila nám výstava. Téměř v bezprostřední blízkosti stály tu dva průmyslové kontrasty vedle sebe: v oddělení

jedné domácí firmy tak zvaný universální stroj obráběcí, na kterém možno prováděti více prací: vrtání, soustruhování, dělání drážek pro klíny, hoblování i obrážení; v oddělení pak americkém stroje zařízené pro práce přísně zvláštní (speciální), zejména byla to také novodobá specialita strojních dílen: obrušování kalených dílů strojních smírkovými kotouči přesně na určitý tvar a velikost. Jak o tom obém soudit?

Ve specialisování práce průmyslové jsou Američané pravými mistry. Podrobili všecku mechanickou práci zevrubné analysi a zhotovili pro každý element její buď zvláštní nástroj nebo nový mechanismus nebo úplný stroj. Tím dosáhli přesnosti u nás dosud nedostižené; obdrželi produkci tak velikou, že jí zaplavují celý svět; snížili cenu výrobků, že až ohrožují trvání mnohých sourodých průmyslových odvětví cizích. Všechen pak ostatní průmysl hledí je nyní v tom dostihnout a tak zachránit se před poškozením.

Jmenovitě co se týče smírkových kotoučů, tedy užívá se jich nyní také u nás vždy častěji nejen k broušení nástrojů, nýbrž i k vlastnímu obrábění některých dílů strojních, zejména kalených čepů, pouzder čepových k parním strojům rychloběžným a p. Ne snad k obrábění zhruba, nýbrž k dokončení co nejpřesnějšímu. Pozorným inženýrům totiž dobře jest známo, že na soustruhu i sebe lepším nelze obdržeti předměty přesně cylindrické a přímé. Měřením lze zjistiti vždy odchylku. Vsadí-li se pak takové pouzdro do svého lůžka, ať za tepla nebo hydraulickým tlakem, přilehne zevně jen na málo místech, brzy se tlakem vymačká a nedrží; čep pak uvnitř dře, až i pálí, a stroj takový není pro tuto jedinou vadu svou způsobilý běžeti trvale velkou rychlostí. Nic z toho nenastane u čepů a pouzder broušených na osách, které se otáčejí mezi špičatými čípky: pouzdro tak obroušené přilehne na celou plochu svého lůžka a vnitřní plocha jeho zůstává stále potažena tenkou, stejnou vrstvou oleje; proto čep běží chladně i při největší rychlosti. Má to veliký význam při parních strojích ke hnaní strojů elektrických, k osvětlování i při drahách elektrických. Nebo jaké nepříjemnosti tu nastávají, když parní stroj musí se zastavit pro tu jedinou, jinak nepatrnou příčinu, že čep jeho hřeje nebo pálí! Celé osvětlení selže. Celá kommunikace se zastaví. Obroušením čepů se tomu odpomůže úplně. Továrnám nevzchází z toho zvláštní výdaj; neboť práce jest snadná také méně dovednému a pozornému dělníkovi; výsledek pak stojí v každém ohledu za tu námahu.

Specialisování práce jako všude jinde i v tomto případě má svou váhu.

Nyní se podívejme na vystavený stroj universální. Určen jest pro dílny malé, které nemají ani samostatných strojů hnacích (parních, vodních a p.). Z té příčiny zařízen jest hlavně pro pohon ruční. Ale i řemenem možno jej hnáti.

Je-li takový stroj výhodný? doporučení hodný? Levnějším než všecky stroje dohromady, na kterých se konají tytéž práce, ovšem býti může. Ale žádnou z těchto prací nelze na něm provésti dokonale. Hodí se jen na práci nejhrubší. Taková však vždy se málo platí. Může-li se tak tedy i mírnější zařizovací náklad nějak vyplácet? Bylo by to do jisté míry možno jen tenkráte, když by kdo chtěl tím způsobem hájit pouze holého živobytí. Pro řádnou, soutěže schopnou práci průmyslovou to není.

Avšak i za této největší skrovnosti požadavků nelze neukázat na jiné vady takových strojů. Jsou těžkopádné a potřebují mnoho síly hnací. Pro ulehčení jejich chodu nutno vedení a jiné klouby, co možno, povolit. Tím však se brzy rozviklají a pracují nesprávně. Takový stroj jest vlastně znakem veliké nevyspělosti průmyslu. Mohou-li takové stroje skutečně existovat v malých živnostech našich, pak nemají obdivuhodní lidé tito ustláno na růžích. Ve větších závodech jest takový stroj naprosto nemožný. Nelze ho však doporučit ani živnostem malým. S nákladem za něj učiněným majitel jeho se nikdy neshledá.

Ve výrobě strojů obráběcích zůstává průmysl náš daleko za potřebou domácí. Nestačí opatřit dobré stroje skoro ani pro práci hrubší; na přesnější stroje ani se dosud neodvážil. Vše obstarává se z ciziny: z Německa, z Anglie, z Ameriky. V tom nás cizina vůbec předstihuje.

Oč jsou v tom před námi sousední země německé, dobře bylo vidět na obráběcích strojích na dřevo, kteréž vystavila známá lipská firma, Arnošt Kirchner, v tak zvané vzorné dílně truhlářské. Byly to: pásová pila na řez asi 200 *mm* vysoký; hoblovací stroj k zarovnání ploch na rovno i do profilu; stružní (frézovací) stroj na drážky, žlábky, svlaky a p.; pak vrtací stroj na podélné díry. Všecky stroje byly po jistou dobu v chodu. Stroje tyto nejsou vlastně původní německé soustavy, nýbrž hotoví se podle vzorů amerických, se všemi jejich přednostmi, jež jsou: nanejvýše vzorné sestrojení, velká rozmanitost způsobu a dokonalost možného obrábění a přesnost provedení strojů. To-

várna věnuje se výhradně hotovení těchto strojů a dodává je do celého průmyslového světa.

To vybízí k vážnému přemýšlení.

Nedaleko odtud vystavila dobříšská huť také hoblovací stroj na dřevo, podobné soustavy jako Kirchnerův. Měl-li tento stroj hlásat, že lze podobného cosi dostat doma místo za hranicemi, mohl to uvítat každý s radostí. Ale jedna věc dusila trochu radostnou naději. Nebyl to nedostatek přesnosti; firma celou svou kollekcí vystavených strojů: parních pump, rámových pil atd., osvědčila zběhlost v konstrukci a práci. Ale nebylo vidět, hotoví-li obráběcí stroje soustavně, jako svou specialitu, nebo je-li to výrobek jen příležitostný, ojedinělý. V tomto poslednějším případě nebylo by arciť možno naději vzepínat příliš vysoko. Více než kterýkoli jiný stroj musí se stroje obráběcí provozovat co výhradní specialita, mají-li býti dokonalé. A v tomto ohledu osvědčily se továrny soukromé býti k tomu způsobilejšími než závody panské. Už malý pouvoir k volné akci obchodní, který takový závod často mívá, poutá v úzké meze každý zdravý rozvoj výroby.

Nám zdálo se, že ukazuje tato ukázka dobříšská na velmi citelnou potřebu takové domácí továrny. Lipská opět naznačovala nám, jak se jí nejčistěji domoci: následovat vzorů cizích, ve všem až do podrobna, vytrvale.

Našim mladým technikům strojnickým nezbývá než vyjíti z vlasti ven, vzdělat se v cizině, ne pouze blízké, nýbrž i za mořem: a vrátit se domů a pracovat o povznešení domácího průmyslu. Pole jest k tomu široké a příležitost neleží mimo lidskou možnost. Jen jest potřebí osmělit se. První zdar musil by míti nutně v zápětí následování jiných. Kdo první díla se chopí, zvítězí. Domácí průmysl náš jest v těch oborech, do kterých se utíkali naši mladí inženýři nejčastěji, skoro přeplněn, kdežto odbory jiné jsou zanedbány. Aby mohly býti opanovány, k tomu jest mezi jiným potřebí také odborné zkušenosti, a té nabýti možno nám jen v cizině. Či má kdo v sobě tolik energie ducha i tělesné síly, aby vlastní silou se povznesl? I takoví muži nám scházejí ve více oborech. Letošní výstava přímo křičela po nápravě v tomto oboru. To vybízí k opravdovému následování.

Ale zároveň ozývá se jistý hlas nedůvěry. Jest totiž nápadné, že i přes to, že český průmysl strojnický jest v nejednom směru vyvinutějším nežli v sousední říši, že i způsobilosti ke

specialním pracím se nenedostává, ano, že i potřebný kapitál by se sehnal — přece věc někde vázne! Kde?

Pozná se to nejlépe z toho, co už bylo v tom směru u nás podniknuto. V létech sedmdesátých založili v Praze pánové Staněk a Reska továrnu na stroje obráběcí. Závod ten měl nejlepší podmínky zdaru: dokonalé konstruktéry, přiměřený kapitál i dokonalou solidnost práce a — přece zanikl. Proč? hlavně pro nedostatek objednávek. Nově vznikající závody opatřily se potřebnými stroji v cizině, doplňování a záměna starých za novější byla nevydatná. Ten stav trvá dosud. Schází nám světový trh. Hranice celní jsou nám zavřeny, a tak domácí výroba nemá vzniku ani vývoje. Dojem, který výstava letošní činila na pozorovatele v tomto směru, byl deprimující. Člověk cítil, že nám schází ten sval, který by přenesl výroby z našich továren na světový trh a tam je výhodně zpeněžil; že nám schází to oko, které by vyhlédalo k tomu nejvýhodnější cestu, a ta odvaha, dáti se za tím cílem v zápas s těmi, kteří nás předstihli. A tak jsme národ bez světového obchodu, bez světového průmyslu a — bez zámožnosti. V tomto nedostatku našem vězí ustavičná závislost na cizích vlivech. K závěru tomu přijíti se musí vždy, nechť se kdo ohlédne v našem průmyslu v kteroukoli stranu.

Přinese v tom naše výstava nápravu? (Dokončení.)

Prvotný stav hospodářský.

Napsal Dr. Karel Bücher.

(Dokončení.)

Podobné individuální hospodářské rysy nalézti lze i u Indiánů severoamerických, kteří byli již dospěli k úplnému hospodářství rodinnému. Kdežto zvláštního vlastnictví k pozemkům vůbec neznají, „není nic v domě nebo rodině Indiánově, co by nemělo svého specielního vlastníka. Každý člen rodiny ví, co mu přináleží, počínajíc koněm nebo krávou až po psa, kočku, koťata a kuřata. Rodiče dávají dary dětem a děti zase rodičům. Otec požádá druhdy ženu nebo některé z dětí, aby mu půjčily svého koně, by mohl jeti na lov. Hnízdo koťat nebo vysedě-ných kuřat má často právě tolik zvláštních majitelů, kolik k němu patří jednotlivých zvířátek. Chce-li kdo koupiti kvočnu s kuřaty, musí často s několika dětmi vyjednávati“. (Heckewelder.)

Kde Indiáni dovolovali mnohoženství, bývala pro každou ženu zřízena zvláštní chýše; u kmenů se společenskými domy měla každá aspoň svůj zvláštní krb.

Podobné rysy vykazuje hospodářství Polynésů a Mikronésů, jenže zde na místo honby vstupuje rybolov a chov drůbeže. V Novém Pomořansku jsou rozličné výkony přesně rozděleny v práce, které konají muži a chlapci, a práce, které konají výhradně ženy a děvčata. K pracím mužského obyvatelstva náleží: zhotovování a udržování zbraní a rybářského náčiní, zejména košů a provazů k tomu příslušných, vkládání košů do moře a denní jich obstarávání, stavba kanoí, zřizování chýší a v okresích hvozdnatých kácení stromů a mýcení kořenů k založení nových osad, jakož i oplotění k ochraně proti divokým kancům.

„Ženám přísluší vedle péče o malé děti: připravování jídel, překopávání a osazování půdy, klizení a sbírání plodin polních a nošení plných těžkých košů na trh do míst na míle vzdálených.“

„Jistými pracemi zabývají se jak ženy tak muži. Sem náleží: stáčení silné nitě houževné, z které se pletou sítě na ryby, pletení košů jak z jemně rozštípaných proužků rattanových, tak z listů padanových, tkaní velmi surového a hrubého tkaniva, zvaného mal, z kůry stromu Broussonetia, v které ženy zavinují ve kojence k ochraně před zimou.“

Toto poslední jest velmi význačno: jedná se o výkony přeměňování látek, které se v periodě individuelního hledání potravy ještě vyskytovati nemohly.

Konečně slyšíme ještě, že muži a ženy i odděleně jedí, malé děti a děvčata s ženami, chlapci s muži.

I oddělená kuchyně mužská a ženská nalézá se v obvodu jižního moře. Na ostrovech Fidži připravují muži taková jídla, která se hotoví mimo dům pomocí horkých kamenů „To obmezuje se dnes na pečení prasat; dříve bylo mužům vyhrazeno i připravování lidského masa.“ Na ostrovech Palau přináleží vaření tara a příprava sladkých jídel ženám, připravování jídel masitých mužům. Ve většině míst Oceanie „nesmějí ani ženy a muži společně jísti, aniž smějí ženy jísti to, co muži připravili. Téměř právě tak úzkostlivě, zdá se, vyhýbají se tomu, jísti s někým jiným z téže nádoby“ (Ratzel).

Stejný řád vykazují hospodářství mnoha národů černošských: přesné rozdělení výroby a mnohých částí spotřeby dle pohlaví, ba dokonce rozšíření tohoto rozštěpení na obchod směnný. Krátce a stručně praví jeden z našich nejspolehlivějších pozorovatelů, P. Pogge, o černoších Songo: „Žena má vedle hospodářství mužova své vlastní hospodářství.“ A při líčení Bašilangů podotýká: „Žádný člen rodiny nestará se o druhého při jídle; co jedni jedí, druzí přicházejí neb odcházejí, jak se jim právě hodí; ženy však jedí z pravidla společně s malými dětmi.“ Konečně oznamuje ještě o Lundech: „Utábořila-li se ve vsi karavana, přinášívají za normálních poměrů ženy z osady ku prodeji do tábora potraviny rostlinné a kuřata, kdežto kozy, prasata a ovce obyčejně jen od mužů bývají prodávány.“ Podobně vypravuje L. Wolf, že na trhu v Ibanži se všemi hospodářskými výrobky, látkami, rohožkami a hrnčířskými pracemi obchodují ženy, a jen s kozami a vínem muži. Je tedy každé pohlaví vlastníkem svého specielního produktu pracovního a rozhoduje o něm samostatně.

O rodině a hospodářství Vanjamvezů, kteří nikterak nestojí již na nízkém stupni kulturním, načrtává Burton obrázek následující:

„Děti kojí se plná dvě léta. Chlapec učí se již po 4. roce zacházeti s lukem. Již velmi záhy pase stáda; po 10. roce stává se samostatným pastýřem, jest nezávislým na svém otci, vzdělává kousek pole tabákem a staví si vlastní chýši. Děvčata zůstávají až do dospělosti v chýši otcovské; potom však staví si jich 7—12, které jsou stejného věku, společně vlastní obydlí, v kterém přijímají své milence, aniž rodičové mají v tom co rozhodovati.“

„Jinoch se žení, jakmile má dosti prostředků, aby mohl zaplatiti za ženu kupní cenu, která dle okolností rovná se hodnotě 1—10 krav. Žena jest majetkem muže, který může od cizoložníka žádati náhradu škody, nesmí však ženu prodati, leda v nejvyšší nouzi.“

„Boháči mají více než jednu ženu; avšak rodinná příchylnost u tohoto národa je nanejvýš slabá. Muž, který ku př. vrací se z pobřeží s nákladem tkaniv, nedá své ženě z toho jistě ani to nejmenší; ona zase nedá mu nic ze svého dědictví, i kdyby on musil hladem zhynouti. Muž obstarává dobytek hovězí, kozy, ovce a drůbež; žena dohlédá na obilí a ovoce. Tabák pěstují každý pro sebe a nemá-li muž náhodou nic z této byliny, jeho žena mu zcela jistě ze svých zásob nic nepůjčí.“

„V této zemi obě pohlaví nejídají společně. Chlapec nejí nikdy s matkou. Muži nasycují se obyčejně v ivanze (veřejném domě společenském).“

Rozdělení výrobní práce mezi obě pohlaví v Africe v jednotlivostech mění se od kmene ku kmeni; z pravidla však připadá i zde polní hospodářství a připravování všech rostlinných potravin ženě, honba, chov dobytka a tkalcovství muži. Často jest tento řád ještě podepřen obyčeji pověrečnými. V Ugandě přísluší dojení krav výhradně mužům; žena se nesmí nikdy dotknouti vemene kravského. V říši Lundů nesmí opět žádný muž býti přítomen dobývání zemního oleje, protože prý jeho přítomnost maří účinek. Nosiči, které Evropan najme do svých služeb, zpěčují se zpravidla konati práci ženskou, ano Livingstone vypravuje o hladu, který vypukl mezi muži v jedné krajině, protože tam nebylo žen, které by byly zásoby obilní semlely. Rozdílná spotřeba obou pohlaví upevňuje se mnohdy ještě zákazy jídel rázu polonáboženského, které zapovídají ženě požívání jistých druhů masa.

Zvláštního vývoje došlo toto podivuhodné hospodářství uprostřed polokultury Sudanu. G. Schweinfurth o tom vypravuje:

„V době polních prací ustupují ve Vadâi všechny ostatní práce a žena obdělává společně s mužem neb střídavě oboustranné jich pozemky, jež úplně jsou oddělené; panujeť zde přesné rozdělení statků. Po skončené žni dává muž manželce určité množství obilí asi 12 korců; má-li žen více, každé asi 6 korců; sklidí-li méně, prodá co má, aby dostál této povinnosti; za to však bývá, jakmile mužova obilní zásoba jest vyčerpána, užito po právu zásob ženiných. Kromě obilí má muž své ženě každoročně opatřiti oblek, totiž velký šátek kolem kyčlí, šátek přes ramena a šátek na hlavu a kůži ovčí nebo kozí, která se časem nosí. Ačkoliv žena vůbec naproti muži jest nanejvýše pokornou, nedá si přece nic ubrati ze svých práv, bez rozpaků se jich domáhá a vrací se po případě k rodičům."

„Muži nikdy nebrání zálibě ženy okrašlovati se, ani nehledí obmeziti v zájmu vlastním nebo domácnosti její výdaje. Ale hospodář poskytuje také jen nepatrné prostředky k vedení domácnosti a nepožaduje s druhé strany pro sebe podílu na výtěžku z mléka, kuřat a jiných věcí ženě ponechaných. Je-li zásoba potravin vyčerpána, neobrátí se žena snad s tímto sdělením na muže a nebude hledět dostati od něho nové dodávky, nýbrž jde ku svým příbuzným, a je-li tento pokus marným, hledí opatřiti potraviny prodejem svých ozdůbek. Peněz výdajných nedostane nikdy. Na podzim scházívají se lidé z každé vsi, zabijí společně několik krav a rozdělí maso mezi sebe; ale po největší část roku musí pečovati o pečeni k omáčce žena; housenky, kobylky, cibule, kyselý nápoj obilný, v nejlepším případě kuřata poskytují potom materiál pro nezbytný přídavek k denní moučné kaši.«

„I při vypočítávání dávek králi a správním úředníkům nebéře se zřetele k mužům, nýbrž sčítají se chýše žen a z nich vybírá se salam (2 míry obilí na dům), difa, kodmula atd."

„Jsou-li vesnice poněkud značnější, nalézáme v nich tři veřejné chýše, z nichž jedna určena jest pro „starce", druhá pro muže od 25. až asi do 50. roku a třetí konečně pro mladíky. Vedle této chýše je potom zřízeno přístřeší, pod nímž tráví muži den, předouce bavlnu, tkajíce a šijíce, což jest vedle polních prací jejich hlavním zaměstnáním. Zvláštní obydlí má muž jen na noc; bylo by hanbou, kdyby své jídlo požíval sám; ano mladí neženatí lidé doma ani rádi nespávají. Soukromé domy náležejí ženám.

Také to není žena, která v případě manželského rozvodu opouští společný příbytek, nýbrž muž, který svůj movitý majetek sebere a jiné útočiště hledá, jejž mu ovšem nebývá těžko nalézti, poněvadž má vždy několik žen, od sebe odděleně žijících. Ženě přísluší stříci dům; ona jej opouští skutečně, jen aby přinesla dříví a vody, není-li právě doba polních prací. Ona zhotovuje rohožky a slaměná pletiva na chýše, rozmílá obilí mezi kameny v mouku a vaří jídla."

Máme zde tedy méně přísné rozdělení výroby; aspoň při polní práci spolupůsobí obě pohlaví vespolek, Ve všech ostatních pracích jsou však pohlaví oddělena; ani otec a synové nepracují pospolu, nýbrž každý o sobě na veřejném místě pracovním svého věku. Pro spotřebu zdálo by se skoro, jakoby každý muž měl tolik domácností, kolik má žen, kdyby nebylo společenstevních chýší souvěkovců, které způsobují oddělení členů rodiny při jídle. Jenom žena a její menší děti zdají se tvořiti úžeji spojenou skupinu, která domácnosti se podobá a také co do státního zdanění za domácnost se uznává.

Ony společenské domy pro rozdílné stupně věku mužského a mnohdy i neprovdaného ženského obyvatelstva jsou velice rozšířeny jak v Africe, tak v Americe a zejména v Oceanii. Jsou společným místem k shromažďování, práci, zábavě a pro mladší lidi i ke spaní, jakož i k ubytovávání cizinců. Ovšem jsou také dalši překážkou proti vytvoření se společného domácího hospodářství, k rodinám se připojujícího, zejména když každá domácnost se většinou ještě rozpadá ve větší počet stran odděleně bydlících. Na karolinském ostrově Yap ku př. vedle febayů, ložnic pro neženaté, ještě pro každou rodinu hlavní dům, jejž obývá otec rodiny, a příbytek pro každou ženu; konečně jest „připravování pokrmů zapuzeno z příbytků a přeloženo pro každého člena rodiny do zvláštního domku, který jest krbem nebo kuchyní". Dále se hospodářský individualism sotva asi dá prováděti.

Vůbec lze pro přírodní národy v polygamii žijící určiti za pravidlo, že každá žena má svou vlastní chýši. U Zulů se dokonce pro každou dospělou osobu domácnosti staví zvláštní chýše: jedna pro muže, jedna pro jeho matku, po jedné pro každou z jeho žen a jiné dospělé příslušníky. Tyto chýše stojí vesměs v polokruhu okolo plotem obehnané ohrady dobytčí, takže obydlí mužovo jest uprostřed. Ovšem nesmí se přehlédnouti, že taková chýše může býti v málo hodinách vystavěna.

Tak zříme, jak všude i u pokročilejších národů přírodních ještě mnoho chybí k oné jednotné uzavřenosti domovního hospodářství, s jakou kulturní národové Evropy dle všeho, co o nich víme, již do historie vstoupili. Všude zejí ještě hluboké trhliny, a individuu jest ponechána hospodářská samostatnost, která se nás cize dotýká. Jakkoliv se musíme bedlivě stříci pro toto částečné hospodářské ojedinění přehlížeti pojivé momenty pracování a pečování vzájemného, a jakkoliv nesmíme přeceňovati odstředivé síly zde vládnoucí, přece nelze upříti, že všechny vedou k jedinému společnému původu, k individuelnímu hledání potravy, po tisíciletí ode všech těchto národů provozovanému.

V tom spočívá methodické ospravedlnění pro vyšetřovací postup zde užitý, při kterém jsme národy velmi rozdílného kmene a kulturního stavu shrnuli a hospodářské zjevy isolovaně posuzovali.

Tento postup je v národním hospodářství jako ve všech vědách o společenském životě úplně odůvodněn, předpokládajíc, že se jím podaří, z obrovské massy disparátních ojedinělých skutečností, které naplňují ethnologii jako velikou chrastírnu, opět větší jich počet přivésti pod společného hlavního pojmenovatele a vyrvati je mystickým výkladům sběratelů kuriosit a mythologisujících duchovidců. Pro národní hospodářství specielně může se touto cestou ještě dospěti k nepodceňovatelnému prospěchu, že zmizí s jeviště loutka smyšleného, z kulturního člověka abstrahovaného divocha a nahrazena bude postavami, ze skutečnosti vzatými, třebas pozorování, které nám je opatřilo, co do důkladnosti pořád ještě jest nedostatečno.

Naši cestovatelé věnovali právě hospodářství primitivních národů dosud málo pozornosti; pro pozorování o krojích, kultu, mravech, víře v bohy, zvyklostech manželských, umění, technice přehlédli často, co nejblíže se nalézalo, a v hovorných rejstřících ethnografických sborníků heslo „hospodářství" nenašlo právě tak místa, jako v rejstřících četných bádání o zřízení rodinném slovo „domácnost". Avšak právě poněvadž pozorování zde upotřebená byla učiněna většinou jen přibližně a nikoliv od učených národohospodářů, tkví v nich veliká míra věrohodnosti, neboť ona tím zpravidla ušla také osudu, býti vtěsnána v schéma hospodářských kategorií, které z našich kulturních poměrů je vzato a které proto nikterak nevyhovuje jinak uzpůsobenému životu národů primitivních. Přel. *J. G.*

Odkaz J. V. Friče.

Prohlášení.

V příčině vydání „Odkazu J. V. Friče“ — výboru poesie otce mého — vidím se pohnuta veřejnosti naší učiniti toto prohlášení:

Od měsíce června t. r. dostalo se mi do rukou pouze několik posudků časopiseckých o této sbírce. Jsou mi známy referáty a kritiky uveřejněné v „Národních Listech“, „Hlasu Národa“, „Světozoru“, „České Revue“, „Moderní Revue“, „Času“ a nejnověji v „Naší Době“. — Vyjma „Čas“, jehož bezohledná slova jsou pro práci otce mého zajisté jen dobrým doporučením, nalezla sbírka u referentů ostatních vesměs příznivého přijetí. Vřele psaly „Národní Listy“ a „Česká Revue“ — vroucí, ušlechtilou vzpomínku přináší zvláště listopadové číslo „Naší Doby“ z péra Macharova.

V žádném z projevů těchto nenalezám sice kritického rozboru básní otcových, za to však ve třech — jmenovitě v posledním — činí se ostré výtky Jar. Vrchlickému v příčině uspořádání této poetické sbírky. — Z té příčiny prohlašuji tudíž, že výtky tyto výhradně mne se týkati mohou a činím se sám ochotně zodpovědným za úpravu této publikace.

Od osmi let — od smrti otce mého — až na drobné výminky, veřejnost naše na něho si nevzpomněla. Až i polský hlas (prof. Zdziechowski) se nad tím pozastavil. Celé písemné dědictví přešlo prostě do rukou našich a nebylo nikoho, kdo by se byl o ně interessoval. Nespatřoval jsem v tom ostatně nic neobyčejného; vždyť i větších mužů hroby nevěnčí na konec než ruka vlastního dítěte.

Těch „Písní z bašty“ bylo mi vždycky líto. Vím, jak bývali jsme mocně pohnuti, když si je otec občas zadeklamoval. A nikdo je neznal mimo nás! — Když blížil se Nový rok 1898 mé svědomí mi pravilo: vydej ty básně — a porada s nejblíže mi známými literáty utvrdila mne v tom přesvědčení. K nakladateli přišel jsem pak již s hotovým výběrem „Rozprav duše“ a „Písní z bašty“, jejž učinil jsem s největší šetrností a rozvahou. Na domluvu Jar. Vrchlického, u něhož nalezl jsem v pravdě neočekávaného porozumění, přijal jsem ještě do sbírky jako vítaný doplněk navržený mi výběr ballad a lyrických básní — třeba již před tím jinde byly tištěny.

Že nepřipustil jsem, aby sbírka rozšířena byla ještě více, to diktoval mi účel „Odkazu“ a pieta k otcově památce. Podal jsem českému lidu kytici z jeho nejkrásnějších poetických prací a nikdo mi nemůže zazlívati, že nepojal jsem do sbírky ničeho, co by dle mého přesvědčení mohlo ji seslabiti nebo hyzditi.

V tomto ohledu jsem naprosto opačného náhledu, než-li na př. referent „Naší Doby“. Ba podivno, že právě „pieta k památce autorově“, kteréž pan Machar — háje nedotknutelnost prací literárních — tak důtklivými, ač tendenčně zabarvenými slovy se dovolává, mně naopak kázala neuveřejňovati všeho bez rozdílu. O souborné vydání otcových spisů tu nešlo.

Na Král. Vinohradech, 24. listopadu 1898.

Josef Jan Frič.

*

Otiskuji tuto z „Národních Listů“ celé prohlášení syna básníkova. Jest jednak korekturou některé maličkosti z mého předešlého feuilletonu, jednak doplňkem jeho, jednak illustrací k našim nakladatelským poměrům, konečně kapitolou o nesmrtelnosti poety, slávě spisovatelské, vděčné paměti národa atd. atd., jak se všecky podobné vzdušné přeludy nazývají...

Mínil jsem, že pořadatelem „Odkazu“ byl Vrchlický. Náhoda, že jsem se zmýlil, neboť pořádání „Výborů“ má Vrchlický již v krvi. Padne-li mu básník do ruky, udělá z něho především „Výbor“. Viz z našich Bohd. Jelínka, Staňka, Vrchlického sama a konečně všecky poety české z XIX. století, do nichž se pustil s pomocí ovšem asi půl tuctů Májistů. Dále: v knize nikde nečte se jméno pořadatele. Ne na titulu, ne v předmluvě, napsané Vrchlickým, ba v této jsem nacházel vždy důsledné „my“ i když mluvil Vrchlický o sobě, i když o pořadateli. Já, rozumí se, viděl v obojím plural majestaticus, ve Vrchlickém výběrce.

Tedy mýlil jsem se. Ale přec ne docela. „Na domluvu Jar. Vrchlického,“ vypravuje J. J. Frič o genesi této publikace, „přijal jsem ještě do sbírky jako vítaný doplněk navržený mi výběr ballad a lyrických básní“. — Zde to vězí, a to jest tenor mé výtky. Mladý Frič chtěl oživiti památku otcovu vydáním nové knihy básní, věcí buď zhola neznámých, buď málo známých — to chápu a chápu to především u syna, na otce svého tak pyšného a hrdého jak jest dle všeho Jos. Jan Frič. A tu bych nemohl vytýkati parcelaci, nepietu — tu je vždy naděje, že nadejde doba vydání Fričových spisů souborných, že není, slovem, nic ztraceno. Vyšla nová kniha, literární svět se upamatuje a vzpomene — to je v pořádku. Ale přijde k tomu Vrchlický, navrhne „Výbor“, t. j. sebere smetanu i ze všech dřívějších věcí, z ballad, básní lyrických, jest toho celkem půldruha sta stránek — a to má být bilancí básnické činnosti, odkazem šedesátiletého života vynikajícího muže, markantní hotypu a jednoho z nejinteressantnějších zjevů naší literatury? Neboť kde jest dnes nakladatel, jenž by chtěl vydávati Fričovy spisy, když v „Odkazu“ jest již nejlepší? když trocha toho

literárního publika našeho řekne, že má smetanu Fričovu doma, zapne kapsy — a podniku se povede hůře, než se vedlo předchůdci jeho v letech osmdesátých? Zde to vězí, to jest kámen úrazu. A tak korekturou syna básníkova nabyla sporná věc jen jednoho — bodavější špičky pro Vrchlickému. Faktum jest: mladý Frič chtěl vydati novinku z otcovy pozůstalosti, vlivuplný literát, velký básník, profesor literatury mu řekl: uděláme raději výbor z celé básnické činnosti otcovy — syn svolil, našel se pretenciosní název „Odkaz", a věc byla hotova...

Mně v citovaném „Prohlášení" předhazuje Jos. Jan Frič, že se dovolávám „tendenčně zabarvenými slovy" nedotknutelnosti literárních prací — lituji, že vyčetl nějakou jinou tendenci, než tam skutečně jest. Stopadesát stránek! „Ubohý Yorik," vzdychl Hamlet nad lebkou svého dávného přítele...

*

„O souborné vydání otcových spisů tu nešlo," končí J. J. Frič své prohlášení. — A to je chyba. Mělo jíti a má jíti především. Neboť význam J. V. Friče neleží v oboru verše. Naznačil jsem význam ten minule, dnes přidám několik poznámek. J. V. Frič byl, jak jsem řekl, spisovatel mnohostranný. A totalita činnosti té dělá jeho význam. Jest-li že se Vrchlický v nekritickém a nestřízlivém úvodu k řečenému „Odkazu" snaží Friče vyšperkovati jako velikého básníka, jest to zase chyba, ledabylost, přestřelení, nepieta, a vše to tím větší, že stil Vrchlického má suggestivnou sílu, a té patrně podléhají referáty — pokud mi známo — „Nár. Listů", „Světozora" a „České Revue". Ta suggestivnost úsudků Vrchlického má u nás již mnoho na svědomí. Vzpomínám na př. na Bohd. Jelínka. Lyrický líbezný talentek, jenž dělá dojem jakoby člověk svíčku nesl průvanem a dlaní ji chránil, aby neshasla, šťastný robitel způsobných rýmů a hlaďounkých strof — toho povýšil Vrchlický před lety na velkou záhy shaslou pochodeň, sršící jiskrami ve svém zániku, posadil jej hned vedle Mayera a Šolce — a od té doby, kdo jde okolo, neopomene před Bohd. Jelínkem provésti proskynesi. Bylo by ovšem záhodno znáti věci, které Vrchlický ze „Spisů Bohd. Jelínka" vypustil; snad by byl dojem jiný — ale to je kletbou básníka, dělá-li po smrti někdo z něho „výbor" a vybírá věci „nejkrásnější", „nejlepší". Přejde čas, vkus výběrce zajde jako moda, a ubohý takový poet zde stojí jako obraný stromek z pohádky, jenž se skvěl před tím nepřislušícími mu zlatými listy... Jiný příklad s nátěrem komiky poskytuje „Anthologie XIX. věku". V každém svazku „objeví" Vrchlický a po něm jeho družina nějaké velké básníky; často jest to objevem člověka, který poprvé vyšel z Prahy, šel směrem jižním a našel, že jest tam docela ještě jedno město — Benešov, ne sic tak velké jako Praha, ale přec úctyhodné. I oznámí to tiskem tak suggestivně, že „Nár. Listy", „Světozor" i „Zlatá Praha" konstatují, že objeven byl v Čechách Benešov. Exempla trahunt — jiný pán jde na sever, najde nad Šárkou kostel sv. Matěje a myslí, že jest to zase Benešov — — což ostatně vyložím všecko jindy a podrobněji.

Proti slovům Vrchlického o Fričovi, proti tomu přehánění, těm

hyperbolám, tomu celému jargonu jsem se obrátil. A výslovně konstatuji, že t a předmluva posloužila památce Fričově nejméně. A v „Času“ vidím jen reakci na fanfáry Vrchlického, jen lámání hyperbol, které je tím silnější, čím jsou ony vypnutější. Frič nebyl docela tím velikým básníkem, jak namlouvá čtenáři Vrchlický. Ne, Frič byl jedním z průkopníkův, jedním z největších v těchle letech padesátých, byl větším tehdy než sám Neruda, ale nebyl z těch, kterým přejou Grácie... Nesl prapor, dělal průlomy do českočínské zdi, ale listy laurů neověnčily jeho skrání. Ohnivá sanguinická duše potřebovala se manifestovati: činila to lyrikou, balladou, dramaty, povídkami, literárními studiemi, politickými brožurami — projevy to, jež vzaté jednotlivě a po letech, jsou prchavé, pomíjející, bez vůně a lesku, jen málo co v nich živo — ale jsou důležitými i v nejmenším atomu a ožijí, jedná-li se o celkový zjev, o zachycení a význam té ohnivé sanguinické duše. A ta ušla Vrchlickému mezi prsty, poněvadž mínil, že se dá přišpendliti jako nějaký krásnokřídlý motýl na prkénko.

Ne, pane Friči, Váš otec byl přec něčím víc, třebas by nebylo pravdou, že by ty a ony verše mohl podepsati Rud. Mayer a Bohd. Jelínek...

*

V jednom jsme zůstali ovšem Číňany doposud. Nechápeme totiž, že možno býti markantním a velkým zjevem literárním, a při tom t. zv. dobrým básníkem, prostředním novellistou, na prknech ne zrovna Shakespearem, v prose tvrdým a neobratným stilistou — a přec ten význam cítíme. Takovým byl Frič. A ten význam, tvrdím, cítil i Vrchlický, a tvrdím, že Friče jen proto udělal velikého básníka, aby sám sobě objasnil nějak ten dojem. Ano, v tom jsme Číňany. Naši důkladní filosofičtí sousedé, Němci, jsou již dále. Oni vědí, že měli větší lyriky než byl Goethe, i dramatiky větší, i romanopisce, i filosofy i přírodozpytce atd. — v každém snad oboru byl Goethe někým převýšen — ale ta harmonická totalita dělá Goetha prvým Němcem tohoto století.

A takový jest, v měřítku ovšem tuze zmenšeném, zorný úhel, kterým musí být pozorován J. V. Frič, aby se mu rozumělo.

*

To tedy tvrdím: význam J. V. Friče se nedá parcelovat, aby se parcely odhadovaly a prodávaly o sobě. Báseň „Lamartinovi“, obrana to Byrona na známou meditaci L., má stejnou důležitost jako rusofilská brožura o pouti na Rus v r. 1867., a jeho plamenné listy o Slowackém, posílané Nerudovi a uveřejněné v „Obrazech života“, jsou pro Friče a dobu stejně karakteristickými a důležitými jako verše psané po bitvě solferinské. Celý člověk, celý spisovatel, jeho „sebrané spisy budou jeho celým životem“ a jen ta celá činnost má pro literaturu svůj význam a význam ten jest veliký; dnes, tvrdím, máme o něm jen slabou potuchu, protože jest nejasný, neznámý. A potom vyniklo by ještě něco, co jsem

minule skizzoval ze svých upomínek: jeho čistá duše, neznající literární posy. A to není maličkost. Byl-li nepřítelem, byl z přesvědčení, kde udeřil, udeřil plnou pěstí, ale v pěsti té dlelo kus jeho duše.

*

Pozůstalost jeho má Jos. Jan Frič patrně v takovém stavu, že by se ihned mohla tisknouti. Nebylo nikoho, kdo by se byl interessoval po celých osm let... Po osmi letech se udělal výbor... Naši nakladatelové — eh, to je tuze známá nota — ale konečně, vždyť i oni mají pravdu se svého stanoviska! Proč má na př. ta neb ona firma tisknouti Friče, když p. Vilímek hromadí tisíce z vlasteneckých publikací jako jsou „Letem světem“, „Letem českým světem“, „Národní album“ a podobná díla nepomíjející ceny? Naše žurnalistika, koupená půlstránkovými inseráty, mlčí, naše literáty ze spolku „Máj“ chytil p. Vilímek „Anthologií české poesie“, gremium nakladatelské se zdá být bezmocným a dívá se v tupé resignaci i na takové aféry, jaká byla s K. Mayem, ač prošla k ostudě českého jména všemi listy německými — co dělat? Pan Vilímek, kdyby se mu udělal na krásně konkretní návrh, pokrčí rameny a řekne: — Ale k takovým podnikům jest tu vlastně Akademie — a dobrý ten vlastenec má také konečně pravdu. Akademie má pak svého presidenta, své stanovy, své almanachy, věstníky a sborníky, sekretář IV. třídy řekne nad to, že by to byl nesmysl, že vzdor všem Macharovým námitkám nejlepší je v „Odkazu“, sekretář má autoritu, pracuje v těch výběrech již řadu let, páni by pokývli hlavami — — p. Josef Jan Frič bude opatrovat pozůstalost svého otce dál... *M.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ. Prohrane mladočeské tažení proti ministrovi vojenství; pan Krieghammer zůstane — Český text na bankovkách za nezměněné vyrovnání — Chvástavost mladočeská podnětem a vhodnou záminkou k obstrukčnímu řádění německému — Mámení voličstva novinami; královaké poselství Českému sněmu; čínská zeď kolem Čech — České věci v rozpočtu na r. 1899; německé a polské kompensace vůči tomu — Nejapný mladočeský opportunismus — Monarchie v nebezpečí; hrozící absolutismus před Litavou i za ní; obstrukce vítězící proti Banffymu — lex Tiszova — Ohlášená obstrukce na říšské radě — Stesky finančního ministra na úpadek parlamentarismu — Úspěchy klerikální drobné práce v Čechách — Volební právo na radnici Pražské — Návrat z Palestiny — Strach před Čechy a Dány v Německu — Obchodní smlouva francouzsko-italská — Anglie opět klidna — Konference proti anarchismu — Mír americko-španělský.

Nevážnost mladočeské politiky na rozhodujících místech nemohla se zřetelněji prokázati nežli posledním bojem o slovíčko „zde“ proti říšskému ministru vojenství; ministr Krieghammer totiž po všem tom lomozu — zůstane.

Zato jednu jazykovou vymoženost snad přece zase budeme míti, odhlasujeme-li ovšem za to celé rakousko-uherské vyrovnání, jak stojí a leží: na nových bankovkách (na rakouské jich straně) bude se moci také čísti v některém koutku po česku, co ta bankovka platí. Za to ovšem musíme Maďarům povoliti vše, co si jen od naší poloviny říše přáli.

Nejtužší opposice mladočeská, která o rakousko-uherském vyrovnání napřed vůbec ani slyšeti nechtěla, která potom v Národních Listech ještě tohoto léta hlásala, že napřed nám musí býti povolen český stát, než bychom mohli o vyrovnání mluviti, a jež konečně chtěla vyrovnání aspoň zlepšiti, tato opposice nyní bojí se v tom vyrovnání změniti i jen písmenku a statečně s Poláky a konservativními Němci hlasuje proti každé opravě, navržené se strany německé, jelikož prý by to Maďaři nepřipustili. Už umlkli také ti v mladočeském Klubu, kteří si tam hráli na radikály v té příčině jako dr. Fořt a dr. Grégr. Doma sice v Čechách promluvili ještě několik opposičních slov — u p. dra Grégra bychom to ani již nemohli pochopiti, aby doma opposičně nemluvil, — ale ve Vídni, aby se jen nějaké neštěstí nestalo, vystoupil dr. Fořt z vyrovnávacího výboru. Je mu to tak pohodlnější, nemusí pro vyrovnání zapírati buď neustále svého přesvědčení nebo působiti svým kollegům nesnáze, a na říšské radě myslí si, kdo ví zdali k hlasování o něm dojde; vypadá to zase prý bez toho tak, jako by se mělo všechno zaříditi od vlády znamenitým čl. 14.

Až nepěkným pokrytectvím však je, když Mladočeši v Čechách neustále ještě tvrdí, že míní hlasovati pro vyrovnání jen značně

zlepšené, že prý hlasovati ve výborech pro něco neznamená ještě hlasovati pro totéž v plné říšské radě. Komu to chtí „pravdomluvní“ zástupci naši namluviti!

Když se voličům doma neřekne upřímně podle pravdy, jak a v čem je situace naše ve Vídni těžká i nepříznivá, jest zajisté nutno šáliti je dále a líčiti jim, jaké obrovské výhody nám ze spojenectví pravice a z vládního ministrování poplynou. Proto se musilo také s oněmi 26 požadavky řádně tlouci na buben, aby se jen doma lidé nedověděli, že poslanci nic nedělají, o nic se nestarají, jenom že mají neskonalý strach, aby vláda Thunova nešla ke všem čertům. Zatím ve všem tom, co poslanci žádali, není obsaženo ani nic politického, pouze několik škol, sestátnění některých drah, obsazení několika vyšších úřednických míst našimi lidmi: vůbec drobnosti, které by se jinak rozuměly samy sebou, zejména pro stranu vládní. Kromě toho nic vlastně z toho ještě není zajištěno, pokud vláda Thunova sama není a nemůže býti zabezpečena. Hr. Thun je tu především pro skoncování rakousko-uherského vyrovnání; co stane se po odbytí toho úkolu, o tom neodvážil by se nikdo nyní prorokovati.

Jako kdysi po vydání jazykových nařízení Badeniho, chvástavost mladočeská teprve Němce podnítila k zuřivému odporu proti nim, tak se to nyní opakuje s oněmi 26 požadavky. Již opět německonacionální strana prostřednictvím svého poslance Hochenburga podala v té příčině prudkou interpellaci na ministerského předsedu, i nebude-li interpellace ta zodpověděna nebo nebude-li odpověď po chuti německým nacionálním poslancům, slibuje se již nová obstrukce v říšské radě. Tak mstí se na Mladočeších touha vykázati se za každou cenu nějakými vymoženostmi, touha to, která je nejpřirozenějším důsledkem z naléhání voličů, kterým se báli říci plnou a upřímnou pravdu a které dříve rozeštvali falešným radikalismem. Ovšem voliči by se pak právem mnohého mladočeského výtečníka poslaneckého zeptali, jaká je vlastně ta práce jeho na prospěch národa ve Vídni i ukázalo by se, že veškeré přičinění mnohého je sebrati diety a po utracení jich ubírati se zase domů. Taková pravda se arci těžko přiznává!

Organ Klubu poslaneckého a s ním zároveň i jiné listy (Politik) namáhají se, co jen mohou, aby popletení občanstva bylo dokonalé. Zrovna vedle článku plného nedůvěry k vládě a k vídeňské politice vůbec přinesou úmyslně nepravdivou zprávu, že prý Český sněm bude zahájen trůnní řečí, v níž bude obsažena odpověď na jeho adresu (t. zv. státoprávní). Zatím budou zahájeny sněmy poselstvím panovníkovým všeobecně a stejně tak v Čechách jako na př. ve Vorarlberku nebo v Bukovině, kteréžto země se nikdy neodvolávaly na své státní právo. Kolem českých zemí staví se úmyslně čínská zeď, nesmíme ničeho viděti, co se děje jinde, abychom neměli příležitost srovnávati. Když jmenována je nějaká důležitá kommisse nebo jakýkoli sbor od vlády, naše noviny oznámí jen ony členy takových korporací, kteří jsou z Čech, někdy ještě výjimkou k nim přidají některé z Moravy, tak že se zdá, jakobychom měli bůh ví jaký vliv v těchto sborech, kdežto zastoupení českého národa ve skutečnosti je nad míru nedostatečné a neodpovídá nikterak kulturnímu a hospo-

dářskému významu jeho. Když někdo by chtěl znáti úplné složení oněch sborů, musí sáhnouti k novinám německým. Zrovna totéž provádí se, když seznamují nás naše noviny s obsahem státního rozpočtu. Kde jaká položka sebe nepatrnější vyskytne se nově na české věci (a kdyby to bylo po případě jen na kousek mostu nebo silnice), ta se uveřejní proloženým nebo tučným tiskem, ale co se vydává u nás i v jiných zemích na německé a zvláště na polské věci, to se čtenářstvu pečlivě zatají.

V rozpočtu na r. 1899 se nám opravdu nadělují nad míru veliké věci! Povoluje se 100.000 zl. na českou techniku v Brně, 12.000 zl. na vzdělání sil pro universitu moravskou, zřídí se gymnasium v Prostějově, realka v Mladé Boleslavi a paedagogium v Poličce. Aby se žádný příliš neklamal o dosahu všech těch vymožeností, o tom se možno občas přece poučiti z českých listů. Tak „Moravská Orlice" dokázala, že s oněmi 100.000 zl. na moravskou techniku nebude se moci ke zřízení techniky do opravdy přikročiti dříve než ve dvou nebo ve třech letech i že na doplnění techniky německé v Brně vláda v jediném roce nedávno povolila 300.000 zl. Za dvě střední školy české zřizuje vláda Němcům (nebo přejímá do své správy) nové čtyři střední školy; když je české paedagogium v Poličce, musí býti ovšem i německé ve Stříbře, tedy v obvodu, kde český ostrov má býti pohlcen přílivem německým. Ve Slezsku kromě sestátnění gymnasia opavského, o kterém se již tolik let mluví, nestane se již ničeho; ve Slezsku nemáme ani českého paedagogia; arciť ho také patrně nepotřebujeme, jelikož vlastně českých obecných škol tam není, místo nich jsou všude jen utrakvistické. Také jedna vymoženost našich politických stran.

Čtenář denních listů našich ovšem nenajde v předešlém mnohé jiné „nové" vymoženosti, které tu proto neuvedeny, že právě nejsou nové. Tak začne se v Praze stavěti vědecký ústav přírodovědecký, ale to již bylo povoleno dávno před Badeniho vládou za vrcholu panství Thunova v Praze (bylo k tomu účelu povoleno 8 mill. zl., z nichž dosud nepatrná část vydána); chemické oddělení na průmyslové škole v Praze se musí podle novin nově zřizovati, ačkoli již letos bylo zřízeno a povoleno bylo již dávno; průmyslové školy v Pardubicích a na Smíchově měly býti již loni otevřeny, ale nicméně jsou i ty mezi nejnovějšími vymoženostmi mladočeskými. Na splavnění Vltavy a na vorový přístav smíchovský povoluje se část toho, co bylo uzákoněno ještě, když Mladočeši byli v opposici, ale nyní s tím se musí také vyrukovati jako s odměnou za vládní posluhování. Nebudeme již dalšími vymoženostmi čtenáře unavovati, beztoho bychom již jen mohli uváděti položky několika tisíc aneb i set zlatých, z nichž většina je úplně starého původu (pokračování v subvencích dávno již povolených)!

Naše noviny kromě toho nechtí viděti, že veškeré dráhy státní se stavějí v Haliči a Bukovině, že na dráhy naše jen s nouzí povolí se nepatrné procento k sehnání kapitálu stavebního. Nesmějí toho ovšem viděti; neboť přátelství Poláků k nám by pak nevypadalo tak nezištně, jak je našimi listy líčeno; ne tedy slovanská vzájemnost, nýbrž holé prospěchářství udržuje Poláky ve spojenectví s námi. Kde by také našla polská šlechta

tak znamenité obhájce své politiky a svých výjimečných stavů, jakými jsou na př. p. dr. Stránský z poslanců a p. Ryba z novinářů?

Mladočeši patrně odhodili již nepokrytě program státoprávní a pustili se úplně do vod opportunistických, ale jejich opportunismus je krátkozraký, neprozřetelný a nejapný. Chytili se nejmenších maličkostí a ani ty si pořádně nepojistili. Pro další budoucnost, pro skutečné obsáhlejší úspěchy politické schází jim naprosto všeliký smysl. Že potřebí jíti k hlubším základům, ze kterých vznikly naše nesnáze ano i útisky a že nemáme se chytati malicherností, kde by se dály týmž namáháním dobyti velké věci, o tom páni poslanci nemají ani času přemýšlet.. Co bylo v programmu jejich zásadního, jako oprava volebních řádů a spravedlivější podělení národů rakouských poslaneckými mandáty, to ze strachu, aby nepřišla socialistická záplava, dávno již vyškrtli a pustili.

Zdali pak naše delegace uvažuje pořádně, co se děje na všech stranách monarchie i mimo ni, i co namířeno je proti samé existenci našeho národa? Neotřásá se naše říše již ve svých základech, když sám uherský ministr vyučování (Vlassics) mluví o celkové říši, jako o něčem, co se nedá srovnati s ústavním zřízením uherským? Není dosti výstražným znamením, když německé listy naše i v Němcích nejhoršími výhrůžkami dorážejí na hr. Thuna, že se odvážil vysloviti nespokojenost s vypovídáním našich poddaných (Čechů a Poláků) z říše Německé a pohrozil velmi ostýchavě jen podmínečnou odvetou? Maďarům a Němcům nemusí na existenci naší říše ovšem tak tuze záležeti, ale zdali pak i my na to můžeme pohlížeti bez obav? Že by proti chtivosti německé nás na př. chtělo chrániti Rusko, k tomu se nám víry nedostává; Rusku by se mohla dostati tisícerá náhrada jinde.

Nyní vypadá to v obou polovicích říše tak, že se vše schyluje k absolutismu neb aspoň k nejhrubšímu porušování ústavních forem. V Uhřích, kde jsou na svůj parlament tolik pyšni, obstrukce přivedla celou ústavní mašinerii k takovým koncům, jako za Badeniho loni skoro touž dobou u nás. Banffy neví si již jiné rady nežli sněm odročiti a dáti si odhlasovati prozatímní rozpočet i vyrovnání písemně od členů sněmovní většiny. Starý Koloman Tisza přišel na tento skvostný nápad a předseda ministerský drží se ho zuby nehty, třebas celé předsednictvo sněmovny poslanecké odstoupilo a značná část vládní strany desertovala. Zajímavé je to, že chorvatští poslanci, kteří ke každé vládě uherské zaujímají podobné stanovisko jako Poláci u nás, k návrhu přidati se odmítli, a že chorvatský ministr Josipović odstoupil. Patrně přese všechny ony zoufalé kroky dni Banffyho zdají se býti sečteny; loď se topí a a proto myši z ní utíkají.

U nás již je zase obstrukce na obzoru. Byla ve vší formě již ohlášena německou stranou nacionální a liberální, neví se pouze, začne-li hned před vánočními svátky nebo až po nich. Naše vláda má ovšem nyní z ní malý strach, její postavení je potud pohodlnější než-li v Uhrách, pokud požívá důvěry koruny, že má na všecko krásný článek 14. Teď ani uherští ministři nebudou moci nic proti takovému postupu při vyrovnání namítati, jelikož si něco podobného zákonem Tiszovým hledí pořiditi.

Ovšem finanční ministr trpce si stěžoval při odůvodňování předloženého rozpočtu, že nemůže býti parlamentárně vyřízen, ale patrně tím nepřišel žádné z našich politických stran vhod. Pan císařský rada Penížek v Národních Listech je radostí celý bez sebe, že opět bude moci se užiti čl. 14. a jen to mu radost tu poněkud kalí, že přece se říšská rada sejde ještě po vánocích. Němci zase panu finančnímu ministru zazlívají, že jim mluvil v příčině úpadku parlamentárních forem do svědomí a podotýkají — zajisté ne zcela bezprávně — kdyby vládě bylo na ústavním vyřízení rozpočtu a vyrovnacího provisoria tolik záleželo, že by předlohy ty nepodávala téměř již na samém sklonku roku.

Nepředpojatý pozorovatel musí přiznati, že ani vládě ani většině příliš o to nešlo, aby říšská rada byla k práci zákonodárné schopna. Je to přirozené, vládě se to vládne po absolutisticku mnohem pohodlněji a většině zase nechce se vzíti na sebe zodpovědnost za celé nenáviděné vyrovnání rakousko-uherské. Kromě toho vláda nedůvěřuje většině a nerada by jí příliš mnoho povolovala, většina opět nevěří vládě. Odtud a nejen z nedbalosti poslanecké si vysvětlíme, že často při hlasování se ukázala většina vlastně menšinou i že neučiněn ani pokus opraviti nedokonalý a v těchto poměrech naprosto nepostačitelný jednací řád parlamentní. Kdyby tu byla dobrá vůle na obou stranách, jak u vlády tak u majority, našlo by se již, jak by konečně i nejprudší obstrukce mohla býti překonána. Takto však obstruuje celý parlament nejen menšina, nýbrž i většina a něčím k tomu pomohla i sama vláda.

U nás jediní klerikálové mohou býti s úspěchy svými spokojeni. Kromě čilé politické agitace, která již jeví své účinky zvláště na Moravě, hledí si pilně také drobné práce. Jaký to znamenitý pokrok klerikalismu, když ze čtyř českých paedagogií dívčích tři náležejí klášterním sestrám (u sv. Anny v Praze, v Kutné Hoře a Chrudimi)! Klášterních pensionátů a škol přibývá na všech stranách jako hub po dešti.

Opravou berní přímých přišlo velmi mnoho voličů v Praze (dřívějších mužů pětizlatových) o právo volební do obecního zastupitelstva. Kdežto na říšskou radu právo to se zabezpečilo snížením volebního censu, neučinilo Pražské obecní zastupitelstvo nežli že celou záležitost odkázalo kommissi. Co to znamená odkázati něco v Praze kommissi, toho není potřebí vykládati. Aby však přece nestalo se nějaké neštěstí, o to postaral se svobodomyslný pan starosta měst pražských. Na dotaz, kdy přece bude předložena petice sněmu Českému o rozšíření práva volebního (vlastně vrácení ho těm, kteří ho pozbyli), odpověděl p. dr. Podlipný, že se poptával prozatím ve Vídni, kde dr. Lueger chce zavésti čtvrtý volební sbor, proto prý se záležitost ta nedostala do zastupitelstva; tím ovšem nejméně asi o rok se volební oprava zdrží. Pan dr. Podlipný teď kopiruje in politicis znamenitého dra Luegra, jako nedávno zase při přeměně tramwaye vídeňské v elektrické dráhy nápodobil dr. Lueger dra Podlipného v hospodářských záležitostech. *P.*

V Praze, dne 11. prosince 1898.

Císař Vilém se vrátil z Palestiny. Výsledek pamětihodné této pouti bude obohacení německé literatury novým cestopisem a ochuzení říš-

ských financí o náklady cestovní. Německá trůnní řeč ohlašuje dvě projektované důležité reformy: rozmnožení řadového vojska, aby carský návrh na odzbrojení proti všem, kdo by proti němu brojili, důkladněji byl podepřen, a pověstnou trestní novelu na ochranu „svobody německé práce“. Lze se tudíž nadíti zajímavého zasedání sněmovního. Vypovídání cizích příslušníků české a dánské národnosti z Pruska jest akcí presidenta Koellera, bývalého řízného ministra vnitra blahé paměti. Nacionální žurnalistikou jest ovšem schvalováno.

Francii podařilo se dohodnouti s Italií novou smlouvou obchodní o snesitelnější vzájemné styky mezinárodní tržby. Bude-li míti zlepšený poměr hospodářský za následek i sblížení politické, nelze při rozervaném vnitřním stavu obou států předvídati.

Anglie tvářila se proti Francii velmi bojovně v záležitosti hornoegyptské. Ale známo již, co takové občasné rachocení šavlí v Anglii znamená. Aby se Anglie do opravdy pustila s nějakou evropskou velmocí do války, na to jest příliš praktická a vypočítavá.

Anarchistické konference v Římě tak slavnostně zahájené a všemi evropskými státy obeslané nějak váznou. Jsou jisté vlády, zejména anglická a švýcarská, jimž politické svobody nejsou pouhým kusem potištěného papíru a jež prostředky k vyplenění anarchismu hledají hlouběji, než v pohodlném „sebere se a zavře se!“ Tak praktický výsledek těchto konferencí prozatím visí ve vzduchu

V Paříži podepsán americko-španělský mír. Španěly přestaly jím býti mocí koloniální. *H.*

V Praze, dne 11. prosince 1898.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. **Nevyřízené rozpočty v říšské radě — Stoupání cislajtánských vydání; nutná pomoc státu financím samoprávným — Investice rakouské bez velkého účinku na rozmnožení státních důchodů — Deficit řádných vydání; splácení salinek — Disponování pokladničními přebytky z r. 1898 — Padesátimilionový schodek — Zvýšení daně cukerní a zmenšený konsum cukru — Plány ministra financí — Důvodné upuštění Kaizlovo od Bilińského tři a půl procentní renty — Hospodářské výklady ministra financí.**

Říšská rada má najednou trojí rozpočtové předlohy: dosud neschválený rozpočet na uplynulý rok 1898, nedávno teprve rozpočet na rok 1899 a rozpočtové provisorium na první tři měsíce příštího roku. Osud předloh těch je již napřed rozhodnut, nebudou asi vůbec parlamentárně ani zkoumány, tím méně přijaty, ale nabudou nicméně zákonné platnosti cestou t. zv. ústavní (podle čl. 14.), ve skutečnosti však absolustickou. Horšího fiaska nedožil se parlament nikde jinde; neboť nyní nelze mluviti již ani o zdání parlamentární vlády v Cislajtanii.

Rozpočty rakouské jako všechny rozpočty státní jeví stálou tendenci ke stoupání, ale v posledních letech u nás nepoměrně více nežli v ostatních zemích. Bilińského rozpočet na r. 1897 vykazoval vydání o 110 mil. zl. více nežli Steinbachův na r. 1893 (ze 607·8 mil. zl. na 718 mil. zl., počítá-li se k tomu také investiční), nynější Kaizlův na r. 1899 je vyšší zase o 73$^1/_3$ mil. zl. nežli rozpočet Bilińského: Zvýšilo se tedy vydání od r. 1893—1897 o 18%, od r. 1893—1889 (tedy za 6 let) o 30%.

Pouze za dvě léta od r. 1897—1899 zvyšují se vydání o $10^{1}/_{4}\%$. Při tom jsou to rozmnožená vydání čistě správního rázu, neboť stát nerozmnožil za tuto dobu nikterak podstatně svého vlastnictví, nesestátnil na př. žádných nových drah. Největší podíl na zvýšených výdajích mají jednak reformy civilního řádu a berní s upravením úřednických platů, jednak náklady na vojsko. Rozpočet vojenský nezvětšil se však přes příliš, ano nepřihlížíme-li k položkám pouze průběžným a k překročením rozpočtu lze zvýšení to nazvati zcela normálním. Vysvětluje se to tím, že na úhradu vojenských nákladů společných celé říši užije se napřed výtěžku cel, který stále stoupá a zvláště za tento rok byl vyšší o 11 mil. zlatých.

Vyhlídky do budoucnosti nejsou při tom nikterak vábivé. Veškerý effekt zvýšených vydání následkem uvedených oprav ve státním životě neobjeví se ještě ani v r. 1899. Po zvýšení úřednických platů bylo nutné upraviti služné státním služebníkům, a že vojsko nebude chtít zůstati za všemi pozadu, to při váze naší armády každému je okamžitě zřetelné. Kromě toho dojde řada na stát, aby konečně plnil sliby, které dal ve prospěch financí zemských a obecních; požadavky v té příčině dají se pouze odložiti, nikoli však již odkliditi. Nejedná se tu pak o žádné maličkosti, nýbrž o mnohé a mnohé milliony; neboť finance samosprávných svazků jsou již tak znuzeny, že malá pomoc při nich není již pranic platna. Království České má dnes již přirážku k přímým daním 51% a ještě musí na ukrytí svého letošního schodku učiniti 4 mil. zl. dluhu. Při tom na př. platy učitelstva škol národních jsou tak mizerné a nepoměrné vůči služnému i nejnižšího státního úřednictva, že bude nezbytné je velmi značně zvýšiti. Malými přídavky se při tom již nevystačí. Obcím bylo již za Badeniho v trůnní řeči slíbeno, že jim jednak bude poskytnuta náhrada ze státní pokladny za přenesenou působnost, jednak že dostanou náhradu za ušlé přirážky z osobní daně důchodové.

Rozpočet, jako již za dob Bilińského, dělí se v řádný a investiční. V řádném rozpočtu je udáno vydání $760^{1}/_{4}$ mil. zl., v investičním 31 mil. zlatých. Poněvadž se má za to, že investice zjednávají státu buď nové důchody, nebo že aspoň ušetří se jimi na jiných stranách státních vydání, nepokládá se nikterak závadným, aby vydání taková byla uhražena mimořádně zvláštní výpůjčkou. Ovšem ani v té příčině se příliš nesmíme oddávati sebeklamům, že by investicemi nově nabyté důchody nebo docílené úspory byly postačitelné snad na zúrokování a umoření nově vzniklých dluhů. Když se stavějí dráhy v Haliči a Dalmacii v územích, která jsou hospodářsky naprosto nevyvinutá, nedá se z toho očekávati po případě žádný výtěžek, zrovna jako státní pokladna nebude míti žádných přímých důchodů ze splavněné Vltavy a z vorového přístavu v Praze. Taková vydání mohou státu v pozdějších letech sice vynésti nepřímý zisk, tím že stoupne hospodářská a tedy i poplatná síla krajin takto podporovaných, ale přímé náhrady v blízké budoucnosti nelze se z toho pro erár nadíti. S tohoto stanoviska nelze dělati přílišného rozdílu mezi vydáními řádnými a investičními, zvláště když často vydání tato nejsou ničím jiným nežli špatně zakukleným nákladem na brannou moc státní (stavba strategických drah, kasáren a pod.).

Rozpočet vydání řádných vykazuje přebytek skoro $^1/_2$ mil. zl. Ale tentokráte je to přebytek jistě uměle počítaný; v podstatě je to schodek téměř 10 mil. zl., Kterak to je možné? Mezi řádnými příjmy je vřaděno $10^1/_4$ mil. zl. z kasovních přebytků za r. 1897. Podle účetní uzavírky přesahovaly všechny státní důchody za rok minulý nad vydání víc než 30 mil. zl. a z toho tedy ministr financí zařadil do řádných příjmů roku 1899 oněch $10^1/_4$ mil. zl. a 20 mil. zl. vydal na skoupení salinek, které naše polovice říše je povinna vzíti z oběhu dříve nežli se přikročí k opravdovému placení kovovými penězi korunové měny. Touto operací zmenšil se dluh v salinkách na 50 mil. zl. (původně byl 100 mil. zl., později zmenšil se na 70 mil. zl.) Tak opět se stal krůček k úplnému narovnání naší měny.

Finanční ministr hned k této zprávě o použití přebytků kassovních podotkl, že na něco podobného se již budoucně nedá mysliti, a že tedy na r. 1900 nebudou ani k disposici přebytky z roku 1898. Jsou totiž z nich povolena již jiná vydání a sice 10 millionů zl. na mimořádný válečný úvěr (ze známého to napřed nepovoleného úvěru 30 mill. zlatých), 8 mill. na podporu krajinám živelními pohromami postiženým a 3 mill. na doplnění zvýšených platů úřednických od 1. října t. r., celkem tedy 21 mill. zl.

Uděláme-li z toho všeho příslušné závěrky, vidíme, že v rozpočtěných vydáních je vlastně neukryto řádnými příjmy 31 mill. zl. na t. zv. investice a 10 mill., které se musily vzíti z kassovních hotovostí. Připočteme-li k tomu nejméně 3 milliony na platy státním sluhům a mnoho millionů na vyšší platy důstojnické, které zajisté nedají na sebe dlouho čekati, můžeme zcela určitě odhadovati ve vydáních schodek přes 50 mill. zl. nad tu summu, která je rozpočtena v řádných příjmech. Ovšem 30 mill. zl. uhradí se investiční výpůjčkou, nicméně i potom zbývá vlastně rozpočtově řádně neukrytých aspoň 20 mill. zlatých. V kalkulaci ministrově, jak ji předložil, ovšem scházejí platy sluhům státním a platy důstojníkům, ale ty nás proto jistě neminou, že se o nich finanční ministr ve svém výkladu nezmínil.

Odkud tedy aspoň oněch scházejících 20 millionů zlatých příští leta vzíti, když jsme se již u nás úplně smířili s tou praktikou, že na investice (t. zv.) musíme dělati dluhy? Odpověď dal ihned také pan ministr Kaizl: Zvýší se daň z cukru na 100 *kg*. o 6 zl. Spotřeba cukru byla za období roční 1897-8 2·8 mill. *q* (ale letošího roku je nicméně značně menší nežli loni) a tedy by výtěžek vyšší téměř o 17 mill. zl. chatrně tak stačil na zjednání žádané rovnováhy aspoň ve státním hospodářství řádném. Při tom úmyslně nechceme počítati s pravděpodobným úbytkem spotřeby následkem zvýšené daně cukerní; že takový úbytek by nebyl naprosto nic překvapujícího, o tom poučení můžeme nabýti z účetních závěrek letošího roku, neboť v desíti prvých měsících vynesla daň cukerní o celé dva milliony zlatých méně nežli za touž dobu loni. Výklad finančního ministra, že tu jedná se pouze o fluktuaci nahodilou, zdá se býti trochu optimistickým.

Ale plány ministra financí jsou mnohem dalekosáhlejší a trhlina

v rozpočtu státním tak vyvolaná byla by rozhodně neuhraditelná pouze zvýšenou daní cukerní. Jedná se totiž o zrušení kolku novinářského, odstranění mýt, dávek z drobného prodeje lihovin, zmírnění sazeb za převod selských usedlostí a snad i konečně odstranění malé číselné lotterie. Tím by odpadlo opět několik millionů ze státních důchodů. Ale hlavní výdej významnější nežli všechny tyto schodky musil by se učiniti se zřetelem na finance zemské a obecní. Pan ministr Kaizl nevzdal se myšlénky, aby země měly účastenství na nepřímých daních státních, ovšem kdyby daně ty byly dosti vydatny. Úmysl ten nemohl najíti průchodu v předloženém rozpočtu, objeví se však nejspíše jeho důsledky již v rozpočtech následujících. „Co je odloženo, není ještě odklizeno," pravil doslovně ministr v té příčině („Aufgeschoben ist nicht aufgehoben"). Z toho si mohou vzíti mladočeští poslanci naučení, jaké to bylo vítězství, když se jim na letošek ještě podařilo zažehnati zvýšení daně z piva a z lihu. Dojde na ně podle toho co nevidět a poněvadž se tenkráte bude jednati především o finance zemské a jiné samosprávné, patrně poslanci budou míti dobrou výmluvu, aby tomu nemusili dělati příkrou opposici.

Bilińského investiční $3\frac{1}{2}$%ní renta byla nynějším ministrem financí podle zásluhy posouzena a odsouzena. V tomto listě hned jak se vyskytl projekt na vydání $3\frac{1}{2}$%ních dluhopisů dosti hluboko pod paritním kursem, poukazovali jsme na nesmyslnost podobného pokusného počínání. Ale bývalý ministr financí Biliński nepřipustil si podobné námitky ani když mu byla učiněna od nynějšího ministra Kaizla. Dlužník, který od věřitele dostane mnohem méně nežli se mu zaváže oplatit, musil by tuto škodu míti nahrazenu značnou slevou úrokovou. Nyní je $3\frac{1}{2}$%ní renta asi za 91 zl. stozlatový úpis; kdyby ji stát ve větším množství prodával, stržil by asi sotva více nežli 89 zl. za stozlatový úpis a tedy skutečný úrok by činil 3·94%. Stát však na čtyřprocentní úrok by dostal za stozlatový úpis nejméně plných 100 zl., platil by tedy snad o nějaký nepatrný zlomek větší procento úroků, ale za to by ušetřil při splácení kapitalu dlužného 11 zl. na každých 89 zl. (za 89 zl. musil by stát se zavázati plnými 100 zl. při $3\frac{1}{2}$%ní rentě). Proto nutno co nejrozhodněji schvalovati rozhodnutí nynějšího ministra financí, který nemíní vydávati dále na investice rentu $3\frac{1}{2}$%ní, nýbrž žádá zmocnění od říšské rady, aby mohl na to vydati rentu čtyřpercentní (korunovou tak zvanou). —

Ministr financí neomezil se na pouhý výklad a odůvodnění nového rozpočtu, nýbrž učinil obsáhlé pozorování o našem finančním hospodářství vůbec a důsledky z toho odvodil také v příčině celého hospodářského stavu vůbec. Ku konci pak přidal úvahu politickou, v níž litoval, že parlament nedbá svého budžetního práva. Úsudky ministrovy o vzrůstajícím blahobytu podle výtěžků z daní spotřebních mají zajisté něco do sebe, ale nelze bez obavy při tom býti, když vidíme, kterak rapidně stoupající důchody státní nejen bývají pohlcovány vydáními, nýbrž z daleka nestačí zvýšenou potřebu ukryti. Což kdyby nastal hospodářský odliv po tomto přílivu, co stalo by se s financemi státními?

Nejpozoruhodnější jsou data o výsledcích osobní daně důchodové.

Zdanitelného čistého důchodu bylo odhadnuto na 1150 mill. zl., a sice na skrovný důchod (600—1000 zl.) připadá 57% poplatníků se 27% důchodů; na nižší střední stav (od 1000—2200 zl. důchodů) přišlo něco přes 30% poplatníků s 24·6% důchodů; na vyšší střední stav (od 2200—3600 zl.) bylo 7·1% poplatníků s 12½% důchodů; na zámožné (od 3600—6000 zl.) 3·1% poplatníků a 9% důchodů; na bohaté konečně (přes 6000 zl. ročního důchodu) 2½% poplatníků a téměř 27% důchodů. Lidí, kteří udali důchod vyšší nežli 100.000 zl. bylo pouze 255, co jiště ukazuje na nedostatečné fasse. Rovněž tak nápadné jest, že na důchody ze služného počítá se 34·2% na samostatné podnikání 28%, kdežto na kapitalové důchody jen 16% na důchody z domů 10%, na pozemkový důchod do konce jen 8% (110 mill. zl.). Jak viděti, osoby mající služební postavení nebo nějaký průmyslový a obchodní podnik, nemohli svůj zdroj důchodu odhadovacím kommissím utajiti, kdežto ostatní nesnadno postižitelní poplatníci dovedli uniknouti bystrosti finančních organů napořád. Bude nutné ještě velmi mnoho vštěpovati našemu občanstvu pořádnou berní moralku; zvláště zaráží skrovný důchod, který přiznali velkostatkáři; patrně tu ani stavovská čest náležitě neúčinkovala.

Z uvedených příčin nelze přikládati také velké váhy odhadům o velikosti důchodů našeho občanstva, které finanční ministr páčí na 3000 mill. zl. (i s těmi. kteří nejsou podrobeni dani důchodové). Odhad tento je asi rozhodně příliš nízký a snad teprve v příštích letech při náležitějším doznávání, — bude-li ovšem možno toho docíliti, — bude na základě těchto dat lze s větší bezpečností oceniti stav jmění a blahobytu v našich zemích. [Poněvadž v Cislajtanii je nyní jistě asi 25 mill. obyvatel, byl by podle odhadů ministrových průměrný důchod na osobu příslušející pouze 120 zl. ročně (čili 33 kr. asi denně), což by se musilo nazvati důchodem nuzným.]

V Praze, dne 12. prosince 1898. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Zemské jubilejní úvěrní fondy císaře a krále Františka Josefa I. ku podpoře maloživnostníků a malovýrobců zemědělských — Přepjatá očekávání a co se namnoze rozumí veřejnou organisací úvěru — Uměleckoprůmyslové a technologickoprůmyslové museum obchodní komory v Praze — Umělecké a technické vzdělávání v průmyslu — Činnost vlastních stavovských organisací živnostenských — Cerevisky, agitační a organisační přednášky — Dipauliův projekt reformy řádu živnostenského — Zastoupení Čechů v obchodních komorách moravských.

Panovnické jubileum vyvolalo řadu činů a zařízení humanitních i hospodářských.

Dnem 2. prosince 1898 vešel v život zemský jubilejní úvěrní fond císaře Františka Josefa I. k podpoře malovýrobců zemědělských a podobný fond k podpoře osobního úvěru maloživnostníků a maloobchodníků v království Českém.

Základním jměním každého fondu jest obnos 500.000 zl., věnovaný usnesením sněmovním ze dne 14. února 1896. Účelem obou fondů jest poskytování a prostředkování zápůjček, prostředkování při převzetí

větších dodávek zejména veřejných, udílení rad a pokynů organisacím stavovským nebo svépomocným sdružením živnostenským a rolnickým, a vůbec všechna opatření a podniky k povznesení stavu rolnického a živnostenského.

Bankovnětechnickou správu převzala Zemská banka království Českého, jinakou bezprostřední správu povede u každého fondu kuratorium, jmenované zemským výborem, jemuž přidány poradní sbory, složené ze zástupců tu obchodních komor, tu korporací zemědělských.

Jubilejní fondy úvěrní jsou napodobením ústřední společenstevní pokladny pruské, která při pokročilé organisaci pruského zemědělství došla od vzniku svého dne 1. října 1895 takového rozvoje, že základní její kapitál musil býti zvýšen z původních 5 na 20 a potom na 50 mil. marek. Řemeslnictvo pruské daleko méně jí používá.

Pokladna prospěla tím, že úvěrnímu trhu přinesla značnou sumu levného úvěrního kapitálu a že orgány její i vládní přičiňují se vydatně o zřizování takových organisací zemědělských a živnostenských, jimž úvěr poskytnut býti může, že si solventní dlužníky jaksi sama tvoří.

Očekávání našich kruhů živnostenských — do kruhů zemědělských známost o fondu úvěrním dosud valně nevnikla, nebo aspoň valného rozruchu nezpůsobila — co do významu a působnosti fondu budou ovšem nemálo schlazena. Namnoze myslilo se, že dne 2. prosince rozhodí se přímo mezi čiperné nejprvnější uchazeče dle jejich udané potřeby půl milionu, tomu 100, jinému 200, třetímu 500 zl. (raději více), buď darem, buď jako zápůjčka, která by se nezúrokovala a snad ani nevrátila. Když noviny přinesly nepřesnou zprávu, že obnos 40.000 zl., zemí na opatřování živnostenských strojů věnovaný, zůstal skoro docela neupotřeben, četné spolky a společenstva byla interpelována, proč že se o nějaký tisíc z této dotace neucházela a jej potom mezi členy své nerozdělila. Řemeslníkům, kteří jsou ve výboru řemeslnické záložny Zdekauerovy, trpce bylo veřejně vytýkáno, že nepoměrně mnoho půjčuje se živnostníkům německým — ale nikdo neřekl, ač to každý ví, že pražští řemeslníci naši z nemalé části — a právě ti, kteří nejvíce volají po veřejné pomoci — holdují zásadě, že podporovací účel záložny má spočívati v tom, aby se splácení poskytnutých zápůjček nepožadovalo a že pak ovšem správa záložny musí půjčovati podruhé jen těm — třeba Němcům —, kteří první výpůjčku řádně splatili nebo aspoň řádně zúrokují.

Také zemský jubilejní fond úvěrní bude musit hleděti, aby se mu základní kapitál pod rukama na neshledanou nerozběhl. Dle stanov bude moci poskytovati zápůjčky jen společenstvům a družstvům a v první řadě svazům takovýchto organisací dle jich potřeby a solventnosti, a to jen půjčky zúročitelné, třebas na mírné procento, nikoliv dary, a na účely produktivní, nikoliv konsumní, a bude musit vyvarovati se ztrát jako každý jiný ústav úvěrní.

Ani tato veřejná organisace osobního úvěru pro drobné lidi nespasí tedy maloživnostnictvo jako celek, nýbrž prospěje jenom těm jednotlivcům (přímo či skrze organisace stavovské a svépomocné), kteří osobně úvěru jsou schopni, sníží snad též obecnou úrokovou míru zápůjček na úvěr

osobní a vyvolá v život svépomocná sdružení, jakých je u nás, v rolnictvu jako v živnostnictvu, až dosud nesmírně málo. —

Obchodní komora Pražská položila 3. prosince závěrný kámen k budově svého uměleckoprůmyslového musea — škoda, že také budova sama není umělečtější, ač byla svěřena „osvědčenému architektovi“ — a zahajovala činnost nového musea, jež v Praze založila, musea technologického.

Museum uměleckoprůmyslové má skrze poklady dávnověkého i moderního průmyslu uměleckého tříbiti vkus a smysl výrobců i obecenstva pro ladné, ušlechtilé formy výrobků průmyslových, museum technologické má přispívati k technickému pokroku průmyslové výroby rozšiřováním nových, dokonalejších pomůcek a method výrobních. Oba ústavy doplňují se, umělecký smysl i technický pokrok musí býti sloučeny, má-li průmysl obstáti v soutěži mezinárodní.

Museum uměleckoprůmyslové v Praze trvá již 13 let, ale dvě třetiny jeho sbírek byly pro nedostatek místa v Rudolfinu uloženy ve sklepích. V nových dostatečných místnostech zajisté i ostatní jeho činnost rozvine se s žádoucí intensivností.

Pozdější v historickém pořadí jsou musea k povznesení techniky průmyslové. Jsou i střízlivější, nevábnější, ve svém složení měnlivější. Předmět v pravdě umělecký jest věčně krásný a dobou mu vzácnosti jen přibývá. V technice nejdokonalejší pomůcka dneška jest překonána novým vynálezem zítřka, nástroje, při kterých celé generace dobývaly si slušné existence, staly se obratem nepotřebnou veteší, výrobní methody, posvěcené staletou tradicí, budí najednou útrpný úsměv novotářů. Dokonalé moderní prostředky dopravní vnášejí pak účinky technických pokroků moderních téměř až do nejzazších koutů horských. I sociální zákonodárství, stoupání mzdy dělnické atd. nutí k tomu, aby práce použitím dokonalejších prostředků mechanických i chemických byla vždy intensivnější. Býti živým prostředkovatelem všeho pokroku technického, jest právě úkolem musei technologických.

Vhodně bylo při zahájení Pražského musea technologického vzpomenuto předchůdců našich v oboru vzdělávání technického, tím vhodněji, čím více moderní shon zásluhy jejich přikrývá prachem zapomenutí.

Království České i v oboru vzdělávání průmyslového kráčelo vždy v čele všech království a zemí, nyní v této monarchii sloučených. V Praze právě před 180 lety založena byla první škola inženýrská, zárodek to nynější vysoké školy technické. V polovici minulého století království naše přímo oplývalo školami a cvičnými dílnami pro průmysl přádelný a tkalcovský, dávajíc tak dle svědectví cizinců skvělý příklad celé střední Evropě.

V Praze byla otevřena první vysoká škola technická v Rakousku. Zde byla pořádána 1791 první průmyslová výstava na pevnině evropské a opětná právě před 70 lety — v Praze byla roku 1834 Průmyslovou Jednotou, jejíž zásluhy o živnostenské vzdělávání v Čechách jsou neocenitelny, otevřena první veřejná sbírka výtečných výrobků, strojů a nástrojů pro řemeslníky. Rok na to zřízena byla Jednotou první veřejná čítárna

odborná v Praze a r. 1837 i živnostenské vyučování v Praze, z něhož vzešla nynější mohutná státní průmyslová škola pražská.

Zvlášť vřele bylo po zásluze vzpomenuto též šlechetného, nadšeného prvoučitele našeho řemeslnictva, odvážného tvůrce Budče, Karla Slavoje Amerlinga, jehož přesmělé snahy a záměry, nezlomná energie i bezpříkladné sebeobětování vždy budou zářícím příkladem všem pracovníkům pro vzdělávání průmyslové. —

Zcela jiným směrem béře se činnost vlastních stavovských organisací řemeslnických. Dne 27. listopadu konala valnou hromadu Zemská jednota řemeslnických a živnostenských společenstev v království Českém, čítající 225 společenstev s 19.706 členy.

Bylo přítomno 180 delegátů, tedy jakýsi český řemeslnický parlament, bez cizích živlů, bez obchodníků, bez továrníků, bez inteligentů-neřemeslníků a j., kteří „nemají porozumění pro potřeby a strasti řemeslnické".

O čem jednal tento stavovský parlament? Především velmi důrazně žádal, aby se zakázalo nošení cerevisek pražským buršům vůbec nebo aspoň židovským. Pak jednáno o jednacím řádě pro odbory župní, o volbách, o rozpočtu, o postupu organisace, proneseny stesky, že zemský výbor odepřel poskytovati subvence na vysílání pražských delegátů k jalovým přednáškám agitačním tu do České Třebové, tu do Tábora atd., že v kuratoriu úvěrního fondu není poměrného zastoupení národnostního ani příslušného zastoupení stavu řemeslnického, že podmínky zemského výboru při poskytování strojů jsou velmi těžké a pod.

Ale na celé dlouhé valné hromadě a po celé několikaleté již působení Jednoty nebylo řeči o tom, že by Jednota byla cokoli vykonala pro vzdělání živnostnictva a učednictva, pro školy, kursy a ne pouze agitační přednášky, že by byla v život vyvolala jediný ústav, ať k prostředkování práce, ať smírčí soud, ať družstvo nákupní, ať společnou tržnici nebo výrobnu, zkrátka cokoliv hospodářského, vzdělavacího, sociálního — vždy a všude jen organisace, politická moc, spása zvenčí, pomocí státu a země, na úkor všeho ostatního obyvatelstva, zejména dělnictva.

Bude-li postupovati stejně také společenstevní jednota moravská, tyto dni zřízená — a bohužel není o tom ani pochyby — bude to případnou illustrací k živnostenské reformě, jak ji slibuje provésti na prospěch malého řemesla a obchodu nový ministr obchodu Dipauli. Ne pokračování v reformě sociální, nic o maximálním dnu pracovním pro obchodní pomocníky, o úpravě poměrů dělnictva podomního, o reformě dělnického pojišťování — ale zostření průkazu způsobilosti a zavedení jeho pro obchody, obmezení podomního obchodu a vůbec prodeje výrobků řemeslnických a reforma volebních řádů do komor obchodních a živnostenských — snad jediná zdravá myšlénka z těchto projektů, nebude-li otřásati základy osvědčených těchto institucí.

Podnět k ministrovu prohlášení o této reformě vyšel z kruhů moravských. Starají se však živnostníci a národohospodáři moravští o to, aby také české živnostnictvo a obchodnictvo samo bylo připraveno k této reformě komorních řádů volebních, aby nemusilo i po reformě, na vlastní

svou a politiků moravských hanbu, čekati na zastoupení v komorách brněnské a olomoucké, teprv když některý německý maloživnostník zemře či resignuje? — S.

*

SOCIÁLNÍ: Vypovídání dánských příslušníků ze Šlesviku a Čechů i Poláků ze Slezska a Braniborska — Šíření se německých příslušníků po Evropě, Asii i Africe — Proudění obyvatelstva za lepšími výdělky, Čechů a Slovinců do německých krajin, Slováků do Čech — sézonní dělnictvo v polním hospodářství — Naše slovanská vzájemnost k dělníkům slovenským a co by se mělo pro ně podniknouti — Rakouská pracovní rada — Osnova zákona o prostředkování práce — Stávka dělnictva v Paříži a vojenská organisace dopravní služby v Italii — Mezinárodní konference o potlačování anarchismu v Římě.

Značný rozruch způsobilo bezohledné, kruté vypovídání dánských příslušníků ze Šlesviku a rakouských příslušníků, a sice výhradně slovanských, z Pruského Slezska a jiných provincií pruských. Vypovídáni byli i lidé, kteří po léta v Prusku byli usedlí, ničím se neprovinili a vůbec úřadům ani ke stížnosti podnětu nezavdali, pouze „z důvodů obecně správních" — naši okresní hejtmané by řekli „z důvodů veřejného blaha". Při tom nedopřáno vypovězeným ani potřebného času ku spořádání soukromých poměrů, nehleděno k tomu, že mnoho řádných rodin bylo náhlým vypovězením uvrženo v bídu hmotnou, že způsobena byla často nesnáz i domácím zaměstnavatelům, kteří za vyhostěné dělnictvo a čeleď stěží dostali náhradu.

Má prý se zabrániti domnělému nebezpečí poslovanění, o kterém ve Vratislavi, Berlíně a j. přece ani mluviti nelze, má se zjednati prý zaměstnání dělnictvu domácímu, a při tom mají se odstraniti i některé osoby zvlášť nepohodlné. Tak vypovězen z Pruska i redaktor „Vorwärtsu" dr. Adolf Braun, rakouský příslušník, i četné osoby hnutí sociálně-demokratického se účastnící.

To se děje v témž okamžiku, kdy příslušníci němečtí a pruští rozlézají se po celém světě, po Rakousku, Rusku, Turecku, Italii (jen v Miláně je prý na 30.000 Němců, obchodníků, průmyslníků a dělníků), i po Anglii, Malé Asii, Číně, Japanu, Filipinách, Africe, ne za skyvou chleba, trpce v potu tváři vydělaného, nýbrž jako obchodníci, cestující, agenti, komisionáři, komptoiristé, jako ředitelé a techničtí i komerční úředníci průmyslových závodů, bank, železnic a paroplavebních společností, aby sbírali hospodářskou smetánku přírodního bohatství i státních zařízení ciziny, za nejúsilovnější podpory téže vlády, která ze svého vlastního území, jak jen může, cizince vypuzuje.

Přepjatý nacionalism pučí v divné květy, nekulturní, nehumánní. Cuius regio, eius natio, stalo se heslem, a jako druhdy vháněno obyvatelstvo jiného vyznání do kostelů a ke zpovědi dragonádami, tak nyní vhánějí se děti do škol cizojazyčných a přinucují se dospělí, aby se připojili k národnosti panující, boykotem a násilím hospodářským a politickým, v zákonné formy dnešní oděným.

Má se tak korigovati hospodářský proud, který vede přebytky obyvatelstva na místo lepší výživy, podobně — lze-li užiti srovnání poněkud brutálního — jako v dávnověku kočovní národové pastýřští vyhledávali místa lepší pastvy. A na místa, vyběravějšími živly opuštěná, tlačí se jiní se skrovnějšími požadavky existenčními.

Obyvatelstvo českých krajů, na průmysl chudých, zaplavuje Vídeň i „uzavřené území“ v Čechách, české dělnictvo a řemeslnictvo vniká do hlavních a větších měst Saska, Pruska i Bavorska.

Kraje zemědělské se tím odlidňují, domácích sil pracovních v polním hospodářství ubývá. U Plzně, Radnic, Kolína, Kladna i v okolí jiných měst hornických a průmyslových nastává ještě citelnější než jinde po venkově nedostatek domácího dělnictva pro práce o žních, o sklizni cukrovky a bramborů. Muži odcházejí raději do továren a dolů, děvčata do služeb ve městě. Práce polní je namáhavější a nepravidelnější a mzda jest menší, než v průmyslu a hornictví. Moderní povaha zemědělské práce, která nyní soustředěna jest na krátkou kampaň s potřebou velikého počtu sil dělnických (užívání strojů, veliká kultura řepy a bramborů), kdežto dříve bývala rozdělena souměrněji na celý rok, vyžaduje a dopouští jen nečetného jádra stálých sil pracovních pro běžné práce v domácnosti a hospodářství, ale za to značného počtu přechodného dělnictva pro dobu hlavního návalu práce, po níž dělnictvo toto opět se odpuzuje. Pravidelnějšího zaměstnání, větší stálosti v pochodu polního hospodářství dosáhne se opět, až i zemědělství bude vyráběti místo plodin přímo potraviny, až připojí se k výrobě prvotné i rolnický průmysl: mlékárny, mlýny, pekárny, zužitkování ovoce, řeznické podniky atd., provozované jednotlivými rolníky nebo družstvy hospodářskými.

Jako chodívají slovanští a němečtí Sachsengängři z Poznaňska, Slezska, západního Pruska a východního Braniborska každoročně na polní práce až k severnímu moři, Rýnu a do Elsaska, nahrazováni jsouce ve svém domově a doplňováni jsouce jinde částečně kočovnými dělníky ruskopolskými, tak jsou u nás již zdomácnělým letním zjevem dělníci slováčtí.

Majitelé a pachtýři dvorů i větší sedláci najímají je rádi, poněvadž pracují pilně, při předlouhé době pracovní a za skrovnou mzdu. Někde až nelidská ustanovení smlouvy vydávají dělníka úplně v šanc zaměstnavateli, který inteligenční i hospodářské převahy své zneužívá často k útiskům nespravedlivým i podvodným. Příbytky jejich sotva se podobají lidským, atmosféra jejich podobá se v noci atmosféře etapních věznic ruských, alkohol má zde skoro naveskrz své oběti.

Po skončení prací stěhují se v zástupech na přeplněné stanice drah ke Slovensku vedoucích, s ranci a pytly, nejnutnějšími potřebami naplněnými, a snad i s úsporou, která má jim udržeti doma přes zimu bídnou existenci, nepohltila-li veškeren výdělek kořalka nebo nezmenšila-li jej lstivost a vyděračnost pachtýře a prostředkovatele.

Bývá jich u nás co rok již na tisíce a po řadu měsíců. Měli bychom zájem ne pouze sociální, ale i národní, abychom vybavovali je znenáhla z bídné jich otrlosti, bázlivosti, tupé a bolestně dojímající resignace, z alkoholismu — my, kteří tolik blouzníme a mluvíme o slovanské vzájemnosti. Nechodíme do Tater, utrácíme české peníze v Heringsdorfu, Reichenhallu, a když část, značná část, té tak opěvané Slovače přichází k nám, nenaskytne se snad ani jediný, kdo by o jejich mravní oporu o jejich vzdělávání sebe méně pečoval, nebo se o jejich postavení a jed,

nání i jen zajímal. Žurnalistika — a i z té skoro jen Radikální Listy a Nár. Politika — věnuje jim několik odstavců, jen budí-li jich hromadný příchod či odchod pozornost pražských zvědavců .uličních, Rad. Listy upozornily nad to i na některá krvavá ustanovení smluv se slováckými dělníky uzavíraných — ale bratrská Čechie, velkostatkář, sedlák i pachtýř český využívají a demoralisují podružnou větev slovanskou skoro stejně jako židovští a maďarští pachtýři a statkáři na dolní zemi uherské.

Jak ukázati však v praxi účinný zájem, jak působiti naproti nejhroznějšímu moru Slovenska, alkoholu? Je do jara čas ku přemýšlení. Zatím uvedeme jen, v čem shledávají odpomoc, aspoň částečnou, „Hospodárské noviny“ slovenské. Lid pije ve svátky, poněvadž nemá jiné lepší zábavy, a pije kořalku, nejsa veden k pití jiného nápoje. Tedy jiné zábavy, čtenářské večírky, zpěv, divadlo a jiný nápoj k nim, méně škodlivější. Irský apoštol střídmosti, Mathews, v letech 30tých odstranil po mnoha jiných marných pokusech pití kořalky z nejpijanštějšího okolí svého tím, že počal zakládati zpěvácké spolky. A čím více odvyká lid pálence, tím vydatnější dopřává si stravy. Snad by stálo za pokus, jíti mezi lid slovenský, předčítati něco pěkného, pořádati jednou pro slovenské dělnictvo ku př. srozumitelné, pěkné ochotnické divadlo? Anebo zaříditi polévkové ústavy a veřejné kuchyně pro slovenské dělníky, aspoň pro neděle a svátky nebo když pro nehodu nelze v poli pracovati?

A což organisovati dokonaleji samo najímání dělníků slovenských, poskytovati právní pomoc při sdělávání smluv nebo při sporech? —

Jako do „uzavřeného území“ českého a moravského, do Vídně, Drážďan atd. dělníci čeští, tak vnikají opět slovinští dělníci, řemeslníci a čeleď do německé části Štýrska, zejména do Št. Hradce „s úspěchem Němce děsícím“ a „německý ráz těchto krajů ohrožujícím“. A jako v Saské Kamenici, Drážďanech, Plavně a j., tak i ve Štýr. Hradci žádají Němci, aby obec zaměstnávala „dle možnosti“ při obecních pracích jen dělníky německé a zadávala dodávky obecní jen živnostníkům, kteří zaměstnávají pouze německé tovaryše a učně, a obchodníkům, kteří odebírají zboží pouze od výrobců německých.

Všude tedy totéž. Zde (ve Francii, Německu) státní moc, jinde národnostní boykot hledí vytlačiti příval cizích živlů výrobních, jejž hospodářská potřeba vyvolává a dopravní prostředky moderní usnadňují. Jsou to jakoby dočasné odrazy vln, které později s rostoucí vehemencí opět zabuší na překážející hráze, až je svým časem povalí. Jako výměna zboží, tak i výměna a proudění sil pracovních bude ve skutečnosti vždy volnější a volnější, přes všechny příkazy a opatření chauvinismu národnostního nebo policie státní. —

Rakouská pracovní rada v druhém zasedání (14. listopadu) přijala program a dotazníky pro nově upravenou statistiku stávek a návrhy pracovního úřadu, který dnem 1. října v život byl uveden, na organisaci pravidelného zpravodajství o poměrech trhu pracovního. Má býti vydáván měsíčník Soziale Rundschau pro zprávy o poměrech nabídky a poptávky po práci a pro přehled sociálních událostí doma i v cizině.

Pracovní radě byla též předložena osnova zákona o prostředkování

práce a služeb, jehož dosavadní četné nešváry, rozsáhlým vyšetřením ministerstva obchodu zjištěné, mají býti odstraněny. Hlavní města jednotlivých zemí i všechna města s více než 30.000 obyvateli mají býti povinna zříditi a vydržovati vlastním nákladem bezplatné poptavárny, vedené správní komisí s nestranným předsedou, s polovicí členů ze zaměstnavatelů a s polovicí z dělníků. Soukromé prostředkovatelny služeb mají býti vázány koncesí a podrobeny přísnému dozoru úřadu, kterému příslušeti má schvalování výše poplatků a řádu provozovacího. Poptavárnám má býti uložena povinnost ku přesnému vedení knih a výkazů a má býti zakázáno přechovávání osob práci nebo službu hledajících, byť i na jedinou noc. Bude tedy, bohdá, zákonnými předpisy soukromé, výdělečné poptavárenství úplně odstraněno nebo aspoň na minimum obmezeno!

Osnova nového zákona hledí podporovati poptavárny veřejné, ať je zřizují obce, spolky či společenstva, zabezpečiti jejich bezplatnost a nestrannost — nemají býti spravovány ani výhradně dělníky, ani výhradně zaměstnavateli, jdeť o obě strany — a co největší numerické rozšíření. K uskutečnění osnovy jest ovšem ještě daleko celou řadou instancí: pracovní radou, ministerstvy, sněmovnami. —

Stávka dělnická v Paříži skončila nestejným úspěchem dělnictva; stavebníkům bylo přičiněním městské rady pařížské úplně vyhověno, ostatní osamocené odbory pak podlehly. Prohlašovaná generální stávka železničního dělnictva byla odvolána dříve než počala, výzva ku všeobecné stávce kovodělníků zůstala bez ohlasu.

Hrozícímu nebezpečí stávek železničních radikálně snaží se odpomoci Italie. Přijala zákon, dle něhož všichni zřízenci železnic, pošt a telegrafů, kteří jsou příslušníky (třebas v záloze) vojska a námořnictva, mohou býti kdykoliv a na kteroukoli dobu povoláni ke službě vojenské s ponecháním při obvyklé své dopravní službě. Jsou tedy prostě prohlášeni za vojáky, připojí ku své obvyklé uniformě odznaky přiměřené hodnosti vojenské (od pěšáka až po plukovníka), jejich přestupky proti disciplině trestají se dle zákonů vojenských, opuštění služby (tedy i stávka) stíhá se jako deserce. Jsou tedy v Italii ještě řiznější než byli v Uhrách se zákonem o dělnictvu zemědělském. —

Italie, vlast Caseriův, Anglolittův, Acciaritův a Luccheniův, cítila se povoláni odstraniti nebezpečí propagandy činu nikoliv sociálními reformami a hospodářským povznášením země přírodou tak bohatě obmyšlené, ale špatnými vládami tak zbědované, nýbrž svoláním mezinárodní konference k policejnímu potlačení snah a nauk anarchistických. Sešla se také dříve než konference míru, na kterou státy tak nespěchají. Ale skončila také fiaskem; státy svobodnější nechtěly v policejní libovůli následovati návrhů policejních absolutistů. Konference dosáhla však cíle, odvážili-li se p. t. zástupci oněch liberálnějších států říci několik pernych slov Italii a Španělsku, proč že v těchto zemích největší bídy, nejmenšího vzdělání a největší zvůle vládní jsou také hlavní sídla činného anarchismu, vnášející nákazu sociálního zoufalství i do zdravějších zemí sousedních.

V.

*

ŠKOLSKÉ: Otázka služného učitelstva ve valné hromadě delegátů — Návrh na stabilisování příspěvků základem hmotné organisace — Hlasy veřejnosti o požadavcích učitelstva — Pilný návrh posl. Bernera na změnu říšského zákona školského — Nové doklady mladočeské nepřízně k učitelstvu — Vzájemné požadavky rolnictva a učitelstva — Výzva prince Lichtenštejna — Požadavky českého kleru v otázce vyučování náboženství na školách — Denunciace Kat. Listů — Starost kleru o vzdělávání učitelek — Vychovatelská cena vyznamenání a odměn.

Rozkol učitelstva v Čechách v otázce služného, hrozící rozbiti počátky organisace jeho byl nadobro zažehnán. Valná hromada delegátů, konaná dne 2. listopadu a nad obyčej četně obeslaná 336 delegáty, zastupujicími 116 jednot učitelských jest znamením postupu směrem k pevnější organisaci stavovské a má již z této příčiny nemalou mravní cenu pro učitelstvo. Dva různé proudy v učitelstvu, které v posledním roce výbojně proti sobě postupovaly, vybily se šťastně již na předběžné schůzi večer před valnou hromadou tak, že na této objevily se již jako jednotný, k určitému cíli směřující a všecky složky sil učitelských v sobě zahrnující proud.

Za podklad k rokování ve valné hromadě přijat návrh většiny Ústředního výboru, kterým služné všeho učitelstva upraviti se má dle dietních tříd úřednických a dle služného státem placených učitelů cvičných škol při paedagogiích. Jaká v tom dnes neshoda! Poslanci na říšské radě stanovili služné učitelů cvičných škol na 1100 zl. a na sněmu zemském otálejí s každým sebe nepatrnějším zvýšením služného učitelstva škol obecných, které ze tří čtvrtin o bídném služném ročních 500 zl. v pravém slova smyslu živoří. A přece tyto tisíce učitelstva i vzděláním, i rovnocennou prací svojí vyrovnají se zcela oněm šťastnějším druhům na školách cvičných, kteří jak známo práci svoji mají neobyčejně usnadněnu malým počtem (nejvýše 30 žáků na třídu) a ještě vybraného žactva.

Jednomyslně valnou hromadou delegátů přijatý návrh na služné žádá pro zatímní učitele po zkoušce dospělosti (maturitní) 500 zl. ročně. Dnes mají tyto osoby 360 zl. Po zkoušce způsobilosti mají míti osoby učitelské 600 zl. proti nynějším 400—550 zl. Definitivně ustanovení učitelé a učitelky na školách obecných mají býti zařaděni do XI. (800 zl.) s postupem do X. třídy, na školách měšťanských do X. s postupem do IX. třídy platební. Funkční přídavek pro správce všech škol činiti má 200 zl. Aby se zabránilo dlouhé době před definitivním ustanovením učitelstva, kterážto doba zvláště ve velkých městech trvá nyní 10 až i 12 let, přijato do návrhu ustanovení, nestane-li se učitel od zkoušky způsobilosti do 5 let definitivním na místě systemisovaném, aby měl služné dle zmíněných tříd ad personam.

Ve přijatý návrh na služné vřaděn rovněž požadavek naturalního bytu na venkově, v městech pak příbytečného: 120, 160 až 200 zl. ročně dle kategorií služebních. Služební dobu žádá učitelstvo z dosavadních 40 na 35 roků od zkoušky způsobilosti zkrácenu. Definitivně ustanovení učitelé a učitelky mají míti nárok na pensi, která po zkoušce způsobilosti činiti má 30% služného a vzrůstati každoročně o 2%. Vdovy a sirotci po učitelích mají míti řádnou pensi jako po státních úřednících dle XI. — IX. třídy platební.

Přijatý návrh na služné žádá dále, aby při obsazování definitivních míst učitelských přihlíženo bylo k létům služebním, při rovném pak stáří

ke kvalifikaci žadatelův a jich rodinným poměrům za volné konkurence učitelův i učitelek. —

Návrh vzpomenul i nejbídněji mezi bídně placenými — honorovaných učitelek industriálních žádostí za jich definitivní ustanovování, řádné služné a pensi. —

Minoritní strana upustila sice již před valnou hromadou od svého komplikovaného návrhu na služné, ale chtěla vsunouti v přijatý návrh alespoň svůj požadavek do pense nevpočítatelných přídavků rodinných (= 100 zl. ročné na každé dítko mimo působiště rodičů na studie dané) a přídavků transportních (= 100 zl. jako náhradu za přenášení viktualií a j. potřeb domácích z městeček a měst do vesnic). Návrhy tyto však po kratičké debatě zamítnuty. Neprohlásilo se pro ně ani 20 ze 336 delegátův a mluvili proti nim i ti, pro které návrh tento byl určen t. j. učitelé obcí vesnických. Velká většina delegátů jasně postřehla, že vsunutím podobných přídavků jednotnost a přijatelnost návrhu na služné by se značně porušila.

Mezi debatou o služném navrhl del. Jadrný, aby při služném dle IX. a X. tř. měly učitelky pouze 80% platu učitelského, poněvadž při službě učitelské jsou nuceny zůstati svobodnými a nemají proto starostí o rodinu. Návrh tento zůstal však úplně isolovaným na jedinou osobu navrhovatelovu. Je to důkazem, že z řad učitelských vymizeli již ti, kteří v domnění, že to, co se získá vyměřením menšího služného učitelkám, přidá se snad učitelům. Učitelstvo poznalo již, že je žádoucno a spravedlivo, aby rovnocenná práce ve školství byla rovnocenně honorována. Návrh delegáta Jadrného měl by i ten důsledek, že by méně placené síly ženské z příčin úsporných (— a ve školství se nyní tolik šetří!) byly v míře daleko větší ve školách ustanovovány než většími příjmy obmýšlené síly mužské, jako tomu jest ve mnohých oborech práce, které se ženy s muži súčastňují. —

Valná hromada dala sankci návrhu na stabilisování příspěvků a tím položila základ k organisaci hmotné, učitelstvu českému tolik potřebné. Dle návrhu bude každý člen organisace učitelské platiti v měsíčních splátkách 1·20 zl. ročního příspěvku Ústřednímu spolku a podpůrnému fondu s ním spojenému a to již od 1. ledna příštího roku. Příspěvek tento je nepatrným u porovnání s příspěvky, které splácí ochotně dělnictvo ve prospěch své organisace. Bude-li však důsledně a pravidelně splácen, sejde se ročně Ústř. spolku na 10.000 zl., tedy částka, o kterou se dá již něco opříti.

Valná hromada delegátů jednot učitelských nezůstala nepovšimnutou u veřejnosti. Celá řada listů všech směrů věnovala jí pozornost a přinesla o ní více méně chladné nebo vřelé zprávy. Národní Listy přinesly suchý referát a požadavků učitelských nijak se nezastaly, ačkoli jejich odpovědný redaktor posl. Anýž schůzi byl přítomen, ano prohlásil v ní pro svou osobu, že jako bývalý člen stavu učitelského se snahami učitelstva sympathisuje. Že Katolické Listy se pro požadavky učitelské nerozehřály, nikoho jistě nepřekvapilo. Národní Politika přinesla však vedle věcného referátu zvláštní článek „Spravedlivé požadavky učitelstva“, v němž

na konec vyzývala každého, komu na rozvoji národního školství opravdu záleží, aby učitelstvo v jeho spravedlivém snažení všemožně podporoval. —

Z denníků českých o požadavku učitelstva vřele promluvilo ještě „Právo Lidu“ vítajíc učitelstvo jako stav, vědomý si již toho, co chce a co má právo chtít, který však počíná již i míti pevné odhodlání vymoci si svých požadavků v důvěře ve svou organisaci a ve svou sílu. Požadavky učitelstva nazvalo naprosto oprávněnými, umírněnými a nabídlo učitelstvu i svou účinnou podporu. Slibu tomu dostála strana, kterou „Právo Lidu“ zastupuje podáním pilného návrhu poslance Bernera a soudruhů ze dne 22. listopadu na radě říšské na změnu říšského zákona školského. Návrhem tímto má říšský zákon stanoviti pro zatímně ustanovené učitelské osoby ve všech zemích nejméně 600 zl. roční remunerace s 30% přibytečného a pro definitivně ustanovené služné dle státních úředníků XI. až VIII. třídy. Radikálně-pokroková „Samostatnost“ poučovala při tom posl. Bernera, že „jako chtěl býti spravedlivým ke strádajícímu učitelstvu, tak měl býti spravedlivým i ke strádajícím zemím. Měl ihned podati neodlučitelný návrh, aby část přímých daní přišla na země.“ —

Od strany mladočeské nepřízeň k učitelstvu přímo mrazivě čiší. Na říšské radě posl. opat Treuinfels stěžoval si v dotaze ministrovi vyučování na učitelský list „Freie Lehrerstimme“, který v rubrice své „Veselý koutek“ nadepsané otiskl prvou otázku z úvodu k novému katechismu. A šestnáct českých poslanců s Dykem, Hořicou a Udržalem v čele tuto interpellaci vyzývající ministra „co hodlá činit, aby v učitelích probudilo a udrželo se vědomí jich povinností“ ochotně podepsalo. Nový to klerikální a mladočeskými poslanci sesílený útok na svobodu a omezená již občanská práva učitelů.

Na schůzi učitelské v Čáslavi dne 20. listopadu konané pronesl upřímně své mínění o tlumočených požadavcích učitelstva vůdce strany mladočeské posl. Herold. Pravil sice, že pronáší pouze své osobní názory, ale učitelstvo je již zcela přesvědčeno, že podobné názory ovládají nyní téměř celý poslanecký klub mladočeský. Svobodná škola jest posl. Heroldovi požadavkem, který se nedá upraviti zákonem. V otázce návrhu Ebenhochova chovala se prý strana jeho loyálně ke straně, která ho podala. Známé výnosy, občanská práva omezující, učitelstvu nepřekážejí. Vyšší, zvláště pak akademické vzdělání, které učitelstvo pro svůj stav za nutné prohlašuje, poslanec Herold naprosto odmítnul. Pro chudší rodiče jest prý to lépe tak, jak je to dnes. Neodbytnému řečníku o Palackém zdá se býti nejskrovnější míra vzdělání pro vzdělavatele nejširších vrstev lidových zcela postačitelnou. Lépe bude, když lid méně vzdělaným učitelstvem méně poučený nepronikne duševní mělčinu a neupřímnost svých prázdných vůdců. S jednotným, v každém případě vyšším služným učitelstva posl. Herold sice by souhlasil, nyní ale pro zbědované finance zemské na zvýšení platů učitelských není ani pomyšlení. Po pronešení těchto svých názorů mnohonásobně zaměstnaný a placený vůdce strany mladočeské ze schůze odešel, nechtěje patrně slyšeti perných námitek se strany učitelstva. Rozumí se, že vystoupení jeho vzbudilo v přítomném učitelstvu dojmy nemilé. —

Na manifestační schůzi učitelstva východních Čech v Albrechticích dne 6. listopadu konané rokováno za velmi četné účasti učitelstva a 3 poslanců o tom, „které požadavky činí na školu obecnou a její učitelstvo stav rolnický“. Přijato zde bylo zvláště, aby každá škola učebnými osnovami nebyla vázána tak, aby učení dle poměrů a potřeb místních podávati mohla, aby rolnictvo české energičtěji opíralo se snahám reakčním a hájilo svobodnou školu, aby odstraněny byly výsledky práce školské mařící úlevy v docházce, aby učitelstvo ve svém oboru domáhalo se autonomie a aby podporovány byly snahy učitelstva po vyšším vzdělání, občanské svobodě a zlepšení hmotného postavení. —

Útoky reakce proti škole a učitelstvu stále se množí a sesilují. Ve Vídni stěžoval si princ Lichtenštejn na učitelstvo, které není možno zavésti do tábora klerikálního. Vyzýval katolický svět k „energickému zakročení“ proti učitelstvu liberalistickému a zvláště socialistickému, jehož řady tím více rostou, čím více učitelstvo ono poznává, že v proletariát svým hmotným postavením sociálním, svými omezenými právy občanskými patří. —

Deputace duchovenstva českého tlumočila požadavky své, týkající se náboženského vyučování ve škole konferenci rakouských biskupů a ministerstvu ve Vídni. Klerikálové čeští žádali, aby dosavadní počet hodin náboženských ze 2 rozšířen byl na 4 hodiny týdně a to tak, „aby kněz vyučoval a vykládal náboženství 2 hodiny, ostatní pak aby převzal světský učitel, zkouškou k tomu způsobilý“. Kněz by při tomto rozdělení látku náboženskou vyložil a světskému učiteli připadla by velmi vděčná úloha, naučiti ji zpaměti. Také by zástupcové duchovenstva v Čechách při 4 vyučovacích hodinách náboženství byli ochotni věnovati půl hodinky výkladu evangelia dle knihy církevním úřadem schválené, tak že by potom sedm osmin vyučovací doby připadlo dressuře pro děti neztrávitelných dogmat církevních a celá osmina by vybyla také pro evangelium Ježíšovo. Klerikálové mají hned po ruce také prostředek, kterým by v Rakousku bídně placené učitelstvo pro své snahy získali. Přiřknuli by za vyučování náboženství světským učitelům tentýž honorář, kterého nyní sami požívají. Dnes totiž dostává světský učitel, je-li nucen převzíti vyučování náboženství za týdenní 2 hodiny ročně 20 zl. Kněz za tutéž práci má dnes více než dvakrát tolik. —

Katolické Listy dne 28. října rozšířily své denunciace v oboru školství i na učitelstvo středních škol. Vytýkaly, že na mnoze neúčastní se tu všichni učitelé církevních obřadů se žactvem. Hrozily posloužiti i jmény těch učitelův a ředitelů, kteří po celý rok s mládeží do kostela nechodí. —

Starost o vzdělání učitelek ponechána jest nyní výhradně klerikálům. Vedle jedinkého státního českého ústavu, ze kterého předčasně odejíti musil pro své známé „paedagogické“ působení ředitel Hrys, jsou v Čecháeh již tři ústavy řízené klerikály a jeptiškami. Poslednímu takovémuto ústavu vystavěla nádhernou budovu Chrudim, tato biskupovi Brynychovi „milá a věrná“ bašta. Agilní biskup chystá zříditi ještě ženské paedagogium v Hradci Králové. Velká část ženských sil učitelských

v Čechách vychází již nyní proniknutá duchem klerikálním. I na zřízení mužského paedagogia klerus vážně pomýšlí. Má se vyvinouti z právě zřízené konfessionelní školy „Školských bratří“ v Bubenči. —

V těchto dnech rozvířila kruhy naší společnosti otázka udělení odměn a vyznamenání u příležitosti padesátiletého jubilea vlády panovníkovy. Nedávno jistý francouzský žurnalista otevřel enketu k tomu cíli, aby zvěděl, je-li dobrým nebo špatným zvykem chovance různých škol odměňovati. Tázal se rozličných osob, které o této otázce sdělily mu své mínění. Brochard, profesor filosofie na Sorboně odpověděl, že byl dlouho činným při udělování odměn, ale zkušenost přesvědčila jej o marnosti tohoto zvyku. Brunetière, známý francouzský kritik měl za to, že až najde se prostředek, aby lidé milovali ctnost, vědu a umění pro ně samy, až nebude vyznamenání ve zřízení občanském, povyšování v armádě, v hierarchii ani žádných jiných dekorací — tak otázka předložená stane se zbytečnou. — Louis Ménard, autor spisu „Morale avant les philosophes“ je přesvědčen, že děti měly by se naučit pracovat bez naděje na odměnu. Je však řídkostí, aby děti milovaly vyučování jen pro ně samo. — Barrés připustil by odměny nejvýše do nižších škol. Pro žáky lyceí (= středních škol) jsou odměny zbytečny. — Novější paedagogika dává při vychování přednost odměnám a trestům přirozeným a odsuzuje odměny a tresty umělé. Přirozené odměny a tresty, zakládajíce se na přísné organické vazbě příčiny a následku vylučují a odsuzují od sebe vše, co je libovolné a strojené, jsou přísně odměřeny a spravedlivy. Nelze popříti, že v útlém věku chovancově, kdy společenské city pro konání dobra jsou ještě slabé, stává se jisté kvantum podněcování odměnami nutným. Během vývoje mravní povahy má však chovanec navykati si konati dobro a práci bez nároků na jakoukoli odměnu jinou, než přirozenou odměnu vnitřní, kterou jest spokojenost a blaho z dobře vykonané povinnosti. Heslem svým „V nitru svém ať každý hledá, čeho svět mu nikdy nedá“ paedagog G. A. Lindner na nejkrásnější a nejcennější odměnu tak dobře poukázal. —*e*—

Úvahy a kritiky.

Přehled. Trpí-li velký člověk, nedivíte se, vždyť vůbec těžko si myslit život bez utrpení. Bojuješ, prodíráš se trním a hložím, a vše to je ti celkem přirozeno. Nerad však se smiřuješ s utrpením dětí. Díváš se za sebe, zpět do svého mládí — a rozjasňuje se kolem tebe, srdce naplňuje se radostí. Tehda byla ti krásně. Byl jsi čistý srdcem, byl jsi pravdivý, důvěřivý, nezaujatý: svět kolem tebe neměl všech těch stínů, které jej dnes pokrývají, a všech těch dissonancí, na něž nyní narážíš. Tam v dětství byl ztracený ráj člověka. A proto smutno je ti při pohledu na dítě, jež ani v mládí tohoto ráje nepoznává, jež příliš časně vstupuje do života se znešvařeným srdcem a otevřeným hledím, jež příliš časně stává se účastno utrpení lidského.

To ti tak napadá při čtení povídky Jiřího Sumína „Věště“, povídky o chorém, neduživém děvčátku Vilečce, jež bylo předmětem nelásky svého okolí — nelásky i vlastní matky. Spisovatel přirovnává je k nehezkému, chorému kuřeti s peřím nečistým, špínou slepeným, jež slepice klovala a nedopřála mu, aby se s ostatními skrylo pod její teplá křídla. Postrkovali ji, odhazovali, konečně se jí zbavili. ubytovavše ji v klášteře, kdež vydechla dětskou dušičku. Vlastně však spisovateli neběželo jen o román utrpení tohoto dítěte, při němž mimoděk, vzpomínáš na Šlejharovu podobnou povídku, spisovatel chtěl ukázat v čem může spočívat a kam, k jakým koncům, k jakému rozvratu vede život rodinný, zbudovaný na nezdravých základech. Sujet: žena starší, vdova, vdávající se za mladšího muže a muž počítající na zámožnost ženy a vlastně hlavně jen proto vstupující s ní v manželství. Netřeba ani víc říci a řečeno je vše. Manželství založené na výpočtu a tím již v základech a v celém ovzduší nezdravé. Dětí je dostatek, ale jsou zanedbávány zomrzelou, žárlivou matkou. Rodiče na konec se rozcházejí — vnitřní úpadek rodinný proměňuje se ve zjevný rozvrat.

Spisovateli podařilo se místy velmi zdařile vystihnout a vylíčit toto nakažené ovzduší rodiny, kreslí se vší možnou realistickou pečlivostí, takže často máš illusi skutečného života, ba, vidíš se jakoby účastníkem — v samém středu jeho. Nejednou však zase cítíš, jak spisovatel jen konstruuje a nálada pak uniká. Často přál bys si víc vřelosti, více tepla vedle přesnosti vypravovatelské. Pokud se dětí týče a zvlášť pokud se tkne té Vilečky, tu ti tato kniha důkazem, že duševní bída, v níž často vyrůstají právě děti, vychovávané v největším blahobytu, není o nic méně zlou než bída hmotná.

A jako když ubíráš se hustou těžkou mlhou a náhle prorazí sluneční paprsky a rozevře se před tebou milý kraj, tak nějak je ti, vezmeš-li po takové knize do ruky krásnou povídku Dickensovu „Cvrček u krbu“. Kdo by jí dávno neznal! Kdo by byl nečetl o tom kotlíku, který začal syčet a o cvrčku, který počel cvrčet! Kdoby byl nečetl o dobráckém vozkovi Peerybinglovi a jeho Puntíčku, paní Peerybinglové — o tom jejich vrchovatém, byť idealisovaném domácím štěstí, kterým na okamžik mihl se stín a jež pak se vrátilo, aby trvale zůstalo? Povídka vyšla nyní v novém překladě A. Hofmeistra nákladem Rozhledů — a potěší jistě opět mnoho duší.

Méně mohl bych to říci o Germinii Lagerteusové, románu bratří Goncourtů, vyšlém právě v překladě Pavly Moudré. Dle předmluvy — je to román služky — chtěli v něm spisovatelé uložit kus sociální otázky, ukázat, že třída chudých a nízkých má právě tak právo na studium romanopisce jako třída bohatých a velkých. „Žijíce v devatenáctém století, v době všeobecného hlasovacího práva, demokracie, liberalismu, položili jsme si otázku, zdali to, co jmenujeme ‚nižší třídou‘, nemá práva na román; má-li lid, tento svět pod světem, zůstati v klatbě literárního zákazu a opovržení autorů, kteří dosud zachovávali mlčení o duši a srdci, jaké by mohl mít. Ptali jsme se, je-li pro spisovatele i pro čtenáře v těchto letech rovnosti, v nichž žijeme, ještě nějakých nedůstojných tříd a běd příliš nízkých, dramat, vedených v řečích příliš neslušných, katastrof hrůzy, příliš málo ušlechtilé?“ Pozastavuješ se nad těmi otázkami, vzpomínáš-li na ruské a anglické realisty, kteří dávno před Goncourty nerozpakovali se líčit bědy nízkých a chudých — ten Dickens na př., o němž jsem se prve zmínil nebo Eliotová a ruští autoři bez výjimky. A čteš tento román služky, jak nalézáš na obálce, domnívajc se, že skutečně obsahuje kus sociální otázky služek, ale zatím Goncourtové vypravují ti smutnou a hnusnou historii, jíž mohli spřísti každou jinou ženštinou toho jistého duševního a mravního niveau, na jakém stojí jejich Germinie Lagerteusová. Je to román naturalistní, poznáváš v něm Zolu, podávaného s menší hrubostí. V celé knize neshledávám také nic takového, co by nasvědčovalo, že čistý humanitní zájem vedl autory k sepsání této knihy. Naopak víc právě se mi zde jeví pokus uměleckého aristokratismu, jakýsi experiment, kam až dá se v umění zajíti. Jaká to byla služka ta Germinie Largenteusová, jíž vidíš stále víc na ulici než v službě! Nepracovala skorem ničeho, „sotva že slečnu obsloužila při jídle“. Je takřka neuvěřitelno, že by se daly se službou srovnat její pozdější každodenní celonoční potulky. V románě je líčen mravní úpadek asi podobného rázu, jakému podléhá Coupeau v Zolově L'assomoiru. A také zde shledáváš všechen ten apparát naturalisty, jemuž „cnost a nepravost jsou výrobky jako vitriol a cukr“, všechen ten apparát okolí, poměrů a hlavně krve, který dívce, celkem dobromyslné, dává klesnouti pod zvíře. Čteš, ale neptej se a nesmíš se ptát: bylo to nutné? Dle této theorie a methody byl hnusný život Germinie Lagerteusové nutným. Jedno však ti napadá. Když již bratří Goncourtové dovolávají se devatenáctého století, všeobecného hlasovacího práva, demokracie, liberalismu a když reklamují pro lid právo, aby romanopisci se jím obírali, proč v životě lidu nachá-

zejí jen zvířecí hnus, týž hnus jako Zola? Jakou cenu má pro takového člověka, jejž líčí, všeobecné hlasovací právo, demokracie, liberalism atd.? Tu vidět nejlépe umělou konstrukci naturalistní theorie, nahražující všestranné přesné studium generalisací jistých výlučných zjevů a to ještě vystižených jen po materielní stránce. To není lid, celý — skutečný lid by musil být zobrazen poněkud jinak.

A ještě méně než tento román zamlouvá se ti Rudá Záclona J. Barbeye D' Aurevilly, přeložená F. V. Krejčím. Velmi banální historie smyslného dobrodružství, při němž hrdinka ztrácí život a hrdina zbaběle utíká a uniká odplatě. Po pětatřicíti letech vypravuje hrdina — vicomte z Brassardu — své dobrodružství autorovi a autor pak dodává: „Upadl jsem do snění pod dojmem tohoto příběhu a pochopil jsem, že tento skvělý vicomte z Brassardu, květ ne bobu, ale nejpyšnějších rudých máků dandysmu, velkolepý piják claretu po spůsobu anglickém, byl tak jako kdokoli jiný daleko hlubším člověkem, než se zdál." O „hloubce" ovšem není řeči, třeba že autor, jak stále se dušuje, má účel jen mravní a dokonce náboženský. Škoda papíru!

Karel Kamínek napsal lyrickou hru „Hasnoucí světla" na thema, kterého částečně již dotkl se v Dissonancích, Karel Babánek vydal „Stíny v duši", črty dekadentního zabarvení, Fr. K. Hejda své Karrikatury, známé z denních listů, Beneš Grünwald „Srdcem i kosmem", verše slabého a chladného básnického temperamentu Mimo to vyšla u Ottů v novém vydání sbírka Heydukových básní „Cymbál a Husle", u Šimáčků Chocholouškova povídka „Templáři v Čechách", upravená pro mládež a rovněž pro mládež u J. R. Vilímka Němcové „Babička". Milým a prospěšným dárkem pro malé malíře budou České omalovánky, pěkné a vhodné předlohy z nakladatelství Vilímkova. A nyní několik poznámek by mohlo náležet dětské literatuře, specielně dětské vánoční literatuře! Zatím však jen tolik, že i u nás konečně počíná se chápat, jakou má být tato literatura. *Z.*

*

Otevřený list dra Z. Wintera prof. T. G. Masarykovi. (Dokončení.)

V díle Wintrově nelze ani pozorovati dobrou vůli, naopak patrný jest úmysl spisovatelův snížiti a seslabiti význam Jednoty bratrské. Takového rázu je tvrzení autorovo, že Bratří nebyli pilni vyššího vzdělání, a na str. 480. vysloven podiv, kterak z Jednoty, která se vzdělanosti tak dlouho bránila, Komenským vzešlo světlo, jímž veškeré školství se obrodilo. V N. D. (V. str. 337—338) vyvrátili jsme tvrzení takové a prof. Winter nijak neoslabil důkazu našeho, přestává jen na soudě, že vzdělaní Bratří vždy byli spíše theolology než-li humanisty a do pohanů klassických nebyli nikdy zamilováni. Ani Komenský neměl takové lásky, a přece poesie antická vábila básnického ducha jeho, že jal se časoměrně překládati básně Horatiovy a Ovidiovy. Ukázali jsme, že právě Komenský je vyspělý plod požehnané činnosti Jednoty Bratrské o pravé a dokonalé vzdělání lidstva. Co by bez Bratří byl náš humanismus český, nechť p. spisovatel, který tváří se neznalým literatury české, poučí se u přítele svého prof. A. Truhláře, dobrého odborného znalce.

Srdečná chvála Bratří, kterou honosí se prof. Winter, divně vyznívá v potupách, jež nekriticky přejal od protivníků Jednoty, (mocným

lidem hledí skrze prsty, pyšní) jakož i z nových pohan, jimiž zahrnul Jednotu (neupřímné opatrnictvo, opportunost, tvrdošijnost, sobeckost), z nichž nejhorší je mstivost Bratří.

Prof. Winter zachycuje se slova „scípnouti“ (u Bratří užito sloves zdechnouti a scepeněti) i dokazuje soudními knihami, že slovo to mělo již v XVI. stol. zlý význam. Ale neběží ani tolik o to, měla-li slovesa uvedená depravativní význam čili nic; vyložil jsem, kdyby slov těch užito bylo i ve smyslu opovržlivém, nic by z toho nevycházelo pro mstivé smýšlení Bratří, jestliže užili slova takového o nehodných členech svých, neb o pronásledovatelích Jednoty, když stiženi byli náhlou smrtí. Doložili jsme ze spisů Jednoty, že Bratří za osobní příkoří a protivenství nemstili se kletbami, nýbrž bez reptání podnikali je, jako zkoušku uloženou od Boha (N. D. V. str, 506—507).

Zvláštní přízeň prof. Wintra k Jednotě bratrské vysvítá i z rozvrhu a uspořádání látky. Když v úvodní části odsoudil všecky strany náboženské z fanatické nesnášelivosti a z mravních nedostatků kněžstva jejich, autor nemohl v 2. svazku, kde promlouvá o společenském a mravním životě kněžstva, položiti výklad o Jednotě bratrské. Vzorná péče Jednoty o vychování kněží byla by kontrastovala příliš s nedbalostí druhých stran, nezištnost, bdělá péče a dozor úzké rady a biskupů bratrských o kázeň a řád ve stavu kněžském a světském byla by v příkrém a účinném kontrastu naproti lakotě, bezstarostnosti a nedostatečné kázni konsistoře pod obojí i pod jednou. Proto výklad o Jednotě bratrské podán již na konci 1. dílu osaměle, a kde chválu nebylo lze potlačiti, vyslovena střízlivě bez té vřelosti a vroucnosti, které zvykli jsme u dějepisců Jednoty Bratrské. Proti výtkám posuzovatelelovým autor brání se, že po realisticku v Bratřích viděl lidi, a posmívá se posuzovateli, že vidí v nich světce.

Ale mravní a intellektualní povýšenost Jednoty došla uznání a pochvaly největších učenců našich. Palacký v Jednotě bratrské viděl nejdokonalejší církev křesťanskou, Šafařík Bratry nazýval duchovními otci svými. Oba učenci stáli ovšem na stanovisku evangelickém, které tu kryje se zajisté s českým.

IV. Na dvou místech prof. Winter v obraně své obvinil posuzovatele z úmyslné nepravdy. Dokladu z Tomka (str. 36) o nejapnosti Bratří, když dovolávali se Rokycany, nebylo rozuměti dobře, jak k němu chová se autor, i rádi přijímáme výklad, že nesouhlasí s nepříznivým soudem Tomkovým.

V Naší Době (v poznámce na str. 1005) vyložil jsem, že prof. Winter vymyslil si odpověď Korandovu na hrozbu papežovu, vytkl jsem nesprávný doklad z Tomkových Dějin m. P. VI. 381, kdežto díl ten s indexem obsahuje jen 358 str., i poukázal jsem na příslušné místo v VII. díle na str. 36, kde však není žádné zprávy o odpovědi Korandově, která ani nemohla býti učiněna, poněvadž hrozba papežova proslovena bylo v slyšení k jedinému předpuštěnému poslu panu Zd. Kostkovi z Postupic. Prof. Winter chybný citát vykládá chybou tiskovou a s velikým rozhorlením ukazuje na řeč Korandovu, kde vyskytují se slova o studnici milosti. Ale tato řeč Korandova ne-

byla odpovědí na hrozbu papežovu, nýbrž žádostí, kterou posel český v slavném slyšení dne 20. března 1462 přednesl za potvrzení kompaktát. V řeči té mezi jiným Koranda chválil zásluhy krále Jiřího o upokojení a zvelebení země, stěžoval sobě, že „nyní znovu mnozí tak domácí jako cizí povstávají proti úmluvám těm, a Čechy a Moravany, jich se přidržující tupiti a tlačiti počínají, pravíce, že to s povolením a z návodu této stolice apoštolské činí. Králi ani království že nezdá se k víře podobné, by kdy od takové studnice milosti skutek tak nemilostivý a ukrutný mohl pocházeti." Výtka má netýkala se toho, že tuto řeč Korandovu prof. Winter si vymyslil, nýbrž odpověď Korandovu na hrozbu papežovu, kterou tento posel český ani neslyšel, ježto nebyl přítomen slyšení, kde výhrůžka papežova pronesena. Oprávněnou výtku mou prof. Winter nazývá smělostí neomluvitelnou a zle horší se na redaktora N. D., že dovolil ho tolik uraziti, vyhlašuje jej za lháře, jenž si nepravdivá fakta vymýšlí. Prof. Winter často v díle svém zapomíná na úkol historika a upadá v roli belletristy, romanopisce, jemuž ovšem dovoleno jest vymýšleti scény možné, kombinovati řeči a pod. Ale co dovoleno jest romanopisci — básníku, není přípustno historiku — vědci.

V. Posuzovateli autor vytýká stanovisko evangelické (z kalvinské horlivosti vykonána prý poprava díla jeho!). Prof. Winter u vylíčení rozhodných fasí a krisí v náboženském rozvoji našeho národa nestaví se na stanovisko žádné. Při řádu jesuitském, při sodalitách jesuitských o vině nebo zásluze lze prý mluviti dle stanoviska, na které se staví posuzovatel. Ale určitého stanoviska náš spisovatel sám nezaujímá. Přísný kritik v Časopise Českého Musea pochvaluje, že prof. Winter psal příliš vlastenecky. Stanovisko české vtírá se ovšem často, jako na př. r. 1575, kdy autor vytýká, že protestanté samou mohutnou existencí svou dobyli si práva k jakési snášelivosti. Ale na stanovisko to zapomíná při r. 1609. Se stanoviska českého přehupuje se na stanovisko římské, kde mluví o anarchických poměrech na Moravě v době, kdy vzácná snášelivost stavů dopřávala útulku i sektám jinde krutě pronásledovaným.

V obraně své prof. Winter dojemně ujímá se strany katolické. „Což ti katolíci, kteří přece také jsou naši předkové, byli vesměs zločinci?" Supposice to smělá, na kterou zajisté netřeba odpovědi. I ve straně katolické, v duchovenstvu i ve stavu světském nalezneme za XV. a XVI. stol. povahy ušlechtilé. Dotkli jsme se pana Jana z Rabšteina, probošta vyšehradského, jenž tušil a želel dojemně pohrom, valících se na vlast z nové války náboženské. V panstvu českém nejlepší povahy na straně katolické zachovaly věrnost králi Jiřímu přes kletby metané z Říma. V XVI. stol. p. Vilém z Pernšteina a p. Jan ze Šelmberka vynikali vzácnou smířlivostí. Ba i na počátku XVII. stol. nalezneme ve šlechtě katol. osoby smířlivé, jimž fanatický Slavata ovšem přezdívá idiotů. Ale popříti nelze, že v boji, jenž na půdě naší odehrál se o zachování jednoty církve a neobmezeného panství stolice papežské, vedoucí kruhy katolické u nás zamítaly vždy veliký kompromis se stranami protivnými. Že v zápase, jehož strana katolická třikrát odvážila se o obnovu panství svého v Čechách, neužíváno vždy zbraní mravných, svědčí jména ná-

silných purkmistrů pražských Pešíka z Kunvaldu a Pavla z Dětřichovic za první reakce katolické, neméně krutých násilníků Václava Párala a Václava Chanického za druhé reakce, ukrutného Paška, Zigy a ošemetného Cahery za reakce starokališnické, jež ve shodě dála se s katolickou stranou p. Zd. Lva z Rožmitála, jakož i mravně sešlé a schátralé povahy mnohých nástrojů třetí reakce katolické, Jeníšků, Preklů, Kulíšků, Michnův a j. Ve vyšším duchovenstvu katolickém u nás marně hledáme osob náchylných k mírnému spolužití se stranami nekatolickými. Prof. Winter vyhledal v díle svém několik domněle smířlivých prelátů, ale v obraně své nezastává se než arcibiskupa Brusa, jejž v díle svém nazval věrným Čechem. Autor zajisté zná Ostřihomského arcibiskupa Pazmáně, o němž i evangelík uherský, třeba nejhorlivější kalvinista, přizná, že ač tuhý nepřítel reformace, byl přece věrný a velký Maďar, vyznamenav se stejně jako výborný spisovatel, i jako štědrý podporovatel osvětných snah národa maďarského. Co víme o arcibiskupovi Brusovi? Literatura česká zaznamenává jen nepatrnou podporu jeho při vydání českého překladu postilly Ferovy. I v obraně své prof. Winter ujímá se ještě uvážlivého arcibiskupa, „jenž mluvil pro český kalich a na jehož smrt i protestantský professor universitní robil verše srdečné!“ Prof. Winter přehlíží opět, že r. 1564 kalich nastrojen byl za léčku ku polapení a potlačení pokročilejších stran náboženských, a neuvádí jméno protestantského professora universitního, jenž pěl elegie nad hrobem Brusovým; professorem tím byl — Petr Kodicillus, smutně proslulý vypuštěním svátku Husova a Jeronymova z kalendáře českého, a srdečné verše jeho nejsou než tuctové zboží oblíbeného tehda latinského veršotepectví.

VI. Prof. Winter v otevřeném listě z celé hojné řady vytčených a doložených chyb a omylů přiznává se jen k šesti; ovšem prý uvedeno „ještě o několik málo (asi tři, čtyři) věcných chyb víc, ale to buď nejsou chyby, nebo se posuzovatel omýlil sám“. Mezi těmito šesti chybami uvádí zrovna nejlehčí, z nichž některé lze vysvětlit chybami tiskovými (papež Mikuláš IV. místo V., Jakoubek ze Stříbra místo Jan ze Stříbra). Nemilejší je vybásněné leknutí v Římě z poselství českého v Cařihradě r. 1452. (a ne r. 1451, jak opravuje v obraně své prof. Winter. Srov. Tomkovy Dějiny města Prahy VI., str. 234.) V matné obraně své proti redaktoru a posuzovateli prof. Winter svolává hotovost belletristův a žurnalistů, jakožto úctyhodných literátů, kteří nařčením historika Wintra z náklonnosti belletristické jistě budou pobouřeni. Horší jest anachronismus, ke kterému přiznává se autor na prvním místě, ač tak, že zlehčuje váhu jeho: „prý spletl jednoho Lukáše Bratra s druhým“: ale ne jednoho ledajakého Lukáše bratra, nýbrž Lukáše, znovuzakladatele Jednoty bratrské, zemřelého r. 1528, prof. Winter spletl s nějakým Lukášem r. 1539 po kraji pražském, prachatickém a litoměřickém chodícím a lid v blud pikardský uvozujícím.

Podobně oslabena výtka, kterou učinil jsem důvodu prof. Wintra, proč Ferdinand II. byl sesazen od stavů českých (N. D. 1008), neboť „seho báli z příčin náboženství svého, přicházelitě do Prahy z jeho vlastních zemí lidé pro víru vyhnaní, a to lekalo“. Důvod ten označil jsem za

opozděný a nesprávný, ježto protireformace v zemích štýrských byla provedena již v l. 1599—1601. V obraně své autor pozměňuje a oslabuje výtku mou: „Posuzovatel prý mu klade za těžkou chybu, když dí, že ze zemí Ferdinanda II. přicházeli k nám ještě po r. 1602 lidé vyhnaní pro víru; prý v oněch zemích katolická reformace byla dokončena r. 1602.“ Autor odkazuje zároveň k účtům rektora Bacháčka, kde v letech 1608—1611 emigrantům ze Štyrska dává se almužna. Ale neběží o toho neb. onoho emigranta štyrského, jenž v l. 1609—1611 zavítal do Prahy, nýbrž o to, zdaž účinkem návštěv těch bylo takové uleknutí stavů českých, že přistoupili k ssazení krále Ferdinanda II. Podivno, že r. 1617 při přijetí Ferdinanda II. za krále českého stavové nelekali se toho a r. 1619 již lekali se. Sapienti sat!

Prof. Winter zajisté pochopil, jaké chyby se dopustil, když Jana Němce z Žatce vyhlásil za původce bludu pikartského o svátosti oltářní, jejž většina táborská zavrhla, kdežto Jan Němec vedle Biskupce byl hlavní tvůrce nauky táborské. Zlých chyb dopustil se autor o správě Jednoty v době nejstarší, o církevní správě strany pod obojí, o novokřtěnství bratra Jana Zborníka, jehož sám soud komorní propustil z viny té, celé klubko chyb zamotáno u vylíčení událostí v l. 1522—24 atd. atd. Nemůžeme znovu vyčítati celou řadu dokázaných chyb a omylů, jež prof. Winter majestátně přehlíží nebo bagatelně znevažuje. Připomínáme jen, že řada ta není uzavřena a že možná jest ji ještě valně rozmnožiti.

Sloh prof. Wintra nazval jsem burleskním, jenž nevhodný a nepřípadný jest historiku dějin náboženských, hodí se spíše novellistovi nebo feuilletonistovi; poznamenal jsem, že sám prof. Tomek šetrně dotkl se zvláštního stilu toho v posudku „Kulturního obrazu měst českých“.

Naproti tomu prof. Winter brání se přechvalou „přísného“ kritika v Čas. Čes. Musea (1896, 153), dle kterého není potřebí zmínky o slohu díla Wintrova. „Mistrovství jeho známo již dávno.“ Sloh je věcí vkusu. Pan adjunkt Kollmann v Čas. Čes. Mus. překvapen byl mistrovstvím, kdežto posuzovatel v Naší Době mimo burlesknost často byl uražen nedbalostí slohovou, která mnohdy zavinila i věcné chyby, jakož i nejednou nesprávností jazykovou, zvláště v 1. svazku Círk. života.

Z celé obšírné úvahy naší v loňském ročníku N. D. pozorný čtenář poznal zajisté, že nikde posuzovatel neskrucoval, nenadsazoval a neurážel. Zejména nedotýká se ho výtka, že z nějaké osobní nechuti nebo zášti byl veden k nepříznivému úsudku. Posuzovatel není ani osobně znám s autorem, jehož dílo kritisoval, ano přiznává se, že někdy rád čítal jeho belletristické obrázky genru historického. Ale dílem o Církevním životě byl nad míru skormoucen.

Dvě díla za posledního desítiletí mocným dojmem působila na mne: francouzský spis Denisův o konci samostatnosti české, který vzbudil můj posudek pochvalný v Athenaeu a vnutil mi péro ku překladu díla toho, a český spis Winterův, o Círk. životě, který vzbudil sklamání mé, jemuž výraz dal jsem v posudku nepříznivém, ač vždy formou slušnou, jak uznal sám autor v listě prostřednictvím redaktora N. D. zaslaném posuzovateli.

Úkolem úvahy mé nebylo znechutiti práci p. autorovi, nýbrž chtěl jsem upozorniti na vážnost díla, které prof. Winter podnikl, ukázati, jaké poučení očekávali jsme ze spisu jeho ve věci, kde i lepší intelligence naše tápá v nevědomosti, ale jak jsme byli sklamáni povrchností a nedbalostí díla. V prospěch dobré věci přejeme si, aby slíbenému spisu o dějinách školství českého dostalo se více klidu, prohloubenosti a propracovanosti, než posavadním velikým a objemným dílům Dra. Zikm. Wintra.

J. V. Řehnický.

ZPRÁVY.

Činnost americké kanceláře povětrnostní r. 1896—97. Americká kancelář povětrnostní (Weather Bureau) vydala dle Sborníku české společnosti zeměvědné r. 1896—97 4,625.250 povětrnostních map. Předpovědi povětrnosti a výstrahy zaslány do 51.694 míst, poštou, telegrafem, telefonem i jinak. Mimo Washington, kde je sídlo kanceláře, tisknou se povětrnostní mapy ještě v 81 jiných místech. Zprávy o počasí a stavu žní zasílají se z 8000 míst, a 3000 dobrovolných pozorovatelů činí denní záznamy meteorologické. Na 253 stanicích vydávají se výstražné signály před bouří, na 113 stanicích se pozorují řeky a na 42 stanicích se konají denně pozorování dešťoměrná, aby se mohlo předpovídati nebezpečí povodně. K pozorování meteorologických poměrů ve vyšších vrstvách atmosférických užívá se „draků", tak znamenitě zdokonalených, že za krátkou dobu, jak jest naděje, budou moci býti vydávány denně mapy které by předpovídaly povětrnost dle meteorologických záznamů výšinných, tedy mnohem důkladněji a přesněji, než se děje dosud.

O vlivu žití v městě na zdraví občanstva pojednává prof. Kruse (Born). Probrav statistický material, dospívá k těmto závěrům: 1. U kojenců a dítek do 10 let je sice úmrtnost ve městech průměrně větší, než venku, rozdíly ty však ustupují před vlivy krajinnými do pozadí. 2. Život ve městě zvyšuje úmrtnost dospělých mužů (od 25 let) velmi značně. Příčinou toho není pobyt ve městě, nýbrž způsob zaměstnání. Vlivy krajinné přicházejí teprve v druhé řadě. 3. Největší jest úmrtnost mužů v okresích s průmyslem železářským a uhelným. 4. Úmrtnost žen ve městě a na venkově je málo rozdílná. Těžká práce venkovská, zvláště ve vinařských krajích, zmnožuje nebezpečí smrti. Tuberkulosa má tu na úmrtnost veliký vliv. 5. Poměry úmrtnosti se sice v posledních letech zlepšily, ale rozdíl mezi městem a venkovem je stále značný. 6. Manželská plodnost je ve městech menší než na venku. 7. O zvrhlosti tělesné ve městě nelze mluviti. Branná mládež je na venku místy tělesně zdatnější. 8. Mládež vzdělaná není tělesně slabší, ale nenalézá se na výši tělesného rozvoje, na který by bylo počítati při výhodných životních poměrech jejích. (Zdraví.)

Náboženská vyznání a sekty ve Spojených Státech severní Ameriky. Jak Hlídka v č. 12. uvádí, existovalo počátkem tohoto roku v Spojených Státech na 120 různých vyznání a sekt. Nejsilnější jest církev katolická, mát přes 10 mil. stoupenců. Za katolíky jdou metodisté s 6,167.785 stoupenci. Ale metodisté sami rozděleni jsou zase na mnoho skupin, které mezi sebou mnohdy velice se různí a jedna druhou ne-

návidí. Nejsilnější jest skupina episkopálních metodistů, jež čítá 2,689.419 stoupenců. Třetí místo zaujímají baptisté se 4,157.300 vyznavači, za těmi teprv následuje luteránská církev, ale rozštěpená na nesčetné množství obcí a sekt, které spíš se shodují s jinými než samy vespolek; všechny pospolu čítají přes 1 1/2 milionu vyznavačů; na pátém místě jsou presbyteriáni s 1,490.162 vyznavači a na šestém konečně „protestantská episkopálná církev“ čili anglikáni s 658.640 stoupenci. Ostatní sekty už pořadem dále s menším a menším počtem stoupenců, tak mormoni mají 259.900 duší, adventisté 81,945 duší, unitáři 70.000 duší, spiritisté 45.000 duší, ruskopravoslavní 13.504 duší, starokatolíci 425 duší a řecká východní církev 200 duší.

Žižkovská tragédie bídy, v níž nezaměstnanost a hlad manželskou dvojici na věčnost rozdělil, muže dohnav k šílenství a ženu předčasně připraviv do hrobu, ta tragédie nesmí zůstati nepovšimnuta. Musí — opakujeme — musí vyburcovati všechny, v jichž těle hřeje aspoň trochu citu a jichž srdce neztvrdlo úplně. Je to ..... Takovými a podobnými, přímo plamennými slovy denní listy oznamují zase jednu z těch stálých tragedií — — Avšak co konečně skutečně uděláme, kdy naše veřejná činnost soustavně a stále bude potírat toto zlo? Toto české zlo?

Lidové kursy v Humpolci budou konány počátkem března budoucího roku. Předměty: anthropologie, historie, sociologie, právo, filosofie, fysika, fysiologie. Rovněž ve Vysokém Mýtě budou pořádány lidové kursy.

Organisujme práci na prospěch novočeské literatury.

Rozmlouvali jsme s přítelem Macharem o nedostatcích naší literatury novočeské. Jemu leží stále na mysli hlavně vydávání českých autorů starších — vydávání co možná úplné a kritické. Požadavek svůj také již při různých příležitostech nejednou pronášel veřejně.

A podobně volali i jiní. Já sám jsem měl příležitost ukázati na nedostatek kritického vydání básní při Kollárovi, při Markovi. Podobné tužby se přečetly, uznávaly, ale nestalo se nic. Hlas volajícího na poušti! Místo kritického souborného vydání otiskují se starší díla básnická tak, jak jsme nedávno zažili při Máchovi.

Ale máme také jiné hříchy, kterých se dopouštíme na památce svých buditelů — věru těžké hříchy.

Uvažoval jsem o tomto předmětu více, ohlížel jsem se po našich stávajících institucích vědeckých, zdali by ty nemohly pomoci, snažil jsem rozhlédnouti, co se děje v tomto ohledu jinde, zejména u Němců, a přišel jsem pak k tomuto svému návrhu.

Snad dá podnět aspoň k tomu, aby se o věci trochu přemýšlelo. Připomínám si, jak Naše Doba při jubilejní slavnosti Kollárově poukazovala na to, že celá slavnost prošla nám na prázdno, že nebylo z ní těch výsledků vědeckých, jakých by se bylo při takové příležitosti dalo dosíci; poukazováno zejména na to, že naše ústavy vědecké daly se v tom zahanbiti dvěma spolky studentskými ve Vídni, které vydaly cenný sborník prací odborných; Česká Akademie že nepostarala se ani o kritické vydání spisů Kollárových, kterých jest tak nalehavě třeba, ani o řádné vydání korrespondence Kollárovy. Vím, že tenkráte článek vzbudil na místech, na která mířil, jisté pohoršení.

Letos jsme měli jubileum Palackého. Česká Akademie

(společně s Maticí Českou a s Učenou Společností) vydaly obsáhlý Památník Palackého — sbírku cenných publikací o Palackém — asi v tom smyslu, jako to učinily s Kollárem „Český akademický spolek“ a spolek „Detvan“ ve Vídni — vydává Palackého korrespondenci a jeho Zápisky, tedy část toho, čeho jsme tolik při slavnosti Kollárově postrádali. Souborného vydání spisů Palackého ujal se nakladatel soukromý. Nechci nijak tvrditi, že o tento výsledek má zásluhu zmíněný článek v Naší Době. Konstatuji jen fakt, že se letos v jubilejním roce Palackého z větší části vykonalo skutečně to, čeho jsme žádali při uplynulém jubileu Kollárovu. Snad se za čas stane něco i v tom, co je předmětem této rozpravy.

I.

O našich buditelích bohužel pořád víc deklamujeme, nežli se snažíme jim porozuměti. Dnes začínáme se dívati na práci našich buditelů trochu jinak nežli generace předchozí. Je velikou zásluhou prof. Masaryka, že nám osvětlil snahy našich buditelů v ideové souvislosti se snahami naší minulosti, že ukázal jejich význam pro náš dnešní život duševní a celý náš programm osvětový, pro naše národní vychování, pro naše boje politické.

Co podnikáme, abychom vystihli práci našich buditelů v celém a nezkaleném obraze? Bohužel posud velmi málo. Hledejte poučení o tom neb onom spisovateli v samostatné biografii! Zřídka kdy ji nalezáte. Chcete poznati jejich spisy, tu třeba přečasto podniknouti práci trochu odbornou: hledat spisy jednotlivé, po případě lopotně přehrabávat spousty listů ve starých foliantech časopiseckých. Hledíte vniknouti v intimní život autorův a sháníte se po jejich korrespondenci, memoirech. Tady už jistě práce necháte, přesvědčíte se brzy, že by byla nekonečná, ne-li marná.

Jak může vypadnouti potom celkový obraz v nějaké literární historii, jsou-li všecky tyto přípravné práce ve stavu tak zanedbaném?

My však poznání nějaké chceme mít, protože je musíme mít. Učíme se dějinám české literatury ve škole, ale školní knihy, jsou-li dobře zdělány, jsou jen výsledkem vědeckých studií odborných. Jak víme, do knih těch nepronikło ještě pravé ocenění naší literatury nejnovější. Pořád tam ještě paradují spisovatelé bezvýznamní vedle významných, pořád nepravé měřítko, ne-

správné vystižení působnosti spisovatelovy: zkrátka školní historie literární je vše možné, jen ne vylíčení snah a prací literárních jakožto součásti celého života národního.

A jděme dál! Jak objevuje se obraz naší literatury novočeské širším vrstvám národním? Když se tu vůbec s nějakým interessem o naši literaturu potkáváme, je to několik ustrnulých literárně-historických tradicí a nic více. Oboje, i ten malý zájem o věc i ty ustrnulé tradice literárně-historické, je vinou naší, nás vzdělanců, nás odborných pracovníků. Snad i ten poměrně malý počet nových svěžích pracovních sil v tomto oboru dá se z toho vysvětliti; snad z toho lze vysvětliti, že je právě v mladší generaci taková převaha těch, kteří pro své práce vybírají si výhradně kritiku spisů nejnovějších, nad odborníky literárně historickými. Zdá se mi, že se nijak nestaráme o to, aby se zájem pro věc vychoval, aby se lidé ku práci také skutečně vedli. A opravdová účast širších vrstev může zejména u nás být vědecké práci jen na prospěch, jako jí může škodit, dají-li si odborníci vedení její vyrazit z rukou.

Interess širších vrstev dáváme si odváděti jinam, na pole politické — politiky mělké a neplodné. Jsme tam, kde se octli Němci za vítězného omámení v letech sedmdesátých. Nejsou-li slova, která pronesl přední filolog německý Herm. Paul o svých vrstevnících, na nás jako šita! [1]) Nynější Němci čekají prý všechnu spásu od toho, že zasáhne stát, od vnějších institucí. Osmnácté století naproti tomu svou důvěru opíralo o pokrok ve vzdělání, v osvícení a v zušlechťování individuí. Nynější generace potřebuje si osvojiti plody tohoto závodění nejušlechtilejších duchů, nemá-li upadati víc a více v barbarství. Těžké osvětové boje byly tenkrát vybojovány, poučné pro všecky věky, s rozličnými poblouzeními, až ideál pravé humanity byl tříben k větší a větší ryzosti, které musí být i nynější generaci vzorem. [2])

---

[1]) H. Paul, Die Bedeutung der deutschen Philologie für das Leben der Gegenwart. Beilage zur Allg. Zeitung 1897, č. 258, str. 5. a násl.

[2]) „Wir erwarten heute alles Heil von dem Eingreifen des Staates, von äusserlichen Institutionen. Das 18. Jahrhundert setzte sein Vertrauen auf den Fortschritt der Bildung, auf die Aufklärung und die Veredelung der Individuen. Etwas von diesem Sinne brauchen wir sehr nothwendig zur Ergänzung des unsrigen, wenn wir nicht wieder mehr und mehr in Barbarei zurückfallen sollen, wenn die Früchte des angestrengten Ringens unsrer edelsten Geister nicht wieder verloren gehen sollen.

Dosaďte si místo 18. století u Němců první polovici 19. u nás, místo německého státu — bohužel — mlhavý fantom a neurčité představy našich snah politických, a můžeme to skoro doslovně tvrditi také o nás. I u nás třeba v tom nápravy, třeba upoutávat zájem a společnou práci na jiné obory, mnohem úrodnější.

Nemáme správně rozdělenu nejen dobrovolnou hmotnou daň národní, nýbrž i činnost duševní ztravuje se skoro všecka politikou a boji národnostními. Nemá-li to platnosti o činnosti jednotlivcově, platí to zajisté o činnosti společenské, o účasti širokých vrstev na práci. Jde-li tento stav našemu vývoji osvětovému k duhu, rozhodne si každý snadno.

Vykládává se velmi často, že takto ve službách ideje národnostní pracuje se v duchu našich buditelů. To je ovšem veliký omyl. Pravda, jim šlo o vymanění českého národa z područí německé kultury, je vedla myšlenka národnostní, ale tyto snahy hleděli založiti na jistějším podkladě, na práci literární a osvětové vůbec. I jejich spolčování obráceno bylo v první řadě na prospěch české literatury. Připomeňme si založení Matice České a později Svatobora. Tenkrát byly tyto ústavy vedeny jistě v duchu doby současné, hleděly vyhovovati tehdejším duševním potřebám svého národa co možná úplně.

II.

Na naší literární historii vězí pořád ještě historismus, na nějž jsme bývali tak hrdi a proti němuž u nás právem vystupoval prof. Masaryk. Je to jistě zvláštní, že u nás zrovna stará a střední doba české literatury nacházela více pracovníků nežli doba nová, že také pro starší památky je v celku pořád více pochopení nežli pro nové. Nějaký staročeský spis nebo obšírnou biografii o starém spisovateli lze v celku snáze vydati nežli spisy některého z našich buditelů, nemá-li právě náhodou nějaké své jubileum. A buditelé jsou nám přece tak blízcí! Kromě toho jaké bohatství myšlenek, jaká výše esthetická atd. našich novějších produktů slovesných proti většině starších, zejména středověkých spisovatelů českých!

Schwere Bildungskämpfe sind damals ausgefochten, innerliche und äusserliche die für alle Zeiten lehrreich sind, mit mannichfachen Verirrungen, bis das Ideal wahrer Humanität zu immer grösserer Reinheit geläutert ist, das auch für uns vorbildlich bleiben muss."

Každý, kdo se odhodlá dáti se do nějaké práce literárně historické, narazí hned při prvním kroku na veliké nesnáze. První, co potřebuje, je kritické vydání prací spisovatelových. Souborné vydání spisů buď vůbec nenajde, nebo je najde v Kobrově „Národní bibliotéce". Je-li svědomitý pracovník a jde-li mu o správný přesný text, začne si knihy srovnávat se staršími vydáními. K svému překvapení shledá, že se na toto souborné vydání nemůže spolehnouti, nehledě k tomu, že mu tam chybí všechen příslušný kritický apparát. A tak většina sebraných spisů v Národní bibliotéce je pro účel vědecký bez užitku. Víme, jak se taková vydání pořizují ještě dnes. Dojdou starší výtisky, po spisovateli je poptávka. Některý nakladatel dostane o tom zprávu, podívá se nejdříve na datum úmrtí spisovatelova a uplynula-li od smrti jeho taková doba, aby nemusel platit jeho dědicům honorář, spis vydá se znovu. Aby se ušetřil honorář odborníku, svěří se práce laikovi, nejraději korrektoru tiskárny, a náš veřejný tisk oznamuje potom záslužný čin vlasteneckého nakladatele o českou literaturu. Ale literární historii se tím jenom přitěžuje, nehledě k tomu, že se tím autoru ubližuje, jeho práce se znesvěcuje, když se reprodukuje nesprávně.

Vezměme další obor pomocného materiálu literárně historického — vydávání korrespondence a jiných památek. Jak neprakticky a nevědecky nakládá se u nás s tímto materiálem, materiálem tak cenným a nezbytným! O ten má náš literární historik teprve zle postaráno, pokud tuto péči nevzali na sebe jinde. Jakou řídkostí jsou u nás souborná samostatná vydání listů od našich buditelů, jako je korrespondence Čelakovského a Dobrovského. Nechci tvrditi, že tyto jsou pořízeny vzorně. Ovšem sbírky listů, uveřejňované v Časopise Českého musea, takové samostatné sbírky částečně nahrazují.

Ale jaké jsou i při tomto vydávání korrespondence nedostatky! Nejde mi o nedostatky vnější, jako že se korrespondence vleče třeba po několika ročnících, že je snáze opatřiti si menší knihu samostatnou, nežli koupiti si k vůli jednomu předmětu několik ročníků časopisu atd.; nechci se také blíže zabývati otázkou, má-li časopis, který je určen tolika odborům, tolik místa věnovati pouhému materiálu. Jde mi o jiné věci. K vydávání novější korrespondence se u nás z pravidla nepředpokládá nic více, nežli že vydavatel dovede přečíst starý švabach, že jej umí přepsat na latinku a že ví, 1. ledna že je dříve nežli 15. června,

r. 1815 dříve nežli r. 1816, aby mohl listy očíslovat a pak je sestavovat za sebou. Tedy práce naprosto mechanická vedle kratičkého úvodu o původu takových listů — práci tu z pravidla jako neunavující hračku si ponechává redaktor sám. Ale k pořádnému a užitečnému vydávání korrespondence je třeba trochu víc. Kdo vydává korrespondenci, má povinnost, provésti také všecku práci s tím spojenou: vydavatel má se postarat o příslušná vysvětlení a poznámky, má pokud to lze, aspoň stručně označit také odpověď adressátovu. Pro všeobecný účel není také třeba podávati autenticky celý obsah, jak správně požaduje prof. Minor[1]; věci nedůležité, nebo důležité jen pro biografa, bylo by lépe vytknouti stručným obsahem; kdo jich potřebuje k účelu biografickému, nechť si vyhledá originál v archivu. Tyto požadavky mohou se nazvati spornými; ale co se projevuje každému zřejmě, jako nedostatek při dosavadním vydávání korrespondence u nás, je nedostatek důkladného, zevrubného rejstříku, jmenného i věcného, ovšem ne takový, jak se mu u nás rozumí obyčejně. Bez vyplnění tohoto požadavku neměly by se nikomu svěřovati listy k vydávání. Literární historik potřebuje určitý fakt; ví nebo doví se, že je o tom zmínka v listech toho a toho. Nyní, chce-li si ten pouhý fakt najíti, musí přečísti ad hoc všech sto, dvě stě listů. Co by byl za tu dobu mohl vykonati, kdyby byl neutrácel čas zbytečným hledáním? Z této již příčiny je uveřejňování korrespondence v časopisech nesnadné aneb aspoň nepraktické.

Ale tohle, co jsem líčil, jsou ještě pravé ideály naproti tomu, co se u nás obyčejně děje s uveřejňováním listů. Někomu přijde do rukou list toho kterého literáta. To je ovšem vděčná látka. Poněvadž naši otcové dávali si na listech víc záležet nežli my, šťastný majitel dovede obyčejně takový list také přečísti. Přepíše si jej a odevzdá některé redakci k uveřejnění. A teď kdo pracuje odborně, aby si probral řadou všecky časopisy bůhví od kterého roku a hledal, není-li v nich některý list toho spisovatele, o nějž mu jde. Často však uveřejňují se takové listy také v denních listech i v krajinských novinách! Jak tu je práce znesnadněna!

Vím ovšem, že v cizích i velikých literaturách děje se podobně; ale tam bývají to z pravidla doplňky listů, které nejsou obsaženy v souborném vydání. Vím také, že nedá se zabrániti

[1]) Jac. Minor, Centralanstalten für die literaturgeschichtlichen Hilfsarbeiten, Euphorion I., str. 21.

takovému uveřejňování v časopisech; ale tu by zase list odborný měl pěstovati stálou rubriku, kde by byly poznamenávány všecky listy v časopisech uveřejněné.

Avšak my se ani o sbírání listů z novější doby mnoho nestaráme. Příčina toho je asi tato: Máme úzkostlivou péči, aby se nám nic neztratilo, co nějak osvětluje naši minulost; proto je nám každý dopis, každá listina starého data tak vzácná. Ale při tom nepomýšlíme na to, že ty staré památky jsou v lepší bezpečnosti nežli literární památky z doby nové. Uvažme jen fakt, že korrespondence a jiné památky našich literátů z nové doby jsou jen z malé části uchráněny v Českém museu, že ostatní nacházejí se většinou v soukromém majetku, že v tomto soukromém majetku nemají té bezpečnosti, že existují jen potud, pokud pro ně má smysl majitel. A nemáme dost smutných příkladů, že jich bylo již skutečně mnoho zničeno?

Patrně ponecháme starost o naše souvěké památky literární budoucím generacím hodně vzdáleným, aby při tom budoucí archiváři měli jen hodně shánění a radost z „bádání". Tehdy budou jezdit snad zástupcové nějakých literárních archivů po milých českých vlastech, budou se pídit po zbytcích sebe nepatrnějších, budou jásat nad objevy, zatím co my teď docela nečinně a tupě pohlížíme k tomu, jak se celé massy takových památek povalují po soukromých skříních, jak hynou pomalu a ztrácejí se. Dnes bylo by snadno je sebrat, jen kdyby se k tomu naložilo trochu úsilí a trochu nákladu. Bylo by jistě velmi zajímavé pozorovat na př., jaký obnos vydá Museum království Českého na zakupování korrespondence.

Dlužno také lid k tomu vychovávat. Měli jsme svého času na Národopisné výstavě československé literární oddělení; v části kvalitativní byly také takové památky literární vystaveny. Třeba v tom bylo trochu fetišismu, přece má to ten dobrý účinek, že se v nejširších vrstvách budí smysl pro takové věci a že potom, přijdou-li jim do rukou památky důležité, spíše se zachovají.

Vizme dále, jak se daří našemu literárnímu historikovi v bibliografii. Není to přímo ostuda pro nás, že zrovna pro novější dobu, kde nás opouští bibliografie Malého (1858), musíme se — až na malá období, kde staly se pokusy o bibliografii — uchylovati do knihkupeckých bibliografií německých, pořizovaných ve Vídni! Není to ostuda, když naše rozhodující ústavy vědecké přenechávají péči o bibliografii vlastnímu podnětu a

přičinění praktiků, československých knihkupeckých příručí! Ale kdyby to bylo jediné! Tito ochotní pracovníci oznamovali před nedávnem, že svou záslužnou publikaci nebudou moci dále vydávati, poněvadž se jim od týchž ústavů vědeckých nedostává ani dostatečné podpory hmotné! Podnik čistě čechovní „Kniha" nám nedostatky tyto nijak nenahradí; bibliografická rubrika na př. v Literárních Listech a v některých časopisech odborných, která je jistě velmi záslužná, trpí jedním hlavním nedostatkem — neúplností; úplnost jde nad síly jednotlivého časopisu; ale bibliografie neúplná ztrácí svou cenu.

Nedostatek české bibliografie — to je stesk, který do české veřejnosti ještě nejčastěji proráží. Naléhá se na doplnění Jungmannovy Historie literatury, požaduje se pokračování od r. 1848. Ale zdá se, vše darmo. Na rozhodujících místech není pro to smyslu. Letošní rok podával k tomu příležitost. Jednalo se o spis při oslavě jubilea 50letého panování nynějšího mocnáře rakouského, spis, který by vystihoval rozvoj za posledních 50 let. Rozumný návrh, aby se pořídila úplná bibliografie za těchto 50 let, nebyl přijat, nýbrž spis bude mít jiný ráz. Uvidíme, jaký! A přece při podobné publikaci dnes už u nás není jiných nesnází kromě prostředků hmotných. Bohužel nesmíme si dělati mnoho nadějí, že tam, kde takové prostředky mají, budou mít také dost pochopení, aby odstranili tento tak křiklavý nedostatek naší literární historie.

Takto ovšem každý literární historik bude se k vůli svým pracím muset přehrabávat ve všech časopisech, vypisovat tituly článků na lístky, a druhý vedle něho bude dělat tutéž práci zcela zbytečně, a třetí čtvrtý rovněž, až se každému rozplyne na samé cedulkování polovička času. Mladší snad když narazí na tuto úmornou práci, ještě v čas se v ní zastaví a věnuje se raději práci jiné.

Jednu výhodu to ovšem má: tento stav je pořád nepřehledné pole všelijakých „objevů"; jeden literární historik najde, že překládá se ten a ten spis z cizího jazyka, a zatím byl přeložen už před padesáti lety; druhý, že spisovatel díla literárně historického nezná toho a toho článku atd. atd. To by ovšem při pořádné bibliografii nebylo už tak snadno možné. Oč se v tom lépe pracuje na př. Němcům. Ti mají svého Gödeke a kolik bibliografií celkových, kolik odborných, kolik látky ve svých encyklopaediích! (Dokončení.)

Ke Krisi v marxismu.

(K Stuttgartskému sjezdu.)

Poslední sjezd německé sociální demokracie jest pořád ještě předmětem živých diskussí nejen v tisku strany, ale i v listech nesocialistických; zde se radují z protiv vědeckých přesvědčení, které se ukázaly, tam se opět namáhají tento odpor oddisputovati — těžko by bylo rozhodnouti, která četba je neutěšenější.

Nejsilnější podnět k těmto projevům mínění zavdalo prohlášení Bernsteinovo, jež na sjezdě přečetl Bebel. Bernstein položil své veto proti Marxově theorii katastrof. Marx — tak namítá Bernstein, očekával sřícení měšťanské společnosti neprávem, do toho sřícení je ještě daleko. Marx byl úplně na omylu, pokud se týče doby, kdy moderní společnost prý se sřítí. Přiostření společenských poměrů dokonce nenastalo tak, jak to Manifest a Kapitál předpověděly, spíše počtu majetných stále přibývá, střední vrstvy nemizejí. Demokratisování správy a ohledy k dělnictvu zabraňují výbuch katastrof. Nejbližší úlohou sociálně-demokratické strany musí býti, aby organisovala pracující třídy politicky a bojovala za všecky reformy, které by vedly k demokratickému přetvoření států. Taktika, která spekulovala na katastrofy, se přežila. —

Podle zpráv vyslovil se Bebel první proti Bernsteinovým názorům. Ale také Kautsky se přidal k Bebelovi. Bernsteinovy názory hodí prý se snad na Anglii, nikoliv však na pevninu, kde vládne dnes militarism, byrokracie a velkostatek, kde demokracie ustupuje, a reakce stále pokračuje. Na pevnině prý je podmíněno vítězství demokracie vítězstvím proletariátu. Možnost státních katastrof na pevnině Kautsky naprosto nevylučuje. Rakousko, Italie, Španělsko ano i Francie stojí prý před takovými katastrofami. Také v Německu mluví se o státním převratě. Za

takových okolností nemůže prý jíti strana v šlépějích Bernsteinových. — Konečně se vyslovil proti Bernsteinovi také Liebknecht: Německo prý nepředstavuje stát občanských reform a stálého rozvoje, jako Anglie, nýbrž zemi, kde chodí věci oklikami. Hrabivost junkerstva a kapitalistických praetoriánů působí, že katastrofy nejsou vyloučeny. „My se snažíme, abychom se jich uvarovali, protivníci činí vše, aby je připravili!“ Síla strany spočívá prý v proletářském třídním boji, v udržení ostrého ohraničení strany sociálnědemokratické proti stranám měšťanským. — Všechna tato prohlášení byla přijata s pochvalou, jakož také dodatečné články mnohých listů socialistických přímo přetékají uznáváním, že zvítězila na sjezdu jednota, že debaty stály na duchovní výši atd.

Moc neprávem. Nechám stranou debaty o praktických otázkách a hodlám se obírat toliko podnětem Bernsteinovým; a tu musím přiznati, že uvedená prohlášení vůdců sociálnědemokratické strany dojímají trapně. Hned Bebelovo prohlášení, že s Bernsteinem nesouhlasí, že však přece svého stanoviska nebude vykládat, protože otázky o principech strany nejsou na denním pořádku, prozrazuje zákonníka; když nebyl předmět na denním pořádku, proč předčítal Bernsteinovo prohlášení sám Bebel a proč bylo o něm debatováno „s pochvalou“?

Argumenty protivníků Bernsteinových jsou skutečně jen argumenty z nouze. Ani Kautského vývody nepadají na Bernsteina: Kautsky přece dojista ví (protože Bernsteinův článek, o němž hned se zmíním, vyšel již před sjezdem v „Neue Zeit“), že Bernstein používá pro svoji thesi právě statistiky Německa; a jak souvisí zamýšlený „státní převrat“ s theorií katastrof? A jakého druhu jsou katastrofy, před kterými — dejme tomu — Italie, Rakousko, Španělsko atd. stojí? Zajisté nejsou to katastrofy, které očekával Marx.

Ještě slabší jest Liebknecht, jehož vývody vrcholí ve větě, že strana musí zůstati proti měšťanským stranám ostře ohraničena. Může býti, — ale na jakém základě?

Správnost mého úsudku potvrzují mi dva články o Stuttgartském sjezdě; jeden vyšel v sociálnědemokratické „Neue Zeit“ (č. 12. října), druhý ve vídeňské „Arbeiter-Zeitung“ (16. října). „Neue Zeit“ připouští bez okolků, že Stuttgartský sjezd po stránce theoretické neukázal, že by strana byla na výši; kde se rozhodovalo o praktických otázkách, že se tak dělo s jasností

a jistotou, „jakmile však v jednání běželo o theorii, že se ukazovala neméně nápadná nejasnost a nejistota; zdálo se, jako by zde byla ztratila strana svůj kompas“. „Neue Zeit“ želí „theoretické rozervanosti, která se bohužel do strany zažrala“ a přichází k resultátu zcela správnému, že zanedbávání theorie se jednou pomstí prakticky: „tím spíše musí přijíti a přijde okamžik, kdy se octnou všechny praktické výsledky v nejistotě“.

Rozumí se samo sebou, že se nemůže jednati o důležitých, ano přímo základních otázkách toliko na sjezdě; avšak je možno, aby se na sjezdě o stavu takových otázek věcně referovalo. Není také pochyby, že, jako všude, tak také na poli sociálním musí se rozlišovati theorie od praxe; to však neznamená, že by strany směly zanedbávati theorii, protože není a nemůže býti prakse bez theorie. Praxe každé strany bude se říditi theoretickým celkovým vzděláním jejích členů a jen ona praxe, která pochází ze správné theorie, bude korunována výsledkem trvalým. Jest potřebí jenom otevříti oči, abychom se přesvědčili, že velmi často lidé tak zvaní praktičtí jsou právě nejnepraktičtější. Počítají-li se těmto praktikům nejen úspěchy, ale i neúspěchy jakožto praxe, dohodneme se snáze o poměru praxe k theorii.

O tomto poměru mluví také zmíněný článek v „Arbeiter-Zeitung“. Bernsteinovi vzdává se plná chvála za jeho vědychtivost, ale zároveň se mu praví se stilistickou mistrností, že jsou jeho úvahy, mírně řečeno, dost nevhodné. Také „Arbeiter-Zeitung“ pomáhá si anglickými zkušenostmi, které prý se na poměry kontinentální nehodí; mezi jiným se také praví, že statistika nemůže Bernsteinových názorů dokázati — jako by se byl také Marx se svými náhledy neopíral o statistiku. Zcela zvláštně zní však tato věta: „Bernstein je od nátury muž myšlení a uvažování; to má za následek, že lehko přehlíží, že jednající může toho snésti beze škody jen jistou část a že strana nesmí hnáti vědeckost tak daleko, až by pro samé vědění už nedovedla chtít.“ Je-li myšlením unaven a trpí-li chorobou vůle mons. Bourget aneb některý jiný dekadent, chápu to úplně; ale jak může podobný výrok ozvat se se strany sociálně-demokratické, toho nechápu; neboť, jak dnes věci stojí, mohla by se zcela ve smyslu „Neue Zeit“ otázka obrátiti, není-li vůli na závadu také nevědění?

V takových úkazech, jako je Stuttgartský sjezd, vidím znamení vleklé krise v marxismu. Krise ta je velmi silná, pojednává-li se o otázkách, které Bernstein vyvolal, způsobem, jak se dálo

právě na posledním sjezdě, a jak o ni pojednávají mnohé orgány strany po sjezdě. Aspoň tolik smí se očekávati od tisku strany, kterou Engels prohlásil za dědičku německé filosofie, že co možná věcně a úplně vyloží sporné problémy. Chci ukázati, že otázky, které Bernstein vyvolal, jsou pro sociálně-demokratickou stranu skutečně svrchovaně důležity; podaří-li se mi tato úloha, bude tím zároveň podán další důkaz pro mínění, které jsem tu vyložil dnes rok, že totiž marxism prodělává vědeckou a filosofickou krisi.

*

Bernstein vyložil svůj názor, přednesený na Stuttgartském sjezdě, již dříve zevrubněji v „Neue Zeit." [1]) Bernstein opírá se zde o výsledky sčítání německých živností z r. 1895 a dospívá k resultátu, že v Německu (v Německu, a ne v Anglii, jak se říkalo na sjezdě a jinde — ostatně Marxovi stačila Anglie sama!) nemizí střední stav tak, jak to tvrdil Marx. Marx byl totiž přesvědčen, že se kapitály soustřeďují tak, že střední stav v řemesle a zemědělství mizí a že společnost se štěpí na dva nepřátelské tábory, na třídu nemnohých kapitalistů a na nepřehlednou massu chudiny. Marx očekával proto katastrofu sřícení. Nota bene Marx a Engels očekávali sřícení již za svých dnů. Vollmar sestavil jednou marxistická proroctví o době, kdy tato konečná katastrofa nastane; mezi jiným byl udáván také rok 1898, do kteréhož měla strana nabýti moci. Bernstein, opíraje se o uvedená (a asi i o neuvedená) data, dospívá k přesvědčení, že je Marxova theorie nesprávná. Proto myslí, že je ještě hezky vzdálena společnost, která by v každém ohledu byla zřízena přísně kommunisticky, a žádá, aby strana změnila taktiku. Požaduje hluboké a promyšlené demokratisování společnosti — především ovšem vlastní strany; s tohoto hlediska pokládá přesnou kontrolu hospodářských poměrů za důležitejší než skutečné převedení hospodářských podniků do veřejného provozování. „V dobrém továrním zákoně může vězeti více socialismu než v sestátnění celé skupiny továren." S tohoto stanoviska vyslovil konečně Bernstein větu: „Přiznávám upřímně, že mám neobyčejně málo smyslu a zájmu pro to, co se obyčejně rozumí „posledním cílem socialismu". Tento cíl, ať je to cokoliv, není mi ničím, hnutí vším."

---

[1]) „Neue Zeit" 1897-98 I. Der Kampf der Sozialdemokratie und die Revolution der Gesellschaft. II. Die Zusammenbruchstheorie und die Colonialpolitik.

Formálně, methodologicky jest tento výrok zajisté neoprávněn, každá reformní strana musí si být jasna o konečném cíli, má-li voliti v přítomnosti správné prostředky; věcně, v souvislosti s jinými projevy znamená věta asi tolik, že se Bernstein vzdává kommunismu.

Ale nejen to. Je-li statistikou a historií podán důkaz, že proletarisování mass (mizení středního stavu atd.) Marxem hlásané není správné, padá tím také Marxova theorie hodnoty, respektive nadhodnoty. Marxův zákon nadhodnoty jest totiž národohospodářským výrazem pro sociální a historický zákon boje třídního; třídní boj znamená pro Marxe, že centralisující třída kapitalistická proletarisuje massy. Abstraktní zákon nadhodnoty jest in concreto politický třídní boj mezi kapitalisty a proletariátem, boj, který vede k hromadnému vykořisťování proletariátu kapitalisty.

Proto, soudím, jest statistickohistorický průkaz, že střední stav nemizí, vyvrácením Marxova zákona o třídním boji a tím také vyvrácením zákona nadhodnotního.

Uvedl jsem již ve svých dřívějších pojednáních, jak se vyslovil Bernstein o poměru I. svazku Kapitálu k III. První svazek nazývá „mořem všeobecnosti bez břehu". Výsledky sčítání německých živností potvrdily Bernsteinovi tento úsudek. Nebyl jsem ani dost málo v pochybnosti, vzdá-li se Bernstein důsledně také Marxova zákona nadhodnoty; nemýlím-li se, učinil tak již v jednom pojednání z června r. 1898.[1]) Zde přiznává se k názoru, že v pojmu hodnoty jest spolu obsažen živel mravní, představa rovnosti a spravedlnosti; tím, myslím, Marxova pojmu nadhodnoty se vzdal.

K tomuto resultátu mohl Bernstein dospěti také bez výsledků uvedené statistiky — beze vší pochyby; ale zdá se mi, že byl dohnán k zamítnutí Marxova zákona nadhodnoty vedle národohospodářských úvah právě konkretnější sociálněhistorickou analysí společenské organisace.[2]) Každým způsobem, myslím,

---

[1]) „Neue Zeit" 1897-98. II. Das realistische und das ideologische Moment im Socialismus.

[2]) Soudím tak z dalšího obsahu svrchu uvedeného článku a z celé souvislosti myšlenkového vývoje jeho a marxistického, pokud jej lze spisovatelsky pozorovati; na druhé straně připouštím, že se Bernstein vyslovil s velikou reservou o nynějším kommunismu již ve svém spisku „Gesellschaftliches und Privateigenthum", 1891.

obstojí můj závěr, že totiž nemizení hospodářského středního stavu jest zároveň důvodem proti základní národohospodářské nauce Marxově.

Proto, jak se samo sebou rozumí, záleží na tom, předně do které míry statistika dokazuje, že střední stav nemizí, a druhé, co jest vyšetřeno o hospodářském a sociálním stavu průmyslových a rolnických dělníků. Ovšem jsou to quaestiones facti. Ale tyto fakty svědčí proti Marxovi. Statistických materialů o tom máme z posledních let dost.[1])

Jak se samo sebou rozumí, musí se připustit, že tato data nerozhodují o otázce pro vždy a absolutně; avšak jejich důkaznost postačí, aby vyvrátila Marxe, který se dovolával pro svůj náhled také jen posavadní zkušenosti. Myslím, že smím tvrditi na základě těchto faktů, že Bernsteinovy vývody vyžadovaly, aby se s nimi jednalo zcela jinak, než jak se to dálo v Stuttgartě, a to tím spíš, že Bernstein pojednal o své otázce již dříve ve vědeckém orgáně strany, takže theoretikové a vůdcové strany mohli býti dostatečně připraveni. Ostatně nehýbá se tímto předmětem ve straně sociálně-demokratické poprvé. Přede dvěma roky vyslovil se Schönlank proti panujícímu mínění, že by nouze dělnictva stále přibývalo; avšak diskusse přešla bez trvalejších stop.[2]) Bernsteinovy vývody mají však docela jiné statistické a theoretické pozadí a docela jiný národohospodářský a sociálně-politický význam, než aby bez debatty byly položeny ad acta. Již před Stuttgartským sjezdem ozvaly se v sociálně-demokratické straně ne bezvýznamné hlasy pro Bernsteina i proti němu, takže i z tohoto důvodu zevrubnější a důkladnější rozbor otázky musí se dostavit.[3]) Jest to tím nutnější, poněvadž agrárně-sociální otázky, kterými pohnul Vollmar, Bernsteinovu posici sesilují. Vždyť Vollmar rovněž dokazuje, že Marxův třídní boj neplatí v zemědělství; v letech 1894 a 1895 bylo v „Neue Zeit" o tomto thematě zevrubněji pojednáváno, avšak potom byly úvahy přerušeny. Sám

---

[1]) Bližší údaje nyní v Otázce sociální, § 82., 83. a j.

[2]) Kontroversa Schönlank-Kautsky, „Neue Zeit", 1896—7.

[3]) Bernsteinovy resultáty přijímá Kampffmeyer, Polemisches zur Theorie und Praxis der socialen Frage, „Socialistische Monatshefte" duben 1898; proti Bernsteinovi psal v tomtéž čísle Ledebour: Wie die Socialdemokracie an den Opportunismus gewöhnt wird.

Bernstein vyslovil se také v této speciálnější otázce proti Marxovi.[1])

Doufám, že jsem uvedl dosti faktů, abych mohl potvrditi o Stuttgartském sjezdě úsudek, který byl pronesen v „Neue Zeit". Je patrno, že v případě Bernsteinově běží o theoretické a praktické základy marxismu. Proto vidím v tomto případě další symptom chronické krise v marxismu, která podle mého soudu nemůže býti odstraněna bez rozboru vážného a bezohledného. Zevnější vzrůst strany, jako při posledních volbách, a dokonce vítězství takových marxistů, jako je ku př. pan Heine, mělo by tříbení principů a přiměřené theoretické vzdělání dělnických mass jenom urychliti. Formuluje principielní otázky, prokazuje Bernstein straně sociálně-demokratické největší služby; Pavlové strany, fariseové a zákonníci, kteří pašují do strany tendence a programní články protimarxistické, ať se vyrovnají se svojí stranou; ve vědě se podloudnictví netrpí. Všecko nutí theoretiky marxismu k revisi Marxových nauk — tato revise může se však provésti jen zcela otevřeně a bez pštrosí politiky. Jest potom věcí strany, aby si theorické pokroky osvojila — ve vlastním zájmu. „Co se theoretické stránky týče," praví článek v „Neue Zeit", „ukázal Stuttgartský sjezd, že strana nestojí na výši, na které musí státi, nechce-li, aby narazila její loď dříve, nebo později na úskalí tuze praktická."

*

Tyto úvahy, uveřejněné ve vídeňském Zeitu a přednesené ve státovědecké společnosti, zavdaly také našim socialistům podnět k úvahám. Pokud vím, promluvili k věci pánové Krapka a Modráček.[2])

Red. Krapka uvádí proti mně (resp. Bernsteinovi) několik dat ze statistiky rakouské, dokazující prý v některých oborech (pivovarnictví, palírnách, zemědělství) koncentraci kapitálu. Avšak statistika ta je sama o sobě velmi kusá a nedokazuje toho, co pan Krapka chce. Uvádí na př., že počet pivovarů od roku 1884

---

[1]) V úvaze o knize Königově (Die Lage der englichen Landwirtschaft unter dem Drucke der internationalen Concurrenz der Gegenwart und Mittel und Wege zur Besserung derselben, 1896), „Neue Zeit" 1896: Probleme des Socialismus: Die neuere Entwickelung der Agrarverhältnisse in England.

[2]) Krapka, Krise v marxismu ve Vídeňských dělnických listech 1898, 3. listop. — Modráček, Masaryka — Marx v Akademii 1898 listop.: srv. téhož: Sociální revoluce na stuttg. sjezdu, tamtéž a: Otázka celní na stuttg. sjezdu. Akademie, prosinec.

klesl z 1934 na 1571 v roce 1895; a protože tento menší počet pivovarů vyrábí o polovici více piva, pan Krapka z toho dělá závěr, že kapitál se v tomto oboru koncentruje. De facto data dokazují pouze, že klesal počet závodů kapitalistických a že se více vyrábí — proč a jak v datech řečeno není a proto nic nedokazují. Neběžíť přece jen o takovou koncentraci, nýbrž také o to, zdali zároveň a N. B. touto koncentrací klesal počet maloživnostnictva a zdali stav dělnictva se zhoršil. Marx právě tvrdí obojí.

Pokud se Marxe a Engelsa týká, tedy padá na váhu i to, že očekávali všeobecnou katastrofu již ve své době: katastrofa ovšem se nestala, jinými slovy Marx a Engels nesprávně posuzovali stav moderní společnosti.[1])

Pan Modráček vyvrací stejně nešťastně. Velmi se diví mému vývodu, podle něhož zákon nadhodnostní je in concreto politickým bojem třídním. A přece je vývod docela správný. Nadhodnota Marxova přece není nic jiného než vykořisťování dělníka, maloživnostníka a konečně i slabšího kapitalisty kapitalisty silnějšími: toto vykořisťování je právě bojem třídním (se strany kapitalistů, proti nimž odpor se strany utlačovaných — druhá strana bojující — na ten čas je bez účinku) a je tudíž zákon nadhodnoty oekonomickým výrazem pro sociální a politický boj tříd.

Proto statistika, jíž se dovolává Bernstein, je důkazem proti Marxovi: střední stav nemizí tak, jak Marx vykládá, třídní boj nevede tudíž k důsledkům, jaké Marx očekává; tudíž se Marx také mýlil ve svém odhadování kapitalistického vykořisťování a tudíž je celá jeho theorie nadhodnotní bez základu skutečnostního. Pan Modráček dále tvrdí, že Bernstein nedokazuje toho, co tvrdím já: Bernstein prý jen dovozuje, že krise nepostupuje tak rychle, jak Marx a Engels myslili.

Co Bernstein tvrdí, to stojí v jeho článcích. A předně upozorňuje, že krise není, jak Marx a Engels říkali, tak veliká a všeobsáhlá („grosse Krisis“ — „allumfassende gesellschaftliche [společenská] Krisis“ a pod.). Druhé: Bernstein upozorňuje, že středního stavu neubývá tak, jak učili Marx a Engels:

[1]) Redaktor Krapka mne opravuje, že prý se v žádném spise Marxe a Engelsa nedočetl o tomto očekávání konečné katastrofy; naproti tomu konstatuji, že Marx o definitivní revoluci mluví ve svých spisech politických stále, Engels výslovně očekává převrat už dnes na př. v Dühringovi (3. vyd.), str. 304.

ztrácí se živnosti docela malé, za to se sílí živnosti větší. Třetí: Bernstein soudí, že periodické krise Marx-Engelsovy jakožto počátek a úvod všeobecné katastrofy nejsou a nebudou. Ze všeho toho Bernstein dělá závěr, že Marx-Engelsův názor, že kapitalism se shroutí svými vlastními protivami, je nesprávný a neoprávněný; s tím konečně souvisí, že Bernstein neočekává kommunistického zřízení společnosti, jak je očekávali Marx a Engels.

To tedy tvrdí Bernstein a nikoli to, co uvádí p. Modráček.

Pan Modráček konečně (maličkosti pomíjím mlčením) poučuje mne o podstatě a platnosti třídního boje. Abych svému odpůrci ani slovem nekřivdil, položím sem jeho poučení celé: „Marxova třídní theorie, toť vlastně Marxův dějinný materialism, jenž nejedná tak o budoucích (toť pouze jako vedlejší dodatek), jako o přítomných a minulých třídách a vysvětluje zákony jejich vzniku a boje vzájemného. I dokázalo-li by se, že třídy v budoucnu tak se nevyvinou, jak Marx si představoval, nedokázalo by se tím ještě nic proti vlastní jeho třídní theorii a tím méně proti jeho theorii vícehodnostní, která s tím tak dalece nemá nic společného. Kdyby byl Masaryk obě tyto theorie správně pojímal, byl by se též uvaroval té velké chyby, jíž se dopustil tvrdě, že Marxův zákon vícehodnoty jest „nacionálně-ekonomický výraz sociálního a historického zákona zápasu třídního." Marxův zákon vícehodnoty není ani výrazem zápasu dělníka s kapitalistou, natož výrazem třídního zápasu vůbec! Věc by se mohla říci obráceně, totiž, že zápas mezi dělníkem a kapitalistou jest sociálním a politickým výrazem ekonomického zákona vícehodnoty, poněvadž vykořisťování bylo vždycky dříve než-li boj proti vykořisťování, ale vysloviti to tak jako prof. Masaryk, to nemá smyslu.[1]) Už to jej mohlo upozorniti na omyl, že Marx mluví o množství třídních zápasů (jako o zápasech mezi církví a feudalismem, pánem a poddaným, městským stavem a absolutismem spojeným s feudalismem a hierarchií církevní, maloživnostníky a velkoka-

[1]) Poznamenávám jen mimochodem, že je pro věc lhostejno, řekne-li se to, jak jsem to formuloval já, nebo jak to formuluje pan Modráček „obráceně": je-li třídní boj sociálně-politickým výrazem zákona oekonomického, je tento zákon „obráceně" výrazem boje třídního. De facto jsem řekl do slova: „Marxův zákon nadhodnoty jest totiž národohospodářský výraz pro sociální a historický zákon boje třídního."

Pan Modráček ovšem odporuje si také, právě několik řádek výše, že „theorie nadhodnotní „tak dalece" nemá nic společného s theorií hodnotní.

pitalisty, statkáři a industrialisty atd.) a o množství sociálních tříd, s nimiž theorie vícehodnoty, která hrá svou sociální úlohu pouze v zápase mezi dělníkem a prácedárcem, nemůže vůbec anebo velice nepřímo býti spojována. Byly třídní zápasy, kdy dle Marxe vícehodnoty ještě nebylo, tedy nemůže ani takto jeho vícehodnota býti výrazem třídního zápasu".

Pan Modráček Marxovy theorie o třídách nepodává správně. Předně jsou podle Marxe a Engelsa skutečně jen dvě veliké rozhodující třídy — kapitalisté a proletáři a jejich boj je obsahem moderní historie, alespoň našeho století.[1]) V tom přece spočívá učení o koncentraci! Mluví-li p. Modráček o třídách více, je to v této souvislosti nemarxistické. Různé třídy, jež p. M. uvádí, jsou podle Marxe jen různými obměnami základního rozpolcení společnosti na kapitalisty a proletáře. Není také správné, že byly třídní zápasy, kdy ještě nadhodnoty nebylo.

Druhé: p. Modráček mluví o třídách v budoucnosti. Nevím co tím myslí: podle Marxe v budoucnosti socialistické tříd nebude — míní p. M. tuto budoucnost socialistickou?

Třetí: Celé pojímání tříd, jaké tu p. M. podává, je nemarxistické. V uvedeném článku o sociální revoluci na sjezdě stuttgartském p. M. dovozuje, že prý Bernstein mluví jen proti očekávání revoluce sociální resp. hospodářské, revoluce politická jeho vývody vyloučena prý není.

Co tím má být dokázáno? Ve skutečnosti podle Marxe a Engelsa všecek boj třídní je politický, boj politický a sociálně-hospodářský jsou jen různé stránky téhož historického processu:[2]) co tedy chce p. M. tím nemarxistickým rozlišováním dokázat? Bernstein ovšem, opakuji, nemluví proti katastrofě (revoluci) sociální, nýbrž proti veliké a všobecné katastrofě. O to běží.

Co se konečně věci hlavní týká, p. Modráček krisi v marxismu připouští; uznává dokonce krisi v německé straně sociálně demokratické — ovšem pokud rozumím, nepokládá krisi za tak principielní jako já. *M.*

---

[1]) Marx a Engels velkostatkáře počítá ke kapitalistům a tudíž se tři veliké třídy redukují na dvě.

[2]) „In der modernen Geschichte wenigstens ist also bewiesen, dass alle politischen Kämpfe Klassenkämpfe, und alle Emancipationskämpfe von Klassen, trotz ihrer nothwendig politischen Form — denn jeder Klassenkampf ist ein politischer Kampf — sich schliesslich um oekonomische Emancipation drehen." Engels, Feuerbach (1888), str. 57.

„Křesťanská sociologie“.

Kdo poněkud bedlivěji stopuje náš vývoj posledních let, neubrání se trapnému poznání, že vítězství strany mladočeské provázeno je současným vítězstvím klerikalismu. Pravíme „provázeno“, ale měli bychom snad právo říci, že vítězství mladočeské znamená zároveň vítězství klerikální.

Připouštíme bez rozpaků, že klerikalism do jisté míry je reakcí proti mladočešství. Potud totiž, pokud toto svým způsobem šířilo zásady liberální a liberalistické.

Avšak nynější klerikalism není jen reakcí proti mladočeskému liberalismu, je jeho legitimním nástupcem a — spojencem. Úžasná mělkost mladočeského liberalismu způsobila a způsobuje, že klerikalism hravě opanovává pole liberální a opanovává je tak důkladně, že liberálové sami stávají se pomahači klerikalismu. A rozumí se, že k těmto otročícím liberálům počítáme také t. zv. radikály. Mnozí pánové na pražské radnici, liberální hračka s Husovým pomníkem a t. d. jsou rozpoznání našemu potvrzením příliš jasným.

Tento úpadek liberalismu a odpovídající mu stoupání klerikalismu jeví se ovšem také v literatuře, krásné i vědecké. Dokázali jsme to v loni analysí spisu o dějinách české církve, dokážeme to letos rozborem prací jiných a k tomu konci volíme si pro počátek spis, sám o sobě sice docela bezcenný, ale významný pro vítěze nad liberalismem. Čtenáři naši ať poznají, jaký je náš klerikalism, a jak postupuje v oboru práce duševní. Z toho si udělají patřičný soud o jeho zdatnosti politické. Ovšem, že toto poznání zároveň slouží ku poznání našeho liberalismu. Jaký to byl liberalism, jenž od takového odpůrce mohl být poražen! Avšak jaký pán, takový krám — jaký klerikalism, takový liberalism.

Tedy, sociologie křesťanská! Jméno a pojem sociologie u nás zdomácněl realismem. Není tomu dávno, co si v táboře klerikálním tropili posměch ze jména, právě tak jak v táboře liberálním; avšak dnes jméno již zobecnělo (více než věc) a právě klerikalism postřehuje důležitost a význam této moderní vědy. Odsud sociologie „křesťanská". Křesťanská? Sociologie na základě lásky? Sociologie, usilující o poznání toho základu, na němž společnost vůbec a specialně i naše společnost česká je založena?

K otázkám těm ať odpoví následující rozbor spisu, podávaného professorem theologie a jedním z hlavních odpůrců snah našich.[1])

*

Správně dí vydavatelstvo, že jest to „jediné svého druhu dílo v písemnictví našem". Skutečně spis způsobem nad jiné charakteristickým osvětluje, jak část naší theologie „poctivě a svědomitě" úkol svůj plní. „Křesťanství" spisu ilustruje hned na př. věta: „v ohledu náboženském náleží papežství postavení universální, světovládné, poněvadž zastupuje Krista, který si celý svět krví svojí koupil (!)".

„Buďtež věcem pravá jména vrácena," děl papež Pius IX. — a velké části spisu Neuschlova přísluší jméno jediné — plagiátu svrchovaně potměšilého a nepoctivého.

V předmluvě spisovatel popisuje vznik svého díla. Počal psáti — a nevěděl, co. „Pracoval jsem o díle svém 9 roků. Pracoval jsem je s námahou mnohou, bylot mi v některých partiích počíti s abecedou odborů mně úplně neznámých."

Přiznání vzácné neobyčejné odvahy. Pan Neuschl dal recept, jak možno psáti veliké knihy o věcech, jichž člověk vůbec nezná. Celá kniha jest pestrou mosaikou výpisků z různých děl, jež spisovatel jen mimořádně a zřídka cituje anebo — necituje. Posloužíme čtenáři malou ukázkou jeho „práce". Stať o liberalismu (na str. 530 a n.) jest „sestavena" z rozmanitých děl, hlavně však opsána z „Kirchenlexikonu" Wetzer a Welteho, kde instruktivní a přehledný článek o liberalismu napsal známý Je-

---

[1]) Křesťanská sociologie. Sepsal dr. Robert Neuschl, professor theologie v Brně. Díl I, VI + 645. V Brně 1898. Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

suita H. Gruber. Na str. 531—543 podává p. Neuschl nástin „Genese čili původu liberalismu", jejž však bez označení sebe menšího pramene doslovně přejal ze článku Gruberova (III. Genesis des Liberalismus. Kirchenlexikon, 2. vyd. VII, 1912 a n.)[1])

Článek Gruberův v první své části (na str. 1899—1902) vykládá vývoj pojmů liberální a liberalismus. I tuto část — tedy skoro čtyři sloupce slovníku — opsal p. Neuschl doslovně v petitové poznámce na str. 544 a 545 svého spisu, toliko 15 článků lidských práv z roku 1789 vynechal, ježto byly v „Křesťanské sociologii" již na str. 387 uvedeny. Kirchenlexikon je tu potměšile citován na řádce 12., aby se vzbudil dojem, že vše další jest již majetkem p. Neuschlovým. V skutečnosti je celá poznámka dvoustránková u Neuschla doslovně opsána ze čtyř sloupců Kirchenlexikonu.

Ukázky ty postačí. Zjevem poučným jest, že dílu takovému biskupská konsistoř v Brně udělila schválení a vrcholem tartufferie odporné, že spisovatel má nejen smělost dílo tak zřejmě nepoctivé dedikovati biskupu brněnskému — a tento dedikaci při-

[1]) V podrobnostech jeví se takto:

Neuschl, Sociologie I.			Kirchenlexikon, 2. vyd., VII. sv.		
Str. 531,	řádek	23—39	Str. 1912,	řádek	10—22
					26—61
„ 532	„	1—40 (celá stránka)	„ 1913	„	1—61 (celá stránka)
„ 533	„	1—29, 35—36	„ 1914	„	1—61 „ „
„ 534	„	3—40	„ 1915	„	1—61 „ „
„ 535	„	1, 3—16, 18—20, 22—40	„ 1916	„	1—61 „ „
„ 536	„	1—38	„ 1917	„	1—61 „ „
„ 537	„	1—4, 7—18	„ 1918	„	1—61 „ „
„ 538	„	1—3, 8—35	„ 1919	„	1—61 „ „
„ 539	„	1—40 (celá stránka)	„ 1920	„	1—61 „ „
„ 540	„	1—40 „ „	„ 1921	„	1—23
„ 541	„	1—40 „ „			28—61
„ 542	„	1—17	„ 1922	„	1—19
		24—40			33—59
„ 543	„	1—30			

Opsal tedy p. Neuschl doslovně nejméně 10 celých sloupců slovníkového formátu drobného písma beze všeho udání pramene.

jímá — nýbrž že skroušeně sám na konci předmluvy praví: „Pod křížem a před křížem Spasitelovým psal jsem práci svoji ku cti a chvále Ukřižovaného; dokončiv ji, skládám ji k nohám Ukřižovaného.“ Toť zkrátka hrubá blasfemie a profanace věcí posvátných, toť svatokrádež v pravém slova smysle, jež ukazuje nám zřetelně, jaké nepoctivosti bývají pláštíkem náboženství uměle zakrývány.

Na str. 483—503 deset listů vše otištěno z Denisova díla „Konec samostatnosti české“.

Jakožto citát z Denise uvozovkami označeny jsou na str. 483 tři odstavce, na str. 484 jeden odstavec, na str. 496 dva odstavce. Bez uvozovek dovoláváno se Denise na str. 495 a 500.

Ostatní bez označení vše do slova přejato z Denise, celé strany i s poznámkami (Denis 187—201, dále 593—598), které spisovatel uvádí doslovně pod čárou nebo přenáší v závorkách nad čáru. Ze „svého“ přidává jen výklad „čechelného“, jejž přejímá z Brandlova Glossaria (na str. 493).

Denisem vykládá p. Neuschl, jak přežalostné postavení selského lidu v zemích našich událo se po válkách husitských čili p o t. z v. reformaci české. Z díla protestanta a přítele upřímného národa českého Arnošta Denise, opsány celé stránky „na doklad, jak mýlí se posud u nás tak mnozí, když v reformaci české a válkách husitských nejslavnější dobu národa našeho spatřují“ (503).

Naproti tomu Neuschl stanoví šťastnou a zlatou dobu Karlovu. „V jakém kontrastu k těmto smutným poměrům stavu selského u nás stojí ona šťastná doba, kde náboženství katolické plnou a celou drželo ve vlastech našich vládu, totiž doba Karlova! Svědkem toho byla účast stavu selského v umění (sic!) jakož i nářky souvěkých spisovatelů, kteří vytýkají přepych v oděvu, hlučná posvícení a hody po vesnicích. A jak vzácné bylo teprve stavu selského postavení právní! Rozmanité dávky a úroky vrchnostem byly snesitelny a stanoveny pevnými smlouvami (505).“ Z kontroverse Vojtěcha Rankova s generálním vikářem Kunšem z Třebovle o odúmrtech na statcích selských připouští spisovatel, že poddanství do Čech vtíralo se během XIV. st., ale za spořádaných poměrů v době předhusitské nemohlo se obecně a krutě ujmouti a opakovati.

P. Neuschlovi je patrně prof. J. Braniš, jehož řeči na sjezdu katolickém v Táboře se dovolává, větší autoritou, než-li

A. Denis, ač z díla jeho — kde hodilo se mu do krámu — celé stránky opisoval.

Denis na str. 184 vykládá, jak za slabé vlády Václava IV. poddaní byli zbaveni pomoci a ochrany moci královské. „Abdikace moci úřední prospívala úchvatům šlechty; páni zakládali rozsáhlá panství, poddaným svým jali se upírati právo nakládati volně se statky svými, rozmnožili roboty a rozličnými podmínkami stížili vystěhování. Sedláci měli zákon na své straně, ale zákon byl malomocný; život byl skoupější než listiny. Podráždění vzbuzené tímto týráním a těmito přechvaty připravilo mysli k odboji, a z obyvatelstva selského vyšli nejstatečnější a nejnadanější bojovníci sektářům, kteří hlásali svobodu v církvi i ve světě.“

Že nebyly to nesmělé pokusy, jichž odvažovali se páni v době předhusitské, aby stížili poddanství lidu selského, svědčí plamenný protest Štítného v Knihách naučení křesťanského: „Ješto pak nechtie člověka páni od sebe pustiti, nemajíc k němu i žádné viny, jediné že je bohatý a bezdětek, křivíť jsú. Jestliť páně dědina, člověk jest boží; a když nenie zakúpen robotný člověk, nemáť držán býti. A mohliť by páni na to sě ustrčiti (z toho si výstrahu vzíti), co sě stalo Faraonovi, ješto nechtěl lidu židovského propustiti, když Mojžieš bral jemu výhost. Ačť nynie Buoh nemstí zjěvně tělesné křivdy, nenecháť, byť potom nepomstil na duši takových věcí, jako je toho mstil tělesně a ukázal, že jej mrzie.“

V duchu Štítného prospěchů lidu selského ujímali se všickni zástupci reformace české.

Professor theologie Neuschl na str. 482 vytýká: „jak Luther tak Melanthon nemohli dosti se nakázati, by se poddaným jen více ukládalo břemen a dávek, aby drženi byli na uzdě a nezbujněli“. Spisovatel dovolávaje se Jansena II, 575—78 „An meine Kritiker“ 112) přehání a zajisté sesiluje vinu něm. reformatorů. Čtenář dočítaje se této krutosti a nelidskosti při reformátořích německých a dovídaje se, že zhoršení poměrů poddanských v Čechách také bylo vinou reformace české, jistě hledá, že i reformatoři domácí byli tak krutého a tvrdého srdce, a že z rady jejich páni čeští stěžovali poddanství lidu selského. Ale na to dr. Neuschl zůstává dlužen výklad. Ovšem o tom z Denise se nedočetl a nemohl opsati žaloby a výtky.

Všichni zástupci reformace české Hus, Chelčický, Roky-

cana, Jednota bratrská jakožto pokračovatelka a dovršitelka opravných ideí Husových — všichni působili v duchu Štítného, ujímajíce se prospěchů lidu selského („chudiny") proti útiskům vrchností. Hus, Chelčický i Rokycana pozdvihují káravého hlasu svého zvláště mocně ve výkladu na neděli prvou po sv. Trojici. U příkladě výstražném v parabole evangelia sv. Lukáše o bohatci a Lazarovi výmluvnými slovy odsuzují vykládači hřích „bohatcóv nynějších kniežat, pánóv, rytieřóv, vladyk, naši měštěnínóv i městěk" stejně jako „biskupóv, opatóv, kanovníkóv i fárářóv", jenž „chudých statek, jímž vládnú, na psy nakládají, a tu almužnu, kterúž mají lazarové jiesti, jedie jich psi tuční, chrtie, vyžlata a ohaři a také tisty, kurvy neb ženimy (Hus v Postille, vyd. Erbenovo II, str. 242). Podobně Chelčický, když vylíčil hýřivost a prostopášnost „kniežat a pánóv", jakož i kněží a prelátův, boháčův, ukazuje na následky toho: „Neb takové pýše a lakotě bezedné nemuož nikdy královstvie veliké stačiti králi, ani panství pánu, musí násilé činiti chudině své i nesvé." Rokycana v Postille horlí: „Jedni psi jsou lid rytířský, páni, panoše, rytíři, ješto ubohú chudinu jako líží, sedláčky, nebožátka, na ně těžká břemena zkládajíce, roboty zamyšlují, pomoci rozličné, vozby dání k stavení; a vše svěžte, chlapi! pánť jest přikázal! dajte po úroku, dajte z rohův! I toť jsou zamyslili, tak slyšeti na ně, aby z každého rohu sedlák z krávy groš dal. A také-liť, pane, co kážeš z vocasu dáti? Opět: dajte králi berni, po polu uročí, a pánu po celém. A zlí páni, nevěrní! A běda bude duši, nastojte! Nébrž kdo tuto pýchu těmto pánuom musí jednati? I sedláci. Kdo kolby, tanec, freje, kdo kvasy jich a hodování, kdo na to nakládá? Sedláci, nebožátka, vše musí nésti. On, nebožátko, pojí chleba suchého a napí se vody, a pánu daj, ať hoduje. I aby toho buoh nechal bez pokuty? Aha, nikoli!" (Čas. Čes. M. 1879, str. 203).

V obraně chudiny jak mnohé vřelé slovo vyplynulo z péra Hušova, Chelčického i Rokycany: V traktátě „o brání odúmrtí" Hus takto zastává se práva lidu selského ke statku jeho, „to zbožice jest jeho (sedlákovo) úsilé, a on jest pán toho zbožice, a ty, pane, byl si aneb jsi jedné jeho obránce a súdcie, a za to béřeš platy a službu. Neb jinak, by všecko tvé mělo býti, co sedláci tvoji mají, tehdy by ves, již za tři sta kúpíš, musel snad za tisíc kúpiti. Protož kupujíce vsi hledie na plat, ale ne na nábytky lidí, jedné tak, aby mohli dobře plat dávati pánu, jenž

má panovati, tupě zlé, mstě nad nimi, velebě dobré, zbraňuje jich, zákon boží veda, dávaje každému, co na něho slušie a požívaje zbožie vedle božieho přikázanie. Věrně ktož tak panstvie vede, tenť na věky nezahyne; neb tak do skonánie stoje zachová božie přikázanie, pro něž mieti bude věčný život" (Erb. vydání III, str. 192).

S hnutím náboženským za válek husitských spojen byl i převrat socialní. Bratrstvo táborské mělo sílu svou ve stavu selském, jenž z převratu mohl čerpati největší naději plného osvobození ode jha poddanství. Na sněmě Čáslavském (1421) lid selský zastoupen byl představiteli svými, hejtmany bratrstva táborského.

Kdo zmařil naděje tyto lidu selského? Panstvo české, jež bojíc se převratu ústavy a ztráty práv a výsad svých, stavělo se proti prospěchům stran demokratických. Panstvo české v převaze své zůstalo věrno církvi katolické, získalo pomoc druhů svých ve straně mírných kališníků a ve spolku s koncilem Basilejským, od něhož za služby své neostýchalo se peníze přijímati, odvážilo se útoku proti straně táborské a sirotčí, jejíž moc povalena v nešťastném boji u Lipan (30. května 1434). Zkáza stavu selského, již možno stopovati od porážky lipanské, nebylo dílem reformace české, nýbrž panstva českého, v převážné většině katolického.

V době po porážce Lipanské zrovna Petr Chelčický ve znamenité Postille ujímá se robotujícího lidu a chudiny. „Kristovo narození nejprve zvěděli pastýři, lidé prostí a zavržení — on je tudíž pravým obrazem nuzných sluh a upracované chudiny, ba jejím vykupitelem. Při ní je duch jeho, neboť ona jedině nese tělesná břímě těžkého úsilí, horko dne i nepohodu, žízeň i hlad, nikoliv oni chladoležkové, měšťané roztylí a měštky, páni a vladykové i mnozí kněží, ani dobrá bydla mají, rozkošný a sytý život vedou beze vší práce na úsilí a krev robotného lidu, jako na ně to svědčí jich tuční a širocí břichové, sádlem prorostlí zašijkové a lalokové otylí a líce ducaté a rumné..." (Vlček, Děj. lit. čes. str. 176).

V době, kdy nálezem sněmovním r. 1487 rozhodný krok učiněn od šlechty v porobě lidu selského, rozmáhá se zrovna a nově organisuje Jednota bratrská, jež za stkvělými vzory Husem a Chelčickým ujímá se prospěchu lidu selského.

Ve zprávách neboli naučeních, sepsaných pro bratří rozličných stavů a povolání, připomíná se urozeným, „aby se urozením

nevyvyšovali v mysli své nad neurozené, ale pokory následovali zvláště ti, jenž nemají nad čím svého urození provoditi... Neb urození má býti v šlechetnosti... By pak měl skutek urození svého, lid poddaný, nemá se vyvyšovati samým urozením, ale znáti se v rovnosti býti strany přirození s lidmi chudými, za něž nejurozenější Kristus, Syn jednorozený, se vydal v práci do ukrutné smrti a v ponížení i v potupu, a bratřími a dítkami je nazýval, aby znal, že má Pána Krista v pokoře následovati a nepýchati. Item. Urození své ne rouchem a prázdností, ale ctností, mravy, přívětivostí a prací o dobré své i bližních aby ozdoboval. (Dekrety Jednoty br. str. 97—98.)

Dr. Neuschl, který tak pilně opisoval z Denise, zapomenul na zásluhu Jednoty bratrské, kterou čteme v překladu franc. díla na str. 261. „Však popříti nelze, že toto učení, které poddaným hlásalo poslušenství a naději oddálenou v život budoucí, boháčům milost a spravedlnost k bližnímu, všem pak lásku a svornost, přispělo do jisté míry k utišení nenávisti u jedněch a ke skrocení chtíčův u druhých. Na důkaz toho postačí připomenutí, že většina pánů, kteří prosluli laskavostí a lidskostí, byli ochránci nebo přívrženci Jednoty.“

Postačí uvésti jména Viléma z Pernšteina, Jana z Šelnberka, ochránců Bratří za kr. Vladislava II., pánů Krajířů, Kostků, Žerotínů, upřímných členů Jednoty bratrské, na jichž zboží lid poddaný spravován byl v duchu naučení Jednoty.

Na str. 483 proloženým písmem dr. Neuschl otiskuje z úvahy prof. Denise: „více než sto let po válkách husitských nejsou ještě napraveny hojné škody od nich způsobené.“

Ale dr. Neuschl přehlédl, co prof Denis na str. 35. vypravuje o nadějné nápravě za vlády Jiříka z Poděbrad, kdy zdálo se, že nová doba nastává v rozvoji českého státu a národa.

A kdo zmařil dílo Poděbradovo?

Kurie papežská, jež panstvíchtivým a ctižádostivým snahám svým obětovala blaho krále i národa. Ve službách kurie kapitula Pražská a Jednota Zelenohorská ve spolku se zahraničným nepřítelem králem Uherským Matiášem vyvrátili dílo velikého krále a připravili půdu pro rozchvat a svévoli zhoubné oligarchie panské za vlády slabých Jagielovců.

Cím strana katolická ve šlechtě a ve stavu prelátském po

vítězství svém na Bílé Hoře prospěla poddanému lidu selskému, Dr. Neuschl vyňatkem z Denise vysvětluje na str. 503: „Popírati nelze, že pravá doba utrpení sedlákům českým nastala teprve po bitvě na Bílé Hoře; za doby Jagielovců byl osud jejich nepoměrně lepší než v XVII. a XVIII. stol.; za této doby stávají se útrapy jejich nesnesitelnými a přirovnáním k tehdejší hrozné bídě zdá se lehkou poddanost, k níž dříve byli odsouzeni. (Denis str. 283). A na str. 594 praví Denis: „Není pochyby, že sedláci v l. 1700—1750 s nadšením byli by přijali navrácení se správy, pod kterou žili Čechové ve století XVI.“

Jen mechanickou prací opisovačskou tyto poslední doklady z Denise mohly býti drem Neuschlem uvedeny za důvod, že „daleko smutněji utvářily se poměry selské reformací protestantskou“. Doklady uvedené svědčí nad slunce jasněji, že lid selský v zemích našich tělesně a duševně byl znuzen i zmrzačen násilnou protireformací.

Avšak dosti o panu Neuschlovi a jeho díle. Nestojí za to, abychom se obírali jeho zásadami sociologickými, není to — sociologie, nýbrž bezduchá naprosto nepropracovaná snůška různých učení národohospodářských, politických, ethických atd. Cíl a směr spisu, trváme, každému může býti zřejmý. Každému také může býti zřejmé, jaký je náš výbojný klerikalism a jakou provádí politiku. *F.*

Letošní výstava architektury a inženýrství.

Napsal professor Antonín Vávra.

(Dokončení.)

Po vítězném pochodu obloukové lampy elektrické, vykonaném po celém světě s rychlostí a jistotou, jakými se nemůže vykázati žádný jiný vynález technický, dobývá sobě nyní v průmyslu půdu elektromotor, zdlouhavěji sice, jen krok po kroku, ale jistě a vždy do větší šířky i trvale. Direktní hnací síla parní a vodní stále jemu ustupují. Dnes už sobě ani nemůžeme mysliti strojnického inženýra, který by se nevyznal tak dobře v elektrotechnice jako v oboru síly parní neb vodní; již nemůže obstáti žádný technický ředitel průmyslového závodu, který by nedovedl vhodně užiti tak elektrického pohonu jako elektrického osvětlení.

Tento převrat stal se před našima očima, téměř za jediné desetiletí.

Co převrat ten znamená, viděti nejlépe z přenášení hnací síly na veliké vzdálenosti. Když v létech sedmdesátých švýcarský inženýr Ziegler rozvedl lanovým převodem velikou část vodní síly rýnské v Šafhúzích po celém městě a nejbližším okolí malým závodům průmyslovým, všechen průmyslový svět věnoval tomuto podniku pozornost a obdiv. Tehdáž poprvé mohl sobě každý malý řemeslník koupit ždibec koňské síly potřebné k hnaní svých několika mechanických stavů tkacích, soustruhů atd. Dnes však jest tato myšlenka již zastaralá; nikdo ji nebude více napodobit. Veliké kotouče lanové jsou příliš objemné, rychloběžná lana překážejí volné komunikaci a jsou i nebezpečná, celek pak jest nákladný i ve svém prvním zařízení i v udržování.

Rovněž nedošel velikého rozšíření přenos hnací síly do dálky pomocí komprimovaného vzduchu, jaký na př. ve velkém rozměru založen jest v Offenbachu u Frankfurtu n. M., kde slouží tamnímu malému průmyslu za hnací sílu. Na samém místě — — o elektrotechnické výstavě ve Frankfurtu — proveden byl

důkaz, že pohon elektrický jest tohoto výhodnější. Elektrodynamický proud, přenešený z Lauffen u Šafhúz do Frankfurtu na dálku 176 *km* přenášel ještě 75% hnací síly hrubé na stroje výstavní, i přes to, že na tuto vzdálenost musel býti několikráte transformován.

Podobně malé vodní motory Schmidtovy, kterými dodávána býti měla malým živnostníkům hnací síla stlačenou vodou z městských vodovodů, ujaly se jen jednotlivě, kde totiž byla voda velice laciná a neběželo o velkou čistotu v závodě.

Za tohoto stavu věcí odkázáni byli až dosud malí průmyslníci hlavně na motory plynové nebo petrolejové. Tím došel plynový motor, přijímající svou hnací sílu z centrálního plynovodu městského, poměrně největšího rozšíření jakožto stroj malého průmyslu, roztroušeného v městě na velké vzdálenosti od sebe. Známo však, že i nejlepší motory plynové jsou pro znečišťování vůkolního vzduchu i pro hlomoz, který v chodu svém způsobují, dost obtížné a nikoli levné. Podobné platí i o motorech petrolejových i tak zvaných motorech kalorických (pracujících horkým vzduchem). Malý průmysl neměl tudíž dosud vhodného motoru. Tento nedostatek jest také z nejhlavnějších příčin, pro které nemohl průmysl ten podstoupiti dost vítězně soutěž s průmyslem velkým. Dnes nastává v tom strojem elektrodynamickým obrat k lepšímu.

Jak se každý mohl poučiti o letošní výstavě architektury a inženýrství, elektromotor jest ze všech motorů nejskrovnějších rozměrů a nejmenší váhy. Vyvíjí na malém místě velikou sílu hnací a to bezpečně i ekonomicky výhodně a bez hřmotu. Celým svým zevnějškem jest čistotný, v chodu spolehlivý a nikoli nebezpečný. Zvláště pak jest důležito, že není drahý a obsluha jeho že jest velice snadná, i že se v chodu tak často neporušuje a tudíž nepotřebuje tolik správek jako kterýkoli jiný motor. Těmito vlastnostmi svými stal se elektromotor brzy oblíbeným motorem jak v průmyslu velkém tak malém, v městech i po venkově. V něm má současný průmysl svého nejlepšího pracovníka, t. nejpilnějšího a nejvěrnějšího.

Elektromotor povolán jest všemi svými vlastnostmi vykonati průmyslu nejplatnější služby. Veliké poklady kamenného uhlí uloženého v dolech uhelných blíží se na více místech k svému konci v době již dohledné. Jiné druhy mineralného paliva (nafty, zbytků petroleje a p.) jsou místně příliš osamoceny, nemají tedy

širší průmyslové důležitosti. Rostlinného paliva přibývá jen pomalu. Co tedy zbývá průmyslu za motorickou sílu? Jen velké i malé vodní toky se svými vodními silami, místem pak síla větru. Vše to jest vázáno jen na určitá místa. Proto rozvedení těchto sil po průmyslu připadne dojista na dlouhou dobu elektromotoru.

Již nyní došel elektromotor, nehledíc ani k elektrickým drahám městským, širokého upotřebení v průmyslu. V hornictví a hutnictví stalo se tak hlavně pro jeho velikou přizpůsobivost místním nevýhodným poměrům, jakož i že neznečišťuje vzduch v dolech ani škodnými plyny ani výpary. V továrnách ušetřilo se zavedením elektrického pohonu i do 30% hnací síly (paliva). U dlouhých transmissí továrních upravením elektrického pohonu uprostřed délky transmisse místo po jejím konci, docílilo se dvojnásobné přesnosti nad její dosavadní. Opatřením obráběcích a jiných pracovních strojů vlastními elektromory stalo se přesné postavení těchto strojů do rovnoběžné polohy s transmissí zbytečným, ano, nepotřebují ani stálého místa. Tím i odpadlo časté spadávání hnacích řemenů a nemilé zastávky strojů, zvýšena i bezpečnost před úrazy, vymoženost to nemalé váhy. Konají se už přípravy, aby každý přádací stroj (selfactor, prstencový stroj přádací a j.) hnán byl vlastním elektromotorem. I samé parní lokomotivě hrozí nebezpečí, že bude vyřaděna ze služby a dostane se na trvalý odpočinek. A tak dále a tak dále. Až je líto strojnímu inženýru, že tolik intelligence a vytrvalé práce zajde tím v budoucnosti v zapomenutí. Ale takovým už ten náš průmyslový život jest: boří a staví stále a nezdržitelným krokem béře se v před.

Jak zrcadlil se tento život na výstavě architektury a inženýrství? Tato část výstavy byla bez odporu nejlépe zastoupena ze všech oborů výstavních, ač nebylo i zde vše, jak býti mohlo. Elektrotechnický průmysl v Čechách jde nyní stejným krokem s všeobecnými potřebami průmyslu domácího, ano, přímo jemu předchází, stavě mu na oči výhodnější zařízení, než má dosud. Dojista jest způsobilý hradit všechny potřeby nynější. Nikdo není nutkán ohlížeti se v tom ani po Vídni, ani po Pešti, ani po Norimberce neb kdekoli jinde. Tak stejně jest v oboru hnací síly jako v oboru osvětlování.

K starousedlé firmě Křižíkově, na níž spočívá nepomíjitelná čest technická, rozšířená za hranice Evropy, přidružily se závody

nové, plné svěžesti a obchodní čilosti; co vystavily, bylo namnoze tak dobré jako z kterékoli jiné továrny zahraniční.

Věc tato jest s nejedné stránky poučná. Nás ovšem přede vším zajímá stránka technologická: mechanické provedení strojů elektrických, ale nemálo i stránka týkající se vůbec obecního prospěchu. Dobře se to nechá říci při strojích z továrny Kolben a spol. Tento nový závod staví motory na proud střídavý jednofásový i vícefásový, generatory těchto proudů, dynama i motory na proud stejnoměrný a jiné potřeby technické. O bezvadném chodu a dobrém výkonu těchto strojů mohl se každý, koho věc zajímala, přesvědčit. Nápadná byla čistota práce strojnické. Všecko až do posledního šroubku bylo na nich pečlivě provedeno. Jednu část zásluhy o to mají nové obráběcí stroje, kterými jest továrna opatřena. Větším počtem jsou americké; jen na práci hrubou jsou původu tuzemského. S této strany jest tedy přesnost mechanické práce zajištěna na dlouhou dobu; také velkou výrobnost lze očekávati: dvě to podmínky trvalého zdaru závodu. Další pak podmínky jsou vyvinutý průmysl domácí, bohatost vodní síly v zemi namnoze nedostatečně využité, a to ne pouze na hlavnějších tocích zemských, nýbrž i na pohorských potocích a říčkách. I pouze zběžný výpočet vede k výsledku, že má továrna ke svému životu zajištěný veliký terrain.

Tato firma cizího původu trvá u nás teprve od nedávna. Zřídila se, poněvadž domácí výroba nestačila domácí potřebě. Tak to již u nás bývá. Trvalá spotřeba určitého průmyslového odvětví se naskytá; též potřebná intelligence tu jest; i o kapitál by nebylo tak příliš zle: ale ne prstem hnout — až se nám cizinec usadí před samým nosem a vkoření se. Potom teprve nastává shon a třenice a — zklamání. Přese všecky přirozené poměry pro zdravý domácí průmysl lid náš stává se služebným kapitálu cizímu: my ke všemu dodáváme jen dělnictvo. Ne pouze snad do pohraničných okresů německých, nýbrž i do samého středu Čech. Potřebí jen ohlédnout se na 20 kilometrů okolo Prahy. Ano i samému dělnictvu našemu tu ubývá půdy. Půjde-li to tak dále, průmysl cizí odcizí domácímu obyvatelstvu celé Čechy. Připadá nám to tak, jakoby Čechové ani hlavy neměli, jen samotné ruce. Místo, aby rozumně přemýšleli a měli se k dílu, bez rozmyslu nesou své ruce v robotné jho cizím. Ne, aby sami k věci prozřeli, a vytrvali v začaté práci vlastní; dobrácky nechají sobě vtisknout cizí kladivo do zmozolených rukou a buší

horlivě, až se jim pot s tváří lije, tam kde by mohli právem nabrat z plného — spokojují se suchou skývou. Může-li se to nazvat zdravým životem? Opravdu, lid náš připadá nám jako onen biblický nedużivec u rybníka bravného. Třicet osm let ležel u něho, čekaje stále, až by cizí ruka ho prvního vrhla do uzdravujícího proudu. Ale nadarmo; vždy ho předešel jiný.

Nechť se nikdo neklame: v oboru průmyslu nic nespomohou poslanci nebo vláda nebo ankety bez lidu, bez jeho práce. Nebo čekají-li naši lidé jen na tuto pouhou pravdu, žijou dojemnou pohádku o kohoutkovi a slepičce při zázračné studánce. Nemusilo by to však býti. Lid náš má v sobě, nehledíc k oné nepodnikavosti, dost fondu, aby založil sobě čilý život průmyslový. Ale musil by se dříve trochu více rozhlédnout po světě průmyslovém, vzdělávat se odborně. V tom nám dosud nejvíce překážejí naše hory: Krkonoše a Šumava. Nevidíme pro ně do světa. Jsme národem evropským; náleží nám žíti s ostatními národy v pospolitosti, v stálém styku na poli duševním i hmotném. Tím se názor tříbí, myšlenka myšlenku rodí, člověk se vůčihledě vzdělává a vyspívá v pevnou povahu. Osamocováním zůstáváme pozadu. Musíme ven do světa, naučit se, co dobrého jinde trvá, a uvést to doma v život. Učme se od všech sousedů. Nic se není potřebí báti o naši národní individualitu. Zachovali ji sobě za podobných podmínek národové jiní, zachováme ji sobě i my, ač budeme-li chtíti.

Každé oddělení výstavy architektury a inženýrství zvláště pak toto elektrotechnické hlásalo nám: Potřebujeme světového průmyslu, aspoň jako Švýcary, potřebujeme světového obchodu, aspoň jako sousední Sasy, sice nás ve všem předstihnou naši milí sousedé, a my zanikneme. Nežijeme život samostatný, nezávislý, poněvadž nemáme silného průmyslu a obchodu. Živoříme jen. Nechť však se nikdo marně netěší: život ten si nevybojujeme; ten si musíme vypracovat. Vypracovat prací pilnou, vytrvalou, svědomitou. Nejvíce to na nás doléhá v průmyslu. Zde jest v mnoha odborech potřebí pracovníků inteligentních, zkušených. České školy vychovají každoročně na sta pracovníků zdatných, ale ti lidu našemu málo jsou platni. Místo českého zboží exportujeme za hranice českou krev a popouštíme doma místa cizím. To jest nepřirozené a mstí se na nás. Malou útěchou jest tu chlouba naše, že s českým inženýrem a s českým dělníkem setkáme se v celé Evropě a všudy že jsou chváleni jako výteční

pracovníci. Zajisté jsou; ale domácí výrobě ty ruce ubyly a ta hlava též, a my odkázáni jsme pak dvojnásobně na cizí pomoc. Je-li který národ nyní silný, silným jest svým průmyslem a obchodem. V tom oboru imponuje ostatním nejtrvaleji.

Potřebujeme se jen podívat na sousední Německo. Všickni tam pracují za stejným cílem: od císaře až do posledního továrního dělníka; všickni proniknuti jsou stejným vědomím a úsilím: Deutschland über Alles! Není jim to frásí; heslo to má smysl příliš reálný, jak už zřejmo je i méně ostrovtipnému průmyslníku neb obchodníku. Také se nijak netají svým úmyslem, že nás právě na tomto poli zadusí. Tomu odolat by dovedly jen průmyslově silné Čechy, totiž ty české kraje, kde nyní roste jen bída a květe duševní malomyslnost. Jen ty by pak dovedly vzbudit jakýsi respekt. Byly by nezdolné.

Tak silné a vzkvétající české kraje ve všech oborech práce rádi bychom jednou spatřili!

Španělsko a Filipíny.

(Dokončení.)

Že za takových poměrů přibývalo flibustýrů, tomu se konečně nikdo nemůže diviti. Ti pak brzy počali se rozstupovati ve dvě hlavní křídla. Jedněm, pokrokovým, anebo alespoň liberalisujícím odchovancům hongkongských a evropských učilišť, členům rodin zámožných, vůdčích ve společnosti, jednalo se o zlomení mnichovlády, zastoupení souostroví v kortesích madridských, — které již dvakrát za Ferdinanda VII. a jednou za Isabelly, dcery jeho, bylo přijato do textu ústavních listin, vskutku provedeno, ale později zase zrušeno, — odstranění předběžné censury a posílání do vyhnanství cestou správní, a podobných duchamorných zbytků středověku; přáním po nahrazení řádových farářů světskými kněži souviselo pravé to křídlo s levým, lidovějším, ne tak daleko zabíhajícím ve svých požadavcích, ale mnohem radikálnějším ve své taktice. Jemu nejednalo se tak o svobodu tisku a křesla sněmovní, jako o odstranění zlořádů těžce zasahujících (i hospodářsky) do života širších vrstev prostého lidu: o vypuzení řádů, a s tím souvisící úlevu v ohromných dávkách církevních, a zrušení deportací z pouhé moci vlády. Jest na bílém dnu, že různost kulturního prostředí a společenského postavení určovala programm i taktiku obou křídel filipinské opposice. Než řady těch, kdož čím dále tím méně doufali ve smírné vyrovnání protiv, stále rostly, a sice vinou mnichů, kteří tím více zuřili proti svým odpůrcům, čím viděli sebe ohroženějšími v panství svém. Doctor Rizal, jenž s úmyslem zříditi na Borneu vzornou osadu tagálskou, chráněn jsa listem průvodním, přibyl do Manily, byl zatčen a v červenci roku 1892. deportován do Dapitanu, na severní konec ostrova Mindanáa. Že nebyl pro svůj literární odboj proti řeholníkům pokutován smrtí, bylo zásluhou generálního kapitána Despujolsa, hraběte z Caspe, jednoho z nečetných poctivých

místodržících v osadě, jenž ovšem u mnichů brzy byl persona ingratissima, což teprv, když dokonce odvážil se dáti vykonati prohlídku v klášteře augustiniánském, kdež byly nalezeny pobuřující tiskopisy, určené k rozdílení mezi lid. Po osmiměsíčním vladaření podkopné práci řádů zdařilo se dosíci jeho odvolání a na všecky žaloby, stížnosti a návrhy, které ve prospěch ozdravění poměrů na souostroví činil čtrnáctidenník „La Solidarid“, jejž vydávala v Madridu skupina filipinských vlastenců a který řídili don Marcello H. del Pillar y Gat Maitán, Tagál z provincie bulakanské, a don Mariano Ponce, odpovídaly listy španělské — s malými výjimkami — naprosto odmítavě, ba přímo vyzývavě a s urážlivým pohrdáním.

Však náhle stalo se něco, co sice nepřímo, ale velmi vydatně posilnilo ducha odporu v osadě. Byla to čínskojaponská válka. Nová moc, plemenem Filipincům blízce příbuzná, která jediným rozmachem s anglickou vskutku energií smetla svého zdánlivě obrovitého nepřítele, rázem zjevila se rozpáleným hlavám ráznějších vlastenců jako vysvoboditel. Mocnosti interessované v Asii východní, Rusko, Německo, Francie a Nizozemsko, zaraženy vzrůstem japanské moci, protestovaly proti tomu, aby Japanci zabráním poloostrova liao-tongského nezakotvili se na pevnině asijské; Španělsko, mnohem více polekané, ohražovalo se i proti tomu, aby vítězům nedostalo se ostrova Formosy, vzdáleného asi 200 (anglických) mil od jižněji ležícího Luzónu. Mocnosti, které poloostrov liao-tongský jen proto pro Čínu zachránily, aby si každá pro sebe o několik let později pod záminkami nejrůznějšími mnohem více mohla vzíti, přece nemohly vyrvati říši vycházejícího slunce všechnu kořist přiřknutou jí mírem uzavřeným v Šimonoseki, a Formosa zůstala vítězům. Než nerozvážným svým krokem Španělové ukázali filipinské opposici, jež pod dojmem vítězství vojsk mikadových počala svobodněji nositi hlavy, takřka sami, na koho že mají počítati, ne-li už jako na přirozeného osvoboditele, tedy aspoň na spojence.

V Japansku brzy vznikla kolonie uprchlých, anebo se vystěhovavších nespokojenců ze souostroví a tato politická emigrace, jak se samo sebou rozumí, nejen udržovala čilé styky se stejně smýšlejícími ve vlasti, ale také se snažila získati pro věc filipinskou nejen sympathie, ale i účinnou podporu japanských expansionistů, kteří v prvních dobách po šťastné válce byli ne-

obyčejně četní a odhodlaní k velmi prudkým krokům. K těmto stykům přidružily se i jiné, kulturní, jako založení učiliště pro Filipince v Kobe, a v létě r. 1896. došlo k tomu, že císaři japonskému podána byla adressa, podepsaná velikým množstvím nespokojenců (dle jedněch pěti, dle druhých dvaceti dvěma tisíci), jež nemluvila asi o správě španělské příliš uznale a vděčně.

Pokus vlastencův filipinských zjednati si styk s vládou jediného domácího vojensky mocného státu východoasijského, opětovaný později prostřednictvím kapitána v Manile kotvící válečné lodi japanské, se nezdařil; vláda mikadova dokonce vydala adressu zmíněnou vládě španělské na důkaz přátelského smýšlení svého.

Z toho všeho lze poznati, jak země jen jen touhou hořela po tom, aby podvrácena byla nenáviděná vláda řeholí. Pomalu schylovalo se k bouři. V Manile utvořil se tajný spolek, jménem Katipunan, doplňující se hlavně z nižších tříd Tagálů a čínských mesticů a napodobující ve svém zřízení organisaci svobodných zednářů, kteří od té doby, co ve Španělích liberalismus pronikl k moci, měli i na souostroví své lóže. Že vedle toho mnoho ustanovení spolkových nepopíratelně bylo převzato ze zřízení tajných společností čínských, ukazuje jejich dětinsky podrobná a asijsky barbarská povaha. Na př. vůně jmenované obrovské země, vlasti tajných spolků par excellence, kde kult předků jest nejdůležitějším zaměstnáním života a kde o tělesné jich pozůstatky se pečuje s přísností starého Egypta, vane z ustanovení, že mrtvoly všech Španělů, — ti všichni měli býti o svátku mariánském v září r. 1896. povražděni, — mají býti pohřbeny, jen těla mnichů měla býti spálena. Rovněž tito Katipunaneros zcela po způsobu čínském přijímali nové členy za všelijakých ceremonií, z nichž hlavní byl zářez do nohy a podepsání listiny krví vytrysklou z rány, smísenou s vínem. Spiklenci už rozdělovali mezi sebou kůži medvěda dosud nezastřeleného, a obmyslili presidentstvím příští filipinské republiky příručího evropské jedné firmy, finanční ministerstvo mělo se dostati písaři u místodržitelství manilského a podobně. Spolek, — dle některých sahají jeho počátky až do roku 1888., — byl asi stěží s to otřásti zakořeněným panstvím španělským, neboť nashromáždil pouze skrovný počet zbraní a obnos vzhledem ku svým účelům zcela nepatrný (30.000 pesos), věc při zámožnosti vedoucích domorodců tím nápadnější. Jestli tedy, nic nehledíce na vedení spiknutí rázu skoro veseloherního,

někteří bohatí a intelligentní členové opposice v Manile s ním vešli ve styky, nutně nemohlo se to stát dlouho před prozrazením jeho, jak z nehotovosti všech příprav k vážné vzpouře nad slunce jasněji vysvítá. Dne 19. srpna 1896. bylo ženou jakousi P. Mariannu Gilovi, faráři v manilském předměstí Tondě, prozrazeno vše, co se chystá. Ještě téhož dne bylo 300 nejznámějších opponentů v hlavním městě ve vězení, do kterých v nejbližších dnech sta, ba tisíce podezřelých bylo přiváděno. V přeplněných kasematách se sešli jak liberální opportunisté, tak orthodoxně katoličtí radikálové, hlavy společnosti městské i prostí mužové z lidu. 59 těchto nešťastníků, uzavřených v prostor naprosto nedostatečný, tak nářkem svým popudilo poručíka stráži velícího, že zavřev jediný otvor, kudy vzduch měl přístup, způsobil, že do rána všickni vězňové bídně se udusili.

Takový osud mohl každé chvíle stihnouti kohokoliv, udavačství kvetlo jako nikdy, což divu, že v lidech obzvláště venkovských „rozhořela se krev“ a 30. srpna nedaleko Manily u San Juana del Monte svedena byla první srážka; povstalci byli sice poraženi, vůdcové jejich jati a zastřeleni několik dnův na to v hlavním městě, ale povstání šířilo se tak rychle jako stepní požár, a brzy provincie Cavíte poslouchala rozkazů dona Emilia Aguinala, třicetiletého starosty venkovského, vzdělavšího se na střední škole jesuitské v hlavním městě, jenž tam zavedl povstaleckou správu a s pomocí dona Egilberta Evangelisty, Tagála v Gentu diplomu inženýrského dosahšího, zřídil dvojí řadu opevnění, dal líti děla a chystal se k tuhému odporu proti evropskému vojsku španělskému, vyslanému na souostroví. V provinciích severnějších operoval obratný cabecilla (vůdce guerilly) Llanera, tak že Španělové ve středním Luzónu obmezeni byli na Manilu a několik opevněných míst. Dle sdělení tajemníka vojenského soudu učiněného Angličanu, Mru. Foremanovi, ve věženích hlavního města v měsíci listopadu 1896. 4377 lidí očekávalo svůj rozsudek. Humanní maršál Blanco, přes všecko naléhání mnichů a Španělů ostatních, jichž počátečná úzkost brzy se změnila v nesmírnou zuřivost, nedal zastřeliti více než dva, tři tucty předních povstalců, přistižených se zbraní v ruce, ale tento dokonalý gentleman a výslovný odpůrce mnichů byl v prosinci téhož roku nahrazen generálem Polaviejou, jejich ochotným nástrojem a služebníkem.

Týž, snad obávaje se, aby nebyl jako jeho předchůdce na

jejich naléhání sesazen por poca energía, dopřával smetaně španělské společnosti manilské hezky často surogát býčích zápasů: hromadné popravy na Lunettě, hlavní promenádě na mořském pobřeží, dostavenîčku elegantních dam i pánů, již stojíce v kočárech, by lépe viděli, za zvonivého cinkotu sklenic naplněných šampaňským, mávajíce šátky a slunečníky, provolávali slávu Španělsku, když hromadný výstřel učinil neškodným opět řadu jeho nepřátel. Tak doslova líčí jmenovaný už dr. de Pinto tuto ultimam rationem, jíž měla býti domorodým poddaným demonstrována celá míra přízně, kterou je obmýšlelo el buen gobierno. Při popravě osmnáctiletého (!) povstalce, mířili vojáci španělští tak špatně, že odsouzenec, prvními čtyřmi kulemi proklaný a v bolestech v krvi se svíjející, ani následujícími dvěma hromadnými výstřely nebyl usmrcen, tak že přítomný lékař viděl se nucena nařídit jednomu z popravčích, aby hlaveň své pušky vstrčil až do úst nešťastníka. „Rozkaz byl vykonán," praví zmíněný autor, „a tentokrát leb rozletěl se v množství kusů. Spravedlnosti španělské učiněno bylo zadost."

Jednou z prvních obětí bezcharakternosti Polaviejovy a nesmiřitelné pomsty mnichů byl dr. Rizal. Při vypuknutí povstání kubského nabídnul své služby lékařské vládě španělské a přibyl, ubíraje se na místo svého působení, ze svého dapitanského vyhnanství do Manily, zrovna když i tam vybuchlo vzbouření.

Mnichové ihned si popílili obviniti jej jako intellektuálního původce a účastníka povstání, než vojenský soud neshledal na něm viny. Na opětovné obžaloby mnichů, do krajnosti proti němu rozvášněných, byl v Barceloně poznovu zatčen, odvezen zpět do Manily, a po druhém líčení před soudem vojenským uznán za podezřelého a odsouzen k deportaci na Fernando Póo, jeden z dvouostrovů v zálivu guinejském, patřící Španělům (druhé dva jsou portugalské); na výspu, na nejvýš nezdravou, většina deportovaných chodila si pro dlouhé umírání.

Po odstranění maršálka Blanca, Polavieja třetím soudem na svědectví „bídníků, tak doufajících samy sebe zachrániti", vydal šlechetného muže na smrt, jen pro jeho odpor proti supremacii mnichů.

Tito večer před popravou, jež přece byla výhradně jejich dílem, oddali odsouzence s jeho nevěstou, dámou původu irsko-kanadského; nejbližšího jitra zastřelen byl na Lunettě vylíčeným způsobem od zadu. Umřel s klidem filosofa, do poslední chvíle

veškerou odmítaje spoluvinu na vzniku povstání. S ním zároveň zastřeleni byli tři domorodí duchovní, kterýchž celkem 21 povstání zaplatilo životem; mezi nimi farář kathedrály města Nágy, asi jako Plzeň velikého sídla biskupa camaríneského. 11. ledna roku následujícího zastřelen byl smíšenec Quico Rojas, jeden z největších boháčů osady a tak to chodilo až do odvolání Polaviejova.

Než děly se věci ještě mnohem horší. Péro se vzpírá líčiti vše to, co se dělo za zdmi manilských vězení, proměněných v mučírny, tu inkvisici znovu obživlou v plné hrůze své. Republikánský denník madridský, El Progreso, ve svém čísle ze dne 22. června t. r., uvádí pověšení hlavou dolů, napínání údů provazy, pověšení za ruce, bičování, napínání rukou i nohou současně zvláštními kladami, palcové šrouby, rozžhavené kleště, mrzačení pohlavních údů, mučení elektřinou mezi prostředky, jimiž dobývána byla falešná přiznání, mající přinésti zhoubu ubohým mučedlníkům a posloužiti za doklad smýšlených zločinů, jichž vinu jim bylo smýti vlastní krví svou. Že dr. Rizal a mnozí jiní byli obětí justiční vraždy v celé ohavné nahotě její, o tom ve Španělsku dnes už nikdo nepochybuje.

Po příchodu silných posil, sestávajících z evropského vojska, generál La Chambre, podvelitel Polaviejův, brzy vytlačil Aguinalda z celé provincie cavítské.

K dovršení pacifikace vyslán byl na souostroví místo Polaviejy, pro nemoc odstouplého, generál Primo de Rivera, jenž zahnal Aguinalda z posledních jeho opevnění, a přinutil jej, aby s Llanerou a zbytky svého vojska ustoupil do horských divočin vnitrozemských, samou přírodou stvořeného útulku všech povstalců filipinských. Tam nemohlo jej ale rameno vlády španělské zasáhnouti, a proto po delší horské válce, generální gouverneur uzavřel s Aguinaldem mír v Biac na Bató, v němž žádané reformy byly válčícím závazně přislíbeny s tou podmínkou, že vojsko povstalecké složí zbraně a vůdcové jeho se vystěhují, ve kterémž případu vládou znamenitý obnos peněz měl jim býti ve třech lhůtách vyplacen; jeho výše měla se říditi dle toho, zda se podrobí vůdcové všichni a s celým vojskem svým, anebo podrobí-li se vůdcové i sbory povstalecké pouze částečně. Povstalci se zavázali po tři léta (až do září r. 1900.), zachovati mír, naproti tomu bylo na vládě, aby do té doby

1. buď vůbec vypudila řády: dominikánský, františkánský

a oba řády augustiniánské, anebo alespoň, aby je rozpustila (exklaustrovala); Benediktini, Pauláni a Jesuité, rovněž i řády ženské měly v zemi zůstati;

2. souostroví mělo se dostati zastoupení v kortesích;

3. zlořády v soudnictví a nerovné právo Španělů a Malajců měly býti odstraněny a poslednějším povolen přístup k úřadům vyšším;

4. otázka obsazování far a beneficií měla ve smyslu Malajcům příznivém býti upravena, a Jesuitům (jichž působení jak v Manile, tak na Mindanáu všeobecného uznání dochází) řízení vyučování veškerého mělo svěřeno býti;

5. vedle občanských měla i práva politická Malajcům býti udělena, především svoboda spolčování a tisku.

K povolení těchto požadavků byl Primo de Rivera přímo z Madridu zmocněn, než do protokolu o míru pojaty nebyly, a a sice proto, aby vláda v parlamentu madridském nebyla vydána se strany karlistické a republikánské opposice účinné výtce, že povolila tyto opravy z donucení a jako strana poražená, že však vláda španělská sama po nějakém času všecky požadavky, jakož i rozsáhlou amnestii dobrovolně povolí.

Se strany povstalců stipulace míru byly poctivě provedeny a vláda španělská vyplatila také vůdcům vystěhovavším se první dvě splátky přislíbených peněz. Provésti však závazně ujednané reformy, na to se dle všeho už při uzavírání oné smlouvy o mír ve snu nepomýšlelo. Primo de Rivera prohlásil sám před uzavřením smlouvy v Biac na Bató přemýšlení domorodců o věcech politických přímo za zločin, a jediným vlastním výsledkem dlouhých porad ministerstev Cánovasova i Azcárragova o požadovaných opravách bylo sesílení policejní moci! Bylo to opravdové pošlapání slavně stvrzené smlouvy.

Když v dubnu tohoto roku vypukla dlouho chystaná válka se Spojenými státy americkými a první rána odhodlaného nepřítele dopadla na nepřipravené Španělsko zrovna u Manily, tu ovšem generální gouverneur, generál Augustín y Dávila, pospíšil si svolati jakýsi poradní sbor (assemblea consultativa), jenž skoro vesměs z bývalých povstalců jsa složen, měl provésti dílo smíření ku prospěchu kolonie i vlasti. Dokonce i sbory dobrovolníků byly z domorodců utvořeny, vládou vyzbrojeny a velení nad nimi svěřeno dřívějším vůdcům odbojníkův. Stará politika zpronevěry nabyla však v Madridě brzy vrchu, vláda Sagastova

(snad z finanční tísně) odepřela vyplatiti splátku Aguinaldovi dluhovaného obnosu, jež nejdéle koncem května měla býti složena, a na rozklad gouverneurův donquijotsky prohlásila, že žádných závazků k Aguinaldovi nezná a že dovede se s ním setkati na bojišti. Že tímto zrovna nesmyslným počínáním vláda přímo vehnala nebezpečného muže do náručí nepřítele mnohem silnějšího a chytřejšího, to ještě nebyla nejhorší z její přečetných chyb a nemoudrostí. Španělové brzy počali litovati toho, že mezi dobrovolníky, jimi samými svolané, zbraně byli rozdělili, a snažili se odčiniti chybu úkladnými vraždami, jakou bylo zastřelení Tiburcia, bývalého náčelníka povstaleckého, nynějšího důstojníka těchto dobrovolníků, provedené od zadu po přátelské rozmluvě vojáky španělskými dne 12. května. Následkem toho všeho bylo několik nejvíce kompromittovaných farářů Malajci zastřeleno, jiní méně nenávidění zapuzeni, a začátkem června propuklo povstání v celém středním Luzónu takřka všeobecně. Vedení jeho převzal Aguinaldo, loďmi americkými do Cavítu přivezený, jenž v brzku stal se pánem větší části Luzónu až na některé kraje severnější, provincii Albáy, položenou proti ostrovům visayským, a pak hlavní město Manilu, jež se strany mořské admirálem Deweyem, na zemi povstalci jsouc sevřeno, dne 13. srpna, den po podepsání španělsko-amerického protokolu o míru, po krátkém odporu americkému generálu Merrittovi musilo se vzdáti. Povstání, jež po příkladu Tagálů luzónských také část Visayských na svých ostrovech způsobila, bylo však generálem Ríosem potlačeno. Dne 15. října v Mulalosu v úřední budově španělské sestoupil se národní sněm filipinský, svolaný Aguinaldem, té doby neobmezeným vládcem myslí i srdcí svých krajanů, aby slavně prohlásil neodvislost ostrova, a dva vyslanci povstalecké vlády odcestovali již přes Washington do Paříže, aby zde vymohli sankci tomuto usnesení prvního sněmu ostrovního se strany smíšené komise španělsko-americké, jež se zde od 1. října radí o podmínkách definitivního míru. Však zdá se, že tento požadavek dochází zrovna tak málo ochoty se strany vítězů, jak se strany dosavadních pánů země, — kteří oba krásný ostrov by rádi podrželi, — tak že dost možno, že stojíme sice v otázce filipinské na konci dosavadních nesnází ale — na začátku nových.

Jos. Mojmír Podhorský.

O osnově nového řádu stavebního pro města Prahu, Plzeň a Budějovice s okolím.

Napsal Dr. Vladimír Fáček.

(Dokončení.)

Zásady v § 18. a 22. osnovy vytčené nelze ovšem užiti také při zřizování neb rozšiřování ulic uvnitř zastavených čtvrtí městských, kde vysoké ceny pozemků již dávno se ustálily a kde by bezplatný postup části pozemku byl pro majitele jeho značnou obětí hmotnou, zkrácením jeho majetku. Proto osnova přisuzuje mu za postoupený pozemek náhradu (§ 41.). Poněvadž však majitelé sousedních pozemků přece mají značný prospěch před ostatním obyvatelstvem města, když zřídí se vhodněji některá starší ulice, ukládá jim osnova přec také a právem, aby nahradili obci část výloh se znovuzřízením ulice spojených, a to nejvýš polovici (§ 41.); povinnost tato měla by však spravedlivým způsobem býti ještě rozšířena na pozemky poblíže, třeba ne v nově upravené ulici samé ležící, neboť i cena těchto pozemků novou úpravou velice vzroste.

Mezi oběma krajními mezemi, to jest na jedné straně pozemky rázu ještě čistě zemědělského a souvisle zastavenými pozemky uvnitř města na straně druhé, jest ovšem široké pásmo přechodní, zastavené jen z části, tu více, onde méně. I snaží se osnova spravedlivým způsobem pro toto prostřední přechodné pásmo, kde stoupání cen pozemkových již více méně pokročilo, ale není ještě u konce, stanoviti prostřední míru povinnosti, větší než pro pásmo vnitřní, menší však než pro pásmo krajní; stanovíť osnova, že v ulicích a náměstích, „zastavených doposud jen částečně nebo jen po jedné straně“, povinni jsou vlastníci pozemků postoupiti obci část jejich až do 20 metrů zšíří bezplatně; náklad na úpravu prostranství veřejného připadá

tu však na obec (§ 43.).[1]) Předpis jest ovšem šablonovitý, a povede proto při různých poměrech snad jednou k obohacení, jindy k zkrácení vlastníka; ale sluší uvážiti, že jisté míře šablonovitosti nevyhne se žádný zákon, i nelze z toho osnově činiti výtku. Vždy však snáší se lehčeji malá nespravedlivost, je-li diktována samým zákonem než pochodí-li z volného rozhodnutí, z libovůle úřadu; s tohoto hlediska bylo by žádoucí, aby zákon sám určitěji vyložil slova „doposud" a „částečně" v cit. § 43., totiž aby vymezil zevrubně, co sluší považovati za částečné zastavení ulice, a která doba (snad den vydání zákona?) má býti pro usuzování toto rozhodnou.

Vraťme se nyní k omezením negativního rázu, která osnova z části přejímá z posavadního řádu, z části nově zavádí. Jsou to především svrchu již uvedená omezení výšky, zastavení atd., odstupňovaná dle jednotlivých „pásem stavebních"; pro zásadní oprávněnost jejich i pro spravedlivost tohoto odstupňování mluví tytéž důvody, které jsme právě vyložili jednajíce o analogické úpravě povinnosti přispěti k nákladům na zřízení prostranství veřejného.

I zde omezením volného zužitkování pozemků odstupňovaným přibližně dle vzdálenosti jejich od středu města kladou se toliko meze stoupání jejich cen; bezpracný zisk majitelů pozemků udržuje se v slušných mezích a upravovacími plány uvádí se míra omezení ve všeobecnou známost, takže každý kupec pozemku může s ní bezpečně počítati.

Požadovati náhradu v případech těchto, kde neběží o zkrácení nabytého práva, nýbrž jen o zkrácení naděje na příště někdy možné zvýšení ceny pozemku příznivou konjunkturou, bylo by zajisté požadavkem neslušným; vždyť stejným právem mohl by majitel losu pohledávati odškodné za to, že na svůj los nevyhrál.

Však osnova stavebního řádu zavádí jako novotu ještě omezení další, o kterých rovněž jsme se již zmínili: Upravovacími plány může se ustanoviti, že v některých částech města nesmí se ani tak vysoko stavěti, jak by všeobecné předpisy o pásmech stavebních dovolovaly; ba stavební úřad má dokonce po § 52. právo v každém jednotlivém případě

[1]) Roztřídění pozemků podle tohoto trojího různého stupně povinnosti přispěti k zřízení veřejného prostranství nemusí podle zákona spadati v jedno s rozdělením jich ve tři pásma stavební, jichž smysl a význam shora jsme vyložili.

ještě více snížiti přípustnou výšku, tedy třeba i v poslední chvíli, při samém povolování stavby.[1]) Upravovacími plány může dále nařízeno býti, že v určitých ulicích i prvního pásma mají býti zřizovány jen domy se zahrádkami do ulice t. j., že značná část staveniště nesmí býti zastavena; nebo v jiných ulicích, že mají býti stavěny jen domy s podloubím.

A tu lze si mysliti, pokud jde o vnitřní části města, případy, na které nehodí se, co jsme prve uvedli jako důvod proti poskytování náhrady za omezení zavedená institucí pásem stavebních.

Budou to především a to beze sporu ony případy, ve kterých by bylo nově omezeno stavební zužitkování pozemku pod míru při pozemcích okolních posavád obvyklou; když by tedy na př. zavedeny byly zahrádky uliční v ulici, kde jich posud nebylo, když by v ulici, kde po jedné straně stojí už domy čtyřpatrové, po druhé straně předepsány byly domy jen dvoupatrové a p. Omezení tohoto druhu skracují skutečně majitele staveniště v jeho právu nabytém; jsou-li tedy, jakož uznáváme, nutna z aestetických neb jinakých důvodů veřejných, jest spravedlivo poskytnouti náhradu tomu, kdo jimi utrpěl. V tom bodě je po našem soudu třeba doplniti osnovu předpisy o náhradě.

Ovšem úkol tento bude nadmíru nesnadný; budeť jednak velice těžko stanoviti bezpečný základ pro odhadování škody a vyměřování náhrady; neméně obtížno bude formulovati předpisy o tom, kdy přísluší nárok na náhradu, tak, aby nebylo lze předpisů těch zneužiti, aby vyloučeno bylo nebezpečí, že na základě jich majitelé pozemků hromadně a bezdůvodně domáhati se budou náhrady; a ještě větší obtíže působiti bude otázka, odkud, z čeho poskytovati náhrady: zamlouvá se nám Maternův návrh slev daňových, ale do provedení jeho nelze přece působnost nového řádu stavebního odkládati.

Nesnáze vylíčené staly by se snad přímo nepřekonatelnými, když by poskytování náhrady z řídkých případů výjimečného rázu, pro které jsme je připustili, rozšířeno bylo, jak se toho s mnohých stran domáháno, i na případy daleko četnější, ve kterých by nově omezena byla jen posavadní

---

[1]) Právo takové přiznáno nálezem c. k. správního soudu z 30. září 1898 čís. 5122 stavebnímu úřadu na základě § 34. čl. 1. platného stavebního řádu v případě, kde jednalo se o postavení čtyřpatrového domu v sousedství domů trojpatrových.

možnost intensivnějšího zastavení, nikoli však míra posavad obvyklého v nejbližším okolí zastavení skutečného. Otázka poskytování náhrady v těchto případech bude asi hlavním předmětem sporu v jednání sněmovním o osnově; se svého stanoviska neshledáváme pro kladné zodpovědění její spravedlivého důvodu. —

Jakmile se přizná majitelům pozemků náhrada aspoň v některých případech, bude ovšem úspěch nového stavebního řádu, který si od něho slibují obhájcové starožitného rázu a pěkného vzhledu města Prahy, z části závislým na jedné podmínce: podaří-li se zjednati dostatečné fondy peněžní k poskytování náhrad. Zpeněžením pozemků fortifikačních byla by ovšem v tomto směru opatřena pomoc nejsnadněji; bohužel nezávisí rozhodnutí na vůli místních, domácích činitelů, ani na vůli sboru, který se bude usnášeti o novém zákoně. Však mohlo by se pomýšleti i na jiné prostředky. Což kdyby obec sama zakupovala komplexy pozemků předměstských a zisku ze zvýšení cen jejich, které by mohla sama popohnati zřízením vhodných komunikací, užila k poskytování náhrad? Nebo kdyby po příkladu měst německých vybírán byl k účelu tomu zvláštní poplatek z převodu stavenišť? Nehodláme rozebírati myšlenku dále, doporučujíce ji prostě úvaze činitelů povolaných.

VI.

Řekli jsme již, že žádný zákon a tedy ani příští stavební řád pražský nemůže upraviti konkretní poměry stavební do všech podrobností, nýbrž že vzhledem k různotvárnosti jejich vždycky musí tu ponechána býti výkonným úřadům jistá míra volnosti v jejich rozhodování. Zmínili jsme se také již, jak právě při dnešní organisaci našich úřadů samosprávných jest důvodnou obava, aby obzvláště ve věcech stavebních těmto úřadům přikázaných neměly na rozhodování jejich strany, t. j. majitelé pozemků, většího vlivu, než jaký lze srovnati se zájmy a prospěchy veřejnými.

Osnova snaží se čeliti tomuto nebezpečí několikerým spůsobem:

Jednak odnímá část agendy stavební úřadům místním a přesunuje ji na úřady vyšší instance, úřady pro širší území (stavební sbor, zemský výbor), při kterých jsou větší záruky nestrannosti. Projevili jsme již svůj souhlas s touto zá-

sadou jednajíce o instituci plánů přehledných. Jenom zdá se nám, že by třeba bylo pozměniti ještě osnovu v tom směru, aby záruky nestrannosti při „stavebním sboru“, o který se tu právě jedná, byly ještě o něco utuženy. Stavební sbor má býti dle osnovy složen ze starosty města Prahy jako předsedy, pak ze šesti zástupců tohoto města a šesti zástupců měst a obcí ostatních; tito zástupci vesměs mají býti voleni sborem obecních starších pražských resp. zastupitelstvy ostatních obcí (§ 204.), a to z osob, které náležejí mezi muže práv znalé, technické a zdravotní odborníky, nejsou však členy stavebního úřadu prvé instance, to jest městské rady pražské nebo obecního představenstva v obcích ostatních (§ 206. ve spojení s § 197. osnovy). Po našem soudu bylo by záhodno vyloučiti také obecní starší pražské i členy zastupitelstev obcí ostatních ze sboru stavebního a kromě toho rozmnožit jej členy dalšími, kterých by nevolily obce, nýbrž zemský výbor, korporace odborné atd.

Osnova dále i v těch věcech, které ponechává obecním úřadům stavebním, podrobuje tyto důkladnou měrou dohledu úřadů vyšších, zejména zemského výboru. Vyšší úřady netoliko mají rozhodovati o odvoláních z rozhodnutí a opatření úřadů nižších, nýbrž mají přímo dohlédati k tomu, aby úřady tyto konaly řádně své úkoly; mohou jim vytýkati nepřekročitelné lhůty k provedení některých úkonů, po případě provésti úkony ty samy na účet liknavého úřadu nižšího; usnesení nižšího úřadu v některých důležitějších věcech má vůbec k platnosti zapotřebí schválení úřadu vyššího.

Všecka tato opatření lze vděčně uvítat. Jen v jednom kuse zdá se, že zašla osnova příliš daleko.

Podle § 214. měl by vyšší úřad právo pokutovati až 200 korunami členy stavebního úřadu nižšího, který otálí s provedením právoplatných rozhodnutí a opatření úředních. Návrh tento spůsobí jistě velké rozjitření, a to zbytečně; neboť v případech uvedených vystačilo by se úplně s právem vyšší instance opatřiti výkon na útraty stolice nižší. Ba návrh ten zdá se nám právnicky přímo nemožným. Nedovedeme si představit ani, že by skutečně mohli členové sboru samosprávného trestáni býti za to, že sbor ten něco nekoná, že něčeho opominul.

Což nemá každý z nich pro svou osobu omluvu: já bych byl jednal, ale ostatní, většina, zmařili věc svojí nečinností?

Vždyť z podstaty všeho zřízení korporačního vyplývá, že jednotlivý člen korporace nemůže býti poháněn ke zodpovědnosti za činy celku, dokonce pak již ne za jeho nečinnost.[1]) Je to ovšem poměr osudný; a snad se nemýlíme, spatřujeme-li v něm hlavní příčinu neúspěšnosti našich spolků (zdá se, že zakládáme spolky jen pro to, aby každý jednotlivec měl na koho přesunouti zodpovědnost a sám pro svou osobu mohl složiti ruce v klín), i nedostatečnosti naší mnohohlavé samosprávy obecní a jiné. Ale tato organická vada nemůže býti zhojena trestním předpisem, jaký osnova navrhuje; zákon takový prostě nebyl by a nemohl by býti prováděn.

O odborných sborech s poradním votem, které jsou třetím prostředkem, jímž osnova snaží se zabezpečiti, aby rozhodování stavebních úřadů vyhovovalo zájmům veřejným, zmínili jsme se již, i není třeba k věci té se vraceti.

Resumujeme-li výsledek těchto úvah, můžeme vysloviti celkový svůj úsudek v ten smysl, že sice v mnohých jednotlivostech bude třeba osnovu stavebního řádu pozměnit a opraviti, co do věci, i po stránce formální[2]); všecky nové zásady však, které uvádí v naše zákonodárství, že jsou zdravé, a že také provedení jejich v osnově je celkem šťastné přimykajíc se k osvědčeným vzorům cizím, ale nespouštějíc s paměti našich potřeb a poměrů zvláštních.

Jen dvou věcí chceme se ještě stručně dotknouti.

Jest litovati, že blahodárné účinky nového zákona mají býti omezeny zas jen na Prahu, Plzeň a Budějovice s okolím. Proč by neměla platnost jeho býti rozšířena i na jiná, vzrůstající města venkovská se stejnými potřebami a podmínkami rozvoje: Liberec, Ústí, Pardubice, Kolín, Tábor, Mladou Boleslav, Kutnou Horu, Hradec Králové atd.? Čekati, až se města tato sama budou o nový řád hlásiti jako Plzeň a Budějovice, bylo by zajisté zásadou pochybenou, která by vedla

[1]) Obecní zřízení naše ovšem připouští ukládání pořádkových pokut nedbalým členům představenstva (§ 100.), ale ne jako členům sboru usnášejícího se, nýbrž jako orgánům výkonným provádějícím jednotlivé úkony obecní správy za starostu obecního, k jeho zvláštnímu příkazu, samostatně (§ 52. zák. z. 16/4 1864 č. 7 (zem. zák.) —

[2]) I po stránce jazykové upozorňujeme na některá nečeská rčení jako „rozšiřovati a nové zakládati továrny“ (§ 9.), „zařízení náměstí nikne obec“ (§ 43.), „usnesení obecního zastupitelstva musí (!) býti schváleno zemským výborem (§ 225.) a j.

ku škodám velikým. „V žádném sboru není pro zákonodárce tak nebezpečno zmeškati pravou, příhodnou chvíli, jako právě v oboru otázky příbytečné. Nikde není tak obtížno překonati zastaralé špatné zvyky, nikde tak nákladno odstraňovati zlořády jednou vzniklé, jako v stavebnictví a v užívání příbytků“ (Miquel).

Žádati změnu osnovy v tom směru, aby v obvod, na který se vztahuje, pojata byla i svrchu vyjmenovaná města, bylo by ovšem nepolitické, poněvadž by se tím způsobily nové průtahy a znesnadnilo parlamentární projednání její; však činitelé rozhodující měli by nespouštěti věci té s očí a přičiniti se, aby co nejdříve platnost nového stavebního řádu specielními zákony rozšířena byla i na ostatní města, pro která je ho potřebí.

Druhá věc, které litujeme, jest ta, že nebylo použito vhodné příležitosti, aby v souvislosti s reformou stavebního řádu položeny byly základy pro zdravotní policii příbytečnou, jejíž nedostatek ve příbytečných poměrech našich chudších tříd tolik pocifujeme.[1])

Předpis § 174. osnovy, který ukládá úřadu stavebnímu dbáti toho, aby všecky budovy, nové i starší, byly také udržovány ve stavu, který by vyhovoval požadavkům zdravotnictví, bude míti stejně malou cenu praktickou, jako obdobný § 119. posavadního řádu, poněvadž oba ty předpisy jsou stejně povšechny a neurčity. A přece bylo by bývalo snadno formulovati tuto povinnost a právo úřadu stavebního určitěji pro všecky hlavní závady vyskytující se ve zřízených již budovách, tak jako se to stalo v příčině jam pro vsákání vody dešťové (§ 113. č. 7.) a v příčině komínů (§ 121., 122.). A několik málo paragrafů dalších bylo by stačilo k tomu, aby vymezeno bylo určitě také právo a povinnost obecního úřadu odstraňovati závady zdravotní a mravní, které vznikají ne ze stavební povahy jednotlivých budov obytných, nýbrž z nepřiměřeného obydlení jednotlivých bytů, na př. příliš četným počtem osob, osobami různého pohlaví a věku v nebezpečném smísení atd. Což máme i zde čekati marně, až obce samy chopí se iniciativy k takovéto podrobnější úpravě přikázané jim[2]) policie příbytečné?

10. prosince 1898.

---

[1]) Srv. mé články: „Rozhledy v oboru otázky příbytečné“ v Obzoru Národohospodářském 1898 čís. 5. až 10. a literaturu tam uvedenou.

[2]) § 28. čís. 5. zřízení obecního a § 3. zákona o zdravotnictví ze dne 30. dubna r. 1870 č. 68. řiš. zák.

ROZHLEDY

POLITICKÉ. **Reskript královský — „První výstřel k novému boji"; směšný ústup a zahazování zbraní — Radikálové opakující mladočeské tažení z počátku let devadesátých; Baxovo všeobecné hlasovací právo — Sněmovní kommise na zodpovědění reskriptu — Poslanci bez rady — Opposice dra Stránského — Sdružení zemědělců a samostatné postavení agrárních poslanců — Státoprávní čin Podlipného; svobodomyslnost městské rady pro rozšíření volebního práva — Uherský stav ex lege — Ústup Thunův vůči Prusku.**

Jak se Dánové proti Prusku brání hospodářsky — Vyšetřování Delbrückovo — Jazykové koncesse pruským Litevcům — Odhalení pomníku Mickiewiczova ve Varšavě — Evropské mocnosti v Africe a Asii.

Ke všem svým znamenitým úspěchům za minulý rok Mladočeši mohou si nejkrásnější přece jen připojiti na konec, totiž panovníkovo poslání sněmu slavného království Českého jakožto odpověď na sněmovní adressu. Máme nyní již dvě odpovědi na tuto adressu; jednu dal hned před rokováním o ní ústy místodržitelovými odstupující ministerský předseda baron Gautsch, druhá přišla nadělením k Novému roku a je dílem Thunovým, či jak „Slovo polské" tvrdí, sestavena prý ministrem Kaizlem. Která z obou těch odpovědí je lepší, těžko rozhodnouti. Gautsch vyslovil se upřímně a bez obalu, že našeho státoprávního stanoviska naprosto nesdílí, i že věrně se drží Cislajtanské ústavy; Thunova odpověď naproti tomu adressu zúplna ignoruje, ale přece z ní je zřejmo, že názory adressní též rozhodně odmítá. To tím více vyniká, jelikož zcela stejné poselství dostal zrovna tak sněmík bukovinský a voralberský jako sněm český. Jestliže naše noviny a p. dr. Engel našli přece jednu odchylku, totiž tu, že panovník se vůči sněmu Českému zove císařem a k r á l e m (kdežto jinde jen císařem), nelze v tom zříti nicméně žádného uznání státoprávního stanoviska našeho ani slovem; neboť by týmž způsobem musil býti také zahájen sněm moravský i slezský, i vůči těmto sněmům by se musil zváti panovník císařem a k r á l e m, — vždyť Morava se Slezskem jsou příslušenstvím koruny České.

Našim čtenářům se ovšem tato zpráva nejeví nikterak novou, nýbrž je opakováním toho jen, co již v prosinci (11. m. m.) bylo tu pověděno. Proč způsobilo to takové rozechvění v české veřejnosti teprve až k Novému roku? Zcela přirozeně: co dávno již bylo veřejně známým celému světu, to zůstalo utajeným naší národní Prozřetelnosti, naší delegaci na říšské radě, která pořáde z Vídně čekala aspoň příznivá, a to snad velmi příznivá slova, když nebylo možné se vykázati příznivými skutky. Mladočeši potřebovali něčeho, čím by mohli klamati dále své voliče, chtěli od

vlády akademické třebas nezávazné uznání něčeho, co by se vyjímalo a vykládati dalo jako státoprávní úspěch, ačkoli sami nic konkretně státoprávního nežádali a také především poslanci sami na státoprávní ústupky nevěřili. Nejmenšími státoprávníky nyní opravdu jsou mladočešti poslanci skoro všichni, ale státoprávní programm byl kdysi jich hlavním heslem, kterým porazili zpronevěřilé v té příčině Staročechy a státoprávnictvím stále ještě se mezi voliči ohánějí. Z té příčiny potřebovali vůči nedůvěřivému a nedočkavému voličstvu pomoci se strany vládní. „Nikomu za nynějších okolností ani nenapadlo žádati, aby mileráda byla uznána práva naše, nikdo neočekával slib, že práva tato stvrzena budou korunovační přísahou,“ (doznání v Národních Listech ze dne 29. m. m.), ale očekávali patrně, že hr. Thun z Vídně pošle přece několik frásí aspoň, kterých by se dalo využitkovati proti nespokojeným radikálům, třebas jen jako mlhavého slibu ve smyslu státoprávním.

Jednání takovému dostalo se jen zaslouženého trestu skutečnou vládní odpovědí. Hr. Thun byl tentokráte stokráte počestnějším nežli celá mladočeská delegace na říšské radě. Uznal, že by hříchem bylo vzbuzovati v lidu naděje klamné, kterých nemíní a nemůže splniti. Bylo by to zajisté nedůstojné pro slušnou vládu, aby na úkor pravdy hleděla zachraňovati mandaty třeba svým lidem nejoddanějším. Ano můžeme směle tvrditi, že tentokráte vláda chladnou svou odpovědí národu našemu prospěla a že částečně napravila, čím se chtěli poslanci na zájmech lidu prohřešiti. Poslanci naši byli velice lačni nějakých úspěchů, byli by se jen trochou příznivých slov chvástali jako bůh ví jakým ziskem a to by jim za znamenitý politický úspěch byli přeochotně také Němci kvitovali. Němci naopak potřebují zase důkazů, že jsou utlačováni a že my zlí Češi — jich utlačovatelé, — jsme ve všem od vlády hýčkáni; byla by se jim tedy třeba zdánlivě státoprávní odpověď Thunova hodila znamenitě za nové válečné agitační heslo. Proti dalším dávno oprávněným a dosud nesplněným požadavkům z našich nejnutnějších kulturních a hospodářských potřeb byli by pak na základě oné odpovědi vládní, mohli se tím urputněji pustiti v boj a jak znamenitě boj ten dovedou prováděti, toho dokladem výstražným pro nás jsou osudná jazyková nařízení. Proto můžeme býti aspoň po této stránce s vládní odpovědí spokojeni, že nám Němci nemohou vyčítati žádného papírového, opravdivě však nicotného úspěchu.

Zděšení v mladočeském táboře bylo z toho nicméně dokonalé. Národní Listy sice již nejsou úplně spolehlivým orgánem klubovním, ale vyslovují aspoň mínění jedné části klonící se trochu k radikálnímu směru; proto výbuchy Národních Listů, třeba nebyly úředním projevem Mladočechů, mají přece dosud velmi patrný vliv na politiku poslaneckou. Národní Listy vypadaly po adressní odpovědi jako šílené a vedly sobě úplně tak, jakoby si plným právem chtěly zasloužiti čestného názvu „Marianské houfnice“ z božích bojovníků. Na vládní odpověď tu okamžitě vztekle a zbrkle také vystřelily (29. prosince), ale jejich „první výstřel k novému boji“ byl patrně jen z papírové bouchačky. Přispěchaly hned druhý den a ohlašovaly, že na druhý výstřel sotva tak brzy dojde.

Bylo to zbytečné odvolávání, rozčilení onoho listu beztoho již nikdo nebeře vážně!

Za to na sněmě naskytla se vzácná příležitost radikální straně, aby učinila výpad proti Mladočechům. Dr. Baxa chopil se sice hned slova, ale jakkoli snadno bylo ukázati směšnost a nicotnost neupřímné opportunistické politiky naší ve Vídni, nedovedl mluvčí radikální strany přece nic lepšího podati nežli obnovené vydání bývalého frásovitého mladočešství; chopil se pohozeného a silně již pocuchaného státoprávního praporu, kterým zrovna tak se oháněl jako kdysi Mladočeši proti Staročechům. Že takové opakování starých kousků již u nás dobře netáhne, dokázaly na to zřetelně poslední volby do zemského sněmu; radikálové nikde nezmohli se ani na pořádného kandidáta proti officielním kandidátům mladočeským; jestliže taková politická veličina, jako je F. Udržal, na Rakovnicku zvítězí obzvláštní neobyčejnou většinou, je to velice truchlivým znamením pro úspěchy radikalistické. Zvolení agrárního poslance Práška· na Písecku rovněž nic neznamená pro radikální stranu, jelikož tam nebylo vlastně ani boje proti klubu, Mladočeši se napřed vzdali považujíce okres bývalého Vašatého a Ratajův beztoho za ztracený; Prášek kromě toho byl tam zvolen teprve až v užší volbě.

Radikální tažení proti Mladočechům tedy dosud úplně selhalo, jelikož radikální strana sama nepřináší naprosto nic positivního, ani v její negaci není zhola nic nového; radikálové ve všem se opičí jen a jen po Mladočeších z dřívějších dob, ačkoli by mohli věděti, že nyní k úspěchům podobného rázu, jako se jich domohli v letech 1889 a 1891 Mladočeši, bude scházeti v našem obecenstvu již naprosto důvěra v upřímnost stejným způsobem opakovaných hesel. Proto také vyzněl rozhodně na plano hlas Baxův pro všeobecné rovné hlasovací právo; komu p. dr. Baxa ve jménu radikálů toto své politické vyznání adressoval? Naše národní buržoastická společnost není pro všeobecné hlasovací právo zcela nic nadšena a se stavem dělnickým si to radikálové hůře snad ještě zkazili nežli sami Mladočeši; jejich urputný boj se sociálními demokraty odcizil jim nejspodnější vrstvy národa našeho přese všechno koketování s národním dělnictvem.

Nebyla tedy rána, kterou Baxa ve sněmu na Mladočechy mířil, naprosto nijak smrtelná; ale překvapení poslanci se strany vládní přece nevěděli k tomu žádné odpovědi a pomohli si stěží jen z nouze návrhem, aby k zodpovědění reskriptu zvolena byla sněmovní kommisse. P. dr. Engel pak mohl s jakýmsi aspoň zdáním správnosti se vymlouvati, že prozatím bylo by předčasné se tak aneb onak vyslovovati, však že kommisse již najde patřičných slov k odpovědi. Ovšem k volbě kommisse již pak nedošlo — o to se opět postarala vláda; — po přijetí prozatímního rozpočtu, místodržitel odročil sněm na neurčito. Mezitím zasedá však říšská rada a na té, myslí si naši poslanci, se již nějakým způsobem situace vyjasní; pro všechny případy získali aspoň času, v kterém si budou moci již vymysliti něco na spletení voličstva.

Polemice na radikální výčitky na sněmě předseda klubu Engel se vyhnul, že prý o úspěšnosti politiky mladočeské může jedině rozhodnouti voličstvo samo; tam tedy své odpůrce radikální vyzýval s tím doložením,

že nebude dosti pouze taktiku dosavadní kritisovati, nýbrž že bude potřebí udati, jak by se dala lépe dělati. Nedivíme se nic našim poslancům, že si nevědí nyní rady a rádi by ji odněkud uslyšeli; nikdy jsme totiž podle skutků jejich mnoho ani do jejich důmyslu ani do jejich upřímného a opravdivého přičinění mnoho nadějí neskládali. Ale v této příčině přece byla dobrá rada velmi na snadě, aby si neutržili takovou nesmrtelnou blamáž, jakou právě odnesli reskriptovou odpovědí. Když jedenkráte viděli jasně, že ani pravici nelze získati pro naše státoprávní požadavky, ani že vlády vídeňské nehodlají nijak ke splnění jich přikročiti, měli tuto skutečnost třebas trpkou a neveselou našemu národu upřímně a otevřeně vyložiti a měli se dožadovati rozhodnutí, zdali národ chce i vůči těmto nepříznivým okolnostem vytrvati neústupně při státoprávním stanovisku, či míní prozatím od těchto ideálů upustiti a domáhati se jen toho, co za daných okolností bylo by dobře splnitelné. Zatím před voliči doma se stále dušovali, že nezlomně trvají na státoprávních postulátech, ve Vídni však se jich naprosto skutkem sice vzdali, ale chtěli v náhradu za to pouze několik dvojsmyslných slov od vlády na obelstění svých vlastních lidí. Když vládě se takové žádosti jevily, jak přirozeně, nemorálními a nesplnitelnými pro povykování Němců a následovalo zasloužené jich odmítnutí, dělali páni poslanci přenáramně překvapené a zprvu se mnozí do opravdy kasali na vládu, ačkoli jedinými vinníky této ostudy byli si oni sami, jak prý jim to také ministr financí vzkázal. Zatím si hlavní vůdcové věc již dobře rozmyslili a pp. Engel, Pacák a Špindler ve svých listech vykládají, jaké jiné znamenité kořisti si z Vídně přinesli. Není potřebí dlouho snad o těch vydatných kořistech vykládati, celkem je to jen opavské gymnasium a slib o technice v Brně; neboť nařízení jazykové pro Slezsko, které ještě kromě toho se uvádělo, existuje pouze ve fantasii mladočeské; pro Čechy nevědí jiného nic uvésti, nežli že jmenován Čech presidentem vrchního soudu.

Než na Moravě o tom velikém posílení českého živlu, kterého se na př. p. Špindler jako zvláštního pokroku našich věcí dovolává, nechtí ničeho věděti. Tam sám dr. Stránský spustil velmi hrubou střelbu v Lidových Novinách nejen do vlády, nýbrž i do samé pravice. Lépe prý se vzdáti takových spojenců, kteří pro nás nic nechtí učiniti, nežli abychom s nimi udržovali vládu, která pouze míní skoncovati rakousko-uherské vyrovnání na škodu naši, aniž bychom se dočkali za to od ní jakého vděku. Bylo by to vše pěkné, kdyby to jen nehlásal p. dr. Stránský, týž dr. Stránský, jenž neostýchal se hájiti haličské volební dragonády, o kterých sami páni stančíci uznali za dobré mlčeti, a který na všechny stížnosti o násilnostech v Haliči páchaných měl pouze cynickou odpověď, že prý úřadové političtí tam žádných nesprávností nezjistili. Když takový člověk troubí úsilně do opposice, tu sice to nikterak nemůže imponovati, ale je to velmi význačným a osudným znamením pro vládu i pro nynější většinu.

Mladočeši měli hned po Novém roce (o Třech králích) velice horký den ve „Sdružení zemědělců", zrovna jakoby to byla žádaná odpověď na Englova slova ve sněmě, že o správnosti postupu poslanecké politiky může rozhodnouti jediné voličstvo. „Sdružení zemědělců" zle skritisovalo

chování poslanců vzhledem k rakousko-uherskému vyrovnání i vzhledem k celému počínání české delegace na říšské radě a rozhodlo, že čeští poslanci zemědělští mají utvořiti sdružení zájmové neodvislé ode všech politických stran. Úplná adressa nedůvěry byla tam projevena mladočeskému klubu poslaneckému; marné byly výklady a omluvy poslanců pronášené, ba některé poslance ani nepřipustili tam shromáždění rolníci ke slovu, na jiné opět pokřikováno velmi neuctivě: když proti jistému poslanci namítal jeden řečník, že by si měl pro poučení přečísti Kaizlovu „Finanční vědu", ozvala se ze shromáždění posměšná slova: „Ten přece nic nečte!" Taková nálada ovšem nemohla pány poslance nikterak radostí nadchnouti. To však pro naše lidi z venkova bylo zase nad míru karakteristické, že na konec přece byla přijata frásovitá resoluce, neslaná nemastná, z které si nikdo pořádného nic vlastně nemůže vybrati, ano skoro by se z ní snad i jakýsi projev důvěry pro klubovní politiku mohl vyčísti.

Že čeští zemědělci se chtí organisovati samostatně a neodvisle od politických stran, to bylo by úplně na místě, ale že to činí způsobem, který vzbudí snad oprávněný odpor u ostatních tříd obyvatelstva, to si měli napřed dobře rozmysliti. Zbytečné bylo na př. vyčítati poslancům, že hlasovali pro úpravu platů úřednických, když k tomu přede dvěma lety, jak se o tom na říšské radě jednalo, naprosto mlčeli. Také bylo nadsazováním a nedůsledností, když na jedné straně žádány byly pro zemské finance čelné daně přímé, ale o zvyšování daní nepřímých se při tom nechtělo ani slyšeti. Tolik naši poslanci ve Vídni nikdy nebudou míti vlivu, aby takové věci kdy mohli vymoci; také osamostatnění poslanci zemědělští i kdyby se spojili ze všech národů rakouských dohromady by toho nedokázali. To, co nám nejvíce škodí, že si totiž nedovedeme nikdy pořádně a upřímně říci pravdu, a že sami sebe nejraději různými illusemi vědomě šálíme a mateme, to velmi zřetelně vynikalo také při onom sjezdu zemědělců. Kdy konečně náš lid se naučí tomu, aby snesl a klidně vyslechl upřímnou pravdu a nedal se svésti lichocením nejhrubšího druhu? Ovšem naše kruhy vedoucí nikdy k tomu nedovedli národ vychovati,

Znamenitý státoprávní čin provedl na sněmě českém pan dr. Podlipný, který navrhl, aby české korunovační klenoty byly každoročně o slavnostech vystavovány, aby mohly býti lidem uctívány. Takových směšných vněšností středověkého rázu chytil se „nejsvobodomyslnější purkmistr té doby" královského hlavního města Prahy. O svobodomyslnosti purkmistrově a vůbec celé městské rady pražské nejpěknějším dokladem je také konečný návrh na rozšíření volebního práva do obecního zastupitelstva. Volební právo budou míti podle něho ti, kteří platí nejméně 4 zl. daní přímých. Reformou berní bylo z daně výdělkové sleveno 20—25% a slevy ty rozdělí se valnou většinou na živnostníky nejchudší, tak že nejnižším (pětizlatovým) poplatníkům bude nejméně asi $^1/_3$ předešlé daně odepsána. Tím četní dosavadní pětizlatoví muži nebudou příště ani 4 zl. daně odváděti a zůstanou tedy nicméně také podle návrhů městské rady z volebního práva vyloučeni, ačkoli je před reformou berní měli. Není tedy onen návrh míněn na rozšíření

nýbrž spíše na omezení bývalého volebního práva (před r. 1898). Se čtvrtým volebním sborem, na který se po příkladě vídeňském starosta pražský odvolával, nemínilo se to nikterak do pravdy, byla to jen pouhá záminka k odkladu celé opravy.

V Uhrách po Novém roce nastal stav mimo zákon, jelikož parlament nepovolil ani rozpočet ani neprodloužil úmluvu s Rakouskem ani s bankou cedulovou; vládě uherské není po ruce absolutistický čl. 14. jako v Cislajtanii, lex Tiszova, která měla mezeru tu zahraditi, neodvážila se po Novém roce na světlo boží. Banffy vůči tomuto stavu úplně kapituloval a opposici dal za pravdu tím, že zastaveno bylo exekvování daní i jejich nedoplatků, že nováčci odváděni byli ještě před Novým rokem již na r. 1899. Ovšem stav takový není na dlouhou dobu udržitelný a proto strana vládní namáhá se, aby odvrátila opposici od obstrukce a zdá se, že by v té příčině byla ochotna i samého Banffyho obětovati, ačkoli o Novém roce Banffy mluvil ještě velmi sebevědomě. Nyní již se krise vládní nedá nikterak popírati. Nejlepší z toho je to, že útraty všeho odnese asi Cislajtanie; neboť všechny sliby, které Banffy vzhledem ke zvýšení kvoty uherské dal, vezmou s pádem jeho zcela jistě za své. Kromě toho žádá opposice úplné hospodářské osamostatnění Uher, co by ve svých důsledcích znamenalo zrušení unie realní a přechod k pouhé unii personalní.

Velikého pokřiku pruských listů a našich německých opposičních orgánů pro svou trochu vážnější odpověď v příčině vypovídání rakouských poddaných z Pruska utekl se patrně ministerský předseda Thun a podal o vánocích v úředním listě (ve „Wiener Abendpost") velmi pokorně vysvětlení, které se jevilo skoro jako odvoláním, ano až odprošováním domnělých prý nedorozumnění.

V Praze dne 11. ledna 1899. *P.*

*

V sousední říši německé hlavně otázky vnitřní zaměstnávaly mysli kruhů politických, které však neobjímají tak široké vrstvy lidu jako před málo ještě lety, neboť popříti se nedá, že od odstoupení Bismarkova zájem obecenstva na politice značně poklesl. Nejnovější výkvět státního umění pruského ministra von der Recka, a jeho šlesvického následovatele von Köllera, nadrobil německému obchodnictvu novoroční dárek, za který totéž jest původcům asi velmi málo vděčno. Aby seslaben byl odpor severošlesvických Dánů vytrvale vzdorujících germanisaci okny i dveřmi se na ně hrnoucí, zmíněný vrchní president vypověděl všechny Dány z království, a jeho podřízení orgánové se již o to postarali, aby opatření bylo provedeno hodně „stramm". Dánský ministerský předseda neodpověděl na to sebevědomě zakončenou řečí, kterou by později byl potřeboval kommentovati takřka odprošujícím poloúředním communiqué, ale za to dostavila se „promptně" jiná mnohem účinnější odveta: přerušení čilých obchodních styků s Německem se strany dánské.

Tento krok imponuje nejen u nás, kde přes všecky vlastenecké

přísahy podobné retorse jsme neschopni, ale i v Německu, a to tím více, že i Norové a Švédové mnozí prohlašují se solidárními s jižnějšími soukmenovci a odmítají německé zboží. Proto také obchodní komora barmenská a hagenská upozornily již pruskou vládu na škodlivost vypovídací politiky, a dvě veliké firmy německé hleděly zachrániti pro sebe dánský trh výslovným odsouzením nejnovějšího pruského barbarství. Se záležitostí touto souvisí disciplinární vyšetřování, zavedené na rozkaz ministra vyučování dra Bossa, s řádným univ. prof. berlínským drem Delbrückem, bývalým učitelem v rodině nešťastného Bedřicha III. pro rázné stigmatisování Köllerových správních necitelností ve známém časopisu Preussische Jahrbücher; vyšetřování způsobuje mezi neodvislejšími živly značné vzrušení. — Však ku podivu přináší nový rok z říše dobrých mravů zvěst o spravedlivém skutku, vzácnějším nad květ aloë: zmíněný posledně ministr přiznal jazyku litevskému jako vyučovacímu dosti značně rozšířenou platnost ve škole obecné, a pak i v kostele, než dosud; ústupek, kterého se Poláci v dohledné době nedočkají. — Domov svých předků odkázal Vilému II. starý šlechtic východopruský, poslední svého rodu; počet zámků „nejkřesťanštějšího krále“ dostoupil tím čísla 50; jen v Berlíně a Postupimě má jich císař — 16!

Ve Francii „drama dreyfussovské“ stále ještě jest osou všeho dění, než referent otevřeně se zříká úsudku o této neblahé záležitosti, poněvadž není možno ze zpráv vesměs strannicky zabarvených učiniti sobě úsudek jen trochu objektivní. O differencích mezi Anglií a Francií v Africe a ve Východní Asii bude promluveno v některém z čísel příštích, pro dnes jen podotýkáme, že za svůj neúspěch v otázce fašodské Francouzové poněkud byli odškodněni zajetím muhammedánského fanatika Samorya, jenž po 18 let byl nejnebezpečnějším odpůrcem panství francouzského v západním Sudanu.

Anglie dosud odpočívá na vavřínech dvojího triumfu, krvavého vítězství nad omdurmanským chalifem, a diplomatického pokoření Francie v otázce fašodské; ale radost tuto kalí strach z rostoucí moci Francie a Ruska v Číně, jednom z nejdůležitějších polí obchodní činnosti britské. Za to v Indii nehledě k rejdům „bláznivého“ mully (derviše) na afganské hranici a moru v Bombaiyi jest poměrně ticho; od nového místokrále lorda Curzona, cestovatele asijského a dobrého znalce poměrů — jak se zdá — mnoho se očekává.

Kdežto v Belgii spor demokratického kněze Daense s vládně-zpátečnickým biskupem gentským Stillemansem, v Norsku a Švédsku vytrvalé snahy sněmu norského po rozvázání unie norskošvédské, v Italii neutěšený stav hospodářský a záłusky habešského krále králův Menelika na (italskou) osadu Massavu, kalily sváteční klid těch, jimž vůlí anebo dopuštěním osudu řízení věcí veřejných bylo svěřeno: v Rusku mrazivý chlad ovíval během krátké, smutné slavnosti odhalení pomníku Mickiewiczova ve Varšavě naději plné hlavy polských Ugodowců a ve Španělsku povolaní i nepovolaní lékaři nabízeli se, že zhojí rány těžce zkoušené země a předstihovali se s návrhy na reformu veškerých její zřízení.

J. M. P.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Absolutismus ve státním hospodářství před Litavou i za ní; odstavený zákon o platech státním sluhům; novinový kolek — Vzrůstání samosprávných přirážek; bída v rozpočtu království Českého; vládní sliby — Nová břemena; mladočeské vymoženosti rozbourány; další rostoucí bída zemských financí — Nevhodnost a nespravedlivost zemské daně ze služného — Zvýšená daň z akciových podniků — Valutní zákony; škody z nevyřízeného vyrovnání s Uhrami — Hospodářství obecní s elektrickými drahami.

R. 1898 byl již pro hospodářství státní úplně rokem absolutistické vlády a nový rok počíná ovšem zrovna tak. Netknuty říšskou radou zůstaly rozpočty na rok loňský i letošní; vydávány byly peníze na účet obou polovic říše, které nebyly povoleny delegacemi; vlády cislajtanská a říšská vůbec vládly tak neomezeně poplatnickými penězi, jakoby ani žádných parlamentů nebylo. Abychom si neměli co vyčítati s Uhry, o to se opět přičinila uherská opposice, neboť i tam vládne se od Nového roku bez povoleného rozpočtu. Také hospodářský poměr obou polovic říší nespočívá nyní již na žádném sněmovním usnesení, nýbrž před Litavou i za ní udržován je vůlí a mocí obou vlád. Veselá to zajisté konstituce, když zákonná zastupitelstva lidu nemají co mluviti do nejdůležitějších a nejživotnějších otázek občanstva se dotýkajících co nejbolestněji.

Vláda ani se neváže těmi málo usneseními, ke kterým přece poslanecká sněmovna přese všechnu obstrukci dospěla. Ve sněmovně poslanecké přijat byl totiž zákon o zvýšených platech státním sluhům, ale s takovou doložkou, proti které se vláda úsilovně bránila, totiž, aby platnost jeho počínala dnem 1. ledna t. r. Vláda však chtěla platnost jeho stanoviti dnem prohlášení a prohlásiti jej mínila teprve tehdy, až by dostala zákonné usnesení o zvýšené dani cukerní. Pomoc proti poslanecké sněmovně byla velmi snadna, jelikož tu ještě je sněmovna panská na opravu a té vůbec již zákon ten nebyl předložen. Tak naskytne se zase brzy příležitost usnesení poslanecké sněmovny opraviti, až se vrátí předloha ze sněmovny panské. Dodatek vládě nemilý a nepohodlný přijat byl pouze pro nedbalost pravice, jejíž poslanci se příliš záhy rozjeli na vánoční svátky. — Z podobného důvodu jako zvýšení platů sluhům státním odložil finanční ministr Kaizl zrušení novinového kolku a státních mýt na silnicích a to zajisté podle nedávného úředního prohlášení definitivně do té doby, pokud nebudou tu vyšší daně na ukrytí těchto mezer ve státních důchodech.

Hůře dotírá se na oči všem bída financí zemských a ostatních samosprávných hospodářství, kterým již nelze nijak jinak pomoci, leč velmi vydatným přidržením státu, aby přispěl ze svých důchodů, když všechny berní prameny již pro sebe dávno tak obsadil a skonfiskoval, že již nezbývá tu skoro ničeho bráti pro korporace samosprávné. Největší bída je pak zrovna v království Českém, které, ačkoli je korunní zemí nejbohatší, tone v nejhorších nesnázích a nedovede si již po léta pomáhati jinak nežli děláním velikých dluhů na ukrytí běžných rozpočtových vydání neukrytých samostatnými příjmy a nade vši míru zvýšenými přirážkami k přímým daním kromě osobní daně důchodové. V r. 1895 vybíralo se v království Českém všech přirážek (zemských, okresních, obecních, školních a j.) průměrně přes 94% (přičtou-li se k tomu také přirážky obchodních komor). Od té doby vzrostly přirážky zemské

o 12%, ale zároveň vzrůstají také přirážky jiné, tak že nikterak nechybíme, když odhadneme výši přirážek samosprávných průměrně nejméně na 110% daní přímých. Přirážky ty rozumějí se však při dani domovní a pozemkové z celé daně, jaká byla před slevami povolenými berní reformou; jelikož ze státní daně domovní a pozemkové sleveno dosud 10%, znamená to tedy, že na každých 90 zl. těchto státních daní musí se v Čechách připláceti nejméně 110 zl. na potřeby samosprávné, čili že vedle každých 100 zl. státu odváděných připadá na poplatníky tyto ještě přes 122 zl. k účelům autonomním.

A přece všecko to ani zdaleka nepostačuje. Rozpočet zemským výborem českým na r. 1899 předložený vykazuje 22·06 mil. zl. potřeby zemské, proti kterým samostatná úhrada jest pouze 1·78 mil. zl. a 0·77 mil. zl. činí přímé daně přikázané království Českému od státu. Zbývá tedy neuhraženého schodku 19·51 mil. zl., na který vynesou zemské 51%ní přirážky k daním přímým 15·68 mil. zl., takže bude nutné 3.83 mil. zl. ukrýti zemskou výpůjčkou. Výpočet ten však není zajisté úplný, sněm beze vší pochyby bude nucen rozmnožiti značně vydání, — jako to činil dosud vždy — ale příjmy zvýšiti nějakým způsobem již nelze (leda by se zvýšila přirážka, k čemu ovšem není žádné chuti). Lze tedy říci nyní s plnou bezpečností, že království České musí v budoucím roce udělati nový dluh nejméně 4 mil. zl. Hospodářství to je zajisté hrozné a opakuje se již po několik let, nemohlo by vésti leč k naprostému úpadku a konečné insolvenci. Do této doby musíme již v Čechách na zemský dluh ročně spláceti 1⅛ mil. zl. a novým dluhem vzrostou vydání ta již asi na 1⅓ mil. zl. ročně tedy asi tolik, že by na to musila býti přirážka přes 4%.

Tento zoufalý stav zemských financí konečně počíná již děsiti samu vládu. Dr. Herold učinil v kratičkém vánočním zasedání dotaz, kterak míní vláda této nouzi odpomoci a odpověď naň byla již patrně místodržitelem či vlastně ministrem financí připravena. Začala velmi slibně, že vládě záleží prý na hospodářském zdaru království Českého a že nemůže býti nikterak dopuštěno, aby snad postihla království to finanční katastrofa. Než v konkretních plánech na to ohlášených nebylo nic nežli sliby, k tomu velmi neutěšené, kterými hrozí různým poplatníkům nová nemálo nenáviděná břemena. Především ohlášen projekt vládou prý již vypracovaný o nové dani na služné, a o zdanění menších bankovních ústavů (spořitelen a záložen). To však vynese pouze maličkost asi 700.000 zl. ročně; bude tedy nutné uložiti (snad samostatnou zemskou) daň spotřební na líh a pivo, jichž zvýšení prozatím na říšské radě bylo zmařeno. — Patrně toto prohlášení bylo nejméně mladočeským poslancům milé, jelikož ti se chlubili, že právě v té příčině zlepšili rakousko-uherské vyrovnání zažehnavše zvýšení daně pivní; — tu najednou má býti po všech takových vymoženostech! Další návrhy vládní neměly již nijakého hlubšího dosahu: zavedení progressivních přirážek -- zamilovaná to myšlenka nynějšího finančního ministra — narazí na zcela jiné obtíže nežli technické (jak finanční ministr myslí), budou tomu odporovati především postižení nejvyšší poplatníci sami, kteří mají ve sněmě většinu.

Také úprava dědické daně státní je zajisté ještě velmi vzdálená, aby mohlo se na základě jejím pomýšleti na samostatnou dědickou daň zemskou; konečně samosprávné poplatky vyměřované na úplatu úředního jednání samosprávných orgánů, toť by mohlo dáti výnos zrovna jen malicherný (aspoň jistě tak pro finance zemské) a nezasluhovalo to vlastně ani zmínky vedle jiných již uvedených zdrojů. —

Možno tedy říci, že chystaná vládní akce na ozdravění zemských financí nikterak na žádné straně neuspokojila, ukázalo se, že máme hodně daleko od toho, abychom se mohli těšiti na odklizení nynějšího zoufalého dlužení. A co bude, až se uvidí nezbytí vydání zemská ještě dále zvyšovati? Země nese většinu nákladů na obecné školství a toto školství je nyní nejubožejší popelkou; mnozí učitelé na obecných venkovských školách budou mnohem hůře placeni nežli státní sluhové beze všeho předběžného vzdělání. Zajisté ta nesrovnalost nemůže na dlouho se držeti. K tomu nynější počet škol a tříd naprosto nepostačuje nepřihlížejíce ani k tomu, že rostoucí populace přiměje k dalšímu zakládání a rozšiřování škol. Rovně tak porostou potřeby odborného pokračovacího školství a záruky, které vzala země na sebe stavbou místních drah, dojdou náležitého výrazu teprve v budoucích rozpočtech. Na takové vyhlídky nejsou tu ani žádné vládní sliby, jak daleko teprve bude k pomocným skutkům?

Také prostředky vládou dosud navrhované nelze napořád schvalovati. Opravená Steinbachova berní reforma přinesla značnou úlevu všem, kteří jsou nuceni svým osobním přičiněním si své živobytí vydělávati; bylo to jen zcela v pořádku. Je to proti všem zásadám spravedlivosti v moderní finanční vědě hlásaným, aby lidé živící se svým přičiněním vlastním měli býti berněmi tíže postiženi nežli lidé, kteří béřou důchod svůj beze všeho vlastního namáhání z výnosných kapitálů. Nyní však hrozí všem těm, kteří na základě služební smlouvy dostávají za své výkony stálé platy, že budou postiženi novou zemskou daní ze služného. V čem státní pokladna, vyhovujíc spravedlnosti, přetíženým úředníkům ulevila, to nyní má býti podle návrhů vládních vymáháno pro pokladnu zemskou. Tato věc je také v jiném ještě směru choulostivá, jelikož zemské daně ze služného nebudou asi všude, — aspoň ne všude stejné — tím bude úřednictvo v Čechách, kde ona daň má býti především zavedena, mnohem hůře postaveno nežli v zemích ostatních. To by zajisté při jinak lehko možné pohyblivosti úřednických sil mohlo míti vliv také na kvalitu úřednictva samého. Každým způsobem je daň ze služného z daní nejméně spravedlivých a vedle toho velmi málo výnosnou, jak to vysvítá také z vládních slov samých i bylo by lépe pustiti ji zcela.

Podle nové úpravy výdělkové daně na podniky povinné k veřejnému účtování, budou u nás akciové společnosti, zejména dráhy a banky platiti nepoměrně vyšší daně. Že tím svět bursovní nemálo byl překvapen, je opravdu s podivením; vždyť bursiáni dovedou přece dobře počítati a mohli podle slov zákona dávno již před uzákoněním berní reformy věděti, jaká nová břemena tím kapitalistům nastanou. Nicméně, když se zvědělo, že dráha Buštěhradská na př. bude platit daň o půl milionu zl. větší,

zarazilo to velice spekulaci; podobně nebyl kreditní ústav vídeňský připraven na to, že jeho daň tak silně vstoupne, aby tím snad 1—2 zl. na dividendě ubylo. Je viděti, že ze starého zvyku a z pohodlnosti zapomíná se často na věci nejpatrnější také v kruzích odborníků.

Rakouskouherská banka pocítila pro sebe v minulém roce již blahodárné účinky valutní reformy. Následkem vzetí státovek a salinek z oběhu byly také nároky na banku cedulovou znatelně větší; papírových peněz se nedostávalo a tím od banky žádáno více úvěru a vydáno bylo více bankovek. Ke konci tohoto roku byl stav bankovních aktiv největším vůbec za její existence a rovně tak i oběh bankovek. Dani podrobených bankovek kolovalo přes 45 mil. zl. — Podle toho vypadl také čistý zisk banky, který se za loňský rok páčí na $7^{1}/_{8}$ mil. zl. a zůstává jen velmi málo pozadu za velkým ziskem r. 1895, ačkoli banka má nyní mnohem větší regii (hlavně zvýšením platů úředníkům). Ze zisku toho a z bankovek daní podrobených připadalo letos státu přes $^{1}/_{2}$ mil. zl., čehož užívá se — jak známo — k odpisu dluhu státního, který se tím zmenšil na $75^{1}/_{2}$ mil. (bývalý dluh 80 milionový).

Podle poslední uzavírky naší banky cedulové můžeme aspoň částečně posouditi, jaká škoda plyne z toho, že ujednání rakouskouherské nemůže dovedeno býti ke konci. Nové ujednání s bankou cedulovou je pro nás velmi nevýhodné a vůči Uhrům budeme nepoměrně skráceni, ale nynější přechodný stav jest ještě značně horší. Kdyby smlouva s rakouskouherskou bankou byla definitivně vyřízena, dostala by banka od naší polovice říše 30 mil. zl. v drahém kovu (ve zlatě), které nyní neužitečně jsou přece již vázány k účelům valutním v pokladnách státních. Tím by zisk banky stoupl nejméně asi o 1·2 mil. (4% z 30 mil.). Páčil by se tedy její čistý zisk přes $8^{1}/_{2}$ mil. zl. Z toho by 10% odpadlo na reservní fondy a ze zbývajících 7·65 mil. zl. dostali by akcionáři 4·2 mil. zl., ze zbytku 3·45 mil. by oběma státům připadlo *1·725* mil. zl. a s daní tedy skoro *2* mil. zl., obnos skoro čtyřnásobný proti dosavadnímu; ovšem značný podíl z toho připadl by Uhrám. Nicméně, kdybychom i počítali na Uhry přes 40%, dostala by Cislajtanie asi 1·1 milionů zl. a splátku od Uher k tomu 180.000 na dluh bance splacený.

Pěkné hospodářství s obecními penězi na radnici pražské konečně došlo povšimnutí také ve sboru obecních starších, když jednalo se o rozpočet elektrických drah. Ovšem výtky nebyly ani úplné ani nebyly dosti důrazným a upřímným způsobem uvedeny. Pražská obec přejala koňskou tramway za velmi drahé peníze, ačkoli ji mohla dostati při náležitém postupování a šetření obecních důchodů za cenu aspoň poloviční. Když za bezcenou věc se vydá více než dva miliony zl., rozumí se, že je pak těžko docíliti nějakých výtěžků pro obec. Sestavený rozpočet nedoznal tedy žádného nadšeného přivítání na radnici a hledala se vina tu i tam, ale aby se uhodilo na pravé vinníky, totiž na zastupitelstvo samo, které tak nevýhodný obchod udělalo, k tomu páni ovšem neměli dosti upřímnosti. Ale chyba neodčinitelná je tu již, potřebí tedy nedělati chyb nových. Poněvadž kapitál vynaložený se dostatečně nezúrokoval, připadla moudrá správa uličních drah obecních na myšlenku docíliti vyšších výtěžků zvý-

šením jízdného. Než mnozí lidé si to pak rozmyslili a chodí raději pěšky; nejlépe je to viděti z výkazu o frekvenci, která za listopad a prosinec zůstává daleko pod průměrem dřívějším. Páni se přepočetli, zvýšením jízdného příjmy na tramwayi nestouply, spíše jich ubylo. S přeměnou koňské dráhy se nijak nepospíchá, dosud pouze $1^3/_4$ *km* proměněno na pohon elektrický; nové dráhy se také nezřizují. Nevyzpytatelné je však to, že jsou nyní naprosto passivní linie, poněvadž se slavná správa nepostarala o řádné připojení, kterého se mohlo docíliti hravě v několika dnech. Po trati z Karlova náměstí k mostu Palackého se jezdí s úplně prázdnými vozy, jelikož nikdo přece nebude na krátkou vzdálenost asi pětkráte přesedati; stačilo však pouze $^3/_4$ *km* elektrické dráhy, aby linie ta připojena byla ke dráze košířské, již obec může každou chvíli vyvlastniti a linie ona byla by se stala jednou z nejvýnosnějších. Je tomu již půl roku skoro, co Hlas Národa na tuto mezeru upozorňoval, ale v obecním zastupitelstvu patrně nikdo nic podobného nečte, neboť se tam o tom nestalo ani zmínky.

Vedle toho elektrické dráhy staly se znamenitými zákazníky berlínských firem, zrovna tak jako to dělají ve Vídni. Snad bylo možné se tu bez německých nám nepřátelských závodů obejíti; aspoň pro nutnost pomoci berlínské nebylo uvedeno dosti přesvědčivých důvodů. — Když mnohé z oněch podstatných námitek byly předneseny na radnici proti správní radě elektrických drah, odpovídalo se na to jen podrážděným tonem, jakoby se nic ani nesmělo vytýkati; dr. Černohorský hned mluvil o tom, že se chce podnik obecní ubiti a podobné všeobecné fráse. Kritika tedy nebude dovolena, aby se obecní podnik neubil?

V Praze, 12. ledna 1899. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Výroční přehledy o stavu našeho průmyslu — Rozkvět Německa a Ameriky — Papírnictví, průmysl textilní, železářský a strojnický — Těžení hnědého uhlí severočeského — Cukrovarnictví a pivovarství — Železářský kartel a Karel Wittgenstein — Aféra ústecké cukerní rafinerie — Německý průmysl podkrkonošský — Slabé počátky české podnikavosti — Národněhospodářský romantism — Jak rozumí maloživnostnictvo zemskému jubilejnímu fondu úvěrnímu — „Umělecký průmysl“ vídeňský a krise ve vídeňském museu pro umění a průmysl — Rak.-uher. obchodní smlouva s Japanem a obchodní smlouva francouzskoitalská.

Výroční přehledy o stavu průmyslu vyznívají neutěšeně, zejména srovnávají-li poměry naše s rozkvětem Německa i Ameriky. Americká Unie, která vyváží dnes již do Evropy za 1200 mil. dolarů a dováží za to z Evropy jen za 600 milionů, snaží se po dobytí Kuby a Portorika krýti zejména svou spotřebu cukru vlastní výrobou a dovozem z těchto nově nabytých kolonií. Do 7 let budou prý s to, aby se obešli bez veškerého cukerního dovozu evropského. Za těchto okolností bylo potěšitelno, že podařilo se některým cukrovarům našim dobýti odbytu ve Vých. Indii. Ale co nepokazily tarifní skoky a jiné chikany Lloydu, chce svému cukrovarství dobyti vláda uherská, která jdouc po stopách, průmyslem naším vyhledaných, snaží se energičtěji a obětavěji svésti vývoz cukru na cukrovary uherské přes Rjeku.

Také papírnictví trpí. Patřilo dříve k nejvýnosnějším průmyslovým

odvětvím, i část anglických časopisů bývala tištěna na papíře rakouském a specielně českém. Nyní dodávají gros obyčejného papíru do Anglie papírny americké, k tomu přistupuje soutěž Finska s bohatými hvozdy, levným uhlím a příznivým spojením vodním, a levný vývoz našeho dříví podporuje vznik papírnictví i v Německu. Nyní hodlají v Americe vyráběti papír i z listů kukuřicových.

Textilnictví naše a vůbec na pevnině evropské vázne soutěží Anglie, v tomto oboru zvlášť v jemné konfekci a modním zboží mužském opět zmohutnělé, kdežto ve zboží ženském vkus a rozmar ženský lépe vystihují Francie a Italie.

V oboru železného i strojnického průmyslu vystupuje Amerika rovněž čile jako v průmyslu chemickém, potravinářském a j. Amerika dováží do Čech a Moravy obilí, margarin, kotonový olej atd. a průplav nicaragský, který nyní zajisté v málo letech bude zbudován, zkrátí o mnoho dní cestu a usnadní konkurenci zemím západoamerickým v Evropě.

Přes to železářství naše zásluhou kartelu, který protekcí vysokého ochranného cla udržuje domácí ceny železa na výši zjednávající železárnám našim zisky neobyčejné, prospívalo jako málokteré jiné odvětví průmyslu a výkonnost jeho hutí byla do nejvyšší míry napjata.

Budování drah lokálních, doplňování dlouho zanedbávaného zařízení železnic starších, četně stavby kasáren, plynáren, mostů atd. zjednaly i za celkové průmyslové stagnace železářství našemu odbyt neobyčejný.

Průmysl strojnický, domácími objednávkami málo zaměstnaný, těžil z obrovského hospodářského rozkvětu německého: poněvadž německé továrny nemohly stačiti objednávkám, připadly četné dodávky zahraniční, zejména v Rusku a Italii, strojírnám českým. Pražská akciová strojírna (Daňkovka) zakoupila strojovnu slanskou (Bolzano, Tedesco a spol.), která od poslední stávky dělnické nemohla se zotaviti. Akciový kapitál Daňkovky byl proto zvýšen z 2.15 mil. na 2.58 mil. zl.

Také uhelným dolům dařilo se dobře. Hnědého uhlí v dolech severočeských vytěženo bylo loni přes 173 miliony mctů, o 5 mil. ctů více než v r. 1897 a o 20 milionů ctů více než v r. 1896. Dosud odchází 47% celé výroby hnědouhelné do ciziny, oplodňujíc její průmyslovou konkurenci. V posledních letech stoupá však domácí spotřeba tohoto uhlí daleko značněji než spotřeba zahraniční, která na př. ještě v r. 1890 činila plných 55% celého těžení, a provedenou kanalisací Vltavy a bohdá i malého Labe domácí spotřeba českého hnědého uhlí na prospěch českého průmyslu zajisté ještě značněji stoupne.

Cukrovarství našemu nynější kampaň po krisi posledního roku se vydařila. Úroda cukrovky byla hojná, kvalita její výborná, výroba v nynější kampani (od září 1898) páčí se na 10 mil. mctů naproti 8.3 mil. ctů v roce minulém (1897-98).

Výroba lihu i piva v poslední kampani celkem málo se zvětšila. Piva vyrobilo se v Rakousku v kampani 1897-98 19·2 mil. hl., proti loňsku jen o 159.000 hl. více, z čehož připadá na Čechy 8·5 mil., na Dolní Rakousy 3·9 mil. hl. Úbytek pocítily zejména obrovské pivovary dolnorakouské (Švechat klesl z 751.220 hl. na 695.330 hl., St. Marx ze 581.900 hl. na 569.600 hl. atd.).

Celkem nejhůře dařilo se textilnictví, kde obmezování výroby a úpadky dosáhly stupně naproti jiným letům nebývalého. —

Na obratu roku měl průmysl rakouský aféru opravdu sensační, aféru železářského kartelu či vlastně Wittgensteinovu. Neobyčejný, právě tak energický jako bezohledný tento průmyslník-spekulant využitkovával do krajnosti vysokého cla, jaké v Rakousku na dovoz surového železa jest uloženo, zbudovav kartel železáren a zdrtiv nebo pohltiv podniky, které by byly záměry jeho mohly křižovati.

Ceny železa udržovány byly na nepoměrné výši, doly železné vykořisťovány byly namnoze způsobem přímo loupeživým, co málo vynášelo, bylo opouštěno, vše směřovalo k tomu zabezpečiti kartelovaným společnostem zisky neobyčejné.

Zvelebiv pražskou železářskou společnost v Kladně, obrátil se ku železářství štýrskému a zmonopolisoval málem veškeré těžení železa v Předlitavsku. Zvěděla-li bursa, že se Wittgenstein počíná zajímati o jistý průmyslový podnik, stoupaly ihned jeho akcie skoky obrovskými.

Tu najednou v prosinci m. r. roznesla se zvěst, že Pražská železářská společnost hodlá prostě rozděliti mezi sebe od let hromaděné milionové speciální a tajné reservy splacením 95 zl. na každou akcii.

Vypukla bouře, kde kdo věděl nyní o neudržitelnosti vysokého cla na železo a o zhoubném působení vysokých cen železa na celý skoro ostatní průmysl, vláda hrozila snížením cel a dopravních sazeb, v parlamentě a na sněmích podávány byly interpelace, správní radové společností, kteří po léta nechávali si líbiti závratné stoupání kursů a tučné tantiémy, najednou odříkali se dosavadního poloboha, až Wittgenstein svých rozhodujících míst v železářství rakouském skoro vesměs se vzdal.

Malý Napoleon rakouského železářství hozen tedy přes palubu. Ponechá si ovšem získané miliony právě tak, jako nevrátí své zisky bursa ani jeho druzi ve společnostech železářských, kteří těživše bez vlastního namáhání z jeho rozhledu a neúprosné důslednosti nyní po pilátovsku umývají si ruce. Bude však od nynějška železo lacinější?

První, kdo se dal na ústup, byla — zde jako jinde — vláda. Zvýšiti clo na železo nedopustí vláda uherská, jelikož i železářství uherskému z dosavadních poměrů plynulo hojně prospěchu, snížiti železniční sazby na dovoz železa z ciziny bylo by prostředkem zhola nedostatečným, a tak vláda, zdá se, že ani neodpoví k interpelaci Kramářově, kterou si sama objednala a — vyjednává s ředitelem Pražské železářské společnosti, aby jednotlivá odvětví průmyslová, vysokými cenami zvlášť tísněná, dosáhla takové slevy, jakou kartel laskavě povolí . . . —

Zatímního ukončení došla aféra, o které v říjnu jsme se zmínili, aféra ústecké cukerní rafinerie. Rafinerie tato přijala od hamburské komerční banky zápůjčku 4 a půl milionu marek, za které zastavila cukr uložený ve skladištích rak. severozápadní paroplavební společnosti. Ale zboží toto způsobem dosud nevysvětleným ze skladišť zmizelo a tak nezbylo bankám, které s touto rafinerií v obchodním spojení stály, než převzíti na úhradu svých pohledávek celý podnik ve vlastní správu.

Rafinerii provozuje nyní pod vlastní firmou hospodářská úvěrní banka v Praze, která ústeckou aférou přechodně rovněž nemálo byla

dotčena. Poněvadž rafinerie tato jinak dobře jest situována, slibuje převzetí její bankovním ústavem pražským prospívání volnější, ale bezpečnější, prosté spekulační hazardnosti a usnadněné nad to kartelem a všeobecnou nynější příznivější situací výroby cukerní.

Co je však na tom všem průmyslu českého mimo pivovarství a cukrovarství? V novoročním čísle ukázala „Politik“, jak vodní sílu řek krkonošských využitkovává velkoprůmysl skoro vesměs německý. V širokém údolí mohutné Úpy jsou největší průmyslová místa Maršov, Poříčí a Trutnov. Piettova veliká a vzorně zařízená továrna na květinový a cigaretový papír v Maršově zaměstnává na 450 dělníků, v Trutnově má Faltisova přádelna na lněnou přízi 1400 dělníků, Haasova přádelna 1100 dělníků, lněné přádelny v Poříčí mají dohromady rovněž na 1200 dělníků, o bělírnách, tkalcovnách, papírnách, parních mlýnech, pilách atd. ani nemluvíc. Vrchlabí má 2 přádelny na len dohromady asi s 3000 dělníky, dvě přádelny na bavlnu, přádelnu na jutu, pět bělíren na plátno, bělírnu na přízi, papírnu, továrnu na cellulosu, slévárnu, strojírnu atd. Hostinné vyniká velkolepým papírnictvím, má však i větší strojírnu, slévárnu a kotlárnu, přádelnu na len, tkalcovnu na hedvábí, bělírnu a apretovnu. Českým je tu pouze částečně dělnictvo.

V srpnu m. r. Národní Listy rovněž ukazovaly na průmyslový a germanisační ruch německý v Podkrkonoší. Němec zakoupí výhodné místo pro průmyslový závod, aniž kdo o jeho úmyslu má tušení, zakoupí a slušně zaplatí i závod dobře prospívající — našinec buď vše napřed chvástavě rozhlásí nebo chytrácky čeká, až podnik jiným zařízený zkrachuje, aby pak s diskreditovaným závodem sám dále neutěšeně zápasil. Koupí-li Němec mlýn, je z něho v krátce bělidlo na bavlnu, nebo pod. průmyslový podnik; koupí-li jej Čech, zřídí z něho nanejvýš cihelnu nebo živoří dále s nemoderním mlýnským zařízením a naříká na mlecí řízení a uherskou konkurenci. Česká půda, české dělnictvo, ale zúrodnění dostává se jim podnikavostí německou.

A tak je skoro napořád Němec průmyslníkem, Čech dělníkem. Hýbáme se, podnikavost naše se zvedá, přibylo v loni několik podniků — Česká průmyslová banka, Česká společnost pro obchod a průmysl se svým velkoobchodem hedvábnickým, Pražská akc. společnost pro drobné dráhy a elektřinu, Český průmysl pro výrobu a zužitkování kyseliny uhličité v Praze, pivovar pražských sládků a j. menší podniky — ale vše jde nesmírně pomalu u národa, jinak tak vznětlivého.

A při tom ještě uvažuje se zcela vážně, mají-li se zakládati dříve „národní“ továrny či „národní“ obchody, jako bychom nepotřebovali průmyslu i obchodu a jako by bylo vůbec možno a vhodno podnikatelský ruch s nějaké kathedry časopisecké říditi a mistrovati ...

Národněhospodářský romantism našel si nový objekt, nové heslo: Budiž zřízena národní papírna. „Bude dělat divy,“ „přijímejte přihlášky hned s penězi“, noviny, i venkovské, oplývají povzbuzujícími projevy, záleží prý jen na výboru „Národního podniku“, dovede-li k součinnosti vyvolati velikou latentní sílu, oznamující tak nepochybně svoji mohutnost (N. L. 27. listop.).

„Národní podnik“ má — chudák — s latentními silami a národně-

hospodářským nadšením sám zkušenosti nejsmutnější. V prvním nadšení bylo na něj upsáno v novinách s udáním plných jmen účastníků plných 200.000 zl., ale složena z těchto chlubných úpisů sotva třetina, celý obnos podílů složených činil koncem r. 1897 pouze 142.270 zl. (jen menšinou od původních subskribentů) a podnik musil svůj základní a provozovací kapitál rozmnožiti značnou hypotekární zápůjčkou. Také výrobek jeho, který při novosti podniku dosti záhy dosáhl jakosti úplně uspokojivé, razil si půdu v obecenstvu jen zvolna a s obtížemi a obchodnictvo musilo býti namnoze odběratelstvem přímo donucováno, aby výrobky Národního podniku na sklad bralo. Nedostatek kapitálu pak vadí dosud zvětšení výroby, ačkoliv prospívání podniku jest dnes již úplně zabezpečeno a podnik hned prvního roku vyplácel 4procentní dividendu.

A nyní opět „národní“ papírnu, snad jako nové odvětví Národního podniku s nepatrnými podíly 10zlatovými! Proč právě papírna a proč na ni hned vějičku národní, když je tím uváděn nejenom v boykot Němců, ale i v neváźnost u nás samých, když i tužky Národního podniku docházely daleko dřív obliby ve Vídni, Paříži, Krakově, než u nás, když není toho prázdného lomození při zakládání pivovarů, továren na výrobu tekuté kyseliny uhličité a jiných, také českých podniků? —

Maloživnostnictvo naše rozumí úkolu zemského jubilejního úvěrního fondu nikoli tak, že by mělo vzpružiti nyní svou organisaci svépomocnou, starati se, aby z tohoto fondu skutečně co nejvíce na prospěch svůj mohlo vytěžiti, pečovati zvlášť v první řadě o zjednání nějakého jednotného ústředí, jaké mají Němci ve své jednotě svépomocných družstev, nýbrž že má pořádati co nejvíce schůzí, v nichž by slavnostně protestovalo, že v kuratoriu, zřízeném dle stanov sněmem přijatých a dávno známých, je řemeslnictvo české nedostatečně zastoupeno. Jednu výhodu mají aspoň podobné schůze; jsou jediné řemeslnické, které jsou četněji navštěvovány. Když bývaly konány věcné přednášky o úvěru živnostenském, o eskontování účtů řemeslnických a pod., přednášeli odborníci před prázdnými stoly... —

Rakouské museum pro umění a průmysl ve Vídni prožilo krisi, jejíž ohlas zasáhl i naše listy. Je známo, že vídeňský umělecký průmysl propadl šlendriánu a povrchnosti, jaká charakterisuje snad veškeren život vídeňský. Nastala epocha padělání a ledabylého napodobení slohů, která tvořila uměleckoprůmyslové nestvůry: vídeňské rokoko, vídeňskou renaisanci, vídeňský sloh staroněmecký nebo i maurský atd. Tím vším mohlo zámožné odběratelstvo domácí i cizozemské býti klamáno jen po jistou dobu, po níž pak dávána přednost solidnější, slohovější a původnější práci západoevropské. Odvrátiti výrobce dobré vůle od tohoto tradicionelního a mechanického „umění“, provésti očistu slohu a celého umělecko-průmyslového vzdělávání a nazírání, přinutiti výrobce k souměrnému pokračování s technickými a esthetickými novotami, bylo úkolem nového ředitele, dv. rady Scaly, který se jal dílo toto prováděti s houževnatou důsledností, nehledě na soukromé zájmy „uměleckých“ velkoprůmyslníků vídeňských, z pohodlí a nevkusu vyburcovaných.

Pánové se však nedali. Mají v rukou „umělecko-průmyslový spolek“

vídeňský, mají peníze i mocné protektory a učinivše ze své obchodní záležitosti věc místního vlastenectví, nasadili všechny páky, aby ředitele musea, který je státním úředníkem ministerstva vyučování, z místa vytlačili. Útok se nezdařil — rozhodla tu vyšší vůle.

Historie je poučna i pro naše poměry. Jak by to asi dopadlo u nás, kdyby někoho napadlo chtít zreformovati „umělecký průmysl" český a specielně pražský . . . —

Rakouský parlament schválil obchodní smlouvu s Japanem. Japan snižuje cla pro naše zboží železné a emailové, nábytek, napodobené klenoty a skleněné zboží a knoflíky na 10% hodnoty, naše monarchie propouští volně surové hedvábí a odpadky, snižuje clo na hladké zboží hedvábné, tapety, měď, porcelán a slaměná pletiva a poskytuje Japanu záruku největších výhod. Smlouva má platiti do konce r. 1903. Ovšem je k úspěšnějším obchodním stykům s Japanem potřebí vedle smlouvy i dalších podmínek: přiměřených dopravních sazeb železničních i vodních a větší čilosti našich naříkavých průmyslníků! —

V zahraničné tržební politice důležitou událostí jest právě uzavřená tržební smlouva francouzsko-italská. Oba státy vedly po řadu let tak urputnou celní válku, že ku př. vývoz vína z Italie do Francie klesl z 97 na 1 milion franků, vývoz hedvábného zboží z Francie do Italie klesl na osminu, zboží bavlněného na desetinu atd. Celkový vývoz italský do Francie klesl za jediný rok (1887—1888) z 307 na 181 mil. a do roku 1897 na 131 milionů franků, vývoz francouský do Italie v 10 letech (1887—1897) ze 326 mil. na 161 mil. franků. Nad to Francie odňala své kapitály Italii a snížila tím značně kursy rent italských. Oba státy zabezpečují si nyní vzájemně největší výhody a poskytují si řadu slev celních a úlev tržebních a dopravních. Ačkoliv smlouva pokládá se průmyslově za výhodnější pro Francii, bude i jí nesnadno dobyti leckterých posic vývozních, které připadly zatím Německu, Anglii a částečně i nám. Za to najde kapitál francouzský výhodnějšího uložení v průmyslových, dopravních a j. papírech italských, jak to bursy ihned kvitovaly zvýšením směnečných a rentovních kursů italských. Také Francie obrací se tedy jako Rusko od autonomní celní politiky k politice smluvní za cíly nejen hospodářskými, nýbrž i ryze politickými. *S.*

*

SOCIÁLNÍ: Ještě vypovídání dánských, rakouských a ruských příslušníků z Německa a jeho následky — Slovanští a maďarští horníci v Porýnsku — Italští dělníci v Německu — Pekařské dělnictvo v Praze proti noční práci a pro maximální dobu pracovní — Zdravotní poměry u pekařů — Živnostenská inspekce u železnic — Konference středočeských organisací českoslov. sociální demokracie v Praze — Alkoholism v Mor. Ostravě — Dražší lázně a sociální účinky asanace v Praze — Dělnická konsumní a výrobní družstva v Anglii 1897 a u nás 1898 — Americké odborové spolky proti připojení ostrovů španělských k Unii.

Vlny vzbuzené bezohledným a brutálním vypovídáním cizích příslušníků ze severního a východního Pruska dosud se neuklidnily. Vláda rakouská sice po rozhodnějším, represaliemi hrozícím prohlášení hrab. Thuna v poslanecké sněmovně dala se v oficiosních „listech na málo slavný ústup před nemilostí německého spojence, ale za to v Dánsku rozmohlo se silné hnutí po odvetě, dánští obchodníci přerušují veškerá

obchodní spojení s německými exportéry, čímž hrozí Němcům ztráty milionové, a také ruské veřejné mínění naléhá, aby vypovídání ruskopolských a ruských dělníků, i ku př. dělnic z továren na cigarety, odplaceno bylo vyhoštěním pruských továrních a bankovních ředitelů, obchodníků a pod z Ruska.

Rozumí se, že dánským boykotem německých produktů otvírají se vyhlídky konkurenci jinozemské. V Italii, Francii i u nás obchodní komory označují druhy zboží, v jakých by možno bylo pokusiti se v Dánsku o úspěch a vybízejí interesenty, aby usadili se v dánském odbytišti, dříve než obchodnické výpočty schladí národnostní antipatie.

Kde neběží o domnělé nebezpečí národní, vláda německá dopouští ochotně cizozemským dělníkům pracovati ku větší cti a výdělku německého průmyslu. Ve Vestfálsku a Porýnsku měly dle nedávného nařízení za dozorce, strojvůdce, hlídače parních kotlů a na podobných důležitějších místech dělnických zaměstnávány býti výhradně osoby, německého jazyka v slově i písmě dostatečně znalé. Následkem toho byly by tisíce dělníků českých, uherských i polských bývaly musily opustiti dosavadní zaměstnání, aniž za ně mohli podnikatelé dojíti náhrady. Podnikatelé dosáhli tudíž toho, že lhůta pro nabytí platnosti tohoto nařízení byla odročena.

Rovněž nemá vláda německá námitek proti zaměstnávání dělníků vlaských při železnicích a j. stavbách, ač jsou Vlachové živel velice nepokojný a nespolehlivý a třeba že v samých německých listech vyskytly se zprávy, že obce a spolky zbavují se pochybných existencí vypravujíce je na obecní a spolkové útraty za prací do Německa. —

Pekařské dělnictvo v Praze na schůzi 1. prosince přijalo petici k poslanecké sněmovně za vydání zákona, kterým se zrušuje noční práce při pekařské živnosti a stanoví se pro pekařství maximální doba pracovní. Pro prvý požadavek uvádějí se zejména důvody zdravotní. V Praze a okolí bylo r. 1897 ze 241 dílen 75 dílen ve sklepních místnostech; 83 dílen bylo vlhkých a světlých a 72 vlhkých a tmavých. V 29 dílnách mělo dělnictvo tmavé a vlhké ložnice, v 18 dílnách spalo vůbec v dílně. Při noční výrobě vyvinují se v pekárnách, většinou špatně větraných, nezdravé plyny, dělník dlouhou a těžkou prací denní a noční zmořený nemůže věnovati náležitou péči čistotě těla i práce. Ze 746 případů onemocnění pekařského dělnictva v roce 1897 připadalo 119 na nemoci infekční, 219 na nemoci dýchadel a plic a 64 na nemoci kožní. Vliv těchto poměrů na výrobky pekařské byl již několikrát vylíčen.

Pracovní doba 9—18 hodin denně, v noci a odpoledne po celý rok, ničí dělníka fysicky i mravně, tvoří nepoměrný počet nezaměstnaných, vadí řádnému výcviku učňů a podněcuje velkovýrobu naproti maloprůmyslu. Zmořené postavy pekařských dělníků a učňů, usínajících únavou pod schody nebo v průjezdě u košů pečiva, jsou ostatně v Praze zjevem obvyklým.

Živnostenští inspektoři měli právě v posledních letech přikázáno obírati se zevrubněji nešvary v pekárnách, ale zprávy jejich minuly bez patrného výsledku. Toliko zemská vláda slezská nařídila úřadům živnostenským, aby měly trvalý dozor nad pekárnami, zakázala užívati dílny

za noclehárnu a jídelnu dělnictva, zaměstnávati při pekařství osoby stižené ošklivými nebo nakažlivými nemocemi, prodlužovati nemírně dobu pracovní a pod. Jak se ostatně i tato nařízení plní, netřeba v Rakousku ani podotýkati. Dle těchto zkušeností nejnovější petice pekařského dělnictva sotva dodělá se úspěchu. —

Živnostenské inspekci slíbeno bylo nové rozšíření působnosti. Ministr železnic oznámil v parlamentě úmysl zříditi živnostenského inspektora pro průmyslová zařízení železnic (dílny), zejména co do opatření zdravotnických a humanitních. Dosud konali tuto kontrolu jen přednostové dílen, živnost. inspektoři byli zde bezmocni.

Jinak ovšem živnost. inspekce v novém rozpočtu státním — mimo zavedení nové kategorie t. zv. inspicientů (dozorců s menším vzděláním odborným) — valně nepochodila. Nedostatek personálu, skrovné finanční prostředky, přetížení pracemi kancelářskými, nedostatečná kompetence zákonná budou i v novém roce vadami živnostenské inspekce, k nimž přidruží se, že každé jinak odůvodněné zakročení inspektorovo bude pokládáno za ztěžování průmyslu a tedy za hřích na novém industriálním proudu, průmyslovými anketami vyvolaném. —

O vánocích konala se v Praze konference středočeských organisací československé sociální demokracie. Zastoupeno bylo 92 delegáty 52 organisací místních a 13 zemských organisací odborových. Jednáno hlavně o udržení a zdokonalení „Práva Lidu" a o ostatním tisku dělnickém, upraveny společné záležitosti čtyř organisačních okresů, v které se (dle volebních okresů páté kurie) dělí Praha a její okolí, tím, že přijato soustředění fondu agitačního i vězeňského pro všechny čtyry okresy; usneseno, aby strana politická využitkovávala svého vlivu k podporování odborové organisace, které má býti poskytnuto přiměřené zastoupení v institucích a na sjezdech strany, a doporučena vůbec co nejintimnější součinnost hnutí politického i odborového.

Dle zpráv, podaných o tisku strany v oblasti středočeských organisací, vychází v Praze a okolí 6 listů politických (mezi nimi 1 denník), 13 listů odborových, 1 měsíční revue („Akademie"), 1 satyrický čtrnáctidenník, celkem tedy přes polovici všech 37 listů strany. Celkový náklad „Práva Lidu" činil do sjezdu přes $3^1/_2$ milionu výtisků, na novinářském kolku zaplatilo již 36.475 zl. Největší náklad má „Zář" (26.500 ex.), „Šlehy" mají asi 4500 ex., dvojjazyčná „Akademie" 1000—1500 ex., z nichž němečtí odběratelé tvoří něco přes šestinu. Vydány byly dále 2 kalendáře (náklad 14.000 a 22.000 ex.), četné brožury, almanachy a knihy (Bellamyova Rovnost, Kautského Předchůdci nového socialismu, tři svazky spisů Renanových atd.) a pomýšlí se na zřízení vlastního knihkupectví strany v Praze. „Právo Lidu" zachováno v dosavadní podobě i rozsahu, každý odborný, politický a vzdělávací spolek má býti povinen je odbírati a zábavy i schůze v něm inserovati.

Návrh na zvolení pětičlenné komise, která by vypracovala určitější a jasnější stanovisko k otázce české a k otázce rakouské a sdělila výsledek příštímu sjezdu, byl zamítnut, ale přijato, aby tato otázka projednala se při nejbližší schůzi řečníků za účastenství výkonného výboru. Příští konference bude opět o vánocích 1899. —

Kdežto v Praze bezvýdělečnost letošní mírnou zimou dosáhla opětně rozměrů velmi značných, kdežto množí se zprávy o veliké bídě obyvatelstva, živícího se domovním průmyslem krajkářským a tkalcovským — v Rudohoří i nejdovednější dělník vydělá prý nyní nejvýše dva zlaté týdně — zvídáme z Mor. Ostravy o vzmáhajícím se alkokolismu, veškeren ne právě nepatrný výdělek dělnictva na úkor fysické i morální jeho zdatnosti pohlcujícím. Předpisy o potřebě koncese k výčepu lihovin obcházejí se tím, že obchodníci mají lihoviny na prodej v uzavřených lahvích, jež kupující vyprázdní mezi dveřmi krámu nebo na ulici místo v krámě, aby se litera zákona zachovala a žízni po alkoholu vyhovělo. Otužilejším nestačí ani obyčejná pálenka, pijí rozředěný líh denaturovaný. Navrhuje se vydání zvláštního zákona proti opilství v revíru ostravském, jaký existuje od let v Haliči, odkud s haličským dělnictvem také alkoholism do Mor. Ostravy byl importován. —

Městská rada Pražská v nepřehledné již řadě činů, jimiž diskreditovává celou naši samosprávu, pokládala také za sociální povinnost, zdražiti o 25% lázně žofínské souměrně se soukromými podniky lázeňskými, ač lázně žofínské jsou jedinými lázněmi obecními, ač se vyplácejí a měly by se tudíž spíše zlevniti. Když zdražení vzbudilo všeobecný protest, městská rada prohlašovala, že lázně žofínské jsou luxusní a určené pro obecenstvo zámožnější, nenabídla se však, že vedle nich zbuduje konečně lázně lidové, nepřepychové, jako jinde zřizují města levné lázně pro lid, školní lázně pro mládež, jako v Německu jsou spolky pro rozšíření lidových lázní sprchových. Obec, která pod titulem asanace a regulace boří kde co pěkného v staré Praze, stává se protektorem nezdravoty a nečistoty.

Věru, sociální obecní komise mladočesko-národního dělnictva nikde by neměla tolik práce jako naproti mladočeskému primátoru a mladočeské obecní radě Pražské!

Také sama asanace Pražská a způsob jejího provádění ilustruje sociální politiku městského zastupitelstva v Praze.

Rozbořena byla řada domů se starousedlým obyvatelstvem řemeslnickým, dělnickým a služebným, které v nejbližším okolí od let nalézalo výdělek a existenci. Toto obyvatelstvo rozprášeno bylo buď do předměstí, kde nastává podobné přeplňování domů a bytů, jakému měla býti učiněna přítrž na Starém městě, nebo do starých domů dosud nezbořených, kde poměry bytové ještě se zhoršily. Přestěhování do jiného okolí znamená pro většinu tohoto obyvatelstva opětný boj existenční, který ne vždy provázen jest úspěchem. Odlidňování čtvrti ruinuje i řemeslnické a dělnické obyvatelstvo domů dosud nesbořených.

Na místě sbořených domů zejí nyní buď prázdné prostory nebo staví se nové domy, v nichž bývalé obyvatelstvo nemá již místa. Zde není menších bytů a dílen řemeslnických, jen hostince, výčepy, kupecké krámy, písárny a drahé byty. Co se získalo zdravotně na šíři ulic, ztrácí se nejkrajnějším využitkováním stavebního místa do dvorů a do výšky místo čtvrti paláců vznikají tu činžáky dle vzorů žižkovských a vinohradských.

Prostituce, která byla vypuzena z dosavadních útulků, naplňuje na výsluní úřednické přízně Nové Město i Vinohrady a Žižkov. Zkrátka

mění se stavební, hospodářský i sociální ráz nejenom asanované čtvrti, nýbrž celého města. —

Úřední „Labour Gazette“ uveřejňuje výkaz o činnosti dělnických družstev konsumních a výrobních v Anglii. Úhrnný obrat a prodej 1710 společenstev za rok 1897 činil 1319·6 mil. M., úhrnný počet členstva přes 1 1/2 milionu, počet osob u společenstev koncem r. 1897 přímo zaměstnaných obnášel 73.054. Drobným prodejem zabývají se konsumní oddělení 1483 spolků, která prodala zboží za 803 1/2 mil. M. Družstva sama vyrobila za 186·98 mil. M. zboží, které potom konsumními družstvy bylo prodáno. Z úhrnného kapitálu družstev bylo 160·8 mil. M. uloženo jinak, nikoliv ve vlastních podnicích.

To jsou číslice proti našim poměrům úžasné. Ovšem mají konsumní a výrobní družstva anglická historii nyní už více než půlstoletou (od r. 1844), a vyvinula se k nynější velkoleposti z počátků pranepatrných — ale u nás družstva svépomocná po jakémsi rozmachu v letech šedesátých skoro nadobro upadla a teprve nyní dost pomalu opět se pozvedají. Za celý loňský rok bylo v zemích koruny České založeno jen 37 skoro vesměs nepatrných českých družstev konsumních a asi tolikéž výrobních, zásobních a skladních. —

Americké odborové spolky nesouhlasí s připojením ostrovů, dosud španělských, k Unii. Ukazují, že ústava americká nezná otroctví ani nedobrovolné práce, vyjma v trestnicích, že však již v Havaii panuje kontraktní práce, která se úplně rovná otroctví a která po přání zaměstnavatelů i pod americkým panstvím zůstati má, že i na Filipinách panuje otrocká práce, která by se z dělnictva barevného přenášela i na bělochy a z Filipin i na zemi mateřskou. Již nyní byli tam stávkující dělníci železniční doháněni ku práci bodákem a vězněním. A dělnický tisk dokládá, že „národ, který chce ovládnouti trh světový, musí poskytnouti dělnictvu svobodu a umožniti mu, aby dosáhlo nejvyšší míry životní a duševního rozvoje, koloniální snahy Unie však že činí z ní stát vojenský a podrobují dělnictvo ještě více než dosud vykořisťování nepatrné menšiny kapitalistické“. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Duševní, mravní i hmotné stesky učitelstva na veřejnosti — Hořké sklamání od obou politických stran českých — Mladočeši, škůdci požadavků učitelských — Manifestační schůze středočeského učitelstva — Stěžejní požadavky v ní odůvodňované — Průběh a dozvuky schůze — Zrádcování učitelstva Nár. Listy — Ostatní veřejné schůze učitelstva českého i německého. — Otázka politického indiferentismu.

Duševní, mravní i hmotné stesky učitelstva ozývaly se do nedávné doby v úzkých mezích učitelského života. Učitelstvo dlouhá léta stydělo se vycházeti se svými bolavými místy na širší veřejnost a zde hlučněji po rychlejším jich zahojení volati. Tiše uvědomovalo jednotlivce z rozhodujících kruhů o svých neutěšených poměrech, pokorně před nimi ohýbalo svou páteř, snažně za odčinění nesnesitelného stavu prosilo a v blahé důvěře slibovanou blízkou a vydatnou nápravu věcí svých očekávalo. Obě velké politické strany české staro- i mladočeská slibům učitelstvu mnohokráte činěným v kritických chvílích nedostály. Učitelstvo vcházelo z jednoho sklamání ve sklamání nová. Odklonilo se od strany

staročeské, která odhlasovala pro učitelstvo nepříznivou novelu a hájila zpátečnické návrhy Lichtenštejnovy a dnes již téměř celé s mravním rozhořčením odpadlo od její svobodomyslné (?) dědicky, která jediným faktem nedokázala svou tolikrát osvědčovanou k němu přízeň. Naopak celý vývoj této strany ve směru zpátečnickém, vyhledávané spojenství její se stranami reakce, sklonnost její k návrhu Ebenhochovu, útěk padesáti poslanců ze sněmu, když mělo se jisté kategorii učitelstva jenom vrátiti, co ve starším zákoně o slušném bylo již stanoveno, podpisy na interpellaci opata Treuinfelsa na říšské radě, vyzývající vládu přímo k dalšímu omezování učitelských práv, řeči některých poslanců s despektem vyznívající o požadavcích učitelstva a mnohé jiné zjevy jsou jasným toho důkazem, že strana mladočeská osvědčila se býti v krátké době své vlády přímo škůdcem učitelstva a jeho spravedlivých požadavků.

Žádoucí nápravu svých věcí počíná učitelstvo očekávati jedině od své síly, od své pevnější organisace. Pořádané veřejné schůze, do kterých učitelstvo zve širší, v poměry jeho málo zasvěcené kruhy, aby je o svých spravedlivých požadavcích informovalo, jsou důkazem rostoucího jeho sebevědomí, rostoucí jeho síly.

Ze schůzí učitelstvem v uplynulém měsíci uspořádaných vytknouti třeba na předním místě manifestační schůzi středočeského učitelstva dne 18. prosince m. r. v Praze konanou. Neobyčejně četné účastenství, obsah i tón pronesených řečí, celý průběh schůze a její doslov vzbudily nevšední pozornost a rozruch veřejnosti. Učitelstvo proklamovalo tu stěžejní požadavky své: akademické vzdělání v duševním, vrácení plných občanských práv a humannější řád disciplinární v mravním a dostatečné, všem potřebám učitelstva vyhovující slušné ve hmotném ohledu.

O požadavku vzdělání akademického promluvíme příště obšírněji. Učitelstvo netouží již ani po rozšíření paedagogií o jeden ročník. Požadavkem jeho jest v duchu času zreformovaná škola střední pro všeobecné, školy pak vysoké pro odborné vzdělání. Podrobný plán vyššího vzdělání učitelstva na školách vysokých nastínil již v letech sedmdesátých G. A. Lindner ve spisu svém „Die paedagogische Hochschule". Na schůzi proneseny výtky, že nezřizují se při universitách ve smyslu § 42. z. ř. z. z r. 1869 paedagogické semináře k účelům vyššího vzdělání učitelstva, že 12 let po smrti Lindnerově zůstává místo řádné profesury paedagogiky na jediné české universitě neobsazeno, že je malý zájem pro otázky výchovy a že rozhodující poslanci mladočeští (Herold, Špindler a j.) staví se proti vyššímu vzdělání učitelstva. Námitky jejich v tomto ohledu byly vyvráceny.*) —

Dalšími požadavky učitelstva, které na veřejné schůzi byly proklamovány jsou: vrácení plných občanských práv a zavedení spravedlivého řádu disciplinárního. Mravní požadavky tyto jsou samozřejmé a zdálo by se, že se proti nim nikdo spravedlivý postaviti nemůže. A přece byla neochota v poslaneckém klubu mladočeském na říšské radě, když měla se podati interpellace, žádající odstranění výnosů, občanská práva

*) Je třeba, aby učiteltvo samo po náležitých úvahách vypracovalo podrobný učebný plán vyššího vzdělání, který by rozhodujícím kruhům byl direktivou při zamýšlených reformách. *P. p.*

učitelská omezujících a přece byla liknavost poslanců mladočeských na sněmu zemském, když přijati se měl vypracovaný návrh humannějšího řádu disciplinárního. Učitelstvo, které prací svou ve škole má klásti a rozvíjeti zárodky občanských ctností, které pěstiti má zdravý, silný cit právní, který je — jak Ihering vykládá — přední podmínkou zdravého vývoje národního, musí být samo svobodné a plnými právy občanskými obmýšlené. Krutost pak nynějšího řádu disciplinárního nemůže lépe charakterisovati než fakt, že nehumanní praktikou jeho je možno, aby se na nejbídněji ze všech okolních zemí placeném učitelstvu v Čechách ušetřilo ročně 17 tisíc zlatých. I „Česká Revue“, která k požadavkům učitelským jeví svědomí tak kožené, která prohlásila, že si otázek školství obecného hledět nebude, uznala v minulém roce neudržitelnost stávajícího řádu disciplinárního.

Materielní požadavek učitelstva: upravení a zvýšení služného z časovosti — jak na schůzi pověděno bylo — ani nevychází. V tomto ohledu se v zemi naší stále jen záplatuje, jen že se zapomíná, že díry jsou vždycky mnohem větší než záplaty. Přítomným poslancům museIo býti příliš těsno, když příklady tak drastickými byla jim veškerá ta hmotná bída učitelstva ad oculos argumentována. Hmotné postavení učitelstva nelze dnes srovnat ani s hmotným postavením státních sluhů, jichž základní služné dostupuje 800 zl. ročně. Základní služné 73% učitelstva v Čechách jest vyměřeno na 500 zl. a u velké většiny se nad tuto ponižující částku po celou dobu 40 i víceletého působení učitelstva nepovznese. Dnes jest učitelstvo v Čechách ve hmotném postavení daleko za státními sluhy a je mimo to ještě poslanci napomínáno k mírnosti a odkazováno na dobu, až se zlepší zemské finance, t. jest ad calendas graecas. Důkladný poslanec mladočeský Udržal dokonce radí učitelům, kterým není vhod, že mají 500 zl. ročního služného a že tesař na výstavě měl 1·80 zl. denně, „aby šli na tesařinu. Národ v nich beztoho nic neztratí“. V takovýchto poměrech nelze se diviti, opouštějí-li učitelé v Čechách své povolání a přecházejí k poštovním, železničním a berním úřadům. Zjev tento byl do nedávné doby obvyklým jedině v alpských zemích a v Haliči. Ve prospěch hmotných zájmů učitelských podal nedávno zemskému výboru resoluci i politický klub pro Mladou Boleslav a okolí „v uvážení, že nynější hmotné postavení stavu učitelského, jenž jest tak důležitým činitelem v nejvznešenější věci národa není dnešním poměrům v nižádném směru přiměřené“.

Mladočeští poslanci přivítáni byli na schůzi od 700 přítomných učitelův i učitelek s mrazivým klidem. Fakt tento je patrně zarazil. Bohové sestoupili s Olympu mezi lid a lid nestlal palmy v jich cestu, nevěnčil jejich skráně, ano dokonce častoval je dlouhou řadou zasloužených výtek. Ústa jejich jindy tak mnohomluvná oněměla. Teprvé dotaz, kterak zachovají se k návrhu na minimální služné, podanému posl. Bernerem na radě říšské, vyburcoval dva z nich (Sokola a Březnovského) ke kratičkým prohlášením, v nichž útočili obvyklou zbraní proti soc.-dem. poslanci, „který tak bídně se zachoval k českému národu“. Vhodně připomenuto bylo poslancům, je-li jim nesympatickým navrhovatel, aby podali sami návrh podobný nebo lepší, než jest návrh Bernerův. Poslanci

mladočešští tak neučinili. Učinil tak za to po schůzi učitelstva německého v týž den v Teplicích konané posl. Pfersche. Poslanci mladočeští, kteří na schůzi nestatečně mlčeli, uchýlili se anonymními dopisy v Národních Listech k denunciacím, jimiž obviňovali učitelstvo před národem, že je sociálnědemokratickým. Jaká to výborná praktika! Prohlásiti dnes někoho sociálnědemokratickým znamená dle mladočeské praktiky vyloučiti jej z národa a tím zbaviti se povinností o zlepšení jeho poměrů. Takový osud stihl učitelstvo, shromážděné na schůzi v Praze. Nár. Listy dovedly si opatřiti i projevy proti schůzi zmíněné ze strany učitelstva. Na výtku sociálního demokratismu uchytilo se hned na 80 učitelů na Roudnicku, jakýsi funkcionář učitelského spolku v Křivoklátě a jeden učitel pražský. Denunciace Nár. Listů zalíbily se klerikálním „Katolickým Listům“ tak, že je s patrnou chutí otiskovaly. Za to musela i Nár. Politika nepravdivé vývody svobodomyslného denníku na pravou cestu uváděti.

Pořadatelstvo pražské schůze učitelské zaslalo na nájezdy opravu, kterou sice Nár. Listy uveřejnily, ale poslední slovo daly opět statečnému poslaneckému anonymovi a zaslanou repliku učitelstva již odmítly. O svátcích vánočních pak v dlouhém obhajovacím článku z kruhů poslaneckých (opět anonymním) spustily na šalmaje míru s učitelstvem v otcovské obavě, „aby do řad vychovatelů mládeže nevnikaly idee a zásady národnímu životu cizí, nebezpečné a celý náš život otravující“. Odpověď mohly nalézti v orgánu Ústř. sp. učitelského ze dne 21 prosince ve slovech: „Jde o to, aby mladočešství v nás samých bylo úplně zničeno. Zrada mladočeská je neštěstím naším, úpadek mladočešství neštěstím národa vůbec — a proto buď zúplna vyhlazeno z útrob našich.“ Schůze učitelská v Praze poměr učitelstva ke straně mladočeské plným světlem polila a bude míti v historii této, tak rapidně v každém směru pokleslé strany důležitý význam.

Kromě schůze pražské konána byla dne 8. prosince za účastenství 400 učitelův a 200 občanů všech tříd veřejná schůze v Kolíně. Věcným a klidným způsobem rozvinut byl v ní široký program snah školy i učitelstva v národě, objasněn vzájemný poměr učitelstva k jiným stavům společenským, zvláště ke stavu rolnickému, ukázáno kam učitelstvo cílí a co je na této cestě zdržuje. — Schůze učitelstva vysočiny českomoravské nesla se v tónu i duchu schůze pražské a byly v ní požadavky učitelstva prohlášeny za zcela oprávněné. Námitky přítomných poslanců Brzoráda, Hyrše, Malínského proti věcným výtkám učitelů byly ovšem slabé. Rolník Panský líčil zde sám nouzi učitelstva na venkově a vytýkal poslancům, že ani učitelské ani selské zájmy řádně nezastupují.

Také německé učitelstvo v Čechách pořádá veřejné schůze, do nichž zve poslance. Poměr mezi německými stranami v Čechách a německým učitelstvem jest ještě přátelský, neboť v politických stranách německých nenašel se dosud jediný poslanec, který by cítil potřebu „loyálně se chovati“ k návrhu Ebenhochovu, který by podepsal interpelaci opata Treuinfelsa, nebo který by odešel před odhlasováním požadavků učitelských ze sněmu. Schůze německého učitelstva v Teplicích, kde posl. Pfersche a Wolf zastávali se požadavků učitelských a v zápětí na to na říšské radě podali návrh zákona na minimální služné učitelstva,

podobný návrhu Bernerovu — bylo již výše vzpomenuto. Na schůzi v Karlových Varech (dne 27./XII.) posl. Verkauf doporučoval německému učitelstvu tuhou organisaci a mezinárodní solidaritu s učitelstvem českým jako nejlepší prostředky k dosažení lepších poměrů.

V poslední době byla na schůzích a v časopisech učitelských přetřásána otázka politického indiferentismu. Podnět vyšel z Budče pelhřimovské, která se usnesla, aby „učitelstvo na tak dlouho, dokud oprávněným jeho požadavkům vyhověno nebude, ve příčině politického smýšlení zachovalo naprostý indiferentismus“. Proti tomuto usnesení obrátil se „Český Učitel“ a správně ukazoval, že politický indiferentismus byl by samovolným politickým oněmováním učitelstva. Politický indifentismus chce od učitelstva vláda, chtěli by jej nyní i Mladočeši. Posl. Podlipný alespoň po schůzi učitelstva pražského tímto přáním v kruhu učitelstva, které kolem sebe shromáždil se netajil. V indiferentismu politickém je mnoho nemorálního egoismu. Stal by se neštěstím učitelstva. Snahou učitelstva musí býti, aby nebezpečný indiferentism v sobě vším úsilím překonalo.

Netřeba se obávati, ke které straně se učitelstvo přikloní. Politickým sebevzděláním, které učitelstvu třeba doporučiti, pozná se nejlépe poctivost těch kterých politických stran. Poctivá strana politická sama se přihlásí, sama bude hledět poznat požadavky učitelské. Přihlásiti se pak k takovéto straně bude povinností učitelstva. Stanovisko „Č. Učitele“ jest správným. — *e* —

Úvahy a kritiky.

Novoroční almanach. Redaktor A. P. Veselý. (Ve prospěch „Práva Lidu“), 1899. Za 15 kr.

Na 32 str. na rychlo sestavená snůška rozmanitých názorů hlavně se strany mladší intelligence socialistické; a právě tím zajímavý doklad pro názory a směry v našem socialismu. Z celého vidět, že alespoň mladší nejsou orthodoxními marxisty. Vyslovuje se přání po reformách a odmítá se theorie převratní („bořme a budujme“) a uznává se „ideologie“ (hlavně právo a mravnost) jakožto síla hybná. Velmi důrazně (referent myslí, že právem) prohlašuje se za základ socialismu organisace hospodářská — odmítá se marxistické přeceňování boje politického. S toho stanoviska doporučuje se zakládání spolků a družstev výrobních a konsumních.

Zaznamenávám konečně volání po theoreticích a odbornících a přání, aby vedení stany sociálně demokratické z Vídně bylo přeloženo do Prahy, ve Vídni má být zvláštní konsulát strany. *M.*

M. Procházka, **Otázka dělnická.** Z Časopisu Katol. duchovenstva 1872 a 1873. 1899, za 50 kr.

Se strany nesocialistické na Moravě otázce sociální záhy věnována pozornost vědecká: větším dílem že Brno (a nedaleké Blansko) se svou massou dělnickou lidu českého a spojení s Vídní myslícím hlavám otázku vnucovalo. V brněnských listech českých hned roku 1840 otázce sociální věnována veliká pozornost (srv. Masaryk, Havlíček, 46). Soustavně a theoreticky Klácel psal o původu socialismu a kommunismu v „Mor. Novinách“.

Na svou dobu značnou zásluhu o vzdělavatelnou práci mezi českým lidem dělnickým měla „Jednota katolická“ založená r. 1848; v ní od počátku účast měl Matěj Procházka, jehož články o otázce dělnické se nám podávají v novém otisku. Mně samému upomínka na tohoto šlechetného učitele (katechetu na něm. gymn. brněnském) vždy je milá a zejména s povděkem vzpomínám na přednášky od Procházky a jeho přátel konané dělníkům a maloživnostníkům ve zmíněné Jednotě; jako studentík býval jsem jich pilným navštěvovatelem (v polovici let 60tých). Články Procházkovy zasluhují otisknutí. Procházka, možno říci, byl upřímný křesťanský socialista a v mnohých názorech šel dál než-li dnešní vůdcové socialismu katolického; nebyl by neochoten přiznat všeobecné právo hlasovací (viz, jak uvádí mínění Schaeffleovo str. 96, srov. str. 108) a věří steskům a žalobám socialistů na př. Engelsovi a j.

Proto že spis určen je propagandě, měly se tu i tam přičinit poznámky; dnes na př. nelze již tvrdit o internacionále, že měla 1871 2,300.000 údův a 4,600.000 zl. kapitálu. *M.*

R. Vrba, **Budoucnost Národa.** Uvahy o klerikalismu a našem sociálním a národnostním programmu. 1897.

R. Vrba, **Národní sebeobrana.** Úvahy o hmotném a mravném úpadku národa českého, 1898.

R. Vrba, **Rolnický programm** české strany křesťansko-sociální, 1896.

Horlivý a neunavný klerikální stranník podává tu hojně sociálních úvah a statistických dat. Budoucnost národa je revise různých programmů a stran, revise nikoli hluboká ani všestranná, za to tím jednostrannější; neříkám, že autor nepodává v tom onom úsudku zdravého a oprávněného — ale celek odpuzuje nespravedlností k míněním cizím a slepostí k vadám strany vlastní. Proč P. Vrba nenásleduje Brunera roku 1848, jehož vystoupení proti copařství hierarchie mimochodem také chválí (str. 93)? Jsou dnes poměry v hierarchii a církevní správě lepší? Proti všem žalování klerikalismu na hříchy moderní osvěty a proti všem reakčním přáním (aby se na př. na universitě obmezila svoboda učení, str. 63) klademe P. Vrbovi tuto jednu otázku: Církev, jak P. Vrba a consortes stále ukazují, spravovala ještě nedávno celou společnost a společnost ta měla se prý dobře, alespoň byla šťastná a lepší než společnost nynější (což ovšem není dokázáno): P. Vrba přeje si zase vliv církve a věří patrně v moc církevní výchovy a správy: jak se stalo (tážeme se), že církev svou moc nad moderním člověkem ztratila? Nebyla ta církevní správa a výchova nějak nedostatečná? Je myslitelno, aby člověk opustil církev, kdyby býval v ní úplně spokojen a v každém ohledu takový, jak jej P. Vrba líčí? Domnívají se pánové, že ten moderní člověk opouští církev jen z nějakého justamentu? Nebo věří P. Vrba ve stálé působení Evina hada? Proč na př. jistě dobrý katolík jako katolický theolog Schell je nespokojen se správou a výchovou církevní? Naše katolická „moderna" (N. Život") je jistě více než netroufalá a proč se jí nelíbí „Katolické Listy"? Zkrátka — pánové ať započnou s poctivou kritikou vlastního tábora, pak jejich oprávný a výstražný hlas s povděkem bude slyšán. Zatím jejich kritika není než hrubou kapucinádou, která imponovat může lidem v otázkách náboženských a sociálních velmi málo zkušeným.

Národní sebeobrana je více než hrubá antisemitická kanonáda proti Židům. Ovšem i zde to ono je správné, ale celek a zejména duch, jenž z celku vane, je nepěkný a přímo škodlivý. To není křesťanství, ale břečka z toho octu a žluče, jejž katanští pacholkové dávali pít Kristovi. „A okusiv, nechtěl píti" — stojí o tom psáno. P. Vrba v tomto spise ne-li všecko, tož hlavní zlo vidí v Židech a ovšem je mu Židem kde kdo, řekl bych, hlava nehlava — na př. také posl. Daszyński. Je to maličkost, ale viděti kam zelotism svádí. *M.*

ZPRÁVY.

Antisemitism ve věku starém. Už u Řeků a Římanů antisemitism byl rozšířen, jak o tom svědčí dochovaná literatura. Židé svým neblahým osudem politickým zahnáni byli do četných měst řeckých a římských (do Říma přišli u větším počtu 63 před Kr. jako zajatci Pompejovi), v nichž požívali právně všecku svobodu; ale lid, a také někteří vladařové, Židy tísnili a pronásledovali. V literatuře řecké a římské jeví se silný proud protižidovský. Nedávno shledal tyto prameny Th. Reinach, Textes d'auteurs grecs et romains relatifs au Judaïsme, 1895; „Časopis Historický" (1897, 1.) přinesl o věci delší pojednání od p. Frant. Jaroše (Antisemitismus v klassické literatuře), z něhož tu vybíráme některé doklady zajímavější.

Zprávu o Židech obšírnější, která dlouho sloužila za pramen, podal prvý egyptský kněz Manethon v 3. st. př. Kr. Napsal ve své historii Egypta toto o původu a zřízení Židů.

Král Amenofis chtěl viděti bohy. Svěřil se věštci Amenofisovi, synu Paapisovu, který králi oznámil, že bude přání jeho splněno, vyloučí-li ze země všechny nečisté a malomocné. Král se zaradoval z takové věštby: dal schytati na 80.000 nemocných a poslal je do královských lomů. Mezi nimi byli také někteří znamenití kněží. Po nějaké době svolil král, aby nemocní těžkými pracemi utrápení obývali město Avaris, tehdy již opuštěné od pastýřů (Hyksů). Jest to město Tyfonovo. Nemocní však zneužili pevného města k odboji. Zvolili si kněze Osarsifa z Heliopole za vůdce a zapřisáhli se mu, že ho budou ve všem poslušni. Osarsif odvrátil lid od domácích bohů a ustanovil, aby lid jeho pojídal posvátné živočichy a aby je obětoval, aby neobcoval s nikým, leč kdo stejně se zapřísahal. Také přiměl lid, že si opevnil své město a že se připravil k boji proti Amenofisovi. Sám však, přibrav si několik nečistých kněží, odešel do Jerusalema za pastýři, které vyhnal ze země král Tethmosis. Tam vyložili kněží všechna bezpráví, která se jim stala a pozvali pastýře, aby se s nimi spojili proti králi Egyptskému. Pozvaní pastýři vtrhli potom počtem 200.000 do Egypta. Amenofis pozbyl mužné odvahy; připamatoval si také věštbu Amenofisovu, syna Paapisova, že upadne Egypt na 13 let v ruce bezbožných. Neodvážil se tudíž boje, nýbrž ustoupil s vojsky svými do Ethiopie. Solymové a nečistí Egypťané zmocnili se snadno celé země a vládli jí s takovou ukrutností, že někdejší panování pastýřů bylo zlatou dobou. Také se praví — připo-

míná Manethon — že zákonodárce Osarsif zaměnil jméno své za jméno Mojžíš. — Později vtrhl Amenofis se svým synem Ramsem z Ethiopie, do Egypta, utkal se v boji s pastýři a nečistými, přemohl je a pronásledoval až k hranicím syrským.

Časem množily se starověkým antisemitům hojně doklady, že jsou Židé opravdu „nejšpatnější ze všech lidí". Zachoval se u Jos. Flavia fragment Mnasey z Patary, v němž se činí poprvé zmínka o kultu oslí hlavy. Posidonios z Apamey vypravuje sice, že Antiochos Epifanes vstoupil do chrámu jerusalemského a že tam našel kamennou sochu vousatého muže, který seděl na oslu, maje v ruce knihy. Byla prý to socha zákonodárce a organisátora židovského Mojžíše. Ale jiní spisovatelé výslovně kult oslí hlavy připomínají. Damokritos, historik, v knize „O Židech" praví, že Židé božskou vzdávají poctu oslí hlavě ze zlata. Týž Damokritos zaznamenal poprvé zprávu o „rituelní vraždě".

Starověk měl antisemity, kteří velmi vážně pěstovali theorii antisemitismu. Bylo jich několik. Na předním místě může býti uvedeno známé jméno: Apollonius Molon, Ciceronův a Caesarův učitel v řečnictví.

Nejvášnivějším antisemitou ve starověku byl zajisté Apion.[1]) Bylo v něm mnoho moderního. Byl neznámého původu; přišel do Alexandrie a do Říma a proslul tam. Povoláním byl grammatik — bylo to povolání, které vynikalo velikou všestranností. Apion byl všestrannější, než kdokoli z jeho vrstevníků. Psal učené kommentáře k Homerovi, psal vážně o dějinách Egypta a skládal pamflety proti Židům. Horlivě se zabýval národní oekonomií a pěstoval politiku. V těchto záležitostech byl advokátem lidu alexandrinského, proti němuž vedli Židé stížnost pro mnohá utrpěná bezpráví a příkoří při dvoře císařském. V blahodárném působení nemátly ho vtipy ani mínění, jaké o něm šířili vážení mužové. Byl Apion muž výborný, kterého povznášelo vědomí, že slouží dobré věci. Tiberius ho nazval „cymbálem světa" (cymbalum mundi); Plinius nazývá jej šarlatánem a Elienus lhářem a podvodníkem; Aulus Gellius vytýkal Apionovi bezmeznou ješitnost a domýšlivost. On ctil vůli lidu a byl poslušen hlasu svého svědomí. Nejlepší síly svého života obětoval ochraně lidu a potlačení jeho škůdce — Židů. Jeho působením rozdělilo se světové obchodní a bohaté město Alexandrie ve dva tábory: v jednom vládl Apion. Neúprosně odhaloval lidu úskoky jeho škůdců a stíhal je nevolí spravedlivou rozhněvaného lidu. Germanicus rozděloval kdysi v Alexandrii obilí, ale nebyli všichni poděleni — proč? Židé to způsobili. V městě bouřil se proletariát proti boháčům — proč? Byl najat a poštván Židy. Chce-li císař věděti, kdo jsou jeho věrní poddaní, nechť nehledá jich tam, kde nechtějí slyšeti o obrazu císařově. Nemají vlasti, jest vyvrácen jejich stát a vyvráceno jejich město, poněvadž spravují se zákony nespravedlivými, a neuctívají boha, jak se sluší. To byl alexandrinský Apion.

Apion opakoval po starších spisovatelích nechvalné pověsti a smyšlenky o Židech — doplnil je vlastními zkušenostmi a vědomostmi. Zároveň vyjádřil své a svých vrstevníků smýšlení, jak zvláště v Alexandrii bylo rozšířeno. Proti němu psal Josephus Flavius obranný spis „Contra Apionem".

[1]) Podrobněji viz: Keim, Řím a křesťanství, str. 125 atd.

V Římě byl hned při začátcích židovské kolonie výmluvným zástupcem a hlasatelem antisemitismu — Cicero. Cicero byl v umění řečnickém žákem Apollonia Molona, onoho Apollonia, který psal pamflety proti Židům a horlivě šířil antisemitismus. Cicero byl politickým odpůrcem Židů. Když byl propraetor Valerius Flaccus obžalován, že skonfiskoval ve svůj prospěch v Malé Asii peníze určené pro chrám jerusalemský, převzal Cicero jeho hájení. Převzal nesnadný úkol: hájil bezpráví; proto vyzněla řeč jeho v čirý antisemitismus.

Římští básníci jsou antisemité. Židé se jim protiví. Proto opakuje Musa básníků předsudky historikův a pomluvy politiků. Skoro jen v satiře byl Žid básníku římskému hoden zmínky, a zmínka bývá posměchem — někdy zle utajeným záštím. (Dokončení.)

Spolek pro spalování mrtvol ustavil se v Praze dne 3. ledna. Z přednášky městského fysika dra Záhoře, doporučujícího spalování (dr. Preininger navrhuje „zpopelnění"), vyjímáme podle „Nár. Listů" tyto údaje.

V Italii jest 23 pecí spalovacích; společností, jichž činnost ve směru řečeném se nese, 44; ve Spojených státech pecí 18, společností 23; v Německu 4 pece, 26 společností; v Anglii 2 pece, 2 společnosti; ve Švédsku 2 pece, jedna společnost s 5 odbory; ve Francii 1 pec s dvěma zařízeními, 7 společností; ve Švýcarsku 1 pec, 7 společností; v Dánsku 1 pec, 1 společnost; společnosti bez crematorií nalezají se v Holandsku, v Norvéžsku a v Rakousku (ve Vídni).

Řečník stručně se zmiňuje o různých soustavách pecí, dovolávaje se dřívější přednášky inž. L. Čížka o tomto předmětu a praví, že nejdéle za $1\frac{1}{2}$ hodiny jest spálení úplně provedeno. Náklad činí 15 až 20 marek, na spálení druhé mrtvoly pouze 2 až 3 marky.

Za mrtvoly z ciziny, na př. z Rakouska přivezené, požaduje se poplatek 150 marek.

Jak rychle razí sobě myšlenka ta cestu jinde, vidno na př. z okolnosti, že v roce 1886 Italie měla v Miláně jednu pec a konaly se dva pohřby; r. 1893 bylo tam 34 pecí a spáleno bylo 4735 těl. K závěrku své řeči pan přednášející vzpomíná příkladu, jaký i po této stránce svým rodákům dal Vojta Náprstek.

Moravská revue. Čtrnáctidenník pro umění, vědu a život sociální. Prvé číslo nové brněnské revue presentuje se slušně a vhodně ukazuje svůj směr moderně-sociální. Hned prvý článek dra K. Kadlce o poddanství a robotě v zemích českých je dobrým úvodem k opravdovějším snahám mladší generace moravské. Článek Masarykův illustruje vznik také této nové generace a v článku Suchého o materialismu jeví se nám filosofický směr nového listu. Pravou perlou sešitu je Macharovo: Moře — jak velkolepě působilo na básníka prvé zadívání do moře! Je to pokračování a jakoby dovršení „Confiteoru" — omen nomen pro každý nový směr a zejména pro intelligenci mladší! Do jisté míry je také programmovým překlad Tolstého spisu o umění, vhodny jsou články Sumínovy, Pelantovy, Merhautovy. V sešitě máme ukázky z mladší poesie (Kamenář) a rubriku literárních a j. zpráv. Velmi vhodná je

rubrika o poesii německé (Donathovy: Tage und Nächte). — M. Revue stojí ročně zl. 5·50.

Slovanský Přehled, sborník statí, dopisův a zpráv ze života slovanského. Redaktor Adolf Černý. Potřeba dobře redigovaného slovanského přehledu je jistě veliká; že ho nemáme, je nejlepším, ale smutným důkazem toho, jak naše vykřičené slovanství je vlastně plané. Po pokusu Edv. Jelínka pokouší se o nesnadný úkol p. A. Černý s pílí uznání hodnou. Přáli bychom podniku, aby se udržel a rozšířil; snad by pak bylo možné, poučovati české čtenářstvo netoliko běžnými, často dosti nahodilými událostmi, nýbrž věcmi pro Slovanstvo důležitějšími, řekli bychom základními. Sem by spadal popis zemí a národů slovanských, poměrů hospodářských a sociálních, směrů a tendencí literárních, uměleckých a vědeckých (třeba i starších), analyse vynikajících spisovatelů a myslitelů slovanských atd. Do takového sborníku hodily by se překlady ze spisů slovanských myslitelů (na př. slavjanofilů) atd. (Roční předplatné „Slov. Přehledu“ jest 3 zl.)

Latinská revue moderní (illustr.) vychází v Římě: Vox Urbis de litteris et bonis artibus commentarius. (Dvakrát za měsíc, 15 franků).

Z „Jednoty Filosofické“. J. F. zahajujíc opětně své přednášky vyzývá přátele věd filosofických, jmenovitě studující, aby horlivě súčastnili se tohoto přednášení. Výbor byl valnou hromadou dne 10. prosince 1898 splnomocněn, honorovati i letos nejlepší přednášky, které studující ve schůzích Jednoty přednesou. Dosud honorovány všechny odměnami od 50—30 korun. Přihlášky přijímá nejdéle do konce dubna 1899 doc. prof. Dr. Frant. Drtina, Smíchov, Hořejší nábřeží, 785.

Ceny potravin od roku 1800 do 1898. Nynější ku sklonku svému spěchající století je stoletím vynálezů, páry, elektřiny, obrovských převratů na poli hospodářském a netušeného vývoje výroby, o které neměli naši předkové ani potuchy. Ale jiná jest otázka, zda si naši předkové vydělali lehčeji krejcar než my. A tu nesmíme zamlčovati, že dnes jest výdělek těžší, nesnadnější, boj o život mnohem hroznější. Dle výpočtů profesora Hickmanna obdrželo se za tutéž sumu roku 1800 sedm kilo masa, roku 1848 již jen tři kila, roku 1875 jen dvě a r. 1898 dokonce jen jedno kilo masa.

Stoupání cen masa hovězího od roku 1848 jest následující:

	Rok 1848	1870	1898
1 kilo hovězího na venkově (přední maso)	18 kr.	25—30	40—60
1 kilo ve větších městech (zadní maso)	24—30	30—40	50—70
1 kilo nejlepšího masa . .	35—45	40—60	60—85

Totéž platí o chlebě. Za tytéž peníze, za které dnes koupím tři chleby, mohl jsem r. 1800 koupiti šest chlebů stejné váhy. Roku 1848 mohl jsem vypíti za tytéž peníze 2krát tolik piva neb vína než dnes. Kupní síla peněz od r. 1800 neustále klesá. To platí o všem zboží.

Když jsem r. 1848 vydal na životní potřeby, ať na potravu nebo

na oděv 1 zl., musím dnes zaplatit za tytéž potřeby stejného množství a jakosti 2 zl. 30 kr. až 3 zl. Jestliže r. 1848 potřeboval nádenník na svoji výživu ročně 40 zl., musí dnes vydati za pokrmy, které stály roku 1848 pouze 40 zl., dnes 100 zl.! Má-li tedy dnes některý učitel, úředník, kněz neb kdo jiný roční příjem 1000 zl., je to tak, jako kdyby r. 1848 měl učitel, úředník, kněz neb kdo jiný 350 zl. příjmů. Toto klesání kupní ceny peněz a sice hromadné chudnutí ohromných mass tu pracujícího lidu, jako rolnictva, řemeslnictva a dělnictva na jedné straně a na druhé straně obrovské hromadění báječných milionů (na příklad vídeňský Rotšild přiznal se berním úřadům, že má 830 milionů zl. jmění) jest úkazem mezinárodním.

Takový to všeobecný zjev musí míti všeobecnou příčinu. A na tuto příčinu poukázal již před 80 lety Adam Müller a dnes to dokazuje ve svých spisech národohospodářských profesor na vysokém zemědělském učilišti ve Vídni dr. Neurath, že vinou toho je všcobecné a naprosté peněžnické hospodaření. Všecko se dnes řídí podle peněz. Chceme-li dojíti lepšího štěstí a blahobytu zde, musíme náležitě přelomiti všemocnost zlatého telete. (*Národní Politika.*)

Finanční stav Francie. Příjmy Francie rok co rok se menší, dluhy vzrůstají. Druhdy byla Francie prvou zemí po Anglii, dnes je předstižena Německem a Ruskem bez mála dostižena. Ovšem od 25 let stihá ji jedna hmotná ztráta za druhou. Válka s Německem a kommuna stály Francii 1000 milionů liber, krach v r. 1883, phylloxera a ztráty na panamském průplavu téměř také tolik. Státní dluhy pohlcují přes 36% všech příjmů. Platíť Francie ročně 1250 milionů franků na úrocích ze ztraceného kapitálu, kdežto na obranu země vydati může pouze 920 mil. franků ročně. Také příjmy za průmyslové a hospodářské produkty ve Francii poklesly. Roční příjem Francie obnáší tu jen 450 milionů liber, za to příjem Anglie 820 mil. liber a příjem Německa 580 mil. liber. Veškerý roční příjem Francie obnáší asi 880 mil. liber, z toho téměř 20 procent připadá státu, tento pak z těchto svých příjmů 27 procent obětuje na vojsko, co Německo vydává na vojsko 36 a Anglie 38 procent. Kdyby Francie měla vésti válku, byla by nucena právě tak jako v r. 1870 sáhnouti k výpůjčkám. Jenže tehda měla pouze $12^1/_2$ miliardy franků dluhů, kdežto dnes je 26 milliardami zadlužena. Proto spočívá jen v její prospěchu, vyhne-li se válce.

Oprava. Na str. 247. 5. ř. zdola čti bibliografie Douchova místo Malého.

Naši sousedé Prusové.

(Dopis z Berlína.)

Palacký s důrazem upozorňoval na „centralisaci celé zeměkoule“, na níž jsou osudy národů závisly. „Musíme nastoupiti,“ praví, „cesty nové a zotaviti se průmyslem všichni, netoliko fabrikanti, kupci a řemeslníci ale i selští hospodáři, učenci a úředníci. Někdejší pohodlná láce vzala výhost od nás navždy spolu se surovostí a neznámostí potřeb i lahod věku civilisovaného.“ „Čas jest, aby povzbudil se znovu národ náš a orientoval se v duchu věku nového.“

Takové rady Němci už dávno znali a také dle nich — jednali; ač nepatrná moc jejich na počátku tohoto století s Angličany se ani měřit nedala, vzmohla se v krátké době v každém směru a dobyla si světového postavení i vlivu. A právě německý Michl, kdysi posměch světa, zatlačil svou pilností a snaživostí dokonce i anglický průmysl s trhu a povznesl vědu německou do výše imponující celému světu.

Ano jen tímto způsobem, včelí přímo pílí zotavili se u Němců „netoliko fabrikanti, kupci a řemeslníci, ale i selští hospodáři, učenci a úředníci“.

Jak mohutně Němci sesílili, pozorovat na Berlíně. Rád bych Vám podal, pane redaktore, své dojmy, jež na mne německá centrála učinila. Moje líčení bude snad jednostranné a příliš růžové; jest ovšem v Berlíně dosti neutěšeného jako v každém velkoměstě — a Berlín jest i s okolními městy (vlastně již předměsty) asi největším městem našeho kontinentu (město samo čítá 1,800.000, města okolní 100.000 a více obyv.) —, než tyto stinné stránky pomíjím schválně, chtěje ukázati, kolik krásného a nábadného jest ve velkém městě a čemu všemu se lze na něm učiti.

Moderní život kulturní založen jest dnes snad více než kdy na hmotném blahobytu. A tento základ jest v Německu a jeho sídelním městě solidní. Jest více méně známo, kolik bohatství nahromadil v Berlíně průmysl velký i malý a obchod, a že tato písečná skříň (Sandbüchse), jak opovržlivě a částečně právem Berlínu přezdívají, stala se tak velkolepým a bohatým zlatým dolem, tento fakt ukazuje, jak se v novější době hospodářské poměry změnily.

Berlín (druhdy venské sídlo Vilců a Srbů), jež ještě před 200 lety mělo sotva 26.000 ob. a leží na písečné rovině, na níž téměř nic se nerodí mimo výtečné brambory, stal se moderními laciným komunikačními prostředky hlavním střediskem průmyslu obchodu a ruchu celého světa.

Nechci se však pouštěti nyní do poměrů hospodářských; chci pouze podotknout, že již na první pohled zdá se blahobyt v Berlíně být větší než v rakouské Vídni, Praze atd., ba málem by člověk myslil, že tam chudoby vůbec není. Třebas tomu tak není, přece zcela jistě žijí tu široké vrstvy lépe než u nás.

Zdá se mi, že toto skrz na skrz moderní město vystavěno jest především dle zásad více hygienických než uměleckých; ulice jsou široké, čisté, skoro šmahem asfaltovány, proto tak milé ticho přes ohromný ruch.

Rakušana zvláště zajímá pochopitelně pruské vojsko. Má-li již jaké vojsko být, nuž ať je řádné, — a Prusové v tomto ohledě též tak vážně myslili a jednali, jak svědčí jich velká péče o přísnou kázeň a důkladné vzdělání zvláště důstojnictva. Skvělé výsledky válek r. 1864, 1866 a 1870 jasně ukázaly světu jich převahu a ostře osvětlily nedbalost jich nepřátel. Vliv pruské vojenské kázně jest patrný i v míru, a to v dobrém smyslu. Řiznou vojenskou disciplinu, přísnou opravdovost a úzkostlivou přesnost — to vše patří k podstatě pravého vojáka a dělá ovšem na nás někdy i hrubý dojem — vidíme též u řidičů tramvayových a zřízenců železničních. Prus jest i v civilu vojákem, vojna jest mu výbornou k tomu školou. Tím se Berlín ostře liší od Vídně, „lustige Kaiserstadt“, jíž aristokracie svým lehkým životem vtiskla svůj ráz.

Prusové mají věru důvod býti hrdými na výsledky svých zbraní, a jsou jimi také. Všecko dýše v Berlíně, abych tak řekl, vavřínem. Život průmyslový, obchodní a duševní tak jest čilý, že činí dojem, jakoby se též individua chystala věčně žít — jaký

tu rozdíl ku př. od naší zvláště jihorakouské těžkopádnosti! S druhé strany vzbuzuje opět novost kulturních vymožeností a národních pomníků zdání, jakoby silné Německo teprve včera se bylo zrodilo: tak mladé a již myslí na věčný život!

Pozoruješ-li reliefy na vítězném sloupu a Victorii vysoko ve vzduchu se vznášející, mimoděk jsi stržen do slavnostní nálady, která ze všeho vane, tlumena jsouc pouze pohledem na 20 dobytých rakouských děl uprostřed sloupů. Čistši požitek skýtá velká nástěnná malba na schodišti radnice, představující císaře a kolem něho politiky, ale též velké vědce a umělce (jako Helmholtze, Siemense, Mommsena atd....)

Obyvatelstvo jest celkem vysoké postavy, zdravé a silné. Jistě k tomu napomáhá průměrně příznivý hmotný blahobyt i širších vrstev. Vzdělaný dělník mne ujišťoval, že, čím větší jest mzda — a mzda jest vskutku vyšší než u nás — tím méně řádí alkoholism. Já sám jsem se domníval, že třeba tu přihlížeti k náboženským poměrům: že totiž protestant, rostoucí více z nitra, spíše ovládá moderní průmyslový život než katolík, ze vnějšku cepovaný, vázaný na starou, ctihodnou autoritu a opíjející se minulostí. Spisovatel však jistý (Prus a protestant) viděl toho příčinu v nesmíšenosti racy: čím dále na západ od Berlína, tím jest prý obyvatelstvo zdravější a silnější, ježto prý jen málo nebo zcela nic není smíšeno se Slovany a židy, kdežto v Berlíně smíšeno prý jest značnou měrou. S důrazem připomněl, že vzájemné nárazy různých kulturních typů mají v zápětí seslabení a degeneraci, jako ku př. srazí-li se typ germanský a slovanský, anebo ještě více, splývá-li evropsko-křesťanská kultura s východo-židovskou. Celkový pak způsob myšlení a temperament německý udržuje se prý v blahodárném středu mezi anglickým vysloveným individualismem a rusko-slovanským socialismem.

Nyní něco o vlastním kulturním t. j. duchovním životě! Hned v den svého příjezdu četl jsem oznámení dělnické schůze ku poctě 70tiletých narozenin Tolstého s přednáškou o jeho životě a spisech. Protestní schůze proti usnesením sboru obecních starších, přednášky spolku pro přírodní léčení pro lid, spiritistické kroužky, theosophická čtení..., to vše patří k podstatě velkoměsta. V dělnické schůzi, na níž jsem byl, kritisoval říšský poslanec Z. nemilosrdně „protilidovou politiku“ Bismarcka a jeho nástupců, vzpomenuto, jak padělal ku př. emžskou depeši atd. —

a to vše u přítomnosti policejního úředníka a jednoho strážníka (v policejních opatřeních Německo nad Rakousko vyniká). Avšak, jako i u nás, málo se věcně diskuttovalo. Mezi dělníky neviděl jsem zbědovaných postav, nýbrž zcela slušné osobnosti. Účastník mně vypravoval, že na jich schůze chodí i velmi zámožní občané, ba též továrníci; jednou takovou schůzi prý navštívil potomní císař Bedřich Vilém (ovšem incognito) a osobně prý řečníkovi gratuloval.

O vzdělání širokých vrstev — a toto mne nejvíce zajímá — jest postaráno s dostatek. Dobře jsem pozoroval, jak jedné středy sta školních dítek vedeno bylo svými učiteli do zbrojnice, kdež se mohla mladá srdce nadchnouti pohledem na pomníky svých otců ve sbírce zbraní a trofejí, v síních panovnických a vojevůdcovských — pro německou moc a sílu. Množství museí jest většinou bezplatně denně otevřeno a pilně nejen od cizinců navštěvováno. Mezi mnohými uměleckými děly většinou německými všimnul jsem si obrazu Lessingova „Hus před hranicí“ a Brožíkova „Námluvy krále Ladislava“.

Především však poutalo mne — význačné jest ostatně pro Berlín i museum hygienické — museum národopisné a „Uranie“.

V museu národopisném můžeš projíti veškeru kulturu naší již úzké zeměkoule. Žasl jsem nad spoustou novin a knih Číny a Japonska, o níž si tu můžeš učiniti přibližnou představu. U sbírek Schliemannových jsem se zamyslil. V našem století sotva kdo více udělal pro poznání řeckého starověku než Schliemann; a Schliemann byl — kupcem. Kupec tedy, jenž se žádným gymnasiem neprotloukal, jest největším řečtinářem naší doby! Listuju v jeho vyložených spisech a čtu v jeho autobiografii tuto větu: „Dospěl jsem k názoru, že ve školách (našich gymnasiích) obvyklá methoda (učiti se řečtině) byla zcela pochybená.“ Hle, velký Schliemann vyslovil to již dávno, Spencer ve svém „Vychování“ nazval naše starofilologické haraburdí daremným a hloupým, plnokrevní němečtí filologové a docenti jako Neudecker, Brodbeck etc. to zcela přesně dokázali — avšak my posud mládež svou přežitým způsobem latinou a řečtinou mučíme a vzbuzujeme v ní ošklivost, místo abychom ji nadchnuli pro v pravdě klassický starý věk.

Abychom z těchto neutěšených dojmů pookřáli, pojďme do „Uranie“. Zde si opravdu oddechneme. Nevěřím sice, že nás spasí stroj a „exaktní“ přírodověda, avšak jsem přesvědčen, že

jednak starofilologické malichernictví k ničemu nevede, jednak zase, že přírodověda, správně a důkladně chápaná, ducha může jen povznésti a míti blahodárný vliv na naši povahu, jak zcela správně praví Tyndall, nejlepší žák nábožensky hluboce cítícího Faraday-e, ve svých „Fragmentech“ a jinde. S moderním životem se však již musíme každým způsobem spřátelit, pojmy „dyna“, „volt“, „watt“, „kalorie“, „energie“, „potential“, $N_2 O_5$ ... musí nám vejíti v krev a maso. O to právě výtečně péči má berlínská „Urania, Anstalt für volksthümliche Naturkunde“, jež má jen tu vadu, že jest poněkud drahá. Každý večer konají se tam přednášky vědecké jinak snadno přístupné spojené podle potřeby s pokusy a velkými světelnými obrazy. V letošní zimní saisoně konají se tyto přednášky:

„Elektrotechnika“ (stav elektrického napjetí, vznik elektrického proudu, chemické účinky elektrického proudu, elektrické vaření a topení, elektrické světlo, elektromagnetismus, telefon a telegrafie, stroje dynamické a motory, střídavý a otáčivý proud), „Technologie všedního života“ (pozemské a umělé světlo, acetylen a jiná moderní zřídla světelná, svíčka a lampa, chemie toiletty (!), výroba cukru, železo a ocel, porcelán, výroba skla, pivo, víno a alkohol), „Astronomie“ (zdání a pravda, objevení planety, moderní hvězdárna a dalekohledy...). „Hlas a mluva“, „moderní alchymie“ (!) atd. atd. Já sám byl jsem na přednášce dra Götze: „Pravěk lidstva“ s velkolepými vysvětlovacími světelnými obrazy, tak že si účastník snadno mohl učiniti představu „o prvních dnech německé vlasti“, třebas vše asi ve skutečnosti tak nebylo; mnoho problematického bylo tam podáno za zcela jisté, ba s nelibostí reptal pensionovaný professor vedle mne sedící, když přednášející hlavní body Laplace-ovy theorie o vzniku světů a Darwinovy theorie o původu člověka po haeckelovsku vykládal. „Odkud se vzaly však ony první plynové atomy?“ ptal se mne profesor v přestávce, „odkud se vzala ta první buňka?“ „To je u Boha!“ replikoval jsem, načež on: „V tom to vězí; nemá se však nic mluvit, o čem se nic přesného neví.“

Musím poznamenat, že k přednáškám v Uranii: „Technologie všedního života“ připojeny jsou vycházky do plynáren, továren na svíčky a mýdlo, do král. dílny porcelánové, skelné huti, pivovaru; přednášky o astronomii že oživeny jsou ve hvězdárně demonstracemi typických těles nebeských pomocí 12coulového refraktoru a menších dalekohledů, atd.

Zvláště se mně v Uranii líbily pokusné síně a přírodovědecké sbírky. V pokusných síních lze nejjednodušším způsobem dle přiloženého návodu prováděti nejkrásnější a nejmodernější fysikální neb chemické pokusy: lze uvést do pohybu parní neb elektrický motor a celé „železniční vagony“, lze na elektrickém strojku vyráběti elektřinu, podivovati se Frauenhoferovým čarám v spektroskopu, pozorovati tangentovou bussolu, vodu rozkládati atd. atd. Skytá se tam příležitost seznámiti se velmi přirozeným a konkretným způsobem s moderní přírodovědou; se zalíbením patřil jsem na hochy a dívky, kterak hbitě a obratně si vedli při takových pokusech. Jediný Londýn má prý něco podobného, jako jest tato „Urania“.

Na vzdělání lidu jsou zde dále laciné lidové čítárny s bohatým výběrem časopisů.

Lepší kavárny opatřeny jsou časopisy ze všech koutů světa; obchodník nalezne přesné poučení a orientaci v obchodní statistice nejvýznamějších měst světa (zvláště orientu: Cařihradu, Alexandrie...)

Žasnul jsem, jak výborně jsou v Berlíně, řekl bych, o celém světě informováni; při čilém obchodu a výtečném spojení se všemi díly světa ani jinak není možno. O Slovanech mají Němci celkem lepší zprávy než Slované sami. Abych se dotekl literatury, ruská díla ku př. se nejen pilně čtou a překládají, nýbrž i vydávají, a najdeš jich v každém větším knihkupectví vyloženo mnohem více nežli v Praze. Též rusky hovořit uslyšíš, a to nejen Rusy zde se zdržující, nýbrž i plnokrevné Prusy.

Seděl jsem jednoho večera v internacionální společnosti. Mladý docent z královské university v Římě, jenž se učí za vědeckým cílem rusky, tázal se mne na nějaký ruský výraz, nemoha si v rozhovoru naň vzpomenout, domnívaje se, že jako Slovan rusky přece znám; namlouval jsem si, že něco rusky rozumím, avšak žádanou odpověď obdržel docent od — Berlíňanky.

Výtečně zřízen jest v královské knihovně obecně přístupný sál, v němž dle odborů vyložena jest spousta revuí všech kulturních národů.

Aby člověk vystihnul hlavní cíle německé politiky, netřeba ovšem choditi až do Berlína. Chci jen připomenouti, že německá politika — jako venku vůbec téměř všechno nese na sobě pečeť velikosti a ráz „centralisace zeměkoule“ — založena jest na široké basi bez malicherného nátěru naší rakouské a maloslovanské

rozdrobenosti. Kultus Bismarcka — abych se letmo dotekl jen jednoho případu — jak se provádí u nás v Rakousku, jest Prusům cizí a přímo směšný. Jistý německý spisovatel mně vypravoval, že smrt Bismarckova vlastně přílišné účasti nevyvolala, že pouze noviny ze zisku trochu prachu rozvířily. Avšak v Rakousku?!

Jest ovšem pravda: čím kdo méně sám pracuje, tím více křikem na sebe upozorňuje; nemá-li kdo sám ničeho, krášlí se cizím peřím. A věru jest smutné, že i socialně-demokratická strana v Rakousku, jak říšsko-němečtí sociální demokraté až příliš dobře vědí, sama vlivu a tlaku německo-nacionalnímu silněji podléhá než se všeobecně soudívá.

Jest na bíledni, že Prusko a Německo má zájem na trvání Rakouska, aby mělo v osudné posici mezi Francií a Ruskem silného spojence. Rovněž jisto jest, že dnes nemá zálusk na německé země rakouské — neboť při eventuelním dělení by asi sotva celá říše Německu připadla.

Německo jest fysicky, duševně i morálně silné — to také ukazuje jeho centrála. Německo stalo se však silným jen pilnou, úsilovnou, podrobnou prací a positivní tvorbou jednotlivců ve společnosti. Kdyby tomu v Rakousku rozuměli, co Prusko již ode dávna provádí, kdyby si uvědomili, že spása jest v kulturní práci a nikoliv v potlačování bližních, byli bychom v Rakousku již dále a nebyli bychom jen na posměch celého světa.

V Berlíně. *M. V.*

Organisujme práci na prospěch novočeské literatury.

(Dokončení.)

III.

Ale což nemáme takových institucí, které by se mohly uchopiti této činnosti a stávající nedostatky odstraniti?

Máme! Máme vedle obou učených středisek, České Akademie a Královské učené společnosti nauk, jiné instituce, které by se měly o zdárnou práci literárně historickou děliti. Myslím Matici Českou, Svatobor, Máj, literární odbor Umělecké Besedy, Filologickou Jednotu, Filologické Museum, Filosofickou Jednotu a jiné. Všude by se mohlo čekati aspoň částečné spolupůsobení.

Matice Česká, která v dřívějších dobách byla nám naší akademií, tohoto rázu již nadobro pozbyla. Starosti o vydání velikých děl, jako byl Jungmannův Slovník, Šafaříkovy Starožitnosti atd., dnes už může směle předat České Akademii; ze starého dědictví zbývá jí dokončiti pouze vydání Tomkových Dějin města Prahy. Rovněž vydávání starých památek českých (v „Staročeské bibliothece") přirozeně přejde na Českou Akademii, po případě na Filologickou Jednotu. Také již dávno spis toho druhu, pokud mně známo, Matice nevydala. Ze starých úloh zbyla by jí tedy jedna povinnost, které by se měla chopiti, totiž třetího oboru své působnosti vydavatelské: měla by vésti pečlivě zejména Novočeskou bibliotheku, jak začala počátkem let čtyřicátých pěkným vydáním sebraných spisů Jungmannových. Vydáváním (ovšem kritickým vydáváním) spisů našich buditelů mohla by Matice Česká splatit zakladatelům svým nejlépe svůj dluh vděčnosti. Vedle toho stačila by vydávat též biografie jejich. To bych dnes, kdy náš rozvoj kulturní ukazuje zcela jinou tvářnost nežli za doby rozkvětu Matice České, pokládal za její úlohu nejpřednější.

Svatobor má vedle úkolu, hmotně podporovati spisovatele, zejména mladší, také ten, že chce pečovati o památku a uctění našich buditelů. Rozumí tomu tak, že přispívá na jejich pomníky, pamětní desky atd. Nebylo by účelnější, kdyby pomáhal našim buditelům stavěti pomníky trvalejší na základě jejich vlastní práce? Ještě za života Palackého (r. 1870) učinil v tom „Svatobor" zdárný pokus, vydav péčí V. Zeleného „Sebrané spisy K. Havlíčka". Svatobor, když by nechtěl sám vydávat práce literární, korrespondence, memoiry atd. našich buditelů, mohl by na vydávání jich aspoň přispívat. Mohl by dále ob čas vypsat na př. cenu na řádnou biografii toho a toho buditele. Snad bychom takto za čas přestali si naříkati na nedostatek slušných biografií.

Literární odbor Umělecké Besedy dnes je ztrnulý petrfakt našeho literárního života před 30—40 lety. Literární „dýchánky", předčítání básní a novel ve větší společnosti a podobné projevy tenkráte něco znamenaly, dnes už zapadají v ostatním životě bez ozvěny. To vše ovšem cítí výkonní umělci a proto veliké většině z nich nijak literární odbor Umělecké Besedy nemůže přirůsti k srdci. Mají ovšem své středisko „Máj", který se dovede starati o jejich zájmy nejživější. Proto po dlouhou řadu let mají v literárním odboru Umělecké Besedy amateuři, dilettanti a literární historikové převahu nad belletristy. A těm by se naskytovala jedna velmi vděčná úloha: mohli by převzíti péči o vydávání spisů a památek literárních po našich básnících od let asi padesátých. Tak by se doplňovali s Maticí Českou, která by v první řadě hleděla ke starší fasi novočeské literatury.

Spolek českých belletristů „Máj" má ovšem své zájmy životní, které obráceny jsou v první řadě ke zlepšení jejich postavení hmotného. Zasahuje však činně často také v literární historii. Mám na mysli hlavně vystoupení jeho ve prospěch Havlíčkovy památky jako básníka, které bylo od celé veřejnosti provázeno s velikým souhlasem, a Výbor z poesie české. Při pořizování tohoto výboru „Máj" postavil si svůj úhel zorný, své měřítko, které ovšem nebylo v duchu literární historie, ale které by, když by bylo správně provedeno, přineslo jistě v první řadě zisk literární historii. V organisaci práce literárně historické musilo by se aspoň s morální podporou „Máje" počítati.

A tak vypadá činnost všech jednotlivých korporací, spolků, na jejichž existenci a úkoly by se náš požadavek po usilnější

organisaci literárně historické práce mohl odkázati. Filologická Jednota na př. jistě za dobu skoro třicetiletou vykonala práci velikou. Ale obor její působnosti je již příliš rozsáhlý, nežli aby někdo mohl žádati od ní, aby se intensivněji věnovala novočeské historii literární: celá klassická filologie, starší památky české literatury, obzor po literaturách slovanských pěstuje nyní její orgán, Filologické Listy a jednotlivé její publikace. Vlčkovy Dějiny české literatury, vydávané Jednotou Filologickou, zasáhnou ovšem činně v jedné své části také v obor novější české literatury. A takto možná i jí podporovati práci jednotlivcovu.

O vědeckou práci z oboru novočeské literární historie, o podrobné rozbory jednotlivých spisovatelů, o vydávání zevrubných biografií, měly by přirozeně pečovati oba naše vědecké ústavy, Česká Akademie a Učená společnost nauk, kterým jsou také potřebné fondy k disposici. Ale tamodtud se bohužel mnoho nedá čekati. Tam mají po většině, jak pověděl vtipně znatel těchto ústavů, pochopení jen pro to, na čem leží nejméně třistaletá plíseň.

Nepronáším to jako výtku proto, že se jeví péče o tyto starší památky české literatury. Nikoli! I to jsou projevy naší osvěty, a jak vzácné mnohdy! Jenom si srovnávám, co se dělá na prospěch starší a co na prospěch novější literatury, a vidím, že je to zjevný nepoměr.

Kromě toho, jak jsou alespoň dnes poměry ve III. třídě České Akademie, nerozhodují vždy důvody objektivní. Do veřejnosti pronikají o tom zprávy, jak vede si tato III. tř. v posuzování prací jí zadaných strannicky. Já sám doznal jsem na sobě něco podobného, když jsem jí zadal svou podrobnou rozpravu o Kollárově mluvě básnické k uveřejnění. Nemohu mluviti o literární ceně své práce, byl-li tu důvod k zamítnutí jejímu, protože mně samému o mé vlastní práci nepřísluší souditi, a uveřejnit z ní mohl jsem bohužel jen malou část — „O vlivu slovenského dialektu na básnickou řeč Kollárovu“ — ale způsob, jak se mnou III. tř. České Akademie jednala, byl jistě vědeckého ústavu málo důstojný. Zůstávala mi jedna útěcha — socios habuisse malorum.

Z rozboru předešlého je viděti, že možnost práce na prospěch novočeské literární historie dána je na mnohých stranách. Spolupůsobení ať hmotné, ať pouze morální, nemohla by odepříti asi žádná z uvedených korporací, ale že by se některá z nich ucho-

pila energicky iniciativy v této věci, nečekám od žádné z nich. Tu je třeba organisace nové, která by toto vše soustředila ve svých rukou, která by nacházela i jiné prostředky na uskutečnění zdatných prací v tomto oboru.

IV.

Mám na mysli zřízení zvláštní společnosti pro novočeskou literaturu. Tedy zas nový spolek vedle nekonečné řady spolků již stávajících! Uvážil jsem i tuto okolnost a přece přicházím se svým návrhem. Z těchto příčin:

Dnes každá myšlenka, každá práce, která přesahuje síly jednotlivcovy, dá se provésti jen působením spolkovým docela analogicky jako v oboru národohospodářském akcionářstvím. I to zde je akcionářství, jen že účastník takovéhoto spolku místo ustřižených kuponů odnáší si uspokojení z vykonané práce v oboru duševním. Čím více se poskytuje účastníkům výtěžků od vedoucích jej, tím větší rozkvět jeho. Podobně je tomu také s odbornictvím: jako ve výrobě hmotné šíří se dnes i ve vědách odbornictví víc a více; toho rázu jsou také spolky a společnosti. Spolek musí se starat nejen o svou práci, nýbrž musí budit také interess v širších kruzích, musí jim podávat naději zisku: k odborné práci vědecké musí dovésti připoutati také dilettanty. A to by bylo také v našem případě.

Úkol takové společnosti literární spočíval by v tom, že by se starala: 1. o vedení příslušných prací vědeckých; 2. že by organisovala rozvoj na vnějšek; 3. že by opatřovala prostředky, aby práce mohly býti také provedeny.

Jak si představuji vedení prací vědeckých, vysvítá vlastně již z předešlého. Připadalo by společnosti takové v první řadě pořádati: 1. kritická souborná vydání českých spisů básnických, po případě i naukových; dávati k nim podnět ať u jednotlivých korporací nebo u soukromých nakladatelů; musela by hleděti též zabraňovati nedbalým a nesprávným vydáním. 2. Publikování listů, memoirů a jiných památek literárně historických tím způsobem, jak bylo ukázáno výše. 3. Vedení nebo aspoň podněcování a podporování prací odborných o českých spisovatelích. Tu by společnost oznamovala, kdo o čem pracuje, žádala by za příspěvky materialií pro své odborníky, starala by

se po případě, aby se při jednotlivém spisovateli práce rozdělila; organisovala by práce bibliografické, pracovníkům by hleděla zprostředkovati přístup k potřebným pramenům a p., jak bylo výše podrobněji uvedeno. K tomu pak družilo by se: 4. pořádání přednášek v Praze i po venkově; 5. knihovna odborná, která by zejména venkovským členům měla být k ruce.

Vnější organisaci takové společnosti představuji si takto: V Praze ustavil by se spolek, který by byl jen jaksi střediskem, hlavním štábem. K tomuto hlavnímu středisku pojily by se spolky odborné v Praze i po venkově asi tímto způsobem: Každé místo má svůj obzvláštní zájem o toho spisovatele, který se tam narodil nebo tam působil. Nuže, v takovém místě zřídil by se odbor pojmenovaný třeba jménem tohoto spisovatele, jak se obyčejně také děje; tedy na př. v Strakonicích odbor Čelakovského, v Mošovcích a v Pešti Kollárův, v Plzni Tylův, v Sobotce Šolcův a Jeřábkův atd. Obvyklé u nás pomníkové spolky by se přeměnily na spolky literární. Takový spolek vzal by si za účel sbírati látku, jež týká se tohoto muže. Bývá obyčejně na takových místech v soukromém majetku mnoho rozptýleno, lidem, kteří se o to interessují, bývá to také známo, kde co je. Proto je tam také snadno shledávat památky literárně historické, které za čas třeba už nebude možná sebrati. Kromě toho staral by se spolek takový o to, aby sebral a poznamenal, co se mezi pamětníky o spisovateli vypravuje, nebo co se podává tradicí. Látka taková by se dala potom odborníku zpracovati; když by nebyl zrovna po ruce, ukládala by se v archivu, snad nejlépe při Českém museu; pro řízení takového archivu za čas by musel býti ustanoven zvláštní úředník, schopný nejen registrovati došlé materialie, nýbrž je i náležitě také publikovati. Potíž je v tom, že z pravidla bývá rodištěm našich vynikajících mužů malá vesnička. Tu snad by mohlo takovou organisaci převzíti nejbližší město; na př. Beroun Jungmanna atd.

Vedle hlavního střediska v Praze bylo by dobře založiti podobné středisko v Brně, ve Vídni a v některém městě na Slovensku. K nim mohla by se družiti zvláštní střediska krajová; na př. v Plzni, v Budějovicích a zvláště v těch městech, kde existují již literární společnosti, jen že jiného rázu (na příklad v Chrudimi, v Kolíně, tuším ve Vys. Mýtě a j). Tyto by mohly obor své působnosti rozšířiti ve smyslu zde označeném; tím by si vytkly určitější cíl.

Při střediscích takových mělo by se pomýšleti na zakládání nebo doplňování knihoven. K tomu účelu odporoučelo by se systematicky prozkoumávati venkovské knihovny farní. Známo, že mnozí z našich kněží na počátku našeho století stáli v řadách buditelů; kupovali každou knihu českou, která tehdy vyšla. Mnohé knihy z té doby jsou nyní velmi vzácné; nenajdou se vždy ani ve velkých knihovnách pražských. A tu by taková sběratelská činnost byla velmi záslužná; zejména našemu učitelstvu by se tu poskytovala vděčná práce.

Slibuje se nám už na jisto založení druhé university na Moravě. A staráme se také o slušnou knihovnu pro ni? Bez ní se přece nedá práce vědecká dobře myslit. Představme si jen nesnáze takového pracovníka. Bude na př. potřebovat pro svou práci nějakou knihu z počátku tohoto století. V knihovně jí nenajde, objedná ji z Prahy a bude tři čtyři dni čekat, nežli mu tamodtud přijde. Mezi prací přijde na druhou, třetí a všude může čekat, že se mu bude opakovat týž postup. Kam má se svou prací dojít?

A podobně u většiny professorů venkovských je příčina, proč nejsou literarně činni, nedostatek knihovny v místě.

Vzájemné spojení, společné cíle usnadňovaly by odborné sjezdy, které se s takovým zdarem provádějí více než půl století zejména v Německu skoro ve všech disciplinách.

Tato organisace práce osvědčila se u nás skvělým způsobem o Národopisné výstavě českoslovanské. Zvláštní oporu mohly by tyto snahy nalézti zejména v seminářích universitních, jako se osvědčují na př. v Němcích při organisaci bádání historických.

Vím, že tato organisace bude míti své nesnáze, zejména neporozuměním; ale pro toto porozumění musí se právě pracovati. A naše moderní literární historie je jistě té povahy, že musí upoutati také širší vrstvy, nejen odborníky; zejména když se jim dá možnost přispívati nějak ku společné práci a k dobrému účelu.

O p a t ř o v á n í   p r o s t ř e d k ů nejvíce mluví pro zařízení samostatné společnosti. Kdyby se na př. zřídil zvláštní odbor literárně historický při některé ze stávajících společností, nebude podpora hmotná tak účinná, protože většinou onen spolek sám má již své podpory. Ale takové samostatné společnosti, až by mohla ukázati výsledky své práce, jistě by nemohly odepříti

příspěvků ani Česká Akademie, ani stát, země, obce, samostatné ústavy atd. Příspěvky obcí daly by se snadněji získati, když by se jednalo o jejich rodáka, nebo jejich občana atd. Společnost mohla by se obrátiti o podporu k nynějším spolkům, pokud nesou aspoň jméno nějakého spisovatele (na př. „Dobrovský“, „Neruda“, „Hálek“, „Havlíček“ a j.), když by šlo zrovna o jejich patrona.

Společnost musela by hleděti přijíti ve styk s korporacemi, dříve již vylíčenými a pojistiti si jejich podporu. K společné práci mohly by se přibrati i vzdálenější společnosti. Tak na př. by asi Národopisná společnost československá jistě neodepřela své podpory tomu, kdo by podrobněji zpracovával folkloristickou činnost některého literáta (na př. Čelakovského, Erbena, Sušila, Kollára atd.). Filosofická jednota by zase spoluúčinkovala tam, kde se jedná o českého filosofa nebo podrobnější práce z oboru filosofie atd.

Tato literární společnost by přirozeným vývojem věci musela dospěti vedle občasných publikací k zvláštnímu odbornému časopisu, který by nejen dával přehled o vší práci, vykonané u nás i u jiných národů, nýbrž samostatnými odbornými články ukazoval by zároveň cestu v oboru bádání literárně historických. Myslím, že tu neplatí námitka přílišného tříštění práce v časopisech odborných. Ovšem máme hojně časopisů, ve kterých lze uveřejniti práce literárně historické. Napište slušný článek literárně historický a bude desíti, patnácti a snad i více časopisům vítán; ale autor musí z pravidla při tom míti zároveň na mysli směr a ráz listu, do kterého se se svým článkem chce uchýliti; naše literární historie doby novější všude vlastně jen vystupuje po hostinsku. Kromě toho nesmí se zapomenouti, že tímto způsobem nedosáhne se obrazu celé vědy odborné, k němuž je třeba přece trochu více nežli několika článků; moderní časopisy právem kladou větší váhu na přehledy kritické, bibliografické, na zprávy atd. A to vše v neodborném časopisu není možné.

Proč by se tak důležitý pro nás obor jako je literární historie novější nemohl dodělati svého orgánu, když jej dnes má už kde jaký spolek sportovní. Naši velocipedisté mají svůj orgán sportovní; možná že brzy vznikne nějaký časopis pro vzduchoplavbu českou; svůj odborný list má nedávno založená alpinská společnost česká; naši klerikálové mají na 15 svých

časopisů a periodických publikací, zájmům učitelstva a jejich odborným účelům vzdělávacím slouží přes 10 časopisů, naši hospodáři mají přes 10 svých hospodářských listů a podobně každý jiný stav: jen odborný časopis literárně historický, na který čeká veliká úloha, u nás ještě se nemohl uchytiti.

Ale i jednotlivé obory vědné mají o svou práci lépe postaráno. Oč lépe jsou v tom na př. naši historikové, archaeologové, zeměpisci, národohospodářové, folkloristé atd![1])

Němci mají nejen sdružení literární pro celou literaturu, nýbrž oni zakládají společnosti k tomu, aby se prozkoumala činnost jednotlivých spisovátelů. Nejproslulejší je ovšem vzorně vedená weimarská Goethe-Gesellschaft, která domohla se tak skvělých výsledků nejen kritickým vydáváním spisů, nýbrž i samostatným bádáním. Toto samostatné bádání podporuje bohatý archiv Goethův (nyní rozdělený na Goethův a Schillerův); výsledky bádání o Goethovi uveřejňují se v Goethe-Jahrbuch. A kromě toho sleduje ještě podobnou činnost druhý spolek „Goethe-Verein" ve Vídni se svým zvláštním orgánem. Článkům o Goethovi otvírají své sloupce, jak rozumí se samo sebou, veškeré časopisy odborné. Jiný spolek ve Vídni „Grillparzer-Gesellschaft" obral si za účel, podobným způsobem stopovati význam a osvětlovati činnost Grillparzerovu; činí tak opravdu se zdarem; zvláštní publikace jeho — Jahrbuch — dosáhla již VIII. ročníku. Některé spolky literární umožňují aspoň kritické vydávání spisů svého básníka. Tak na př. Klopstock-Verein v Quedlinburgu má zásluhu o pečlivé vydání Fr. Munckera a Jar. Pawla, Fr. Gottl. Klopstocks Oden (2 d.).

Ba Němci dovedou věnovati vědeckou péči i příslušníkům cizích národů. Známa je na př. Deutsche Shakespeare-Gesellschaft, založená r. 1865 (vydává Jahrbuch ve Weimaru) a lipská Comenius-Gesellschaft (od r. 1892 vydává Monatshefte a Mittheilungen) a j.

Přes tyto neobyčejné výsledky, přes mnohostrannou organisaci německé literární historie v Němcích volá se po organisaci prací literárně historických ještě účelnější. Prof. Minor ve Vídni žádá, aby se zřídily centrální ústavy pro pomocné práce

---

[1]) Zatím než došlo na uveřejnění tohoto článku, uzrály plány ke dvěma časopisům toho druhu najednou; ne výhradně literárně historické, ale literární historii bude v nich věnována přední péče.

literárně historické.[1]) Jim by připadaly hlavně tyto úlohy: 1. pořizování úplných rejstříků k dosavadním sbírkám spisů; 2. chronologické záznamy děl; 3. záznamy dopisů: od koho a ke komu psaných; 4. regesta ke korrespondenci a dílům memoirovým; 5. svědectví a vysvětlivky o vzniku jednotlivých děl starších; 6. sbírka úsudků od vrstevníků o básnících a jejich dílech; 7. lexikon básnických látek; 8. záznam metrických forem; 9. záznam pokladu slovného atd. Archivy literárně historické musely by se starati o zevrubné seznamy příspěvků získaných; oznamovat dopisy, od koho a ke komu byly psány, podávat stručné výtahy a p.[2])

Takové centrální ústavy, myslí Minor, daly by se přivésti ve spojení zejména s jednotlivými semináři literárně historickými. On sám také svůj seminář pro novější historii literatury německé vede ve smyslu svých požadavků.

Z jiného oboru než z literární historie značnými výsledky řádné organisace může se honositi známý spolek „Der allgemeine deutsche Sprachverein", který vzešel z novějších puristických — často ovšem přemrštěně puristických — snah u Němců. Je to vlastně oživení starých Sprachgesellschaften. Brojí proti cizím slovům, jichž v německé řeči ujalo se asi na 70.000 — celá sedmina prý všeho slovného pokladu jazykového; snaží se v národě utvrzovat nacionální vědomí. O účelu spolku můžeme souditi jakkoli; ale výsledky činnosti jeho jsou skutečně skvělé. Spolek od r. 1886 vydává zvláštní časopis (Zeitschrift des allg. deut. Sprachvereines), s kterým vychází zároveň zvláštní vědecká příloha (Wissenschaftliche Beihefte). Rozsah jejich není veliký, za to tím větší vliv. Ze snah tohoto spolku vzala podnět živá diskuse o předmětě, o který tento Sprachverein usiluje. Otázka cizích slov v novější německé literatuře má již svou velikou literaturu odbornou. Vynikající učenci i laikové píší pro i contra. Pro snahy tyto získány školy od škol obecných až do universit. Též život praktický je zasažen činně těmito snahami; očištěná slova pronikají také již do knih i do života.

Způsobila to řádná organisace a usilovná činnost spolku. Spolek tento má své ústřední vedení. Skoro každé větší středisko Němců v Německu i v Rakousku založilo si svůj spolek jazykový. R. 1897 bylo těchto podřízených spolků (Zweigvereine)

[1]) Článek výše uvedený v „Euphronion" I., str. 17—26.

[2]) V Berlíně existuje Literaturarchivgesellschaft již od počátku let devadesátých s velikým počtem archiválních příspěvků.

190 s 13.418 členy; k účelům spolkovým sešlo se 30.130 marek. Tyto Zweigvereine volí si pak zvláštní celkové představenstvo (Gesammtvorstand). Každý rok konají se sjezdy všech spolků, vždy střídavě v jiném městě.

A právě tak rozumně je zorganisována vnitřní činnost tohoto spolku. Na zodpovídání živých otázek vědeckých vypisuje ceny, jež z pravidla věnují soukromníci; odměňuje dobře psané knihy německé; vydává slovníky cizích slov; zavádí německou terminologii místo cizí do knih školních; sloupce svého časopisu otvírá otázkám z obecenstva, na které po případě odpovídají odborníci delšími články; dává sbírati německá slova v lidu; své snahy popularisuje v kalendářích a v jiných knihách lidových; ve školách děti ukládají si dobrovolné pokuty za každé cizí slovo, jehož v němčině užily; universitní profesoři mají o tom slavnostní přednášky odborné. Chyby proti čistotě a správnosti němčiny se uveřejňují a opravují, ať se najdou ve spisech vědeckých i v novinách, ve výnosech úředních nebo na jídelních lístcích; pořádají výstavy knih, v obor působnosti spolku spadajících atd.

Proti snahám spolku stavějí se dosti hojně a ostře Němci sami, ale skvělé výsledky této soukromé organisované činnosti mohou nám býti vzorem.

Sdružení za účelem společné práce vědecké je ovšem tím nutnější u národů menších. Co vykonala již na př. polská společnost Mickiewiczova! Jak velikou literaturou mohou se už Poláci pochlubiti o tomto svém největším básníku! Vedle značné literatury samostatných děl literárních věnován bádání o Mickiewiczovi „Pamiętnik Towarzystwa literackiego imienia Ad. Mickiewicza“ (už roč. VI.) asi jako v Němcích Goethe-Jahrbuch.

Skvělý příklad toho, co zmůže řádná organisace práce i v menších národech, vidíme na př. na výsledcích v oboru dialektologických bádání ve Švédsku. Tam moderní proudy v jazykozpytu způsobily v letech padesátých, že zakládány zvláštní stolice pro skandinavské řeči. Pěstovány obzvláště živé řeči; studium toto přineslo dosti bohatou literaturu a hlavně veliký zájem v mladší generaci. Na universitách utvářelo se množství studentských spolků — Landsmålsföreningar — jejichž členové sbírali látku dialektickou a jinou látku folkloristickou. Za vedení svých učitelů vypěstovali si vědeckou methodu. Od r. 1878 vydávají zvláštní svůj orgán, redigovaný prof. J. A. Lundellem — „Nyare

bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif." — Výsledkem této organisace jsou úspěchy vědecké, které Švédům mohou záviděti veliké literatury.[1])

Příklady pěkných výsledků, jež přineslo sdružení za účelem vědeckých studií, máme také u nás. Poukazuji jen na Národopisnou společnost československou, Zeměvědnou společnost a j.

*

Návrh, který tu podávám na organisaci prací literárněhistorických, bude se snad zdáti trochu dalekosáhlým. Ale takovými objevují se nám v počátcích skoro všecky podniky. Jestli kde platí řádná organisace práce, platí tím více u nás, kteří jsme z pravidla ve všem odkázáni na vlastní síly a na vlastní přičinění. My nemůžeme očekávati mnoho podpory od státu, ba bohužel ani od vlastních rozhodujících ústavů. Mimo to jest nás pracovníků pro každý obor poměrně málo. Neplýtvejme tedy silami a časem. Organisací práce lze dosíci toho, aby se pracovalo co možná účelně, aby se neopakovala zbytečně táž práce u každého jednotlivce. Společným působením může se přijíti k cíli o mnoho dříve; práce jednotlivcova nemusí tím nijak ztráceti svou samostatnost.

Je pak třeba takové organisované práce zvláště v oboru novější literatury české. Nevím, který obor by mohl být nazván „potřebou dne" větším právem nežli tento. Je již věru svrchovaný čas, abychom si konečně dovedli určitě a důkladně odpověděti k tolika otázkám, jež týkají se našeho probuzení a ke kterým posud odpovědi nemáme, abychom s povrchu dovedli hleděti také hloub do vnitř, abychom konečně našli správnější měřítko při oceňování jednotlivých buditelů. Tím jenom přejde správné pojímání také do širších vrstev. Lepší světlo, které nám vznikne pro dobu přítomnou, vrhne nám trochu jasnějšího svitu také do minulosti. Objasnění básnického tvoření nedávno minulého může určovati nebo aspoň míti vliv na tvoření současné i budoucí.

Praktické provádění by snad ledacos z tohoto plánu pozměnilo, ujasnilo a prohloubilo. *Jan Jakubec.*

---

[1]) Organisaci tuto podrobně vylíčil J. A. Lundell v článku „Sur l'étude des patois", v Internat. Zeitsch. für Sprachwissenschaft I.; o výsledcích práce týž „Skandinavische Mundarten" v H. Paula Grundriss des germ. Philol. I. 945 a n.

Marxova nadhodnota a třídní boj.

Prof. Masaryk, polemisuje [1]) proti mně, podává následující svůj výklad Marxovy theorie: „Nadhodnota Marxova přece není nic jiného než vykořisťování dělníka, **maloživnostníka** a konečně **slabšího kapitalisty** kapitalisty silnějšími: toto vykořisťování je právě bojem třídním (se strany kapitalistů, proti nimž odpor se strany utlačovaných — druhá strana bojující — na ten čas je bez účinku) a je tudíž zákon nadhodnoty oekonomickým výrazem pro sociální a politický boj tříd.“ (Str. 256.)

„Proto, soudím, jest statisticko-historický průkaz, že střední stav nemizí, vyvrácením zákona Marxova o třídním boji a tím také vyvrácením zákona nadhodnotního.“ (Str. 253.)

Abychom se uvarovali všeho nedorozumění, podejme si authentickou definici nadhodnoty dle Marxova „Kapitálu“ (vyd. 4., díl I.).

Co jest nadhodnota? Jest oekonomickým elementem, jímž peníze stávaji se kapitálem čili jímž kapitál se zhodnocuje (str. 117—118), jest hodnota, kterouž kapitalista vyzískává výrobou zboží, aniž by dal za ni nějakou náhradu, která jej mit allem Reiz einer Schöpfung aus Nichts anlacht (178). „Nadhodnota, kterouž vyrobil předem vložený (das vorgeschossene Kapital) ve výrobním pochodu, čili zhodnocení předem vložené kapitálové hodnoty jeví se na prvním místě jako hodnotový nadbytek (Ueberschuss) výrobku nad hodnotovým úhrnem jeho výrobních elementů“ (173). Z čeho vzniká tato nadhodnota? To nám zodpovídá str. 158—160, kde nadhodnota vyplývá jen z kvantitativního pracovního nadbytku, z prodloužení délky téhož pracovního procesu, zkrátka z nezaplacené práce dělníkovy. Z koho

[1]) Naše Doba, leden 1899, str. 256—258.

tedy vzniká? Pouze a jedině z pracovní síly dělníkovy, již tento kapitalistovi na čas pronajímá (str. 130, 131 a j.). Jedině dělník zaměstnaný v dílně kapitalisty jest s to vytvořit mu nadhodnotu, kapitalista sám sobě vlastní prací může sice vytvořiti hodnoty, ale nikdy ne nadhodnotu (str. 128).

Tedy krátké resumé: Marxova nadhodnota vzniká jedině z vykořisťování dělníka kapitalistou v dílně, v pracovním procesu.

Se stanoviska sociálního a historického nutno to vysloviti všeobecně takto: nadhodnota může vzniknouti a existovati jen ve společnosti, v níž rozvinuta jest výroba a směna zboží na základě soukromého vlastnictví výrobních prostředků, na základě vykořisťování koupené pracovní síly a na základě zákona směny rovných hodnot za rovné hodnoty. Za jiných poměrů jest nadhodnota nemyslitelná.[1])

Důsledky z tohoto mého „poučení" jsou následující:

1. nadhodnota vzniká tedy dle Marxe pouze z pracovního poměru kapitalisty k dělníkovi a nikoliv ze sociálního poměru kapitalisty k maloživnostníkovi a k malému kapitalistovi, čili jinými slovy: nadhodnota jest sice vykořistěním dělníka, ale nikoliv vykořistěním též „maloživnostníka a slabšího kapitalisty silnějšími", jak myslí prof. Masaryk.

2. Následkem toho Marxův zákon nadhodnoty hrá bezprostřední úlohu jedině v třídním boji mezi zaměstnavateli a dělníky, jinde buď nepřímo aneb vůbec ne. Nepřímo jest arciť podkladem vzájemných zápasů vyšších tříd měšťanské doby,[2]) avšak nadhodnota objevuje se tu pouze jako kořist, o kterou se bojující tyto třídy derou, ale kdo z ní obdrží větší neb menší kus, neb kdo bude odstrčen, nezávisí na této kořisti, nýbrž na tom, kdo je silnější, kdo si ji dříve a lépe dovede vyhledat. Poněvadž dále zákon nadhodnoty existuje pouze za (kapitalistické) výroby zboží, a třídní rozpory existovaly již před tím,

---

[1]) K tomu malou poznámku. Prof. Masaryk tvrdí v pozn. na str. 257: „Pan Modráček ovšem odporuje si také, právě několik řádek výše, že theorie nadhodnotní „tak dalece" nemá nic společného s theorii hodnotní." Odpovídám, že jsem nikde nic podobného nepravil.

[2]) Nepřímo v tom smyslu, že nerozněcuje tento boj mezi nimi fakt, že dělník jest vykořisťován — k vůli dělníkovi svá kopí přece lámat nebudou. — Bezprostřední příčina jejich třídního boje spočívá v tom, že jedni uchvacují neb hledí uchvátit větší podíl na společenském a dělníky vytvořeném bohatství a odstrkují druhé.

nemůže dle Marxe býti nadhodnota výrazem „pro sociální a historický zákon boje třídního“ vůbec, jak tvrdí prof. Masaryk na str. 253 N. D. Kladu příslovce „vůbec“ sám, poněvadž to logicky ze slov prof. Masaryka vyplývá. Posuďme jen na doklad toho následující jeho větu: „Není také správné, že byly třídní zápasy, kdy nadhodnoty ještě nebylo.“[1])

Na str. 258 (N. D.) píše prof. Masaryk: „Mluví-li p. Modráček o třídách více (totiž nežli jen o kapitalistické a proletářské), je to v této souvislosti nemarxistické.“ Nepodávám prý marxovské třídní theorie správně: na doklad, že ji správně podávám, cituji následující rčení „Kommunistického Manifestu“: „Svobodný a otrok, patricij a plebej, baron a poddaný, cechovní měšťan a tovaryš, zkrátka utlačovatel a utlačovaný (tedy vlastně utlačovatel a utlačovaný vůbec! Moje pozn.) stáli neustále proti sobě, vedli mezi sebou nepřetržitý, hned skrytý, hned zjevný boj“ atd. — — a další větu z Marxova „Kapitálu“[2]): „Vlastníci pouhé pracovní síly, vlastníci kapitálu a vlastníci pozemkoví, jichžto respektivní prameny důchodové jsou: pracovní mzda, zisk a pozemková renta, tedy námezdní dělníci, kapitalisté a pozemkoví vlastníci, tvoří ony **tři velké třídy** na kapitalistickém způsobu výrobním spočívající moderní společnosti.“ — Tedy i Marx mluví o množství tříd a třídních zápasů, a N. B. o třídních zápasech, v nichž neexistuje ani kupující a prodávající zaměstnavatel ani pracovní síla dělníkova jako zboží a tudíž ani nadhodnota.

[1]) Zajímavo jest srovnati s tím některé jiné věty prof. Masaryka, jak si navzájem odporují; tak ku př.: „Abstraktní zákon nadhodnoty jest in concreto politický třídní boj mezi kapitalisty a proletariátem“ atd. (str. 253) — a další větu: „Nadhodnota Marxova přece není nic jiného než vykořisťování dělníka, maloživnostníka a konečně i slabšího kapitalisty kapitalisty silnějšími: toto vykořisťování je právě bojem třídním“ atd. — Tedy jednou jest prof. Masarykovi nadhodnota „bojem mezi kapitalisty a proletariátem“, po druhé bojem i mezi maloživnostníky, slabšími kapitalisty a kapitalisty silnějšími, a po třetí dokonce (viz větu hořejší) třídním zápasem vůbec! Či není v tom odpor? Shoduje se to s Marxovými názory? — A potom může býti nadhodnota a vykořisťování bojem? Tyto z boje sice vznikají a boj vzniká z nich, avšak samy bojem nejsou. A v našem případě teprv boj vzniká z vykořisťování. Proto socialisté vynakládají všecky své agitační síly, aby vykořisťovaný indiferentní proletariát přiměli, ba přinutili k třídnímu boji. Toť zaměňování příčiny s účinem a naopak, jak to uvádí prof. M. „Rata nadhodnotová jest exaktní výraz pro stupeň vykořisťování pracovní síly kapitálem čili dělníka kapitalistou“, praví Marx (Kapitál I, 179), ale nikde nepraví, že by nadhodnota byla výrazem pro třídní boj vůbec, aneb dokonce že by byla sama třídním bojem.

[2]) III. díl, 2. sv., str. 421.

Nejednalo se mně v mé kritice v „Akademii“ (č. 2., roč. IV.) o to, je-li hlavní třídní boj naší doby veden mezi zaměstnavateli a námezdními dělníky, to uznávám, nýbrž o to, je-li Marxova nadhodnota „výrazem“ třídního zápasu vůbec, jak píše prof. Masaryk — a tu jest to úplně „v souvislosti marxistické“ pravím-li, že byly třídní zápasy, kdy dle Marxe nadhodnoty nebylo a že nemůže ani takto jeho nadhodnota býti výrazem třídního zápasu. Slova moje potvrzují Marx[1]) a Engels,[2]) kteří mluví o třídních rozporech a vykořisťování, kdy ještě nadhodnoty nebylo. A byly-li třídní rozpory a třídní vykořisťování, byl arciť i třídní zápas, ač nebyl tak intensivní jako za výroby nadhodnoty.[3])

Thema právě projednávané jest sice velmi zajímavé, ale nemohu se u něho déle zastavovati: vlastní otázka prof. Masarykem položena jest, plyne-li z Bernsteinovy statistiky, dokazující ubývání středního stavu v menší míře, nežli jak Marx se domýšlel, vyvrácení jeho třídního boje a theorie nadhodnotní.

Prof. Masaryk věc v mysli si dedukoval takto: poněvadž Marxova nadhodnota (dle něho) vzniká z vykořisťování dělníka, maloživnostníka a slabšího kapitalisty, tedy nemizí-li střední stav (Bernstein chtěl dokázat pouze, že nemizí tak rychle!), není toho vykořisťování a následkem toho ani nadhodnoty, a poněvadž jest dle něho Marxův třídní boj zároveň vykořisťováním a nadhodnotou, tedy není ani třídního boje. (Viz k tomu str. 253 N. D., leden). Dedukce arciť zcela nemarxistická. Vyvrátil jsem již jeho představu o Marxově nadhodnotě, jeho představu, že kapitál ne-

---

[1]) Kapitál I., str. 197; III. 1 sv. str. 316.

[2]) Dühring, 3. vyd., str. 221.

[3]) Při té příležitosti upozorňuji na jednu věc. Seznal jsem, že si Marx ve svých výměrech nadhodnoty poněkud odporuje (nemluvě ani o té vadě jeho definice, že lze formuli nadhodnotní obdržeti i bez cizí pracovní síly): na str. 128, 132 a jinde v Kapitálu (díl I.) vyvozuje rozhodně nadhodnotu jen z použití svobodné pracovní síly, a klade ji tudíž až do specificky kapitalistické výroby; na str. 197/I a 316/III I. sv. mluví o nadhodnotě i za výroby otrocké, vyvozuje ji tudíž i z nesvobodné — avšak též koupené — pracovní síly. Z toho vyplývá, že si Marx představoval nadhodnotu i před vlastní měšťáckou érou. Engels v „Dühringu“ (3. vyd., 221) používá nadhodnoty ve smyslu prvém, totiž sloučenou se svobodnou pracovní silou. Tím definice Marxovy nadhodnoty se nevyvrací, nýbrž pouze rozšiřuje. Vždy ale Marx ji používá jen pro vyvinutou výrobu a směnu zboží na základě své theorie hodnotní vůbec — tedy na mých vývodech proti prof. Masarykovi to nic nemění.

vykořisťuje, vyvrací lapidárně všední a všeobecná zkušenost — diskusi o tom, v jakém smyslu nutno pojímati vykořisťování středního stavu velkým kapitálem ponechávám stranou — zbývá tedy vyvrátiti jenom jeho methodu, pomocí jíž vyvrací nemizením středního stavu Marxovu nadhodnotu a jeho třídní boj.

Aby bylo možno vyvozovati ze stálosti (předpokládejme, že vůbec nemizí) středního stavu nesprávnost Marxovy theorie o třídním boji a nadhodnotě, byl by musel Marx ji bezprostředně odvozovat z ubývání středního stavu a koncentrace kapitálové anebo alespoň naopak. Toho ale Marx byl dalek. Upadání středního stavu a slabších kapitalistů vysvětluje **konkurenčním bojem**: darwinistickým vítězstvím silnějšího, a odvozuje je ze zkušenosti, jiř mu podávala tehdejší statistika o koncentraci výrobní a koncentraci kapitálové resp. důchodové.[1]) „Konkurenční zápas," píše Marx (str. 596/I.), „veden jest levnějším zbožím." Levnější zboží neodvozuje tu Marx z individuelního vykořisťování dělníka, nýbrž: „Levnost zboží odvislá jest, caeteris paribus, od výrobnosti práce, tato ale od výrobního stupně," t. j. hlavně od použití dokonalejších strojů a v širším měřítku. „Větší kapitály ubíjí tedy menší" (tamtéž). — Tak mluví Marx, a nikde neodvozuje svou nadhodnotu a třídní boj vůbec z upadání středního stavu,[2]) ani upadání středního stavu z nadhodnoty a sociálního a politického boje třídního.

Že malé podniky průmyslové klesají buď absolutně buď relativně pod konkurencí podniků větších, ukazoval i Bernstein ve známém svém článku (Der Kampf der Sozialdemokratie etc., Neue Zeit 1897—98), a dokazují to více méně všecky úřední statistiky.[3]) Avšak Bernstein dotýká se pouze koncentrace výrobní — a to ještě neúplně — a nikoliv koncentrace kapitálové resp.

---

[1]) Viz Kapitál, I., Das allgemeine Gesetz der kapitalistischen Akkumulation, str. 576—679. Dále: Fr. Engels: Entwicklung der Sozialismus etc., str. 33.

[2]) Upozorňuji, že tu mám stále na mysli jedině Marxovu theorii o všeobecném historickém třídním boji, o kterou nám tu vlastně jde. Ničivá konkurence velkokapitalistická vhání sice střední stav do organisované obrany a v třídní boj proti velkokapitálu, avšak to jest pouze jediný z nesčíslných způsobů třídního boje v dějinách konkurence a třídní boj není jedno a totéž. Nejedná se nám tu o tento jediný způsob třídního boje, nýbrž o celou Marxovu theorii třídního boje, tedy i o třídní boj před sty a tisíci lety, jejž prof. M. statistikou z konce našeho století chce vyvraceti.

[3]) Dokazuje to i nová statistika dolnorakouské obchodní komory ohledně živností v Dolních Rakousích v letech 1870—1890. (Děl. Listy, Vídeň, 19. ledna r. 1899.)

důchodové v jedněch rukou, tedy nikoliv celého předmětu. Jak ostatně jeho vývody jsou dosti pochybné hodnoty, ukazuje H. Cunov.[1])

Avšak i kdyby se dokázalo, že střední výrobní a obchodní stav vůbec neklesá, nebylo by to vyvrácením Marxova třídního boje, jednak z uvedené již příčiny, že z toho nebyl odvozován a že byl dříve nežli moderní střední stav, jednak, že proletarisace středních vrstev není sama o sobě ani třídním bojem, ani jeho vlastním důsledkem, nýbrž důsledkem boje konkurenčního, dále, že theorie proletarisace středních vrstev z theorie o boji mezi moderními dvěma velkými třídami nevyplývá, ani naopak, a konečně, že třídní boj jest sociální zjev, který sice z utlačování a vyssávání vzniká, ale nemusí nutně vésti k pádu utlačované třídy, tedy ani ne maloživnostnictva. Představoval-li si Marx klesání středního stavu, představoval si to následkem statistiky a svého „darwinistického“ názoru o vítězství silnějšího, ale nikoliv následkem své theorie o třídním boji.

Neproletarisování středního stavu není ani důkazem proti Marxově theorii nadhodnotní, poněvadž nadhodnota jest sice základem kapitalistického hospodaření a tudíž i basí moderních třídních zápasů, ale není ani odvozena z těchto zápasů, ani z jejich výsledků, ani tyto výsledky neprýští z ní. Marx svou nadhodnotu odvozoval:

1. Z abstraktního pojmutí směnných poměrů vyvinutější společnosti, v nichž rovné hodnoty se směňují za rovné hodnoty; 2. z fakta, že dělník více vyrobí, nežli spotřebuje; 3. z fakta, že v dějinách se objevují na jedné straně vlastníci výrobních prostředků a na druhé vyvlastnění od výrobních prostředků, čímž tito jsou nuceni vstupovati do služeb prvých a dávati se vykořisťovati: obírati o to více, co vyrobí — o nadhodnotu („více“-hodnotu = Mehrwerth.)

Tito vyvlastněnci nevznikli původně výrobou nadhodnoty, nýbrž jsou její předpokladem, ač kapitalistická éra je pak reprodukuje na vyšším stupni. La bourgeoisie[2]) commence avec un prolétariat qui lui-même est un reste du prolétariat des temps féodaux. Vznik tohoto proletariátu popisuje Lamprecht, ku př. z absolutního přelidnění zemědělského obyvatelstva.[3])

---

[1]) H. Cunov: Zur Zusammenbruchstheorie. Neue Zeit, 17. Dezember 1898.

[2]) Karl Marx: Misère de la philosophie, Paris 1896, p 170.

[3]) Lamprecht: Geschichte des Grundbesitzes. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Jena 1894.

Neklesá-li střední stav, pak to dokazuje pouze nesprávnost Marxova názoru o koncentraci a centralisaci kapitálové, čili jinými slovy: dokazuje to, že nadhodnota vyplývající z vykořisťování dělníka se stejnoměrně mezi všecky kapitalistické výrobce rozděluje, a nikoliv v tak nestejném poměru, jak Marx líčil. Theorii nadhodnoty samu o sobě to nepozměňuje.

Aby prof. Masaryk prokázal nesprávnost Marxovy nadhodnoty, musil by prokázat, že za výroby a směny zboží nevyměňují se rovné hodnoty za rovné hodnoty, a že dělník není vykořisťován — musil by tedy posuzovat předmět čistě s ekonomického hlediska a nikoliv se sociálního, poněvadž úpadek středních výrobních vrstev jest odvislý: 1. Od pronikavosti konkurenčního boje v určitých výrobních oborech; 2. od sociálního stavu věcí, jak dalece jest otevřena možnost podnikatelům vytlačeným z jednoho oboru uplatniti se v oborech jiných, a 3. v jakém poměru kulturním vývojem nové obory hospodářské činnosti se objevují.

Závěr této mé úvahy jest: prof. Masaryk proti správnosti Marxovy theorie o nadhodnotě a třídním boji nic neuvedl, poněvadž jí neporozuměl. Není take správný jeho názor (str. 258 N. D.), že v třídním boji mezi kapitalisty a proletáři našeho století spočívá Marxovo učení o koncentraci. To vyplývá ostatně z předcházejících mých vývodů. *Fr. Modráček.*

*

Odpověď na předchozí vývody. Nadhodnota Marxova je práce nezaplacená, vykořistěná. V tom jsme ovšem za jedno; já však říkám dále: vykořisťování je se strany kapitalistů bojem proti vykořisťovaným. Tito pak se strany své vedou odboj, jak mohou: nepracováním, kolik by mohli, stávkami, organisací hospodářskou, revolucí brannou — zkrátka brání se všemožně a stále, hledíce se zbavit nadvlády, nadvlády vykořisťující.

Pan M. odpírá: boj třídní, praví, s nadhodnotou nemá co činit, alespoň ne přímo.

Příčina našeho rozporu a myslím příčina hlavní tkví v neurčitosti Marxova pojmu boje. Věc vyložil jsem v Otázce sociální § 45; ukázal jsem tam, že Marxem zejména není vyloženo, jaký je poměr darwinistické konkurrence k boji třídnímu. Odsud také nesnadný problem, jak se má I. svazek Kapitálu k III.

(§ 72, 73, Ot. Soc.), resp., jak a do které míry uznává se konkurrence jakožto síla hodnototvorná (nadhodnototvorná).

Tato neurčitost, pravím, stěžuje spor ale nikoli tak, že by výklad můj utrpěl. Pan Modráček teď výslovně uznává, že v naší době hlavní třídní boj je veden mezi zaměstnavateli a námezdními dělníky — to mně úplně stačí. Tento hlavní třídní boj je právě se strany kapitalistů tím vykořisťováním, osvojováním nadhodnoty; dělníci brání se jak jen dovedou.

Já třídní boj vidím také v poměru silnějších kapitalistů ke kapitalistům slabším a ku maloživnostníkům.

Pan M. praví, že silnější kapitalista je ubíjí konkurrencí: není konkurrence také třídním bojem? Konkurrenci Marx sám (I, 321 4. vyd.) připodobuje darwinistickému bellum omnium contra omnes, boji všech proti všem. Také konkurrence je boj, boj nejen jednotlivců, ale i druhů, jak z uvedeného místa (přes nejasný sloh Marxův) vysvitá.

Pracovní poměr nedá se tak odtrhnout od sociálního, jak pan M. činí: věcně, rozumí se, práce je něco jiného, než sociální postavení; ale práce otrokova je právě prací člověka socialně podrobeného, vykořisťovaného.

Pan M. patrně při slově „boj" myslí jen na (politický) boj akutní — myslím však také boj neakutní je bojem.

Pan M. to patrně sám vyciťuje a proto praví: „nadhodnota jest arciť nepřímo podkladem vzájemných zápasů vyšších tříd měšťanské doby" — „nadhodnota jest sice základem kapitalistického hospodaření a tudíž i básí moderních třídních zápasů".

Cíl všech zápasů třídních, praví Engels, je emancipace hospodářská: rozumí se se strany vykořisťovaných; vykořisťující mají za cíl hospodářskou neemancipaci t. j. stále osvojování nadhodnoty resp. nadpráce.

Pan M. je také v jistých pochybnostech o trvání těchto bojů a tudíž nadhodnoty, ačkoli sám uvádí, že Marx v té příčině mluví nestejně. Avšak Engels docela určitě vykládá, že boj třídní vzniká s civilisací, vznikem athenského státu; mění se tedy formy jeho, podstata trvá od 3000 let táž. Od té doby slabí vykořisťováni jsou silnějšími; anebo jinak řečeno, panovačnost a lakota je ženoucí silou civilisace.

Opakuji tedy: nadhodnota = vykořišťování = boj třídní = panství lakoty: stát, jeho politika slouží vykořisťovatelům.

Jsou v podstatě jen třídy dvě — vykořisťující kapitalisté

a vykořisťování proletáři. Velkostatkáři jsou třída třetí, ale ty Marx počítá ke kapitalistům. Pan M. sám to uvádí a přes to mluví o množství tříd: ve skutečnosti samo místo, které uvádí o svobodných a otrocích, patricijech a plebejcích atd. ukazuje, že Marx vidí zde jen různé formy hlavního rozdílu ekonomického a sociálního. O množství třídních bojů a o množsví tříd mluvit nelze. V té příčině pan M. skutečně mluví nemarxisticky.[1])

Není tedy správné říkat, že podle Marxe nadhodnoty není leč za hospodaření kapitalistického.

Nadhodnota byla a bude také ve společnosti kommunistické (Ot. soc., str. 359), jenže tato nadhodnota nebude vykořistována.[2]) Ale nehledíc k tomu, byla nadhodnota v užším smysle (— práce vykořisťovaná) od vzniku civilisace resp. tříd.

Přicházím konečně ke koncentraci kapitálu. Marx učí: Maloživnostníci a střední stav vůbec se stále proletarisují, kapitál se koncentruje: nastává definitivní krach. (Nastává: Marx a Engels katastrofu stále očekávali již teď za našich [respektive jejich] dnů.)

Tu však přichází statistika a historie hospodaření, přichází Bernstein: střední stav tak nemizí, jak Marx sám předpokládal.

Jestliže se společnost tak neproletarisuje, jak chtěl Marx, jestliže střední stav tak nemizí a jestliže dělnictvo samo (pan M. na tuto část argumentace zapomíná, ačkoli jsem ji uvedl stejně důrazně) se tak nevyssává, jak tvrdil Marx, pak to vykořisťování vůbec je slabší t. j. Marxův pojem nadhodnoty je nesprávný.

Marx tvrdí, že dělník pracuje tolik, kolik pro sebe (a rodinu) nejnutněji potřebuje, všecka práce nad to, nadpráce, je zisk kapitalistův, práce nezaplacená, vykořistěná. To vykořisťování jeví se biologicky v degeneraci a dekadenci proletariátu.

Statistika a vyšetřování biologické ukazuje, že stav dělnictva není takový, jak Marx předpokládá, není také stav maloživnostnictva takový, ergo: kapitalista z proletariátu nevyssává tolik a tím právě padá pojem Marxovy nadhodnoty.

---

[1]) Jestliže pan M. dovolává se Lamprechta a přijímá s ním proletariát vzniknuvší z přelidnění absolutního — je to jistě také nemarxistické.

[2]) Z toho ovšem zase vyplývá, že i teď všecka nadhodnota není vykořisťováním, i teď jisté kvantum nadpráce se musí vykonat pro různé neočekávané příhody atp. Opět vidno: Marxův pojem nadhodnoty sám v sobě je nejasný, je neudržitelný.

Řekne se: nadhodnota nepadá, jen se stává menší, definitivní katastrofa nestane se tak rychle, jak Marx předpokládal, ale stane se později. Avšak to právě není pojem nadhodnoty Marxovy. Není-li té proletarisace a degenerace jí zaviněné, jak tvrdil Marx, pak právě není toho vykořisťování a není té nadpráce, jakou požadoval.

Jestliže celkový stav společnosti v době kapitalistické a dokonce v době civilisace není takovým odkrokem, jako Marx a Engels jej líčí, jestliže naopak stav ten se v celku zlepšil a lepší — pak právě není té vykořisťující lakoty a panovačnosti, není toho (Marxova) třídního boje, není té (Marxovy) nadhodnoty.

Vidíme tedy z historie hospodaření, co poznáváme úvahou národohospodářskou, že totiž hodnota, a tudíž také nadhodnota, nevzniká z práce samé. Nadhodnota, zisk kapitalistický, nevzniká pouze z vykořisťování práce.

Že mnozí kapitalisté dělníky vykořisťují, a že vůbec část nadpráce a nadhodnoty ve smyslu Marxově existuje a existovala, toho nikdo nepopírá a nikdy nepopíral. Ale spor je o to, jestliže všecko kapitalistické hospodaření spočívá na té nadhodnotě, t. j. jen vykořisťováním práce. O ten určitý stupeň běží a o to určité quale. Podle Marxe kapitalism již teď vede ke katastrofě — to je ten určitý stupeň; podle Marxe kapitalisté jen vykořisťují — to je to určité quale, visící na tom stupni. Není ani toho stupně ani toho quale. *Red.*

Haute finance, průmysl a — politika sociální.

Anketou o průmyslu železářském, v rakouském ministerstvu obchodu ve dnech 23. a 24. ledna t. r. odbývanou, dohrán poslední akt komedie od počátku prosince ve veřejnosti a s ní sehrané, komedie nebývalé a nevídané, jež nám ve všech detailech opět přiváděla na oči, že jsme v — Rakousku. Mezi prvním finančním ústavem této říše a prvním průmyslovým podnikem, respective jejich zástupci vznikla na první pohled malá diference, která v průběhu událostí zatáhla do svých kruhů vládu, veřejný tisk, parlament a celou řadu průmyslníků. Jak samo sebou se rozumí první příčina sporu brzy vznikla z dějiště a brzy bojován boj nejvíce osobní, až konečně všecka aféra zaběhla v osvědčený „písek“ ankety.

Průběh celé aféry s pražskou železářskou společností je tak zajímavý, že vybízí přímo k přemýšlení diskusi. Diskusi tu jinde měli. U nás, ačkoliv se jednalo o průmysl český, o společnosti české (ovšem jen teritoriálně) podobné úvahy jsou stíženy tím, že nacházíme všecko obecenstvo nepřipravené, a neinformované, kterému se jednoduše předloží telegrafický výtah nějakého komuniqué bez vysvětlení, bez poznámky. To pak stane se ovšem ještě dle listů vídeňských a poněvadž se »akce« súčastnila také vysoká c. k. vláda „nám přející“, tož i ve smyslu pánů sekčních radů. A přece se nám zdá, že v této spletité otázce pravda nebyla ani u vlády ani ve vídeňském tisku, zajisté že také ne u železářských faiserů; ale toť právě úkol publicistiky, aby v takové otázce si vyhledala ono stanovisko, s kterého na věc hleděti lze střízlivě a věcně, třeba proti proudů laciných hesel a frásí. Ale kdež! „Národní hospodář“ v listopadovém čísle „Naší doby“, několika řádky vylíčený, se opět u nás osvědčil.

Musíme tudíž, chtějíce přičiniti k celé aféře několik poznámek, různé věci vyložiti zevrubněji. Co se tedy stalo? Kdo co spáchal? Kdo tu komedii hrál? Osoby zaměstnané v kuse jsou p. Karel Witt-

genstein, bývalý centrální ředitel a správní rada všech českých železáren, jeho nástupce pan V. Kestranek (čti Kestřánek), finanční a obchodní ministr, ředitel rakouského uvěrního ústavu Mauthner a správní rada této banky Gomperz. Tito pánové hrají hlavní, z části dosti mimické úlohy. Ostatní průmyslníci dělaly komparse. V orkestru pak sedí celý vídeňský tisk za osobního řízení neviditelného dirigenta z úvěrního ústavu, za laskavého spolupůsobení listů českých a první housle hraje „Neue Freie Presse". Toto seskupení a sestavení „aktérů" nehodí se snad pro tak vážnou věc, ale je to následek tak mnohých veselých příhod a situací v této aféře, že člověk proti své vůli zabředne do farce. Než — vynasnažím se, abych se přidržel vážností předmětu!

Je známo, že Pražská železářská společnost patří k nejpřednějším podnikům nejen Čech a Rakouska, nýbrž k evropským vůbec. Nebývalo tomu tak vždy. Založena jsouc r. 1863, v prvním čtvrt století svého působení mnoho neznamenala. Teprve od roku 1886 počala se železářská společnost vyvinovati, rapidně pak stoupala její velikost, význam a výnosy, až dospěla loni k nejvyššímu stadiu. Kdežto od počátku svého trvání do r. 1886 platila málo dividendy nebo zcela nic, (vykazovalať bilance její r. 1886 při akciovém kapitálu 6 millionů zl. čistého výtěžku 199.781 zl.) oznamoval v listopadu 1898 nynější ústřední ředitel Kestranek na valné hromadě shromážděným akcionářům, že při akciovém kapitálu 8,250.000 obnášel čistý výnos 2,332.758 zl.! Rozvoj této společnosti zrcadlí se nejlépe v stupnici dividend. Na každou na 200 zl. znějící akcii vyplácela pražská železářská společnost

roku	1886	10	zl.	čili	5%,
„	1887	13	„	„	6½%,
„	1888	20	„	„	10%,
„	1889	20	„	„	10%,
„	1890	28	„	„	14%,
„	1891	28	„	„	14%,
„	1892	28	„	„	14%,
„	1893	30	„	„	15%,
„	1894	32	„	„	16%,
„	1895	32	„	„	16%,
„	1896	35	„	„	17%,
„	1897	38	„	„	19%.

Při tomto dosti bohatém zúročení nezapomínáno ovšem na reservní fond jak tomu káží stanovy, ano společnost železářská založila nejen zvláštní reservní fond, který bohatě plnila sestavujíc po léta bilance tak, že zásoby cenila daleko pod skutečnou cenou, čímž i v těchto cifrách spočívala reserva. Jedním slovem společnost dusila se ve vlastním tuku. Pan Kestranek anebo jeho spiritus rector Wittgenstein v soukromém objasnění v říjnu 1898 obrátil se ku všem členům správní rady a vyložil jim situaci podniku asi takto: Po celá léta společnost sestavovala bilance velice obezřetně, t. j. vyplácela méně než mohla a vedle veřejných reserv tvořila latentní reservy v cifrách bilance, čímž tyto reservy vzrostly na sumu asi 5 mill. zl.

Veřejný reservní fond obnáší celkem asi čtyři milliony a tu se nebéře ani ohled na zisk z kursu Alpinek. Železářská společnost nebo lépe řečeno Wittgenstein, když viděl, že působnost jeho v českých železárnách je obmezena, chtěl pozdraviti po léta chorou a nehybnou rakouskou alpinku (Oesterreichische Alpine Montan-Gesellschaft). K tomu účeli byl nutný vliv ve správní radě a pan Wittgenstein při kursu asi 70 počal kupovati alpinky, které následkem toho rychle stoupaly až v prosinci 1898 znamenaly 200! Jelikož i železářská společnost na této akci byla súčastněna a veliký počet alpinek ve svých kasách uložila, byl zisk z nich velice značný a pan Kestranek oznámil právě, že právě tento zisk ani nepočítal do reserv železářské společnosti! Tím tedy reservy její dosáhly takové výše, že až vlastním pánům bylo úzko. Poněvadž však zvýšení dividendy pokládal pan Kestránek za neoportunní, jelikož „všeobecná zlovůle by toho momentu mohla použiti k agitačním prostředkům při úvahách o různých věcech ku př. kartelu atd. a poněvadž železná ruda v Nučicích nebude trvati věčně, navrhuje správní radě, aby ze specielní reservy, mimo stanovy utvořené, vyplatila akcionářům 95 zl. na každou akcii, by takto jaksi onen majetek v Nučicích amortisovala. Jiného prostředku pan Kestranek na zbavení onoho tížícího jmění, ku jehož další správě jménem akcionářů prý už ani nemá práva, nenalezl.

Přes všechna tato sdělení členům správní rady učiněn na řádné valné hromadě v listopadu návrh platiti opět „jen“ 38 zl. a vložiti do onoho reservního fondu dalších 600.000 zl. A tak se také stalo. Samo sebou se rozumí, že ani pan Wittgenstein ani jednotliví členové správní rady železářské společnosti a všichni

s touto frakcí spojení a spříznění kapitalisté a průmyslníci, jimž tyto zprávy o skvělém stavu železářské společnosti byly známy, tato sdělení nepřijímali pouze a prostě na vědomí, nýbrž že tyto „streng vertraulich“ (jak je pan Kestranek nazval) zprávičky u všech pánů měly stejný efekt: kupovali akcie Pražské železářské společnost i Alpinky. Kurs želazářských akcií také během roku 1898 stoupl o celých 350 zl., ze 650 na 1000 zl. Než — pan Kestranek se nedal upokojiti. Ohromné jmění společnosti nedalo mu spáti a on konečně na schůzi správní rady v prosinci, tedy několik neděl po řádné valné hromadě, kde reservní fondy znova byly dotovány, učinil onen návrh na splacení 95 zl. ve vší formě. Ve správní radě Pražské (!) železářské společnosti zasedají mimo pana Wittgensteina a jeho osobních přátel a příbuzných tři zástupcové rakouského úvěrního ústavu, jak jsme se již zmínili, president Gomperz, ředitel Mauthner a člen správní rady pan Lieben. Pánové Gomperz a Mauthner pojednou shledali, že by prý vyplacení 95 zl. spůsobilo na burse nové a další stoupání akcií, že by vyplacení oněch 95 zl. nedělalo vůbec dobrotu a opřeli se tomuto návrhu, jaksi jménem úvěrního ústavu. Tím mělo být jaksi dokázáno, že tento ústav nechce míti s bursovními akcemi co činiti. Pokud se tento důkaz podařil ukážeme později. Než — návrh prošel. V této schůzi správní rady byl přítomen též zeměpanský komisař sekční chéf Zechner, který však ani slovem se nezmínil, jak o tomto návrhu soudí.

Ředitel Mauthner a president Gomperz tímto přehlasováním uraženi vystoupili ze správní rady železářské společnosti a následek brzy se zjevil. Hned na druhý den vzbouřil se vídeňský tisk a stará dobře známá mravnost vídeňských listů slavila triumfy: Wittgenstein je hráč, žene akcie do výšky, aby zbohatl ještě více.

K této vřavě připojila se pojednou také „Wiener Abendpost“, vládní orgán a v ostrém comuniqué prohlásila usnešení správní rady za nezákonné, poněvadž dle stanov smí jen řádná valná hromada rozdělovati jmění společnosti, prohlásila usnesení ono za pouhý bursovní manévr „jakých na štěstí u nás posud nebylo“, prohlásila je za neslušné. „Následkem toho podává se ingerence vlády sama sebou nehledě ani k tomu, že také se dotýká povolovacího práva státu na záznam a obchodování akcií na vídenské burse. Jsme zmocněni prohlásiti, že vláda celé záležitosti věnovati bude plnou pozornost a že si vyhražuje

v patřičném momentu zaujmouti k věci své stanovisko. Na rozhodnutí vlády mohly by míti ostatně vliv časté a těžké obžaloby na bezohledné vykořisťování ochranného cla, ve všeobecném hospodářském zájmu domácího průmyslu povoleného, které se právě pražské železářské společnosti víc než dosti týkají!

Rozumí se samo sebou, že správní rada ihned po tomto „dupnutí" slavné vlády zalezla. Sešla se a zrušila své dřívější usnešení „ponechávajíc si rozhodnutí o reservních fondech na dobu příhodnější". Tím aféra jaksi zdánlivě ukonejšena. Pan Kestranek za několik dní po těchto událostech navštívil p. barona Di Pauliho, aby mu všecko objasnil a vysvětlil a prohlásil mu, že je pražská železářská společnost ochotna ony těžké obžaloby a stesky „jež se jí více než dosti týkají" vyslechnouti a pokud je to v její moci poskytnouti úlevy. Z této myšlenky vznikla u pana obchodního ministra — anketa o železářském průmyslu. A zde je konec komedie.

*

Máme-li nyní o jednotlivostech celé aféry promluviti, dlužno vyšetřiti, jak se stalo, že železářská společnost od r. 1886 tak velice rozkvetla, když až do onoho roku skorem jen živořila. V roce tom vstoupil do svazku podniku pan Wittgenstein, muž zvláštní energie, velké koncepce, zkrátka muž rozhodně geniální se všemi chybami a výhodami genialnosti. A to je také jedna z nejzávažnějších příčin, proč my a proč celá řada soudných lidí neodsuzuje p. Wittengensteina šmahem a pro chyby jeho není slepá ke straně druhých, kde žádného genia není, kde vládne jen a pouze výdělkářství. Ne jakoby pan Wittgenstein opovrhoval penězi, zcela naopak. Všecek život Wittgensteinův, všecko jeho působení má jeden cíl, zbohatnutí jak jeho podniků tak jeho vlastní. Ale Wittgenstein pro tyto své cíle něco vykonal, Witgenstein zbohatl a kořistil hlavně ze svých myšlenek dle své hlavy. Což ostatní? Ti bohatli jen s ním, a tu je ten rozdíl. Wittgenstein postavil český průmysl železářský na zcela jiné základy, on z něho udělal průmysl světový a tuto zásluhu mu nikdo nemůže vzít, a to konečně znamená něco, alespoň tolik, že se s takovým mužem nesmí zacházet jako s lecjakým „jobberem".

Ale zjevy v průmyslovém životě jako Wittgenstein jsou

v Rakousku vzácny a proto se nenašla ještě facona, jak s nimi zacházet. Vždyť nejvýmluvnější je faktum, že Wittgenstein jakkoliv geniální vedení železářského průmyslu bylo dávno všem kruhům vládnoucím známo, nebyl nikdy vyznamenán, nestal se rytířem, ani baronem, ba ani císařským radou! A přec to byl vídeňský jeden humorista, jenž sestavil stupnici osobních úspěchů v Rakousku slovy: železné čelo, železná kasa, železná koruna! Wittgenstein přes velké zásluhy o domácí průmysl zůstal nepovšimnut, nevzat nikdy na milost. A proč? Poněvadž měl pro spasení průmyslu jiný názor než ostatní finanční svět rakouský. Ve své bezohlednosti byl náhledu, že ku zdaru kteréhokoli podniku finančního neb průmyslového není zapotřebí šlechtického presidenta a správní rady jím vedených podniků nezdobí žádná hraběcí koruna!

Wittgenstein seznal, že českému železářství schází organisace a nejpřednější snaha k organisaci takové vedla. Spojil pražskou železářskou společnost s teplickou válcovnou, zakoupil pro ně Thomasovy patenty a hleděl všestranně využitkovat danou situaci. A to je přece první podmínkou nejen každého řiditele podniků, nýbrž každého obchodníka vůbec. A jaká byla situace tenkrát? Vedle českých železáren má Rakousko železářský velkoprůmysl jen v zemích alpských. Alpský průmysl železářský, více v rukou spekulantů než průmyslníků, nestaral se pranic o reformy a pokroky tohoto průmyslu, jež se děly v cizině, a nejnověji v Čechách za Wittgensteina, a mocnými svými protektory hleděl získati jen podpory a protekci vlád. Ve správní radě alpinské společnosti nalézalo se vždy několik „odborníků" z vyšších kruhů a ještě dnes se tam stkví Jeho Excellence pan Max hrabě Montecuccoli Laderchi, Baron Othon Bourgoing, Jindřich hrabě Dubsky z Třebomyslic, František hrabě Hardegg, Max hrabě Trauttsmansdorff Weinsberg. Sebe špatnější znalci rakouských poměrů vypočtou si snadno, co všechno taková správní rada u rakouských vlád zmohla a zmůže, vymohla a vymůže. Páni z Alp věděli, že tak, jak jejich podniky stály, nemohou s úspěchem existovat, nebudou-li chráněni proti invasi z ciziny, hlavně proti dovozu z výtečně opatřených hutí německých. A vysoká správní rada u vysoké vlády pomoci vymohla. Revisemi celních tarifů zvýšeno clo na železo v roce 1887 a tím nedostatečně opatřenému průmyslu štýrskému povolena jaksi ještě prémie na to, že nestojí na výši pokroku. Štýrskému průmyslu tím ovšem

toliko pomoženo do té míry, že mohl existovat a vláda měla výmluvu, že povolila clo k ochraně „domácího průmyslu", českým železárnám však, jež pracovaly mnohem laciněji, měly lacinější uhlí, pracovní síly, tím zvýšením cla ovšem zaopatřen velký zisk. Když pak Wittgenstein do svých rukou dostal veškery hutě v Čechách, utvořil mezi rakouskými železárnami kartel a komandoval ovšem po dlouhý čas ceny železa.

Není zde ani místa ani času obírati se otázkou, jeli kartelování hospodářskou formou přípustnou čili nic. Je celá řada znamenitých národohospodářů, kteří kartel nezavrhují. Ovšem „ringy" a různé „trusty" dlužno považovat za extrémy a excessy takových sdružení a škodlivé hospodářské jejich následky nesmí en bloc býti přičítány kartelům. Slyšeli jsme ve všech anketách, jak v Praze, tak v Plzni a ve Vídni stesky na vysoké ceny železa v Rakousku, ale nikde nebyla od seriosních lidí vina dávána pouze kartelu. Kartel využitkoval všech výhod vysokými cly poskytnutých. Hledej někdo na světě obchodníka, jenž by dané situace nevyužitkoval a kdyby měl obchodovati zbožím sebe důležitějším pro vrstvy nejširší, třeba vzduchem. To faktum nemůže býti popíráno, že kartelované železárny, zejména české, vydělávaly procenta lichvářská. A nyní, když už i štýrský průmysl se počíná pod silným vlivem téhož Wittgensteina modernisovat, když on z celé a velké řady jím vyškolených odborníků do alpinské společnosti zařadil ředitele a inženýry z české školy, prospívá i průmysl štýrský.

Žaloby a stesky na drahé železo v Rakousku nejsou nové, slyšíme je co den, vláda je slyšela na všech anketách zmíněných.

(Dokončení.)

Britannia versus Galliam.

Anglické trestní právo dodnes stihá provinilce pro porušení pokoje králova, for breaking the King's peace. V důsledku tohoto theoretického podkladu záhlaví britských trestních spisů dosud zní: Rex versus Spealding, Rex versus Sampson a podobně. Substituujeme-li za suveréna — v Anglii malou politickou, ale za to velikou společenskou váhu majícího — zemi samotnou ale na místo jednotlivého domácího obžalovaného nepokojného francouzského souseda: hodí se pozměněné soudní záhlaví velmi dobře za nadpis úvahy o nynějším anglofrancouzském koloniálním sporu. Angličtí ministři a politikové viní Francouze před forem evropského světa politického z „nepřívětivých skutků“ a nazývají osadní politiku francouzskou politikou „píchání jehlou“. Obžaloby tyto přednášeny jsou s onou strannickou vírou v nepochybnou jejich spravedlivost, jež jest obdobná klidu, prýštícímu z bystrého smyslu pro politickou nezbytnost a z neschopnosti vmysliti se ve světový názor přírodou a dějinami, psychicky a somaticky jinak utvářených lidí, se kterým angličtí soudcové (do nedávna) odsuzovali své jinonárodní a třídní provinilce, méně snad než kdekoliv jinde se o to starajíce, zda by se nemohly vyskytnouti nejzávažnější námitky proti domněle nevývratným praemissám jejich rozsudků. Také v dnešním sporu — jenž v Anglii (jako obyčejně) otázky politiky vnitřní zatlačil do pozadí, ale ve Francii nedovedl neblahé Dreyfussiádě učiniti konec — zapomíná se na severní straně kanálu la Mancheského, že na toto stanovisko „zdravého egoismu“ má potom právo postaviti se i jižnější sok, tím spíše, když dnešní žalobci byli mu po věky, a jak později uvidíme, jsou posud, znamenitými učiteli.

Nehodlám zde mluvit o tradicionelním takřka soupeřství obou zemí v krajinách zámořských, jest známo, že na četných

důležitých a cenných místech zeměkoule zlomená koloniální moc francouzská tvořila substrát vzrůstu anglického panství osadního. Válka o dědictví španělské a válka sedmiletá dala do rukou vítězných Britů postupně všecko ovoce námah a snah Samuela de Champlain a jeho nástupců; bývalá Nová Francie stala se jádrem, okolo něhož se vykrystalisovala nynější Dominion of Canada, strategicky — vzhledem ku dopravě vojska a materiálu válečného pro případ srážky s Ruskem v Indii nebo Číně — jedna z nejdůležitějších samosprávných dependencí Albionu. Sledujíce takřka bezděčně pásmo vybavivší se myšlénky přes oceány a díly světa, vidíme, že císařství indické, jehož případnou obranu vojenskou bývalá francouzská osada severoamerická ve veliké míře usnadňuje — že tento nejcennější díl tropického majetku Veliké Britannie vznikl na troskách velikého panství, jež, hoře touhou pomstiti svou vlast nešťastnou na věrolomných Sasech, pro pohostinnou Francii budoval geniální irský vojevůdce, Lally hrabě de Tollendal — kterémuž bohužel po nezdaru jeho podniku popraviště dostalo se za odměnu. Nehledíme-li ani ku krásnému maskarénskému ostrovu sv. Mauricia, kterého se Angličané ve válkách napoleonských zmocnili jako znamenité stanice na cestě mezi (rovněž jen k vůli Indii Hollanďanům vyrvaným) Kapskem a zemí Brahmy a Buddhy, tož zbývá nám ještě jedna krajina, jejíž historie nese hluboké stopy francouzské činnosti válečné a kulturní, ale kteráž přes to, ač ne bez veliké viny Francouzů samých, dnes jest neodvolatelně kořistí britského lva. Jest klíč k čarovným indickým zámkům, otčina Faraonů i Mameluků: Egypt.

Od jakživa obestřen byl Egypt zvláštním do všech svých složek těžko sledovatelným kouzlem a starou bájí v jeho pozadí kladené Hory měsíčné, z jichž lůna vznikat měl božský veletok Nil, tajemně svítily přes sta mil prostoru a skrze tmy věků, a až do nedávna, po více než dvě tisíciletí, olupovaly o klid mysli geografů, nemohoucích se dočkati dne, kdy spadne poslední kus závoje zastírajícího tuto část tváře Matky Země.

Všeobecná ta přítažlivost Egypta byla stupňována ve vznětlivých myslích Francouzů tradicí vyvěrající v dobách šlechetného paroxysmu křižáckých válek, jejímuž nepřetržitému toku jakýsi consensus communis takřka nedal zaniknouti. Zajímavým toho dokladem jest plán velikého spisovatele Monadologie, jenž chtěje odvrátiti Ludvíka XIV. od soustavného okusování říšské hranice na levém břehu Rýna, poukazoval na dějinnou úlohu

Francie ve vlasti pyramid a sfing. Plán Leibnizův se nezdařil — heidelberský mistr slohu Fischer ve III. svazku svých dějin novější filosofie vypravuje proč — a zůstal neznám až do počátku zhasínajícího právě století: Napoleon af z romantismu af z bystrozraku, možná z obého, ale dozajista z vlastního popudu sáhl po dceři Nilu.

Po stopách Bonaparta a Klebera šel Lesseps a za místokrále Ismaila pašy, živého důkazu o nepochybné prý civilisovatelnosti islamu, vliv francouzský převládal na dvoře chediva a francouzský byl ráz egyptských vyšších deseti tisíc, tak jako dodnes podrželo jej egyptské školství. Ale pak přišly zmatky různého druhu, vzbouřil se Arabi paša, a Gladstone, jednak pro krisi irskou, jednak již pro podání, ministerstva liberální především na politiku vnitřních reforem odkazující, jen z nezbytné nutnosti odhodlal se k zakročení v Egyptě, který proražením převlaky suezské nabyl pro pány Indie důležitosti větší, než kdy před tím. Francouzští řídící politikové ve slabé chvíli odepřeli tenkrát spolupůsobiti, a když si dosah nešťastného toho kroku uvědomili, bylo ku nápravě jeho již příliš pozdě.

A tak dostalo se zemi, již v slávě viděl sám úsvit dějin lidstva, úlohy, aby otřásla oním pomalu, ale stále se sesilujícím přátelstvím, které počalo vznikati mezi Anglií a Francií, když byly se zacelily rány napoleonských válek. Když Francouzové viděli, že původní pouzí pacificatoři se začínají v zemi zcela po domácku zařizovati, žárlivost jejich vyšlehla plným plamenem. Nemohouce zpáčiti rozejeté kolo osudu, snažili se cestou diplomatickou všemi možnými prostředky překážeti tomu, aby anglický protektorát nezapouštěl v Ponilí dalších kořenů, a vědomí, že nevítaný obrat egyptské záležitosti byl z veliké části zaviněn jimi samými, přirozeně tím trpčím činilo opposici francouzských vlád a jejich ministrresidentů u chedivova dvora. Tato zahořklá kahýrská praxe počala pomalu zavládati v diplomatickém styku obou mocí vůbec, a tak vidíme brzy zástupce jejich na všech stranách usilovně pracovat proti sobě.

Když již jednou teskným vzpomínkám na bývalou, Anglií zničenou koloniální velikost bylo dovoleno vzbuditi se, byla to ztráta sev.-amerických osad s četným dosud, třeba dle některých prý ustupujícím obyvatelstvem francouzským, která zabrala mysl rozhněvaných Gallů, a poněvadž Dominion nebyla dříve daleko tak klidná jako dnes a leccos se tam někdy mluvilo o výhodách pří-

padného připojení se ku Spojeným státům, Francouzové zde hned počínali uplatňovati své rostoucí protibritské smýšlení. Mír utrechtský r. 1713. ponechal Francouzům ze všeho souostroví novofoundlandského jen právo loviti tresky na severním a západním břehu velikého ostrova Nového Foundlandu. Pařížskou smlouvou o mír z r. 1763. jim ku snadnějšímu vykonávání rybolovu postoupeny ještě ostrůvky Ste. Pierre a Miquelon. Dle smlouvy neměly býti opevňovány, ale během času přes výslovnou výhradu tu vznikla zde opevnění, která nyní byla do té míry sesílena, že (horkokrevnější) Francouzi počali ostrůvek Ste. Pierre (snad poněkud eufemisticky) nazývati kanadským Gibraltarem. Ještě více než tyto tvrze počalo brzy zaměstnávati politický svět anglický bujicí přímo podloudnictví, jehož sídlem byl právě onen ostrov a pak stále se přiostřující spory francouzských rybářů s osadníky novofoundlandskými a vládou jejich o rozsah práv francouzských na uvedeném břehu. Francouzští rybáři činili si nároky na vlastnictví celého břehu, vytrvale opírali se jakémukoliv osídlení a zastavení jeho, tvrdíce, že něco podobného by ryby zaplašilo. Dokavad bylo na ostrově dosti půdy neosídlené jinde, nebyla celá věc tak akutní, ale když osadníci se počali i směrem severo-západním hustěji v zemi usazovati a již r. 1874. dráha na příč ostrovem měla býti postavena a vyústiti na francouzském břehu, tu opřela se obému vláda francouzská, na základě obratné (nelze rozhodnouti zda správné) interpretace smlouvy utrechtské a pařížské, i pozdějších úmluv versailleských (1783.) osobovala si jakousi vrchmoc a suverenitu na uvedeném pobřeží, a obmýšlené vyústění jinam musilo býti svedeno. Však nyní zakázala osadní vláda novofoundlandská vývoz nezbytných vnadidel na francouzský břeh a vláda anglická neúprosně počala stíhati francouzské podloudníky, což ovšem jen přispělo k dalšímu zkalení anglofrancouzských styků, k němuž bylo (dle domnění Britů) i jinde příčin dosti.

Aktivnosti lidu francouzského — snad až příliš veliké, jak dosvědčují mnohé minulé děje — jeho potřebě stálého vzruchu a veliké reputace v cizině, byly od dvaceti let změněnou evropskou konstellací položeny nepřestupné meze. Třetí republika uspokojení, které se od ní čekalo, nepřinesla a z části také ani přinésti nemohla. Jednak čekalo se ve Francii (zrovna tak jako v Německu i leckde jinde) od státu příliš mnoho (byl neprávem jmín za universální lék proti zlům nejrůznějšího druhu), jednak nemohla třetí republika vykonati ani to, co od ní právem žádati

se mohlo a to pro „mdlobu mravních sil“, na kterou země nepopíratelně od delší již doby stůně a pro hlavní politický nedostatek povahy francouzské: neobyčejnou neúctu k zákonům. K častým a rozčilujícím krisím vnitropolitickým družily se těžké pohromy hospodářské, obchod francouzský klesal, tak jako klesal počet obyvatelstva v zemi, co tedy divu, že politikové francouzští (konečně zcela správně) hleděli dosíci zvětšení politické váhy země ovládnutím velikých dílů zámořského světa. Rozmohší se hnutí zeměpisné vábilo duchy a varovný příklad ztraceného Egypta pobádal ku pospěchu, tím spíše, že nyní i mocnosti dosud v tropech nezdomácnělé, jako Německo, vydaly se na dráhu osadních výbojů.

Výpravy výzkumné a vojenské stíhaly jedna druhou. Rychle za sebou dobyt byl Tongking, Annam uveden pod protektorát, cestami Savorgnana de Brazza položen základ k důležitému panství na severu Konga, do sféry zájmů francouzských vtažen Madagascar, jeden z největších obydlitelných ostrovů světa; krátce, Francie nečinná skoro půl století od dobytí Alžíru a zabrání ostrovů tahitských a Nové Kaledonie, počala v tropech mocně rozpínati křídla.

Britové, kteří dříve zde takřka byli bez soupeře, brzo pozorovali, že politický tlakoměr ukazuje v horkých pásmech velmi znatelné stoupnutí francouzského vlivu, a s nelibostí pohlíželi na essor nové veliké koloniální moci. Než zimničná vskutku činnost bývalých jejich spojenců od Sebastopolu a od Pekingu neustávala proto ani na chvíli. Rozšiřování moci francouzské na východ, do Tripolisu, bylo by narazilo na mocný odpor Italie, uvalením francouzské suverenity na beye tuniského již beztoho znepřátelené, a celistvost říše Jeho šerifského Veličenstva, sultána marokkánského, jako oko v hlavě střehla z klidu svého vyplašená Anglie, a rovněž i Španělsko ode dávna zde mělo značné zájmy. Mimo malé výhody pošlé z občasné úpravy hranic nedalo se zde prozatím nic docíliti, ač celá řada francouzských cestovatelů, z nichž posledním jest výborně pro svou úlohu připravený Foureau, v Marokku působících, ukazuje, že při rozhodování o konečném osudu této se všech stran francouzským územím obklopené říše, mocný soused nebude hráti úlohu nepatrnou. Za to západní Sudan dokořán byl otevřen francouzské neúnavnosti a statečnosti. Francouzští vlastenci v duchu viděli se již pány celého ohromného tohoto území, Alžír spojený se Senegambií železnou drahou a ne zdlou-

ňavými velbloudy, a před jiskřícími zraky jejich jako fata morgana vznášelo se veliké severoafrické panství budoucnosti, skvělá náhrada za to, co minulé věky byly pohltily. Mnoho z těchto snův proměnilo se ve skutečnost! Nalezše v senegalských kmenech černošských znamenitý vojenský materiál, šířili za stálých bojů s muhammedánskými zeloty ze záhadného plemene Fulbův a pak s berberskými Tuaregy čili Imošachy panství své podél jižního břehu jmenované řeky stále více dovnitř země, Timbuktu, slavná kdysi královna pouště, padla do jich rukou a opanování celého poříčí nigerského jevilo býti jen otázkou času.

Skoro po celá dvě desetiletí vzdoroval francouzským důstojníkům a věrným jejich černochům marabut Samory, jakýsi druh západoafrického mahdiho, a roku 1894. celý sbor plukovníka Bonniera byl u Timbuktu Tuaregy porubán. Neunavné činnosti Francouzů podařilo se však všecky tyto překážky přemoci anebo odstraniti a nejedné osadě anglické na pobřeží obou Guineí hrozilo nebezpečí, že bude od svého pozadí vůbec odříznuta, kdežto mezitím i v jiných končinách černého dílu světa prapory francouzské vítězně postupovaly ku předu. Generál Dodds dobyl Dahomeye, protektorát nad Madagascarem, změněn po vítězné válce s malajským národem Hovů v úplné zabrání; současně šířeno panství francouzské na Kongu na severovýchod za řeku Ubangi a odtud na sever k důležitému jezeru čadskému, jež zároveň vojenské oddíly francouzské od západu z Timbuktu snažily se dostihnouti. Takřka v poslední chvíli podařilo se vojsku anglické nigerské společnosti osadní, rekrutovanému z domorodého národa Haussů, rychlými výboji zachrániti pro Anglii poříčí Nigeru, do kterého Francouzové již od severu se drali.

Vojska obou mocí dělilo tenkrát od sebe jen málo hodin cesty, příliš ctižádostivý nebo horlivý velitel takového oddílu mohl neopatrným jednáním velmi snadno vyvolati válečný požár. Britští jingové také opětovně hrozili Francii válkou, leč celá věc vyrovnána byla (nepotvrzeným dosud) dohodnutím, jež výlučnému vlivu britskému popouštělo veliké vnitrozemské státy Sokoto a Bornu, a ponechávalo ostatním koloniím britským větší menší „hinterland“; ale i Francouzům byly učiněny znamenité (ba, dle náhledu anglických chauvinistů rázu Chamberlainova, zcela neodůvodněné) ústupky. Ujednáním s Německem byla sice západní část jezera čadského, jednoho z ohnisek kultury i obchodu sudanského, témuž ponechána, ale severní, západní a jižní břeh

jezera byl výslovně přiřknut Francouzům, kteří již před tím roku 1893. byli pojali veliký plán, proniknouti odsud přes prameny Nilu až k východnímu břehu pevniny a dovršiti své úžasné výboje mála let zjednáním si souvislého, od Senegalu a Gambie přes jezero čadské a od Konga přes Ubangi až na Nil a k Oboku, jejich osadě na Rudém moři, sahajícího panství.

Takové veliké koloniálně politické koncepce nejednou už vyskytly se v dějinách a vedly ku krvavým zápasům mezi soupeřícími mocnostmi; vždyť jednou z příčin sedmileté války byl veliký podnik znamenitého gouverneura La Galissoniéra, jenž nepřetržitou řadou tvrzí, sahající od pramenů Otce Vod až k jeho ústí, hodlal spojiti Kanadu s francouzskou (tehdy ještě) Louisianou, čímž rozšíření panství anglického na západní břeh mohutné řeky mělo býti znemožněno, větší část Severní Ameriky pro vlajku francouzskou zachráněna a tím pojištěna konečná její převaha v této polovici Nového světa.

Také zamýšlené severoafrické panství francouzské „od moře do moře“ znemožňovalo anebo mělo znemožňovati britský plán (skoro úplně) souvislé državy from Cairo to the Cape, ku kteréžto veliké koloniální budově Egypt, středoafrická korunní osada Uganda, známá Rhodesia, dítě stejně energického jako nesvědomitého odpůrce Boerův, Mra. Cecila Rhodesa, a staré Kapsko byly jako dobře přitesané kameny základní již pohotově. Sousedící spolu kongský stát a německá Afrika východní tvořily sice ve střední Africe mezi nimi mezeru, kterou (aspoň na ten čas) nebylo lze překonati. I mezi Egyptem, protektorát nad kterýmž každým dnem tvrdnul v naprostou závislost, a územím ugandským, zdvihal se jako mocná překážka egyptský někdy Sudan, kde poroučel nástupce mahdiův, chalif Abdullahí. Loňského září anglický generálmajor Kitchener (nyní lord of Khartoum), velitel spojeného angloegyptského vojska, na hlavu porazil chalifa, pode zdmi Omdurmanu (Chartumu), hlavního města jeho. Nyní byla na severu dráha volná, nic jí netarasilo, jen onen francouzský plán, dospívající právě ku svému cíli. Ačkoliv již v létě r. 1895. liberální vláda Roseberryova Sirem Edwardem Greyem, svým státním podtajemníkem pro věci zahraničné, byla dala v dolní sněmovně prohlásiti, že by jakoukoliv invasi nilského údolí musila pokládati za „nepřívětivý skutek“, přece vláda francouzská vyslala ze svého kongského území od řeky Ubangi kapitána Marchanda s půl druhým stem senegalských střelců ku pramenům Nilu.

Stejný cíl sledovala výprava markýze de Bonchamps, jež, vyšedši z Oboku, měla s pomocí Habešanů dosáhnouti Nil od východu a přijíti Marchandovi jaksi v ústrety. Tuto kombinovanou akci paralysovat měl anglický major Mac Donald, jenž z Ugandy od jihu do poříčí nilského měl proniknouti a pokud možno předejíti cestovatele francouzské. Mezi domorodými vojáky anglickými v Ugandě, Sudanci a Wasuahely, vypukla však vzpoura, která teprve pomocí pundžabské muhammedánské pěchoty z Indie povolané, po krutých bojích nedávno částečně mohla býti potlačena. Za takových okolností nemohl ovšem Mac Donald úkol svůj provésti, ale také de Bonchamps musil od řeky Sobatu se domů vrátiti pro nemoc a nedostatek lodí. Za to povedlo se Marchandovi po výpravě téměř dvouleté proniknouti vskutku až do poříčí veletoku a vystavěti tam několik tvrzí a konečně obsaditi Fašodu, ležící na Nilu jižně od Chartumu, pouhé „bažinné hnízdo“, jež přes noc nabylo světového jména. Odvážným Francouzům i Senegalcům přes to, že se všemožně snažili tvrz ve Fašodě, jak jen bylo lze, opevniti, bylo by se asi zle vedlo, kdyby se v bitvě u Omdurmanu zoufalé útoky dervišů nebyly bývaly zlomily o strašnou palbu anglických opakovaček. Než když brzy po porážce chalifově se proneslo, že bílí mužové se objevili v jeho týle, a rychle k jihu postupující vítěz zjistil, že Fašoda jest v moci Marchandově, tu obě veliké strany politické v Anglii jednosvorně odmítaly veškeré nároky francouzské na kteroukoliv část Ponilí. V poradách ministerstva bojovnost činů i cti žádostivého Chamberlaina zvítězila nad opatrností stárnoucího Salisburyho, loďstvo péčí známého financiera Goschena — jemuž již podruhé splnilo se přání státi se prvním lordem admirality — veliké početnosti i zdatnosti dostoupivší všecko povoláno bylo v činnou službu, na všech stranách zbrojeno bylo o překot a vyslanec pařížský Monson vyjednával s francouzským ministrem záležitostí zahraničných, Delcasséem, o vyklizení Fašody — s ultimatem v kapse. Ve Francii brzy poznali, že mohou podržeti část nilského údolí jen v případu vítězně provedené války; k boji nepřipraveným nezbývalo nežli povoliti. Angloegyptská posádka ve Fašodě s jemným taktem snažila se usnadniti Francouzům ústup odtamtud a sejmutí jejich vlajky, což se o jedné části tisku anglického a německého, jakož i o mnohém mluvčím britských „jingů“ ovšem říci nemůže. „Nil français“ náležel minulosti.

(Dokončení.)

ROZHLEDY

POLITICKÉ. Mladočeská bilance kusá — Nejasnost a pokrytectví státoprávních hesel; státoprávní vyhlídky, pomoc s hůry a absolutismus: politické hazardování radikální, politika zoufalství a světodějných katastrof — Pokání starosty pražského a mladočeského klubu pro Husův pomník — Poláci na skoku z pravice — Pravice z nedbalosti není většinou; fiskalismus ministra financí — Odboj zemědělců proti mladočechům; msta klerikálů proti pivovarské straně na pražské radnici — Ubohé „parlamenty“ zemské; autonomisté odpůrci zemské samosprávy — Starosti vlady o úplnost sněmu Českého; smiřování staročeské s Němci; Lippertovy návrhy o upravení jazykových sporů; dosavadní špatné vyhlídky na smír — Poražený Bánffy; vítěz Koloman Szell; vládní i opposiční strany maďarské za jedno proti Cislajtanii. —

Stíny z říše bázně boží a dobrých mravů — Nesnáze liberální opposice anglické, zmatky v státní církvi a školské požadavky irských katolíků — Ruské útoky na finskou samosprávu — Ukázka z bývalého španělského „hospodářství“ osadního — Menši evropské země.

Jest se co diviti, že mladočeští poslanci s předním listem strany mohli najíti dosti odvahy — možno říci opovážlivosti — sestavovati bilanci mladočeského vládního posluhování. V úvodu k této rozvaze výslovně se podotýká, že prý pouze ony úspěchy se míní, které jsou trvalým naším zlepšením a které nemůže nám přízeň té neb oné vlády zase vzíti. Opravdu mohl býti čtenář zvědav, kde a jak nás vláda tak vydatně a trvale v odměnu za věrné a dobré služby posilnila, abychom se nepotřebovali strachovati ani nástupců nám nepříznivých nebo přímo nepřátelských!

Posilnění posice naší od Badeniho až po Thuna nesmíme prý ovšem hledati v ústupcích státoprávních, těch prý skutečně není; — nýbrž jen v národních požadavcích nás postavily poslední vlády tak pevně, že z toho můžeme býti opravdu potěšeni. Naše zvědavost roste, kde asi je to, čeho jsme nabyli a čeho by nám žádná vláda nemohla vzíti. Nuže, tajemství to již vyjeveno: Jsou to především jazyková nařízení Gautschova, potom jmenování presidenta vrchního zemského soudu, slib asi dvou nebo třech škol středních českých, slib techniky na Moravě a výnos ministra spravedlnosti s ministrem vnitra, že ve Slezsku musí politické a soudní úřady přijímati česká podání od stran a snad i na ně česky odpovídati. Nám však nejde nikterak na rozum, že by kteroukoli z těchto „vymožeností“ nemohla následující vláda opět odníti, když jen po většině čekáme dosud na dokonalé splnění těchto slibů; neboť nikdo více nenamáhá se než-li mladočeské listy, aby sebraly důkazy, jak špatně se jazyková nařízení provádějí a všechny nenáviděné služby vládě od poslanců výslovně činěny byly jen, protože se mladočeši báli, aby nebylo vyhověno obstrukci německé zrušením uvedených nařízení. Jisté úspěchy nám

ovšem již nikdo — ani žádná příští vláda — nemůže vzíti, na př. odseděné „zde“ od našich reservistů, ztracenou politickou reputaci naší delegace na říšské radě, rozeštvání německých krajanů proti našim menšinám, znepřátelení české socialní demokracie, absolutistické vládnutí v Cislajtanii nejméně po plná dvě léta, udržení novinového kolku, rakousko-uherské vyrovnání podle poručení maďarského atd. atd. Na tyto četné neodčinitelné vymoženosti sestavovatelé bilance mladočeské úplně zapomněli.

O nezdaru státoprávních našich požadavků máme aspoň upřímné mladočeské doznání, ale ani zde není snahy uvědomiti si, jak dalece jsme si tím nezdarem sami vinni, ani zdali a kterak by se to dalo napraviti v budoucnosti. Naše státoprávnictví napořád je nejvyšším pokrytectvím a nejhorší hlízou veškeré naší politiky. Státoprávními hesly ubíjí se kde který nepohodlný směr politický a týmiž hesly zastírá se jakákoli bezkarakternost našich politických dobrodruhů. Jak je to možné? Na státoprávní program odvolávají se a přísahají u nás všecky politické strany kromě socialních demokratů, ale jen proto jsou v tom svorny, že žádná z nich neodváží se vlastně říci, co si státoprávnictvím myslí a jak si představuje praktické provedení těchto svých domnělých idealů. Proto mohou naši feudální velkostatkáři zrovna tak dobře fráse státoprávní odříkávati jako nejradikálnější z našich radikálů. Ústavní spořádání království Českého od předbřeznového stavovského sněmu až po nejdemokratičtější sněm na základě rovného všeobecného práva hlasovacího, to vše kryje se pohodlně a svorně pod širokým pojmem státoprávnictví. Ale nejasnost ta stává se úplným tápáním ve tmách, jakmile si máme k tomu ještě představiti Moravu a Slezsko, a jak bylo by nutné upraviti poměr našich zemí k ostatním zemím cislajtánským. —

Ale proč by naši lidé o tom vůbec uvažovali, když ke splnění našich požadavků státoprávních je cesta tak nesmírně daleká? Kdo jest vlastně u nás státoprávním? Konservativní šlechta česká již několikráte bez obalu prohlásila, že uznává faktický právní stav prosincové ústavy cislajtánské, která zná pouze šablonovité království a země v říšské radě zastoupené, ale žádný stát České koruny; mladočeši skutkem se dávno vzdali všech aspirací státoprávních, oni výslovně se přiznali po loňském prosincovém „reskriptu“, že v dohledné době naprosto žádných státoprávních koncesí ani nečekali; socialní demokraté čeští předloni svým prohlášením na říšské radě úplně všecko státoprávnictví odmítli. Naproti tomu 37% obyvatelstva v Čechách, totiž Němci se již i samého slova hrozí a jsou odhodláni k nejurputnějšímu boji proti všemu, co jen zdaleka státoprávnictvím zavání. Tak vypadají věci u nás; mimo Čechy nemáme pak pro své státoprávnictví spojence nikde žádného. Naši spojenci ze sněmovní pravice: Poláci, Slovinci a konservativní alpští Němci nechtí naprosto o zvláštním státním útvaru zemí koruny České ani slyšeti; Poláci i Slovinci našim poslancům to dali na jevo velmi zřetelně dosud za každé příležitosti. Slovinci ani nemohou uznávati historických státoprávních útvarů v Cislajtanii, jelikož by tím byli rozčtvrceni a Polákům by žádná forma ústavní nemohla býti tak prospěšná, jako právě Cislajtanie. Je tedy přirozené, že z těchto stran nemůžeme čekati nijaké pomoci pro tyto své idealy.

Toho všeho si zajisté naši čelnější politikové byli kdysi také vědomi; nynějším pokryteckým nebo nemyslícím zástupcům vůči nekritickému lidu je lze omílati pouze státoprávní fráse. V dřívějších dobách se totiž myslilo na pomoc s hůry; panovník sám měl se rozhodnouti pro naše sny a tužby a měl je z moci své suverenní splniti. Toto asi také tanulo dru. Kramářovi na mysli, když nedávno ve francouzské revui („Revue de Paris“) mluvil pro státní převrat v Rakousku. Pan dr. Kramář však vůbec asi již na žádnou ústavu u nás příliš nedrží, jelikož se propůjčil na veliké rozčilení německé levice k hájení pověstného článku 14., který přece umožnil v naší polovici říše docela nepokrytý absolutismus. Ovšem obhajování článku toho se strany Kramářovy bylo vlastně jen vyčítáním starých hříchů levici, tedy pouhou rekriminací, která nikterak nepostačí odčiniti toho skutku, že u nás vlastně žádné ústavy není. — Po zkušenostech, které jsme bohužel v této říši již udělali s absolutismem, zdá se nám býti p ř i n e j m e n š í m n a i v n í m d o u f a t i, ž e b y n á s m o h l a t a t o f o r m a v l á d y p ř i v é s t i b l í ž e k n a š i m n á r o d n í m a s t á t o p r á v n í m i d e á l ů m.

S radikální strany ovšem se pomýšlí zase zcela odchylným způsobem dojíti k osamostatnění zemí Českých. Po vzoru maďarského nabytí samostatnosti si to představují. Vídeň prý nedá nic po dobrém, nutno na ni tedy po zlém. Třeba prý jen ve všem potírati cislajtanismus a nutno seslabovati všemi možnými prostředky tento nepřirozený státní organism; z rozkladu jeho vzejde prý nám kýžená samostatnost sama sebou. Jak viděti, jest to táž taktika, jako ji otevřeně hlásá i provádí nejkrajnější frakce německo-národních radikalů. Je to politika odvážných hráčů, sázejících vše na jednu kartu. Počítá se při tom na obou stranách s tím krajním důsledkem, že by při tom celá říše se zachvěti mohla v základech, jenom že konečný výsledek si jinak vykládají čeští, jinak zase němečtí radikálové. Německým krajním stranám jest samozřejmým, že by mocné Německo Bismarkovou energií skuté, hospodářsky i vojensky utužené bylo po ruce, aby nastoupilo v případné dědictví od Rudohoří a Krkonoší až po moře Adriatické; kdežto naši radikálové opět si malují, že by batuška car nás přišel v těchto těžkých dobách chránit proti lakotné hrabivosti s německé strany. Jak viděti, zajisté velmi romantická je tato politika našich radikálů, ale kdo by dával tolik v sázku, jako my národ malý s tolika stran mocnými odpůrci sevřený, — totiž celou svou existenci, — tomu přece nemůže býti volno při takovéto kruté hře a není divu, že by se nám mohl při tom přece trochu úžiti dech. Což kdyby splnilo se známé přísloví: „Bůh vysoko a car daleko“? Dnes Rusko sní o své světovládě na dalekém Východě, kdesi na březích Žlutého moře a pro naše slasti i strasti jeví dosti malou vnímavost; na druhé straně, kdo za to ručí, že by i při nejlepší snad vůli, brániti naší záhubě musilo býti vítězem?

Zatím pro mlhavé plány do velmi daleké budoucnosti zapomínáme zcela na přítomnost a nejhorší její nouze na nás dotírající. Mladočeši stavějí všecko na většinu v říšské radě, která nám nedovede a snad ani nechce pomáhati k našim oprávněným životním požadavkům, která naopak vymáhá od nás zapření všech zásad i lepšího přesvědčení z dob

dřívějších. Nejkrásněji se poměr mladočeské strany k pravici ukázal po jednání o Husův pomník na pražské radnici. Naši svobodomyslníci z pouhého justamentu odhlasovali, že pomník ten má státi proti všem dějinným důvodům na Staroměstském náměstí, ale hned v zápětí musil starosta dr. Podlipný pospíchati k telefonu, aby za toto kacířské usnesení pokorně a kajícně odprosil katolické Němce alpské a vysvětlil jim, že vlastně celé toto hlasování je velkolepě lživou komedií — hodně sice nejapnou, ale nicméně sosnovanou se zdarem na ošálení četných novohusitských bloudečků; pravé to šarlatanství politické nejhrubšího rázu, ale bohužel postačitelné pro naši lehkověrnou massu. Jaké žalostné tu vysvědčení o naší uvědomělosti i o našem politickém vzdělání!

Rovněž tak chatrnými spojenci jsou nám Poláci; ujišťují sice neustále, že chtí vytrvati v parlamentární většině, ale právě to ujišťování je velice podezřelé. Strana Rutowského, která chce od Mladočechů přeběhnouti k Němcům patrně nabývá stále mocnějšího vlivu; přiznávají to v nestřežené chvilce samy Národní Listy i Politik. V polském Kole při posledním hlasování prošla prý kandidátní listina protiněmecká pouze 16 hlasy z 28. Tento patrně vítězný postup našich odpůrců mezi Poláky byl pouze náhodou nyní pozdržen velikým popraskem v haličské spořitelně, při němž čelné účastenství připadlo právě stoupencům Rutowského a jejich orgánu „Slovu Polskému“.

Celá pravice jako strana nehodí se ani k řádným službám vládním. Zákon o platech státním sluhům, který již v minulém zasedání nedbalostí poslanců na pravici byl pozměněn proti vůli finančního ministra Kaizla, vrátila v lednu sněmovna panská sněmovně poslanecké v té formě, jak si jej vláda přála. Ale ve sněmovně poslanecké zase pravice jako většina selhala a předloha většinou jednoho hlasu obnovena zrovna tak jako loňského roku v prosinci. Hlasování to bylo pak vítanou záminkou vládě, aby říšskou radu hned odročila, i aby nastoupila vláda čl. 14. Finančnímu ministru je toto osudné zmaření zákona jen vhod, jelikož nemusí věnovati $3\frac{1}{2}$ mill. zl. na zlepšení hubených platů nejnižších státních zřízenců. Z téhož důvodu fiskalního bude podržena ostudná daň, novinový kolek, který vynáší státní pokladně asi 2 mill. zl. ročně. Nebyly tedy neoprávněnými obavy hned po jmenování finančního ministra Kaizla s mnohých stran projevované, že je totiž rozhodným zastáncem nejtužšího fiskalismu; prakse dosavadní tomu nasvědčuje.

Sdružení zemědělců pokračuje v odboji proti mladočeské straně. Na schůzi rolnické v Podřipsku měli Mladočeši trpký den; byli od shromážděných tam zemědělců prohlašováni přímo za největší škůdce rolnického stavu. Zděšení z toho bylo takové, že po nějaký čas v listech vládnoucí strany celá tato nemilá věc byla úplně umlčována a jenom anonymně později na to odpovídáno. Také na jiných stranách vyvstávají Mladočechům nebezpeční odpůrci, protože vědí všelicos z intimních nepravě příliš čistých tajností. Jsou to klerikálové, kteří ze msty za hlasování o Husovu pomníku vytahují všelijaké špinavé prádlo mladočeské na denní světlo. Hlavně pivovarská strana na pražské radnici došla náležitého povšimnutí od Katolických Listů a staročeskoklerikalní Aletheie.

Přestávky nabyté odročením říšské rady hodlá vláda použiti ke svolání ubohých „parlamentů" zemských. Jsou to opravdu zubožená zastupitelstva občanstva našeho; vzpomíná se na ně jen jako mimochodem v největší nouzi a jejich ústavní působení je skoro úplně bezcenné. Předpotopní volební právo, dávající převahu šlechtě a velikému kapitálu, naprosto nesmyslný jednací řád, který zamezuje téměř všechnu pořádnou a plodnou práci, zúžený obor působnosti, jak se strany vlády tak i nedbalostí poslanců samých, úplně nepostačitelné finanční prostředky, to vše stlačuje význam zemských sněmů na pouhé provinciální poradní sbory, v nichž sice se může dělati hojnost zbytečných návrhů, ale které na konec nevyřídí skoro nic více nežli výborem zemským sestavený rozpočet. Kdyby naše státoprávní strany byly to myslily se svým státoprávnictvím jenom trochu upřímně, byl by takový nedůstojný stav zemského zákonodárství dávno již musil probuditi všecku jejich energii i nemohly by takovéto zdánlivé, ani života ani smrti neschopné „parlamenty" obstáti. Na této půdě byla by se musila již dávno osvědčiti s námi spojená autonomistická většina, pomáhající prý nám na říšské radě. Ovšem, kdo zná jen poněkud rozhodující živly v této většině, tomu nebude také nikterak divným, že se o řádné zastoupení pravé vůle lidu ve sněmích zasaditi ani nemohly ani nechtěly.

V prosinci do sněmu Českého Němci se nedostavili. Vládě však na tom velice záleží, aby sněm království Českého nezůstal kusým. Z té příčiny stanou se asi pokusy o jakýsi kompromis s opposicí německou. Jednalo se oň již v lednu. S české strany hlavně Staročeši (Politik) se pokoušeli aspoň o jakýsi modus vivendi s Němci, v království Českém, dosud s velmi nepatrným zdarem. Rozčilení na obou stranách je dosud takové, že rozumnějších a klidnějších rad nikdo nechce ani slyšeti; naopak namnoze vedoucím osobám na obou stranách je nynější rozervanost zrovna vítanou, jelikož v ohlušující válečné vřavě dají se různé nesoulady ve stranách ukřičeti a utajiti. — Ponenáhlu však ozývají se stále četnější smířlivé hlasy a zajímavé je, že i na straně německé odstavené politické strany vystupují s návrhy o narovnání zrovna jako u nás. Tak bývalý přísedící zemského výboru Lippert znovu vytasil se pozoruhodným projevem o vyrovnání sporu Českoněmeckého. Kdyby Lippert měl více vlivu mezi svými soukmenovci, dalo by se s ním již aspoň diskutovati, třebas ještě se vyslovuje pro jakýsi druh německé státní řeči, jakož i pro uzavřené území německé v Čechách. Od něho formulovaný požadavek státní německé řeči je však v podstatě daleko méně nežli co dosud v Cislajtanii skutečně platí a uzavřené území německé doplňováno je rovně tak uzavřeným územím českým; mimo to není pochyby, že by se v podrobnostech mnohá věc příkrá vzájemnou ústupností dala ještě uladiti. Ale hlavní vadou těchto a podobných návrhů je, že nelze na žádné straně nalézti dosti vlivuplných lidí, kteří by mohli za splnění jakýchkoli úmluv se zaručiti. Boj jest ještě příliš prudký, strany nejsou dosud ještě dosti vysíleny, aby se mohlo pomýšleti na skutečný mír. Zdá se, že i opatrnost vlády odkládající zahájení sněmu Českého až na měsíc březen nepovede ke kýženému smírnému narovnání, ba ani k tomu, aby Němci na sněm se dostavili.

V Uhrách tažení obstrukční proti vládě Banffýově chýlí se již ke konci. Oppošiční strany maďarské zvítězily na celé čáře. Zrovna když Banffý nejvíce si zakládal na důvěře koruny, byl povolán jeho sok Koloman Szell do Vídně a tím již dny Banffýho byly sečteny. Szell dostal od panovníka zmocnění, aby s opposicí vyjednával a vyjednávání to potkalo se již skoro s úplným zdarem. Jedná se nyní již jen o to, jak by Banffý aspoň s uchováním zevnější cti mohl odstoupiti, ale zdá se, že se mu ani takového zdánlivě čestného ústupu nedostane, nýbrž že bude nucen ustoupiti s naprostě doznanou úplnou porážkou. Všechny tyto kroky zdají se býti mezi maďarskými stranami dobře smluveny jenom za tím účelem, aby nebylo potřebí dodržeti loňských úmluv išelských s vládou Thunovou o zachování společného říšského svazku celního. Maďaři nemohou sice dosud zříditi si své samostatné celní území, ale doufají se zatím na to připraviti do konce r. 1903 nebo 1904. Z té příčiny bude obchodní a celní smlouva rakouskouherská umluvena jen do r. 1903 a prodlouží se pak ještě o rok; po té době bude Uhrám volno upraviti si své celní záležitosti a obchodní smlouvy s cizími státy úplně svéprávně bez jakýchkoli ohledů na Cislajtanii. Že s pádem Banffýho padnou také všechna ujednání i veškery maďarské ústupky o kvotě příspěvků na společná říšská vydání, není potřebí ani dokládati.

V Praze, 11. února 1899. *P.*

Postscriptum redakční. Jak známo z denních listů byla redakce od zástupců „Rad. listů“ žalována pro vývody na str. 738., roč. V. Předběžná vyšetřování vlekla se do nedávna, až konečně došlo k řízení před porotou. Když předseda vyzval k smíru, prohlásil zástupce žalobců p. dr. Baxa, že žalobcům neběží o žádné odsuzování pp. žalovaných, ale o veřejné konstatování, že místo v „N. Době“ č. 8. V. neobsahuje žádné mravní úhany pro pp. žalující. Na to prohlásil redaktor i pisatel článku profesor Koloušek, že již v předběžném líčení prohlásili a že prohlášení to opakují, že skutečně nebylo důvodů myslit na jakýkoli úplatek. Aféra tím zkoncována.

*

Německo bylo by mohlo slaviti dne 21. ledna velmi smutné jubileum: toho dne bylo tomu stopadesát let, co v biskupském sídle Würzburku upálena byla — poslední čarodějnice, jeptiška Renata, jejíž bezvadný život soudci prohlásili za pekelný klam duchů temnosti.[1]) Jeden z nejuniversálnějších duchů, kteří kdy zaujímali trůny tohoto světa, der grossmächtigste, allerdurchlauchtigste Kaiser, König und Herr, Wilhelm II., zajímá prý se velmi o urychlení germanisace Poznaňska, a věrný sluha jeho, bývalý republikán dr. Miquél, prohlásil v pruském sněmu, polemisuje proti polskému dru. Mottymu, že zabezpečení těchto krajin, jež lze drahou za půl dne z Berlína dosáhnouti, jest životní otázkou Pruska i říše. Vedle známých prostředků z dílny Bismarckovy a jeho epigonů, mají bohulibým těmto účelům sloužiti i veliké ústavy kulturní: v srdci nejstarší Polsky

[1]) Španělská Sevilla dočká se podobného jubilea teprve za 32 léta; tam dala svatá inkvisice spáliti pro čarování mladou krásnou ženu ještě roku — 1781!

zřizuje pruská vláda museum a knihovnu o 300.000 svazcích, sešedších se z celého Německa. Důstojný kollega Miquélův, von der Recke, odpovídaje nedávno na témže řečništi Richterovu horlení proti jakýmsi Schiesserlassům, výslovně připomínal, že nesrovnává prý se s tradicí pruskou bíti do shluklých pouze plochou šavlí anebo stříleti přes jejich hlavy, a dodával, že osoby vojenské, jež něčeho podobného by se dopustily, před vojenský soud budou pohnány; zajisté nad jiné výmluvná ukázka kultury tohoto věku!

V Anglii panuje ve vnitřní politice jakési bezvětří. Konservativní strana může se vykázati ve vnitřní, ale ještě daleko více ve vnější politice nepopíratelnými úspěchy, majíc při tom vzácné uspokojení, že převážná většina liberální opposice s její expansivní politikou ze srdce souhlasí. Nečetní Maloangličané, této expansi více méně nepřátelští, tonou v mocném tom imperialistickém proudu. Plachta politické lodice liberální strany vůbec pak sklesle visí dolů, není populárního programu, který by ji vzdul a pohánĕl na vlnách voličského moře. Tato rozháranost strany a podlehnutí její „mesmerickým vlivům jingoismu" přiměly starého Sira Williama Harcourta k tomu, by složil vůdcovství její v dolní sněmovně a s ním zároveň John Morley vystoupil z představenstva. Za takých okolností Sir Henry Campbell-Bannerman, bývalý občanský státní tajemník pro válečnictví, — ministr války en redingote, jak Francouzi říkají, — příští vůdce liberálních poslanců, bude musit podstoupit vskutku těžkou „státníkovu zkoušku".

Protestantskou část Anglie velice znepokojují romanisující snahy jedné části episcopátu i kněžstva státní církve anglikánské — jež ritualismem obecně se nazývají. Tito dědicové katolisujícího Puseyismu zavádějí do bohoslužby mši a zpověď, ač obou církev anglikánská vlastně nezná, a snaží se jednoduchý ritus její rozmnožiti a zkrášliti. Ve přísně protestantských kruzích vzmáhá se proti tomuto pravému (a konservativnímu) křídlu církve mocný odpor, jenž snahám nonconformistů a radikálů po její odstátnění zcela jistě bude na prospěch.

Konservativní vládou parlamentu předložená Local Government Bill for Ireland, jež 1. ledna nabyla platnosti, poprvé opět snad po tisíci letech dala místní správu na zeleném ostrově v ruce lidu. Při volbách strana irských nacionalistů ruku v ruce kráčela se stranou dělnickou do boje proti kandidátům unionistů. Posice těchto posledních v obecních zastupitelstvech byla také volbami, jež mnohde v poměrech zdánlivě nezměnitelných způsobily pravou revoluci, značně seslabena. Velmi pozoruhoden jest veliký počet dělníků, proniknuvších do městských zastupitelstev: v Dublíně jest jich čtvrtina, v Corku třetina a Limericku tvoří většinu sboru. Že by se místní správa osvědčila být pakou, která autonomistické snahy z myslí a srdcí irského lidu vylomí, jest však více než pochybno.

V anglickém a irském časopisectvu mnoho se jedná nyní o požadavku irských biskupů, aby zřízena byla katolická universita v Irsku. Obmezení, která na slavnou dublinskou universitu sv. Trojice připouštěla pouze anglikány, jsou dávno zrušena, než irští biskupové, kněží i poslanci jednosvorně prohlašují za nebezpečné pro časné i věčné blaho irsko-katolické universitní mládeže, aby navštěvovala Trinity, s jejím rozhodně

protestantským podáním a ovzduším, a poslouchala snad agnostické professory. Irští biskupové se předloni usnesli, že jsou ochotni spokojiti se s tím, aby polovina, ba většina řídícího sboru (governing body) příští university sestávala z nekněží, sami se uvolují opatřiti professory theologie, moderní historie a filosofie, nežádajíce pro ně platu z pokladny státní; také chtějí dáti příštím professorům, kteří by snad svými náhledy se od učení episkopátu odchylovali, jakési záruky proti neodůvodněnému sesazení a universitu učiniti přístupnou lidem všech vyznání. Na tom základě Mr. Balfour, vůdce nynější konservativní většiny ve sněmovně dolní, jest ochoten za založení této university se přimlouvati, a navrhuje, aby odpor ulsterských presbyteriánů odstranil, založení university v Belfastu, jež na stejných základech jako dublinská spočívajíc, pro severoirské presbyteriány určena a jimi by řízena byla. Však mnozí liberálové zásadně tomuto vychovávání mládeže na universitách, třeba jinověrcům přístupných, ale přece jen dle denominací rozdělených, zásadně se opírají.

Že práva a výsady velkoknížectví finského již dávno vysušeným duchům sousedních ruských činovníků petrohradských jsou trnem v oku, jest známo a konečně pochopitelno, ale neodpustitelno jest, když redaktor zahraničné rubriky mladočeského moniteura se této „říšsko-ruské“ politiky vůči „Katolickým Listům“ zastává. Nevím z jakých motivů tyto poslední se výhrad čudských ujímají, ale ve věci mají nade vši pochybnost pravdu. Tato „říšskoruská“ politika ukázala už v Kongressovce důkladně, čí jest děckem, a „říšskorakouská“ politika našich Němců jest důstojným její bližencem. Jest to politika unifikační, centralistická a porušťující, jež svou pravou povahu žádnými krásnými slovy zastříci nemůže a nemůže také žádnému skutečnému autonomistovi a svobodomyslníku býti sympatickou.

Jakost španělské správy osadní osvětluje tato malá, ale charakteristická událost. Na jedné z lodí vojenských a nákladních, jež teď takřka denně do Španěl zmořené vojáky, výzbroj pevnostní a archivy úřední přivážejí, přibylo do Cádizu též dvanáct těžkých beden. Jelikož se myslilo, že obsahují důležité listiny, dopraveny byly do ministerstva. Jaké však bylo podivení, ale zároveň i radost úředníků přítomných při jich otvírání, když v nich nalezli 36.000 duros starého rázu, o jichž provenienci ani úřady ani listiny osadní nemohly podati nejmenšího vysvětlení!

Ve Švédsku roste odpor proti odstředivým snahám Norů, jenž v budoucnosti snadno může vésti k srážce obou blízce spřízněných kmenů na bojišti. V Belgii mírní i pokročilí liberálové, socialisti i křesťanští sociálové uzavřeli volební pakt proti konservativním klerikálům, jichž nesnáze zvýšil i arcikonstituční král Leopold II., propustiv dva ministry, kteří se opírali jeho záměru nahraditi scrutin des listes votem uninominálním. Tím má býti mírným liberálům (dnes ze sněmovny vyloučeným) zastoupení pojištěno, ač se zdá, že většina všech stran je naproti tomu pro scrutin des listes, doplněný zastoupením poměrným.

V Turecku se hlásí ke slovu — albánské národní hnutí. Vojenské ctnosti starého tohoto kmene sloužily dosud jen zájmům padišaha anebo místních hlav kmenových a jejich hmotným prospěchům. Nové hnutí snaží se sjednotiti vojenské vůdce národa, ale zároveň bije na neslyšenou dosud

strunu: vydává albánské časopisy a zakládá albánské školy. Střediska hnutí toho jsou v Bukurešti, Brusselu a Neapoli; zároveň s ním a pomocí něho soutěží spolu Rakousko a Italie o příští svou nadvládu v zemi.

J. M. P.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Zrušení loňských úmluv išelských; celní a obchodní neodvislost Uher povolená korunou; maďarská nadvláda v Cislajtanii; nezměněná kvota — Stagnace cislajtanského státního hospodářství — Společenství říšské banky cedulové při odděleném celním území obou států; podpora bankou cedulovou uherským výrobcům na úkor Cislajtanie; ohrožená měna rozdělením celním — Haličská spořitelna a státní dozor; samospráva podporovatelkou trestuhodných nepořádků — Zakladatelský obchod v prvním Pražském pivovaru; hájení nadávkami dra Černohorského; divné hospodaření na radnici — Pruské renty 3pctní a 3 a půl pctní; obnovení privileje říšské banky německé.

V minulém čísle v politických rozhledech vyslovena byla obava, že tažení uherské obstrukce proti Banffyově vládě odnese vlastně celá říše a zvláště Cislajtanie. Stalo se to již skutkem, Banffy půjde a jeho nástupník má ruce úplně volny nesvázané loňskými išelskými úmluvami s Cislajtanií. Maďarské strany všechny jak vládní tak opposiční obětovaly nynějšího svého ministerského předsedu, aby mohly dobyti na koruně neodvislost prozatím sice jen v zásadě, zároveň však aby se připravily na ni také prakticky v čase co možná nejkratším.

Loni v srpnu po dlouhém vyjednávání zdála se býti konečně jak tak na novo slepena celní a obchodní jednota rakouskouherská. Za četné finanční ústupky přinesené od Cislajtanie dali si Maďaři říci a byli ochotni spolek s námi prodloužiti až do r. 1907. Poněvadž roku 1903 musí býti obnoveny obchodní úmluvy s cizími říšemi, dalo se čekati, že bude pro tyto smlouvy podržena také na dále jednota obchodní a celní v naší říši a že tak bude umožněno společenství rakousko-uherské ještě po r. 1907. Tato všecka ujednání však vzala za své tím dnem, co vládní strana uherská pustila se do vyjednávání s opposicí. Koloman Szell dohodl se a dostal k tomu již svolení od koruny, že celní spolek s Cislajtanií bude uzavřen pouze do r. 1903 a že může býti prodloužen v této formě na nejvýše do r. 1904. Těmto podmínkám se velmi snadno srozumí, že jsou jen Maďarům nezbytným průtahem, aby od r. 1903 mohli si uzavříti sami o své újmě obchodní smlouvy s cizími státy, i aby za cizí stát mohli považovati také Cislajtanii. Náš průmysl se musí připraviti, že ztratí svého nejlepšího zákazníka Uhry ode dneška za čtyři nebo pět let. Ale tím by Cislajtanie byla hospodářsky skoro zabita; patrně budeme musit Uhrům učiniti co největší ústupky a podle dosavadních zkušeností je také učiníme, jen abychom neztratili svůj jediný čelnější trh, který nám ve světové soutěži zbývá. Že tyto hospodářské důvody budou zároveň podporovány mocným vlivem koruny, o tom také žádný bedlivý pozorovatel politických běhů v naší říši nemůže býti v pochybnostech.

Co tedy je platné našim vládám úmluvy jakékoli s Uhry činiti, když v rozhodné chvíli ty osoby, které za ně převzaly záruku, bývají odvrženy od vynikajících politiků maďarských a jsou nuceny se všeho vlivu vzdáti? Jaká to byla chatrná ústavní stavba, která všechny společné záležitosti říšské chtěla míti spořádány pouze dobrovolnou smlouvou

obou států, ale při tom opravdivě svobodnou vůli ponechala pouze státu jedinému, druhý svázaný na rukou i nohou je vydán v šanc svému soku na milost i nemilost! U nás, kde podle ústavy vůle národů nedovedla dosud nikdy proniknouti, kde na konec čirý absolutismus musil lžiústavní formy jako z plna nepotřebné nahraditi, musíme podle vůle vyšší vždy jen povolovati, nač si za Litavou vzpomenou! Uherský parlament nedává pouze zákony pro země koruny svatoštěpánské, nýbrž také pro království a země na říšské radě zastoupené či vlastně nyní nezastoupené. Že takovýto stav bude na delší doby neudržitelným, i kdyby nám poskytoval značné hmotné výhody, bude pochopitelno každému; tím více tíživým se jeví, když hmotný prospěch z něho kyne pouze panující polovici říše, kdežto nám přidělena jen značná břemena vyjádřená nejkřiklavěji nepoměrem příspěvku na společná vydání.

Tento nepoměr příspěvku ke společným vydáním říšským nejen že podle všeho potrvá, nýbrž ještě se asi přiostří novým účtováním spotřebních daní (z lihu, cukru, petroleje a piva). Banffý a Lukacs v náhradu za to podle všeho se loni zavázali prosaditi větší procento společného příspěvku na uherskou polovici, ale Koloman Szell nebo jiný nástupce po vyjednávání s opposičními stranami uherskými nebude tím již zavázán; u nás se nátlaku tomu povolí a čl. 14. ustanoví to, co již ve dvojím provisoriu bylo obsaženo, že totiž Cislajtanie bude na říšská vydání jako dosud přispívati 68·6%. —

U nás zatím veškeré veřejné hospodářství je odsouzeno k naprosté stagnaci. Říšská rada nechce dělati žádných nových zákonů, vláda pak je dělati nesmí; čl. 14. totiž jí dovoluje pouze činiti takové kroky, aby státní stroj se naprosto nezastavil; nová zařízení, kterými by se buď zcizoval státní majetek anebo by se uvalovaly nové dluhy nebo jiná obtížení státní pokladny se podnikala, jsou naprosto nemožna. Tak i nutné investice budou odkládány. Ale to vše nezachrání poplatnictvo od nových břemen; rakousko uherské vyrovnání (úplně podle vůle uherského sněmu) bude možné přece podle čl. 14. a tím všecka tam obsažené nová zvýšení daní provedou se pouhým nařízením.

Kdežto celní a obchodní jednota s Uhrami má prozatím trvati pouze do r. 1903, zůstane společný cedulový ústav, rakouskouherská banka až do r. 1910, do které doby je uzavřen mincovní spolek obou států. Pomysleme si, že by r. 1903 nebylo lze udržeti společné obchodní území říšské, nýbrž že obě polovice se dají pak svou cestou, jak bude možné za těch okolností udržeti takový společný ústav jako je rakousko-uherská banka? Již nyní obchodní a průmyslové potřeby Uher a Cislajtanie jsou tak různé, že jediný společný ústav úvěrní těžko tomu hověti může. V Uhrách potřebují stále mnoho laciného úvěru obchodního a ten poskytnouti může pouze říšská banka, protože domácí peníze jsou tam příliš drahé; banka proti těmto nemírným požadavkům musí se brániti zvyšováním úrokové míry, sice jinak by ohrozila celou naši soustavu měnnou. Takovým způsobem se udržuje v naši polovici říše úroková míra na vyšším stupni nežli by to bylo nutné pro Cislajtanii, Uhři naopak požívají na útraty naše dobrodiní tak nízké sazby úrokové, jaké by naprosto svými silami vlastními udržeti nemohli. Představme si nyní,

že oba státy budou míti své samostatné celní území, že obchodní zájmy obou budou si mnohdy na vzájem odporovati. Rakouskouherská banka bude jako společný ústav, — v němž maďarský vliv bude nejméně takový jako cislajtanský, spíše však bude převažovati, — podporovati našimi penězi, naším lepším úvěrem boj maďarský proti našemu průmyslu, obchodu i zemědělství. Dosud za společného celního území máme z toho aspoň tu výhodu, že cislajtanské průmyslové výrobky požívají v Uhrách ochrany celní proti výrobkům cizozemským. Výhodu tu ovšem Maďaři namnoze seslabili tím, že povolovali svým uherským průmyslovým ústavům zvláštní privilegia mířená proti veškerému duchu úmluv, kterými se měly poskytovati úplné stejné výrobní podmínky všem říšským podnikům; ale v celku přece náš průmysl (v Cislajtanii) měl dosud značný prospěch z celního svazku rakousko-uherského. To hrozí po roce 1903 pominouti a zbraně potřebné k tomu proti nám má a podle všech úmluv musí dodávati rakousko-uherská banka podstatně z našich peněz a z našich přičinění tím, že levnou sazbu úrokovou u nás obvyklou poskytne k disposici uherskému průmyslu, který by jinak náhradu za uvěřené prostředky výrobní musil zaplatiti až dvojnásobně tak draho. Do jisté míry již za dosavadního zákonodárství banka rakousko-uherská podporovala uherské výrobce na útraty naše. Děje se to bankovním úvěrem zemědělským. Hypothekární oddělení banky rakousko-uherské nemůže pro přílišnou drahotu činiti obchody své v Cislajtanii (kromě Haliče a Bukoviny) a tedy daleko největší část vydatných hypotečních půjček jejich je umístěna v Uhrách; na ukrytí úvěru toho však béře peníze cislajtanské, neboť vydává zástavní listy, které požívají u nás zvláštní výhody proti všem jiným, nepodléhají totiž dani rentové. Tak Cislajtanie sama podporuje na úkor pokladny státní (nevybírajíc daň ze zástavních listů rak.-uh. banky), uherské zemědělství, jež krutým konkurrenčním bojem potírá zemědělství naše. Podobné poměry by nastaly v daleko horší míře pro všechnu výrobu naši jakmile by zřízeny byly celní hranice od Uher proti nám, ačkoli by ještě trvalo společenství banky cedulové.

Jiné nehody by z toho mohly vyplynouti pro společnou měnu. Za dvojího celního území, za úplně odděleného hospodářství obou států, mohlo by snadno vzniknouti jiné oceňování úvěrních peněz (bankovek a státovek) pro Uhry i pro Cislajtanii. Poněvadž však společný cedulový ústav by musil vydávati bankovky stejně platné a stejně ceněné jak pro Uhry tak pro Cislajtanii, mělo by případné pohoršení měny v Uhrách v zápětí pohoršení stejné v Cislajtanii. Že nebezpečí takové je možné, ano velmi pravděpodobné, o tom nemůže býti pochybnosti již z té příčiny, jelikož pro zadlužené rolnictvo a velkostatkáře uherské znehodnocení peněz našich by znamenalo značnou úlevu těžce již cítěných břemen.

V Haliči prodělali v těchto dnech malou Panamu. Ovšem nesmíme my Čechové si při tom hráti na příliš přísné soudce. Vhodně podotkl „Hlas Národa“, že naše špinavé prádlo není o nic lepší, jak ukázal konkurs Mělnické záložny a jiné podobné příliš známé a příliš četné zpronevěry, které nám nedovolují mravně se rozhořčovati pouze na „polské“ hospodářství. Co však neštěstí Haličské spořitelny zvláštního významu dodalo je, že súčastněny jsou při tom jednak osoby politicky vynikající,

jednak je zajímavé viděti, kterak kmotrovství a naprosto falešné pochopení samosprávy dovedly zmařiti v nečas blahodárný vliv státního úředního dozoru. Haličská spořitelna zapletla se s vynikajícím politikem poslancem Sczepanowskim — bývalým proslulým referentem rozpočtového výboru na říšské radě — v obchody velmi riskantní a poskytla jediné podnikatelské firmě jím zastupované (Sczepanowski, Wolski a Odrzywolski) úvěr téměř 6 mill. zl., který nebyl nikterak pořádně zaručen. Vedle toho syn ředitele ústavu toho dostal ohromnou půjčku na směnku, jejíž podpisy ovšem za nic nestály. Proti lehkomyslnému udělování úvěru na riskantní podniky — třeba v čele jejich stáli vynikající politikové — opřel se sice v čas vládní zástupce, ale za toto provinění byl přesazen mocným vlivem polských politických stran a odporem spořitelny samé, která to považovala za skracování vlastní svéprávnosti. Důsledky se objevily velmi záhy a celý ústav, ačkoli má reservních fondů skoro na 4 mill. zl. nemohl by se udržeti, kdyby mu nepřišla na pomoc i sama zemská vláda a na podnět její všechny čelné úvěrní ústavy ve Lvově. Místodržitel haličský (Pininski) sám v audienci u panovníka domáhal se této pomoci. Ovšem, když jednou neštěstí je tu, nastala také nutnost pomoci, aby následky poprasku nestihly lidi naprosto nevinné, ale na druhé straně by měli původci pohromy býti příkladným způsobem ztrestáni a přidrženi k náhradě škody, pokud k tomu jsou způsobilí. Ale v té příčině je vůbec v našem celém zákonodárství mnoho značných mezer, tím spíše vinníci dovedou ujíti trestu v Haliči, kde ani tenkráte trestající spravedlnost není dosti účinná, když jsou pro to jasná i nepochybná ustanovení v trestním zákonníku.

Dojemná shoda staročesko-klerikálně-mladočeská na pražské radnici béře za své od té doby, co si Mladočeši pohněvali klerikály hlasováním o Husově pomníku. Nyní po rozkolu vycházejí krásné věci na jevo. Hlavní činitelé v městské radě uzavřeli kompromiss na radnici jenom z toho důvodu, aby mohli udělati svorně pěkné obchody ze zakládání nových podniků, pro něž bylo potřebí blahovůle pražského obecního zastupitelstva. Katolické Listy odhalují nyní, jak někteří městští páni radní založili „První pražský měšťanský pivovar v Holešovicích", kterak za pouhé upsání každé jednotlivé akcie shrábli 150—170 zl. výdělku a na konec novému podniku prodali za velmi výhodné ceny vlastní pozemky. Podobné špinavé prádlo zakladatelských historií opakuje se také jinde dosti často; lidem těmto je však u nás zároveň svěřeno řízení veřejných záležitostí, zvláště podniků veřejných, při kterých se jedná o veliký náklad. Titéž předáci, kteří zakládali pražský pivovar a nyní sedí v jeho správní radě, jsou zároveň vlivuplnými městskými radními a četní z nich spravují veliké podniky obce Pražské, jako jsou elektrické a koňské dráhy, městské jatky a tržnice atd. Bylo tedy nutné, aby se tito přední zastupitelé obecní správy náležitě obhájili a očistili z šeredných obvinění takto veřejně na ně vržených. Ale p. dr. Černohorský, kterému zvláště vyčítány tyto velmi nepěkné a povážlivé věci, hájil se naprosto nešťastně pouhými nadávkami, věcně však nevyvracel ničeho. Neměl snad nic podstatného, co by proti tomu mohl namítati? Zasláno, které v té příčině novinám zaslal, bylo takového rázu, že je Hlas Národa zhola odmítl

následujícími slovy: „Odpověď p. dr. Černohorského není nám však možno uveřejniti, ježto obsahuje pouze docela nepřípustné osobní útoky a urážky.“

Když páni řídící pražské obecní podniky musí se starati o pivovary a jiné „výnosné“ závody, není ovšem divu, že jim zbývá málo času starati se o věci obecní. Tak čekáme stále marně na přeměnu koňské dráhy v elektrickou, o nových liniích ani nemluvě; tím způsobem uvízla úplně assanace — za staroměstskou radnicí počíná město ruin, v kterém zároveň ruinováno jmění mnohých pražských živnostníků i jmění obce samé; zdravé pitné vody se nedočkají snad ani naši vnuci; při tom dluhů obci přibývá, jak na jaře kvítí; bůh ví, odkud obec Pražská vezme peníze na jich zúrokování a zaplacení.

V Prusku následkem usilovného zbrojení musili učiniti výpůjčku 200 mill. ř. m., jednak na účet pruský, jednak jménem celé říše. Pruský finanční ministr Miquel k tomu cíli vydal úpisy rentové 3%ní. Úpisy ty prodány bance „Deutsche Bank“ za kurs $91^3/_8\%$ (t. j. za 100 upsaných dostane stát pouze $91^3/_8$). Tím docíleno tedy výpůjčky na úrok asi $3·3\%$, kdežto by se byla vypůjčka $3^1/_2\%$ní prodala asi za paritní kurs (t. j. za 100 upsaných stát dostal skutečně 100). Tím je sice prozatím úrok z půjčky 3%ní pro stát mírnější, ale stát musil se za to zavázati ke značně většímu dluhu. Kdyby v nejbližší budoucnosti úroková míra se zmírnila a obligace 3%ní bylo možné prodati za kurs paritní (jako tomu v Prusku tak bylo asi před čtyřmi lety), nemohl by stát toho zlevnění již použiti; jelikož vydal nyní již 3%ní úpisy, kdežto při $3^1/_2\%$ních dluhopisech bylo by pak možné zredukovati břímě úrokové o celou $^1/_7$.

Říšské bance německé obnoveno privilegium k vydávání bankovek. Kapitál základní se zvětší o 30 mill. ř. m. (na 150 mill.) a reservní fond se doplní ze 30 na 60 mill.; zároveň bude oběh kovem nekrytých bankovek dani nepodléhajících zvýšen ze 294 mill. na 400 mill. ř. m. Tím se chce čeliti velikým potížím, které banka velmi často mívá, nemohouc svým kovovým pokladem postačiti veliké poptávce po zlatě a nabídce obchodních směnek.

V Praze dne 13. února 1899. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, ŽIVNOSTENSKÉ A OBCHODNÍ: Obchodní bilance naší monarchie za rok 1898 — Zahraniční obchod jiných států evropských — Podporování exportu v průmyslové radě předlitavské — Exportní banka — Reorganisace informační služby o poměrech zahraničního trhu — Živnostenský program ministra Dipauliho a mladočeský klub — Pivovarský rozkvět a nová cihelna pro obecní dodávky v Praze — Jubileum vídeňské obchodní komory.

Tržební statistika rakousko-uherská za rok 1898 končí pasivním saldem — první to případ od roku 1874. Přes dvacet let udržovala se naše tržební bilance aktivně, přebytek našeho vývozu nad dovozem obnášel ku př. v r. 1891 až 173·8 milionů zl. (bez drahokovů), ale od nových smluv obchodních r. 1892 přebytek tento skorem co rok klesal na 100·2, 134·8, 95·5, 19·3, 68·2, předloni konečně na pouhých 10·9 milionů zl. a za loňský rok máme 22·1 milionů zl. tržebního pasiva. Náš vývoz

stoupl od r. 1891 ze 786·7 milionů zl. pouze na 808·8 milionů, tedy o 22 milionů zl., náš dovoz však v téže době z 612·9 mil. na 830·9 milionů, tedy o 218 milionů zl. čili o desetkrát více.

Ovšem utěšuje nás úřední statistika, že hlavní příčinou zhoršení naší bilance o 33 milionů proti r. 1897 je předloňská neúroda, že dovozu tovarů přibylo jen o 9 milionů zl., ale vývozu tovarů o plných 16·7 mil. zl., že stoupl i vývoz polotovarů atd. — ale fakt je, že hospodářského života našeho zmocnil se jakýsi marasmus, že domácí průmysl neodvažuje se ani rozšiřovati své odbytiště za hranicemi, že skoro veškeré obory naříkají na krisi a nadvýrobu v tuzemsku a že přes to dovážejí se k nám v úžasně rostoucí progressi výrobky cizí. A my naproti tomu naříkáme v anketách, konejšíme se fantasiemi v poradních sborech a zatím co Němci, Angličané, Rusové, Japonci, Američané zápasí o asijský kontinent, my pereme se o tabulky, cerevisky a pod.

U srovnání s jinými většími státy evropskými je náš zahraniční obchod vůbec nepatrný. Loni ku př. obnášel vývoz Francie 3503 mil. fr., dovoz 4376 mil. a celkový obchod tudíž 7879 mil franků, t. j. téměř 2½krát více, než celý vnější obchod naší monarchie; Německo vyvezlo za 4001 a dovezlo zboží za 5477 milionů M., jeho zahraniční obchod úhrnném obnosu 9477 milionů M. převyšuje náš obchod o 1639 mil. zl., tedy asi 3½krát, obchod anglický o 233·4 mil. liber vývozu a 470·6 mil. liber dovozu, převyšuje naši tržbu zahraničnou více než pětkrát.

Mají ovšem právě nejbohatší státy, Anglie, Francie, Německo, tržební bilanci pasivní — jediná Anglie dovezla loni bezmála za tři miliardy zlatých více zboží než vyvezla -- ale tyto státy jakožto věřitelé jiných států, jakožto majitelé jejich státních dluhopisů, akcií bankovních, železničních a průmyslových, přijímají opět ročně tisíce milionů jako důchody a splátky kapitálů v cizině uložených — přijímají tyto miliony v podobě zboží, jež cizina jim poplatná dodává jako částečnou úhradu svých závazků peněžních. U oněch států jest pasivní obchod zahraniční výrazem jejich blahobytu, jejich věřitelského postavení naproti cizině, všechny kraje světa střádají pro ně své nejvzácnější plody a produkty — u nás, kteří jsme sami v cizině zadluženi, značí pasivní bilance tržební zmalátnělost naší produkce průmyslové a nehybnost našeho obchodnictva.

Průmyslovou radu opětně ve schůzi dne 13. ledna zaměstnávaly dlouhodeché výklady a návrhy Hallwichovy o tom, jak vývoz náš upadá a jak mu dlužno opět pomáhati na nohy. Skutečnou ztrátu naši jen v zahraničním obchodě se státy balkánskými páčí Hallwich za posledních 12 let na 500 milionů zl., neobyčejně klesl též náš vývoz do Ameriky i do jiných zemí zámořských, do Švýcar atd.

Navrhl řadu projektů — na předním místě zřízení exportní banky, ovšem se státní pomocí. Kdysi ponecháváni bývali i nejmenší lidé bez všelikého přispění státu — laissez passer — nyní nestačí ani velkoprůmyslníkům a velkoobchodníkům ochranná cla, kartely, vývozní premie, podpory námořním společnostem na pravidelné plavby do ciziny, a žádá se, aby stát přímo finančně export organisoval.

Kde ovšem jednotlivec nestačí, kde běží o zájmy celé veliké řady interesentů, jest zakročení státu ovšem odůvodněno. Tu k nejdůležitějším

prostředkům, jimiž státy právě nyní snaží se vývoz svůj zvelebiti, patří obchodnická služba informační, rychlé a spolehlivé zpravodajství o poměrech tržebních a úvěrních, o vkusu a potřebě, o odbytnosti a dočasné konjunktuře na tržištích cizozemských. V tomto směru nastalo též skutečné závodění mezinárodní. V Paříži zřízen byl loni office national du commerce extérieur, v Londýně pomýšlí se na podobný ústav ústřední, v Německu rozmohlo se hnutí po zřízení říšského obchodního musea, které by s pominutím všech účelů národopisných a umělecko-průmyslových podporovalo výhradně obchod exportní, v severoamerické Unii právě v poslední době komerční zpravodajství účelně bylo organisováno.

A tyto země mají v tržištích zahraničních skoro vesměs své krajany-obchodníky, kteří své rodáky v domově o změnách v obchodních poměrech přesně a pravidelně zpravují, kupectvo jejich je zvyklé častými a opětovnými cestami samo o poměrech v odbytištích se informovati, kdežto u nás neustávají stesky, že průmyslnictvo a obchodnictvo naše zřídka do ciziny se vydává a na cizozemských tržištích zřídka má krajany-obchodníky, s kterými by pravidelné spojení udržovati mohlo.

Tím více důležitosti má tedy u nás řádná služba informační, jak ji zavedl Vývozní spolek pro Čechy, Moravu a Slezsko v Praze a c. k. obchodní museum ve Vídni. Museum toto reorganisuje nyní svou komerční službu informační tím, že místo uveřejňování důležitých exportních zpráv tiskem (jehož si pak všímali daleko více obchodníci cizozemští než naši) bude je oznamovati obchodním komorám, spolkům obchodnickým a průmyslnickým i jednotlivým továrníkům a exportérům, kteří se o poskytování informací v jednotlivém oboru na museum obrátí. Rovněž získalo obchodní museum sbírky vzorků běžného zboží z vynikajících tržišť zámořských, hledíc v přední řadě ke druhům, v kterých také náš průmysl soutěže jest schopen, a bude tyto sbírky se spolehlivými údaji o poměrech cen, potřeby, odbytnosti, konkurence a pod. dávati interesentům k disposici.

Vše to má býti soustředěno ve Vídni, k níž se takto vždy úže připoutávají veškeré hmotné zájmy obyvatelstva státu. Nebylo by možno postarati se o expposituru v Praze, hlavním městě nejprůmyslovějšího království? —

Min. Dipauli prohlásil v živnost. výboru posl. sněmovny program vlády co do reformy řádu živnostenského. V naprostém nesouhlasu s některými projevy prvních dnů svého ministerství i se svou agrárněkonservativní minulostí zvěstoval živnostnictvu marnost nadějí na jakoukoli pronikavou reformu v duchu cechovnickém. Nevnášejte politiku do živnostenského zákonodárství, nevyčerpávejte sil v neplodném boji proti velkoprůmyslu, nespolehejte výhradně na pomoc státu — nýbrž spolehejte také sami na sebe, vzdělávejte se, pracujte více ve společenstvech, sdružujte se raději místo vzájemného boje jednoho odvětví proti druhému, věnujte větší péči provedení objednávek vám svěřených — znělo z úst ministrových jako rána za ranou do nadějí a hesel živnostenských, jako umíráček slibům, jimiž maloživnostnictvo při volbách od kandidátů poslaneckých bylo zasypáváno.

Klub mladočeský dost brzy, za 4 dni, pochopil, že běží o jeho beztoho pošramocenou reputaci mezi živnostnictvem a ve zvláštní schůzi

se o výrocích ministrových radil a usnášel. Strana má dle toho nyní působiti k tomu, aby školství pokračovací a odborné bylo organisováno zákonem zemským (je už přes rok známo, že vláda pracuje na vzorné osnově zemských zákonů o školství pokračovacím), vládě byly předloženy změny živn. řádu, které lze provésti pouhými nařízeními, a jednáno bylo o tom, dopouštějí-li poměry, aby celková revise živn. řádu byla odročena. Jak jednání dopadlo, jaké změny se mají ihned provésti, zpráva mlčí. A to je ještě to nejrozumnější!

Jak šťastni jsme právě dnes my — v éře politiky a „rozkvětu“ pivovarského. Vykazuje sice jen akciový pivovar smíchovský značný zisk 400.000 zl., pivovar holešovický nedával ani dividendu, poněvadž by si byl na ni musil vypůjčiti, pivovary vinohradský a nuselský jen příhodným sestavením bilance zmohly se na dividendu 5 resp. 4 proc. — ale bude se stavěti společenstevní pivovar nový v Bránice, bude nové vykupování hostinců, nové udílení koncesí, nová barnumovská reklama, nová ažiotáže, nový předmět zájmu pro obecní zastupitelstvo král. hlav. města Prahy.

A poněvadž je „nedostatek“ dobrých cihel pro obecní stavby, postaví páni obecní starší pro obecní dodávky novou cihelnu, kde budou k „primátorskému“ pivu vyráběti „primátorské“ trubky . . .

V lednu t. r. slavila v lesku ministerských uniforem a ořáděných fraků veškerého oficielního světa dolnorakouského jubileum půlstoletého trvání svého obchodní komora vídeňská.

Nehledíc k zemím italským, kde instituce komor zavedena byla již počátkem tohoto století, děkují obchodní komory rakouské za vznik liberálním proudům roku 1848. V nejbouřlivějších dnech Vídně byla 9. března 1848 ve schůzi četných továrníků, kupců a advokátů vídeňských u dra Alex. Bacha přijata petice ke stavům dolnorakouským, v níž k podnětu obchodníka Arthabera pojata byla i žádost za zřízení komor obchodních. V prvním zodpovědném ministerstvu Kolovratově finanční min. Kübek, jemuž byla též svěřena péče o obchod a živnosti a pak i první rakouský ministr obchodu Doblhoff chopili se horlivě tohoto podnětu a v konferencích se zástupci obchodnictva a živnostnictva vypracován se zřetelem k cizozemskému zákonodárství statut, který byl 15. prosince 1848 jako „prozatimní ustanovení o zřízení komor obchodních“ publikován, a sice bez sankce císařské. Dle něho ustavila se 15. ledna 1849 toliko obchodní komora vídeňská — komory v jiných městech zřízeny byly teprve v roku 1850 a 1851 na základě nového zákona z 18. března 1850, za ministerstva Bruckova vydaného a starší předpisy vesměs zrušujícího.

K oslavě svého jubilea zřídila vídeňská komora fond 100.000 zl. na poskytování neúročných zápůjček nemajetným živnostníkům, kteří odjinud podpory dojíti nemohou. Při slavnosti mnoho se mluvilo o potřebě národnostního smíru pro společnou práci na poli hospodářském. Marné snažení! *S.*

*

SOCIÁLNÍ: Nový sociální čin zemského výboru — Národohospodářské kursy Dělnické Akademie v Praze — Úrazová pojišťovna dělnická pro král. České v roce 1897 — Nové inspektoráty živnostenské v Rakousku — Postup odborové organisace dělnické v Rakousku — Odborové spolky dělnické v Anglii a snahy o jejich sjednocení — Statistika stávek v Anglii 1898 — Stávka obchodního pomocnictva v Paříži — Textilní stávka v Krefeldu — Hornické kongresy v Německu, Anglii a Francii — Kongres na ochranu dětí.

Zas jeden sociální výkon zemského výboru království Českého, vlastně pp. Adámka, Škardy a soudruhů: „náhubkovým“ výnosem z ledna t. r. bylo úředníkům zemským zakázáno posuzovati ve veřejném tisku nebo ve veřejných shromážděních návrhy a předlohy neb dokonce polemisovati proti usnesením zemského výboru nebo zemského sněmu. Objasniti stanovisko těchto budoucích „státoprávních“ instancí v určitých otázkách smí se jen po svolení presidia nebo referenta zemského výboru a — odstavec bohužel zapomenutý — mysliti si může i budoucně každý zemský úředník, co chce.

„Politický“ tento oběžník rozhodně není, ale antisociální jest. Pokořuje zbytečně zemské úřednictvo naproti státnímu, dává mu zbytečně cítiti jeho závislost na lidech, kteří přečasto nemají ani stínu té inteligence, jakou se mohou honositi právě ti úředníci, kteří jsou literárně činni a proti kterým výnos tento je namířen.

Samospráva, takto kompromitovaná, musí se každému zošklivěti Běda všemu úřednictvu, na které by v budoucím samosprávném českém státě měla dolehnouti policejní ruka těch, kteří nyní representují naši samosprávu a kteří by byli snad povoláni organisovati český stát!

Úředník zemský smí se nyní beztrestně obírati jen Čínou, Filipinami nebo Kubou — pokud by snad i v tom se nespatřovala kritika, narážky nebo „dokonce“ polemiky s pp. zemskými výbory. Zabrousí-li na jakoukoliv věc domácí, musí bedlivě stopovati, zda-li se kdysi zemský výbor nebo sněm o věci nevyslovil, není-li tu dokonce zemského zákona nějakého a není-li lze jeho vědecké pojednání prohlásiti za kritiku nebo polemiku.

Zemský úředník nesmí nyní v tisku pojednávati nebo návrhy činiti na potřebu změn nebo doplňků v obecním zřízení a v okresních zastupitelstvech, nesmí psáti veřejně o chudinství, o školství obecném, o stavebním řádě, o zdravotní službě, o zemědělském zákonodárství, o zemských železnicích, o hypoteční a zemské bance — všude by narazil na zemské zákony a jiná usnesení sněmu nebo výboru zemského a vydal by se v šanc stíhání disciplinárnímu.

Představme si důsledky, kdyby si stejně liberálně počínal stát, obchodní komory, obecní a okresní zastupitelstva! Úředník soudní nesměl by uveřejňovati pojednání nebo přednášeti o čemkoliv z práva občanského, trestního atd., protože by nevyhnutelně musil posuzovati nějaký judikát soudní, profesor nesměl by posuzovati učební instrukce nebo dokonce odsouditi knihu, která p. t. ministerstvem byla aprobována, úředníku obchodní komory bylo by zakázáno přednášeti nebo psáti o čemkoliv z tisícerých věcí obchodních a živnostenských, protože o všech jsou tu usnesení, petice a pamětní spisy komory, úředníku obecnímu bylo by nedotknutelným každé z měnlivých usnesení zastupitelstev atd. atd. Nechť však tito úředníci nejásají: dostanou-li se do ministerstev a j. úřadů

k vládě svobodomyslníci rázu Škardova nebo Adámkova, bude také jim odzvoněno. U financí již to začalo, a na Pražské radnici éra „primátorská“ i v tomto ohledu se stane historicky pověstnou!

Národohospodářské kursy, loni s neočekávaným úspěchem pro českou inteligenci provedené, došly pokračování pro dělnictvo přičiněním „Dělnické Akademie“ v Praze. Předměty i přednášející zůstali, toliko počet hodin se zdvojnásobnil, přednáší se třikrát týdně po 2 hodinách večer a teprv po úplném vyčerpání jednoho předmětu (za 12 hodin ve 2 týdnech) následuje kurs o předmětě druhém. Kursy konají se v tomto pořadí: základy nár. hospodářství, politika sociální, živnostenská, obchodní a dopravní, finančnictví, agrární politika.

Posluchačů jest kolem 200, skoro vesměs z kruhů dělnických, přednášky sledovány jsou s pozorností a napjetím přímo neobyčejným.

Vzácný fakt, že se k vyslechnutí věcných národohospodářských výkladů s jedné a ke konání jich s druhé strany sešlo dělnictvo převahou sociálnědemokratické s přednašeči z kruhů měšťáckoekonomických, vyvolal v našem národním státě nepravděpodobností ihned hlasy o nové prý „národní ostudě“...

Posl. Bráf naopak prohlásil, že by bylo nepromíjitelno, odpírati bez nutného důvodu věcného poučení těm, kdož si ho tolik žádají a váží, a litoval ku konci svých výkladů, že musí tak brzy opustiti své milé posluchačstvo. Dle těchto výroků nejváženějšího z přednášečů zůstalo tedy národní svědomí jejich klidno!

Úrazová pojišťovna dělnická pro král. České v Praze vydala právě zprávu o své činnosti v r. 1897. V roce tom úrazovna pražská poprvé odchýlila se od dosavadního zásadního souhlasu se soustavou kapitálové úhrady pro důchody a žádala vládu, aby podporovala vznik soustavy úhrady přirážkové, v níž spatřuje prostředek k ozdravění finančního hospodářství našich úrazoven dělnických. Vykazujeť rok 1897 opět schodek 927.188 zl., s deficitem z minulých let přejatým pak úhrnem 3,991.612 zl., veškeré příjmy ústavu činily v roce 1897 2,163.813 zl., kdežto jen na náhradách bylo vyplaceno 1,329.028 zl., na úhradní kapitály za úrazy na konci roku finalisované a na reservy za úrazy dosud neskončené bylo potřebí dalších 1,451.981 zlatých a na režii a ostatní výlohy celkem 305.372 zl. — úhrnem tedy požadavek 3,086.381 zl. Úrazovna domáhala se tedy všemožně nápravy a nevidouc naděje, že by mohla v dohledné době býti provedena zákonodárná reforma úraz. pojišťování, podala vládě řadu opravných návrhů v rámci dosavadní zákonné organisace, na vydání předpisů k ochraně proti úrazům a o nuceném zapisování výplat, na poskytnutí státního příspěvku úrazovnám a na osvobození od všelijakých břemen (poštovní výlohy, příspěvky úrazoven k nákladům na živn. inspektory, výdaje na komise okres. hejtmanství a pod.) Vláda však o návrzích těchto ani se nevyslovila, spokojivši se tím, že od 1. ledna 1898 zvýšila posavadní poplatkové sazby o 10% a nařídila úrazovně přísnější provádění kontroly důchodců... V poradách představenstva však jest jednomyslný již názor, že některá odvětví průmyslová dalšího značnějšího zvýšení příspěvkového břemene naprosto by nesnesla a že by zvlášť při nynější organisaci zvýšením takovým citlivě a nespravedlivě stíženy byly

právě ony skupiny podnikové, jež jsou aktivní. Pokládá se tudíž za nevyhnutelné spravedlivější rozdělení příspěvkového břemene, rozšíření úrazového pojišťování u podniků stavebních též na práci v dílnách a vůbec co možná na živnosti řemeslné a obchodní, zřízení zvláštního společenstva pro úrazové pojištění podniků hospodářských a lesních, a vůbec pak reorganisace úrazového pojištění v tom směru, aby kruhy výrobní na finančním výsledku hospodaření pojišťovny hmotně byly súčastněny. Dlouhá řada stesků a marné naděje na jejich odstranění!

Úrazů bylo v r. 1897 ohlášeno 13.652 (o 4% více než v r. 1896) a náhradových záležitostí bylo projednáno 14.726, z nichž bylo 6251 návrhů na důchod léčební, 269 návrhů na důchod vdovský a dětský a na výlohy pohřební, 3003 návrhy na důchod dočasný a 1632 na důchod trvalý a 1730 návrhů na zamítnutí nároků na důchod. Žalob na rozhodnutí úrazovny u rozhodčího soudu opět přibylo sporů bylo úhrnem 2246, z nichž koncem roku nevyřízeno zůstávalo 1341. Zřejmé i zakryté stížnosti jsou na pozdní zasílání výkazů, zatajování mzdy a pod. se strany podnikatelů.

V organisaci živnost. inspektorů rakouských nastaly 1. únorem t. r. změny. Halič rozdělena ve dva obvody dozorčí (Krakov a Lvov) a Bukovina, která dosud s Haličí tvořila dohromady jediný veliký okres inspektorský, dostala inspektora samostatného. V Čechách severních přibyl pak nový okres se sídlem v Chomutově, tak že máme nyní z 20 dozorčích okresů cislajtánských v Čechách 7 se sídly Praha, Plzeň, Budějovice, Král. Hradec, Liberec, Děčín a Chomutov. Inspektorát budějovický zabírá pořád bezmála čtvrtinu království, kdežto o úzký severní pruh království dělí se obvody tři. Přirozeno, kde je nejvíc průmyslu a obyvatelstva, tam jest i nejvíce železnic, třebas za podpory zemské vystavených, i nejvíce pošt, telefonů, úředníků všeho druhu, inspektorů. České kraje zejí z veliké části prázdnotou v tomto směru jako v ostatních. —

Rakouská odborová komise dělnická, jejíž dva členové povoláni byli do poradního sboru úřadu pro statistiku práce, konstatuje ve zprávě o své činnosti v roce 1898 skoro všeobecný postup hnutí odborového, zejména u živností grafických a kovových a v hornictví. Měsíční příspěvky platilo 105.855 členů, o 7662 více než předloni. Patrno, že odborová organisace zahrnuje dosud dosti malé procento veškerého dělnictva průmyslového; zvlášť slabá jest dosud organisace průmyslu textilního, počátky ústřední organisace dělnictva chemického opět zanikly, také u potravního dělnictva organisace poklesla.

Mnohem dále pokročilo v organisaci dělnictvo anglické, kde trade unions svými 1,609.900 členy zastupují čtvrtinu všeho mužského a osminu ženského dělnictva, v dotčených oborech průmyslu zaměstnaného. V Manchestru jednal po usnesení loňského kongresu bristolského 24.—26. ledna t. r. za přítomnosti 280 delegátů, zastupujících asi milion organisovaných dělníků, zvláštní sjezd odborových spolků dokonce již o návrzích na tužší jejich sdružení. Ujednocení odborových spolků ode dávna bylo četně žádáno, ale bylo potřebí teprv sjednocení velkokapitálu, aby jednotlivé odbory pracovní byly pohnuty sdružiti se v jediný celek. Porážka dělnictva v obrovské stávce strojnické byla drahým poučením o potřebě

jednoty. Bylo nyní přijato utvořiti generální federaci trade unionsů, ale o tom, které spolky skutečně ke svazu přistoupí, odhlasováno bude teprve ve valných hromadách jednotlivých spolků.

Účelem federace jest chrániti právo dělnických organisací, zlepšovati hospodářské a společenské postavení dělnictva, konsolidování třídy dělnické jako celku, podporování sociálního míru a zabraňování stávkám a sporům mezi podnikateli a dělníky všemi prostředky přátelského dohodnutí i urovnávání stávek spravedlivým, na rovném právu spočívajícím způsobem.

Vedení svazu má míti generální rada, do níž jednotlivé spolky volí zástupce dle počtu svého členstva. Vlastní exekutiva jest v rukou 15 členného správního výboru, v jehož správném výběru spočívá celá budoucnost nového útvaru.

Že tužší sdružení jednot odborových nemá rázu výbojného, zřejmo z toho, že z výdajů jejich připadají $^3/_5$ na podpory nemocenské, úrazové, invalidní a starobní a jen asi $^1/_4$ na podporu dělnictva ve stávkách. V 6 letech (1892—1897) vydalo 100 největších spolků odborových na podporu stávkujících asi 26 milionů, na podpory nemocenské a pod. však 66 mil. zl.

Ve vůdcovských kruzích organisovaného anglického dělnictva převládá názor, že všeobecná útočná politika odborových spolků byla by pro ně největším nebezpečím a že bez sympatií veřejnosti úspěch zápasu dělnictva s podnikateli vždy velice jest pochybným.

To potvrzují i výsledky stávkové statistiky anglické. Loni bylo v Anglii 674 nových pracovních sporů s 246.540 dělníky a 14,564.000 ztracenými dny pracovními. V lednu trvala ještě veliká stávka strojnická, v dubnu již počalo stávkovati 100.000 uhlokopů jihowaleských, na něž jedině připadá 10,900.000 ztracených dnů pracovních. Co do výsledku, zvítězilo ve stávkách jen 24·4% dělnictva, 15.8% dosáhlo narovnání a 56·5% dělnictva se svými požadavky podlehlo.

V prosinci vypukla stávka obchodního pomocnictva — u těchto dosud řídká věc — v Paříži, hlavně pro zkrácení doby pracovní, zvýšení mzdy a odstranění některých nepřístojností. Četné obchody utrpěly značné ztráty obtížemi prodeje právě v nejživější době vánoční, řada obchodů byla popleněna, bylo dosaženo jistých úspěchů, ale o všeobecném vítězství nelze mluviti. Některé velké obchody snížily ještě před vypuknutím stávky pracovní dobu o hodinu, několik set menších obchodů s dělnickým odběratelstvem uznalo program stávkujících — ostatně zůstalo skoro vše při starém a má teprve budoucími akcemi za lepší organisace pomocnictva býti změněno.

Pozoruhodna jest textilní stávka v Krefeldu. Aby se prý zamezily neodůvodněné stávky, usneslo se 46 továrníků hedvábí a sametu, že jakmile zvláštní komise shledá některou stávku za neoprávněnou, mají veškeré mechanické tkalcovny krefeldské dělnictvo vypověditi a do 14 dnů současně práci zastaviti. Když brzy na to následkem stávky v jedné továrně dle prohlášení zaměstnavatelů k takovémuto hromadnému vyloučení dělnictva skutečně mělo dojíti, ustoupilo množství tkalců ihned od stávky samo.

Pozvání dělnictva ke smírnému jednání podnikatelé odmítli, i městská sociální komise dosud neuznala za vhodné zakročiti. Stávkáři docházejí hojné podpory i sympatií. Asi 5500 osob je odkázáno na podporu, mezi nimi i dělnictvo křesťanské jednoty textilního dělnictva, která o své újmě jala se vyjednávati s továrníky, ale bez úspěchu.

Prosinec a leden přinesly za hranicemi několik kongresů hornických. Dne 8. ledna konal odborový spolek křesťanských horníků německých čtvrtou valnou hromadu v Essenu, na níž se usnesl žádati zlepšení platu, jakého uhelný trh dovoluje, zavedení smíšených (podnikatelských a dělnických) komisí k úpravě mzdy a spolupůsobení volených delegátů dělnických při báňské inspekci. Zároveň vyslovil nelibost nad slavením modrého pondělku a uložil představenstvu spolkovému, aby podalo zákonodárným sborům petice o vydání zákona o dělnických komorách a odbor. spolcích dělnických, o změnu báňs. zákona a úrazového pojišťování a pod. — 10. ledna na sjezdu angl. hornictva v Edinburce přijati byli horníci walesští ve všeobecný svaz hornický. Na kongresu bylo zastoupeno 55 delegáty 408.650 dělníků. Žádáno bylo rozšíření náhrady za úrazy na všechny živnosti a odstranění některých nešvarů, v příčině zvýšení mzdy (asi o $7^1/_2{}^0/_0$) má sekretář dělnické jednoty zavésti společné jednání s tajemníkem jednoty majitelů dolů. — V době předvánoční konali v St. Etienne svůj národní kongres horníci francouzští. Jednali o zák. zavedení 8 hod. dne pracovního pro práci v dolech a pro příbuzné práce nad zemí, o zvětšení působnosti dělnických zástupců v báňské inspekci, o zdokonalení starobního pojišťování a o zřízení zvláštních živnostenských soudů v hornictví.

Mezinárodní kongres na ochranu dětí a vůbec nezletilců bude se konati koncem září t. r. v Pešti. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Literatura pro mládež, její počátky a rozvoj — Mnoho povolaných, málo vyvolených spisovatelů — Hamburští paedagogové a otázka četby pro mládež — Spis Wolgastův — Vady a nedostatky spisů pro mládež — Závislost české literatury pro mládež na německé — Illustrace spisů pro mládež — Aleš — Schwaiger — Frumarův Slabikář — Obrat v německé paedagogice — Lindeův spis „Persönlichkeits-Paedagogik.“ Nová methoda učení se jazykům pro děti.

Počátky literatury pro mládež hledati možno v době obrozování našeho národa na konci minulého století. Počal se tento druh písemnictví vyvíjeti paralelně s vývojem školství obecného. Do let sedmdesátých našeho století šlo vydávání spisů pro mládež ku předu tempem mírným. Teprve když novým zákonem školským stanoveno bylo povinné zřizování knihoven žákovských při všech školách obecných nastal v tomto oboru písemnictví českého čilý ano dokonce horečný ruch. Podnikaví nakladatelé postřehli ihned, že knihy pro mládež budou míti zabezpečený jistý odbyt, vyhledávali a nutili ke spisování knih pro mládež kde koho. V hlavě, v srdci nemusili míti vyhledávaní autoři spisů pro mládež ničeho. Stačilo jenom, když někde někdy osvědčili, že mají ve svých prstech — psavost. Tato vlastnost stačila, aby se vyhledaný autor stal oblíbeným a brzy chvalně známým spisovatelem pro mládež. Vždyť se také nežádalo na publikacích pro mládež nic jiného, než aby psány byly

podle schválených brusů a brousků jazyka českého, ušlechtilou dikcí, aby z nich hodně znatelně a makavě vyčuhovala mravní tendence, aby nepodkopávaly víru v Boha, neotřásaly úctou k dynastii. V naší době pak, kdy je ve květu jednostranný a mělký kult vlastenectví, žádá se mimo ony podmínky na spisovateli pro mládež, aby také před tímto kultem vonné kadidlo zapálil a s hodným pathosem o něm deklamoval. Dnes jde mnohým u nás výhradně o jednostranné vychování vlastenecké. Patriotický cit není prostředkem k cílům vyšším, ale stává se sám cílem nejvyšším. Již z pouhých nadpisů jako „Kvítí z luhů vlasteneckých" a pod. vyčísti možno, že autorům nešlo o umění, ale jedině o tendenci. —

Dnes literatura česká pro mládež široko se roztekla a vyplňuje již objemné sice, ale mělké moře, do něhož ještě každoročně na 150 různých spisů přitéká. Škoda však, že občerstvující, zdrojné, živé vody, která by se mládeži bezpečně k pití mohla podati, z tohoto moře načerpati je tak těžko. —

Nejenom u nás, ale i v Německu, odkud mnoho přeložených a zpracovaných spisů pro mládež k nám je importováno, není na tom literatura pro mládež lépe. Hamburští paedagogové, o jejichž snaze vésti děti k porozumění umění již ve škole, loni na těchto místech bylo referováno, obírali se dlouhá léta také otázkou četby pro mládež. Výsledky jich porad shrnuty ve spise „Das Elend unserer Jugendliteratur", napsaném jedním z předních současných paedagogů německých Heinrichem Wolgastem. Podrobněji zabírá se tímto spisem ve zvláštním článku „Moravské Revue" spisovatel Al. Mrštík.

Kdo jen trochu pozoruje naše děti, pozná, jak dychtivě sahají po knihách. Za uschráněný peníz kupují bez doporučení vše, co je nějakou barevnou obálkou naláká. Přinášívají tyto své knížky i do školy, která v nynějším byrokratickém systému tak málo radostí jim poskytuje, a kdykoli jen mohou na chvilku uniknouti oku učitelovu svými knížkami se obírají. Hledají v nich svůj požitek, ukojení své potřeby umělecké, svou poesii. Zřídka kdy však naleznou v některé ze školní knihovny vypůjčené nebo za svůj peníz zakoupené knížce to, co v ní hledati usiluje jich zdravý pud. Nebývá ani stínem poesie, nebývá ani pableskem umění ozářeno vše to, co se v oboru písemnictví pro mládež nadbytečně produkuje. Čtení nynějších produktů dětské literatury způsobuje pohříchu více zla než dobra v mládeži. Mládež navyká mělké zábavě, požitkářství, kterým cit její zaujatý pravdou a krásou trpí. Ničí se také přirozený a dobrý vkus mládeže. O světě, životě a lidech nabývá dítě napájené dnešní literaturou představ a illusí nepravdivých. —

Wolgast s hamburskými paedagogy je přesvědčen, že lektura má se dětem dávati do ruky teprve ve 12.—13. roce, kdy jsou již v pokročilejším vývoji tělesném a duševním. U nás čtou děti již od 7 let, kdy poznaly tajemství abecedy. Paedagogický lineál rozvrhne a roztřídí pěkně všechno, co se hodí pro dolní od 7 do 10, co pro střední od 10 do 12 a co pro horní stupeň od 12 do 14 let.

Hamburští paedagogové uznávají, že, má-li kniha pro mládež ozařovat rozum, povznášet a zušlechťovat duši, má-li silou pravdy uchvacovat dětské srdce a krásou poesie zjemňovat dětský cit — musí býti

dílem uměleckým, to jest poetickým a pravdivým zároveň. Umění ode dávna působilo mocně svým vlivem vychovatelským v člověka. V dnešní literatuře pro mládež je nejenom nedostatek umění, ono tam téměř zcela schází. Články čítanek zpracované skoro výhradně dle článků německých „Schulmeistrů“, vzbuzují odpor svým moralisováním, nepřirozeným slohem a obsahem. A jak je to v čítankách, tak je to ve spisech pro mládež. Místo umění, místo pravdy, krásy, poesie je to samá tendence ať moralistní, náboženská, národnostní nebo vlastenecká. A přece nic neničí tak dílo umělecké jako nejapně vystrkovaná tendence díla. „Man merkt die Absicht und wird verstimmt.“ Tendenci nesmí míti autor při psaní na mysli, ta musí vyplývati sama sebou.

Knihy pro mládež, články do časopisů pro mládež píší u nás většinou učitelé. Tito mají také na mnoze nespravné mínění, že jsou k tomu jako vychovatelé nejpovolanější a nejoprávněnější. Jsou to však po většině pouzí diletanti, lidé bez jiskry talentu a uměleckého fondu, mající na mysli všechny možné i nemožné paedagogické ohledy než umění, kterého je k tomuto úkolu nejvýše třeba. Pro reklamní a sváteční čísla našich časopisů pro mládež bývají vynucovány práce od našich t. zv. renomovaných básníkův a spisovatelů. Jak nešťastně dopadnou takto vynucené plody, o tom některé práce pro mládež od Vrchlického, Krásnohorské a m. j. podávají jasný důkaz.

Pravdivost jest jedním z hlavních požadavků, který Wolgast od spisu pro mládež požaduje. Pravdivostí jedině stává se kniha pro mládež zároveň paedagogickou. Děti dovedou více než si myslíme srovnávat se skutečností a vyciťovat, jak kniha lže. Postřehují velmi snadno, že lidé nemluví, nejednají a nemyslí tak, jak ve spise vylíčeno.

Ve článku svém Al. Mrštík dobře poukazuje, že bída německé literatury pro mládež byla a jest pramenem bídy literatury české pro mládež. Spisy Nieritzovy, Hofmannovy, Kr. Schmidovy a j. byly nejen překládány, ale kompilovala se dle nich celá řada nezáživných spisů podobných, jimiž knihovny žákovské u nás jsou zaplaveny. A právě Nieritzovi, Hofmannovi hamburští paedagogové vyčítají, že pokazili silně vkus, líčíce svět, v němž děti žijí ve světle zcela falešném.

Velmi rozšířeným jest u nás dějepisné povídkaření pro mládež. Kterak tento genre dovede se zanášet vražedným heroismem ve snaze vypěstiti jím statečnost, hrdinství, toho dokladem jest ještě před nedávnem vyšlá povídka „Záhuba Vršovců“, v níž téměř na každé stránce dává autor nějakou oběť ze světa sprovoditi.

Účel knih pro mládež vidí hamburští paedagogové v tom, v čem je hlavní účel belletrie, aby totiž cestou zábavy vedly k zájmům uměleckým. Třeba vyhledávati pro mládež z toho, co je poetickou četbou dospělých to nejlepší. Již Göthe pravil, že pro mládež je to nejlepší dosti dobrým. Jen nejlepší básníci národa mohou býti po případě dobrými spisovateli pro mládež.

Nesprávným jest při spisování a vybírání knih pro mládež mysliti, že dětem se líbí nezdařené napodobení dětské mluvy, všeliké zdrobňování a pitvoření se ve spisech po dětech. Každý pozorovatel mládeže, každý znatel psychologie dětské duše může a musí věděti, kterak mládež

ráda se považuje za dospělou a kterak tak ráda napodobuje mluvu zvyky a obyčeje dospělých. V tom měli by spisovatelé pro mládež viděti pokyn.

Nemalou příčinou toho, že literatura pro mládež u nás tak změlčila, že se stala útulkem pouhých diletantů péra, řemeslníků, byl nedostatek opravdovější kritiky spisů pro mládež. Pravá kritická činnost v náležité míře tohoto důležitého oboru písemnictví se dosud nedotkla. Rozsáhlá produkce dětské literatury byla vážnější kritikou opomíjena. Přijímalo se s nadmírou blahovolností v tomto oboru vše, co příliš znatelně nevystupovalo jako úplně zbytečné nebo škodlivé. Na básně a povídky pro mládež hledělo se jako na nějaký nižší druh umění. Nebyl vážněji studován po stránce psychologické vliv díla na duši lidskou. Dosavadní kritika zcela po starosoudcovsku rozhodovala o spisech pro mládež jedině jsou-li mládeži na škodu nebo ne a sledují-li některou z výše uvedených tendencí. V loňském ročníku Paedagogických Rozhledů objevilo se několik opravdovějších posudků knih pro mládež. Záhy však bystřejší autor posudků těch pole toto, na němž by si získati mohl trvalých zásluh, opustil. A přece lze bezpečně za to míti, že ničím jiným, než opravdovější a vážnější kritikou se náprava tohoto oboru literatury nedocílí. Je třeba, aby i sem sestoupilo pravé umění bez obavy, že zde nedojde zaslouženého uznání.

Mnohé knihy pro mládež bývají illustrovány. Dlužno říci, že ani illustrace pro mládež účelu svému zcela nebo částečně nevyhovují. Namnoze bývá také tato činnost od illustratorů podceňována. I zde se má za to, že pro mládež každá byť i sebe povrchnější a bezvýznamnější illustrace je dosti dobrou. Křiklavost, vtíravost, nepoetický ráz, nedostatek vnitřního života jsou vlastnosti, které charakterisují většinu illustrací pro mládež. Ze spousty illustrovaných knížek pro mládež jen tu a tam probleskne jasem čistého umění kresba Alešova nebo Schwaigerova. Byla velmi šťastná myšlénka dáti Alešovi illustrovati první čítanku dětskou, Frumarův „Slabikář“. Mimochodem řečeno jest tato učebnice nedávno vydaná z prvních, která je vytvořena po stránce obsahové nezávisle od cizích vzorů. Nečpí z ní již ta vnucující se mravouka, spousta pokynů ke slušnému chování v povídkách o „Hodném dítku“, „Poslušné Anežce“ a pod. Je založena na bási lidové poesie. Obsahuje velikou dávku vhodných lidových říkadel, popěvků, hádanek a pod., pro něž u dětí tolik vnímavosti a pochopení. Frumarův „Slabikář“ je první učebnou knihou proniknutou duchem českým. Klerikální kritice „Vychovatele“ ovšem nevyhověl. Je prý knihou pro děti příliš zábavnou. Klerikálové by chtěli nejútlejší mládež připraviti o radostné dětství. Kresby Alešovy českost Frumarova „Slabikáře“ ještě zvyšují a dovršují. Škoda jen, že umělec byl při tvorbě jaksi omezován a nemohl patrně dle své libosti k vůli ušetření nákladu podati také více výjevů ze života mládeže, jak k tomu obsah svádí. Tam, kde se jedná o způsobení radosti dětem, o zpříjemnění jich těžké práce, tam by měl ohled na zvýšení nákladu jistě odpadnouti. „Cožkoli jste učinili jednomu z těchto maličkých — — —“ Ostatně při dalších vydáních knihy mohou se illustrace případně rozmnožiti. — Vedle Aleše osvědčil se býti výborným illustratorem pro děti Schwaiger, jak

jeho u Wiesnera vydaná kniha pohádková dosvědčuje. Illustrace pohádek jsou jeho pravým živlem. Méně šťastným je Schwaiger, kde má illustrovati nějaký vážnější děj historický, na př. „Libuši“ v „Obrázkových listech pro školu i dům“.

— Jako mnohé jiné obory tak i obor paedagogického myšlení byl u nás odvislým od paedagogického myšlení německého. Německá paedagogika razila si směle cestu do Ruska, kde proti ní musil podati protest ve svých paedagogických úvahách Tolstoj, ano i do Francie, kde je tolik přirozeného odporu proti všemu německému. Vlivem Kantovým obírala se celá soustava německé paedagogiky téměř výhradně jenom vzděláváním rozumu a zanedbávala měrou velmi povážlivou vzdělání citu, srdce, čímž ovšem výchova mravní nemálo trpěti musila. Německá paedagogika popírala také vliv učitelské osobnosti, činíc učitele řemeslníkem, konajícím svou funkci dle určitě stanovených pravidel. Tím ovšem trpěla důležitá stránka výchovy na prospěch pěstovaných formalit. Redaktor Paedagogických Rozhledů Jan Mrazík konstatuje obrat v německé paedagogické na základě E. Lindeova spisu „Persönlichkeits-Paedagogik“. Ve spise tomto žádá autor, aby osobnost učitelova vstoupila v popředí práce školské jako faktor nejdůležitější místo všelikých těch methodických návodů a receptů. Osobnost pak učitelova projevuje se tam, kde jest ne pouhý rozum, ale i cítění.

Překážku paedagogického cítění vidí Linde v přehnané vědeckosti ve způsobě a postupu vyučování. Upřílišněná snaha o technickou a mechanickou stránku učby je vždy na úkor paedagogického cítění, bez něhož není možno působiti výchovně. Methoda byla a jest do dnes při práci školní vším, ačkoli sama nemůže nikdy vykonati vše, co se od ní očekává. Umění vychovatelské závisí hlavně na individualitě vychovatele. Učitel by měl vždy a všude představovati, podávati sama sebe tak, jak to chovanec dovede chápati. Dnešní systém školský nepřipouští individualitu vychovatelovu k platnosti, on ji naopak kdekoli se objeví svými příkazy, návody, předpisy a pod. stírá. Požadavkem Lindeovým jest, aby všechna látka učebná, která jest učenci pouhou věcí rozumovou byla vychovateli také osobní, citovou. Pravá výchova musí se dotýkati celé duše lidské, nejen rozumu, nýbrž i cítění a snažení chovancova. Veškerá látka učebná musí vnikouti až ke kořenům osobnosti chovancovy, aby s ní srostla v nedílný celek. Vychovatel musí se zmocniti v přední řadě mysli chovancovy, chce-li osobnosti jeho dáti trvalý směr. Péče o mysl, základní to sílu duše, má se učiniti středem výchovy. Z toho budou míti i ostatní síly duševní velký zisk. Cesta k hlavě, rozumu musí býti otevřena srdcem. Vzdělání citové měl již Schiller za naléhavý požadavek doby. Požadavkem Lindeovým jest pěstění vůle, jako plodu osobnosti. Vůli nutno přivésti v nejužší spojení s její přirozeným kořenem, se životem pudovým. — Od nazírání, má-li býti pravým, požaduje Linde, aby nebylo pouze smyslovým, ale take vnitřním, duševním, city budícím a celé duše se dotýkajícím. — Osobnost učitelova musí se státi tryskajícím bodem vyučování. Jen tehdy, když učitel sám nejprve cítí, co žáci mají cítiti, najde prostředky, aby city své žákům patrnějšími učinil. — Pro vzdělání povahy žákovy má jen ono myšlení cenu, které je v nej-

intimnějším spojení s jeho uzavíráním a cítěním. Myšlení, cítění a nazírání nutno pěstovat co možná nejpospolitěji. Nejlepší, co člověk nazývá svým, co mu cenu propůjčuje není jeho vědění, ale jeho cítění, jež jest výsledkem vnitřních zkušeností. Linde pojednává o zneužívání paměti, thematě to, o němž by se v kruzích učitelstva všech škol mělo hodně mnoho uvažovati.

O novém pokuse anglických a francouzských vychovatelů učiti mládež cizí řeči zmiňuje se v jednom z posledních čísel svých Čes. Stráž. Prostřednictvím anglické Rewiew of Rewiev a francouzské Revue universitaire vyhledávají se žákům a žákyním žádostivým naučiti se cizímu jazyku mladí dopisovatelé. První dopisy píše každý svou mateřštinou, druhé již řečí cizí, při čemž jeden druhého chyby v následujících dopisech opravuje. Nová tato methoda jazyková dochází u malých veliké obliby. Dopisy cizojazyčné čtou se s velikým zájmem i ve školách a zavádí se o nich rozhovory. Methoda tato zaměstnala hned prvního roku tolik dětí, že peníze za známky činily několik tisíc zlatých. Způsobem tímto stoupá zájem jedněch o druhé, zmenšuje se nešťastné záští národa k národu, sesiluje se důvěra a přátelství. U nás ovšem, kdyby se podobný pokus stal, měli bychom o novou kategorii mladých zrádců národních více. Český List nazývá právě hanebnou zradou národní chystanou schůzi učitelstva českého s německým, svolanou na den 25. března do Lovosic, na níž oběma jazyky bude se mluviti o společných požadavcích učitelských. —*e*—

FEUILLETON.

Fr. Lad. Čelakovský.

Myslím, že máme všichni v živé paměti t. zv. idyllu našeho probuzení. Řekněme si upřímně: byl v ní jen jediný geniální muž: Dobrovský. Titanská ta postava stojí osamocena. Něco faustovského leží v celém jeho zjevu, a neschází mu ani podařený Wagner: Hanka. Působení jeho není bezprostřední; on dává jako vzdálené slunce své světlo jiným menším hvězdám, a teprvé ty jim svítí. Snad byl štěstím našeho národa tenhle nedostatek geniálních lidí: neboť oni kráčejí mílovými kroky, a náš národ ležel v kolébce. Potřeboval pilných rozšafných pracovníků, kteří by mu připravovali mléko, vařili sladkou kaši, učili jej mluviti, drželi jej obezřele při prvých krocích — slovem, potřeboval té legie vlastenců, jak jsme je tehdy měli. Bylo v těch životech prostých duchů něco dojemného: každý táhl tu svou brázdu a brázdičku s neobyčejnou vážností, těšil se z práce své i jiných, povzbuzoval, rozpaloval, kázal — a při tom se ovšem i malicherně škorpili, žárlili na sebe, pomlouvali trochu, rozhatili se pro hlouposti a zápasili jako kohouti, tvořili kliky, v nichž se vynášeli do nebe, křtili se vlasteneckými jmény a pracovali, pracovali. Skoro všichni viděli a uznávali v Jungmannovi, nejpilnějším to pracovníku mezi nimi, svého patriarchu, vyhlíželi k němu jako k vyšší bytosti, skládali mu poklony při návštěvě Prahy — a v dojemnou tu idyllu přišel i Čelakovský. Prožil v ní několik roků a vyrostl záhy z ní a nad ni. Když pak viděl, že děcko národ stal se chlapcem a jinochem, a že starostliví pěstounové stále se snaží cpáti jej sladkým mlékem, cukrovanou kaší a že mu v každém kroku drží starostlivě ruce v podpaží, uhodil silnou pěstí do té idylly. Pěstounové naříkali, ale marně — idylla dokonala, dorazil ji přímý syn Čelakovského, Havlíček. Národ byl již dorostlým mužem.

*

Citovým člověkem a básníkem Čelakovský nebyl. Tuhý drsný byl život jeho, a jeho poesie nemluví k citu. Jenom za dob mladosti, v korrespondenci s měkkým a slaboučkým Kamarýtem, otvírala se jeho duše. Ale Kamarýt zemřel, byli tu jiní přátelé, ale ne víc bratři, a duši Čelakovského uzavřel život. Když z ní i cit vyrazí, projde žlučí a vytryskne

jako pošklebek, posměšek, vztek. V celé jeho činnosti najdete 3—4 subjektivní básně (U kolébky mého synáčka, Antonii na př.) — jaký tu suchý ton, jaký cizí zvuk! A milostná lyrika „Růže stolisté“ nestala se nikdy brevířem duší milujících. Byla básněna hlavou, a apellovala na cit. Musila selhati. Čelakovský neuchvátil nikdy mládež. Nám všem byl v dřívějších letech studeným starým pánem, omšelým ctihodným pomníkem tradice. Teprvé v pokročilejším věku přichází se mu na chuť, vlastnost to starého vína, které stoupá k hlavě. Nemluví k srdci, mluví k rozumu. „Klassik“ v pravém slova smyslu.

*

Ouverturou jeho původní produkce byly „Smíšené básně“. Vedle reminiscencí na básníky, jimiž se tehdy obíral (Schillera, Goetha, Kollara, Hölty-ho, Puchmajera), ozývá se již nota, kterou zavzněl později „Ohlas písní českých“. Studium lidové písně jest zřídlem jejím. Nenápodobil Čelakovský pouze Goethovu poesie, on si osvojil i jeho methodu. Vžíti se v lidovou píseň, vyjíti z ní a tvořiti v duchu její. Ano, tvořiti v duchu její. Zde, zdá se mi, jest Čelakovský posud nedoceněn. Klade se mu totiž za zásluhu, že napodoboval lidovou píseň, že tedy jaksi počet těch písní rozmnožil o tolik a tolik kusů. A Čelakovský sám ovšem jaksi maně kritiku svedl, nazvav své dílo „Ohlasem písní českých“. Ne. Udělal víc, mnohem víc. On stilem lidové písně vytvořil celou řadu realistických živých postav, zachytil celý život našeho lidu ve všech jeho fázích, dal jeho duši jazyk, dal jí vyzpívati hoře, radost, tužbu, sny, štěstí, vzpomínku, náladu, zlost a žalování. Vidíte ty plastické postavy „Ohlasu písní českých“ před sebou: hocha, jenž se chystá k jízdě za svou milou; dívku, jež přemlouvá rozvážlivého hocha k sňatku; krasavici Stasu; pražskou fintilku; kreslí vám sedlákarobotníka s celou tou jeho prostosrdečnou chytrostí (český sedlák); dává tomu robotníku vypravovati o nehodě pana vrchního z Kozlova a slyšíte ten smích, jenž chvěje duší jeho, že na pána vrchního také jednou trhlo; ukazuje toho českého člověka vzpomínajícího na velkou dobu Žižkovu v trudném čase a dává mu vzdychnouti po něm (Cikánova píšťalička): slovem: český člověk v milieu roboty s pověrami, čarami, pranostikou stojí tu s tělem, duší a krví. A tou plastičností liší se dílo Čelakovského od písně lidové, kteráž jest citová, náladová; proto vynikl Čelakovský nad všecky, kteří lidovou píseň imitovali. Chtěl imitovat též — ale stvořil maně postavy. Připomínám z dnů našich analogické dílo J. V. Sládka: „Selské písně“. I Sládek kreslí sedláka, sedláka-současníka, patriotu podle srdce „Nár. Listů“, jež se zdají být jeho evangeliem, sedlákastátoprávníka, uvědomélého, pyšného — víc ovšem ideal než skutečnost.

Čelakovský byl prvým skutečným lidovým realistou, tou drahou, ovšem jiným způsobem, šla za ním Božena Němcová.

*

Předchůdce „Ohlasu písní českých“, tvůrce slávy Čelakovského, byl „Ohlas písní ruských“. Nevím, po kolikrát jsem již tento svazeček veršů přečetl, ale vždy působil na mě silněji a silněji. Ta kniha je tak

živá, má takové svěží barvy, jako by to byla novinka posledního týdne. A byly chvíle, že i „Máj“ jevil se mi vedle ní jako bledý obraz. Těžko rozsuzovati, jak dalece Čelakovský skutečně imitoval, sám praví, „že vymyšlení následujících písní v kroji ruském odnikud vzato není“, vyjma „užití rozměru, několika gramatických zvláštností a jiných některých drobností“: pokud znám ruské lidové písně, zůstávají daleko za „Ohlasem“. Tak daleko, jako za Ohlasem českých české. Znalci mě ujišťovali že dlužno jim vzdáti stejnou slávu, jako Lermontovově známé Písni o Caru Ivanu Vasiljcviči.

Nevím; jubileum Čelakovského zajisté přinese objasnění tohoo, poměru — ale jisto jest, že mají životní sílu a vůni, že ji mají do dnes tak silnou jak před sedmdesáti léty, a to u básnického díla znamená mnoho: „Slávy Dcera“ jest dnes pouhou šedivou vyvanutou literární památkou.

V úvodu k tomuto „Ohlasu“ formuloval Čelakovský své umělecké intence takto: „Mám naději, že zalíbení ve zpěvu národním básníky naše od oné nadutosti, oněch par a dýmu uchrání, jenž nyní některé cizokrajné literatuře, a poněkud i naší, více jsou na škodu, než k užitku; pokud pravda jest, že pestrá slátanina slov nikdy myšlénky samé nenahradí, která čím vznešenější a pěknější, tím spíše takřka v tenké roucho slov se odívá, aby více viděna a pozorována byla.“

*

Zmínil jsem se již o „Růži stolisté“. Vlny času zavřely se nad tímto dílem. Erotika prvé části zůstává daleko za Kollárovou, čímž jest řečeno vše, část druhá není ani rýmovanou prosou, jest něčím horším: rýmovanou filosofií. A tak temnou, že se podobá nerozluštitelným rebusům. Zajímá mě pouze forma; časomíra smíšena s přízvukem tak, že se dá čísti a neurážela by nijak ucho, kdyby nebylo celé řady těch nešťastných kroucených slov, hluchých rýmů a násilných obratů. Pokud vím, působila silně na jediného člověka: pátera Štulce, jenž formou tou složil tlustou knížku svých Pomněnek na cestách života, kopie rovněž tak nešťastné jak byl originál.

*

Za to jest ještě jeden básnický čin původní, do dnes neoceněný „Kvítí“. Jsou to epigramy klassické, čisté, plné, které by se měly vyrýti do mramorových desk. Plné kouzlo antiky dýše z nich, ony jsou svědkem, že básnická síla Čelakovského trvala až k jeho skonu. Jemný humor, moudrost životní, duchaplné pozorování, satirický šleh, poetický výklad — vše se tu střídá v bezvadné formě, lahodné řeči, a vše svědčí o lásce ku květinám a proniknutí hluboké jejich symboliky. Cituji některé:

Bodlák.

List i květ bradatý tvůj jak filosofsky vyhlíží! Právem růže německé jméno zasluhuješ.

Stráčka.

Zrak divný věru má každý lid! Řek rybu ve mně uzřel, ptáka Češi, ostruhu štolba Němec.

Chléb svatojanský.

Doktoři básníkům zpupnou zcela pustili Dafnu; jim svatojanský prý jde k duhu lépe chlebík.

Routa.

Proč Litvinky a Polky milé, i ty Srbky lužické z routy si vínky vijí, písně o routě pějí? Šťastní národové se nehlásí k routě zahořklé, ji v podobenství vzal lid si jen uhnětený.

Lví tlama.

Srdce lvího není, i pazour i hříva zanikly: lví tlama pustozubá jen po Čechách se daří.

*

To byly činy, jimiž Čelakovský vyrostl nad idyllu našeho probuzení. A těch by mu byl cech vlastenců tehdejších milostivě prominul, ale Čelakovský učinil ještě něco. Překladatel Martiala napsal krkonošskou literaturu, první to říznou satiru u nás, a čteme-li na př. článek třetí „Bludičky", kde rozbírá Štěpničkovu knihu „Hlas lýry české", a uvědomíme-li si tehdejší dobu, uznáme, že to byl skutečně husarský kousek pětadvacetiletého básníka. Nevím, co sloužilo za podklad satirám ostatním, ale byla z toho pořádná bouřka v idylle. Čelakovský byl umlčen, ale nemlčel dlouho. Našel si formu epigramu, byly to jedovaté šípy a mnohé trefily smrtelně. Dobře praví Sojka: „mnohou lebku skolil z bujnosti pouhé a skolenou zdvihl ukazuje ji obecenstvu, by se přesvědčilo, že je prázdna: tak byl nemilosrdný". A došlo to tak daleko, že i Jungmann, k němuž Čelakovský hleděl se zbožnou úctou, jehož nepřátele považoval tím samým slepě za nepřátele svoje, i ten se díval na tuto jeho činnost s nechutí...

Kdo může a mohl však viděti, co se dělo v jeho duši? Nadaný, vzdělaný muž, v práci neúmorný a pevný jak žula, se širokým rozhledem, jdoucí za velikými cíly, vidí se ve společnosti pidimužů, nadutých, domýšlivých, ješitných, při tom zápasí s bídou, překládá Zákon trestní o přestupcích úpadkových, Řád celního a státního monopolu, dělá korektury článků časopiseckých, jest intervencí ruského vyslance zbaven hubené existence pro cizí lokálku v listě, jejž rediguje, pro lokálku, již censura propustila, on, nadšený rusofil — kdo může a mohl viděti, co se dělo v něm? Nedráždili ti Hankové, ti slovutní vlastenci, nosicí své řády a tabatěrky na odiv světu, nedráždili ti přímo k útoku? Měkká povaha by byla psala sentimentální verše, Čelakovský sil jedovaté epigramy.

*

V čele „Ohlasu písní českých“ je ballada „Toman a lesní panna“, jedna z nejpopulárnějších básní českých vůbec. Znamená mnoho sama o sobě, a znamená tím víc, že byla matkou celé řady luzných dcer — ballad Erbenových v „Kytici“. Dědicem jedovatých šípů stal se Havlíček — na ten svůj rod mohl být Čelakovský hrdým.

*

Překlady jeho veršem i prosou jsou i dnes úctyhodny. Překládal ze všech slovanských jazyků národní písně, překládal básníky a mnohá věc, porovnána s překladem z dnů našich, obstojí vítězně. Zvláštní rys jeho záliby byla — romantika. On, realista, přeložil Scottovu „Pannu jezerní“, Krasińského „Agai-Chana“ a celou řadu fantastických pohádek; z miláčka svého Goetha přeložil „Márinku“, z druhého miláčka Herdera „Listy z dávnověkosti“. Stopoval vše — ale vůči všem zjevům zachoval si pevnou páteř. Šel svou cestou a nepodlehl žádnému vlivu. Máchův „Máj“ nenalezl milosti před očima jeho — pochopitelno. Miloval jasnost, zdraví, plastiku. Byrona začal ceniti teprve v posledních letech svého života.

*

Byl Goetheovcem. Měl rád Goetha až do své smrti, ale Němce přímo nenáviděl. Viděl v emancipaci od Němců a němectva jeden z důležitých úkolů národních, radoval se nad jednojazyčností Musejníka, těšil se, že česká opera nahradí v Praze brzy německou, jásal nad zaniknutím pražského německého listu „Kranz“ — a s těmito názory byl náhle osudem odsouzen tráviti celou řadu let jako professor na německé universitě ve Vratislavi! Ten pobyt zlomil v něm člověka: z vtipného, řízného společníka stal se mrzutý nevlídný pedant, jenž nedovedl prolomiti tvrdou kůru svého srdce ani v kruhu své rodiny. Frič ve svých „Pamětech“ má několik strašných stránek o tom vratislavském životě jeho... A zlomen vrátil se do Prahy...

*

Najdete v jeho básních ody na cís. Františka I., Ferdinanda — ten cit dynastický byl, jak u všech tehdejších podobně veršujících vlastenců, upřímný a poctivý. Myslím, že populární císař Josef II. to byl, jenž zasel tu věrnost k dynastii a skutečně dětinnou lásku v srdce našeho lidu. A nad to naši vlastenci mínili, že dynastie musí uznat v naší záchraně i svůj prospěch, že musí všemi silami podporovsti naše znovuzrození... zle se zamračil jednou Čelakovský na J. V. Friče, když tento jaksi nápadně se pozastavil nad podobiznou cís. Ferdinanda mezi okny na stěně zavěšenou... Čelakovský ovšem nebyl Josefinistou, ba mluví kdesi docela o „proklatých časech cís. Josefa“ — ale spásu národa viděl v upřímném přilnutí k dynastii...

Najdete v jeho básních také několik od, věnovaných různým hrabatům a knížatům. I ty nebyly vyumělkovány. To byla šlechta z XVIII. věku, osvícená, filosofická, táž šlechta, která ve Francii tolik přispěla k vy-

puknutí revoluce a která byla potom první její obětí... Šlechta vzdělaná, mecenáška umění, sympatisující s obrozeným ubohým, kdysi slavným národem...

*

Mesiáše, jako celý kruh Jungmannův, viděl Čelakovský v Rusku. Východ — to bylo pro něj čarovné slovo, vyplnění všech snů o budoucnosti. Když vypukla polská revoluce, zaujal čistě básnické stanovisko: přál by si, aby se revoluce zdařila — ovšem nějak bez újmy Ruska... byl by prý potom aspoň ještě jeden slovanský panovnický dvůr...

*

Člověkem byl hluboce a opravdově zbožným. Žák Bolzanův a ctitel Herderův. Na Bolzana vzpomíná ještě rok před svou smrtí: že vše, co z filosofie zná, děkuje téměř jen Bolzanovi. Také jeho filosofie hledala ohlasy v moudrosti lidu — „Mudrosloví“. Poslední jeho epigram zní:

Díš: nechže by o boha lidé málo dbali,
jen když by vroucně o cnost a šlechetnost stáli.
Hlupec praví: Nech sobě zdroj v horách vypráhne,
jen když do města voda po trubách se táhne.

*

Byl to prvý typ českého člověka v naší literatuře. Kollár vedle něho stojí jako kazatel, jako prorok s velikým gestem a velikými frázemi, Čelakovský nemá pathosu, ale má, řekl bych, slovanskou realitu. Dovede býti měkkým, ale nikdy sentimentálním. Je básníkem českým — ale nevím, najde-li se slovo „český“ ve všech jeho básních dvakrát, třikrát. Ba, tak je českým, že jest i proti nosení zvláštního národního kroje! — Jako člověk měl své slabosti — než, jak jsem se zmínil již výše, kdo může být soudcem nad takovou uzavřenou duší? Co padalo na účet nemoci jeho, nervů, poměrů?

Čelakovský vyrostl nad řadu drobných duchů vlastenecké idylly probuzení, a jest nejobsáhlejším a největším duchem naší poesie před Nerudou.

*

Spisy jeho — stará rána a myslím, že už nešťastný refrain činnosti každého našeho velkého člověka. Hle, zde stojí koloss, otec nás všech — najde se nějaký svědomitý Quis, jak jej našel Havlíček? Najde se nějaký nakladatel, který by dal národu jeho velkého syna ve slušné úpravě? Stoletá památka jeho narození... a ani toho pomníku se mu dosud nedostalo... A sotva se asi dostane. *M.*

Úvahy a kritiky.

Přehled. Paní Kunětická minulého roku svou Medřickou zaplula do vln ženské otázky. Je ovšem přirozeno, pak-li žena, literarně činná, myslí ve svých knihách, ať již přímo ať nepřímo, na ženu a t. zv. její emancipaci. Jiná otázka však, jak tuto emancipaci chápe. Při posudku Medřické jsem ukázal, že paní Kunětická rozeznává dvojici žen: „ženy samostatné, nepotřebující mužské opory a štítu“, a pak „ženy, jimž manželství je jediným správným útulkem“. V Medřické zároveň vylíčila autorka svůj ideál ženy samostatné, emancipované, žijící mimo manželství a vázané na muže jen potud, pokud jí ho třeba, aby se stala matkou a aby tak i při své svobodě a samostatnosti dosáhla prý cíle, přírodou ženě určeného. Letos objevily se nové dvě knihy s autorčiným podpisem, v nichž vylíčen druhý typ její dvojice, totiž typ žen, hledajících útulek svůj v manželství. Již z Medřické bylo patrno, že pro ženy nadané většími duševními silami a schopnostmi, pro ženy silné manželství dle autorčina náhledu vůbec není. Manželství ať hledají jen ty ženy, které potřebují životní opory! Pro takové slečny Záchrastné a takové Petry Boučky, pro pány Krále a paní Králové je to přiměřený útulek, jak dokladem S i l h o u e t t y m u ž ů anebo i divadelní hra „N e z n á m á p e v n i n a“, knihy, dle nichž k manželství stačí, aby muž měl výnosné postavení, byl dobrou partií, žena pak aby měla nejvyšší čas ke vdavkám. Dle paní Kunetické je manželství pro muže vůbec jen přechodem od hospodského stadia k životu v domácnosti a tu prý muž pouze potud je na místě, pokud má větší příjmy, než výdaje. Znáš-li tuto theorii paní Kunětické, nedivíš se pak pranic, proč Otylie v její „Neznámé pevnině“ tak úsilně stojí o Peterku, jenž na vlas podobá se panu Petru Boučkovi, proč tato hrdinka bez rozpaků vykládá své přítelkyni, že žíti z toho, co je nám dáno, není zločinem a že tudíž nemá co zazlívati Peterkovi, užil-li divadel, pitek, nočních dobrodružství — zkrátka Prahy ve všem, čeho prý poskytuje. A je-li nyní tou svou bludnou cestou unaven, je to prý dobře, nebo čím by mu pak byla? — a ona prý chce svému muži něčím být. Ve světle této theorie nejsi pak již na omylu, jak hleděti na horování Otyliino a teple duše, kterým zahřeje Peterku — o tom úkolu spásy, jejž na sebe vezme. V pozadí „Neznámé pevniny“ vystupuje manželství Petra Boučka a slečny Záchrastné, pana Krále a paní Králové, jinými slovy úkol spásy rozplývá se ve filistrovský, povrchní život dvou lidí:

ve vydělávání mužovo a rodění ženino. Autorka vidí v manželství jen jistou mašinerii, zlobí se a karrikuje jako Strindberg, na nějž silně upomíná, jenže vychází z opačné praemissy: dle Strindberga je zbytečnou mužovou přítěží žena, dle paní Kunetické muž zbytečnou přítěží ženinou a blahoslavené Medřické, které dovedou si uchovat samostatnost, použít muže jen v jistém případě — — — a ubírat se dál svou cestou! Negativně její Silhouetty nejsou zlé, třeba karikují a přehánějí až běda — ukazují totiž povrchnost manželského života jistých mužů a jistých žen, povrchnost, za niž paní Kunětická dál nevidí. Tyto Silhouetty alespoň nematou v tom, co autorka chce, kdežto její „Neznámá pevnina" na prvý pohled zdá se být novou fásí autorčiných náhledů — — žena přinášející spásu muži — ale svlekneš z Otylie ty navěšené řeči o spáse a máš slečnu Záchrastnou, jíž jde o ulovení ženicha a o útulek.

A co zde jedna česká žena, s plamenným mečem ženoucí se za emancipací, křivě chápanou, na druhém křídle jiná česká žena — slečna Jesenská — zpívá roztoužené písně lásky bez mála ve smyslu paní Marholmové. (Viz „Kabinetní knihovna": „Písně k tvé duši!")

Mám velká, silná, čistá křídla tvoje,
tvá láska něžnost svou mi podala,
jsem tebou bohatá, já dříve chudá,
vždyť poušti života jsem unikla

Co bez tebe bych byla, duše moje,
kde bez tebe bych byla zůstala?
Tam někde na půl cestě svadlá, rudá
slzička ušlápnutá, zaniklá!

Básně ne sice velkých myšlének, ale upřímné — jdoucí ze srdce. Jsem-li již při básních, tedy si vzpomínám na Ohlasy Frant. Ladislava Čelakovského, jež nově vyšly v „Ottově Světové knihovně". „U Čelakovského," praví Ladislav Quis v předmluvě „máme v obou ‚Ohlasech' před sebou uvědomělý výsledek vývoje, dobytý dlouholetou prací. Básník, který tak úplně pronikl podstatu i ráz lidové písně ruské i české, podává v obou ‚Ohlasech' píseň tu i onu v její celosti, předváděje všecky její hlavní druhy a odrůdy v epice i v lyrice. — — Následující vývoj básnictví českého nesl se pak ve svém celku a dosud se nese směry jinými a jinými a nelze říci, zda-li se kdy vrátí k onomu ideálu, který tvůrci ‚Ohlasů' tanul na mysli." Quis sám ve svých Balladách, jež nedávno vydal, ubírá se tuším za těmi ideály. Fr. S. Procházka ve svých Písničkách obrátil se k nápodobě písní národních.

Ještě několik slov o posledním svazku Turgeněnových spisů, vydaném v „Ruské knihovně"! Četl jsem nedávno. A vzpomněl jsem na léta minulá, dávná léta, kdy poprvé octl se mi v rukou Turgeněv. Lovcovy zápisky, různé povídky, pak Otcové a děti, Předvečer atd. Nový svět člověku se otevíral, zcela nový výhled na umění a literaturu. Pak přišel na řadu Tolstoj a jeho díla stírala dojem, vyvolaný Turgeněvem. Posléze Dostojevský dal ti sestoupit do nejhlubších hlubin. A dnes tedy zase po letech vrátil jsem se k Turgeněvu, k těm minulým, krásným dojmům. Čti jen takového „Stepního krále Leara" nebo historii o „Nešťastné" a ne-

smazatelně vryje se ti do mysli ta jistá tragičnost lidského života, protiva dobra a zla, ba, karamazovština v malém. „Všecko na světě, dobré i špatné — má člověk nikoli dle svých zásluh, ale následkem jakýchsi ještě neznámých, ale logických zákonů, na které poukazovati se neodvažuju, ač se mi časem zdá, že je neurčitě cítím," praví Turgeněv v Stepním králi. Ovšem to vnější dobré a špatné nezávisí často na nás, ale je tu ještě otázka, co je vlastně to špatné a co dobré. „Co lidé štěstím a neštěstím nazývají," praví Otto Ludwig ve svém krásném díle ‚Mezi nebem a zemí,' „jest pouze hrubá látka toho, na člověku záleží, co z toho vytváří. Nikoli nebe přináší štěstí, člověk připravuje si své štěstí a klene si své nebe ve vlastních prsou." *Z.*

*

Soukromé vlastnictví. Dvé sociologických studií J. Pesche a V. Cathreina, z německého dr. J. Tumpach (Vzdělávací knihovna katol. VII.), 1898. Za 50 kr.

Se stanoviska katolického, a tudíž práva přírodního, probírá se otázka vlastnictví a hlavně námitky odpůrců vlastnictví soukromého (zejména H. Georgea); čtenář poučuje se o stavu otázky a novější literatuře. *F.*

V. Flajšhanš, **Písemnictví české,** seš. 1—9 à 36 kr.

Populární (illustrované) vypsání dějin literatury (I. tento díl líčí ještě počátky století XVI.) v nedobrém slova smysle: pověstný autor svým známým už způsobem docela kramářsky zneužívá svého nadání a své chytrosti, aby zakřidoval své nepěkné rukopisné a j. literární jednání. Více se o spisu říci nedá: hned nejstarší doba líčí se dryjáčnicky v duchu zvláštního nacionálního šovinismu, a kde kdo z mrtvých a živých, ať Hus ať Palacký, degradují se na niveau p. Flajšhansovo. Tolik chytrosti a dovednosti p. Fl. ovšem má, že si právě ze spisů těch, jež nejvíce špiní, dovede pro svou rychlou práci apretovat různé myšlenky, vlastně polomyšlenky. *Ph.*

ZPRÁVY.

Antisemitism ve věku starém. (Dokončení.)

Horác jest ve svých satirách někdy vtipný, často nechutný. S nechutným opovržením mluví o Židech. Věta v satiře IX. jest oškliva, ale charakterisuje Horácovo antisemitské smýšlení. Martial se Židům posmívá — pro směšné jejich mravy; ale jeho posměch jest prodchnut mrazivou nenávistí. U Juvenala vystupují Židé jako žebráci; jejich celým majetkem je košík se senem, na nějž se v noci ukládají. Ženy jejich jsou hadačky a vykladačky snů. Juvenal jest básníkem římského antisemitismu. V sat. XIV., 96 násl. velmi odmítavě mluví o židovství a proselytismu.

O proselytech v Římě zmiňují se ještě jiní básníci: Tibull, Ovid. Trogus Pompeius v podivuhodné směsici sloučil některé tradice Židů se zprávami alexandrinských autorů. Praotec Židů Abraham jest třetím králem po Damaskovi, který dal hlavnímu městu svého území jméno. Abrahamovým nástupcem byl Israhel, který zplodil deset synů — stal se proto slavnějším všech svých předků. Rozdělil mezi své syny království a pojmenoval území všech svých synů společným jménem podle syna Judy, který brzy po rozdělení království zemřel, Judaeou. Nejmladší ze synů Israhelových, Josef, byl od bratří prodán cizím kupcům do Egypta. Naučiv se tam umění mágů, stal se králi velmi milým a zachránil Egypt před hladem. Jeho synem byl Mojžíš: stejně vlohami a krásou nadán jako Josef. Té doby vypukli v Egyptě nakažlivé nemoci, malomocenství a svrab. Aby se nemoci nemoci nešířily, byli na rozkaz věštby nemocní a Mojžíš ze země vypuzeni. Vůdcem vyhoštěných stal se Mojžíš. Poněvadž lid před odchodem pobral v Egyptě posvátné předměty, pronásledovali je Egypťané, ale nehodami byli donuceni k návratu. Po sedmidenním těžkém pochodu pouští dospěl Mojžíš se svým lidem k hoře Sina. Tam na památku sedmidenního strádání zavázal lid svůj, aby sedmý den téhodne, den sobotní, posvěcen byl postem. A poněvadž ze strachu před nákazou z Egypta byli vypuzeni, vystříhali se přátelských styků s cizinci, aby u nich neupadli ve stejnou nenávist jako ve své domovině. Strach se stal zvykem, a ze zvyku vyvinul se řád a náboženský závazek."

Největší literární antisemita v Římě byl Tacitus. Nejpodrobněji ze svých soukmenovců se o Židech rozhovořil — a můžeme říci, že neopomenul připomenout ani jediné domněnky, kterou o nich psala ne-

návist a nevědomost. Tacitus všechno opakuje — a k nejhoršímu mínění se přidává nic nedbaje, že upadá v odpory a nesrovnalosti.

Terentius Varro jest v literatuře římské výjimkou; chválí způsob, jak uctívají Židé svého boha. Tak i Římané kdysi bez obrazů ctili bohy; kdyby bylo při tom zůstalo, mohlo náboženství býti neporušeno. K tomu dodává Josephus: Varro se nerozpakoval končiti slovy, že ti, kteří poprvé vnutili národům obrazy bohů, odňali obcím bázeň a rozmnožili bludy.

Nová měsíční revue národohospodářská. Časopis „Obzor Národohospodářský“ přeměnil se novým (IV.) ročníkem v národohospodářskou revui, kteráž bude vycházeti nyní v měsíčních svazcích redakcí dra J. Grubera. Soudíc podle minulosti listu a vyšlého 1. čísla doporučujeme novou revui co nejvřeleji.

„Obzor Národohospodářský“ vychází 15. každého měsíce (mimo srpen) nákladem J. Otty v Praze ve svazcích o 56 str. a předplácí se na půl roku 2 zl., poštou 2 zl. 25 kr.

Konkurs na lidovou brožuru o působení a významu Fr. L. Čelakovského pro český národ (asi na dva tiskové archy) vypisuje výbor pro oslavu stoletých narozenin jeho ve Strakonicích. První cena 50 korun, druhá 30. Honorář za práci, jíž bude užito dle dohodnutí. Práce zaslány buďtež nejdéle do 15. června 1899 řečenému výboru.

Česká bibliografie. Bibliografický odbor spolku československých knihkupeckých účetních v Praze připravuje k tisku Český katalog bibliografický za léta 1896—1898, k čemuž sbírá potřebná data o jakékoli publikaci v řeči české v letech těch vydané. Prosí tudíž pp. spisovatele za laskavé zasílání knih k zaznamenání, po případě udání potřebných dat o každé české knize kdekoliv vydané na adresu: Josef Springer, v Praze-II., Žitná ulice 14.

Klavírní výtahy Smetanových oper „Čertovy stěny“ a „Braniborů v Čechách“ snad přece nyní uvidíme také vytištěny. Nevíme, zdali naše nedávná urgence věcí tou hnula, ale stačí nám oznámení ve výroční zprávě Umělecké besedy, že spolek jedná s dědici mistrovými o dotyčná práva. Těšíme se z toho srdečně, poněvadž jsme si přáli již dlouho, aby tato ostuda národní byla konečně odčiněna, a abychom měli všechna díla Smetanova vytištěna. Doufáme, že apel k hudbymilovnému obecenstvu vyslovený najde souhlasu, a že páni, kteří své spolupůsobení při akci slíbili, najdou podporu ve vší inteligenci české. (Čas.)

Medicinské studium žen bude připuštěno v Prusku a Německu; podle zpráv „Berl. Tagblattu“ v německém bundesrátě osnova zákona již odhlasována, podle níž by ženským studujícím již v tomto běhu bylo dovoleno zkoušky skládat.

Východočeské otrokářství.

Na jaře 1898 vzbudilo pozornost zakročení ruských úřadů na Kavkaze proti českým harfeníkům. Ruská policie, svou laxností známá, přinutila 41 českých hudebníků, členů čtyř tlup, k návratu nejbližším lloydovým parníkem; na to dopraveni domů postrkem. Před odjezdem všichni lékařsky prohlédnuti; doma zavedeno proti nim trestní vyšetřování, které však nevedlo k cíli, poněvadž obviněným nebylo lze nic dokázati, a tak bude zatím starý úkaz k nevelikě cti českého jména u Rusů a Jihoslovanů přispívati dále.

V okresu nechanickém, novobydžovském a královéhradeckém existují různí podnikatelé, sami bývalí hudebníci, kteří již v mládí, ve 12—14 letech, šli do ciziny. Oženivše se též s harfenistkami, udělali se „pro sebe", a podnikají na dva neb tři roky exkurse do Ruska a na Balkán; po několikaměsíčním pobytu doma jdou s novou tlupou zas do světa. Jejich zaměstnání je dosti výnosné, tak že si shromažďují jmění. „Co bych z toho měl," odpověděl jeden, když mu vyšetřující soudce předložil morální stránku jeho živnosti, „doma bych musil sloužit za 120 zl. ročně, takto jsem si pomohl, postavil jsem si domek a zavedu si obchod, jiní si pomohli ještě víc."

Impressario shání 14tileté hochy a holky pro svou tlupu v příbuzenstvu a svými náhončími, kteří chytají každého hocha s houslemi, rodiče přemlouvají, že dítě je slabé, že se nehodí k práci, ve světě bude se dobře míti. Děti, vidouce sourozence a soudruhy, a slyšíce báje, co si děvčata ve světě vydělají, vidouce elegantně oblečenou dceru nádenníka, vrátivší se po pětiletém pobytu v Cařihradě, chtějí sami do světa. Ovšem velkostatky, když je práce, platí až 15 kr. denní mzdy, a kdyby nějaká „prušácká" společnost nebo lecjaký přivandrovalý žid neměli tu drzost, rváti nám půdu pod nohama a postavením nějaké továrny ryze český kraj „germanisovat", nemělo by v zimě kolik

vesnic vůbec co jísti. Rodiče děti v pravém slova smyslu prodávají; otec dostane závdavkem část mzdy napřed; v jednom případě vyplatil podnikatel otci celou mzdu za dva roky (140 zl.) napřed. „Prodala 14tiletou dceru harfenistům za 30 zl., za druhou, 18tiletou, chce 50 zl.," bylo mi řečeno o jedné matce. Nováčka učí podnikatel neb jeho manželka týden, čtrnáct dni hráti na harfu neb na housle, a „hudebník" je hotov. Jeden nechanický podnikatel, mající čtyři kapely ve světě, má zvláštního učitele pro vyučování nováčků.

Impressario obstará cestovní legitimace; některé obce vybírají za vysvědčení, že obec nemá nic proti cestě, zvláštní poplatek pro chudinský fond. Sehnav 7—9 i více párů, nastoupí cestu bez hluku a okázalostí: časně ráno vyjedou povozem do Pardubic, ač bydžovské neb královéhradecké nádraží je mnohem blíže, a tam teprve vstupují na dráhu. Směr cesty je různý: přes Oděssu po Černém moři na Cařihrad neb na Kávkaz; potulkou přes evropské Rusko: Moskva, Nižní Novgorod; z Ruska ještě do Bulharska. Tiflis, Baku, Cařihrad a Bulharsko zdají se býti eldoradem harfeníků; krom nich navštěvují Bosnu, Srbsko, Rumunsko, Řecko, Malou Asii, Halič, i do zakaspické oblasti vniknou.

Principál popíjí, žena vede domácnost, harfenisté se dopoledne rozejdou v párech po městě, aby po domech šumařili. Večer hrají v hostincích. Mnozí popírají, že by v cizině „hausirovali", nepochybně proto, že nejvíce při tom dějí se nepěkné věci. Subsistenční poměry dosti dobré, čehož snad příčinou láce potravin; arci nescházejí stesky na hlad. Byt horší: pravidelně dvě, nejvýš tři světnice; někdy spí celá tlupa, 16 osob, v jedné místnosti. Nakládání surové. Jeden pár v Rusku vybéře denně až tři ruble; přinesou-li málo, bití a nadávky. „Byly jsme bity skoro každý den, že jsme málo vybraly," stěžovaly si harfenistky; „mně nařezal tak, že jsem nemohla ani mluvit, mně rozbil harfou obličej, stloukl mne do obličeje tak, až mi krev tekla a kopal mne; dva hochy srazil hlavama do sebe, jednoho porazil na zem a kopal doň." Psaní domů podléhají censuře. Někde se smělo psáti jednou měsíčně, principál stál nad píšícím, který musil psáti, že se mu dobře vede; napsal-li, že bývá bit a špatně se s ním zachází, roztrhal psaní; jinak je dával sám na poštu.

Morální stránka je zjevna sama sebou. V Taganrogu usurpoval jeden harfeník místo v parku, a konkurrujícím členům jiné tlupy rozbíjel nástroje; mezi ním a impressariem došlo ku rvačce, při níž harfeník těžce zraněn.

Nejhorší pověst mají tlupy navštěvující Balkán; jejich členové prý provádí divoké orgie pohlavní; na tom bude velmi mnoho pravdy již z té příčiny, že na Balkáně není domácí prostituce, neb jen po skrovnu. Tlupy pozůstávají skoro výhradně ze samých děvčat; v Cařihradě hrají v nějakém salonu střídavě s tureckou kapelou, a když ta hraje, jdou Češky tancovat, při čemž ovšem nezůstane. Některé tlupy provozují hlavně prostituci, nevyjímaje ani manželku principálovu.

Jinak je v Rusku, kdež je silná prostituce. Krom toho prý na Kavkaze rozšířeno smilstvo proti přírodě: tifliská policie při svém zakročení měla hlavně namířeno na chlapce a tento moment na zřeteli; policejní úředník vytýkal vůdci tlupy, že hoši nosí harfu jenom на видъ. Positivního v této věci nezjištěno nic; prohlídka jednoho podezřelého měla negativní výsledek. Ohledně děvčat zněla zpráva rakouského konsulátu v Tiflisu, že se zabývala prostitucí a byla venericky nakažena. V tomto směru byly asi různé poměry u jednotlivých tlup: některý podnikatel nutil děvčata k prostituci, jiný se spokojil s žebrotou. Děvčata jedné tlupy shledána při soudní prohlídce vesměs neporušená, vinila však souhlasně určité členy jiných tlup z prostituce, čemuž nasvědčoval i výsledek lékařské prohlídky, která nebyla všude provedena, a jiné okolnosti. Nejhůře počínají si tlupy, provozující hausírování; posílá se 14letý hoch s velkým děvčetem po domech, a aby nepřekážel, bývá opíjen na mol. V Krakově musí harfenistky, hrající po domech, choditi k lékařské prohlídce. V Bulharsku a v Turecku hraní po domech vůbec se netrpí.

V nepěkném stavu vrátila se expedice z Tiflisu domů; děti byly špinavy, roztrhány a plny vší, udávali rodiče.

Počet českých harfářů v cizině nedá se zjistiti. Celý zjev je staršího data; 45letá manželka jednoho podnikatele chodí do Ruska od 12 let. Jeden podnikatel měl v Rusku podle udání 40 párů roztroušených, které prý provozovaly prostituci; jiný páčil počet harfeníků v Rusku na sta. Jeden podnikatel má současně jednu tlupu v Bulharsku, jednu v Cařihradě, dvě v Rusku, a sám klidně tráví život v Nechanicích.

Prapor nese okres nechanický: z 57 harfeníků byli 32 z tohoto okresu, tedy 56%, pak z okresu novobydžovského (21%); s menším počtem následovaly okresy královéhradecký, chlumecký, pardubický, hořický a jaroměřský.

Svému povolání oddávají se harfenisté ihned po vykročení

ze školy, ve 14 letech, i dříve; 80% jich bylo v stáří pod 20 roků, ostatní mezi 20—30 lety; z toho plyne, že v jistém věku zanechávají potulky, aby fysicky a mravně schátralí doma živořili, ničemu se v čas nenaučivše.

Než i tací, kteří umějí nějaké řemeslo, vrhají se z touhy po sladké zahálce zase na potulku. Jsou vesměs svobodni: vdanou harfenistku podnikatel z pochopitelných důvodů nepřijme. Vstoupí-li dva v manželství, zařídí si buď vlastní tlupu, nebo jdou do světa spolu sami. Jeden pobyt v cizině trvá 2—3 roky, neb i déle; mnohý byl v cizině již několikrát.

Odměna není stejná. Impressario živí členy tlupy, začež tito mu odevzdají vybrané peníze; mzdu dostávají jejich rodiče. Jeden podnikatel platí začátečníkovi prvý a druhý rok po 45 zl., jiný 60—70, ano až 100 zl.; pokročilejší mají 100—120 zl. ročně. Rodiče jsou nejvíce dělníci, ale i živnostníci, někdy rolník, jednou též mlynář. V této stránce dlužno hledati kořen zla; příčiny jsou nízký stupeň vzdělání a nemravnost rodičů, což však nepřekáží, aby obyvatelstvo dotyčných obcí při návštěvě katolických missionářů nepadalo šmahem v náboženské delirium. Dělník má dceru 19letou a 16letou, doma by vydělaly jen když je polní práce několik desetníků denně; jsou v Rusku, má bez starosti, béře jejich mzdu ročně 175 zl., více nežli sám za celý rok vydělá, jako by ty peníze našel. Že dcera propadne prostituci, z hocha že bude šumař a pobuda, je vedlejší.

Vzdor repressivním prostředkům bují celý úkaz dále. Domácí orgány autonomní mohly by zlo hravě zaštlápnouti kdyby jen chtěly; ale státoprávní resoluce jsou důležitější, se sociální praxí se začne teprve „až" ten český stát budeme mít. Politické úřady v poslední době nedávají děvčatům povolení k cestě do ciziny, četnictvo kontroluje případy zamýšlené cesty. Trestní stihání je obtížné pro nedostatek speciellního zákonného ustanovení, jakkoliv zvláštním zákonem, zakazujícím toto řemeslo, rázem by se dala celému zlu učiniti přítrž. Nezbývá než applikovati zákon o tuláctví z r. 1885: potulné šumaření v cizině je notoricky vagabondáží a žebrotou; s tohoto stanoviska vystupuje soud novobydžovský. Taktéž rakouské konsuláty zakročují energicky; konsulátní kavasové navštěvují přestrojeni místnosti, kde harfeníci hrají; shledá-li se prostituce, bývají na intervenci konsulátu vypuzeni; útočištěm je pak Řecko nebo Malá Asie. *E. R.*

Britannia versus Galliam.

(Dokončení.)

Však tím nejen že nejsou urovnány neshody obou zemí v Africe, ba ani ne v Sudanu samém. Ještě mají Francouzové obsazeny tvrze, vystavené Marchandem na pochodu k Nilu v jeho poříčí, kteréž Anglie až po samé rozvodí pro sebe požaduje, jako příslušnost egyptského někdy Sudanu, jenž dle dohodnutí s bezmocným chedivem dnes jest sotva něčím více než korunní anglickou kolonií . . .

V západním Sudanu Francouzové, kteří již mají v moci oasu Warglu na severu Sahary a na jihu jejím ovládají Timbuktu a jezero čadské — tři důležitá střediska karavanního obchodu — právě chystají se k tomu, aby obsazením oás Aïru-Asbenu a Tuatu, tak jako Marokko stále se negrisujících, zmocniti se i jeho mezistanic; že budou hleděti dráhy obchodní vedoucí z vnitřního Sudanu k pobřeží hornoguinejskému svésti na své území s pominutím anglických končin ponigerských, jest nepochybné. Vedle toho, jak se zdá, vklouzla republika velmi hbitě do úlohy ochránce transvaalských Boerů, jíž se Německo mezi tím bylo vzdalo, a jsouc vedle toho nejhlavnější věřitelkou Portugalska, bude po fašodské příhodě asi stěží podporovati provedení tajeného dosud anglicko-německo-portugalského dohodnutí, kterýmž severní část mosambické osady potomků d'Almeidových a d'Albuquerqueových má se dostati (ne sice administrativně, ale hospodářsky) do rukou německých, a jižní do rukou britských. Tím dostala by se do moci poslednějších známá stejně nezdravá, jako politicky a obchodně důležitá zátoka delagoaská, vlastní přístav vzdorného Zavaalska, kteréž po provedeném ujednání se všech stran jak železnou zdí anglickým územím bylo by obklopeno.

Ale i na jiných stranách příčiny k neshodám zrovna se rojí. Francie trpící sama pokračujícím odlidněním, které vážné

obavy vzbuzuje ve hlavách o budoucnost země starostlivých, nemůže pomýšleti na kolonisaci ve vlastním smyslu slova,[1]) a nezbývá jí než exploitovati své osady průmyslně a obchodně. Ve Francii převládá mínění, že se to — zejména při neustálém úpadku domácího obchodu u porovnání s cizím — může díti jen tím, že se vysokými cly cizí zboží ze přívozu do osad takřka vyloučí. Proti náhledu tomuto se sice z různých stran ozývají i ve Francii více méně odůvodněné námitky, ale dle všeho na změnu této obchodní politiky není prozatím ani pomyšlení. Když Francouzové před čtyřmi léty dobyli ostrova Madagascaru, sesadili a na blízký ostrov Réunion do vyhnanství odvezli Ranovalo Manjaku III., poslední královnu k jakési gynaikokratii se klonících Hovů, a přivtělili vlasť Lemurů prostě k Francii. Ihned uvalili na cizí zboží vysoká cla, činící 92 proc. ad valorem, vyhradili i plavbu pobřežní pouze a jedině vlajce francouzské, a generál Gallieni, ostrovní gouverneur a jeho podřízení prostředky někdy snad až příliš policejními snažili se přiměti své nové poddané, aby své potřeby kryli výlučně u obchodníků a dodavatelů francouzských. Páni na Temži byli těmito opatřeními v nejvyšší míře pobouřeni. Nejchytřejší z nich dovedli si snadno pomoci (dělají dále dobré obchody, dovážejíce francouzské zboží) a také některá z nejtísnivějších obmezení byla zrušena (jako na př. nepřipouštění cizích vlajek ku plavbě pobřežní a to proto, poněvadž francouzských lodí podobných se vůbec nedostává), než přes to v anglické modré knize, nedávno vydané, zle se vytýká Francouzům věrolomství. Při začátku výpravy bylo prý anglické vládě sděleno, že se jedná jen o upevnění francouzského protektorátu a svědomité šetření všech práv anglických bylo prý výslovně slíbeno — místo toho že přišla annexe a ochranná cla. To všechno jest ovšem úplně pravdivé a správné, jen zapomenul spisovatel těchto nářků na to, že Angličané v otázce egyptské, ještě dříve než Francouzi na Madagascaru, oblíbili si stejný způsob jednání.

[1]) Toho sluší ve více než v jednom vzhledě litovati, obzvláště uváží-li se, jak znamenitá smísená plemena (kterým dle úsudku mnohých náleží vůbec budoucnost), vznikala ze sňatků Francouzů s ženami ušlechtilejších domácích kmenů. Připomínám jen kanadské Bois Brûlés; na Madagascaru mohlo by snadno vzniknouti stejně plemeno francouzskomalajské, v němž, jak obyčejně, přednosti obou prvků neztenčeně by byly zachovány, jako jsou ve španělsko- a čínskomalajských mesticích filipinských. Na Madagaskaru jest však skutečné kolonisace bílými vystěhovalci víc třeba než jinde, proto v poslední době vláda usazuje zde francouzské kreoly z ostrova Réunionu.

Vedle toho nelze zapomenouti, že tato ochranářská celní politika velmi úzce souvisí s pochopitelným přáním Francouzů, aby vláda jejich pevně se zakotvila na ostrově, o který obě moci tak dlouho nekrvavý spolu vedly zápas. Na konec přece působiště velikého Grandidiera dostalo se jeho soukmenovcům, ale Madagascar byl snad jedinou zemí, kde zakořenilý a veliký vliv anglický francouzskému musil ustoupiti. Asi 800.000 (tedy plné dvě třetiny) Hovů přijaly křesťanství z rukou protestantských missionářů britských. Toto (anglické) protestantství většiny kmene do nedávna ostrově panujícího, z něho plynoucí církevní a vůbec kulturní styky, jakož i tytéž podporující i jimi opět podporovaný čilý obchod Anglie s ostrovem, zcela jistě za doby protektorátu překážely velmi účinně sesilování se francouzského vlivu. Zabráním ostrova učiněn byl dalšímu vzrůstu anglických missií konec a francouzské úřady všemožně podporují věrozvěsty katolické, a zvláště Jesuity, tyto mistry v zacházení s národy polovzdělanými a divokými, dobře vědouce, že zde shodou okolností rozšiřováním katolictví upevňuje se zájem Francie, kteráž vůbec na všem východu vystupuje jako moc par excellence katolická. Zesnulý senátor Allou dne 10. února 1883, připomínal svým zásadnějším kollegům ten podivný zajisté rozmar historie, učinivší liberální republiku dědičkou tradic svatého Ludvíka, velmi výmluvně, řka; Même avec la suppression des congrégations, continuez vous les sécours donnés en Orient à des établissemens réligieux, s'ils répresentent à l'étranger l'honneur et l'influence de la France. A obrácen k odporující levici senátní, dodal: Ce sont là des inconséquences, mais c'est de la politique! Vyjma nejzabořilejší doktrináře, naprosto se nehodící pro praxi politickou, nemůže nikdo rozumný horliti proti této rozdvojené politice, ač dle mínění pisatelova na Madagascaru zájem Francie byl by snad lépe býval ochráněn rychlým nahrazením anglických missionářů francouzskými kněžími protestanskými. Tím by rychlé vžití se nové vlády snad nejvíce bylo by bývalo usnadněno a zároveň znemožněny případné stížnosti na církevní předpojatost francouzských úřadů, ku kterým v Anglii vůbec a za daných poměrů zvlášť nebývá tak daleko, a které by spory o svobodný obchod na Madagascaru velmi povážlivě přiostřily. Veškeré stranění jednomu vyznání na úkor druhého bylo by i toho důvodu nebezpečné, že domorodí Hovové, jako všickni Malajci, mají v sobě dost značné vlohy k fanatismu.

Přicházíme k poslední otázce, která obě země dělí, ku sporu o nadvládu v Siamu a jižních krajích Číny.

Francouzské osady v Zadní Indii, Kambodža, Kočinčína, ale především Tongking, a mezi nimi položené a nyní zcela od generálního gouverneura republiky odvislé království annamské, pro jichž ovládnutí nebožtík Ferry tolik od opposice zkusil, ukazují se býti čím dále tím více jednou z nejcennějších částí francouzské říše zámořské. Hustě obydlené země, ležící v obvodu tisícileté čínské a (z části) indické kultury, nepožadují od svých vládců nic, než moudré a pevné správy a velikých investic, aby se staly pro ně nevysychajícím pramenem moci a bohatství. Něco málo evropského vojska, jakýsi nucleus domácí osadní armády, správní talenty a kapitál, toť jsou hlavní požadavky kolonie, jež tím více prospívá hospodářsky, čím více se ustalují poměry a rozmahá se v ní nebývalý dříve klid a pořádek. — Ve Francii, jak se zdá, pochopili. že za takových okolností účelně vydané peníze nebudou vydány na darmo. Důkazem toho jest, že při nedávném veřejném upisování 55 millionů franků — první části 200 millionové indočínské půjčky, určené ku zřízení železničného spojení Tongkingu s Kočinčínou a Tongkingu s čínskou provincií yunnanskou — byla vládou požadovaná částka 36kráte přepsána; důkaz, že peněz přes všecku mdlobu obchodní nejméně se ve Francii nedostává. Ve všeobecném, sit venia verbo, rabování, které evropské mocnosti v loni provedly v Číně, Tsung-li Yamen, zahraničný úřad syna nebes, musil závazně Francii slíbiti, že tři jižní provincie ohromné říše, Kwangsi, Kwangtung a Yunnan, hraničící přímo se severní hranicí tongkingskou, nižádné jiné moci neodstoupí, a zájmy Francie na ostrově Hainanu byly již dříve zvláštním ujednáním pojištěny. Uvedené provincie tvoří však pozadí kvetoucího anglického emporia Hongkongu a protilehlého pruhu pobřeží nedávno k ostrovnímu městu připojeného a vedle toho hledí Angličané zkřížiti generálním gouverneurem Doumerem (bývalým radikálním ministrem finančním) zamýšlenou dráhu tongkingskoyunnanskou, konkurrenčním projektem birmanskoyunnanským. Oba státy snaží se překážeti sobě i tam, kde by vlastně měly podporovati jeden druhého. Anglie v kruh výlučných zájmů svých potáhla celé poříčí nesmírného Jang-tse-kiangu, ale uzavřela v roku 1896. s Francií ujednání, že všecky výhody, které jedna nebo druhá moc v tomto přerozsáhlém území si vymůže, eo ipso mají býti přisouzeny také druhé. Když ne-

dávno francouzský vyslanec z části z důvodů zdravotních (jednalo se o odstranění sousedícího prozatímného čínského pohřebiště, vlastně skladu mrtvol), z části veden snahou po zvýšení vlivu republiky, žádal, aby tak zvaná concession, t. j. bezprostřední vlastnictví francouzské v městě Šanghaji bylo rozšířeno, opřel se tomu rozhodně anglický zmocněnec. Anglické veřejné mínění dokazovalo neodůvodněnost tohoto požadavku z malého u porovnání s britským přívozu francouzského do Šanghaje; činilť v posledním roce prvý pouze 115.000 tun, kdežto druhý 2,250.000 tun. Při tom ale zapomnělo se zcela na dotčené právě ujednání, jakož i na to, že na území francouzském celá řada britských obchodníků bydlila a bydlí a zcela nedávno jeden z nich byl i místopředsedou této osady. Nelze tedy vysvětliti si toto jednání jinak než rostoucí nedůvěrou a nepřátelstvím mezi oběma národy, které se také jeví úsilným zápolením obou o převahu v říši bílých slonů. Anglie, dobře vzpomínajíc na dobu, kdy Lally de Tollendal sekeru napřahoval na sám kořen panství anglického v Indii, snaží se všemožně, aby zamezila souhraničení obou država a proto stůj co stůj chce Siam udržeti mezi nimi jako „Pufferstaat". Siam má na východu býti proti Francii tím, čím na západu Afghanistan proti Rusku. Francouzské zájmy v Siamu nejsou dosud velké,[1]) možná, že jest opodstatněna výtka, že jsou dosti uměle vyvolány, také není zcela jisto, zda francouzští vyslanci, osobujíce si vůči siamské vládě jurisdikci nad potomky lidí před dávnými časy z Annamu neb Tongkingu se vystěhovavších, aneb ochotně vydávajíce lidem ne zrovna toho hodným certifikáty jako francouzským protégés, volí vhodné cesty k tomu, aby republiku v království učinili oblíbenou. Než Francouzi dobře postřehli důležitost a cenu jeho a zajisté pokusí se, aby dříve nebo později se ho zmocnili — opět jeden z pramenů velkých příštích neshod. Nedávno Le Roy Beaulieu vyslovil

[1]) Blíže vytčeny byly smlouvou francouzskosiamskou v r. 1893, jež zapovídá vládě siamské zřizovati opevnění v provinciích Battambangu a Angkoru, sousedících na severozápadu s francouzskou Kambodžou, a podél pravého břehu středního toku řeky Mekhongu zřizuje neutrálné území zšíří 25 kilometrů. Tuto smlouvu uznala Anglie roku 1896. zvláštním dohodnutím, v němž obě moci se zavázaly, že žádná bez svolení druhé rozvodí Menamu a Mekhongu nepřekročí. Výhradou tou celé poříčí řeky poslednější jaksi mlčky Francouzům ponecháno bylo na pospas, a také prý za konaných právě vyjednávání Anglie neopírá se uznání francouzského protektorátu nad východní částí Siamu, tak zvanými zeměmi laoskými.

se také v tom smyslu vůči anglickému jednomu dopisovateli, řka: „Všechny spory mezi námi se hravě vyrovnají, jen nám dejte Siam.“ A Le Roy-Beaulieu jest jedním z těch nemnoha, kdož ve Francii poměry v zámoří z důkladného studia, nejen tak z divinace, dobře znají. Angličané ovšem nebudou asi chtět mnoho rozumět temperamentnímu appelu jeho; pro případ nějaké světové války, kde by stáli proti kombinaci francouzsko-ruské, nebylo by jim splněné přání slavného politika-oekonoma zrovna ku prospěchu. Anglie může rekrutovati indické vojsko svoje z bojovnějších plemen než jsou indočínská, ale za dob, kdy by každého muže bylo třeba v Afghanistanu, nebyla by diverse dobře vycvičeného sboru annamských střelců na východní hranici tak příliš vítanou věcí — —. —

*

Ačkoliv zákonodárné shromáždění novofoundlandské [1]) zamítlo r. 1885. jako nedostatečnou úmluvu britské vlády s francouzskou, jíž poslední svolovala, aby tak zvaný French shore byl zastaven, ačkoli nepřistoupila ani roku 1891. na francouzský návrh, aby rozhodčím soudem urovnán byl spor o tom, zda Francouzi mají právo chytati humry, přece se mi zdá, že tato záležitost ještě nejsnáze dala by se rozřešiti. Jsou sice někteří Francouzi (tak jako diplomat baron de Valfrey, píšící do Figara pod značkou Whist), zamilovaní do tohoto posledního zbytku francouzské kdysi Ameriky, jako do historického imponderabile, ale většina súčastněných znalců jest ochotna odstoupiti od starých práv za slušné odškodné. Jedni jsou ochotni vzdáti se jen novofoundlandského břehu, od kterého beztoho tresky odstěhovaly se na vzdálenější jesep, nehledě k tomu, že lov jejich zvláště v posledních pěti letech značně poklesl a udržuje se jen subvencemi francouzské vlády a obce Ste. Pierreské; jiní byli by ochotni obětovat i oba ostrůvky. Obecné mínění, že majetek Francie v kanadských vodách jest neocenitelný jako škola pro francouzské loďstvo, vyvracel nedávno admirál de la Réveillère, dokazuje, že pro službu na moderních lodích válečných nehodí se svéhlaví vodomilové, od mládí sice srostlí s mokrým živlem, z nichž však každý sám domnívá se býti admirálem; že v dnešním

[1]) Zajímavo jest, že na Novém Foundlandu větší část státních práv i povinností vykonává za osadní vládu tamní millionář Mr. Reid: pošty, železnice, doly jsou v jeho rukou, tak že celý ostrov jest bez mála pouhou jeho domajnou!

boji námořním nejpřísnější kázeň a nejdokonalejší výcvik jsou nejbezpečnější zárukou vítězství. V podstatě jednalo by se tedy snad jen o kompensaci, či vlastně o způsob její. Angličané byli by ihned ochotni značným obnosem peněz práva francouzská vyhladiti, ale ve Francii spíše se pomýšlí na náhradu territoriální. Některé listy žádaly, aby výměnou za majetek v kanadských vodách postoupeny byly Francii ostrovy Jersey a Guernsey v průplavu la Mancheském, vyrvané Francii již ve středověkých válkách. Než ostrovy postupem času značně poangličené (na Jerseyi letos prohlášena byla angličina za jednací řeč ostrovního zastupitelstva, kdežto stejný návrh na Guernseyi před několika lety byl zamítnut), nepřejí si změny z důvodů hospodářských, a také Angličané sami sotva by se k jejich odstoupení odhodlali. Spíše bude lze pomýšleti na příslušnou náhradu v Africe, ač i proti tomu dnes sem tam ve Spojeném království ozývá se opposice, kdežto o výplatě svých výhrad nechtějí Francouzové dosud ani slyšeti.

*

Tak asi vypadá dnes anglo-francouzský poměr. Jak se urovná, kdož to může říci? Válkou asi sotva. Francie není s to na moři měřiti se s Anglií a boj zajisté na jeho vlnách především musil by býti vybojován. Loďstvo francouzské, třeba ne bez velikých ztrát, smetla by Anglie jako vichr s povrchu moře, a kolonie zbaveny spojení se zemí mateřskou, byly by bez ochrany proti invasi. Anglo-indické vojsko snadno udusilo by odpor 15.000 mužů rozložených na Madagascaru, také v Indočíně nemohli by Francouzi dlouho vydatný odpor klásti. Že by osamělé ostrovy Martinique, Guadeloupe, Réunion, první padly nepříteli do rukou, jest samozřejmé. Než John Bull dosud pohromadě drží svoje loďstvo a podobá se, že chce využiti své okamžité převahy usque ad finem. V tom případě perioda anglicko-francouzského sblížení ponapoleonského jest ovšem definitivně u konce, a na místo ní opět vstoupí dávné nepřátelství. Rusové mocnými kroky blížící se k Heratu a Kandaharu, ponenáhlu pohlcující Persii a jako obrovská sepia svými chapadly stále více a více svírající Indii, budou míti jednou v pokořených okkupantech Fašody spojence, v jehož vznětlivé mysli na místo nepřítele východního nastoupil dědičný soupeř severní na základě psychologického changez-passez, dost snadno vysvětlitelného mezi

jiným i silným úbytkem francouzských vzpomínek a tužeb ve mladší generaci elsasko-lotrinské, vyrostlé už za změněných poměrů a vyšlých z čistě německé školy.

Za takových okolností čeká pana Cambona, nového francouzského vyslance v Londýně, jenž dle instrukcí obdržených na pařížském Quai d'Orsay má s pány z šerého, klidného londýnského Downingstreetu vyhledávati spravedlivé urovnání oboustranných zájmů, srážejících se skoro ve všech dílech světa, velmi těžká a nesnadná úloha.

Vzájemné styky evropských mocností v zámoří nemohou poskytovati utěšenějšího pohledu, dokud jediné jejich pravidlo bude lze shrnouti ve výmluvné arabské přísloví, řkoucí:

Svět Allahův veliký jak moře,
blázen jest, kdo z něho nepije.

J. M. P.

Péče o výživu a šacení chudé školní mládeže ve Švýcarsku.

Nepříznivé poměry existenční, doléhající těžce na nižší třídy společenské, zbavily tyto u velké míře možnosti, věnovati svým dětem tolik péče, kolik potřebí k zdárnému vzrůstu nové generace. Tento nedostatek stává se vždy zjevnějším společenským zlem. Sama veřejnost počíná pocifovati část zodpovědnosti a uznávati vlastní svůj zájem na tom, aby zlu bylo odpomáháno. Obec za obcí zrušuje školné a nastane doba, kdy rozšíří se činnost jejich v tom směru, aby poskytovaly chudé školní mládeži na obecných školách zejména v zimní době výživnou stravu, po případě i teplé šatstvo, o které bývá právě v době výdělkově nejnepříznivější v domácnosti chuďasa největší nouze.

Pokud se v tomto oboru u nás pracuje, má zde hlavní působnost soukromá dobročinnost, kteráž dle zkušenosti nebývá vždy nejlepší léčitelkou sociálních neduhů. Jinde se pokročilo mnohem dále. V Bruselu n. př. zavedeny jsou školní stravovny nákladem 300.000 fr. na útraty obecní. Podrobný pak přehled soustavné ať veřejné či soukromé působnosti poskytují novější statistické údaje ze Švýcar, kdež učiněno v několika létech zkušeností zajímavých a poučných, které zde krátce shrnujeme. [1]

Již v ustanovení nového zákona o školství z r. 1874 pojaty jsou v bezplatnost návštěvy školní také bezplatné učebné pomůcky, jež má opatřiti obec nebo stát. Tím však nebylo ještě odstraněno hlavní zlo. Mnohé dítko přichází do školy nuzně oblečeno i za největší nepohody, začasté hladovo a tu je těžko žádati od něho náležitou pozornost a píli. Má-li škola dosíci

[1] Podle zprávy švýcarského učitele Hans Schmida: Die Fürsorge für Nahrung und Kleidung armer Schulkinder der Schweiz. Deutsche Worte 1898, červen.

svého účelu i zde, musí se odpomoci právě tomuto nedostatku. Právě zde nastupuje povinnost společnosti, státu, pečovati alespoň o to, aby se mládeži dostalo nezbytně nutných základních podmínek tělesného i duševního vývoje.

Otázka ta zaměstnávala i spolkovou radu švýcarskou. Spolková statistická kancelář podnikla r. 1895 anketu, aby prozkoumala podrobně současný stav věcí. Dotazník její obsahoval množství pečlivě sestavených otázek, jež zodpověděny svědomitě správci škol, poskytly obsažný material k úvahám. Uvedeme souhrnně kratinké zprávy z jednotlivých kantonů.

V Curychu dala kantonální řada popud ku sledování otázky chudé školní mládeže již r. 1882. Následujícího roku vydala oběžník, v němž se praví, že z příčiny neúrody nebo nedostatečného výdělku a pod. jest se obávati, aby školní dítky neměly ujmu na životních potřebách a nařizuje zároveň podniknouti veškeré kroky, aby vyskytnuvší se snad případy mohly býti napraveny. Za tím účelem slíbeny státní příspěvky, když by jiné prostředky nedostačovaly, jak se již dálo při opatřování učebných pomůcek pro chudé dítky. „Upozorňujíce vás, končí oběžník, abyste věnoval zmíněným poměrům svou pozornost, nemusíme snad poukazovati zvláště na to, aby útlocit žáků neb rodičů nebyl nikterak urážen, a že tudíž podobné přispění nesmí míti ráz almužny.“ — Pozdějšími nařízeními státní pomoc stvrzena, avšak bylo jí užito jen poskrovnu, buď že potřeba nebyla naléhavou, buď že soukromá dobročinnost dostačovala. Dle zmíněné ankety dostávalo v zimě 1895 prostřednictvím školy 1350 dětí stravu a 3723 oděv.

V kantonu bernském určena ku podpoře školní mládeže část výtěžku lihového monopolu (r. 1894. 7000 fr.). R. 1895 nařídila vládní rada školním úřadům následovní: „Školní komisse pečuje o to, aby děti nemajetných rodičů dostávaly zdarma učebniny, na něž hradí stát polovinu nákladu. Zároveň jest na nich přihlížeti, aby byly školní dítky náležitě živeny a šaceny.“ Následkem toho zavedeno stravování školní v celé řadě obcí, jimž dostává se přispění státního. Vedle toho působí se zde dobrovolnými neb kostelními sbírkami, nadacemi, dary neb tombolami, leč bylo si stěžováno, že to vše ještě k plnému ukojení potřeb nestačí.

Lucern. Zde odkázány jsou školní úřady vládním výnosem v případě nedostatečného obleku chudých dětí k sirotčím

ústavům, jež mohou vydati až do 10 fr. na ošacení jednoho dítka. Současně vyzváno bedlivě sledovati jakýkoliv nedostatek co do výživy dětí a starati se o nápravu. V městě Lucernu jest spolek ku podpoře chudé školní mládeže, který vydá ročně skorem 20.000 fr. za šatstvo a obědy. Při možnosti, užiti státní podpory, vyvinula se v tomto kantonu péče dosti soustavná.

V kantonu Uri jsou poměry školní návštěvy svrchovaně obtížny. Ze 2963 dětí r. 1893 školou povinných mělo 551 dětí půl až hodinu cesty do školy, a 340 cestu 1—2 hodiny. A právě těmto dětem schází začasté dobré teplé šatstvo a dostatečná strava i v době největších nepohod. Sami učitelé vyslovují se pro to, aby žákům, kteří mají dalekou a obtížnou cestu, poskytována byla o polednách silná strava. Kanton přispívá k zmírnění zla částkou líhového desátku a neschází zde ani akcí soukromých.

Unterwalden nad lesem. Na počátku let sedmdesátých pečovala pouze jediná obec o výživu dítek školních, dnes postaráno o dobré obědy ve všech obcích bez výminky. Roku 1893 obnášely všecky fondy sloužící tomuto účelu 91.818 fr. Ve školním roce 1892-3 vydáno na polévky 6188 fr., oděv a látku 3360 fr. — Podobně tomu i v kantonu Unterwalden pod lesem, kdež činí výdaje 3000 fr. Zvláště prakticky zařízeny jsou tu t. zv. školy dívčích prací, kterým dostává se velmi levně materiálu, jenž se zde spracuje. Hotové výrobky rozdílí se chudým.

V kantonech Švyc, Glarus, Zug, Freiburg, Solothurn, Basilej-území, Šafhuza, Appenzell, Grisonsko, Aargau, Thurgau, Tessin, Waadt a Wallis vyskytuje se péče o vyživu se strany školní zprávy jen velmi sporadicky, ačkoliv i zde jest jí místy svrchovaně zapotřebí. Nebylof zde dosud dosti rázné initiativy; v některých kantonech není dostatečně prostředků obecních a státních, jinde zavedeno jest značně příznivé zákonodárství chudinské a konečně tu i tam jest potřeba méně citelnou.

Kanton Basilej-město má péči o své žactvo výborně organisovanou. Již r. 1886 bylo zákonitě upozorňováno na nutnost podpor a r. 1889 učinila velká rada toto usnesení: „Vládní rada se pověřuje, zřizovati dětské opatrovny, v nichž by se žákům obecných škol, postrádajícím rodičovského dozoru, dostalo mimo dobu vyučovací ve všedních dnech náležitého dohledu i zaměstnání, ku kterémužto účelu povoluje se roční úvěr 5000 fr. a

opětný úvěr 5000 fr. na zařízení. — Vládní rada pověřuje se k zvýšené péči o zaopatření opuštěných dětí v polepšovnách neb soukromých rodinách a povoluje se jí k tomu roční úvěr až do 2000 fr.“ — Výlohy za pouhé podílení polévkou činí ročně as 9—10.000 fr.

V kantonu Svatohavelském určena jest ku podpoře chudých dítek ze státních příjmů část lihového desátku; v kantonu Neuchâtelském pak působí jak soukromá dobročinnost tak i součinnost obcí, z nichž r. 1895 pouze 20 nemělo zvláštního zařízení stravovacího. Také levné ceny pokrmů v tak zv. obecních kuchyních (soupes économiques) tulo úlohu usnadňují. V kantonu Ženevském zařízeny činností soukromých výborů od r. 1887 t. zv. školní kuchyně (cuisines scolaires), kde se dětem, zůstávajícím přes poledne ve škole, dostává za nepatrný peníz polévky, masa, zeleniny a chleba. R. 1893 věnovala státní správa 3000 franků z lihového desátku na podporu školních kuchyň.

Potřeba veřejné pomoci a příčiny nedostatku. Jednou z okolností, jež nalehavě vyžadují pomoci veřejné, jest dlouhá cesta do školy. Dle statistiky JUDra Hubera z r. 1895 bylo z veškera žactva obecných škol ve Švýcarsku téměř 5% (23.000) vzdáleno více než ½ hodiny cesty (4% od ½—1 hod. a 1% více než hodinu cesty) od školy. Jest pochopitelno, že nepohodlí nevzrůstá jenom délkou cesty. Z pravidla bývá dlouhá cesta i nebezpečnou, ba v zimě za časů sněhových bouří neb hrozících lavin docela neschůdnou. Za deštivého počasí na jaře i na podzim rozvodňují se horské bystřiny a stávají se rovněž překážkou pravidelné frekvence.

K dotazu ankety vyslovili se učitelé v této věci zcela rozhodně asi v tomto smyslu: Při větších vzdálenostech a nebezpečné schůdnosti cesty jest nutností přímo nezbytnou, aby se chudé děti v poledne řádně stravovaly na útraty školy. Děti, které běžely ráno tři čtvrti hodiny, dostanou do poledne pořádný appetit; strava, kterou si nosí na poledne, jest velmi nedostatečna a stačí sotva na svačinu. Řádná strava měla by v každém případě blahodárný vliv na vytrvalou pozornost při vyučování. Špatně živené a nedostatečně oděné dítky nebývají nikdy dobrými, pozornými žáky. Zdejší potrava (kanton Švyc, Bern a j.), totiž brambory a káva ze sbíraného mléka nemůže posíliti zem-

dlené dítko k tříhodinnému odpolednímu vyučování, zvláště má-li z domova půl hodiny neb i více do školy.

Druhou pohnutkou potřeby bezplatného stravování jsou špatné výživné poměry rodinné. Škola tu ovšem nestačí k vymítění společenské bídy, která jest příčinou oněch poměrů; musí však pečovati alespoň o to, aby paralysovala nedostatky rodinné, které jsou na překážku jejímu vychovatelskému úkolu. V rodině chuďasa nedostává se dítěti dostatečného prostoru, čerstvého vzduchu, výživy a péče. „Nedostatečné a výživně chudé pokrmy bývají špatně připravovány a buď příliš horké neb studené požívány. Matka přichází z dílny, z továrny domů, aby ve spěchu připravila skromnou, hubenou stravu, která se právě tak spěšně pojídá“. V těchto okolnostech má do domácnosti chuďasa snadný přístup zhouba alkoholismu; v pravdě zní se všech stran stížnosti učitelstva na tuto v mnohých rodinách zakořeněnou neřesť. Jsou případy, kdy dává se dětem ku snídaní černá káva s rumem. „A takovéto ubohé politování hodné děti dají učiteli dvojnásobnou námahu a přece zůstávají ve výchově vždy pozadu.“ — Státní příspěvky ku zmírnění bídy čerpají se tedy z téhož pramene bídy. Jaká to ironie společenské dobročinnosti! — V kantonu Svatohavelském stěžují si opět na přílišné požívání moštu.

Příčinou rodinné bídy jsou právě tak jako jinde, i v krásném Švýcarsku špatné výdělečné poměry. Namáhavá a strastná honba po výdělku za doby industrielní výroby nejenom že odcizuje matku-ženu rodinnému kruhu, ale vyžádala si i dětských pracovních sil. Pravá exploatace dětí děje se právě v těch krajích, kde kvete nejvýnosnější exportní průmysl švýcarský. Mnohdy vedle skutečné bídy jest tím vinna i nesvědomitost rodičů, kteří přidržují děti ku práci, jakmile byly přišly ze školy, začasté až do půlnoci. Děje se tak při vyšívání látek, ve východním Švýcarsku, v průmyslu slamařském v Aargau, při výrobě sametu a stuh v Basileji, pak i při výrobě zápalek a zápalkových krabiček a v jiných odvětvích.

Na práci dětí stěžují si učitelé napořád. „Skorem polovina zdejších dětí školou povinných náleží k chudší a méně majetné třídě, a musí si doma vlastní prací svou výživu zasloužiti, čímž se domácí úkoly zanedbávají a příprava školní bývá nedostatečnou.“ — „Dokavad budou v našich lavicích seděti děti chudých dělníků továrních a dokud budou jejich bledé tváře a modré

kruhy kolem očí svědčiti o nedostatečné výživě, aniž bychom tomu mohli odpomoci, dotud nebudeme se moci pyšniti humanitárním zařízením. Pro takové dítky jest valný díl vyučování nezbytně ztracen." — V mnoha případech sděluje se z kantonu curyšského, že i žáci jinak nadaní následkem špatné výživy a chatrného oděvu také duševně tak utrpěli, že se z nich vyvinuly bytosti tělesně i duševně vysílené a jakékoliv energie neschopné. Jistý učitel, který pozoroval poměry v určitém místě po několik let, tvrdí, že tam, kde bydlí skorem výhradně špatně placení tovární dělníci, veliké procento žactva (až 20 proc.) školní práce vykonávati nemohou, poněvadž nejsou zdrávi ani tělesně ani duševně.

V některých okresech musí školní dítky v poledne nositi za rodiči neb staršími sourozenci i za nejkrutější zimy oběd do vzdálených továren, že jim ani k vlastnímu nasycení, nerci-li odpočinku, času nezbude.

Všecky podobné ukázky, jichž nahromadila statistická kancelář velkou hojnost, svědčí o tom, že na zevrubnou odpomoc nelze pomýšleti bez soustavné činnosti zákonodárné v ohledu chudinství, zejména co do zabezpečení existence dělníka pojišťováním všeho druhu a povznášením jeho stavu hospodářského.

Nyní budiž přihlédnuto k obsahu péče o chudou mládež. Především k opatřování výživy. V obcích, kde stravování zavedeno školou, dostává se žactvu zpravidla mléka a chleba, místy též silné polévky a chleba; jen v některých obcích (na př. Ženevě) podává se prostý oběd, záležející z polévky, masa, chleba a zeleniny, Dle zkušenosti obnášejí denní výdaje na jedno dítko as 15—20 centimů. Mnohdy dostává se stravy i dětem majetnějším za malé odškodné 5—10 ct. a tohoto zařízení používají také děti, jejichž rodiče by „z pýchy" nesvolili k bezplatnému stravování. Značný počet žactva béře si vlastní oběd do školy, poněvadž v poledne domů nedocházejí. Takovéto zásoby jsou dle svědectví učitelů jak množstvím tak jakostí nedostačitelny a na místo nich se doporučuje podávaní teplých pokrmů. — Proti tomu, že tato péče spočívá na soukromé dobročinnosti, není výtek s hlediště praktického. Kde tato nestačí, má zasahovati obec nebo stát. Že na všech stranách zbývá dosud ohromné pole činnosti, bylo již ukázáno.

Co do podílení šatstvem záleží hlavní akce opětně na působnosti soukromé, začasté ve spojení s vánočními po-

dárky. Jest však s neobyčejnou obtíží, neuraziti útlocit chudých a nevnášeti tak rozdíly mezi chudým a bohatým už do školy. Mnohou dětskou duši zraní to těžce a má své následky i v pozdějších letech. Na všech pak místech vyskytl se jistý normalní požadavek učitelstva: aby škola měla pro žáky, kteří mají dalekou cestu a přicházejí následkem nedostatečné obuvi s vlhkýma ustydlýma nohama, dostatečné množství suchých ponožek a teplých střevíců v zásobě, aby se žáci mohli přezouti. Velký počet obcí toto zařízení má a mnozí zpravodajové dosvědčují, že jest spojeno jen s nepatrnými výlohami peněžitými. Z různých svědectví o jeho prospěšnosti budiž uvedeno:

„Od té doby, kdy máme po ruce zásobu střevíců, zmírnil se počet zameškaných návštěv. Zdravotní stav se přirozeně zlepšil, co se může promočená studená obuv nahraditi teplými, suchými střevíci. Neduhů, jako bolesti zubů, hlavy, kašle, a bolestí v krku, jež v zimě mezi dětmi řádí, zjevně ubylo.« (Kanton Bern.)

Nyní trochu statistiky. Dle výroční statistické zprávy jest nyní ve Švýcarech kolem 3900 obecných škol se 475.000 žáky přibližně. Šetření statistické kanceláře v r. 1895 vztahovalo se však pouze as na 380.000 žáků, čímž as k jedné pětině žactva nepřihlíženo. Školy poskytovaly stravu 25.000, oděv as 30.000 žákům. Přičte-li se k tomu oprava, vzatá z poměru skutečného a vyšetřovaného počtu, lze přijati přibližný počet stravovaných na 30.000, šatstvem obdarovaných pak na 35—40.000 žáků. Péče té dostávalo se žactvu na 110 školách; rozdávalo tedy z 3900 obecných škol asi 1100 (28 proc.) třiceti až čtyřiceti tisícům, čili průměrně 35.000 školních dětí (7—8 proc. všeho žactva obecných škol švýcarských) stravu i šatstvo, neb obé dohromady, an jsou obvykle děti stravované také šatstvem podíleny.

Zřejmo, že tento počet ještě daleko nedosahuje pravděpodobnosti dokonalé podpory chudé mládeže školní. Odhadneme-li počet potřebných pouze na 50.000, t. j. přibližně 10 proc. všeho žactva, a počítá-li se na zimu (4 měsíce prosinec—březen incl.) za jedno dítko průměrně 100 dnů, bude tu při daném počtu žáků 5,000.000 stravovních dnů. Při denních výlohách 20 ct. za žáka činí to sumu 1,000.000 fr. Spolek švýcarský mohl by tedy s několika statisíci konati velmi užitečné dílo. Ovšem i to, co se koná nyní, předčí zajisté poměry v jiných zanedbaných zemích.

Jakých konečně učiněno zkušeností co do prospěchu s opa-

třováním pokrmů i šatstva chudé mládeže školní. O tom jde ve zprávách svorný pochvalný hlas. Dosáhlo se účele, jehož se těmito institucemi chtělo dosíci, totiž: pravidelné školní návštěvy, zlepšeného zdravotního stavu dítek, jenž podporuje jich tělesnou čilost a zvyšuje pozornost. Z rozmrzelých, neduživých a lenivých dětí stali se živí a veselí žáci, kteří sledují školní vyučování s plným zájmem.

„Nikdy nebylo pilnější návštěvy školní u dětí podporovaných, jako právě v době, kdy se jim dostávalo potravy a šatstva. V kratičké době se shledalo, že tvářinky dětské zrůměnily a jich pozornost se zbystřila (Kanton Lucern). V jednom z podobných svědectví praví dopisovatel z kantonu Uri: „Zdali bychom však denním stravováním většiny školní mládeže na veřejné útraty nezabředli příliš do státního socialismu, jest jiná otázka (!! Kanton Uri jest baštou ultramontánství).

Méně pěkné svědectví dávají tázaní o rodičích. Veřejná dobročinnost zde často pochybí; mnohdy se jí podporuje nedbalost rodičů o děti a hřeší se na ni; anebo ponižuje a skutečná bída jí často uniká. Tato poslední okolnost jest do jisté míry přirozenou a vysvětlitelnou, záleží tedy na tom, aby se rozdílení dálo se vší rozvahou, by snad ostýchavá chudoba nevyšla na prázdno, ana se sytí dotěravost.

Opatřování školní mládeže ať již pokrmem či oděvem má se díti co možno bez spoluvědomí žactva, aby nevzbuzovalo stud, ale podporovalo tělesný i mravní rozvoj mládeže v plném rozsahu. *K.*

Haute finance, průmysl a — politika sociální.

(Dokončení.)

A zde přicházíme k bodu dalšímu: vláda! Vláda stesky ty zná, pražská obchodní komora podala svého času o kartelu železářském docela pamětní spis, ale vládě nevidělo se nikdy zakročit, vyhradit si své stanovisko! Až když se naskytla příležitost chytit za krk nenáviděného Wittgensteina, když z pole věcné akce dala se vytrhnouti osobní, vyšlo — communiqué ve Wiener Abendpost.

Nemáme zajisté příčiny zvláště vytýkat, že nám nepřipadá na mysl hájiti snad bezohledné panství kartelu železářského, nebo i jednání Wittgensteinovo. Ale bylo přece jen velice podivné to communiqué vlády. Pan sekční chéf, jenž zastává úřad zeměpanského komisaře v železářské společnosti, ten nevěděl při hlasování o onom rozdělování, že se jedná proti stanovám? Neřekl ani slova, až když přišel domů, věc si rozmyslil a koncipoval ono prohlášení. Vláda obrací se předně proti bursovním manévrům správní rady železářské společnosti: dobrá. Však pamatujeme se, že před nedlouhou dobou, asi v srpnu, vyšlo na jevo, že jiná průmyslová společnost činila pravý opak toho, co Wittgenstein. Po celou řadu let přeceňovala zásoby v bilancích, na základě těchto falešných bilancí vyplácela vysoké dividendy, dokonce nové akcie vydala na základě nesprávných bilancí a slavná vláda nevydala communiqué. Státní návladní vídeňský nařídil sice v srpnu vyšetřování, ale do dnešního dne nestalo se nic. Byly tenkráte zlí jazykové, kteří tvrdili, že se zacházelo se zbrojovkou proto mírněji, poněvadž presidentem je hrabě Kamil Jindřich Starhemberg. Vláda vytýkala bursovní manévry správní radě železářské společnosti, která bez odporu patří k nejslušnějším korporacím toho druhu. Správní rada zbrojovky skládala se od jakživa z notorických bursovních velikánů i s jeho Jasností

a nikdo se nerozčiloval v ministeriu. Není to nápadné? Však nepopíráme, že Wittgenstein při veškerém jednání svém bedlivě dává pozor, co k tomu řekne bursa. Ale bylo zajímavo, že se opět vláda vzpružila ku své kritice, když pan Mauthner a Gomperz vystoupili ze správní rady. Tím zase se suggeruje mínění lidem, kteří podobná prohlášení vlády béřou do slova, že jen ti truchlící pozůstalí v správní radě jsou ti zlí bursovní spekulanti a vystouplí pánové Gomperz a Mauthner neviňátka, kteří co solidní řiditelové prvního finančního ústavu nechtěli mít s obyčejným bursovním manévrem cokoliv společného.

A přec: nebude nikdo snad tak naivní, aby věřil, že by pan Gomperz a Mauthner seděli ve správní radě železářské společnosti, viděli bohatnutí a nebyli si zrovna tak kupovali akcie jako pan Wittgenstein a přítel jeho Feilchenfeld? Jelikož ale rozdělování oněch 95 zl. na každou akcii by bylo vzbudilo velký rozruch na burse a příznivá bursa se těm finančním velmožům v té době nehodila, postavili se páni z úvěrního ústavu na stanovisko římské ctnosti a odřekli další své spolupůsobení! Zde však konečně leží skutečně vina pana Wittgensteina. I když nezkoumáme, je-li správné, morální, využitkovati cla a tvořiti kartely, když dovedeme konečně porozuměti zbohatnutí železářských společností, když vládní protekcí jim k tomu dána příležitost, způsob, jak pan Wittgenstein a Kestranek chtěli provésti rozdělení specialního reservního fondu, příčí se všemu řádu a pořádku. Když páni věděli v prosinci, několik dní po řádné valné hromadě, jíž jedině náleží rozdělování zisku, že bohatství společnosti je tak veliké, že se stává vlastním majitelům obtížným, když v prosinci nechtěli být správci tohoto jmění akcionářů, věděli to zajisté již před onou valnou hromadou a měli na řádné valné hromadě s akcionáři sděliti skutečný stav věcí, měli návrhy své učiniti hned tam. Ale vložiti v listopadu do reservního fondu 600.000 zl. a chtít v prosinci svolat novou mimořádnou valnou hromadu a fond ten rozdělovat, v tom není především ani rozum, ani obchodní politika, ani skutečně slušnost, nebo jak se slavná vláda vyjádřila, „decence“. Zde pan Wittgenstein rozhodně vyvedl „nešikovnost“. Quandoque dormitat bonus Homerus! Vláda se této nešikovnosti chopila a viděla v tom bursovní manévr. Možná dost; než, od kterého času pak stíhá slavná vláda každý bursovní manévr tak energickým prohlášením? Alespoň tak vždy nebývalo, zejména za časů Wurmbrandových. A pak: je velice pravdě-

nepodobno, že by vláda nevěděla, že k bursovním manevrům nebylo zapotřebí návrhů na rozdělování 95 zl., že stačilo pouhé uveřejnění soukromých zpráv pana Kestranka o stavu jmění pražské železářské společnosti, aby akcie tyto stoupaly, a stačilo pouhé officiální sdělení, že společnost má a hodlá si podržet koupené akcie alpinské společnosti, aby i ty stoupaly. Technika bursovních manévrů je přec dostatečně známa i lidem věci dalším. A pak je konečně otázka, mohlo-li by se definovat podobné jednání za bursovní manévr. Jsou-li údaje společnosti správné, je přece stoupání dosti oprávněné. Na toto jednání mohli si stěžovat pouze akcionáři, zejména akcionáři bývalí, že se jim pravda neřekla v čas; ale jenom akcionáři, a ne nahodilí majitelé akcií na burse. A pak další otázka: jak dalece byla vláda oprávněna k onomu prohlášení?

Sama odvolává se na své dozorčí právo. Vykonavatel tohoto dozorčího práva seděl při onom usnesení a — mlčel. A ke všemu byla by vláda své vyhrůžky dala společnosti a tím kartelu najevo, kdyby se ono nešikovné a nesolidní usnesení nebylo stalo? Zajisté ne.

Tolik o formální stránce. Meritorní obsah onoho prohlášení pak překvapil i ony, kteří připouští a zavrhují zlořády, jak v kartelu, tak i zatajované bohatství pražské společnosti.

Neohlížíme se pro okamžik na to, že vláda k nějakému kroku vůbec cítila se pohnuta, teprve, když návrh Wittgensteinův ve správní radě prošel a všechny konsekvence (vystoupení Mauthnerovo a novinářská vřava) nastaly. Dejme tomu pro okamžik, že vláda sama, na základě onoho citovaného dohlížitelského práva, jednoho krásného dne se odhodlala vystoupiti proti panství a tím poškozování ze strany pana Wittgensteina a jeho přátel. V tom okamžiku si přece vláda musila bedlivě uvážit, co řekne, a hlavně, co chce podniknout.

V onom prohlášení sama naznačila hrozbami, že zná dvě cesty, jak vyhověti oněm žalobám a steskům, jež se pražské železářské společnosti „víc než dosti“ týkají: snížení cla a vystoupení proti kartelu. Vládě tedy bylo a je zjevno, že zde vězí příčina, proč Wittgenstein a consortes železářským průmyslem vládnou a jak touto vládou poškozují ostatní všechen průmysl. Je na bíledni, že bylo první a svatou povinností se vynasnažiti, aby tyto zlořády byly odčiněny. Cla zvyšují ceny železa, poškozují průmysl, ergo snížíme je, kartel je škodlivý, pod-

nikneme něco na jeho prolomení. Byla-li si vláda vědoma, že se jí obojí podaří, musela tak bezprodleně učinit, nebyla-li si však, pak musela bez milosti pro ni z celé aféry nastati — veliká blamáž. Té si vláda také na celé čáře utržila. Nehledě ani k tomu, že ku snížení cel je více zapotřebí než prostý nával žluče, jenž z prohlášení dýchal, mluví do celních tarifů jak známo v Rakousku ještě Uhři a nebyl-li pan ministr obchodu dostatečně informován o poměrech za Litvou, dostalo se mu velice důkladné informace ihned v „Pester Lloydu" nebo přímo z uherského ministerstva obchodu. List tento psal doslova: „Akce vlády v Rakousku proti kartelovaným železárnám je u mnohých lidí populární, stihá bohaté lidi; ale nesmí se přehlédnouti, že železárny vůbec teprve od několika let vydělávají a že dřívější jich stagnace byla stálým steskem v Rakousku. V Rakousku ozvaly se dokonce hlasy, které žádaly snížení cla, aby byla umožněna konkurence ciziny.

Nu, myslíme, že se nenajde žádná uherská vláda, jež by na podobnou proposici při nynějším stavu domácího průmyslu přistoupila. Ceny železa u nás a v Německu nedifferují jen o clo, uherské železo není dražší o clo než německé a tu máme sazbu snížiti a otevříti cizím výrobkům brány? Ne, k tomu nepropůjčí se nikdo!" Myslíme, že maďarský list mluví zřetelně. O tomto stavu věcí přec vídeňští páni musili vědět, k čemu pak hrozby, jež se nedají splniti? A těch se mají lidé jako Wittgenstein leknout? Tedy — blamáž. A kartel?

Řekli jsme již jednou, že není doposud zjištěno, zdali kartel se beze všeho vůbec má a může odsuzovat. Mohou v jistých odvětvích průmyslu nastat poměry, že kartel zbývá jako jediný prostředek k udržení jisté konjunktury vůbec. Podobných příčin je mnoho a mnoho a není zde místa je rozbírati. Z nedávné praxe však je mi znám případ, jenž dost zřetelně poukazuje na příčinu nejprostší — osobní konkurence. Náhodou týká se nepřímo železářské společnosti. Tato vypisuje každý rok konkurs na dodávku oleje pro všechny své dílny. Je to dodávka značná a je přirozeno, že se olejníci o ně v pravém slova smyslu rvou. Při jedné z takových dodávek byla konkurence jednotlivých dodavatelů tak veliká, že jeden druhého cenami přímo ubíjel a nejpříznivější oferta obsahovala tak nízkou cenu oleje, že řiditel, jemuž oferty byly dodávány, na prstech si mohl vypočítat, že

při tehdejším kursu řepky, oferující přímo prodělával. Pan ředitel si dal oferenty zavolat a zcela loyálně jim řekl, že se stydí přímo onu ofertu přijmouti a žádal pány, aby se na vyšší ceně společné dodávky sjednotili, aby se prostě kartelovali. Na tomto kartelu pracují olejníci do dnešního dne, poněvadž se tato vražedná konkurence opakuje stokrát do roka u všech drah, hutí atd. Tím vším snad se již kartel nedá odůvodnit, ale je to zajisté jeden z nejsilnějších motivů. Professor dr. Eugen v. Philippovich, národní hospodář, jenž praktickým potřebám zajisté vědu neobětuje, v referátu svém o kartelech na vídeňské exportní anketě (14. a 15. dubna 1898) pravil mimo jiné: „Musíme se zabývati objektivně šetřením stavu věcí a tu bych především prohlásil, že nejsem nepřítelem kartelů, ne snad jen proto, že bych myslil, jakoby jich zápověď, kterou si mnozí přejí a zejména ti, kteří vládě přenechávají rádi všechnu starost o existenci, byla nemožnou, nýbrž proto, jelikož jsem toho náhledu, že kartely mohou působit i positivně užitečně, poněvadž mohou jak proti bezuzdné, vše ničící konkurenci, tak v dobách stagnace ustalováním výrobních podmínek zdárně působiti a poněvadž mohou přípravami, stanovením a uspořádáním produkce vůbec působiti k orientaci a k objasnění a poněvadž mohou býti základem k uspořádání a organisaci výroby uprostřed zcela volné soutěže. Nevěřím, že by kartely byly na závadu vývozu, víme naopak, že namnoze s exportem souvisí. Poukazuji na rakouský kartel cukerní, na ruský cukerní kartel, jenž byl utvořen pod záštitou ministra financí s výslovným rozkazem, určité kvantum každoročně vyvážeti a poukazuji hlavně na to, že spolek německých válcoven jednotlivým válcovnám povoluje exportní prémie, aby vývoz umožnil a část zboží ze země odstranil.“ Takových hlasů pro kartely dalo by se citovati dost a hlasů vážných, objektivních, kdežto přece při vší loyálnosti jednotlivých expertů, při každé anketě mluví každý za a ze sebe dle vlastních potřeb.

Je tedy v našem případě hlavní otázka, zdali vláda chtěla kartel zakázati. Zajisté ne: poněvadž hodlá kartelovou otázku upraviti zákonem, jenž kartely všeho druhu povoluje, ale za jistých podmínek, částečně obchodně policejních a částečně (ne-li hlavně) fiskálních. Zásadním nepřítelem kartelů rakouská vláda není, trpíť celou řadu kartelů, o jichž blahodárné činnosti by se dalo dlouho diskutovati. Známeť my v Čechách kartel cukerní a před očima nynější vlády utvořil se kartel, jehož škodlivost je stokrát

větší než železářského, myslíme kartel petrolejový. Kdybychom chtěli býti zlomyslnými mohli bychom říci, že protekce, třeba passivní, dostalo se ze strany vlády petrolejovému kartelu proto, poněvadž se mezi účastníky tohoto výtečného sdružení nalézá pan Sczepanowski, kněžna Lubomirská, markrabě Eduard Pallavicini a konečně i pan — Gustav rytíř Mauthner, tentýž pan Mauthner, jenž s takovým pathosem solidnosti odešel ze správní rady pražské železářské společnosti.

Dle výpočtu „Waage" obnáší konsum petroleje asi $1^1/_4$ mil. metrických centů, zdražení $4^1/_2$ zl. na metrickém centu obnáší tedy maličkost $5^1/_2$ milionů zlatých. Poněvadž v tomto kartelu nevládne však žádný neoblíbený Wittgenstein, nýbrž oblíbenější Sczepanowski a Mauthner, a poněvadž žádný z nich nevyvede podobnou nešikovnost jako „železný král", vláda nebude míti ani příčiny, ani příležitost proti kartelu petrolejovému vystoupiti: a petrolej je přece jen ještě jiný artikl než železo! Však to vše jen mimochodem. Vláda je sice vůči železářskému kartelu vždy v záloze co majitelka tolika drah a co ještě větší projektant: musí předně zaplatit koleje kartelu hezky draze, a nemá příjem celní, který by nastal, kdyby se lacinější koleje mohly dovážet z ciziny. Již z těchto dvou příčin by vláda byla dávno proti kartelu železářskému vystoupila, kdyby byla vůbec mohla. I to pan baron Di Pauli věděl před vydáním onoho communiqué. A přece? Vládě nezbývá nic než přijmouti mutatis mutandis, náhled nenáviděného pana — Wittgensteina, vyslovený ve zprávě o rakouských kartelech.[1]) „Kdo zastupuje směr svobodného a volného obchodu, má právo vystupovati proti kartelu, konsument chce potřebu svou krýti, jak přirozeno, za ceny nejnižší a vynaloží všechny síly, aby buď kartel prolomil anebo dosáhl snížení cen. Proti tomu nelze ničeho namítati. — Vláda však a zastupitelstvo obyvatelstva, jež zřizují celní šraňky, poněvadž se jim vyrabitelé zdají jako ochrany potřební, musí se z toho těšiti, když se těmto podaří využitkovati této ochrany. Jiný cit může pocházeti jen z přání socialistického, které jde v ten smysl, aby kapitál sice pracoval a práci poskytoval, aby zápolil a se odvažoval, ale aby nevydělával".

Supponovati vysoké vládě toto poslední „socialistické přání"

---

[1]) Über wirtschaftliche Kartelle in Deutschland und im Auslande (Schriften des Vereins für Socialpolitik). Leipzig, Duncker a Humboldt II., str. 33 ad.

znamenalo by ji těžce křivditi. A to nechceme. Vláda tudíž neměla ani práva ani možnosti vystoupiti proti kartelu a mimo-ono communiqué také — nevystoupila, tedy opět blamáže.

Co nyní? Vláda cítila brzy po onom prohlášení, že se stala předmětem všeobecné veselosti inter muros pražské železářské společnosti et extra a bylo jí hlavní věcí, jak se z této nepříjemné situace dostane. Povolán tedy pan — Kestranek. Toho se pan baron Di Pauli zeptal, co vlastně si má počít. Prvním výsledkem byla akce — osobní. Es rast der See und will sein Opfer haben, pan Wittgenstein musí pryč. A moudřejší pan Wittgenstein se podal; víť zajisté, jak drahý poklad je v Rakousku přízeň vlády vůči velkému průmyslovému podniku a den po návštěvě pana Kestranka v ministerstvu obchodu vzdal se Wittgenstein všech svých hodností v českých železárnách. „Autorita" vlády byla zachráněna, Wittgenstein „překonán" zůstal na bojišti. Myslím, že netřeba zvláště vypisovati, jak takové přemožení vypadá. „Jelikož vidím, že osobnost má podnikům mnou doposud řízeným není více k prospěchu, ba spíše na závadu, skládám svůj úřad" atd. — znělo psaní správním radám oněch podniků zaslané. I kdyby bylo pravda, co v těchto dopisech stálo, kdyby Wittgenstein skutečně poražen odcházel, nesměl by nikdo věřiti, že ve správě a tendencích těchto podniků nastane změna. Když Wittgenstein lonského roku svého původního místa jako ústřední ředitel pražské železářské společnosti se vzdával po návratu z cesty kolem světa, pravil výslovně, že se za půlletí své nepřítomnosti přesvědčil, že, jak komerciální tak technické úřednictvo jím vychované, vykoná svou práci zrovna tak jako on a že odchází klidně, poněvadž chce, aby těmto jeho žákům byla dána možnost a příležitost se uplatniti. On tedy i nyní odchází, ale zůstává přece ve svých nástupcích. Wittgenstein est mort, vive Mr. le Kestranek! Z toho úspěchu může se těšiti snad jen — pan baron Di Pauli.

Aby vedle vyřízení tohoto osobního sporu byla viděti také nějaká „akce", pomohl — pan Kestranek. Svolejte anketu. Každý znalec našich rakouských poměrů ví, co ponejvíce taková anketa znamená. Svolá-li se o něčem anketa, znamená to asi tolik, že svolávající neví, co začít. Také tenkráte. Bylo povoláno do ministerstva několik továrníků zboží železného, zejména strojníků, aby podali svůj úsudek. Proč po anketě pražské, plzeňské, vídeňské svolána tato železářská, nikdo z pozvaných nevěděl. Stesky

jednotlivých továrníků byly přece z oněch anket známy, znalo je také ministerstvo, vždyť se v onom communiqué výslovně na ně odvolává! Od oné doby se nestalo nic, co by pozvaným bylo stížilo nebo zlepšilo situaci. Protože akcie pražské železářské společnosti stouply na 1000 zl., alpinky na 200 zl., měli fabrikanti ze všech konců Rakouska naříkat nebo podávat svá přání? Protože zbohatla průmyslová jedna společnost a chtěla část hotově vyplatit, měli páni ve Vídni opět vylévat své srdce? Konfusnější nápad než tato anketa nelze si pomysliti, a skoro se zdá, že anketa byla osobní morální pomstou „odstouplého" pana Wittgensteina. O tom svědčil také její celý průběh. Přišlo skutečně několik pánů a těžce si naříkali na vysoké ceny železa, ale daleko převážná většina účastníků ankety si stěžovala na tarifnictví drah mnohem více než na pana Wittgensteina a Kestranka, ano jeden z účastníků z Čech (Pracner) zcela otevřeně řekl, že kartel železářskému průmyslu neškodí, ale tarifnictví že již ubíjí.

Podobně i pan Bromovský si stěžoval na dráhy a na vládu že si nevede daleko tak ochranářsky jako Uhři. A všichni tito pánové byli přece povoláni, aby zabili pana Wittgensteina! Ano železářský kartel, jehož nynější chef Kestranek prohlásil, že rád vyslechne stížnosti a rady a že jim dle možnosti vyhoví, vyšel z ankety s gloriolou — přímo humanitního a fiskálního ústavu. Vždyť železářský kartel, aby jen umožnil továrníkům export, platí na zboží vyvážené exportní bonifikace jako sám stát za cukr! Bonifikace ty obnášely jen v roku 1897 přes 100.000 zl.! Kdo si přeje víc?

Po ukončení ankety rozeslala slavná vláda oběžník účastníkům, v němž ono signum laudis dala železářskému kartelu písemně. „Železářská anketa", praví se tam, „měla do té míry positivního výsledku, že se v průběhu prokázala ochota železářského kartelu vyhověti potřebám domácí produkce pro vývoz. Vláda uznává, že průmyslníci železářští nevyužitkovali vzhledem k cizině celou ochranu celní, nýbrž že i v dobách dřívějších ceny ustanovovali namnoze pod sazbami zahraničními. Dále se pak ukázalo, že železáři dobrovolně pro vývoz v jednotlivých případech stanovili ceny nižší, aby vývoz rakouských výrobků umožnili! Vyslovuje se však přání, aby ústupky od případu k případu činěné jednotným způsobem ciferně a závazně byly stanoveny, aby průmyslníci

mohli počítat a kalkulovat na základě fixní ceny železa". To znamená asi tolik, že vláda jednání kartelu schvaluje a si přeje, aby bonifikace poskytované byly prostě stanoveny a závazně dodržovány. Pana Kestranka asi ona vyznamenání neminou, která se jeho předchůdci tak konsekventě vyhýbala, pan Kestránek, vykonavatel Wittgensteinův je oblíben, má to nyní černé na bílém.

Tedy — blamáže třetí. Poslední? Ne. Vláda chtěla zamezit bursovní manévry, poněvadž sdílela patrně náhledy pana z Mauthnerů, že kurs akcií železářských a alpinek byl vyhnán příliš vysoko. Jak se tyto bursovní manévry dělají, jak „solidními" pány Mauthner a Gomperz jsou, jakými nepřátely oněch manévrů, ukázalo se nejlépe na bilanci — rakouské kreditky. Ústav téhož pana Mauthnera a Gomperze, kteří vystoupili ze správní rady železářské společnosti, poněvadž s jednáním Wittgensteina nesouhlasili, uveřejnil právě ve dnech posledních svou bilanci, kterou nad slunce jasně bylo dokázáno, že kdyby onoho „jobbera" Wittgensteina nebylo, přední ústav bankovní nemohl zaplatiti ani 13 zl. dividendy proti lonským 17 zl.! Ukázalo se prostě, že přední ústav rakouský provedl na radu téhož Wittgensteina prostý „manévr", zakoupiv asi 20.000 alpinek na spekulaci, jichž realisace vynesla ústavu sumičku 800.000 zl., bez nichž by letošní dividendy 16 zl. zaplatiti nemohl. A tito pánové byli prohlášením „Wr. Abendpostu" vlastně příznivě rozlišováni od správní rady pražské železářské společnosti. A kreditka ještě ani dnes všechny alpinky neprodala přes všechno nepřátelství s Wittgensteinem.

Tenkrát slavilo se vstoupení do 1000 zl., po případě do 200 zl. Když výprava vlády i s anketou byla u konce, když bursa se přesvědčila, že je jen jeden Bůh a jeden Wittgenstein, znamenaly akcie železářské společnosti 1130 a alpinky 240!!

Opakujeme, že nám ani na mysl nepřipadá bráti Wittgensteina do ochrany proti všem výtkám v posledním čase proti jeho působení vysloveným. Jeho bezohledné vykořisťování a využitkování všech možných a nemožných facilit zajisté všeobecnému stavu průmyslu nebylo na prospěch. Chtěli jsme však jen ukázati, jak nešťastné a nejapné bylo zakročení vlády v této věci. Všeobecná je stížnost na stagnaci našeho průmyslu a všude nářek nad tím, že jsme v Rakousku zůstali pozadu proti jiným státům, zejména Německu. Ode všech súčastněných ministrů, p. hr. Goluchovského

nevyjímaje, slyšeli jsme desetkráte ujištění, že vláda spatřuje v tom jeden z nejvážnějších svých úkolů odpomoci všemu, co průmyslu a obchodu doposud bylo a je na závadu. Co tedy můžeme očekávati, když první „větší akce" končí podobnou bezpříkladnou blamáží a jaké podpory smí jednotlivec obchodník a průmyslník očekávati, když s mužem tak vzácného a velkého talentu jakým Wittgenstein je, se zachází způsobem shora vylíčeným.

Jak hodlá a doufá pan Di Pauli obroditi rakouský průmysl, když prozrazuje v otázkách tak prostých ruku naprosto nešťastnou a nešikovnou? Odpověď je zajisté více než smutnou.

*

A nyní ještě několik slov o onom „orkestru". Za vídeňský orkestr, za vídeňskou žurnalistiku, zejména za vůdčí orgán „Neue freie Presse" si lámat naši hlavu nebudeme, neboť:

„For Brutus is an honourable man,
So are they all, all honourable men!"

Nás v té věci zajímala „honourable" žurnalistika naše. Stačilo, kdybychom poznamenali, že se i o té otázce jako ve všech mimonárodnostních otázkách nalézala ve vleku tisku vídeňského. Vůdčí orgán pražský po celý čas nevěděl, co by českým majetníkům alpinek a akcií železářských řekl. A alpinek bylo v Čechách dost a dost. Ale i když omínesní návrh správní rady železářské byl učiněn, nevěděly „N. L.", co s věcí počíti. Až teprve, když se vysoká c. k. vláda na Wittgensteina „obula", policajtský duch se vzbudil a náš orgán svobodomyslný ve známé tendenci „konečně se podařilo policii" tleskalo „Wiener Abendpostu" k prohlášení zcela bez rozumu a bezhlavě. Však — i to bychom, již ze zvyku, velkému orgánu odpustili: nemáť redakce předního listu českého ve své redakci člověka, jenž by v záležitostech hospodářských dovedl říci třeba jen dvě souvislé věty a tak „N. L." z hospodářství mají jen to, co jim někdo pošle. Ostatně jsme o věci mluvili nedávno v těchto listech. Ale musí být zde přibit způsob, jak „N. L." hospodářské otázky pojímají.

I tentokráte někdo nad zubožeností hospodářské rubriky se smiloval a krátce před vypuknutím aféry Wittgensteinovy uveřejnily „N. L." článek, ve kterém si odborník těžce stěžoval, že rakouské resp. české železo je v Uhrách lacinější než u nás.

Mezi tím odbývala se půtka ve Vídni, vyšlo komuniqué,

ozvaly se hlasy pro a contra a čtrnáct dnů po tom neostýchaly se „N. L." otisknouti následující článek, jejž k vůli úplnosti zde otiskujeme:

— Železářský kartel a vítkovické železárny. Náš největší a nejmohutnější nepřítel na Ostravsku jest nyní v úzkých. Bohorovné vítkovické železárny vidíme dnes, kterak prosí o přízeň vládní. Dokud se vláda o železářský kartel nestarala, počínaly si vítkovické železárny jako nějaká velmoc, jakoby vedle ní státní moc byla něco podřízeného. Ač v intencích vlády — jak officiosní listy ujišťují — jest ode dávna snaha, aby národostní boje a sváry utuchly nebo alespoň se umenšily, vyvolávaly závody vítkovické jeho na posměch intencím vládním, kde jen mohly na Ostravsku nová národní bojiště. S jich štědrou podporou stavěny v českých obcích schulvereinské školy a každá německá slavnost nalezala v nich velkodušného příznivce. Možno směle tvrditi, že ty kruté a namahavé boje na Ostravsku vyvolány byly výhradně za podpory a patronace těchto závodů. Do světa hlásáno, že jsou to závody ohromné důležitosti pro Rakousko, bez kterých bychom se vůbec ani obejíti nemohli. Tak obklopoval tyto závody zvláštní nimbus, před který se obyčejný smrtelník skorem strachoval. Teprve v posledních dvou letech došly vládní kruhy k poznání, že prospěchy, kteréž závody státní pokladně poskytují, nejsou v žádném poměru s vykořisťováním konsumentů. Nyní se rázem situace zaměnila. Dnes prosí zástupce železářského kartelu a ředitel Kestránek ministra obchodu, aby ochranná cla vláda nerušila a „kvetoucí" průmysl nepodkopala. (!!) Tak se zjevně nyní ukázalo, že celý náš železářský průmysl nemá vlastně reelního podkladu a že jest uměle vypěstován a od přízně vládní odvislý. Milosti neprokazují tudíž závody konsumentům, nýbrž tito závodům. Naši poslanci nesmí si tuto na nejvýše příznivou situaci dáti ujíti. (!!!) Dnes, kdy tvoří oporu vlády, musí žádati, aby germanisační činnost těchto závodů pro všechnu budoucnost byla znemožněna. Povolí-li vláda na dále ochranná cla, pak my musíme za to obdržeti ekvivalent v podobě národních ústupků. Dovedou-li dnes naši poslanci tutu sensančně příznivou situaci náležitě využitkovati, pak prokážou českému živlu na severní Moravě takových služeb, že je bude směle možno nejen přirovnati,

nýbrž i výše klásti nežli vymoženosti jazykových nařízení. Bylo by chybou neomluvitelnou a neodpustitelnou, kdyby této příhodné situace do krajnosti nevyužitkovali. Když vítkovické závody dnes prosí o zachování ochranných cel, **nechť** se jim uloží za podmínku, že ode vší další germanisační činnosti upustí. Nechť podají záruky, že český inženýr bude stavěn na roveň německému kollegovi a že vítkovické závody též našim technikům jsou otevřeny. Obec Vítkovice, kteráž jest totéž jako závod, nechť se chová nestranně k naší národnosti, jak se na obec z milosti naší žijící a kvetoucí sluší a patří. Důrazně upozorňujeme české poselstvo, aby touto otázkou vážně se zabývalo. Podaří-li se mu získati bezpečných záruk, že závody vítkovické ve své germanisační činnosti ustanou, pak jest náš nynější krutý boj na Ostravsku v náš prospěch rozhodnut a vybojován Naši poslanci vším právem toho požadovati mohou a vláda, kteráž hlásá, že chce mír národnostní, jest povinna takový spravedlivý požadavek podporovati a ve skutek uvésti. Záruky by musily spočívati v tom, aby řízení závodů nebylo svěřováno Prušákům neb výstředním Němcům a aby doplňování inženýrského dorostu dělo se určitým procentem — nejméně však polovičkou — z našich vysokých škol. Dnes jest český inženýr v těchto závodech bílou vránou. Běda jemu, kdyby si troufal národně též činným býti. Platíme-li výrobky těchto závodů dráže, nežli bychom je z Německa obdrželi, máme též právo požadovati, aby tyto závody naši národnost náležitě respektovaly a do národnostních bojů se nemíchaly. Nechtějí-li tak činiti, pak nechť nečiní nároků na **ochranná cla.** —

Není pouhou frásí, řeknu-li, že se mi nedostává slov pro podobné psaní, alespoň ne slušných. Což pak Národní Listy nikdy nepochopí jak otázce, které výlučně chtí sloužit, národnostní, sami nejvíce a na všech stranách škodí podobnými frivolnostmi? Což nepochopí, že podobným pojímáním à la Wittgenstein, lehkomyslným psaním kazí všechno obecenstvo? Tolik policajství na jedné, tolik lehkomyslnosti na druhé straně jen zřídka lze nalézti pohromadě. Jaký respekt má mít vzdělaný člověk před prvním orgánem českého lidu, když z vážných hospodářských otázek vytlouká kšeftíček národnostní a jaký respekt má zůstat poslancům, když se do toho „sensačního“ kšeftu komandují. Železářský průmysl ve Vítkovicích nemá „reelního“ základu, spočívá

jen na vládní přízni, vyssává a vykořisťuje konsumenty, třeba Čechy. Tedy: jen zničit! Když ale udělá nějakou tu národnostní koncesi atd., nechť stojí dál na nereelním základě, ať vykořisťuje konsumenty dál! Ne, rozebírat takové „stanovisko“, nechci. List, který si se svým čtenářstvem dovoluje podobné kousky, musel by se všude jinde potkat jen s odmítnutím. Čtenáři „N. L.“ jsou však jednak svým orgánem již tak výtečně preparováni, že jim projde všechno.[1]) Nacionalistická zaslepenost jde u těchto lidí již tak daleko, že by dali za nějakou jazykovou koncesičku zabit hmotně celý národ.

Podali jsme tuto ukázku žurnalistického smýšlení více jako doplněk k „Národnímu hospodáři“ loňského čísla. Neznalost věcí až přímo děsná slaví zde triumfy a člověk neví, která žurnalistika je pro veřejné mínění škodlivější, zda ta vídeňská, která hájí zájmy každého, kdo zaplatí, nebo ta naše třeba neuplacená, ale hloupá a ohlupující. Podle analogie byly by „N. L.“ se za Wittgensteina, za všechny „karteláře“ a vykořisťovatele, na něž s uspokojením volaly policii, statečně bily, kdyby pan Kestranek byl zůstal Kestřánkem. To je starý výklad hesla „Svůj k svému!“

Výprava proti železnému králi skončila tedy s naprostou porážkou všech jeho odpůrců. Každá taková akce vždy tak skončí a musí tak skončiti, když bude tak lehkomyslně a ledabyle vedena jako tato. Je to opět důkaz jak veřejné věci u nás všude, nechť u vlády, politiků anebo u žurnalistiky se vedou; vždy osobně, nikdy věcně a dokud v té věci se neprovede náprava všude a ve všem také není naděje, že se věci polepší. Ne každý zalekne se před paličským nějakým článkem a ne každý před prohlášením „Wiener Abendpostu“. Konečný efekt: Alpinky 246, Železářské 1135!

Politického významu aféry dotýkali jsme se více jen mimochodem; ale pozorný čtenář z našeho vylíčení může i politického poučení vyčíst hodně. *B. H.*

[1]) Ostatně i „Samostatnost“ provázela celou aféru poznámkami, svědčící o naprosté neznalosti a nazvala celou aféru „Panamou“. Pan Kestranek prý pracoval u barona Di Pauliho i „jinými prostředky“. Nevíme odkud se dostalo „Samostatnosti“ tak intimních zpráv, ale nám zdá se, že pan Kestranek neměl ani zapotřebí pracovati oněmi „jinými“ prostředky. U našich radikálů, jimž jde přece všude a především o „zlepšení poměrů“, takové plané panamisování musí překvapiti. Tím se neznalost a povrchní posuzování a odsuzování u obecenstva jen podporuje.

Jaké jsme od dob koaliční vlády učinili pokroky ve školství vyšším, středním a odborném.

Jan Koloušek.

Po nastoupení hraběte Badeniho r. 1895 zástupci národa českého na vídeňské říšské radě vzdali se najednou státoprávní opposice, která před tím proti koaliční vládě se proměnila již v úplnou obstrukci — obstrukci ovšem věcnou — a která také tím uspíšila pád ministerstva Plenerova zvaného Windischgrätzovým. Důvodem pro tento změněný postup naší delegace byl zřejmý, třeba z počátku nepřiznaný opportunismus, poslanci mladočeští mínili ve vládních službách znenáhla vymoci pro náš národ cenné ústupky kulturní, hospodářské a jazykové, aby prý se tím postavení českého národa posílilo k dalšímu, prozatím jen odloženému boji státoprávnímu. Prvním velkým úspěchem se pochlubili ovšem teprv až v dubnu r. 1897, kdy objevila se známá osudná jazyková nařízení, ale zároveň se hned napovídalo, kterak po té přijdou mnohé snad ještě cennější vymoženosti, bylo celkem s Badenim umluveno 32 požadavků dalších. Z těch ovšem nebyl později splněn ani jediný; po pádu Badenově vůči hr. Thunovi Mladočeši sami zmírnili počet požadavků těch na 26.

Nebude účelem těchto řádků zabývati se následky nešťastných jazykových nařízení, která beztoho Gautsch již důkladně změnil; i kdyby zcela dobře vyhovovala našim přáním a tužbám — což tvrditi se neopovažujeme — zůstávají přece jen pouhými vládními nařízeními, tak že mohou se změnou vlády býti hned odvolány.

Za to všimněme si, jaké pokroky jsme učinili v ostatních oborech za vlád, které jsme podporovali s nasazením vší své reputace a za cenu největšího záští a odporu národních stran

německých. Především obrátíme pozornost svou ke školství a oceníme přízeň posledních vlád podle toho, jak „znamenitě“ se postaraly ze státních peněz o naše nejdůležitější, přímo životní zájmy kulturní.

Na r. 1895 (tedy v Plenerově rozpočtu) bylo meži řádnými vydáními pro vysoké školy pamatováno na jedinou českou universitu v Praze 365 tisíci zl. a připočteme-li k tomu ještě polovinu nákladu společného s universitou německou 394 tisíci.[1]) Na jedinou českou techniku bylo rozpočteno 144·9 tisíc zlatých. Poněvadž v Cislajtanii toho roku bylo vynaloženo celkem 3·2067 mill. zl. na university, 872·8 tisíc na techniky a 261·8 tisíc na ostatní vysoké školy (vys. školu zemědělskou, samostatné theologické fakulty a horní akademie), je viděti, že jen 12·3% z nákladů universitních a 16.9% z technických a 12·4% ze všech nákladů pro vysoké školy připadlo školám českým. Poměr ten byl zajisté nedostatečný a pro český národ, který přece mezi národy rakouskými co do vzdělání stojí na předním místě, stav ten dlužno bylo nazvati ponižujícím. Porovnejme to jen s vysokými školami polskými: Na university v Krakově a ve Lvově bylo povoleno 574·5 tisíc zl., čili 17·9% a na techniku ve Lvově 109·8 tisíc zl. čili 12.6%. Na polské vysoké školy vůbec bylo celkem věnováno 15·7% proti 12·4% na školy české a 71·9% na školy německé.

Ale tak bylo za vlády koaliční! Jak se to utvářilo v následující době nám prý příznivé za vládního opportunismu mladočeského? Odpověď na to podávají nám čísla z rozpočtů cislajtanských od r. 1895—1899. Bylo totiž povoleno řádných vydání v tisících zl.

	r. 1895	r. 1896	r. 1897	r. 1898	r. 1899
na universitu českou	394	414·2	434·9	480·1	519·3
„ university polské	574·5	607·4	664·2	724·9	775
„ všechny university	3206·7	3380·6	3527·6	3751·8	3917·5
„ techniku českou	144·9	146·2	152·3	165·2	170·1
„ „ polskou[2])	109·8	113·6	117·9	123·3	130·2
„ všechny techniky	872·8	887·5	922·4	965·5	1001·7
„ všechny vysoké školy	4341·3	4531·4	4711·8	5013·2	5271

[1]) Budeme v dalším vždy připočítávat polovinu tohoto společného nákladu a zrovna tak při technice.

[2]) Na r. 1899 přibyla ještě polská vysoká škola zvěrolékařská, na kterou hned rozpočtěno 41.400 zl.

Přehledněji to vyjádříme v procentech všeho nákladu na vysoké školy:

	r. 1895	r. 1896	r. 1897	r. 1898	r. 1899
na vysoké školy české	12·4%	12·4%	12·4%	12·8%	13%
„ „ „ polské	15·7%	15·9%	16·6%	16·9%	18%
„ „ „ německé	71·9%	71·7%	71%	70·3%	69%

Číslice tyto mluví příliš zřetelně: české vysoké školství vůbec skoro nepokročilo, za to znamenitě vyniklo vysoké školství polské, beztoho již dříve nad míru hýčkané. Celý náklad na vys. školství české stoupl pouze o 0·6% (vyjádřeno penězi pokud věnovány na vysoké školy r. 1899 činilo by to nepatrnou summu asi 31.000 zlatých), kdežto náklad na polské vysoké školy zvýšen o 2·3% (podobným způsobem podle rozpočtu 1899 by to činilo 120.000 zl.).

Ponižující postavení národa českého nebylo nikterak odčiněno, spíše bylo potvrzeno; neboť nesmíme při tom zapomínati, že těmito vydáními již prý učiněny přípravy pro založení druhé české university i druhé české techniky.

Universita česká, která má odchovati nové síly učitelské pro universitu moravskou, která má počet posluchačů více jak dvojnásobný proti německé universitě pražské, vyžadovala i na r. 1899 menšího nákladu nežli pražská universita německá. Professorů řádných na německé universitě v Praze bylo 65 na české jen 62; nadací a stipendií na německé fakultě filosofické bylo 4470 zl. na české pouze 3250 zl. Všech řádných professorů na rakouských universitách bylo 495, z těch bylo na polských 117 (23·6%), kdežto na české jen 62 (12·5%). Takové pokroky učinilo vysoké školství české za vlád nám příznivých.

Nejinak je tomu se školstvím středním a ještě hůře se školstvím průmyslovým. Za koaliční vlády v opposici domohli jsme se na př. od státu převzetí gymnasií v Čáslavi, v Novém Bydžově, ve Vysokém Mýtě, v Praze (na Malé Straně); za vlád nám příznivých pouze převzetí gymnasia v Opavě, zařízení gymnasia ve Strážnici a slíbeno v Prostějově. Za to Němcům za nejhorší obstrukce dostalo se státního gymnasia v Teplicích, na Kr. Vinohradech, na Smíchově nižší něm. gymnasium rozšířeno na vyšší (české ovšem také). Na česká gymnasia v r. 1895 bylo vydáno 1073 tisíc zl., v celé Cislajtanii na gymnasia vůbec 4287 tisíc zl. Bylo tedy ze všeho nákladu cislajtanského českým

gymnasiím věnováno 25%. Poměrně se to zdá dosti, ale nesmí se zapomínati, jak špatně vyvinuto je školství střední v Haliči, Bukovině, Krajině, Přímoří a Dalmacie. Lépe poznáme, že i tu nám nebylo rovnou měrou měřeno, když vezmeme veškeré země koruny České, připadalo totiž v Čechách na Moravě a ve Slezsku r. 1895 na česká gymnasia pouze 54·1% nákladů.

Jak znamenitě se nám vedlo za vlád pokoaličních nám blahovolných poznáváme z toho, že na r. 1899 bylo na gymnasia česká povoleno 1209·9 tisíc zl., což z veškerého nákladu cislajtanského (4989·6 tisíc zl.) činí 24·2%, tedy o 0·8% méně nežli za vlády Plenerovy! O něco lépe se nám vedlo při reálkách, poněvadž tam jsme byli dříve ještě více zkráceni. Jak se naše střední školství vyvinulo, opětně nejlépe poznáme z číselných přehledů. Pro usnadnění vycházíme od rozpočtu na r. 1896, který podstatně ještě sestavoval se podle usnesení koaliční vlády a uvádíme pak jen rozpočty na rok 1898 a r. 1899, v nichž teprve vychází na jevo plná přízeň vlád Badeniho a Thunovy.

Na střední školství v Cislajtanii bylo tedy podle zmíněných rozpočtů věnováno v tisících zlatých:

	r. 1896	r. 1897	r. 1898
na gymnasia v Cislajtanii	4421·2	4879	4989·6
„ „ v českých zemích	2008·5	2154·1	2204·2
„ „ s českým jaz. vyučov.	1107·7	1180·9	1209·9
„ realky v Cislajtanii	1752·1	1976·3	2082·3
„ „ v českých zemích	870·9	979·6	1035
„ „ s českým jazykem vyuč.	397·1	485·5	516·6
na střední školy v Cislajtanii	6173·3	6855·3	7071·9
„ „ „ v českých zemích	2879·4	3133·7	3239·2
„ „ „ s česk. jaz. vyuč.	1504·8	1666·4	1726·5

Přehledněji se nám to ukáže zase v procentech. Na české školy připadalo procent:

	r. 1896	r. 1898	r. 1899
na česká gymnasia v Cislajtanii	25 %	24·3%	24·2%
„ „ „ v českých zemích	55·2%	54·8%	54·9%
na české reálky v Cislajtanii	22·8%	24·6%	24·8%
„ „ „ v českých zemích	45·6%	49·5%	49·9%
na české střední školy v Cislajtanii	24·4%	24·3%	24·4%
„ „ „ „ v českých zemích	52·3%	53·2%	53·3%

Pokrok tu nelze pozorovati žádný nebo jen velmi nepatrný. Nejhůře je tomu při průmyslovém školství. Sestavíme dotyčná čísla v přehled zrovna tak, jako při školách středních. Rozdělíme podle vládního způsobu školy ty na jedné straně na umělecko-průmyslové a na průmyslové obory hlavní a na druhé straně školy pro jednotlivá průmyslová odvětví.

Na umělecké školy průmyslové a na školy hlavních odvětví bylo rozpočteno v tisících zlatých:

	r. 1896	r. 1898	r. 1899
pro celou Cislajtanii	1122·1	1212·9	1273·2
pro české země	527·9	553·4	603
pro školy s čes. jaz. vyuč.	228·5	239·7	256

V procentech se to zase vytkne jasněji.

Připadalo z celého nákladu na školy tyto s vyučovacím jazykem českým

	r. 1896	r. 1898	r. 1899
vzhledem k Cislajtanii	20·4%	19·8%	20·1%
vzhledem k česk. zemím	43·3%	43·1%	42·4%

Zde je patrné, jak české školy jsou zkráceny i jak se to za vlád nám blahovolných podstatně zhoršilo, zvláště pokud přihlížíme pouze ke školám v zemích českých.

Při školách pro jednotlivá průmyslová odvětví má se věc ještě mnohem hůře a jen proto tu můžeme pozorovati nepatrné ovšem zlepšení, protože je ten stav dosud tak zlý. Na školy tyto bylo pamatováno rozpočty tisíci zlatých:

	r. 1896	r. 1898	r. 1899
pro celou Cislajtanii	880·4	966·6	970·3
pro české země .	482·6	518·4	524·4
pro školy s čes. jaz. vyuč.	160·4	176·6	188·5

V procentech se to vyjadřuje přehledněji.

Na školy české jednotlivých odvětví průmyslových připadlo:

	r. 1896	r. 1898	r. 1899
vzhledem k Cislajtanii	18·2%	18·3%	19·4%
„ k českým zemím	33·2%	34·1%	35·9%

Při tom se nesmí zapomenouti dodatek, že těchto českých škol nepřibylo (německých ano!) a že tedy nepatrně vyšší ná-

klad na ně jen proto byl nutný, poněvadž byl na ně značnější nával žactva!

Pro obojí školy dohromady jeví se procentualní náklad na školy s českým jazykem vyučovacím takto:

	r. 1896	r. 1898	r. 1899
vzhledem k Cislajtanii	19·4%	19·1%	19·8%
„ k českým zemím	38·5%	38·8%	39·4%

Jak nepatrný to pokrok vůči neblahému stavu dosavadnímu!

Není potřebí ke mluvě hořejších číslic přičiňovati mnoho slov na výklad. Je tu bolestně patrné, že za vlád nám blahovolných pro české kulturní potřeby nebylo uděláno buď nic anebo velice nepatrná věc, porovnáváme-li totiž svůj stav s ostatními národy v Cislajtanii žijícími. Kdyby naši zástupci si z toho byli sami vydali počet a byli chtěli tyto poměry důkladně prostudovati, byli by musili se vší silou namáhati, aby se poměry ty pro nás napravily. Bohužel nestalo se tak!

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Posvátnost slovného státoprávnictví. Nutnost objasnění programu státoprávního a uvědomění jeho nesnází — Bláhová víra v zázraky s „hůry“ — Náš zahraniční romantismus — Mělkost výmluv mladočeských, jich pohozený pracovní a zásadní program — Žádostivost poslanců, aby se jim radilo; nejlepší radou poznání chyb spáchaných — Zanedbávání našich nejdůležitějších potřeb kulturních, politických, hospodářských i samosprávných; nečinnost poslanců v těch směrech; pomsta za to — Nečinnost, neupřímnost a nekázeň ve straně — Osudná vychloubavost neopportunní — Positivnost kritiky — Svornost lékem národním — Fořtův „sloup hanby“ na Blatensku — Zpátečnictví na Pražské radnici; všeobecné rovné volební právo do zastupitelstva Vídeňského; následky zvýšeného jízdného na pražských uličních drahách — Rozřešení uherské krise a společenství celní a bankovní — Szellova vítězství pobídkou Thunovi k jednání; chystaný jazykový zákon podle článku 14.

Další stíny z říše bázně boží — Schellovy knihy na indexu — Rub Kitchenerovy slávy.

U nás patrně musí se bez podmínky přísahati na jistá posvátná slova; těžkým hříchem národním již je uvědomovati si, jaký v těch slovech je obsažen smysl a jak dalece skutečnost sama svědčí či nesvědčí k těmto slovům. Takovým obřadným, posvátně nedotknutelným, je slovo „státoprávní“. Národ je povinen sice stále volati a se zapřísahati, že je státoprávním, ale běda, zeptá-li se kdo, co to znamená; otáže-li se snad i takový smělec opovážlivě našich vlasteneckých politiků, jak si představují uskutečnění těchto našich státoprávních tužeb, je zajisté již usvědčeným národním kacířem, nevlasteneckým pochybovačem a hned je tu již dosti těch, kteří jsou hotovi jej z národa vyobcovati. Zatím v soukromí nejčelnější politikové vládnoucí strany — v nestřežených okamžicích i zcela veřejně — v to státoprávnictví velmi málo sami věří a rozhodně ve všem proti němu jednají myšlením, řečí i skutky. To vše je dovoleno, jenom slovu samému se musí prokázati povinná modloslužebnost. Farizeové za časů Kristových nedovedli zdaleka tak znamenitě si upravovati své smýšlení a přesvědčení, jako to dokazují dnes naši různí politikové z povolání.

A přece máme již svrchovaný čas, abychom si nyní téměř po čtyřiceti letech složili jakýsi počet ze svých dosavadních státoprávních zápasů! Když dnes voláme po nezbytném vyjasnění našeho státoprávního programu a když podle pravdy si chceme přiznati, jaké jsou naděje na jeho splnění, patrně jsme se svou žádostí přišli asi o čtyřicet let pozdě, ale nelze přece jinak, nežli i takto pozdě zodpověděti si tyto otázky! Poukazovati ke všem obtížím v té příčině je povinností všech poctivých lidí, kteří nemohou a nechtí se sami pouze lichými fantasiemi oblouditi, nýbrž kteří by rádi zůstali na tvrdé, drsné půdě skutečnosti, o kterou se přece v politice jedině jednati může. To ještě neznamená odříci se státoprávního programu, když chceme věděti, co to je a jakými cestami se k němu dostati možno. Kdyby v řešení

takových otázek byl hrob státoprávnictví, rozhodně by to státoprávnictví pra za nic nestálo. Proto je snadnou věcí odmítnouti tvrzení „Samostatnosti“, že počínáním „nerealistickým“ je na vrub státoprávního programu připisovati chyby našich vládnoucích státoprávních stran. Vůbec byly proti našemu článku námitky „Samostatnosti“ velmi kusé a jen tak možné, že vyrvány byly jednotlivé věty z celého obsahu a nepodán pravý a podstatný smysl jeho. Když „Samostatnost“ viděla jen 37% Němců v království Českém proti státoprávnímu programu a neviděla při tom celé strany sociálnědemokratické, která přece v páté kurii odevzdala i v českých krajích přes 30% hlasů voličských, toto zajisté je přehlednutí osudné a těžko, velmi těžko vysvětlitelné. Rovněž nechtěla viděti „Samostatnost“, že pro svůj státoprávní program mimo svou vlast nemáme spojenců vůbec (Poláci a Slovinci jsou jeho naprostými odpůrci — alpští Němci jsou k němu více než lhostejni), že v naší vlastní domácnosti konservativní šlechta není státoprávní a že Mladočeši se prozatím státoprávního programu skutkem vzdali — když i ne slovy. Kdyby někdo těchto všech skutečností nechtěl viděti, provozoval by politiku pštrosí a že by to bylo realistické, nechtíti viděti, co všichni lidé zdravých zraků viděti musí zcela zřetelně, to nám nejde nikterak na rozum! — Proti takovým „počestným“ hlasům se ohražovati, které se ozvaly z „Radikálních Listů“, jakoby Mladočeši nyní provozovali politiku strany „realistické“, čili snad přidržovali se dokonce náhledů v tomto listě hájených, bylo by zajisté směšným počínáním. S takovým tvrzením patrně jen „Radikální Listy“ mohly se vytasiti a jen vůči těm čtenářům, kteří by snad nečetli nic jiného nežli jejich upřímně pravdomluvný list.

(Zabaveno.)

Také romantismus některých našinců spolehajících na zahraniční

pomoc je těžko omluvitelný. Za hranicemi nám stojí hospodářsky, vojensky a politicky nad míru vyspělé Německo, které si hledí zároveň úsilovně přízně ruské. Proti takovému nebezpečnému sousedu budeme přece nejlépe zabezpečeni, kdyby naše říše byla v sobě dosti silna. Německo s Ruskem dovedlo by se asi již nějak dohodnout, kdyby se vůbec jednalo o rakouskou kořist. Že bychom my Čechové při takové dohodě nepochodili dobře, to by si dovedl každý, kdo nechce býti úmyslně zaslepen, snadno vypočísti. Jenom pouhé zbožné přání nám namlouvá pošetilou illusi, jakoby Rusko pro nás chtělo a mohlo nasaditi své všecky síly; naopak Rusku by jen bylo nanejvýše vhod, ponechati Němcům ke strávení tak těžké sousto, jakým by jim zajisté byl národ český.

Nemůže nám tedy postačovati, aby se jen prohlásil státoprávní program, nýbrž nezbytné bylo by také poučiti lid, v čem spočívá a jak by se mělo k němu dospěti. Poněvadž dále je zřejmé, že za nynějších časů máme do uskutečnění svých státoprávních cílů cestu hodně dalekou, musí tu býti kromě toho program pro cíle bližší. Dosud aspoň theoreticky všecko jsme chtěli sázeti na jednu kartu, na státoprávnictví. — Výtka nyní často samými náčelníky mladočeské strany opakovaná, že prý není jen nynější postup kritisovati, ale že se straně musí říci také, jak by se mělo jednati jinak, je nad míru mělká i měli se páni poslanci důkladně zastyděti za taková slova. Kdo pak jiný se měl postarati o to, co a jak potřebí činiti nežli zastupitelstvo lidu k tomu povolané? Ale když se pořáde chce rada, ani o tu není nouze. Páni Mladočeši měli sami kromě státoprávního celý ostatní kulturní, hospodářský a politický program velmi dobrý, věděli kdysi dosti dobře, jak vzhledem k tomu programu potřebí pracovati, ano dovedli si získati celou svou činností nepokryté uznání a úctu u všech lidí soudných, i u svých odpůrců. Ale to již nyní je dávno minulým snem, program ten byl pohozen úplně, místo něho je tu pohodlnost, kaceřování, neomylnictví a svrchovaná neupřímnost k lidu. Sám předseda svobodomyslného klubu dr. V. Škarda je tak velice nedůtklivý ke každé věcné diskussi, že velkopansky vše šmahem odbývá slovy: „politice u nás chce každý rozuměti“. Ano p. dr. V. Škarda má zajisté pravdu: tak politice pro sebe dobře rozuměti, jak to umějí mnozí páni mladočeští advokáti a jiní zrovna již zrození politikové, toho napořád všichni sebe rozumnější a prohlédavější lidé nedovedou; k tomu potřebí je i něčeho více nežli jen rozumu a rozhledu! Ovšem také my té politice mladočeské dobře nedovedeme rozuměti, když se nám tolik namáhá namluviti, že byla vždy důsledně opportunistickou. To je úplná nepravda bez ostychu jen hlásaná.

Není tedy povinností ani úkolem tohoto listu, poučovati naši delegaci, jak si má vésti, ano považovali jsme to za jakousi všetečnost, předpisovati poslancům nějaké podrobné kroky. Ale když sami poslanci si rady žádají, není potřebí o to býti na rozpacích. Mladočeši rozhodli se dělati opportunní politiku, nepouštíme se tu ani do kritiky, zdali to bylo včasné. Ale jak dosud tento opportunismus prováděli? Hrozně! Prvně se pustili do české socialní demokracie a zdařilo se jim na tom poli tak dobře, že dnes jsou s nimi v nejúhlavnějším nepřátelství. Potom chtěli

honem nějaký kvapný úspěch a povedla se jim na to jazyková nařízení, která způsobila křížová tažení Němců proti bezbranným českým menšinám v uzavřeném území. Slibovali sice těchto menšin se zastati a jich utrpení vzdělanému světu evropskému veřejně vylíčiti, ale na toto usnesení klubovní prý se pak nedostávalo peněz (!). Tak dosud se Evropa o našem utrpení nedověděla. Nebudeme vzpomínati již těch hříchů, kterými se zvěčnili v říšské radě zrovna před pádem Badeniho, ale nelze nikterak pominouti toho, jak tento pád Badeniho nedůstojně dovedli snésti, jak se kasali proti Gautschovým nařízením i jak je pak s chloubou za úspěch bůhví jaký vynášeli. A co souditi o těch nedůstojných kejklech s rakouskouherským vyrovnáním, kde se hrozilo celní rozlukou Uhrám i naší vládě, na říšské radě však všecko šmahem tak přijímáno, jak si to jen vláda přála? Jak vysvětliti nekonečnou blamáži se státoprávní adressou a odpovědí odmítavou na ni, když vědělo se napřed, že věc jinak dopadnouti nemohla? Že naše úsudky nejsou podjaté, dokazují samy pravověrné listy strany, jako na př. „Jihočeské Listy", které nedůslednost tuto mnohem ostřeji kritisují. I sám poslední manifest svobodomyslného klubu (vydaný 12. února) neslibuje pražádnou nápravu, jelikož není naprosto upřímným oháněje se stále státoprávními frasemi, ačkoli jinak v listech strany se můžeme ustavičně do syta dočísti, že státoprávních ústupků jsme se nedomohli žádných a také tak snadno se nedomůžeme.

Na jiné věci se zapomínalo naprosto nebo si poslanci nevzali ani práci vyšetřiti stav našich nejnaléhavějších potřeb. Ustavičně se mluvilo sice o školství, o druhé české universitě a technice, o rozšiřování průmyslových škol odborných, ale aby se také v té příčině stal pokrok, na to patrně se zapomnělo. Ano vina poslanců jde tak daleko, že zrovna veliké úspěchy školské na veřejnost i na pohoršení Němců byly vyhlašovány, ačkoli jsme v té příčině od dob koalice skoro naprosto nic nepokročili! Laskavý čtenář se o té kormutlivé pravdě nade vši pochybnost může přesvědčiti ze zvláštního článku v tomto samém čísle uveřejněného. Tu mají naši zástupci ukázáno hned kus positivního programu, tam mohou nasaditi své úsilí, tím spíše, že zrovna opportunismus to velí. Podobně jako ve školství se nám vedlo i v jiných oborech. Jak se postaralo naše zastupitelstvo o četné hospodářské neodkladné nezbytnosti, kterak se přičinili o naši nezbytnou národní organisaci hospodářskou? Nekladli-li jí překážky, jistě nic pro ni nepodnikali. Teď ovšem na ně za to již pomsta kvačí. Nedočkaví zemědělci, živnostníci, učitelé a národní dělníci mají dosti již samých slibů, na které následují úplně opačné skutky, a organisují se sami vedle strany a snad i proti straně. Teď teprve rozpomíná se hlavní mladočeský orgán, že by mohl kromě planého politisování všímati si také životních potřeb různých tříd národních, ale přichází jednak pozdě, jednak je to nad jeho schopnosti, když se tím dosud naprosto nezabýval. — Jak jsme za opportunismu hospodářsky byli povznášeni z peněz státních, o tom kromě státních rozpočtů nejpěknější doklady poskytuje bída financí zemských. V rámci těchto úvah nedá se uvésti podrobný pracovní hospodářský program, jak by jej politikové naši měli na říšské radě i na zemských sněmech prováděti, ale snad se na-

skytne příležitost promluviti o tom samostatně, jako zde již učiněn částečný pokus v příčině našeho školství.

A kolik plodné práce mohlo se učiniti na poli politickém, správním a samosprávném. Ale tu narážíme na sám kořen všeho zla, na zapření všech zásad, kterými kdysi strana mladočeská proslula. Odvrženo bylo všeobecné hlasovací právo, ale ne otevřeně, jen zbaběle páni poslanci od něho odběhli, veřejně se k tomu nedoznali, ovšem také žádných důvodů pro tuto změnu smýšlení neuváděli. Zrovna tak dávána byla zbaběle v šanc moderní obecná škola, i není to zásluhou české delegace, že v té příčině se nestalo dosud žádného neštěstí. Proti centralistické vládě theoreticky horleno, ale centralismus vším úsilím byl podporován. Zemská svézákonnost měla býti pilířem, o který se většina na radě říšské jedině opírala, ale na sněmě nebylo projednáno ničeho a to především vinou poslanců samých, štítících se práce. K poučování politickému lidu se nemohlo přece také přikročiti, jak pak by bylo šlo tento lid potom všelikými neupřímnými hesly a nemožnými projekty mámiti? Nejhorším zlem bylo však, že žádný nechtěl nic dělati — důkazem toho, jak znamenitě byla vykonávána poslanecká povinnost při hlasování — že žádný nebyl za nic odpovědným, když něco důležitého pro celou stranu některý poslanec podnikl, prohlásilo se to za jeho vlastní soukromou záležitost, kdežto naopak každý poslanec o sobě se vymlouval, že on sám za nic nemůže, tím že vina celá strana. Ve straně pak byla svorná nekázeň, radikalnější členové nepřátelsky vystupovali proti rozhodnějším opportunistům ve straně, opportunisté táhli proti radikálům, ale doma při zavřených dveřích snad se obojí těmto svým povedeným kouskům smáli. Nyní, kdy již hoří půda pod nohama, dovedli hned i starý Ed. Grégr i pan dr. Fořt odložiti sešuntělý radikalismus a nabádati ke všeobecné tklivé svornosti národní.

Na jednu svou chybu si nyní upozornili poslanci sami; chlubili se příliš a docela nepoliticky svými úspěchy. P. Heřman Janda trpce si stěžoval, že se jde se vším hned na buben, že se všechno náramně chvástavě rozšiřuje, tak prý to bylo již s pověstnými dvaatřiceti požadavky za Badeniho a rovně s nynějšími šestadvaceti. Dodáváme k tomu, že zrovna tak a hůře bylo s jazykovými nařízeními. Ale víme, proč poslanci musili zrovna o svých úspěších tolik vytrubovati; byla to koncesse falešnému radikalismu a kletba neupřímnosti, která nedovolovala otevřeného přiznání k nastoupenému opportunismu a k obtížím, které tu bylo nutné překonávati.

Předešlým řádkům budiž dobře rozuměno! Výslovně jsme se vyhnuli všem rekriminacím, jestliže vytýkána řada chyb a nesprávností, nebylo nikde účelem toho zlehčovati, nebo snad pouze žalovati na poslance, ale úmysl je zřejmý, z chyb těch právě ukazuje se, co nezbytné je činiti a čeho dlužno se vystříci. Stalo se to kromě toho jen z toho důvodu, že stále se opakuje, jakoby kritika byla nemístná, když prý se nepovídá, kterak by se mělo jinak jednati. Právě takováto kritika nejjasněji ukazuje, co i jak potřebí napravovati.

Nyní, kdy konečně také nejširší obecenstvo prohlédlo všechny ony slabiny mladočeské politiky, co proti tomu strana sama podniká? Chce

vše léčiti svorností, národ si má svorně dáti líbiti všechny chyby svých politiků, všechnu jejich nečinnost, zapírání zásad i doznanou neschopnost k nápravě. Či to má býti naší spásou, abychom podle občasných výbuchů Národních Listů přešli místo Němců do obstrukce my? Patrně by pak asi již poslanci nebyli tak svorni, snad většina by pohodila i mandátem. Strana na zažehnávání rozkolu vybrala si zrovna „radikalnější" své náčelníky. Jak krásně se vyjímají poslanci dr. Ed. Grégr a dr. Fořt, když nyní vybízejí ke svornosti. Když ti pánové dovedou býti svorni se svými poslaneckými druhy, tu již horečka svornosti docela jistě tak silně postoupila, že právem se může žádati svornost celého národa!

Pan dr. Fořt šel ve svém horování pro svornost tak daleko, že na Blatensku již postavil národu českému „sloup hanby" a dospěl k tvrzení, „že národ český nezasluhuje jiného osudu než otrockého. Nechť skloní se pak — když totiž neudrží svornost — raději dříve než později v hrob . . ." Ovšem to vše jen tehdy, kdyby voliči se vyslovili proti Mladočechům, a to se stalo. Proč hned s takovými nejtěžšími děly do pole se vytáhlo, to hučí hrůzněji ještě než „marianská houfnice". Nyní již Mladočeši po své porážce na Blatensku nebudou míti naprosto žádnou zbraň proti nesvornosti v národě českém, když národ ten tak hned „položili do předčasného hrobu". Pěkně se ostatně vyjímá zrovna p. dr. Fořt jako apoštol svornosti, který má za sebou čerstvé afféry s presidentem Wohankou, s kolínskou volbou, s rakousko-uherským vyrovnáním atd. atd.

Kdyby však Mladočeši chtěli opravdu hledati „sloup hanby", našli by jich snad více, ovšem n e takových, aby se proto musil národ ukládati do hrobu raději dříve nežli později. Takový sloup hanby nalezli by na př. na naší pražské radnici. Tam politická bezzásadnost a l i b e r a l i s t i c k é z p á t e č n i c t v í bují opravdu k v e l k é n a š í h a n b ě. Pan starosta přijímá přelaskavě klerikální deputace jednoho dne, kdežto druhého dne jeho strana provádí náramně okatou demonstraci protiklerikalní, zneužívajíc k tomu nedůstojně Husova jména, ale v pokání za to vyzpovídá se opět p. dr. Podlipný Ebenhochovi ze svých hříchů. K tomu se pojí „čestná záležitost" pražského pivovaru se všemi zakladatelskými praktikami mnohých pánů obecních radních. Korunou všeho jsou „liberální" názory páně starostovy o hlasovacím právu do obecního zastupitelstva. Tady se vyjevil pravý duch nynějšího primatora. Následkem úpravy daně výdělkové zbaveni bývalí muži pětizlatoví svého volebního práva; říšská rada jim to právo částečně vrátila sníživši census na 4 zl. O totéž se jednalo na pražské radnici. Tam věc tuto dal zavléci pan purkmistr do komisse, aby ji pochoval. Nyní se mu zdá, že prý vlastně volební právo nebylo uskrovněno, nýbrž spíše rozhojněno, že prý se musí konati studie, zdali se nemá změniti obecní statut pražský v tom smyslu, aby se volilo tak jako v jiných obcích. Aby se této „svobodomyslnosti" porozumělo, musíme si připamatovati, že v Praze volební sbory první, druhý a třetí v některých obvodech si počtem voličů drží dosti dobře rovnováhu (ba druhý sbor někde má voličů více nežli třetí), zcela jinak je tomu ovšem na venkově. V Plzni na př. je v prvém

sboru voličů něco přes 90, kdežto ve třetím sboru je jich na půlčtvrta tisíce. A kdo rozhoduje v prvém sboru venkovských měst? Vedle několika málo četných boháčů především státní úřednictvo důstojností osmé třídy počínaje; úředníci mají tam zdrcující většinu. Kdyby tedy někdy vládlo se proti nám, mohla by si podle pana dra Podlipného vláda na nás vyzbrojiti první sbor v Praze, v němž by rozhodovali Němci (jakožto nejbohatší poplatníci) a vyšší úředníci, o kterých naše listy stále tvrdí, že jsou německé národnosti. Tak nás chce pan dr. Podlipný zde posilniti národně. Co však řekne teď náš primátor Luegrovu návrhu, kterým se zavádí všeobecné rovné hlasovací právo do zastupitelstva vídeňského? Bude také nyní Luegra kopírovati? Tohle přece p. dr. Lueger neměl svému krásnému kollegovi vyvésti, nyní po jeho odpovědi na dotaz o volebním právu! — Také mnohé sociální reformy se městské radě pražské povedly na veliký prospěch pokladny obecní. Míníme tu zvýšení jízdného na pražské obecní tramwayi. Z výkazů za měsíc únor t. r. vysvítá, že letos na každý kilometrový vůz (jede-li vůz totiž na vzdálenost 1 *km*) připadaly 4 osoby, kdežto loni jich bylo 5 a příjem z kilometrového vozu činil letos 22 kr., kdežto loni činil 23 kr.[1]) Dokázala tedy městská rada svým zvýšením jízdného, že se nyní méně jezdí, ale že také se docílí menšího výtěžku, tedy splnilo se, co v tomto listě v té příčině bylo hned předpovídáno.

V Uhrách rozšířili ministerskou krisi politickou popravou Banffýho; poraženou objevuje se zároveň ovšem Cislajtanie a v následcích toho celá říše. Celní jednota potrvá prozatím jen pět let, ale jednota bankovní má býti dodržena do r. 1910. Naše vláda i banka rakousko-uherská chtí však jen na touž dobu společenství cedulové banky, pokud potrvá celní jednota. Zdá se však, že i v tomto směru Maďaři zvítězí.

Poněvadž se v Uhrách podařilo opposici vyhoditi Banffýho, zamýšlí totéž také naše obstrukce s hr. Thunem a s celým jeho ministerstvem. Své těžké posice je si náš ministerský předseda vědom a hledí tomu buď ze své vůle nebo snad z vyššího příkazu předejíti a snaží se národní opposici německou všemožně usmířiti. Proto otáleno se svoláním sněmu království Českého, proto čekáno s toužebností na formulování národních požadavků Němců z Čech. Ale námluvy vládní zdály se býti úplně nadarmo. Ale hr. Thun se přece dověděl nějakým způsobem o přáních německých a hodlá je nyní podle svého rozumu přivésti ve shodu, aspoň nějakou, se stanoviskem českým na základě čl. 14. Míní vydati takovým způsobem jazykový zákon pro Čechy a říšská rada ať si jej pak přijme nebo spraví podle své chuti. Národní Listy proti takovémuto upravení sice na ostro střílejí, ale jich střelba nás nic nemate, střílely již na slepo proti Thunovi tolikráte a krutěji ještě, tak že v opravdivý jich boj nikdo nemůže věřiti. Spíše se zdá pravdě blízkým rozpoznání staročeských listů (Politik a Hlasu Národa), že Mladočeši na tak krutý a zásadní odpor proti těmto Thunovým záměrům nejsou připraveni. Jaký je ten zamýšlený jazykový Thunův zákon v podrobnostech, to je ovšem

---

[1]) Data dotyčná najde čtenář v „Politik" ze dne 10. března t. r.

dosud utajeno; že prý v něm je obsažena dvojí zásada nedělitelnosti země a rovnoprávnosti, ale to samo nic o sobě neznamená.

V Praze, 12. března 1899. *P.*

*

Knížete Bismarcka následoval brzy do hrobu i druhý kancléř obnovené říše německé, generál hr. Caprivi. Jako politik byl „úctyhodná prostřednost“, ale byl to voják v dobrém toho slova smyslu, muž poctivé vůle, oddaný a — mlčelivý sluha svého krále. Poněvadž kdysi přesvědčení a povinnost mu velely opříti se nezřízeným ochranářským požadavkům východolabských junkerů-agrárníků, kteří dominují v pruské sněmovně poslanecké: nový předseda její, šlechtic von Kröcher, nejen že se nesúčastnil pohřbu zesnulého, bývalého předsedy pruského ministerstva, ale nevěnoval mu ve svém až za hrob jdoucím záští s předsednického stolce ani sebe menší vzpomínky.

Poznaňský Schöffengericht — jakýsi druh okresního soudu trestního, složený z jednoho soudce učeného a dvou přísedících laiků — potrestal Poláka Schindlera za to, že popolštil jméno své v Szyndler, pokutou 150 marek, změnitelnou ve čtyřnedělní vazbu.

Index librorum prohibitorum obohacen byl o čtyřnásobný, vzácný přírůstek: spisy slavného dra. Schella. Tento theolog byl dávno všem zpátečníkům na trůnech biskupských více než nepohodlný a bohoslovci mnohých diecoesí nesměli vůbec navštěvovati würzburské university, jeho působiště. Když tamní biskup, von Stein, zdráhal se svou památku poskvrniti pronásledováním svobodně myslícího učitele, jehož činnost byla nejcennější námitkou proti tvrzení, že theologie, a to zvláště katolická, vůbec není věda, byl odstraněn povýšením na arcibiskupa mnichovského. Hlavní odpůrce Schellův, biskup Korum, odcestoval do Říma, ozbrojen četnými, kacířskými prý thesemi, vypsanými ze spisů Schellových; jak vidět, nejel bez výsledku. Krise sama propukla, když tři kandidáti kněžského posvěcení prohlásili, že „na základě učení Schellova ve věčnost pekelných trestů nevěří a tudíž jí také učiti nemohou“. Podrost bojuje zde s velikým lesním obrem; podlehne-li tento, pak definitivně rozhodnuta bude otázka po vědeckosti katolické theologie v její neprospěch.

Presidentem francouzské republiky byl po náhle zemřelém Faurovi zvolen předseda senátu Loubet: mutatis mutandis a omissis omittendis lze o něm říci asi to, co jsme před chvíli o zesnulém Caprivovi řekli.

V Anglii vítěz omdurmanský jest opět hrdinou diskusse. Předně se mu vytýká barbarský způsob, jakým před započetím tažení proti Sudancům doplnil své vojsko. V Kahýře byla uspořádána pravá honba na všechny černochy schopné nositi zbraň, a na venkově stejně nezákonným způsobem přečetní fellahové vyrváni byli ze středu svých rodin a vísek, vřaděni pod prapory anebo přinuceni za úžasně bídnou mzdu pracovati na stavbě dráhy, jež Kahýru spojovati bude s Chartumem, určeným znovu povstati z rumů. Pak se ukazuje, že dobyl svého vítězství nejen svými organisačními a strategickými schopnostmi, ale i obratnou válečnou lstí. Dervišové hodlali totiž udeřiti na opevněný tábor jeho v noci. Tomu ovšem hleděl Kitchener za každou cenu zabrániti, a věru že měl proč.

Dle nedávného líčení jednoho anglického dopisovatele nelze sobě nad podobný noční boj tak hned něco hroznějšího představiti. Rachocení pušek a hukot děl, povely a signály důstojníků, divoký pokřik útočícího nepřítele, sténání raněných a chrapot umírajících, kletby s modlitbami, to vše mísí se v tak děsivý ryk, že i nejstatečnější mužové klesají na mysli. Zmalátnělost a nepořádek vkrádá se do řad, v černé tmě, prorývané jen bleskem střelby, jednotlivá oddělení pálí do sebe místo na protivníky, a poněvadž v boji muže proti muži afričtí bojovníci díky své obratnosti často nad evropskými sbory vítězí, hrozilo angloegyptskému vojsku vážné nebezpečí, že smeteno bude do Nilu a Kitchener že skončí tak jako Hicks paša. Anglický vojevůdce, tuše tento záměr, dal svými zvědy donésti chalifovi zvěst, že sám v noci na město jeho útok podnikne. Připraveno jsouc k boji na život a na smrt vojsko Kitchenerovo strávilo hroznou noc, plnou nejistoty, než lest se vydařila, dervišové útoku nepodnikli. Jak se rozednilo, dělostřelci britští na rozkaz vrchního velitele namířili děla na kopuli kryjící hrobku mahdiho v Omdurmanu a rozstříleli ji. Dervišové, na nejvýše rozvášněni rozbořením mausolea, se zoufalou statečností se vrhli na anglické šiky. Maximova děla a lydditové pumy v krátkém čase vykonaly svou úlohu, a když ve vhodné chvíli anglické vojsko přešlo k útoku, zdecimované pluky dervišů nemohli odolati. Chalif spasil se útěkem a vítězný generál vniknuv do Omdurmanu, rovnou cestou bral se k hrobce předchůdce jeho. Vstoupil sem přes mrtvoly strážců nechtících dovoliti, aby noha nevěřícího znesvětila posvátné místo . . .

Mnohým příliš svědomitým anebo příliš rytířským Britům se obelstění chalifa sice nelíbí, však proskakují zprávy, které jsou ještě méně vítězi ku prospěchu.

Kitchener dal totiž před bitvou vojínům svým rozkaz, aby poraněné derviše hned na bojišti pobíjeli a katanskou prací byly pověřeny jisté oddíly, které hned po bitvě svědomitě vykonaly úkol svůj. To není zrovna opatření, které by se srovnávalo s tím, co Kitchener jako mladý hoch slýchával s kazatelny ve vesnickém kostelíčku svého západoirského rodiště. Válka jest ovšem kruté řemeslo a bezohledný generál mohl se právem odvolávat na známou okolnost, že opětovně v minulých srážkách četní ranění derviši tvářili se mrtvými, aby pak, pojednou se vzchopivše, povraždili řadu nic netušících vojáků a ošetřovatelů, sbírajících raněné po bojišti; však nepopíratelnému nebezpečí bylo by se dalo zajisté jinak předejíti, než pobitím ubohých fanatiků.

Jestli že již toto jednání málo se shoduje s tím, co očekáváme při vedení války od vzdělaných národů, tož docela ve stylu toho, co v Anglii se dělo po restauraci Karla II. a po porážce poslední jakobitské vzpoury za Jiří II., jest zvláštní směsice obřadností a příšerností, kterou Kitchener provedl s balsamovanou mrtvolou mahdiho. Několik dní po bitvě, když dopisovatelé evropských listů a anglické oddíly vojenské byly se vypravily stíhati chalifa, uprchlého na jih, hrob prorokův otevřen byl u přítomnosti sirdarově a jeho štábu. Mrtvola zcela zachovaná byla na nosítkách před tváří všeho egyptského vojska nesena až k Nilu a odevzdána veliteli tam kotvící lodice dělové s rozkazem, aby ji dal spáliti a popel naházeti do řeky, což také doslova bylo vykonáno. Hrobka

srovnána se zemí. Jest to nejhorší potupa, jakou lze vymysliti na úkor moslemína, neb spálením tělesných ostatků naprosto se znemožňuje duši, aby kdy předstoupila před tvář Allahovu. Hlava mrtvoly useknuta a odevzdána synovci generála Gordona, před lety rukou madhistů v Chartumu zhynuvšího, kdežto nehty někteří důstojníci prý si vzali na památku! Obránci Kitchenerovi ovšem na to ukazují, že kultus mahdiho měl v duši jeho následovníků, — ba což zajisté jest velmi významné, i v nitru mnohých egyptských vojáků — tři hluboké kořeny, navzájem se proplétající a sesilující. Politicky se jevil mahdi jako vítěz nad Evropany a Turky, v Egyptě vládnoucími, uvědomělejším moslimům srůstal s Allahem a Muhammedem v islamskou obdobu Trojice a u té veliké části Sudanců, v jichž mysli pod slabým muhammedánským nátěrem bují silná vrstva povšechně afrického pohanství, byl také velikým fetišem. Hrob jeho byl vítězným pomníkem domácí neodvislosti, jakousi místní Mekkou a zároveň fetišem prvého řádu; politické tužby, tajemné zkazky a primitivní, naděje plná víra spřádaly se kolem báně jeho hrobky v tak silnou duchovní moc, že tak dlouho dokud stála, vždy bylo se co báti, že vznítí v nevyzpytatelné duši domorodců novou krvavou vzpouru. Proto prý bylo třeba otevřením hrobu vyvrátiti rozšířenou domněnku, že Allah proroka z něho vzal k sobě do nebes, a dokázati, že byl pouhým podvodníkem. To by se bylo dalo dokázati jinými, méně strašidelnými prostředky. Takto měli by ředitelové kolleje Gordonovy, založené vítězem pro rozsévání vzdělanosti mezi Sudanci, uvažovati o tom, zda prvním žákem ústavu toho neměl by být — jeho zakladatel. *J. M. P.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, ŽIVNOSTENSKÉ A OBCHODNÍ: Jihočeské obilí jako konkurent obilí amerického a ruského v severních Čechách — Možnost zdokonalení rolnické výroby a výhodnějšího odbytu produktů zemědělských — Hospodářská družstva v Německu, Francii, Dánsku atd. a v Čechách — Drobná práce našich hospodářských korporací — Potřeba středních článků v naší hospodářské organisaci — Zemědělské komory ve Francii — „Spolek proti přepychu" — Přepych jedním z ničitelů národního blahobytu — Historie pražského průmyslu granátového — K čemu užívají výrobních přebytků průmyslníci němečtí — Exportní banka a usazování se našich obchodníků v cizině — Exportní akademie — Průplavní projekty v Uhrách a v Předlitavsku.

Počátek potěšitelného obratu lze spatřovati v obilním obchodě jihočeském. Síť lokálních drah, v poslední době po českém jihu zbudovaných, umožnila krajům těm snadnější odbyt produktů zemědělských. Vzdálenější odbyt je však, jak známo, možný jenom s druhy nejlepšími, a v tom právě způsobil drsný český jih, hodící se domněle dosud jen pro brambory, obilníkům největší překvapení: vhodným výběrem semen, lepším obděláváním půdy a pečlivějším čistěním a tříděním obilí dosáhli četní větší rolníci a statkáři jihočeští takových kvalit, že jihočeský ječmen a žito vytlačuje mimo nadání ruskou a americkoněmeckou konkurenci z okresů severočeských a že se dokonce stává zbožím exportním.

To je v neúrodném jihu, ale není kraje v Českém království, v němž by stejným způsobem nedal se výtěžek polního hospodářství zvětšiti a zlepšiti o znamenité procento, které by úhrnem obnášelo desetkrát více než činí celá pozemková daň v království. V Německu obnáší ku př. průměrná úroda řepy na jednom hektaru půdy asi 320 metr. centů, u nás jen 220 m. centů, a německá řepa jest nadto jakosti značně lepší,

takže v Německu vyrobí se z hektaru půdy 41·7, u nás jen 27·1 metr. centů cukru, tedy v Německu o plnou polovici více. I půda tedy vrací dosti svědomitě kapitál a práci jí věnovanou.

Také zpeněžení zemědělských výrobků je v Německu daleko výhodnější než u nás. Kdežto v Čechách rolnictvo dalo si vyrvati veškeren obchod s obilím, senem, vejci, peřím atd., rolníci němečtí organisují s neobyčejným úsilím společný přímý odbyt svých plodin konsumentům a hledí emancipovati se od prostředkovatelského obchodu. Německo oplývá dnes mlékárnami rolnickými, jichž má nyní přes 2000 (Čechy 20!) a které jsou organisovány ve svazy a ústřední společenstva, ano hrozí tam již v tom směru nadvýroba; také v Dánsku, Irsku a Americe společenstevní mlékárny nadmíru se rozmnožují.

Od let 90tých přibývá mlékáren převážně v těch krajinách německých, kde převládají malé statky. 562 mlékáren, spojených ve všeobecném svazu offenbašském, mělo v r. 1896 celkem 39.766 členů a zpracovalo 673 milionů litrů mléka, každá tedy denně průměrem 33 hektol.

K mlékárnám, které vyžadovaly zhusta složitého strojního zařízení, připojovaly se velmi často rolnické pekárny a mlýny, leckdy i na parní pohon zařízené. K tomu pojí se družstva vinařská, dobytkářská a jateční, mezi nimiž jsou podniky s milionovými obraty, družstva ovocnářská a zelinářská, chmelařská a tabáková, družstva pro odbyt vajec, pro přejímání veřejných dodávek atd.

Ve Francii celé dvě třetiny chleba vyrábějí se společenstvy mlynářskými a pekařskými, v Anglii organisují dráhy železné a konsumní spolky dělnické přímý styk rolnictva s konsumenty městskými a zřizování družstev zemědělských, také v Dánsku, Holandsku, Švýcarsku, Rumunsku i Rusku sdružování zemědělské dosáhlo již znamenitého rozkvětu nebo aspoň se organisuje.

Naproti tomu jest v celém obvodu českého odboru rady zemědělské v král. Českém pouze 21 rolnických družstev nákupních a prodejních, 20 družstev mlékařských, 5 ovocnických, 3 strojní, zřizuje se několik družstev lnářských a existuje 1 družstvo zelařské.

Shrneme-li tedy v jedno všechna pozorování, nesmíme si tajiti, že vychvalovaná pokročilost našeho zemědělství jeví se spíše v lepším školním vzdělání, ve zvětšeném konsumu, jaksi v poměštění, avšak daleko méně již v technice zemědělské a dokonce ne v organisaci odbytové. Tu zbývá velmi mnoho činiti všem našim korporacím hospodářským, zejm. radě zemědělské i zřízenému zemskému jub. fondu úvěrnímu ku podpoře malovýrobců zemědělských. Český odbor rady zemědělské bude také na podzim pořádati v Praze mlékařskou výstavu a činiti pokusy se strojenými hnojivy, dal podnět ke zřízení společného svazu mlékáren a vůbec zahajuje „drobnou práci“ hospodářskou, cennější a ve svých účincích prospěšnější, než reklamní dlouhodeché petice a pamětní spisy jiných korporací, tvořící jen „cenný materiál“ ve spisovnách ministerských.

Jedno bychom podotkli: zdá se nám, že od malých hospodářských spolků venkovských, většinou živořících, až k zemědělské radě pro království (resp. pro české a německé okresy) je přec jen velký skok a že by bylo potřebí organisací středních, krajských, tím více, čím detailnější

stává se právě působnost korporací zemědělských. Decentralisace komor obchodních se ku př. právě v drobné agendě dobře osvědčuje (pro větší práce bylo by užší spojení ovšem zcela na místě).

Také ve Francii má se dle poslední předlohy vládní v každém arrondissementu zříditi komora zemědělská, do které však má příslušeti volební právo nejenom majitelům a pachtýřům hospodářství, nýbrž i učitelům hospodářských škol a dělníkům, nejméně dvě léta výhradně při zemědělství zaměstnaným.

V Jistebnici založen byl k podnětu Alf. Šťastného spolek proti přepychu. Správně ukázal p. Šťastný, že, chceme-li přijíti v lepší poměry, musíme začíti u sebe, že pomoci od jiných činitelů můžeme právem tehdy se dovolávati, jestliže i sami konáme, co k povznesení svému učiniti můžeme. A přepychu, t. j. všeho zbytečného, jest u nás věru dost. Kdo by hleděl jen na ono množství spolků, které pod všelikými tituly pěstují vlastně jen zábavu, uniformu, prapor a jinou parádu, na nepoměrné množství hostinců, v nichž tolik lidí tráví celé večery dlouho do noci, na nesčetné taneční zábavy, síně zpěváků, průvody a slavnosti, jež obrovskou většinou připadají právě na třídy, nynějšími poměry hospodářskými skutečně nebo domněle tísněné, skoro by se tázal, jakým právem se smí mluviti o otázce agrární, maloživnostenské a maloobchodnické, nejsou-li všechny ty stíny, o nichž mluví statistika, jež spatřujeme na rozích ulic a o nichž sem tam dočítáme se v novinách, vlastně jen nahodilými výjimkami v celkovém hospodářském blahobytu, jen tmavší čarou v celkovém jasu života společenského!

Poohlédněte se po oněch tisících spolků hasičských, veteránských, zábavních, „podporovacích" a pod., odkud rekrutují své členy, otažte se hostinských, kdo plní jejich místnosti, na kterých plesích se spotřebuje nejvíce nápojů i potravin, proberte řady průvodů a slavností „národních" — z jakých tříd to všechno se bere, kdo tak neúčelně plýtvá svým důchodem i kapitálem. Vždyť právě mnohost takovýchto zjevů dokazuje, že by bez „mass lidových" nebyly ani možny! A rubem obrazu jsou pak zastavárny, dluhy, neplacení věřitelům, konkursy a bída při každém sebe menším otřesu odbytu, neúrodě a pod. Extrém za extrémem!

Zvykněte městského malovýrobce nebo maloobchodníka na životní míru, jakou musí zachovávati učitel, professor a nižší úředník, a položili jste v pravidelných případech základ k jeho bohatství nebo aspoň upevnili jeho hospodářskou existenci.

Zajímavou obžalobu vrhli v té příčině klerikální Řemeslnicko-živnost. noviny pražským zlatníkům. Kdo zkazil velkolepou druhdy výrobu a odbyt světoznámého českého zboží granátového? Zlatníci hádají tu na majitele polí granátových (že lacino dávali granáty), tu na brusiče (že špatně brousili), na obchodníky s granáty (že mnoho stále slevovali na zboží a že dávali na dluh), na židy (že chtěli jen laciné hotové zboží), na vládu (že výrobu domácí nepodporovala) a na Ameriku, že uvalila veliká cla na všecku výrobu z Evropy tam docházející. Ale hlavní, obzvláště původní vinu mají na úpadku v oboru svém jen sami zlatníci ve směru mravním, odborovém, živnostenském, i také občanském. Vedl se život přímo nezřízený; když zlatník vydělal denně deset zlatých (a to

byl výdělek téměř pravidelný), jistě o něco více ještě spotřeboval. Dělaly se pak dluhy, které se neplatily, nedbali o umělecké nebo aspoň řemeslné provedení, začali zasazovati granáty do stále horšího kovu, „až z toho vzácného umělého průmyslu v Čechách zdomácnělého udělali trhovinu praobyčejnou, téměř bezcennou, pro každého vesnického kramáře k prodeji způsobilou, ale pro vážný a vznešený obchod nedůstojnou.“

A následky? Zboží bylo přímo násilím vypuzeno z obliby obecenstva našeho i z velikého trhu zahraničního, většina zlatníků pozbyla úplně samostatnosti a pražská obec neměla snad ani dost míst metařských, lampářských a sluhovských, aby byla všechny pokleslé příslušníky staroslavné živnosti zlatnické zaopatřila. Ale ovšem mluví-li se nyní kdekoliv o úpadku řemesel „vinou velkokapitálu výrobního neb obchodního“, neopomene se uvésti také bývalá sláva a nynější úpadek pražské živnosti klenotnické.

Jest zásluhou obchodní komory Pražské, že zřízením vlastní odborné školy zlatnické v Praze pečuje s úspěchem o umělecké povznesení dorostu klenotnického a zlatnického, které zjedná snad českému granátu opětně jeho světovou pověst. Konsulát chicagský oznamuje, že cennému zboží granátovému opět kyne výhodný odbyt, i na Rusi, ve Švédsku a jinde došlo by v uměleckém a solidním provedení obliby. Škola zlatnická v Praze i veřejná soutěž nedávno umělecko-průmyslovým museem v Praze vypsaná vynesla na povrch tak skvělé vzorky, že by při dnešní žízni uměleckého průmyslu po vkusných novotinách muselo zboží dle nich v massách na trh hozené rázem dobyti odbytu světového. Ale ovšem, naši živnostníci se rozhoupou, až jim nějaký čiperný žid-obchodník otevře oči. Že bude pak opět pozdě starati se a zápasiti o odbyt s firmami u odběratelstva již zakotvenými, je vedlejší; bude se však opět naříkati, uváděti v pohyb parlament, sněm, komory, žurnalistika.

Toť malá historie jednoho maloprůmyslového odvětví českého, ale našla by analogických příkladů v každém kraji a v mnoha odborech. Pokud řemeslo má zlaté dno, tedy bezstarostnost, přepych a utrácení, sahající i nad tučné výdělky, pak znevažování odběratelstva, kažení zboží a snižování cen. Otřesení odbytu, cizí konkurence a jakákoliv jiná příhoda učiní „z bujného města a bezstarostného město pláče a bídy“, jak praví se v historii o jiném domácím českém průmyslu, humpoleckém soukenictví. A zatím co naši výrobci bývali pověstni noblesou, s jakou marnotratně vyhazovali sta a tisíce, zatím co bohaté a výnosné trhy bývaly pro řemeslnické kavalíry jakoby posvícenskými hody, kde se, jak venkovské tradice praví, zapalovaly dýmky zlatkami a desítkami, kdežto výroba zůstávala pořád na témž stupni primitivním — přetvořovali konkurenti němečtí z neúrodných hor severočeských zanikající a levně zakupované mlýny na mechanické tkalcovny, jiní zaváděli parní pohon a moderní stroje, starali se o odbyt cestujícími doma i v cizině, a tak naproti zmírajícímu maloprůmyslu našemu stál tu znenáhla vyspělý mohutný velkoprůmysl liberecký, brněnský, krňovský a j.

Potřebí tedy ne pouze chleba, ale i slova, nejen hospodářského zlepšení, ale i vnitřního zdokonalení, blahobytu právě tak jako vzdělání a mravnosti!

Projekt exportní banky padl prý již nadobro. Vídeňští páni dobře porozuměli svému prospěchu. Oni dají kapitálu 2½ milionu zl., stát nechť jim dá také tolik jako subvenci; ročně 250.000 zlatých. To zdálo se příliš mnoho i vládě, která neměla nadto záruky, že by podnik sloužil skutečně ne pouze obchodním prospěchům několika jednotlivců, nýbrž celku.

Mají prý se tedy raději hmotně podporovati mladí vzdělaní a energičtí obchodníci, aby se mohli usazovati v tržištích cizozemských, zejm. zámořských. V budoucnosti má se tu hleděti zvlášť k absolventům vídeňské exportní akademie, kteří i jinak budou účastni všemožné podpory státní. Je v našem zájmu národohospodářském, aby přečetní absolventi našich vyšších škol obchodních akademie této vyhledávali co nejhojněji.

V Předlitavsku neobyčejným dojmem působila zpráva, že pionýrský plukovník Schnerch vypracoval úplný projekt průplavu od Rjeky přes Blatenské jezero k Prešpurku, jejž předložil oběma vládám, a o němž vyjednává již s obcí Prešpurskou. Technické obtíže jsou prý při tomto projektu nepatrné, náklad není nepřiměřený.

Nehledíc k té vadě projektu, že průplav, má-li vyhovovati Maďarům, musí jíti ne k Prešpurku, ke hranici předlitavské, nýbrž k Budapešti, má projekt veliký význam hospodářský i politický také pro Předlitavsko. Kdežto u nás delší souvislé vodní dráhy vnitrozemské dosud není, mohly by Uhry, spojené v centru svého obchodu vodní cestou s mořem jaderským, vyvážeti své plodiny a dovážeti své potřeby průmyslové ze západních zemí evropských zcela nedvisle od Předlitavska a laciněji. Byla-li by pak zřízena na hranicích rakouskouherských celní čára proti tovarům našim, znamená to pro náš průmysl téměř úplnou ztrátu uherského odbytiště, neboť bychom v Uhrách při dražším transportu a stejných clech se zbožím anglickým, německým a j. konkurovati nemohli. Ovšem vyvážejí také Uhry k nám množství plodin hospodářských (roku 1896 za 341 milionů zl.), ale jim bude vodní cestou odbyt na západ usnadněn, kdežto našemu vývozu průmyslových výrobků do Uher (roku 1896 za 385 milionů zl.) výhod nepřibude.

Dosah tohoto projektu, který beze vší pochyby proveden bude — když pro nic jiného, aspoň jako opětný pokrok v odpoutání od Rakouska — u nás patrně byl pochopen: 10 dní po této zprávě oznamovaly noviny, že vláda udělila povolení k přípravným pracím technickým pro splavný průplav od Dunaje k Budějovicům a pro kanalisování Vltavy od Budějovic ku Praze. *S.*

*

SOCIÁLNÍ: Pracovní úřad v Rakousku — Vyšetřování o poměrech hornictva ostravsko-karvínského a o poměrech dělnictva v domáckém průmyslu — Výroba domovní, její theoretické výhody a praktické vady pro dělnictvo — Poměry dělnictva — Dělnické stávky v Rakousku 1897 — Stávka tkalců v Náchodě — Protestní schůze pražského dělnictva proti zvýšení taxy nemocniční a cen lázeňských — Zřízenci pražských elektrických drah — Drážďanský rozsudek a k čemu slouží justice — Agrární hnutí v Rumunsku — Předloha proti podvratu v Italii — Mezinárodní socialistický sjezd v Paříži 1900.

Z nových orgánů hospodářskosociálních, loni v Rakousku zavedených, dosud poměrně největší horlivostí vykazuje se pracovní úřad a poradní sbor pracovní. Kdežto rada zemědělská k meritornímu jednání téměř ani se nedostala a rada průmyslová jen liknavým chodem probírá se dlouhými

řečnickými výkony svých členů, pracovní rada se svými subkomitéty s čilostí u našich úřadů a poradních sborů vzácnou chápe se úkolů nejrozmanitějších.

Tak výbor pro vyšetřování báňských poměrů usnesl se, aby byly především co nejdříve zjištěny důkladně poměry báňského dělnictva v revíru ostravskokarvínském a již v nejbližší schůzi sestaven býti má přesný plán vyšetřovací. Jinému výboru přikázáno zavésti vyšetřování poměrů domáckého dělnictva prostřednictvím ankety, a sice nejprve pro konfekční výrobu šatstva a prádla. Dotazem u obchodních a živn. komor mají se zjistiti střediska těchto odvětví domácké výroby v Rakousku a vyžádati spolu návrhy na povolání expertů z kruhů podnikatelských, prostředkovatelských i dělnických. Anketa má se konati již v dubnu a sice prozatím ve Vídni, má býti veřejnosti přístupna jen s obmezením, výslech expertů má se díti odděleně dle jednotlivých kategorií. Pracovní úřad má tak pro Rakousko způsobem anketárním provésti to, co podniká „spolek pro sociální politiku“ způsobem monografickým pro Německo.

Práce nad míru záslužná. Ve všech skoro učebnicích národního hospodářství zaujímá líčení příznivých stránek domáckého průmyslu dosud tak široké místo, že téměř vyvažuje stíny, jež tytéž svědomité učebnice o této formě výrobní uváděti jsou nuceny. Máť domácký průmysl, jak bystře vystihl Stieda, pro národního hospodáře v sobě cosi okouzlujícího a zdá se jakýmsi ideálním rozřešením rozporu mezi životem výdělkovým a rodinným.

Práce domácká je prací v rodině: rodiče a děti, manželé nejsou od sebe odloučeni, otec může vésti vychování dětí, matka obstarávati domácnost, děti jsou pod dozorem rodičů. Doba pracovní jest svobodná, dovoluje střídání s jinými pracemi, nevyhledává nepřetržité pozornosti jako u strojů v továrně, nepodléhá kontrole dozorců. Způsob práce jest jednoduchý, užívá se nesložitých nástrojů a náčiní nebo jen malých strojů, výkony pracovní nejsou zpravidla tak jednotvárné, mechanické, jako v továrně následkem pokročilé dělby práce, nýbrž rozmanitostí a často umělostí svou činí větší nároky na duševní činnost a vynalézavost dělníkovu. Dělník provádí zpravidla celý výrobek, ne pouze — jako dělník tovární — jisté úkony ve velikém celku dělnictva k práci sdruženého, a práce jeho poskytuje mu většího uspokojení a radosti. Na venkově dopouští domácká výroba střídání s pracemi polními, není při ní hromadného soustředění lidí různého stáří a pohlaví v jedné budově a pod železnou disciplinou tovární, lze při ní, je-li potřeba, užiti všech sil rodiny, k práci schopných způsobem, jejich individualitě přiměřeným, a zvýšiti tak výdělek rodiny, aniž by se rušila zároveň, jako při práci tovární, její souvislost a společenství.

Zkušenost učí však, že vysněný tento ideál školský ve skutečném životě nabývá zcela jiné podoby. Čím více pozornosti věnuje theorie i praxe vyšetření poměrů v domáckém průmyslu, tím více stínů a tím méně světla shledává se v této formě výrobní. Rozrušujíc daleko více než sama velkovýroba tovární doménu starého řemesla cechovního, vrhá tato forma výrobní zároveň pracovníky své v postavení daleko bídnější než je u dělníků továrních, vymykajíc se místní rozptýleností svou a mnohostí

forem ochrannému zákonodárství dělnickému a dopouštějíc namnoze poměry, ne valně se lišící od otroctví starověkého.

Každý ze světlých bodů domáckého průmyslu je spíše jen theoretickým lícem skutečného stinného rubu práce domácké.

Výhody jsou skoro jen na straně zaměstnavatelů. Zaměstnavatel může zaříditi s malým kapitálem podnik značné velikosti, jelikož ušetří nákladu na budovy, místnosti (nájem), osvětlování a vytápění, nákladu na opatření, udržování a doplňování strojů hybných, transmisí, strojů pracovních. Nemusí prováděti v dílně ochranných zařízení, ani platiti příspěvků na úrazové a nemocenské pojištění dělnictva, ujde mnohem snáze přiměřenému zdanění, protože počet jeho dělníků a tím rozsah jeho závodu jednak se mění, jednak vůbec není znám, leč jemu samému.

Roste-li odbyt zboží, dá se výroba zvětšiti bez nákladů na nové zařízení strojní, na budovy atd., k nimž musí se odhodlati továrník; podnikatel přidělí prostě víc práce svým dělníkům, kteří doma prodloužením denní doby pracovní, nedbáním klidu nedělního, přibráním členů rodiny k práci všemožně se přičiní, aby příhodné situace ku zlepšení výdělku všestranným napjetím sil využitkovali. I rozmnožení počtu dělníků nepotkává se s většími obtížemi, než kdyby bylo nutno starati se o jejich umístění v továrně.

Naopak klesá-li odbyt, obmezí podnikatel snadno počet dělnictva domáckého nebo vydá mu méně práce. Risiko špatného odbytu nese dělník, jemuž hrozí při každém obratě v konjunktuře zmenšení či úplná ztráta výdělku.

Pro dělníka „práce rodinná“ znamená byt, který je zároveň dílnou, v němž výpary lidských těl mísí se se zápachem materiálu, barviv a j. příprav a který je přeplňován odpadky surovin, prachem při mnoha výrobách mocně se vyvinujícím, nářadím obytným a výrobním.

Nesoustředěnost dělníků, jaká zde jest naproti továrnám, má v zápětí nemožnost koalicí, jednotného postupování dělnictva v otázkách mzdových a vůbec pracovních a staví osamoceného dělníka jednotlivého naproti mocnému podnikateli. Následkem toho jsou mzdy stlačovány na tak nízkou úroveň, že nelze ani pochopiti, jak při nich dělník může býti živ. Každé klesnutí konjunktury mívá v zápětí další a další snižování mzdy, která jest pravidelně o $^1/_3$ menší nežli mzda za tytéž výkony v továrně.

Součinnost všech členů rodiny při výrobě, myšlená v theorii pouze při nadobyčejném návalu práce, stává se pro nízké mzdy pravidelnou nezbytností; celá rodina vydělá sotva tolik, nač před tím stačil výdělek muže samojediného. Zaměstnávání dětí hned od útlého mládí (od 6, 5 ano 3 let) při práci rodičů na úkor tělesného rozvoje a školního vzdělávání je nejpříkřejším kontrastem domnělého patriarchálního spolupůsobení při práci rodiny.

Pracovní doba jest u domáckého výrobce neobmezena. Domácí tkalci v okresu moravskotřebovském pracují průměrem 14, $17^1/_2$ až 19 hodin denně, od 4 až 3 hodin ráno do 10 až 11 hodin večer.

Dle toho jest pak též strava a veškeré ostatní živobytí těchto pariů světa průmyslového.

Vláda již r. 1895 chtěla pokusiti se o jakousi úpravu a ochranu

dělnictva domáckého; po čtyřech létech začíná se teprv se zjišťováním poměrů.

Pracovní úřad vydal právě též statistiku stávek v Rakousku v r. 1897. Úhrnem bylo u nás 221 stávek v 819 závodech s 34.835 stávkujícími dělníky, z nichž 2069 bylo propuštěno, 610 opustilo práci dobrovolně a 1497 dělníků bylo na místě propuštěných nově přijato. Proti roku předchozímu se 294 stávkami v 1403 závodech se 36.114 stávkujícími ruch stávkový v roce 1897 dost značně klesl, ač ne ve všech zemích stejně. Z postižených 819 závodů bylo 157 podniků továrních, čtyři pětiny všech stávek byly obmezeny na jednotlivé závody, přes čtyři pětiny dělnictva stávkovalo na jaře a v létě. Úplného úspěchu dosáhlo 15% a úplného nezdaru dospělo 36% všech stávkujících; v ostatních případech došlo k úspěchu částečnému. Podnětem ke stávce byla nejčastěji nespokojenost se mzdou a s dobou pracovní a propuštění dělníků. Stávkami ztraceno bylo asi 400.000 dnů pracovních a dělníkům ušlo 300.000—500.000 zl. mzdy pracovní.

Ke statistice připojeny jsou jako doklady též otisky provolání a programů stávkových, zprávy časopisecké a jiné dokumenty, pro posouzení větších stávek důležité.

V únoru vypukla stávka textilního dělnictva v Náchodě. Dělnictvo domáhá se zlepšení mzdy o 20%, kdežto podnikatelé vzhledem k příznivým vyhlídkám sezony nabízejí sice zvýšení mzdy, ale pouze o 15%. Vyjednávání o smír, o jaké se pokoušel živnostenský inspektor, místní úřady i — mladočeský poslanec za pátou kurii, nepotkalo se dosud se zdarem. Dělnictvu dostává se hojné podpory, svobodní dělníci opustili zatím na čas město a tak doufá dělnictvo, že požadavkům svým zjedná platnost v celém rozsahu.

Nemocenské pokladny pražské a okolní pořádaly veřejnou protestní schůzi proti zvýšení cen v lázních a proti zvýšení ošetřovací taxy v c. k. všeobecné nemocnici pražské. Dělnictvo jest odhodláno podniknouti veškeré kroky, aby zdražení lázní zmařilo, a podrobí se i tomu, aby navštěvovalo jen jediné lázně, které pokladny mu určí, aby tím ostatní lázně k ústupu byly donuceny.

Po českých novinách všímají si již i německé denníky pražské poměrů při pražských elektrických drahách a zejm. způsobu, jakým se zachází se zřízenci těchto drah. Myslím, že by se musila v Čechách pohledati továrna, nejen česká, nýbrž i německá, která by tak zacházela s dělníky, jako zachází dle těchto zpráv pražská obec se zřízenci svých drah elektrických. A křiklavá otázka zpropitného rozřešena zatím tak, že obecenstvo i nadále almužnou musí doplňovati skrovné platy zřízenců hlavního města království Českého.

Počátkem září m. r. sliboval německý císař v Oeynhausen ve Vestfalsku shromážděným průmyslníkům, že chystá se zákon, dle něhož každý, kdokoliv by německému dělníku pracovati zbraňoval nebo dokonce jej ke stávce podněcoval, má býti potrestán káznicí.

„Strašidlo oeynhausské“, jak tato ohlášená předloha byla nazvána, nebylo dosud sněmovně předloženo, zato však mnoho událostí nasvědčuje tomu, že organisovanému dělnictvu německému nastává období nové persekuce, usilující především o zničení organisací odborových.

Za činy, na jichž trestání — jak německý list dobře praví — před desítiletím nikdo ani nemyslil, byly nyní ukládány tuhé tresty; za jiné přečiny byla dosavadní výměra trestu zdesateronásobněna. Způsobem dosud v Německu neobvyklým a upomínajícím na vynalézavost soudců svaté inkvisice, byly paragrafy trestního zákona aplikovány na jednotlivé domnělé či skutečné přestupky tak, aby příslušníci t. zv. třídy podvratné vždy co nejtěžšími tresty byli stíženi. Nebylo snad stávky, aby v jejím průběhu nebyly tucty dělníků vrhány do žaláře. Soudnictví vrhlo se v náruč účelům politickým, větru s hůry vanoucímu. Vrcholem třídní justice stal se však t. zv. rozsudek drážďanský z 3. února t. r.

Dne 6. června m. r. dělníci na stavbě v Löbtavě slavili rovnost. Vracejíce se k 8. hod. večer domů rozjařeni pivem od podnikatele darovaným, spatřili na jiné blízké stavbě dělníky dosud pracovati, ač obvyklá po dlouhých zápasech dobytá doba pracovní trvala jen do 6 hod. večer. Vyzvali tedy soudruhy, aby ustali od práce. Došlo k hádce, která se přiostřila, když podnikatel této stavby proti dělnictvu užil nadávek, a když dokonce dvakrát z revolveru vystřelil na dělníky, byl rozčilenými dělníky zbit.

Za tuto rvačku odsouzeno bylo 9 dělníků, většinou dosud zcela zachovalých, starších a otců rodin k 53 letům káznice, 8 letům vězení a 70 letům ztráty cti občanské, v líčení, z něhož byla vyloučena veřejnost, k nejvyšším přípustným trestům s naprostým pominutím všelikých okolností polehčujících.

Poslanci sociálnědemokratičtí ve vřelém a ostrém provolání vyzvali dělnictvo německé ku sbírkám pro rodiny odsouzených dělníků, jimž tolikaletý žalář stane se většinou vězením doživotním.

Kde by místo desítiletí stačily k potrestání měsíce, jest rozsudek barbarskou bezcitností.

Dva dni před početím löbtavského přelíčení jednal týž drážďanský soud o statkáři, který čeledínovi, žádajícímu na něm zadrženou mzdu, rozbil hlavu vidlemi. Čeledín zemřel následkem této rány a soud přiznal statkáři dvě léta vězení — týž soud, který rvačku, neměvší v zápětí ani ztráty lidských životů ani patrné tělesné uškození, potrestal 60 lety káznice a vězení. Současně pak osvobodil vojenský soud v Německu důstojníka, který svého odpůrce zastřelil v souboji a v živé paměti německé veřejnosti jsou nedávné četné případy, jak okázale nepatrnými tresty byli stiženi ti, kteří své podřízené na vojně nebo i „obyčejné občany“ na ulici poranili nebo zabili.

Bohyně spravedlnosti pozbývá reputace; někde slouží úřednickým štrébrům k dosažení lepší kariéry soudcovské a návladnické, jindy jest slepou mstivostí panujících tříd naproti obávaným podrobencům.

Vidí-li pak soudcové z lidu, jak spravedlnost stala se děvečkou politiky, jak trestní úřad soudcovský, ten posvátný, nedotknutelný, povýšený, jen svému svědomí a Bohu zodpovědný úřad soudcovský stává se vždy více prasprostým obchodem, při kterém za kupní cenu několika podobných rozsudků získávají se vyznamenání a povýšení, naproti nimž pak málo váží ztracená čest, zmařené existence, slzy, bída a umírání odsouzených obětí — jaký div, že i oni z té veliké moci jim přikázané snaží

se co nejvíce kořistiti v domnělý prospěch své třídy, svého stavu. I zde, v soudnictví lidové, zdá se, že demoralisace přišla s hůry. Drážďanský rozsudek je toho jen křiklavým dokladem.

Justice politická nebo třídní však prospívá právě nejméně těm, jimž slouží, státu a společnosti.

Tím většího uznání a cti zasluhují soudcové a soudy řádné a spravedlivé.

Jako za posledních let v Uhrách, tak vzniká silné kvašení mezi selským obyvatelstvem i v Rumunsku a propuklo místy dokonce už v bouřlivé nepokoje. Hnutí má ráz zjevně socialistický. Lehkověrní rolníci byli prý bukureštskými agitátory navnazováni sliby, že přistoupí-li k některému klubu dělnickému, nabudou práva k zabrání pozemků. Kluby byly rozpuštěny, agitátoři pozatýkáni a kteří nebyli rumunskými příslušníky, vypovězeni. Proti strůjcům nepokojů vláda prý vykoná svou povinnost. Že vláda odstraní také vnitřní, vlastní příčinu nepokojů, které na vlas téměř podobají se agrárním poměrům dolnouherským, není ovšem ani řeči.

Také v italské sněmovně podala vláda předlohu proti živlům podvratným; je to zrušení práva spolčovacího a tiskové svobody a zmilitarisování veškerého personálu dopravního, při poště, telegrafu i železnici, které má býti uzákoněno. Srovnáme-li s tím zprávy o předloze „na ochranu pracujícího dělnictva proti stávkářům", na které se v Německu pracuje, drakonická opatření uherské vlády naproti agrárnímu hnutí dělnickému a reakční hnutí vůbec ve všech skoro státech evropské pevniny, nepochybujeme, že tato neslýchaná předloha vlády italské bude přijata.

Na rok 1900 chystá se mezinárodní sjezd socialistický v Paříži; z účasti mají býti vyloučeny skupiny, které nemají za minimum programu sespolečenštění prostředků výrobních, mezinárodní dorozumění dělnictva a snahu, aby třídně organisovaný proletariát nabyl politické moci ve smyslu socialistickém. *V.*

*

ŠKOLSKÉ. Podporovatelé snah reakčních v otázce školské — Hlasy po snížení povinné návštěvy — Petice agrárníků dolnorakouských a její úspěch — Die Zeit o této petici — Protest dělnictva a učitelstva proti této petici — Zjevy na manifestačních schůzích učitelských — Disciplinární stíhání učitelů — Svépomoc proti hmotnému zkracování — Počátky shody učitelstva českého s německým — Nar. Listy, jich odpor proti sdružování dle zájmů a školská hlídka — Hlasy pro sestátnění školství obecného.

Strany reakce usilující o podlomení vzdělání v nejširších vrstvách lidových hledají spojence pro své záměry přirozeně ve stavech nejkonservativnějších. Ke stavům, jež pokračující kultura nejméně proniká, patří bez odporu stav rolnický. Zatím co vrstvy lidu dělného přímo horečně po vzdělání baží a výtěžky novodobého bádání ve všech směrech osvojiti si hledí, zatím co vrstvy živnostenské, průmyslové a obchodní s duchem času ve svých oborech pokračovati usilují, setrvává stav rolnický na zděděných názorech a tradicích. Snahy klerikálů nalézají proto ve stavu rolnickém vřelého ohlasu, a nejúčinnější podpory. Stačí pouze straně reakce naznačiti k záchraně stavu rolnického prostředek ve snížení povinné návštěvy školní, a konservativní hospodáři spějí k němu, jako ke spasnému majáku. V zemích českých lonského roku ozývaly se hlasy volající po zkrácení povinné návštěvy školní nejen na sjezdech klerikál-

ních, ale i po různu ve shromážděních rolnických. Alfons Šťastný ve svých „Selských Listech se netají tím, že by zkrácení povinné návštěvy školní jemu a jeho stoupencům přišlo vhod. Škola měšťanská, kterou navštěvují žáci mezi 11. a 14. rokem svého věku, jest mu alespoň trnem v očích.

Značnější ještě měrou než v zemích českých pronikají snahy zpátečnické pro zkrácení povinné návštěvy školní v rakouských zemích alpských, kde klerikálové ve spojení s křesťanskými-sociály rozhodujícímu vlivu se těší. Na dolnorakouském sněmu zemském podán byl již 25. ledna 1897 posl. Verganim školský návrh na zavedení sedmi-, místo dosavadní osmileté povinné návštěvy školní. Na sněmu korutanském dne 5. února 1898 vykládal poslanec Ghon prospěšnost toho, zkrátí-li se povinná návštěva školní o dva roky. Na sněmu štyrském pro omezení návštěvy školní v tomtéž roce mluvil poslanec Posch. Ve schůzi solnohradského sněmu dne 22. února posl. Fürschnaller podal návrh na změnu zákona školského v ten smysl, aby osmiletá návštěva školní byla na šest let snížena a aby zavedena byla tříletá návštěva škol pokračovacích. Nejnověji pak připravila křesťansko-sociální strana v Dolních Rakousích prostřednictvím zemského svazu zemědělců 27.000 podpisy opatřenou petici na zavedení sedmileté docházky školní, kterou posledně poslanec Steiner na sněmu zemském dne 7. března podával. Tuto petici schválil dne 5. března II. sjezd dolnorakouských hospodářů, konaný za četného účastenství 3000 rolníků ve Vídni.

I v Německu doporučují se konservativními stranami k záchraně stavu rolnického tytéž prostředky jako v Rakousku. V pruské sněmovně dne 11. února podána polským centrálním agrárníkem posl. Szmulou interpellace, mluvící o nedostatku zemědělských pracovníků a uvádějící k nápravě tytéž prostředky, o které petice dolnorakouských hospodářů usiluje.

Petice tato dobře uvádí, že při stávajícím poskytování úlev v docházce, které zavedeny byly zpátečnickou školní novellou, osmiletá návštěva školní je pouze na papíře a vytýká správně celou řadu škodlivých následků, jaké vznikají poskytováním úlev. Místo však, aby z toho vyvodila potřebu zrušení úlev a restituci zákona z r. 1869, žádá, aby ve venkovských obcích místo osmileté návštěvy školní s úlevami zavedena byla plná návštěva sedmiletá. Jako v r. 1883 zákon stanovící poskytování úlev byl hospodářskou tísní odůvodňován, tak i dnes má zkrácení návštěvy školní o jeden rok k záchraně rolnictva přispěti. Spásu rolnictvu přinese využitkování pracovních sil dětí po sedmileté návštěvě propuštěných.

Vídeňský týdenník „Die Zeit“ kritisuje petici křesťansko-sociální strany číselnými daty dovozuje nevýhodnost zamýšlené reformy školské i pro stav rolnický, který by rozmnožením mladistvých sil pracovních ničeho nezískal. Výroční zprávy o školství v jednotlivých zemích rakouských jasnými číselnými údaji ukazují, kterak žádostí obcí za úlevy v docházce rok od roku ubývá. V roce 1890 mělo v Dolních Rakousích 769 školních obcích nárok na poskytnutí úlev v docházce školní; pouze však 655 t. j. 85·2% obcí tak učinilo. V roce 1895 z 895 školních

obcí žádalo za úlevy pouze 646 t. j. 71·5% obcí. Jasný to důkaz, kterak petice křesťansko-sociálních hospodářů v Dolních Rakousích odpovídá citelné potřebě obyvatelstva. Kdyby i využitkování mladistvých sil mezi 13.—14. rokem věku pro potřeby rolnické bylo připuštěno, kdyby se i stanovisko záchrany rolnictva ztenčenou návštěvou školní přijalo, musela by se z důvodů výše naznačených zamýšlená reforma školská odmítnouti.

V Prusku, kde nejsou úlevy v docházce zákonitě jako u nás stanoveny, vyslovoval se nedávno konservativní posl. Arendt pro dispensaci návštěvy školní v době letní, polodenní vyučování a podobné prostředky k záchraně rolnictva směřující. Také petice dolnorakouských hospodářů žádá prodloužené vyučování polodenní ve všech školách, do kterých mládež ze sousedních obcí musí delší cestu vážiti. V D. Rakousích bylo v r. 1895 396 jednotřídních škol a ve 173 z nich bylo zavedeno vyučování polodenní. Místo řádného rozšiřování a rozmnožování škol žádají petenti dolnorakouští vyučování polodenní. K takovýmto prostředkům sahá se jen tam, kde se chce hodně na školství ušetřiti. Polodenní vyučování bylo by zavedeno na jedno a dvoutřídních školách, které nejvíce přeplněním trpí. Ke zlu přeplnění, proti kterému školská hygiena bojuje, přistoupilo by prodlouženým polodenním vyučováním při sedmileté docházce školní zlo nové.

Strana křesťansko-sociální ohražuje se v petici předem proti výtkám, že by jí šlo o snížení vzdělání a na důkaz toho žádá rozmnožení škol hospodářských. Takovéto ústavy jsou nejenom v D. Rakousích, ale i u nás v Čechách slabě navštěvovány. Nedávno konstatováno na těchto místech, že politický úřad ve Strakonicích sám nucen byl rolníky vyzvati k horlivějšímu posílání dětí svých do školy hospodářské. V roce 1893/4 bylo v D. Rakousích 12 škol hospodářských, na nichž 409 žáků vyučovalo 63 učitelů. Pro návštěvníky škol těchto žádá petice jakýchsi úlev v povinnosti vojenské. Chce takovouto výhodou rozmnožiti počet návštěvníků škol hospodářských. Kdo však bude školy tyto navštěvovati, když rolníci chtějí pracovní sílu dětí od 13. roku ve svůj prospěch využitkovati? Pro široké vrstvy lidové zůstane škola obecná jediným ústavem vzdělávacím a proto nutno každou snahu po zkrácení povinné návštěvy školní jako všeobecnému vzdělání lidovému nepřátelskou odmítnouti.

Hospodářští petenti dolnorakouští chtějí ještě autoritu učitelovu ve škole povznésti zavedením tělesného trestu do škol. K lásce a vážnosti, které se učitelé ve škole u dětí těší, má přistoupiti bázeň. Také pruští agrárníci mají tělesný trest pro výchovu ve škole za nezbytný. Posl. Korn v pruské sněmovně dne 10. února pravil: „Tělesný trest proti spustlosti mládeže jest jedině správným prostředkem. Tresty musí býti účinné; s humanní přepjatostí nepřijdeme daleko.“ Místo náležitého omezeni počtu žactva na jednu třídu, místo povznesení výchovy v rodinách řádnými přednáškami populárními z oboru vychovatelského, místo probouzení vážnosti k učitelstvu v rodinách, místo shody školy s rodinou v otázkách vychovatelských hledá petice — spásu v metle. Mravní zanedbanost dětí, jejíž příčiny hledati dlužno v sociálních poměrech, zvláště pak v rozrušeném životě rodinném, má býti dle receptu křesťanských-sociálů

rákoskou vykořeněna. Metlou má si mládež k menší míře vzdělání ve škole osvojiti ještě pokrytecky zbožnou ctnost.

V dalším odstavci petice hospodářů dolnorakouských žádá se přeložení konce školního roku na dobu jarní. Při konci školního roku o žních propuštěné děti práci při hospodářství nalézti nemohou a odcházejí do měst, odkudž prý teprve ve stáři po využití svých sil do obcí domovských se vracejí a zde vydržovány býti musí. Petenti zaspali asi nedávno v platnost vešlý zákon o domovském právě. Přeložení konce školního roku by hospodářům také málo pomohlo. Měli by sice v době jarní mladé síly dětské k využitkování, ale po žních, kdy práce na polích není již tak velká, absorbovala by tyto síly zase jenom města.

Svolavatelé vzpomenutého sjezdu rolnického mluvili o velkém úspěchu své 27.000 podpisy opatřené petice a dovozovali z toho, že petice vyslovuje přání většiny obyvatelstva. „Die Zeit“ však číselně dokládá, že na každou ze 3137 katastrálních obcí dolnorakouských připadlo pouze 8·6% podpisovatelů všeho obyvatelstva.

Současně se schůzí dolnorakouských hospodářů konána ve Vídni dne 5. t. m. schůze dělnická a schůze učitelská. Na obou těchto velmi četně navštívených schůzích protestovalo se mocně proti zpátečnickým snahám strany agrární, vedené stranou křesťansko-sociální a klerikály. Organisované dělnictvo prohlašovalo, že snížení povinné návštěvy školní namířené proti nemajetným třídám nestrpí. V resoluci prohlásilo se pro boj za svobodu a hmotnou úpravu učitelstva, pro odstranění monopolu majetných tříd na vědu a vzdělání, úplné odloučení školy od církve, bezplatné vyučování, poskytování učebných potřeb a ostatní své známé požadavky v otázce školské. — Učitelstvo dolnorakouské za rovněž neobyčejné účasti odmítalo útoky křesťansko-sociálních agrárníků na školu. Předseda zemského spolku učitelského Jordan líčil bídné hmotné poměry v učitelstvu, stěžoval na to, že učitelstvo léta marně se domáhá zlepšení, že práce jeho se necení, neuznává a že proto se neví, jak má býti odměňována. Učitelstvo, které dosud tiše se o svá práva hlásilo, musí se vzpřímiti. Osvobozujícím slovem jeho musí se státi heslo „Vzhůru k boji! Století školy, vzdělání učitelstva musí přijíti.“ V otázce služného prohlásilo se učitelstvo dolnorakouské v podstatě pro úpravu dle nejnižších platebních tříd státních úředníků. Pro učitele beze zkoušky způsobilosti žádá o 100 zl. více, než české učitelstvo v Čechách t. j. 600 zl. ročně. — Pro industriální učitelky a učitelky jazyka francouzského žádá učitelstvo dolnorakouské ustanovování definitivní a zákonem stanovené existenční minimum. —

Manifestační schůze své pořádá učitelstvo v Čechách obojí národnosti na všech stranách. Ukazuje se, že schůze takovéto, které docházejí následování i v ostatních zemích rakouských, staly se nutností. Širší veřejnost dosud byla pramálo informována o neutěšených právních i hmotných poměrech ve stavu učitelském.

Různým způsobem počínají si na učitelských schůzích přítomní poslanni čeští a němečtí. První napomínají české učitelstvo k mírnosti, opatrnosti a těší je, že jednou přece požadavky učitelské splnění dojdou. Druzí povzbuzují učitelstvo německé k sebevědomí a hrdosti. Vybízejí

je, aby neprosilo, to že je stavu učitelského nedůstojným, ale, aby směle svých požadavků se domáhalo. Schůze učitelů německých bývají navštěvovány nejen poslanci, ale i okresními inspektory, — hejtmany a zástupci měst. České schůze učitelské dosud takovýmito návštěvami se nevyznačovaly.

Denunciace anonymního poslance v Národních Listech o manifestační schůzi pražské nepěkného úmyslu svého plnou měrou dosáhly. Staly se pokynem okresním hejtmanům a inspektorům školním k zavedení disciplinárního vyšetřování s některými řečníky ze stavu učitelského. Na Rakovnicku celá řada učitelů přišla do vyšetřování, protože padlo na ni podezření, že súčastnila se agitace proti volbě Udržalově do sněmu zemského. Tento statečný rytíř napsal si asi boj proti učitelským požadavkům na svůj lesklý štít. Nejnovější citát z jeho duchaplné řeči na schůzi selské jednoty v Pardubicích dne 5. t. m. konané jest: „Ano, nerozpakuji se nikdy popříti, že budou-li učitelé klásti tak nemístné požadavky, jako se nyní stalo, najdou ve mně vždy nejzarytějšího odpůrce." Nadšený autonomista nevystoupil proti nemístným požadavkům státních úředníků, ani proti nemístným požadavkům státních sluhů, s nimiž učitelstvo v ohledu hmotného postavení dnes rovnati se nemůže, ale směle odmítá skrovné požadavky učitelstva, od něhož žádá lásku k autonomii. Není divu, když proti našim autonomistům v učitelstvu odpor zdvihati se počíná.

Krutý řád disciplinární, o němž nejnověji na schůzi ve Všetatech, dne 5. t. m. konané, posl. Herold se pronesl, že sice za mnoho nestojí, ale že učitelstvo může býti rádo, nedostává-li ještě horší — dává úřadům školským moc trestati učitele a jich rodiny hmotně odpíráním kvinkvenálek. Učitelstvo pilným přispíváním do podpůrného fondu svého hledí učiniti veškerou hmotnou persekuci pronásledovaných příslušníků stavu svého nemožnou. Nahraditi chce vše to, co úřady následkem vyšetřování disciplinárního jednotlivcům stavu učitelského odpírati budou.

Učitelská organisace pomalu ale přece znatelně a jistě se utužuje. Nerozvážný, nepromyšlený projev učitelstva roudnického, vyslovující se vlivem mladočeského orgánu proti tónu, kterým vyzněla schůze pražská, byl již ze všech stran tábora učitelského po zásluze přísně posouzen. Roudnický spolek učitelský kapituloval pozdějším svým prohlášením před silou postupující organisace stavovské.

V učitelstvu obou národností, českém i německém, projevují se zřejmé snahy po vzájemné shodě ve společných otázkách stavovských. Na schůzi Ústředního spolku učitelů vídeňských dne 20. ledna vyslovena českým učitelům, proti nimž zavedeno disciplinární vyšetřování, nejvřelejší sympathie a slíbena i účinná podpora. Shromáždění toto prohlásilo, že bude i budoucně svobody a neodvislosti stavu, ať bude porušena od kohokoli, se vší energií hájiti a že v tomto boji za práva bude spoléhati na společenství svobodomyslných učitelů všech národů. V Čechách i na Moravě vykonány byly již přípravné kroky pro společné schůze učitelstva českého s německým. Ke schůzi v Lovosicích na den 25. března určené vydáno bylo české a německé prohlášení a ustanoven jednací řád. Proti této schůzi podniknuto z obou národně-chauvinistických stran politických

štvaní, jehož výsledkem bylo, že súčastněné jednoty usnesly se „vzhledem k národně-politickému boji mezi oběma národy v Čechách“ upustiti na ten čas od hromadné schůze. Vyzvaly však oba zemské spolky učitelské, aby se úplně dohodly na požadavcích stran upravení platu a postaraly se v Praze o hromadné projevy veškerého učitelstva v Čechách. Německé učitelstvo žádá poslanců, aby v případě, že se otázka služného na sněmě projednávati bude, upustili na čas od abstinence. Německo-nacionální tisk ovšem se tomu náležitě opřel. Na Moravě upuštěno od pořádání schůzí učitelstva obou národností k naléhání předsednictva Ústř. spolku z příčiny, že zemský výbor moravský vypracoval osnovu nového zákona na služné, která proti dosavadní má mnohé cenné výhody, ač přání učitelstva ve mnohém směru neodpovídá. Na Moravě dočkají se patrně učitelé zlepšení svých hmotných poměrů dříve, než v Čechách. Rozhodujíť tam liberální Němci.

Paedagogické Rozhledy ve svém sociálním obzoru přinesly úvahu o sdružování dle zájmů, jež učitelstvu doporučily. Poukázaly při tom, že sdružení samo netvoří celou společnost národní a že nebude vadou, dostanou-li se do parlamentu lidé různých zájmových sdružení, nezapomínající ovšem, že jsou jenom částí velkého celku. To bylo podnětem Národním Listům k útoku na zmíněný orgán literárního sdružení učitelského. V úvaze Paedag. Rozhledů o sdružování dle zájmů viděly opět tendence sociálně-demokratické a vyčítaly schvalování třídního boje. Nevzpomněly, že stoupenec jejich posl. Klouček sdružení dle zájmů sám doporoučel, protože v tom viděl záruku, že různé obory budou lépe zpracovány.

Veliký žurnál národní počíná se nyní jaksi reformovati. Zavedl týdenní hlídku živnostenskou, hospodářskou a také školskou. Dlouhou dobu neměl pro otázky školské a učitelské jiného místa, než jednou za čas a to ještě náhodou na posledních místech svých lokálek. K duševnímu rozvoji stavu učitelského ničím nepřispíval, širší obzory mu neotevíral, ač učitelstvo dlouhá léta bylo jeho nejúčinnějším podporovatelem a propagatorem. Teprve nyní, kdy nepravdivými zprávami učitelstvo proti sobě tak popudil, že proti němu ze mnohých stran zvedlo boykot, jehož výsledkem je citelná ztráta abonentů, zařizuje si pravidelnou školskou hlídku. Zdá se, že příliš pozdě. —

— V poslední době ozývají se z různých stran hlasy pro sestátnění obecného školství. Nedávno volaly po sestátnění „Slovácké Noviny“ v domnění, že by spravedlivý centralism ve školství nevadil. Účelem jeho bylo by vymanění obecných škol ze vlivů a poručníkování všelijakých instancí, stavů a osob. Zmíněný list sliboval by si od postátnění zrušení školného, poskytování žactvu potřebných knih a pomůcek, zlepšení učitelských platů. — Na schůzi učitelů v Celji pro sestátnění školství vyslovil se posl. Gregorec. *—e—*

Zprávy vojenské.

Stav armády rakouské (nejvyšší správa vojenská — pěchota — myslivci — jízda) — Rozmnožení zeměbrany — Rozmnožení vojska řadového — Povolávání záložníků korrespondenčními lístky — Také voják je, co jí.

Vojenství dnes nemá pouze význam strategický, nýbrž také hospodářský a ovšem politický; podle přání redakce „Naší Doby" pokusíme se o to, seznamovat čtenáře se stavem a vývojem vojenství rakousko-uherského a evropského, pak světového vůbec. Třeba že přehledy naše budou čistě odbornické, přece poskytnou četným kruhům poučení o věcech velmi důležitých. —

Pro výklady další potřebujeme především přehled armády rakouskouherské a tudíž jej tu klademe.

Nejvyšší velení nad celou armádou má císař sám.

K příkaznosti nejvyššího velitele jest c. a k. polní podmaršálek arcivévoda František Ferdinand. Službu pobočníků zastávají u císaře 2 jenerální a 5 křídelních pobočníků; s pravidla bývají to důstojníci generálního štábu.

Zvláštní vojenská kancelář císařská je přímo podřízena nejvyššímu veliteli.

Ministerstvo války jest nejen pro země zastoupené na radě říšské, ale i pro země koruny uherské a skládá se z 15 oddělení; ministrem války jest nyní Edmund šlechtic Krieghammer, generál jízdy (hodnost polního zbrojmistra).[1]) Vedle ministerstva války jest v každé polovici říše ministerstvo zeměbranecké, v jehož čele v Rakousku jest polní zbrojmistr hrabě Welsersheimb a v Uhrách polní zbrojmistr svobodný pán Fejérváry.

Celé mocnářství rozděleno jest na patnáct sborových velitelství a na jedno vojenské velitelství v Zadru; velitelem sboru jest buď polní zbrojmistr generál jízdy nebo polní podmaršálek.

Sbor skládá se obyčejně ze dvou až tří pěších válečných divisí, z jedné jízdecké válečné divise a z jedné dělostřelecké brigády. Celkem máme v Rakousko-Uhersku 36 polních divisí pěších, z nichž však divise 20—23 se teprve v čase války zřídí; jízdeckých divisí máme 5, mimo tyto ještě 7 samostatných jízdeckých brigád. Dělostřeleckých brigád

---

[1]) Generál jízdy má v rakousko-uherské armádě hodnost polního zbrojmistra; hodnosti této může jen ten generál dosáhnouti, který byl plukovníkem a velitelem husarského pluku.

jest 14; pevnostní dělostřelba podřízena jest ředitelům pevnostní dělostřelby, jichž jest 5.

Pěší a jízdecká válečná divise skládá se ze dvou brigád o dvou plucích; k jízdecké válečné divisi bývají stále přiděleny prapory polních myslivců.

Dělostřelecká brigáda skládá se z jednoho pluku sborové dělostřelby a z 2—3 pluků divisní dělostřelby.

Nejdůležitějším druhem vojska jest pěchota, ode dávna zvaná jsouc „královnou zbraní".

Každý pěší pluk má svou zákopnickou četu, skládající se z jednoho důstojníka a 32 mužů; mimo toto oddělení jsou ještě z vojínů pluku vycvičení nosičové raněných a obvazků, sloužící lékařům plukovním.

Pěchota dělí se na 102 pluky, každý pluk má jméno svého majitele a pořadové číslo; pluky od sebe liší se barvou výložků a knoflíků.

Pluk dělí se na plukovní štáb, 4 polní prapory po 4 polních setninách, po 4 četách a na náhradní praporní kádr. Velitelem pluku bývá obyčejně jen plukovník, velitelem praporu buď plukovník, podplukovník nebo praporník, velitelem setniny pak setník. Služba náhradního praporního kádru záleží v míru: 1. ze zápisné přehlídky osob pluku v nečinném stavu (záložníků, náhradních záložníků); 2. z vedení hlavní základní knihy (Hauptgrundbuch); 3. ze správy ve skladišti oděvním (Augmentationsmagazin); 4. ze správy povozů pro plukovní souvozí (Train).

Setnina počítá obyčejně v době válečné 236 mužů, prapor 1000 a pluk více 4000 mužů; délka pluku na pochodě obnáší 2430 kroků.[1]) Souvozí při pěchotě dělí se na část bitevní pod velením štábního četaře, skládající se ze 2 náhradních jízdeckých koní, 2 vozů markytánských a 17 špižních, 1 vozu na náčiní a 2 tažných koní; část zavazadelní pod velením vozmistra skládá se z 9 krytých a 9 přidělených (Beiwägen) vozů; pohybuje-li se souvozí plukovní samostatně, jest jeho velitelem proviantní důstojník.

Pluky nalézají se obyčejně ve svém doplňovacím okrese (celé mocnářství rozděleno jest na 105 doplňovacích a na 5 námořnických okresů); jsou li umístěni mimo svůj okres, musí se alespoň jeden prapor nalézati v okrese doplňovacím.

Ručnice, kterou již celá naše armáda, až na pramalé výjimky, jest ozbrojena, jest soustavy Manlicherovy a má nosnost do 3000 kroků. Manlicherovka [2]) jest jednou z nejmodernějších opakovaček, kteréž však i k jednotlivému nabíjení použito býti může.

Střeliva má poddůstojník a zákopník 40 patron, svobodník, pěšák a trubač u setniny po 100 kusech, pro revolver (jsou jím ozbrojeni šikovatelé a trubači praporní a plukovní) a pro pušky soustavy Werndlovy

---

[1]) Pěší polní divise na pochodu jest dlouhá 28.290 kroků (krok v Rakousku počítá se 75 *cm* délky), z čehož připadá na délku vojska 12.810 kroků, na délku souvozí pak 15.480 kroků.

Aby se oddíly do bojovné čáry rozvinuly potřebují: prapor 5 minut, pluk 17 minut, brigáda půl hodiny a pěší divise dvě celé hodiny. — Pěchota urazí za minutu 100 kroků.

[2]) Manlicherovka má kaliber (ráž) 8 *mm*.

(která není opakovačkou a kterou se vyzbrojí pouze mužstvo u souvozí) po 30 kusech.

Mimo tyto náboje, které každý vojín nosí u sebe v nábojnici nebo tlumoku, má setnina ještě dvojspřežní nábojový vůz s 9450 náboji (ve dne označuje se stanoviště nábojových vozů červeným praporcem, v noci pak červenou svítilnou). Pěšák v rakousko-uherské armádě nese, úplně jsa vyzbrojen, 31·4 *kg*.

Myslivci dělí se na 4 pluky tyrolských císařských myslivců skládajících se z plukovního štábu, z 4 polních praporů (o 4 polních setninách, o 4 četách) a z jednoho náhradního praporního kádru; 26 samostatných mysliveckých praporů přiděleno je válečným jízdeckým divisím a mají čísla: 1, 2, 4—13, 16, 17, 19—24, 25, 28—32. Skládají se z praporního štábu, 4 polních setnin a náhradního kádru setninového. Náhradní kádr praporní a setninový mají touž službu, jako u pěchoty.

Ozbrojení a podělení střelivem právě tak jako při pěchotě.

Souvozí při pluku mysliveckém jako při pěchotě; při praporu souvozí bitevní je pod velením štábního četaře a skládá se z jednoho záložního jízdeckého koně, jednoho markytánského a 4 špížních vozů; souvozí zavazadelní, pod velením praporního vozmistra, složeno je ze 3 krytých a 2 přidělených vozů.

Pluky a prapory myslivecké nemají žádných majitelů; všichni myslivci mají zelené výložky a číslované knoflíky.

Jízda skládá se z 42 pluků a sice: 15 dragounských, 16 husarských, 11 hulánských.

Všechny jízdecké pluky mají pojmenování svých majitelů a mimo to dragounské pluky čís. 1 až 15, husarské pluky čís. 1 až 16, hulánské pluky číslo 1 až 8, pak 11 až 13.

Každý jízdecký pluk dělí se v míru: na štáb plukovní, 2 divise o 3 polních škadronách a 1 náhradní kádr. Při každém jízdeckém pluku jest četa zákopnická [1]) a telegrafní patrula.

Škadrona má 171 mužů a 156 koní, pluk jezdecký 1027 mužů a 937 koní.

Jízda ozbrojena jest šavlemi a karabinou, poddůstojníci mají revolver; pro každou karabinu jest 50, pro revolver 30 patron.[2])

Souvozí bitevní se skládá ze 76 záložních koní jízdeckých, 1 markytánského, 20 špížních a 7 vozů na náčiní (všechny tyto vozy taženy jsou dvěma koni); k tomu 1 soumar a 4 záložné koně tažné. Zavazadelní souvozí skládá se ze 7 krytých a 7 přidělených vozů.[3])

*

[1]) Četa zákopnická skládá se z 1 důstojníka a 28 mužů, z nichž dva určeni jsou pro soumara, nesoucího třaskaviny. Telegrafní hlídka skládá se ze 4 mužův.

[2]) Karabina jest modell Manlicherův, kaliber 8 *mm*; revolver jest tak zv armádní, kaliber 11 *mm*.

Rychlost pochodová při jízdě jest za minutu (krok a poklus střídavě) 170—300 kroků; denně urazí jízda 30—40 kilometrů.

Aby se rozvinula jízda proti nepříteli, potřebuje pluk v poklusu 3 minuty, v trysku pouze 2, brigáda v poklusu 7 minut, vojenská jízdecká divise pouze 3.

[3]) Vůz tažený párem koní jest 14, čtyřspřežný 20 a šestispřežný 25 kroků dlouhý (v číslech těch jsou již pojaty 3 kroky na vzdálenosti vozů jednoho od druhého).

Ponechávajíce si další vypsání na příště zaznamenáváme důležitou zprávu, kolující ve vojenských kruzích již delší dobu, že zemská obrana bude rozmnožena na 8 pěších divisí s 16 brigádami s 32 zeměbraneckými pluky. Až do letošního roku čítala zemská obrana zemí v radě říšské zastoupených 8 pěších divisí, skládajících se pouze z 9 brigád a 26 pluků.

Prvním říjnem 1898 zřízeno bylo nové brigádní velitelství v Černovicích a nové pluky a sice: čís. 30 ve Vysokém Mýtě, č. 35 v Zločově a č. 36 v Kolomeji.

Pro rok 1899 chystá zeměbranecké ministerstvo zřízení zeměbraneckých brigád ve Lvově a Krakově, tak že by pouze čtyři brigády scházely, aby normální stav i u zemské obrany byl dosažen; počet pluků byl dosažen již prvním říjnem.

V roce 1899 bude zemská obrana tedy čítati 128 polních praporů; pro 13 praporů bude ještě scházeti vyšší velení (4 brigády), a lze tudíž očekávati, že se o jejich povolení ministr zemské obrany v brzku zasadí.

Avšak i vojsko řadové bude brzy rozmnožováno.[1])

Vidíme přece, co se děje v německém říšském sněmě, v rakouské říšské radě zatím jednati se bude o rozmnožení dvěma brigádama.

Náš ruský soused v posledních třech letech zřídil na hranicích, obrácených k trojspolku, dva nové armádní sbory a dva sbory jízdné; Francie zřídila v roce 1897 jeden nový armádní sbor. Rakousko rozmnožilo od roku 1848 svou armádu pouze o jeden armádní sbor, a sice v Sarajevě, po zabrání Bosny a Hercegoviny.

Podle nenápadného rozmnožování rakouské zemské obrany možno souditi, že i naše správa válečná před zástupce říše předstoupí se žádostí o povolení jednoho nebo více sborových velitelství.

Jedno sborové velitelství zajisté by bylo zřízeno v Zadru, kdež se nalézá pouze tak zvané velitelství vojenské; druhé sborové velitelství zřízeno by bylo v Brně, kdež dříve krakovské sborové velitelství se nalézalo.

V Rakousku-Uhersku máme 96 pěších brigád, pro které se potřebuje 48 polních divisí, těchto jest však pouze 47 (32 při vojsku, 8 při zemské obraně, 7 při uherské zemské obraně). Rozmnožení rakouské zemské obrany bude míti následek ten, že bude o dvě polní divise více než podle organisace pro 15 sborových velitelství býti mají. Jestliže by, jak to je žádoucno, tyrolští střelcové splynuli s zemskou obranou, zřídilo by se snad pouze jedno nové armádní velitelství (v Brně); kdyby se zřídila dvě sborová velitelství, pak by uherská zemská obrana měla pouze 7 divisí, kdežto by se rakouská z 8 hned na 10 divisí rozmnožila.

Důležitým činitelem jest tu také dělostřelba, která pouze ze 14 sborových a 42 divisních dělostřeleckých pluků se skládá — scházelyť by náhle 2 sborové a 4 divisní dělostřelecké pluky, jichž zřízení by opět stálo mnoho peněz. Na každý způsob zbrojení našich sousedů vynutí v Rakousku postavení alespoň jednoho sboru armadního.

Ve Francii budou povoláváni záložníci v 2., 4., 14. a

[1]) Psáno v lednu! *Red.*

17. armádním sboru korrespondenčními lístky s odpovědí. Na korrespondenční lístek napíše velitelství doplňovacího okresu adressu záložníkovu a povolávací rozkaz ku cvičení ve zbrani, na lístku, určeném pro odpověď potvrdí příjemce správné dodání povolávacího rozkazu.

Stravování anglických vojínův v Egyptě. Vítězné tažení Sirdara Kitchenera v Egyptě skončilo velice rychle válku. Slavný generál má co děkovati znamenité tyto úspěchy v první řadě výtečnému stravování svého vojska. Předkládáme čtenáři přehled potrav, které každý vojín denně obdržel: maso buď čerstvé nebo v konservách 1 libru, 4 unce špeku, $1\,^1/_2$ libry chleba nebo 1 libru sucharů nebo 1 libru mouky, čaje osminu unce, kávy půl unce (nebo čokolády 1 unci) cukru 3 unce, soli půl unce, pepře $^1/_{36}$ unce, rýže 2 unce, čočky 1 unci, čerstvé zeleniny 1 libru, pak ovocné šťávy 4 unce týdně; denně pak $^1/_{64}$ gallony vína a $^1/_{320}$ gallony citronové šťávy. Když vojsko tábořilo obdrželo vždy 12 vojínů dohromady jednu svíci. Počet velbloudů, kteří ohromné tyto zásoby za vítěznou armádou nesli, obnášel přes 3000. *P. Š.*

FEUILLETON.

Také jubileum.

Vědí bozi, co vlastně posedlo kolem konce masopustu léta Páně 1899 naše illustrované týdenníky, Světozor a Zlatou Prahu, ctihodný Hlas Národa, Národní Divadlo a celou řadu pravověrně vlasteneckých listů v zemích koruny svatováclavské! Jubileum Vácslava Vlčka! Proč? Bozi, proč? Že jest mu šedesát roků? Lež. Narodil-li se skutečně 1. září 1839, dovrší přece svou šedesátku zase až 1. září 1899, tedy o půl roku později; vytiskl-li svou prvou práci „Dvoje polití“ v roce 1860, padne jeho čtyřicetileté jubileum literární na rok 1900, tedy o celý rok později. Co se to stalo? Je-li však pravdou, co zasvěcenci tvrdí, že totiž celou tu oslavu svého spolubojovníka sbubnoval věčně svěží p. Zákrejs, pak ovšem chápu úplně. Budiž to však i veřejně konstatováno. Neboť jest to konečně jednou světlý moment v činnosti mého zamilovaného kritika a humoristy: zde předehnal jedinkrát svou dobu o celých šest měsíců, po případě o celý rok!

*

Nezmiňoval bych se vůbec o Vácslavu Vlčkovi a jeho jubileu. Řekl jsem o něm své mínění jindy, jak o literátu, tak redaktoru, tak člověku. Dým jubilejního kadidla mne neomámil: trvám na svých slovech i dnes. Ale jsou dvě příčiny, proč o něm mluviti musím zas. Prvou mi dali jeho gratulanti, druhou oslavenec sám. A vyzní-li má slova jako disharmonický akkord celého jubilea, není to vinou mojí.

*

V naší literární společnosti jsou tři tábory.

„Staří“, beati possidentes, kandidáti cen, prebend, vyznamenání, okrasy literatury jmenované v každé litanii, uznaní vlastenci, jimž vystavili dekret lásky k vlasti Staro-, vidovali Mladočeši a znovu ztvrdí každá příští politická strana, ctihodní a slušní muži, kteří znají na vlas vzájemně svou cenu a netají se úsudkem o někom třetím, když sedí druh s druhem v hospodě, ale na venek zachovávají co nejpřísnější decorum a všechny roztržky, půtky a řevnivůstky skrývají pláštěm pomlčení — slovem literatura officielní.

V druhém táboře jsou lidé, kteří ty staré prohledli a řekli to veřejně. Chtějí něco jiného a jdou jinými cestami. Catilinářské existence, říkají jim staří.

Třetí tábor jest nejzajímavější. Literáti obojživelní. Když se probíjejí, jdou s Catiliny, nuceni poměry a temperamentem mladosti, a jsou mezi nimi potud, pokud není příležitost k přehoupnutí. Ale i v těch svých poměrně nejprudších útocích neztrácejí rozvahy a pamatují na věci příští. A dostane se jim odměny. Staří je časem adoptují, poněvadž „ve všech bojích za přesvědčení horkokrevné své mladosti dovedli zachovati míru slušnou“, poznají krev krve své a maso masa svého; pak se metamorfosa opětuje zase v generaci příští. Obojživelníci jsou starým vděčni. Při každé příležitosti, jako jsou jubilea a p., zdvihnou toho kterého časem dosti pošramoceného starého vlastence na svůj štít, nalejí balsám do literárních ran jeho a předem: vyhubují z plných plic těm Catilinům, kteří po důkladném studiu a dobrém uvážení a jen v zájmu umění a literatury pronesli svůj úsudek o starém pánu, vyhubují jim slovy nehledanými, sami řeknou o jubilantu pár všeobecných šedivých frází, že miloval vlast, že pracoval pro národ atd. — řeknou to tak, že se to dá říci i příště o každém jubilantu druhém, který dovrší svůj šedesátý rok — a dobré české publikum čte a čte ty hymny, nepozoruje finty, pomyslí si, že ti Catilinové přece jen tomu starému pánu křivdili — a Catilinové mlčí jednak ze slušnosti, jednak že jsou překvapeni touhle jubilejní eskamotáží — a milý starý pán jest konservován zase na řadu let. Tric se podařil, pod heslem pokroku a umění jest vykonána nová práce a nový krok dál . . .

*

Nemám chuti provádět pštrosí politiku. Poznal jsem v jubilejních článcích p. Vlčkovi postranní štulce a poněvadž jsem jedním z těch, kteří mají o milém oslavenci mínění poněkud odchylné, budu mluviti. Tentokráte to byly z officielních hlasů jenom „Národní Listy“ a „Politik“, které dovedly psáti o Vlčkovi bez nadávek a urážek nás. Všude jinde — viz výše šimla — šlo to more paterno. Vážný list přinese svůj článek, srší jehlami na hlavy naše — a komická věc: kdo je podepsán? Nějaké takové písmenko, jedno, jichž je v abecedě hezká řada, nějaká taková značka, něco takového neznámého sedne si k soudu nad celou naší generací — a p. Vlček je velikán a my ničemové! A tak dekretují písmenky a značky, bůhví jaká individua! Škrabošky dolů, zákeřníci, kukle dolů — my stáli pod svými plnými jmény! A budou-li mé řádky vašemu oslavenci málo příjemnými — vaše to vina v prvé řadě! Pan Vlček je prý nemocen, ale já nejsem tu k tomu, abyste mými vlasy k jeho potěše vystýlali v jubilejní čas jeho postel!

Ostatně — je tu třeba výkladu, že tu o nějakého pana Vlčka neběží? Tu běží o typus, a ten se dnes jmenuje Vlček, zítra může se jmenovat jinak. O naši literaturu tu běží, o ty naše literární a žurnalistické poměry, o ducha a směr, jenž takové Vlčky umožňuje, udržuje a stále znova a znova rodí.

*

Mohl bych citovati jako zdrcující soud celé literární činnosti Vlčkovy jedinou větu — a to větu z hymnického článku — (nemesis jest přece jen strašné nesmrtelné božstvo!), že Vlček jest jako spisovatel konservativním, že zůstal dodnes týmž, jakým byl při svém vstupu do literatury. Postačilo by. U nás, kteří žijeme kulturně teprve nějakých 60—70 roků, kteří by měli letěti ku předu, aby vstoupili po bok ne velikým kulturním národům, ale národům ne četnějším než jest náš, u nás počítáme někomu za zásluhu, že byl již před čtyřiceti roky nehybným solným sloupem a oslavujeme jej, že jest tím sloupem dosud! Nepotřeboval bych více dodávati, ale věc je hlubší. Byl Vlček vůbec literátem již tehdy, před čtyřiceti lety? V r. 1865 vydal truchlohru: Přemysl Otakar. Věc přímo komická. Toho krále, jenž krví a železem vybudoval poprvé fantom pozdějšího Rakouska, toho líčí Vlček jako — apoštola míru.

„Já bez meče chci celý (svět) podmanit!
Já říši vzdělám, kdež i v poslední
muž tolik ducha svého vštěpím sil,
by na rovni stál s vládci se mnohých —
a z této říše síla pokypí,
jak láva z Vesuvu, i pohřbí vše,
co nyní hyzdí, žžírá lidský rod:
bezpráví, mdlobu, temnost — nelidskost.“

„Plvá pravdě v tvář,“ praví o Vlčkovi klassicky krátce a dobře jeden kritik.

V r. 1867 vydal Vlček historickou povídku „Pašek z Vratu“. Nebožtík Hálek ukázal mu, že nerozumí době, postavám, hnutí, že neumí ovládnout látku, slovem, že není umělcem, ba ani historickým povídkářem.

A tak to šlo dál. „Elišku Přemyslovnu“ vypravilo Národní Divadlo o jubilejním večeru Vlčkově. A jsem vděčen referentu Národních Listů za jeden detail, ne hry, ale po její skončení. Známý jeden mu povídal, že mu tahle historie připomíná — Milana a Natalii! — Výborně, ano, to je můj Vlček, to praví vše! Veliká fáse našich dějin má jíti přes jeviště, jedna z nejpopulárnějších našich královen stojí celý večer před zraky publika — a milý autor dovede to publikum tak chytit, že si ono myslí na — Milana a Natalii!

Ale poněvadž jest to t. zv. vlastenecký autor — tedy: Sláva!

Jak hloupé, jak ponižující, copaté a ničemné je tohle všecko! Člověk bez talentu, bez umělecké ambice, bez znalosti historie přijde, přečte si v dějepise nějakou stránku, vytrhne z toho několik figur, sevšední je svým šosáckým mozkem — a to dostačí, že je slavným spisovatelem! Neboť jest vlasteneckým! Proto vlasteneckým, že tam nasije několik tirád, za které by se dnes i poslední vesnický politik měl stydět, tirád, které jdou kolem uší jako bzučení mouchy, poněvadž nemohou být a nejsou cítěny! A nemohou být cítěny proto, že to celé vlastenectví jest obchodním artiklem, že takový Vlček, přeložený do politiky jest úplně roveň všem těm hubařícím a vlastenčícím poslancům a kandidátům poslanectví, že přeložený do vědy rovná se slavnému pravonevěrci v rukopisy a autoru všelijakých vergiliad, Kvíčalovi, že přeložený do veřejného našeho života, dá

nám našeho krásného purkmistra, Sokola, zachovatele staré Prahy, fedrovatele Husova pomníku, Podlipného.

Pan Vlček okoušel se také v oboru románu společenského. Tu mu zase jeden z gratulantů klade za zásluhu, že se kurážně pustil do románů velkých, šestidílných; skutečně, to je pravda. Je to kuráž skutečně neobyčejná. Ale nic víc, než kuráž p. Vlčkova. Tyto společenské romány mají něco podobného s punčochou. A to byla věru náhoda, že punčochy ty jsou dlouhé jak báječný mořský had. Mohly býti kratší a mohlo jich býti více. Také jedno. V naší literatuře nemají předchůdců a, díky bohů, ne následovníků. Stojí ojediněle a našly jediného velebitele — humoristu p. Zákrejse. Není v nich stilu, myšlenek, není v nich smyslu pro pravdu v umění, protože autoru chyběl smysl pro pravdu jako tam v historii tak tady v životě, Vlček jest tu takovou českou Marlitkou — než i ta Marlitka jest velkou postavou proti našemu domácímu pánu z Vinohrad. Čtenářstvo Marlitky bylo i čtenářstvem jeho: naše bledooké sentimentální patricijské dcerky po venkově, jak jsem je kreslil v Magdaleně a paedagogický effekt románů p. Vlčkových je týž jako Marlitčiných: zamilovaly se naše krasavice pod dojmem románů těch do dragounských officírů, do mladých kaplanů, což by byly ostatně učinily jinak též.

*

Jako třetí triumf vynášely jubilejní články — Vlčka redaktora „Osvěta". Ta stála, pravda, jedenkrát výše. V r. 1871., při svém založení. Ale po celých dvacet devět let svého vycházení stojí milá „Osvěta" v r. 1871. — a má-li to být chválou a chloubou p. Vlčka — s pánem bohem! Nám jest pravdou, že „Osvěta" byla tvrzí reakce, brzdou každému kroku v před, zuřivou nepřítelkyni každému novému směru v literatuře, každé nové myšlence u nás — za těch 29 roků narostl jí cop, jakým se ani Musejník honositi nemůže za nějakých osmdesát let! Kde jsme mohli býti, kdyby byl měl kormidlo toho listu muž vzdělaný, pokrokový! Kdyby list vůbec byl měl směr a cíl. Že se tam zjevil někdy nějaký rozumný článek — to přece není zásluhou p. Vlčkovou: Kam měli ti lidé vlastně psát?

„Osvěta" vedla zuřivý boj proti Lumírovcům: boj se vylil jaksi do písku, a milí Lumírovci začali psát do „Osvěty". Proč? Změnil se Vlček? Osvěta? Ne. Byl to literární hřích spáchaný Lumírovci na literatuře. Kompromittovali se kompromisem a kompromittovali literaturu. Několik drobností cituji, jak mi napadají: Když zemřel Jos. Jakubec, uveřejňovala „Osvěta" delší jeho práci „Muzikant". Báseň zůstala torsem. Milý Vlček nelenil, vypsal p. Polomovi plán dokončení a dal báseň dodělat. To je přímo barnumský genialní názor na poetické tvoření, na památku básníka a na nedotknutelnost literarní práce! Kdyby byl Dostojevský uveřejňoval své Karamazovi v Osvětě a zemřel, jistě by je byl p. Vlček dal dodělat někomu, po případě dodělal sám, a světová literatura mohla mít o jeden chrám víc, který takhle je na věky nedokončen! — Nebožtík Neruda psával do „Osvěty" — když zemřel, napsala o něm „Vlast" infámní článek. Tehdy jsme vystoupili skoro všichni na obranu památky

velmistrovy. Jen p. Vlček ne. Opatrný vlastenec nechtěl se rozejít s mocnými pány. Tohle tichošlápství jsem marně hledal v článcích jubilejních. — Humorista p. Zákrejs si po několik roků brousil vtip svůj na F. Nietzsche-ovi. Vlček mlčel. Léta ubíhala, a Nietzsche rostl. A tu se — ozval opatrný redaktor a dal napsat konečně článek o nešťastném Němci někomu jinému. A jak domácí pán využil rukopisného boje! atd. atd. To jen prozatím.

*

Neznám p. Vlčka osobně. Ale myslím, že bych ho mohl vykreslit s překvapující věrností. Že je opatrný, již jsem řekl. Nazval jsem jej kdysi hlemýžděm a mám za to, že jest to tak případná karakteristika, že ji opakuji i dnes. Že obchoduje ve vlastenectví, též jsem řekl. Z biografie jeho vysvítá, že jen jedenkrát měl s policií opletání, za dnů mladosti radostné, když prý psával do Humor. Listů. Škoda, že tak málo. Kdyby to bylo o trochu víc — jak by se byl nyní v jubilejních článcích pěkně vyjímal passus o národním mučednictví! V téže biografii (Riegrův Slovník Naučný) padá vám do očí ještě něco: neobyčejné množství cen, jaké se dostávalo pilnému vlastenci. A za jaké práce! Kdo zná dnes tyhle titule: Dvoje politi, Soběslav, Eliška Přemyslovna (pardon, tu známe, dík Národnímu Divadlu), Ondřej Puklice, Rebelie v Kocourkově? A k tomu stipendia Svatoboru. Ó Čelakovský, Tyle, Němcová, Chocholoušku, Bozděchu, vy hladomřiví hlupáčkové, víte, co Vám scházelo? „Vlastenectví“. Tak se začíná, jako začal náš jubilant a pak má člověk dům a list a může bez bázně házet bláto klepů po nevlastencích, jak to udělal na příklad náš patriarcha mně, a když jsem mu řekl a dokázal, že to lež a klep, zahalil se do županu domácího pána, mlčel, aby — — —

*

V jubilejní svůj den nadával na novo. A přišel k tomu takhle:

V roce 1873. rozčilil se p. Vlček nad mravním, politickým, společenským a literárním úpadkem našeho národa, i doporučoval jak spásnou medicinu — svornost! Za krátký čas na to vydali čeští spisovatelé provolání pro — svornost v národě. Léta ubíhala, Mlado- zápasili se Staro-, p. Vlček, nevěda, co z toho bude, balancoval sem a tam. Napadlo mu jednou, zda by se nedala zřídit partaj politických hermafroditů, pokusil se o to, ale nic naplat. Nešlo to. A tak pracoval dál svým obvyklým způsobem, „budil“ lásku k vlasti, „kázal“ práci atd. (viz jubilejní články), a když přišel rok jeho jubilea, mínil, že po způsobu všech velikých mužů musí povědět svému národu nějaké vážné slovo, extrakt své životní moudrosti, řeč starého věštce, požehnání, závět. Palacký to udělal též. I napsal p. Vlček tuze smutnou knížečku pod titulem: „Jednoho jest potřebí“, kde zreprodukoval všecky bolesti, které cítil v r. 1873. (zas ten konservativism!) a přidal k tomu kratičkou besedu o přítomné době, kde vykládá „spanilé čtenářce“ a „laskavému čtenáři“, jací jsme to vlastně netvoři, totiž Herben a já — a že je národu potřebí — — — svornosti!!!

Toť se rozumí, že neuznávám předem p. Vlčka soudcem nad sebou a že mu nemohu dopřáti té radosti ani v jubilejní jeho rok, a že s ním

také o vlastenectví disputovati nebudu. Pokud ho znám, je krátký smysl té dlouhé řeči tenhle: Spanilá čtenářko, laskavý čtenáři, předplácejte a rozšiřujte „Osvětu“! — Potom svornost — nesvornost — na těch už nesejde. Že s ním také ani o té čertovské svornosti disputovati nebudu, je pochopitelno. Ale povím mu aspoň resultát té eventuelní rozpravy: Učíte, monsieur Vlčku, sám lásce k vlasti, vlastenectví, svornosti a práci již čtyřicet roků -- můj milý, jsou-li takové resultáty, že si rvete vlasy, je to smutné pro vás! Víte, můj milý, kdyby analogické výsledky vykazovala vesnická škola, byli by vyhnali už dávno kantora, leda že by ho sedláci, trochu resolutnější, nepověsili na nejbližší vrbu!

Co se slohu této poslední práce p. Vlčkovy týče, je na staré výši jeho polemik — i v tom jest jubilant konservativním. Je to sytý stil starého feldwebla, který slouží už druhou kapitulaci a když dělá vtipy, jest to vtip à la „opit džberem nejsilnější borovičky“. (Jak asi záviděl dobrý Zákrejs zrovna tenhle vtip p. Vlčkovi!)

Ta dvě pofouchlá písmenka „G. P.“ v Hlasu Národa měla tedy úplně pravdu když jubilanta takto karakterisovala: „. . . kdekoli promluvila jeho (Vlčkova) vlastní slova, vyznačila se na nich jistá duševní noblesse, která se nedala strhnout do proudu vášně. Tak povzneseným zůstal ve Vácslavu Vlčkovi redaktor i člověk. Tam, kde jiní bojovníci smáčeli své šípy v jedu utrhačství a slepé strannickosti, přenášel se Vlček břitkostí svého humoru a vtipu, jeho noha se nikdy nesklouzla s cesty intelligenta dobré vůle do kaluží nízkosti.“

A teď bych rád věděl, kdo tomuhle povídání věří: zda ten „G. P.“ či p. Váceslav Vlček? A ti druzí, jichž se to týká? *Machar.*

Úvahy a kritiky.

Jubilejní literatura o Palackém je poměrně bohatá; zejména spisků populárních, propagačních vyšel počet slušný a jistě byly velmi rozšířeny. Tím slavnost Palackého působila dobře; také toho již bylo nanejvýše potřeba. Je neuvěřitelné, ale pravda: mimo vydání Dějin a životopisu prof. Kalouskem a uveřejnění autobiografie paní Červinkovou-Riegrovou o Palackém se u nás téměř nepsalo; nestudovaly se ty jeho idee, jimiž se stal hlavním naším obrodičem a otcem národa. Co na př. Poláci mají prací o Mickiewiczovi!

Chci čtenářstvo na literaturu jen stručně upozornit; nepouštěje se do obšírného rozboru, všimnu si jen některých záhad, které se dotýkají Palackého vůdčích ideií a jeho výkladu naší historie.[1])

V Památníku prof. Kalousek píše: O vůdčích myšlenkách v historickém díle Palackého.

Mluvě o centrálním pojmu Palackého filosofie a filosofie dějin, o božnosti, autor přeceňuje pro ustálení tohoto pojmu vliv Baconův. Že se Palackému citát z Bacona zalíbil a že jej také k myšlení nabádal, je pravda; ale nelze říci (str. 183), že Palacký svou filosofii vzdělal na jedné myšlence nalezené u Bacona. Ta myšlenka je velmi stará: všeliký theism ji má a nalézá se hned v třetí kapitole Genese, kde had slibuje prarodičům, že budou jako bohové. Z vlastní definice pojmu božnosti, již Palacký dává, je vidět, že pojmu dává obsah po výtce Kantovský.

---

[1]) Mimo laciné vydání Palackého Dějin (Bursík a Kohout) vyšla Palackého korrespondence a zápisky: V. J. Nováček, Fr. Palackého Korrespondence a zápisky I.: Autobiografie (vyšla již 1885) a zápisky 1818 až 1863. Je to jen část zápisků, to co vynecháno a zápisky let pozdějších vyjdou později.

Péčí dra B. Riegra vycházejí: Palackého Spisy drobné I.: Spisy a řeči z oboru politiky. Politický material, doplňující III. svazek Radhoště z let 1848—73.

K ocenění Palackého idei, práce a vývoje poslouží především:
Památník na oslavu Fr. Palackého. Vydávají: společnost nauk, akademie a matice, 1898 (44 článků).

Z další literatury mimo články, o nichž mluvím v textě, srov.:
J. Svozil, Fr. Palacký. —
F. Žilka, Fr. Palacký (poctěno prvou cenou výboru pro oslavu Palackého). —
Zd. V. Tobolka, František Palacký, jako politik a historik. —
A. Srb, Politické myšlenky Palackého (Světová Knihovna). — Dále různé brožury a letáky: A. Krejčíka, Mrazíka, Langnera, Matouška, Hejreta a j.

Srov. V. J. Nováček, Jiří Palacký, otec Františka Palackého, Čas. Čes. Musea, 1898.

Vůbec je Palacký rozhodný Kantovec, mnohem uvědomělejší než prof. Kalousek poznává.

Proto není správné, čteme-li (str. 186), že Palacký svým racionalismem „vybočoval poněkud z křesťanského theismu". Ne poněkud, ale hodně; stať proti Höflerovi a úvod k vypsání hnutí husitského nepřipouštějí tu žádných pochybností. Při tom lze říci (188), že „ovšem v jistém obmezení" byl vyznavačem a horlivým vykonavatelem náboženství křesťanského — pokud totiž se nestavěl nad historický vývoj a svou filosofii pokládal za pokračování myšlení hlavně protestantského. Mimo to Palacký jako mnozí jiní, dělal koncesse, zejména officielnímu katolicismu, nevzdávaje se svého přesvědčení filosofického. V té míře, ve které Kant se shoduje s positivním křesťanstvím a neshoduje, shoduje se s ním a neshoduje také Palacký.

V článku prof. Kalouska nevyjasňuje se názor Palackého o podstatě náboženství a nevyjasňuje se poměr katolicismu a protestantismu. Prof. Kalousek ukazuje, že Palacký obojí cenil stejně. Ale to není správné. Prof. Kalousek (str. 200, 209) cituje z Palackého mínění, že katolicism hoví většině lidí: prof. Kalousek podškrtuje většinu, jako by tím pro věc něco bylo získáno. Ve skutečnosti Palacký stojí rozhodně na straně menšiny. Prof. Kalousek formuluje věc na př. takto (201): „Tím však není řečeno, že by byl Palacký věc katolickou zavrhoval, anebo že by byl husitismus a protestantismus pokládal za dobro naprosté." O „dobro naprosté" neběží, nýbrž o to, co Palacký pokládal za relativně dokonalejší. A jakého tu Palacký byl názoru, nemůže být pochybnosti žádné. Prof. Kalousek praví dále (205): „Palacký tedy smířil se s rozkolem v církvi; ale jednota by mu nepochybně byla milejší." To je zase řečeno neurčitě a nesprávně: jakou jednotu by si byl přál Palacký? Tu, kterou hájí prof. Kalousek? Jistě ne. Mimo to přece prof. Kalousek sám vykládá (str. 199, 192), jak Palacký věřil v naprostý dualism v celé přírodě, v člověku a historii a že tudíž přijímal také dualism katolicismu a protestantismu za páku pokroku Prozřetelností ustanovenou.

Nemohl tedy stát o jednotu professora Kalouska; výslovně přece ve spise o Höflerovi praví, že obě náboženství mají se navzájem pronikat co nejvíce — jakou tedy jednotu přál si Palacký?

Prof. Kalousek (206) se domnívá, že by Palacký byl uznal reformu církve provedenou koncilem tridentským a později prý prováděnou. Palacký ovšem řekl, že církev reformací byla donucena k reformám; reformy ty jistě by byl uznal, ale také by byl uznal, jak tato v theorii reformovaná církev v praxi prováděla právě proti našemu národu protireformaci, „reakci všeobecnou a nelítostnou". Předmluva k poslednímu svazku Dějin, poznámky v Gedenkblätter proti novému dogmatu o neomylnosti a t. p. také o tom nenechávají pochybností žádných. Prof. Kalousek všeho toho neměl ignorovat, chtěl-li idee Palackého vystihnout správně.

Prof. Kalousek dotýká se také otázky obrozenské. Uznává, že se nejedná pouze o obrození jazykové; ale neříká dost určitě, oč se tedy jednalo ještě mimo jazyk. Říká li, že Palacký kladl důraz na potřebu dějepisu a literatury vůbec, tož tím řečeno je málo, nepoví-li se, jaký ten dějepis a jaká ta literatura měla být. Dějepis a literatura po případě

mohou ne obrodit ale umrtvit. Citovaná již předmluva k poslednímu svazku Dějin je v té příčině určitější. Ostatně, kdo poznal ducha a vůdčí idee Dějin, ví, co Palacký pokládal za „vrchol českých dějin“, na němž „nejvíce záleží“ a proč životní své dílo napsal „ku poučení, spamatování a otužení se v bytu svém“.

Prof. Kalousek dotýká se také Palackého idee humanitní. Myslí (str. 230), že Palacký pokládal zásadu humanity za totožnou se základní naukou Kristovou. Pokud humanita je láskou k bližnímu, lze to tak formulovat; ale proto, že in concreto vždy běží o obsah a způsob té lásky a z jakých motivů a důvodů prýští, formulace správná není. Idea humanitní je idea filosofická, vypracovaná moderním myšlením, Palacký přejal tuto filosofickou ideu od Herdera a dal jí smysl filosofie Kantovy. Palacký pojem sám srozumitelně určuje a vykládá (Radh. I., 347), čím teprve se člověkem stáváme a jak se liší člověctví čisté od božského (ibid. 367). Ostatně o tom všem zejmena u Herdera je pojednáno dost, že pochybnosti o věci skutečně jsou anachronismem.

Proto také vývody prof. Kalouska o kosmopolitismu, internacionalismu a „humanismu“, kteréhožto prý názvu někteří nověji užívají k většímu pomatení pojmů (str. 231), zůstávají temny a neobjasněny; praví-li (str. 232), že Kristus byl vzor vlastence na rozdíl od kosmopolity — tedy takové a pod. výroky přičítám tomu pomatení pojmů „humanismem“ — o němž ostatně mně známo není, že by jej kdo „nověji“ byl zavedl. Vím jen o tom, že v poslední době dost lidí bylo překvapeno, když se dověděli, že naši obrodičové a zejmena také Palacký své národní a filosofické přesvědčení zakládali na idei humanitní (tedy na humanitismu, ne na humanismu!). Prof. Kalousek cítí se oprávněný k odsudku, že ti „někteří“ užívají toho nového názvu k zakrytí svého prostého sobectví — možná, nevím; za to vím určitě, že prof. Kalousek slabost svých argumentů obvyklým podezříváním a vlasteneckým zrádcováním nesesiluje. Prof. Kalousek, pravda, nedopouští se toho po prvé. (Dokončení.)

*

A. Srb, **Politické dějiny národa českého od r. 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova 1895.** Praha 1897—99. (30 sešitů à 24 kr.)

Pečlivé sestavení všech důležitých polit. událostí od roku 1861 (v úvodě jedná se stručně o době předchozí); vylíčeno je netoliko jednání různých korporací (sněmů atd.), ale také vývoj politický jevící se v žurnalistice a všech událostech vůbec. Důležitější projevy veřejné, zejmena písemné, uvedeny jsou do slova. Rejstřík jmenný zakončuje užitečný spis.

Autor vede si velmi objektivně, jako svědomitý referent žurnalistický; z vypravování mnohých episod našeho života vnitrního čtenář má dojem, že autor neřekl všeho, co věděl a že se snad k tomu onomu vrátí. V zájmu věci bychom si to přáli.

Tu i tam jsou chyby tiskové ve jménech a číslicích. *F.*

ZPRÁVY.

Život sluje nový časopis věnovaný všeobecným zájmům výchovním, hlavně výchově v rodině a do jisté míry také tomu, co se vyrozumívá slovem: sebevýchova. Otázky školy a výchovy mají se stát otázkami opravdu národními. (Život vychází 1. a 15. každého měsíce kromě srpna — stojí ročně 3 zl. 50 kr. Vydavatelství J. Pelcl, Vinohrady.)

Roentgenovy paprsky osvědčují se čím dále tím více v lékařství. Hned po objevení jich (r. 1895) bylo proneseno mínění, že věda lékařská bude jich moci nejspíše využitkovati. Skutečně pak vznikl nový oddíl diagnostiky (rozpoznávání nemocí): radiographie, skiaskopia, a není snad již jediné kliniky, hlavně chirurgické, kde by nebyl aparát pro tento druh fotografie postaven a používán. Poněvadž pak X-paprsky (katodové) měkšími částkami těla spíše pronikají, jest zřejmo, že lze paprsky těmi jmenovitě změny na kostích pozorovati. A skutečně obrazy takto zhotovené (skiagrammy) ukazují — ovšem správně a ve vhodném postavení vzaty — mnohé změny, kterých nelze obyčejným způsobem vyšetřovacím zjistiti. Prací ve směru tom vykonaných je celá řada; vždyť i zvláštní časopisy, Roentgenovým paprskům a objevům jimi docíleným věnované, a sice jeden německý a jeden francouzský vycházejí. Nelze tedy zde uváděti autory jednotlivé jménem a jich práce podrobně probrati; chci jen na základě původních prací i referátů v našich odborných listech (Časopisu českých lékařů a Lékařských rozhledů) stručně vyznačiti, jak a kdy lze Roentgenových paprsků použiti. V prvé řadě hledají se jimi cizí tělesa do těla vniklá, na př. projektily ze střelné zbraně, vbodnuté jehly, ulomené hroty nožů a dýk a p., spolknuté předměty (peníze, hřebíky, kamenné kuličky) a jiné. V četných případech pak mohla býti po rozpoznání takto učiněném vykonaná zdařilá operace. — Velmi hojného použití doznala radiografie tam, kde jde o zjištění změn na kostech. Jsou to v prvé řadě zlomeniny, jichž různý tvar mohl býti studován a vymknutí z kloubu, při němž často objeveno současné menší nebo větší zlomení kosti, a tím ovšem naznačeno, jakým způsobem dále nutno léčiti. V té příčině jsou pozoruhodné výsledky, na české chirurgické klinice prof. Maydla docílené, o nichž letošní Časopis českých lékařů zprávu podává. Též lze paprsky těmi zjistiti, jakým způsobem se poranění kostí zhojilo a tedy jaksi kontrolovati výsledek léčení, po případě operace. — Než i jiné chorobné změny byly pomocí X-paprsků studovány, na př. záněty kloubů (t. zv. kloubové rheumatismy, dna a j.), záněty okostice, nádory a novotvary. —

Poněkud i vnitřní lékařství pomáhá si paprsky těmi; bylot jimi usnadněno rozpoznání nádorů, výpotků (exsudátů), rozšíření srdce a zvětšení některých orgánů, výdutě tepen a jich vápenatění a j. Lze tedy říci, že Roentgenovými paprsky přibyla lékařům velice cenná pomůcka pro rozpoznávání jistých chorobných stavů a že zdokonalením objevu toho i přizpůsobením praktické potřebě budou výsledky jimi docilované ještě lepší.

Tuto nutno se zmíniti i o tom, že konají se paprsky těmi pokusy, jimiž má se léčivost jich prokázati; pro tento nový způsob léčby zavádí se název akinoterapie. Bylo totiž pozorováno, že na kůži, sliznici a j., kde X-paprsky přímo účinkovaly, objevují se zvláštní změny (zduření, červenání, vypadávání chlupů a p.) Toho použito v léčení chorob kožních (pih velikých, nemírného ovlasatění na místech nepatřičných, lupů), nádorů a novotvarů a p.; výsledky sice jsou posud skrovné, ale zdá se přece, že aspoň tu a tam se podaří zlepšení choroby paprsky těmi docíliti. — Ovšem nechybí též varovné hlasy, které praví, že častým použitím X-paprsků u téže osoby mohou se umělá onemocnění jistých orgánů způsobiti (dle prací Oudina, Barthelemyho, Dariera) a tedy i při používání X-paprsků nutno býti velmi pozorným.

Dr. V. Pngr.

Hanka spolufalšovatelem Rukopisu královédvorského. T. zv. obhájcové starých rukopisů pořád žádali, aby jim falšovatel byl jmenován, kdo prý kolem 1817 mohl vybásnit písně tak znamenité? K otázce dána odpověď dostatečná průkazem, že se básně ani formou ani obsahem nijak nevymykají době svého objevení. V té příčině kladl jsem já se strany své důraz hlavně na obsah. Zhostí-li se člověk předsudku, vznikajícího z víry v starobylost, musí poznat, že obsah ten je chatrný. Já ovšem víry v starobylost rukopisů nikdy neměl a opakuji, že jsem vůbec nikdy nemohl pochopiti, jak se nicotnost obsahu po stránce kulturní a aesthetické nemohla poznat. Na mne rukopisy svou prázdnotou, neurčitostí a nepěkností vždy dělaly dojem slátaniny.

Nazírání mé novějším bádáním se stále potvrzuje. Zejména vyšlo právě v Listech Filolog. pojednání prof. Máchala: Hankovy ohlasy písní ruských. Příspěvek k dějinám provenience RKho.

Prof. Máchal Hanku k RKému přivázal přímo řetězem. V Moskvě vyšlo 2. vyd. Čulkova sborníku různých národních i umělých písní již 1780; 1810 vyšel podobný sborník pod titulem Písenník. Oba tyto sborníky jsou v Museum z pozůstalosti Hankovy; Hanka v nich má vlastnoruční vpisky. Z těchto dvou sborníků podával Hanka před a po r. 1817 ohlasy; bral myšlénky, obrazy a postup básní, k tomu vybíral si jednotlivá slova a celé věty, někdy píseň Hankova je téměř překladem písně ruské. (Mezi jinými patří sem také sporná báseň „Na sebe“.)

V duchu a způsobu těchto ohlasů ruských (a částečně srbských) národních písní slátány jsou také podvrženiny jako „Píseň pod Vyšehradem“: v Čulkovi má svou téměř doslovnou předlohu.

A stejné jsou v témž Čulkovi doslovné předlohy lyrických (také i jiných) písní rukopisu Král. Parallely, které jsem před lety nalezl (pídil jsem se již tenkrát po Čulkovi, ale marně) ve sbírce Pračově, jsou

již ve sbírce Čulkova nebo v Písenníku. Chyby v komposici, které jsem vytkl, vysvětlují se teď pěkně sešíváním částí z různých písní.

Pro lidi vědecky myslící rukopisy jsou dávno překonány. Běží jen o to, abychom se zhostili ducha té kulturní politiky, ze které podvrhy vznikly. — naši milí předkové à la Hanka chtěli svět a ovšem i nás — sebe — prostě řečeno obelhat kulturou falešnou. Tento duch Hankův a falešných rukopisů posud straší nejen v těch našich akademiích a různých starosvětských t. zv. učených a literárních společnostech, straší v zastaralé žurnalistice, straší v literatuře a v politice — všude. Pokud tento duch nebude vypuzen na dobro, zlo, které falšovatelé spáchali, nebude odstraněno. *M.*

Akademický spolek ve Vídni má jako středisko českého studentstva právě za nynějších poměrů neocenitelný význam: Jestiť A. S. V. jediným místem ve Vídni, kde český student ve stálém styku zůstati může s duševním životem svého národa. Sám si náš zpravidla chudý student české knihy a časopisy koupiti nemůže — ty dovede mu poskytnouti jedině knihovna a čítárna „Akademického spolku“.

Bohužel však členské příspěvky samy o sobě daleko nestačí na uhrazení životních potřeb A. S. V., jenž proto vždy byl nucen dovolávati se účinné podpory obětavé české veřejnosti.

Přes největší spořivost však ocitl se spolek v akutní finanční krisi — smutné to jubileum 30letého trvání.

Proto odhodlal se výbor A. S. V. apelovati na šlechetnou obětavost širší české veřejnosti a doufá, že každý z těch, jimž osud českého studentstva není lhostejným, neodepře mu své účinné pomoci a dle sil svých podpory poskytne.

Dle § 5. stanov A. S. V. zakládajícími členy se stávají, kdo najednou neb ve dvou ročních lhůtách 30 zl. r. m. hotově složili neb jiné spolku užitečné věci stejné ceny věnovali, a dle § 5. přispívajícími členy se stávají, kdo ročně 5 zl. r. m. hotově zaplatí neb jiné spolku užitečné věci věnují. VIII. Laudongasse 7.

Č. jedn. Pr. 127 99. Jménem Jeho Veličenstva Císaře! Cís. král. zemský co tiskový soud v Praze uznal k návrhům c. k. státního zástupnictví ze dne 21. března 1899 čís. 120-1. 99 takto právem: Obsah článku „Rozhledy", uveřejněného v čísle 6. periodického, v Praze vydávaného a tamže (na Král. Vinohradech) tištěného tiskopisu „Naše Doba" z března 1899, zakládá v místě: „Že nynější vedoucí politikové" až „měli nač vymlouvati" skutkovou povahu zločinu urażení Veličenstva dle § 63. tr. zák. Zabavení periodického časopisu „Naše Doba" čís. 6. z března 1899 se schvaluje dle § 489 ř. tr., další rozšiřování téhož čísla se zapovídá dle § 493. ř. tr., nařizuje se zmaření výtisků zabavených dle § 37. zák. o tisku a uveřejnění tohoto nálezu na prvním místě první stránky nejbližšího čísla časopisu shora uvedeného dle § 20. zákona o tisku. Důvody: V závadném místě porušuje se haněním úcta k Jeho Veličenstvu Císaři (§ 63. tr. zák.). Proto bylo návrhům c. k. státního zastupitelství vyhověno jak shora uvedeno. V Praze dne 24. března 1899. Dr. Wokaun.

Katolicism reformní.

1.

V katolickém světě v Německu pozorujeme delší dobu hnutí zajímavé, jež samo pokrokovým rádo se nazývá a o reformu principu katolického usiluje. Hnutí to pracuje o prohloubení a produševnění života náboženského, staví se příkře proti juristickému formalismu, jak u národů románských ve veškerém dění náboženském převládá, míří stejně proti výlučnému klerikalismu, jenž ideje náboženství snižuje na prostředky k dosažení cílů světských a moci časné, jako proti jednostrannému církevnictví, jež na úkor volného náboženského cítění a žití slepou poslušnost autority církevní hlásá.

Hnutí to zdá se býti symptomatickým. Skrývá se za ním patrně odpor ducha germánského, jak se vyvinul v katolictví anglickém a německém, proti katolictví národů románských. Je náboženství k vůli církvi nebo má církev býti orgánem náboženství, toť otázka, již v době přítomné činí si mnoho osvícených duchů katolických. Jasně otázku tu formuloval nejprve kardinál Manning ve svých úvahách o překážkách pokroku katolicismu.[1]) Mimo jiné jest podle něho převládání zájmů politických příčinou úpadku katolicismu. „Nejhlubší a poslední důvod (jenž stojí v cestě všem pokusům sjednocovacím), jest převládání politicko církevního živlu v římské církvi a jemu odpovídající ustu-

[1]) Ed. Sh. Purcell Life of Cardinal Manning (vol II. chapt. 26. a 27); stať přeložil do němčiny G. Wahrmut pod titulem: Neun Hindernisse für den Fortschritt des Katholicismus in England (Würzburg 1898)

pování ducha náboženského před tendencemi pozemsko-politickými.“ Podobné názory pronáší i arcibiskup Ireland v řečech svých o státě a době naší,[1]) v Německu pak vedle starších Deutingra a Döllingra jsou to hlavně Schell a Müller, kteří nyní vážně, s odvážnou přímostí a nepředpojatou láskou k pravdě o záhadě počínají uvažovati.[2])

Celé hnutí pokrokové, proti klerikalismu a jednostrannému církevnictví namířené, jest nejlépe charakterisováno slovy Schellovými[3]): „Náboženství není zde k vůli církvi, nýbrž církev jest určena k uskutečnění náboženství, tak aby se stal Bůh vším ve všem, a to přesvědčením a svobodou. Juristické užívání statků duchových, protiví se podstatě náboženství. Církev jest jakožto království Boží stát, ale stát Boží, kde nezáleží jen na vnějším chování a na výkonech, jež se dají vynutiti, nýbrž na přesvědčení a svobodě. Těžiště náboženství leží ve vnitřním a volném společenství s Bohem; církevnictví má cenu jakožto prostředek k němu.“

Hnutí toto zavrhuje proto veškeré církevní a kněžské kastovnictví, považujíc je za škodné skutečnému náboženskému dobru. Kastovnictví takové tvoříc z kněžstva zvláštní třídu společenskou v sobě uzavřenou a od „světa“ naprosto odloučenou, způsobuje zajisté samo, že propaganda náboženská v lidu půdy nenalézá. Kněžstvo v této odloučenosti nežije s věřícími, nepřizpůsobuje se novým poměrům života společenského, vědeckého a uměleckého, nýbrž pohlíží na společnost současnou jako na zkaženou, s níž třeba omeziti, co možno, veškeré styky. Stav tento dobře pochopil již Ireland, když napsal: „Valná většina (oficiálních zástupců katolicismu) spatřovala toliko neřesti současné doby a s veškerou silou vyslovovali své „anathema“. Dobré a ušlechtilé snahy jim ušly, i zdráhali se jim uvěřiti. Doba byla jim temným „světem“, proti němuž poslal Kristus učenníky své na stráž. Získati je někdy evangeliu náleželo do

---

[1]) Ve franc. překladě „L'Eglise et le Siècle“ vydal Fel. Klein (Paříž 1894).

[2]) O Schellovi podrobně psala Naše Doba ve článku „Katolicism a pokrok (V. 533 a n.). Když napsán byl článek tento, podrobil se Schell a uznal bludnost svého učení. Tím ovšem učení samo se světa není sprovozeno. Před léty odvolal též Galilei, že by se země pohybovala — přestala se proto pohybovati? Ovšem, odsouzení učení Schellova zase jest symptomatickým vyvrácením naděje jeho, že by katolictví samo mohlo býti principem pokroku.

[3]) Der Katholicismus als Princip des Fortschritts, str. 8.

řady ztracených nadějí. Myslilo se, že aspoň nějakého význačného zázraku jest zapotřebí, aby něco takového se stalo. Pokud se tento zázrak nestane, náleží služebníkům Kristovým omeziti se na sakristii a chrám, kde obklopeni jsouce malým zástupem vyvolenců uchovají sebe a přátele své od převládající nákazy. Doba však sobě a falešným vůdcům jsouc ponechána odvracela se každoročně více od církve, kdežto tato uchovávala síly své v jakémsi stavu isolačním."

Manning pak s žalem vytýká, že odloučeností touto i soběstačností katolicismu oficiálního, jenž se domnívá, že všechny prostředky spásy mu po ruce jsou, vlastní skutky lidskosti a lásky k bližnímu v pozadí ustupují. I upozorňuje na zajímavý a důležitý fakt, že největší hnutí směřující k mravnínu polepšení a povznesení i k odstranění různých zlořádů a uskutečnění lásky k bližnímu ve velkém slohu vyšly se strany — protestantské. Tak hnutí směřující k odstranění otroctví a obchodu s otroky bylo vedeno anglickým protestantismem a nenalezlo u katolické Francie, Portugalska, Brasilie žádné podpory. Úsilí o střídmost (spolky střídmosti), hnutí na ochranu opuštěných děvčat, obchodních pomocníků, zanedbaných vůbec, i hnutí proti týrání a vivisekci zvířat, to vše nenalezlo u katolíků žádné podpory. „Ani jeden z činů těchto nevyšel od nás; sotva jedno jméno katolické naleznete v jich zprávách. Zajisté byli jsme mezitím — v sakristii."

Úsilí o reformu katolicismu chce otevřeně katolicism jiný, nežli jak se nám dnes jeví. Schell zřejmě a výslovně činí rozdíl mezi katolicismem, jak jej Bůh chtěl, a mezi tím, jak se uskutečnil mezi lidmi. Zvláště pak to vytýká s důrazem, že katolicism o to má pracovati, aby ti, kdo jej zastupují a k němu z přesvědčení se přiznávají, byli daleci veškeré jednostrannosti a nesnášelivosti. Pravý katolicism dle něho projevuje především snášelivost k mínění cizímu a péči má o to, aby otevřeně a upřímně uznal za dobré a pravdivé, co takovým u odpůrce bylo nalezeno, neboť katolík ví, že pravda jest katolická a každého člověka osvěcuje, který na tento svět přichází.

Ba, Schell chce rozšířiti a prohloubiti smysl slov „katolický" a „katolicism". Praví zřejmě, že slovo to nemá toliko znamenati centrální církev a konservativní křesťanství v jeho soustavě světové pevně organisované, nýbrž že jméno značí princip vznešený, úkol Bohem stanovený: uskutečniti království Boží v duchu a pravdě u všech národů, a to všemi ná-

rody a národními zvláštnostmi, a tak provésti křesťanství v církvi cele a plně, správně a pravdivě. A Schell významně pokračuje: „To se má státi v katolickém závodění všech národů, stavů a dob, nikoli snad jednostranným a stálým podřaďováním jednoho národa druhému, jedné doby věku dřívějšímu. Každý národ má s energií co nejvíce napjatou svého duchového usilování vyvíjeti co nejvšestranněji a nejmohutněji svérázné přednosti v pojímání a uplatňování křesťanství, pak však také s pevnou vytrvalostí, ale vždy zákonně a loyálně uplatniti je ve prospěch církve veškeré...“ Právě proto nalézá Schell přirozeným a nutným, že křesťanství přizpůsobuje se jednotlivým národům a dobám. Jednotná řeč kultu má platnost jen relativní a ztrácí ceny, pokud jí právě jest znemožněno, aby lid veškerému kultu porozuměl. „Náboženství pozbývá vážnosti a souvislosti s životem lidu, jestliže veškerým veřejným výkonům jeho se nerozumí. „V každé řeči má a chce slovo Boží slaviti své zlidštění, každá národní povaha má se státi dovedným nástrojem a nositelem ducha božího.“

Reformní hnutí katolické s těmito snahami usilující o obrození náboženské v duchu a pravdě netěší se nikterak přízni mocných tohoto světa, jest nepohodlné vysoké hierarchii a naráží v kruzích těchto na odpor stejně libovolný jako tvrdošijný. Hodnostáři církevní (na př. biskup Řezenský) vystupují mocí svou proti nepohodlným professorům-novotářům očerňujíce je a z heterodoxismu obviňujíce. „Schell obrátil se proti domýšlivosti naduté a přece inferiorní cliquy, porušil nimbus, jímž se obkličuje tato před zraky ještě méně vědoucích — a proto byl prohlášen za nepřítele církve.“ [1]) Höhler, vášnivý a zaslepený odpůrce Schellův, přímo touží po tom, aby volnost myšlení a projevů katolických professorů theologie byla omezena. Dle něho toliko biskupům náleží učitelský úřad v církvi, a bez jich svolení nemá býti ani ničemu učeno ani nic tištěno. „Professoři nemají práva činiti hypothese; kacířské články nebyly také nic jiného nežli hypothese.“

2.

K Schellovi druží se v době nejnovější německý theolog Würzburský Dr. Josef Müller svým spiskem „Der Reform-

---

[1]) Müller J., Reformkatholicismus (1899) str. 92.

katholizismus, die Religion der Zukunft". [1]) Spisek znamená vyzvání světa katolického, aby se povznesl z převládající lhostejnosti, aby napodobil protestantism čilým ruchem a životem vnitřním, aby se stal průkopníkem kulturního pokroku i přizpůsobil se nové době a jejím potřebám. Spisovatel není zkrátka spokojen s katolicismem, jak se dnes všeobecně projevuje a u těch, kdo mimo něj stojí, ba i u vlastních příslušníků odpor budí, nýbrž usiluje o katolicism, jak bez porušení základů svých hlubším názorem může býti přetvořen. „Otázka reformy stala se v církvi katolické otázkou palčivou. Nedá se již ani umlčeti ani ubiti." Spisovatel kráčí ve šlépějích Irelanda, Manninga, Schella. Mluví však mnohem jasněji, určitěji, rozhodněji. Zříká se přímo ultramontanismu a jesuitismu. „Reformní katolicism jest moc, jež nemůže býti dále ignorována; proto třeba poraditi jistým agitátorům, aby více šetřili obvyklých názvů jako ultramontanismu, jesuitismu, jimiž proti katolicismu brojí — když přece těchto tendencí jsme se energicky zřekli. Bude na čase počítati s reformními katolíky, když se mluví o katolické církvi. Zdá-li se počet náš příliš malým, dlužno uvážiti, jak málo povzbuzení nové ideje nahoře nacházejí, jak málokteří tedy odvahu mají vnitřní přesvědčení projevovati; i to musí býti připomenuto, aby se nikoli k množství, ale ku kvalitě přihlíželo, neboť, praví arcibiskup Ireland, „musí se leckdy pravda říkati i na újmu skromnosti".

Spis Müllerův skládá se zřetelně ze dvou polovin. V první, nadepsané „Apologetische Grundfragen" vyznačuje své orthodoxní katolické stanovisko — a učinil tak dobře; nemůže se mu od nepřátel díti výtka neorthodoxnosti, jako se stalo Schellovi. Promlouvá tam o náboženství a podstatě jeho, o Kristu bohočlověku, o moderní kritice, bibli a autenticitě písem svatých, o apoštolském vyznání víry, o církvi a neomylnosti papežské.

Nazírání Müllerovo na církev a význam její jest od Schellova podstatně odchylné. Církev dle Müllera není toliko prostředkem k uskutečnění vlastní podstaty náboženství, nýbrž sama jest podmínkou nezbytnou náboženského vývoje. Církev podle Müllera není dána člověku dle libosti a zdání jeho, nýbrž jest

[1]) Z ostatních spisů jeho jsou zvláště pozoruhodny „Philosophie des Schönen in Natur und Kunst" (1897), „System der Philosophie" (1898), „Paedagogik und Didaktik" (1898).

jakoby před člověkem položena jakožto integrující moment v ideí lidstva. Celek jest ideově dříve nežli části, a tak církev má v životě náboženském význam universální. „V církvi máme konkretní, názorný jev proti spornému pojmu náboženství. Církev jest jedna z velikých potencí, které podmiňují život veškerenstva jako jednotlivcův. Obkličuje nás ve skutečnosti jako vzduch, který dýcháme, můžeme pokoušeti se, abychom zavřeli oči proti ní — ale ona jest zde ve velemocné přítomnosti.“ [1]) Müller takto zabezpečil si pevný podklad naproti odporu, na nějž se strany oficiálně církevní byl připraven, a jenž se též projevoval — praví doslovně — se zlobou přímo pekelnou. [2])

Druhá část spisu promlouvá o poměru katolicismu a protestantismu v době přítomné [3]) a přináší návrhy opravné. Vychází od fakta již Schellem vytčeného, že katolicism, kde s protestantismem se stýká, v nastalé konkurenci neobstojí. Úpadek tento katolicismu v Německu jest jednak číselný, jednak kvalitativní. Obyvatelstva protestantského v jednotlivých krajích Německa přibývá na účet katolického. Tak v Badensku v několika letech přibylo 44.000 protestantů, v Elsasku přibylo dvakrát tolik protestantů co katolíků, v Prusku roku 1895 přestoupilo 18.000 lidí od katolické církve k protestantské, a naopak toliko 2000, v Kolíně n. R. samotném r. 1894 přestoupilo 322 katolíků k protestantismu, ba 60 dokonce k židovství, a kdežto v arcidiécesi kolínské v létech 1872—91 přibylo jen 42% katolíků, vzrostl počet protestantů v téže době o 84%.

Důkazů pak kvalitativní inferiority katolicismu naproti protestantismu podal Schell celou řadu.[4]) Tak na př. ve Francii a Uhrách převládá vliv protestantský ve správě státní i vědě maje vliv dominující. Müller o věci střízlivě přemýšlí a zvláště pozornost věnuje převaze protestantismu nad katolicismem na poli vědeckém. Podstata vývodů jeho vrcholí v těchto myšlénkách. [5])

„Povýšenost protestantismu ve vědě má příčinu v čilém, pokrokovém duchu, jenž od počátku tvořil v něm pudící element,

[1]) Str. 33.
[2]) Vorwort VI.
[3]) Katholizismus und Protestantismus der Gegenwart, 44—102.
[4]) Srv. „Naše Doba“ V, str. 609 a n. a Schell, Der Katholizismus als Prinzip des Fortschritts, str. 6.
[5]) l. c. str. 61 a n.

v úsilí zmocniti se všech pramenů poznání, je vykořistiti a na základech takto zjednaných dále stavěti — kdežto duch katolický se v protivě k tomu stále více odlučoval a ztrácel veškerý styk s proudy časovými, a tím také veškeré působení na vzdělance.

Protestantism, ačkoli byl málo positivní, přece měl pro svou nejistotu a vnitřní nespokojenost pudící, nepokojný živel v sobě, jenž byl přízniv probuzení a napjetí úsilí rozumového. Jako nouze stala se matkou vynálezů, tak zde duchovní a náboženská nouze byla tvůrkyní nových hnutí kulturních. S hladem jakýmsi vrhl se duch protestantský na vše, čeho mohl dosáhnouti, a usiloval si to spodobiti; starověké památky duchovní, výtvory cizinské, vymoženosti nové doby ve všech zemích a u všech národů byly sbírány a staly se východištěm úrodného vývoje dalšího, kdežto na poli katolickém, zdánlivě aby byla v čistotě zachována víra, vznikala soustava výlučnosti, pevného přidržování se starých, dávno vymřelých kruhů myšlénkových. To osamocovalo stále více svět katolický a uvádělo v neprospěch naproti světu protestantskému. Katolická učenost nevyužila vlastně ani vlastních positivních sil a duševních pokladů, tím méně dovedla si cizí připodobiti. Patristika, středověké básnictví, ba vlastní dějiny zůstaly dlouho zavřenou knihou. Hnutí obrodné v umění a vědě brzo vyschlo a na jeho místo nastoupil suchý formalism scholastický, moralistická kasuistika a věčně přežvykovaná středověká filosofie a dogmatika. Každá originální myšlénka byla prostituována, podezřívána jakožto hřích proti svatému duchu „tradice“, a tak ochromen každý zdárný pokrok.“

Úsudek Müllerův jest zajisté správný. Že se v katolickém světě theologickém patristika málo zná a že z toho citelná újma pravému křesťanství vzniká, ukázal dr. Drtina ve článku „Středověk a křesťanství“ v loňské Naší Době. A není to nikterak soud ojedinělý. Poznání to dnes patrně vniká již do oficiálních kruhů katolických. Svědkem významným jest známý apologet katolický A. M. Weisz O. Pr., jenž se takto o věci vyjádřil:[1]) „Není pochybnosti, že dnešní theologie ve třech věcech velikou slabostí chuřaví. Míním tím studium písma svatého, otců a staré scholastické theologie a filosofie. Z velkoleposti a hloubky, jež vyznačují exegesi 16. a 17. století, z nadšeného a důkladného zabývání se patristikou, jímž 17. a 18. století tak stkvěle se vyznamenává,

[1]) Linzer Quartalschrift, 1894, str. 473.

nezbylo nám takřka nic. I není se proto co diviti, že naše theologie se s theologií doby minulé nemůže měřiti.... I jsou-li na mnoze přehnány nářky, že klerus má příliš málo všeobecného vzdělání světového, příliš málo zájmu pro pokrok vědecký, pro hnutí moderních ideí, ba často i pro theologii samu — něco na tom přece asi jest."

Protiva, jež takto od počátku byla mezi protestantismem a katolictvím, se šířila stále více a více: tak dovozuje Müller dále. Protiva s počátku jen konfessionální stala se záhy kulturní. Pokrokově smýšlející obou táborů podali si ruce k boji za svobodu ducha a pokrok — ale vzdělanci protestantští zde zpravidla přejali vedení.

„V tomto stadiu[1]) stojíme i dnes. Otázka vyrovnání mezi vírou a vědou stala se naléhavější nežli kdy; jde o to, zdali katolicism jest ještě schopný býti činitelem kulturním, zdali pravda základu jeho trvá pro vyspělého ducha naší doby, může-li snad ještě státi se principem pokroku aneb zdali má se úplně položiti do hrobu a další vývoj kulturní, má-li býti vyhledáván na jiném podkladě."

Spisovatel trpce žaluje na rozdvojenost kulturní života moderního mezi vědou a vírou, i ukazuje, jak neznalostí vzájemnou na obou stranách se hřeší. „Že křesťanství, a zvláště katolictví jest překonané stanovisko, ví dnes každý sociálnědemokratický dělník, byť i sám věci nestudoval. Na druhé straně na poli křesťanském nedovede se strašné propagandě nevěry jinak čeliti nežli ubožáckou pštrosí politikou ignorování a zakazování. Kde se děje pokus o vyvrácení, stává se to na mnoze v bídné, zcela nedostatečné způsobě, ba nepřátelské učení a smýšlení se překrucuje a nepoctivě znetvořuje." Má-li katolictví státi se opět živoucí silou ve vývoji lidstva, musí pokroky, které protestantism vzdělanosti přinesl, uznati a v sebe přijati, aniž by se tím vlastních předností vzdávalo. „Musí se učiniti konec úzkoprsému konservatismu, který se protiví duchu času, ba v základě svém vlastnímu jádru katolicismu, jenž jest pokrokový jako pravda sama."

3.

Neudržitelnými jeví se býti Müllerovi filosofie a theologie scholastická. Jest stejně zajímavo, jako přímo nepo-

[1]) Str. 62.

chopitelno, že filosofie vykládá se na ústavech katolických v podobě starší 600 let, a že sebe menší odchylka od těchto nauk stotožňuje se hned s odpadnutím od víry.

Spisovatel nemá o scholastice naprosto mínění příznivého. Nazývá ji přímo „Hauptbollwerk der Rückständigkeit" a usiluje sám o filosofii jinou, reformní, jejímž podkladem činí přemýšlení Descartovo a již nastínil ve svém filosofickém systému. Methoda, jíž myšlení scholastické užívalo, byla forma disputace a kontroverse, a dána byla přirozeně tím, že scholastikové byli původně ti, kdo řídili ve středověku vzdělání kněžstva. Celá látka jich dialektických zkoumání záležela původně mimo několik latinských klassiků a Vulgatu ve spisech Boethia, Martiana Capelly. Cassiodora, Isidora, Pseudo-Dionysia Areopagity, v několika spisech Aristotelských a ve spisech latinských otců, zvláště sv. Augustina. Toť byl ovšem obsah velmi chudý. Úpadek znalosti řečtiny způsobil i úplné zapomenutí otců řeckých, a tím rozšířila se skutečná propast mezi západní a východní církví. Filosoficky jedině Aristoteles něco znamenal, ale z něho vlastně až do 13. století ani spisy logické nebyly úplně známy; teprve od r. 1128 studovány analytiky, od r. 1200 fysické a metafysické spisy. Těchto spisů Aristotelských užila scholastika bez kritiky a pro nedostatečné vědomosti jazykové a dějinné beze všeho zkoumání. Ba, Aristoteles sám byl znám v podobě velmi nedokonalé. Znalost jeho byla čerpána toliko z latinského překladu, jenž zase byl sestaven podle překladu arabského a syrského.[1])

„Nehledě však k tomu, musíme si dnes učiniti otázku: Dá se udržeti dnes světová synthese Aristotelská zřetelem k nynějšímu stavu filosofického a přírodovědného vývoje? Celá soustava jest rozhodně pro dobu dnešní zastaralá, ačkoli některé poučky její (pojem účelnosti světa, pojem duševnosti jakožto formujícího principu) mají cenu neustále. Metafysické a psychologické části učení Aristotelského jsou moderními pojmy ducha a Boha daleko překonány. Po Descartovi, Humeovi, Kantovi musí býti noetický poklad spekulace mnohem pečlivěji položen, nežli toho bylo potřebí s naivního stanoviska scholastiky. Psychologie pak zvláště hlubším pojímáním problemu duše a užitím method experimentálních vstoupila ve stadium zcela nové."

„Doba jest dnes podstatně odchylná. Za doby scholastiky žilo se toliko v přítomnosti. Lidé chápali a znali jen, co bylo

[1]) Viz Drtina Fr., Myšlénková povaha středověku, str. 28., 41. a násled.

hotově ukončeno, nikoli co se teprve dělo, neznali zákonů vývoje dějinného i pro obor náboženský platných. Theologie byla jakoby jednooká: měla oko spekulativné, ale scházelo jí oko historické. Ačkoli po stránce logické a dialektické duchová stavba středověkého lidstva byla hotova — byl to přece kolos s hliněnými nohami."

A přece již ve scholastice nalézá Müller známky reformy a pokroku. Jakožto předchůdce svého reformního katolictví označuje Rogera Bacona, jenž (nar. r. 1214) ukázal prý k jednostrannosti a zbloudilosti scholastiky i požadoval, aby se dál návrat jednak k přírodě, jednak k písmu a starým. V kap. 9. svého Opus tertium označuje jakožto tři hlavní nepřátele poznání příklad (exemplum), zvyklost (consuetudo), mínění lidové (opinio vulgaris), k nimž se druží jako čtvrtý hájení vlastní nevědomosti zavrhováním toho, čeho člověk nezná, na úkor lásky k pravdě (defensio propriae ignorantiae per reprobationem eorum, quae nescimus, et non propter amorem veritatis). Nikdy neobjevila se dle něho pravda ve světě, aby nenarazila na odpor; již Aaron a Maria odporovali prý dle Num. 10 Mojžíšovi a byli přece svati, Augustin a jiní otcové nazvali prý sv. Jeronýma falsátorem a kazitelem bible, theologové pařížští odsoudili před 40 lety metafysiku a přírodovědu Aristotelovu — a tak prý se může těšiti, že i jeho stejný osud potká.

Pravá filosofie jest prý již pro všechny věky sestavena v latinské řeči a učí se jí v Paříži — před krátkem ovšem jako bezbožecká byla ještě vyobcována. Tam prý učí mistr, jenž to dále přivedl nežli Kristus Pán; neboť učení jeho jest kanonisováno již za jeho života, kdežto Spasitel i s učením svým byl za živa v opovržení. Než pravda jest silnější nežli vše. Celé učenosti scholastické vytýká Bacon nekonečnou pošetilost chlapeckou (vanitas puerilis infinita), klamnost nevýslovnou (falsitas ineffabilis) a zbytečnou rozvleklost (superfluitas voluminis); v dvacetině všech foliantů dala by se ta troška moudrosti obsáhnouti; praktická cena její rovná se prý nule. Bacon pro theologii požaduje vzdělání jazykového, pro znalost přírodní mathematického. Experiment a počítání vedou dle něho k výzkumům bezpečným. Dotvrzuje to na jevu lomu paprsků a na své theorii hoření. Bacon již požadoval, aby kritické dějiny textů biblických byly pořízeny.

Zřejmě a výslovně hlásá Bacon, že vědění o jakoukoli auto-

ritu se opírající není vědění. Autorita nepodává moudrost, nýbrž jen víru: věříme zajisté autoritě, ale pomocí její ničemu nerozumíme.[1] Nikdy nebylo ve světě prý tolik zdánlivé moudrosti, tolik studií a škol — v každém údolí, v každé vesnici najdeš mistra — ale nikdy tolik bludu, tolik nevědomosti.

Zajímavá jest dle Müllera též druhá část spisu Baconova. V té se obrací proti rozmařilému životu duchovenstva, proti nepoctivému způsobu polemiky, jak byl tehdy obvyklý. Jemu se přezdívá jako kacíři a nekřesťanu, jemu se vytýká, že hlásá nauky astrologické; Tomáš však, jenž učil o působení hvězd na lidi, zůstává bez výtky. On prý s pošetilostmi astrologů nemá co činiti; on spíše naléhal na vědecké založení hvězdářství a na experimentální postup v něm, z čehož Tomáš ničemu nerozuměl.

Správně Müller ukazuje v dalším k tomu, že reformace Lutherem vedená nebyla filosofii přízniva, a že obrození filosofické na počátku nové doby dálo se v zemích katolických. Církev sama s počátku vědě a filosofii nebyla nepřízniva — obrat nastal teprve v 17. stol. z obavy, aby nové proudy vědecké nezjednaly volný přístup nevěře. Tu pak zmohutnění řádu Dominikánského a zvláště Jesuitského mělo následky přímo neblahé pro vědecký pokrok: „Nastala repristinace scholastiky na katolických akademiích, které po většině byly v rukou Jesuitů, všechen pokrok byl ochromen, a duchová převaha přešla na země protestantské, kde mezitím odpor theologický pozbyl síly aneb sám byl racionalisticky rozpoltěn.“

Teprve v 19. století nastává obrat a pokrok i ve studiu theologickém.

Úkol moderního theologa katolického jest dle Müllera dvojí:

1. aby přijal každý plodný a pokrokový myšlénkový prvek, jímž může se křesťanství obohatiti a přiblížiti nynější kultuře,

2. aby zamítl vše, co před forem rozumovým neobstojí, byť činilo sebe větší nároky.[2]

Ale ovšem, to jest ideál, k němuž má dnešní theologie katolická daleko. „Strach z vědění a úzkost o víru jest stále ještě

---

[1] Autoritas non sapit, nisi detur eius ratio, nec dat intellectum, sed credulitatem; credimus enim autoritati, sed non propter eam intellegimus.

[2] L. c. 72.

příliš silná, a v základě je to strach, že by snad vlastní tak pečlivě vystavěná a hlídaná budova myšlénková před pokročilým myšlením neobstála. Proto se označí vše, co se scholastikou se neshoduje, jakožto víře nepřátelské, proto se důrazně mládež varuje před návštěvou universit, a s hlukem se agituje pro neškodné ústavy řádové — ovšem jen z čisté péče o víru — proto se brojí proti názorům pokrokovým na poli filosofickém a theologickém s takým záštím, ba nepoctivostí. Nejvyšším cílem jest býti věrným Thomistou a myslitelem co nejvíce nesamostatným."

(Pokračování.) *h.*

Německá a dánská kultura.

Dánsko jenom ku svému blahu může býti pamětlivo faktu, že jest národem příbuzným s německým, že Německo samotno může působiti blahodárně na dánské myšlení a básnění —" Těmito slovy končí, jak poznávám z „Literarisches Echo" I. sl. 699 pan Otto Weddigen svou „Geschichte der Einwirkungen der deutschen Litteratur auf die Litteratur Dänemarks". Sebevědomý tón, jímž dává celému Dánsku moudrá naučení, a velkolepé tvrzení jeho o samospasitelnosti německé kultury pro Dánsko, nepřekvapí nikoho, kdo zná něco z činnosti pana Otto Weddigen, na kterou, pokud se týkala české literatury, pokusil jsem se sám jednou posvítiti („Politik" 29. listopadu 1894). Tehdy mi p. Weddigen imponoval, ne proto, že shledával německé vlivy v českém písemnictví, v tom měl mnoho předchůdců, ale proto, že je shledával, neznaje z české literatury pra- pranic a z německé málo, a dal jsem svému podivu náležitý výraz.

Z objemného výtahu v Echo je viděti, že v Německu názor p. Weddigena se zdá velmi odůvodněným. Proto bude snad zajímavo poznati o téže látce hlas z úst nejen dánských nýbrž i nad jiné povolaných, z úst muže, vůči němuž p. Weddigen, třeba Němec, hraje přec jen tutéž úlohu jako malé Dánsko u přirovnání s německou říší, muže, jehož celý směr zaručuje, že neuslyšíme výroků národnostního šovinismu; jest to Georg Brandes, jehož článek vyšel v březnovém sešitu kodaňské revue „Tilskueren".

Výbor od obou studentských spolků zvolený usnesl se vydati po německu spis o vypovídání Dánů z Šlesviku a vyzval též Brandesa, aby napsal úvod k tomu spisu. Brandes vydal jej především v oné revui, a z té jej překládám, s vynecháním úvodních slov, namířených proti netečnosti dánské vlády v té věci, nejen pro trpké vzpomínky, jaké taková zmínka vzbuzuje

v nás samých vzhledem k výsledkům podobné akce, nýbrž i proto, že Brandes, vůči nespokojenosti s těmi slovy u mnohých členů onoho výboru, prohlásil („Politiken“ 3. 3. 1899), že ve formě, ve které bude článek pojat do onoho spisu, hodlá ona slova vynechati.

Co se věci samé týče, mohu právě u čtenářů „Naší Doby“ předpokládati, že jsou do poměrů zasvěceni. Mohu poukázati zvláště ke svým článkům Vysoké učení lidové v Dánsku (N. D. II, 223) a Zapomenutý nárůdek (N. D. V, 193). Činnost kodaňského studentského spolku „Studentersamfund“ hodlám za krátko v tomto časopise vyložiti.

V Praze, dne 19. března 1899.

Arnošt Kraus.

Dánskost v Šlesviku.

Bylo by velmi dětinské, kdyby jednotlivec bez moci a postavení se domýšlel, že může pro svou osobu německý národ volati k diskusi. Kde se vmísí cit národnostní, národové obracejí hluché ucho k tomu, kdo chce vésti při potlačeného sousedního kmene. Avšak je přece ve všech národech elita nejlepších živlů. A v každém případě někdy — třeba vidí bezvýslednost — nemůže člověk opomenouti, aby sám sebe se tázal, co by měl říci, kdyby bylo možná, aby jednotlivý Dán přiměl nejnepředpojatější z dnešního německého národa, aby ho slyšeli?

Snad asi tohle.

I.

Že dánský národ, národ o dvou milionech lidí, před půl stoletím nevzdal se války za Šlesvik, když vedla k válce s německým spolkem — že týž národ před 35 lety odvážil se hrdinného bláznovství, vzíti k vůli Šlesviku boj s dvěma spojenými velmocmi, to jistě, jakkoli by se o tom soudilo politicky, dokázalo přátelům a nepřátelům národa, že si nedovedl mysliti budoucnost bez tohoto vévodství, které již za pohanského dávnověku bylo dánské. Výsledek poslední války působil, jak známo, že Dánsko ztratilo nejen německé obyvatele vévodství, ale též jeho dánské obyvatelstvo a musilo žíti dále zmrzačeno, za nejnepříznivějších pro neodvislý stát podmínek. Král dánský byl dotud jediný zákonný zeměpán Šlesviku; prohlášení pruských

juristů korunních po válce musilo v rozčilených německých myslech zatlačiti všechnu možnou pochybnost o tom. Severní Šlesvik tedy patří Prusku výhradně právem dobyvatelským, právem druhého řádu, které Prusko samo v míru pražském činilo závislým na svobodném souhlasu obyvatelstva. Podmínka ta byla, jak každý ví, před dvaceti lety beze všeho škrtnuta se záminkou, že slib byl dán jenom Rakousku, které teď se vzdalo jeho vyplnění, a ne obyvatelstvu, jehož celý veřejný a soukromý život byl dotud veden zřetelem na toto vyplnění slibu.

V letech 1848—1850 nebylo ještě myšlénkou šílenou, aby tak malý stát jako Dánsko ve své vlastnosti jako válčící moc námořní mohlo působiti německému spolku značné škody a tudíž býti nebezpečný jako odpůrce. Roku 1864 ovšem nebylo Dánsko oproti Prusku a Rakousku ničím než trpaslíkem proti dvěma obrům, ale třeba říše byla sebe menší, přece ještě dokázala svou převahu nad oběma německými velmocmi blokadami severoněmeckých přístavů a vítězstvím u Helgolandu. Ale od té doby poměry posunuly se ještě mnohem krajněji v neprospěch Dánska. Zatím, co říše pozbyla dvou pětin svého malého objemu, byla založena říše německá a nestala se jen nejmocnějším vojenským státem evropským, nýbrž i účastníkem v závodění velmocí o dělbu Afriky a o asijské kolonie. Nelze tedy již vůbec jmenovati Dánsko a Německo jedním dechem jako mocnosti, aspoň ne jinak, než jak se mluví o srnce a slonu jako dvou ssavcích.

A tu vybízí k přemýšlení, že nicméně od r. 1864 dánské obyvatelstvo severního Šlesviku žilo život svůj s očima neodvratně obrácenýma k staré vlasti. Žilo bez jakékoli myšlénky na vzpouru, bez jakéhokoli pokusu o ni, poslouchalo pruských zákonů, platilo pruské daně, podrobilo se všem povinnostem vyplývajícím z jeho poměru jako dobytého národu, a výhradně jenom bojovalo za zachování svého jazyka a kulturního svazku s tím národem, ke kterému jazykově patří. Čím silnějším donucovacím prostředkům je podrobili, aby přestřihli pásku, jež je ještě poutala k staré vlasti, tím tužší a nadšenější byl jeho odpor.

Nelze přirovnati poměry zdejší k elsaským. Uvede-li někdo, že obyvatelé Elsasu jsou jen neradi němečtí, odpovídá a tvrdí se s německé strany vždy, že r. 1870 vzali jen zpět svůj majetek, protože Elsasko je stará německá země. Zde nelze nic

podobného uvésti; neboť podle historie a podání, jakož i podle smýšlení je a byl severní Šlesvik dánský.

Někteří z nejlepších mužů Německa též nám doznali, že je to pouze dobré lidské právo Severošlesvičanů zachovati si dánský jazyk mateřský. Bezpečně cítili, že vláda nečiní dobře ani moudře, dovolávajíc se nejbídnějších lidských pudů, nevěrnosti, mysli otrocké, snahy, zalichotiti se u toho, kdo má moc. Tito muži dokonce připojili slova (musíme jim býti vděčni za ně), že by nebylo možná ctíti naše odloučené krajany, kdyby cítili jinak. V tom je správný názor, který ku podivu tak velký počet německých mužů a žen nemůže nebo nechce pochopiti, že věrnost k minulosti, láska k jazyku a národnosti nepřestávají býti cennými vlastnostmi, vyskytají-li se u Neněmců. Tyto ctnosti však jeví se ještě v jasnějším světle, vyskytnou-li se u dětí malého národa než velkého, neboť poněvadž zevní výhody vejíti v kulturní život velkého národa jsou makavé, tedy prozrazuje za poměrů jinak stejných rozený Dán, jenž stojí pevně při svém jazyku a své národnosti, značně větší idealismus než rozený Němec.

Je-li však tomu tak, pak nemůže to býti nikdy ničím jiným než přehmatem a ukrutností, odbývati — jak se děje teď v dánském Šlesviku severním — všechno školní vyučování po německu, s výjimkou ubohých dvou hodin náboženství týdně, ba dokonce zapovídati soukromé vyučování v dánském jazyku. A nikdy nemůže se to naznačiti jinak než jako surovost a nízkost, trestati pobyt mladíků na studiích na dánské půdě vypověděním nevinných nesúčastněných, nebo odnětím práva rodičů. Tyto prostředky mimo to úplně se minou s výsledkem. Vzbuzuje pohoršení, že Dánové, kteří proti své vůli stali se pruskými poddanými, necítí se Prusy; mučí a trýzní je, vydávají je nejmalichernějšímu vyzvědačství, nejnižšímu udavačství se souvisícím s ním pronásledováním, a pak jsou udiveni, že se tím nepromění v nadšené obdivovatele Pruska.

I naproti černošskému kmeni byl by tento způsob krutý. Ale jazyk dánský jest vzdor svému nevelkému rozšíření jazykem kulturním. A jen nepříslušná samolibost a spokojenost s sebou samými, které Němci vyčítávají Francouzům, může považovati násilné vnucení německé kultury vymýtěním dánské za čin záslužný, za účel, který posvěcuje prostředky.

Dánská kultura j e s t, třeba že malý jest dánský národ. Bylo by jistě nemožno uvnitř velké německé říše, ba ani v celém ně-

mecky mluvícím světě, odloučiti skupinu dvou milionů lidí, která by měla všechny orgány samostatné kultury, od rolnictví a námořnictví a živého politického zájmu až k cennému malířství a básnictví; ale v Dánsku existuje taková kultura se zvláštním rázem. Možná, že není zbytečno připomenouti Němcům, co každý Dán ví, že tato země splodila hvězdáře jako Tyge Brahe, zakladatele geologie, Niels Steensen, muže, který nalezl rychlost světla, Ole Römer a toho, který odkryl elektromagnetism, H. C. Örsted; že konečně v tomto národě zcela nová věda, archeologie, byla založena a se vyvinula. Mimo to podnes není v Německu místa, kde by dovedli říditi mlékařství nebo pomalovati kus porcelánu nebo zavázati knihu jako v Dánsku.

II.

V Německu rádi hledí na dánskou kulturu jako na pouhé vedlejší slunce kultury německé. Kdo by popíral, že naše kultura je německé nadmíru povinována? Jako národ obdržel reformaci z Německa — třeba že způsobem více zevním — tak byly mnohé rozhodné idey reformní pěstovány a provedeny v Dánsku od mužů německého rodu v době, kdy dánské mocnářství bylo dánsko-německé.

Německá filosofie stejně plně jako energicky oplozovala naši novější literaturu. Německá věda měla vliv na naši jako na vědu celé Evropy. Německá hudba svou mocnou, mnohostrannou převahou rostila dánský náladový život a měla vliv na hudbu dánskou. Novější německá poesie konečně od Klopstocka po Heina působila na dánskou způsobem nepochybným, třeba ne vždy prospěšným. Naši největší novější básníci a spisovatelé milovali Goetha a podivovali se mu, anebo na každý pád učili se od něho, a jako všichni, kdo u nás chodili do školy Německa, vřele a otevřeně vyslovili svou vděčnost. My nepatříme k těm národům, kteří zapírají dluh, jejž udělali u jiných

Nicméně Dánsko, třeba malé, nejen vedlo svůj neodvislý duševní život, nýbrž i působilo na vývin německého národu. Islandská stará literatura, Edda a sagy, které byly poprvé vydány a prozkoumávány v Kodani, měly velký nevystihnutelný vliv na německý život duševní. Cena našich písní národních byla uznána od Herdera a Grimma; představy pocházející z nich, vyskytají se u Goetha a Heina. Naše moderní krásná literatura

byla založena geniem Holbergovým, než ještě byla moderní literatura německá, a sám neveden žádným německým básníkem působí co nejnepochybněji na původce moderního německého života duševního, Lessinga.

Naše sochařství zakládá Thorvaldsen, který sám nejsa veden žádným německým sochařem, má značný vliv na vývin umění v Německu. Skoro ve všech větších německých místech nalézti lze díla od něho samého nebo od jeho nejznačnějších německých žáků.

Náš duševní život je různorodý s německým, jako je tím náš jazyk. Látkově ovšem dánský jazyk je nemálo spřízněn s německým, pokud mnohá slova mají společný původ anebo jsou odvozena z horní nebo dolní němčiny; ale duch jazyka je zcela různý, jelikož mluvnice, slovosled a skladba stojí anglickému typu mnohem blíže než německému. Německý jazyk kráčí těžce, dánský je pružný. Německý jazyk má svou sílu v pathosu a vážnosti, dánský v žertu. Německý jazyk má sloh kuriální a mnohostranně vyvinutý sloh poetický, ale jazyk obcovací postrádá lehkosti a vděku. Dánský jazyk postrádá jednotlivých předností, jež má německý ve vážnosti, síle a zvuku, ale má za to právě ty vlastnosti, jež německému scházejí.

Jelikož naše novější literatura byla založena básníkem komickým, jistá náklonnost k ironii a satiře pronikla náš jazyk jako náš literární sloh, zatím co vážnost a pathos, která se líbí Němcům v řečnictví jako v knihách i na divadle, zdají se nám vždy potřebovati korrektivu ironie. To není náhodou, že největší náš myslitel náboženský, největší ze tří severských zemí, Sören Kierkegaard, byl hotový ironik, po Sokratovi snad nejdůslednější. Národní směr v naší dramatice je veselohra a satirické drama. A od Holberga přes básníky Wessel, Baggesen, J. L. Heiberg, Henrik Hertz, Paul Möller, H. C. Andersen, Ludwig Bödtcher, Paludan-Müller, A. Goldschmidt, Hostrup, Richardt dolů až k nyní žijícím jako Schandorph, Karl Larsen a Wied jde tepna duchaplnosti, která u jedněch se stává rozmarem, u druhých vtipem, u jiných zase ostřejší nebo dobromyslnější mravní nebo politickou nebo poetickou satirou, zcela rozdílně od hlavní tepny v moderní německé literatuře, jejíž nejskvělejší a nejnárodnější veličiny jsou z pravidla bez síly komické.

Jako má německé písemnictví těžší přítěž vzdělání a učenosti než dánské, tak postrádá vlastnosti, kterou Dánové nejvýše

cení v básnictví, totiž naivnosti. Měli-li dánští básníci štěstí v Německu, dělo se to nezřídka na základě této vlastnosti, Němcům cizí. Je velmi významné, že jako Heinrich Heine je ze všech německých spisovatelů ten, jenž byl v Dánsku nejvíce ctěn a obdivován, protože maje vlastně málo německých vlastností, je nejvtipnějším básníkem Německa, tak H. C. Andersen jest nejčtenější na německém území jazykovém dánský spisovatel, poněvadž bez pochybnosti jest nejnaivnější ze všech.

Prostší a důvěrnější ton dánské literatury působil, že vnikla dolů do hlubších vrstev lidu daleko silněji než německá. A s tím souvisí, že jistá všeevropská duševní a literární hnutí jsou starší v Dánsku než v Německu a vůbec v některé evropské zemi. Tak na př. Steen Blicherovy jutské novely ze života rybářů a rolníků stepních jsou značně starší než Immermannův „Oberhof", který zahajuje t. zv. venkovskou novelu v Německu, odkud se zase přenesla do Norska. Z Německa přešla do Francie, a z Francie dostala se do Italie. Steen Blicher je tu předchůdce; pak přijde Immermann, Auerbach, George Sand, Björnson a skutečnosti nejvěrnějši ze všech, Verga. Hlavní věcí jest ostatně, že silně a významně dánský genius vystoupil jenom tam, kde se osvobodil od vedení, jež mu dal německý duch, anebo kde od začátku zůstal jím netknut. Anglický nebo francouzský vliv daleko nejevil se tak nebezpečným pro zvláštnost a osobitý ráz dánské národnosti jako německý.

Dánské herectví, které stálo tak vysoko v první polovici tohoto století, nemělo vztahu k německému. Nic nemohlo býti méně německé než nejskvělejší geniové našeho herectví, paní Heibergová a Michael Wiehe. Co je v dánské novellistice nejzvláštnější a nejryzejší, v dánské journalistice nejrázovitější svou ironií nikdy neminoucí a obrazy čerpanými z ruchu denního života, v dánském malířství nejnárodnější buď šumným rozmarem nebo oduševněnou prostotou, v dánské umělecké kritice nejjemnější svým pozadím pravé lidskosti a míšením šelmovství a bolemyslnosti — to nemá vztahu žádného k Německu a to je nepřekonáno v Německu. Ano, lze o poměru v našich dnech říci, že vnímavost dobrého obecenstva jest asi větší, jeho vkus umělecký jemnější, jeho literární a umělecké vychování lepší a důkladnější v Kodani než v Berlíně.

Německý národ, který stojí tak vysoko intelligencí, tak nepoměrně vysoko v statnosti, není národem psychologickým, nemá

jemného sluchu pro duševní zvláštnosti. Jeho pochopení je dokonce v tomto oboru hrubší, než bys očekával od národa, jenž ještě daleko do tohoto století vyznamenával se více převahou rozumovou než zevní mocí a leskem. Němci jsou pravděpodobně podnes národem, který ví nejvíce o cizích národech, ale jejich ponětí o těchto je zřídka jemné a bystré. Oni jsou národ překladatelský přede všemi jinými, ale jest nápadno, jak v německém překladě všichni spisovatelé světa ztrácejí své zvláštnosti a vyjímají se německy nebo poloněmecky.

Pokud v Německu vůbec se zabývají přátelsky s Dány, vidíme v německých spisech vždy vytčenou domnělou stejnost Dánů s Němci. Neměl by se pro nepochybné ale přece jen hodně vzdálené příbuzenství přehlédnouti hluboký rozdíl, který je neméně nepochybný. Slyšeti velmi často, že není hlubšího rozdílu než mezi člověkem a člověkem. Mohlo by se s týmž právem říci, že není hlubšího než mezi národem a národem.

(Dokončení.)

Naše pokroky v oboru školní, vnitřní a obchodní správy státní od dob koaliční vlády.

Napsal Jan Koloušek.

Obrázek našich poměrů školských v minulém čísle zde vylíčený nebyl úplný. Na doplnění našich pokroků školských nutno uvésti ještě něco o vývoji paedagogií v českých zemích. V Čechách platí zásada, že vedle každého paedagogia českého musí býti zřízeno zároveň paedagogium německé. Jakým se to děje právem, viděti z toho, že vůči sotva 36% dětí německých školou povinných je zřízeno osm mužských paedagogií a jedno ženské (v Praze), kdežto na 64% dětí českých je rovně tolikéž ústavů českých. Téže míře rovnoprávnosti po příkladě předchůdců svých rozumí také tak vláda Thunova; viděti to z toho zajímavého fakta, že pro r. 1899 slibuje otevříti nový ústav český (devátý) v Poličce, ale současně také nový (devátý) německý ve Stříbře. Tady by tak otázka rovnoprávnosti byla dobře rozřešena. Ovšem Čechům mohou se na výpomoc zakládati ze soukromých prostředků dívčí paedagogia klášterní, kterým vláda projevuje všelijakým způsobem svou přízeň a která již vzrostla počtem na tři (v Praze, v Kutné Hoře a Chrudimi).

Jinak se ovšem rozumí rovnoprávnosti vzhledem k paedagogiím ve Slezsku; tam pro polovici dětí českých a polských není vůbec žádných jiných ústavů na vzdělání učitelů pro školy obecné nežli s německým vyučovacím jazykem. Tím se také vysvětluje to strašné pro nás faktum, že ve Slezsku vůbec obecných škol českých není, že jsou tam jen školy německé a utrakvistické jen potud, pokud se do dítěte nevtluče tolik němčiny, co jí potřebuje, aby porozumělo německému vyučování. Tohle napraviti nedovedly do této doby všechny ty delegace českých poslanců, co jsme jich již do Vídně naposílali.

Podle toho se nám také jeví rozpočty státní se svým nákladem na paedagogia česká a německá v zemích českých. Rozpočteno bylo v tisíci zlatých pro české země:

	1895	1896	1897	1898	1899
na paedagogia česká	257·4	262·7	262·5	267·7	278·3
„ „ německá	294·0	298·8	308·0	313·2	319·3
„ „ vůbec	551·4	561·5	570·5	580·9	597·6

V procentech se to jeví takto:

	1895	1896	1897	1898	1899
na paedagogia česká	46·7%	46·1%	46%	46·1%	46·5%
„ „ německá	53·3%	53·9%	54%	53·9%	53·5%

Že bychom pokračovali, není z toho zajisté viděti, také se k nám přízeň vlády Badeniho a Thunovy okázala takovým způsobem, že vlastně uskrovnila ještě podíl český proti německému. Nezapomínejme při tom na to, že je českého obyvatelstva v těchto zemích nejméně 63%, německého sotva 35% a polského asi 2%.

A obor školský je ten, kterého jsme si nejvíce všímali. Že naše postavení se v tom směru od dob koaliční vlády nezlepšilo, to je jistě velmi zlověstným znamením i můžeme již napřed tušiti, že v těch směrech, kterým jsme menší pozornost věnovali, se to jistě také nenapravilo. A skutečně přihlížíme-li k celému oboru vnitřní správy, zejména k těm odborům, které spravují ministerstva vnitra a obchodu, seznáme, jaké malé přízni se těší země koruny České v rozpočtu státním i že se to povážlivě zhoršilo — a nikoli tedy zlepšilo od dob vlády koaliční, tedy za vlád Badeniho i Thunovy.

Vezmeme především v úvahu politickou správu vnitřní (záležitosti administrativní, živnostenské a zdravotní). Musíme napřed vytknouti, jaký je poměr obyvatelstva. Nikoli, že bychom chtěli vydání státní měřiti přímo podle lidnatosti, to vždy nejde: země pokročilejší budou pravidelně vyžadovati pro své spletitější poměry výrobní, obchodní a kulturní také vyšší náklady správní; již proto se musí tam počítati výlohy větší, že je celkem dražší živobytí, když ani k jiným potřebám nepřihlížíme. Nuže, podle toho by vyplývalo pro země České, aby na ně bylo pamatováno většími průměrně správními vydáními státními, nežli jaká by připadala podle počtu obyvatelstva.

Ale státní rozpočty naše nestojí rozhodně na tom stanovisku, jak se hned přesvědčíme; naopak vyměřují českým zemím vydání nepoměrně menší nežli ostatním. Země koruny České mají 36·516% všeho obyvatelstva cislajtanského (podle sčítání z roku 1890 a sice: Čechy 24·453%, Morava 9·529%, Slezsko 2·534%).

Na politickou správu vnitřní připadalo podle státních rozpočtů v tisících zlatých:

	v letech 1895	1896	1897	1898	1899
na centralní řízení	588·8	670·8	882·0	990·5	998·7
na země České	1976·8	2080·9	2235·6	2349·5	2350·0
na Cislajtanii vůbec	7041·4	7436·3	8036·8	8443·6	8594·4

Převedeme-li to na procenta, objeví se nám následující poměr:

	v letech 1895	1896	1897	1898	1899
na centralní správu	8·3%	9%	11·0%	11·7%	11·6%
na správu v Čes. zemích	28·1%	28%	27·8%	27·8%	27·3%
na „ v ostatních „	63·6%	63%	61·2%	60·5%	61·1%

Jak jsou země České proti počtu svého obyvatelstva skráceny, není potřebí k tomu již co podotýkati; jak zde hospodářský význam jejich naprosto není respektován, je tak hmatavé a vtírá se nám přesvědčení, že zejména budou to asi krajiny s českým obyvatelstvem, které tím nejvíce trpí. Ovšem dokladů v rozpočtech samých pro to není, jelikož se nevykazuje správa ta podle národnosti, ale dá se tak souditi z té okolnosti, že české okresy jsou mnohem rozlehlejší nežli německé a že je také poměrně při nich méně úředníků. Jak znamenilě přehled hořejší ukazuje hrozivé narůstání nákladů na centrální správu a ubývání nákladů na správu v zemích českých!

K onomu přehledu nutno ještě dodati, že správní náklad pro Vídeň není v tom vlastně zahrnut, jelikož si město Vídeň své záležitosti částečně spravuje samo svým nákladem, částečně se odděleně účtuje státní potřeba na policejní ředitelství vídeňské. Ovšem totéž platí sice také pro Prahu i jiná města, ale podobných měst se svým statutem je v jiných zemích poměrně více nežli v Čechách a počet obyvatel v Praze je proti celé zemi nepatrný. Proto možno v té příčině na př. srovnati Dolní Rakousy pouze bez Vídně s Čechami. Dolní Rakousy bez Vídně měly

5·429% z cislajtanského obyvatelstva; náklad na jejich vnitřní správu činil však v tisících zlatých a v procentech celého nákladu cislajtanského:

v letech	1895	1896	1897	1898	1899
v tisících zl.	566·4	636·6	711·7	743·1	771·7
v procentech	8%	8·6%	8·9%	8·8%	9%

Vidíme z toho, jak s Dolními Rakousy bylo zcela jinak zacházeno nežli se zeměmi českými; tam náklad na vnitřní správu byl již dříve nepoměrně vysoký, vzrostl však od dob koaliční vlády náramně značně.[1])

Pro další srovnání, zejména pokud se jedná o náklad stavební v jednotlivých zemích cislajtanských, rozdělíme země tyto ve čtyři skupiny:

1. České země s 36·5%, 2. Alpské země s 25·9%, 3. Krasské země (Krajina, Přímoří a Dalmacie) s 7·2% a 4. Halič s Bukovinou s 30·4% obyvatelstva.

Podle státních rozpočtů jevil se pak náklad správní na stavební službu v jednotlivých těchto zemích v tisících zl.:

v letech	1895	1896	1897	1898	1899
1. pro české země	359·4	377·5	378·3	385·3	392·5
2. „ alpské „	412·0	441·4	443·6	483·1	460·6
3. „ krasské „	152·8	156·0	157·9	162·3	164·4
4. „ Halič a Bukovina	297·3	306·1	333·0	338·5	342·9

a v procentech bylo to:

v letech	1895	1896	1897	1898	1899
1. pro české země	29·4%	29·5%	28·8%	28·6%	28·4%
2. „ alpské „	33·7%	34·4%	33·8%	34·2%	34·9%
3. „ krasské „	12·5%	12·2%	12·0%	12·1%	11·9%
4. „ Halič a Bukovinu	24·4%	23·9%	25·4%	25·1%	24·8%

Jak viděti jsou země alpské a krasské náramně protežovány na úkor zemí českých i Haliče. Ale Halič nemá přec těch obchodních potřeb, co hospodářsky pokročilé Čechy i proto jeví se zkrácenými jen české země a stav ten se nijak nezlepšuje, nýbrž naopak neustále horší.

[1]) Specialně v Čechách samých, jichž obyvatelstvo i bez Prahy činí ještě 23·7% byl náklad správní v procentech veškerého cislajtanského:

v letech 1895	1896	1897	1898	1899
19·2%	19%	18·7%	19%	18·5%

Pohleďme jen dále, jak se jevil náklad silniční. Podle rozpočtů bylo vydání řádných na stavbu silnic v tisících zl.:

	v letech 1895	1896	1897	1898	1899
1. v českých zemích	1402·0	1402·0	1452·0	1617·0	1545·0
2. v alpských „	1541·8	1534·8	1626·0	1734·8	1747·5
3. v krasských „	320·3	325·3	361·8	402·2	412·0
4. v Haliči a Bukovině	1080·3	1080·3	1179·6	1216·4	1219·4
5. Kromě toho všem zemím	00·0	00·0	00·0	100·0	50·0

Dále bylo povolováno mimořádně v tisících zl.:

	v letech 1895	1896	1897	1898	1899
1. v českých zemích	25·0	69·0	139·8	177·3	257·2
2. v alpských „	388·0	370·6	505·3	982·8	892·6
3. v krasských „	205·0	315·0	331·4	426·2	571·9
4. v Haliči a Bukovině	121·7	112·1	181·7	241·5	196·4

Na těchto mimořádných vydáních vlastně jen to je mimořádné, že stále jich přibývá a zvláště v zemích alpských a krasských. Proto je nebudeme děliti od vydání řádných a uvedeme procenta vydání řádných i mimořádných dohromady:

	v letech 1895	1896	1897	1898[1]	1899[1]
1. v českých zemích	28·1%	28·3%	27·6%	26·0%	26·1%
2. v alpských „	38·9%	36·7%	36·9%	39·4%	38·4%
3. v krasských „	10·3%	12·2%	12·0%	12·1%	14·3%
4. v Haliči a Bukovině	23·6%	22·8%	23·5%	21·2%	20·9%

Z toho opět viděti totéž, co již jsme pozorovali při správním nákladu stavebním, jen že ještě hůře jsou české země zanedbávány proti zemím alpským a krasským a ustavičně se to ještě zhoršuje od koaliční vlády. Tak náklad státní na silnice v Tyrolsku a Vorarlbergu byl téměř tak velký jako náklad v království Českém a více nežli čtyrnásobný proti Moravě, ačkoli obyvatelstva na Moravě 9·53% v Tyrolích s Vorarlberkem jen 3·89%.

Nejhůře to však je se stavbami vodními. Tu jsou české země pravými popelkami; na stavby vodní na Moravě a ve Slezsku bude vydáno podle rozpočtů na rok 1899 řádně 4700 zl. a mimořádně 29.000 zl. z celého nákladu 4,380.300 zl., tedy

[1]) Při r. 1898 a 1899 nedá součet úplných 100%, protože byl kromě toho náklad společný všem zemím.

na Moravu a Slezsko z toho nepřipadá ani celé jedno procento!

Jak i na Čechy bylo pamatováno macešsky, poznáváme z podrobných dat. Připadalo na vodní stavby řádných vydání v tisících zl.:

	v letech	1895	1896	1897	1898	1899
1.	pro české země	212·6	213·6	214·9	243·0	249·1
2.	„ alpské „	674·6	681·8	721·1	764·6	820·9
3.	„ Krajinu a Dalmacii[1]	13·4	13·4	13·4	16·4	16·3
4.	„ Halič a Bukovinu	195·5	195·5	248·6	280·4	289·3

a mimořádných vydání v tisících zl.:

	v letech	1895	1896	1897	1898	1899
1.	pro české země	529·0	220·5	176·0	169·0	207·0
2.	„ alpské „	1357·2	1356·3	1459·3	1641·7	1679·4
3.	„ Krajinu a Dalmacii	50·0	50·0	60·0	86·3	93·0
4.	„ Halič a Bukovinu	526·9	526·9	706·6	959·9	1025·3

Proč tato vydání se jmenují mimořádnými, těžko bylo by uhodnouti, jelikož jsou mezi nimi taková, která se po 20, 30 i 40 let stejně opakují (jsou to roční splátky na upravení řek) a jiná z nich jsou taková, kterých ustavičně jenom přibývá.

Mimořádného snad na nich není leč to, že všude náramně vzrůstají, jenom v Čechách jich neustále skoro ubývá (kromě posledního rozpočtu na r. 1899).

Procenta uvedeme z vydání řádných i mimořádných z naznačených příčin tedy zase dohromady a sice jen pro ty země, které jsou na tom hlavním způsobem súčastněny: totiž pro Čechy, země alpské a Halič s Bukovinou. Připadalo z nákladů na vodní stavby:

v letech	1895	1896	1897	1898	1899
v Čechách	20·8%	13·3%	10·9%	9·9%	10·4%
v alpských zemích	56·3%	62·6%	60·6%	57·8%	57·1%
v Haliči s Bukovinou	20·3%	22·2%	26·5%	29·8%	30·0%
v ostatních zemích	2·6%	1·9%	2·0%	2·5%	2·5%

V tomto směru jsme tedy nejhlouběji poklesli s 20·8% r. 1895 na 9·9% v r. 1898 a ještě v r. 1899 nečiní náš podíl více nežli 10·4%. Tu ovšem pak již nemusí býti nikomu divné, že české řeky místo co by měly býti požehnáním naší bohaté

[1]) V Přímoří není věnováno nic na vodní stavby.

země, jeví se býti na velikou záhubu pro okolní obyvatelstvo. Při nejkrásnější úrodě není si český rolník nikdy jist podél břehů řek a potoků, nebude-li stižen snad nouzí a hladem. Vizme jen, jak znamenitě dovedla se Badeniho vláda postarati o Halič i za krátké své vlády. Stoupla tam vydání na úpravu řek a potoků s 20·3% na 30%, touž dobou co u nás klesla s 20·8% na 10%! Dalších výkladů o vzájemnosti českopolské k tomu arci přidávati není potřebí. Lví podíl si ovšem již dávno pojistili naši konservativní němečtí spojenci z Alp, kterým se dostalo až přes 60% nákladů těch, ač obyvatelstva je tam jen 25·9%. Že tím zajisté trpí zároveň i Němci v našich zemích, je hrozným dokladem, jak naše země hospodářsky jsou hubeny národnostním svárem.

Shrneme-li všechny náklady stavební v českých zemích, plyne z toho následující tabulka:

Vydáno bylo na stavby pozemní a vodní v tisících zl.:

v letech	1895	1896	1897	1898	1899
v českých zemích	2168·6	1911·8	1995·6	2304·5	2354·3
v celé Cislajtanii	8655·5	8573·6	9413·0	11613·0	11724·3

tedy v procentech připadalo na české země:

v letech 1895	1896	1897	1898	1899
25·%	22·3%	21·2%	19·9%	20·1%

a to tedy na 36·5% nejpokročilejšího obyvatelstva! Také postupné naše pokroky jsou tu přímo zoufalé.

V jednom směru však můžeme zaznamenat skutečný a význačný pokrok pro naši vlast přece a to sice od dob listopadových a prosincových bouří v Praze. Je to pokrok jevící se sesílením veřejné bezpečnosti v Praze a v okolí. Vydání na pražskou státní policii značně stouplo a stoupání to není dosud ukončeno, jelikož opravy policie té budou se plnou silou jeviti teprve v rozpočtu na r. 1900 a snad ještě na r. 1901. Uveďme také tu pro posledních pět let nejdůležitější data.

Bylo totiž rozpočtěno na státní policii:

v letech	1895	1896	1897	1898	1899
ve Vídni	3343·3	3448·6	3518·2	3557·5	3578·7
v Praze	723·9	727·2	736·6	745·8	904·0
v Cislajtanii vůbec	4790·2	4937·5	5031·9	5100·9	5357·0

V procentech se vyjadřuje tento náklad:

	v letech 1895	1896	1897	1898	1899
pro Vídeň	69·8%	69·8%	69·9%	69·7%	66·8%
pro Prahu	15·1%	14·7%	14·6%	14·6%	16·9%
pro ostatní města	15·1%	15·5%	15·5%	15·7%	16·3%

Také tady vláda Badeniho nepečovala usilovněji o veřejnou bezpečnost v Praze, starost ta připadla teprve vládě Thunově a podnět k tomuto pokroku vyšel ovšem hned z pražských bouří koncem r. 1897, když odstoupil Badeni.

Obraťme se nyní k rozpočtu ministerstva obchodu a sice ke zprávě pošty, telegrafu a telefonu. Také zde poznáme velmi dobře, kterak se nám podle našich potřeb měřilo. Za východisko béřeme rozpočet na r. 1896, který ještě sestavovala podstatně vláda koaliční.

Náklad na poštovnictví, telegrafy a telefony činil v tisících zl.:

	v letech 1896	1898	1899
v Čechách	6793·3	7741·7	8072·0
na Moravě a ve Slezsku	2655·1	2832·6	2987·1
v Dolních Rakousích	10805·1	12191·0	12468·2
na ústřední správu [1])	3997·8	4822·0	5178·2
v celé Cislajtanii vůbec	35291·8	40041·0	41590·7

V procentech jeví se to takto:

	v letech 1896	1898	1899
v Čechách	19·25%	19·33%	19·40%
na Moravě a ve Slezsku	7·52%	7·07%	7·18%
v Dolních Rakousích	30·62%	30·45%	30·—%
na centrální správu	11·33%	12·04%	12·45%
na ostatní země	31·28%	31·11%	30·97%

I v tom pozorovati mohutnění centralismu a silné skrácení zemí koruny České a obrovskou převahu Dolních Rakous (zvláště Vídně).

Náležitě se to teprve dá posouditi, když zároveň vezmeme v úvahu výtěžek z tohoto dopravnictví. Výnos byl v tisících zl.:

---

[1]) V nákladech na ústřední správu jsou ovšem obsaženy také takové, které jdou na účet všech zemí, jako na přikl. náklady dopravy železniční: pro r. 1896 na př. 1,279·000 zl., pro r. 1898 1,760.800 zl., pro r. 1899 1,960.000 zl.

	v letech 1896	1898	1899
v Čechách	10010·1	11168·5	11538·6
na Moravě a ve Slezsku	3925·7	4317·8	4464·5
v Dolních Rakousích	14061·1	15420·1	15663·4
v ostatních zemích [1])	11802·9	13177·5	13971·3

Čistý výtěžek byl v tisících zl.

	v letech 1896	1898	1899
v Čechách	3141·3	3338·0	3376·6
na Moravě se Slezskem	1351·8	1464·5	1456·8
v Dolních Rakousích	3013·4	2939·3	2905·5
v ostatních zemích	487·9	701·6	1086·0

Centrální správa ovšem vykazuje značné schodky, z nichž však dosti valná část musí se účtovati na účet všech zemí.

Hrubý výnos dělil se tedy na jednotlivé země v procentech:

	v letech 1896	1898	1899
v Čechách	25·1%	25·3%	25·3%
na Moravě a Slezsku	9·9%	9·8%	9·8%
v Dolních Rakousích	35·3%	35·0%	34·3%
v ostatních zemích	29·7%	29.9%	30·6%

Je viděti, jak hrubého výnosu v Čechách poměrně přibývá, v Dolních Rakousích naopak ubývá a odtud také se vysvětluje, proč náklady v Čechách o nějaký zlomeček procenta vystouply, kdežto v Dolních Rakousích klesly. Jeví se tu následek poměrně větší frekvence v Čechách nežli v Dolních Rakousích.

Co se tkne čistého výtěžku rozděloval se takto na jednotlivé země:

	v letech 1896	1898	1899
v Čechách	39·3%	39·5%	38·3%
na Moravě a ve Slezsku	16·9%	17·4%	16·5%
v Dolních Rakousích	37·7%	34·8%	32·9%
v ostatních zemích	6·1%	8·3%	12·3%

[1]) Mezi těmito zeměmi vyniká zvláště passivní Dalmacie, která vykazovala schodek r. 1896 386.700 zl., r. 1898 433·800 zl. a v r. 1899 430.100 zl. Také vlastně passivními jsou Halič s Bukovinou a Krajina, ačkoli Halič s Bukovinou r. 1898 vykazovala již malý přebytek 13.500 zl. a r. 1899 přebytek 81.200 zl. Považí-li se však, že nutné je značnou část centrálních nákladů, které vykazují značné schodky (v roku 1896 3,695.700 zl., v r. 1898 3,923.700 zl. a v r. 1899 4,371.500 zl.) přidati k nákladům v jednotlivých zemích, jeví se i Halič s Bukovinou pořáde ještě silně passivními.

Z toho je teprve náležitě viděti, jak jsou Čechy s Moravou a Slezskem důkladně skráceny a jak se silně protežují Dolní Rakousy s Vídní. Také týž zjev odjinud nám již známý je zde stejně pozorovatelný, že situace ta se pro nás za posledních vlád nezlepšila, nýbrž naopak patrně pohoršila.

A jak se to má v krajinách obývaných českou národností? V té příčině nám rozpočet také dobrou zprávu podává. Podle rozpočtu na r. 1899 byly v Čechách, kde ještě poměrně je to pro naši národnost nejpříznivější, tyto poštovní státní úřady (mimo Prahu a okolí) v českých městech: v Plzni, v Chrudimi, Mladé Boleslavi, Klatovech, Kolíně, Kutné Hoře, Pardubicích, Písku, Příbrami, Čáslavi, Německém Brodě, Velkém Voseku, Vysokém Mýtě, Hořicích, Jaroměři, Jičíně, Josefově, Kladně, Králové Hradci, Králové Dvoře, Lounech, Litomyšli, Mělníku, Náchodě, Novém Bydžově, Jindřichově Hradci, Rakovníku, Roudnici, Rychnově, Slaném, Jilemnici, Strakonicích, Táboře, Domažlicích, Turnově a Ústí nad Orlicí; tedy celkem v 36 českých městech. Německé státní poštovní úřady byly pak: v Karlových Varech, v Aši, Ústí nad Labem, Mostě, Budějovicích, (město má německé zastupitelstvo!), Duchcově, Chebu, Františkových Lázních, Jablonci, Chomutově, Litoměřicích, Marianských Lázních, Liberci, Rumburku, Žatci, Teplicích, Trutnově, Warnsdorfu, Hostinném, Podmoklí, České Kamenici, Č. Lípě, Č. Krumlově, Broumově, Falknově nad Ohří, Fridlandu, Georgswaldu, Boru (Haida), Vrchlabí, Jáchymově, Kadani, Lovosicích, Mimoni, Nixdorfu, v Horním Litvínově, Šluknově, Krásné Lípě, Kamenném Šénově, Tannwaldě, Děčíně, Terezíně, Vejprtech; tedy celkem byly v **42** německých městech státní poštovní úřady proti **36** českým městům.

Nepoměr ten vynikne ještě silněji, když uvedeme počet úředníků na venkovských poštách německých a českých. Bylo v německých městech na státních poštách zaměstnáno 594 úředníků, kdežto v českých jen 481. Je tedy na německých poštách úředníků **54·4%** a na českých jen **45·6%**. Z německých úředníků bylo jich **24** v osmé hodnostní třídě (nejvyšší na venkově), českých jen **10**. Tedy z nejvýše placených úředníků bylo **70·6%** při německých poštách a **29·4%** při českých!

Exotické železnice.

Vnitřní politické události evropské vždy více jsou do pozadí zatlačovány rozmachem a soupeřstvím evropských velmocí v ostatních dílech světa. Jakoby nastávalo nějaké dělení zeměkoule, vyměřují Anglie, Rusko, Německo, Francie a teď i Spojené Státy severoamerické své obvody zájmové v Africe, Asii, na souostrovích Tichého oceánu. Kuba, Portoriko, Filipiny připadly nové koloniální velmoci, Spojeným Státům, Horní Nil zůstal Anglii, o Afriku střední, západní a jižní dělí se Francouzi, Angličané a Němci, v Malé Asii, Syrii, Číně usazují nebo hledí se usaditi Angličané, Němci, Francouzi a Rusové.

Důležitost, jakou mají železné dráhy jak pro přizpůsobení nově otevřených zemí kultuře evropské a tím pro povznesení obchodu s koloniemi, tak zvláště pro rychlé soustřeďování a sbírání vojska a pro válečné operace vůbec, měla v zápětí, že v posledních letech Asie i Afrika, dosud železnicemi měrou velice skrovnou protknuté, staly se nositeli mohutných, velkolepých projektů železničních, dílem již velice úsilovně prováděných, dílem vážně přetřásaných.

*

Z nových železničních podniků asijských dráha sibířská od několika let je v popředí obecné pozornosti. Délka dráhy z Čeljabinska do Vladivostoku rozpočtena jest na 7640 km.; připočteme-li vzdálenost Čeljabinsk-Petrohrad (asi 2500 km.), obdržíme souvislou evropsko-asijskou trať v úhrnné délce přes 10.000 km., čili téměř dvojnásobnou délku dráhy pacifické (5360 km.). Hotova jest dosud část tichomořská od Vladivostoku do Chabarovska, a na západě trať z Čeljabinska do Irkutska, asi polovice (asi 3000 verst) hlavní trati celé dráhy transasijské.

Místo dlouhé a nákladné dráhy poamurské, původně projektované, zbuduje se as o 900 *km* kratší a levnější příční dráha zalidněným Mandžuskem, od níž půjde poboční dráha jižně jednak k Port Arthuru a Talienvanu, jednak k Pekingu. Ovšem dosud zbývá nejobtížnější část — dráha pobajkalská, při níž divoký hornatý terrain vyžaduje sta nákladných mostů, ochranných zdí, tunelů a pod. a která zatím nahrazena bude parním převozem přes jezero bajkalské.

A od hlavní trati na sever i na jih má několik odboček přiváděti hlavní dráze transporty obilí a hornických produktů, které pro nepřístupnost krajin těchto nenalézaly dosud odbytu, a veliká dráha severozápadní má spojovati Čeljabinsk přes Perm-Vjatku s Kotlasem a odtud po splavné Dvině s Archangelskem, aby se dostalo sibiřským nákladům na evropské půdě dvojího odtoku, k moři Bílému na jedné a k Baltu i Černému moři na druhé straně.

Čtrnáct až dvacet vlaků bude prý — dle dosavadních zkušeností — muset býti denně na sibiřské dráze v obojím směru vypravováno, aby se vyhovělo potřebě dopravy.

Tisíce vagonových nákladů obilí čekává po celé týdny v Čeljabinsku na odeslání k přístavům baltickým a černomořským, jelikož dráha samarsko-zlatoustská, západní to spojka dráhy sibiřské s drahami evropskými, není na tuto neočekávaně velikou dopravu dostatečně vozivem zásobena. Správa dráhy zařídila v četných střediskách sibiřského obchodu transportní kontory, t. j. větší podniky spediční na prostředkování přímých styků s ruskými místy obchodními.

Rusko-sibiřskou dráhu bude jiná veliká trať směrem jihovýchodním přes Orenburk údolím Syr Darje k Taškendu spojovati s drahou zakaspickou, vinoucí se nyní již od Krasnovodsku na východním břehu jezera Kaspického směrem východním přes Merv, Bucharu, Samarkand, Kokand již až k samým hranicím čínského Turkestanu a směřující přímo ke Kašgaru, ovládajícímu vysočinu Turkestanskou.

Současně vyšetřují se poměry přírodní ku stavbě jiné dráhy středoasijské od Taškendu podél hranic západočínských na severovýchod k dráze sibiřské, která ve východní své části objímá Čínu opět od severu. Cíle strategické jsou tu až příliš znatelny.

V posledních týdnech pak otevřena v střední Asii nová ruská dráha jižně od Mervu ke Kušku, ovládajícímu jen 100

verst jižně vzdálený Herat i Kabul a celý Afganistan, předsíň to Východní Indie, a ruský tisk rýsuje nyní již prodloužení jej na jih a jihovýchod přes Herat a Kandahar Afganistanem k anglické trati v údolí Indu a tím k moři indickému, nedá-li se přednost daleko obtížnější východnější trati ze Samarkandu přes Kabul do Pendžabu a odtud k moři.

Nejzazší sever vyměňoval by své produkty s nejzažším jihem, Sibíř s Indií, Arabií, Afrikou i Australií.

Již nyní připravují se však nejen Rusové, nýbrž i Francouzi, Belgové a zejména Němci, aby z tohoto otevření nových nesmírných lánů země, ke kolonisaci způsobilé, dráhou sibířskou a jejími doplňky také co největší díl vytěžili.

V Mandžusku známo je již nyní 8 ložisek zlata, četná ložiska železné rudy a uhlí i naleziště stříbra, olova a cínu. Také Sibíř je na zlato velice bohatá a vláda k vydatnějšímu jeho těžení povolila na 10 let bezcelný dovoz strojů k tomu potřebných. Bude dále potřebí hospodářských strojů a nářadí, lepší odbyt plodin vyvolá též spotřebu průmyslových výrobků, jichž dovoz zároveň dráhou jest usnadněn a bude nesmírně růsti, any ruské továrny — počtem dost řídké — sotva dostačují potřebám vlastního Ruska.

Jaký tedy div, že bystrý průmyslový kapitál německý, anglický a belgický spatřuje v ruské Asii nezměřitelné pole výhodného odbytu, že v Hamburce utvořila se německo-sibířská obchodní a plavební společnost k pěstění přímých obchodních styků Německa s Amurskem, že ruské vládě předložen již nyní německý projekt na zavedení přímé nákladní dopravy mezi Hamburkem a západní Sibíří, že německá lodní doprava ve Vladivostoku je v čele všech národů, tento východoasijský ruský přístav obesílajících.

I německo-rakouské průmyslnické listy poukazují k nesmírnému odbytišti evropského i asijského Ruska, jež by lze bylo získati daleko pravděpodobněji, než jest možným úspěch všelijakých novějších romantických výprav za exportem do východní Asie.

Obraťme se k Číně. Zde Rusko při početí sibířské dráhy doufalo, že samojediné bude pánem žlutého moře a že pozemním vojskem, jež bude lze po sibířské dráze až do nitra Číny dopravovati, snadno i tohoto hliněného kolosa si podrobí. Anglie měla tam pouze nečetné loďstvo, Francie, s Ruskem spřátelená, byla interesována

daleko jižněji. Zatím přibyl však na zápasiště modernisovaný Japan, některá vyhlednutá již od Rusů místa severní Číny zabralo Německo, vzetím Filipin přibyla i Severoamerická Unie, i Anglie pevněji se usadila a tak stal se z Číny druhý Balkán — neshoda soupeřů bude udržovati život kořisti.

Vedle Ruska, které nejvýchodnější část sibířské dráhy staví územím mandžuským a vymáhá si koncesse i pro jiné trati uvnitř samé Číny projektované, rozdělily se Německo s Anglií o „sféru interesů" v ten smysl, že Anglie obdrží celé (jižnější) údolí Yangtse, Německo severní provincie Šantung a žlutou řeku. Oba státy zbudují společně hlavní trať od severu k jihu (Peking-Šanghai), každý samostatně zbuduje pak přípojné dráhy ve svém obvodě.

Také Američané, Belgové a Francouzi jsou mezi koncesionáři velikých železničních projektů v Číně. Velikolepá dráha severojižní má středem Číny spojovati Peking s Kantonem, veškeré přístavy při ústích čínských veletoků mají býti spojeny s velkoměsty vnitrozemskými, a v pozadí této čínské železniční perspektivy objevuje se připojení příčné severojižní dráhy čínské na jih ke drahám francouzského Tonkinu a Siamu a snad ještě dříve vznikne na západě spojení čínských tratí s anglickými drahami východoindickými, jehož pokračování bylo by pak hledati v Afganistanu, Persii, Syrii a Malé Asii až k moři Středozemnímu.

Již nyní dráhy východoindické, na mnoha místech k západní, severní i východní hranici indické vidlicovitě vybíhající, téměř čekají na připojení k drahám zemí sousedních, aby se z tratí zemských staly drahami obchodu světového.

Provedení těchto plánů vyžaduje ovšem obrovsky mnoho peněz a času. Jdeť zejm. při čínských hlavních tratích vesměs o vzdálenosti, jako z Prahy do Paříže, Moskvy nebo Petrohradu; dlužno překonávati dosti značná horstva, budovati mosty, které se vyrovnají nejsmělejším vodním stavbám Evropy, zápasiti se zakořeněnými zvyky, s nedůvěrou a ziskuchtivostí obyvatelstva, s nedostatkem zákonů vyvlastňovacích, s bezmocností ústřední vlády a pod.

A tak vidíme — zatím ovšem jako obraz budoucnosti — vynořovati se nový projekt dráhy transasijské, vedené většinou hustě zalidněnými i úrodnými kraji na jižním sklonu Himalaje a ostatních horstev středoasijských a ohrožující přirozeně nemálo hospodářský význam severnější dráhy sibířské.

Tuto novou světovou dráhu a tím obchod evropskoasijský bude míti fakticky v rukou ten, kdo ovládne nejprve hospodářsky, potom i politicky Malou Asií, Syrií a Mesopotamií.

Cesta císaře Viléma do Palestiny, část to zahraniční politiky německé, vzbudila i zájem širšího obecenstva na tratích přední Asie. Před nemnoha lety nestál Bismarckovi celý orient za hnáty pomořanského granátníka — nyní jest Německo protektorem islamu za hospodářské výhody, kterých dílem již nabylo, dílem hodlá nabyti. Německo vystavělo a provozuje tzv. dráhy anatolské, vedoucí z Haidarpaši (naproti Cařihradu), kde společnost anatol. drah s povolením sultanovým zbuduje veliký přístav obchodní, přes Eskišeir (starověké Dorylaeum), odkud odděluje se jižnější větev do Konje, a dále do Angory (578 *km*) podél prastaré karavanní cesty z Cařihradu do Bagdadu.

Přes nemalý již nynější význam těchto drah spočívá hlavní jejich důležitost teprv v budoucím jich prodloužení. Loni podařilo se Angličanům, kteří již v r. 1858 zbudovali první maloasijskou dráhu ze Smyrny do vnitra poloostrova, zabrániti, aby nebyla Německu udělena koncese pro stavbu trati z Angory k Eufratu — cesta Vilémova měla učiniti Turecko povolnějším.

Projektovány jsou tu tři hlavní trati: prodloužení nynější hlavní linie Haidarpaša - Angora dále přes Caesareu a Mosul (starověké Ninive) do Bagdadu a Basory (u zálivu perského); pokračování nynější doplňovací trati Eskišeir—Konja přes Aleppo a Damašek do Akky, Jerusalema a Jaffy; konečně trať od Samsunu (u Černého moře) do Siwas a odtud jednak jihozápadně k linii Caesarea-Bagdad, jednak na východ k Erzerumu. Pohled na mapu Malé Asie přesvědčí lépe než jiné výklady o velikém strategickém významu těchto drah, který již u nynější neúplné trati skvěle se osvědčil, umožniv rychlou mobilisaci maloasijských redifů za války řeckoturecké a který v plném dosahu by se objevil při budoucí válce s Ruskem v Evropě i na Kavkaze.

Ale dráhy ty mají i eminentní význam hospodářský. Přeložením světového obchodu z moře Středozemního k oceánu Atlantickému, objevením námořní cesty do Východní Indie upadly tyto přírodou tak bohatě obdařené kraje v zapomenutí. Teprv nyní se mají, zdá se, probuditi k novému rozkvětu. Němečtí inspektoři pečují tam o povznesení zemědělské techniky i obchodu a tím o rozmnožení místní dopravy. Ale tratě ty budou též drahami obchodu světového. Počíná nové hnutí obchodní a kulturní

na východ i jih. Obrovské pevniny asijská i africká mají býti přímou cestou po souši připojeny k evropskému obchodu a skříženy tratěmi železničními neobyčejné délky a ještě většího významu.

Palestina je veliké centrum, kde se všechny tyto tratě sbíhají, kdo má tuto zemi, ovládá zároveň všechny nové světové dráhy po souši i po moři. Hornatou Syrii lze snadno hájiti, odtud může ku př. Německo držeti v šachu Rus i Anglii (egyptské osady), a státi se velmi nebezpečným konkurentem i ve východní Asii.

Němci, Angličané, Rusové i Francouzi, kteří vystavěli již dráhu z Jaffy do středu Palestiny, Jerusaléma, odkud má se prodloužiti jednak do Betléma, jednak do nanejvýš důležitého přístavu Port Saidu — přičiňují se, aby dostali do svých rukou tento prastarý most národův, z Evropy do Asie vedoucí. Trať z Bejrutu na Damašek přes Libanon jest již hotova, o koncessi pro dráhu z Konje do Bagdadu ucházela se společnost francouzských kapitalistů vedle Němců, o bohaté kraje u perského zálivu usilují opět Angličané: anglické lodě plují po Tigridu až za Bagdad, zařizují tam všude konsuláty, mísí se dle příkladu své staré kompanie východoindické ve spory arabských sultánů a nabývají tak všude půdy. Již před zbudováním suezského průplavu mluvilo se v Anglii o projektu dráhy z Cařihradu do Bagdadu, odkud po Tigridu jest parníkové spojení s Bombají, později pak o projektu dráhy z Alexandrette (naproti severovýchodnímu cípu Cypru) přes Aleppo k Eufratu, jehož kanalisace přivedla by vedle dopravních výhod úrodné kraje ty i k bývalému hospodářskému rozkvětu.

Před rokem konečně vynořily se projekty trati od suezského průplavu přes poloostrov sinajský a arabský napříč k severozápadnímu koutu zálivu perského (město Kueit), čímž by se cesta od Středozemního moře k Indii zkrátila z 10 na 4 dni, a projekt jiné trati od Sinai podél východního pobřeží Rudého moře úrodným Jemenem do Mekky a potom pouštěmi a oasami arabskými k západnímu břehu zálivu perského. I Mekka má býti nejprv železnicí a potom hospodářsky uvedena v područí Anglie, aby konečně vliv islamu i „kalifa 300 milionů mohamedánů“ zasažen byl i politicky v samém centru svém. Jaké to obrovité plány, jaký to polyp anglosaský, který v každém díle světa hledí v náručí své zadusiti vše, cokoliv jen zbývá k uchopení!

Také Němci nehodlají vzdáti se vlivu, jehož v osmanské říši nabyli. Vláda ustavičně jest vyzývána, aby přistoupila pro-

střednictvím německých kapitalistů k pokračování anatolské dráhy až k Bagdadu a Basoře, i kdyby Turecko poskytnutí kilometrové garancie odepřelo. Snad prý by vláda turecká přenechala společnosti místo peněžní garancie aspoň pozemky podél dráhy, na nichž by společnost železniční mohla usazovati německé kolonisty. Právě v Malé Asii byla by prý kolonisace 10—12 milionů Němců výhodnou: kolonie nebyly by vzdáleny od vlasti a nepropadly by odnárodnění. Ale ovšem musila by se kolonisace státi rychle, dříve než kraje tyto budou zabrány mohamedánskými rolníky, kteří z Dobrudže, Srbska, Východní Rumelie a Bulharska a v novější době i z Kréty valem se stěhují, nechtějíce býti poddanými státu a knížete křesťanského.[1])

Pokračování dosavadní dráhy anatolské by se však, soudě dle výtěžků dráhy, již nyní i hospodářsky vyplatilo. Kilometrické příjmy její rostou a převýšily na některých částech hlavní trati již i obnos vládou garantovaný, takže část garancií mohla býti Turecku již vrácena nebo na jiné trati súčtována.[2])

Záměry Anglie i Německa nejsou ovšem lhostejny Rusku. Rusko propáslo sice dráhy maloasijské, nechce si však dát ujít železnici eufratskou. Již dříve přetřásalo se v Rusku spojení středoasijských železnic ruských s perskými. Pohoří Kavkazské má býti překonáno velikolepým tunelem, podobným gothardskému, spojujícím dráhu vladikavkazskou se zakavkazskou (o koncesi uchází se cizí družstvo podnikatelské), načež by vedla se trať buď Persií přes Tabris, Teheran, Ispahan a Širas do Abušeru (asi 2500 km.) u perského zálivu, nebo přes Kars, Erzerum a úvodím Tigridu do Bagdadu a k Basoře. Po těchto tratích bylo by ruské vojsko dříve než za týden z Moskvy na březích indického oceánu, aniž by se zatím musilo setkati s bateriemi anglickými, které touze Ruska po teplém jižním moři tolik jsou nyní na překážku v Indii a Afganistaně!

Také o trať z Alexandrette do Basory uchází se u turecké vlády ruské družstvo a vláda ruská dosáhla prý na Persii koncese ku stavbě dráhy mezi jezerem Chvalinským a zálivem perským, a nabyla podobně jako v Mandžusku výlučného práva k za-

[1]) Jen přes Smyrnu bylo v posledních dnech dopraveno přes 8000 moham. Krétanů do vnitra Malé Asie. Zvláštní turecká komise vyhledává pro Turky, hromadně z Kréty se stěhující, sídla v Malé Asii.

[2]) G. K. Anton v kritice Grunzelova spisu Die wirtschaftlichen Verhältnisse Kleinasiens, Vídeň 1897, v Conradových Jahrbücher für Nat.-Ökon. und Statistik 1898 III. 16 sv. str. 685—690.

kládání přípojných silnic a vydržování menších oddělení vojenských k ochraně těchto silnic a železnic. Zároveň nebude po 15 roků žádnému jinému státu v Persii udělena koncese železniční.

*

Čilý ruch železničních staveb rozvinul se také v „černé pevnině". Dnes, kdy politické rozdělení Afriky mezi státy evropské jest v plném proudu a dílem dokonce již provedeno, staví se v celé Africe dráhy především z důvodů vojenských a politických.

Plán stejně energického jako bezohledného a ukrutného Cecila Rhodesa, zříditi v Africe anglickou říši dlouhým pruhem od Kapska k egyptské Alexandrii, předpokládá vedle telegrafu, na jehož zbudování již se úsilovně pracuje, nezbytně železnici, oba tyto póly anglických držav spojující. Železnice tato byla by dvakrát delší než jest čára od nejjižnějšího konce Italie až do Laponska, protínala by celou Afriku, jako dráha sibířská Asii a pacifická i kanadská Ameriku.

Dvě pětiny této dráhy Angličané již dodělali a provozují. Na severu vede železná dráha od moře středozemního údolím nilským s malou přestávkou až k Berberu a dokončuje se její pokračování až k Chartumu, z něhož dnes ovšem zbývají již jen ssutiny a od kteréhož dopouští Nil, na střední své části mezi Assuanem a Chartumem šesterými mohutnými katarakty přerušovaný, bezpečnou a pohodlnou plavbu nahoru až k jezeru Albertovu.

Nilské železnici, již v dřívějších desítiletích opětovně započaté a vždy zase opuštěné, děkuje Anglie za úspěch poslední své výpravy a za opětné získání Sudanu, tohoto nesmírného prostranství jižně od prahů nilských, které od dob faraonů bylo cílem vládců egyptských a které od září 1898 již na věky železnou kolejí připoutáno jest k říši Viktoriině.

Současně zbudováno a v listopadu m. r. otevřeno v jihu Afriky prodloužení dráhy kapské až do Buluvaja (20. stupeň již. šíř.) v zemi Matabelů, nově pokřtěné Jižní Rhodesií, a její pokračování k jezeru Tanganjice Rhodes přehorlivě urychluje. Ovšem musí pak dráha od jižního konce Tanganjiky až k jezeru Njanza (120 zeměp. mil) jíti územím německým nebo konžským, mezi nimiž jest Tanganjika hranicí, ale Anglie i Německo prý se již shodly a Německo zbuduje dokonce ještě příční dráhu od jezera k moři. Mezi Tanganjikou a Albertovým jezerem, které v málo měsících bude spojeno s nilskou Fašodou (10. stupeň sev. šířky), zbývá pak ještě 350 angl. mil, aby bylo umožněno dostati se

z Kapu do Kaira vzduchovou čarou (7200 *km*) po suchu v 30 dnech. Ujetím Fašody byli by Francouzi přetrhli dalekosáhlé tyto plány — odtud energický odpor chtivých Anglosasů.

A i s třetí strany, od indického oceánu u Mombassy, vnikají Angličané severozápadně do srdce Afriky, k jezerům, právě tak jako se buduje železniční připojení Nilu k Rudému moři u Suakimu a dokončuje se trať přetínající poušť nubickou.

Také Německo v afrických osadách svých pečuje zimničně o stavbu železnic. Aby nebylo předstiženo sousedy, kteří se od jihu a východu (Anglie) a od západu (Belgie resp. Kongo) železnicemi rychle blíží k nejzalidněnějšímu a hospodářsky nejdůležitějšímu území jezer rovníkových a hrozí zmocniti se znenáhla celého obchodu těchto krajů, usiluje Německo ve své východoafrické osadě proměniti nákladem 100 milionů M. starou karavanní cestu od jezer k přístavům východoafrickým v dráhu železnou. Kratší trati na pobřeží usambarském (proti Zanzibaru) jsou již hotovy, ve stavbě trati směrem ke Kilimandžaru má se co nejdříve pokračovati, jedná se i o stavbě ústřední jižnější dráhy od pobřeží k jezeru Tanganjice. Německá jihozápadní Afrika má dostati spojení na východ s cizími osadami, v Kamerunu vláda chystá výpravu k jezeru Čadskému a v Togu usnesena stavba dráhy pobřežní s prodloužením až k francouzské Dahomeji.

V červenci 1898 otevřena byla dráha konžská, zbudovaná, aby dopravovala produkty vnitrozemské od místa, kde veletok Konga pro četné vodopády jest nesplavným, k pobřeží antlantického oceánu. Celá karavanní cesta vnitrem Afriky, jejíž trať značena jest vybledlými kostmi nosičů, mohla býti nyní opuštěna a lidská síla nosná byla nahrazena lokomotivou.

Fysické námahy a klimatické útrapy, jež bylo překonati veškerému personálu zde pracujícímu, byly nejhroznější, jaké bylo kdy vytrpěti při stavbách železničních, nevyjímajíc ani dráhu sibiřskou. Tak snad byli před tisíciletími mučeni egyptští otroci při stavbě pyramid, podotýká náš železniční zpravodaj ... Za to dosáhla tato rovníková trať, jdoucí po stopách Stanleyových, již v září m. r. příjmů neočekávaně vysokých ...

Konečně ani Francie nechce se opozditi. Zabravši území od Konga s jedné a od Senegalu s druhé strany až k jezeru Čadskému snažila se o spojení obrovského svého území západo- a středoafrického s oceánem indickým — u Fašody skřížily se její zájmy s anglickými a Francie couvla. Koncem března pak

zvěstovaly časopisy, že Anglie i Francie dohodly se o rozdělení afrického trupu na severní polokouli tak, že Nil, tento nejdůležitější veletok Afriky, od ústí až k rozvětvené síti svých pramenů a jejich západním krajům až po Darfur, a celý komplex severovýchodní Afriky s dávnými kolébkami kultury asijské i evropské i s nadějnou budoucností zůstaly anglickými, začež Francii dostalo se rozlehlých, ale chudších středoafrických území jižně od Tripolisu a východně i severně od jezera Čadského. Toliko volné obchodní spojení pojistily si Francie k Nilu a Anglie k Nigru.

Jest tedy nynější smlouvou dlouho toužená podélná souvislá čára držav francouzských trvale přetržena „červenou linií" kolonií anglických, právě tak jako pás německé východní Afriky a konžského státu přetrhuje — na jak dlouho asi? — souvislou severojižní čáru držav africko-anglických.

Ovšem nabyla Francie území, kterých bude musit na bojovných domorodcích teprv namáhavě dobývati. V tomto budoucím zápase o vnitřní Afriku má pak pro Francii nesmírnou důležitost železniční spojení jednak Senegambie a Nigru, jednak Čadského jezera s Alžírskem — dráha saharská. O tomto projektu bylo již před 20 lety uvažováno, stavební náklady jeho byly při 2000 *km* délky odhadovány na 800—900 mil. franků. Dnes odhadují se dle zkušeností z již. Tunisu pouze na 120—180 milionů franků — a transporty vojenské byly by z Alžíru za 4 dny v středu Afriky. Ani saharská dráha není již jen přeludem budoucnosti.

*

A tak z tohoto zápasu o koncese ke stavbám železničním nejlépe vidíme, jak velikolepé jsou hospodářskopolitické koncepce Ruska, Anglie, Německa, Unie Severoamerické, Francie a o jakých to zájmech bude se jednou rozhodovati na poli válečném či správně v bitvách námořních. Pojem velmoci nabývá nového vymezení — jenom státy se světovými interesy a s mocí, interesy tyto obhájiti, jsou velmocemi prvého řádu. Světová politika, nad vlastní síly provozovaná, vede k fiasku — doma i v cizině, jak toho jest nejlepším dokladem dočasný koloniální rozmach Italie.

A prvním průkopníkem tohoto rozmachu jest obchod, teprv za kupeckou kolonií, domácím státem všelijak obmezovanou a vydíranou, přicházejí válečné lodi, tvoří se nezávislá kolonie politická. Kde není obchodních interesů z vlastního počinu obchodnictva vzrostlých, námořnictvo válečné export nevzbudí.

Dr. *Josef Gruber.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ. **Blahodárná činnost poslanců na sněmě; bezúčelné podávání nepropracovaných návrhů — Laciný radikalismus; plané opposičnikování Radikálních Listů; ministr Kaizl potěšený z té opposice — Důslednost mladočeská dra V. Škardy — Englova adressni blamáž — Vyzvání německých poslanců, aby přišli na sněm — Plýtvání penězi i časem při sněmování — Vládní předloha zemského výboru o nových soudech v Čechách — Punktace zase straší; dolnorakouský sněm jedná o nás bez nás; bezpodstatná malomyslnost mladočeská — Aletheia o mladočeské politice — Jazykový zákon podle čl. 14. a trapná situace Mladočechů — Ministr vojenství proti „zde" táhne vojensky — Nedbalky mladočeske na Pražské radnici; Černohorského „sloup hanby" — Maďaři o nás.**

Příčiny dnešního úpadku Číny.

Naši poslanci zemští nedají se navésti k ničemu a od nikoho, i jsou v tom opravdu svorni až radost proti důrazně projevené vůli všech svých přátel i odpůrců. Hned k úvodu sněmovního zasedání dělaly si Národní Listy úsměšky z poslanecké práce na slavném sněmu království Českého. Zcela právem vytýkaly, jaké je to bohaprázdné ubíjení času vyměřeného zemským sněmům tak poskrovnu, když jen se podávají nehotové, nepropracované návrhy, když se o nich za naprosté nepozornosti odbude všelijaká deklamace, když na to odkážou se té neb oné komissi, která pak o nich buď rokuje nebo nerokuje — vše to jedno: krásné ty návrhy však jsou tím již odbyty. — Ba bohužel nejsou odbyty! Nikoli příštího roku se vše tak a to doslovně stejně opakuje, třetího roku zase a tak dále se může sněmovati až do samého soudného dne! — Není tahle poslanecká zábava krásným, vděčným, blahodárným působením?

Podobně i staročeský Hlas Národa mluvil proti zbytečnému podávání zbytečných a úplně nepropracovaných návrhů. Na konkretních příkladech ukazoval jejich naprostou nicotnost. — Podávání návrhů je věcí velmi pohodlnou. Pan poslanec si vzpomene, — a na to si vzpomenouti není tak tuze velkým namáháním duševním, že na př. se daří špatně selskému stavu. Sedne a napíše tento jednoduchý koncept: „Slavný zemský výbor se vyzývá, aby uvažoval, kterak by se daly neutěšené poměry stavu selského zlepšiti. Ať se zvolí k tomu cíli 21členná komisse, které se tento návrh odkáže!" Ovšem, aby se mohl podati takový znamenitý návrh, jsou k tomu potřebny nějaké dva tucty podpisů, ale poněvadž je podobně pilných poslanců daleko více nežli na dva tucty a protože i oni chtějí podati každý několik podobně duchaplných i stejně důkladně propracovaných návrhů, seženou se podpisy velmi hravě. A celý zákonodárný apparat pracuje pak v tom směru již vesele dále, jak nahoře bylo vyloženo.

Jiný poslanec opět zpozoruje, — neboť není vyloučena možnost, že i poslanci také někdy něco nápadného zpozorují, — že stát má příjmů dosti a že zemskému hospodářství se jich nedostává. Napíše tedy návrh: „Vláda se vyzývá, aby státní daně přímé nevybírala pro říšskou pokladnu, nýbrž, aby je přikázala zemím.“ Nebylo by to zlé: Přímé daně v Čechách činí na 36 millionů zl.! Bylo by hned po veškerých schodcích, ano království České by mělo místo 4 millionového schodku asi 18 millionový přebytek a ještě by se nevybíraly žádné zemské přirážky (které se nyní páčí na 16 mil. zl.), Tu by se snadno mohla i těm zlým učitelům zavříti ústa, mohla by se jim nějaká ta stovka k jich nynějšímu služnému již přidati! Pan poslanec Niklfeld je přece jen bystrá hlava, — hleďme na jaký to skvostný a při tom tak jednoduchý prostředek připadl, aby jedním rázem odčiněna byla bída financí zemských. Pravé to vejce Kolumbovo!

Jak by nad takovým znamenitým mužem také nezaplesalo opposiční srdce „Radikálním Listům“? A k tomu považte, že je to vlastně jeden z jejich lidí, — proslavený hrdina pultový, když se r. 1893 jednalo o punktace na sněmě českém! A jaká se tu naskytla vzácná příležitost podati si finančního ministra Kaizla? Ten zlý — realista? — ba nikoli již, avansoval zatím na „mladočeského vůdce“, zmaří zajisté šlechetné úmysly poslance Niklfelda a Mladočeši ohavně k tomu poskytnou pomocné ruky!

Ministr Kaizl může býti z této opposice radikální vlastně nad míru potěšen. To, co poslanec Niklfeld žádá, nemohl by v Rakousku provésti ani dr. Baxa, ba ani dr. Rašín, kdyby náhodou jim to jejich zásady dovolovaly státi se cislajtanským ministrem financí. To vůbec sahá nad síly a působnost nejen ministrovu, nýbrž i nad síly celé slavné vlády i slavného sněmu království Českého. Proto je celý Niklfeldův návrh mizernou komedií — a to nikoli komedií novou, — opakuje se ta hra již po několikráte. Je to radikalní bouchnutí do vody, jako se vůbec celý radikalismus „Radikálních Listů“ jeví býti pouhým planým rámusením, které snad ani nechce býti vážným. Proto nynější ministr financí bude zajisté za takovou nevěcnou, malichernou opposici našim radikalům jenom vděčným a uznalým; vždyť odpověď řízná na to je tak lehkou: „Ti lidé ode mne žádají nemožnosti!“ A že to jsou nyní nemožnosti, nahlédne každé politické dítě, neřkuli tak výteční politikové, jako jsou ti, kteří podávají národu svou „upřímnou moudrost“ v Radikálních Listech. Kdyby Radikální Listy mínily dělati opravdivou a odůvodněnou opposici proti vládě „Thun-Kaizlově“ — jak ji zovou — mohly by si jen vzíti data z tohoto listu, která ukazují, jak dalece výdatnou (!) pomoc vláda tato poskytla českému národu v jeho kulturních potřebách i co tak znamenitého (!) podnikla ze státních peněz na rozkvět hospodářský a na nezbytnosti pořádné vnitřní správy v zemích koruny České. Ovšem zdá se nám, že Radikální Listy toho neučiní, ačkoli by se jim to dobře hodilo. Ale musily by to otiskovati z nenáviděného „realistického“ listu;

samy ovšem se podobné práce štítí, ačkoli by jim byla na snadě; plané rámusení, bezúčelné i bezvýsledné demonstrování je zajisté pohodlnější.

Ale jak má býti obyčejné prosté mužstvo mladočeské lepší nežli jeho generalové. Což dávají ti Škardové, Englové a Adámkové nějaký lepší příklad? K. Adámek sype v každé téměř schůzi sněmovní nějaký staronový návrh o motorech pro malostatistiku nebo něco podobného — kdož ví, jak se to vše jmenuje? — a jako přísedící zemského výboru vyzývá zemský výbor, aby o tom uvažoval, nač přemýšleti se jemu samému času nedostávalo. Pan přísedící dr. Škarda odkazuje zemskému výboru péči o vypracování volebního řádu do sněmu zemského; i ačkoli je dobře si vědom, že zemský výbor zrovna tak nic nepodnikne, jako pan navrhovatel sám neuznal za vhodné podati hotový do jednotlivostí vypracovaný plán volební reformy, nicméně nemůže si odepříti dlouhou řeč, v níž podle receptu podaného v „České Revui" dokazuje, jak mladočeská strana vždycky důsledně držela se šlechtou, jak prý šlechta upřímně a s horoucí láskou přilnula navzájem k mladočeskému národu, i kterak již Sladkovský v r. 1867 prohlásil se pro volební kurii velkostatkářskou. Znamenitá to věru řeč — výtečná je také ta paměť Škardova, která do podrobna se rozpomíná na to, co Mladočeši dělali za deklarace před třiceti lety a dovede milosrdným mlčením přejíti přes to, co se dálo, pět let tomu, za vlády koaliční i co bylo za těch roztomilých idyllických dob sněmovních, kdy padla pověstná slova „o bandě lupičů a žhářů"! Nechceme — výslovně to pravíme, — uváděti zde rekriminace; jenom ta „důslednost" mladočeská se nám líbí a líbí se nám i advokátské hájení její od doktora Václava Škardy. Divná věc však, Národním Listům se tato řeč — přese všechnu jejich vlastní „důslednost", — nechtěla nikterak líbiti. — Jaké divné zásady o opravě volební skutečný nynější „mladočeský vůdce" hlásal, o tom bylo by zbytečné mluviti. Vždyť beztoho vše to jen je určeno za oběť archivnímu prachu a škoda bylo by proto se nějak rozčilovati. Zapamatovati si však tu „důslednou" demokratičnost mladočeskou bude nicméně dobře.

Naproti obhajování kurie velkostatkářské mohli bychom panu dru V. Škardovi doporučiti četbu Národních Listů třeba jen asi před třemi lety; tam by se byl mohl dověděti, jaké jsou to předpotopní názory, hájiti tak nemoderní, naprosto ničím, — ani historickým právem ne, — odůvodněné privilegium Schmerlingovy kurie velkostatkářské, která každou chvíli může býti povolna tlaku kterékoli vlády, nám po případě i nepřátelské. Pro nevolnost, která při této řeči pana přísedícího dra V. Škardu přepadla — (zlí jazykové za té příležitosti prý se hned ptali, který z obou jeho bratří by převzal snad uprázdněné místo, vyhražené v zemském výboru a ve vůdcovství strany pro dynastii Škardovu) — nedošlo již dne 8. března ani k odůvodnění návrhu Englova, aby sněm zvolil komissi, která by vzala v úvahu známý „královský" reskript na známou adressu státoprávní. Proč jen Mladočeši tuto pro sebe tak ostudnou záležitost tahají na světlo boží? Z toho pro ně nekyne nežli zase ostuda další a snad i jedenkráte by mohli voličové při té příležitosti prokouknouti, jak ta mladočeská politika je chatrná. To nebezpeč. ovšem doufají zažehnati tím, že bude vše pěkně v komissi pochováno-

Podobně se to má se zachováním sněmovního jednacího řádu, který nařizuje, aby poslanci sněmu se vzdalující, byli předsedou sněmovny po uplynutí 8 dní vyzváni se dostaviti a kdyby pak vyzvání toho do čtrnácti dní neuposlechli, aby zbaveni byli mandátů. Nejvyšší maršálek sice na dotaz Baxův slíbil (ne však po osmi dnech, nýbrž více než po třech nedělích), že tak učiní, ale bude s tím odkládati asi tak dlouho ještě, aby mezi tím do konce sněmovního zasedání nemohlo uplynouti 14 dní. (Zatím už vyzvání se stalo.)

Tak proběhly již čtyři neděle, co byl sněm svolán a k tomu nutno přičísti zasedání vánoční v minulém roku a za tuto dobu neprojednáno **pranic**, samá první čtení návrhů naprosto zbytečná i nepotřebná. Je to přece radost býti poslancem zemským! Ovšem na říšské radě v posledních dobách se také nic neprojednalo, ale říšští páni poslanci byli rozčilováni a dosti mučeni divokou obstrukcí, pokud se před ní nerozutekli — ovšem páni na pravici činili tak statečně. — Menší arci je radostí býti za těch okolností poplatníkem. Na zemské ubohé finance je takový sněm vlastně zbytečně hříšným vyhazováním peněz. Pořádný zemský výbor by to všecko lépe obstaral — ba stačil by na to zrovna tak nejvyšší zemský maršálek s řádným úřednictvem, a ještě snad daleko lépe. Beztoho se nic jiného neděje, nežli co maršálek ve své všemohoucnosti usoudí. Takto stálo sněmování dosud již nejméně na 80.000 zl. (160 poslancům denně po 8 zl., 56 po 5 zl., celkem již 30 dní; k tomu cestovné, těsnopiscům, náklad na tisk atd.), která summa není sice tak veliká, ale je-li zbůhdarma vyhozena, je toho přece jen škoda, kde se jinak skrblí s každým krejcarem. Ztráta drahocenného času se pak nedá odhadnouti ani v penězích!

Do konce sněmování vyřídí se ovšem aspoň rozpočet a kromě toho dobrozdání o zřízení pěti nových krajských a 11 okresních soudů v Čechách. Rozhojnění soudů jeví se nanejvýše odůvodněným zvláště čtenářům tohoto listu, kteří ze zvláštního článku se mohou přesvědčiti, kterak země české byly dosud hříšně zanedbávány v oboru vnitřní správy, i kterak se to nepolepšilo (ba pohoršilo!) za vlády Badeniho i Thunovy. Spor je tu o to jen, že prý se novými krajskými soudy trhá království České a že se zřizuje Němcům „uzavřené“ území v naší vlasti, slovem, že se tu obnovují zlopověstné punktace. Tímto důvodem protit omu z počátku i „Národní Listy“ šermovaly, ale nyní si to již rozmyslily a durdí se na dra Baxu, který prý v tom vidí, co oni v tom před týdnem samy také ještě viděly. Této známé již logice Národních Listů porozuměti se ovšem nebudeme namáhat. Celkem se o nějakém soustavném zřizování uzavřeného území nemůže mluviti. Nové soudy krajské Trutnovský, Klatovský i Litomyšlský jsou smíšené, pouze ve Slaném bude čistě český a v Karlových Varech čistě německý (ale o tom, zdali se zřídí skutečně, jest ještě nejisto). Ovšem soudy: Mostecký a Litoměřický budou potom převážně německými, kdežto dosud se jejich smíšený ráz nemohl nikterak bráti v pochybnost. Ale je viděti i tak, že by dnes sotva komu napadlo viděti v této předloze pouze národnostní ohraničování, kdyby nebyly před šesti lety bývaly na denním pořádku punktace.

Nešťastné punktace ovšem tím nejsou zažehnány. Ohlašoval je

místodržitel Kielmansegg na dolnorakouském sněmě a dolnorakouský sněm nepřímým způsobem k tomu dal svůj souhlas, tím totiž, že vypustil ze své resoluce zmínku namířenou proti čl. 14., který dává vládě absolutní moc vydati jazykový zákon prozatím bez ptaní se parlamentu. Je nám Mladočechů opravdu líto, že to, co jim vláda chce říci, neoznamuje na sněmu království Českého, nýbrž že to vykládá dolnorakouský místodržitel zemským poslancům tamním. Nemůžeme se tomu naprosto smáti, neboť znamená to úplné pokoření našeho národa a bylo by to hořké poučení našim státoprávníkům, jak to s našimi státoprávními požadavky stojí, kdyby vůbec lidé ti dali se něčím sebe tvrdším ze skutečnosti poučiti. Chápeme také usedavý pláč Národních Listů, který spustily o letošním velikonočním Božím Hodu, když konečně uznamenaly, jak ve Vídni si neváží naší české delegace na říšské radě i celého sněmu království Českého ani za halíř. Protestujeme však proti tomu, aby se to pokládalo za nějaké elementární neštěstí národní, za počátek konců, který by na nás již již kvačil. Ten mizerný kousek vládní přízně, který si Mladočeši z Vídně za tolikeré posluhování přinesli, věru nestál by ani za jedinou slzu, kdyby na neštěstí se zatím naše postavení nebylo pohoršilo ztrátou vší vážnosti. Ale my jsme si odnesli za to takové krásné „etapy“, že jsme pomocí nám příznivých vlád v kulturních svých snahách zrovna tam, kde jsme byli před pěti lety za nejtužší opposice, kdežto v ohledech hmotných jsme nyní postaveni hůře, pokud se to týče pomoci státní, nežli kdykoli dříve. — Proto naše zoufání nemusilo by býti tak veliké, kdyby se Vídeň rozhodla jíti zase chvilku ostřeji proti nám; aspoň bychom potom snad hledali a našli své vlastní síly a dovedli bychom ještě přečkati to neštěstí, že by se na naše lidi ve Vídni ten aneb onen ministr přestal lacině usmívati.

Dobře v jistém směru Mladočechům do duše pověděla pravdu „Aletheia“. Porovnávala úspěch dobytý Badeniho jazykovými nařízeními s okamžitým úspěchem bursianovým, který vyhnal kursy svých papírů do výše, ačkoli dobře mohl věděti, že se na té výši nemohou udržeti. Ale chudák nechtěl, nebo nedovedl toho viděti, takže když opačná strana použila veškeré své síly, aby kursy ty se zvrtly, nestačily již síly jeho na odvrácení té pohromy — i budou věci poslední horší prvních. — A tak skutečně je nyní mladočeská strana ve velmi trapném postavení, které jí nemusí nikdo záviděti a z kterého také žádný český člověk nemůže míti radost. Vláda hodlá vydati jazykový zákon mocí čl. 14. — o tom podle Kielmanseggova prohlášení nemůže býti pochybnosti; — zákonem tím budou arci zrušena všechna jazyková nařízení nejen Gautschova, nýbrž i Stremayerova. Mladočeši budou pak v hrozném postavení a do jisté míry budou nuceni přijmouti zákon ten, kdyby byl jakkoli špatný, jen když trochu bude hověti rovnoprávnosti. Neboť by zavržením zákona toho nastal jazykový stav, jaký byl za nejhoršího útisku našeho pod vládou Auerspergovou v letech sedmdesátých, jelikož by pak nebylo žádných ustanovení jazykových, leda několik málo těch pokynů, které jsou obsaženy ve starém soudním řádu, které prý nebyly novým soudním řádem zrušeny, jak o tom jsou mnohá soudní rozhodnutí. To-

by nás vrhlo v ohledu jazykovém nejméně o 25 let nazpět, zvláště kdyby nastoupila vláda Němcům příznivá. Do takové slepé uličky zavedla nás nešťastně vedená opportunistická politika mladočeská. Kdyby vše nebyly sázeli na jedinou kartu jazykových t. zv. vymožeností — s kterými se ovšem mohli nejrychleji a nejokatěji doma chlubiti — kdyby se byli domáhali opravdivých etap kulturních a hospodářských, byly by nás na konec ani jazykové ústupky — a možná že podstatnější — nebyly mohly minouti. Ale bohužel teď jsou to již jen samé kdyby a chyby!

Ostatně na ty jazykové vymoženosti nás občas dobře upomíná ministr vojenství svým strachem, který projevuje potíráním nenáviděného „zde". Krásné odhalení v tom směru přinesla „Ostdeutsche Rundschau", že prý bude považováno české hlášení za odřeknutí povinné vojenské kázně nebo dokonce za vzpouru. Byly sice jednotlivosti z toho úředně popřeny, ale podobný dosti ostrý ferman proti slovíčku „zde" asi podle všeho již existuje. Budeme viděti, co dovedou říci naši vyslanci v delegacích ministrovi vojenství, až přijde k tomu ještě s požadavkem zvýšeného rozpočtu válečného o 23 milliony zl. Zdali pak to budou považovati zase za takovou malichernost, jako loňského roku mimořádný nepovolený výdaj 33 mill. zl.?

Na radnici se páni Mladočeši ukazují už v úplných nedbalkách. Zahodili všechnu liberálnost i jen zdánlivou a odhalují nám své krásné srdce s plnou upřímností. Jen že je to srdce tak hrozně zpátečnické, že již pomalu nebude možno v našem národě ani zdaleka nic podobně zpátečnického shledati. Hlas Národa, orgán staročeské strany, odsoudil nejtrefněji tuto politiku dvojslovým heslem: „Šach intelligenci". Tentokráte šach intelligenci dal bývalý červený radikal dr. Černohorský. Podal návrh volebního řádu do zastupitelstva obecního v Praze tak filistrovský reakcionářský, jaký se sotva kdy komu podařilo sestaviti. Po tomto kroku svého čelného politika s e j i ž M l a d o č e š i n e p o t ř e b u j í z a n i c s t y d ě t i! Navrhuje se místo nynějších 90 zástupců, 120 obecních starších, kteří budou voleni ve čtyrech sborech po 30. V prvních třech sborech budou voliti jen oni občané, kteří platí takové přímé daně, z nichž se vyměřují obecní přirážky, do čtvrtého sboru přijdou všichni ostatní i ti, kteří platí sebe větší osobní daň důchodovou i kteří vůbec žádných daní neplatí. Poněvadž obecní přirážky se ukládají pouze na daně domovní (pozemková v Praze nemá významu), výdělkovou, rentovou, hlavně pokud se vztahuje na cizozemské papíry cenné, a z vyššího služného volili by v prvních třech sborech pouze domácí páni, živnostníci, všichni, kteří platí výdělkovou daň a úředníci s velmi vysokým platem (od šesté dietní třídy nahoru). Census do prvního i do druhého sboru se velmi silně zvětšuje, tak že by se tam dostala sotva polovice nebo snad třetina těch voličů, kteří jsou tam nyní. Ovšem do třetího sboru by se pak mohl dostati snadno každý, stačilo by na př., aby si koupil kterýkoli občan srbský los za 34—35 zl. i aby jej přihlásil k dani rentové a byl by již oprávněn voliti ve třetím sboru. Srbský finanční ministr by mohl býti p. dru. Černohorskému za to povděčen, jelikož by asi poptávka po srbských losech v Praze silně stoupla. Každý

intelligent, úředník, spisovatel, učitel, kapitalista, vůbec co slove nájemník, pokud neprovozuje určitou živnost výdělkovou a neodhodlal by si koupiti onen srbský los, ten by musil voliti bez podmínky ve sboru čtvrtém, v kterém by ovšem bylo asi $^2/_3$—$^3/_4$ všech voličů. Neměli jsme pravdu, když jsme napsali, že na radnici pražské se namáhají národu českému postaviti kolossalní „sloup hanby"? Aspoň dr. Černohorský své zdatné síly k tomu již zcela propůjčil.

Naši lidé mnoho spoléhali nedávno na pomoc z Uher. Tam Štěpán Tisza, jeden z přehorlivých stoupenců bývalého ministerského předsedy Banffýho, mluvil trochu proti srsti rakouským Němcům nacionálním. Z toho u nás byl dosti veliký jásot; — je to jen dokladem, jak silně Maďarie nás již má ve svém vleku, když tam odtud na kterékoli straně se může očekávati příznivý obrat u nás. Velmi záhy na to přinesl „Egyertétes" sensační odhalení, že prý Banffý loni v srpnu od Cislajtanie odvrátil autonomistickofederalistický státní převrat, který prý zamýšlel hr. Thun. Patrně se však v Maďarii toliko podobnými pohádkami na útraty naše trochu baví.

V Praze 10. dubna 1899. *P.*

*

Lipský ethnograf Ratzel učí, že co možná úzké spojení obyvatelstva s půdou vlasti jeho jest nejbezpečnější zárukou trvalosti státního života. V trvalosti vidí nejdůležitější jeho vlastnost a hlavní podmínku úspěšného jeho rozvoje. S tohoto, zajisté zcela správného, hlediska prastará říše čínská, jejíž začátek se ztrácí v propasti času, jest nejživotnějším politickým útvarem zeměkoule. Toť skutečně der ruhende Pol in der staatlichen Erscheinungen Flucht! Tisíciletý byl vývoj její a na stejném se odehrával jevišti. Brzy v mohutných vlnách radostně šuměl vstříc vyšinám politického zenithu, a zas temně skučel v roklinách naprostého úpadku a rozvratu veškeré státní moci. Jak pohyby kývadla periody ty se střídaly, nestejně dlouhé. Slavná období míru zaplacena bývala věky zhoubných křečí, jindy po krátkých zmatcích nezničitelná, vřesu podobná povaha podivuhodného lidu spěšně dala srůsti zpřeráženým kostem ctihodného obra. Úžasně rychlé zotavování se říše brzy potom, co ji ovládly zástupy tunguzských Mandžurů, bylo hned takovým zázrakem státní chirurgie. Roku 1644. tito Mongolové svrhli dynastii Mingův a sami ujali se vlády nad obyvatelstvem stenčeným na — 37 millionů!

Jednoduchý, prostý život kočovný, sílící v člověku zdroje odvahy, jaký celé generace těchto pastevců provozovaly na poušti, nastřádal v dobyvatelích velikou míru latentní energie. Zasnoubena s výsledky tisícileté kulturní práce nových poddaných jejich vykvetla v řadu velikých císařů, jako Kanghi, Kienlong. Zprávy Jesuitů, v té době zaujímajících v říši postavení plné vlivu, oplývají chválou těchto zeměsprávců a blahobytu obyvatelstva, jež brzy desetkráte se znásobilo. Říše rostla a mohutněla jak soustavnou kolonisací okolních pustin, tak i výbojem; roku 1795. vojsko čínské vniká do Indie. Než začátkem tohoto století kyvadlo počíná se odkloňovati s území světla na stranu stínu. Stopadesátiletá práce vladařská vystřebala mízy dynastie, a kdežto přezrálá materielní kultura čínská

rozhlodávala mužné vlastnosti panujícího plemene, strnulý konservatism příliš brzy se zastavivší kultury duchovní stáhl vyskytší se snad silnější intellekty nečetných Mandžurů v ledové svoje objetí.

Než tím přicházíme k hlubším, specificky čínským, příčinám rozvratu veleříše. Genius čínského národa ve mnohém směru zvláštního jest rázu. Existenci svých synů postavil na basi řídké šíře, do vínku dal jim znamenitou kulturu materiální, obdařil je tak nepředstižným nadáním obchodnickým, že když ne za 25, jistě za 50 let veškeren hospodářský život východoasijský najisto octne se v rukou těch tichomořských Židů. Ale týž genius dal dětem svým za instrument duševního života a myšlenkového styku „skoro nejnedokonalejší řeč světa". Jazykozpytci hluboko ji staví pod řeči jihoafrických Křováků a Hottentotů. Je pravda, v písemnictví tohoto jazyka svítí ve spisech filosofů a v příkazech vladařů tak mnohé zlaté zrnko životní zkušenosti a panovnické moudrosti, také zdobí je poesie mnohý velký výtvor. Než diví-li se Peschel, že duše lidu tak brzy umdlela ve tvorbě jazyka, jest neméně s podivením, že rozumové schopnosti jeho v některých směrech se vzácnou vytrvalostí pokračovaly ve svém rozletu, kdežto v jiných proud zanikl a stichnul bez užitku jak řeka v saharském písku. Kdežto ona část čínské civilisace, kterou jsem nazval její stránkou hmotnou, dostoupila skvělé mnohdy výše, až nevysvětlitelně brzy nastalo ticho v těch dílnách čínského národního ducha, ve kterých po příkladu jiných národů měla se zroditi věda, věda v pravém, vznešeném toho slova smyslu. Poslední příčina její a vlastní vzpruha myšlenkového pokroku, ta velitelská potřeba ustavičného zkoumání a přezkoumávání všech jevů světa člověka obklopujícího, v bolestech zrozená z krve nejlepších mozků západních lidí a zrající pomalu jak šťáva vzácné révy: na východní polokouli nenalezla útulku v kostěné skřínce, jež sídlem tajemného dění vnitřního. Professor Ratzel bystře postihuje, že právě tyto nejjemnější větévky osvěty duchovní nejsnáze usychají a vadnou, ale zde zašly tak nepochopitelně brzy. V povaze toho lidu nutně musila býti disposice k zhoubnému strnutí, která dala život v dogmata zkamenělému systému výchovy, jenž zjednal v duševních profilech čínských intelligentů zarážející přímo shodu a jednotvárnost, ale působě zpětně ještě sesílil ony vrozené vady.

Čína jest zajímavým příkladem země bez kast a šlechty, spravované literáty. Učenost, jež čtyřnásobnými, od staletí málo změněnými zkouškami musí být prokázána, jest žebříkem, pomocí něhož i lidé původu nejnižšího mohou zlézti všechny stupně úřednické karriéry. Čínští ministři bývají kompendii věd — jak Kölnische Ztg. nedávno děla — pohříchu zcela bezcenných. Velikou duševní námahou, jíž nepopíratelně bylo třeba k jich ovládnutí, intellektuální vůdcové čínského lidu vedeni byli k pyšnému a nesmyslnému opovrhování vědomostmi „bílých čertů" a k podceňování vynálezů a přístrojů cizích „nevzdělanců". Tito poslední v nejednom ohledu ovšem skutečně zasluhují udělovaný jim název barbarů. Dle mínění von Richthofenova a Ratzelova podstatnou spoluvinu na postupném úpadku říše má vášnivé požívání opia, jež rozmáhá se v Číně vůčihledě, ode dne ke dnu. Dokud byly císařské vlády silné, přísně zakazovaly jak vyrábění, tak dovoz strašného jedu, aspoň ve vlastní Číně. Před půl sto-

letím Angličané svobodu tohoto „obchodu“ válkou si vynutili. Mr. Kipling, jenž nedávno v anglosasko-chauvinistické odě vybízel Američany, aby vůči Filipincům na se vzali „břemeno bělocha“, a nový indický místokrál, lord Curzon, jenž první slokou její nedávno zahajoval úřední jednu promluvu svou, měli by v tomto soustavném ničení všech tělesných, duševních a mravních sil bezčetných millionů žlutého lidu děsnou illustraci toho, co zbaveno všech příkras a ozdob, the white man's burden, zde a leckde jinde, vskutku znamená. Opium podrývalo síly lidu, rez degenerace fysické rozežírala železnou svoru, kterou v dobách svého květu dynastie říši skutečně byla, obscurantism a bezmezná korrupce zmocnila se učené byrokratie, necítící více tlaku ústřední moci, spějící za velikými cíly. Čína rozpadala se v aggregát více méně neodvislých místokrálovství, jichž krátkozrací správcové dopouštěli se chyb často nenapravitelných. Území pro Čínu tak cenné, jako jest Amursko, odstoupil Rusům místokrál dotyčné provincie bez vědomí a souhlasu císařského zahraničného ministerstva. Když už bylo Rusy obsazeno, což zbylo členům Tsungli Yamenu, než dodatečně cessi potvrditi? Čínští diplomaté občasnými úspěchy — jakým bylo na příklad vítězství nad Ruskem v otázce kuldžské začátkem osmdesátých let — dovedli udržeti na venek ústřední vládě alespoň jakousi vážnost. Ale bylo potřeba jen malého nárazu z venčí, aby klesající císařství zjevilo se v celé malomoci své. Tento náraz nedal na se dlouho čekati. Na podzim r. 1894. Japanci bojovali s Čínou vítěznou svou válku . . .

V rozsahu, jenž jim samým dnes není snad zcela po chuti, dali tím jaksi znamení k rozchvacování přemožené země se strany evropských mocí, kteréž nejen pro čínské a prozíravější japanské vlastence, ale pro všecky spravedlivější lidi jest divadlem plným nekrvavé sice, ale přes to mocně jímající tragiky.

J. M. P.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Překvapení od ministra vojenství; marné naděje hospodářství zemských na pomoc vládní; nesplněné sliby vlády Thunovy a finančního ministra Kaizla — Zemské daně spotřební; bezstarostnost zemských poslanců — Starost poslanců o hospodářské zájmy; nedbalost proti vodním pohromám v Čechách — Marné naděje učitelstva na zvýšení platu; odkaz na státní pomoc odmítnutím — Uherské vyrovnávání odkládáno.

Říšský rozpočet vojenský vzrůstal poslední leta průměrně o 4—5 mill. zl. ročně. K tomu se pojilo skoro pokaždé to překvapení, že rozpočtem povolené sumy potom ještě byly překročeny o několik millionů ve skutečných vydáních. Loni na př. byly delegace překvapeny hotovým nepovoleným vydáním asi 35 mill. zl., které se krylo z nahromaděných hotovostí. Jsme tedy již za tolikerá léta silně otrlí proti všelikým překvapením naší spólečné správy, že maličkosti několika millionů zl. naše občanstvo nemohou přivésti z resignované rovnováhy.

Také pro příští rok musili jsme se připravovati na patrnější zvýšení nákladu vojenského; vždyť jedná se o to, zvýšiti důstojnictvu a vojenským gážistům platy přiměřeně k tomu, jak byly zvýšeny státnímu úřednictvu. Ale na to vše i na pravidelně obvyklé narůstání výloh mohli jsme nejvýše odhadovati 10—15 mill. zl. více. Na takovou asi summu také nás připravoval ministr financí Kaizl. Než v říšském ministerstvu války nebývali nikdy příliš skromni a proto se překvapení občané dovídají,

že příštím rokem rozpočtena bude na společnou armádu větší summa asi o 23—25 mill. zl.

Toto stoupnutí výdajů vojenských činí tedy za jediný rok více nežli všechna vydání samosprávy zemské v království Českém. Na jedné straně přese všechno malicherné skrblení není možné vybřednouti z hrozné bídy financí zemských, leda stálým dlužením vedoucím neodvratně k brzkému bankrotu, kdežto na druhé straně shledají se několikanásobné summy, které by postačily na ozdravění několikerých souchotivých hospodářství zemských, s největší lehkostí a beze všech obav, že by se snad přece někdy mohlo nedostávati. Když vláda Thunova nastupovala před třinácti měsíci v pochybné dědictví po Badenim a Gautschovi, myslilo se, že to znamená také pomoc bídnému stavu hospodářství zemského. Vždyť asi týden před tím, nežli se stal ministrem financí, zemský poslanec Kaizl útočil velmi prudkými slovy na všecky bývalé vlády cislajtanské, že prý nemají žádného porozumění pro to, jak by mohly se zjednati samostatné důchody zemím. Země prý se odkazují na to, aby jen ustavičně zvyšovaly přirážky k přímým daním a když pak na říšské radě si na to zástupci poplatníků stěžují, vlády vídeňské prý nechtí žádné viny za to na sebe převzíti: „vždyť to my nic, to jsou vinny země“. Vláda Thunova se také na říšské radě chtěla uvésti jako spasitelka všech financí samosprávných a slibovala, že z daní nepřímých — ovšem zvýšených — slušný podíl odkáže pokladnám jednotlivých království a zemí.

Ale na takové vládní sliby spolehati, je stavěti nikoli na písku, nýbrž přímo v povětří. Již při prvním rozpočtu státním, který si sestavoval nynější ministr financí, objevily se všechny naděje podobné úplně klamnými. Nové zvyšování daní spotřebních musilo býti pro odpor poplatníků odloženo a jako na trest za to vysloveno, že hrozná zemská tíseň nepohne již ani svědomím ani srdcem vlády, leda že by říšská rada byla ochotna obtížiti více poplatníky asi o 40—50 mill. zl. ročně. Na to ke sklonku roku loňského poslán sněmu království Českého v prosinci vzkaz ministrův, že mu leží hospodářský zdar Čech na srdci, ale konkretně neobsahoval vzkaz ten již téměř nic jiného nežli velmi laciné sliby, kterými se ovšem bída nevyléčí. Co bude nyní teprve s těmito vládními přípověďmi, kde pouze na armádu se musí dáti o tolik více, i když v rozpočtu státním bylo nutné na krytí schodku vzíti již 10 millionů zl. z pokladničních hotovostí?

Je dobře si zapamatovati, že zrovna za éry mladočeské i za největšího rozmachu opportunismu jsme dospěli hospodářsky na stupeň co možná nejspodnější. V r. 1894 činily úroky a splátky na zemské dluhy teprve 372½ tisíc zl., kdežto na r. 1898 bylo rozpočteno k tomu cíli 953½ tisíc a na 1899 již 1122½ tisíc. Při tom se odkládá počátek uplácení nejnovějších dluhů až k r. 1908 a úroky z onoho dluhu, který se učiní letos na ukrytí schodku (summou 4½ mill. zl.) nejsou v tom dosud zahrnuty. Od r. 1894 do r. 1900 zvětší se tedy vydání na zemský dluh (v době 6 let) na summu téměř čtyřnásobnou, když se béře totiž zřetel na patřičné uplácení dluhů. Neměl mladočeský opportunismus, který se chce bráti k uskutečňování státoprávních

požadavků po ettapách tady všechny síly nasaditi k nápravě! To doporučovalo se také hlavně z toho důvodu, že proti tomu ani Němci v Čechách se nemohli chovati odmítavě. Ale naše politika právě jako naše veškeré hospodářství nedovedla si nikdy vytknouti praktické cíle; nám stačilo se honiti po přízracích, které, když jsme se jich konečně chopili, nám přinesly jen přehořká sklamání.

Na sněmě nikdo nepomýšlí, jak by se to dalo napraviti. Nemůžeme totiž považovati nyní za vážný Niklfeldův návrh, aby přímé daně byly postoupeny zemím; vždyť sněm není schopným, aby si to mohl na Vídni vynutiti a říšská rada ani vídeňská vláda žádná k tomu nesvolí. Takové plané demonstrování nevytrhne nás z okamžité bídy. Sněm by udělal ještě podle našeho mínění nejlépe, kdyby pomýšlel na zavedení zvláštní zemské daně na zemskou spotřebu piva, líhu a snad i cukru. Beztoho tak chystá se učiniti stát co nejdříve. Zdá se sice, že by vláda takové usnesení sněmu také neodporučila k nejvyššímu schválení, ale vládě by se tím přece zavázaly ruce, až by hodlala sama přitužovati podobné státní daně; při nejmenším by musila značnou část z toho ponechati zemským pokladnám. Ale nynější poslanci bojí se pustiti do zavádění nových daní, aby nepozbyli popularity i myslí si při tom: „Po nás ať přijde potopa, jen když my s tím nemusíme teď začínati."

Podobně naší poslanci byli bezstarostni ve Vídni o hospodářské zájmy Čech. Při projednávání rozpočtů cislajtanských žádný z nich nevzal si ani tolik práce, aby zjistil, jak hrozně jsme byli dosud ve všem skracováni proti zemím ostatním. Ba naopak místo toho páni poslanci hleděli naše nedostatky, pokud to jen šlo, svým voličům obratně zatajovati. Ve všech novinách se uveřejňovala každá jednotlivá tisícovka, ba i stovka státních peněz, které byly povoleny na některou silnici nebo most anebo na upravení jistého potoka v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Ačkoli i tak vypadl seznam ten dosti hubeně, přece pravý stav úplně byl utajen, jelikož se čtenáři z denních listů nemohli nijak dověděti, o kolik lépe podarovány byly země ostatní. Tak se vysvětlí, že země alpské, jež mají pouze 25·9% procent obyvatelstva cislajtanského, dostávaly na úpravu svých potoků a řek přes 60% všeho nákladu státního na vodní stavby věnovaného, kdežto na země české s 36½% obyvatelstva připadl nepatrný capart 10% oněch nákladů státních; pravá to žebrácká almužna místo toho, nač právem podle své hospodářské důležitosti i podle svých potřeb země české mohly dělati nárok. Dne 16. t. m. východočeští rolníci budou míti sjezd, aby vládě připomněli její povinnost chrániti ohrožený majetek rolnický zátopami Labe a jeho přítoky; účastníci sjezdu by však především měli volati k zodpovědnosti své poslance, že tak nedbale ujímali se životních potřeb svých zastoupených, ano že ani patrně nevěděli, jak mizerně v tom oboru české zájmy byly opatřeny.

Není potom zajisté divu, že marně kterákoli třída, sebe důležitější a významnější pro národ náš, dovolává se pomoci veřejné, i kdyby její požadavky byly sebe spravedlivější. Naši učitelé na školách obecných i měšťanských mají platy tak chatrné, že státní sluhové průměrně beze všeho vzdělání budou lépe hmotně postaveni. Učitelé čeští pravidelně ne-

dospějí ani k tomu, aby měli takový plat jako úředníci nejnižší dietní třídy XI. ve státní službě, kteří nepotřebují míti žádného většího vzdělání nežli co ho poskytuje obecná škola a vojenská činná služba poddůstojnická; ale tito státní úředníci postupují pak často až i do osmé třídy dietní, ve které nabudou platu nejméně dvojnásobného proti tomu, kterého požívá veliká většina veškerého učitelstva na konci své služby. Proti tomu všemu není námitky, ale co učiní zemský sněm vůči této všeobecně doznané bídě? Zemský výbor vypočetl, co by stálo zvýšení platů tak hubené jen, že by pořáde učitelé byli ve velmi nedůstojném postavení proti státním úředníkům (nedospěli by po většině ani k tomu platu, který mají úředníci desáté dietní třídy.) Když shledal, že by takové nedostatečné zlepšení činilo přes 1 mill. zl., podal sněmu zprávu toho smyslu, že finance zemské toho obtížení nesnesou, i že by tedy musil k tomu přispěti stát. Víme již, co tomu řekne ministr financí: „Není na to peněz, potřebujeme jich na vojáky!“

S vyrovnáním uherským nechce se prozatím nic počínati. Byla prodloužena k novému dojednání šibeniční lhůta do konce tohoto roku a ve Vídni i v Budapešti se s tím již spřátelili, že po případě budou veškery předlohy uzákoněny v Cislajtanii článkem 14. ovšem jen nejvýše do r. 1904. Také o společenství banky cedulové není dosud žádného dohodnutí. Tak zv. formule Szellova, totiž že má rakousko-uherská banka dostati své privilegium až do r. 1910, třeba by mezitím vznikla celní hranice mezi Uhrami a Cislajtanií, není dosud přijata od cislajtanské vlády; ale podle dosud nabytých zkušeností můžeme se nadíti, že i v tom — jako již ve všem — cislajtanská vláda úplně couvne. Říkalo se sice, že ministr Kaizl pro tuto nesnáz hrozil svou demissí, ale nám se nechce nijak na takovou houževnatost kteréhokoli cislajtanského finančního ministra věřiti. Ostatně zdá se, že by také odpor takový nebyl ve Vídni nic platný; dosud vždy Maďaři dostali za pravdu, kdykoli jejich zájmy se nedaly tak lehce srovnati s našimi.

V Praze dne 12. dubna 1899. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, ŽIVNOSTENSKÉ A OBCHODNÍ. Hospodářské návrhy na sněmu král. Českého — Jak zemský výbor a jeho referent podporuje organisaci a vzdělávání praktického živnostnictva v návrzích sněmovních a jak v praxi — Vyšetřování poměrů řemeslnických, kočovné vyučování, učebné kursy mistrovské, příspěvky nemajetným živnostníkům, celá zemská „akce“ na podporu malých živností — Návrhy Adámkovy v příčině školství průmyslového, zejména pokračovacího — Co s českými učni na německých školách pokračovacích v uzavřeném území? — Exportující řemeslnictvo — Kaftanův návrh na zemskou dávku z uhlí — Potřeba levných kommunikací — Spolek pro průmysl cukrovarnický v Čechách o vadách našeho dopravnictví — Nezdařené počátky kanalisace a vady přístavu holešovického? — Středozemský kanál v Prusku.

I letošní zasedání sněmovní bylo bohato návrhy a resolucemi, které osvědčeným způsobem bez veliké duševní námahy svých původců získávají přízeň p. t. voličstva, neškodí nahoře a zabíjejí pomalu i ten krátký čas, který zasedání sněmovnímu bývá vyměřen.

Začneme od p. Adámka, prvního nejen co do abecedy, ale i co do hojnosti nejrozmanitějších návrhů, dík osvědčenému systému cedulkovému, který dovoluje z materiálu staršího i novějšího, spolehlivějšího i méně

spolehlivého, sestavovati přímo nevyčerpatelnou řadu kombinací nejrůznějších. Nechme stranou návrhy na pořízení statistiky živnostenské — pan Adámek sám je „statistikem“ par excellence, jemuž neujde ani jediný hektolitr pšenice v Argentině, ani jediná ovce v Tibetu — a na vhodné upotřebení čistých přebytků sirotčích pokladen v král. Českém k účelům humanitním, na osvobození veřejných ústavů pro chudé, stravoven a dělnických pojišťoven od poštovného a jiné návrhy, které mu vynesly ironickou pochvalu a výtku Nár. Listů a opět léčivou náplasť ve schůzi klubovní. Zmíníme se zde jen o jeho návrzích na podporování organisace živnostnictva a vývoje pokračovacího a odborného vzdělání živnostnictva — specielní to koníčky páně Adámkovy.

Tu se „vláda vyzývá“ ke všemu možnému, co již dávno se děje, při čem sám pan navrhovatel, jakožto přísedící zemského výboru, spolupůsobí a k čemu od řady let zemská i státní dotace jest věnována. Vláda se i k tomu vyzývá, aby podporovala zřizování svépomocných družstev živnostenských opatřováním levného úvěru prostřednictvím úvěrního fondu zemského, když přece má vláda k tomu účelu vlastní dotaci státní a když o poskytování úvěru ze zemského fondu jubilejního rozhoduje samostatně kuratorium fondu bez všelikého spolupůsobení vlády!

Ale vláda by měla naopak spíše sama vyzvati zemský výbor a jeho referenta p. Adámka, aby, když jsou nyní výkonné orgány technické v zemi (technologické museum v Praze a ústav liberecký), sám chopil se vydatněji živnostenské akce organisační a vzdělávací, aby místo statistiky, která v tomto směru nedostačuje, sám postupně monograficky vyšetřoval živnostenské poměry v zemi po stránce hospodářské i technické, aby každému kraji a oboru řemeslnému poskytla se pomoc — zlepšením výcviku, poskytnutím strojů a úvěru, zjednáním dodávek atd. — způsobem přiměřeným, aby neposkytoval zemský výbor učednickým výstavám, jichž „systematické podnikání“ si pan Adámek veřejně na sněmu přeje, subvence jen jakoby z milosti a v obnosu zhola nedostatečném, aby zemský výbor sám nebo poskytnutím potřebných dotací technickým orgánům výkonným postaral se o poučování živnostnictva „odborně vynikajícími učiteli kočovnými, kteří by v dílně samé upozorňovali živnostníky na technické pokroky o jich odvětví“, aby zemský výbor také sám vydatněji podporoval „soustavné pořádání mistrovských učebných běhů pro všechna čelná odvětví řemeslná v král. Českém za spolupůsobení technologického musea pražského“ a aby sám po příkladu jiných zemských výborů chudších a menších zemí, kterými se p. Adámek v tom směru dal neobyčejně předstihnouti, usnadňoval návštěvu těchto běhů „zvýšením příspěvků na podporu chudých účastníků“.

Zemský výbor ve zprávě o své akci k povznesení malých živností za r. 1898 nedovede nebo nechce ani dnes činiti jiných návrhů, než jaké činil před lety, ačkoliv státní akce téměř co rok se rozšiřuje i ačkoliv loňským zřízením technologických ústavů v Praze a v Liberci doufalo se učiniti konec dosavadní zemské stagnaci, dosavadnímu pouhému povolování příspěvků, vládou ke státní akci žádaných.

Ovšem by samostatný počin zemského výboru, vlastní to zemská akce k povznesení maloživností, vyžadoval snad jistého zvýšení tradicio-

nelní dotace patnáctitisícové. Ale stačilo by odepříti tu onu ne zcela odůvodněnou subvenci, která se má promrskati pro krásné oči místního poslance, nebo pro čerstvě upečený diplom čestného občanství, a bylo by dost peněz na rozšířenou soustavnou živnostenskou akci vzdělávací i organisační!

Až se někdo podejme úkolu vyšetřiti z rozpočtu zemského, i jak zemským výborem jest navrhován, i jak sněmem jest přijat, jakým způsobem hospodaří se s příjmy zemskými království Českého a naopak, jaké věci odkládají a odstrkují se „pro nedostatek peněz", ukáže se, že i v tomto směru naše velebená samospráva znamená strýčkovství zde a osobní nechuť onde, ale věcnou spravedlnost skoro nikde!

Také se „vyzývá vláda", aby se „horlivě ujala" definitivního upravení škol pokračovacích, řemeslnických i státních škol průmyslových pro dílovedoucí a mistry zákonodárstvím zemským. Proč však nepředloží zemský výbor sám podobnou osnovu? A jakému zákonu bude podléhati mistrovská škola (pro dílovedoucí), když je — jako v Praze a v Liberci — spojena s vyšší státní průmyslovou školou, pro kterou se zemské zákonné úpravy nežádá?

Co tedy hlavně vytýkáme, jest neupřímnost a neopravdovost, která strká se za jiné, tam kde by měla v první řadě působiti sama, která dovede vysypati haldu nejvšestrannějších návrhů opravných a organisačních pro jiné, ale nedovede sama pracovati ani dle těch sil a prostředků, jež má po ruce, která jinak mluví na foru a opět jinak jedná v byrokratickém závětří.

P. Adámek přišel do zemského výboru jako politik strany v otázkách živnostenských a odborného školství, a je tam již delší dobu, než bývá průměrem přáno ministrům, a dosti dlouhou, aby byl své poslání dokončil. Nuže, jaké nové myšlénky a směry tam přinesl a prosadil, co sám organisoval a co provedl, kde skončily ty bývalé rozběhy, resoluce a návrhy? Místo „udělali jsme" naráží na sluch náš pořád jen „vláda se vyzývá . . ."

Slyšíme dotaz: jaké však myšlénky, jaké osvěžení přinesli v zemský výbor Dr. Herold a Dr. Škarda! Ba pravda — ani zde není líp, ne-li hůř. Jediná zde září vymoženost, společným úsilím dobytá: náhubkový oběžník pro inteligentnější úřednictvo . . .

Konečně ještě otázku z oboru vzdělávání živnostenského. Z pěkné zprávy zemského výboru o pokračovacím školství průmyslovém a obchodním v roce 1897—98 dovídáme se poprvé o národnostním rozdělení žactva těchto škol. Z 28.013 žáků na chlapeckých školách českých bylo Němců pouze 570 (asi 2%), z 14.372 žáků na chlapeckých pokrač. školách německých bylo Čechů 2304 čili 16%. Jsou města v „uzavřeném" území, kde — jak bylo tyto dni jinde už vytčeno — je počet českých žáků na německých školách pokračovacích značně větší než jsou leckde jinde celé samostatné školy pokračovací, na př. v Teplicích 88, Litoměřicích 89, Trutnově 87, Jablonci 114, Ústí n. L. 91, Lanškrouně 87, Budějovicích 87, a kde by lze bylo zříditi silné paralelní třídy české, zejména když jsou v místě matiční školy obecné. Spokojí se zemský výbor

konstatováním tohoto fakta, nechávaje bez použití vliv, jaký mu naproti školám propůjčují vydatné zemské subvence?

Také vyzývá p. Adámek vládu, aby k povznesení vývozu výrobků maloživnostenských pečovala o pravidelné sdělování zpráv konsulárních družstvům maloživnostenským. Rovněž na moravském sněmě bylo žádáno, aby vláda „výhody exportu" učinila přístupnými též maloživnostem.

Exportující řemeslo je po našem názoru contradictio in adjecto. Export dá se s úspěchem provozovati jen ve velkém, vyžaduje značného kapitálu, veliké obezřetnosti a kupeckého organisování. Do ciziny musí se prodávati pravidelně s nepatrným procentem výdělku a s neobyčejnou přesností v plnění příkazů objednatelových co do technického provedení objednávky, zabalení zboží, způsobu dopravy a času dodávky, a na několikaměsíční úvěr. Podmínkám těmto řemeslník i družstvo zřídka bude moci vyhověti, nehledíc ani k tomu, že výroba na export odkázaná spočívá na půdě velice vratké, jíž otřásti může každá změna cla, každá nová železnice nebo vodní dráha, každý změněný tarif dopravní, každé povznesení domácího průmyslu v státě importujícím.

Kdekoli došly exportu výrobky řemeslnické, stal se z řemesla domácký průmysl, organisovaný, vedený, penězi zakládaný a — vykořisťovaný kapitálem kupeckým a neskonale bídnější než dřívější, na místní a tuzemský odbyt odkázané řemeslo. A na tuto dráhu řemeslo sváděti klamným leskem exportu znamená přiváděti je z deště pod okap.

Export není pro průmysl výhodou, nýbrž nutným zlem.

Posl. Kaftan učinil v sněmu návrh, podaný poprvé Jul. Grégrem již v r. 1889, aby na těžení uhlí v král. Českém byla uložena dávka zemská, která by se při spotřebě uhlí v tuzemsku vracela. Zemský výbor nechť vypracuje a v nejbližším zasedání předloží osnovu zákona a navrhne po zevrubném šetření výšku těchto dávek zemských.

Sama „Arbeit" ukazuje na časté stesky, že ceny uhlí v Čechách neustále jsou zvyšovány, jelikož potřeba uhlí v cizině stoupá, že průmysl saský má české hnědé uhlí i s dopravným laciněji než průmyslníci čeští a že naši hnědouhelní baroni dávají takto cizozemské výrobě sami do rukou přeostrou zbraň k potírání našeho průmyslu. Ale ovšem vyslovuje se proti skrytému clu vývoznímu, obsaženému v návrhu, který přes 10leté jubileum pořád se předkládá ve stejně povrchní nepropracované formě a, zdá se nám, rovněž na úkor návrhům, které by měly větší naději na skutečné provedení.

Návrh zapomíná, že spotřeba hnědého uhlí — a o to zde hlavně běží, poněvadž právě tohoto uhlí se nejvíce z Čech vyváží — v tuzemsku nesmírně stoupá, že vzrostla v letech 1888—1898 ze 46·7 mil. na 92·3 miliony mctů, kdežto export jeho v téže době stoupl z 53 na 81 mil. mctů a že by domácí spotřeba jeho ještě rychleji vzrůstala, kdyby byly u nás upravené toky vodní. Dokud se platí za metrický cent hnědého uhlí z Ústí n. L. do Magdeburku na vzdálenost 367 km. pouze 12—13 kr., ale z Ústí n. L. do Kolína na vzdálenost pouze 169 km. 33 kr., nemůže býti o oplodňování domácího průmyslu, zejména našich krajů středo- a jihočeských, minerálním bohatstvím našeho království Českého ani řeči. Jistě by bylo tedy úspěšnější pracovati k tomu, aby postátněním dráhy

severozápadní a rak.-uher. společnosti dráhy státní i splavněním Vltavy a malého Labe bylo hnědé uhlí české z exportu, kde ostatně beztoho potkává se vždy s větší konkurencí domácího uhlí německého, zejména ruhrského, uváděno co nejlevněji v průmyslovou potřebu našich krajů, než dobývati popularity návrhy velice sporného rázu a velmi pochybné proveditelnosti.

Mohli bychom pokračovati. Ale „Hlas Národa“ sprostil nás práce, ukázav právě na (jiných) návrzích povahy hospodářské, že navrhovatelé neznají, v jakém stadiu nalézá se otázka, o které návrhy činí, že odsuzují sněm, aby začal teprv vyzváněti, když už lidé jdou do kostela. Návrhy propracovanější — zmíníme se o některých příležitostně — jsou tak vzácné, jak řídkou jest dobrá čeština ve zprávách zemského výboru (zhusta, abys porozuměl, neobejdeš se bez textu německého) a jako bílou vranou jsou nepovrchní zprávy vycházející ze sněmovních komisí.

Na věc ne sice novou, ale právě pro nás vždy palčivou, ukázal právě spolek pro průmysl cukrovarnický v Čechách. Jsou to nedostatky a závady dopravní. Vodní toky jsou neupraveny, v železnictví skoro polovice kralovství Českého ovládána jest komunikačně drahami soukromými; ze 140 cukrovarů a rafinerií v Čechách nalézá se 115 na tratích železnic soukromých a z toho přes 90 na tratích dráhy severozápadní a společnosti dráhy státní. Tarify těchto drah určují tedy z nemalé části konkurenční i existenční schopnost našeho průmyslu cukrovarnického.

Jak vypadají konkurenční poměry cukrovarů za nedostatku levné vodní dopravy (vyjma od Ústí n. L. dolů) a pod vládou smíšeného, státního a soukromého, systému železničního? Rafinerie, která spotřebuje ročně 5—600.000 mctů uhlí, platí za ně na 100 km. vzdálenosti u společnosti státní dráhy dopravného 170—204.000 zl.; na c. k. státních drahách platila by pouze 105—120.000 zl.

Malý cukrovar, který vyrábí ročně 40.000 mctů surového cukru a dováží výrobek do rafinerie 100 km. vzdálené, platí u společnosti státní dráhy dovozného 17.000 zl., u c. k. státních drah jen 10.400 zl. Německého cukru šlo v dvouletí 1895—96 po Labi k moři za plných 258 milionů marek, české Labe je pravidelně a trvale splavno 38 km. od hranic zemských.

Uvědomuje si neladný, neutěšený celek našich dopravních poměrů, v jaký splývají u nás nedostatek levných cest vodních, výdělečné soukromé společnosti železniční a málomocnost státní správy v oboru tarifnictví, drahé a nerovnoměrné sazby, formální chaotičnost tarifů, nedostatek vozidel, nepříznivé řády dopravní a j., ukazuje spolek cukrovarnický, v jaké výhodě jest tu proti nám nejbližší náš konkurent — Německo, jehož průmyslu vedle lepšího materiálu výrobního, vedle příznivější zeměpisné polohy a rozsáhlých přirozených i umělých cest vodních slouží též příznivější klasifikace tarifní i jednotná, racionelní a jaksi velikomyslná tarifní politika, našim producentům neznámá, Německo, jemuž slouží vůbec celá účelná politika průmyslová a tržební, politika vnitřní i vnější, a v němž úspěchy tohoto vzájemného spolupůsobení veškerých, i nejvyšších činitelů ve státě za tímto cílem průmyslovým skvěle se ukazují v nevyrovnatelném rozmachu výroby i tržby německé — zatím co v naší po-

lovici říše průmysl, finančními i správními úřady tísněný, drahými a měnlivými dopravními sazbami stížený a všelikému experimentování v šanc vydaný nalézá se v krisi, které dostalo se pozornosti teprve tehdy, když zjednala si neobvykle hlasitého průchodu v průmyslových anketách pražské a plzeňské.

Spolek žádá tudíž co nejrychlejší postátnění rak.-uherské společnosti státní dráhy a rak. dráhy severozápadní nebo aspoň jedné z těchto drah, inaugurování jednotné tarifní politiky, přihlížející k obecným prospěchům zemědělství, průmyslu a obchodu, zvláště pak ke zvýšení soutěživosti našeho průmyslu na trhu světovém, zbudování sítě vodních cest vnitrozemských rychlým postupem kanalisace vltavsko-labské od Ústí n. L. ku Praze, splavněním Vltavy uvnitř Prahy a kanalisací malého Labe od Mělníka ku Hradci Králové, úplné překladištní a železniční vystrojení vltavského přístavu v Praze-Holešovicích a zavedení k němu poměrně zlevněných sazeb, jaké existují pro Labská překladiště v Ústí n. L. a Laube, konečně získání tuzemské plavební společnosti pro Labe a Vltavu, která by po způsobu paroplavební společnosti dunajské za přiměřené státní subvence a za směrodatného vládního vlivu na tarify dopravní po Labi a Vltavě plavbu provozovala.

Na podniky vodní nemáme, zdá se, štěstí. Zbudovali jsme za čtyři miliony zlatých přístav v Holešovicích a pak se ukázalo, že chybí vodní dráha, po které by do něho lodi pravidelně a s přiměřeným nákladem plouti mohly. Nyní provádíme nákladem 13 milionů kanalisaci Vltavy a Labe od Prahy k Ústí n. L. a na prvním plavidle klecanském neodvážili se podskalští nejlepší vrátní po vorech proplouti, obávajíce se o své bezživotí. O spuštění parníku plavidlem prý se ani nejednalo. A proskakují pověsti, snad až příliš škarohlídské, že komory splavové u Klecan jsou příliš úzké, aby mohly pojmouti parníky, které severozápadní společností paroplavební již nyní po Labi a Vltavě jsou vypravovány, a že než bude kanalisace — snad s opravou, dle nynějších zkoušek po případě potřebnou — hotova, bude nutno opravovati a rozšiřovati přístav holešovický, jelikož by se v něm za nynějších rozměrů lodi sotva mohly bez nesnáze otočiti . . .

Nebylo by záhodno, aby pravý stav věcí byl přesně vyšetřen a s veřejností otevřeně sdělen?

Prusko chystá se dle vládní předlohy v březnu t. r. podané doplniti svou průplavní síť velkolepým podnikem plavebního kanálu od Rýna k Labi, po jehož dokonání byly by veškeré přirozené vodní toky německé, vesměs od jihu k severu jdoucí, spojeny řadou průplavů od západu k východu zbudovaných, v jednotnou síť vodních cest, celé Německo protínajících. Doba ku stavbě tohoto „středozemského průplavu“ potřebná páčí se na 8 let, náklad na 260 milionů marek — ani tolik, co obnáší čistý roční výtěžek pruských státních železnic, zatím co my na naše státní dráhy ročně přes 20 mil. zlatých doplácíme . . . Ejhle Prusko!

S.

*

SOCIÁLNÍ. Dělnické bouře v Náchodě — Hnutí textilního dělnictva v okolí náchodském — Stávka zedníků v Čes. Budějovicích — Konference textilního dělnictva v Praze — První sjezd košíkářů z Čech a Moravy v Brandýse — Zemská konference okresních důvěrníků strany národně sociální v Praze — Květnové slavnosti dělnické — Působení okresních stravoven v Čechách.

Stávka textilního dělnictva v Náchodě vyvřela mimo nadání v bouře, které skončily loupením a drancováním židovských krámů a kořalen. Po celé neděle chovali se stávkující dělníci skutečně vzorně, hojné podpory docházející dělnictvo umožňovaly setrvati ve stávce a vyjednávání se zaměstnavateli vykazovalo v celku výsledek příznivý. Dne 22. března byla stávka ve všech továrnách kromě továrny Jakuba Picka skončena, asi 160 zbývajících dělníků-stávkářů chovalo se úplně klidně. Ve středu dne 5. t. m. večer srotily se však massy dělnictva, k němuž připojovaly se ihned jiné živly i davy z osad okolních, zpustošily nejprve továrnu Pickovu a obrátily se pak do města, kde za tmy vybíjely obchody a krámy, které nebyly se stávkou v žádné souvislosti a proti nimž nebylo dříve nijaké zřejmé agitace. Spustošeny dvě kořalny, dva kupecké krámy a 4 jiné obchody, vesměs židovské, zboží bylo vyházeno na ulici, rozšlapáváno nebo odnášeno, pokladny vypáčeny, v některých bytech i nábytek rozbíjen a okna židovských příbytků vytlučena.

Bouře trvaly do 3 hodin ráno, o 7. hodině dostavilo se vojsko z Josefova a počaly domovní prohlídky a zatýkání, jichž dohra nastane u trestního soudu v Hradci Králové.

Úřední listy s důrazem prohlašovaly, že bouře nebyly výsledkem plánu dlouho připravovaného, nýbrž jen dílem okamžité úmluvy a ujednání. Zapomněly však doložiti, že jsou též zoufalým výbuchem, v jaký občas vypukává hlad a bída, pohled na děti zmírající nedostatkem, vzpomínka na celé generace živořící v nouzi bez pomoci a bez naděje, a k jakému dalo bezprostřední podnět zdráhání se jediného podnikatele, když všichni ostatní s dělnictvem se shodli.

Prozíraví lidé prý bouře předvídali; kde byli tedy tito prozíravci, když nepokoje přece v takovém rozsahu a překvapující prudkosti mohly vybuchnouti?

Hnutí v textilním dělnictvu neobmezuje se však pouze na město Náchod; stávkují také tkalci mechanických tkalcoven v Úpici, také v Hronově, Červ. Kostelci, Poříčí a j. žádají tkalci zvýšení mzdy, textilní dělníci v Aši postavili za požadavek minimální mzdu 9 zl. pro muže a 7 zl. pro ženy, 10hodinnou dobu pracovní, odstranění práce v neděli a přes čas, humánní zacházení atd. Po loňské krisi textilního průmyslu nastal nyní obrat, obchody nejdou špatně, sklady loni přeplněné jsou teď prázdny, poptávka po pracovních silách stoupla. Jaký div, že příznivé konjunktury hledí také dělnictvo využiti ke zlepšení svých trudných poměrů hmotných, když mu kapitál nechává pocítovati všechny nevýhody konjunktur nepříznivých! Současně shledáváme v neobvyklém rozsahu v žurnalistice zprávy o bídě tkalců domácích a sama vláda chápe se akce, kterou má se zvednouti technika zavedením výroby Jacquardové a dílem i převáděti tkalcovské obyvatelstvo k jiným zdrojům výživy.

V Budějovicích vypukla 6. t. m. stávka zedníků. Od požadavku zvýšení mzdy o 30% bylo záhy upuštěno a žádáno jen zkrácení doby

pracovní z 11 na 10 hodin denně (početí práce v 7 místo v 6 hodin ráno), motivované velkou vzdáleností osad, ze kterých dělníci do práce v Budějovicích denně docházejí. Stavitelé i tento skromný požadavek odmítli a okresní hejtman nedovede než vyhláškami upozorňovati dělnictvo na zákonné následky výtržností a ubezpečovati „dělníky k práci ochotné" plnou ochranou četnictva a vojska, které k zamezení výtržností ihned bylo povoláno.

Stávka podniknutá dělnictvem jak sociálně-demokratickým tak národně-sociálním rozšířila se i na některé cihelny okolní, byla však již 10. t. m. částečně přerušena a nemá naděje na delší trvání, jelikož není dostatečných fondů stávkových a jelikož si stavitelé snadno mohou opatřiti dělníky náhradní.

Také v Karlových Varech vypukly nepokoje dělnictva stavebního. Povoláno bylo ihned vojsko z Chebu, ke srážce však první dny nedošlo.

Stávkové hnutí začíná tedy letošním jarem intensivněji, než v letech posledních. Právem podotýká však denník dělnický, že jest až s podivením, jak vrhá se zvlášť dělnictvo textilní do stávek za okolností organisaci neodpovídajících, pomíjejíc veškeré řády organisační, sjezdy a odborovými organisacemi v zájmu úspěšnosti stávek stanovené, a nemajíc jiné myšlénky než zmírniti stávkou, třebas zoufalou, svoji ohromnou bídu.

Nemůžeme také nezaznamenati případnou poznámku „Rad. Listů" o bouřích náchodských: „Dokud se jednalo o vyjednávání, nikdo téměř si toho nevšímal, jakmile se však jedná o trestání lidu, hned sjeli se v Náchodě všichni důležitější činitelé: soudní komise, státní zástupce, komisař od místodržitelství, vojsko — to vše jest dnes v hotovosti. Kdyby povolané k tomu úřady, jako na př. okresní hejtmanství nebo místodržitelství a pod. bylo užilo takové energie v době stávky, jaké užívají povolaní úřadové nyní po událostech středečních, stávka byla by dobře skončila a nebylo by jistě k ničemu došlo." Bohužel je tomu tak vždycky a všude.

O velikonocích konáno několik sjezdů dělnických. Na konferenci textilního dělnictva v Praze zastoupeno bylo 21 míst 50 delegáty. Poměry toho nejubožejšího dělnictva osvětleny číslicemi až příšernými. V domáckém zaměstnání 17—18hodinná doba pracovní, výdělek nestačící ani k bídnému živobytí (často jen zl. 1·10—1·20 týdně — zl. 1·80 bývá týdenním výdělkem celé rodiny při celodenní úmorné práci), strhování ze mzdy při sebe menší vadě výrobku, při tom organisace slabá nebo žádná. V továrnách mzdy sice o něco větší, ale pořád ještě nepatrné, průměrem 3—4 zl. týdně obnášející. Dělníků mladistvých ano i dětí využívá se tak jako v žádném jiném oboru průmyslovém.

Současně konán byl v Brandýse n. L. první sjezd košíkářů z Čech a Moravy, na němž dosaženo obapolné shody zaměstnavatelů i dělníků; jsouť oba v područí kapitálu obchodnického. Usneseno založiti odborný spolek se sídlem v Kostelci n. L., přijata resoluce, v níž se žádá podrobení košíkářské živnosti všem předpisům řádu živnostenského, zrušení práce v trestnicích, oprava škol košíkářských, zřízení zemského společenstva košíkářského, zákaz trucku, obmezení počtu učňů, přesné dodržování ne-

dělního klidu a normálního dne pracovního. Celkem tedy požadavky většinou maloživnostnické.

O velikonocích konala se v Praze po tři dny též zemská konference 140 okresních důvěrníků strany národně-sociální. Jednáno bylo zejména o organisaci (změněny byly řády organisační), o svépomocných družstvech výrobních, o odborových organisacích, o pomocných pokladnách, o reformě pojišťování úrazového a nemocenského, o komunální sociální politice atd. K soustavné vzdělávací práci ve spolcích vzdělavacích a zábavních zřízena byla „Ústřední dělnická strana“ — národně-sociální Dělnická Akademie? — a má býti zahájena akce na zřízení dělnických komor a rozšíření živnostenských soudů na všecka místa s poněkud větším průmyslem. Vůbec prý přepracován program strany ve smyslu t. zv. socialismu kooperativního, o němž se má vydati brožura a usneseno prý bojovati proti všem českým stranám politickým vyjma stranu radikální (státoprávní) — tedy i proti Mladočechům.

Slavnost májovou koná národní dělnictvo v neděli 7. května představením divadelním a slavností na výstavišti ve Stromovce.

Dělnictvo sociálně-demokratické bude míti letos dvě představení v Národním divadle (29. a 30. dubna) a obvyklé tábory na 1. máje.

O svatodušních svátcích pak koná se společný sjezd rakouské sociální demokracie v Brně.

Zemský výbor vydal právě též zprávu o působnosti okresních stravoven v Čechách v zimním pololetí 1897—98 a v letním pololetí 1898. Celková návštěva stravoven činila v tomto období přes $^1/_2$ milionu osob (546.943), z nichž ovšem mnohé navštívily několik stravoven a tedy počítány jsou několikrát. Skoro naveskrze jsou návštěvníky muži; žen bylo jen 941, dětí 292. Do 25 let stáří bylo návštěvníků 376.762, přes 50 let stáří 36.759.

Působení stravoven bylo i v minulém roce příznivé; zvlášť úspěšným je vliv jejich na žebrotu a tuláctví, jak patrno z toho, že počet odsouzení pro tyto přestupky klesl v Čechách v letech 1895—1897 ze 40.384 na 31.015. Organisace sprostředkování práce stravovnami byla téměř ve všech okresích provedena, mimo to pak okresy Smíchov a Plzeň a města Praha i Liberec zřídily pro bezplatné sprostředkování práce ústavy samostatné. Činnost zemské centrály pro sprostředkování práce obmezuje se dosud jen na vydávání úředního věstníku o místech pracovních, u hlavních stravoven přihlášených a jimi neobsazených. Přihlášených míst bylo u stravoven 44.143, z nichž bylo obsazeno 30.755, tedy dvě třetiny, kdežto ostatní místa byla buď odvolána aneb jinak obsazena.

Zemský výbor otevřeně doznává jako vady této činnosti naprostou pasivnost obecních úřadů k sprostředkovatelské činnosti stravoven, vyskytující se bezúčelné posílání cestujících na pracovní místa, která zatím jinak byla obsazena, a nedostatečný výcvik a mnohdy i úplnou nezpůsobilost opatrovníků. *V.*

*

ŠKOLSKÉ. Zpráva zemského výboru o stavu učitelstva v Čechách — Statistika hmotné bídy učitelstva — Záplava petic k sněmu za požadavky učitelské — Výmluvy mladočeských poslanců — Nové předsednictvo školské kommisse — Zamýšlená úprava hmotného postavení učitelek industriálních — Zamýšlené zrušení IV. tř. platební na školách měšťanských — Úmyslné odkládání návrhu na změnu disciplinárního řádu — Hmotné postavení učitelstva na Moravě — Nová úprava, její přednosti a vady — Útok biskupa na učitelstvo — Úprava učit. platů ve Štýrsku — Nesnáze Nár. Listů — Konference zemských inspektorů.

Ze zprávy zemského výboru k současnému zasedání sněmovnímu právě vydané možno si učiniti jasný obraz o tom, v jak neutěšených poměrech hmotných nechává vězeti své učitelstvo epithetonem „perla říše" často jmenované království České, resp. jeho zemské zastupitelstvo. V poslední třídě platební o 500 zl. základního služného na školách obecných a 700 zl. na školách měšťanských živoří tu 11279 osob učitelských. Tak nízké služné není vyměřeno jedinému definitivně ustanovenému učiteli v žádné sousední zemi. Ze 14982 osob učitelských na školách obecných působí v I. nejvyšší třídě platební o základním služném 800 zl. pouze 5%, v II. tř. 6%, ve III. tř. 8%, ve IV. tř. 13% a v V. tř. o základním služném 500 zl. ročně 68% t. j. 10134 osob. Na školách měšťanských z 1717 osob učitelských jest v I. tř. platební o služném 900 zl. ročně pouze 14%, ve II. tř. 6%, ve III. tř. 14% a ve IV. tř. o služném 700 zl. 66% t. j. 1145 osob. Velká většina učitelů posledních platebních tříd do vyšší třídy nepostoupí a žije v té neblahé naději, že na samém sklonku svého působení, někdy po 35tileté i víceleté službě dočká se na obecných školách s pětiletými přídavky 950 zl., na měšťanských pak 1240 zl. ročního služného. V létech sedmdesátých a osmdesátých, kdy školy značnou měrou se zakládaly a rozšiřovaly, měl každý učitel jistotu, že záhy stane se správcem školy a tím, že služné jeho se zvětší funkčním přídavkem a hmotné postavení zlepší naturálním bytem v budově školní nebo zákonitě stanoveným příbytečným. V nynější době však, kdy zemský výbor klade možnému rozšiřování a zakládání nových škol z příčin úsporných překážky nemá již valná část učitelstva naději, že postoupí v kategorie správců škol, řídících učitelů a ředitelů škol měšťanských. Je odkázána výhradně na základní služné zvyšované po pětiletích od definitivní služby ne příliš velkými přídavky. Učitelská osoba dle výpočtu Č. Učitele má v Čechách 561 zl. průměrného ročního služného se všemi přídavky.

Každá osoba učitelská jest mimo to nucena tráviti počátky služby své, které namnoze trvají 10 až 13 let v podučitelství a často ještě dlouhá léta provisorním bez nároků na kvinkvenálky.

Podučitelův a podučitelek bylo dle zprávy zemského výboru za rok 1898 celkem 2421. Z těchto v I. tř. platební o služném 550 zl. pouze 184 (83 podučitelů a 101 podučitelka), ve II. tř. 138, ve III. tř. 240, ve IV. tř. 360 a v V. tř. platební o služném 400 zl. ročně 1499 (1390 podučitelů a 109 podučitelek).

Zdálo by se, že uvědomění si tohoto neutěšeného hmotného postavení učitelstva v Čechách musí již přinutiti sněm zemský k rozhodnější a trvalejší nápravě. Záplava petic k sněmu zemskému nepřichází výhradně z kruhů učitelských. Žádají za úpravu platů učitelských u veliké míře obecní a okresní zastupitelstva. Doba pro splnění požadavků učitelských je příznivá. Vláda sama vyslovila přání, aby sněm zemský za

abstinence německých poslanců rokoval klidně o otázkách vymykajících se z rámce potitického. Úprava učitelských platů intencím vlády jistě se nepříčí. Němečtí poslanci pak na schůzích učitelských s požadavky učitelskými vyslovili naprostý souhlas. Než mladočeští poslanci učitelstvu pomoci nechtěji, protože snad ani nemohou. Od doby, kdy jsou ve spojenství s konservativními velkostatkáři a zpátečnickými klerikály ztratili naprosto všechnu iniciativu. Liché jsou jejich odkazy na zubožené finance zemské, na tíseň hospodářskou a na to, co řeknou poplatníci. Když hlasovali pro mimořádné zvýšení rozpočtu vojenského o 30 millionů, pro zvýšení platů státním úředníkům a sluhům, když napřed již jsou ochotni dáti svůj souhlas pro zvýšení platů důstojnických — tu ohled na zubožené finance zemské a přetížené poplatnictvo ani na mysl jim nepřichází. Co se nepříčí jich spojencům, není proti mysli ani jim.

Kommisse školská má sice letos nového předsedu v mladočeském posl. Čelakovském, ale práce v ní není nic čilejší a lepší, než v dobách, kdy jí předsedal učitelstvu nechvalně známý generální vikář Hora. Z jednání kommisse školské, která několikráte se sešla jest až příliš zjevno, že pro učitelstvo v letošním zasedání sněmovním nic podstatného a všeobecně uspokojujícího se opět nestane. I ta obmýšlená úprava sociálního postavení industriálních učitelek, jejichž nesnesitelné poměry přímo již křičí po spravedlnosti, bude zcela nedostatečná a jen nepatrnému zlomku oněch sil jaksi prospěje. Zemský sněm ze dne 27. února 1897 uložil zemskému výboru, aby vykonal potřebná šetření o postavení industriálních učitelek z povolání a podal určité návrhy po případě osnovu zákona o úpravě jich právních poměrů. Zemský výbor šel si pro vzor úpravy až do Solnohradska, kde zákonem zemským stanoveno, že industriální učitelky, které předepsané zkoušky vykonaly, na jedné nebo více školách nejméně 16 hodin týdně vyučují a v oboru svém se osvědčují ustanoveny mají býti zemskou školní radou stále, s nárokem na polovinu služebného, přídavky dle stáří, příbytečné, jakého požívá učitelstvo na týchž školách a na opatření pro stáří. Podpory ve stáří udílejí se v Solnohradsku učitelkám, které po 10 let nepřetržitě učily, tak že po 10 létech mají nárok na 30% svého služného, které ročně po 2% se zvýšuje až do 40 roků, po němž mají nárok na 90% služného.

Zemský výbor v Čechách přijal zásady, dle nichž upraveno právní postavení industriálních učitelek v Solnohradsku se všemi jejich vadami. Roční služné definitivně zemskou školní radou ustanovených učitelek industriálních, budou-li učiti nejméně 16 hodin týdně, činiti má bez rozdílu tříd platebních na měšťanských školách 500 zl., na obecných školách I. až IV. platební třídy 450 zl., v V. tř. platební 400 zl. ročně. Definitivní učitelky povinny jsou učiti za tento plat až 20 vyučovacích hodin týdenních na jedné nebo více školách. Provdání jako u literních učitelek má býti považováno za dobrovolné vzdání se služby. Po provdání mohou býti industriální učitelky znovu ustanoveny za pouhou remuneraci dle počtu týdenních hodin vyučovacích. Zamýšlená tato úprava pro neznalce poměrů zdá se býti opravdovým zlepšením. Jen že zlepšení toto dostane se jen nepatrnému zlomku učitelek industriálních. Dle zprávy zemského výboru koná se vyučování industriální na 4801 škole a je zde 3465 industriálních uči-

telek, z nichž 1932 věnují se tomuto vyučování z povolání. Na obecných školách dívčích vyučují ženským ručním pracem učitelky literní bez nároků na jakoukoli za to odměnu. Zvláštní učitelky industriální ustanovovány bývají pouze na měšťanských školách dívčích a potom na smíšených školách venkovských, pokud na nich vyučování industriální neudílejí zkoušené z toho oboru ženy venkovských učitelů. A právě pro ony venkovské zvláštní učitelky industriální, které za bídnou odměnu nuceny jsou převzíti vyučování na dvou i více okolních školách, nebude zamýšlená úprava pražádným zlepšením. Protože, aby mohly býti ustanoveny definitivně za roční stanovené služné, musí míti týdně nejméně 16 hodin, kterýžto počet hodin i na dvou malotřídních školách stěží seženou bude většina těchto nejbídněji placených sil i na dále konati práci svou za bídný honorář a přiživovati se švadlenstvím. Nepochopitelno jest také ustanovení, jímž učitelka industriální, která za svobodna požívala ročního služného, má po provdání za tutéž práci, se stejnou intensitou vykonávanou bráti nepatrnou remuneraci bez nároků na výslužné.

V jedné ze schůzí školské kommisse podána zpráva o návrhu na zrušení IV. tř. platební na školách měšťanských. Starší zákon o služném měl tu výhodu, že alespoň pro učitelstvo škol měšťanských stanoveno v něm bylo jednotné služné pro všechny obce. Úpravou však z r. 1893 také měšťanské školy rozděleny na čtyři škatulky a pro poslední sníženo základní služné proti dřívější úpravě o 100 zl. Když měla býti tato křivda při loňském zasedání napravena, odešlo 50 svobodomyslných poslanců ze sněmovny. Letos, kdy učitelstvo o tuto nepatrnou vymoženosť již ani nežádá, ale trvalé zásadní zlepšení svých poměrů hmotných očekává, chce poselstvo mladočeské svůj nepěkný loňský čin napraviti. Je však přímo nepochopitelným proč, když se má zrušiti IV. tř. platební na měšťanských školách se 700 zl. ročního služného, zůstati má na dále V. a IV. tř. platební s 500 a 550 zl. na školách obecných. Právě v těchto dvou třídách platebních jsou hmotné poměry největší části učitelstva nejnesnesitelnější. Vymoženosti takového druhu, jaké slibuje dnes školská kommisse, učitelstvo dnes již hrdě odmítá.

Dle zpráv ze školské kommisse do veřejnosti vniklých nemůže učitelstvo ani letos čekati, že dle jeho skromných návrhů změněn bude nelidský řád disciplinární. Loňská zpráva a petice učitelů mají se dle návrhů posl. Sokola odevzdati zemskému výboru, aby v příštím zasedání po dohodnutí se s vládou předložil návrhy. Není-li dobré vůle učitelstvu pomoci, vyhledává se vždy ta nejzdlouhavější procedura. Za to po návrhu posl Schvarze usneseno ve školské kommissi podati resoluci zemskému výboru o politickém chování se učitelů

Tak bude i letošní bilance zasedání sněmovního pro učitelstvo v Čechách neutěšená. Hmotné poměry jeho podstatně se neupraví ze samých ohledů na přetížení poplatních sil, disciplinární řád se nezlepší z obavy, aby před mladočeským poselstvem nestálo tváří v tvář učitelstvo nespoutané, z uvolněné hrudi dýchající.

Moravskému učitelstvu dán do vínku osud v celku mnohem pří-

znivější. Již v minulých létech bylo na tom učitelstvo moravské v ohledu hmotného zaopatření daleko lépe, než učitelstvo v Čechách. V r. 1897 mělo nejnižší služné 500 zl. ročně 72% definitivních učitelů, na Moravě požívalo nejnižšího služného 550 zl. pouze 16% učitelstva. Nejnižší služné 700 zl. na měšťanských školách v Čechách mělo 64 5%, na Moravě 800 zl. mělo 50% učitelstva. V Čechách, jak výše uvedeno, největší část učitelstva domůže se na samém sklonku svého působení 950 zlatých služného, na Moravě každý učitel měl jistotu, že služné jeho vystoupí do konce služby na 1150 zl. i tenkráte, když se nestal správcem školy. Na měšťanských školách v Čechách většina učitelstva dočká se na konci služby 1240 zl., na Moravě každý učitel měšťanské školy dočka se 1530 zl. t. j. summy, které se nedočká z učitelstva měšťanských škol v Čechách ani jediný, byť byl i v nejvyšší třídě platební.

Tyto poměry hmotného postavení učitelstva na Moravě uznány byly nedostatečnými již roku loňského. Zemskému výboru pak uloženo, aby vypracoval vhodný návrh na zlepšení. Návrh zemského výboru ustanovil pro učitele na obecných školách počáteční služné 600 zl., vzrůstající každému do 30 let po zkoušce na 1500 zl. Učitelům měšťanských škol vyměřil návrh zemského výboru nejnižší služné 800 zl. stoupající kvinkvenálkami a osobním přídavkem až na 1800 zl. i těm, kteří se řediteli nestanou. Návrh tento byl v plenu sněmovním pozměněn sice v neprospěch zvláště mladšího učitelstva, nicméně znamená pro velkou většinu učitelstva staršího velké zlepšení. Budou míti od nového roku podučitelé na Moravě se zkouškou dospělosti 450 zl. (v Čechách 360 zl.), se zkouškou způsobilosti 500 zl. (v Čechách dle platebních tříd 400 až 550 zl.) Základní služné pro učitele obecných škol stanoví přijatý zákon dle tří osobních tříd 600, 700 a 800 zl., pro učitele škol měšťanských 850, 900 a 1000 zl. V prvních kategoriích bude 40%, ve druhých a ve třetích po 30% učitelstva. Kvinkvenálky pro učitele škol obecných stanoveny první čtyři po 80 zl., poslední dvě po 100 zl., pro učitele škol měšťanských první čtyři po 100 zl., poslední dvě po 150 zl. Zavedenými osobními třídami docíleno bude té spravedlnosti, že každý učitel na kterémkoli místě působící dojde nejvyššího služného a to na obecných školách 1320 zl., na měšťanských školách 1700 zl. V osnovu tohoto přijatého zákona pojato důležité ustanovení, dle kterého ztráta některé kvinkvenálky při disciplinárním řízení nemá míti účinku na dobu, ve kterou mají připadnouti následující kvinkvenálky.

Přijatý zákon má tu velkou vadu, že dle návrhu zemského výboru moravského nezrušil ani nijak neomezil dobu podučitelování. Mladší učitelstvo proto již dnes rozhodně proti němu se vyslovuje. Vedle této úpravy přijal zemský sněm moravský resoluci, jíž se zemskému výboru ukládá: a) zaříditi potřebné kroky, aby příště odstraněno bylo dosavadní uzavření okresů, b) v úvahu vzíti zrušení titulu „podučitel", c) podati návrh na změnu disciplinárního řádu. O těchto věcech má zemský výbor již příštímu zasedání sněmovnímu zprávu podati. Na moravském sněmu jeví se více porozumění poměrům učitelským, více snahy povznésti hmotně i mravně stav učitelský než na sněmě zemském v Čechách, ačkoli tam není menších zemských přirážek.

Při projednávání zákonu o služném učinil biskup Bauer útok na

učitelstvo. Vytknul mu, že je „nejlepším pionérem socialní demokracie“ a navrhnul resoluci, jíž se vláda vyzývá, aby věnovala plnou pozornost části učitelstva, která se snaží vyloučiti vyučování náboženské, náboženská cvičení a mravně náboženskou výchovu ze školy. Útok tento odmítnut byl rázně předsedou školské kommise posl. Fuxem, který tvrzení biskupská nazval nesprávnými a poukázal při tom na zprávu zemské školní rady, ve které se chování učitelstva obrovskou většinou chválí. Návrh biskupův zamítnut byl 42 proti 20 hlasům, mezi kterými byly i hlasy některých českých poslanců. Kdo ujal by se v podobném případu učitelstva v Čechách, když poslanci mladočeští po manifestační schůzi pražského učitelstva sami veřejně denuncovali učitelstvo ze snah sociálně-demokratických a kdy následkem toho vzata byla řada řečníků ve vyšetřování disciplinární, jehož výsledkem bylo písemné udělení domluv zemskou školní radou?

Také již sněm štyrský v nynějším zasedání hmotné postavení učitelstva valně zlepšil. Učitelé obecných škol definitivně ustanovení budou tu míti dle tříd 900, 800, 700 a 600 zl. základního služného, 100 zl. aktivního přídavku a šest kvinkvenálek po 100 zl. Učitelé škol měšťanských budou míti služné o 200 zl. vyšší, než učitelé škol obecných. Funkční přídavek ředitelů škol měšťanských stanoven na 250 zl., správců jednotřídních škol 50 zl, vícetřídních o 25 zl. více za každou třídu další až do 200 zl. Sněm zemský ve Štýrsku zrušil také místa podučitelův a podučitelek. A tak vedle Haliče a Tyrol stojí mezi zeměmi rakouskými království České samo, které pro učitelstvo dosud nejméně učinilo, aniž má dobrou vůli a snahu pro ně co v nejbližší budoucnosti učiniti.

Národní Listy mají se svou školskou hlídkou nesnáze. Otiskly v ní nedávno jako své „Credo“ úryvky z řečí Beneše a Strahla, které jim po pražské schůzi zaváněly sociálním demokratismem. O schůzi „Komenského“ v Hlinsku přinesly překroucený a zfalšovaný referát, dle něhož schůze vyzněla v sympathický projev straně mladočeské. Výbor zmíněného spolku prohlásil to za nepravdu, a Nár. Listy v ohražení proti tomu vytýkaly, že „prohlášení výboru je velmi význačné v době, kdy učitelé se domáhají podpory od strany svobodomyslné“.

Konference zemských inspektorů všech cislajtanských zemí pro školy střední v ministerstvu vyučování konána byla ve dnech 27. až 29. března a rokovala o otázce přetěžování žactva, nedostatku učitelstva a přeplnění. Přeplnění středních škol uznáno za hlavní překážku zdárného vyučování. Sneseno učiniti proti tomuto zlu vhodná opatření. Rokováno také o t. zv. analyticko-direktní methodě a její použití při vyučování zemským řečem, zvláště němčině. Za správnou uznána byla methoda, která hledí docíliti jak mluvnickou jistotu tak jazykovou sběhlost. Jednáno o dozoru, o praktickém vyškolení a dalším vědeckém vzdělání učitelstva středních škol a vysloveno přání po nové instrukci pro zemské školní inspektory, při čemž kladen důraz, aby inspekční agenda zbavena byla byrokratické formálnosti. To je již opravdu svrchovanou potřebou. Byrokratický formalism jest ve školství středním i obecném do nejkrajnějších mezí vyhnán.

—*e*—

Úvahy a kritiky.

Přehled. Již dávno nečetl jsem tak obsáhlé knihy, jako je šestidílný román Svobodův „Rozkvět“, vyplňující celý loňský ročník Libuše. „Román Rozkvět“, praví se v prospektu, „jest široká rodinná epopej, ve které jest vylíčen pérem umělcovým proces, jak z nízké úrovně života vesnického, z lidí bezvýznamných počne se vyvíjeti rodina nad ostatní, která konečně v třetím koleně rozkvete v umění a myšlénku“.

Zajisté nesnadný úkol, uváží li se, že spisovatel byl nucen představit čtenáři rodinný rozvoj v několikeré za sebou ubírající se generaci a tudíž zajít daleko do minulosti, líčit různá ovzduší kulturní, různá prostředí atd. Cosi podobného učinil již před p. Svobodou Herben ve své knize „Do třetího i čtvrtého pokolení“, a každý, kdo četl, rozpomene se na bohatost kulturního materialu, kterého spisovatel použil k pravdivému osvětlení různých dob a lidí v těchto dobách žijících. Takové bohatosti v knize Svobodově ovšem ani z daleka nenalezneš, proto však přece nelze si mysliti, že by autor byl mohl obejít se bez všeho studia. Jak se zdá, pracoval na základě tradice, z níž pomocí své fantasie a vlastní zkušenosti spředl obraz „rodinné epopeje“ svých tří Nováků: děda, syna, vnuka.

Děd, Josef Novák, je výhradně, řekl bych, založen na tradici, rodinných vzpomínkách, a nutno přiznati spisovateli, že podal obraz jeho života jasně, plasticky. I to okolí, v němž tento prvý hrdina Svobodův žije, je nakresleno s uměleckou názorností, ač nedovedu posoudit, zda-li pravdivě, některá místa jsou dojímava, jistou teplou vroucností proniknutá. Jsi také na prahu celého díla, neunaven ještě rozvleklostí, v níž román později přímo se utápí.

Při druhém hrdinovi, Antonínu Novákovi, již pozoruješ vedle tradice vlastní zkušenost autorovu, zároveň však bije ti zde do očí jistá konstruovanost, jež spisovateli k provedení základní myšlénky se hodila. Materielní rozvoj, který při zakladateli rodinného rozkvětu, Josefu Novákovi, je držen v přiměřených mezích, zde v druhém koleně dosahuje vrcholu, avšak tu již hned zároveň béře za své a na troskách jeho bují zárodky rozkvětu „v umění a myšlénku“. A právě tento vzmach za blahobytem a rychlý sráz a zvláště ten rychlý sráz a jeho důsledky: to na mne činilo poněkud dojem skonstruovanosti, ač nedá se upříti, že autor snažil se dost a dost odůvodniti fakta a příběhy svého románu.

V knize mluví se mnoho o rozvoji, takřka za každým listem nalézáš toto slovo. A autor nemá na mysli jen rozvoj specielně té určité rodiny, již líčí, nýbrž generalisuje, ukazuje za rozvoj jednotlivců na rozvoj celého národa. V prospektu také výslovně se praví: „Co pak románu samému dodává největší ceny a hloubky, jest, že v životě těchto tří kolen rodiny zrcadlí se zároveň náš celý rozvoj národní a čelné typy naší současnosti.“ Podle toho kniha in nuce podávala by nám nás, jakými nyní jsme a jak jsme se během tohoto století vyvíjeli, ba, chce nám podat to nejvyšší, k čemu jsme až dosud dospěli.

Ale v tom prospekt se mýlí. Toho vlastně nám román Svobodův nepodává, nýbrž podáno nám tu jen tolik, kolik toho rozvoje a rozkvětu je v samém p. Svobodovi, jinými slovy z knihy lze velmi dobře rozpoznat kruh idejí spisovatelových, obzor jeho myšlení a žití. Pod zorným úhlem tohoto obzoru a idejí spisovatelových vystupuje v knize náš národní rozvoj a poněvadž kruh idejí spisovatelových a obzor jeho myšlení a nazírání je hodně starovlastenecký, jeví se i ten rozvoj náš a rozkvět současného žití a myšlení dle jeho knihy hodně starovlasteneckým. Ať pominu již dob dřívějších, jež nám autor představuje ve světle obvyklého idylického vlastenčení a kdedomování, vidím tu starovlasteneckost hlavně i v líčení doby přítomné, nejbližší, vidím ji také v básníku Václavu Novákovi, který má být representantem nynějšího našeho rozvoje duševního. V tomto básníku je mnoho naší šosácké povrchnosti a domýšlivosti. Již to je charakteristické, jakou antipatii projevuje k četbě. Tolstoj ve svém jinošství vypráví o spoustě knih, jež hltal, tento básník naopak s jistým pyšným sebevědomím mluví o knihách, jež v mládí odhazoval To stálé jeho zabývání se pozorností lidskou k vlastním úspěchům a neúspěchům, to vědomí jeho povýšenosti, když kráčí po ulici a zraky promenujících upírají se na jeho obličej — to je až příliš charakteristické.

A tutéž vnějškovost, která se jeví na Václavu Novákovi, je vidět vůbec v názorech spisovatelových o našem národním životě. Román ideově uzavírá rozmluva Václava Nováka s novinářským reporterem. — „Jakou cestu byste ukázal naší literatuře?“ započal redaktor se svými otázkami. „Tutéž, jakou bych ukázal všem odvětvím práce naší: Projevení plamenné podstaty. Tak jedině budeme v Evropě viděni. Snaze té musí vše ustoupiti, před ní se musí vše pokořiti a jí musí vše sloužiti.“ Autor mluví pak sice o očistění všech jednotlivců a má zajisté na mysli i vnitřní obrození, ale tou větou, „tak jedině budeme v Evropě viděni“ prozradil přec jen svou nejvlastnější podstatu. V tom mne neklamou ani závěrečné úvahy Václava Nováka, ta jistá jeho depresse, jíž román vyznívá, neboť tato depresse neprýští z celkového životního názoru, z vniterních rozporů a vědomí nedostatečnosti vlastního „já“, z úsilí po něčem, co bys chtěl dáti světu a k čemu nemáš síly, nýbrž ze sklamané, pokořené samolibosti, z neuspokojené touhy po všeobecném uznání.

Vůbec tato kniha Svobodova je celkem málo moderní přes ty jisté zákony o rozvoji a přes tu jistou filosofii, jíž snažil se autor svůj děj podepříti. Nerad užívám slova „moderní“ ale myslím, že mi bude rozuměno, zvlášť když běží o spisovatele, který na jistou modernost reflektuje. Mně nejvíc se líbila místa zcela prostá, bez všech ideových

aspirací na papír hozená, na příklad vylíčení Breťáka a pod. Tam, kde autor filosofuje, kde chce jít do hloubky, je slabým. Proto také nejméně zamlouval se mi díl předposlední a poslední a myslím, že i po umělecké stránce román v této části stojí za částmi prvějšími. Ale i ty přední části trpí neobyčejnou rozvleklostí. Panu Svobodovi vůbec jakoby se nedostávalo naprosto soudnosti, co třeba a čeho netřeba čtenáři říci. Píše jedno za druhým, předvede ti spoustu osob, jichž vůbec ani v hlavě nezachytíš a tím méně podržíš, tedy vlastně spoustu jmen — — vypravuje a vypravuje a výsledek ten: že při nejlepší vůli nejsi s to čísti svědomitě slovo za slovem. A jsi-li nucen obracet listy, rozhodně nesvědčí to pro autora.

Ještě bych se rád zmínil o zvláštních nevhodných a nevkusných přirovnáních a rčeních, jichž p. Svoboda užívá. Jen něco, co jsem si tu a tam podškrtl! Na př. autor vypravuje, jak vesnické děti usadily se na dřevěné hrazení a dí: „děti vyplňovaly vodorovně položený trámec tak, jakoby naň nejrůznějších barevných kamenů navlékl“. Nebo „Zelený stromeček jeho vědomí sotva se jedním lístkem zakmital a již se tmou zavalil“. „Dopisy z Čáslavi voněly silněji den ode dne dechem smrti“. „Dopisy jeho plakaly svými ryzími větami“. „A tak nová bolest promáčela se rodinou Novákovou“ atd.

Řekl-li jsem o Svobodově románě, že je knihou do značné míry starovlasteneckou, tím víc jsem nucen říci totéž o Raisově pohorském obraze „Západ“. Jenže Rais vědomě psal a kreslil starovlastenecky. Rais nechtěl víc podat než to, co podal. V tomto svém obraze vypráví nám o stařičkém, dvaadevadesátiletém faráři chudé horské osady, o jeho lásce ku všem a všech k němu, o jeho posledních útrapách, posledních dnech života. Nedivím se starému faráři, že při tak značném věku je v něm vše sharmonisováno a uklidněno, ale i to okolí všecko je tak idylicky, vlastně idealisovaně krásné, že v takovém ráji dobroty málem bys zapomněl na materielní nedostatky, o nichž autor tu a tam se zmiňuje. Ta „Česká Sibiř“, jak spisovatel kraj nazývá, nevystupuje také v knize jeho pak dost názorně na oči. „Kdo zná dnes život tohoto lidu? Myslím ten pravdivý, denní, těžký život!“ Rais však sám jen letem se ho dotýká a v tom směru obraz jeho jeho je jednostranný. Ale dojista takových zapadlých krajů, jaký zde líčí, v Čechách je ještě dosti, třeba že ne asi s tak idylicky dobrými lidmi, s jakými tě spisovatel seznamuje. Zajímavo je, jak Rais líčí styky fary se školou. V té jeho pohorské vsi není potuchy po nějakém boji kněží s učiteli, ani zdání nějakého konfliktu. Farář a učitel, toť vtělení svrchované lásky, otcovského přátelství kněze k správci školy a naopak. Inspektor skládá svou poklonu faráři a farář stává se přímluvčím učitelovým. Takový svůj ideál mohl spisovatel ovšem nakreslit jen s pominutím všech zásad, všeho toho hlubšího a životního, co rozdvojuje. Pokud já vím, učitelé nejvíce bojí se pochůzek inspektorových na fary a tam, kde jde řídící učitel s farářem, obyčejně zle vede se učitelům, kteří netáhnou za jeden provaz. Tím neříkám, že by líčení Raisovo bylo nepravdivé — bývá skutečně na vsích nejednou takový přátelský styk mezi školou a farou — ale takové líčení je mně význačné pro spisovatele, jenž sám je učitelem a jenž vyvolil si za předmět svého láskyplného, vřelého, ale

také příliš rozvleklého líčení právě podobný styk, při němž ani s jedné ani s druhé strany neběží o zásady, jako spíš buď o netečnost anebo o područí.

Také Arbes po dlouhé době přihlásil se novou belletristickou prací „Pražský domácíček". Tento mravokárný románek — tak zní nadpis — podstatně liší se od všech předcházejících děl Arbesových. Spisovatel zachycuje tu obraz nepatrného, lakotného pražského domácího, který po mnohých lopotách stává se konečně šťastně majitelem činžáku. V tom, jak došel tohoto cíle, v té hamižnosti, která mu na jeho cestě pomáhala a jež i později v něm zůstala, osvětlena jistá typická stránka našich malých i velkých domácích pánů, majících za sebou nejednou stejnou minulost jako rek Arbesův.

Pan Karásek vydal drama „Hořící duše". Patrně chtěl postavit konflikt mezi bodnutým pohlavím, jak to nazývá, a láskou. Ale vlastně takového konfliktu v dramatě není, neboť Jiřina je pouze a pouze vtělená pohlavnost. Nasycena Rudolfem přeje si mít Josefa a opět jen tělesně. A po Josefovi patrně byl by přišel na řadu x y.

Dodatkem ještě několik slov o dvou knížkách básní Em. šl. z Lešehradu „Smutné Kraje" a „Květy samoty". Vydá-li básník za nedlouho třetí podobnou knížku, svět ani nic neztratí ani nezíská. Verše dosti hladce se slabikují, tu tam vyvolají náladu, ale když obě sbírky přečteš, nejsi celkem ani chytřejší ani hloupější než dřív, ani nejsi nijak rozechvěn anebo dokonce zimničně zvědav a nadšen, co za nového to básníka. *Z.*

Jubilejní literatura o Palackém. (Dokončení.)

2. Problémů zmíněných dotýká se ve svých článcích v časopise historickém také prof. Goll. V článku prvém vykládá se programm Palackého historické práce, v druhém podává se nám obraz celkového jeho vývoje.

Tu prof. Goll výslovně se vztahuje na některé práce mé; nesouhlasí prý s mojí formulí obrození (danou v mém Husovi). Prof. Goll má pravdu, řka, že nesnadno je odpovídat k otázkám tak těžkým, jako když se tážeme po tom, co probudilo náš národ k novému životu. Prof. Goll připomíná, že odpověď jednoduchá, formule co možná jedna nedovede vystihnout plnost života historického; prof. Goll však připouští, že se takové formule konečně můžeme odvažovat a sám také podává formuli svou. „S tou výhradou bych se přiznal k odpovědi, že národ český byl probuzen duchem času, duchem dějin v posledních desítiletích minulého a v prvních desítiletích tohoto století; tedy osvětou předešlého století, která také do našeho ještě přechází, a ideou národnosti, jež vládne století našemu. Tak bylo jinde, tak u nás. U nás k tomu přistoupily tradice z minulosti pocházející a, což bylo rozhodné pro zvláštní národní život, ne pro život vůbec, po mrtvu, jež vládlo před tím, anebo vlastně po spánku, jenž přece nebyl smrtí — snaha sebezachování, snaha zachovati vlastní a zvláštní národnost, když nastalo nebezpečenství největší." (Str. 17. zvláštního otisku.)

Proti této formuli nelze mnoho namítat, pokud se určitěji nevymezí její obsah. Je to formule více formální než věcná. Jistě osvěta věku mi-

nulého a počátků věku našeho měly na povzbuzení naše veliký vliv: ale který je té osvěty obsah? Osvěta je právě všecko a proto prof. Goll bude muset vyložit, které její prvky míní a jaký jim přisuzuje stupeň a ráz působení. Osvěta minulého věku a počátku století našeho se ovšem sama zase vyvinula z osvěty předchozí — jak a z prvků které doby? Jistě na př. josefinism a idee revoluční měly u nás vliv značný: jaký je vlastní obsah těchto ideí a odkud se vzaly? Jak zejména (ta otázka pro problem obrozenský má velikou důležitost) souvisí francouzská revoluce s revolucí protestantskou a reformací? Engelsovi na př. nikdo nebude přisuzovat zálibu v náboženství, a přece si byl v tom jasný, že svobodomyslníci francouzských shromáždění národních jsou potomkové protestantů. (Ot. sociální, str. 539.) Palacký také se dovolával vůdčích ideí revoluce francouzské, nepřímo tedy zase ideí reformačních. Ale idee demokratické z reformace pocházejí také přímo; nedal jsem do IV. ročníku N. D. (str. 501 násl.) nadarmo článek o významu a původu t. zv. základních práv v moderních ústavách. Tu je dostatečně upozorněno a dokázáno, jaký měla reformace vliv politický. Názory mé potvrzují se tu docela v čas, ač nehledaně autory anglickými, francouzskými, německými.

Prof. G. na druhém místě uvádí ideu národnostní. Avšak probuzení naše je právě již kus té idee — odkud se vzala tato idea a jaký má a měla obsah? Odpověď k otázce této zase vede k reformaci. (Prof. Goll poznamenává, str. 7., že u nás vlastenectví v první polovici tohoto století mělo do sebe cosi náboženství podobného; výrok svázán je s výrokem o paedagogické moci útisku náboženského — nedovedu postihnout smyslu autorova, ale zdá se mi, že by určité formulování a analysování záhady zase vedlo k názorům mým.)

Na třetím místě uvádějí se tradice z minulosti. Opět určení jen formální: které tradice a jaký měly obsah?

Konečně snaha sebezachování, snaha zachovat vlastní a zvláštní národnost: Je tím míněn t. zv. pud sebezachování, který ovšem vždy a všude se jeví? Anebo máme rozumět snahu uvědomělou? Pak ovšem taková snaha je právě tím obrozením, jež má být vyloženo. Dříve právě té snahy nebylo, alespoň ne v té míře.

Prof. Goll postupuje biograficky, chronologicky a tím se stalo, že čtenář na různých místech nalézá výpovědi, poznámky anebo alespoň narážky, z nichž si vůdčí idee Palackého může konstruovat. Tak na př. čteme (str. 12), že Jednota Bratrská, pro kterou se Palacký sám rozhodoval, přibližuje se mnohým filanthropickým snahám novověkým: v souvislosti s výkladem o náboženském stanovisku Palackého čtenář nalezne tu jednu z těch reminiscencí, o kterých formule prof. G. mluví. K závěru tomu soudný čtenář dojít musí, čte-li dále (str. 73), že Palackého dějiny lidstva spějí k božnosti. Jestliže dějiny lidstva — ne také našeho národa? Čtenář si vzpomene filosofie dějin ve spise proti Höflerovi a pochopí, proč Palacký právě naší reformaci věnoval všecku píli životní a všecko snažení. Čtenář vzpomene si ještě citované již předmluvy k poslednímu svazku Dějin a vůdčí idea Palackého se mu pak stane určitější.

V statích prof. G. je dost pěkného; obzvláště to, co napsáno o historickém programmu Palackého, zasluhuje povšimnutí, To ono vybízí

k přemýšlení. Na př. prof. G. (str. 36) o Palackém praví, že byl smýšlení liberálního ve smyslu své doby. Tů zase máme formuli příliš obsáhlou. Liberalismu v době Palackého bylo více druhů — která tedy soustava liberální je míněna? Prof. G. sám musí lišit Palackého liberalism „starý a pravý“ od „domnělého liberalismu jiných“ a mimo to čteme, že „mladý Palacký byl liberální, ale také již konservativní“. Takové nesnáze pochodí z neurčitého pojmu liberalismu. Nemá-li se spor otáčet kolem slov, musí se podstatné pojmy filosofické a politické soustavy Palackého vyložit; to jsem v pracích svých v souvislosti s ostatním vývojem časovým učinil v míře takové, že o liberalismu Palackého nemůže být řeči. Vidím ovšem, že nověji také prof. Rieger a j. podškrtují „liberalism“ Palackého, ale právem nevětším. Srovnáme-li Palackého s liberály tehdy rakouskými, s liberály v říši německé nebo ve Francii — Palacký liberálem nebyl. Nikoli jen proto, že na př. polemisoval s Rotteckem a j., ale obsah a směr jeho filosofického a politického nazírání liberální „ve smyslu doby“ není. Že by neměl některé názory totožné s liberalismem, netvrdím; naopak ukázal jsem, že jeho nacionalism má prvky liberalistické, také jeho názory ekonomické a ty hlavně; v otázkách politicko-náboženských Palacký liberálem nebyl. Prof. G. cituje na důkaz jeho liberalismu místo z řeči ve vídeňské panské sněmovně, kde se Palacký hlásí k „freisinnige Principien“. Palacký právě tu, jakož i jinde vyhýbá se již slovu: liberální; jak ve skutečnosti soudí o liberalismu, v týchž Gedenkblätter vykládá dost obšírně v závěrečné úvaze, stejně jako v doslovu. Kdo liberalism tak viní z nihilismu a židovství jako Palacký, ten liberálem jistě není. Rozumí se, že jako důsledný kantovec a filosof byl vůči staré církvi a starému státu „liberální“, jako každý pokrokový politik, ale proto nesmí se slovo „liberál“ o Palackém užívat v tom širokém smyslu, jak to činí řečení autorové. Palacký, to prof. Goll docela dobře vytýká, již v mládí byl „také konservativní“ — de facto jeho filosofie a politika podobá se romantismu slavjanofilskému a polskému messianismu a ty soustavy liberálními „ve smyslu své doby“ nejsou. Také u nás v Čechách byly různé směry liberalismu: ukázal jsem na liberalism na př. Hankův, Jungmannův; také dr. Rieger je liberálem — již z toho srovnání vysvítá, že se bez přesnější definice pojmu o liberalismu Palackého mluvit nemůže.

Konečně v článku o Palackého programmu historickém prof. G. (str. 3) praví: „To však, co bychom nazvali nynější otázkou českou, sotva považoval za otázku náboženskou, že by totiž její rozřešení byl hledal v návratu k minulosti.“ Prof. G. nemusil tu výrok svůj restringovat slovem „sotva“; docela jistě Palacký otázku českou nepokládal za náboženskou v tomto smysle, že by totiž byl chtěl návrat k minulosti. Na to jsem ve svých pracích upozornil často a velmi určitě, že o návratu do minulosti nemůže být řeči. Palacký právě ve filosofii Kantově a v idei humanitní nalezl přechod od té minulosti do přítomnosti a budoucnosti. Otázku náboženskou lze řešit konfesionálně; lze ji však také řešit nekonfesionálně, filosoficky a tak ji řešil Palacký. Prof. G. sám uvádí, že dějiny lidstva podle Palackého spějí k božnosti: to jistě neznamená, že spějí k náboženství minulosti, nýbrž k náboženství budouc-

nosti, k náboženství tedy čistšímu a vyššímu, jak Palacký je určuje: neanthropomorfickému. V tom smysle Palacký sám pojímal náboženství a v tom smysle viděl podstatu otázky české v náboženství. Palacký přece sám a velmi jasně ve spise proti Höflerovi dovodil, že husitism nepojímá theologicky, nýbrž že pátrá po jeho významu mravním a právě zase filosofií Kantovou Palacký ve shodě s naší Jednotou náboženství sám pojímal po výtce po této stránce mravní a proto ovšem důsledně náboženskost české otázky nevidí v konfessionalismu a v theologii, nýbrž v její podstatě mravní a filosofické. Prof. G. sám správně uvádí (str. 71), že v historickém životě nalézal „ethické motivy jako faktory jeho“: tím řečeno eo ipso, že podle filosofie Palackého ty motivy jsou také náboženské. Otázka česká Palackému skutečně byla otázkou náboženskou. Že mu věc nebyla tak jasná, jak nám pozdějším, na tom nesejde; analyse Palackého vůdčích ideí, jeho práce životní, jeho vývoje a vlivů naň o výkladě mém nenechávají, myslím, pochybnosti.

3. Postavení Palackého v otázce náboženské hlavním je předmětem některých úvah se strany theologické. Uvádím pro stranu katolickou obzvláště brožurku Svozilovu. Vyniká tím, že odchylné své mínění slušně hájí, nedělajíc pokusu, z Palackého dělat bez mála klerikála; tak totiž někteří spisovatelé katoličtí si vedou, citujíce z Dějin úryvky, kde Palacký mluví o chybách husitství a t. p.

Se strany protestantské promluvil farář Dušek. (Přednáška v Jeronymě 4. května 1898.) Vytýká Palackému (nemyslím, že docela právem), že neplnil povinností svých jak evangelík; oprávněnější je výtka, že podepsal revers, v němž vyznání své musil označit jako blud. Ale to souvisí s celými Palackého poměry rodinnými; Palacký sám pokládal za štěstí, že se dostal do bohaté rodiny své ženy: mám-li o vážných věcech mluvit vážně, tož právě mínění toto pokládám za Palackého osudný omyl životní.

Pěkný je populární spisek Žilkův: charakteristické, ale velmi pochopitelné, že prvou cenu obdržel spisovatel protestant.

4. Po stránce politické zasluhuje především povšimnutí, že panující strana mladočeská literární oslavy se nesúčastnila; články o Palackém v mladoč. listech byly bezobsažné. Mladočeská revue „Česká Revue“ neměla o Palackém než článek literární (Z mladších let Palackého).

Ještě bych tu chtěl pro paměť zaznamenat výrok mladoč. poslance prof. Čelakovského. Na oslavě Tomkově prof. Čelakovský srovnávaje Tomkův Dějepis Prahy s Palackého Dějinami řekl, že srovnání to „jen podnět dává k nesnadné otázce, který z obou mužů je větší“ (Nár. Politika, 7. června 1898). Výrok mně připomíná známé diktum dra E. Grégra z 1875, podle něhož Palacký svou politikou národu více škodil než mu svou historií prospěl.

Se strany staročeské úvah a úvah vědeckých je poměrně více. Vynikají tu články prof. Riegra. Mezi jiným ukazuje se v nich na fakt, že Palacký není prvým a pravým zakladatelem programmu státoprávního.

Na nejednotnost a vývoj politického programmu Palackého ukázal

jsem už dříve, a také na to, do které míry Palacký měl programm státoprávní. Palacký, jak jsem to formuloval, kolísal mezi programem více národnostním a historickým. Upozornil jsem, jak nynější státoprávní programm vyvíjí se od let 60tých a později hlavně příkladem Uherska; upozornil jsem také na to, že státoprávní programm Clam-Martiniců v a Riegrův z let 60tých je dost neurčitý. Věc vyžaduje ještě pečlivějšího vyložení; vůbec nedostává se státoprávním názorům posud prohloubení státovědeckého — pojmy: federace, autonomie a státní právo splývají našim praktikům i theoretikům v divné směsici.

Anonymní pisatel v Aletheie (1898, červen) v článku: Vyvrácená legenda připisuje zásluhu o ustavení státoprávního programmu především Clam-Martinicovi a dru Riegrovi. Za tou příležitostí shledává v mé České otázce tendenční konstrukci Palackého. Pisatel, soudíc podle slohu a směru článků, vystupuje v Aletheie častěji; snad se odhodlá, výtku svou nejen tvrdit, ale také dokázat.

5. Velmi pěkně se čtou články o Palackém dra Pekaře, uveřejňované v „Politik". V jedné z posledních statí (16. února 1899) obrací se autor proti „legendě" o pádu české demokracie u Lipan; stejně prý nemělo by se romanticky lkát nad rokem 1487 — rok ten také u nás dříve nebo později přijít „musil", protože prý jsme žili v dosahu týchž poměrů hospodářských a téže kultury, jež na západě již dříve vedly k výsledku stejnému.

Já se přiznávám k sympatii, jiř Palacký měl k Táborům; témuž Palackému věřím to, co praví o následcích roku 1487.[1]) Protože jinde, dříve nebo později stalo a stávalo se totéž, na věci nemění nic. Dr. Pekař praví, že také u nás lid podlehnout „musil". De facto tento typografický argument neznamená více, nežli že lid podlehl; o nějakém musení, když věc si promyslíme, nemůže být řeči. Co znamená to domnělé historické musení? Robespierre „musil" provádět svůj terrorism a „musil" sám padnout, tak „musili" Napoleon I. a III. vítězit a padnout. Stejně „musil" dr. Pekař napsat mínění své a stejně „musím" já říci mínění své. To myslím, by dnes už mohlo být jasno, že determinism (rozumí se historický, neboť všecko se děje v historii) neodstraňuje odpovědnosti, neodstraňuje zásluhy a nezásluhy. Neběží jen o to, jaké byly následky Lipan, ale také o to, kdo u Lipan bojoval pro věc dobrou, aneb alespoň lepší a z jakých motivů. Proto, že aristokracie všude jinde povalila lid, nejde z toho nikterak, že jednala správně. Od minulého století a v století tomto aristokracie ustupuje lidu — správně a právem? Fakt sám o sobě nerozhoduje.

Do historie nepatří jen holý a brutální fakt poroby, nýbrž také motivace toho faktu a ta motivace (motivy a názory aristokracie) nejsou o nic méně historickým faktem než fysická bitva u Lipan a její politické následky. Prof. Goll na př. ve své stati o historickém programmu Palackého praví (str. 4.): „Já aspoň nemohu si mysliti Čecha, kterékoli

[1]) Poznamenávám, že neběží mně o rok 1487, vím, že práva lidu zkracována již na sněmích dřívějších a ještě pozdějších; volil jsem datum to k vůli tomu, co o něm Palacký praví ve spisech v Radhošti, řekl bych jako chronologický typ delšího processu vývojového.

konfesse a také kterékoli politické strany, jenž, maje vypravovati o tom, co následovalo po Bílé Hoře, by zůstával zcela klidným a chladným, spokojuje se pouhým vysvětlením, jak tyto věci přišly...." Cením si tato slova právě od prof. Golla, proto že si také cením jeho úsilí o realistické konstatování faktů. Ale právě: pohnutky pobělohorských pochopů byly také fakt; a stejně byly faktem pohnutky předbělohorských utlačovatelů lidu; stejně bylo faktem nekřesťanské násilí spáchané na Husovi a stejně bylo faktem porušení církve atd.

Bitvu u Lipan a rok 1487 lze ovšem oplakávat romanticky; to se nelíbí také mně; možno však také obojí posuzovat neromanticky a odsoudit panovačnost české aristokracie a českých králů neromanticky. Tím, že jinde za podobných okolností byla aristokracie stejně panovačná a násilnická, nezmenšuje se vina předků našich. To znamená jen, že těch vinníků bylo více. Docela tak naši zlodějové se před soudem nemohou ospravedlňovat tím, že se třeba z nouze také krade v Německu, ve Francii, všude. Engels také jednou vykládá, že Marx a jiní „musili" formulovat svůj materialism, čas prý byl proň zralý: opakuji, to musím je jen zastaralá façon de parler, neznamenající nic více, než-li, že to nebo ono bylo a je.

6. Z hlasů zahraničných o Palackém nelze zaznamenat mnoho. V Památníku je několik statí Nečechů. Z ostatních prací jmenoval bych srovnání Palackého s Mickiewiczem napsané dr. Zdziechowským v revui Życie; Spasowicz ve Věstníku Jevropy (říjen) podává Rusům obšírnější zprávu o Palackém podle Památníku a o pražských slavnostech. Ve Varšavském Atheneu napsal pěknou stať Fr. Bujak. Mimo některé zmínky v některých ruských časopisech — všecko, co o Palackém napsali bratří Slované. Tak jak Palackého Dějiny nebyly přeloženy do jazyků slovanských, tak také teď o něm samostatnější a hlubší studie z péra slovanského nevyšla. Po mém soudu řeči red. Komarova a pod. výlevy tohoto vážného faktu neodčiňují.

Ostatně vina naše. Nemáme orgánu, jenž by širšímu světu naše české úsilí soustavně tlumočil; naše akademie a pod. ústavy ani tentokrát se nepostaraly, aby ten svět donucen byl vážněji přemýšlet o Palackém a tím o našem národě a jeho cílech.[1])

7. Na konec ukázku arcivlastenecké diskuse v pravlastenecké Osvětě o řečené německé brožurce „našeho" prý sociologa. Já jsem důrazně ukázal na fakt, že Palacký vícekrát a důsledně vyznával, že země české nemohou již být politicky samostatnými; věřím, a je to pro vlastenčící „Osvětu" velmi trpké. I dovoluje si eskamotáž píšíc, že „Palacký prý sice nevěřil v možnost úplné politické samostatnosti českých zemí atd." — tomu se říká vlastenecká pieta k Palackému.

---

[1]) Teprve letos komitét mladších literátů vydal německý můj článek z Naší Doby; z různých ohlasů vidím, že uveřejnění to, třeba se opozdilo, k poznání Palackého a našich národních tužeb v cizině přispívá.

Pater R. Vrba vydal německy: Die Palacký-Feier und ihre Widersacher. Ein Mahnruf an die armen christlichen Völker 1899. Německý odvar autorových, v minulém čísle oznámených antisemiticko-křesťanských nekřesťanskostí, jméno Palackého k tomu poskytlo záminku.

Napsal jsem prý, že Palacký již r. 1848 navrhuje federaci národnostní, kdežto prý ji navrhoval teprve v Kroměříži (1849), v „prvém náčrtu“ z r. 1848 té federace prý nebylo. Pravý stav věci vyložil jsem dávno a podrobně v Havlíčkovi str. 114, 115. Odkazuje-li mne autor k „prvému náčrtu“, činí tak zbytečně, neboť o tom já nemluvím, nýbrž o r. 1848; podle vlastní zprávy Palackého (k témuž náčrtu) není však řečeno, že změna názoru nestala se již na konci r. 1848. (Náčrt je z 2. září.) Naopak pokládám to podle všeho za jisté; v uvedeném Havlíčkovi věc šíře se vyličuje, v něm. brožurce se prostě konstatuje. Ostatně měl autor Osvěty dočíst můj výklad na následující stránce, tam by viděl, že sám také zprávu vztahuji na sněm kroměřížský (1849). Velikou radost způsobilo Osvětě přepsání nebo chyba tisková: v dubnovém osvědčení 1867 uznávám prý — prosincovku téhož roku: má ovšem stát únorovka, jak je vidět z předchozí stránky, kde je řeč o únorovce. Ale divím se autorovi, že se spokojil jen touto jednou chybou, je jich totiž v brožurce více. Konečně na téže stránce jednou prý míním, že v Palackého Idei má převahu program historický, po druhé prý pravím, že se v ní klade větší váha na právo přirozené. Vlastenecký autor však zamlčuje nebo nerozumí, že na místě prvém pravím, že právo historické má převahu nad národním, na místě druhém stojí, že se přes to právo přirozené uznává více než státní historické.

To je vše co Osvěta ví o — vůdčích ideách Palackého. Nezabýval bych se Osvětou, kdybych nechtěl charakterisovat, jak naši officielní vlastencové dovedou psát o důležitých věcech českých. *M.*

*

JUDr. Polák, **Obecná národní škola menšin,** 1898.

Autor vykládá stav otázky právnicky, radí vydat nový zákon, zákon posavadní stačí z nouze. *D.*

Fr. Ad. Šubert, **Klicpera dramatik.** Jeho profil a místo v české dramaturgii. 1898.

Zajímavý kus literatury a našeho divadla. K definitivnějšímu ocenění právě Klicpery bylo by třeba, srovnat jeho činnost básnickou i divadelní s časovým divadlem německým a s německými dramatiky. *Ph.*

J. Šafránek, **Za českou osvětu.** Obrázky z dějin českého školství středního. 1898.

Dějiny české školy střední z dob nejstarších; těžiště spisu položeno na vývoj od r. 1848. *N.*

Samospráva. Řada přednášek pořádaných „Českým klubem“ v Praze, 1899.

Po úvodních slovích dr. J. Šolce mluví prof. Pražák o podstatě samosprávy a pak řadou se rozbírá samospráva v Anglii (prof. Bráf), v Německých státech (prof. Pražák), v Uhrách (prof. Rieger), ve Francii (dr. Trakal), ve Švýcarsku (prof. Rieger), na Rusi (prof. Řežábek). Konečně referuje prof. Bráf o starších a novějších samosprávných projektech rakouských.

Sbírka těchto různých statí pro naše poměry je velmi vhodná a

poučná. Upozorňujeme jen na některé vážnější věci. Prof. Pražák právem upozorňuje, že samospráva nesmí se obmezovat pouze na pojem místní; upozornění to právě u nás je velmi potřebné. Stejně rozlišuje se samospráva od našich tužeb státoprávních — opět upozornění velmi včasné a potřebné. Za to nelze souhlasit s výkladem, že samospráva není institucí liberální. Ať se položí slovo: demokratická, a pak bude jasno. Ale toho pojmu prof. Pražák patrně se bojí. Proto také podává tak úzký pojem samosprávy, vida v ní výkonnou moc veřejné pouze z dopuštění moci státní. (Častěji neurčité rčení: „ve státě".) Ve skutečnosti samospráva vyvíjí se mnohem samostatněji. Při výkladu o Anglii mohlo býti vzpomenuto (str. 45) Londýna, jakožto svérázného tělesa samosprávného, centralisovaného zákonem r. 1888; poukázání na správu anglických veleměst i pro naše poměry pražské, bylo by poučné. Včasný je v poslední stati přehled novějších návrhů na autonomisace (od r. 1848 počínajíc); poučný a nábadný poukaz na samosprávu uherskou. *F.*

O bouřích. Píše J a r. S i m o n i d e s, 1898.

Pečlivé, poučné sestavení osvědčených názorů o vzniku bouří a hlavně o účincích blesků. Mnohá data z historie fysiky a konečně kapitola: Čeho jest se nám při bouřích vystříhati? dávají spisku ráz praktický a zajímavý také pro kruhy širší. *Š.*

O zhoubném účinku elektřiny na tělo lidské a zvířecí. Předneseno při slavnostním uvedení v úřad rektorský dne 29. listopadu 1898 a ř e č, již proslovil při slavnostní i m m a t r i k u l a c i dne 15. prosince 1898 dr. Josef Reinsberg, 1899.

Při vzrůstajícím upotřebení elektřiny řeč prof. Reinsberga má mimo theoretický zájem také dosah praktický. Vybíráme z ní tyto výsledky praktické:

„Z okolnosti, že dle pokusů u zvířat pohyb srdce obyčejně přetrvá dýchání — což dle jiných zkušeností i u člověka jest možné a pravděpodobné — vychází i pro širší obecenstvo důležitý důsledek, že jest mnohdy možno včasným zakročením člověka elektrickým proudem schváceného zachrániti, a to včasným zavedením umělého dýchání.

Když se stala nehoda elektr. proudem, jest nutno, možno-li tak učiniti, zastaviti elektrický proud, není-li to možno, budiž omráčený hned odstraněn ze styku s drátem; mějme se však na pozoru, bychom při zachraňovací práci se nedotkli těla člověka omráčeného, dokud jsme rukou nepokryli isolující nějakou látkou; nemáme-li kaučukových rukavic, které nejlépe isolují, vytáhněmež omráčeného za kabát, nebo vezměme suchý šat nějaký, sbalme jej několikeronásob a oviňme jím část těla a hleďme takto tělo vytáhnouti.

Nemožno-li omráčeného z kontaktu s drátem vyprostiti, hleďme dobře krytýma rukama zdvihnouti část těla země nebo drátu se dotýkající, čímž se proud přeruší.

Když bylo tělo z dosahu elektrického proudu vyproštěno, budiž hned zavedeno umělé dýchání, které mnohdy i po účinku velkých a mocných proudů k záchraně vede."

V řeči druhé rektor university pražské znamenitě mluví k studentstvu o úkolech českého studenta. *Š.*

J. Sahula, **Kompaktata**. Kapitoly z české krise. 1898.

Článek z řetězu kovaného v klerikálním dějepisu na důkaz, že naše reformace byla poblouzením. Ku charakteristice spisku stačí upozornit, jak autor zlehčuje „diplomatická“ kompaktata, ale jen na úkor utrakvistů; nevadí mu pranic, že tuto „diplomacii“ prováděla kurie.

H.

G. Friedrich, **Učebná kniha palaeografie latinské**. (Bibliotéka historická Časopisu historického č. 1.)

Záslužná nová knihovna zahajuje svou činnost pěknou učebnicí Friedrichovou; obsah určen je sice pro historiky, ale mnohé partie přečte si rád každý vzdělanec, neboť popis psacích látek (dřeva, desk, kamenů atd., papyrusu, pergamenu atd.), psacího náčiní (rylců, per), inkoustů atd. je zajímavým doplněním každé kulturní historie. Také charakteristika písem podle národů a úřadů. *H.*

Dr. O Fr. Vaněk, **Animismus** se zvláštním zřetelem k národům semitským, 1898.

Autor hlásí se ke škole Tylora Spencera, Lipperta a j moderních vykladačů primitivního náboženství. Vlastní svůj výklad opírá o nesčíslná takořka data. Animismus je víra v odloučené duchy; z víry té vzniká uctívání předků, pravé jádro náboženství primitivního.

Slovo fetišism označuje animism po stránce druhé: fetišem je sídlo duchů, předmět, ve který se duch vtělil. Autor dokazuje (str. 92), že divochové těchto předmětů nepokládají za bůžky, dělajíce dosti správně rozdíl mezi duchem a jeho sídlem.

Autor provádí své učení s velikou důsledností a kritickou obezřetností. Výhledy do mythologie starozákonní jsou velmi zajímavé, ačkoli referent, neznaje jazyka, o nich nemá svého soudu. *S.*

Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi, 1898.

Asi 20 pojednání z oborů prof. Gebauerem pěstěných; čtenář nalezne statě literární i jazykozpytné, v celku přiměřený obraz snah oslavencových (kniha má věnování: „Svému učiteli a mistru k šedesátým narozeninám žáci a ctitelé“) a jeho působení akademického a spisovatelského.

Ph.

*

Nové knihy. *Bohatýrové ducha.* (Mikuláš Koperník, Galileo Galilei, Marcus Marci, René Descartes, G. W. Leibnic a Isák Newton, Stanislav Vydra, Karel B. Gauss, Jan Ev. Purkyně.) Životopisné obrazy. Nastínil Prof. Dr. F. J. Studnička. S četnými illustracemi. 1898. — *Rujana, Wittow, Arkona.* O původu a významu těchto jmen. Napsal Fr. Ad. Šubert. 1898. — *Z bídy uměleckého života.* Obrázky napsal J. K.-N. 1897. — *Obchodní sborník.* Pořádají JUDr. Rudolf Hotowetz a JUDr. Josef Gruber, koncipista. II.: Veřejná správa živnostenská a obchodní. Zákonná úprava živností a obchodů. Napsali dr. Hotowetz a dr. Gruber. 1898. III. Obchodní a živnostenské korporace, svépomocná sdružení a obchodní ústavy vzdělávací. Napsali dr. Fr. Čuhel, dr. Jos. Gruber a dr. Rud. Hotowetz. 1899. — *Museum Francisceum,* Annales, 1898.

(Obsah: Das Jubiläum der 50jährigen Regierung Sr. Majestät des Kaisers. Padesátileté jubileum panování Jeho Veličenstva císaře. Beiträge zur Kenntnis der karpathischen Sandsteinzone Mährens. (Mit 5 Textfiguren.) Von Prof. Rzehak. O vltavínech moravských. Podává prof. dr. Fr. Dvorský. Der Sližaner Fund. Von C. Schirek. Praehistorické hradisko a pohřebiště u Obřan. Podává prof. Jos. Hladík. Brünns Stadtbilder. Von Dr. Berth. Bretholz. Kroj lidu slovenského na Moravě. Popisuje prof. Jos. Klvaňa. (Pokračování.) Mährische Aquarellisten. Von Dr. Wilh. Schram. Starší literatura česká ve Františkově museu v Brně. Podává dr. Fr. Šujan. Mährische Zunftsiegel. (Mit 19 Tafeln und 10 Textfiguren) Von k. k. Ober-Ingenieur A. Franz. Rukopisná sbírka Josefa Valentina Zlobického. Sděluje dr. Frant. Kameníček.) — *Sborník.* Sbírka příležitostných deklamací, výstupů, písní a básní dělnických. XII. 1899. — *Vznik, rozvoj a zrušení roboty.* Nástin dějin selského stavu v Čechách. K oslavě padesátého výročí osvobození selského lidu v zemích koruny České napsal a vydal Jan Klecanda. 1898. (30 kr.) — *Statistika poměrů dělnictva pekařského* v Čechách a na Moravě za rok 1897. Dle výkazů statistických sestavil Jos. Ctibor. 1897. (12 kr.) — Fr. Hromádko, *Z přírody.* Poučné čtení z různých oborů přírodních věd. 1898. (Za 1 zl. 20 kr. Obsah: I. Ovzduší. II. Zdravý vzduch. III. Působení povětrnosti na člověka. IV. Podnebí. V. O důležitosti přírodních sil. VI. Poloha osy zemské a její význam. VII. Okolky měsíce a slunce. VIII. Bouřky. IX. Krupobití. X. Sníh. XI. Podzemní mocnosti. XII. Povětroně. XIII. Jedy a otravy. XIV. Telegrafování bez drátu. XV. Živé fotografie. XVI. Röntgenovy paprsky a Teslovo světlo.) — *Sbírka cizojazyčných citátů,* sentencí a slov okřídlených. Sestavil František Šeda. 1898. (50 kr.) — *Kalendář politických a kulturních událostí* v roce 1897. Sestavil JUDr. Michael Navrátil. Ročník V. — *Dějiny církve katolické* ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny České (1740—1898). Sepsal dr. Fr. X. Kryštůfek. Sešit 11., 12. Cena 50 kr. — *Výchova lidu a sokolstvo.* Napsal Václav Kukaň. 1898. — *Die verfassungsrechtliche Vervollkommnung Oesterreichs.* Von Alfred Freiherr von Offermann. 1899. — *Tyf skvrnitý.* Jak jej léčil farář Kneipp. 5 kr. 1899. — *Děje israelitův* od nejstarší doby až na nynější časy. Pro židovské žáky škol měšťanských a středních zpracoval Adolf Stein, rabín a učitel náboženství v Soběslavi. Vydání o třech dílech. Díl II. Druhé vydání. S dvěma mapkami. Cena váz. 3 k. 1898. — *František Pravda.* Několik slov při příležitosti osmdesátiletého jubilea slovutného spisovatele a kněze. Uvádí Vojtěch Koláč. 1897. — *O quantifikaci praedikatu v logice.* Napsal dr. Otakar Kádner. 1898. — *Co jest právo?* Vysvětluje A. K. Nové vydání. 1898. — *O distančních jízdách vůbec* a o distanční jízdě mezi Berlínem a Vídní zvláště. Napsal B. Wagner, zvěrolékař v Čáslavi. 1898. — *Poddanství lidu obecného.* Vzpomínky k zrušení robotnictví r. 1848. Lidová knihovna. Rediguje F. J. Čermák. (6 kr.) — Dr. Eisler, Zur ethischen Bewegung. *Der Weg zum Frieden.* 1898. (1 mk. 50). — M. Murko, *Miklosichs Jugend- und Lehrejahre.* (Sonderabdruck aus Forschungen zur neueren Litteraturgeschichte.) 1898.

ZPRÁVY.

Ze stanov pro pořádání lidových přednášek universitních v Praze, potvrzených 9. ledna t. r. uvádíme hlavní ustanovení: § 1. Česká universita Pražská pečuje o lidové přednášky universitní, které v úředním seznamu čtení zahrnuty nejsou, za tím účelem, aby dle možnosti povzneslo se vědecké vzdělání těch širších vrstev lidových, kterým dosud akademické studie přístupny nejsou. Přednášky takové konají se v Praze a okolí, po případě i na jiných místech v Čechách, s povolením c. k. ministerstva kultu a vyučování i v jiných zemích na říšské radě zastoupených. — § 2. Předmětem lidových přednášek universitních, konaných mimo posluchárny universitní, jednotlivě nebo v souvislých řadách, jsou všechny obory vědění, pokud k lidovým výkladům se hodí. — § 3. Pořádání lidových přednášek svěřuje Česká universita zvláštnímu „Výboru pro pořádání lidových přednášek c. k. české university Pražské". — § 10. Lidové přednášky universitní pořádají se jednak v Praze s okolím, jednak mimo Prahu. Mimo Prahu přednáší se jen tenkráte, jestliže výbor o to byl požádán od korporací nebo soukromých osob z příslušného místa a jestliže těmito zaručí se při pořádání přednášek těch pomoc a přispění, jež výbor uzná za dostatečné. — § 11. Prostředky, jimiž výbor vládne, jsou: *a*) subvence povolená vys. c. k. ministerstvem kultu a vyučování; *b*) dary od korporací a osob soukromých; *c*) příspěvky dle § 10. od korporací neb osob soukromých poskytnuté k pořádání určitých přednášek; *d*) vstupné, jež může se požadovati na posluchačstvu, jakož i zisk z prodeje programů přednášek a podobných tiskopisů.

O universitní extensi psalo se již v naší veřejnosti dost; je teď úkolem té veřejnosti výbor přednáškový podporovat a o zařízení přednášek se starat. Obce na př. mohou věc usnadňovat poskytováním místností (sálů ve školách a t. p.), příspěvků peněžních atd.

Drobná práce. (Zpráva o činnosti komitétu mladé generace pro oslavu Palackého 1898.

Přípravy, které v lonském jubilejním roce dály se v Čechách k oslavám dnů našemu národu nad jiné pamětných, vzbudily v kroužku několika mladých lidí, kupících se kol „Studentského Sborníku" obavy — přirozené i oprávněné —, aby celý slavnostní ruch neomezil se jen na vnějšek: nějakou slavnostní řeč, průvod, prapory a osvětlení, v nichž by vlastní účel a vnitřní smysl celé oslavy naprosto utonul. Nechtěli

však z pouhé nedůvěry tříštiti síly. Proto prostřednictvím zástupce lit. a řeč. sp. „Slavie“ učinili v slavnostním komitétu svolaném a stojícím pod (nevysloveným třeba) protektorátem král. hlav. města Prahy, návrh: 1. buďtež opatřovány a dle možnosti i organisovány přednášky o významu politické i kulturní (v širším smysle) činnosti a zásad Františka Palackého po celém českém venkově. 2. Ke dni 14. června buďtež opatřeny pro krajinskou i odbornou žurnalistiku vhodné články o Palackém. 3. K informaci ciziny budiž vydána německá brožura vylučující význam Palackého v našem obrození a tím předkládající již vlastní, filosofický smysl české otázky. Návrhy ty pro svoji — jak odůvodňováno — utopičnost a nákladnost naprosto odmítnuty.

Tak nezbývalo, než aby k uskutečenění toho, na kolik nechtělo se odvážiti komité, mající k disposici několik (— čtrnáct, tušíme —) tisíc zlatých, spojila se nepatrná řada mladých většinou lidí s dobrou a silnou vůlí, ale žádnými finančními prostředky. Sešlo se tu 24 osob: studentů, žurnalistů a lidí jinak v moderních, mladých hnutích našich činných. A tito v hlavních aspoň rysech provedli vše, co slibovali a k čemu pražský komitét se neodvážil.

Komitetu se dostalo celkem zl. 443·20. Přednášek bylo konáno celkem (ať již přímo za komitét či jen samostatně členy komitétu) 90.

Vedle toho odborem přednáškovým upraven byl dvoukrejcarový leták, objasňující smysl oslav Palackého a zpřístupňující učení našeho vynikajícího buditele i vrstvám nejširším způsobem co nejvhodnějším: vlastními jeho slovy, citáty z jeho spisů. Brožurku tu vydal obětavě svým nákladem a ve více jak v 50 tisících exemplářích rozšířil člen komitétu Fr. Horálek, knihkupec na Kr. Vinohradech.

Pro dny slavnostní pak byla upravena každému přístupná čítárna děl Palackého a spisů českých o něm vydaných, k níž místnosti propůjčila Umělecká Beseda v Praze.

Vedle informační agendy o činnosti komitétu opatřeny ve dnech slavnostních články o Fr. Palackém a jeho významu pro všechen kulturní život český do čtyřiceti listů, z valné části krajinských.

Německy vydán článek prof. Masaryka: „Palacký's Idee des böhmischen Volkes“ a rozeslán bezplatně.

Při veškeré této, jistě — na síly komitétu — ne nepatrné činnosti zbývá ještě zl. 65·88 $^1/_2$. Usnesl se pak komitét věnovati tento svůj přebytek lit. a řeč. spolku „Slavii“ na veřejnou čítárnu.

Vácslav Březan.

(Nový příspěvek k osvětlení osoby a práce historiografa rodu rožmberského.)

Podává Josef Salaba.

Svou osobou i významem spisovatelským náleží V. Březan ku předním zjevům našeho staršího písemnictví.

Jest to, jak známo, český historik, jehož stopy se pohybují mezi roky — 1580—1593 a odtud nepřetržitě do 11. října r. 1618, kdy pracuje jako archivář a bibliotékář původně na Č. Krumlově a od roku 1600 v Třeboni, nejprve ve službách posledního Rožmberka, pana Petra Voka, a po té (od roku 1611) u Švamberků (Jana Jiřího a syna jeho Petra).

Ze života jeho víme jen tolik, že byl poddaný a to pánů ze Šternberka, pocházeje ze severních Čech, z Března u Postoloprt, veda odtud i svoje příjmí. Otec jeho byl tam mlynářem a dosti zámožným člověkem, jsa mimo to i horlivým stoupencem Českých Bratří, v jejichž školách dal také vychovati svého syna.

Historická činnost našeho Březana týkala se nejvíce domu pánů z Rožmberka a jich příbuzných, a pak třeboňského archivu a tamní pověstné knihovny rožmberské.

Toť krátký rys života a činnosti Březanovy.

Co hlavně při něm vábí, je to, že zůstává stále na něm cosi tajemného, kus hádanky.

O jeho životě platí to, co o jeho dílech: obklopen mlhami a pokryt prachem zapomenutí [1]) 17. a 18. věku, kdy pásmo tradic minulosti bylo u nás téměř úplně přerváno.

---

[1]) Ze spisů jeho Balbín v Bohem. docta (II., 258.) udává jen „Genealog. Rosenberg. domus“ (tuším Summovní výtah) a Život Viléma Rožmberka; více nezná. V 18. století ví o něm toliko P. K. Světecký, správce archivu Třeboňského, který připisuje na první stránku makuláře Březanova Života Petra Voka z Rožmberka (r. 1752): „Bržežan Waczlaw“. Dole v pravo pak: „Dieses Rosen-

Co věděli jsme o Březanovi kolem r. 1800? Jenom něco kusých zpráv z Balbína. Březan musil býti teprve objeven, osoba i všecka jeho díla; a to šlo ovšem ponenáhlu. A nejen objeven, on musil býti nejprve očistěn. Vězel na něm netoliko prach zapomenutí, ale i pomluvy. Přečtěme si jen v Balbínovi (l. c.), co se o něm kolem r. 1650 v Třeboni vypravovalo

Zajisté nebude tedy přehnáno, řekneme-li, že osudy Březanovy osoby a jeho děl jsou zároveň typickým kusem historie české literatury a české knihy v 17. století vůbec.

Toto nenáhlé odkrývání a celou tu rehabilitaci osobnosti Březanovy provedli Palacký, Th. Wagner a zvláště Frant. Mareš ve svém článku „Vácslav Březan“ (Čas. čes. Mus., 1878, ročn. LII., svaz. 1., str. 93.—). Zde podán jeho životopis a jeho díla, čímž práce tato zůstává stále předním biografickým zdrojem o Březanovi. Mlhy však kol něho trvají stále: kdy se narodil, kde, kdy a jak zemřel atd.

Není účelem těchto řádek, výše zmíněný článek [1]) opakovati.

Chceme tuto jen některé stránky i záhady osobnosti Březanovy prohloubiti, určitěji osvětliti a především postaviti ji do jejího původního okolí; hlavně zamýšlíme tu pak promluviti o ceně i významu díla Březanova a tím ukázati na stupeň i místo, jež mu náležejí v naší literatuře starší.

I.

Datum narození Březanova nám známo není. Víme jen, že již kolem r. 1580 nalézal se na školách bratrských.

Můžeme říci, když se nám objevuje na Krumlově roku 1593 v kanceláři p. Petra Voka z R. (od 31. srpna roku 1592 vladaře domu) jako praktikant (bez jistého platu i postavení), že byl dosti mladý,[2]) as něco přes a mezi 20 a 30 lety. Přišel tam,

---

bergische Diarium ist übertragen in d. 1. Schwartzquattern deren historischen Noten a pag. 54 usque ad pag. 325; eingetragen a. d. 1752 von mir Pet. Swieteczky.“

Pro úsporu místa budeme díla Březanova označovati těmito zkratkami: SV. = Summovní Výtah, VR. = Život Viléma z Rožmberka, PVR. = Život Petra Voka z Rožmberka, Gen. = genealogie, RKr. = Rožmberská Kronika, NH. = Rožmberská Kronika Norberta Heermana, Bř. = Březan, z R. = z Rožmberka etc.

[1]) Nejnověji též v Ottově Naučném Slovníku, IV., 654.

[2]) Vidíme to i z jeho hravosti, s jakou on svá jednotlivá písmenka na listinách, na jich regestech i signaturách vyvádí. Rád arci kreslí a dělá ornamenty; a umí kresliti i dobře psáti. K tomu však nepatří vždy hravost; ta náleží více méně mládí.

jak se zdá, k doporučení choti pana vladaře, paní Kateřiny z Ludanic (1580—1601), velké příznivkyně Českých Bratří, a to hned do ústřední kanceláře rožmberské mezi rady páně; a brzy po té stal se písařem (25. května r. 1594) v kanceláři soudní a dostal již plat, takže postup vykonal dost rychlý.

Abychom lépe poznali Březana v jeho novém okolí, povšimněme si trochu tehdejších úřednických poměrů rožmberských, ježto můžeme tyto zároveň též pokládati za zástupce všech ostatních v Čechách, an byl to rod v zemi nejznamenitější a tudíž všem ostatním vzorem. Bude to i kus dějin 16. století.

Střed správy rožmberské nacházel se ve hlavním sídle domu, na pevném hradě i zámku v Čes. Krumlově. Zde byli také radové páně, odborní toreferenti jakožto přednostové centrální[1]) kanceláře; jim pak podléhal ostatní apparát úřednický, vyšší i nižší který byl velmi četný a znamenitě vyvinutý: na panstvích ostatních i na dvorech rožmberských.[2]) Pán měl svého hlavního rádce, hejtmana či regenta;[3]) za Viléma z R. byli to zejména Petr

[1]) Jim příslušely především věci poddanské, ať ve vsích či v městech; tak zvláště záležitosti sirotčí, soudní, berní a správní vůbec, jakož i všeliké privileje, zejména výrobní a obchodní. Dále věci hospodářské, a to: evidence majetku a práv, léna act. i pass., veškery příjmy (platy a dávky) plynoucí z poměru poddanského, nájemného a ochranného atd., jakož i vlastní hospodaření, úřednictvo a služebnictvo. Konečně poradní hlas ve správě domu páně, jeho poměru ku králi a státu, církvi a ostatním stavům; tedy věci vnitřní i vnější politiky, vojenské a berní, všeliké podací, dohled na kláštery, špitály a dobročinné ústavy rodu.

[2]) Tak na hradech: hejtmani, purkrabí a podpurkrabí, pak důchodní, obroční a písaři všeho druhu, zvláště komorní, panští, duchovenští a t. zv. pocestní; z ostatní čeledi, většinou vojenské, vynikali vrátní, hlásní a branní. Na dvorech hospodařili „šafáři“ s ovčáky, při vodách porybní s „pěšáky“, v lesích polesní, myslivci a hajní, v pivovarech páni „staří“, podstarší a sladovníci, ve mlýnech stárkové a mládkové, na horách, hutích a mincovně zvláštní úředníci s perkmistry a šichtmistry, kolem pána pak byli mimo jiné: maršálek, hofmistr, prokurátor, kancléř, lékař a lékárník, kuchaři a štolbové, sklepmistři, rybáci a osobní lovčí, komorníci, zahradníci, heroldové, jako zástupcové učenosti a umění pak duchovní, stavitelé, malíři, hudebníci, zpěváci a alchymisté; nejčastěji také dvorní šaškové pořadatelé kratochvílí a tělesná stráž. Viz NH, VR. a PVR.

[3]) Tak Diviš z Talmberka a Mich. Březský z Ploskovic. — Za dob starších býval to purkrabí na Krumlově, který tím samo sebou byl i představeným kanceláře rožmberské. Vlastním však jejím přednostou byl kancléř, který býval dříve obyčejně též farářem v Krumlově; teprve později oba ty úřady odděleny od sebe. Kancelář ustavila se sama pro sebe a řízena po způsobu kanceláře královské, která jí byla vzorem. O tom svědčí i ta okolnost, že přejata odtud i největší část formulí a zvláště titulatura páně.

Ku kanceláři náleželi konečně i poslové, kterých vladař užíval k různým

Doudlebský z Doudleb († 1550) a vynikající tehdy hospodář, Jakub Krčín z Jelčan, za Petra Voka pak hlavně Jiřík Homút z Harasova, později majitel Radenína u Chejnova a dosti zámožný šlechtic. Pán měl dále své tajemníky k ruce, a to pro věci hospodářské i politické atd., a konečně též své koncipisty v české, latinské i německé řeči.

Jak tedy patrno, administrace dosti vyspělá a znamenitá, agenda pak i přesná a rozsáhlá, k níž sám pán přihlížel a vše (i každou maličkost) podpisoval a i nejnepatrnější účetní položky poukazoval sám k výplatě, jež pak přikládány k účtům pololetním jako doklady.

Šestnácté století, které značí vůbec veliký převrat v dějinách hospodaření šlechtického v Čechách, bezpochyby následkem nové hospodářské a kulturní situace všeevropské, ba světové,[1]) má teď daleko větší požadavky, než dříve, a ukazuje potřebu nových důchodů šlechtických. Dosavadní censuální příjmy z poddaných nestačí; zůstává však ještě stále mnoho půdy nevzdělané, pastviny.

A tak nastává teď v době míru i doba širokého a systematicky organisovaného hospodaření [2]) extensivního; tedy již vyšší

---

missím, veřejným i soukromým. Byli to vlastně úředníci a ministeriálové, klienti rožmberští, nižší šlechta, která stála ve službách páně a naplňovala jeho četný dvůr, komonstvo i družinu.

[1]) Humanism, renaissance a objevení Ameriky.

[2]) Cílem toho bylo zvýšení důchodů panských. Na ukázku uvádíme toto: K dosavadním platům z půdy a j. přistoupily teď nové, neobvyklé a tím citelné, totiž z držení krav a z dobytka vůbec. Poddaní to těžce nesli a raději se z takového platu na vždy nějakou summou vykupovali. (Na př. na Vimpersku a pod.) Byl to právě návrh Krčínův. A tentýž také poradil (již Vilémovi z R.), aby poddaným udělováno bylo více odúmrtí, t. j. práv volného a neobmezeného dědění poddaných mezi sebou a to i v případě úmrtí — arci opět za jistý plat a výkupné jednou pro vždy. Návrh ten uvítán byl od pána i od poddaných, neboť v celku získaly obě strany: důchody panské, které brány v celku ze všeho, tím, že regulovány a že poddaní se rádi a mnoho vykupovali z odúmrtí a to bez překážky a Vilém i Petr Vok, vedouce nádherný dvůr, potřebovali mnoho peněz; poddaní se pak na druhé straně zbavili obtížného a nenáviděného břemene. Za to případů úplného propuštění z poddanství vidíme málo. V celku lze říci asi toto: Poddaní měli i tehdy jistou volnost, a to hospodářskou. Nahoře byla k nim též blahovůle a vůbec cit; aspoň za posledních dob p. Petra Voka, když stál tu bezdětek na prahu smrti. Za to Krčín, který byl sice bystrý, důvtipný a energický hospodář, své doby proslulý, byl na poddané až příslovečně ukrutný. A proto si taktéž zahospodařil jako Homút. — Za důkaz příznivého našeho líčení 15. a 16. století slouží faktum, že na př. velká část kultury bažinatého a nehostinného druhdy Třeboňska náleží právě věku 15. a 16.; zejména stavby velikých rybníků a vznik

stupeň. Šlechta staví četné nové stoky a rybníky na místech dosud neúrodných, odvodňuje i zavodňuje a podporuje všemožně dobývání kovů v horách. Zřizuje rozsáhlé mlýny a pily, pivovary, cihelny, sklárny, štěpnice,[1]) ovčíny i nové veliké dvory a kupuje nový dobytek, jehož má hojnost, a zvláště ovcí. Ba všímá si — arci málo — též lesů, nových jich kultur, a prodává i plaví dříví do Prahy atd. po českých řekách, svým městům pak uděluje rozsáhlé obchodní i průmyslové privileje a svobody. Šlechta přejímá tudy, ať tak díme moderně, část půdy, jejížto vzdělávání bylo dosud za jistý roční plat přenecháváno poddaným, teď do svých rukou, t. j. do vlastní regie. Vidíme takto, že byl tehdy čilý život hospodářský v Čechách i jakýs blahobyt, a s tím i luxus a potřeby umělecké. A vidíme tu dále nejen prvky, ale v podstatě totéž, co nám poskytuje v tomto oboru 17. a 18. věk — skoro až do r. 1848.

I lze tu dobře říci, že dvě ta století v šlechtickém hospodaření v Čechách málo změnila a málo přičinila nového; leda že přibylo pedanterie a psaní i formálnosti a místo češtiny zaujala němčina. Základy však, t. j. věc i způsob zůstaly tytéž jako dříve; a doba nová na nich jen trochu pokračuje.

Hledíme-li zpět k 16. století a k úředníkům šlechtickým, můžeme říci, že měli se, jak uvidíme z případu Březanova, zvláště dobře u Rožmberků. Arci nestačilo nyní, aby byli to jen vojáci jako dříve; musili teď míti též vzdělání administrativní, účetní a hospodářské. Všelicí malí šlechticové bezzemkové, jichž v 16. věku přibývalo v tom poměru, jako přibývalo i v zemi ohromných latifundií (a to několika jen málo pánům) — původ to pozdějších latifundií a nerovnoměrnosti — rádi vstupovali k Rožmberkům do služeb, k velkému pánovi s velkými příjmy, s jistým postavením a postupem.

Co se dotýče administrace, vidíme, že již tehdy úřady pa-

i velmi důmyslně promyšlené „Zlaté Stoky". Rybníky byly zajisté nejúčelnějším zužitkováním tamější bažinaté a kaprům tak příznivé půdy; patrný to důkaz vysokého hospodářského bystrozraku. A obdiv diváka stoupá, pozoruje-li ty četné i smělé vodní stavby, které tu prováděli před více než 300 lety naši předkové bez techniky a cizí pomoci. — A jiný konečně doklad opravných snah hospodářských u Rožmberků nalézti lze v povznesení Volar, což neznačí nic jiného, než pokus o přenesení alpského způsobu chovu dobytka na půdu šumavskou za příčinou jeho zvelebení v Čechách.

[1]) Zvláště kolem Prachatic.

trimoniální měly také svou registraturu a to velkou i příruční; každý akt dostal vzadu své visum i vyřízení, svůj regest i signaturu. Zároveň s tím pečlivě veden protokol; jako teď. Doklady jsou četné.

Konečně vedle ústřední kanceláře, jež právě stála v čele administrace, byla v Krumlově (a po té v Třeboni) také centrální nebo dvorní účtárna („puchalterie") atd.

Takové bylo tedy prostředí, v němž se ocitl Březan.

K těmto starým odborům přibyl za p. Petra Voka ústav nový a posud tu neznámý. Brzy se pozorovalo, že humanisticky vzdělaný Březan hodí se i k něčemu jinému. A tak již r. 1596 povolán k správě knihovny a rodinného archivu, čím stal se z podřízeného dosud téměř neodvislý a jen pánu zodpovědný úředník. Tím značně stouplo jeho postavení, jakož i plat; měltě nyní mimo stravu, byt a šaty ročně víc o 30 kop — tedy na rok 50 kop grošů. Mimo to přidělen mu také pomahač — pachole.

Tímto způsobem zužitkovány zajisté schopnosti a vědomosti Březanovy co nejlépe a na pravém místě.

Jaký účel mělo toto spořádání archivu?

Stalo [1]) se to jednak pro zlepšení agendy, aby se ku př. vědělo, jaké poměry byly všudy na panstvích, jsou i čím doloženy, tedy z důvodů administrativních; pak pro uchování privilejí a památek rodinných. A k tomu patřila ovšem i známost rodokmenu; tedy již úloha historická.

Mimo to měl Březan jako vyučený stilista a filolog též psáti pánu texty latinské, české i německé a překládati jako dobrý Čech do češtiny. Konečně mu uloženo, až archiv uspořádá a bude věděti, co v něm je, aby sepsal kroniku domu a při tom dějiny země; měl si tudy zároveň všímati genealogií i jiných rodů šlechtických. A úkolu tomu rozsáhlému i všestrannému Březan též náležitě vyhověl.

Z toho všeho je patrno, že postavení jeho bylo mezi ostatními úředníky (často původu šlechtického) dosti čestné. Stoupal jeho vliv i plat; dostávaltě již od r. 1607 ročně 90 kop vedle

[1]) Tento nový úřad nebyl arci utvořen jen z důvodů hořejších; vedly k tomu i jiné pohnutky rázu vysoce praktického. Především pak pře pana Petra Voka se Švamberky o nároky jejich (od r. 1599) na dědictví možné po jeho smrti, pročež Březan vyhledával potřebné listiny, aby se prokázalo důkladně, kteří jsou vlastně příbuzní jeho rodu a kteří i nejvíce zasloužilí a budoucího dědictví nejvíce hodní.

ostatního, což bylo in natura. Zároveň přidělen mu referát o udělování stipendií při koleji jezuitské v Krumlově.

Ohledně knihovny měl plnou moc kupovati knihy nové. A tak se k němu obraceli četní němečtí, italští i holandští atd. agenti s nabídkami rukopisů a knih. (Stopy v archivě Třeboňském.) Konečné obstarával též všeliké komise důležitější a spisoval i různé inventáře (zvláště věcí uměleckých).

Postavení jeho stouplo zejména za posledních let života p. Petra Voka; vedlo k tomu jednak jich společné náboženské vyznání — oba byli Čeští Bratří — jednak pozoruhodné výsledky historické práce Březanovy, jež také v očích páně rozhodly otázku rožmberského dědictví. Březan stal se takto p. Petru Vokovi referentem a tajemníkem, ať tak díme, ve věcech kulturních a stál k němu v poměru rádce a důvěrníka. Korrespondenci a styky jeho s bratrským knězem, Matějem Cyrem, udržoval právě Březan; styky ty trvaly a Petr Vok si jich přál, byly však tajné či jen velmi nesmělé — vzhledem ke dvoru a jiným ještě faktorům, jak dokazují listy dosud zachované.

Politikou se za to Březan vůbec nezabýval; vždyť ani důležitým etappám v církevních dějinách českých, jako byl ku př. sněm r. 1575 a pak patent cís. Rudolfa II. z r. 1609, nevěnuje ani nejmenší pozornosti, ač byl jim blízek nebo dokonce současníkem.

A jen z této jeho politické netečnosti lze si vysvětliti, proč ví a mluví tak málo o četných a důležitých politických jednáních p. Petra Voka s německými protestanty a j.

Březan, jak praveno, byl dosti zámožný; jednak již z domova, jednak i jeho postavení bylo dosti výnosné a osobní potřeby malé: stravu a byt měl u pána, u předního stolu, a na šaty měl 30 kop ročně. Více nepotřeboval. Není tudíž divu, že tak půjčil i pánovi (r. 1608) 900 kop (ročního úroku 45 kop), r. 1611 přispěl pak k daru p. Petra Voka per 100.000 pro cís. Rudolfa II. na lid pasovský půjčkou 600 kop grošů.

Za to pán ho miloval a nezapomenul naň ani při poslední vůli, odkázav mu 700 kop gr. míš. Než i u svého nového chlebodárce (od r. 1612, 5. ledna těšil se Březan z veliké přízně; Švamberkové dobře věděli, že za příznivý výsledek svého sporu o dědictví rožmberské děkovali hlavně Březanovi a archivu. Následkem toho postavení jeho zůstalo stejně vynikající jako dříve. Příznivci jeho ukázali mu svou lásku i tím, že mu vymohli

u jeho pánů (ze Šternberka) propuštění z poddanství. A k tomu r. 1617 odpustil mu Štěpán ze Šternberka odúmrť na dvoře u mlýna březenského, který byl zdědil Březan nedávno po svých zemřelých příbuzných — sirotcích; mlýn si však jeho bývalý pán ponechal.

Na těchto datech přestávají vědomosti naše o životě Březanově.

Ani datum jeho smrti není známo; poslední stopa jeho práce v archivu vztahuje se k roku 1618, 11. října (genealogie Šliků). Pak mizí [1]) úplně. Vyskytuje se ovšem brzy po té zpráva Balbínova [2]) o něm (v Boh. docta), ale ta je vlastně celá změtena, jak dobře ukázal Mareš v Č. Č. M. (l. c.), a je jen důkazem, jak té doby (v Třeboni i jinde) rychle tradice mizely a jak se brzy stávaly nespolehlivými. Skutečných pamětníků a současných svědků rychle ubývalo; příčinou toho byla jednak válka, jednak náboženské rozdíly a v Třeboni zvláště mor r. 1640.

Jedno jest však při této věci zajímavé.

Srovnáme-li totiž zprávu Balbínovu se skutečným, historicky doloženým životopisem Březanovým, vysvítá z toho, že hlavní jeho momenty jsou zachovány konečně i v tradici Balbínově: Březan znalec rožmberských dějin, archivář a původce Historie domu rožmberského. Je změten toliko pořad časový a souvislost příčinná: Březan před r. 1620 pořádal archiv a sepsal ty dějiny a nikoli po r. 1620.

Něco je tedy v té tradici přece správno, a něco je pak kombinace, přidáno a smyšlénka.

Zdali všecko? Vizme dále.

Březan nám mizí jako mnoho jiných dobrých lidí našich za té doby ve víru tehdejších náboženských a politických rejů; po 11. říjnu r. 1618 není po něm stopy pražádné. Zda vystě-

---

[1]) Mizí; t. j. buď zemřel, či uprchnul. O smrti však není zpráv, k útěku pak r. 1618 nebylo příčiny. Nepíše; zůstal v Třeboni tedy až do r. 1622.

[2]) Balbini Bohem. docta, l. c.: „Audivi, cum per Trebonam iter olim facerem, a senibus, qui hominem noverant, peccasse, nescio quid (praevaricationem et conflctas literas pro familia Schwambergica, quasi eam haeredem Rosensium ex pacto esse oporteret, narrabant) et capitale supplicium meruisse, sed factam ei vitae gratiam“ etc. Za trest prý mu však uloženo jen doživotní vězení, poněvadž znal právě tak dobře archiv rožmberský a měl takořka v malíčku: i měl jej spořádati a při tom sepsati historii rožmberskou, což se i stalo. A Balbín dokládá, že tudy měl Březan prý stejný osud jako Paulus Diaconus atd.

hoval se jako jiní a kdy? Či zemřel ihned po 11. říjnu, kdy a kde? V Třeboni, mezi r. 1618 (11. října) až 1622 (5. března), datum to druhého dobývání a vzdání se Třeboně Baltazarovi de Marradas? Zpráv o tom není. Ovšem je z té doby v Třeboni vůbec velmi málo zachováno; nebylot klidného času ku psaní a snad i něco ztraceno a zničeno.

A tak se uchylujeme ku pravděpodobným hypothésám a probereme jednotlivé případy.

Víme, že do vzdání se Třeboně zůstala i vdova po Petrovi ze Švamberka s dětmi v Třeboni; toho dne (5. března) opustila zámek i město v průvodu stavovských vojáků Mansfeldovských a uprchla za hranice. Rakev její však nalezena nedávno v Elblaku (Elbing); tam tedy zemřela (kdy?).

Je to pro našeho Březana jakýs pevný bod.

Můžeme za to dobře míti, že Březan své hořem sklíčené paní a vdovy zajisté ani potom neopustil a že zůstal při ní i v neštěstí; nebyltě bázlivec ani bez citu, měl hotové peníze a byl oddán Švamberkům. V jejím průvodu vyšel 5. března r. 1622 z Třeboně a přidržel se jí i dále.

Byl by tedy zemřel poblíže kdes na pouti své paní.[1]) Anebo byl by zůstal v Třeboni i dál při svém archivu a knihovně, aby jich chránil? A že by snad tudy byl upadnul do zajetí, vězení a tam nějak zemřel, jak dí Balbín? K tomu ukazuje pravděpodobnost nejméně; i tradice mlčí. Souvisí to však s jiným. Balbín mluví totiž dále o jakés vině a potrestání Březanově; že prý falšoval listiny rožmberské ve prospěch Švamberků.

Co je na tom pravdy? (Pokračování.)

---

[1]) „Rosa Trebon“ poznamenává, že uprchla z Třeboně do Hollandska. — Není pochybnosti, že bylo by záslužné pro dějiny naší emigrace, kdyby se prohlédly důkladně libri defunctorum v Sasku, Bavorsku a jinde.

Německá a dánská kultura

III.

My Dánové nemůžeme se spokojiti, odmítnuvše mínění, že by naše kultura byla jen vedlejším sluncem německé. My tvrdíme, že jsou obory, kde má převahu nad německou a to právě obory takové, které mají význam co se Severošlesvičanů týče, a které působí na ně přítažlivě.

Naše rolnictví, naše mlékařství stojí rozhodně nad německým, snad nad oním všech ostatních národů. To je pak prostě barbarství, překážeti našim krajanům jižně Kongeaa, aby nenavštěvovali dánských škol rolnických.

Ale kultura našeho rolnictva je vůbec mnohem vyšší než německého. Teprv v těchto dnech pomýšlí se v německé říši na čistě akademické uvažování, je-li výhodno šířiti vzdělání universitní do dalších kruhů dle vzoru anglického. Ale přes celou naši zemi ode dávných časů roztroušeny jsou vysoké školy lidové, které vyhledávají též mladí muži a ženy z dánského Šlesviku. Již před 55 lety (1844) založena byla první höjskole na severošlesvické půdě. Od těch dob bylo během půl sta let zřízeno neméně než 146 höjskol pro žáky obou pohlaví, z nichž osmdesát a několik existuje podnes. Německo nemá nic podobného a nikdy nemělo nic toho druhu.

Také kultura našich dánských studentů je vyšší než německých. S oprávněnou hrdostí může Dán naproti Němci vytknouti nejen užitečnost, nýbrž též symbolický v kulturním ohledu význam známých zařízení dánského Studentersamfund: bezplatné vyučování dělníků a dělnic, bezplatná právní pomoc pro nemajetné, vydávání brožur k šíření osvěty lidu, provádění po museích hlavního města atd., zařízení, jakých nezaložili studenti žádné jiné země, anebo jistě jen založili napodobíce to, co v Dánsku bylo poprvé uskutečněno.

Svědectví pro silnou a neobyčejnou snahu po vzdělání v širokých vrstvách v Dánsku a na severu vůbec je na příklad znamenitý počet předplatitelů, které nalezl podnik čistě populárně vědeckého rázu jako Frem. Mohl by v Německu mezi obyvatelstvem dvoumilionovým časopis, který přináší jen látku druhu vědeckého s přídavkem básníků pouze klassických, nalézti 80.000 abonentů za rok? Pochybnost je snad dovolena. A přejdeme-li od otázky po rozšíření čistě elementární kultury k otázce po intensitě jemné kultury, pak vidíme, že za posledního lidského věku Dánsko na př. vypěstilo původní a významnou školu malířskou, která nestojí za německou, dle mínění jednotlivců stojí nad ní, ale na každý způsob může se měřiti s ní. Kde má Německo stejnověké malíře, kteří předčí malíře Kröger, Zahrtmann, Viggo Johansen, Ancher, Hammershöj, Joachim Skovgaard, nebo malířky s koloristickým nadáním jako Anna Ancherová a básnickou původností jak Agnes Slott-Möllerová?

Moderní krásná literatura dánská nestojí též nikterak za německou; stojí nejen poměrně, béře-li se ohled na maličkost země, mnohem výše, ale i absolutně stojí stejně vysoko. Německo nemá lyrika, který by jen vzdáleně se mohl rovnati Holgeru Drachmannovi, co do plodnosti, čerstvosti a libozvuku. Jediný, na kterého bychom mohli mysleti, je Detlev von Liliencron, který tu a tam má asi trošku stejnosti s Drachmannem; ale on, jak každý nestranný musí přiznati, nemůže nikterak býti vzat v úvahu. A žádný mladší německý prosaik nevyvinul v našich dnech tak osobitý a vybraný sloh jako první moderní spisovatel dánský, J. P. Jacobsen, který, což sluší dobře pamatovati, neučil se od Německa, nýbrž — jak Němci sami první jsou ochotni přiznati — silně působil na nejmladší spisovatelské pokolení Německa.

IV.

K tomu přistupuje — držíme-li se chvíli světa knih — že literatura Dánska nedá se odloučiti od norské. Ač politické spojení mezi Dánskem a Norskem bylo r. 1814 zrušeno, literární trvá ještě. Ani silný vývin norských zvláštností jazykových po r. 1814, ani pokusy založiti literaturu v landsmaalu, nemohly roztrhnouti silné svazky, které spojují norský a dánský život du-

ševní. Nepřetržité vzájemné působení děje se podnes, dokonce živěji a plodněji, než když Dánsko-Norsko tvořilo jednu říši.

Norské veličiny jsou nepochopitelny bez dánských. Björnstjerne Björnson, který nejdříve ze všech Norů byl ctěn v Německu, nedá se vůbec pochopiti, neznáte-li jeho prvního dánského mistra Grundtviga; ve svém pozdějším vývinu byl tknut Kierkegaardem jakožto psychologem. Henrik Ibsen, kterého Němci v posledních letech tak vášnivě si přisvojili, je v ohledu formálním jako mladý začátečník pod vlivem Oehlenschlägerovým a má v některých ze svých nejskvělejších děl mladistvých a mužných jako „Brand“ a „Nepřítel lidu“ svůj fond ideový společný s předchůdcem Sorem Kierkegaard, kterého Němci teprve odkryli dávno po smrti jeho a jehož německá vzdělanost ještě vůbec si nepřivlastnila, třeba že je v severním Německu ctěn od malé, většinou theologické obce. Jonas Lie a Kielland byli záhy těsně spjati s Dánskem. Později v našich dnech jak J. P. Jacobsen tak Drachmann měl dokazatelný vliv na nejnovější norské básnictví.

Ale Dánsko-Norsko nedá se opět duševně odloučiti od Švedska-Finska. Největší básník Švédska v 18. století Carl Michael Bellman v první polovici tohoto století působil na dánskou literaturu silněji než někdy působil na švedskou. Němci znají ze starších mimo Bellmana Tegnéra, kterého opět a opět přeložili. Ale Tegnér nedá se historicky odloučiti od Oehlenschlägera, v jehož šel stopě a jehož přednost ostatně s tak šlechetným sebezapřením uznal. Největší básník švedský v našich dnech Carl Snoilsky vychází od velkého dánského lyrika Christian Winther· Mladší básníci Finska, Karl Tavaststjerna a Johani Aho mají základy hluboko ve všeskandinavské kultuře. Mladší spisovatelská četa Švedska, August Strindberg, Gustaf af Geijerstam, Werner v. Heidenstam, Oscar Levertin, Per Hallström učili se původně od Norů i Dánů.

Před 40 lety napsalo se zde v Dánsku: Tak daleko jsme dospěli, že na nebi básnictví vidíme svítiti Holberga, Bellmana, Oehlenschlägera, Runeberga na severu jako souhvězdí. My nyní žijící můžeme dodati, že pro nás má toto souhvězdí ještě mnoho hvězd prvního a druhého stupně: Ewald a Wergeland, Heiberg a Welhaven, Grundtvig a Björnson, Kierkegaard a Ibsen, Almquist a Strindberg, Winther a Snoilsky, Jacobsen a Drachmann.

Němci jsou příliš poctiví, aby chtěli popírati, že je to v posledních desetiletích literatura severu, která — zvláště asi muži

jako Ibsen, Jacobsen, Strindberg, Garborg — německé mysli rozvlnila a tím zanechala stopy v německých spisech druhu velmi rozličného, kdežto obráceně vliv německé krásné literatury na severskou je dosud malý nebo lépe řečeno pražádný. (Jediný Němec, jehož vliv se dá dokázati, není žádný básník; je to myslitel Nietzsche, který očividně po jistou dobu učinil hluboký dojem na Strindberga a Ellen Keyovou ve Švédsku, Hamsuna v Norsku, ale v Dánsku neměl dokázatelného vlivu.) Německý svět čtenářský nemůže tu bez nespravedlnosti přehlednouti, jakou účast má Dánsko na obnovení, které se dělo v duševní míze životní Německa.

Ale je-li tomu tak, je to důstojno, ba je to možná, užitím bídné fysické moci, surovým vyháněným a ještě surovějším olupováním o právo rodičů chtít zničit přítažlivost, kterou taková kultura v malé zemi má pro ty, kteří svým jazykem a svými historickými vzpomínkami cítí se k ní taženi, ačkoli i německá tolik objemnější kultura jest jím otevřena, a kteří přece ani neurážejí tuto poslední ani se jí nevzdávají, protože instinktivně jsou vábeni první?

V.

Mají se prý trestati Dánové za své nepřátelské smýšlení proti Němcům. Německé noviny jsou plny falešných vylíčení této dánské nenávisti národní. V době, kdy pruská násilná zřízení v Šlesviku byla zahájena, nebylo žádné národní nenávisti proti Němcům v Dánsku. Četní Němci, kteří jsou zde usazeni, v silných výrazech to dosvědčili. Těch mnoho Němců, kteří rok co rok navštěvují zemi a zvláště Kodaň s okolím, mohou dosvědčiti, jakého přijetí došli zde a jak jim přišli zde vstříc. Většina jejich vyslovila svou spokojenost s pobytem a zdvořilostí, s kterou se setkali jakožto jednotlivci, třeba pochopili snad, že dle povahy věci Němci jakožto Němci nebyli nejpopulárnějšími cizinci v Dánsku.

Jestli je to urazilo nebo zdálo se neodůvodněno, lze k tomu jen říci, že Němci jsou v tomto bodu podivní. Nejdříve prachem a olovem dobyli dvou pětin říše, zničili její postavení jakožto státu evropského, vrhli ji, krvácející z tisíců ran, zpět do politické bezvýznamnosti, odloučili kmenové příbuzné a s vynaložením nemalé vynalézavosti a malichernou trýznivostí týrali svévolně přivtělené — a tu chtí ke všemu ještě býti milováni. V létě 1864 byla v Dánsku sotva rodina, které válka nepůsobila ztráty. V jednom

domě postrádali otce, v druhém syna. Žena tu stála oloupena o muže nebo milence nebo dítě. Z mladých lidí jeden ztratil bratra, druhý přítele nebo kamaráda. Nikdo nebyl úplně ušetřen. A vítěz zdá se si myslil, že ještě než rány budou zahojeny nebo ztráty zapomenuty, nebudou se mu jen podivovati, nýbrž nad to i milovati ho. Nebo lépe: záhy mluví se v německých listech, jakoby to bylo povinností cítit lásku k Německu; brzo zase nestojí o lásku a zanotují si starou: ať nenávidí, jen když se bojí (Oderint, dum metuant!), heslo, které lépe se hodilo do úst pohanského císaře římského, než křesťanského mocnáře, který navrátiv se právě s hory Olivetské má evangelium lásky na jazyku — heslo, konečně, které nenažene ani dánským Šlesvičanům ani Dánům v království žádného strachu.

Avšak ačkoli, jak řečeno, Němci po válce s Dánskem nemohli nijak žádati, aby zde byli milováni, stalo se nedlouho po válce to podivuhodné a rozumné, že samo pokolení, které zažilo truchlivou katastrofu a vidělo všechny národní naděje sežaty jakoby jednou ranou kosy, nahlédlo nebezpečenství v tom, přerušiti mírný a duševní styk s Německem, a vzdor zneuznání, které bylo nevyhnutelným následkem, snažili se stavěti novou německou říši ve světlo co nejpříznivější, z ryzího vlastenectví, ze strachu, aby neviděli dánský národ omezeným a duševně zakrnělým neplodnou nenávistí. Zase a zase vynikající osobnosti z této generace vyrovnávali nedorozumění, jakoby Německo zásadně a trvale bylo nepřítelem Dánska. Měli národní šovinism proti sobě. Ale utvořila se přece ponenáhlu skupina politiků a spisovatelů, již vzali odium na sebe, že byli považováni za Poloněmce, a s risikem, že nikdy již později nezískají zpět popularitu, kterou s dobrým rozmyslem dali v šanc, po desítiletí mluvili smířlivě o Německu, varovali obyvatelstvo před myšlenkou, mocí dobýti Šlesviku zpět a neunavně hlásali, že musíme studovati Německo, rozuměti mu, ceniti je spravedlivě, viděti jeho velké muže, také ty, kteří nám činili nejvíce zlého, s historického stanoviska atd. Připomínali Dánům také, že Německo mělo muže nejvyššího řádu, že národ vzdělá se dle svých nejvznešenějších mužů, tak že není nemožno, abychom se dostali k srozumění s národem, který vytvořil takové veličiny.

Pokus zdál se zdařiti se. Nenávist a hněv počaly se zapomínati, klidná lidskost nastoupila na jejich místo, jak vzrůstalo nové pokolení, pro které to, co starší zažilo a prožilo, bylo jen

něco historického. A tu — tu dává pruská vláda mluvčím německé humanity na severu takové dementi. Pěst do obličeje jest její jediná podpora.

Hned, když před několika lety vzdor dovolení před tím od majitele divadla v Haderslev vymoženého, bylo zakázáno personálu královského divadla, provésti několik nevinných starých vaudevillů v městech šlesvických, ba bylo hercům i zabráněno přenocovati v hotelu, byl vzbuzen prudký hněv v Dánsku oproti malicherné této vládě policejní, která vzala za záminku nebezpečí pro mír a klid, které prý Německu hrozily ze scenického představení dánského.

Ale vždyť to nebylo nic proti nejnovějšímu, jež ostatně v Šlesviku bude působiti jen povzbuzujíc na sebevědomí a vědomí národní, a v Dánsku mezi jiným bude míti ten následek, že ti, kdo dosud pokoušeli se, aby umožnili lepší porozumění mezi Dány a Němci, vzdají se všeho, složí úřad, který na se vzali a bez zbytečných slov postaví se na stranu potlačených a týraných.

Dánové mohou a musí vpraviti se do toho, že silnější národ zase a zase způsobí slabšímu taková pokoření, jakých by sám nikdy nesnesl od žádné moci jiné. Ale jednoho nemohou. Nemohou nepracovati seč jsou pro zachování svého jazyku a své kultury v šlesvických krajích, které po tisíciletí byly dánské a jsou tím dosud. Byli by bídáci, kdyby mohli. Nebyl s dánské strany učiněn a nemůže býti činěn žádný pokus politicky dobýti zpět ztracené. Nebyla spůsobena a nemůže býti spůsobena žádná agitace politická, aby se pobouřili Šlesvičané proti stavu, který nepřízní osudu stal se jednou zákonným pro ně. Ale spolek srdcí a myslí ani velmoc jako německá říše nedovede zrušiti.

Jak nejistým cítí se pruské panství vzdor své obrněné pěsti v severním Šlesviku! Strachuje se všeho. Netroufá si nechati dánské herce provést starý vaudeville z r. 1830. Bojí se bouře potlesku, která by vypukla, jakmile by první, lhostejné, ale dánské řeči zněly s jeviště. Musí zapověděti dánskému řečníku míti jakoukoli přednášku na šlesvické půdě. On nesmí ani mluviti o literatuře, ba ani o literatuře německé, ani o Goethovi. Neboť nemůže se nikdy věděti — nemůže se věděti, nechopili-li by se posluchači vzdor politicky zcela indifferentní, ke všemu ještě německonárodní látce, příležitosti tleskati řečníku z Dánska. A toho nesmí býti pro samo nebe. Na tak slabých hliněných nohách stojí v Šlesviku pruský kolos, že nesnese tleskotu po dánské

přednášce o Goethovi. Tím méně snáší dánských čítánek a dánských zpěvníků v rukou drobných dětí, nebo dánských barev na dámských šatech nebo na domě; dánských zpěvů nesnese ani při zavřených dveřích. K čemu jsou četníci, nemají-li vésti vojnu s barvami a zpěvy!

Tak málo bezpečným tedy Prusko vyzbrojené všemi prostředky moci, cítí se tím, že německá moc, německé bohatství, německá sláva válečná, německá věda a umění nebo půlstamilionové massy německé mají větší přítažlivost na Šlesvičany než bezmocný stát miniaturní, který má jméno Dánsko. Prusko oproti dánským Šlesvičanům je s to pokoušeti, lákati a odměňovati na jedné straně, pronásledovati a trestati na druhé. A přece je nejisto, přece mu zde selhává a bude stále více, vyvine-li se dánský národ, jak jeho nejlepší synové si toho přejí, v národ svobodný se všemi ctnostmi svobodného národu, z nichž nejnádhernější jest svobodomyslnost, která v ošklivosti a opovržení má vlastenčení, libovůli policejní, uniformitu, duch poddanskosti.

Prusko je strašný sok pro kteroukoli moc, nejvíce pro zcela malou, třeba se jedná jen o mírné závodění o srdce a myšlenky dobytého obyvatelstva. Dánsko nikdy nemůže se Prusku rovnati co do lesku a nádhery, jak tu stojí v brnění a plátech s pozlacenou helmicí na hlavě.

Kdyby tak Severošlesvičané blouznili o tom dostati svou trochu podílu na hrůzonosné moci Pruska, byli by záhy zapomněli dánský jazyk mateřský a tu malou zemi, kde se může jím svobodně mluvit a učit. Ale silněji než všechna moc vábí je vůčihledě svobodomyslnost, která dopřává jednotlivci právo, vyvinouti se samostatně, pocit rovnosti, jenž setřásl duch kastovní, který ještě se honosí jinde, kultura, která jsouc sebe skromnější, přece zároveň sahá dolů do nejhlubších vrstev lidových a tak vysoko na horu, že humanisovala politický základní názor. Nemůže nedělati dojmu bezpečně trvalého v Šlesviku, že vzdor všem nedokonalostem Dánska myšlenka jako ta: vypověděti cizince, aby tím byl poškozován domorodec, nebo z politických důvodů zbavovati otce nebo matku práva nad dětmi jejich — jeví se jako něco nemyslitelného, něco, co leží tak hluboko pod celou duševní úrovní národu, že bychom uvnitř hranic země nemohli si mysliti nikoho něčemu podobnému vydaného. A tak jest dosavadní výsledek, že pruské panství v Šlesviku, které si toho neváží, aby bylo milováno, ani neimponuje. Naopak! *Georg Brandes.*

F. M. Dostojevského řeč o Puškinovi,

proslovená 8. června 1880 ve shromáždění „Společnosti přátel ruské literatury".

Puškin jest zjevem nadobyčejným a snad jediným zjevem ruského ducha, pověděl Gogol. Dodávám od sebe: a zjevem prorockým. Ano, v jeho objevení obsaženo jest pro nás všechny, Rusy, cosi bez odporu prorockého. Puškin právě přichází na samém začátku pravidelného sebepoznání, které sotva se počalo a narodilo v naší společnosti po celém století od reformy Petrovské, a objevení jeho mocně přispívá k osvícení temné naší dráhy novým směrodatným světlem. V tomto smyslu Puškin jest proroctvím a ukázáním. Rozděluji činnost našeho velikého básníka na trojí období. Nemluvím teď jako literární kritik: dotýkaje se tvůrčí činnosti Puškinovy, chci jen objasniti svou myšlenku o jeho prorockém pro nás významu a co tím slovem rozumím. Poznamenávám však mimochodem, že období činnosti Puškinovy nemají, zdá se mně, přesných mezi sebou hranic. Počátek „Oněgina" na příklad přináleží, po mém mínění, ještě do prvního období činnosti básníkovy, ale ukončen je „Oněgin" v období druhém, kdy Puškin nalezl již své ideály v rodné půdě, pojal a zamiloval si je naprosto svou milující a prozíravou duší. Ujalo se také rčení, že v prvním období své činnosti Puškin napodoboval evropské básníky Parnyho, Andréa Chéniera a jiné, zvláště Byrona. Ano, není pochyby, že básníci evropští měli veliký vliv na rozvoj jeho genia a že také udrželi vliv tento po celý jeho život. Nicméně ani nejprvnější básně Puškinovy nebyly jen pouhým napodobením, protože i v nich již projevila se nadobyčejná samostatnost jeho genia. V napodobeninách nikdy se nemůže jeviti taková samostatnost utrpení a taková hloubka sebepoznání, jaké projevil Puškin na příklad v „Cikánech" — básni, kterou já kladu naskrze ještě do prvního období jeho tvůrčí činnosti. Nemluvím již ani o tvůrčí síle a prudkosti, které by se nejevilo tolik, kdyby on byl pouze napodoboval. V typu Aleka, hrdiny básně „Cikáni", proslovuje se již silná a hluboká, naprosto ruská myšlenka, vy-

jádřená potom v tak harmonické ucelenosti v „Oněginu", kde téměř týž Aleko objevuje se ne již ve fantastickém světle, nýbrž ve formě čitelně realné a pochopitelné. V Alekovi Puškin již nalezl a geniálně vystihl toho nešťastného poběhlíka v rodné zemi, toho historického ruského trpitele, jenž se historicky tak nutně vyskytl v naší od národa odtržené společnosti. Nalezl jej ostatně on sám, nikoliv jen u Byrona. Typ tento jest pravdivý a zachycen byl naprosto věrně, typ trvalý a již dávno u nás, v naší ruské zemi, usedlý. Tito ruští bezkrbí poběhlíci pokračují až podnes ve svém poběhlictví a ještě dlouho, zdá se, nevymizejí. A nechodí-li za našich dob již do cikánských táborů hledat u cikánů v jejich divokém, svérázném živobytí svých světových ideálů a uspokojení v lůně přírody od zmateného a neslušného života naší ruské — intelligentní společnosti, tož za to stejně vrhají se v náruč socialismu, kterého za Aleka ještě nebylo, přecházejí s novou vírou na jiné pole a pracují na něm horlivě, věříce jako Aleko, že dosáhnou ve svém fantastickém počínání svých cílů a štěstí nejen pro sebe samy, nýbrž i pro celý svět. Neboť ruskému poběhlíku je nezbytně potřebí zejména všesvětného štěstí, aby se upokojil: laciněji se nesmíří — ostatně posud jde jen o theorii. Toť pořád týž ruský člověk, jenže v různou dobu se objevivší. Člověk tento, opakuji, zrodil se právě na počátku druhého století po veliké Petrovské reformě, v naší intelligentní společnosti, odtržené od národa, od národní síly. Pravda, ohromná většina intelligentních Rusů i tenkrát, za Puškina, jakož i nyní, za naší doby, sloužili a slouží klidně jako úředníci, ve státní službě aneb při železných drahách a v bankách, aneb prostě si vydělávají rozmanitými prostředky peníze, aneb dokonce i vědami se zabývají, konají přednášky — a všecko to pravidelně, lenivě a klidně, dostávajíce služné, hrajíce preferanc, nepociťujíce nejmenší náklonnosti odbíhati do cikánských táborů aneb někam jinam do míst, která více odpovídají naší době. Zhusta, zhusta pohrávají si na liberály „s odstínem evropského socialismu", kterému však dodán jakýsi ušlechtilý ráz ruský — ale vždyť všecko to jest jen otázkou času. Což tkví v tom, že jeden ještě ani nezačal se znepokojovati, kdežto druhý došel již k zavřeným dveřím a narazil o ně silně čelem. Totéž svou dobou očekává všech, neobrátí-li se na spasitelnou cestu pokojného společenství s národem. A třebas by to všech ani neočekávalo: postačí jen „vyvolení", postačí jen desetina nespokojenců, aby

i zbývající ohromné většině nebylo skrze ně popřáno pokoje. Ostatně Aleko svého bolu ještě nedovede řádně vyjádřiti: u něho všecko to jest ještě jaksi abstraktní, u něho jest jen stesk po přírodě, nářek na světskou společnost, vesměrné tužby, pláč nad ztracenou kdesi a kýmsi pravdou, které on nijak nemůže nalézti. V tom je trochu Jeana Jacquesa Rousseaua. V čem záleží ta pravda, kde a čím by se měla projeviti a kdy zejména byla ztracena, toho ovšem ani on sám nepoví, ale trpí upřímně. Fantastický a netrpělivý člověk prahne po spáse posud jen výhradně od zjevů vnějších; ale tak musí i býti: „pravda, totiž, jest kdesi mimo něj, snad někde v jiných zemích, na příklad evropských, s jejich pevným historickým zřízením, s jejich ustáleným společenským a občanským životem." A on nikdy nepochopí, že pravda jest především uvnitř jeho samého, a jak to má také pochopiti: vždyť on ve své zemi sám není svůj, jej celý věk již odučil práci, nemá kultury, rostl jako institutka v uzavřených stěnách, vykonával povinnosti podivné a nepředložené, podle toho, patřil-li k té neb oné ze čtrnácti tříd, na něž rozdělena je vzdělaná ruská společnost. On jest posud všeho všudy jen odervanou, větrem unášenou bylinkou. A on to cítí a tím trpí, a často tak krutě! Nu a což na tom, že on, přináležeje třebas k dědičné šlechtě a dokonce vládna velmi pravděpodobně nevolníky, dovolil si podle výsady svého šlechtictví maličkou fantasijku, že se dal svésti lidmi žijícími „bez zákona" a na čas jal se v cikánském táboře vodit a ukazovat Mišku? Je pochopitelno, že žena, „divá žena", podle výrazu jednoho básníka, mohla mu všeho rychleji poskytnouti naději na vyjití jeho bolu, a on s lehkovážnou, ale vášnivou vírou vrhá se k Zemfiře: „Hle, tedy, kde vyjití mé, hle, kde může býti štěstí mé, zde, na lůně přírody, daleko od světa, zde u lidí, u nichž není civilisace ani zákonů!" A co se ukazuje: při své první srážce s poměry této divoké přírody neobstojí a zbrocuje ruce své krví. Nejen pro vesměrnou harmonii, ale ani pro cikány nehodil se nešťastný blouznil a oni ho vyhánějí — bez pomsty, beze zloby, velikomyslně a prostodušně:

„Nás opusť, hrdý člověče;
jsme diví, žijem bez zákonů,
však mukou, smrtí netrescem."

Všecko to jest ovšem fantastické, ale „hrdý člověk" jest realný a trefně zachycen. Poprvé byl on u nás zachycen Puškinem, a to si dlužno zapamatovati. Právě, právě, div není bez

sebe, a zlostně mučí a popravuje za svou urážku, aneb, což je dokonce pohodlnější, vzpomenuv si, že přináleží k jedné ze čtrnácti tříd, sám, možná, zaúpí (neboť i to se stávalo) k zákonu mučícímu a smrtí trestajícímu a dovolává se ho, jen aby pomstěna byla jeho osobní urážka. Nikoliv, tato geniální báseň není napodobením! Zde se již napovídá ruské řešení otázky, „proklaté otázky", podle národní víry a pravdy: „Nalezni pokoj, hrdý člověče, a především zlom svou hrdost. Pokoř se, prázdný člověče, a především pracuj na rodné nivě", toť, hle, rozřešení podle národní pravdy a národního rozumu. „Není mimo tebe pravda, nýbrž v tobě samém; nalezni sebe v sobě, podčiň sebe sobě, uchop se vlády nad sebou — a uzříš pravdu. Není tato pravda ve věcech, není mimo tebe a není někde za mořem, nýbrž především ve tvé vlastní práci nad sebou. Překonáš sebe, upokojíš sebe — a budeš svoboden, jak jsi's nikdy ani nepředstavoval, a počneš veliké dílo, i jiné svobodnými učiníš, a uzříš štěstí, neboť naplní se život tvůj a pochopíš konečně svůj národ a svatou jeho pravdu. Není u cikánů a nikde vesměrné harmonie, jsi-li ty sám první jí nehoden, zlosten a hrd, a žádáš-li života zadarmo, ani nepředpokládaje, že se musí zaň zaplatiti." Toto řešení otázky jest v básni Puškinově již silně napověděno. Ještě jasněji vyjádřeno jest v „Evgeniji Oněginu", básni již nikoliv fantastické, nýbrž čitelně realní, v níž vtělen jest přítomný život ruský s takovou tvůrčí silou a s takovou ucelenosti, jaké nebylo ani do Puškina, ba snad ani po něm.

Oněgin přijíždí z Petrohradu — na jisto z Petrohradu, to bylo v básni nad pochybnost nutno a Puškin nemohl opomenouti tak podstatného realního rysu v biografii svého hrdiny. Opakuji opětně, že to je týž Aleko, zvláště potom, když volá v bolu:

„Proč já jak Tulský přísedící
jen nejsem raněn mrtvicí?"

Avšak nyní, na začátku básně, jest on posud ještě s polovici bloudem a světským člověkem a ještě příliš málo žil, aby dospěl již k úplnému vystřízlivění v životě. Avšak již i jeho začíná navštěvovati a znepokojovati.

„Běs ušlechtilý nudy tajné."

V ústraní, v srdci svého rodiště, on, rozumí se, není u sebe, není doma. Neví, co zde dělati a cítí se jaksi i u sebe hostem. Potom později, když pobíhá v touze po rodné zemi a po zemích

cizích, on jako člověk bez odporu rozumný a bez odporu upřímný, cítí se ještě více i u cizích sobě samému cizím. Pravda, i on miluje rodnou zemi, ale nemá k ní důvěry. Ovšem slýchal také o rodných ideálech, ale nevěří jim. Věří jen v naprostou nemožnost jakékoliv práce na rodné nivě a pohlíží na ty, kteří věří v tuto možnost — a těch bylo tenkrát a je i nyní nemnoho — s tesklivým úsměškem. Lenského zabil prostě ze zádumčivosti, možná, že ze zádumčivosti nad světovým ideálem — je to příliš po našinsky, je to pravděpodobno. Taťana není taková: toť typ pevný, pevně stojící na svém základě. Ona je hlubší než Oněgin a ostatně i rozumnější. Ona již pouhým svým šlechetným instinktem tuší, kde a v čem je pravda, což také vyjádřeno na konci básně. Možná, že Puškin by byl i lépe učinil, kdyby byl nazval svou báseň jménem Taťány a nikoliv Oněgina, neboť bez odporu ona je hlavní hrdinkou básně. Toť positivný typ a nikoliv negativný, toť typ positivné krásy, toť apotheosa ruské ženy, a ji předurčil poeta k tomu, aby vyřkla myšlenku básně ve znamenité sceně posledního setkání Taťany s Oněginem. Možno dokonce říci, že takové krásy positivný typ ruské ženy téměř se již ani neopakoval v naší umělecké literatuře — vyjímajíc snad obraz Lizy ve „Šlechtickém hnízdě“ Turgeněvově. Ale manýra hleděti s vysoka způsobila, že Oněgin vůbec ani nepoznal Taťany, když se s ní setkal poprvé, v zátiší, ve skromném zjevu čisté, nevinné děvušky, která se ho hned na poprvé tolik polekala. On nedovedl postříci v ubohé dívce ucelenosti a dokonalosti a skutečně ji snad uznal za „mravní embryo“. Ona a embryo, a zejména po jejím listu k Oněginovi! Je-li kdo mravním embryem v básni, tož je jím přece on sám, Oněgin, a o tom není pochyby. Ba ovšem, že ji on vůbec nemohl poznati: což zná on duši lidskou? Toť abstraktní člověk, toť neklidný blouznílek po celý svůj život. Nepoznal ji on ani potom v Petrohradě, ve zjevu vynikající dámy, kdy podle vlastních svých slov v listu k Taťaně „postřehoval duší všechny její dokonalosti“. Než to jsou jen slova: Ona prošla v jeho životě mimo něj, jím nepoznána a neoceněna; v tom spočívá také tragédie jejich románu. Ó, kdyby tenkrát ve vesnici, při prvním setkání s ní, byl přijel tam z Anglie Childe Harold aneb třebas i sám lord Byron, a postřehnuv její plachý, skromný půvab, byl by jemu naň poukázal — ó, tu Oněgin okamžitě byl by zaražen a udiven, neboť v těch světobolnících bývá časem tolik duchov-

ního lokajství! Avšak to se nestalo, a hledatel světové harmonie, učiniv jí kázání a jednav přece jen velmi čestně, vydal se se svým světobolem a s krví na svých rukou, ve hlupáckém vzteku prolitou, na potulky po vlasti nedbaje o ni a kypě zdravím a silou, jal se volati s kletbami:

„Jsem mlád, pln síly bujaré,
co úděl můj? — jen hoře, žal!"

To pochopila Taťana. V nesmrtelných slokách románu básník ji předvedl, jak navštívila dům tohoto tak divného a pro ni ještě záhadného člověka. Nemluvím již ani o uměleckosti, nevystižné kráse a hloubce těchto slok. Hle, ona v jeho kabinetě, prohlíží jeho knihy, věci, předměty, hledí podle nich uhodnouti jeho duši, rozluštiti svou hádanku, a „mravní embryo" pozastavuje se konečně v zamyšlení, s podivným úsměvem, s předtuchou rozluštění hádanky, a rty její tiše šeptají:

„Zdaž není parodie on?"

Ano, ona musila to prošeptnouti, ona uhodla. V Petrohradě potom, po dlouhém čase, při novém jejich setkání, ona zná ho již dokonale. Abych nezapomněl, kdo řekl, že světský, přídvorný život nakažlivě se dotkl její duše a že zejména hodnost světské dámy a nové světské pojmy byly částečně příčinou, proč se zřekla Oněgina? Nikoliv, tomu tak nebylo. Nikoliv, toť táž Taňa, táž vesnická Taňa! Ona není porušena, nýbrž naopak, potlačena tím bujným petrohradským životem, nadlomena a trpí; ona nenávidí své hodnosti světské dámy, a kdo soudí o ní jinak, ten naprosto nepochopuje toho, co chtěl říci Puškin. A hle, ona pevně praví k Oněginu:

„Však jinému jsem oddána
a jemu budu vždy věrna."

Pověděla to zvláště jako ruská žena, v tom tkví její apotheosa. Ona vyslovuje pravdu básně. Ó, ani slova nepovím o jejím náboženském přesvědčení ani o tom, jak pohlíží na tajemství manželského svazku — nikoliv, toho se nedotknu. Avšak jde o to: zdaliž ona proto odepřela vdáti se za něho, přes to, že mu sama řekla: „já vás miluji", zdaliž proto, že ona „jako ruská žena" (a nikoliv jižní aneb nějaká Francouzka) je neschopna odvážného kroku, že nemá síly, aby přetrhla svá pouta, že nemá síly, aby obětovala kouzlo hodností, bohatství,

světského svého významu, officiální ctnost? Nikoliv, ruská žena je odvážná. Ruská žena půjde směle za tím, več uvěří, a ona to dokázala. Než ona je „jinému oddána a bude jemu vždy věrna". Komu to, čemu to bude věrna? Jakým to povinnostem? Zdaliž tomuto staříku generálovi, jehož ona přece nemůže milovati, protože miluje Oněgina, a za něhož se vdala jen proto, že jí „se slzami přísahy prosila máti", kdežto v uražené, poraněné její duši bylo tenkrát jen zoufalství a žádná naděje, žádný světlý paprslek? Ano, bude věrna tomuto generálovi, svému muži, počestnému člověku, jenž ji miluje, váží si jí a je na ni hrdý. Třebas ji „prosila máti", přece však ona, a žádná jiná, dala svolení, přece ona, ona sama jemu přisáhala, že mu bude počestnou ženou. Třebas se vdala za něho ze zoufalství, ale nyní je on jejím mužem a její zrada nakydá naň hanby, potupy, a ho usmrtí. A zdaliž může člověk budovati své štěstí na neštěstí jiného? Štěstí nespočívá jen v pouhých slastech lásky, nýbrž také ve vyšší harmonii ducha. Čím lze upokojiti ducha, stojí-li v pozadí nečestný, nelítostný, nelidský skutek? Má utéci jen proto, že zde jest mé štěstí? Jaké však to může býti štěstí, je-li založeno na cizím neštěstí? Prosím, myslete si, že vy sami provádíte stavbu budovy lidského osudu za tím účelem, abyste na konec učinili lidi šťastnými, dali jim konečně mír a klid. A hle, myslete si také, že k tomu je nezbytno a neodvratně nutno zničiti všeho všudy jen jedinou lidskou bytost, nedosti na tom — třebas ani tak důstojnou, s jiného hlediska i směšnou bytost, nikoliv nějakého Shakespearea, nýbrž prostě počestného staříka, muže mladé ženy, v jejíž lásku on věří slepě, ač srdce jejího vůbec nezná, váží si jí, pyšní se jí, je s ní šťasten a spokojen. A hle, jen jeho je potřebí potupiti, zneuctíti a zničiti a na slzách tohoto zneuctěného starce vystavte svou budovu. Chcete býti stavitelem takové budovy za této podmínky? Hle, otázka. A můžete-liž připustiti třebas jen na minutu myšlenku, že by lidé, pro něž jste vystavěli tuto budovu, chtěli sami od vás přijmouti takové štěstí, je-li v jeho základech podloženo utrpení, dejme tomu třebas i bytosti nicotné, ale nelítostně a nespravedlivě utrápené, a přijavše toto štěstí, zůstati na věky šťastnými? Povězte, mohla-li se jinak rozhodnouti Taťana se svou vznešenou duší, se svým srdcem, které tolik vytrpělo? Nikoliv, čistá ruská duše rozhoduje se takhle: „třebas, třebas já jediná se připravím o štěstí, třebas mé neštěstí je neskonale mocnější

než neštěstí tohoto starce, třebas konečně nikdo a nikdy, ani tento stařec, nepozná mé oběti a jí neocení, přece nechci býti šťastna, zničivši jiného!“ V tom je tragédie, která se také dokonává, a překročiti hranice nelze, již je pozdě a hle, Taťana odmítá Oněgina. Řeknou: vždyť přece i Oněgin je nešťasten: jednoho zachránila, ale druhého zničila! Dovolte, toť jiná otázka, a v básni snad nejvážnější. A propos, otázka: proč Taťana se nevdala za Oněgina, má u nás, alespoň v naší literatuře, svou zvláštní, velice charakteristickou historii a proto i já jsem si dovolil o otázce té se tolik rozhovořiti. A všeho charakterističtější je, že mravní rozluštění této otázky tak dlouho u nás podléhalo pochybnostem. Já myslím takto: kdyby se i Taťana stala svobodnou, kdyby zemřel její starý muž a ona ovdověla, tu by se ona ani tenkrát nevdala za Oněgina. Snad pochopujete celou podstatu této povahy? Vždyť ona přece vidí, co on je zač; věčný poběhlík, spatřil najednou ženu, kterou dříve pohrdl, v novém, třpytném, nedostižném ovzduší — vždyť přece v tomto ovzduší, tuším, spočívá také všechno jádro věci. Vždyť této dívčině, kterou on málem nepohrdal, klaní se nyní svět — svět, ta strašná autorita pro Oněgina přes všechny jeho nesměrné tužby — tak vida, hle, proč on se k ní vrhá oslněn! Hle, můj ideál, volá, hle, moje spasení, hle, východ mého bolu, já jsem jej přehlédl, a „štěstí bylo tak možné, tak blízké!“ A jako dříve Aleko k Zemfiře, tak i on tíhne k Taťaně, hledaje v nové podivné fantasii všechna svá rozluštění. Zdali však nevidí toho v něm Taťana, zdali ona neprohlédla ho již dávno? Vždyť ona dobře ví, že on ve skutečnosti miluje jedině svou novou fantasii, nikoliv ji, skromnou, jakou byla i dříve, Taťanu! Ona ví, že ji pokládá za cosi jiného, nikoliv za to, co jest, že ji ani nemiluje, že snad nikoho vůbec nemiluje, ba že je neschopen i někoho milovati, přes to, že tak děsně trpí. Miluje fantasii, vždyť přece také on sám je fantasií. I pojme-li ho za muže, on již zítra vystřízliví a popatří na své poblouznění s posměškem. On nemá půdy, toť bylinka unášená větrem. Taková ona naprosto není: ona i v zoufalství a v mučivém vědomí, že veta po jejím životě, přece má cosi pevného a nezvratného, oč se opírá její duše. Jsou to její vzpomínky z dětství, vzpomínky na rodiště, na vesnické zátiší, v němž počal její skromný, čistý život — toť „kříž a stín větví nad mohylou její ubohé chůvy“. Ó, tyto vzpomínky a dávné obrazy

jsou jí nyní nad vše dražší, jen jediné tyto obrazy jí zůstaly, avšak ony také ochraňují její duši od konečného zoufalství. A to není málo, nikoliv, to je zde již mnoho, protože zde je celý základ, zde je cosi nezvratného a nezrušitelného. Zde je styk s rodištěm, s rodným lidem, s tím, co mu je svaté. A co má on a kdo je on? Nemůže se přece za něho vdáti ze soucitu, jen aby ho potěšila, aby třebas jen na čas z nekonečné touhy po lásce uštědřila mu přelud štěstí, dobře vědouc již předem, že on již zítra popatří na to své štěstí s posměškem. Nikoliv, jsou hluboké a pevné duše, které nemohou vědomě vydati svatosti své na pospas hanbě, byť i z nekonečného soucitu. Nikoliv, Taťana nemohla se provdati za Oněgina.

A tak v „Oněginu“, v této nesmrtelné a nedostižné básni své, Puškin ukázal se velikým národním spisovatelem jako před ním nikdy a nikdo. On jedním rázem veletrefným a duchaplným obrazem zachytil samu hlubinu naší podstaty, naší svrchní, nad národem stojící společnosti. Zachytiv typ ruského poběhlíka, poběhlíka před naší dobou a za naší doby, uhodnuv ho prvý svým geniálním citem, s jeho historickým osudem a s jeho obrovským významem i pro naši sudbu příští, zároveň vedle něho postaviv typ positivné a nepopěrné krásy v osobě ruské ženy. Puškin ostatně také první ze spisovatelů ruských předvedl před nás v jiných dílech tohoto období své činnosti celou řadu positivně krásných ruských typů, které nabyl v ruském národě. Hlavní krása těchto typů spočívá v jejich pravdivosti, nepopěrné a čitelné pravdivosti, tak že jich popříti již nelze, stojí jako vytesány. Připomínám ještě jednou: nemluvím jako literární kritik, a proto ani nebudu objasňovati myšlenky své zvláště zevrubným literárním posouzením těchto geniálních výtvorů našeho básníka. O typu ruského mnicha-letopisce, na příklad, bylo by možno napsati celou knihu, aby vynikla všechna důstojnost a celý význam pro nás tohoto vznešeného ruského obrazu, nalezeného Puškinem v ruské zemi, jím provedeného, jím vytesaného a postaveného před nás nyní již na věky v nepopěrné, skromné a vznešené duchovní kráse své, jakožto svědectví onoho mocného ducha národního života, který může vydávati ze sebe obrazy tak nezdolně pravdivé. Typ tento jest dán, existuje, nelze ho popříti, říci, že je výmyslem, že je pouhou fantasií a idealisací básníkovou. Sami zříte a souhlásíte: ano, to jest ten duch národa, který jej vytvořil, jest

tedy i životní síla tohoto ducha a ona je veliká a neobsáhlá Všude u Puškina slyší se víra v ruský charakter, víra v jeho duchovní sílu, a když víra, tedy i naděje, veliká naděje v ruského člověka,

„V čest, slávu dobro doufaje
vstříc budoucnosti hledím směle“ . . .

řekl sám básník při jiné příležitosti, ale slov těch možno přímo užiti na všechnu jeho národní tvůrčí činnost. A nikdy ještě ani jediný ruský spisovatel, ani dříve, ani po něm, nesplynul tak srdečně a družně se svým národem jako Puškin. Ó, u nás jest mnoho znalců národa našeho mezi spisovateli, kteří s takovým nadáním, tak trefně a tak láskyplně psali o národě, ale přece, srovnáme-li je s Puškinem, jsou to, pravda až do těch dob s jednou, nanejvýše s dvěma výjimkami z jeho nejpozdnějších následovníků, jen „páni“ o národu píšící. U nejnadanějších z nich, ba i u těch dvou výjimek, které jsem právě uvedl, ani se nenadějete a již prokmitne najednou cosi hrdého, cosi z jiného života a světa, cosi usilujícího národ k sobě povznésti a obšťastniti jej tímto povznesením. V Puškinovi však jest zejména cosi do opravdy spřízněného s národem, dostupujícího v něm takořka jakéhosi nejprostšího soucitu a laskavosti. Vezměte vypravování o „Medvědu“ a o tom, jak mužík zabil jeho bojaryni — medvědici, aneb si připomeňte verše:

„Svat Ivan, jak pít my začnem,“

a porozumíte, co chci říci.

Všecky tyto poklady umění a umělecké prozíravosti zůstavil náš veliký básník jaksi na způsob ukázání pro budoucí, po něm příští umělce, pro budoucí dělníky na témže poli. Rozhodně možno říci: nebýt Puškina, nebylo by ani talentů, kteří po něm následovali. Alespoň nebyli by se projevili v takové síle a s takovou jasností přes veliká svá nadání, v jaké se jim podařilo vyjádřiti se potom později, již za dnů našich. Avšak nejedná se tu jen o jedinou poesii, o umělecké tvoření: nebýt Puškina, snad by se nevykrystalisovala s takovou nezdolnou silou (v jaké se to ukázalo potom, ač přece ještě ne u všech a jen u velmi nemnohých) naše víra v naši ruskou samostatnost, naše vědomá již nyní naděje v naše národní síly a tím i víra v příští samostatné určení v rodině evropských národů. Tento čin Puškinův zvláště se vyjasní, vnikneme-li v to, co já nazývám třetím obdobím jeho umělecké činnosti. (Dokončení.)

Umění výtvarné a hudba.

I. Hanuš Schwaiger.

F.— Čtenářové z novin dověděli se o novém, ve Francii vzdělaném krajináři, panu Radimském, také o výstavě Maroldově, již pieta a přátelství k nevšedně nadanému kresliči — avšak i malíři — tak nádherně vybudovala. Nyní máme opět 60. výstavu jednoty krasoumné. Promluvíme jen o zvláštní výstavě Schwaigrově. Ukázal jsem na Schwaigra před mnohými lety (o výstavě jeho děl v salóně Wiesnerově, viz „Čas“ 1887, str. 49), ukazuji teď na něho po druhé.

Schwaiger je básník, je myslitel, je umělec, je malíř. A člověk. Všecky tyto mohutnosti jsou v jeho osobnosti spojeny v souladný celek. Schwaiger je celý člověk.

Nevím, kde mám začít, abych umění jeho poněkud charakterisoval. Podívejte se na jeho portréty. Portréty neznámých lidí, malované s láskou. Všímněte si jen toho portretu tužkového, trochu dobarveného — báječné umění! A ti unížení a uražení — ta chudá žena šijící před svým domkem, ti slováčtí žebráci, ti belgičtí rybáři, ty nádennice, hollandské stařeny — jak krásné album obrazů skutečně sociálních! Pravím-li skutečně sociálních, tož stavím obrazy Schwaigrovy proti tendenčnímu umění sociálnímu. Zde máme sociální umění positivní.

Na obraze „Sv. Lukáš“ povídá nám umělec, jak myslí a cítí o umění: dobrácký sv. Lukáš maluje Madonnu, abych neřekl dobráckou tož dobrotivou, anděl natírá barvy a malíř sám kleče sv. Lukášovi přisluhuje. Lze o umění povědět, cítit více a intensivněji?

O pohádkářovi Schwaigrovi nebudu již mluvit. Musil bych zase vykládat, jak při tom je také realistický a jak při zálibě v době starší zase bývá vždy moderní! A právě ve svých bar-

vách. Jak na př. i v té červeni, modři nebo žluti postihl moravské Slovensko!

O zátiší, o krajinách a zejmena o partiích městských a význačných domech musilo by se mluvit mnoho. Jaké barevné pohádky v těch starých střechách, domech a ulicích! Jaké effekty světelné v těch obláčcích!

Schwaiger pracuje docela uvědoměle, a přece podává typy naivní. Než nebylo by konce povídání — čtenář ať se do díla Schwaigrova zadívá a v něm ztratí. Bohužel nejsou mnohá díla mistrova zastoupena — zejmena mně schází „Věčný Žid". Svou sílu ukázal Schwaiger posud nejvýrazněji v tomto díle — Schwaiger bez „Věčného Žida" je jako Beethoven bez páté symfonie. —

A na konec slovo filologické, neboť jsme národ filologický. Kritik v „Národních Listech" dotýká se toho, že Schwaigra (byla jeho výstava také ve Vídni) reklamují Němci:

„H. Schwaiger byl tu charakterisován a slaven co nejněmečtější ze současných umělců německých, a můžeme si učiniti představu o údivu těch našich esthetiků, posuzovatelů a znalců, kteří uvedeného umělce povždy s emfasí co do charakteru jeho umění čítají k umělcům nejčeštějším.

Na nich nyní bude, obhájiti a dovoditi své staré tvrzení pádnými důvody, neboť obáváme se, že posudky vídeňské mohly by zviklati mnohého našince.

Umělec sám, jak známo, hlásí se s rozhodností k nám, a tak jsme oprávněni čítati ho k nejmarkantnějším zjevům naší umělecké obce."

Pan kritik těch „pádných důvodů" nemusí již čekat, neboť podává je do značné míry sám, ukazuje, jak na Schwaigra působili mistři středověcí, flámští, hollandští — — kde jsou tu učitelé němečtí? Že Schwaiger byl na akademii vídeňské (kterážto akademie ho nepochopila!) — nebyli naši malíři jiní na akademiích cizích? Ostatně by se nám pan kritik skutečně zavděčil, kdyby thema o národním malířství jednou projednal podrobněji. Má k tomu té znalosti techniky, které se nám lidem pouze od péra nedostává. Co tedy má vlastně českého na př. Manes, co Čermák, co třeba také mistři noví, řekněme také Aleš? Že látka sama a vlastenecký sujet nedělá umění národním, rozumí se nám samo sebou. Ani volba figur a typů českých. Co tedy je české kreslení, malování? Co je česká komposice

a výtvarnost? Kteří umělci výtvarní jsou již čeští? A je škola pařížská nebo vůbec neněmecká českému umění prospěšnější než německá? Zkrátka — už dávno bych si o tom přál od znalců věcného poučení.

II.

Lošťákova opera „Selská bouře", fakt, že se opera dává a že se obecenstvu, přes nepříznivé hlasy officiální kritiky, dílo energického skladatele líbí, připomíná nám hnutí mladé generace hudební.

Mladá tato generace vyzdvihla na svůj štít Smetanu a postavila se proti wagnerovskému epigonství, jehož čelným repraesentantem je Fibich. Tím epigonstvím a jeho theoriemi se stalo, že Smetana pokládán byl za wagnerovce a jen za wagnerovce a že tudíž Fibich a jeho umění vyvyšováno nad Smetanu. Proti tomu postavili jsme se v našem článku o Smetanovi a touž cestou šla mladší generace hudební.

Stav věci charakterisuje velmi názorně vydávání klavírních výtahů Smetanových „Braniboři v Čechách" a „Čertovy stěny" a zlomku „Violy" Besedou uměleckou. K tomuto vydávání totiž vydalo „Družstvo ctitelů Smetanových" (19. března) provolání „Přátelům české hudby", z něhož vyjímáme následující poučení:

„Když r. 1884 u příležitosti šedesátých narozenin Bedřicha Smetany utvořilo se družsto ctitelů jeho a na subskripci vydalo klavírní výtah „Dalibora", setkal se podnik ten netoliko s utěšeným výsledkem zevnějším, tak že celý náklad za krátkou dobu byl rozprodán, nýbrž i s nepopíratelným úspěchem morálním: k zpěvohře, jež tenkráte směla býti nazvána nejméně známou z oper Smetanových, poněvadž nejvíce zanedbanou, obrácena pozornost nejširších kruhů a tím připravena půda prvnímu provedení „Dalibora" v Národním divadle, jež stalo se v prosinci 1886 skvělou rehabilitací tohoto díla mistrova.

Od té doby umění Smetanovo dobylo si bohaté řady vítězství doma i za hranicemi — ale úvahy a tužby podobné těm, jež před 15 lety vedly k vydání „Dalibora", bohužel ani dnes ještě nepatří k věcem překonaným. Dosud nejsou veškeré skladby Smetanovy tiskem uveřejněny a

zejmena scházejí nám klavírní výtahy první zpěvohry mistrovy „Braniborů v Čechách“ i jeho poslední, „Čertovy stěny“. A přece celou činnost jeho v oboru dramatickém nelze náležitě pochopiti a oceniti, není-li obecně přístupný jeho první a jeho poslední krok na dráze té.

Zároveň pak obě jmenované zpěvohry i pro svůj život divadelní mají bohužel i dnes ještě zapotřebí podobného přispění tištěným klavírním výtahem, jako před lety „Dalibor“. Že konečně vydání nevelikého zlomku započaté, avšak nedokončené mistrovy „Violy“ jest nezbytností, má-li obraz dramatika Smetany býti úplný, o tom zajisté rovněž nebude pochybnosti.

Z důvodů těch podepsané družstvo ctitelů Smetanových pomýšlelo na vydání klavírních výtahů „Braniborů v Čechách“, „Čertovy stěny“ a zlomku „Violy“, aby tím pomohlo plniti povinnost naši k velikému uměleckému odkazu Smetanovu. Avšak zjistivši, že „Umělecká beseda“, jakožto dědička někdejší „Matice hudební“, sama již na vydání „Braniborů v Čechách“ a „Čertovy stěny“ pomýšlela, a že v jednání s ní dědicové Smetanovi projevili vzácnou, podniku tomu příznivou ochotu, dohodlo se s „Uměleckou besedou“ v ten smysl, že jmenovaný spolek ve vydání „Braniborů v Čechách“, „Čertovy stěny“ a zlomku „Violy“ v klavírních výtazích s českým textem se uváže, družstvo podepsané pak dle možnosti o rozšíření jejich se postará.“

Toto prohlášení je samo sebou ostrým odsouzením všech těch kruhů, institucí a osob, které posud se nezmohly, aby díla světového vydaly! Ovšem vzniká také otázka, proč specielně „Družstvo ctitelů Smetanových“ tak dlouho bylo nečinné. Když výtah „Dalibora“ byl tak rychle rozprodán a měl takový úspěch morální, proč „Družstvo“ čekalo 15 let na počin — Umělecké Besedy? A proč teď „Družstvo“ spokojuje se úlohou hudebních kolportérů? Proč na př. nestará se o to, aby ta naše Akademie děl Smetanových se ujala? Nebyl by to postup tím přirozenější, že mnozí členové „Družstva“ v Akademii mají hlas a slovo?

Doufáme, že snad táž „Umělecká Beseda“ postará se o vydání klavírního výtahu kvartetta „Pokračování z mého života“. Bylo by to tím potřebnější, že nemáme ještě životopisu mistrova, ať tedy zatím mluví jeho autobiografie v tonech. A že je to mluva mocná a milá, dokázali ti, kdo ji nedávno provozovali. (Dr. Theuerer). Jest-li tento druhý díl „Z mého života“ bude

vydán s pietou, se šetřením melodií každého hlasu bez přidávání rušivých harmonických tonů, vlastní harmonie báječné polyfonie těch čtyř hlasů promluví za svého tvůrce před celým světem. Spolek pro komorní hudbu vypsal právě cenu 1200 zl. — nehodil by se výtah kvartetta?

Byli bychom si přáli, aby „Čertova stěna" byla vydána dříve, než jsme spokojeni, že se vůbec vydá, jak slyšíme od osvědčeného paedagoga hudebního Maláta. Tužby nebožtíka Zeleného, z jehož myšlenky také vzniklo „Družstvo" splňují se takto přece, třeba ovšem postupem hlemýždím.

Lošťák s družinou energicky povstal proti officiální hudební hierokracii. Nemýlíme se snad tvrdíce, že toto vystoupení usnadnilo kritiku Knittlovu v Osvětě (1897 č. 1.) o Fibichově Nevěstě Messinské a jeho wagnerianismu. A stejně snad přispěl Lošťák k tomu, že Kovařovic proti Fibichovi obdržel za své „Psohlavce" svou zaslouženou první cenu.

Také v „Selské bouři" vidíme a slyšíme Lošťáka průkopníka dalších hudebních směrů. Ale jak nám běží o věc proti generaci starší, tak budeme upřímni vůči mladším. „Selská bouře" programmu skladatelova nevyplňuje.[1] *Ch.*

---

[1]) Někteří kritikové velmi chválí libretto. Podle našeho úsudku libretto je na moderní operu slabé. Je to slabý ohlas Tarasa Bulby. Není v kuse žádného děje, žádného rozruchu; osoby pohybují se jako abstraktní symboly děje kdesi se odehrávajícího. Přímo komické je, jak na př. Výrava s flintou přichází na syna jak na zajíce a t. p.

Ke krisi v marxismu. (III.)

(Fr. Modráček: Prof. Masaryka „Otázka sociální" Akademie 1899 č. 5, 6. — První máj 1899. — Bernstein, Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Socialdemokratie, 1899. — Kautsky, Die Agrarfrage. Eine Übersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie, 1899.)

Nemusím čtenářům vykládat, jakou důležitost má vědecký vývoj marxismu. Diagnosa o krisi, kterou jsem nejen vyslovil ale také odůvodnil, potvrzuje se dalším vývojem věcí stále a stále. Neplatí to ovšem pouze o marxismu cizím, hlavně německém, nýbrž také o našem; jen že u nás marxism více než jinde je ještě politický a proto krise není tak zřejmá.

Je přirozeno, že si mé „Otázky sociální", která tuto krisi ukazuje a dokazuje, všimli především naši marxisté; těší mne to. Já ovšem jsem přesvědčen, že z knihy mé právě naši marxisté mohou se naučit mnohému a jistě nenadsazuji, pravím-li, že již dnes vliv práce mé na našem tisku marxistickém lze pozorovat.

Obzvláště obšírně rozepsal se o „O. S." pan Modráček v „Akademii" (č. 5, 6). Vybírám si proto kritiku tu, abych na ni ukázal, jak moje kniha byla potřebná, právě pro marxisty. Právě pan Modráček je živým dokladem té krise v marxismu; člověk přímo vidí a cítí, jak se v něm pojmy lámou, jak sám s sebou bojuje, ale jak také ještě není s to, aby se z tlaku marxistického podání vymanil. Rozumím tomu velmi dobře, ale není právě pomoci — jestli že myslit, tož myslit, ať už běží o Marxe neb kolikoho.

V prvém článku panu M. kniha moje se líbí; v druhém se mu líbí méně a přímo nelíbí. Nepochybuji, že člověk za měsíc své mínění může změnit důvody novými a lepšími; ale důvody musejí být skutečně lepší. V kritice pana Modráčka však toho pokroku nevidět. V prvním článku všelico a dost mně připouští, v druhém Marxe a Engelsa hájí, ale tak slabě, že právě v tom rozporu vidím jen doklad pro své tvrzení všeobecné.

Pan Modráček vytýká věcí mnoho; nemohu však z výtek jeho přijmout ani jedné. Jednu přece, alespoň na polo. Přeložil jsem totiž (S. O. str. 104) slovo „ausgebrütet" („neue höhere Productionsverhältnisse treten nie an die Stelle, bevor die materiellen Existenzbedingungen derselben im Schosse der alten Gesellschaft selbst ausgebrütet sind"). slovem „vyspekulovány"; pan M. se však mýlí řka, že jsem tím smysl Marxův porušil: držel jsem se věty hned následující, kde se říká, že si člověčenstvo proto ukládá vždy jen „úkoly" takové atd.; německé „aus-

gebrütet“ je právě dvojsmyslné a nenalezl jsem proň dosti dobrého výrazu, proto jsem ku překladu svému do závorky položil slovo německé. Posud nevím, jak bych original případně přeložil; naše „vysedění“ se nehodí a nehodí se návrh p. Modráčkův („splozeny“).

Z věcí důležitých vezmu si materialism historický. Pan M. odporuje mému výkladu, ale sám chtěj nechtěj z něho mnoho přijímá a na každý způsob smysl učení Marxova valně pozměňuje. Poměr ideologie resp. myšlení a poměrů hospodářských pan M. určuje do slova takto: nejedná se tu o, pracoval nebo myslil-li jsem dříve, nýbrž o to, nač jsem myslil a proč jsem myslil; materielní stránka života lidského je nejpřednější a nejdůležitější, tuť materielní stav nejen podmiňuje veškeru duševní činnost, ale i materielní požadavky člověka dávají ji největší část impulsů — volá se duševní mohutnost na pomoc fysické stránce člověka — příroda je trpný základ výrobních sil — v člověku nutno na prvém místě hledati jejich vznik a pokrok — v jeho materielní resp. ekonomické snaze.

To, co tu pan M. podává, není právě Marx; ale ovšem samo o sobě je to nadmíru nejasné a konec konců tak banální, že pan M. nemá ani tušení. Stejně vytkl jsem Engelsovi, že redukuje celý materialism historický na prastaré učení, že se napřed musí žít a pak teprve filosofovat.

Otázka je: jak vzniká z ekonomických poměrů ideologie myšlení? Rozumí se v člověku a v tom právě spočívá ta banálnost, říká-li pan M., že člověk je vlastním deusem sil výrobních. To se rozumí samo sebou, že neběží o anděle nebo zvířata, nýbrž o člověka. Avšak otázka je: jak vzniká myšlení z poměrů výrobních? „Ve společenské výrobě svého živobytí lidé vcházejí v určité, nutné, na jejich vůli nezávislé poměry, poměry výrobní, odpovídající určitému stupni vývoje jejich hmotných sil výrobních. Souhrn těchto poměrů výrobních tvoří oekonomickou strukturu společnosti, reelní basi, na které se vypíná nadstavba právnická a politická, a které odpovídají určité společenské formy vědomí atd.“ Tak zní „klassická“ formule Marxova; pan M. však praví, že na prvém místě rozhoduje oekonomická snaha t. j. chtění, vůle a tudíž také myšlení („nač jsem myslil a proč jsem myslil“) a že požadavky materielní člověku dávají největší část impulsů!

Já za to nemohu, že pan M. také nepochopil, jak a proč Marx-Engelsovu psychologii motivace (páně M. „impulsy“) redukuji na psychologii Schopenhauerovu a že v tom ovšem vidím ústup od původního učení materialistického.

Pan M. snaží se častěji nesouhlas různých tvrzení Marxových a Engelsových zmírnit, přes to, že mně odpory připouští. Marné počínání. Tak na př. různé definice materialismu historického nejsou formulací vždy „určitější“, nýbrž formulací vždy novou. Pan M. sám musí připustit, že Engels ve spise o rodině svého historického materialismu se vzdal.

O otázkách psychologických, zdá se, s panem M. těžko je jednat. Slovo illusionism je prý nejasné a nepřesné — proč? A že prý Marx a Engels vědomí individuálného nepopírali. Popírali: to vyplývá z Marxova krajního socialismu, hlásajícího vědomí třídní, kollektivní. To jsem ve

svém spise vyložil velmi určitě a pozorně, proto že na tom mnoho záleží. Od té doby, co jsem knihu svou napsal, vyšel II. sv. Mehringových dějin něm. soc. demokracie; tam podává se list Engelsův z r. 1893 (viz níže) a v něm stojí do slova o vědomí individuálním, že je falešné („falsches Bernstein", „Imaginirung falscher oder scheinbarer Triebkräfte", die „bürgerliche Illusion"). Vývod můj je úplně, přímo do slova potvrzen Engelsem samým a panu M. nezbývá, než své názory o marxismu opravit a hlavně rozšířit.

Nadsazuji-li někde, o to se nebudu přít; ať pan M. odečte nadsazování a zbude mu ještě dost. Ostatně nenadsazuji. Já na př. uvádím z Engelsa, že na jednom místě v Antidühringovi zapomíná na svůj materialism, prohlašuje rozpor mezi faktickým věděním a snahou po vědění úplném za hybatele pokroku; pan M. na to, že prý se to dá „vysvětliti snadno tím, že se tu pohybuje pouze ve specielním oboru filosofie a neposuzuje svůj předmět se stanoviska sociálního". Vysvětlit se to dá; jen že v Antidühringovi stojí do slova: „Haupthebel des gesammten intellectuellen Fortschritts", netoliko tedy oboru filosofického.

Pan M. jinde zase mi vytýká, že hledám materialism historický, kde ho není: není ho prý u Proudhona, Baxe a dokonce prý ho není u Lorie. Pan M. pomáhá své argumentacii uměním typografickým, klade dva vykřičníky za Loriu!! Nic naplat: Loria historický materialism hlásá, redukuje historii na boj třídní a prohlašuje, docela jako — p. M., oekonomickou „snahu" za ženoucí sílu historie. Pan M. měl by proto být opatrnější, klidnější a věcnější; mohl si zejména přečíst, co o Loriovi pověděl — Engels. (Úvod k III. sv. Kapitálu.) Zajisté bych měl právo alespoň na 3 vykřičníky: tam se pan M. dočte, že Loria sobě dokonce připisuje prioritu materialismu historického. Engels očekává, že socialisté italští mu to „ukradené páví peří" strhnou — pan M. na Loriovi toho peří nevidí. Engels sám Loriovi vytýkal pouze, že učení Marxovo „auf ein ziemlich philiströses Niveau heruntergebracht".

Jak jsem už naznačil, ve svém 2. článku pan M. s mojí „Otázkou S." stává se velmi nespokojený a nevrlý. Jako by se přímo zlobil. Ale zlost mívá krátkou logiku. Pan M hledá u mne odpory a nalezá jich, kolik se mu uráčí, jen že tím upadá v chyby pan M. sám. Celá stať je jedno klubko nepřesností a povrchností. Nebudu ovšem probírat větu za větou, ale na některé věci upozorním přece zvláště.

Pan M. tvrdí proti mně, že se již v době kommunistické kupovalo a prodávalo. Cituje proto dokonce — Marxe. „Směna zboží, tedy kupování a prodávání, existovalo dle Marxe již mezi kommunistickými obcemi": ve skutečnosti ta směna byla výměnou statků, ale žádným kupováním a prodáváním. A jen tak to ovšem líčí Marx. Jak kvapně a povrchně pan M. důvody mé odbývá, vidět na př. z toho: na str. 294 prohlašuji prý, že Marxovi motivy hospodářského jednání jsou illusemi; ale to prý není pravda, Marx prý je přece bral za positivní základ dějin! Ve skutečnosti ukazuji já, že Marx v š e c k y motivy prohlašuje za illuse a že tudíž podle toho také motivy hospodářské musejí být illusemi! Podobně mně pan M. podkládá „primitivní a naivní" názor o vzniku státu; pravím prý, že vznikl „z důvodů rozumných a mravních". Toto

tvrzení páně M. není již povrchnost, ale nepřípustná ledabylost. Jen ať si pan M. věc pozorněji přečte!

Se stejnou povrchností pomáhá si pan M. s odporem III. a I. svazku Kapitálu. Či nerozumí pan M. skutečně, oč běží? Neběží o konkurrenci (poptávku), zda-li ji Marx pouze uznává. Rozumí se, že konkurrence nemohl nevidět a neuznávat; ale o to běží, zda-li konkurrence je hodnototvornou vedle práce. Přímo komické je, cituje-li mně pan M. místo z III. svazku, aby mně ukázal, že Marx kapitál uznává za „momentu" zisku: ale o to právě běží, že to odporuje svazku I a učení, že zisk = hodnota vzniká pouze z práce!

Musil bych větu za větou ukazovat, jak pan M. text můj znásilňuje, aby viděl odpor. Tu i tam vidím, pan M. nerozumí pojmům, jako když na př. výkřiknikujc proto, že užitek prohlašuji za kategorii ethickou: patrně můj kritik myslí, že tím říkám, že je mravná. (Ethickým je to, o čem právě ethika jedná, tedy mravné i nemravné.) Pan M. s velikou rozhodností dekretuje, co Marx nebo Engels řekli nebo neřekli, jako bych já si byl některé své výtky, jak se říká, z prstů vycucal. Napsal jsem na př. (str. 483), že podle Engelsa právo státní a soukromé vzniklo jen nedopatřením a neschopností některých theoretiků; pan M. to odmítá, Engels prý něco takového nikdy netvrdil. Pochopuji, že p. M. takový výrok u Engelsa nerad připouští; ale já nemohu za to, že Engels ve Feuerbachovi str. 60 doslova napsal: „Der Staat aber, einmal eine selbständige Macht geworden gegenüber der Gesellschaft, erzeugt alsbald eine weitere Ideologie. Bei den Politikern von Profession, bei den Theoretikern des Staatsrechts und den Juristen des Privatrechts nämlich geht der Zusammenhang mit den ökonomischen Thatsachen erst recht verloren."

Že pan M. ještě dnes po tolika diskussích nerozumí rozdílu obrany a násilí („Voilà, láska masarykovská najednou proměňuje se v bismarckovskou"), je mně divné, tím divnější, že v letošním „Slavnostním listě k 1. květnu" všelikou revoluci sám důrazně odmítá. Ještě ve svém polemickém článku zde v N. Době proti Bernsteinovi držel možnost a nutnost revoluce sociální; ale v „Slavnostním listě" čteme již ve stati „Nebude sociální revoluce!": „My ale jsme nuceni na základě nového vědeckého nazírání a změněných poměrů otevřeně prohlásiti, že nevěříme více ani v původní sociální revoluci „Kommunistického Manifestu", ani v sociální revoluci, jež popisuje Marx v I. svazku „Kapitálu" a Engels v „Dühringu" (str. 301 a 302) — my prohlašujeme dále, že nevěříme vůbec v sociální revoluci. Revoluce sociální nebyla a nebude. Pod revolucí sociální představujeme si totiž tu revoluci, která má změniti nikoliv jen politické mocnosti ve státě, nýbrž touto politickou přeměnou mocností proměniti i platné výrobní a vlastnické řády, způsoby a poměry ve zcela jiné, diktované: zkrátka politickou mocí změniti úplné hospodářské poměry společnosti. Jest to dějinný materialism obrácený na hlavu."

Pan M. se tedy nerozpakuje uznat, že Marx a Engels sami svůj historický materialism obrátili na hlavu; souhlasím, jen že jdu dále, dokázav, že ten historický materialism hlavy nikdy neměl.

Souhlasím také s panem M., že dělnictvu na místě revoluce hospodářské má sloužit kooperace, sdružování. To neřekl jsem v „Otázce S." poprvé.

Pan M. konečně (Akademie č. 7.) v hlavních věcech dává za pravdu vyšlé právě knize Bernsteinově: „pod nátlakem evolučních zákonů Bernstein bude vítězem — dříve nebo později." To jest: socialism a specielně marxism stane se a musí se stát reformní stranou sociální, nastane tedy sblížení s „občanskými" stranami reformními. Pan M. uznává, že i tato předpověď Bernsteinova je „vědecky správná." Jestli že pan M. myslí, že teprve Bernstein přesně rozlišuje pojmy „občanský" a „měšťácký" (bourgeoisní), tedy to pokládám za scholastiku a ústup od obvyklého posud paušálného zavrhování „měšťáctví" a nevadí mně, že ovšem už Marx a jiní obdobný rozdíl uznávali. (Otázka Soc. str. 190.) Ale lidé si na slovech mnoho zakládají a proto se snad najdou i takoví, kterým se toto avancement od „buržoy" k „občanu" bude líbit. Mně však „občan" M. dovolí, abych všecky tyto jeho vývody pokládal za bezděčné projevy marxistické krise. Tak vykládám si jeho neurovnanost a dvojakost; jsem totiž přesvědčen o vědecké poctivosti svého kritika a nevadí mně proto způsob kritiky. Proto také nesmí vadit jemu, když na jeho místy trochu tučné litery kladu tento piják. Nepochybuji, že pochovav „buržoasii" náš marxism zahájí také „občanskou" diskussi a kritiku.

(Dokončení.)

ROZHLEDY

POLITICKÉ. Jazykový zákon z nouze; opponující Mladočeši; krise ministerská zda pro jazykové nesnáze či pro vyrovnání s Uhrami? — Spojenecká věrnost autonomistů; Ebenhoch a Jaworski o sporu jazykovém; diplomatická dovednost Mladočechů — Vina všeho falešný radikalismus; Heroldovo nerozvážné třeštění — Nevážnost vlády k Mladočechům na sněmě — Punktační sněmování — Dykův skandál a mladočeská strannická kázeň — Resoluční zákonodárství na sněmě — „Reformy" Alfonse Šťastného — Zemřelý Hohenvart a jeho „přátelství" k českému národu — Goluchowski do Číny? — Odpravení Černohorského opravy volební funusem reformy volební vůbec.
Anglofrancouzské dohodnutí o Africe.

Něco přes dvě leta tomu, co byla stvořena Badeniho nařízení jazyková; vyvinuly se z nich ordonance Gautschovy, jichž pravým otcem byl však již nynější ministerský předseda hr. Thun. Pamatujeme se všichni velmi dobře, jak o nich Mladočeši původně nechtěli ani slyšeti, jak Národní Listy je úplně odsoudily a za nepřijatelné prohlásily. Ale čas vše mění, i smýšlení Mladočechů a Národních Listů, rychleji snad než by se podle vášnivých výbuchů souditi dalo. Tak i ta původně kaceřovaná Gautschova nařízení stala se drahocennou kořistí, když tu nebylo možné se něčím jiným pochlubiti. Než i dny těchto vymožeností jsou sečteny a přijde co nevidět jazykový zákon z nouze (podle čl. 14.), proti kterému se Mladočeši vzpírají sice dosud zuby, nehty, Národní Listy svolávají do zbraně proti němu celý národ — ale zákon ten asi nicméně vydán bude, když ne s vůlí Mladočechů, tedy proti jejich vůli. Ovšem vláda Thunova by prý jej již proti Mladočechům sama nevydávala, nýbrž jiné ministerstvo opírající se o novou jakousi většinu koaliční z německých konservativců, mírných liberálů, Poláků a antisemitů složenou, k níž by se přidali některé menší frakce (Vlaši, Rumuni, někteří Jihoslované atd.). — Prozatím vše ještě odloženo až po svatodušních svátcích na konferenci výkonného výboru pravice.

Finanční ministr Kaizl schválně přijel do Prahy, aby Mladočechy smířil s novým tímto zákonem, kterého si horoucně přejí rozhodující kruhy. — Slibují si od něho, že říšská rada byla by pak schopna nové činnosti, ačkoli se zdá, že Němci nedají se již za cenu takovou získati; dosud byla aspoň opposice proti takovému zákonu na německé straně prudší nežli se dá čekati od Mladočechů. -- Hlavní důvod, který prý ministr Kaizl uváděl pro povolnost Mladočechů, byl ten, že lépe je, aby zákon podobný vyšel raději od vlády nám přátelské, nežli aby svěřen byl úkol ten vládě proti nám zřízené. Ale tentokráte důvod takový dosud neúčinkoval, Mladočeši odmítli prý formalně pokus ten odvolávajíce se, že jedině oprávněny jsou zemské sněmy, nikoli však říšská rada, k zákonnému rozhodování o jazykových sporech. Zároveň prý někteří rozhod-

nější poslanci důvod Kaizlův opáčili: „Má-li byti dán takový (rozuměli tím arci nepříznivý) zákon, to ať se stane raději bez nás neb i proti nám.“ Odjel tedy finanční ministr s nepořízenou a hned v zápětí rozšířily se pověsti o ministerské krisi. Ovšem nebylo by to nic divného, když pováží se zároveň obtížná situace v Budapešti, kde Koloman Szell odklidil z rakousko-uherského vyrovnání také ty pranepatrné ústupky uherské, které v něm po loňských úmluvách v Išlu ještě zbyly. Známá formule Szellova stanovící společenství celní a obchodní v říši jen nejvýše do r. 1904, kdežto by banka rakousko-uherská zůstala společnou (či vlastně převážně maďarskou) až do r. 1910, je z cislajtanského stanoviska nepřijatelnou. Tato formule Szellova by mohla býti Kaizlovi trochu čestnou záminkou, jak by se z hrozných nesnází přítomné doby vypletl — byl by to aspoň slušný odchod! — Než podezřelé bylo, že Mladočeši ponechali konečné rozhodnutí až podle toho, jak se vysloví výkonný výbor pravice; patrně se jim z vládní strany nechce.

A kterak to je s našimi věrnými spojenci na pravici? Jak ti hledí na situaci Mladočechů i na jejich autonomistické odmítání říšského zákona jazykového? Kdo sledoval pozorně, jak si tito naši přátelé vždy dosud vedli za jiných příležitostí, když se nám začalo nepřáti, nemohl býti ani nyní v pochybnostech, že se za nás zbytečně asi bíti nebudou. To právě bylo dosud největší chybou našich českých lidí na říšské radě jak staročeských, tak mladočeských), že neudělali se svými spojenci nikdy pořádné smlouvy; nabrali sice hojných slibů, za které hned platili napřed hotovými, ale sliby se opětně a opětně objevily býti chybami. Ponejvíce z českých peněz nastavěno dráh v Haliči, silnic v alpských zemích, regulovány velikým nákladem řeky a potoky v Alpách i v Haliči — za to v Čechách i na Moravě se vše to soustavně zanedbávalo; nám připadly prozatím pouze vymoženosti ideální — jazykové. Ale když jsme se teprve chystali z nich jakýsi prospěch skutečný si zajistiti, titéž naši spojenci shledali, že jsme vlastně neskromni, že pro své zájmy nacionalistické ohrožujeme prý celek státní a že toho ustavičného boje za naše nemírné požadavky se již úplně nasytili. Zbývá prý jen jediná cesta vybřednouti z těchto nesnází a ta je zrušení jazykových nařízení říšským zákonem, třeba by k tomu cíli byla porušena zásada samosprávy zemské. Myslí si patrně tito znamenití přátelé a spojenci, že na jednom porušení více nebo méně nesejde; vždyť beztoho dosud autonomistické většiny — v nich byli také vždy čeští zástupci — byly nejlepšími podporovatelkami soustavy centralistické.

Tak i teď se ozývají hlasy nespokojenosti na straně konservativních Němců i Poláků, že pro české věci se nelze hnouti s místa. Náš věrný přítel Ebenhoch je nadšeným přívržencem chystaného zákona jazykového tak, že se zdá, jakoby myšlenka ta se vlastně zrodila z jeho hlavy. Štyrští konservativci na sněmu Hradeckém bez obalu dali návrh na zrušení nařízení jazykových; konservativní „Vaterland“, který býval kdysi mluvčím za naši konservativní šlechtu, snaží se všelijak přesvědčiti Mladočechy, aby se nestavěli proti Thunovu (či vlastně Stummrovu) zákonu z nouze. Známý měsíčník „Przegląd Polski“, kterého se naše listy vždy dovolávaly jako nejlepšího spojence, vyslovil se, že by Poláci ničeho nenamí-

tali proti německé státní řeči, kdyby se obmezila na jednání s ústředními úřady a jiné státní nezbytnosti. Konečně promluvil i sám starý Jaworski (k dopisovateli „Pester Lloydu"), že Polákům nenapadá stotožňovati se ve všem všudy s Čechy a že konečně se musí také pamatovati na potřeby státu celého a nikoli na to, aby měli vrch Němci nebo Češi z kterýchžto panovačných snah prý úplně nelze omluviti ani jedny ani druhé. — Tak najednou skoro se i našemu milému příteli Jaworskému zdá, jako bychom se my domáhali nějakého nadpráví proti Němcům! Znamenitými jsou ti naši mladočeští politikové diplomaty: Mluva číslic v našich rozpočtech neukazuje pro českou věc nijakých úspěchů ani pokroků — naopak jdeme nazpět, nemáme nejpotřebnějších věcí, kterými Poláci a Němci jsou zasypáváni, ale diplomatické umění mladočeské přesvědčilo kde koho mimo Čechy, že vlastně jsme se již po celou dobu vlády Badeniho i Thunovy přesytili samým dobrým bydlem, že nyní z bujnosti chceme nejen podmaniti si Němce v českých zemích, nýbrž že k tomu nemravnému boji jsme si ještě osedlali své spojence na pravici a že jen pro naše nemírné požadavky celý státní stroj cislajtanský se zastavil, i nemůže z místa. Proto nám chtějí naši milí spojenci dáti výpověď ze svého přátelství.

Ovšem vinu celou na tom měl falešný a neupřímný radikalismus doma, který byl zase ve Vídni velmi nemotorně prováděným opportunismem a bezpáteřnatostí. Není potřebí znovu vykládati, jak Mladočeši potřebovali okatých úspěchů na voliče nalíčených, jak za to opomněli se postarati o naše nejživotnější kulturní a hmotné poměry, jenom aby doma umlčeli radikály obojího druhu na pravici i na levici. Staročeši Mladočechům vytýkali, že nic nevymohli svou opposicí, radikálové zase, že prý se chystají do služby vládní, protože zapřeli své zásady státoprávní za nějaký drobet vládního úsměvu. Proto honem na umlčení obou krajních stran domácích, musily tu vymoci jazyková nařízení a prohlásiti je za největší úspěch české věci v celém století — a snad i pro delší věky — i za modlu národní. Chytří Němci tuto hloupou chvástavost hned dovedně kvitovali, a dokázali jich nacionální vůdci snadno svým věřícím davům, že co je takovou obrovskou vymožeností pro nás, musí býti křivdou a útiskem pro Němce; ustanovení o úplné dvojjazyčnosti všech úřadů v Čechách — ačkoli se snad ani nemínilo provésti i ačkoli Gautsch je znamenitě přistřihl — bylo německým agitatorům znamenitým pro to dokladem. — Zatím u nás všichni jsme se tímto jazykovým bojem zakrváceli a nedovedli jsme si pak již vážiti kromě toho ničeho, pouštěli jsme vše jiné se zřetele. Co s tím nějak úzce souviselo, k tomu sice ještě jsme upírali trochu své snahy, jako na př. ke školství, ale jak nedostatečně, o tom již čtenáři tohoto listu se mohli dobře přesvědčiti.

Z falešného a nevčasného radikalismu však lid náš dosud není ani trochu vyléčen. Starají se o to znamenitě ovšem jak nesvědomité noviny, tak obzvláště nesvědomití poslanci, mezi nimi nejčelnější, vlastně nejpověstnější nejvíce. Typickým příkladem proto je poslanec Herold. Tento pán zase dovedl k sobě upoutati nanajvýš nevčasným způsobem

pozornost celé české veřejnosti. V Chebu stala se neslýchaná věc: soudní úřad nepřipustil tam žalujícím Čechům českých výpovědí; zástupce českého žalobce (Dr. Miřička) pro domnělou zpupnost, že opovážil se porušiti německý ráz města od věků německého, byl rozlícenými německými davy ohrožen a když dával na jevo, že by mohl použiti práva sebeobrany, byl zatčen a ve vazbě přes celou noc držán. Za tento přehmat mohli býti jistě vládní orgány poháněny přísně k zodpovědnosti, ale jakým se to stalo způsobem na sněmě? Hůře a nešťastněji než jak to učinil Herold, se to vůbec ani státi nemohlo. Tak se asi hodí dělati politiku v hospodě u džbánku, když již není ani možné ani potřebí uvažovati něco o smyslu slov pronášených. Heroldův „asiatský skandál" byl arci nejmírnějším slovem z celé jeho řeči, vše ostatní bylo holou nepříčetností demagogickou, za kterou se později sám řečník styděl, tak že pořádně pak nejostřejší rčení ve stenografickém protokolu sněmovním škrtal i opravoval. „Opláceti křivdu křivdou, bezpráví bezprávím, násilí násilím!" taký asi byl smysl toho, co v denních listech bylo vytištěno jako Heroldovo horlení na sněmu, ale co později se ve stenografických zápiscích nenalezalo, jelikož to tam někdo zatím opravil. Správně se tomu směšnému bombastu opřel Hlas Národa. Kdybychom měli moc a mohli si také dovoliti násilí (rozumějme dobře násilí na těch vlastně, kteří přímo ničím vinni by nebyli), bylo by to surovým barbarstvím; ale jak možné, aby Češi se v Cislajtanii mohli odvážiti Němcům dělat násilí a křivdy, když víme v jakých jsme skutečných poměrech. Kdyby takového českého násilníka postavili před soudnou stolici, zdali pak by mohl Herold poskytnouti dosti záštity, aby jej potom vyprostil? Či chtěl by Herold sám s podobnou začíti? Ale znám je ten pán, jak se dovedl ujmouti svého času „Omladiny" nebo svedených obětí z prosincových bouří v Praze za času náhlého soudu. Ovšem obhajovati chudé nezámožné výtržníky, to nemůže býti zvláštním odborem každého advokáta! — Ale přece se našli voliči — třeba nečetní — kteří dr. Heroldovi k jeho znamenité řeči projevili nadšený souhlas.

Vůbec by mohli Mladočeši trochu již vjíti do sebe a rozvážiti, jakou nedůstojnou úlohu zrovna na tom slavném Českém sněmě hrají. Místodržitel jim dal několikráte takovou nevážnost na jevo, jaké ani Staročeši kdysi nezakusili, když je Taaffe odkazoval na četbu Kaserera, když je poučoval, jaká je v Cislajtanii úřední řeč. Jaký je to pěkný a pro nás čestný výjev, když zástupce vlády nám přátelské na český dotaz německy odpovídá, ačkoli Němci na sněmě nejsou přítomni? Mladočeši vše ochotně činí, co jen vládě na očích vidí; pro přízeň vlády ponechávají mandáty německým poslancům, kteří provozují abstinenci; volí Němce dr. Werunského do zemského výboru (za vystouplého Lipperta); hlasují pro zřízení nových krajských a okresních soudů podle přání vládního; vůbec chovají se tak krotce a ochočeně, jako by to nejvzornější vládní strana nedovedla. A co za vděk za to od vlády? Místodržitel kromě německých odpovědí a řečí prohlašuje při jednotlivých důležitých předlohách zákonných, že s nimi vláda nesouhlasí a že je nepředloží k nejvyššímu schválení. Pohnulo to i starého K. Adámka k jakési oposičně naladěné a rozladěné řeči, ale právě to jsou jen řeči a vláda

si z nich pranic nedělá; ví, co může od těch lidí, kteří je pronášejí, čekati; mluvilo se již tolikráte a mnohem radikalněji, výsledek všeho byl však další posluhování; proč by tedy vláda na takové neupřímně myšlené výbuchy, na něž se hned v témž zasedání zapomíná, čeho dala?

Letošní sněm velmi nápadně svými předlohami upomíná na sněmy punktační, nikoli ovšem svým jednáním o nich. Čemu kdysi Mladočeši vzepřeli se vší silou a obstrukčními výbuchy, to teď klidně zemský výbor (zrovna mladočeští přísedící jeho v čele) předkládá sněmu jako zákonné předlohy. Ohraničují se nové krajské soudy, aniž se mluví při tom o trhání Čech, přijal se zákon o úřadování obcí a okresů, zrovna skoro tak, jak byl obsažen v punktacích i s tím známým, nenáviděným, výlučně německým úřadováním v Liberci a dvojjazyčným v Praze; konečně usnesen zákon o minoritních školách obecných. Zajímavé je to, že Staročech dr. Zátka mluvil proti tomuto zákonu o školách menšin národních zrovna skoro týmiž důvody, jako kdysi Mladočeši a že Mladočeši jej a bezohledně odhlasovali z těchže důvodů, které před lety uváděli Staročeši. Zátkovy námitky byly ovšem pozoruhodné, ale Mladočeši nechtěli již nic opravovati, třebas i velmi mnozí z nich přiznávali, že jsou v zákoně značné vady; raději ať prý tu je zákon, třeba s některými vadami, než aby se mělo snad po leta čekati na něco dokonalejšího. Připustí-li se i ten důvod, nelze nikterak pochopiti, proč tedy zákon ten nebyl vydán již před několika lety, když návrh jeho tu byl již dávno.

Zatím náš poměr k vládě i mimo sněm ukazuje všelijaké trhliny, kterých by každé straně dbalé své cti bylo dosti, aby se s vládou rozešla. Fermany příkré o hlášení českým „zde“ nevydal sice ministr vojenství, ale za to vojenská sborová velitelství. Dr. Joklík, český soudní adjunkt, který pro své zachovávání jazykových nařízení ve Slezku Němcům tamním se nelíbil, byl přesazen na Moravu, a když chtěl znáti důvod toho přesazení, byl vzat v disciplinární vyšetřování, jehož následkům ušel jen tak, že se vzdal svého místa. Pro neodkladné české potřeby hospodářské nic naprosto se neděje, pro ty není peněz ve státní pokladně. Tak vorový přístav na Smíchově byl povolen již dávno za Badeniho, obnos naň již je v druhém investičním rozpočtu, ale stavěti se snad ani nebude. Mluvilo se o ústředním nádraží v Praze, ale ukázalo se, že si tím noviny jen z obecenstva ztropily žert; jedná se jen o malé rozšíření zcela nepostačitelného nádraží státních drah. Měly se rozšířiti a trochu aspoň po lidsku upraviti kliniky při všeobecné nemocnici: začalo se s klinikami německými, které se upravily až s jakýmsi v Praze nevídaným přepychem, ale když teď mělo dojíti na české, scházejí již peníze (viz „Politik“ ze dne 7. května t. r.). Vědecké ústavy vysokých škol pražských měly se již stavěti v těch dobách, když byl hr. Thun na vrcholu své místodržitelské slávy, ale teď je, jako by se mělo s nimi začíti až v 21. století. Vedlo by nás to příliš daleko, kdybychom všechny podobné hříchy chtěli vypočítávati, slovem v rozpočtech se nám vykazují sumy naprosto nepostačitelné, ale skutečnost ještě je horší; neboť neprovádí se ani to, co již se do rozpočtu dostalo.

Taková je vděčnost vlády za všecky nenáviděné služby, které naši zástupci jí musili prokázati.

Ale služebnost některych poslanců jde i přes meze toho, co by se jen s jakousi sebe menší slušností srovnati dalo. To, co udělal poslanec Dyk (který si k tomu přibral své soudruhy Hájka a Königa, jež uvedl ve své brožuře jako spolucestovatele), to byl „asiatský skandál", který mohl Herold v klubu mladočeském na přetřes vzíti. Pan dr. Dyk dal se v Bosně od ministra Kallaye všude okázale přivítati a z veliké vděčnosti za to velebí s nejodpornějším pochlebenstvím svého hostitele, jako velikého reformatora a moudrého otcovského vladaře bosenského. Učinil tak na veliké pohoršení pravověrnych Mladočechů, kteří kdysi stáli v nejpříkřejší opposici proti regimu Kallayovu a doposud se s ním úředně nespřátelili. Takové očividné porušení vší poslanecké slušnosti a kázně, s kterou se ovšem naprosto nesnese, aby někdo za jakýkoli projev vládní přízně vynášel dnes do nebe to, co včera ještě odsuzoval a co se úplně příčí vlastnímu programu strany, nesmělo zůstati bez trestu. A co učinila mladočeská strana? Dopustila, aby Národní Listy vyspílaly dr. Dykovi do vůle, aby jej uvedly v opovržení u všech svých čtenářů, — ano bylo tvrzeno, že Dyk ani žádnou brožuru sám nepsal, nýbrž že mu ji poslal Kallay v němčině napsanou, p. Dyk pak že ji dal jen přeložiti a pak se na ni podepsal, — ale poslanec Dyk zůstal přece poslancem dále, ano svěřují se mu důležité referáty v komissích, vůbec zůstal mladočeským pohlavárem jako dříve. Nebylo by možné po těchto příkladech mluviti o demoralisujícím vlivu strany? —

Nebude pak divné, že se zapírají vůbec zásady všecky a že se nechce napraviti nic. Rozšíření volebního práva se strana již úplně střekla, ale aby se to neprojevilo s úplnou příkrostí, volí se na sněmu volební komisse, které pak doporučují sněmu resoluce podle známého receptu: „Slavný zemský výbor se vyzývá, aby studoval . . .", čeho smysl je, aby záležitost tu pěkně pochoval. Totéž děje se s opravou předpotopního jednacího řádu sněmovního, vinou kterého se na sněmě vůbec nic pracovati nedá. Při jiných předlohách všecka moudrost poslanců se shrnuje v resoluce na vládu: „Vláda se vyzývá," aby něco konala, co buď již dávno vykonala a o čem poslanci náhodou nevědí, nebo o čem zase jsou poslanci přesvědčeni, že vláda nikdy neudělá. Nicméně se pak zdá, jakoby se na sněmě něco dělo, kde se neděje nic.

Smutné je, že ani poslanci mimo mladočeskou stranu nejsou lepší. Tak samostatní rolničtí zástupci dělají na sněmě rolnictvu jen ostudu zasazujíce se o věci, za které by se styděli nejtemnější zpátečníci. Co hlásal Alfons Šťastný ve školské komissi o školním vzdělání na venkově, to je ostudou pro všechen český lid; neboť takové zástupce by jiný intelligentní národ nestrpěl. Pan Alfons Šastný by nejraději úplně zrušil měšťanské školy, zavedl by polodenní vyučování, místo osmileté návštěvy školní zůstala by sedmiletá. Učitelům není potřebí přilepšovati nic na platech, ať k tomu stavu nikdo nechodí, komu se to zdá býti špatným; jelikož je kandidátů učitelství nadbytek, je viděti, že se vlastně učitelům daří znamenitě! Takovým způsobem by pan Alfons Šťastný pomohl i nynějším financím zemským znamenitě: uspořilo by se jeho „opravami"

ročně 2—3 mil. zl. — Pokročilost svou projevil Šťastný i v jiném směru; navrhl rozšíření volebního práva na sněm na ty, kteří v jiných kuriích nevolí; ale aby noví poslanci takto zvolení nebyli nebezpečni, — předpokládal, že by zvolení byli vesměs sociální demokraté, — chce jim ponechati jen 18 mandátů; toť je zrovna počet, který by nepostačoval ani k podávání návrhů ani k činění dotazů, jak sám v odůvodnění svého návrhu cynicky prohlásil. Vůbec upřímným p. Alfons Šťastný rozhodně je, s největší brutální otevřeností hlásá nejnepokrytější bezohledný, hrubě sobecký třídní zájem, třeba by boj takový často svědčil o značné obmezenosti navrhovatelově; nepočítá vůbec s tím, že zástupci druhých tříd nebudou ochotni na svůj úkor hájiti neoprávněný cizí prospěch. — I jiní rolničtí poslanci osvědčili se titěrnými a následkem toho zájmy svých zastoupených spíše poškozují, nežli aby jim prospívali: Tak na př. vyslovili se vůbec proti všelikým obchodním smlouvám s cizinou, chtíce naši zemi ohraditi nepřestupnou čínskou zdí. Co s takovými nesmysly se míní docíliti v době moderního pokroku dopravního a obchodního, když se kromě toho ví, že všechno podobné snažení je naprosto bezúčinným na rozhodujících místech?

Nedávno zemřel hr. Hohenwart, u nás známý teď jen svým nezdařeným pokusem státoprávním v r. 1871. Naše listy a panující strany pamatovaly si z jeho činnosti jen to, co dobrého chtěl pro českou věc kdysi — dlouho již je tomu — vykonati, ale co bylo mu překaženo vyšší mocí. Než co skutečně provedl nedávno pro český národ škodlivého a čeho následky cítíme dosud, to se mu naprosto nevzpomínalo. Hr. Hohenwart byl tvůrcem koalice protičeské, která zástupcům českým nedopřávala ani pořádného zastoupení v komissích sněmovních na říšské radě; hr. Hohenvart zmařil svobodomyslnou volební opravu Taaffeovu, která by na vždy byla odstranila nadvládu německou. Tehdy neštítil se vyhledati našeho největšího politického odpůrce Plenera a nabídnouti mu své spojenectví, aby jen zpátečnická privilegia volební byla zachována. Byl to kromě toho zlý příklad, který co nevidět následovati budou zase konservativní Němci z Alp a Poláci, aby proti nám vytvořili novou koalici. Právě protože chceme býti spravedliví, nemůžeme se nikterak přílišnou chválou nadchnouti pro zesnulého. Vážil si více zpátečnického starého řádu nežli přátelství s námi (aspoň ke sklonku svého života)!

Zahraniční ministr Goluchowski měl by sto chutí obsaditi pro naši říši nějaký kousek Číny; naznačoval se přístav Fokien. Zdá se, že i tenkráte nás Maďaři z toho dobrodružství vysvobodí, ačkoli to není již zcela jisté. Říše s tak nepatrně vyvinutým obchodem zámořským, v sobě tolika neshodami zmítaná, marně by vyhazovala peníze daleko v cizině, kde naše obchodní zájmy snad po dlouhá desetiletí ještě nebudou znamenati nic, co by za řeč stálo.

Na radnici pražské volební opravu dra Černohorského neslavně pohřbili a tím docílili vlastně toho, co zamýšleli, totiž aby se na volebním právu do zastupitelstva pranic nezměnilo. Při té příležitosti pan starosta Podlipný osvědčoval pokrytecky svou zásadní věrnost pro všeobecné hlasovací právo zrovna po způsobu jesuitů: „My bychom to rádi, známe se k tomu celým svobodomyslným srdcem, ale tolik a tolik

ohledů tomu vadí." Nejmocnější ohled je ovšem ten, že tomu pánové nechtí, že se jim to při nynějším volebním řádu na radnici nejlépe vládne. Titěrná byla zmínka při tom o dru Luegrovi, pokrytectvím jednoho se přece nedá omlouvati pokrytectví druhého. Nejznamenitějším výsledkem byla resoluce zrovna po způsobu resolucí sněmovních: „Slavný zemský výbor se vyzývá, aby podal své mínění o zásadách volebního řádu do obecního zastupitelstva pražského" Zemský výbor má tu mysliti a jednati za obecní starší! Ten nemá času mysliti na všecky věci, které jsou v jeho nejvnitřnější působnosti, neřku-li, aby se staral ještě za pány na radnici.

V Praze 11. května 1899. *P.*

*

Ve článku, otisknutém v únorovém a březnovém sešitu letošního ročníku Naší Doby, osvětlil jsem, tuším, dostatečně podstatu anglicko-francouzského sporu o praeponderanci v severním díle černé pevniny vůbec a v údolí horního Nilu a jeho přítoků zvlášt. Jsa sto odkázati tam laskavé čtenáře, mohu v dnešním referátu o nejnovějším dohodnutí obou sporných stran vstoupiti ihned in medias res.

Z uvedeného výkladu mého vysvitlo, že po obsazení Fašody majorem Marchandem Angličané bez rozdílu politických stran byli odhodláni i za cenu veliké války nepřipustiti, aby Francouzové nabyli jakékoliv politické moci v horním údolí nilském. Projektované souvislé severoafrické panství francouzské „od morza do morza", kteréž jako mohutná escarpe mělo brániti dalšímu vnikání britského vlivu na jih a zároveň mělo býti operační básí, z níž v příhodné chvíli vyvrácena měla býti anglická vláda v Egyptě, bylo a mělo zůstati pouhým krásným plánem. Ba, v pohnutých dnech loňského konfliktu vyskytli se v tisku anglickém hlasové, dokazující, že pro politickou i hospodářskou převahu Angličanů v Africe jest nezbytně nutno, aby nejen podrželi si celé poříčí Nilu, ale aby odtud spojení bylo zjednáno s oním cenným majetkem, jejž synové Albionu dovedli si pojistiti v poříčí řek Benue a Nigeru.

Tento tah na diplomatické šachovnici měl něco podobného se strategickou zvyklostí praerijních Indiánů, kteří ve válce na stepi vzbouzejí obrovské mraky prachu, aby zakryli pohyby svoje a vlastní místo útoku svého. Veliké naděje na zdar ovšem míti nemohl, bylyť by papírové mraky — příliš průhledné.

Pojetí projektu francouzského bylo mnohem organičtější, jednolitější, celý záměr sám byl daleko provednější, než anglická, abych tak řekl, contrescarpe, jež měla spojovati britskému „vlivu" propadší serikiáty Sokoto a Bornu s egyptskými někdy provinciemi Dar Furem a Bahr el Ghazalem. Provedení jejímu v cestě stálo hrdélko a konec „láhvičce na medicínu se podobajícího" německého území kamerunského a Anglií samotnou uznaná práva francouzská na severní a východní břeh jezera čadského, nehledě k tomu, že samostatného života území tak podivného tvaru na žádný způsob nebylo by bývalo schopno. Kdyby Anglie byla na tom setrvala, aby severní a jižní majetek Francie v Africe byl nadobro a pro vždy roztržen ve dva díly zmíněným pozemním mostem mezi znova

dobytým Sudanem a anglickým Nigerskem, stěží by se byl dal válečný konflikt obou sporných stran odvrátiti. To lze tvrditi — aniž by třeba bylo upadnouti do prorockých allur některých našich denníků, zvyklých zahrávati sobě na Pythii — skoro určitě; vyjma ovšem ten případ, že by Francie byla odhodlala se proměniti symbol bojovné gallské raçy ve skutečnost a vůči britskému lvu vzíti na se úlohu kohouta.

I první (skroucené) zprávy, že Anglii připadl za kořist celý sultanát vadajský, nezněly pro druhého kompaciscenta příliš příznivě. Ale skutečnost neosvědčila se býti tak černou. Jest pravda, že pro Francii bylo důležitostí prvního řádu proraziti s požadavkem, aby politicky mohla zakotviti se v údolí nilském. Alespoň pro ten případ, že to míní se svým — ovšem dobytím Sudanu lordem Kitchenerem neobyčejně stíženým — odporem proti vládě britské v El Misru [1]) vážně. Všechny k tomu cíli se nesoucí snahy úplně se stroskotaly o neústupnost druhé strany, která sobě vyhradila celé poříčí veletoku až po samo rozvodí. V definitivním zmaření všech již vícekráte dotčených dalekosáhlých francouzských plánů v severovýchodní Africe lze spatřovati první a největší oběť, již londýnská konvence Francii uložila. Do druhého neúspěchu přivedli se jaksi Francouzové sami. Vidouce, že dosažení většího majetku v údolí nilském jest nemožné, snažili dosíci alespoň toho, aby jim byl postoupen malý segment jeho s přístavištěm na některém splavném přítoku Bahr el Ghazalu. Za to, nabízeli se, že umožní Angličanům bezprostřední přístup do údolí konžského postoupením přístavu na některé splavné pobočce řeky Uëlle-Ubangi, ústící do Konga. Angličané, vidouce v tom čertovo kopýtko, na směnu nepřistoupili, ale ochotně vyhověli předstírané potřebě Francouzů, míti na Nil a commercial outlook, přiznáním naprosté svobody obchodní ve všech anglických državách v Ponilí mezi 5/14° 28′ sev. šířky, vymínivše si vzájemná práva — v rozsáhlých a lidnatých říších, prostírajících se mezi rozvodím Nilu a východními břehy jezera čadského, jichž sřeknutím se francouzskou ústupnost na východě byli sobě musili vykoupiti.

Francouzský obchod a průmysl — vůči němuž, abych mluvil užitým už jednou symbolickým vztahem, anglický se skutečně nalézá v poměru lva ke kohoutu — francouzský obchod a průmysl to jistě nebude, jenž z tohoto bodu ujednání bude míti prospěch. Bylo by třeba neobyčejné energie, výrobní i kupecké, aby v dohledné době Francouzové mohli soutěžiti na území anglickém. Mnohem spíše jest možno, že britští obchodníci, až Francouzové východní část jezerní pánve čadské dobudou a Evropanům přístupnou učiní, provedou tam od Nilu důkladnou hospodářskou drainage.

Vůči těmto dvěma nepopíratelným neúspěchům, které konvence Francii vynesla, může na účet aktiv zapsáno býti výslovné vzdání se veškerého vykonávání jakýchkoliv politických práv na západ od rozvodí Nilu a jeho poboček a přítoků jezera čadského se strany Angličanů. Tím sudanské sultanáty Kanem a Baghirmi, z nichž první na severovýchodu a druhý na jihovýchodu jmenovaného nesmírného jezera se rozkládá, a říše vadajská, ležící mezi nimi a angloegyptskou zemí Dar Furem, přikázány byly Francii. Na sever od Vadaje tvoří hranici 24. poledník východní délky (od Green-

[1]) Arabské jméno Egypta.

wiche) až asi po 17° sev. šířky. Zde náhle pomezí uhybá se příkře na severozápad, protíná obratník raka a asi na 25° sev. šířky sráží se s hranicí alžírskou blíže města Rhatu. Takto rýsovanou pomezní čarou hornatina Tibesti a skupina oás Borku, obě v samém středu Sahary položené, eo ipso přiřčeny byly Francouzům, čímž nadobro znemožněn byl postup Italie, jako praesumtivního majitele Tripolisu, na jih. Že Francouzi po těchto územích, jako po redutách a lunettách chránících sudanskou jich pevnost, milerádi sáhli, jest přirozeno. A že Anglie ráda k zabrání jich svolila, vědouc, že se tím láska k Francii v Italii nerozmnoží, jest neméně pochopitelno....

Sen hraběte de Brazzy byl by tedy splněn! Z Alžíru i ze Senegambie, tak jako ze západního Sudanu, dosíci lze východního a francouzského Konga, aniž by bylo třeba opouštěti území republiky, největší osadní moci západní a střední Afriky.

Ovšem mnoho let ještě skácí se v propast minulosti, než se republika stane skutečnou paní ohromných těch rozloh. Vždyť nejsou z veliké části ani z hruba známy, mají teprv býti prozkoumány a dobyty. To poslední dokonce nebude tak snadné a proto napomíná „Temps“ své domácí horkokrevníky, aby kus práce přenechaly také příštím generacím. Sultanát baghirmský opanoval nebezpečný usurpator Rabbah a s vládcem bojovných obyvatelů Vadaje nejsou také žádné žerty. Jest to nejvíce poarabštěný stát sudanský a hlavní sídlo moslimského zelotismu; známý severoafrický řád Snûsitů těší se zde neobyčejné moci. Ale i vojensky jest to stát nejsorganisovanější; jádro jeho branné moci tvoří 7000 obrněných jezdců. Evropanům byl dosud tak jako nedostupný, jednak pro polohu, jednak pro loupeživost a fanatism sultánů i jich poddaných. V jeho půdě spí zavražděný cestovatel německý Vogel i jeho druh v. Beurmann, popravený na rozkaz vladařův; jen Nachtigall, miláček osudu, odsud vyvázl. Byl, myslím, poslední Evropan, jenž sem vkročil.... A kdyby Tibesti a Borku neměly důležitosti jako barriéra proti Tripolisu, byly by také velmi danajským darem. Obzvláště první jest nesnadno přístupná hornatina a obě obydleny jsou kmenem Tibbu čili Teda (Garamanty starých), jenž od tisíciletí nezměniv svých sídel, uchoval si zde svou úžasnou chudobu, ale i svou nezkrotnost, stejně jsa pověstný svým lupičstvím jako svým uměním postu. Francouzové, kterým ještě nastává úloha podrobiti divokruté Tuaregy, budou v těchto horách míti před sebou ještě mnohem těžší úkol. Tomu důstojníku republiky, jemuž bude jednou svěřen, není vskutku čeho záviděti.

Instrumentem podepsaným v Londýně lordem Salisburym a panem Cambonem letošního 21. března, nazývaným úředně doplňkem pařížské úmluvy o zemích ponigerských ze dne 14. června minulého roku, dokončeno bylo nadobro a definitivně rozdělení afrického kontinentu. Žádná část jeho není více tím, co naši právníci ve své jednostrannosti a neobeznámenosti s cizokrajnými světy nazývali res nullius. V obrazu Afriky, jak se nám dnes v hrubých rysech jeví, mimo malé opravy, které do něho mohou zakresliti komisse, precisující čáry pohraničné, nejsou více žádné větší změny přípustny. Není více obav ani nadějí, které by koloniální kruhy súčastněných evropských velmocí mohly znepokojovati,

anebo k novým podnikům sváděti. Pronikavé politické převraty v Africe mohla by v budoucnosti přivoditi již jen nějaká veliká osadní válka. Jelikož, bohužel, v úplný zdar konference míru, která se tyto dny sejde v lesním zámečku haagském, věří pouze chiliastickými sny naplnění filanthropové, a politické rozdělení (zvláště severozápadní) Afriky mezi evropské moci jest ve mnohých vzhledech přímo neudržitelné, jsou zárodky příštích konfliktů již dnes zkušenějšímu oku zcela zřejmy. Opakuji, že urovnání sporných anglofrancouzských zájmů konvencí nejposlednější mám za poměrně šťastné, ale za to za tím nešťastnější pokládám urovnání obapolných protichůdných nároků v Africe západní. Tam konvencí z roku 1890. Angličané ze samého srdce příštího velikého afrického panství francouzského vykrojili sobě obratným shylockovským řezem jednu z nejcennějších (dle Chamberlaina) korunních osad svých: ústí nigerské a pozadí jeho tvořící serikiáty (sultanáty) Sokoto a Bornu. Severní hranice jeho, pověstná linie Saï-Bourrah, byla sice loňskou smlouvou na prospěch Francouzů poněkud opravena, ale i potom ponechává mezi jižní hranicí Sahary a sebou, jako pojítko západního a východního Sudanu francouzského, pouze úzké dlouhé pásmo nepustinné země, rozpolťujíc francouzskou državu severoafrickou ve dvě ne organicky, nýbrž jen velmi uměle a nevýhodně spolu souvisící polovice. Toto rozdělení i němečtí autoři uznávají za vydatný pramen příštích neshod a bojů. Tak jako by ostrovní kolonie francouzské ve případu války bezpečně se staly kořistí anglickou, rovněž tak nemohlo by území nigerské kombinovanému útoku černých francouzských vojů, kterému jest se tří stran světových vydáno, odolati. Nigerští horalové, nesprávně Haussy nazývaní, jsou sice výbornými vojáky, ale proti stejně dobrým sborům francouzským byli by číselně ve velké nevýhodě. Obzvláště v případu světové války, kdy Anglii by bylo brániti ohromnou říši roztroušenou po všech stranách zeměkoule.

Než zanechme konjektur; francouzští králové ztratili sice Kanadu a Přední Indii, Napoleon prodal Spojeným státům Louisianu, poslední zbytek francouzské severní Ameriky, a restauraci svou zaplatil Ludvík XVIII. mezi jiným ztrátou velké části zbylých kolonií. Než orleanští jeho nástupci dali Francii Alžír a třetí republika za krátkých patnáct let dovedla nashromážditi v Africe nesmírný majetek, což jí v budoucnosti jistě bude počítáno za jednu z hlavních zásluh.

Tím spíše, uváží-li se, s jakou krátkozrakou opposicí po dlouhá léta vůdcům osadního hnutí bylo bojovati. Jest-li nesmírné africké panství francouzské jakousi náhradou za ztracenou Ameriku, tolik proklínaný Tongking ukázal se býti jádrem, kolem něhož se v krátkém čase seskupila utěšeně zkvétající osada indočínská. Podaří-li se francouzské diplomacii a činnosti připoutati k Indočíně velmi cenný Siam, došly by staré francouzské vise, které, jak tuhle Robert de Caix v „Journalu des Débats“ napsal, daly nedávno Francii Madagascar, sice velmi pozdě a také značně východněji, ale přece jenom skvěle svého splnění. Půl druhého sta let to trvalo, než se na začátku tohoto věku Anglii podařilo Francii z řady velkých mocí osadních vytisknouti; šedesát let po dobytí Alžíru zaujala mezi nimi opět — druhé místo. Fluctuat, sed non mergitur!

J. M. P.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Szellovo komando a cislajtanská vládní a parlamentní krise; osudné nevražení stran — Zemská daň ze služného pochována; nespravedlivost daně té — Resoluce na ozdravění zemských financí; nemožnost najíti pravý lék — Zvýšené přirážky zemské; důsledky zemského dlužení — Plýtvání zemskými penězi na stavbu místních drah; poslanecké kartelly a spekulace na přízeň voličů — Pražské hospodářství s elektrickými drahami; kritika není dovolena — Úplatková affera ledárenská — Daně Zemské banky; fiskalnost v Cislajtanii.

V Budapešti je nyní bez odporu těžiště celé monarchie. Uherský ministerský předseda Szell nekomanduje pouze za Litavou, ale i před ní. Jeho formule, o které zde již bylo mluveno, je Gesslerovým kloboukem pro cislajtanskou vládu a běda jí, kdyby se mu nechtěla pokloniti. A přece je formule ta pro nás nepřijatelná; než nic naplat, jestliže se jí hr. Thun se svým ministerstvem nepodvolí, půjde tak, jako šel před ním Badeni a Gautsch. V Budapešti si umínili, že po r. 1904 si učiní své celní území, a že s penězi banky Rakousko-uherské, která má zůstati říšským ústavem až do r. 1910, budou podrážeti našemu průmyslu nohy ve svém pak úplně neodvislém státě. Z našich peněz si vystrojí zbroj na nás. Thunova vláda navrhla, aby nynější privilegium banky Rakousko-uherské bylo v souhlase s ostatním vyrovnáním prodlouženo prozatímně také do r. 1904, ale o tom se nechce Szell pouštěti ani do žádného jednání; ano stalo se 9. t. m., že vůbec ani s naším předsedou ministerstva nemínil o čemkoli z rakousko-uherského vyrovnání jednati, dokud se mu nezaručí, že bude vše tak, jak si to Uhři přejí, zákonitě v Cislajtanii provedeno. Té záruky ovšem hr. Thun podati nemohl i proto musil se s nepořízenou ještě téhož dne do Vídně vrátiti. Postavení ministerstva našeho je tím úplně zvikláno a možná že brzy přinese úřadní list vlastnoruční listy panovníkovy, kterými se nynější vláda v milosti či nemilosti svého dosavadního poslání sprošťuje. Aspoň podle velkopanského odbývání Szellova a jeho úředních listů dá se něco podobného čekati; s vládou, která byla by pevná v sedle, se podobným způsobem nejedná. — Je ovšem na pováženou, která vláda v Cislajtanii by mohla to provésti, co pan Szell poroučí; ale dosud jsme si v Cislajtanii vždy dobře zvykli to snésti, co v Budapešti si na nás smyslili: kdyby to nechtěla provésti dočasná vláda se svou stranou, provedla by to místo ní opposice. Ta zkušenost je pak pro Maďary neocenitelnou, že u nás si dovede vláda z menšiny každou chvíli udělati většinu i naopak. Bohužel nerozum stran našich je již takový, že se všechny na vzájem potírají ne proto, aby některá sama ovládla, nýbrž jen proto, aby na vzájem žádná vlastně neměla žádného vlivu. Proto se daří v Cislajtanii vládám „nad stranami“, které nižádné straně totiž nejsou vhod, ale které právě pro tuto všeobecnou nespokojenost se udržují. Za cenu toho, aby se náš odpůrce nedostal k moci, jsme zde všichni ochotni vzdáti se svých nejživotnějších potřeb a vzíti na sebe nejnenáviděnější břemena; důvodem dostatečným, aby se pro něco hlasovalo je: „neodhlasujeme-li to my, odhlasuje to náš nepřítel, kterého prý tím vsadíme sami do vládního sedla“. Ale jak to vládní sedlo jde k duhu, o tom si na př. národní naše strany české dávno mohly již učiniti správný úsudek. —

Vedle bídy říšské a cislajtanské máme také svou samostatnou důkladnou bídu doma. Finance zemské, toť hrozná bolest naše, snad zrovna

taková jako vyrovnání rakousko-uherské. Deficity na deficity je možné dosud jen uhražovati děláním dluhů na dluhy. Poslanci si nevědí rady a vzkazují zemskému výboru, aby ten poradil; zemský výbor vrací se bez rady do sněmu. Na letošní deficit 4½ mil. zl. chystala se malicherná a chatrná záplata 309.000 zl. Měli to zaplatiti soukromí úřadníci tak zvanou daní ze služného. Je to myšlenka vládní, z popudu vládního podal předlohu o tom zemský výbor. Zemská daň ze služného, které však měli býti prosti úřadníci státní, úřadníci zemští a veřejných fondů, pak učitelé obecných škol, měla se vybírati polovičním obnosem osobní daně z příjmu, pokud ovšem tento příjem plyne ze služného. Daň tato je vůbec nespravedlivá, kdyby uvalena byla třeba na všecky úřadníky bez rozdílu. Neboť služné si každý musí pravidelně zasloužiti svým vlastním tuhým přičiněním a je tedy divné, proč by služné to mělo býti větší daní stiženo nežli důchod plynoucí na př. z cenných papírů nebo z jiných movitých kapitálů. Kdo má svůj důchod pouze z toho, že odstřihuje kupony z cenných papírů, ten přece může daň lehčeji snésti nežli ten, kdo si musí své skrovné živobytí mozolně vysloužiti. Je li však daň ze služného uvalena pouze na úřednictvo soukromé a úřednictvo samosprávné (kromě zemského), jak to bylo míněno projektem vládním — tedy po většině na úřednictvo hmotně bídně postavené s existencí často nejistou a ohroženou, — potom je daň taková dvojnásob nespravedlivá. Nespravedlivost ta bolí tím více, když se vidí, jak se tím hrozně pomůže zemským financím; vždyť by výnos daně té nečinil ani tolik, co vynese 1% přirážek na daně státní.

Prvně se proti dani té ohradili úřadníci samosprávní (obcí a okresů) a žádali osvobození; později se také dostavili s protestem ostatní soukromí úřadníci. Páni poslanci na sněmu si ovšem nesmějí to zkaziti s úřadníky obecními a okresními, ti by mohli svého vlivu použiti proti nim. Proto popřáli ochotně sluchu těmto steskům; ale potom bylo by zbylo z daně té tak směšně málo, že opravdu ta maličkost za to nestála, aby se znepřátelili úředníci soukromí. Proto celý návrh velmi neslavně padl, přešlo se o něm v komissi k dennímu pořádku beze vší debatty.

Tak nebude zase letos učiněno nic na ozdravění rozpočtu zemského. Komisse pouze udělala podle osvědčeného vzoru resoluci, aby zemský výbor zkoumal, 1. jak by se daly zavésti spotřební daně zemské na líh, pivo, víno a cukr, 2. zdali by se nemohly zavésti zemské daně ze jmění, z přepychu, dědické dávky jakož i přirážkový ekvivalent k osobní dani z příjmu, 3. aby poplatky z podání k úřadům a orgánům samosprávným připadly zemi a nikoli státu, jako dosud. Je toho dosti veliký seznam, co poslanci pozornosti zemského výboru doporučují, ale zdá se, že ani to vše nepovede k žádoucímu cíli. Jednotlivé z navrhovaných daní a poplatků dají výnos pranepatrný, jiné zase, aby něco vynesly (daně dědické a spotřební) musily by se vyměřiti sazbou tak citlivou, že se tomu budou poplatníci vším úsilím a právem vzpírati. Konečně přirážkový ekvivalent k osobní dani z příjmu (pokud příjem ten plyne ze služného) ten asi vláda nepředloží ke schválení, jelikož nebude ochotná k tomu, aby dani té podléhali také státní úřadníci. Ať

se tedy dělá cokoli, vždy bude nutné naraziti někde velmi nemile a k tomu se poslanci tuze neradi odhodlávají.

Letos ke státním daním přímým zemský výbor navrhoval přirážky jako loni 51%. Ke zmírnění schodku zdá se však, že sněm se odhodlá zvýšiti přirážky ty na 55%; tím by dluh na zbytek deficitu nutno bylo učiniti jen 3 mil. zl. Kdyby v dřívějších dobách se byli poslanci odhodlali ke zvýšení přirážek na místo dělání dluhů, bylo by dnes již ročně o $1^1/_3$ mil. zl. zemského vydání méně, t. j. zrovna o 4% přirážek. Zde v těchto rozhledech bylo na to neúnavně poukazováno; konečně i poslanci nahledli, že se nedá stálým děláním dluhů bídě odpomoci. Že by stát se ustrnul nad příliš velikými dluhy zemskými, jak si dříve poslanci namlouvali, tomu již nyní přestávají věřiti!

Ale sněm si vede přes tuto nouzi nicméně tak, jakoby měl k disposici milionové přebytky. Bídu financí zemských mají poslanci na zřeteli jenom, když přijdou učitelé se spravedlivým požadavkem o zvýšení svých nuzných platů, s kterými není možné po lidsku žíti. Naproti tomu se jinde hříšně plýtvá jen proto, aby se páni poslanci zalíbili svým voličům. Nejkřiklavěji se to ukázalo při povolování subvencí a záruk na stavby místních drah. V Čechách bylo zemskou pomocí dosud věnováno na lokálky buď přímo poskytnutými kapitály nebo převzetím záruky za placení úroků přes 40 mill. zl. Tím bude na zemi uvaleno roční břemeno přes 1,700.000 zl. čili zrovna tolik, kolik by vynesla $5^1/_2$% přirážka. Povinnosti ty dosud se úplně neprojevily v rozpočtu, jelikož valná část drah těch je teprve rozestavena nebo se stavbou se teprve začne; ale je jisto, že v krátké době břemeno to plnou neztenčenou silou na zemi nalehne, jelikož po většině dráhy lokalní zápasí s těžkými deficity. Z těch příčin zemský výbor se letos hleděl v železniční akci uskrovniti a navrhoval pouze stavbu jedné lokálky s břemenem ročním asi 70.000 zl. To však páni poslanci, kteří svým voličům nadělali plno slibů, úplně zvrtli a udělali mezi sebou kartell jakýsi, podle něhož si navzájem odhlasovali plno projektů nových, které dohromady znamenají roční zatížení země na 400.000 zl. — to tedy je ten ohled na bídu financí zemských! Daremné bylo namáhání přísedících zemského výboru, aby se sněm mírnil: kartell poslanců překonal všechny rozumné důvody.

Při tom vycházejí divné věci na jevo. „Hlas Národa" přinesl odborné články velice pozoruhodné, jak se ustanovují za zpravodaje o navrhovaných dráhách zrovna poslanci, kteří mají přímý zájem na dotyčných dráhách i napovídal, že se za kulisami dějí všeliké věci, které by asi denního světla příliš nesnesly. Na to ve sněmě vůbec nebylo reagováno a pan poslanec Kaftan jako generální zpravodaj podal několik jen všeobecných frásí na odůvodnění tak důležitých předloh bez věcného průkazu nutnosti a užitečnosti návrhů. Jak odbornicky bývají projekty drah lokálních vypracovány a schvalovány, o tom doklady najde čtenář v rozhledech obchodních. Když se Kaftan odvolával na to, že země také vydává přes 10 mill. zl. na obecné školy aniž z nich má jaký finanční výtěžek, je to přirovnání za vlasy přitažené, pouhá frase, naprosto úsudek matoucí. Školy obecné přece jsou pro všechny obyvatele země zřízeny, kdežto z lokálních drah má prospěch jen velmi omezená

část obyvatelstva v některých krajinách země, zvláště když zkušenost okazuje, jak někde velmi dobře a vítězně dovedou konkurovati s lokálními drahami obyčejní formani po silnicích!

Podobně nemá štěstí se svými dráhami obec Pražská. Je tomu již 14 měsíců, co v podstatě bylo docíleno dohodnutí s Otletem a od 14 měsíců je Praha majitelkou koňské tramwaye. Za tu dobu nepředělala obec na elektrický pohon žádnou jinou trať nežli $1^3/_4$ *km* z Josefského náměstí do Stromovky. Na podzim loni vyžádala si od své vlastní elektrické technické kanceláře dobré zdání, v které době by mohla přestavěti nejdůležitější tratě koňské dráhy ve středu města. Poněvadž kancelář odpověděla, že by s tím nemohla býti hotova, leč až v prvních měsících roku tohoto, zdálo se to městské radě tuze pozdě a proto vypsala offertu (ale se známým svým kvapem) na stavbu do nového roku. Mezitím se však nic nedělo a dnes v květnu se ještě nepoložil ani jediný metr koleje! (Viz k tomu „Politik" ze dne 16. dubna.)

Když obecenstvo si na to důvodně stěžovalo, jakož i když poukazovalo se právem, jak se nyní na městských tramwayích jezdí mnohem hůře nežli za Otlela, byli páni na radnici hnedle uraženi a dali oznámiti v listech, že jen co se dostavějí a přestavějí všechny tratě, obec prý sama vozby po nich se vzdá, aby si obecenstvo nemusilo ustavičně stěžovati a zbytečně vše kritisovati; obec že prý vozbu po drahách pak pronajme. Tedy až do toho nastrká millionů, dá vše obec na pospasy a vykořistění soukromníkům. Tak se rozumí samosprávnému hospodaření!

Obrázek z toho přerozkošný přišel nedávno náhodou na jevo. Obec chce stavět ledárnu, ale ledárna soukromá je tu již a to na pozemcích obecních, kterou její majitelé mínili obci postoupiti: za jakých podmínek, je viděti z toho, že nabízeli některým opatrným otcům města dohromady 10.000 zl. úplatkem. Jeden, o kterého se pokoušeli (Jech), vyjevil vše, ale Hlas Národa připojil k tomu takové přitěžující okolnosti, které dosud nebyly vyvráceny, že se celá afféra jeví býti nanejvýš podezřelou. Je něco shnilého na pražské radnici!

Zemská banka podala nedávno veřejnosti svou výroční zprávu za r. 1898. Jeví se z ní potěšitelný pokrok, ale zaráží nepoměrně nepatrný zisk banky a hrozné proti tomu daně. Daní bylo zaplaceno 148.000 zl., kdežto čistý zisk obnášel jen 68.000 zl. Jaké to hrozné obtížení ústavu tak blahodárného, který naprosto nemá účelů výdělkářských. Zejména by stát měl prominouti naprosto nesprávnou i nespravedlivou daň rentovou, jakož i snížiti daň výdělkovou, když vlastně se pro výdělek nepracuje.

Přílišná fiskalnost vyskytující se snad jen v Cislajtanii, vynklai zvláště při společnosti Jižní dráhy. Kdežto akcionářům za r. 1898 bude se vypláceti dividenda 1 franku, dostane stát od téže dráhy daní na každou akcii $11^1/_2$ franku.

V Praze, 11. května 1899. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, ŽIVNOSTENSKÉ A OBCHODNÍ. **Změna zákona o okresních záložnách hospodařských — Dozor nad svepomocnými družstvy — Úpadky družstevních podniků českých i německých — Zemské železnictví a jeho povážlivé stránky — Kanalisace Vltavy — Středozemský průplav v Německu — Hospodářské výsledky velikých průplavů plavebních: Suez, Soo, Manchester, Korinth, Kiel, Berlín-Štětín, Nicaragua — Železná vrata dunajská — Průplav dunajsko-oderský — Vládní program na podporování vývozu.**

Zemský sněm přijal osnovu zákona, jímž mění se dosavadní předpisy o okresních záložnách hospodářských a jímž zavádí se zejm. nad těmito záložnami dozor zvláštními dozorci zemskými, jichž počet a platy ustanovuje zemský výbor a pro něž také vydává instrukce. Pohnutou debatu vzbudilo ustanovení, aby okresní hosp. záložny přispívaly k nákladům tohoto dozoru ročně jedním procentem svého čistého ročního užitku! Kdo prý dozor vykonává, ať jej také platí!

Tím aspoň pro jeden malý druh úvěrních ústavů zahájeno období účinnější kontroly, po níž katastrofy hospodářských záložen na Mělnice a v Křivoklátě, v Černém Kostelci, Roudnici a Brandýse n. L. a občanské záložny v Třeboni přímo už volaly.

I jiné družstevní podniky upadají, po většině pro špatnou a nedokonalou správu. V Mostě zanikl po krátkém trvání český konsumní spolek, v Mor. Ostravě upadla v konkurs „Vzájemnost“, založená k posílení českého národního ruchu a končící poškozením českého živlu a diskretováním snah svépomocných. Místo lidí odborně vycvičených dosazují se na podobné podniky lidé protekční, z obchodního podniku stává se místně národní ústav zaopatřovací, národnostní heslo má zakrýti špatnou jakost i drahotu zboží, lehkomyslné kreditování má udržovati kupce. A pak se ovšem hospodaří od desíti k pěti.

Ostatně nejsou defraudace a nehospodářství ve svépomocných sdruženích nikterak pouze českou specialitou. I u německých záložen na Moravě, ve Slezsku a v Dolních Rakousích bylo v posledních měsících slyšeti o soudním stíhání účetních, pokladníků, předsedů. V jednom případě platila záložna, která takto dohospodařila, svému úředníku ročně 440 zl.; ale připlácela za to místnímu duchovnímu správci 1000 zl. a na nové varhany věnovala 300 zl.

Viděti, jakou zodpovědnost uvalila na sebe vláda, nedavši zákon o povinné revisi svépomocných družstev, poslaneckou sněmovnou před dvěma lety již přijatý, v zájmu členů, věřitelů i vkladatelů projednati též sněmovnou panskou.

Dnes provádí se revise jen dobrovolně, k žádosti dotyčného družstva, a k té patrně právě tam nedojde, kde by revise vlastně nejvíce bylo potřebí.

Víc světla tudíž všude, kde běží o důvěru obecenstva i o veřejnou mravnost, a kde se objeví cos zpráchnivělého, ven s tím na světlo boží!

To platí také plnou měrou o naší zemské akci železničniční. I zde vyskytly se povážlivé zjevy, na které již „Hlas Národa“ upozorňoval a které zemskou železniční akci mohou diskreditovati a finance zemské vážně ohroziti. V několika posledních letech převzala země při 18 místních drahách za $2^1/_2$ milionu zlatých kmenových akcií, které ještě dlouho nic nevynesou, při 28 drahách zaručila zúročení a amortisaci výpůjček

stavebních i zúročení prioritních akcií v úhrnném obnosu 38 mil. zl. a v 9 případech uděleny drahám subvence a zápůjčky as 400.000 zl., takže roční nominální obtížení země činí asi 1·386 mil zl. = 5·57% zemské přirážky. A schodky místních drah jsou tak značné, že nominální garanční břemeno v plné míře doléhá na pokladnu zemskou.

Přirozeně hleděl tu zemský výbor zvolniti tempo v povolování zemské garancie a obmeziti ji na projekty docela promyšlené a připravené. Ale zemský výbor míní a sněmovní komise pro veřejné práce mění. Navrhlať sněmu garantovati řadu projektů, které zemský výbor prohlásil za nepřipravené a nezralé, a vyzvati zemské inženýry železniční, aby při komisích železničních řídili se ve svém vyjadřování o místních drahách ne svým odbornickým přesvědčením, nýbrž důvody, ve zprávě komise obsaženými.

V této komisi ustanovují se však za referenty o projektovaných drahách přímo poslanci, v jichž volebním okresu má býti dráha zřízena, ano neslýchaným způsobem dokonce i sami koncesionáři dráhy, za úplně stejných okolností těší se jeden projekt „přízni a podpoře všemohoucích poslanců odborníků", kdežto druhý je jimi odmítán, ba stalo se, že se změnou technické kanceláře, která pracovala projekt, změnilo se i národohospodářské přesvědčení o významu a rentabilitě dráhy, které v komisi bylo tlumočeno.

A pomyslete, že se glorioly odbornictví nabývá u nás velmi snadno, že stačí k tomu, odříkati ve sněmu nebo v parlamentě za tepla cizí pojednání v tom onom odborném listě právě vyšlé, nebo směle tvrditi věci nejnepravdivější nebo nejnesmyslnější — znalců je u nás tak málo a kdo věci rozumí, nanejvýš se augursky usměje. Ale takoví samozvaní odborníci rozhodují o všem a bez apelace rozdělují světlo a stín, kde kdo se o jejich přízeň uchází, získejte je a máte v rukou sněm i parlament, zemi i stát, oni dělají návrhy, resoluce a zákony, zakřikují mocí svého mandátu, obratným šveholením cizích myšlének a cizí práce nabytého, veškeru oposici ať ve vlastním kruhu ať ve svědomitější byrokracii, jimi otvírají se kapsy eráru, země i obce, aby pak proti jiným věcně daleko oprávněnějším požadavkům byly tím upjatější.

Kdo však tu zůstává na stráži skutečných interesů veřejných, interesů celku? . . .

Výsledkem je pak budování tratí souběžných s drahami již zřízenými a zhola nevýnosných, drahé stavby a obtížení veřejných financí ve prospěch jednotlivců, vydírání interesentů, korupce, která se už ani neostýchá více méně odkrytého posuzování v klubech a časopisech.

Kdybychom měli po ruce miliardy, dovedli bychom udělati Panamu jistě aspoň tak dobře jako Francouzové. Zatím ovšem fušujeme jen v malém . . .

Sněm 10. května přijal návrhy komise. Posl. Kaftan jako zpravodaj ujišťoval, že komise pociťuje prý tíhu břemene, které stavbou těchto drah zemi se ukládá a snaží prý se všemožně vyhledati prostředky, jimiž by lze bylo toto břemeno zmírniti. Jako takové prostředky byly prý navrženy: spravedlivé rozdělení příspěvku na všechny interesenty, zjednodušení staveb (zejména zmírnění požadavku ministerstva války),

přeložení sídla všech místních drah v král. Českém do Prahy a obstarávání finanční jejich správy výborem zemským, vedení vozby dle zásad kupeckých (zejména získáváním zboží pro dopravu komercielními agenty), zavádění pohonu elektrického, postátnění soukromých drah a jednotná organisace vozby místních drah při železniční správě státní, postupné stavění drah levných, úzkokolejných.

Zžíravou, zdrcující kritiku těchto reformních návrhů přinesl Hlas Národa. Ani jeden z těchto návrhů není, byť i jen napolo, zabezpečen. Namítalo-li se — a dle sněmovního usnesení s úspěchem — po vlastenecku, že prý se neprávem začíná šetřiti, když jde nyní o dráhy krajin českých, kdežto německé kraje jsou drahami již zásobeny, právem se replikuje, že právě zase návrhy komise zdánlivě o to usilují, aby se břemeno země snížilo a tedy příplatky místních činitelů u drah českých proti dosavadním příplatkům obcí atd. při drahách německočeských zvýšily. Jde-li dále o zmírnění požadavků kladených na dráhy správou vojenskou, proč nepracuje se na radě říšské o to, aby tam, kde požadavky vojenské sahají nad požadavky po stránce komerční, bylo ono plus nákladu převzato na účet správy vojenské? Vedení vozby dle „zásad kupeckých“ a oni „komercionální agenti“ jsou směšnou frásí. Požadavek ten „vlastně předpokládá, že ti lidé, kolem dráhy bydlící, o ní nevědí a že z té nevědomosti, ne-li naschvál, užívají dražších prostředků komunikačních. Naposledy tu dráhu ani nechtěli“ — právem se posmívá Hl. N. Dráhy úzkokolejné dle vyjádření samé komise pro naše poměry zřídka se hodí. A ostatní reformní návrhy jsou vesměs věcí budoucnosti (postátnění soukromých drah), zkoušek (elektrický pohon) atd., kdežto finanční břemeno země je smutná reální skutečnost!

A tak „za těch poměrů rozvinuje se akce železniční, která znenáhla ukazuje takměř všechny slabosti neblahé té éry v železniční politice rakouské z posledních let šedesátých a prvních sedmdesátých, jejíž účinky nese podnes státní rozpočet v mnohamilionovém deficitu státních drah, vesměs to dřívějších drah soukromých, z příčin nevyhnutelnosti převzatých.“

Ovšem jsou sbory, kde místo vyššího hlediska na celkové prospěchy platí kartel či vzájemné pojišťování — „chceš-li, abych já zítra hlasoval pro subvenci Tvého okresu, Tvého společku, Tvé dráhy, musíš dnes Ty hlasovati pro mou školu, pro dráhu mého okresu“ atd. Mnozí z „poslanců království Českého“ jsou spíše jen agenty pro ten onen protežovaný spolek, ústav, okres, tu onu osobu či kancelář — a „království České“ to odstonává.

U drah očividně nevýnosných velikou úlohu hraje „nepřímá výnosnost“ t. j. všeobecné hospodářské povznesení kraje, jímž probíhají Kdyby bylo pravda a možno, že stačí postaviti dráhu, aby se krajina hospodářsky povznesla, nebylo by nic snažšího, než zavésti všeobecný blahobyt. Proč však není mnoho rozkvětu v Haliči, proč se naříká na to množství pasivních drah strategických? Kde jsou ony vysněné tovární komíny, tisíce dělnictva, plné nakladní vlaky při českomoravské transversálce a při četných (a snad většině) drahách místních? Proč mluvíme pořád o nedostatku českého velkoprůmyslu, když přece mnohé veliké

tratě jdou našimi kraji po celá již desítiletí. A často ani jinak krajina dráhou nezíská. Jsou i v Čechách lokálky, podél nichž dosud kvete povoznictví i omnibusy, kdežto dráha dováží jen dříví, uhlí a obilí. A zbytečná dráha zůstává zbytečnou a tedy hospodářsky škodlivou, nechať jde krajem naším nebo cizím!

Zdýmadlo klecanské musí býti skutečně opraveno; ukázalo se, že nejenom vory nemohou bez nebezpečí propustí dolů, nýbrž že ani lososi nemohou nahoru. Je průplavů a zdýmadel v cizině dost, aby se byl milionový podnik český mohl vyhnouti podobnému fiasku, které se ovšem dá napraviti.

V Německu rozpoutal se zápas o předlohu plavebního průplavu středozemského, který má, vycházeje od Rýna, připojovati obrovský ruhrský obvod uhelný a železný přes Emži a Vezeru k Labi. Přirozené vodní toky německé, jdoucí vesměs od jihu k severu, budou po dokonání tohoto obrovského díla spojeny sítí průplavů, od východu k západu jdoucích.

Dle vládní předlohy, pruské sněmovně podané, nejsou železné dráhy západoněmecké již s to, aby zmohly dopravu v uhelných revírech rýnskovestfalských, kde se nakládá denně 10.000 vagonů uhlí a 30.000 vagonů se překládá k vodní dopravě, kde roční doprava dostoupila loni ohromné výše 430 milionů metrických centů, kde na malé prostoře shluknuto jest relativně nejčetnější obyvatelstvo Německa, kde trati železniční jsou naveskrze tak obsazeny drahými budovami průmyslovými, že na rozmnožení kolejí již pomýšleti nelze.

Ruch průplavní nesmí prý se zastaviti u Labe, nesmí prospívati jen východu, nýbrž musí sloužiti i pruskému západu, jehož uhlí oplodnilo by vydatně průmysl středoněmecký a pomáhalo vytlačiti konkurenci uhlí zahraničního. Půda jest prý nanejvýš příznivá, zdýmadel bude jen skrovně potřebí, napájení průplavu je v hojné míře zabezpečeno.

Náklady jsou arci obrovské; rozpočteny jsou na 260 mil. marek, roční vydržování průplavu na 2·17 mil. marek. Úhrnná délka průplavu činí 466 *km* a sice západní část (průplav rýnsko-dortmundský) 39 *km* (náklad stavební 45 mil. marek), dále upravení části zbudovaného již kanálu dortmundsko-emžského 102 *km* (upravovací náklad 4 mil. marek) a vlastní středozemský průplav 325 *km* (stavební náklad 192 mil. marek). K tomu přistupuje kanalisace Vezery od průplavu až dolů k Brémám v délce 210 *km* a nákladu asi 20 milionů marek.

Odpůrců jest ovšem dosti. Především ukazuje se k tomu, že veškeré výpočty o výnosnosti a dopravě kanálu spočívají na domněnkách a odhadech; že částečným přechodem dosavadní dopravy železniční na průplav, kde plavbu provozují soukromé společnosti loďařské, ztratí pruské státní dráhy na dopravném ročně přes 60 milionů marek, o kterouž sumu tedy roční deficit kanálu vlastně vzroste; že nejdražší a nejdelší část průplavu jde kraji méně průmyslovými a že i poměrně nejlépe odůvodněný průplav rýnsko-dortmundský půjde dosti daleko od nejvydatnějších dolů a hutí. K těmto všeobecným výtkám druží se obavy a námitky jednotlivých tříd obyvatelstva a jednotlivých krajů. Agrárníci namítají, že nové cesty vodní zrušují účinky ochranných cel a jsou

otevřenými branami pro dovoz obilí, dříví a dobytka zámořského a ruského; že uvádějí-li se pro kanál naděje na lepší odbyt východopruských agrárních produktů v průmyslových obvodech západních, dalo by se toho lépe a levněji dosíci kanalisováním Vezery a pobřežní mořskou dopravou od Královce a Štětína kielským průplavem do Brém a nahoru; že stavba průplavu, na 10 let rozpočtená, ještě bude stupňovati nedostatek zemědělského dělnictva, již nyní nesnesitelný. Průmysl hornoslezský a hornictví uvádí, že bude naň nákladem a podporou státní uvalena drtící konkurence vyspělejšího velkoprůmyslu rýnského. Hamburk obává se zvýšené konkurence Brém, a naopak zase prý zvýšena bude vůbec soutěžnost námořských přístavů nizozemských, jichž lodě budou moci po Rýně a průplavu dojížděti až v samý průmyslový a hornický střed Německa.

Zápas vede se ovšem zcela věcně a klidně; neníť skoro politické strany, jejíž členové by byli vesměs přáteli či zase nepřáteli podniku.

Ticho nastalo zatím o jiných projektech průplavů pro lodě námořní, jakých ještě nedávno v časopisech přímo se hemžilo.

Jsouť hospodářské výsledky velikých průplavů plavebních dosud pramálo povzbuzující. Nehledíc k průplavu severohollandskému, spojujícímu Amsterodam přímo s mořem severním, a průplavu manchesterskému, které mají význam spíše jen lokální, dosáhly úspěchů ovšem velkolepých toliko průplavy suezský a Soo, spojující v Kanadě, obejitím vodopádů St. Marianských horní jezero s huronským, které způsobily přímo obrat v světovém obchodě, ve výrobních, dovozních a vývozních poměrech zemí, v materiálu lodí a povaze plavby.

Průplavem suezským cesta ze západní Evropy do východní Indie byla zkrácena o 3000 angl. mil, Gibraltar, Malta, Port Said a Aden zbavovaly lodi vézti obrovské zásoby uhlí, jak toho bylo třeba při plavbě kol Afriky, plachetní lodě mohly býti nahrazovány vždy více parníky, rychlým a pravidelným spojením stala se obrovská skladiště v Indii zbytečnými. Prostorový obsah lodí jím plujících stoupl 1870—1891 z 0·4 na 8·7 milionů tun. Vývoz indického čaje stoupl od otevření průplavu z 11 na 120 mil. lib. sterl., stejně stoupl vývoz rýže a pšenice.

Méně známý průplav „Soo“ má nyní ještě větší dopravu než suezský; způsobil úžasný rozvoj vodní dopravy na velikých jezerech amerických, umožnil těžení ohromných železných ložisek v sev. Michiganu a Wisconsinu, přivodil neobyčejný rozkvět dopravy obilí, mouky, dříví, uhlí a mědi a usnadnil báječný vzrůst měst při jezerech severoamerických. Jest na něm 5 linií plavebních, každá o 60 parnících se 1750—3000 tunami.

Nepoměrně menšími úspěchy vykazují se prozatím ostatní kanály mořské. Průplav manchesterský pohltil téměř dvojnásobnou sumu rozpočteného stavebního nákladu 9·8 mil. lib. šterl. a výnos jeho nekryje daleko ani výdaje provozovací. Průplav korintský pro velkou plavbu skoro ani neexistuje, u průplavu kielského činí příjmy sotva polovici výdajů provozovacích, o zúročení zařizovacího kapitálu 156 mil. marek ani nemluvíc. I ohledně strategického významu průplavu vznikly pochybnosti, když v září 1896 prostřední obchodní parník dánský čtyry míle od Kielu v průplavu klesl a dopravu průplavem na čtyři neděle znemožnil.

Průplavy námořské, t. j. velikým mořským lodím přístupné, potkávají se po těchto zkušenostech s dosti značnou skepsí. Paříž ani Brussel dosud se nestaly námořními přístavy, toliko Berlín má býti spojen se Štětínem zbudováním nového průplavu námořského, o jehož trati však účastníci nijak se nemohou dohodnouti a jejž nová předloha o stavbě kanálu středozemského posune asi vůbec do pozadí, u Francie dosud asi naproti projektovanému námořskému průplavu z moře středozemního do atlantického působí jednak zkušenosti panamské, jednak zdrcující zpráva komise průplavní z r. 1894, dle níž by průplav středozemní vyžadoval 2000—2500 milionů fr. nákladu a způsoboval roční deficit 75 mil. fr.

Také Amerika místo 100 mil. dolarů nákladu na stavbu průplavu nicaragského věnovala zatím raději 1 mil. dolarů na prozatimní šetření o všech tratích kanálu atlantsko-tichomořského.

Dost velké rozčilení v zemích podunajských vzbudily zprávy o značných poplatcích, které vláda uherská stanovila pro nový průplav Železných vrat na Dunaji. Průplav tento, jehož zbudování Uhersko převzalo na základě usnesení berlínského kongresu z r. 1878, byl po mnohých nesnázích 20. září 1898 podruhé otevřen (první „otevření“ stalo se slavnostně již v roce 1896), lze však jím i nyní ještě toliko s namaháním se dopraviti, protože lanová loď vlečná teprv letos bude hotova a protože k bezvadnému dopravování bude potřebí ještě druhé lodě, na které se teprv pracovati začalo. A i potom bude prý potřebí dalších změn a oprav, protože v nynější podobě průplav dobře fungovati prý ani nemůže... Přes nepopíratelné vady průplavu vláda uherská, aby pojistila své společnosti dunajské co největší dopravu, uložila na jeho použití tak značné sazby, (které by ovšem uherské společnosti dunajské zvýšenou subvencí nebo jinak byly opět nahrazeny), že se jimi užívání průplavu stalo hospodářsky skoro nemožným. K naléhání vlády rakouské platnost tarifu zatím odložena.

Budapeštská obchodní komora konala anketu o projektu průplavu dunajsko-oderského. Průplav prý by měl pro Uhry jen tehdy význam, kdyby ústil nikoliv u Vídně, nýbrž u Děvína a Prešpurka, a ještě lépe prý by prospělo Uhrám spojení Váhu a Dunaje s Odrou. Není pochyby, že poručí-li Maďaři, poslušná Cislajtanie jim vystaví průplav, jakého jen pro svůj export budou potřebovati.

Vládní program na podporování vývozu vysíláním schopných obchodníků, jimž by se udělila podpora k usazení na čelných trzích zahraničních, podroben byl kritice obchodních komor, jimž v březnu t. r. ministrem obchodu k vyjádření přímo byl zaslán. Komory, pokud se již o věci vyslovily, uznávají vesměs dobrou vůli ministerstva, o konkretních návrzích jeho vyjadřují se však rozdílně. Pražská i brněnská převážně příznivě, vídeňská kolísá, nechtějíc se ani rozkmotřiti s vládou, ani nemohouc odpustiti, že se vláda o svém projektu neporadila prve s všemocným a vševědoucím p. Mauthnerem, liberecká, z jejíhož okolí vzešel ztroskotaný po zásluze projekt od státu subvencované (a vlastně vydržované) exportní banky, prohlásila záměr vládní dílem za nedostatečný, dílem za neproveditelný. Pan Leitenberger, který by se byl zásluhou svého

hospodářského zpovědníka, dv. r. Hallwicha, pro příkrý a nešťastný veřejný odsudek vládního projektu málem musil vzdáti dosavadního čelného postavení v zastupitelstvech a spolcích velkoprůmyslových, je na čas zachráněn, dokud jej nové nemotornosti p. Hallwichovy nesmetou již neodvolatelně.

V obvodě liberecké komory pracují o zřízení vývozního svazu pro firmy svého obvodu, žádajíce jenom pro cestující tohoto svazu subvenční příspěvky, jaké chce vláda poskytovati svým vlastním „vyslancům", pak jisté výhody berní a poplatkové a pod. Hlavní význam svazu bude asi v komerčním prostředkovatelství pomocí agentů, jež bude míti společnost v Hamburce, Paříži, Londýně a Amsterodamě. Súčastniti se má 100 firem, z nichž každá chce riskovati 1000 zl.

Také vládě podařilo se sehnati první vývozní syndikát. K podnětu ministerstva obchodu sjednotilo prý se 12 firem, representujících dohromady jmění asi 50 milionů zlatých, které vyšlou zatím jen do východní Asie společného zástupce. Aby se činnost tohoto zástupce mohla věnovati výhradně péči o rozhojnění exportu rakouských produktů, obdrží tento zástupce od vlády první rok subvenci 8000 zlatých a druhý rok 4000 zl. a nad to od firem súčastněných po obě leta po 3000 zl. Bude tedy jaksi komisionářem oněch dvanácti firem, z nichž každá při tomto pokusu riskuje toliko 600 zl. Pánové jsou, jak vidět, velmi opatrní: 50 milionů domácího kapitálu podnikne dohromady ve dvou letech obrovské risiko 7200 zl., aby svým produktům vydobývalo východní Asii!

Pořád se vytýká malým lidem, že nemají dost iniciativy, podnikavosti a kupeckosti, že příliš mnoho očekávají od vládní pomoci a málo spoléhají na sebe. Neplatí totéž plnou měrou také o našich pánech fabrikantech? *S.*

*

SOCIÁLNÍ: Stávkové hnutí textilního dělnictva v Čechách a na Moravě — Stávky stavebního dělnictva — Hornická stávka v Belgii — Mzdové hnutí dělnictva ve Francii — Sociální poměry ve Švédsku — Odborové sdružování dělnictva ve státech nordických — Pokusy o společnou organisaci zaměstnavatelů i dělníků pro sociální smír v Anglii a v Německu — První máj 1899 — „Sachsengängerei" v Německu — Vlaské a arabské dělnictvo v Německu — Radikální pozemková politika v Kiaočau — Kongres proti alkoholu v Paříži.

Stávkový ruch rozvířil se letošním jarem proti jiným letům neobyčejně. Po Náchodě, kde po bouřích nastaly dle oficielní terminologie „normální pracovní poměry", vstoupilo ve stávku textilní dělnictvo v Úpici, dne 10. dubna dělnictvo v Hronově, 29. dubna v Hořicích, 2. května v Brně. Hnutí zasáhlo celý průmyslový obvod severovýchodních Čech a vkročuje i do obvodu libereckého, v Brně zvedají se pak i dělníci stavební. Dělnictvo hronovské (na 1700 stávkujících) žádalo odstranění nemilého dílovedoucího (požadavky podobné docházejí dle stávkové statistiky skoro nejřidčeji splnění), 30%ní zvýšení mzdy (týdenní mzda kolísá prý od 2·50 zl. do 5 zl. u muže; u žen obnáší pak daleko méně), zkrácení pracovní doby na 10 hodin, vyvěšování tabulek mzdových v dílnách, 14denní výpověď a týdenní výplatu. Očekával se úspěch, jelikož firma, zaměstnávající asi $^4/_5$ stávkářů, měla malé zásoby a veliké objednávky.

V Upici, kde rovněž stávkovalo na 1000 dělníků, byly okr. hejtmanem prohlédnuty bídné dělnické byty firmy Morawtzovy, za něž dělníci musili platiti nepoměrně vysoké nájemné, a z nichž byli, když stávka trvala déle 4 neděl, vypovídáni. V Hořicích továrníci nabídli dělnictvu nepatrné ústupky, a když na jejich ultimatum nedošla odpověď, prohlásili se solidárně proti všelikému dalšímu vyjednávání.

V Brně nebyl příčinou stávky požadavek zvýšení mzdy, nýbrž odmítnuté zkrácení doby pracovní na 10 hodin, jaké v některých továrnách brněnských již delší dobu bylo zavedeno a jehož rozšíření bylo dělnictvem žádáno pro veškeren soukenický průmysl brněnský. Ústřední živnostenský inspektor několikrát pokusil se o vyjednávání, ale bezvýsledně. Stávkujícího dělnictva textilního v Brně jest celkem asi na 12000, stojíť — až na čtyři — ve stávce veškeré brněnské továrny textilní. Podobné všeobecné stávky textilní nebylo v Brně od roku 1889.

Za to zednická stávka v Budějovicích skončila po opětovných výtržnostech a také stávka stavebního dělnictva v Karlových Varech byla po několikadenním trvání smírem ukončena. Stávkové hnutí zasáhlo též dělnictvo některých továren chemických, strojnických, podniky železniční, stavby a pod.

Veliká stávka hornická, která hrozí státi se mezinárodní, vypukla v Belgii, kde stávky odevždy vynikaly hromadností a rozměry neobyčejnými.

Již o vánocích 1898 vyzvali delegáti hornictva, ze čtyř uhelných revírů belgických ve Frameries shromáždění, dělnictvo, aby se připravovali ke stávce, a v neděli 16. dubna na schůzi delegátů v Charleroi stávka uhlokopů, jdoucí za cílem zvýšení platů přiměřeně stoupnuvším cenám uhlí, skutečně jednohlasně byla prohlášena. Poněvadž však vážných odborových organisací v Belgii není, nemělo usnesení tohoto kongresu v zápětí zahájení generální uhelné stávky, nýbrž stávka teprve postupně a znenáhla se rozšiřovala.

Byl také pro stávku dělnictvem volen skutečně vhodný okamžik: doba roční je jim příznivá, průmysl v celé zemi je v zimničné činnosti, poptávku po uhlí již nyní sotva lze ukojiti a zásoby uhlí jsou nepatrné.

Dělnictvo je pokojno; maison du peuple v Seraingu zastavil na dobu stávky výčep alkoholu. Horníci belgičtí patří prý k nejhůře placeným na pevnině.

Dělnictvo očekává tudíž od stávky zlepšení svých poměrů a někteří podnikatelé skutečně jsou ochotni zvýšiti mzdu aspoň o 10%.

Stávka belgická působí i na mzdové hnutí v uhelných revírech severní Francie a nedojde-li ke smírnému dohodnutí, připojí se uhlokopové francouzští ke svým sousedům belgickým.

Také pařížské dělnictvo se hýbe. Při každé z dosavadních světových výstav pařížských měly rozsáhlé přípravné práce v zápětí mzdové hnutí dělnictva, které si takto hodlá pojistiti přiměřený podíl na hmotných výhodách, jež výstava zemi a zvláště hlavnímu městu přinésti slibuje. Stávka stavebního dělnictva z loňského října byla jen první etapou těchto snah, které od té doby čilou agitací velice se rozmohly a, zdá se, že povedou k novým srážkám se zaměstnavateli. Úplný nezdar podzimní projektované

generální stávky nutí ovšem k postupu účelnějšímu a obezřetnějšímu. Vedení příprav k chystané stávce svěřily odborové organisace zvláštní komisi. Vedle zvýšení mzdy jde o to, aby do podmínek o zadávání prací veřejných pojata byla jistá ustanovení na ochranu dělnictva, j. maximální den pracovní, nedělní klid, normální mzdy, regulace přijímání cizozemského dělnictva, jehož příliv nabyl v posledních týdnech rozměrů ohromných. Některé požadavky tyto jsou již dávno předmětem jednání sborů zákonodárných, dělnictvo snaží se tedy, aby jednání toto bylo urychleno.

V souhlase s těmito poměry vyskytují se v časopisech všech států evropských polooficielní zprávy, jimiž se cizozemské dělnictvo před cestováním do Paříže varuje a všech illusí o snadném a značném výdělku výstavním zbavuje.

Také ve Švédsku počínají se sociální poměry přiostřovati. Neobyčejně živý a celkem úspěšný stávkový ruch v létě a na podzim 1898, rychlý rozvoj a přibývání odborových spolků, usnesení odborového kongresu o přimknutí se spolků k sociálnědemokratické straně dělnické — vše to vyvolává ozvěnu i u zaměstnavatelů i u samé vlády. Tvoří se svaz zaměstnavatelů, majitelé velikých pil kladou vystoupení dělníků ze spolků odborových za podmínku přijetí nebo podržení v práci, říšský sněm vyzval vládu, aby podala osnovu zákona k ochraně pracovních smluv řádně uzavřených, vlastně ku stíhání všech, kdož přemlouváním atd. chtějí při stávce odvrátiti stávkokaze od práce.

Zákon, sněmem švédským značnou většinou přijatý, byl však dle ústavy říšským soudem zamítnut, jelikož jest protiústavním a tudíž nesmí panovníkem být potvrzen . . .

Organisace dělnictva zemí nordických ostatně pokračuje. Na skandinavském kongresu odborových spolků ve Stockholmě 1897 bylo usneseno, že ve všech 3 skandin. státech mají se zříditi zemské odborové organisace. Skutečně byly pak zřízeny organisace dánská v lednu 1898, švédská v srpnu 1898, a na kongresu v Christianii o velkonocích t. r. norská. V Norsku jest odborově organisováno asi 20.000, ve Švédsku 60.000, v Dánsku asi 75.000 dělníků. Všechny tři svazy udržují spojení svými sekretariáty a jdou ve věcech politických se stranou sociálnědemokratickou.

V Anglii i v Německu byly v poslední době učiněny pozoruhodné pokusy, způsobiti zvláštními institucemi sociálněpolitickými společnou organisaci zaměstnavatelů i dělníků na prospěch upevnění míru sociálního.

V Anglii navrhl min. Ritchie, aby v každém odvětví byl zřízen smírčí úřad, jakožto první instance v každém sporu mezi zaměstnavatelem a dělníkem. Nedošlo-li by ke smíru, měl by spor býti vznesen na ústřední smírčí úřad, složený ze zaměstnavatelů i dělníků všech odvětví. Hlavními zásadami každého jednání mělo býti vzájemné dorozumění, tedy ani donucení ani vměšování jiných činitelů (státu a pod.).

V Německu podány byly v říšském sněmu četné návrhy na zřízení komor dělnických nebo průmyslových a obligatorních úřadů smírčích (dohodčích) ke společnému projednávání otázek hospodářské a sociální politiky zaměstnavateli i dělníky.

Pokusy tyto v obou státech a zejm. v Německu potkaly se s rozhodným odporem u spolků zaměstnavatelských. Orgán ústředního svazu něm. průmyslníků prohlásil, že podobné instituce, kde dělnictvo odborově se sdružuje a vystupuje (dělnické výbory, nemoc. pokladny i živnostenské soudy), podléhají záhy vlivu sociální demokracie a zostřují prý jenom pak protivy sociální, odlučujíce prý dělníka od zaměstnavatele a od jeho podniku, s jehož zájmy na štěstí ještě četní dělníci se stotožňují a cítí, rušíce tedy zkrátka nejlepší mezi oběma stranami poměr patriarchální. A vůbec prý odmítá průmysl veškeré pokusy organisace, které by vycházely odjinud než z jeho dobrovolného semknutí.

Ovšem pánové odmítají všeliké zakročování kohokoliv jiného (i státu), jen pokud by bylo na prospěch dělnictva, stejně jako druhdy feudální pánové nechtěli míti prostředníků mezi svou otcovskou péčí a poddanými. Ale jakmile by šlo o domněle ohroženou bezpečnost, o ochranu stávkokazů a pod., není pro ně ani dosti vojska a policie.

Letos po desáté oslavovalo dělnictvo naše na základě usnesení mezinárodního kongresu v Paříži 1889 první máj, o němž manifestuje svůj požadavek osmihodinné doby pracovní, k němuž připojuje u nás všeobecné, rovné a přímé právo hlasovací do všech sborů zastupitelských a nejnověji též smíření a sbratření všech národů.

Nelze jistě nesouhlasiti s kterýmkoliv z těchto požadavků. Dnes již i v širších vrstvách se uznává, jak dobře nedávno bylo pověděno, že v boji o pracovní dobu projevuje se pud nejen po lidském pohodlí, ale i po duševním osvěžení, že domov nemá býti pouze noclehárnou, která právě dostačí, aby se údy opět uzpůsobily ku práci a zplodila nová pokolení. A zkracování doby pracovní i nedělní klid nabývá vždy více stoupenců i mezi podnikateli — nejsou-li náhodou advokáty — kteří se znenáhla přesvědčují, že v mezinárodním vyrovnávání věcných podmínek výroby závisí úspěch její vždy více na inteligenci a fysické zdatnosti dělníkově. A stejně jest i s ostatními dvěma požadavky dělnictva.

Nicméně účast dělnictva na májové manifestaci, účast vnější i vnitřní, klesá nepopíratelně, a řekli bychom, přirozeně, jako při každém zmechanisovaném projevu, konkretního živého podnětu postrádajícím. Dovedeme všichni dobře oslavovati jakoukoliv událost minulou, ale určitou — daleko tíže jest trvale intensivně manifestovati pro cíle budoucí.

Národní dělnictvo dokonce posunulo svou manifestaci na první neděli květnou.

Konání táborů bylo pro zasedání sněmu v Praze učiněno vůbec nemožným.

Polní práce opět počaly a s nimi opětné stěhování dělnictva od východu na západ. Zvlášť v Německu dosáhla „Sachsengängerei“ letos většího rozměru než kdykoli dříve. Počet Sachsengängrů z provincie poznaňské páčí se letos přes 60.000, z Haliče najala jediná prostředkovací kancelář v hor. Slezsku pro příští sezonu již skoro na 20.000 dělníků, jiné kanceláře ve Slezsku, Poznaňsku a záp. Prusích, které loni prostředkovaly 300—900 pracovních sil, počítají letos na obrat 2000 až 5000 dělníků. Agenti zacházejí až hluboko do ruského území, aby

dostali svobodné dělnictvo. Toto vystěhovávání dělnictva přimělo prý již i ruskou vládu k úvaze, jak uzavříti hranice pro vystěhovalecké dělnictvo naproti Německu, oč také žádají velkostatkáři ruského Polska. Již nyní neobdrží na Rusi v obvodu tří mil na hranicích nikdo legitimační papíry hraniční, aby lidé nemohli na delší čas za prací do Němec. V Německu panuje nyní opět na nádražích tratí k západu směřujících pestrý a čilý život, nádražní prostory ani nestačí, vlak za vlakem přiváží dělnictvo do Sas i dále na západ až k Porýní.

Do západního a jižního Německa přicházejí opět v tlupách po několika stech dělníci vlaští, zejm. ke stavbám budov, mostů, železnic atd. Až do Štrasburku dojíždějí s nimi celé dlouhé vlaky dělnické. Poněvadž stavební ruch obrací se v těchto krajích k menším městům, kde o byty vůbec je nouze, není o lidském ubytování pro tato sta a sta přistěhovalců zhola ani řeči.

Podnikatelům německým nestačí ostatně již ani levní dělníci slovanští a italští a došlo již i na přívoz dělnictva arabského. Čínští kuliové jsou tedy již na obzoru.

Radikální pozemkovou politiku provozuje německý guvernér v čínské osadě Kiaučou. Hned v den, kdy tato kolonie byla pro Německo zaujata, zakázala vláda veškeren prodej pozemků na čas, dokud si nepojistila předkupní právo na největší část celého území za ceny, jaké před německou okupací byly obvyklý. Pro sebe podržela vláda jen ty pozemky, které potřebovala na ulice, náměstí, přístavní budovy, opevnění a pod. Ostatní rozprodala dražbou, stanovivši jistou cenu za minimální.

Kdokoli nyní chce pozemek takto vydražený dále prodati, musí cenu, o jaké se s kupcem shodl, před konečným uzavřením koupě oznámiti guvernérovi, který — jeli cena příliš nízko udána — smí pozemek za udanou cenu sám zakoupiti pro vládu. Neužije-li tohoto práva předkupního, připadne státu mimo zápisný poplatek plná třetina toho, oč cena pozemku proti původní dražební ceně jeví se zvýšena. I když pak pozemek nezměnil koupí majitele, platí se z něho každých 25 let dávka, rovnající se $^1/_3$ toho, oč hodnota pozemku se v době té zvýšila. Mimo to platí se každoročně pozemkové daně $6^0/_0$ z odhadnuté hodnoty pozemku.

Při prvních dražbách dosaženo bylo (v říjnu 1898) za 1 m^2 pozemku 1 dolar. Pro město je zhotoven již stavební plán se zvláštními čtvrtěmi pro Číňany, pro skladiště, továrny a obchody, a konečně pro byty evropského obyvatelstva (čtvrť villová, hojnými parky a sady obdařená), s obmezením počtu poschodí atd.

Stát tedy účastní se velmi vydatně každého zvýšení majetku pozemkového, které jsouc vyvoláno činnosti vlády neb veškerého obyvatelstva spadá jinde výhodně bez práce v klín nahodilému vlastníku neb spekulantu pozemkovému.

Ovšem v Kiaučou není neobmezené svobody majetkové, ani nejsou stavební úřady v rukou „samosprávy“ obecní.

Počátkem dubna zasedal v Paříži kongres proti alkoholu — sedmý v posledním čtvrtstoletí. Předchozí kongresy měly zjistiti postup alkoholismu; letošní kongres měl odkrýti prostředek k jeho utlačení. Účastníků

bylo velmi mnoho, na 1500, ze všech kruhů společnosti. Byli tu učenci, politikové, zástupci jednot dělnických i spolků proti nestřídmosti i několik socialistických obecních zastupitelstev. Vyličovány hrozné účinky lihového moru — ale veškerá propaganda slova i tisku bude malomocna proti vášni alkoholismu, jejž sice může poněkud oslabiti, ale ne vyhladiti. Musí přispěti stát monopolisováním výroby i odbytu lihu, zákony k zamezení opilství a pod.

I my máme mnoho příčin k propagandě protilihové. Jsou u nás kraje, kde se lid živí kořalkou a brambory, kde se kořalka hltá z vyhloubeného chleba, nebo chléb drobí se do kořalky. A co říci o pivním alkoholismu? Ve vnitřní Praze činí, dle dat na sněmu uvedených, spotřeba na 1 obyvatele ročně 1 hektolitr, spotřeba lihových nápojů vůbec na 1 obyvatele ročně 19 zl. 38 kr. — dá tedy vnitřní Praha za lihové nápoje ročně na $3^1/_2$ milionu zl., za pivo přes $2^1/_4$ milionu. Ovšem jest u nás alespoň pití piva vlasteneckou povinností . . . *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Součásné sjezdy učitelstva v Praze — Zjevy na nich — Společná schůze učitelstva trojí národnosti ve Slezsku — Náklad na školství neštěstím země — Návrhy A. Šťastného ve školské komisi — Učitelé a katecheti — Návrhy na zrušení školného — Šetření země odpíráním spravedlivé mzdy učitelstvu — Osnova arcibiskupské školy na Moravě — Postup reakce ve školství.

Učitelstvo v Čechách obojí národnosti uspořádalo letos po vzájemném se dohodnutí valný sjezd svůj, který jindy z pravidla o prázdninách konán bývá, v době zasedání sněmu zemského, dne 9. dubna. K jednání učitelstva českého s německým o společných zájmech ve společné místnosti tentokráte ještě nedošlo. Národní nevraživost, zvýšená nešťastným vlivem trvajících politických stran a jich žurnalistiky, působila přirozeně také na některé vrstvy učitelstva českého i německého a zamýšlené společné rokování zmařila. K oběma sjezdům, v tutéž hodinu konaným, sjel se i z nejvzdálenějších krajů imposantní počet účastníků, obou účastnila se řada poslanců a jiných osobností, zaujímajících postavením, prací a vlivem svým čelné místo ve společnosti, na obou manifestováno různým způsobem mínění k požadavkům učitelským.

Na sjezdě českém dokazovali oprávněnost požadavků učitelských přesvědcujícím způsobem referenti Jos. Černý a V. Rašín. První ve své účinné řeči rozvinul program kulturní práce, kterou učitelstvo bude moci v zájmu národa s tím větší intensitou vykonávati, čím dříve a lépe bude míti k tomu zabezpečené podmínky, jichž se již dlouhá léta marně domáhá. Druhý referent vylíčil právní postavení učitelstva a kruté následky, jimiž bývá lehce stíháno nemírným používáním nelidského řádu disciplinárního.

Snahy učitelstva po éthisování lidových vrstev s radostí sice uvítal a přijal mluvčí mladočeských poslanců dr. Engel, ale když se měl pronésti o tom, kterak klub, jemuž předsedá, zachová se v nynějším zasedání sněmovním k požadavkům učitelským, jichž oprávněnost nemohl popříti — tu mu pro učitelstvo nezbylo než krčení rameny a podivné splétání slovíček: snad, něco už letos, jest-li, až — přijde nějaká pomoc s hůry

a zubožené finance zemské povznese. Zatím může učitelstvo fysicky a tím i morálně a duševně dohladověti. Výmluvám na nedostatek finančních prostředků učitelstvo dnes již přestalo věřiti. Zástupci země, kteří vedlé řádných ohromných milionů na armádu povolují ochotně ještě téměř každoročně i mimořádné velké summy na tytéž potřeby, musí již také najíti několik millionů na nejdůležitější a nejpotřebnější pro stát výdaje: na vzdělavatele rostoucího pokolení, na jehož mravním a duševním vyzbrojení záviseti bude síla a moc národů a tím i celého státu. Mladočeskému předáku musilo býti připomenuto, že také hmotné povznášení společenských vrstev jest jedním z předních úkolů éthiky, a že tato „neznamená pouze, aby kantor byl jen hodný, ale aby se mu také dalo, co mu patří."

V přijaté resoluci vyslovil český sjezd učitelský „politování nad tím, že rozhodující kruhy dosud neprojevily nejmenší známky, že chtějí skutečně oprávněným a jednotným požadavkům učitelstva celé země vyhověti. — Hospodářské postavení učitelstva Čech je beznadějné, působí rušivě na práci školní, budí hluboké roztrpčení a škodí zájmům národa. Národ však, jak projevuje peticemi, nechce, aby strádali nedostatkem jeho učitelé, jejichž lásce, péči a důmyslu svěřuje celou svou budoucnost. Proto očekává učitelstvo celého království s důvěrou, že pronikne konečně poznání, že musí býti učitelstvu pomoženo a to záhy. Bohatá zem nalezne, bude-li chtíti, také prostředky — a kdyby nastaly nepřekonatelné překážky, musí stát, jemuž školy podléhají a pro nějž školy také pracují, postarati se, aby učitelstvo náležitě bylo odměňováno za práci svou. 19.000 učitelů v Čechách nemůže býti odmítnuto ani ignorováno." To jsou již sebevědomější slova, než ta, jimiž učitelstvo v minulých létech poníženě sněm prosilo. Druhá část resoluce vytýká známé již požadavky učitelstva v ohledu hmotném, mravním i duševním. —

Sjezd učitelstva českého ukázal, že organisace jeho je na postupu a spěje pomalu k ukončení. Mnohé vnější zjevy na sjezdě i mimo sjezd sice potvrzují, že tu není ještě učitelstvo projevující se v každém případě jednotně, a že je v něm dosud řada neuvědomělých a v organisaci dobře nezasvěcených členů. Úkazy ty však jistě pominou, neustane-li učitelstvo v další potřebné práci na své organisaci, od níž jedině nápravu věcí svých může s důvěrou očekávati. Zvláště hmotnou organisaci svou musí učitelstvo české míti stále na zřeteli a dohoniti učitelstvo německé, které je v tom směru daleko napřed.

Na sjezdu učitelstva německého vedlé řečníků z řad učitelských promluvili poslanci všech stran. Posl. Werunsky (něm. pokrokář) prohlašoval, že poslanci musí jíti s učitelstvem ruku v ruce a dovolával se pomoci státu, který tolik vydává na účely neproduktivní a který by měl polovinu nákladu na školy převzíti. Splnění požadavků učitelských prohlásil za první povinnost poslanců, jak jen zjednána bude politická náprava. Posl. Legler (něm. lidovec) poukazoval na nehybnost maršálka ve sněmu a jeho úmyslnou neochotu ke splnění požadavků učitelských. Členové zemského výboru měli by naň s větší energií působiti. Poslanec Verkauf (soc. demokrat) vyzýval učitelstvo k větší praktičnosti a k mezinárodnímu spojenství s těmi, s nimiž mají společné bolesti, t. j. s českým

učitelstvem. Vytýkal, že učitelstvo téže země, v tomtéž místě jedná odděleně na dvou schůzích. Rozdělení takové nebudí respekt ani strach, a jen strach ze spojenství učitelstva pomůže. Posl. Wolf pronesl řeč silně prodchnutou nacionálním chauvinismem. Horlil v ní proti kosmopolitismu, internacionalismu a pro boj Germanstva proti Slovanstvu, který se dobojovat musí. Žádal učitele, aby německé děti vychovávali v německé muže. Řeč posl. Wolfa byla bouřlivě aklamována a je důkazem, ve které straně učitelstvo německé v Čechách velkou většinou svou je. Celý sjezd zabarvila silně neplodným nacionalismem, z něhož učitelstvo české pomalu se již vymaňuje. V tom je před učitelstvem německým značně ve předu. Učitel Hoinkes, hlásící se k tak zv. straně „mladých" v učitelstvu německém, obracel se ostře proti abstinenci a obstrukci německých poslanců, zaviňující vzrůst reakce a proti boji národnostnímu, jehož následky učitelstvo v přední řadě stihají. Řeč jeho byla však jen menší částí přítomného učitelstva přijata. Jest pouhou otázkou času, aby také většina učitelstva německého prohlédla a vyprostila se z planého nationalního politisování a přidružila v domáhání se společných požadavků k učitelstvu jiné národnosti, jako to již uznávaji němečtí učitelé v jiných zemích rakouských. Zatím v přijaté resoluci učitelstva německého uznány tytéž požadavky jako v české a vyslovena naděje, že změna politických poměrů umožní německým poslancům k úpravě platů přikročiti.

Učitelstvo vévodství Slezského národnosti české, polské i německé ve společné schůzi, dne 4. dubna konané, protestovalo proti chystané vládní předloze o dotačních a právních poměrech učitelských z důvodů, že zaváděním vyučování náboženského světským učitelstvem a tím také dozorem církevních úřadů nad prací učitelstva usnadňuje se reakce a sesiluje vliv vzdělání nebezpečného klerikalismu. —

Na nedostatek času k vyřízení nejpalčivějších otázek učitelských poslanci zemští letos naříkati si nebudou moci Sněm zemský při tak dlouhém zasedání vyříditi mohl nejnaléhavější postuláty učitelské hravě. Není však při abstinenci německých poslanců ve straně mladočeské, agrární a velkostatkářské ani zrnka dobré vůle učitelstvu pomoci. Již z doslovu ke zprávě zemského výboru o stavu školství možno vyčísti, že učitelstvo vyjde ze zasedání sněmovního opět s prázdnem. Referent dr. Pražák, profesor vysokého učení s maršálkem zemským výslovně tu naříkají nad opětovaným vzrůstem nákladu školského, a na jednom místě vyličují tento náklad dokonce jako „značné přetěžování". *Na samém sklonku století vykládá se náklad na školství jako nějaké neštěstí.* O pevných požadavcích učitelských zemský výbor nemohl se vyslovit, protože je mu neznámá ciferní výše, již by splnění jich vyžadovalo. Za to vypočetl finanční efekty drobných požadavků, které učitelstvo letos již a priori odmítlo. Spravedlivé počítání kvinkvenálek stálo by 276, starý Bendlův návrh 261, a zrušení podučitelských míst dokonce 466 tisíc. Toto všechno je mnoho a proto zůstane při starých křivdách. Nejméně ještě vyžadovalo by zrušení IV. tř. platební na školách měšťanských a to asi sněm zemský letos jistě provede, neodejde-li jako loni většina poslanců mladočeských ze sněmovny. Školská komise o splnění této dalekosáhlé reformy, velmi dlouze a podrobně

jednala a na konec osmi proti sedmi hlasům velkostatkářským a posl. Šťastného přijala. Velmi důrazně opírali se návrhu tomuto poslanci hr. Zedtwitz, přísedící zemského výboru prof. Pražák, posl. kanovník Krásl a posl. A. Šťastný. V tomto poslanci získala strana reakce ve sněmu sílu velmi vydatnou se smělými návrhy a plány. Posl. Šťastný měšťanské školy, které opatřují levně nejvyšší možné vzdělání širokým vrstvám lidovým v tak mnohých okresích, kde středních a odborných škol není rád by vůbec odstranil. Návrh jeho na zvýšení platů učitelských vyžadoval by 1,123.000, na pokračovací školy bylo by třeba nového vydání v obnosu 1,335.000, úhrnem 2,458.000 zl. Na druhé straně však by tento výtečný oekonom docílil úspor ve školství v obnosu 3,371.000 zl. a to zkrácením povinnosti školní o jeden rok, čímž by se uspořilo 1,213.000 zl. a zavedením polodenního vyučování 1,213.000 zl. Nepotřebné školy měšťanské, řemeslnické i dokonce zemědělské by zrušil, nepovinné předměty ze škol odstranil, konference učitelské zamítl, čímž by opět jeden milion vyzískal. Úprava tato skončila by úsporou celého milionu pro finance zemské. Posl. Šťastný je málo původní. Recept svůj na zvelebení financí zemských šetřením na školství a učitelstvu vzal si od křesťansko-sociálních hospodářů dolnorakouských. Rolníci nemohou stále pochopovati, že to, co se dává na školství hospodářsky se zemi několikanásobně vrací, že s rozvojem vzdělání jde paralelně rozvoj hospodářský. Je třeba, aby učitelstvo číselnými údaji našim rolníkům ukazovalo, kterak ve státech nejpokročilejších vlivem dobrých škol, dobře placeného, vzdělaného, z plné občanské svobody se těšícího učitelstva, hospodářství je na stupni nejvyšším.

Čím méně je na sněmu zemském ochoty ke splnění spravedlivých požadavků učitelských, tím vřeleji přichází se vstříc požadavkům katechetů. Již v dnešních poměrech je postavení katechetů ve školství od ostatního učitelstva výlučné. 500 zl. základního služného, které mají vyměřeno téměř tři čtvrtiny učitelstva, nemá katecheta ani jediný, 550 zl. mají pouze katecheti na 3 místech, 600 zl. na 4, 700 zl. na 148, 800 zl. na 58, 850 na 11 a 900 zl. na 40 místech. Ani jediný z katechetů neví, co je to ztráviti 10 až 13 let v podučitelství a to někde 10 i více let zatímném, bez nároků na pětileté přídavky. Mladý kněz vystupuje ve 23—24 letech svého věku ze semináře, má ihned plné učitelské služné, stává se během kratičké doby definitivním, a má nejvýše 25 hodin, do kterých se mu počítají ještě dvě hodiny za mši a přečtení tištěné exhorty, písařské práce, kterými učitelstvo je zaplavováno, nemá žádné, úkoly neopravuje žádné. S ním působí na jedné škole 30—33letí podučitelé, kteří 10 až 12 let učili zatímně o služném o několik set menším, jsou povinni učiti až 30 hodin týdně, psáti a vésti katalogy, třídní knihy, protokoly a pod., rubriky byrokratického aparátu vyplňovati a mimo to převzíti často za mladého katechetu vyučování, když si vzpomene asistovati při církevních obřadech místním farářům. Tyto poměry ve školství mají katecheti za nespravedlivé a pod záštitou vysoké šlechty, kleru a nejvýše benevolentního ke svým požadavkům mladočeského poselstva usilují o zásadní zlepšení svých právních poměrů. Žádají, aby dle zvláštních předpisů upravilo se jim služné a to vyšší,

než učitelům na týchž školách působícím. Za důvod uvádějí vyšší a nákladnější studium, ač v seminářích po 4 léta a přemnozí i v chlapeckých seminářích 8 let před tím opatřeni byli bezplatně. Týdenní počet povinných hodin vyučovacích chtějí míti z 25 na 22 snížený, v kterýžto počet mají býti pojaty 2 hodiny za exhortu. Další požadavek katechetů jest pense po 35 letech. Učitelé mohou vstoupiti do výslužby s plným služným až po 40 létech. Ve čtvrtém petitu žádají odbytné v případě odchodu do duchovní správy, kterýžto případ vyskytuje se velmi často a pohřebné pro po sobě pozůstalé příbuzné. Pátým požadavkem katechetů jest, aby jim zákonem výslovně přiřčeno bylo právo jmenovánu býti správci školy. Požadavek tento jest školství nejnebezpečnějším, protože v důsledcích svých jest vlastně školou klerikální. Kněz ve funkci správce nebo ředitele dá jistě škole ráz konfesionelní a dovede potom také vlivu svého ve prospěch snah zpátečnických plně využitkovati. Dle platných zákonů říšských, mohl by býti tento postulát kleru jen tehdy uskutečněn, kdyby katechetům se dalo právo vykonati zkoušku učitelské způsobilosti. To by pro katechety bylo velmi snadné. Zkušebné komise pro školy obecné a měšťanské při paedagogiích složeny jsou dnes již téměř výhradně ze živlů více méně klerikálních. Mnohým komisím, na př. pražské předsedá dokonce kněz. A za cenu státi se záhy řediteli škol by katecheti zkoušky jistě horlivě konali. Potom by učitelé a učitelky škol obecných a měšťanských s katechety o místa ředitelská těžko konkurovali. Vždyť dnes již i mladočeši katechetům přiznávají větší vzdělání, větší práva ve školství a větší služné. Posledním požadavkem katechetů jest, aby vedle přímého podřízení svému církevnímu a státnímu dozorstvu nebyli přímo podřízeni správě školy. Již dnes po většině tato podřízenost jest jenom na papíře. Většina nynějších správcův a ředitelů škol je ovládána katechety. — Mladočeští poslanci, kteří před několika ještě léty salarmovali národ do zbraně proti návrhu Lichtenštejnovu, přijímají dnes školství nebezpečné požadavky katechetů skoro s nadšením. Senilní posl. Sokol sice s jakousi hazardní resignací pravil, že když má býti dovoleno kněžím školy říditi, aby se jim už raději celé školství do rukou dalo, požadavky katechetů správně zkritisoval, ale na konec pro ně přece jenom s celou delegací mladočeskou hlasoval. —

Poslanec König již po desáté odůvodňoval na sněmu návrh na zrušení školného, posl. Macháček pak návrh, aby ženským silám učitelským dostalo se přímého volebního práva v obcích jako mají učitelé, ale marně. Všemohoucí maršálek takovéto návrhy na denní pořádek nedá, kdyby i dvacetkráte byly opakovány.

Na hubeném učitelském služném a na povoleném nákladu na pomůcky učebné ušetřila země Česká za minulý rok 95.934·46 zl. Výpomocní podučitelé o bídné mzdě ročních 320 zl. zastupují totiž namnoze místa, pro která je vyměřen plný plat a která školní inspektoři úmyslně po celé měsíce ano i roky neobsazují, dopouštějíce se tak hříchů, které církve nazývají odpíráním spravedlivé mzdy dělníkům. —

Na sněmu moravském přečetl posl. Fux učebnou osnovu

konfesionelní školy, která až do roku 1897 v Samčance arcibiskupem byla vydržována. V osnově té vytýkají se povinnosti učitele v tom směru, „aby dítkám katolickou věrouku a mravouku dle předepsaného katechismu a předchozího návodu duchovního správce krátkými, pochopitelnými a určitými větami bez dlouhých vývodů a sokratismů nanejvýše příklady a povídkami z biblické dějepravy vysvětloval, jí ústně vštěpoval, věty žákům opakovati dával, čtení a počítání z paměti za vedlejší předmět pokládaje a psaní v době po vyučování náboženství zbylé jen ku výslovné žádosti rodičů a sice ve zvláštních hodinách vyučuje, což mu jako důkaz neobyčejné píle těžko váženo bude." Osnova tato odkrývá velmi jasně záměry církve při zamýšlených opravách školství. Kat. Listy proti tomu uváděly, že to nebyla škola v pravém smyslu, nýbrž spíše jakýsi ústav pro vyučování náboženství, a že byla chuďasům na Samčance přece jen dobrodiním, arcibiskupem milostivě udělovaným. Takové dobrodiní kéž by od lidu navždy bylo odvracováno! —

Snahy reakční v naší říši neochabují. Není jediného snad sněmu zemského, na němž by nepropukovaly. Na sněmu štyrském byl návrh na zavedení šestileté docházky školní, kterou by si mohly po případě obce o 2 léta rozšířiti, když by náklad s tím spojený samy kryly, zamítnut. —

Ve schůzi katolického školského spolku ve Vídni dne 16. dubna konané byl předsedou signalisován boj za školu konfesionelní, pro niž dle slov kardinala Gruschy, katolíci musí nastupovati pravou křížovou cestu. Křesťanští sociálové vídeňští za předsednictví starosty Luegra mstí se na učitelstvu, které není v jejich táboře. Bývají tu preterováni učitelé s 12 až 18 služebními lety a fedrováni učitelé se 6 až 7 léty služby. —

Správní dvůr učinil také některá rozhodnutí snahy reakcionářské posilující. Vynesením z 19. ledna stanovil, že žádné školou povinné dítě nemůže býti nuceno k návštěvě školy měšťanské, která přece dle znění zákona není než vyšším stupněm školy obecné. Děti, měšťanskou školu navštěvující, dle rozhodnutí tohoto nemohou býti trestány pro nedbalou návštěvu školní. — Rozhodnutím říšského soudu ze dne 18. dubna stanoveno na základě stížnosti vídeňských učitelů, že podučitelům nepatří passivní volební právo do okresních školních rad. Tím připravuje se více než celá třetina učitelstva zase o podstatný kus svých občanských práv.

—e—

FEUILLETON.

Politické úvahy Gustava Eima. Uspořádal Josef Penížek.

Jinak, docela jinak představoval jsem si posmrtnou bilanci činnosti Eimovy. Dali mu 700 stran a podobiznu a pan Penížek přivěsil k tomu své jméno — více se o této publikaci, vydané „péčí klubu národní strany svobodomyslné" říci nedá. Obracíš listy — nikde data, nikde úvodu, nikde vysvětlivky. Disiecta membra v nejhorším slova smyslu. O rejstříku na konci ovšem ani řeči. Tragicko-komickým dojmem působí tyto úvahy Eimovy. Jakoby je byl psal někde v závětří pyrenejských hor vzdálen všeho života a světa. Vytržené historické rhapsodie, lyrické nálady vánoční, novoroční, velikonoční, řeči, o nichž se ví pouze, že byly mluveny — všudy schází podstavec, svaz s časem, okolnostmi, konstelacemi — důkaz nepéče slavného klubu a smutný doklad neuspořádání páně Penížkova. Desítikrejcarový sešitek ve „Světové knihovně", jak tomu bylo při Palackém, Havlíčkovi a Riegrovi, byl by býval lepším a důstojnějším holdem památce Eimově, než tahle tlustá a pustá velryba. Tolik piety, kolik je věnováno Výboru z politických řečí a úvah Sladkovského (pořádaných S. Hellerem), mohla míti mladočeská strana k svému genialnímu žurnalistovi — a císařský rada pan Penížek k svému mistru a vzoru. Tragika, která pronikala celý život Eimův, dopadla na jeho památku plnou tíhou. A vržena byla stranou, za kterou on bojoval, které on dopomohl k vítězství, k politickým triumfům a moci, které on obětoval své zdraví — — a které zadal nechtě i smrtelnou ránu . . .

*

Politický život našeho národa stojí v Rakousku bez příkladu. Nikde není tak čistých voleb jako u nás, nikde není té nezištné, skoro básnické víry v konečné vítězství spravedlnosti a práva, nikde tolik exaltace a nadšení pro krásné programy, vznešené zásady, velká slova a světlé cíle politické. I materielním prospěchům dovede u nás čelit vítězně vyšší idea. Náš lid je přímo vzorným materialem pro politiku poctivou. Bolestnou kapitolou jsou však vůdcové. Tak bylo v minulosti, tak je nyní. Vědí bozi, jakým proklatým processem mohou vyrůsti z těch zdravých a živných kořenů tyhle strouchnivělé pně!

V mé přítomnosti to bylo, když starý levičák Russ vzpomínal na passivní opposici Staročechů... Tehdy, když v mrazech a vánicích honili oni, Němci, náš lid k volbám, a když on volil vždy tytéž lidi, ničím neohnut, ničím nepřemožen, tehdy měli prý před námi respekt... Bylo to před desíti léty, když se v Čechách připravoval obrat. A Eim to byl, který mi přiznal: „My Mladočeši, já, pan Eim, hnali jsme Staročechy na říškou radu.“

*

Dnes, kdy žití staročeské strany je ukončeno, je vše jasným. Kdysi hrdá, velká strana šla do Vídně — prvé nahrbení šíje. Odmítala kdysi ministry, kteří jezdili za ní s nabídkami do její tvrze, do Čech, teď šla zadarmo. Vstoupila do parlamentu, jehož vnitřní ž vot stojí tu též bez příkladu v Evropě. Řada různých národností s různými protínajícími se zájmy, stojícími na nestejných stupních kulturních a socialních, nasycených a hladových, vyšlých z nečistých voleb a proto více méně zavislých na přimhouření očí vlády, řevnivých na každou koncessi, které se dostane straně druhé, žadonících o přízeň vlády a šťastných, mohou-li jí býti křeslem, šťastných jen proto, aby jím nebyla strana druhá, a při tom ta vláda, jejímž celým uměním jest trumfovati stranou jednou proti druhé, házeti občas mezi ně suchou kost, o kterou se porvou, nedopouštěti, aby se srozuměly mezi sebou, rozbíjeti větší komplexy, vyvolávati a podporovati u nich doma vražednou a nenávistnou opposici — slovem zachovávati pouze jméno konstitutionalismu, v němž absolutismus vesele vládne bez zodpovědnosti. Strana staročeská akkomodovala se parlamentárnímu životu rakouskému — a musila zahynouti. Odervala se od politického života národa, od svých kořenů.

*

A zahubení staročeské strany jest prvou periodou žurnalistické činnosti Eimovy. Den co den chrlil vražedné granáty z Vídně do Čech, bodal do toho vetchého těla v místa nejcitlivější, zdvihl zaprášené dávné prapory, hesla a štíty téže strany a stavěl je národu před oči — a sám privátně byl už tehdy nejčistějším Staročechem z této dekadentní periody, děsil se přímo, že by Mladočeši — lidová strana tehdy — mohli sem přijít v nějakém větším počtu na místa těchto „vyškolených politiků“, kteří jdou s „Poláky, šlechtou a Hohenwartem“; byl takřka zuřiv, že jsem mu prorokoval vítězství Špindlerovo (sedma mladočeská) na mladoboleslavsku; se zálibou opakovával: „já rostl v stínu dra. Riegra, znám ho a bylo by to neštěstím národa, aby místo Riegra přišel Eda Grégr“; uvítal jásavě punktace a těšil se, že se jimi staročeská strana zachrání — prvá tragika v životě Eimově: on, který by byl z přesvědčení hájil stranu staročeskou, stal se jedním z její zabíječů — proti svému přesvědčení.

*

A doba se valila kolem něho, strhla jej svým proudem, ač se v nitru vzpíral. Staročeši byli smeteni. A vítězství mladočechů bylo novým dokumentem cti, hrdosti a síly našeho národa. Ale ne Eimovi. Byl sám na dvou místech zvolen a rozhodl se pro Poličku a Litomyšl. Však šťastným nebyl. „Všechno je ztraceno, bratře," říkával, „Poláci s námi nemluví, Hohenwart nechce o nás slyšet, se šlechtou je na věky konec, Taaffe se nám směje a nejhorší to víš... prazvláštní společnost." — „Naše politika je blázinec: budeme žalovat ministra." — „My děláme opposici všemu: císaři, vojákům, Uhrům, Němcům, šlechtě, Polákům a pánbů ví, co ti naši lidé chtějí." — „Eh, nejlíp by bylo propachtovat celou tu naši politiku tuhle mému Penížkovi, on by z toho nic neměl, ale my bychom aspoň pacht shrábli." — Ale v theorii, v dopisech z Vídně nebylo ani potuchy po těchhle desolatních náladách; tam to zvonilo a řinčelo svatými nezadatelnými pravdami, východem slunce, důvěrou ve vítězství, velebením síly a moudrosti národa — Eim znal v theorii povahu a zálibu mladočeského voličstva jak nikdo druhý. Pro praxi však neměl v ní víry. Zase tragický rys.

*

Počítal jen s Vídni, jen s tím čistě rakouským duchem státní naši mašiny. Časem se ukáže, čím mu byly „Národní Listy" povinovány při prohlášení vyjímečného stavu Taaffova. Taaffe byl vůbec miláčkem jeho srdce. Imponoval mu neobyčejně. Imponoval mu tak, že i zrak si dal zakalit. Na prázdného Plenera na př. díval se očima Taaffovýma. Proto také viděl v té ubohé koalici, kde byl Plener ministrem, největší neštěstí českého národa. „Na dvacet roků jsme hotovi," vzdychal. Obstrukci vedenou Kaizlem, a vlastně „Zeitem", považoval za šílenství. Byl tak nervosním nad ní, že ujel tajně z Vídně.

*

Když se zjevil Badeni na obzoru, rozvinul Eim horečnou činnost. Tu přišla doba a muž jeho srdce. Navázat tam, kde byla přeťata činnost Staročechů. Mluvíval s Badenim při jeho návštěvách ve Vídni, dorozuměli se. Plán byl hotov. Žurnalisticky přímo geniálně dělal náladu pro hr. Badena. Do toho však přišel svatováclavský sjezd a vystoupení Kaizlovo proti Eimovi. Setkal jsem se s Eimem den po něm. Zuřil. Když jsem mu řekl, že mám Kaizlovi za zlé, že se dal ukřičet Heroldy a Grégry a neprovedl své vystoupení do konce, odešel s hněvem ode mne. — Potom jsem jej vídíval jen zřídka. Za strašné kampaně proti tehdejšímu místodržiteli Thunovi, za jedné chvíle, kdy mi oznámil, že se s Kaizlem smířili, a že Kaizl bude ministrem krajanem v kabinetu Badeniho (tenkrát zachránila nemoc dra Kaizla) a ještě snad dvakrát, třikrát. Vždy pln růžových nadějí („Poláci a šlechta jdou s námi, císař nás má rád..") ale s pessimismem větším než obyčejně, o svém zdraví . . . Pak odejel do Italie na zotavenou a zemřel.

Zemřel v té chvíli, kdy jeho politika šla kolejemi, jak on chtěl,

kdy jazyková nařízení byla hotova, kdy s mladočeské strany jako s cibule odloupaly se všecky demokratické a svobodomyslné požadavky, kdy kmeny vzdálily se od svých rodných kořenů a zůstavivše jim netečnost, hnus a omrzelost zakotvily se samy v půdě cislajtanských poměrů a vídeňského parlamentu . . . . kdy mluvili s nimi Poláci, šlechta, vláda, jako s činitelem sobě rovným . . . .

*

Byl genialním žurnalistou. „Neue freie Presse“ byla jeho školou a nejmilejším listem. Uměl udělati podkopy, které vybuchly, když byl dávno od nich pryč; uměl sáhnouti okolo rohu ulice, že's viděl jen ruku a nevěděl, čí je; uměl zabaliti hořké věci v sladký obal; zakřidovati blamáž, vyčarovati z nuly milion. Byl strašně obávaným soudcem svých kollegů-poslanců — odtud jeho vliv a síla, nad to ovšem měl neobyčejný dar suggesce a kombinační fantasie. Četl mnoho a studovat uměl i nejodlehlejší věci s takovou vervou a vášní, že jsem mnohdy žasl. K článkům a řečem sbíral informace často s báječnou námahou. Psal odborníkům, vyptával se, knihy objednával, citáty sbíral, žádal o nápady, vtipy, doklady — úžasný člověk!

*

Rozpoltěnost jeho duše, Vídeň a Čechy — jej tísnila. Často vzdychl, že by byl šťastným, kdyby mohl psát, jak by srdce jeho chtělo. Odtud vysvětlení těch podivných okolností, které provázívaly jeho opposiční řeči (Hlas Národa je pravidelně zaznamenával); promluvil řeč, pak šel k ministrovi a říkal mu, že tak mluvit musil (v delegacích na př.), že však to tak nemyslí. Beránek v kůži lví . . . Nenáviděl opposici, revoltování, neparlamentární chod, vypínání se proti kterékoliv autoritě.

V Hálkovské revoluci trpce mi vyčítal mé vystoupení — ale žurnalista a staročechobijce se v něm ozval: „Ostatně, víš, jak jsi toho Schulze a Krásnohorskou zmazal — to je gusto . . . jenže jsi to neměl dělat. A prosím tě, teď hleď, aby se to nevylilo, jak všechno u nás, do politiky . . .“ Ale vylilo se. Přišli „Boží bojovníci“, které mi nemohl zapomenout . . .

*

O literaturu a domácí život kulturní velice se zajímal, třeba že, jako v politice, viděl především lidi a osoby. Postřehoval úzkou spojitost naší literatury s politikou. Tak zejména hned pochopil význam boje rukopisného. Nejen že dovedl posoudit tíhu argumentů, on postřehl sociální a politické důsledky boje. Viděl v něm největší naši revoluci literární od obrození a byl celý bez sebe nad tím, co „Nár. Listy“ — a „Nár. Listy“ byly kusem jeho a jeho osoby — tropily. Eim pamatoval na budoucnost, věděl, jak se kdysi bude soudit o obou zápasících stranách.

Stopoval realism nad míru pozorně a viděl v něm brzy svého úhlavního soka a právě proto, že jej musil uznávat. Sám se často jmenoval realistou, ale hned zase přidával se k odpůrcům realistů, třeba

i k Vašatému. Prof. Masaryk mu brzy překážel. A přece stále a stále zajímal se jen o to, co podniká prof. Masaryk. Zle nesl, že byl pod kontrolou, že někdo celou jeho politiku a všecky její spády prohlíží. Jeho obavy byly často až chorobné, ve všem viděl hrot proti sobě samému. O tom by byla celá kronika — ostatně by ji asi redaktor Naší Doby mohl vyprávět nejlépe sám.

*

Jako člověk byl jednou z nejkomplikovanějších povah, které jsem kdy znal. Srdce, zdálo se, nosil na dlani, a přec jeho „já" bylo tak zavřeno, že je nikdo neznal. On, jenž tolik ran zadal, byl nešťastným a nervosním z každé i té nejmenší narážky pokoutního plátku. A musil ji číst, když se o ní dověděl a nedal pokoje, dokud si ten jed nevstřik do těla. Nikomu nevěřil, u každého předpokládal nějaké privatissimum a chtěl je znát. Při každém jméně, každém vystoupení nového člověka byla jeho obyčejná otázka: Co ten člověk asi chce? — nevěřil v čisté motivy, byl materialistou do posledního nervu.

*

Napadá mi jedna historie jako doklad, co uměl v žurnalistice. Před devíti roky slavili sociální demokraté prvý máj v Prateru. Poslanec Engel se zmínil před tím, že tam půjde. Národní Listy přinesly zprávu potom, jaká to byla manifestace „odstrčených vyděděnců" a že tam byli z poslanců Kaizl, Engel a Pernerstorfer. Engel však tam nebyl, a Hlas Národa, čilý jako vždy, přibil zpravodajství p. Eimovo.

Přišel Peníżek a přinesl Hlas Národa. Eim zabubnoval prsty po stole a povídá: „Víte co, pane Penížku, Pernerstorfer se jmenuje křestním jménem Engelbert, napište to redakci, ať to opraví."

Nár. Listy s rozhořčením odmítly druhého dne „útok" v Hlasu Národa pro pouhou sazečskou chybu: mělo prý státi: z poslanců Kaizl a Engelbert Pernerstorfer. Milý Hlas Národa zabručel jen, že je to divno, že Národní Listy i v telegramech si dávají zvěstovat křestní jméno Pernerstorferovo a mlčel už.

*

Největší žurnalista český po Havlíčkovi. Sám kladl se nad něj. Ušlo mu vlastní rozpoltění. Nestál za tím, co psal. Stál jinde. Na opačném polu. Jen ve studii „O nás pro nás" je celý Eim. Ale to není mladočešství ani tehdejší, ani nynější. To by byla politika národa, jehož vůdcové by dovedli všechny ty dobré vlastnosti, jež v našem národu jsou, prohloubiti, vzdělati a vypěstiti v poctivě střízlivé rozvážení daných poměrů, v jasné uvědomění dosažitelných cílů atd. A sami by musili znáti, co možno chtít, a co možno dosáhnout a míti víru v své kořeny a navzájem jejich důvěru — — — ale to jsou dnes pouhé illuse a fantasie . . . *M.*

Úvahy a kritiky.

Přehled. Pokud jsem měl možnost, stopovat v posledních letech ženskou belletrii, vidím, že hlavním problémem je jí láska a poměr ženy k muži. Je to celkem přirozeno, neboť poměr ženy k muži a muže k ženě určuje sociální postavení ženino a jestliže běží ženám o nové upravení tohoto postavení, musí jim zajisté zároveň a především jíti o nové vztahy obou pohlaví. Všechno úsilí žen spisovatelek obrací se tudíž vědomě a částečně i nevědomě k tomuto základnímu pilíři, na němž pak možno dále budovat. Zajímavo je ovšem sledovat zde stanoviska jednotlivých žen a co víc, zajímavo je stopovat, 'jak se ženy o tento pilíř takřka rozbíjejí, jak nemohou plně dál do proudu širšího života, dokud tu nezakotví v novém lepším žití. A je to zajisté i na mnoze ještě vliv dosavadního poměru ženy k muži, vliv tradicí a výchovy — toho všeho, co ženu činilo odaliskou mužovou a muži umožňovalo polygamický život. A tento vliv výchovy, tradicí a bývalého je vidět i na ženách, jež touží po novém a lepším svém postavení, je vidět na nich jistou rozdvojenost a rozkolísanost, jak a co pevně a rozhodně chtít a konečně na spisovatelkách ženách lze znamenat i ze způsobu, jakým látku podávají a zpracovávají, jak samy bezděčně zůstávají v tom, čeho by se rády zbavily. Pozoroval jsem na Speraniové, na Edgren-Leflerové, prozrazovala se tím paní Kunetická a dnes mohu jmenovat i Norvežanku, Amalii Skramovou, a do jisté míry paní Svobodovou.

Amalie Skramová, jejíž Konstance Ringová vyšla právě v českém překladě, ukazuje na nemorální život mužů po čas t. zv. mládenectví, protestuje, nechce a nedovede se usmířit, ale zároveň svou hrdinku nechává vyžít jen a jen v oněch vztazích k muži, jež určuje pohlavnost. Konstance Ringová je naprosto stará, nám známá žena. Jí se sice nelíbí na muži, že žije ošklivě, ale ne snad z nějakého morálního stanoviska. Ona si přeje, aby muži byla celým světem, aby mu byla světicí, před kterou by klečel na kolenou, a z toho důvodu ovšem je jí proti mysli, ví-li, že muž, jehož je ženou, kořil se, respektive koří se jiným ženám. A když není s to najít takového muže, který by mimo ni neznal jiné bytosti, boří se jí celý život se všemi illusemi, ztrácí pro ni obsah, cenu i zajímavost a Konstance končí samovraždou. Tím chci říci tolik, že Konstance Ringová není žena, které by v první řadě šlo o ideál nového manželství, v němž by jak muž tak i žena stáli čisti a které by jim

oběma bylo zároveň vzájemným, důležitým cílem k něčemu vyššímu, nýbrž především o úplné uspokojení vlastní samolibosti a sebezamilovanosti. Ale konečně Konstance Ringová, třeba by byla povrchní, egoistně ješitná žena, třeba by ráda viděla muže jako zbožňovatele u svých nohou, zároveň cítí, že takový muž může míti v jejích očích cenu jen tehdy, zaslouží-li si všestranné její úcty. Za její osobní, egoistní morálkou ozývá se přec jen již kus širší morálky, toho tápání, jímž spisovatelka nejlépe ukazuje, co ji trápilo, čeho hledala a čeho, jsouc sama v sobě rozdvojena a roztříštěna, nedovedla nalézti a rozluštiti.

Poněkud jinak a v jistém směru i positivněji postavila se k otázce manželské paní Svobodová ve svém románě: „Zamotaná vlákna". Proti manželství, v němž žena rovněž necítí se uspokojena mužem, třeba z jiných důvodů než Konstance Ringová, staví manželství, kde žena otázku si rozluštila. Pravím, že paní Svobodová se postavila k otázce v jistém směru positivněji, to proto, poněvadž ukazuje: „tu je manželství Markétino, které zavrhuji, tu Helenino, které uznávám." Nemíním tím však říci, že by paní Svobodová v tom manželství, které pokládá za správné, zbudovala něco nového, neboť ten poměr manželský, který učinila vzorem, je do značné míry obrazem každého dnešního manželství, v němž žena nestará se o morálku mužovu; není to žena průkopnice, je to žena, spokojující se se status quo, podobná Kiti Tolstého, dobrá, milující a shovívavá společnice mužova, laskavá vychovatelka svých a jeho dětí.

Tedy paní Svobodová rozřešila otázku spíš reakcí než novou formulí. Jinak v Heleně, v jejích radách a pokynech je mnoho sympatického, spisovatelka dost a dost myslila a patrně v sobě prožívala, hledajíc léku a podrobujíc kritice druhou svou hrdinku, Markétu, na níž odsuzuje zvrácené chápání emancipace, upřílišený egoism, sebezamilovanost atd., zkrátka všechno to, co ji nutí vyžít se po způsobu mužů.

Pokud se týče umělecké stránky, vyniká román Skramové nad román paní Svobodové přesnější a živější karakteristikou jednotlivých osob Zvláště muže umí Skramová líčit daleko lépe, řekl bych mužněji, než paní Svobodová. Román Skramové je také držen v realističtějších mezích. Dialogy jsou pravdivé a nečiní dojmu umělé sestrojenosti jakó pociťuješ při četbě knihy paní Svobodové, která vkládá do úst románových osob sentence a myšlenky často nápadně a zřejmě jen své. Za to „Zamotaná vlákna" chytnou tě velmi lahodnou mluvou, lze málem říci, že autorka básní v prose. Mimovolně však se ptáš, proč uchýlila se s dějem své knihy do Alp a proč zvolila si za její hrdiny a hrdinky osoby, úplně odtržené od našeho denního života a n. b. vesměs cizince, až na Helenu a jejího muže? A jistě nalézáš jen jediné vysvětlení, totiž to, že autorka takto mohla se snadněji vyhnouti realistické přesnosti, té kontrole, kterou jinak stále bys ji stihal. V dálce děj, jejž spředla, budí větší illusi, bylo jej možno obestříti romantickou náladou. Ale to ostatně je pochopitelné, ví-li paní Svobodová, jak a kde nejlépe uplatnit své nadání.

Mimo tyto dva romány přečetl jsem ještě Podporu rodiny od Alfonse Daudeta a „Vinníka" od F. Coppéea, knihy se širším

sociálním podkladem, než mají romány, o nichž jsem právě promluvil. Jak Daudetův tak Coppéeův román jednají do jisté míry o životě francouzského studenta. Nad to v Daudetově knize zahrnuto kus francouzského světa politického, jejž spisovatel zabarvil historií několika ruských nihilistů.

Řekl jsem, že v Daudetově románě i v Coppéeově líčen je studentský život. Ale vlastně ze specielního života studentského je v obou těchto knihách velmi málo a dovídáš se jen o milovnických historiích, jež tu zapřádá Raymond, tam Chrétien a jež obě končí otcovstvím sotva dvacítiletých hochů. Že by se studentský život ve Francii obmezoval na pouhé prostopášnictví, nedá se myslit a proto v obou těchto románech je studentský svět vylíčen jistě jen jednostranně. Sociálního pozadí dodal mu Daudet víc tou historií nihilistů — (jenže tito nihilisté v románě jeho vyhlížejí jako statisté na jevišti, je vidět, že Daudet se díval na ně hodně z daleka) — a vylíčením ministra Walfona, na němž ukázána korrupce politiky francouzské a zbahnělost rodinného a sociálního života pařížského. Podpora rodiny není románem nijaké zvláštní hloubky, Daudet není vůbec člověkem velikých ideí, ale je milý vroucností a dobrotou svého srdce, jistým milým teplem svého umění, jež nejkrásněji a nejplněji hlásí se ve Fromontu mladším a Risleru starším a jehož ozvuky nalezneš i na mnohých místech tohoto románu.

Hlouběji založena je kniha Coppéeova, neboť Coppée nespokojuje se v ní s vylíčením milovnického života studenta Chrétiena, nýbrž jde dál, ukazuje na následky a důsledky jeho života. Milence Chrétienově narodí se dítě, jež po brzké její smrti stává se povrženým stvořením na dlažbě pařížských ulic. Je dáno do káznice a tam připravuje se pro další běh života způsobem, jenž spíš je s to hocha zkaziti než k dobru vychovati. Coppée alespoň velmi drasticky líčí život v takové káznici. „Jsou to káznice, pravím vám, káznice, kdež bytosti, jež nejsou zodpovědny za svoje činy, jsou podrobeny veškerým mravním a tělesným útrapám.“ Mladý káranec snaží si jaks taks uchovat mravní neporušenost. Vycházeje v osmnácti letech na svobodu, po čtyři léta zápasí proti bídě a proti všem nástrahám, jež jej, odchovanec káznice, žijícího v pustém okolí, svádějí k zločinu. Ale v okamžiku, kdy lze se nejméně nadíti, v pomíjejícím záchvatu dopouští se vraždy na vetešníku, jemuž přišel prodat zástavní lístek. A v obratu, který nyní nastává, spočívá to hlubší, co uloženo je v Coppéeově knize. Bývalý student Chrétien, který zatím stal se státním zástupcem, poznává totiž ve vrahu svého syna, zplozeného za studentských let. Při porotním líčení činí pokání veřejným doznáním svého otcovství a otevřeným prohlášením vlastní viny. „Žádám pro sebe část jeho zneuctění. Ba více ještě, považuji se zodpovědným za celou jeho minulost a soudím, že bych po právu a spravedlnosti měl býti postižen jako on na svém životě nebo na své svobodě. Neboť veškeré zlo, jež způsobil, stalo se mojí vinou, mojí svrchovanou vinou, vždyť zatím, co zapomínaje na svůj čin sobectví a zbabělosti, stoupal jsem k vrcholům společnosti, obklopen úctou a ctí, toto nebohé dítě... moje dítě!... pozbylo své matky a jakož vám zcela suše pověděla obžaloba, ocitlo se na ulici, ve vězení pro děti, konečně v nejnižších

vrstvách života pařížského, neustále vydáno v šanc nejhoršímu pokušení bídy a hladu.“ Tedy Coppée zpracoval zde podobnou látku jako Tolstoj ve svém románě Vzkříšení. Ovšem po nějakých vniterních zápasech, po nějaké psychologii není v knize jeho potuchy, vše obmezuje se víc na vnější děj, proplétaný morálními úvahami a sentencemi, které někdy působí dost rušivě.

Zatím také vyšel III. a IV. svazek České poesie XIX. věku. Zastoupen zde mimo jiné Sv. Čech a Vrchlický. Na výběru básní jejich nejlépe se ukazuje, jak kusou je tato anthologie. *Z.*

*

Dr. F. Vejdovský, **Zoologie všeobecná i soustavná.** (Díl I. Zoologie všeobecná.) Se 440 vyobr. Str. 503a XXXIV. Cena 7 zl. 20 kr. J. Otto 1898. (V encyklopedii nauk přír. pořádané třídou math.-přír. české akademie.)

Autor pozván byv akademií počal vydávati velkou rukojeť zoologie; první její díl, obsahující obecný úvod do zoologie, jest ukončen. Obsahuje základy dějin zoologie, nauky o buňce, o tkaních a ústrojích živočišných, základní poučky z vývojezpytu, palaeozoologie, zoogeografie a výklad theorie vývojové, vše stručně, ale přece obsáhleji než v dnešních zoologiích jest zvykem. Zoologie Vejdovského psána jest ve směru srovnávací anatomie (v duchu evolucionistickém, jako téměř celá zoologická literatura); účelem jejím je, názorně podati na co možná velkém materialu (proto velmi mnoho vyobrazení) výklad dnešního stavu této vědy. Ke spekulativní části přihlíží autor jen pokud má dnes reelní podklad; darwinismus probrán přirozeně důkladněji; spisovatel dbal tu našich poměrů, podávaje čtenářstvu u nás naprosto scházející objektivní material, který by i neodborníku sloužil k vědecké orientaci při čtení našich populárních přírodovědeckých, pravidelně spekulativně zabarvených článků.

Kniha Vejdovského jest první české kompendium zoologie (nehledě ke spisům Reslovým a učebnicím gymnasijním) a za abnormalních poměrů, za jakých lze u nás velké spisy toho druhu vydávati, jest podnik autorův odvahou.

Podrobnější kritika spisu vymyká se úkolům N. Doby. V části posavadní, po výtce fysiologické, ozývají se často názory poněkud starší, tu i tam snad už zastaralé; ovšem těžisko práce je a bude v zoologii. *Sa.*

Frant. Drtina, **Nástin dějin vyššího školství a theorií paedagogických ve Francii od revoluce.** I. (1789—1814).

Školství francouzské je do značné míry paedagogickou laboratoří moderní, velikým pokusem směřujícím k ustavení všeho školství na základech novodobé filosofie, obzvláště republika s velikou energií provádí reformu školství. Je to podle francouzských poměrů náraz státu a církve tím citelnější, že je chronický. Práce prof. Drtiny stopuje ovšem jen vývoj paedagogický a takořka filosofie výchovy; podá každému hojné poučení. Spis hodí se všem našim kruhům školským a učitelským velmi dobře. *Fr.*

Dr. Zd. V. Tobolka, **Počátky konstitučního života v Čechách**, 1898.
Pokus o přesnější vypsání událostí roku 1848, sahající až do 11. dubna. Dobře vyniká politická osobnost Braunerova, hojné doklady z časových novin a ostatních pramenů podávají slušný obraz líčené doby. Četné přílohy vhodně jsou voleny; zajímavý je seznam českých spisů, před rokem 1848 v Čechách zakázaných (autor uvádí 76 spisů, nejstarší z r. 1557). *F.*

Dr. J. Lukáš, **Podstata a způsob některých zařízení ku blaho dělnictva.** (Z Věstníku Akademie). 1898.
Poněkud běžné opsání některých německých a švýcarských institucí k blahu dělnictva a jeho rodiny: bytů, spolků podpůrných a konsumních, spořitelen továrních a t. p. *O.*

Ed. Fechtner, **John Locke**, ein Bild aus den geistigen Kämpfen Englands im XVIII. Jahrh., 1898.
Autor vyličuje hlavně politický charakter Lockeův, jeho působení a vlivy na výchovu své doby v duchu svobody a tolerance, řekněme anglického osvícenství. Důraz položen na Lockeův poměr k otázkám náboženským a specielně také k Písmu. Autor napsal již dříve stručný spisek o Lockeově paedagogice; spis přítomný vyznamenává se velikou pečlivostí a svědomitostí ve spracování spisů Lockeových a jeho korrespondence, obraz doby Lockeovy podán na základě životopisů o Lockeovi (Bournea a Kinga) a četné literatury anglické. *T.*

Frant. Groh, **Studie k Aristotelovu spisu „Athenaion Politeia"**, 1898.
Nově objevený spis Aristotelův o ústavě athenské je stále předmětem četných studií filologických i sociálně-politických. Autor stati otištěné zvlášť z „Filol. listů" pojednává o dionysských slavnostech Lenají a Anthesterií; zajímavy jsou statě o athenské Efebii (vojenský výcvik mládeže 18leté), o Drakontově ústavě a konečně o „hektemorech" = šestinářích. Autor se domnívá, že byli to pachtýři, odvádějící šestý díl výnosu polního. *Φ.*

A. Dumont, **Natalité et Démographie**, 1898.
Známý francouzský statistik uveřejňuje tu řadu přednášek, odbývaných na škole anthropologické. Dumont opětně upozorňuje na fakt, že francouzského obyvatelstva (ve Francii) nepřibývá (jako na př. v Německu a v Anglii); naopak na některých místech již ubývá; tento fakt odlidňováví je pro Francii nejdůležitějším problémem. Příčiny degenerace D. vidí v rozporu nové Francie se starou, v centralismu, v názorech idealistických nevážících si poznatků přírodovědeckých a v katolicismu. *F.*

Elektřina v průmyslu, v obecném životě a v domácnosti. Sestavil prof. V. Kurz. Za zl. 1·50. Statě různých autorů sestavené z „Říše vědy a práce"; 44 illustr. **Z přírody.** Poučné čtení z různých oborů přírodních věd. Napsal Fr. Hromádko. Za zl. 1·20. **Sbírka cizojazyčných citátů**, sentencí a slov okřídlených. Sestavil Fr. Šeda. 1898, 50 kr.

ZPRÁVY.

Časopis pro veřejné zdravotnictví. Vrchní redaktor: Prof. Dr. Gustav Kabrhel. Redaktoři odboroví: Dr. Alois Velich, Dr. Em. Formánek, Dr. Stanislav Růžička. Vychází 15. dne každého měsíce. (Ročník čítá 10 čísel.) Redakce a administrace: Praha, Bojiště, hygienický ústav. Předplatné 3 zl. ročně.

Příroda a život. List věnovaný přirozené správě života, přírodnímu léčení, zdravotnictví, tělesné i duševní výchově člověka a povznesení hmotného i mravního stavu jeho. Orgán „České jednoty přírodoléčebné" v Praze. Redakční komise: MUDr. Vítězslav Smutný, Josef Sláma a Edvard Václav Kühnel. Redakce, administrace a výpravna na Král. Vinohradech, Korunní tř. 880. „Příroda a Život" vychází každého 1. v měsíci. Celoroční předplatné 1 zl.

Studentský sborník. Vychází 15. každého měsíce. Předplatné na půl roku se zásilkou do domu 1 zl. 25 kr., pro studenty 75 kr. — Adresa redakce a administrace: Praha-II., Žitná, 34.

Studentské směry. Předplatné na 10 čísel 1 zl. 80 kr., pro studenty (přímo v administraci) na 10 čísel 1 zl. 20 kr., na 5 čísel 60 kr. Vinohrady, Řipská, 828.

Východočeské otrokářství. Osvěta Lidu (Alois Hajn v Hradci Králové) otiskla náš článek. Dne 22. dubna 1899 přinesla k němu dodatek ze Stěžer: Doplňkem ku článku „Východočeské otrokářství" uvádím, že na ulovení dětí, hlavně děvčat, která jsou zaprodávána harfeníkům do Ruska a do zemí balkánských, běhají dohazovači od vesnice k vesnici, přemlouvajíce rodiče a smlouvajíce se o ubohé děti, při čemž líčí výhody, jaké podobný život rodičům i dětem přináší. Poněvadž se stalo mnoho případů, že děti, nemohouce snášeti kruté nakládání od svých pánův, od těchto utekly a domů postrkem v hrozném stavu poslány byly, nedaří se v kraji našem dohazovačům těm nyní již tak dobře jako dříve, a dojíždějí proto nyní do krajin a okresů vzdálených, kde ještě lidé zkušeností o tom nemají. Hlavním takovým agentem jest J. Koza z Libčan, dovedný zedník, který však již několik roků zedničinu neprovozuje a výhradně tímto dohazováním se živí a mnoho peněz vydělá. Jak známo, dostává za sprostředkování chlapce 10—20 zl., za děvče dle toho, jak je sličné a — šikovné, až 50 zl.

Pomník Fastrovi. V „Plzens. List." četli jsme tuto zprávu: „Ve valné hromadě pražského měšťanského společenstva výčepníků bylo přede-

včírem k návrhu referenta p. Josefa Šťovíčka schváleno věnovati příspěvek 200 zl. na pomník Petra Fastra, na nějž je již vybráno 483 zl. Ke věci té mluvil posl. pan Vorlíček, jenž se zmínil o odporu rodiny tov. Brdlíka proti zasazení desky na domě „U zlaté husy“ a referoval pak, že se po této neshodě vyjednávalo s rodinou Veselých „U Myslíků“, by dovolila aspoň tam zasaditi desku Fastrovu. Leč ani tato rodina to „nedovolila“! Rozumí se, že mezi účastníky schůze zpráva o této nepochopitelné beztaktnosti hotovou bouři vyvolala. Voláno „Hanba, hanba jim“ a kavárník pan Valenta žádal, aby se ostuda ta postavila na pranýř, by vidět bylo, jak z blízka vyhlíží ten pražský radikalismus, jenž tolik zbytečného hluku dělává.“ — Poznamenáváme k tomu s naší strany tolik: Fastr jistě pomník zasluhuje; je vůbec smutným svědectvím uvědomění demokratického, že památka na r. 1848 nebyla uctěna a oživena založením pomníků nejen Fastrovi, ale hlavně Havlíčkovi

Chyby tiskové v „Otázce sociální“:

Strana 11 řádek 14 d.: Grunwald —
„ 29 v 2 pozn.: II, 249 —
„ 31 „ „ „ II, 330 —
„ 47 řádek 3 h.: a levice (místo: ale více) —
„ 68 „ 2 a 3 d.: jakožto myšlénky —
„ 71 „ 10 h.: přeměňují —
„ 72 „ 12 d.. „východiskem badání“ —
„ 87 v 2. pozn. ř. 2: 71 —
„ 160 v pozn.: I. 315 —
„ 291 v 2. pozn.: I, 73 —
„ 323 v pozn.: Oldenbergův —
„ 357 řádek 7 d.: prvky místo kroky —
„ 363 „ 16 d.: osvojování místo sdružení —
„ 366 „ 3 h.: materialismem m. kommunismem —
„ 377 „ 5 d.: každý podle svých schopností —
„ 390 „ 11—12 d.: škrtni větu v závorce —
„ 406 „ 13 h. škrtni: „po krevní i“ —
„ „ „ v poznámce škrtni poslední větu —
„ 411 „ 9 h: fiskálních m. fysikalních —
„ 433 „ 4 d. čti: matriarchálním —
„ 436 „ 8 d. „ v manželství (podle Morgana) syndyasmickém (místo skupinovém) —
„ 457 „ 17 h: orgánem místo organismem —
„ 499 „ 4 d.: nucenou místo nenucenou —
„ 506 „ 5 d.: rodů místo národů —
„ 557 „ 3 d. dopln.: státní (formy) —
„ 615 stůj: § 143 (ne: 192) —
„ 623 řádek 10 h.: 1880 —
„ 627 „ 9 d.: Baxovi (ne Marxovi) —
„ 632 „ 17 h.: ale (zbraní) místo ani —
„ 687 před 6. ř. h. polož: § 158.

Boj proti tuberkulose.

Napsal MUDr. Vladimír Preininger.

Snahou vědy lékařské jest jednak nalézti pravou podstatu nemocí a tím i vhodné léčení, jednak zjistiti příčiny nemocí a tím udati prostředky ochranné proti té oné chorobě. Praktické provádění důsledků, které z této druhé snahy plynou, přejímá zdravověda, jež zajisté v době poslední vykazuje větší a větší úspěch. A hlavní úspěch její jest, že nemocnost i úmrtnost se umenšuje, což zcela jasně zdravotní zprávy dokazují. Jest to pak v prvé řadě jedna skupina nemocí, proti nimž, seznavše jich příčinu a způsob šíření, můžeme účinně vystupovati; jsou to nemoci nakažlivé (sdělné, infekční). Které nemoci se sem čítají, je asi všeobecně známo; méně však známo je, že řada jich není ukončená, že se opětně a opětně o některé nemoci dokáže její infekční povaha. A mezi tyto řekl bych méně známé infekční nemoce čítati musíme i tuberkulosu, kteráž ovšem je jinak dosti známa, ale jejíž ráz jest širšímu obecenstvu více méně temný. Poněvadž pak v době poslední obrací se pozornost hygieniků na tuto, tak zhoubnou nemoc, myslím, že je na čase si o ní tuto poněkud promluviti a ochranné prostředky, jimiž bylo by lze šíření jejímu čeliti, naznačiti.

*

Málokterá nemoc má tak dlouhou historii a tak velikou literaturu jako tuberkulosa vůbec. Bylo by zajisté zajímavo sledovati postupný vývoj nauky o nemoci té, až po památný objev Kochův v r. 1881; ale pro účel náš stačí jen malý přehled celé historie.

V prvé řadě zajímá nás ovšem, zda lékaři ve starém a středním věku znali nemoc, kterou my dnes tuberkulosou plicní zoveme. A tu nutno přiznati, že ze žádného popisu té neb oné nemoci nevysvítá určitě obraz choroby jmenované. Obyčejně po-

ukazuje se na spisy Hippokratovy[1]), ve kterých objevuje se popis nemoci, zvané φθίσις (fthisa, úbytě či souchotiny); název ten ujal se sice později vlivem Laënnecovým (r. 1826) pro tuberkulosu plicní, ale přes to v dobách dřívějších dáváno jméno fthisy všem nemocem, při nichž šlo o zhubnutí těla, zhnisáním té oné části působené, tak že ve spisu Mostově (min. stol.) rozeznává se dokonce 41 druh fthisy!

Zkoumáme-li pak Hippokratův popis fthisy, zdá se nám přece, že jemu název ten značil v prvé řadě chorobu plicní, provázenou hubnutím, které rozpadem tkáně plicní nastává; ovšem z toho naprosto nevyplývá, že by Hippokrates znal podstatu nemoci samé. Ale uvádí pro svou fthisu jisté příznaky a okolnosti, které my i dnes při tuberkulose známe. Tak na př. ve svých „aforismech“[2]) praví, že pro souchotináře je podzim zlý; že na podzim a za dob deštivých vznikají souchotiny, že u jinochů povstávají souchotiny; že tyto vznikají nejčastěji mezi 18. a 35. rokem; že vykašlování hnisu při fthise je zlé a p.

Pozdější autoři všichni, až do počátku tohoto století, přidržovali se více méně nauk Hippokratových a Gallenových[3]) a proto — jako v jiných odvětvích mediciny — ani v otázce tuberkulosy ničeho nového neobjevili. Sice nastal jistý pokrok vědy lékařské v některých směrech, ale hlavně ráz, podstata mnohých nemocí zůstávala stále temná. Teprvé zavedením soustavné normální i pathologické pitvy nastával obrat k lepšímu a tak i tuberkulosa dočkala se svého vyjasnění. Zaznamenáváme tu ovšem jen některá jména. Tak Baillie (r. 1819) popsal tuberkule (uzlíky, malinké kulovité útvary) jako základní tvar tuberkulosy, Laënnec (r. 1826) podal theorii o jednotnosti plicní tuberkulosy a fthisy a o sesýrovatění jako konečném výsledku tuberkulosy; Virchow však vydal (r. 1847) práci o témž předmětu, v níž theorii Laënnecovu popírá a dokazuje, že sesýrovatění není vždy výsledkem tuberkulosního pochodu; Villemin (r. 1865) dokázal přenosnost tuberkulosy pokusy, při nichž vočkoval ji zvířatům a konečně r. 1881 objevil Koch specifického mikroorganisma, bacilla tuberkulosního.

Dle dnešního stavu otázky o podstatě tuberkulosy pokládá

---

[1]) Hippokrates, t. zv. Veliký, žil ve IV. století a nutno ho pokládati za zakladatele vědeckého lékařství.

[2]) Česky vydal doc. dr. O. Schrutz (r. 1899; cena 1 zl. 35 kr.).

[3]) Gallen žil r. 131—201 (210?) r. po Kr.

se tato za t. zv. „specifický zánět granulační". Vykládá se vznik nemoci té takto: bacillus tuberkulosní, jenž vnikl do tkáně, kde nalézá pro sebe příznivou půdu, vytvoří uzlík, ohraničené ložisko chorobných útvarů ve formě kulaté; a uzlík ten propadá rozpadu — sesýrovatění. Vzhledem pak k tomu, že jde tu o jistý tvar nádoru, vzniklého zánětem, kterýž je opět podmíněn bacillem, řadíme tuberkulosu (ve smyslu patologicko-anatomickém) mezi choroby, jež hořením jménem nebo též názvem „novotvary infekční, nádory granulační" zahrnujeme.[1])

Nejčastějším sídlem tuberkulosy jsou plíce, kůže (ve tvaru t. zv. vlku, lupu) a zažívadla; proč, to níže vysvětlíme.

Není však jediné tkáně v těle našem, která by nemohla býti nákazou tuberkulosní zachvácena; obyčejně z plic nebo zaživadel cestou oběhu krevního nebo proudem mízy (lymfy) dostanou se bacilly do vzdálenějších ústrojů, kde nové ložisko nemoci způsobí.

A tuto hned podotýkáme, že valná většina badatelů pokládá i známou nemoc, hlavně ve věku dětském se objevující, krtice či skrofulosu, též za tvar tuberkulosy.

Vedle lidské tuberkulosy pak známe i tuberkulosu zvířecí, perlovinu, jejíž totožnost s onou byla nálezem Kochova bacillu dokázána, ač někteří (na př. Schütz) tvrdí, že perlovina je rozdílná, s lidskou tuberkulosou nesouhlasná choroba. Objev ten je velice důležitý, jak doleji o tom promluveno bude.

*

Tuberkulosa jest nejčastější příčinou smrti; lze říci, že průměrně 15% všech zemřelých hyne nemocí tou. Uvážíme-li, co skupin nemocí jako příčin úmrtí známe, přiznáme, že ono procento jest úžasné. Ač nechci unavovati statistickými daty, jimiž bych mohl několik stran vyplniti, musím přece některá uvésti, abych rozšířenost tuberkulosy dokázal.

V r. 1895 (resp. 1896) zemřelo na 1000 obyv. tuberkulosou plicní:

v Rakousku	4·8	(4·81)	v Italii	1·39	—
Švýcarsku	2·88	(2·77)	Rusku	1·61	—
Francii	2·95	(2·91)	Dánsku	—	(1·96)
Uhersku	—	(3·82)	Prusku	—	(2·40)
Belgii	1·44	(1·70)	Sasku	—	(2·13)
Nizozemsku	2·04	—	Bavorsku	—	(3·14)

[1]) Hlava, Patologická anatomie, díl I., str. 577. — Do téže skupiny se čítá na př. příjice (syfilis), malomocenství (lepra) a j.

Pokud se velikých měst týče, vypočtena pro r. 1890 úmrtnost nemocí tou (na 1000 ob.) takto:

Berlín	2·9	Praha	7·3	Opava	5·4
Vratislav	4·0	Terst	4·8	Celovec	7·6
Kolín n. R.	3·6	Lvov	8·1	Curych	2·6
Bremy	3·2	Št. Hradec	7·1	Bern	2·8
Vídeň	5·5	Brno	8·1	Basilej	3·2
Linec	7·3	Lublaň	9·3	Ženeva	3·5

Již z číslic těch vidíme, že poměry v našem soustátí jsou vlastně velice nepříznivé. Všimneme-li si pak zvláště poměrů v Čechách a na Moravě, teprve seznáme, že naše země jsou tuberkulosou značně stíženy.

V Čechách byla roku 1897 úmrtnost 24·67 ‰, t. j. 24·67 z 1000 obyvatel; v některých okresích, hlavně průmyslových, byla úmrtnost přes 30‰ (Most, Broumov, Duchcov, Vary Karlovy, Teplice, Trutnov a j.), v jiných nedosahovala 20‰ (jako Čáslav, Rokycany, Tachov, Kralovice, Písek, Přeštice, Aš, Milevsko).

Co do příčin úmrtí, zemřelo z 1000 ob. prudkými nakažlivými nemocemi 1·94 (v r. 1896: 2·02), kdežto tuberkulosou 3·52 (r. 1896: 3·48); ze 100 zemřelých pak připadalo na ony nemoce 5·2 (5·1), na tuberkulosu však 15% (!) čili třikráte více. — Ve městech, která tvoří pro sebe zdravotní obvod, je úmrtnost souchotinami ještě větší: jeť tu 4·4‰.

Zajímavo, že není tuberkulosa stejnoměrně po celé zemi rozšířena, nýbrž že jsou okresy a města, která buď větší, buď menší úmrtnost, než je zemský průměr, vykazují.

Značnou úmrtnost tuberkulosou (z 1000 ob.) vykazují okresy: Ústí n. L. 3·82, Č. Lípa 4·36, Broumov 4·99, Most 4·3, Dubá 3·93, Duchcov 4·45, Jablonné *5·7*, Jablonec *6·45*, Vrchlabí 4·25, Hořovice 4·0, Ml. Boleslav 4·26, Vary Karlovy 4·53, Chomútov 4·0, Hradec Král. 4·93, Dvůr Král. 4·63, Louny 4·2, Litoměřice 4·03, Mělník 3·98, Nové Město n. M. 4·8, Poděbrady 4·18, Roudnice 4·4, Rychnov 4·2, Semily 5·2, Žamberk 4·34, Teplice 4·2, Trutnov 4·9; Liberec (město a okres) 5·1; Praha s přiléhajícími okresy, jež hlavní kontingent do nemocnic a ústavů pražských dodávají, 4·82. — Z měst uvádíme: Nymburk 10·3, Hořice 8·48, Harachov 8·2, Dvůr Král. 7·7, Roudnice 7·3, Hostinné 7·2, Trutnov 7·8, Broumov 6·7, Jičín 6·46, Bydžov N. 6·4, Rychnov 6·36, Jaroměř 5·9, Ml. Boleslav 5·7, Chabařovice 5·6, Žatec 5·6, Krupá 5·4.

Kdo zná výdělkové poměry v jednotlivých okresích, uvidí ihned, že ve většině měst a okresů zde jmenovaných jsou četné průmyslové závody, které onu velikou úmrtnost vůbec a tuberkulosou zvláště podmiňují. Na příklad v Praze s okolím jsou to továrny a nahromadění lidu, hlavně dělnického, v Harachově sklárny, v Duchcově a Mostu uhelné doly, v Král. Dvoře, Broumově a Hostinném jsou tkalcovny, v Hořicích kamenné lomy atd.

Oproti tomu malou úmrtností honosí se okresy: Sušice 1·7, Ledeč 1·7, Blatná 1·87, Teplá 1·88, Aš 1·97, Písek a Panenská Týnice po 2·02, Krumlov 2·03, Přeštice a Rokycany po 2·17, Šluknov 2·21, Tachov 2·22. Pozoruhodno je, že okresy tyto, které obvykle za „chudé“ (t. j. bez průmyslu) se pokládají, již po mnoho let velice příznivý poměr oproti zemskému průměru tuberkulosy vykazují.

Pokud se Moravy týče, byla r. 1897 všeobecná úmrtnost 26·3‰ (tedy větší než v Čechách). Z příčin úmrtí připadá ze 100 zemřelých na prudké nemoce nakažlivé 7·5, na tuberkulosu 15·7%; z 1000 obyv. zemřelo na ony choroby 2·0‰, kdežto souchotinami 4·2‰ (více než v Čechách). Dle okresů nejnepříznivější poměry vykazují Místek 6·4‰ ob., Přerov 5·1‰, Olomúc 4·0‰ (město 2·7 a okres 5·3), Jihlava (město) 5·7‰, Brno (město 5·3, kdežto okres 4·2 — průměr 4·8‰); nejpříznivější pak okresy Uher. Brod 3·2, Třebíč 3·1, Nové Město 2·9, Mor. Krumlov 3·1, Hustopeč 3·3, Jihlava (okres) 2·8‰. — Oproti Čechám nevykazuje ani jediný okres moravský úmrtnost pod 2‰, kdežto u nás je okresů takových pět.[1])

Snad uvedená data číselná postačí, aby si každý učinil příslušný závěr toho smyslu, že tuberkulosa ničí nejvíce lidí, neboť téměř celá šestina všech zemřelých podléhá této zhoubné chorobě.

*

Jest pak samozřejmá otázka: které jsou příčiny, jež tak ohromné rozšíření tuberkulosy působí? A tu lze říci, že základní příčinou jest nakažlivost, přenosnost tuberkulosy, což od r. 1881, kdy Koch svůj objev učinil, ba lze spíše říci již od

---

[1]) Pro vévodství Slezské mohu uvésti jen průměr za l. 1873—1882, a sice zemřelo tu 3·88 na 1000 ob., méně než v Čechách i na Moravě.

pokusů Villeminových r. 1865 vykonaných jest sice vědě známo, ale posud širšímu obyvatelstvu není dosti jasno. Nesčetné, denně pozorované případy neklamně potvrzují, že tuberkulosa náleží do řady nemocí nakažlivých. Ovšem bylo se všímáno nemoci té se stránky zmíněné teprve, když pokusy v ústavech patologických nevyvratně dokázaly, že lze tuberkulosu s individua na individuum přenésti, přeočkovati, když nalezen mikroorganismus, který nemoc působí, — a poněvadž pozorování ta teprve asi 20 let objímají, jakož i poněvadž šíření jiných nakažlivých nemocí svým rázem takořka v oči bije, což u tuberkulosy není, nevniklo učení o nakažlivosti měrou dostatečnou v lid.

Ve druhém směru důkaz o tom osvětlil rázem mnohou temnou stránku ve příčinosloví souchotin a poskytl pevnou oporu pro profylaxi, ochranu proti tuberkulose.

Chceme-li však znáti příčiny, které všechny se vlastně na náchylnosti, disposici (jako u všech nemocí infekčních) zakládají, jest třeba dříve seznati cesty, kudy nákaza tuberkulosní do těla vnikati může.

Nejméně často stane se tak kůží, a to kdy člověk maje poraněnou kůži přijde ve styk s nákazou. V takovém případě vyvine se některý tvar kožní tuberkulosy, jež tím je nebezpečná, že může bacillus vniknouti cestou krevní do těla (plic) a způsobiti onemocnění vnitřního některého orgánu.[1])

Druhá cesta jsou zažívadla. V prvé řadě může se nákaza přenésti náčiním k jídlu, talíři, příbory, sklenicemi a p., když některé věci takové, jíž použil nemocný, nečistěné upotřebí osoba jiná. Tu ovšem poněkud chrání nás přirozený odpor, který nutí nás nepoužívati nádob týchž, jež nemocný upotřebuje; ale i přes to nutno upozorniti na možnost nákazy cestou tou.

Mnohem důležitější je nákaza masem a mlékem z dobytka, perlovinou stíženého. Jsou velice četná přesvědčující pozorování a mnohé pokusy uveřejněny, z nichž možnost přenesení nákazy cestou tou byla dokázána; jmenuji tu jen práce Zippeliusa, Demmeho, Hergarda, Johneho, Séea-Toussainta, Lancerauxa, Bouleyho, Maye, Obermüllera a j. Ovšem i tu se mínění poněkud liší. Jsou jedni, kteří tvrdí, že mléko i maso z dobytčete perlovinou zachváceného jsou škodlivé, druzí však maso za ne

---

[1]) Případy nákazy cestou tou uveřejnili Merklén, Deneke, Lefévre, Czerny, Kraske a j.

škodné pokládají a třetí pak ještě dokládají, že mléko je jen tehdy nakažené, je-li ústroj, v němž se toto vyrábí (vemeno), tuberkulosou stížen. Ti i oni opírají se o nález tuberkulosních bacillů; ale tu nesmí se zapomenouti, že nedokáží-li se bacilly, nelze vyloučiti škodlivost, resp. nemoc, poněvadž bacilly lze někdy nalézti a někdy ne.[1]) A proto pro nás vyplývá jediné: masem i mlékem z dobytčete perlovinou nemocného může se nákaza přenésti.[2])

Třetí cesta, nejobyčenější, jsou dýchadla, jimiž se nákaza, zárodek tuberkulosy, přenese přímo do plic, kde způsobí význačné, shora popsané změny; proto jest i tuberkulosa plicní nejčastější ze všech tvarů tuberkulosy a proto mluvíce o tuberkulose máme na mysli vlastně plicní její tvar, souchotiny či fthisu plicní.

Jednu z nejpodrobnějších prací, zabývajících se otázkou nákazy dýchadly, uveřejnil r. 1888 hygienik Cornet, jenž hlavně dokazoval, že nejnebezpečnější jsou uschlé chrchle nemocného, které se rozprašují a se vzduchem do plic vnikají. Cornet bral prach z nářadí a podlahy v nemocnicích, blázincích a jiných ústavech, ovšem ze síní, kde tuberkulosní leželi a se zdržovali, z bytů soukromých, z ulice, z veřejných budov a p. a bakteriologickými pokusy zjistil, že tam, kde nemocní plvali po zemi aneb tak, že chrchle mohly uschnouti, v prachu byly bacilly — ale kde plvali do zvláštních (tekutinou naplněných) nádob, pokusy s prachem nedaly výsledku.

Opíral se tu Cornet o učení, že mikroorganismy z vlhké půdy aneb z tekutého, je vížícího ústředí nemohou se do vzduchu dostati (což učili Naegeli, Charrin a j.). Ale v r. 1898 vyšla práce Fraenkelova, ve které autor ten, opíraje se o své zkušenosti a pokusy dokazuje, že i vlhké chrchle mohou přenášeti nákazu a to tím, že z nich malé, bacilly obsahující vodnaté kapénky do vzduchu se dostávají (kašle-li nemocný) a s nimi pak do plic vnikají.

Ať má pravdu Cornet nebo Fraenkel (o jichž mínění nedávno svedla se v Berlínském lékař. spolku prudká debatta) anebo oba,

[1]) Vzpomínám tu případu zajímavého. Jeden z kollegů mých, jenž zručně uměl s drobnohledem zacházeti, asi měsíc před smrtí mi pravil, že nemá tuberkulosu, poněvadž nemá v chrchlích bacilly. A pitva dokázala, že zemřel — tuberkulosou plic!

[2]) V Pařížském obecním chemickém ústavě byli z 10 zkoušek mléka shledány ve 4 případech tuberkulosní bacilly.

přece jest zcela zajištěno, že hlavně chrchel tuberkulosní osoby chová v sobě zárodek choroby, a tudíž chrchlím musí se věnovati náležitá pozornost.[1])

*

O jedné cestě, kterou dle obecného domnění mohla by tuberkulosní nákaza do těla vniknouti, nezmínili jsme se v předchozím, poněvadž dle nynějšího stavu otázky té pohlížíme na věc jinak než jak posud o ní souzeno. Míním tu totiž dědičnost, která se tak často jako příčina nemocí obviňuje. Ponechávaje si o ni jindy více promluviti, chci zmíniti se o ní jen, pokud našeho předmětu se dotýká. Otázka je: může nákaza do těla dětského vniknouti, je-li v době plození jeden z rodičů tuberkulosou stížen aneb je-li matka před narozením děcka nemocí tou zachvácena (kde by pak nákaza oběhem krevním mohla se do zárodku zanésti). Jen když by v dítěti, hned při nebo již před porodem zemřelém, nalezeny byly bacilly, mohlo by se o přímé dědičnosti mluviti. Jako v jiných otázkách, které lze pouze bedlivými a dlouholetými studiemi rozluštiti, jsou mínění i o otázce té různá. Kdežto Landouzy, Verneuill, Martin, Baumgarten a j. pokládají nákazu plodu přímo z matky za možnou, popírají ji Firket, Sanchez Toledo, Cohnheim a j. K pracím těm řaditi lze práci našeho badatele dra Honla,[2]) který patologicko-anatomickým vyšetřením novorozenců a dětí před narozením zemřelých dokázal, že jsou případy, kdy tuberkulosa vniká do foetu, že tedy rozhodně lze mluviti o skutečné dědičné tuberkulose.[3]) Zjev, že jen u malého počtu dětí, které z tuberkulosních rodičů pocházejí, se nemoc sama brzy po porodu objeví a že ve většině případů zůstane dlouho skrytou (latentní), vysvětluje Honl tím, že bacilly nenalézají ve foetu dostatek kyslíku pro vývin svůj a tím že buď jsou ve vývoji svém zadrženy buď i odumírají.

Ovšem jsou případy ty velmi vzácné a vzhledem k ohromnému počtu úmrtí tuberkulosou ani na váhu nepadají; proto

---

[1]) Zajímavo je též, že Strauss (r. 1894) dokázal bacilly tuberkulosní ve hlenu dutiny nosní u lidí zdravých, kteří se v místnostech pro tuberkulosní určených zdržovali. — Práce o témž předmětu uveřejnili Laščenkov, Heyman, a j., potvrzujíce celkem mínění Fraenkelovo a Flüggeovo.

[2]) Vyšla 1895 v Rozpravách akademie (II. tř., III. roč., seš. 24).

[3]) R. 1893 uveřejnil dr. Spano práci, v níž tvrdí, že ve spermatu mužů tuberkulosou stížených bacilly nalezl.

přímou dědičnost jako příčinu tuberkulosy nelze ani mezi příčinami uváděti a mohl tedy prof. Löfler na posledním sjezdu Berlínském právem tvrditi, že dědičná tuberkulosa vůbec neexistuje.

Ale na druhé straně heredita má pro vznik nemocí vůbec a souchotin zvláště jiný, též velice závažný význam. Bývá totiž pozorováno, že rodiče slabí, nemocní, plodí děti slabé, spíše nemocím podléhající, že tedy děti z rodičů takových jsou disponovány (náchylny) k té neb oné nemoci. A tato t. zv. disposice (náchylnost) jest přímým následkem dědičnosti, která nepřímo, prostřednictvím oné, choroby působí.

Je-li na př. otec v době zplození svého děcka churav, nebývá dítě to silné a snadněji pochytí nákazu tuberkulosní, je-li v příbytku dotyčném osoba, nemocí tou stížena. Tu pak působí pro vznik souchotin dvojí moment: disposice dědičností zaviněná a přenešení nákazy. Z toho pak vyplývá: chceme-li omeziti počet tuberkulosy ve věku útlém, musíme zabrániti přenešení nákazy tím, že děti nenecháme v témže příbytku, kde přebývá tuberkulosní anebo že staráme se o zničení zárodku (o čemž níže si povíme).

Byly však i návrhy činěny, jak bylo by lze zlomiti vliv heredity. Nejširší jest ten, že žádán zákaz sňatku osob nemocných. Jakkoli zdá se, že by se dal způsobem takovým omeziti počet dětí slabých, přece uvažujíce déle o věci té seznáme, že by účinek zákazu takového byl nepatrný aneb žádný.

Povolení sňatku záviselo by patrně na vyjádření se úředního lékaře, snad dvou úředních lékařů. Ale víme, že mnoho nemocí je skrytých, tak že je nelze objektivním vyšetřením zjistiti. Na př. lze to říci o nervose, která se dnes za disponující moment pro vznik choromyslnosti pokládá. A totéž platí o tuberkulose, která může po měsíce i léta býti skrytou, než plnou silou svou se objeví. V takových případech pak by vyšetření lékařské nemělo žádného výsledku a nemohlo by se ho pro povolení nebo zákaz sňatku použiti. Ostatně stane se velice zřídka, aby jedna osoba vzala si osobu, o které ví, že je skutečně nemocná.

Dejme však tomu, že by zákaz takový byl vydán, vlastně že by směl býti sňatek jen tehdy posvěcen, když by se obě strany vykázaly vysvědčením úplného tělesného i duševního zdraví. Nařízení takové mělo by ten účel, zabrániti plození dětí slabých; setkalo by se s úspěchem? Nikoli, neboť by se asi tím více dětí

nemanželských rodilo. A na druhé straně, jak by mělo býti zakročeno, když po sňatku by jeden z manželů nemocí vleklou, vysilující onemocněl — jak by se tu dalo zabrániti plození oslabených potomků? Či snad by takové manželství bylo rozvedeno a manželé úředně od sebe odloučeni? A přece toto opatření bylo by též oprávněné, ba oprávněnější, poněvadž mnohem častěji jeden z rodičů teprvé po sňatku onemocní.

Vidíme, že by provedení požadavku hořeji vytčeného mělo za následek rozrušení společenských řádů, zasahování úřadů do důvěrného života, ale že by opatření tak dalekosáhlé nemělo ve skutečnosti žádného praktického výsledku. (Dokončení.)

Katolicism reformní.

(Pokračování a dokončení.)

4.

Müller snaží se dále ukázati, že přes veškeru jednotnost, hotovost a konservativní utkvělost principu katolického jest tento schopen vývoje a pokroku, může se státi důležitým činitelem moderního ruchu kulturního, může vznítiti hlubší a vroucnější život náboženský, může přispěti způsobem svým k mravnímu povznesení lidstva. Zajímavy jsou prostředky reformní, jež Müller navrhuje:

1. Naléhá především na to, aby moderní pokroky ve všech vědách, zvláště pak ve filosofii a theologii, na straně katolické došly uznání. Uznává, že na straně katolické projevuje se proti moderním vymoženostem vědeckým často předpojatý odpor a nevraživé nepřátelství. Pohlížíť se na celý vývoj filosofie od středověku jako na posloupné odcizování se křesťanství a nevidí se nebo spíše nechce se viděti, jak úrodný kvas právě v moderní filosofii jest, jímž by theologie mohla býti oživena. Znova obrací se důrazně proti jednostrannému pěstění scholastiky. Vzpomíná Malebranche, jenž ve svých zkoumáních o pravdě již si naříkal, že pohanská filosofie aristotelská nabyla převahy nad „filosofií křesťanskou". Praví (Malebranche) hned na počátku: „Jsem překvapen, že filosofové křesťanští, kteří mají dávati přednost duchu božímu před duchem lidským, Mojžíšovi před Aristotelem, sv. Augustinu před nějakým ubožáckým komentátorem některého filosofa pohanského, spíše dívají se na duši jako na formu těla, nežli aby pamatovali, že jest stvořena k obrazu božímu . . . ." Müller nesdílí názor dnes ve světě katolickém všeobecně rozšířený a autoritou nejvyšší ověřený, že thomismus by byl jedině správnou formou katolické

filosofie. Již r. 1894 [1]) o významu scholastiky pronesl slovo střízlivé a celkem dojista správné. Uznává velkost scholastiky ve formální synthesi a tvoření pojmů. Souhlasí s Euckenem,[2]) že mnohý, jenž dnes pro scholastiku má jen pohrdání, v rozpacích trapných by se octl, kdyby náhle byl zbaven všech pojmů a slov, jež ze scholastiky pocházejí. Ale přes tuto formální vyspělost myšlení scholastického musí býti základ filosofický dnes změněn, mnohé pojmy a názory setrvačností dochovávané musí padnouti. Nelze trvati na pouhé scholastice v thomistické formě její, nemá-li se pro theologii stanoviti „privilegium ignorantiae", že jest mimo veškerý vztah k ostatním vědám a k duchu současné kultury.

Vždyť i dogma má dějiny, a věda církevní má se bez času a vývoje po celá staletí, ba snad až na konec světa otáčeti ve starém kruhu ztrnulých forem? To nemůže býti katolické, poněvadž to není rozumné, poněvadž to znamená smrt každého pravého, duševního života. Řeklo se: „Nikdo se nestane velikým theologem, kdo Tomášem nepronikl." To uznávám, ale jaký jest smysl slova „nepronikl"? V Lotzeovi vězí také Tomáš, ale nevězí v Tomáši Lotze. Kdyby dnes Tomáš mezi námi se objevil, co by učinil?... Zajisté by si osvojil vymoženosti kultury od jeho doby nastalé, učil by se, a mnoho by se učil, upravil by zlepšené vydání své summy, jež by toho dohonilo, čeho on své doby věděti nemohl. Ba, divil by se tomu, že ze spisů jeho dělá se ztrnulé, mrtvé dogma, šibolet všech slaboduchů myšlení neschopných, i pokáral by přívržence své, že za půl tisíciletí ničemu se nepřiučili. Praví thomisté jsou dle Müllera ti, kteří osvojili si ducha a úsilí Akvinátovo, kteří toho pro dobu naši dokáží, co Tomáš, nejpokročilejší duch doby své, pro tuto vykonal: harmonického sloučení osvědčeného současného života duševního s vědomím starocírkevním.

A právem vytýká Müller mimo jiné jako základní nedo statek scholastiky to, že nedbá při žádném jevu jeho vývoje i nedospívá k historickému jeho pochopení. Ve scholastice každá poučka přednáší se absolutně, čistě abstraktně, bez náležitého zřetele k době, místu, osobnosti, poměrům, za jakých vznikla. V největších filosofiích srážejí se vlastně životní zkušenosti určitých myslitelů, a jen těch-li dbáme, porozumíme nauce

[1]) V příloze k Mnichovské „Allgemeine Zeitung", č. 292 a 293.

[2]) Die Philosophie des Thomas von Aquino und die Kultur der Neuzeit. (1886.)

samé, přisvědčíme jí neb ji popřeme. Augustinovy a Lutherovy theorie, zda nejsou to jako by krystalisace toho — co sami zažili? A zvláště křesťanství porozuměti bez vysvětlení historického jest naprosto nemožno. Křesťanství samo jest dějinným faktem, nikoli naukou. Křesťanství může býti toliko vypravováním učiněno srozumitelným, nauky jeho nejsou nijaké ideje platonské, světa vzdálené bez dění a vývoje, jeho podstatou jest čin, rozhodnutí, postup. Právě sv. Tomáš pojímá křesťanství dle Müllera jednostranně jako pouhý názor světový a nikoli jako skutečnou životní moc, jako sílu svět utvářející. Zde stál prý sv. Augustin již mnohem výše. Tento podivuhodný, obsáhlý duch byl modernímu cítění mnohem blíže nežli Tomáš, vždyť anticipoval celou řadu moderních myšlenek od Descartova principu noetického až po Lessingovy dějiny výchovy lidského pokolení.

Význam Tomáše Akvinského jest vlastně dán dobou jeho, a z té máme především rozuměti smyslu životní práce jeho. Církev neměla v prvé polovině středověku jednotné sečleněné soustavy, v níž by se byly vyrovnaly náboženství a kultura. Tuto synthesi vykonal Tomáš. V tom jeho sláva, v tom i omezenost jeho schopnosti. „Tomáš nebyl původní myslitel — genius tvůrčí byl mu cizí — ale byl hlava systematická. Nenáleží k duchům „tvůrčím“, spíše k duchům „pořádajícím“, kteří však snad více prospívají nežli prví.

Tomáše třeba proto, tak dovozuje Müller dále, doplniti myšlenkami moderními, jichž báti se netřeba. Pro hlubší poznání Boha lze nalézti více u Descarta, Malebranche, Leibnice, nežli bylo možno Tomášovi podati pomocí aristotelské metafysiky. Kdož by neznal velebného listu o lásce boží, jejž Descartes napsal Kristině, královně švédské, a jímž ji získal víře katolické? Descartes znamená naproti scholastice zkrátka pokrok. Jeho důkazy jsoucnosti boží mají solidnější podklad noetický, ethický i náboženský. Kosmologický důkaz není u Tomáše možný, neboť nemůže rozumem dovoditi, že by svět nebyl věčný. To však znamená přímo krok nazpět; vždyť již Albert Veliký dokázal nemyslitelnost věčné hmoty vedle Boha, ježto by Boha omezovala, což se neshoduje s představou o bytnosti boží. O důkaze pak ethickém není v celé scholastice ani slechu. Ukazuje pak ve šlépějích Kuhna a Schella, jak by se výhodně dalo použiti moderních pomyslů filosofických při luštění problemů, ja-

kým jest svoboda lidské vůle a hřích v poměru k boží vševědoucnosti, všemoci a nejvyšší dobrotě. Pokrok vědecký dle Müllera nepřekáží nikterak skutečnému vývoji a pokroku náboženskému. Duchové nejzbožnější byli právě nejsmělejšími mysliteli.

2. S tím souvisí další požadavek, aby se dorost kněžský nevzdělával v seminářích od ruchu vědeckého odloučených, nýbrž na universitách. Isolaci theologického studia katolického mimo veškerý kontakt s ostatním ruchem vědeckým prohlašuje Müller za neblaze škodnou. Isolace ta znamená krátce kapitulaci vědy církevní, přiznání vlastní neschopnosti a nedostatečnosti naproti konkurenci věd profáních. Naopak, studium theologie fakultní v centru universitním může míti velmi blahé důsledky: čilá výměna myšlenek, bohaté sbírky a knihovny, stálý styk s fakultami příbuznými, to vše jsou neocenitelné výhody naproti studiu seminárnímu. Veškerá obava před nákazou, všechno odlučování theologů od „pokaženého“ světa laického jest pošetilé a marné: uzavírání takové před vzdělaností moderní, jež nás všude a stále obklopuje, jest v době knihtiskařství chimaerou. Jsouť Müllerovi Francie, Španělsko, Italie odstrašujícím příkladem, kam odlučování toto vedlo. Cituje Aubry-ho,[1]) jenž toto napsal o poměrech francouzských: „Konstatuji, že ve Francii jest 50.000 kněží, jichž úkolem jest správa duchovní, vychování a apostolát v různých formách — a přece na společnost nemají vlivu žádného. Odkud to? Semináře jsou toho příčinou. Tyto ve Francii nedovedou klerus vychovati tak, aby dovedl čeliti útokům moderní nevěry... Vyučování na ústavech těch jest dressurou čas ubíjející. Místo živého slova předkládá se chovancům suchopárná učebnice, rozšířený katechismus, tito musí paměť svou přecpávati různými možnými a nemožnými věcmi, i jsou rádi, proklouznouli při zkouškách... Ředitelé seminářů nepřejí si theologů důkladně vzdělaných, neboť by tito mohli zpyšněti. Biskup má v diecési své méně nesnází s kněžími neučenými, ale pokornými a zbožnými, nežli s učenými a sebevědomými.[2])

3. Müller požaduje dále, aby byly opět zavedeny synody, jak v Tridentinu dvakrát do roka jsou nařízeny, aby kněžstvo věnující se správě duchovní o svých záležitostech a církvi mohlo se raditi. Zřízení toto, jehož význam pro autonomii církevní mohl by býti ovšem dalekosáhlý, se neujalo. V Anglii kard. Wisemann

[1]) Essay sur la méthode des études ecelesiastiques en France (1890).
[2]) Zda líčení to i pro poměry naše nemá tu a onde platnost?

r. 1852 po prvé od doby reformace svolal synodu provinciální do Oscottu, při níž Newman pronesl svou znamenitou řeč o druhém jaru. Kard. Manning konal každoročně synody své diecése, jak sám děl, „aby v kněžstvu vzbudil vědomí vlastní jeho moci". V Německu po přestávce 50leté teprve r. 1897 učinil biskup Dingelstedt pokus v Münsteru. Müller dodává: „Německé kněžstvo potřebuje povzbuzení, aby vystoupilo lepším směrem nežli jednostranně politickým, potřebuje, aby úsilněji bojovalo za potlačovaná práva svá, jichž se nikdo neujímá; zlepšiti postavení jeho znamená posíliti církev a náboženství, povzbuditi, by se vstupovalo do stavu duchovního, jenž dnes tak málo lákavého skytá, jest prostředkem, aby „povznesla se vážnost kněžstva ve světě laickém".

4. Žádoucím se jeví dále Müllerovi ve shodě se Schellem a Manningem „větší sblížení se světem laickým, účastenství v mezikonfessijních charitativních podnicích, v lidumilných podnětech". Manning naříká na phäactví katolíků, na indolenci jich ke všemu, co přesahuje úzkoprsý vlastní jich zájem. V Anglii ve hnutí střídmosti, protiotrokářském, v podnicích na ochranu zvířat jediné jméno Manningovo bylo prý katolické; žádný podnik lidumilný na prospěch tříd potlačovaných nevycházel od katolíků, ba mezi členy sotva by se našlo jméno ka tolické. Ano, „zajisté byli jsme mezitím v sakristii". Knöpfler v kritice morální theologie Göpfertovy[1]) stěžuje si, že katolická morálka od ethických hnutí doby zcela zůstává netknutou, kdežto u protestantů projevuje se čilá činnost pro ethickou reformu, a německé spolky mravnostní účinně vystupovaly proti každému způsobu prostituce. Za to pěstují se hádky o probabilismu a aequiprobabilismu. I to jest smutnou parallelou, že v Bretagni ryze katolické opilost děsivě se vzmáhá, kdežto snahám temperenclářským ve Švédsku a Norvéžsku se podařilo alkoholism skoro vpleniti.

5. Písmo svaté dostává se zřídka do rukou věřícím, což jest velikou překážkou jich poučení a mravního povznesení. Protestantism naproti tomu právě biblí zjednává si nadšené proselyty. Ve wallonské Belgii učinila missie protestantská v málo létech takové pokroky, že dnes čítá již 9000 konvertitů a 2000 dětí školou povinných. Obrácení, kteří dříve znali toliko „Otče náš" a „Zdrávas Maria", byli získáni tím, že slovu božímu zjed-

[1]) Liter. Rundschau 1898, I. Heft.

nán k nim přístup. Zvláštní propagandu protestantismu vykonal proti vlastní vůli jistý katolický abbé, jenž bible skoupil (z části po 20 fr.) a pak je před kostelem svým dal — spáliti. Lidé pak za spálené jich nakoupili desetkrát tolik. Mělo by se v kruzích církevních uvažovati, nezpůsobuje-li se zákazem písma spíše nebezpečí odpadnutí k protestantismu nežli bez něho. Sv. Terezie prohlásila neznalost sv. písma a zanedbávání jeho za hlavní příčinu zla svých dní, a celá patristika by vůbec nebyla porozuměla zákazu slova božího. Také středověk neznal žádného zákazu bible.[1]) Ovšem zákazu se rovná, požaduje-li se, by k textu biblickému byl připojen obšírný kommentář.

6. V kritice a polemice nechť přestane nekřesťanská nevraživost (Gehässigkeit), jež tak ráda béře na sebe tvářnost náboženského horlení, neláska, jež uráží, nejmenším neprospívá, a tím odporněji působí, když se obrací proti geniálním duchům a vůdcům ve filosofii a básnictví, i učiní místo konečně objektivnějšímu — můžeme přímo říci — křesťanštějšímu posuzování. Nečiní pěkného dojmu, obsahuje-li celá kniha pouhý pamflet, předvádějí-li se toliko stinné stránky, chyby a poblouzení ze života nějakého myslitele, od něhož by se kritik sám mnohému mohl naučiti po stránce vědecké, formální i morální, a vše se ještě upraví tendenčně za účelem podezřívání. Nechtěl bych býti, dí Müller, Thersitem velikého nějakého muže! Touto cestou, pomluvou a zlehčováním chtíti církvi vzdávati čest, toť ukazuje k popletenému svědomí. Ale neláska stejná jeví se na straně katolické dle Müllera i naproti stoupencům vlastního tábora, pokud jsou odchylného smýšlení. Jak se s Schellem nakládalo, to poskytovalo pohled hrůzostrašný, jaké jest duševní a citové ustrojení velké části katolického kléru. Schell příliš se dotkl sebevědomí zpyšnělé a přece inferiorní cliquy, porušil poněkud nimbus, v němž si libovala před zrakem těch, kdo ještě méně vědí, a za to byl prohlášen za nepřítele církve. Stará praxe! Müller uvádí četné příklady ušlechtilé polemiky klerikální proti Schellovi a pokračuje: kritiky jsou vesměs napsány v ubožáckém stylu jesuitském, a nejkomičtější jest, chtějí-li censoři ukázati svou dialektickou do-

[1]) Spisovatel naráží na to, že v katolické církvi v době nové bylo usneseními synodálními a papežskými nařízeními omezováno šíření bible v jazycích národních. Tak papež Řehoř XV. (1622) zakázal vůbec čísti bibli v mluvě lidové, a papež Clemens XI. potvrdil to bullou „Unigenitus“ (1713.) Viz Lexikon für Theologie und Kirchenwesen von Holtzmann & Zöpffel (2 v. 1888), 78.

konalost a vytasí se svým distinguo — subdistinguo — nego — transeat, jako by se takými prázdnými oříšky u rozumných lidí dalo něco pořiditi. Perfidní supposice a překrucování mají úkol zvláště důležitý (Höhler naproti Schellovi); „škola“ se nezapře.

7. Místo, aby se protivy stupňovaly, mělo by nastati sblížení s celým cítěním doby přítomné ve všech oborech. „Církev více odcizuje nežli svádí; jak mnozí z nás byli by duchy volnými, kdyby církve nebylo?“ — toto hrozné slovo Nietzscheovo mělo by jistým lidem v uších zníti, kteří v této děsně vážné době nic lepšího činiti neumějí, nežli aby roztržku rozšířili a moderní vědu a umění postavili ve světlo, co možno, nejšpatnější.

5.

Müller, učenec katolický, mluví upřímně a otevřeně o nynějším katolictví pravdu nepříjemnou. Přesvědčivými slovy jeho proniká mocné a ušlechtilé nadšení, jež vidí v náboženství jev s vědou i uměním k tomu Prozřetelností vyvolený, by jednotíce se, i v budoucnosti polehčovaly tíži existence lidské, tříbily a sílily ideu morální v účinné vznešenosti její. Jako ušlechtilý Ireland, i Müller hlásá nové tažení křižácké, nejslavnější všech: „Církvi a přítomnosti, sjednoťte se ve jménu lidskosti, ve jménu božím... Nechci sestoupiti do minulosti mimo oceán časů; hledím ku předu. Věřím, že přítomnost jest lepší nežli minulost, a budoucnost lepší nežli přítomnost.“

A jak odpovídá svět katolický? Chápou kruhové povolaní pravé poslání katolictví? Hlavní nepřítel pokroku, zchytralé, vypočítavé jesuitství na jedné, a zaslepená nevědomost na druhé straně zdá se, že ve světě katolickém dlouho ještě nebudou překonány. Charakteristické jest, jak biskupové bavorští úřadně odsoudili již všechno usilování o reformu. Čteme o tom zprávu výmluvnou v květnovém čísle „Hlídky“ (str. 392): „Biskupové bavorští vydali společný list, jenž jako dozvukem rozhovořuje se ještě o případě Schellově. Vystupují, jak praví, proti onomu jistému proudu, který poslední dobou nejen ve vědeckých spisech, ale i v tisku denním se proti církvi a jejím zřízením obrátil. I dávají tyto pokyny kněžím svým a věřícím: jen církev a učící úřad v ní ustanovený, rozhoduje o pravdách náboženských, a ne jediný, kterýkoliv učenec. Všichni katolíci, a zvláště kněží, jsou

povinni plnou a naprostou poslušností rozhodnutím církve. Církev nezavrhuje svobodné bádání, ale bezuzdné hloubání, zvláště když by pod záminkou „pokroku“ mělo vésti k znetvoření a převrácení nauk církevních. Pravda, již církev katolická hlásá, jest všeobecná. Je proto pošetilost dávati katolické vědě výlučně národní ráz. Biskupové bavorští se vší rozhodností prohlašují, že vychovávati budoucí kněze v seminářích přísluší jen a jedině církvi. Tisku nenáleží o těchto církevních záležitostech pražádný úsudek, tím méně může mu přiznán býti vliv při plnění těchto vrchnopastýřských povinností. Není ovšem nikomu bráněno, aby upozorňoval strážce víry a mravů na nezbytné potřeby časové, ale musí se to díti s příslušnou skromností a pravým způsobem. Politické listy, a zvláště protináboženské, nejsou jistě místem pro ně.“

„Hlídka“ významně připojuje poznámku: „Stručná, akademická forma listu sice prospěla jasnosti pokynů pastýřských, ale ubrala pastýřské opatrnosti a pečlivosti.“ *h.*

Mezi emigranty.

Přes Bremy táhne hlavní proud vystěhovalecký. Zvláště pro naše vystěhovalce z Čech a z celého Rakouska do Ameriky jsou Bremy pravidelnou stanicí přechodní. Tady ještě vystěhovalci prožijí z pravidla na evropské pevnině, nežli se s ní loučí na vždy, několik posledních dní, — dní jistě těžkých a trapných.

Co jsem si cestou do Brem stanovil jako hlavní bod svého programu, bylo právě seznat tento vystěhovalecký život z vlastního názoru. Vždyť tu ten život žije také tolik našich krajanů!

Vystěhovalce v Bremách nemusíme dlouho hledat. Vyjdeme-li z nádraží a projdeme hlavní spojovací ulicí nádražní nebo odchýlíme-li se zejména trochu tišší ulicí podél dráhy („Breiter Weg“) vedle musea a městské knihovny, potkáváme se se skupinami, které už z daleka rozeznáváme jako vystěhovalce. Svérázný kroj prozrazuje zejména uherské Slováky a Rusíny. Vycházejí nesměle od svého bydliště, odvažujíce se do ulic nejblíže přiléhajících, aby neztratili cestu, zevlují se zvědavostí a upřímným podivením venkovana po každém krámu a výkladu. Pozastaví se, prohlédnou a pak cvakají těžkými podkůvkami líně po městské dlažbě dál — ženy jako muži. Teď se zastavili — jsou před pekařským krámem. Napřed delší porada všech členů, pak dva — muž a žena — stoupají asi přes tři schody do krámu. Ostatní čekají nehnutě na místech. Po hodné chvíli vycházejí z krámu — každý nese bochník chleba. Uspokojení na tváři deputace, očekávání na tváři čekajících. Zase se srazí ve skupinu, deputovaní vykládají o něčem — patrně o ceně, a volným, padavým krokem ubírají se ke své hospodě. Za chvíli se bude asi výprava opakovat, pro nějakou uzeninu nebo omastek. Až to přinesou domů, vypraví se asi po třetí ještě pro — kořalku. Patrně mají před odchodem. Zejtra do Ameriky.

A tak jde to několika ulicemi přiléhajícími. V těchto místech uslyšíš všelijaké jazyky, nejvíc ovšem slovanských: polsky, slovensky, česky, rusínsky, chorvatsky, slovinsky a hojně také maďarsky. Krámy a hostince se přizpůsobují: tu nápis polský (nejčastěji), tu chorvatský, jinde maďarský. Najdeme také české, ač ne tak hojné jako na př. polské. Na přesnost jazykovou se zrovna nehledí. Četl jsem také tento nápis: „Slovenske Česke ruske polsky Pivniče". Snad chtěl ten krčmář udělat pokus o všeslovanský jazyk. Smysl těchto nápisů bývá všude týž: tady se prodává kořalka. Znají dobře slabé stránky těchto lidí a za ty je dovedou chytit.

Vešel jsem za jedním hloučkem dovnitř. Byl to postranní vchod vystěhovalecké noclehárny. Uzounké dřevěné schody vedly nahoru, druhé dolů do podzemní místnosti. Než-li jsem se mohl rozhodnouti, po kterých schodech se mám dát, přišel mi vstříc přitloustlý pán, asi čtyřicátník, zcela průměrného vzezření i zevnějšku. A co jako chci. Pověděl jsem upřímně, že bych rád poznal, jak tady vystěhovalci žijí. Podíval se na mne ostřeji. „U mne je o ně dobře postaráno," povídá; „ale teď byste tu nic neviděl, právě před chvílí jsem odvedl transport na nádraží. Tady máte ostatně takových nocleháren ještě 18. Tuhle naproti je hned jedna." Patrně neměl mnoho důvěry k takovým zvědavým návštěvám.

Šel jsem a obhlédl napřed okolí. Opravdu noclehárna na noclehárně. Dříve nebyly mně nápadny. Mají titul „Logir-haus", některé i docela „Hôtel" s nějakým přívlastkem. Jsou už znatelny podle vchodu: práh hluboko vyšlapán, sloupky u vchodu i veřeje stálým ohmatáváním mají už svou vrstvu mastné špíny, matně se lesknoucí. Jako děti jsme podle podobných vlastností rozeznávali skutečná obydlí syslů, lesních králíků od prázdných podzemních děr. Díry obydlené bývaly „ochozeny".

Jednu místnost viděl jsem z ulice zvláště nabitu: muži, ženy, děti seděli zády k oknu; u některého okna dívali se ven. Před vchodem asi tři mladší chasníci. Neptal jsem se už na nic a vrazil dovnitř. Když hôtel, mám tam také přístup. Při vstoupení zarazil mne vzduch té místnosti: onen těžký, řezavý, páchnoucí vzduch, ztrávený dýcháním velikého počtu lidí v malé místnosti a usazenina z kouře; zažírá se do šatů, do stěn, do všeho. A co teprve do plic! Na venkově bývá tak často údělem malých lidí; dvě i tři rodiny bydlívají tu v těsné nízké světničce, kamna jim

kouří, topívá se ještě zeleným roštím, a za chladnějšího počasí kárají nájemníci dítě, když zapomnělo za sebou přirazit řádně dvéře. Podobný dojem měl jsem i zde.

Prodral jsem se klubkem několika mužů, stojících u dveří. Všude stoly obsazeny a ještě mezi nimi stáli někteří. Nejvíce ženy, Slovačky; malé dítě obyčejně na rukou, větší držely se jich za sukně. Maďarská kolonie byla v protilehlém koutě. Muži kouřili ze svých dýmek; troubele nabobtnalé močkou div nepraskaly. Tu i tam stála před některým prázdná sklenička po kořalce.

V jedné věci jsem byl překvapen. Čekal jsem, že tu budou shromážděni většinou lidé schátralí, schátralí životem i zevnějškem; bída vtělená v rozedraný šat a pokrytá nečistotou. Ale nezpozoroval jsem nic podobného: chudoby dost, ale nikde otrlost a zoufalství z chudoby, které v člověku dusí smysl pro pořádek a slušnost.

A v celé místnosti po tu dobu, co jsem tam seděl, tísnivá, skoro olověná nálada: všude tlumený hovor, v té masse hlav nikde nepropukne smích, nikde projev vzkypělého hněvu nebo vášně. I ti, o kterých by se dalo soudit, že jsou ve světě už protřelí, sedí jaksi tiše a zamlkle. Jsou to city, které se nás zmocňují, když se máme loučit s jistou ustálenou fasí životní, se kterou nás spjal zvyk a naše náklonnosti, a jdeme vstříc nové životní fasi, o které jsme slyšeli vypravovat, ale která nám je hrozně neprůhledná, budíc v nás očekávání, obavy i naděje. Připomínám si podobnou zamlklou náladu, když nás jako rekruty po přihlášce zavedli ze dvora kasáren nahoru do velké síně, poukázali na slamníky po zemi vedle sebe rozložené. Měli jsme tam čekat do dvou hodin s půl noci na vlak.

U jednoho stolu zaslechl jsem český hovor. Muž asi padesátník, plešatý, patrně z dělné vrstvy, přistrojený v šatech, které už asi deset let hrály úlohu „nedělních“. Naléval si právě z láhve nějaké víno do skleničky. Rozmlouval s mladším mužem, moravským Slovákem. Hlásil jsem se jako krajan. Bylo jim, zejména staršímu Čechu, setkání s krajanem milé. Vypravoval, že už v Bremách čeká čtvrtý den. Přijel prý zrovna, když den před tím mu loď do Texasu ujela. Musí čekat celý týden na druhou.

Tázal jsem se ho na některé podrobnosti ze života i z nynějších zkušeností na cestě. Byl odněkud od Hořovic. Živil se

tam, časem i v Praze nádennickou prací. „A proč jedete do Ameriky?“ tážu se ho dále.

„„Tam to bude přece lepší, tam se vydělá víc,““ těšil se.

„A jedete tam už na určité místo, k nějakým známým?“

„„I ne. Oni nás tam odsud už někam zavezou. A vždyť tam jde tolik lidí taky jen tak.““

Nechtěl jsem mu mnoho rušit jeho illuse, ale přece jsem mu namítal, že tak samo sebou to v té Americe také nejde.

„„Ňák bylo a ňák zas bude,““ filosofoval si o své budoucnosti.

„Vy jste přece ženat?“ Chvílku se zamlčel.

„„Prosím jich, jaký ženatý? Byl jsem se ženou pět neděl. Pak mně utekla s jedním — — E, kanalie!““

Nevyzvídal jsem dál. Patrně to bylo už před lety. Z té rodinné události asi vyrostl úmysl vystěhovat se do Ameriky a tolik let potřeboval, nežli dozrál. —

Zatím hostinský chystal se k vážnému aktu. Přinesl kupku zelených lístků, do každého vložen zase jiný menší lístek. Byly to lodní lístky.

Jak hostinský začal vyvolávat jména, vše nakupilo se kolem jeho pultu, jakoby se každý bál, že ho tu snad nechají. Samá jména slovanská, promíšená nějakým maďarským. A vyvolávač vyslovuje správně i hlásky *č*, *ř* i přízvuk. Na každého spouští napřed sice po německu, a když nerozumí, po slovensku nebo po polsku, zná i několik frasí po maďarsku.

Slyším vyvolávat: „Matula Johann!“ Za tím jménem žene se chlapisko Slovák, ne už v mladých letech, pro své listiny. Zajímal mne výrazem tváře i tím, že byl trochu starší než ostatní.

„Vy jste Slovák?“ spustím na něho.

„„Ba že som, panko. A oni?““ „Já jsem Čech.“

Vypravoval, že je z Turce a že tu má ještě tři krajany, kteří se k nám hned přidružili; tam že jich ještě pět z Trenčanské (jak jsem viděl za chvíli, ženy a děti vůbec nepočítal). Tázal jsem se ho, proč jde jen sám do Ameriky, že přece musí mít ženu a děti. Mávl rukou. Co prý s těmi tam, neví ještě, jak tam bude sám živ. Zrovna ten názor, jaký mají trenčanští drátaři, když se ubírají od žen a rodiny třeba na léta do světa.

Jeden z jeho krajanů, asi 25letý, vykládal, že už v Americe byl. Lidé prý si představují lepší, nežli to tam pak najdou. Dělník

prý tam může vydělat třeba 3 dolary, ale musí dovést nějakou odbornou práci; když umí jen nádennickou práci, je prý někdy rád, když vydělá půl dolaru. „A jakou umíte Vy práci?“ ptám se ho. Také prý jen nádennickou. „A přece jedete zas do Ameriky?“ „„Když doma nevydělám třeba nic.““

Prostíralo se k jídlu. Sklepník docela nesklepnického rázu přinesl bílá prostěradla, rozestavil na každém stolu několik šálečků na kávu — nechyběly ani talířky pod ně — doprostřed postavil talíř s houskami, pak přinesl v jedné nádobě černou kávu, ve druhé mléko a naléval do těch šálečků.

Dal jsem se zatím do hovoru s hostinským. Vykládal mně na mé otázky o těch úředních listinách: každý se musí podrobit, nežli dostane povolení k jízdě do Ameriky, lékařské prohlídce; proto má prý pobýt nejméně dva dni v Bremách. Našel i na sobě zásluhy o vystěhovalce: mají prý to u něho vlastně tuze laciné. Za půldruhé zlatky denně dostávají prý nocleh a celé stravování; v poledne polévku, kus masa a knedlík nebo brambory.

Chtěl jsem vidět pokoje, kde spí. Požádal jsem krajana Čecha, aby mne tam nenápadně uvedl. Vešli jsme do pokoje, který on si před chvílí chválil. Seděl tam u okna onen Slovák, co pobyl už v Americe a pojídal z rozevřeného kufru chléb se sádlem. Já řku: „Večeříte? večeříte?“ „„A musím se dojíst, trochu té kávy se nenajím.““ Vykládal, to co tam jedli, že byla už jejich večeře. To byla ovšem velmi skrovná večeře. Vůbec prý ta strava nestojí za nic. Chtějí odbýt všecko jen kávou — a ještě k tomu německou kávou! — a brambory. „A vždyť dostáváte také maso, říkal hostinský,“ namítal jsem mu. „„Jaké pak je to maso, takovéhle soustko,““ odměřil na dvou článcích dvou prstů. „Kdo by neměl nějaký groš v kapse, tady by poměl hladu!“ Ti, co peněz nemají, hledí nějaké to sousto sehnat tím, že druhým bohatším přisluhují: doběhne pro něco, nosí mu zavazadla, jak jsem poznal druhého dne.

Rozhlížel jsem se po pokoji. Dost útulná světnička; hodně přeplněná sice — byly v ní čtyři postele — ale při té láci nemůže být jinak. Modře pruhované peřiny zdály se dost čisté.

„Tak tady spíte čtyři?“ ptám se svého průvodce. „Ó ne, osm. Na každé posteli dva.“ To ovšem bylo trochu jiné světlo do té útulnosti.

„Co pak teď to mám pěkné,“ pochvaloval si krajan, „hostinský hledí dát k sobě lidi, kteří se k sobě hodí. Já spím teď

s tím Moravcem. Ale když jsem tu byl první noc, to mě dal spát s ňákým Uhrem. To jsem ani oka nezamhouřil; bál jsem se, aby mně někdo neukradl těch pár zlatých, co mám u sebe."

Krásné poměry! Představoval jsem si, jak bude teprve na lodi tam v mezipalubí, kde spí nacpáni v temných prostorách nad sebou, vedle sebe. A ta jízda trvá z pravidla 8—9 i 12 dní!

„To spíte ovšem pro sebe, muži zvlášť a ženy také?"

Že ano.

„A nemohou vůbec muži a ženy přijít dohromady?"

„„Ve dne ne,"" vysvětloval tázaný, „„to jsou všecky světnice zavřeny.""

„Nu a v noci?" — „„Co pak v noci! To může, jak kdo chce. Ale ony jsou ty Uherky kurážné, to ani mužský nedokáže. Ó jé! Ty přijdou samy.""

Tak! Nový pohled do jejich života! V každém tom pokoji spí vždy několik mužů a v jiném několik žen! A teď se už poměry proti dobám dřívějším valně zlepšily. Odcházel jsem ovšem málo uspokojen.

Ty poměry byly tím smutnější, čím více byly v odporu s lidmi, které jsem tam poznal. Čekal jsem tam většinou dobrodruhy, které žene do světa jejich těkavost a štítění se vážné práce. A zatím jsem nacházel skoro napořád drsné, rozpukané ruce, tváře — aspoň podle vzezření — poctivé, duše neblahými poměry uštvané, které upínají nejistou naději na vzdálené cizí kraje. —

*

Na druhý den ráno měl být vypraven z Brem vystěhovalecký vlak do Bremerhaven, aby tam vstoupili na připravenou loď. Tu příležitost jsem nechtěl propást. Ráno honem na nádraží. Ještě tam nikdo nebyl. Teprve po chvíli trousily se čety. Byl to zvláštní pohled. Z přiléhajících ulic se vynořovaly smíšené čety z mužů, žen a dětí o dvaceti, třiceti i více hlavách; majitel noclehárny neb jeho zřízenec je vede. Většina z nich vlekla zbytky svého movitého jmění do krajin zámořských. Ženy na zádech smačkaný ranec peřin, navrchu bylo znáti obrysy od pecenu chleba, jiná zas nůši s prádlem a šatstvem nebo koš; muži pytle třeba na tři díly převázané. Svobodní chasníci složili si své jmění do kufříků plátěných nebo dřevěných. Na většině z nich viděti, že s nimi prodělaly už vojnu; byly i čísly pluků označeny. Vše

směřovalo sem. Pestrota národností, stavů, věku tady se teprve stupňuje. A kolik vděčných obrázků jednotlivých naskytá se pozorovateli!

V Bremách na nádraží mají pro vystěhovalce zvláštní místnosti a vchody. Jejich expedice ponechána skoro výhradně oněm majitelům nocleháren. Ti se jim postarají o lístky, zkontrolují listiny a dovedou je až ke vchodu.

Jakási tajná moc žene ty zástupy k nepovědomému jejich cíli. U každého vchodu, na schodech tlačí se a silou derou se ku předu. Chybí-li některému ještě třeba jen lístek na dráhu, zmocňuje se ho úzkost, horečně pobíhá od jednoho k druhému, dá se třeba desetkrát okřiknout, jen aby tu nezůstal. A jak otevrou dvéře u vozů, nastává teprve chvat a shon. Je to ta zvláštní síla, která člověka pohání, aby jen co nejdříve seznal, co ho čeká tam dál v tom životě — neurčitém a neznámém. Dante asi viděl nějaký podobný výjev, který si vzal za vzor ke známé sceně, jak Charon převáží duše přes Lethe. Zástupy se tam tísní a strkají, jen aby se dostaly na pramici Charonovu; nechtějí se dát odehnati ani pádným veslem Charonovým.

Vlak hvízdl; odvážel asi 500 lidí, kteří se odloupli od pout starých zvyků a svazků, do nové otčiny. Co je tam asi čeká?

* * *

Bremy volí většina vystěhovalců za východisko do Ameriky; patrně proto, že je tam doprava vystěhovalecká trochu systematičtěji provedena.

Rok od roku emigrantů do Ameriky ubývá asi vlivem stoupající kultury a zlepšených poměrů hospodářských v jednotlivých zemích evropských. Od r. 1890 klesal počet vystěhovalců, ubírajících se přes Bremy, tímto způsobem: r. 1890 dopraveno z Brem 141.425 osob; r. 1891 — 139.821; r. 1892 — 129.418; r. 1893 — 109.400; r. 1894, kdy se v Americe zhoršily poměry hospodářské, 47.499; r. 1895 — 68.992; r. 1896 — 67.040; r. 1897 — 46.798. Pro r. 1898 úředních dat ještě nebylo.[1])

Hlavním cílem vystěhovalců je severní Amerika. R. 1897

[1]) Tyto statistické zprávy jsou čerpány z věstníku obchodní komory v Bremách, „Statistische Mittheilungen betreffend Bremens Handel und Schiffart im Jahre 1897“; částečně podle zpráv, jichž se mně dostalo na rakouském konsulátě v Bremách.

volilo ze 46.798 vystěhovalců 44.382 osob severní Ameriku; 305 Brasilii, 917 Argentinu, 458 Afriku, 135 Asii, 601 Australii (tam ubírají se nejvíce Němci z říše, 309). V posledních letech jsou proudy vystěhovalců, které volí jiné země nežli severní Ameriku, neustále silnější, zejména do Australie.

Podle příslušenství prošlo Bremami r. 1897 z Německa 9559 vystěhovalců; z Rakousko-Uherska 15.584; z ostatních zemí evropských 9678, z jiných zemí 11.977.

Z jednotlivých zemí Rakousko-Uherska šlo přes Bremy do ciziny r. 1897 z Uher 8.092 osob (r. 1896 — 11.726), z Čech 1.794 (proti 2.054 v r. 1896), z ostatních zemí 5.698 (r. 1896 — 13.501, nejvíce z Haliče). Čechové volí skoro vesměs za novou vlast Spojené státy severoamerické; jen 13 se jich vystěhovalo do Brasilie, 30 do La Platy.

Vystěhovalci mají své tažné doby — říkají jim „Zug“ — kdy se jich stěhuje do zámořských krajin veliké množství. Shodují se skoro s dobami tažných ptáků. Nejvíc odjíždí jich z Brem v druhé polovici dubna a v květnu (letos, jak jsem dostal nedávno zprávu z Brem, byl obzvláště silný příval), pak zase v říjnu a září. Tu bývají vystěhovalecké hostince přeplněny; z těsných tisícových lůžek v mezipalubí málokdy které zůstává prázdné. Tehdy paroplavební společnosti mají radost, hostinští jsou spokojeni, jen těm vystěhovalcům není asi do veselí.

O Bremách se každý vystěhovalec, jak začne pomýšlet na Ameriku, dovídá nejdříve. Tam odtud dostává se mu poučení; tam mu vše potřebné pro cestu zařídí sami. Prostý člověk, když ho jednou posedla myšlenka vystěhovat se do Ameriky, zná vše o jízdě do Ameriky do takových podrobností, že to překvapuje. O to stará se již obchod sám. Státům americkým jde o to, aby se zalidnily co možná brzy rozsáhlé lány americké, z většího zalidnění aby přišel rozkvět země, průmyslníci a podnikatelé potřebují pro své závody lidských sil; paroplavební společnost chce mít vyplněna nesčetná místa na svých obrovských parolodích, firma, aby „kvetla“, musí mít mnoho „materiálu“ dopravního. Prostředky, kterými se toho všeho dosahuje, jsou známy: agitace a reklama.

Inseruje se tam, co nejvíce přijde prostému člověku do rukou: hlavně kalendář, laciné noviny a časopisy, krajinské listy v těch končinách, kde je proud vystěhovalecký stálejší a silnější.

V insertech vybízejí se ti, kdo chtějí jeti do Ameriky, aby obrátili se jen s důvěrou na firmu X, Y v Bremách, že se jim dostane informací. Někdo to zkusí, dopíše podle vybídnutí, dostane zadarmo podrobné poučení, reklamní lístky — rozumí se, vše ve svém mateřském jazyku — a pak už o tom zví nejen celá ves, nýbrž i celé okolí. Vedle tištěné reklamy pracují tajní agenti, kteří zvláštním jemným čichem vycifují, kde se lidé dají pro novou vlast zámořskou získati. Pro každou vrstvu společenskou jsou jiní.

Duševní stav člověka, který se obírá úmyslem vystěhovat se, je pathologický a při tom nakažlivý. Koncem let šedesátých padla taková epidemie vystěhovalecká také na náš kraj. Tenkrát šel proud na Rus. Chuť do Ruska popadla také jednoho našeho souseda, který byl hudebníkem a jako hudebník slyšel, že tam bude mít zlaté časy. Zvídal, zvídal široko daleko, až věděl vše: jaký kus země se tam dostane za tisíc rublů, jak je tam půda úrodná, co stojí dráha, jak dlouho trvá cesta, co platí rubl na naše peníze a všecky možné i nemožné podrobnosti. Chodil na poradu od souseda k sousedu, maloval v každém domě zlaté časy o Rusku znovu, až pobláznil celou ves. V poledne, večer se doma o ničem nemluvilo než o Rusku, sedlák za pluhem nemyslil na nic, než jak se to bude orat v ruské půdě, selka při dojení, co tam bude moci chovat krav, když je tam tolik trávy — zkrátka, kde kdo měl hlavu plnou Ruska. Bývaly častější návštěvy večerní než kdy jindy. Jeden podnikavější sedlák vyjel už na prohlídku na Rus. Přišel a všecko potvrdil. Půl vsi najednou se trhlo, že budou prodávat usedlosti a pojedou na Rus. Rozhodnutí záviselo od jediného souseda; pojede-li, pojede prý také kmotr X, soused Y atd. A ten se konečně rozhodl, že nepojede. Ale nemoc stěhovací trvala ještě dobrého půl roku, než klesla ze živého záměru na pouhou upomínku. A tak je to patrně všude též s Amerikou. Horečka stěhovací tím silnější, čím hůře se lidem vede.

V Bremách jsou čtyři dopravní firmy, které jsou v úzkém spojení se Severoněmeckým Lloydem. Rakouští vystěhovalci obracejí se nejvíce na firmu „Kareš a Stotzký“ a „F. Missler“. Že slouží příslušníkům rakouským, vidět z jejich nápisů. Jsou na nich zastoupeny skoro všecky hlavní jazyky v Rakousku obvyklé. Při firmě „Kareš a Stotzký“ jest na př. chef Čech, a kromě toho čtyři úředníci Češi, jeden Polák.

První otázka, na kterou se vystěhovalec ptá, je: „Co to

stojí do té Ameriky?" O tom dostane od firmy lithografovaný lístek, který mu praví, že poštovní lodí zaplatí 89 zl. (t. j. v mezipalubí) do New-Yorku, Baltimore, Gavestonu (Texas); do New-Yorku může jet kromě toho rychlolodí (v 5—7 dnech) za 95 zl. V tom je už zahrnuta strava. Vystěhovalec pošle závdavek (10 zl· za osobu, za rodinu 30—50 zl.), dostane t. zv. kontrakt (provisorní předplatní lístek), podrobný návod k cestování a kromě toho slib cestování „pohodlného, levného a bez obtíží", „poctivé a správné obsluhy" — a jede.

Dostává se jim tam též všelijakých návodů a poučení. Jedno velmi charakteristické poučení vykládá vystěhovalcům pod nadpisem „Kdo nesmí do Ameriky" toto: „Dle nového amerického zákona nepřipouštějí se do Ameriky následující osoby: zločinci a trestanci, mrzáci, lidé s těžkými tělesnými neduhy, souchotěmi, rakem a jinými nezhojitelnými, jakož i zošklivujícími a nakažlivými nemocemi stížení, chudí, k práci neschopní, starci a stařeny, schudlé ženy s dětmi, nemající v Americe svých živitelů, těhotná děvčata, blbci, choromyslní, padoucí nemocí stížení, vůbec osoby takové, o nichž americké úřady předpokládati mohou, že by státu za obtíž upadly". Jistě velmi humanní! Jen tam chybí ještě ustanovení, že ti, kteří se sedřou v Americe, tak že nejsou schopní práce, nebo se tam při práci zmrzačí, musejí se dát do Evropy dopravit nazpět šupem; neduživé děti vystěhovalecké, na půdě americké narozené, že se musejí pohazovat. A snad by se našlo ještě lecjaké státu „zdravé" ustanovení.

V dopise byly přiloženy též reklamní lístky, na nichž poznačena firma, po případě hostinec, firmou doporučený. Na něm v zadu vybídnutí, aby lístek hned na nádraží byl nesen zjevně v ruce nebo za kloboukem a aby voláno bylo „hlasitě" jméno firmy. A podle toho lístku se ho už příslušný adresát ujme. Jeden takový lístek, potištěný pestře v barvách slovanské trikolory zve po česku do Kubova hostince „U města Prahy". Firmy mají totiž s hostinskými spojení. Vystěhovalce firma sezve do Brem vždy na určitou dobu, aby sama mohla vypravit najednou celou loď.

K firmě, která vystěhovalcům prostředkuje, mají velikou důvěru. Mezi vystěhovalci udržuje se až pověrečný strach, aby nebyli ošizeni. O tom mají už svou tradici. Proto jsou mnozí velice nedůvěřiví.

Češi, úředníci firmy „Kareš a Stotzký", vypravovali mi tuto

příhodu.[1]) Přijel prý jednou k večeru do Brem veliký zástup Rusínů. Měli reklamní lístky, na jednom z nich byla podobizna chefa firmy, p. Jelínka, na druhém socha svobody v přístavu New-Yorském. Na nádraží volali, jak jim podle návodu vyložili: „Kareš a Stocký!“ Objevil se úředník firmy, že je zavede do bytů. Vůdce jejich, který ovšem jako ostatní neuměl číst, podívá se na úředníka, pak vytáhne reklamní lístek a prohlíží obrázek. To že není pan Kareš, že je chtějí někam zavést. Vše vymlouvání a vykládání bylo marné. Nevěřili ani tomu, že jsou v Bremách. Kde prý je ta Panenka Maria, co mají na tom druhém obrázku. Tu že prý najdou, až přijedou do Ameriky. Ale nevěřili přece. Rozestavili se na prostoře před nádražím a tam že budou nocovat; začali si už dělat na náměstí ohně. Policie byla bezmocná. Teprve po dlouhé době přistoupili na to, aby vypravili k nemocnému chefovi deputaci a aby se o tom přesvědčili, že jsou v Bremách a že je to u pana „Kareše“. Trvalo hodnou chvíli, nežli se rozešli do svých nocleháren.

Vystěhovalectví, jak se jeví specielně u nás národů slovanských, jistě není zjevem utěšeným. Když jde Němec do krajiny zámořské, jde z pravidla ne-li jako dobyvatel těch zemí, přece už jako pán, podnikatel anebo aspoň se tam chce státi pánem.[2]) Ale jak malé procento vyšvihne se tam na takový stupeň z našich lidí! Obyčejně končí to tak: byli roby doma, budou jimi i v cizině. Budou-li při tom nám zachováni, je ovšem otázka. Také jak se my o češství v Americe staráme? Čím přispíváme k tomu, aby se udrželi při své národnosti? Jak se tam staráme o sesílení naší české kultury? Bohužel, pořád si v tom nebereme Němce za vzor.

Prohibitivní politika v tom málo pomůže. Kdo se jednou oddal záměru, že se vystěhuje, nedá se zadržeti ani od žandarmerie. Naopak vede ho to k větší houževnatosti. Bývá jen nucen k značnějším obětem na majetku. Těch, komu se násilím a zakazováním zabránila cesta do zámořských krajin, je jistě tuze málo. Tady je jediný prostředek: zvýšení blahobytu ve vlastní zemi.

J. Jakubec.

---

[1]) Za podrobné zprávy o tom, jak je zařízeno dopravování vystěhovalců do Ameriky, děkuji p. Ant. Langkramerovi, účetnímu firmy „Kareš a Stotzký“.

[2]) Četl jsem nedávno v novinách statistický výkaz o jmění vystěhovalců, jež si přinášejí do Severní Ameriky. Na Němce připadá dvakrát i třikrát tolik, než na příslušníky z ostatní pevniny evropské.

F. M. Dostojevského řeč o Puškinovi,

proslovená 8. června 1880 ve shromáždění „Společnosti přátel ruské literatury“.

(Pokračování.)

Ještě a ještě jednou opakuji: tato období nemají tak přesných hranic. Některá z děl i této třetí periody mohla se na příklad objeviti na samém počátku básnické činnosti našeho poety, neboť Puškin byl vždy celistvým, hotovým, abych tak řekl, organismem, jenž nosil všecky své zárodky v sobě najednou, uvnitř sebe, nepřijímaje jich zevně. Vnějšek jen probouzel v něm to, co bylo již obsaženo v hlubině jeho duše. Avšak organism ten se vyvíjel, a periody tohoto vývoje skutečně možno označiti a v každé z nich zachytiti její zvláštní charakter a postup, jak vzniká jedna perioda z druhé. Takovým způsobem možno do třetího období klásti onu kategorii jeho děl, v nichž po výtce zazářily ideje všesvětné, odrazily se poetické obrazy jiných národů a vtělili se jejich geniové. Některá z těchto děl vyšla již po smrti Puškinově. V tomto období své činnosti básník náš představuje cosi téměř dokonce i zázračného, neslýchaného a nevídaného před ním nikde a u nikoho. V skutku byli v evropských literaturách umělečtí geniové ohromné velikosti — Shakespearové, Cervantesové, Schillerové. Avšak ukažte byť jen na jednoho z těchto velikých geniů, který by vládl takovou schopností světové ohlasnosti jako náš Puškin. A tuto právě schopnost, nejpřednější schopnost naší národnosti, on zejména sdílí s národem naším a tím také především je básníkem národním. I nejvznešenější geniové evropských poetů nikdy nedovedli vtěliti v sobě takovou silou genia cizího, třebas sousedního s nimi národa, jeho ducha, celou utajenou hloubku tohoto ducha a všechen bol jeho poslání, jak to dovedl projeviti Puškin. Naopak, obracejíce se k cizím národnostem, evropští básníci všeho častěji převtělovali je na svou

národnost a postřehovali svým způsobem. I u Shakespeara jsou na příklad jeho Italové téměř veskrze titíž Angličané. Jen Puškin jediný ze všech světových básníků vládne schopností převtělovati se na cizí národnost. Hle sceny z „Fausta", hle „Lakomý rytíř" a ballada: „Žil na světě rytíř bědný". Přečtěte si „Don Juana", a nebýt Puškinova podpisu, nikdy byste nepoznali, že to napsal Nešpaněl. Jaké hluboké, fantastické obrazy v básni: „Kvas v době moru"! Ale ve fantastických těchto obrazech slyšíš genia Anglie; tato čarokrásná píseň hrdiny básně o moru, ta píseň Mary s verši:

„Našich dítek v hlučné škole
hlaholily hlasové,"

toť anglické písně, toť stesk britanského genia, jeho pláč, jeho bolestná předtucha jeho budoucnosti. Připomeňte si podivné verše:

„Tu kdysi putuje sám údolinou divou —"

Toť téměř doslovný překlad prvních tří stránek z podivné mystické, prosou napsané knihy jednoho dávného anglického náboženského sektáře, — zdali však je to jen překlad? V zádumčivé a nadšené hudbě těchto veršů cítí se sama duše severského protestantismu, anglického heresiarcha, v nekonečnu se ztrácejícího mystika, s jeho tupou, pochmurnou a nezdolnou tužbou a se vší prudkostí mystického blouznění. Pročítáte-li tyto podivné verše, je vám, jako byste slyšeli ducha dob reformace, stává se vám pochopitelným ten bojovný zápal počavšího protestantismu, pochopitelnou se stává konečně i sama historie nejen v myšlence, nýbrž tak jakobyste tam sami byli, šli okolo válečného ležení sektářů, pěli s nimi jejich hymny, plakali s nimi v jejich mystickém vzrušení a věřili zároveň s nimi v to, več uvěřili oni. Abych nezapomněl: hle, vedle tohoto náboženského mysticismu, náboženské sloky z koránu neboli „Ohlasy koránů": není-liž tu moslím, není-liž to sám duch koránu a jeho meč, prostoduchá velikolepost víry a hrozná krvavá její síla? A hle i starý svět, hle „Egyptské noci", hle, ti zemští bohové, kteří trůní nad svým národem jako bozi, kteří již pohrdají duchem národním a jeho tužbami, kteří v něho již více nevěří, kteří vskutku osamotněli jako bohové a pozbyli rozumu ve své osamocenosti, kteří v předsmrtné své nudě a hoři se těší fantastickými surovostmi, pohlavní slasti hmyzů, slastí pavoučí samičky, která sežírá svého samečka. Nikoliv, pravím rozhodně, nebylo

básníka s takovou světovou ohlasností jako Puškin, a nejde zde jen o pouhou ohlasnost, nýbrž o úžasnou její hloubku, o převtělování svého ducha v ducha cizích národů, a převtělování téměř naprosté a proto i zázračné, protože nikdy v žádném básníkovi celého světa zjev takový se neopakoval. Toť jedině u Puškina, a v tomto smyslu, opakuji, jest on zjevem nevídaným a neslýchaným, a podle našeho mínění, i prorockým, neboť.... neboť zde právě také pronikla nejvíce jeho národní ruská síla, pronikla zejména národnost jeho poesie, národnost v dalším svém vývoji, národnost naší budoucnosti, tající se již v přítomnosti a pronikla způsobem prorockým. Neboť co je síla ducha ruské národnosti, ne-li její snaha v konečných svých cílech po všesvětnosti a po všečlověckosti? Stav se úplně národním básníkem, Puškin ihned, jakmile jen se dotkl síly národní, tak již také má předtuchu o velikém příštím významu této síly. Zde jest věštcem, zde jest prorokem.

Čím jest ve skutečnosti pro nás Petrovská reforma a nejen v budocnosti, nýbrž i v tom, co již bylo se událo, co již načitě se ukázalo? Co znamenala pro nás tato reforma? Nebyla přece pro nás jen osvojením evropských kostýmů, zvyků, vynálezů a evropské vědy. Vnikněme, jak se věc měla, přihlédněme bedlivěji. Ano, je velice možno, že Petr původně také jen v tomto smyslu ji začal prováděti, to jest ve smyslu nejblíže utilitárním, ale potom později, když dále rozvíjel svou ideu, Petr nepochybně poddal se jakémusi tajemnému pudu, který jej hnal v jeho díle k cílům budoucím, nepochybně velikolepějším než jediný jen nejbližší utilitarism. Zrovna tak i ruský národ nepřijal jen z pouhého utilitarismu reformu tuto, nýbrž nepochybně již pocítiv ve své předtuše téměř ihned nějaký vzdálenější, nepoměrně mnohem vyšší účel než nejbližší utilitarism — pocítiv tento účel ostatně dost možná, opakuji to, nevědomě, avšak přece i bezprostředně i úplně živě. Vždyť jsme tíhli tenkrát pojednou k nejživější jednotě, ke spojení všelidskému! My jsme přijali ne nepřátelsky (jak, zdálo se, mělo se státi), nýbrž přátelsky, s plnou láskou do své duše genije cizích národů, všech zároveň nečiníce výlučných plemenných rozdílů, umějíce instiktem téměř od nejprvnějšího kroku rozeznati, odkliditi protivy, promíjeti a usmiřovati rozdíly a tím již projevili jsme svou ochotu a náklonnost, která se nám samým právě objevila a projevila, ke všeobecnému všelidskému sloučení se všemi plemeny veliké arijské čeledi.

Ano, určení ruského člověka jest bez odporu všeevropské a všesvětné. Státi se skutečným Rusem, státi se úplným Rusem, snad jen znamená (konec konců podškrtněte to) státi se bratrem všech lidí, chcete-li všečlověkem. Ó, všechno to naše slavjanofilství a západnictví jest u nás jen jedním velikým nedorozuměním, byť historicky nevyhnutelným. Skutečnému Rusovi Evropa a úděl celého velikého arijského plemene jsou zrovna tak drahé jako samo Rusko, jako úděl vlastní rodné půdy, protože naším údělem jest celý svět, ne mečem získaný, nýbrž silou bratrství a bratrské naší snahy po sloučení lidí v jedno. Budete-li chtíti vniknouti do našich dějin po Petrovské reformě, najdete již stopy a ukázky této myšlénky, tohoto mého, chcete-li blouznění, v povaze našeho styku s evropskými plemeny, ano i ve dvorní naší politice. Neboť co dělalo Rusko po celá dvě století ve své politice, než že sloužilo Evropě snad mnohem více než sobě samému? Nemyslím, že by to vyplývalo jen z neobratnosti našich politiků. Ó, národové evropští ani nevědí, jak jsou nám drazí! A potom později, já v to věřím, my, to jest ne my, nýbrž budoucí, příští lidé ruští pochopí již všichni do jednoho, že státi se skutečným Rusem bude zejména znamenati: snahu vnésti smíření do evropských protiv, již konečně ukázati východ evropskému bolu ve své ruské duši, všelidské a všejednotící, obsáhnouti v ní s bratrskou láskou všechny naše bratry, a konec konců snad prohlásiti poslední slovo veliké, všeobecné harmonie, bratrského konečného souhlasu všech plemen podle Kristova evangelického zákona! Vím, příliš dobře vím, že slova má mohou se zdáti nadšenými, přepjatými a fantastickými. Budiž, ale já nelituji, že jsem je pronesl. Bylo nutno to vysloviti, ale zvláště nyní, v minutu naší slavnosti, v minutu našeho uctívání našeho velikého genia, jenž zejména tuto ideu ve své umělecké síle vtělil. Ano i proslovena byla již tato myšlenka nejednou, já nijak nepravím nic nového. Hlavní věc je, že všecko to se bude zdáti domýšlivým: „to nám tedy, naší chudé, naší drsné zemi souzen takový úděl? To nám je předurčeno člověčenstvu pověděti nové slovo“? Což pak já hovořím o slávě ekonomické, o slávě meče neb vědy? Já mluvím jenom o bratrství lidí a o tom, že ku všesvětnému, ku všelidskobratrskému sjednocení srdce ruské snad nejvíce ze všech národů je předurčeno, já vidím stopy toho v našich dějinách, v našich nadaných lidech, v uměleckém geniovi Puškinově. Budiž si naše země chudá, však chudou tu

zemi „v služebnické podobě zchodil žehnaje Kristus". Proč bychom neměli obsáhnouti posledního Jeho slova? Zdaliž i On sám nenarodil se v jeslích? Opakuji: my můžeme již ukázati alespoň na Puškina, na všesvětnost a všelidskost jeho genia. Vždyť on dovedl obsáhnouti cizí genije v duši své jako příbuzné. V umění aspoň, v uměleckém tvoření projevil on tuto světovost úsilí ruského ducha nezvratně, a v tom spočívá již veliké ukázání. Je-li naše myšlenka fantasií, tož v Puškinovi alespoň máme, na čem se může fantasie tato zakládati. Kdyby byl žil déle, snad by odhalil nesmrtelné a veliké obrazy ruské duše již pochopitelné našim evropským bratřím, přitáhl by je k nám mnohem více a blíže než nyní, snad by se mu bylo povedlo vyložiti jim všechnu opravdovost našich snah, a oni by nás již více pochopovali než nyní, začali by nás tušiti, přestali by hleděti na nás tak nedůvěřivě a hrdopysně, jak nyní ještě hledí. Kdyby byl žil Puškin déle, i mezi námi bylo by snad méně nedorozumění a sporů, než vidíme nyní. Avšak Bůh usoudil jinak. Puškin zemřel v plném rozvoji svých sil a nepochybně vzal s sebou do hrobu nějaké veliké tajemství. A hle, my nyní bez něho tajemství tohoto se dohadujeme.

II.

Slovo na objasněnou k řeči o Puškinovi.

Řeč má o Puškinovi a o jeho významu, (otištěná níže a) tvořící jádro obsahu přítomného (srpnového) sešitu „Denníku spisovatelova" (jediného sešitu za rok 1880), byla proslovena 8. června tohoto roku ve slavnostním shromáždění „Společnosti přátel ruské literatury" za hojného účastenství obecenstva, a způsobila značný dojem. Ivan Sergějevič Aksakov, pověděvší tamtéž o sobě, že jeho pokládají všichni jaksi za náčelníka slavjanofilů, prohlásil s kathedry, že řeč má „jest událostí". Nepřipomínám toho nyní pro chválu, nýbrž proto, abych ukázal tohle: Je-li řeč moje událostí, je tak jen s jednoho a jediného hlediska, které označím níže. Proto také píšu i tuto předmluvu. Řečí svou chtěl jsem vlastně jen vytknouti následující čtyři body v Puškinově významu pro Rusko.

(Dokončení.)

Ke krisi v marxismu. (III.)

(Dokončení.)

Kniha Bernsteinova potvrzuje můj úsudek o marxismu úplně Úplnějšího potvrzení ani jsem si nemohl přát. Bernstein vyslovuje se proti revoluci, chce, aby marxisté byli stranou sociálně reformní (ovšem radikálnější než strany jiné), neodporuje kompromissům se stranami jinými, příbuznými; za hlavní úkol strany Bernstein prohlašuje spolčování v družstvech hospodářských (konsumních a podnikatelských), v politice požaduje demokratisaci co nejširší. Co do theorie Bernstein vzdává se (třeba toho ještě plně nevyslovil) Marxovy theorie hodnotní, připouštěje, že pojem hodnoty je také subjektivní, nejen objektivní; poměr svazku I. a III. snaží se vyložit podobně jako Sombart a tím, že prý ve sv. III. klade se důraz na nadhodnotu sociální, kdežto ve sv. I. běží o nadhodnotu individuální. Ukázal jsem ve své knize, že výklad Sombartův je nesprávný; rozdíl nadhodnoty sociální a individuální nevykládá ničeho, protože (srv. kap. I., 2. vyd., 650) nadhodnota sociální je jen summou jednotlivých nadhodnot individuálních. Velmi obšírně a vhodnými daty statistickými dokazuje Bernstein, že Marxovo učení o mizení stavu středního a koncentraci kapitálu je liché; tím ovšem padá učení o definitivní katastrofě, již Marx a Engels očekávali, padá tím učení o krisích — zkrátka a dobře, Bernstein opouští marxism v hlavních učeních, přidržuje se vlastně jen Marxova realismu historického a sociologického. Obzvláště také Bernstein postřehl v Marxovi zvláštní dvojakost („dualism“), nerozhodnost; Bernstein vidí toho příčinu v Hegelově dialektice — ve skutečnosti pochodí tento dualism z Marxova neorganického slučování německé a francouzské filosofie a taktiky, jak jsem se to ve své knize snažil dokázat.

Bernstein se přiznává, že se k sepsání své knihy odhodlal po dlouhém boji vniterním; z piety k Marxovi a Engelsovi, praví, své námitky formuluje slaběji, než by věc vyžadovala. Skutečně Bernstein mnohých nedostatků Marxových a Engelsových ještě nevidí; tak na př. se domnívá, že zakladatelé marxismu svůj historický materialism postupem časů různými definicemi jen objasňovali a prohlubovali. Ukázal jsem, že tomu tak není, nýbrž že krok za krokem podávali definice na vzájem se vylučující. Jestliže Engels v dotčeném dopise u Mehringa (II, 556) připouští, že svůj historický materialism poněkud jednostranně vykládali,

přece připisuje odpůrcům historického materialismu nedorozumění jakoby úmyslné; uvádím to ostatně jen na důkaz, že Engels starší definice své a Marxovy pořád pokládá podstatně za správné a totožné.

Kritika Bernsteinova nedotýká se filosofických základů marxismu; ale i ve své nynější formě zavdá marxistům příčinu, revidovat nejen jednotlivá učení, ale samy základy svého učení a své taktiky. Zatím čelní marxističtí theoretikové (Kautsky, Mehring) vyslovili se proti Bernsteinovi; bohužel musím říci, velmi povrchně; Bernsteinovi není proto těžké, jim odpovídat (v „Neue Zeit" jsou kritiky i repliky). Podle mého mínění, Bernstein sám do jisté míry mělkou polemiku zavinil tím, že sporné punkty formuloval tak šetrně, nerozhodně; za to však Bernstein rozhodně zodpověden není, že jeho protivníci docela zjevně diskussi zásadové se vyhýbají. Ve straně marxistické vyvinula se již dosti silná scholastika a národohospodářská theologie, jíž strana je mnohem více než socialism — „vědecký".

Jak řečeno, Kautsky vystoupil proti Bernsteinovi a velmi prudce; a přec mohl by urputný marxovec také jeho knihu o otázce agrární dát na index. Neboť i Kautsky konec konců v oboru zemědělském neví jiné rady, nežli že podává rady reformní, které zároveň podávají nesocialisté. Při tom však také opouští orthodoxní učení Marxovo a N. B. v punktech pro které se utkal — s Bernsteinem. Kautsky připouští (str. 130), že v zemědělství malorolnictví vedle velkostatku nemá tak neutěšeného postavení, jak malý podnik v „rozhodujících oborech průmyslu"; Kautsky, pravda, nestaví své výroky výslovně proti Marxovi, pomáhaje si výroky jako na př., že prý v zemědělství vývoj není tak jednoduchý „jak posud na mnoze přijímáno" (str. 137). Přijímal to ovšem Marx. Kautsky totiž musí připustit, že statistika tu onde dokazuje neubývání, ba přibývání malých usedlostí; Kautsky je nucen doznat, že posud o tendencích kapitalistického vývoje nemůžeme si učinit úsudek definitivní. Marx ovšem tak neučinil. Podobných příkladů máme v knize více. Na př. (str. 290) mluví proti „popularnímu socialistickému pojímání", že zemědělství je revolucinováno lichvou, zadlužením; čtenářovi se však neříká, že toto „populární" mínění má svou oporu ve vývodech Marxových.

Takových obratů, jak řečeno, je v knize dost a nemusím opakovat, že v nich máme opětný důkaz pro marxistickou krisi — tou je právě ta marxistiská theologie, scholastika.

Co do věci není úkolem mým rozbírat Kautského věcně; pokud vidím, škodí knize právě ta scholastika. *M.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ. Krise vlády Thunovy; Szellův diktát; neočekávané vzepření Thunovo proti Szellovi; konečný kompromis zachováním hmotných prospěchů maďarských za ústupky formalní — Pojištěné živobytí Thunovy vlády a pravice — Svatodušní program Němců žádným masopustním žertem; nedbanlivost mladočeská vůči tomu; zapomenuté Slezsko; potrestaný dr. Joklík neobráněn podle práva a zásluhy od poslanců mladočeských, výstraha to proti rovnoprávnému úřadování ve Slezsku — Odmítnutí jazykového programu na pravici; bezvýznamnost české delegace; šáleni obecenstva novinami — Nevděčnost německých liberálů za ponechání mandátů; mařená sněmovní usnesení.

Nemoci státního tělesa ve Francii a jejich původ.

Thunova vláda byla hned od svého počátku vlastně v neustálé krisi. Nevadilo jí sice nikterak to, že ministerský předseda byl kdysi nejvíce nenáviděným mužem Mladočechům, — o které se přece vláda na říšské radě musila opírati; — neboť Mladočeši se úplně změnili; již za Badeniho i ještě více po stroskotání náramně skrotli a dovedli znamenitě zapříti své bývalé ať umělé ať skutečné rozhorčení osobní. Ale hr. Thun zároveň si vzal za úkol smířiti německou obstrukci a vybral si k tomu cíli čelného stoupence jejího barona Bärenreitera za ministra obchodu. Čtenáři velmi dobře však se pamatují, jakým otřesům hned z počátku byla vydána z té příčiny celá vláda; obstrukce se nedala tak lacino smířiti, útočila neúnavně proti celému kabinetu a nejvíce proti Bärenreiterovi samému. K tomu přibyly všechny nesnáze s vyrovnáním uherským, které již loni v srpnu po celé týdny ohrožovaly trvání vlády vídeňské; zdá se, že tehdy jen ohled na jubilejní slavnosti zadržel skutečně již očekávaný pád nynější vlády. Sotva však odklizena byla tato překážka išelskými úmluvami s Banffým, musila býti svolána opět říšská rada i vůči ní nesměl již ministr Bärenreiter podržeti své křeslo a postoupil je německému konservativci Dipaulimu. Tato částečná krise a její rozřešení zachránilo na čas celou ostatní vládu.

Ale vyrovnání rakousko-uherské nebylo tím pošinuto ani o píď. Změněná taktika opposice, která místo obstrukce útočila věcně proti slabinám úmluv Cislajtanii tak nepříznivých, pořídila proti vládě konečně tolik, že koncem minulého roku nebylo úmluv naprosto žádných. Zatím přibyla k obstrukci vídeňské obstrukce maďarská, která povalila po dlouhém zápase barona Banffýho a tím zároveň veškery išelské úmluvy z roku loňského byly jen popsaným bezcenným papírem. Známá již formule Szellova jevila se býti všem politikům v Cislajtanii bez rozdílu naprosto nepřijatelnou. Podobných náhledů bylo také ministerstvo Thunovo. Ale naproti tomu bylo známo, že ona Szellova formule byla

schválena panovníkem, aby docíleno bylo shody mezi vládní stranou a opposicí za Litavou. Bylo tedy již v únoru tohoto roku jisto, že dojde k tuhému konfliktu mezi vládou naší a uherskou a že sotva konflikt ten skončí vítězstvím naším. Podle toho, že hr. Thun nezadal hned tenkráte za propuštěnou, když bylo již jasno, že nic nezbylo z bývalých išelských ujednání, mohla ovšem Szellova vláda souditi, že konečně v Cislajtanii aspoň vláda Thunova smířila by se, jak tak s tímto stavem věcí a že nebude činiti, zásadního odporu proti novému způsobu vyrovnání. Bylo arci jasné, že by takové rozhodnutí mohlo býti jen prohlášeno podle čl. 14., i že by se sotva k tomu dal sehnati souhlas vídeňské říšské rady. Ale ty starosti hr. Thuna již netížily, — zdálo se, že považuje své poslání jaksi za skončené i že kromě onoho vyrovnání prohlásí ještě jazykový zákon podle čl. 14. a pak toto celé krásné dědictví přenechá někomu jinému, aby si to vyřídil potom, jak bude uměti, s vídeňským parlamentem. Proto také patrný byl úmysl vládní vydati jazykový zákon místo dosavadních nařízení i proti zjevnému odporu mladočeskému, kdyby k němu tito stateční bojovníci boží odvážně se odhodlali. Odtud také daly se vysvětliti příkré řeči místodržitele Coudenhova proti beránčí krotkosti zemských poslanců českých a stále napjatý poměr k místodržiteli na sněmě, který nedal se již nikterak srovnati s postavením skutečné vládní strany.

Než tu najednou stalo se něco neočekávaného! Vláda Thunova jakoby náhle vzpamatovala se i na konec nabyla rozhodné vůle, která jí dosud úplně scházela. V uherském sněmě přiblížila se totiž doba, kdy se musily podle Szellova slibu předlohy o vyrovnání dostati k ústavnímu projednání. Naši ministři tedy dojeli do Budapešti, aby ujednali konečnou redakci těchto úmluv. Szell však nechtěl s nimi ani jednati, pravil, že vše vlastně je hotovo podle jeho formule, na cislajtanské vládě že je pouze, aby podala záruky, jak tuto formuli chce zákonitě doma provésti. Snad to byla tato pánovitá řeč, která rázem učinila konec přespřílišné trpělivosti cislajtanské vlády; jisto jest, že hr. Thun se vrátil okamžitě do Vídně a rozhodl se, že nepovolí také on a zamítl rozhodně s celou svou vládou Szellovu formuli, pokud chtěla stanoviti privilegium pro společnou cedulovou banku na delší dobu nežli by měl trvati celní a obchodní spolek s Uhrami.

Z toho nastal hrozný konflikt mezi oběma vládami, který zdál se, že nemůže skončiti jinak nežli odstoupením, po případě, obou vlád. Nepovolnost maďarská byla jistě ne již neoprávněnou, nýbrž nejvýše urážlivou; na sněmě budapeštském prohozena až i nerozvážná slova (od F. Kossutha), že Cislajtanii do vyrovnání vlastně nic není, to že je pouhou, výlučnou starostí Uher, aby si upravily svůj poměr k nám, jak se jim zlíbí. Proti takové mluvě najednou našla se nebývalá shoda na všech stranách v Cislajtanii, ani obstrukci nevyjímaje. Hr. Thun s ministrem Kaizlem toho obratu dobře využitkovali a prohlásili, že raději odstoupí, nežli by povolili neoprávněným požadavkům uherským. A účinky byly hned patrny; za těch okolností nesměl se v Cislajtanii již nikdo odvážiti k tomu, co odmítal hr. Thun se svým ministerstvem; ano bylo patrné, že by Cislajtanie se byla tou dobou ani nezalekla samostatného celního území

uherského a samostatné cedulové banky uherské. Této řeči konečně i Szell porozuměl, viděl, že pro nějaký justament nesmí a nemůže dáti v šanc všechny ty prospěchy, kterých Maďaři vyrovnáním nabyli a proto začal s opposicí uherskou vyjednávati, aby mohl ve Vídni nabídnouti jakýsi kompromis.

A skutečně po více než třínedělním tahání a zápasení obou vlád ke kompromisu také došlo. Maďaři uznali stejnost lhůt pro celní a obchodní spolek a pro úmluvy s rakouskouherskou bankou (dovolili zkrátiti bankovní privilegium a prodloužiti celní společenství — o jakou lhůtu to dosud není přesně známo, ale všeobecně se praví, že do r. 1907); za to si dovedli zajistiti všechny ostatní dosavadní prospěchy jako upravení měny (hlavně našimi penězi), výhodnější počítání daní spotřebních pro sebe, jakož i to, že pro monarchii příští obchodní úmluvy s ostatními državami zahraničními nemají trvati déle nežli celní společenství naše s Uhrami. Zdali se také docílilo shody o kvotě, o tom nejsou dosavadní zprávy shodnými; podrobnosti doví se veřejnost teprve až 14. června, kdy Szell výsledek svého jednání oznámí na uherském sněmě.

Hr. Thun si takto zajistil pro svůj kabinet delší, snad i dosti slušné živobytí. Je jisté, že tyto úmluvy může nyní jen on v Cislajtanii provésti. Uherský sněm prý je vyřídí co možná rychle a hladce, v Cislajtanii provede se vše ještě mnohem rychleji a pohodlněji podle čl. 14. Svolávati říšskou radu nebude nyní zapotřebí, leda až k podzimu, kdy se bude jednati o zasedání delegací a o společný rozpočet na r. 1900. Ale to, co ustanoví čl. 14., na konec musí přece přijíti do říšské rady; neboť jen tak to může podle dosud platné ústavy nabyti konečné platnosti. Tím také obstojí pravice ještě, jelikož je jí nezbytně zapotřebí, aby všechna tato ujednání pokorně a poslušně odhlasovala.

Ale plány Thunovy sáhají ovšem dále i přes vyrovnání rakouskouherské. Jedná se mu o konečné odstranění obstrukce a aspoň o jakýsi národní smír v této tak rozeštvané polovici říše Jaký pak bude tento národní smír? Zlověstným pro nás znamením je tu svatodušní program spojených německých stran! S mladočeské strany byl sice program ten vyličován a přivítán jakoby to byl masopustní žert, jako něco tak směšného a neseriosního, o čem se nedá ani žádná vážná rozprava začíti; ale jinak, podstatně jinak na to hledí všechny jiné strany — a co horšího je — také rozhodující kruhy, mezi nimi snad i sama vláda.

Němci nepodali něco tak dětinsky slabého, jen nadutě zpupného a nepromyšleného, jak to naše české listy bez rozdílu politických stran hlásají. Nikoli, nelze jim upříti jisté chytrosti a dovednosti a bylo osudnou i velikou chybou, že mladočeská strana vůči tomu nezaujala stanovisko nejdůkladnější věcné kritiky, nýbrž že šmahem jen to tak odmítala, jakoby se to vůbec k rozpravám a úvahám nehodilo i jako by nebylo nutné proti tomu naše stanovisko vykládati a rozebírati. Považme jen, že to, co Němci vlastně chtí, jest podstatně jen to, co buď se všude dosud provádí, nebo co bylo stavem všeobecně platným bezprostředně před vydáním jazykových nařízení. Ano většina oněch svatodušních německých požadavků je již téměř splněna i za nynějších jazykových nařízení: Němci žádají jednací řeč německou pro všechny nejvyšší státní

úřady a to podle nynějších zřízení bezvýjimečně se přece provádí; čeština nemá míti plného oprávnění v německém území v Čechách a faktický stav nynější je tam úplně podle toho (události Chebské a Liberecké!); na Moravě vnitřní úřadování žádá se německé zrovna takové, jakým tam je skutečně až dosud.

Ve Slezsku si Němci přejí zase jen toho, čeho tam opravdu nerušeně požívají, totiž výhradního práva německé řeči v úřadech s nejnutnější mírou kusého dorozumívání v slovanských jazycích potud, pokud se stranami jinak smluviti se nelze. Vůbec Slezsko je klassickou zemí, ve které se veškera cislajtánská státní moudrost i naše národní a politická málomoc ukázala nejpatrněji. Pro Slezsko neexistuje naprosto čl. 19. základních ústavních práv občanských, že žádný občan nemůže býti nucen učiti se jazyku druhému. Ve Slezsku není naprosto českých škol obecných, ve Slezsku se neúřaduje ani v zevním styku s občanstvem po česku nebo po polsku, ve Slezsku nesmějí býti úředníci slovanští nebo nanejvýše strpí se tam takoví Češi a Poláci, kteří zrovna tak dovedou germanisovati jako rodilí Němci. Nejpěknějším dokladem proto je záležitost dra Joklíka, bývalého soudního adjunkta v Bílsku; tato záležitost je zároveň také nejpalčivějším důkazem trestuhodné netečnosti a nedbalosti našich poslanců na říšské radě a proto je nutné se o ní obšírněji zmíniti.

Ve Slezsku již od let sedmdesátých proti všemu psanému právu bylo zavedeno a udržováno úřadování výlučně německé i pro slovanské obyvatelstvo; žádná vídeňská vláda neměla dosud ani chuti ani vůle zavésti tam jiný pořádek. Tomuto úřadování tím spíše se tam dařilo, jelikož jednak za úředníky ustanovováni byli velikou většinou sami Němci neznalí jazyků slovanských (neuměli česky ani polsky), jednak lid neuvědomělý nedovedl se svých práv domáhati. Konečně se našel však mezi soudními úředníky slezskými jeden, který neohlížel se na všeobecně prováděný zvyk, nýbrž držel se přesně zákona a v zevním jednání se stranami úřadoval rovnoprávně. Mužem tím je známý již českému čtenářstvu dr. Joklík. Tento muž však pálil Němce ve Slezsku, zvláště jejich zástupce na říšské radě; poslanci Demel a Haasze se vší mocí namáhali, aby jej ze Slezska vyštvali. Nedařilo se jim to, ačkoli i na dra Joklíka podána byla bezdůvodná žaloba, jakoby utrhal na cti městskému zastupitelstvu bílskému. Konečně stížnosti ty dospěly tak daleko, že musilo rozhodovati samo ministerstvo justiční, zdali je úřadovací praxe dra. Joklíka správnou. Tím dostalo se pro první chvíli dru Joklíkovi dostiučinění, jelikož ministerstvo spravedlnosti nemohlo neuznati zákonnitost rovnopravného úřadování, ale německý odpor proti dru Joklíkovi vzrostl jen tím mocněji. Rozhodnutí ministrovo v této záležitosti rozkřiknuto bylo od Němců za nové jazykové nařízení pro Slezsko — a naše české noviny lehkověrně sedly tu ochotně na lep Němcům, opakujíce po nich, že vydána jazyková nařízení také pro Slezsko — a za otce nařízení těch považován dr. Joklík, který byl tak prohlášen úhlavním nepřítelem Němců slezských. Agitace německá proti dru Joklíkovi rostla stále mohutněji a Němcům konečně vyhověno (dne 21. února t. r.) tím, že dr. Joklík byl přeložen do Prostějova. Dosud vláda se vymlouvala, že se ve Slezsku

nemůže proto úřadovati rovnoprávně, jelikož tam není úředníků znalých jazyka českého nebo polského, ale těch málo úředníků českých, kteří tam náhodou již byli, tam nenechává, přesazuje je proti jich vůli a dosazuje za ně rozhodné Němce, neumějící ani slova českého ani polského. Dr. Joklík s tímto přesazením ovšem nebyl spokojen, považoval je za trest, žádal věděti, proč byl přesazen a když mu to bylo odmítnuto, žádal o pensi, poněvadž byl náhodou tou dobou nemocen. Žádosti jeho o pensi vyhověno, dostal 600 zl. ročně místo očekávaného povýšení za tajemníka (s ročním platem 2100 zl.), ačkoli nemá žádného soukromého jmění. Doufal, že podle práva se ho zastanou poslanci mladočeští — jak k tomu měli povinnost i právo — ale s tou nadějí se oklamal hanebně. Kdepak by poslanci mladočeští se pálili o to, co se jich přímo osobně netýká nebo z čeho neplyne bezprostřední národní odměna? Natož když se jedná o Slezsko, co nám státoprávníkům je do Slezska? Kdo by o afféře dra Joklíka se mínil obšírněji ještě poučiti a přesvědčiti se, že věc se má tak, jak zde vylíčeno, toho můžeme odkázati na Národní Listy č. 151. (ze dne 2. června t. r.), jakož i na serii článků o poměrech slezských v listu v „Hlasech z Hané“ číslo 30—39 (od 15. dubna až do 17. května t. r.). — Zároveň tu je pěkné povzbuzení pro všechny české úředníky, jak si mají ve Slezsku počínati. Patrně je s vůlí samé slavné naší delegace na říšské radě, aby se tam podvolili nezbytnosti a úřadovali statečně po německu, sice kdyby měli tolik odvahy, co jí projevil dr. Joklík, dobře se jim stane, že budou pak odtamtud vyexpedováni, po případě dáni do předčasné pense! Pokyn ten může býti zřetelným všem snaživým úředníkům a tklivou je zajisté při tom péče našich rozhodujících politiků o našince, kteří dovedou opravdu něco nasaditi pro českou věc!

Když Mladočeši sami doma nic proti německé pánovitosti, obsažené ve svatodušních úradách vídeňských nepodnikali, chtěli aspoň, aby za ně pravice nějaké vyjádření proti německým požadavkům učinila, aby sestaven byl společný jazykový program pro všechny strany většiny. Ale s tímto svým návrhem nepochodili. Odmítli to rozhodně jak Němci konservativní tak i Poláci; jich se ty věci ovšem netýkají, proč by si za nás pálili prsty? Takové byly asi myšlenky našich znamenitých spojenců při tom; náš nejmilejší přítel dr. Kathrein odmítnutí to odůvodňoval, že německým konservativcům nemohou býti známy národnostní poměry v jednotlivých zemích. Tak pravice dokázala a slavně jaksi vyřkla, že nebolí ji naše záležitosti a že také nehodlá se vázati žádnými jazykovými programy; pravice má patrně vznešenější účel, má býti jen k tomu, aby pořídila vládě potřebnou většinu ke všem předlohám, které od říšské rady nutně bude potřebovati, i aby povolila peníze nutné na hospodářské potřeby v Haliči a Alpských zemích. Nuže taková je také úloha naší delegace na pravici; až to vše pěkně ke spokojenosti odbude, bude se moci svou silou namáhati, jak by se daly opatřiti také naše české nezbytnosti. Podle dosavadního postupu, při kterém jsme šli od koaličních 20% na Thunových 10% v jednotlivých odborech, můžeme se nadíti, že není již daleka doba, kdy dospějeme konečně k prázdným nickám pro české země!

Ovšem naše noviny dovedou však nicméně lid stále klamati, jako bychom se mohli dočkati všeho dobrého od svých spojenců. Kde jaký polský list něco napíše proti německému programu, to dovědí se hned naši čtenáři, ale co čelní poslanci na pravici jako Jaworski, Biliński a dr. Ebenhoch naproti tomu znepokojujícího pro další vyhlídky uvedli, to se buď umlčí nebo všelijak zamlouvá, abychom jen skutečnou cenu pochybného spojenectví nemohli prokouknouti. *Z*dali je takové šálení naší veřejnosti nám na prospěch?

Mladočeši nemají se svou politikou nijakého štěstí; daremná byla jejich ochota, kterou projevili vládě a německé pokrokové straně, že ponechali mandáty německým poslancům. Němečtí nacionalové vzdali se sami svých mandátů sněmovních, pravíce, že je nechtí držeti z milosti české; myslili ovšem tak pohnouti také německé liberály, aby učinili podobně. Ale nezdařilo se jim to, ti podrželi si pěkně své mandáty, ale zároveň ohradili se, že by snad měli za to býti Čechům vděčni; učinili prý to Češi jen z čirého sobectví. Při tom ohradili se proti usneseným návrhům zákona o školách minoritních a o jazyku jednacím a úředním při úřadech samosprávných. Zdá se, že vláda následkem těchto protestů asi bude váhati, aby zákony ty předložila k nejvyššímu schválení. Tím by se výsledek činnosti posledního sněmování náramně scvrkl; pomalu by kromě rozpočtu nezbylo nic jiného nežli znamenitě povedená zemská železniční akce. Jak autokraticky si počínal na druhé straně nejvyšší maršálek, je viděti z toho, že nedal na denní pořádek v komissi přijatou již předlohu o zrušení čtvrté třídy platů učitelských na školách měšťanských. Omlouval se sice, že tak nečiní ze svévole, nýbrž z pouhého přesvědčení, ale jeho motivy jsou učitelstvu lhostejny, pro ně je tu faktum, že zlepšení svých platů po dobrém se nedočkají.

V Praze, 11. června 1899. *P.*

*

Podati ve krátkém článku úplnou diagnosu vleklé choroby, jíž stůně politický život Francouzů nejen v posledních desítiletích, ale po celý právě zhasínající věk, ba, snad v celém svém staletém průběhu vůbec, jest vzdálenému pozorovateli takřka nemožno. Proto také následující řádky chtějí býti pouhým, všech pretensí prostým příspěvkem k diskussi o těžkém problému, jehož kořeny třeba hledati hluboko v minulosti a po nichž třeba pátrati v základních rysech duševního profilu gallské raçy — jejíž nejčelnějšími představiteli Francouzové přes všecka mísení se s plemeny jinými od jakživa byli a jejíž jsou i dnes jedinými významnými zástupci.

Tu hned narážíme na první dilemma. Od samého počátku dějepisectví urputně proti sobě stojí chvalořečníci a odsuzovatelé Gallů. Mommsen vidí v nich — abych mluvil slovy Richeyovými — „one of the beaten nations of the world, veliké pochybení historie“. Dle něho pád Gallů nebyl „zničením, zaviněným náhodou, jak někdy osud je připravuje národům schopným vývoje, ale katastrofou, jimi samými zaviněnou a v jistém smyslu historicky nutnou. V mohutném víru dějin světových

všickni národové, již nebyli tak tvrdí a ohební jako ocel, nemilosrdně byli rozdrceni“.

V něm obstáti nemohl národ, „jenž jest a za všech časů a na všech místech zůstává stejně nepracovitým a poetickým, nerozhodným a prudkým, zvědavým a lehkověrným, přívětivým a obratným, ale s politického hlediska naprosto bezcenným lidem, jehož osud proto byl vždy a všudy tentýž“.

Ale i v charakteristice Augustina Thierryho, jejich přímluvčího, vedle neobyčejné statečnosti a intelligence plemene, jako vady jeho se uvádějí: na vrchol vyhnaná susceptibilita a náladovost, ješitnost a marnivost. Z prvé pochází nedostatek vytrvalosti, z druhé odpor proti kázni, svárlivost; z obou pak přílišný individualism, který sice vytváří originální povahy, ale zároveň má za následek výslovný nedostatek smyslu pro potřeby celku.

Richey jest ovšem nakloněn míti lehkou chápavost gallského ducha za přednost vůči nehybnějšímu duchu Germánstva, ale hned, jak by sám seslabit chtěl svůj soud, cituje opět Mommsena, kárajícího výstřední onen individualism a vytýkajícího, že Vercingetorix, nejvznešenější representant starých Gallů, jest jen pouhý rytíř, ani ne hrdina. Mommsen prohlašuje, že přes vší sympatii, kterou chovat musí, jako historik i jako člověk, ku šlechetnému králi Arvernů, bytostí i zjevem nejdokonalejší představě rytířstva, že přece nejméně státník, ba ne muž nesmí býti ani pouze rytířem. Richey pak sám na konec doznává, že hlavní politickohistorické charakteristikon keltických národů jest nedostatek vytrvalosti v námaze za dosažení daného konce a neschopnost, trvale se sjednotit za určitým cílem; ale nedostatek činorodé vytrvalosti že jest rozeznávat od toho, co bychom nazvali trpným utkvíváním na starých ideách. Ač Keltové nejsou s vytrvalé práce, aby dosáhli vytčené mety, přece chovají utkvělé přání dosíci toho, čeho dopracovati se nedovedli. Staré tradice a národní touhy tvoří v takovém rozsahu zásobu politických myšlének jejich, že neoceňují okolnosti chvíle a neumí se přispůsobiti změněnému stavu věcí.

Tato myšlénková nesoustavnost, nepracovitost a politická rozdrobenost keltických plemen byla u Francouzů značně zmírněna přísadou cizí krve, jež ve svých účincích neobyčejně byla podporována unifikační takřka tendencí skrytou v konfiguraci velmi šťastně utvářené země, jež stala se jim vlastí. Jsouc nejzápadnější zemí středoevropskou, chráněná na jihu a na východu mocnými horami, celou vahou svou tíhnouc k moři středozemnímu a panství nad ním se domáhajíc, však zároveň dlouhým břehem atlantským poutána jsouc k nesmírným vodám velmoře a (v dobách pozdějších) vábena neodolatelně k výbojům v krajích za ním skrytých, moc jižnější Německa ale zároveň severním pomořím spojená s tvrdým, než povahy ocelícím severem, jen na severovýchodě měla hranici kolísající brzy ku předu, brzy nazpět. Tato částečná isolovanost Francie snoubila se opět s ústřední polohou mezi kolébkami staré lidské kultury s jedné a sídly rodících se nových forem její s druhé, takže Mignet[1]) ze sloučení těchto

¹) Ratzel: Politische Geographie, 316., 29.

zdánlivě neshodných výhod vidí vznikati u Francouzů to, co zve mouvement perpetuel d'action et d'esprit. Poskytujíc vznikajícímu životu státnímu jakýsi stupeň bezpečnosti, Francie, jedna z nejvymezenějších geograficko-politických individualit Evropy, brzy stala se jí i historicky. „Die Idee von Frankreich“[1]) brzy zapálila politické vůdce národa, vlast sama učila francouzské zeměsprávce a vojevůdce to understand the possibilities of a country, a učinila z nich i v zámoří jiným národům nebezpečné soky. Ti opírati se mohli při tom bezpečně o pracovitost svých mass a jich lásku k půdě; jen nedostatečným počtem svým a menší schopností kollektivní kooperace ustupovali na př. v sev. Americe francouzští přistěhovalci anglickým.[2]) Tak jako rabelaisovská a bergeracovská grotesknost zdá se mi pocházeti z infuse krve ibérské, tak dotčená právě pilnost francouzská a příchylnost ku kraji a roli jest dílem přísady germánské. Ta jistě prorážela mnohem mocněji a na politické schopnosti Francouzů jistě vykonala vliv nemalý.

Před osudem nejbližších příbuzných jejich zachránily (romanisované) Gally francouzské jednak vzácné přednosti politického jeviště, jež jim bylo přisouzeno, a jednak schopnost, s jakou dovedli — s velikým prospěchem pro sebe — vstřebati cizí živly do země vniklé. Než ani prostředí, ani železná kázeň dějin nemohou nikdy zcela změniti původní disposice plemene, tak jako sebe lepší výchova zkořen nepřemění žádné individuum. Jak u národa tak u individua okolí i vývoj mohou pouze rozkvětu jeho schopností v různé míře napomáhati anebo je zadržovati, poškozovati i zcela znemožniti, zrovna tak, jak jim lze zlé náklonnosti jeho zdisciplinovati anebo dokonce sesilovati. Základní zbarvení národního nebo individuálního ducha nemohou vyhladit nikdy. Uvedené právě příčiny do té míry paralysovaly vady znemožňující keltickým plemenům úspěšnou politiku na venek, vyplely z největší části nesvornost vůči cizině, tak že se Francouzům dokonce podařilo — jediným z Gallů — nabýti veliké politické moci. Že dávné vrozené nedostatky, utkvívání na starých ideách a národních tužbách, jež v mnohých případech ješitností bývá mocně podpíráno, dosud nezmizely, ukazuje dlouhý život myšlenky odvety za rok 70., kteráž Francii vehnala do zbrojení tak nákladného, že jí je opětné připojení ztracených provincií nikdy nemůže vynahraditi, nehledě k tomu, kterak myšlenka odvety poškodila zájmy Francie v zámoří, jež mají důležitost nekonečně větší.

Takto provalily se nedostatky politického charakteru francouzského hlavně do politiky vnitřní.

Problém vlády, pokud se tím slovem rozumí správa společnosti, jeví se proto ve Francii býti těžším a složitějším než kdekoli jinde. Kdežto v Anglii vládcové a správci politiky národní, pokud jsou to mužové mravně bezúhonní a zdravého, třebas jen průměrného, rozumu, vždy jsou jisti vážností svých soukmenovců, duchovní aristokratism i lepší část francouzských duchů svádí k tomu, že chtí za hlavy společnosti míti imponující individua, která by stále zaměstnávati dovedla dojmů lačnou jejich versatilnost. Takovým osobám odpustí se spíše originální

[1]) [2]) Ratzel: Politische Geographie, 439.

chyba, ba hloupost, než nudné setrvání na mechem porostlé stezce prostého rozumu. Politický personál ve Francii musí býti řezán ze zcela jiného dřeva než v Britannii. Zde jest vláda, jako všecko vesměs, business, tam, více než vše ostatní, gloire. Angličan a Anglosas vůbec, abych tak řekl, postuluje pro všecky své snahy zvláštní jakousi seriosnost a vážnost, čímž celá bytost jeho jaksi k nim se připoutává; při tom často znásilňuje vši logiku, až jen Bůh brání a nemá zcela žádný smysl pro nesmírnou mnohdy komiku podobných attitud. Naproti tomu Francouz, právě pro svůj vyvinutý smysl pro důslednost a pro svou sklonnost ku generalisování a pro své neobyčejně ostré postihování komických a k satiře vyzývajících vlastností osob a institucí, dochází ku zvláštnímu rozpoložení duševnímu, který bych nazval permanentní nonchalancí. S hlediska směšnosti dívá se na nejživotnější zájmy jednotlivce a zvláště společnosti, vtipem se přenáší přes nejpřísnější předpisy a příkazy; samé útroby státního ústrojí rozdírající affairy jako jest Dreyfussova anebo jeho reputace zle poškozující výstřednosti, ba uličnické kousky, jako nedávný útok urozeného boulevardiera Christianiho na předsedu Loubeta, z tohoto úžasného nerespektu vůči zákonu a jeho představitelům v přední řadě pocházejí. Neobyčejná vážnost, jaké se zákon v Anglii těší, naplňuje Francouze tam přišlé proto takovým podivením.

Všechny tyto vady, ať již prýští z neznámých končin tělesných i psychických disposic anebo ať byly akvirovány ve průběhu tisíciletého bytí národního, jsou ještě zhoršeny zlem nedávno k nim přistoupivším: nesmyslným přímo soustředěním života nejen politického, ale všeho vůbec ve hlavním městě. Říká-li se: Francie = Paříži, není to tak příliš přehnáno. Vedle metropole nad Sekvanou provincie neznamenají mnoho, možná skoro nic. Proti této hypertrofii Paříže, dílu revoluce, stavěli se od jakživa všecky frakce monarchistické — a to nejen z důvodů reakčních; kdežto republikánských zastanců provinciální autonomie bývalo dosud málo. Nemýlím-li se, poslanec Raudot, jenž ve versailleském shromáždění národním za decentralisaci lámával kopí, patřil mezi ně; není mi známo, zda měl následovníků. Francouzský autonomism, zrovna jako jeho blíženec, regionalism španělský, měl to neštěstí, že nutně a přirozeně celá řada hospodářských, citových i intellektuálních potřeb bývalých provincií zabarvovala také program stran zpátečnických, z kteréhož nezaviněného souzvuku stoupenci pařížského hypercentralismu a specificky francouzského funkcionarismu ukuli si proti obhájcům samosprávy vždycky působivou zbraň.

Centralisace a „der giftigheisse Hauch der Grossstadtluft“ vedle zmíněného už funkcionarismu vytvořili v Paříži důstojný k němu pendant, politicianism (Temps), snížení politiky v očích veliké části senátorů, poslanců a rozhodujících novinářů na pouhý prostředek hospodářského a osobního anebo alespoň společenského vyšinutí se. Zároveň zaneseno bylo do politického života francouzského chronické rozčilení a endemické vášně sekvanské metropole. Nestálost mysli komory deputovaných upomíná silně na prchavé nálady mondainní pařížské krásky. La Chambre jest jakýmsi druhem mnohohlavého despoty se všemi vadami, ale, řekl bych, beze všech předností jednotlivého autokrata. Ovládána do značné

míry jen svými vášněmi a rozmary, stává se stejně snadno kořistí dokonalých virtuosů vyřidilky, jako lid pařížský služebníkem velmi prostředních hrdinů šavle. K tomu všemu sněmovna, jako nejvyšší moc zákonodárná, v naprostou odvislost od sebe uvedla moc výkonnou, ba z veliké části i soudní. Tím zrušena byla mezi zmíněnými třemi odvětvími státní moci všecka hranice a rovnováha, což i ve Francii samé už před léty rozpoznali mnozí jako nové, zdraví státní zprávy ohrožující nebezpečí. Již v době hnutí boulangistického zesnulý Floquet hleděl posíliti exekutivu a odkázati parlament více ku vlastnímu jeho úkolu: býti orgánem kritiky a tlumočníkem bolestí a přání země.

Předlohy zákonů měla zkoušeti státní rada — dnes jen instituce čistě správní — jejíž členové měli míti právo, zastávati názory své ve sněmovně. Ministerstvo mělo býti povoláváno k úřadu na dobu dvou let, a „výsada“ shazovati kabinety s křesel s touž lehkostí, s jakou, vstupujíce do hemicyklu zasedací síně, svlékají rukavičky, měla býti poslancům vzata. Jen ve zvláštním snesení měla míti sněmovna právo ve slavné formě zemi oznámiti, že ministerstvo nemá více její důvěry a udati důvody toho. Z Floquetových návrhů nic se neprovedlo ... O decentralisaci se vůbec nemluví. K tomu všemu ještě přistupuje, že hlava státu francouzského nemá skoro žádné politické moci. Naznačil jsem již, že Francouzové jsou zvyklí sledovati každou myšlénku usque ad finem. Tím není řečeno, že by vždy přísně zkoušeli správnost její praemiss. Tak když se jim ustavičně říkalo, že régime personnel jest pramenem všeho zla, jež v posledních dvou stoletích zemi postihla, Francouzové ústavou (dosud žijícího) senátora Wallona vymýtili ze své politické soustavy veškeru osobní moc od kořene. Jim docela ušlo, že exekutivu třeba sice co nejpřísněji kontrollovat, avšak že vyhražen jí být musí jistý obor moci, bez něhož jest vůbec nemožná. To platí jak o ministrech, jako správcích jednotlivých odborů státní správy, tak i o její hlavě samotné.

Když právě před stem let, po pádu directoria, Sieyès vypracoval svou „orthopaedickou“ podivínsky nemožnou ústavu, postavil nad oba vlastní náčelníky státu, konsuly míru a války, „velikého voliče (grand électeur), nezodpovědný, vybledlý obraz konstitučního království, jenž zastupoval říši na venek, podpisoval smlouvy, volil konsuly, měl veliké důchody, ale zcela žádnou moc“.

Když jednalo se ve výboru o navržené ústavě, tázal se tehdy Bonaparte hněvivě jejího autora, „zda zná muže jen poněkud čestného a nadaného, jenž by se odsoudil k úloze krmníka o několika millionech?“ President třetí republiky jest sice jinak jmenovaným, méně placeným, ale stejně zbytečným a vší pravomoci zbaveným nominálním náčelníkem státu jako ješitného abbéa-Solona veliký volič; takový úřad jest jako stvořen pro Felixe Faury, ale pochybuju, že by se srovnávalo se ctižádostí muže, majícího o politice státní svůj zdůvodněný soud a toužícího po applikaci jeho v jejím řízení jako byl Thiers, přijetím takové funkce odsoudili se k málo závidění hodné úloze pouhého figuranta.

Francie tedy stůně nesmírnou převahou Paříže nad provinciemi a pohlcením exekutivy, ba i justice mocí zákonodárnou. K tomu všemu zmítá zemí prudká krise mravní, z části všeobecně evropská, z části speci-

ficky domácí a místní. Jestliže Gambetta republice vykazoval úlohu refaire les fondemens moraux de la France, svěřoval jí úkol, k němuž jí nestačily síly. Rozpoznání a léčení chorob mravního vědomí země jest v první řadě věcí filosofie, ethiky a sociální paedagogiky, pokud fiskalismus francouzský má na nich spoluvinu, i národního hospodářství. Úlohou praktické politiky jest to teprv ve druhé řadě, ta má se spíše o výsledky jmenovaných věd opírati. Aby se stala skutečnou incarnation de la vertu et de la verité, jak si dictator z roku 70. přál, k tomu může republika zdokonalením své ústavy a moudře uváženým rozvrstvením politické moci sice jistě přispěti; ale s dokonalého ozdravění ducha národního není žádná a jakákoliv forma politická. To jasně věděl Taine, když sepisoval svoje tvrzení, že v poslední příčině daleko ne jak od politických, jako od sociálních institucí závisí rozkvět a blaho jedné každé země. *J. M. P.*

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ: Kompromis vídeňský o rakouskouherském vyrovnání; chytrá povolnost Szellova záchranou hmotných prospěchů maďarských — Stejná lhůta pro celní a obchodní smlouvy jako pro bankovní cedulové privilegium; obnovené vyrovnání Bilińského — Odstavené hospodářské nezbytnosti zvláště v Čechách — Odměny bývalým ministrům — Spor Starého Města a Holešovic o most; pochybená assanace — Úpadek záložny v Budyni.

Bezohledný maďarský diktát, aby Cislajtanie bez výjimky a beze všeliké změny přijala to, co jednostranně umluveno bylo v Budapešti na sněmu mezi stranou vládní a opposicí o celní smlouvě rakousko-uherské a o privileji společné banky cedulové, narazil přece jen na všeobecný odpor v Cislajtanii a pan Szell moudře aspoň uznal, že v tom směru přeceňoval své síly. Zprvu proti odporu Thunovu pokoušel se sice proraziti naprostou neústupností, ale když viděl, že to asi bude marné, dovedl v čas obrátiti a povolil v některých maličkostech, aby dříve již dobyté veliké úspěchy uherské neuváděl v nebezpečí. To je asi smysl kompromisu, který přijat byl naposledy oběma vládami, ačkoli zprvu Szell nechtěl o žádném smlouvání s Thunem a jeho ministerstvem ani slyšeti. Zdá se tedy, že konečně vyrovnací tahanice mezi oběma vládami jsou skončeny a že toliko říšská rada bude o nich později nějakou chvíli ještě zbytečně jednati, aby je přese všechnu obstrukci přece jen odhlasovala.

Oč se vlastně jednalo v posledním sporu Thun-Szellově? Na pohled o maličkost, aby totiž doba bankovního privilegia nebyla delší, nežli úmluvy obchodní a celní obou polovic říše. V pravdě však věc byla značné váhy, jelikož Maďaři budou míti v bance rakouskouherské dle nových úmluv s námi úplnou rovnost po liteře zákona, ve skutečnosti však bude tam maďarská převaha, jelikož dočasný guverneur banky i její sekretář jsou Maďaři. Této převahy by bezohledně vykořistili jednak tím, že by se připravovali k rozluce a úplné neodvislosti celní od nás — tomu se nebude však moci zabrániti ani nyní po kompromissu — jednak by po provedené roztržce používali peněz společné banky na sesílení svého průmyslu proti našim zájmům. Právě proti této poslední možnosti opírala se však vší silou vláda Thunova. Bylo toho tedy velmi málo, co cislajtanská vláda úplně po právu žádala, ale Maďaři myslili,

že i to málo dovedou odmítnouti svou houževnatou neústupností. Když však viděli, že přece jejich moc tak daleko dosud nesáhá, mohli snadno povoliti, aniž tím co zadali svým prospěchům hmotným.

Ale vždyť již s Banffým v srpnu bylo smluveno, že celní a obchodní smlouva potrvá jen do r. 1903—1904, ale bankovní privilej však až do roku 1910! Při tom však nejednalo se o žádnou rozluku pozdější. Celní a obchodní smlouva po r. 1904 měla býti prostě prodloužena, kdyby se oba parlamenty neshodly o jiné. Ale Szell přinesl právě již jinou formuli: celní a obchodní smlouva po r. 1903 měla se nejvýš prodloužiti ještě o rok, kdyby však v tom roce se oba státy neshodly o novou společnou úmluvu, mělo nastati beze všeho pro obě poloviny samostatné celní a obchodní území. Poněvadž se Maďaři při tom očividně již chystali toto samostatné celní území si od r. 1904 pojistiti, bylo tu najednou nebezpečí, že dva státy obchodně od sebe úplně neodvislé budou míti společnou cedulovou banku, která ještě by podléhala vlivu jednoho státu (uherského) více nežli vlivu druhého (Cislajtanie).

Bylo pak úplně spravedlivé i přiměřené, co v té příčině na urovnání těchto sporů navrhl Thun (Kaizl), aby sice Szellova formule platila o celní a obchodní smlouvě v plném dosahu, ale aby tomu také přizpůsobena byla doba privilegia bankovního. Jelikož však bance ukládá se novým privilegiem značně mnoho povinností, které nemůže na dobu kratší (o sedm let celkem) beze všeho převzíti, žádala cislajtánská vláda, aby tedy zůstalo v platnosti privilegium dosavadní až do r. 1903. Ale tomu Szell nechtěl naprosto nijak rozuměti. Tím prospěchy maďarské z vyrovnání byly najednou povážlivě ohroženy a kromě toho také nemohlo býti okamžitě provedeno konečné upravení naší měny, na kterém Uhrám však přede vším jiným záleží. Proto Szell nechtěl na tomto základě vůbec ani žádné jednání připustiti a to bylo podnětem také k velmi nadutým řečem maďarské opposice i všech uherských listů bez rozdílu stran, tak že se Cislajtanie opravdu vyjímala podle těch hlasů jako vasalský stát Uhrům poddaný a na vládu Thunovu nejinak bylo pohlíženo, než jako by se byla prohřešila proti svým vasalským povinnostem. Zdálo se určitou dobu, že nezbytně musí proto Thunovo ministerstvo odstoupiti, jelikož Szell měl pro svou formuli souhlas koruny již napřed zabezpečený. Ale koruna patrně nechtěla v takto tuhém sporu obou polovic říše rozhodovati a proto učiněn všemožný nátlak na obě vlády, zvláště prostřednictvím společných ministrů Goluchowského a Kallaye, aby vzájemnou povolností docíleno bylo shody. Nescházely ovšem na straně uherské ani pokusy vyjednávati s opposicí německou, ale zůstaly bez výsledku. Tu teprve Szell se dal obměkčiti.

Jaké je nové toto vyrovnání ve všech podrobnostech, to dosud nebylo uveřejněno. Ale hlavní věcí známou je, že celní a obchodní smlouva bude prodloužena a přivedena ve shodu s dobou trvání bankovního privilegia. Budou totiž úmluvy celní trvati do r. 1907 a kdyby v tom roce nebyly obnoveny, bude zároveň i vypovězeno privilegium bankovní, které by jinak trvalo při obnovené smlouvě až do r. 1910. Naproti tomu Uhři chtí míti pojištěnou možnost své obchodní neodvi-

slosti od r. 1907 tím způsobem, aby všecky smlouvy obchodní s cizozemskými státy trvaly jen právě do r. 1907. Co dále Cislajtanie vymohla ústupků při kvotě, zdali se vůbec o kvotě jednalo, o tom dosud nic nedostalo se na veřejnost.

Zůstane tedy rakouskouherské vyrovnání v podstatě takovým, jak je umluvil Biliński za vlády Badeniho; ano nyní je shodnější kompromis vídeňský s oněmi původními návrhy, nežli byly loňské úmluvy išelské. Že se my v Cislajtanii z takového výsledku nemůžeme nikterak přílišně radovati, není potřebí zde již široce vykládati.

Vedle vyrovnání rakousko-uherského nebylo již jiné hospodářské důležitosti, na kterou by se bylo mohlo vůbec jen mysliti. Všude všechno vázne, nejvíce však ve svých potřebách jsou Čechy skráceny. Není toho mnoho, nač ve Vídni uznali nám povoliti několik málo millionů v investičních rozpočtech, ale ani ty povolené maličkosti nemohou býti vydány, protože nelze podle čl. 14. dělati státní dluhy a v kasách státních peněz k tomu cíli již není. Tak uvázlo značně kanalisování Vltavy i Labe, o přístavu vorovém na Smíchově se již ani nemluví, universitní a technické ústavy zůstávají pouhým papírovým slibem; Praha nedočká se hned tak brzy justičního paláce, ústředního nádraží a jiných staveb, které jsou v plánu hotovy po případě již desetiletí. — Akce na postátnění drah usnula již hned pádem koaliční vlády. Kterak rozčiloval se kdysi poslanec Kaizl, že vláda nepřevzala beze všeho garantovanou trať dráhy severozápadní, ale co může nyní dělati, když je ministrem finančním? Patrně méně nežli za dob poslaneckých. Cislajtanie nemá vůbec kdy uvažovati o své politice hospodářské v tuto dobu, kdy celá ostatní Evropa všechnu svou politickou činnost a moudrost soustřeďuje právě jen na důležitosti obchodní a průmyslové. Tímto postupem musíme klesnouti co nejdříve na stát druhého neb i třetího řádu a naše přírodou požehnaná země obydlená lidem nejpřičinlivějším a jistě ne neschopným hospodářsky musí pořáde více upadati, jelikož nebude schopna konkurrence na světovém trhu, který zatím šťastnější a moudřejší soupeři naši úplně opanují.

Za to se ovšem daří velmi dobře bývalým ministrům cislajtanským. Jich bezúhonné chování a dobré mravy bývají odměňovány také tenkráte, když již přestali rozhodovati o osudech národů jich péči svěřených. Tak minulý měsíc dva bývalí ministři zasedli na tučná místa správních radů nejbohatší naší dráhy Severní Ferdinandovy. Že si tím taková společnost dráhy neublíží, když se jí podaří bývalé Excelleace získati, není tuším potřebí dokládati, jako naopak zase ministři vládnoucí mohou míti klidnější mysl, když nemusí mříti strachy o své budoucí zaopatření!

Slavné zastupitelstvo pražské má zase nové starosti. Nejedná se zatím obecním starším ani o elektrické dráhy, ani o pitnou vodu, ani o nešťastnou assanaci. Jen drobnější jest to péče o vystavění mostu přes Štvanici do Holešovic, ale dosti toho, aby se jednotlivé části Prahy proto znepřátelily. Nešťastné Staré Město postižené pohromou assanační pozoruje, jak těžiště města se očividně pošinuje a žárlivě stopuje zejména proti tomu vzrůst sedmé části Prahy (Holešovic). Odtud agitace proti mostu jistě potřebnému, který se podle nynějšího zavedeného pořádku hospodářského (vybírání mostného!) bude jistě také vypláceti. Žádost Starého

Města, aby zřízen byl most místo toho ze Starého Města k Letné je jistě, aspoň nyní naprosto nevhodná, jelikož by vedl z části města ponenáhlu odlidňované do volné přírody, kde není potřebí žádné obchodní kommunikace. Kdo chce Starému Městu pomoci, nesmí si mysliti, že se to dá učiniti stavbou prozatím nepotřebného mostu. Chyba vězí v celé pochybené akci assanační. S bouráním mělo se počíti nikoli uprostřed ghetta, kde nikdo na poušti tak vzniklé se nemůže odvážiti ke stavbě, nechce-li svůj kapitál přímo bezúčelně vyhoditi, nýbrž měla se počíti moderní čtvrt od nově založených nábřeží a mělo se postupovati odtud do vnitřku. To opatrným a moudrým otcům města na radnici říkali všichni stavební i podnikatelští odborníci, než rozum pánů obecních starších vyniká nad všechny odborné vědomosti; i proto stvořeno asi za 4 mil. zl. malebné město zřícenin, jaké by se hodilo dobře někam do syrských anebo babylonských pouští.

Na doklad své obchodní zdatnosti hrozný pomník jsme si nově zase zbudovali v Budyni nad Ohří, zrovna na pomezí jazykovém. Po tolika zkrachovaných záložnách opět jeden hroznější úpadek nežli všecky dosavadní. Záložna, která neměla vkladů ani $^3/_4$ millionu zlatých, najednou má zpronevěřených 340.000 zl. (není-li toho více!), tedy polovici téměř toho, co jí bylo uvěřeno. A zpronevěření to nestalo se snad okradením kassy nebo jiným náhlým způsobem, nýbrž dělo se po celá desetiletí před očima všech povolaných, kteří měli povinnost starati se o bezpečnost ústavu. Hrozné to vysvědčení jak pro naši poctivost tak i pro znalost a obratnost obchodní! Ovšem v národě, který všechnu důležitost klade pouze na pěkné (neb i nepěkné) fráse a jenž nechce nebo nedovede oceniti věcnou práci a upřímné slovo pravdy, nejsou zjevy takové ničím divným!

V Praze, 12. června 1899. *O. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ. Okresní hospodářské záložny v Roudnici a v Brandýse n. L — Zasedání rolnické rady rakouské — Společnosti s obmezeným ručením — Reforma akciového zákona — Nové podniky v Čechách — Činnost ministerstva obchodu pro povznesení maloživností v roce 1898 — Dvojí loket — Zemská akce živnostenská ve vleku akce státní — Společenstevní instruktoři — Podnikatelský internacionalismus — Českoněmecká jednota majitelů knihtiskáren v Čechách — Hospodářskopolitické požadavky programu Němců rakouských — Exportní agencie v Hamburce — Celní politika Anglie — Hospodářská politika Německa, Ameriky, Ruska.

V květnovém čísle byly na str. 612 vypočteny peněžní ústavy, jichž katastrofy odůvodňují potřebu nucené revise záložen. Výpočet ten stal se na základě zprávy zemského výboru (sněm. tisk. 66), jíž zemský výbor předkládal sněmu osnovu zákona na změnu dosavadních předpisů zákonných a v níž citována byla nota ministerstva financí, výpočet záložen v konkurs nebo v platební nesnáze upadlých obsahující.

Mezi ústavy těmi uvedeny byly i okresní hospodářské záložny v Roudnici n. L. a v Brandýse n. L.

K žádosti okresního výboru v Roudnici n. L. uvádíme, že k podnětu posl. K. Štolce bylo na sněmu přísedícím zems. výboru Dr. Škardou konstatováno, že poměry této záložny jsou dle šetření zemským výborem

podniknutého úplně příznivy. Totéž platí dle téhož prohlášení Dr. Škardy ohledně záložny brandýsské.

Byl-li onen výpočet c. k. ministerstva financí nepřesný, měl jej zemský výbor, aby předešel nedorozumění, opraviti ihned v své zprávě nebo aspoň ve správě sněmovního výboru pro okresní hosp. záložny (sněm. tisk. 162).

Zatím odkryt zase nový statisícový úpadek v občanské záložně v Budyni. Je již h nba z této řady, která nechce vzíti konce. Samy Nár. L. praví, že budyňská aféra volá přímo do nebe svou neuvěřitelností. Ale otázka: nejsou všechny ty katastrofy jen jedním příznakem té veliké demoralisace, jakou vidíme všude kolem sebe od vysoké politiky až do pivovarských akcií, nejsou jen jedním vředem bolavého těla? —

Poslední dny května zasedala opět jednou rolnická rada rakouská. Nejprv předlouho rokováno o jednacím řádě, takže meritorním částem programu nebyla věnována pozornost. Druhý den prof. Bráf referoval o stavových společenstvech rolnických před prázdnými lavicemi; proto, že delegátům byly od ministerstva neopatrně vyplaceny diéty napřed — nezůstal ani z českých členů rolnické rady takořka nikdo, aby byl vyslechl referát patřící k nejdůležitějším a nejdůkladnějším. A tak stává se z rolnické rady parlament agrární se všemi vadami parlamentu ústavního od parádních dlouhodechých řečí o formaliích a maličkostech až po pravidelné absence povolaných zástupců.

Dle usnesení rolnické rady má býti stará vládní předloha o stavových společenstvech rolnických opět podána parlamentu, obilní skladiště mají býti zařizována svépomocnými družstvy za subvencování státního, bylo naléháno na rychlé a energické provádění příprav k novému celnímu tarifu a novým smlouvám obchodním, doporučováno rychlé zavedení t. zv. společností s obmezeným ručením, jakožto vhodné vyplnění mezery v dosavadních zařízeních našeho práva akciového a společenstevního.

Dosavadní právo naše zná u obchodních společností dosud jen v podstatě dva principy: buď plné disposiční právo společníků a pak i plné ručení veškerým jměním každého společníka (veřejná společnost obchodní) anebo naopak obmezení finančního risika a pak obmezený vliv jednotlivce na správu společnosti (společnost akciová). Střední formy, která by ručení jednotlivcovo obmezovala a zároveň disposiční jeho právo zvětšovala, dosud u nás nebylo. Poněvadž pak dosavadní praxe t. zv. spolkové komise v ministerstvu vnitra zřizování akciových společností co největší překážky v cestu kladla a sdružování ve veřejné společnosti obchodní pro neobmezenost ručení a pro zakořenělou u nás vzájemnou nedůvěru rovněž valně neprospívalo, přirozeno, že společné podnikání, které v jiných zemích dosáhlo rozkvětu neobyčejného, u nás zůstalo jen v plenkách a s ním celá naše podnikavost.

Jsou sice u nás ještě t. zv. společenstva výdělková a hospodářská dle zákona z 9. dubna 1873, ale jejich účel jest obmezený, počet členů není uzavřený a mění se tedy, a s tím mění se i výše kapitálu závodního, z členských podílů se skládajícího. Společenstva tato mají napomáhati ku zlepšení hospodářských a výdělkových poměrů svých členů, byla myšlena, jako svépomocné podniky soudruhů v povolání ke společnému nákupu,

odbytu nebo úvěru, ke společné výrobě — praxe spolkové komise, která zřizování akciových společností u nás téměř nedovolovala, nutila však podnikatele užívati této právní formy na místo akciových společností k zakládání podniků s kapitály statisícovými a milionovými.

V Německu stejné jako u nás obtíže vedly r. 1892 k zavedení t. z. společností s obmezeným ručením, jichž kmenový kapitál nesmí býti menší 20.000 marek a kmenové vklady společníků nesmí býti menší 500 marek. Za dluhy společnosti ručí jen její společenské jmění (ne tedy i soukromé jmění jednotlivých společníků), uveřejňování bilance je předepsáno pouze při podnicích bankovních. Podíly smějí se z původního majitele převáděti na jiné osoby jen za zvláštních formalit, čímž interes společníků poutá se trvaleji k podniku a odnímá se půda spekulaci, jaká je na př. skoro nerozlučně spojena s akciemi.

Společnosti ty nabyly v Německu takové obliby, že jich bylo v $6\frac{1}{2}$ letech založeno na 2000 s kmenovým kapitálem asi 800 milionů marek a že forma společností akciových obmezuje se vždy více na velkopodniky. Nové formy asociační užívá se v Německu zejména k využitkování patentů, při přechodu podniku na několik dědiců (t. z. rodinné podniky) nebo na věřitele, při sdružování několika menších podnikatelů ve větší podnik, a dále vůbec všude, kde chce někdo věnovati podniku svou myšlénku, své osobní přičinění, ale nehodlá dáti v sázku celé své jmění, nýbrž jen určitý vklad. Ovšem i akciových společností zakládá se v Německu ročně více než u nás za celá desítiletí (bylo jich v r. 1892—96 založeno celkem 658 s kapitálem 765 milionů marek).

Tato forma společností má býti uvedena i do zákonodárství rakouského a diskuse o ní vyplňuje spolky i časopisy. Ale věc má nepříjemný háček.

Společnosti podrobené veřejnému účtování, zejména tedy akciové, platí u nás místo všeobecné daně výdělkové zvláštní vysokou $10\frac{1}{2}\%$ní daň výdělkovou. Kdyby měly býti i společnosti s obmezeným ručením podrobeny vesměs tomuto zdanění, bylo by jejich zavádění v Rakousku špatně poslouženo; kdyby naopak společnosti tyto vesměs měly býti tohoto vysokého zdanění sproštěny a toliko všeobecné dani výdělkové podrobeny, zřizovaly i přeměňovaly by se mnohé ryze kapitalistické podniky v tuto formu společenskou raději než ve společnosti akciové. Vynalezavý fiskus bohdá najde východisko, snad tím, že ustanoví maximální obnos kapitálu pro tyto nové společnosti, takže by větší podniky byly vázány na formu společností akciových.

Reforma akciového zákona setkala se s obtížemi mezi súčastněnými ministerstvy a vládní předloha akciová nespatří prý tak brzy světlo světa.

Podnikavost česká přece se znenáhla rozhoupává. Česká průmyslová banka po počátečním volném chodu uvádí v život řadu podniků nejrozmanitějších: zakoupila na Mělníce u nádraží rozsáhlý pozemek a zamýšlí na něm postaviti svobodné skladiště veřejné, zakládá první českou všeobecnou akciovou společnost pro pojišťování na život v Praze a zřizuje při sobě diskontní družstvo, které má na základě vzájemnosti prováděti eskont směnek, faktur, knihovních pohledávek s podíly 25zlatovými. Podobná společnost zřizuje se i při vývozním spolku, který k dosavadní

své rozsáhlé agendě informační, právní a sprostředkovatelské připojí stálé vývozní agencie v Rusku a Bulharsku. Jakési „národní jednatelství“ uveřejňuje prospekty o založení chemické továrny na výrobu tovarů, jaké prý se u nás ještě nevyrábějí, které však nikde dosud nebyly vyjmenovány. Národní podnik obchodní a průmyslový zvětšil loni svůj odbyt o 70% a rozšířil i zdokonalil všestranně svou výrobu. Kdežto však kapitál jeho vzrostl od konce r. 1898 jen na 156.700 zl., dostávalo se mu návrhů na zřízení nových nebo převzetí starých podniků, že by na ně bylo třeba milionů. O prosperitě Národního podniku dnes není pochybnosti; čím to tedy, že tak málo podílů jeho se upisuje, kdežto na českou akc. společnost pojišťovací v jediném dni bylo upsáno skoro čtvrt milionu?

Nepříznivé zprávy docházejí za to o stavu jiných společenských podniků pod firmou národnostní. Kmenový kapitál prostavěl se v budovách podobných palácům, zakoupily se drahé stroje, které dnes po letech rezaví nebyvše ani rozbaleny, výroba počala na dluh, ředitelé neměli za mák odborné průpravy, korespondence vyřizovala se v noci, protože ve dne nebylo času pro hony . . .

Ministerstvo obchodu podalo právě výroční zprávu o své činnosti na zvelebování řemesel v roce 1898. Tato činnost má za předmět technické povznášení živností pořádáním odborných výstav a kursů a zaváděním a výhodným přenecháváním moderních osvědčených strojů a pomůcek pracovních, dále hospodářskou organisaci živnostnictva podporováním vzniku a působení společenstev a zejména poskytováním levného úvěru výrobního, konečně zdokonalování výcviku učednického.

Finanční prostředky této akci věnované rostou neustále. R. 1892 povoleno k tomu 10.000 zl., r. 1893 již 20.000 zl., r. 1895 44.500 zl., r. 1896 135.500 zl., loni 175.000 zl. a na letošní rok jest k disposici 196.850 zl. Poněvadž pak za příkladem státu i jiní činitelé, země, komory, spolky, v letech 1892—1898 věnovali k témuž účelu přes 400.000 zl., vydáno bylo tedy na pouhé zvelebení živností v těchto letech z veřejných prostředků přes 900.000 zl.

Akce vyšlá z pořádání výstav a propůjčování strojů družstvům soustřeďuje se nyní hlavně v poskytování peněžitého úvěru a péči o vzdělávání živnostnictva kursy odbornými. Žádostí za stroje ubývá a roste počet žádostí o zápůjčky a o pořádání nebo o přijetí do kursů. Tyto kursy pořádají se pro obuvníky, stavební truhláře, krejčí a zámečníky ve Vídni a jen německy. České jsou jen „méně hodnotné“ kočovné kursy obuvnické s mnohem kratší dobou vyučovací a s menším cílem učebním.

Počet kursistů z Čech neodpovídá ani procentu obyvatelstva, tím méně procentu živnostnictva v království Českém; Čech neumějící německy je z těchto kursů přirozeně úplně vyloučen. Je smutné, že za vlád „Čechům příznivých“ byl z Vídně odstraněn i ročně jediný kurs obuvnický, který tam v r. 1896 v jazyce českém byl pořádán, a Pražská obchodní komora dosud marně se namáhá, aby stejné kursy, jako pro Němce ve Vídni, konány byly nákladem státním pro Čechy opět na technologickém museu Pražském! Němci mají v Čechách 30 c. k. odborných škol průmyslových, Češi pouze 15, německé školy odborné věnčí

jako kovový pás hranice uzavřeného území, kdežto jádro Čech je na mapě průmyslového odborného školství prázdnou skvrnou, v jediném obvodě liberecké obchodní komory je dvakrát více odborných škol než v obvodech všech tří českých komor obchodních. Nyní i odbornými kursy pracuje se k technickému zdokonalení německého průmyslu. Technologický institut v Liberci, určený pro německou část obvodu komory liberecké, má stejnou subvenci státní jako technologické museum Pražské, určené téměř pro celou českou oblasť království Českého. Také při poskytování úvěru družstvům živnostenským pochodili čeští uchazeči celkem velmi špatně. Co dělají pp. poslanci Adámek, Kramář, Skála v poradním sboru pro akci živnostenskou, kde je ta přízeň Čechům za ponižující čeledínství politické?

A ve vleku této státní, Čechům nepřející akce je také zemská akce živnostenská a její referent, přísedící posl. Adámek. Poskytne-li ministerstvo stroje družstvu s podmínkou, že převezme země polovici nákladu, přikývne zemský výbor (čti: posl. Adámek) a polovici nákladu převezme; pořádá-li technologické museum vídeňské v Čechách kurs, dá zemský výbor milostivě stozlatovou subvenci; sněm prohlásil technologické museum Pražské za výkonný orgán při zemské akci živnostenské, ale zemský výbor váhá s detailní úpravou poměru k museu, až jak upraví svůj poměr k museu vláda, kdežto by měl právě naopak zemský výbor poskytnouti museu pevnou basi pro vyjednávání s vládou; zemský výbor nečiní návrhu na další vybudování zemské akce živnostenské, až jakých prý zkušeností nabude museum při své činnosti, ale nepopřává tomuto museu dostatečné podpory, aby skutečně všestrannější činnost — která má přec býti základem vlastní akce zemského výboru! — rozvíjeti mohlo; zemský výbor navrhuje si poradní sbor (zemskou komisi živnostenskou) pro akci, kterou však nehodlá prováděti!

A v této litanii dalo by se pokračovati! Na venek v plenu sněmovním p. posl. Adámek podává možné i nemožné návrhy na podporu vzdělání a organisace živnostnictva; v praxi je toho všeho urputným zdržovatelem.

A té praktičnosti! Žádá-li družstvo o zařízení dílny, referuje o tom přísedící A, radí se nově stvořená zemská komise živnostenská, pracuje konceptní úředník B a šetření technické provádí Pražské musem technologické; žádá-li totéž družstvo (třebas současně) o zápůjčku pro týž podnik, jsou tu příslušni přísedící C, konceptní úředník D, poradní sbor a kuratorium úvěrního fondu — táž práce musí se prováděti dvakrát a pravice nebude věděti, co činí levice.

Právě byl zřízen nový úřad živnostenský: společenstevní instruktoři. Mají podporovati společenstva v cílech, živnostenským řádem jim vyměřených, a zejména ve zřizování svépomocných družstev nákupních, prodejních a výrobních i v zakládání podniků vzdělávacích a humanitních. Mají při ustavičném přímém styku vésti dozor nad společenstvy živnostenskými, spolupůsobiti při vyšetřování poměrů společenstevních, naléhati na odstranění závad shledaných a podávati na základě svých zkušeností úřadům zprávy a návrhy ve věcech živnostenských.

Mají býti jaksi kvasem stojatého života společenstevního, ale budou

zároveň nepřímou kontrolou neuvěřitelně nedostatečného úřadování ve věcech živnostenských. V obou směrech úkol jejich nebude snadný.

Zajímavým úkazem v průmyslové organisaci jest právě utvořená Jednota majitelů knihtiskáren v Čechách. Již ne pouze cukrovarníci, strojníci a j. velkopodniky sdružují se mezinárodně s hlediska svých hmotných zájmů, ale i knihtiskárny, ať již tisknou radikální list český či nejzuřivější list německý, slučují se v jednotu k „pěstění kolegiality“, podporování společných zájmů živnostenských, stanovení normálního tarifu, zřízení smírčího soudu pro spory mezdní atd. Majorisování kterékoliv strany druhou je vyloučeno, je tu ústřední výbor, česká i německá sekce — zkrátka „mezinárodnost“ non plus ultra. Ustavující schůze měla skvělý průběh, účast Čechů i Němců byla velmi značná, první nadšenou zprávu o schůzi přinesly listy německé. Co se vyplýtvalo černě na „národní zrady“, když se jednalo o třídní a stavovskou organisaci dělnictva a učitelstva!

Národněpolitický program rakouských Němců dotýká se též zajímavého požadavku hospodářskopolitického. V bodu 8 „všeobecných požadavků“ žádá se nejprve neporušitelné setrvání při spolku s říší německou, v zájmu hospodářského povznesení říše žádá se čilejší účast v obchodě světovém a k udržení hospodářské rovnováhy i k ochraně tuzemské výroby proti zámořské soutěži užší semknutí států evropské pevniny.

Nepřímo je tímto slučováním spolku německorakouského s účastí Rakouska v obchodě světovém řečeno, jakoby postavení naše v hospodářském zápase národů na tržišti světovém záviselo na patronanci Německa.

Tento názor i v praktickém životě zřetelně se projevuje: rakouské tovary na vzdálenějších tržištích zámořských označují a pokládají se za zboží německé. Neobyčejný náš vývoz do Německa neznamená, že by Německo veškeré zboží od nás dovezené spotřebovalo samo, ale že náš export je závislým na německém obchodě komisionářském, že zboží naše v Německu jen se překládá nebo nanejvýše jiným obalem opatřuje a opět jako naturalisované, německé zboží na pravé místo svého určení, své spotřeby, se vyváží.

Ale samy rozumnější německé listy hospodářské uznávají, že tato závislost naše na Německu nám neprospívá, nýbrž škodí, a návrh Pražské obchodní komory, aby v Hamburce zřízena byla vývozní agencie rakouská jakožto informační a komisionářský podnik, obchodními komorami vydržovaný, doznal i u německých komor našich pochvaly.

Tím více vzpírají se mu Terst a komory jihorakouské i publicistika na Terstu závislá. Hamburk znamená prý sice pro export daleko více než Terst i Rjeka, ale nám dlužno prý v první řadě pečovati o povznesení těchto domácích přístavů, také by prý nějaká c. k. privilegovaná exportní agencie poškozovala soukromé agencie již četně zřízené a osvědčené. Že mohla v Terstě již dávno zařízena býti podobná agencie, že největším neštěstím Terstu není ani jižní dráha, ani nedostatek druhého železničního spojení, nýbrž špatné kupectvo, které maří hospodářskou plodnost všech milionů, do Terstu Předlitavskem již nastrkaných, pánové viděti nechtějí.

Dalším požadavkem jest ochrana evropské pevniny před americkou konkurencí, středoevropská unie celní. Německým stranám jde i tu asi o cíle ryze politické: bývaly doby, kdy celní unií rakouskoněmeckou chtěli státníci naši s velikými oběťmi upevňovati panství habsburské v bundu německém a kdy Prusko v zájmu své nadvlády v bundu chytře a úspěšně tomu se dovedlo na konec vyhnouti...

Nehledíc k této stránce politické, není tento požadavek novinkou. Amerika zabírá skoro co den nepozorovaně kus evropského odbytu za kusem. Dnes dopravuje se do Evropy dokonce již i americké uhlí, zámořské maso i americké konservy jsou rozšířeny po celé Evropě, i železo a železné i mnohé jiné zboží dováží se z Ameriky.

Také sama Anglie, jak zdá se ukazovati politická a komerční situace světa, povolá na pomoc ochranné clo, aby uskutečnila alespoň konečný cíl své tržební politiky: zásobovati anglické kolonie zbožím anglickým, odůvodňujíc to rostoucí konkurencí Německa a Unie severoamerické, stoupajícím významem trustů a rychlým vzrůstáním státních výdajů anglických.

Německo v posledních desítiletích značně zvětšilo své koloniální državy a ještě více pozvedl se vliv Němců v světě jakožto jednotlivců. Svou přizpůsobivostí k požadavkům a vkusu ciziny, znalostmi jazykovými a pílí svou podmaňují si Němci trh světový. Angličané, aby zamezili dovozu německých výrobků do vlastní své otčiny, vydali zákon, že veškeré zboží dovezené musí býti opatřeno správnou značkou o svém původě. Ale „made in Germany“, které mělo odstrašovati anglické spotřebitele od nakupování německých výrobků, stalo se pro jejich dobrotu a láci vlastně jich nejlepší reklamou. Nyní přičiňují angličtí výrobci na své zboží národní známky, apelujíce pro jeho odbyt na anglické vlastenectví, když již se nemohou dovolávati ekonomické výhodnosti nákoupě zboží anglického. Na četných plakátech vybízí nápis „support home industry“ ke koupi anglických výrobků stejně jako naše „svůj k svému“ a německé „Deutsche, kauft nur bei Deutschen“. Jinde upozorňují nápisy, že zboží v krámě nebo v automatě je původu ryze anglického a pod.

Tyto malé praktiky málo prospívají a zatím, co denní tisk anglický těší se velikášstvím a postupem „kulturního poslání“ anglických třaskavých kulí v Africe a Asii, upozorňují vážné listy na potřebu učiti se od Němců.

A nyní vstupuje na kolbiště bezohledná Unie americká, vždy mohutnější sdružování se průmyslu anglického bude se vždy úsilovněji domáhati, aby zisky trustů nebyly uváděny v pochybnost konkurencí zahraniční, nýbrž aby domácí trh clem byl uzavřen, a zvýšené výdaje státní rovněž budou naléhati, aby pokladně státní bylo přispěno výnosem cel nově zavedených.

Tak konečně i „otevřené dvéře“ anglické promění se v uzavřenou „Větší Britannii“ se společným ochranným náspem celním.

I v Rusku pociťují přes nekonečnou téměř rozsáhlost domácího odbytiště potřebu dobývati pro své výrobky trhu světového. Nedávno konaly se v oddělení pro obchod a průmysl v Petrohradě porady komise, složené ze zástupců bursovních komitétů a velkých exportních firem ruských. Jednalo se zejména o zřízení ústředního úřadu pro zájmy ob-

chodní vedle ministerstva pro obchod a průmysl, který by hájil zájmů ruského vývozního obchodu na tržišti mezinárodním, stanovil podmínky pro export a bděl nad jejich zachováváním.

Každý chce tedy míti podíl při veliké té dělbě v odbytiště světa...

S.

*

SOCIÁLNÍ. Zpráva živnostenských inspektorů rakouských za rok 1898 — Předloha zákona „na ochranu pracovního poměru v Německu" — Pracovní a mzdové zápasy dělnictva rakouského: Hronov, Úpice, Hořice, Šumburk, Tanvald, Ústí n. Orl., Brno — Přechod tkalcovského dělnictva k práci zemědělské — Stávky v Českých Budějovicích — Národně-sociální strana dělnická — Poměry v Uhrách — Výluky organisovaného dělnictva v Dánsku a Stockholmě. — Dělnické nepokoje v Haliči a Rusku — Valný sjezd Dělnické Akademie v Praze — Sjezd německo-nacionalního dělnictva v Chebu — Německý odborový kongres ve Frankfurtě — Desátý evangelicko-sociální kongres v Kielu — Mezinárodní kongres pro sociálně-vědecké vyučování v Paříži 1900.

Leží před námi opět zpráva živnostenských inspektorů rakouských za rok 1898.

Veliké okresy dozorčí a nedostatečný počet sil, mnoho práce kancelářské a komisionelní a menší číslo provedených inspekcí, stoupající obracení se podnikatelů i dělníků k inspektorům o intervenci, četná opět oznámení úřadům pro přestupky řádu živnostenského a zákona inspektorského, velmi častá pozorování o špatných bytech, dílnách a noclehárnách dělnických a ještě horší zprávy o bytových poměrech v maloživnostech, 57000 úrazů a 482 úmrtí úrazem v podnicích průmyslových, zejména při stavbách a lomech, protizákonné zaměstnávání dětí až i 8 a 6letých v cihelnách, pilách, sklárnách atd. a špatný výcvik učednictva, malý postup ve zkracování doby pracovní a překročování zákonného normálního dne pracovního, pokračující zachovávání nedělního klidu a četné proti němu přestupky v malopodnicích, celkem ne právě příznivý hospodářský stav dělnictva a jen v průmyslu železářském, kovovém a strojnickém a v živnostech stavebních lepší zaměstnání a v cukrovarství dílem i nouze o dělníky — to jsou hesla, jimiž by lze bylo stručně charakterisovati výsledky inspektorské práce za r. 1898 a k nimž speciální zprávy jednotlivých inspektorů podávají tisíce zajímavých konkretních podrobností. Asistenti byli překřtěni na komisaře živnostenské inspekce, pro Bukovinu byl exponován zvláštní komisař, rovněž exponují se k okresům pražskému a královéhradeckému výpomocní komisaři na dobu cukerní kampaně. Inspektoři provedli konečně i šetření o poměrech v domáckém průmyslu, které letos bude publikováno.

Říšskému sněmu německému byla 1. června předložena osnova zákona „na ochranu živnostenského pracovního poměru". Kdo by tělesným násilím, hrozbami, urážkami nebo veřejným ostouzením hleděl zaměstnavatele nebo dělníky přiměti k účasti nebo neúčastenství při sdruženích a úmluvách, majících za účel vykonávati vliv na poměry pracovní nebo mzdové, nebo přiměti zaměstnavatele k výluce dělníků nebo dělníky k zastavení práce nebo přiměti při stávce či výluce kteroukoliv stranu k povolnosti naproti požadavkům druhou stranou kladeným, nebo kdo by stejnými prostředky bránil zaměstnavatelům v přijímání dělníků nebo dělníkům v přijímání práce, má býti trestán vězením do 1 roku nebo za přilehčujících okol-

ností pokutou do 1000 marek. Stejně se tresce ohrožování nebo ostouzení osob, které nechtějí se účastniti stávky nebo výluky dělnictva, systematické hlídání osob, dílen, cest, nádraží atd. Byla-li stávkou neb výlukou dělnictva ohrožena bezpečnost říše nebo některého spolkového státu nebo způsobeno-li obecné nebezpečí pro životy nebo majetek lidský, následuje káznice do 3 a pro původce do 5 let.

Tak vypadá „káznicová" předloha „dělnického císaře". Text zákona prý „rozděluje stejnoměrně světlo i stín" mezi podnikateli i dělníky, ale veškeré motivy jeho jsou skoro výlučně vášnivou obžalobou dělnictva a dosavadní praxe úřadů soudních i správních naproti dělnictvu dovedla by nejasných a kaučukových ustanovení zákona užívati tak, že by jím veškeré koaliční právo dělnictva bylo vyhlazeno a že by dělnictvo z klidného reformního vývoje bylo opět vrženo v proudy násilného revolucionismu. A to se má uzákoniti v době, kdy v Německu je neslýchaný rozkvět průmyslový, kdy není leda bezvýznamných stávek, kdy Bernstein a soudruzi vystupují proti katastrofní theorii Marxově!

Mnohem živější jsou právě nyní mzdové a pracovní zápasy v dělnictvu rakouském, zejména českém. Stávkové hnutí textilního dělnictva jen místy utuchá. Ukončena je stávka v hronovské továrně Spieglerově úplnou porážkou dělnictva, které znenáhla začalo se dostavovati do práce, jakmile agenti firmy rozhlašovali, že bude továrna úplně zavřena, nevstoupí-li dělnictvo do práce. Předáci stávkového komitétu nebyli již přijati, dělníci musili písemně zavázati se k 11hodinné době pracovní s půlhodinnou dopolední přestávkou a k 3denní výpovědi. Sedminedělní strádání dělnictva zůstalo tedy úplně bez úspěchu.

V Úpici rovněž dělníci až na nepatrný zlomek vrátili se do práce; vyjednávání, řízená živnostenským inspektorem, vedla k příznivému výsledku.

V Šumburku a Tanvaldě stávka trvá a nová stávka vypukla v tkalcovské továrně Hernychově v Ústí n. Orlicí, kde dělnictvo žádá desetihodinnou dobu pracovní, 25 až 30% zvýšení mzdy, odstranění pokut, uzavření řádné smlouvy pracovní a pod. Dělnictvo není organisováno, aspoň ne dostatečně.

Ze stávkového obvodu severočeského dělnictvo valem se vystěhovává nebo přechází k jinému zaměstnání. Z Hronova vystěhovalo se na sta tkalců do textilních závodů severních Čech a do Pruska, z Hořic odebralo se přes 700 dělníků na zemědělskou práci na Harrachovy velkostatky v Mokrovousích a Sadové, jiní odešli rovněž do severních Čech, kde prý se textilních dělníků nedostává. Odjezd dělnictva z Hořic dál se průvodem na žebřinových vozích za zpěvu dělnických písní a po vypálení ohňostroje před palácem továrníka Feuersteina. Polovice z nich je prý již nadobro usazena při hospodářství; vydělají prý při polní práci více a ke tkalcovině prý se již nevrátí.

Ostatní dělnictvo hořické přistoupilo na menší ústupky továrníky nabídnuté (6—15% zvýšení mzdy, odstranění pokut a pod.) — malá vymoženost po stávce šestinedělní.

V Brně stávka dosud trvá v plné síle. Továrníci byli ochotni vyjednávati, vzdá-li se dělnictvo hlavního požadavku, 10hodinné doby pra-

covní. Podmínka tato byla ovšem zamítnuta. Některé menší firmy povolily, ve čtyřech větších byla 10hod. doba pracovní již dříve dobrovolně zavedena. Jestiť dělnictvo pro nedostatek bytů v městě a přenízké mzdy nuceno bydleti ve velikých vzdálenostech a konají denně cesty 4 až 6hodinové pěšky. Mzda obnáší týdně 2—4 zlaté, zvlášť nízko placeny jsou dělnice. — Z Brna přešla stávka i do textilních továren v okresu poličském.

Dělnictvo stávkující v Brně i v Čechách podporováno jest nejenom sympatiemi obyvatelstva, ale i hmotně.

Pro stávku brněnskou byl na neurčito odložen společný sjezd strany sociálně-demokratické v Rakousku, který o svátcích svatodušních v Brně měl býti odbýván.

V Českých Budějovicích vypukla po skončené stávce zednické nová stávka dělníků kolářských, kovářských a truhlářských. Koláři a kováři dosáhli brzy úspěchu: doba pracovní zkrácena jim na 11 hodin denně a zaručen jim klid nedělní. Za to mistři zdražili ceny svých výrobků o plných 30%! Snadno tedy uvěřiti, že dosavadní pracovní doba obnášela 14—16 hodin denně!

Tyto požadavky klade též dělnictvo truhlářské, které však připojilo k nim i zrušení práce akordní a 20%ní zvýšení mzdy. Menší zaměstnavatelé povolili, u většiny dohodnutí nedocíleno.

Stávky letošní ukazují též, že hnutí národního dělnictva na venkově značně jest rozšířeno a že počet jeho stoupenců v Čechách stoupá. Dále, že přes drobnou i hrubou novinářskou střelbu z obou stran v několika stávkách obojí dělnictvo svorně vedle sebe postupovalo. Nemyslíme, že by řad sociální demokracie ubývalo; naopak i jich přibývá, ale dělnictvo národní bere nové stoupence své z oněch mass dělnických, které doposud všeho hnutí a vší organisace byly vzdáleny. Přibyla nová forma třídního hnutí dělnického, které buď zbaví se časem dosavadní své dvojakosti programu politického i sociálního, anebo bude pro většinu dělnictva jen přípravou a přechodem ke straně sociálnědemokratické nebo, chcete-li, sociálně-reformní.

V Uhrách lze při letošních žních sotva očekávati jaké hnutí dělnické. Převážná většina zemědělského dělnictva vymohla si certifikáty zákonem nařízené a majitelé pozemků byli s to pojistiti si potřebné síly pracovní soudními kontrakty. Hnutí dělnictva způsobilo však přece zlepšení jeho poměrů: místo $^1/_{11}$—$^1/_{12}$ úrody obdrží nyní dělníci za práci aspoň $^1/_9$, dřívější bezplatné práce dodatečné konají se nyní za denní mzdu, uzavřeny byly i pevné smlouvy o mzdě peněžní atd.

V Skandinavii množí se hromadná vylučování dělnictva z práce, jichž užívají podnikatelé, aby potírali stávky částečné. V Stockholmě propustili všichni pekaři dělnictvo, protože u čtyř firem propukla stávka, a stejně učinili při podobném podnětu malíři a stavební živnostníci. V Dánsku ústřední spolek podnikatelů nařídil propuštění všeho dělnictva truhlářského, strojnického, stavebního a slévačského, celkem 30.000 dělníků čili asi polovici veškerého organisovaného dělnictva dánského (70—80.000). Sto tisíc mužů, žen a dětí je tedy bez chleba, protože u několika truhlářů vypukly spory mezdné. Živnostníci kodanští pořádali

již veliké protestní shromáždění, poněvadž výluka dělnictva poškozuje malé obchodníky a řemeslníky, kteří právě na dělnické zákaznictvo jsou odkázáni. Vláda nechť prý užije svého vlivu k uklizení tohoto zápasu. Vyloučeným dělníkům, pro které i v Německu sbírky byly zavedeny, odpírají poskytnouti práci i švédští a norští zaměstnavatelé na důkaz, že jde o jednotnou akci podnikatelstva za zničením odborové dělnické organisace.

V polovici května došlo k bouřím v Haliči. Následkem nových předpisů báňské policie bylo mnoho (asi 250) menších dolů v okolí Boryslavi úřadně uzavřeno, také v báních padlé firmy Wolski a Odrzywolski, z finančního úpadku haličské spořitelny známé, bylo dolování omezeno, a tak tisíce dělnictva výdělku zbaveného dohnáno bídou k plenění krámů pekařských.

V Rize vypukly 18. května dělnické nepokoje. Když v několika továrnách vypukla stávka, povolána policie a vojsko a při srážce bylo několik osob zabito a mnoho jiných raněno. Dělnictvo jalo se po té pustošiti a rozbíjeti nejprv veřejné domy a potom i továrny. Místy byly prý sváděny hotové bitky mezi kozáky a dělnictvem, továrny vybíjejícím a zapalujícím. Malé děti ruší činnost hasičů, přeřezávajíce hadice.

V polou května konala valný sjezd Dělnická Akademie za přítomnosti 51 delegátů spolkových a za nepatrné účasti členů přímých. Spolků vzdělavacích čítá Dělnická Akademie nyní 107 s 15516 členy, spolků odborných 30 s 5644 členy a 120 členů přímých. Přibylo 22 spolků vzdělavacích a 2 odborné, ale úhrnný počet činných členů je menší než loni. Letos vydáno bylo první číslo „Knihovny Dělnické Akademie“ a uspořádán kurs národohospodářský, pak kurs fysiologický, právnický, historický a kurs o Marxově „Kapitálu“. Kursy však trpěly značně nestálostí návštěvy.

Přednášek bylo v posledním roce správním 301, knih bylo z knihovny půjčeno 2028, ze tří čtvrtin zábavných. Čitárna získala přesídlením do budovy Typografické Besedy a společenstvím s redakcí „Akademie“.

Německo nacionální dělníci konali o svátcích svatodušních svůj první sjezd v Chebu. Požadavky jejich sociální opsány jsou celkem z programu sociálnědemokratického, v ostatním pak chce německonacionální dělnictvo býti součástkou strany německonacionální, v níž chce společně s ostatními stavy pracovati k dobytí práv národních a politických. O důkladnějších poradách nebylo řeči, vlastní dělníci nedostali se téměř ani k slovu, předložený program byl chatrný a nedostatečný, a tak nejvážnější věcí celého sjezdu jsou jen značné útraty několika set dělnictva, které i ze vzdálenějších míst ke sjezdu se dostavilo.

Od 8—13. května konal se ve Frankfurtě n. M. třetí německý kongres odborový 127 delegátů, zastupujících téměř půl milionu (493.638) odborově organisovaného dělnictva, jednali s vážností, umírněností, praktičností a znalostí o právu koaličním, které má býti novou „káznickou“ předlohou podlomeno; o tarifních smlouvách mzdových, které zásadně byly schvalovány, jakožto důkazy uznání rovnoprávnosti dělnictva se strany podnikatelů při stanovení podmínek pracovních; o živnostenské inspekci, při které bylo požadováno její rozšíření na řemeslo a domácký

průmysl, centralisování v inspekci říšskou, přibrání pomocných sil dozorčích z dělnictva (i z ženského); o komunálních poptavárnách, při nichž připuštěna za jistých podmínek účast organisovaného dělnictva.

Přítomni byli zástupcové odborových jednot dánských, rakouských a švýcarských. Stávkujícímu dělnictvu brněnskému povolena na potraviny podpora 25.000 *M*.

Veškerá usnesení vztahovala se jedině k hospodářskému a duševnímu povznesení dělnictva. Ačkoliv členové odborových spolků německých jsou skoro vesměs sociálními demokraty, nazývá je přece list nesocialistický „elitou německého dělnictva" a doporučuje důtklivě studium protokolů kongresových.

Koncem května konal se v Kielu desátý evangelickosociální kongres za přítomnosti asi 1000 účastníků. Již loni jsme se zmínili, že jednání kongresu nestojí obsahově na výši kongresů minulých. To platí i o kongresu letošním. Z jednání kongresového zmiňujeme se o referátě berlínského továrníka Freeseho o konstituční soustavě v průmyslu továrním. Kdežto zastanci továrního feudalismu, chtějíce „býti pány v svém domě", odmítají jak veškeré vměšování se státu a vůbec veřejnosti do poměru svého k dělnictvu, tak veškeré spolupůsobení dělnictva při úpravě poměrů pracovních, doporučuje Freese zavedení dělnických výborů jako počátek přechodu ke konstitucionelní soustavě v podnicích továrních a poskytnutí dělnictvu podílu na zisku. Dělnický výbor nebudiž příliš malý, zahrnujž i zástupkyně dělnic a vycházejž ze svobodné volby dělnictva. Ovšem musí podnikatel učiniti jisté koncese, vzdáti se části své suverénity; ale disciplina v továrně se neuvolní, dělníci nabudou většího zájmu na podniku, práce vykonávají se lépe a čistěji, je zkrátka více řádu a kontroly v továrně. Výboru dejž se spolupůsobení při úpravě řádu pracovního, smluv mzdových a pracovních, dobročinných zařízení a opatření ochranných atd.

Freese je pro sociálně-politické názory své činným i literárně. Vydal 1896 spisek „Fabrikantensorgen" o příznivém výsledku 8hodinné doby pracovní v svém závodě a letos „Fabrikantenglück! Ein Weg, der dazu führen kann" o podílu na zisku. Dělník má míti podíl na zisku tak, jako jej má akcionář, který vedení podniku se neúčastní a jen dividendy shrabuje, nebo ředitel, který tantiémy béře aniž se účastní i ztráty. Podílem na zisku stává se z námezdního dělníka spolupracovník a účastník, na němž lze žádati i dosáhnouti jiných pracovních výsledků a jiného zájmu než u dělníka, pokládaného jen a jen za sílu pracovní a ne za tvora myslícího a cítícího. Od roku 1888, kdy Freese zavedl ve svém závodě účast dělnictva na zisku, stoupl do r. 1898 průměrný počet jeho zřízenců ze 114 na 255, obrat závodní ze 422.000 na 1,127.000 *M*, tedy o 167% a obchodní zisk jeho o 268%, a to po odrážce podílů úřednických a dělnických. Freese sám podotýká, že nemá tedy proč, býti s výsledky svých sociálních snah nespokojen.

Pod patronancí Collège libre des Sciences Sociales v Paříži bude r. 1900 v Paříži mezinárodní kongres pro sociálněvědecké vyučování, jakožto první výměna názorů a zkušeností o pěstění věd sociálních. Dle programu, jejž sestavila přípravná komise složená z nejváženějších odbor-

níků francouzských, bude se jednati o universitách a j. vyšších i odborných ústavech (stav sociálněvědeckého vyučování v rozličných zemích, zlepšení), o středních školách (nynější stav a zlepšení, jaké místo přiznati dlužno vyučování v počátcích hospodářské vědy na školách středních), o populárním sociálním vyučování (nynější stav, monografie o speciálních organisacích, jak se v jednotlivých zemích vytvořily), o utvoření mezinárodního sboru učitelského (výměna učitelů mezi universitami a školami různých zemí, utvoření zvláštního fondu k tomu účelu).

Kongres má trvati pět dní, z nichž čtyři budou věnovány referátům a rozpravám o nich, poslední pak otázkám nepředvídaným. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Jubileum školského zákona — Stav školství rakouského před zákonem — Porážka Rakouska výsledkem nedostatečně klerikální školou opatřovaného vzdělání — Snahy Pruska po vzdělávání lidu — Význam Hasnerova školského zákona, jeho přednosti a polovičatosti — Oslava zakona — Výsledky zasedání sněmu zemského pro školství a učitelstvo — Změna disciplinárního řízení — Zákon o školách minoritních.

Větší měrou, než kdy před tím vzpomínáno bylo letos jubilea třicítiletého trvání nynějšího říšského zákona školského, který bývá pokládán za největší výtěžek svobodomyslné éry v Rakousku. Stále rostoucí tlak reakce, domáhající se po léta ve školství rakouských zemí úspěchu za úspěchem, budí přirozeně protitlak, hájící proti reakci dosažené, cenné vymoženosti, k nimž říšský zákon školský ze 14. května 1869 třeba po přednosti počítati. —

Klerikalism se svojí konfessionelní školou udělal před vydáním nového zákona školského úplné fiasco. To je fakt, na který se dnes hodně zapomíná. Porážka rakouských vojsk u Hradce Králové r. 1866 byla přičítána přímo zhoubnému, nicotnému klerikalismu, nesnažícímu se v konfessionelní škole podávati nejnutnější míru vzdělání dětem všem a neusilujícímu rozvíjeti v nich harmonicky všechny schopnosti duševní. Okřídlenými stala se po porážce Rakouska slova, dle nichž pruský učitel porazil rakouského kantora. Nebylo také divu. V době, kdy pruský učitel těšil se již vyššímu, soustavněji podávanému modernímu vzdělání a s ním zároveň větší svobodě osobní, vězel rakouský kantor se svým jediným a hlavním artiklem uměleckým — musikou, stále ještě v tuhých spárech klerikálních. Prusko po dlouhou řadu let před svými všestrannými úspěchy ve všech oborech staralo se pečlivě nejen o hmotné vyzbrojení svých vojsk, ale také hlavně o duševní vyzbrojení své dorůstající generace. Králové pruští vyhledávali a navazovali styky s největšími duchy své doby (Voltairem a mn. j.), neopomínali povolati k sobě i největšího po Komenském a Rousseauovi reformatora vychovatelského Pestalozziho ze Švýcarska za tím účelem, aby pruské učitele svými pokrokovými zásadami paedagogickými proniknul a ve způsoby své výchovy a učby je zasvětil. Fysická vítězství, jichž Prusko současně s kulturními úspěchy svými dobývalo, byla dlouho před tím připravována lepším a soustavnějším vzděláváním ve školách. Tento fakt musil v Rakousku jasně vstoupiti na mysl po osudné porážce. Drasticky vystoupilo po r. 1866

do popředí nepřátelství klerikalismu ke vzdělání, neschopnost jeho pro rozvoj kultury a poznání toto vzbudilo v rozhodujících kruzích hluboké rozhořčení. Tehdy byl klerikalism v nenávisti. Všude jevilo se úsilí po vymanění z jeho račích klepet. A v tomto svěžejším, volnějším ovzduší, které po r. 1866 v Rakousku zavanulo zrodil se nový říšský zákon školský. Dr. L. von Hasner dal mu tělo, krev i šat. Zákon Hasnerův byl v pravdě lidovým, určeným pro široké legie, na něž ve státě privilegovaných tak málo se pamatuje. Jím měl se uskutečňovati Komenského starý ideál, aby všechna mládež národa, bohatá i chudá, obojího pohlaví byla vychovávána a vyučována všemu, co potřebné v řádné zřízených školách. Nový zákon byl mocným krokem ku předu na dráze pokroku, vedoucí školství a učitelstvo ku pravé svobodě a neodvislosti. Také českému lidu, ač se proti němu zprvu mocně vzpíral, prospěl značně, ano daleko více, než všechny pozdější t. zv. vymoženosti národní — mladočeská jazyková nařízení ovšem nevyjímajíc — dohromady. Škoda, že český lid nedovedl tak úspěšně využitkovati vymoženosti nového zákona školského ve svůj prospěch jako lid německý. Poměrný rozvoj českého školství obecného nešel ku předu tak silným tempem jako rozvoj školství německého. Dnes jsme nejenom ve školství středním, průmyslovém, obchodním a j., jak v této revuei názorně ukázal prof. Koloušek, ale také v rozvoji školství obecného za Němci značně pozadu. Poměrný počet českých škol obecných a měšťanských neodpovídá poměrnému počtu škol německých. Školskou politiku naše rozhodující strany politické dosud úspěšně pěstovati nedovedly.

Hasnerův školský zákon z r. 1869 měl vedle svých cenných předností také své vady. Orgán mladých vídeňských učitelů „Freie Lehrerstimme“ vytýká mu polovičatost principů, která zavinila nešťastný jeho osud. Klerikálové dovedli výborně využiti ustanovení zákona, kterým se jim svěřilo mravně náboženské vychování v nové škole. Ustanovení toto stalo se zadní brankou, kterou klerikální duch do školství opět vniknul a zde pevně se zakořenil. Z této posice pak bylo mu snadno podnikati úspěšné útoky na novou školu. Školní novella z r. 1883, omezující poskytováním úlev v docházce povinnou návštěvu školní a ztěžující ve mnohém společenské postavení učitelstva byla prvním, stěžejním úspěchem klerikalismu. Jiné drobnější úspěchy následovaly a do dnes stále následují, povzbuzujíce reakci k novým útokům na seslabenou posici školy obecné.

Dnes poznává se v uvědomělejších kruzích občanských, že mezi učitelem světským, který na základě vědeckého poznání učí a mezi knězem katolickým, který na nemožných dogmatech vyučování náboženské staví, nemůže býti shody, jednoty. Heslo: úplné oddělení školy od církve stává se populárním heslem bojovným, které zvláště strana sociálnědemokratická úsilovně proklamuje. Již při projednávání zákona školského ve sněmovně pronikavější duchové (Rokytanský) poukazovali, že víra a vědění jsou dvě theoreticky těžko slučitelné věci a že pro tuto neslučitelnost by mělo býti vyučování od církve neodvislé. Lid mohl býti snadno přiveden k pochopení, že úplným oddělením školy od církve, této v ničem se neubližuje, že mravně-náboženskému poslání jejímu meze

se nekladou, ano že se církvi úplně ponechává, aby náboženství odděleně od školy ovšem vyučovala. Tím, že stát v učebný plán školy, kterou převzal, pojal náboženství a vyučování tomuto předmětu a dozor nad ním církvi zcela odevzdal, poskytl kleru možnost zneužiti pohostinství v nové škole k boji proti ní. Jak klerus této posice ve škole dovede využitkovávati ke svým účelům, toho doklady se stále vyskytují. —

Také v jiných ustanoveních školského zákona jsou patrny mnohé nedostatky. Školství stalo se sice státním, ale s jakýmsi nádechem autonomie zemské, okresní a obecní. Stát převzal vrchní dohled a správu veškerého vyučování — povinnost však opatřovati potřebný náklad uložil na bedra obcí, okresů a zemí. Klerikální agitace dovede poukazováním na zvyšovaný náklad ve školství buditi v lidu odpor proti nové škole a zaujímati mysl jeho pro starou, lacinější ovšem školu konkordátní. —

Ne lepší je to se zásadou nucené návštěvy školní. Zákon ustanovil tresty na přestupky pro zanedbávání školy, zapomněl však principu bezplatného poskytování učebných pomůcek a prostředků, na ošacování a stravování dětí nejchudších. Teprvé tehdy, když opatří se dětem úplná možnost školu navštěvovati, jsou oprávněny prostředky donucovací. Tato polovičatost zavinila namnoze nejen špatnou docházku do školy, ale vzbuzovala a budí v nejchudších vrstvách silné rozhořčení proti škole. Tresty pro zanedbávání povinné návštěvy školní bývají za nespravedlivé považovány, což lásku ke škole zajisté nebudí.

Zákon školní nepostavil také sociální postavení učitelstva na pevnější základy. Stanovil sice, že učitel má míti všude takové služné, aby prost jsa všeho vedlejšího zaměstnání mohl se úkolu svému ve škole bezstarostně věnovati a rodinu svoji řádně vyživovati — ale nevytknul pevně stanovené minimální služné učitelské, pod nějž by sněm žádné země při vyměřování služného klesnouti nesměl. Tak stal se školní zákon příčinou toho, že učitelstvo po celou třicítiletou dobu jeho trvání bylo a dosud je více méně nedostatečně placeno. V posledním zasedání rady říšské podal svaz sociálně-demokratických poslanců pilný návrh, aby ve stávající zákon říšský vsunuto bylo ustanovení, dle něhož by učitelské služné žádné země v radě říšské zastoupené nesmělo klesnouti pod niveau služného nejnižších čtyř tříd úřednických. Pilnost návrhu ovšem neuznána.

Některá ustanovení zákona zůstala po celých třicet let na papíře. Tak na př. § 42., stanovící, aby za účelem vyššího vzdělání učitelstva zřízeny byly na vysokých školách paedagogické semináře, nedošel ještě dnes svého uskutečnění, ač učitelstvo hlasitě po tom již celá léta volá. Marně viděl Lindner v létech sedmdesátých v tomto ustanovení mocný základ k nové budoucnosti nastávající stavu školství obecného. Marnou dal si práci s podrobným vypracováním plánu takových paedagogických seminářů ve spisku „Die paedagogische Hochschule“. Práce jeho zůstala v rozhodujích kruzích nepovšimnutou.

Centrum letošní oslavy říšského zákona školského bylo na půdě, kde reakce s pokrokem nejprudčeji se sráží — ve Vídni. Oslavy účastnilo se vídeňské učitelstvo, německá strana liberální a sociální demokracie. Ve shromáždění učitelstva vídeňského poukazovali řečníci na význam zákona pro rozvoj školství, na jeho lidovost, dávající nejširším massám

duševní ozbrojení a prohlašovali, že bojovati budou na dále proti tomu, aby zpátečnický proud, který mysl valné části obyvatelstva vídeňského otrávil, práh školy nepřekročil. Ředitelka Schwarzová poukazovala tu na vysoký význam školského zákona pro vzdělání dívek, pí. Hainischová jménem rakouského spolku paní volala matky v zápas pro vzdělání. — Svobodomyslné měšťanstvo vídeňské za účastenství mnohých profesorů a poslanců oslavovalo zákon školský jako dílo své strany i s jeho polovičatostí.

V 15 shromážděních oslavovali a kritisovali ve Vídni sociálnědemokratičtí dělníci třicítileté trvání školského zákona. Ve všech vyznívalo to protestem proti klerikálnímu regimu vídeňskému, za něhož sice tisíce školních dětí nechává se hladověti, šetří se na povoleném dříve nákladu na pomůcky učebné, ale za to hromadnou stavbou nadbytečných kostelů sypou se štědře milliony do klína klerikálů. V říšském zákonu školském vidí dělnictvo první, ve mnohém však nedostatečný pokus rakouskou školu obecnou od utiskujícího kleru osvoboditi, všeobecnost vyučování zavésti, dobu vzdělávací zvýšiti a zavedením realií širší vzdělání podávati. Zákon dle úsudku dělnického byl všemi nedostatky liberální éry obtížen, během trvání svého od špatných, lidu nepřejících vlád zneužíván, od reakce i od svých vlastních tvůrců kus po kuse trhán, zrazován a prodáván. Vliv kněžstva v zákon stává se stále znatelnějším. V resolucích vyslovovalo se dělnictvo u vědomí, že dnešní zákon ještě potřebám lidu nestačí pro další rozvoj školství ve městech i po venkově, pro vyživování a šacení nemajetných dítek školních, řádné platy učitelstva, osvobození jeho od pout kleru a byrokracie, úplné oddělení školy od církve a svěření vyučování náboženského jako privátní záležitost příslušným církvím. Strana se vší energií bude na dále pro pokrok ve školství pracovati. — Ve schůzi křesťanských sociálů vídeňských nazýval dr. Lueger „velkou historickou lží“ tvrzení, že školství před říšským zákonem školským bylo od kleru špatně opatřováno. — Všechny německé listy přinesly o školském zákonu články: klerikální odsuzující, liberální zbožňující, socialnědemokratické a učitelské objektivně posuzující.

V Čechách pouze se strany německé bylo na schůzích vzpomínáno jubilea zákona školského a to hlavně od mladých německých učitelů a sociálních demokratů. Ve stranách českých zachována k jubileu školského zákona chladná zdrženlivost. Ani česká sociální demokracie ve svých schůzích, pokud se dalo sledovati, o zákoně nejednala. Některé učitelské listy české přinesly objektivně psané články. Bylo by záslužno, kdyby také české učitelstvo pořádalo schůze lidové, v nichž by širším vrstvám vyložilo jasně stav školství před rokem 1869, význam zákona školského pro rozvoj vzdělání, jeho přednosti a vady, které nutno odstraniti, má-li školství české jíti dále cestou všeobecného pokroku.

Sněm český po více než dvouměsíčním zasedání byl dne 19. května uzavřen. Maršálek pochválil poslance, poslanci zase vzájemně maršálka a všichni v růžové náladě a u vědomí, že pro blaho vlasti a národa mnoho dobrého vykonali — se rozešli. Učitelstvo však také letos nemohlo pochváliti ani maršálka, ani poslance. Po hubených žních sněmovních dostalo se mu ještě hubenějších paběrků. I ty klasy, které špatní hospodáři uči-

telstvu na poli sněmovním milostivě zanechali jsou hluché, bez zrna. Z jednání řečí poslaneckých hodně nápadně vyznívala neznalost poměrů školských a učitelských. A přece učitelstvo na četných schůzích manifestačních informacemi o svých poměrech právních poslance přímo zasypávalo. Konservativní a zpátečničtí živlové, kterým mladočeši spojenství své přímo vnutili, dovedli tohoto spojenství výtečně pro své snahy využiti. O resoluci ve prospěch katechetů celým sněmem vřele doporučené, kterou se přiznává kleru ve školství místo privilegované, bylo na těchto místech již referováno. Jinou resolucí sněmovní výslovně žádáno, aby rušením tříd školních a zavedením polodenního vyučování docilováno bylo úspor v nákladu na školství. — Sněm zemský neprovedl ani pořádně změnu disciplinárního řádu dle návrhů učitelských. Změnil pouze § 26. o povolování zvýšení služebních a § 39. o stupnici disciplinárních trestů. I přijaté změny těchto ustanovení připouštějí možnost zadržovat učiteli zvyšování služného, když inspektor jenom uzná, že nepůsobí dle povinnosti. Ponechati velké většině učitelstva 500 zl. ročního služného a dáti zákonem možnost trestati jej peněžitou pokutou až do 100 zl. je prostě nehumanní. Závratná výše pokut musí v rodině postiženého učitele způsobiti skutečnou pohromu. — Přijatý zákon o platech industriálních učitelek nechá valnou většinu těchto ve školství nejbídněji postavených osob po venkově roztroušených na holičkách. Až na zcela nepatrný jich zlomek ve větších městech budou všechny ostatní učitelky industriální konati těžkou službu svou za remuneraci, za kterou by nepracovala žádná tovární dělnice.

Po dlouhá léta projednávaný zákon o školách minoritních došel letos konečného přijetí ale ve formě, která bude málo vyhovovati. Ustanovuje, aby školy menšinové zakládány byly pro 40 dětí jedné národnosti, jichž rodiče v obvodu školní obce aspoň po 3 léta bydlí a o školu žádají. Zvýšený náklad, jejž obci vzejde zřízením a vydržováním školy uhradí země. Tento přijatý návrh posl. Čelakovského je zcela nedostatečný k tomu, aby zachránil české menšiny v německých krajích. Kdesi bylo mu vytknuto, že je s nepatrnými změnami opsán z punktací.

Přeobtížným, zdlouhavým kommissionováním konaným za účelem vyšetření toho, kteří žádající interessenti nejméně tři léta v obvodu bydlí bude zřizování menšinových škol velmi znesnadňováno. Také nákladové maximum zemské pomoci je až směšně minimální. Školy menšinové dle přijatého zákona zřizovat se budou s nemenšími obtížemi než dosud hlavně v obcích německých a tyto obce budou příspěvkem zemským chráněny před výdaji. V krajinách s českou většinou je o německé školství s dostatek postaráno. O ceně přijatého zákona svědčí faktum, že posl. Zátka a Šamánek, kteří z vlastní dlouholeté zkušenosti znají nejlépe poměry ve městech smíšených s německou správou uvedli proti zákonu řadu závažných důvodů. Posl. Zátka dokonce návrh rozhodnými slovy odmítnul a nazval jej porušením českého programu. — Ve sněmu projednány byly některé změny, týkající se školství pokračovacího a změny zákona o dozoru ke školám. Věci tyto jsou však příliš nepatrné formální důležitosti, než aby o nich se dalo jako o významnější důležitosti mluviti.

Hanbu, kterou má sněm bohatého království Českého za to, že ze všech sousedních zemí učitelstvo své nejbídněji platí, ani v letošním dlouhém zasedání nijak nesetřel. Nebylo ani ve školské kommissi přikročeno k věcnému řešení otázky úpravy platů učitelských. Zvláštním subkomitétem přijatá resoluce v této věci vybízí zemský výbor, aby dle možnosti ku příštímu zasedání sněmovnímu připravil návrhy na zavedení jednotného služného dle osobních tříd; aby podal výpočty finančních effektů pro případ, že by základní služné učitelů bylo 500 zl. na obecné, 700 zl. na měšťanské, anebo 600 zl. na obecné a 800 zl. na měšťanské s 10% kvinkvenálkami anebo konečně, co by stála úprava platů dle posledních platebních tříd úřednických jak o ni učitelstvo samo žádá.

Taková jest bilance posledního zasedání sněmu zemského pro školství a učitelstvo. Hůře již dopadnouti nemohla. V poselstvu, které se zasedání súčastnilo je znatelný nedostatek dobré vůle a pochopení té pravdy, že dobře upravená škola se slušně opatřeným učitelstvem v ohledu mravním i hmotném štěstí a blahu lidu sloužiti může nejlépe. *—e—*

Zprávy vojenské.

Stav armády rakouské (dělostřelectví — stav zákopnictví — vozatajství — obrana zemská — pluk železnič í a telegrafní — zdravotnictví — domobrana — potravnictví) — Nová výzbroj pěchoty norské — Upadek Španělska — Amerika státem vojenským — Kontingent nováčků — Vojenské pomníky.

Pokračujeme (viz číslo březnové) ve vypsání vojenství rakouského. Polní dělostřelba dělí se na 14 pluků sborové dělostřelby (každý pluk má majitele a číslo 1—14), na 42 pluky divisní dělostřelby, na jednu horskou baterii. Sborová dělostřelba přidělena jest sborovému velitelství, jezdecké baterie divisní, které se při 8 plucích sborové dělostřelby nalézají, přiděleny jsou jízdeckým válečným divisím, kdežto polní divisní dělostřelba přidělena pěším válečným divisím.

Sborový a divisní pluk dělostřelecký dělí se na plukovní štáb, na 4 batterie, na nábojový park kádr a na nahražovací skladní kádr. Jezdecká batterie divisní dělí se na štáb divisní a 2 jezdecké batterie, pohorská batterie jest pouze při 1, 2, 6—14 pluku sborové dělostřelby.

Pěší dělostřelecká batterie má v míru 4 děla (ráž 9 *cm*), 2 baterijní nábojové vozy a 105 mužů, ve válce pak 8 děl a 8 nábojových vozů a 200 mužů.

Jezdecká batterie má v míru 6 děl (ráž 9 *cm*), 2 nábojové vozy a 137 mužů, ve válce 6 děl, 6 nábojových vozů a 192 mužů.

Děla a nábojové vozy jsou šestispřežny.

Horská batterie[1]) skládá se ze 4 děl (ráž 7 *cm*), v míru 62 a ve válce 113 mužů, při horské divisi ze 4 děl, v míru 94 a ve válce 105 mužů; děla a náboj nesou soumaři.

Úzkokolejná batterie, existující pouze ve válce, skládá se ze 4 děl (9 *cm*) 4 nábojových vozů a 106 mužů; děla a nábojové vozy taženy jsou 4 koni.

Nábojů má dělo 128, při jízdecké batterii 118, při horské 112.

V každém armádním sboru (vyjímaje 15.) tvoří sborový pluk dělostřelecký a 3 pluky divisní dělostřelby, dělostřeleckou brigádu označenou číslem armádního sboru.

Nábojový park kádr tvoří při plucích sborové dělostřelby sborový nábojový park, jedno provázecí velitelství pro záložní nábojové kolony armádního nábojového parku; každý nábojový park skládá se z 1 oddělení nábojů pro pěchotu, ze 2 oddělení nábojů pro dělostřelbu.

---

[1]) Horská batterijní divise dělí se na divisní štáb, na 3 horské batterie s čísly 1, 3, 5 ve válce též 2, 4 a 6, na náhradní skladní kádr ve válce na náhradní skladiště setniny a na 4 úzkokolejné polní batterie.

Ozbrojeno jest mužstvo buď jízdeckou šavlí a revolverem, nebo zákopnickou šavlí, mužstvo u souvozí sborového a divisního nábojového parku vyzbrojeno jest puškami soustavy Werndla.

Souvozí skládá se z bitevního, totiž ze záložních jezdeckých koní, 1 markytánského, 12 špížních a 4 vozů s náčiním, ze zavazadelního souvozí, totiž ze 2 záložních a 4 zavazadelních vozů.

Pevnostní dělostřelba určena jest pouze k obraně pevných míst a tvrzí, jest vyzbrojena děly ráže 9 *cm*, 12 *cm*, 15 *cm* a 30 *cm*; nosnost těchto děl jest na 15—20 kilometrů.

Střely jsou buď nabity prachem nebo ekrasitem; při pevnostní dělostřelbě jsou zvláštní oddělení osvětlovací (osvětlují elektrickými reflektory na velikou vzdálenost okolí), telegrafické, telefonické a vzduchoplavecké.

Pevnostní dělostřelba dělí se na 6 pluků, skládajících se ze 2 neb 3 praporů po čtyřech setninách, na 3 samostatné prapory, dělící se na 4 setniny.

Mužstvo ozbrojeno jest puškou soustavy Werndla.

Sbor zákopnický má za účel stavěti válečné, polostálé a mosty z nouze, provedení přeplavby, zřízení a zničení silnic a drah železných, technické zřízení válečného pole (vysekávati lesy, bourati domy, zarovnávati úvozy atd.) sesílení válečného pole (dělati záseky, vlčí jámy, španělské jezdce, příkopy atd.), sesílení stanovišt vojenských (hradby, náspy), spoluúčinkování při útoku a při obraně pevnosti, zřízení podkopů a průkopů.

Sbor zákopnický dělí se na 15 zákopnických praporů, u každého sborového velitelství jeden, z 5 setnin, z jedné zbrojní zálohy (Zeugs-Reserve) a z jednoho kádru náhradní setniny.

Zbrojní záloha dělí se na 4 oddíly válečných mostů s potřebným provázecím mužstvem, na oddíl se zákopnickým nářadím a na jednu zbrojní zálohu.

Oddíl válečných mostů dělí se na 3 normální oddíly válečných mostů, každý oddíl skládá se ze 14 vozů, na jeden oddíl lehkých válečných mostů naložený na 20 vozech;[2]) tento oddíl může na 2 souvozí mostní pro divise podděIen býti.

Mužstvo vyzbrojeno jest puškou extra Corps, (setnina 6, 7 8, které se pouze ve válce postaví puškou Werndlovkou), zákopnickou šavlí.

Střeliva jest pro pušku, karabinu a revolver 30 patron.

Vozatajský sbor má v míru službu dopravní v posádce obstarávati.

Ve válce: odvézti polní potřeby pro vyšší štáby a velitelství, pro divisní zdravotnické oddělení, pro válečné mosty, pro zákopnické zálohy s nářadím, etapní zásoby potravin, dále výzbroj pro vozatajský park a skladiště pro choré koně.

V míru dělí se vozatajský sbor na 3 pluky, s plukovním štábem 5 divisí; každá divise skládá se z několika škadron, celkem jich jest 85.

Ve válce se pluky rozpustí a každá divise plní službu u armádního sboru, kterému jest přidělena; ozbrojeno jest mužstvvo zákopnickou šavlí a puškou Werndlovou, poddůstojníci šavlí a revolverem.

---

[2]) Normální a lehký válečný oddíl mostový liší se od sebe pouze počtem vozů.

V Bosně jsou 4 bosensko-hercegovské pluky, skládající se pouze z Bosňáků, důstojníci však jsou od společné armády. Výzbroj a složení jak u c. a k. pěchoty.

Zemská obrana skládá se ze 26 pluků zemské obrany a tří pluků zemských střelců; výzbroj právě jako u pěchoty, setnina jest silna 57 mužů.

Jezdecké pluky zemské obrany dělí se na 6 hulánských pluků po 2 divisích po 3 škadronách; výzbroj jako u c. a k. jízdy. Jezdecké pluky mají číslované knoflíky.

Uherská zemská obrana skládá se z 28 pěších pluků (honvéd) a 10 honvédských husarských pluků, vyzbrojení právě tak jako u c. a k. armády.

Železniční a telegrafní pluk má za povinnost ve válce nejen železnice a telegraf stavěti, obsluhovati, ale i ničiti.

Železniční a telegrafní pluk dělí se v míru na jeden pluk, skládající se z plukovního štábu, tři prapory po 4 setninách, na jeden praporní náhradní kádr, na telegrafní náhradní kádr a na telegrafickou školu.

Ve válce přestane dělení na prapory a skládá se pluk ze 12 železničních setnin, na polní telegrafní ředitelství, na oddělení polních telegrafů, a sice na jezdecké, na sborové, na armádní, na samostatné polní telegrafní oddíly, na horské oddělení telegrafní, na oddíly polního telegrafu při armádním vrchním velitelství a v pevnostech, na náhradní prapor s náhradní setninou.

Ozbrojení jako u zákopnického sboru.

Zdravotní sbor má za účel ošetřovati nemocné a raněné; v míru nalezá se zdravotní sbor v posádkových nemocnicích.

Ve válce jest zdravotní sbor při polních a pevnostních zdravotních oddílech.

Výzbroj skládá se z pásku na ruce (bílý s červeným křížem), malá a veliká polní láhev, torba se zavazadly.

Domobrana dělí se na domobranu zemí v říšské radě zastoupených, c. k. domobranu (obě výzvy), tyto dělí se opět na výtažné prapory a na okresní prapory po 3—6 setninách a na jízdné domobranecké oddíly.

Právě tak dělí se i domobrana uherská.

Domobrana jest vyzbrojena puškou Werndlovou a má ve válce službu v posádkách obstarávati.

Podělení potravin v rakouském vojště jest následující: každý muž nese sebou 4 porce, pěchotní zásobní oddíl má zásobu na 7 dní. Polní zásobárny na 21 dní, zásobní kolona a polní zásobárna na 14 dní.

Polní pekárny mají zásoby moučné pro 60.000 mužů na 6 dní, porážkového dobytka pro 60.000 mužů na 6 dní.

Zdravotní nařízení jsou následující: obvazkový balíček má každý vojín u sebe, nosiči nesou raněné na pomoziště, nosiči obvazků jsou pomocníci lékařů, při polní divisi jsou 2 pomoziště a jedno obvaziště, 1 ambulance, 1 záloha potřeb zdravotních; pak zdravotní oddíly druhé čáry, polní zdravotní oddíl německého rytířského řádu, polní nemocnice pro 600 nemocných, polní dům pro choré zařízen pro 500 nemocných,

mobilní záložní nemocnice pro 600 nemocných, odpočinkové stanice pro nemocné, železniční nemocenské vlaky, lodní ambulance pro nemocné.

Nová výzbroj norvéžské pěchoty lišiti se bude tak nápadně od výzbroje pěchoty druhých armád, že nemůžeme opominouti o této se zmíniti.

Nejdůležitější změna jest, že úplně se odstraní plášť. Plášť jest v létě na torbě příliš těžký, v zimě příliš nepatrným chránidlem proti citelné zimě. Vojíni, kteří pláště užívají jako pokrývky v noci v poli, přisvědčí, že pod plášť ze všech stran vítr fouká, také přisvědčí každý, že plášť v dešti nosený delší dobu pro svou vlhkost skoro není k potřebě. Při větru a pochodu překáží plášť volnému rozkroku; proto rozhodla se vojenská komise, která na starosti měla o novou výzbroj pečovati, plášť odstraniti a místo něho zavésti spací skladací tlumok pro přikrytí se v noci a pro odškodnění za plášť islandskou vlněnou kazajku, která až do stehen sahá a jest pouze 1 kilogram těžká. Takovou vlněnou kazajku nosí skoro všichni tamní obyvatelé, jmenovitě ale lidé v přírodě pracující; vojíni oblékají vlněnou kazajku pod kabátcem, který z té příčiny je volně ušit.

Spací tlumok jest $1^1/_2$ kilogr. těžký a může v okamžiku složen a rozložen býti; když tlumok na zemi jest rozprostřen, potřebuje vojín jen do něho vlézti a dosahuje až po uši.

Místo tornisty zavádí se tlumoky, jaké turisti všeobecně nosí; jest to pytel 45 *cm* dlouhý a 44 *cm* široký a váží i s řemeny 1320 *gr*. Veliká výhoda u tohoto tlumoku jest, že jest velice prostranný a když vojsko náhle musí odtáhnouti nebo na poplach-li troubeno, voják vše tam nahází, přehodí na rameno a balení a pakování jak u našeho tlumoku (tornistry) zapotřebí, úplně si uspoří.

Komise, která svolána byla, vyhledávala části výzbroje a oděvu, na obyvatelích samých a na milovnících sportů zvláště. Každému by bylo směšno, kdyby běžec na lýžích zabalen byl v dlouhý plášť, každý by se smál, kdyby na bruslích jezdící oblékl se v kožich; správa rozhodla se pro oděv lehký, teplý a národní.

Dne 10. prosince 1898 o půl deváté hodině večer spečetěn byl v Paříži osud Španělska.

V roce 1492 odkryl odhodlaný Španěl Krištof Kolumbus Ameriku, otevřel tak nejen drahé své vlasti ale celé Evropě, nové zřídlo bohatství, nové zřídlo blahobytu. Pět set let uplynulo od toho okamžiku, kdy šťastný tento plavec postavil nohu svou na novou zemi, kdy pevnou pravicí zatknul vlajku španělskou do nového dílu světa — pět set let uplynulo a poražení krajané Kolumbovi odvážejí sobě z Havanny kosti největšího svého muže do ubohé domoviny. Španělsko po krátké (válka započala v květnu) ale krvavé válce podlehlo; porážku tuto však může Španělsko přičísti jen své vlastní nedbalosti. Jak veliká tato byla, viděti na př. z vypravování amerického velitele dělostřelectva na Marco Castle:

„Když jsme v noci zahájili palbu na opevnění, zvané Morro, svítili jsme si na celé pobřeží elektrickými reflektory z našich lodí. Španělové pálili na nás pouze v delších přestávkách, až konečně úplně umlkli. Loď, která reflektory ozařovala celé pobřeží, neobdržela žádné rány, za to ale

trefena byla panceřová loď „Jova", která za bitevní čarou v noční temnotě úplně kryta byla. Granát španělský vletěl přímo do důstojnických příbytků a způsobil tam velikou škodu, aniž by koho z posádky byl zasáhl. Po dobytí opevnění seznali jsme opravdu s hrůzou, jak bídně bylo ozbrojeno, mezi jiným nalezli jsme tam děla, nesoucí letopočet 1668 a 1718. Opravdu nesmí se tedy nikdo diviti, že evropská armáda podlehnouti musila americkým dobrovolníkům, výtečně vyzbrojeným. Kdyby američtí dělostřelci byli věděli, jaké úcty hodné švihovky na ně pálí, zajisté nebyli by s útokem svým tak dlouho otáleli.

Španělsko, které ještě před rokem 400.000 čtverečních kilometrů zámořských osad nazývalo svým majetkem, honositi se může po pařížském míru pouze 4000, jež však odprodalo Německu Mariany a Karolínské souostroví.

Válka španělsko-americká stála Španěly: 21 válečných korábů, dvě zajaté armády,

Kubu	41·865 angl. čtverečních mil a	1,600.000	obyvatel
Portorico . . .	3·500 „ „ „	800 000	„
Filipiny . . .	114·326 „ „ „	8,000.000	„
souostroví Sulu	950 „ „ „	79.000	„

Za to Amerika, která až do pro nás památného roku 1898, pouze v obchodním ohledu s Evropou závodila, odhodlala se vojsko domovské rozpustiti a stálou armádu pouze 100.000 mužů silnou zříditi. Každý by byl bláhový věřiti, že při těch 100.000 mužích zůstane, zajisté za nějaký čas armáda ta se zdvojnásobí; Amerika stane se nebezpečnou Evropě nejen svou obchodní konkurencí ale i svou výbojností. Amerika stala se státem kolonialním, stala se majitelem osad zámořských v jiném díle světa.

Kontingent nováčků. Rakousko-Uhersko, čítajíc 45·4 mill. obyvatel, staví 129.300 rekrutů, Rusko, čítajíc 115·8 mill. duší, má pouze 292.400 nováčků, Německo při obyvatelstvu 54·3 mill. staví 224.838, Francie majíc 38·5 mill. obyvatel má 264.000 nováčků.

V poslední době odhaleny byly dva ryze vojenské pomníky, a sice arcivévody Albrechta dne 22. května ve Vídni a pomník na bojišti kolínském dne 27. května, oslavující porážku zpupného krále pruského Bedřicha. V bitvě této dobyly vítězství české pluky, bylyť to ony, kteréž bitvu rozhodly. *P. Š.*

FEUILLETON.

Podle referátu „Národních Listů“ ze dne 4. června byla letošní valná hromada „Svatoboru“ zakončena následující scenou:

„Pan J. L. Turnovský vzpomenul útoků, jichž terčem v poslední době stal se jednatel „Svatoboru“ pan Václav Vlček, se vším důrazem odmítl způsob, jakým mluví se jistou třídou lidí o zasloužilých vlastencích a navrhoval, aby jednateli za výbornou jeho obranu vysloveny byly díky povstáním.

Předseda baron Rieger praví, že nemůže úplně schválit důvody pronesené řeči. „Svatobor“, který soustřeďuje celý spisovatelský svět náš, nemůže se pouštět do podobných sporů a pan jednatel Vlček zajisté si toho ani nepřeje. Míním, že správnější bude, když panu Vlčkovi vzdáme povstáním uznání za jeho činnost. v úřadě jednatele spolku. (Hlučný souhlas. Přítomní povstávají.)

Jednatel pan Vlček prohlašuje, že o projevu tomto neměl ani tušení a jistě by se ho byl vyvaroval.

Pan předseda podotkl ještě, že v literárních sporech často se přestřelí přes spravedlivé meze. Míní pak, že ono posměšné vyslovení se o vlastenectví, jehož týkala se řeč pana Turnovského, vztahuje se spíše na vlastenectví takové, které nehledí skutkův a činů, nýbrž jedině slov.

Tímto projevem valná schůze skončila.“

Kdyby mi šlo jen o zevnější úspěch polemiky, mohl bych být epilogem té valné hromady spokojen. Mohl bych dru. Riegrovi napsat otevřený děkovací list, mohl bych potvrdit, že jsem skutečně mířil jen na ono hubařské bezplodné činůprázdné vlastenectví, a kapitola „V. Vlček“ by byla uzavřena. Však dohra ta jest tak symptomatickou, jak řečmi tak řečníky a konečně i statisty, že si nemohu odepříti několika gloss. Už se mi docela nejedná o Vácslava Vlčka, vždyť skalp tohoto tichošlápka byl už dříve v ruce mojí a nikdo by mi ho byl nevyrval, dnes však mohu osvětlit ne už typ, ale celé to genus vlastenců a valná hromada „Svatoboru“ bude výmluvnou illustrací k tomu.

*

Každá polemika jest negativním obrazem svého autora. Vášeň boje jest jako víno: rozvažuje jazyk a vleče vlastní duši ven. Nejnebezpečnější druh literárních konfessí; vždy poví a ukáže to, co by opatrný její původce nevyřkl v normálním stavu nikdy. Zde žije a soudí svatá Nemesis, jež klade dvojsečný meč do ruky šermujícího; a stává se, že často ten, jenž vyšel jako poprávce, končí na bojišti sebevraždou — proti své nejlepší vůli . . .

Na můj článek „Také jubileum" vydal V. Vlček novou brožuru: „J. S. Machar & Cie", knížečku stojící bez pendantu v celé naší literatuře. Než vyšla, připravoval ústně veřejnost na hroznou popravu; když vyšla, rozeslal po všech žurnálech vlastenecky zamlouvající se noticky. Par nobile fratrum, Národní Politika a Katolické Listy mu je skutečně otiskly — Národní Listy, které kromě Stambulova, Milana a dra Dyka dovedly chrániti všecko, nedopřály noticce Vlčkově místa. Vyznamné mlčení.

Poprava dála se takto: na prof. Masaryka se vyneslo: že před 25 léty chtěl psáti do „Osvěty"; že si přikřtil vedle jména svého skeptického patrona libé slovo „Vlastimil" a že v dopise, adressovaném tenkrát diskretnímu redaktoru „Osvěty", vynechal čárku nad nějakým e. Dra Herbena zabila hostina v Písku, kde ten labužník seděl pod jedním stropem s citlivým mistrem Heydukem, jenž pěl kdysi, že „Časisty" nezrodila ani matka česká, však netvorná, zlo sálající saň. K mému ortelování přispělo mnoho a mnoho přitěžujících okolností: černý nevděk k V. Vlčkovi samému, když mi byl „Svatobor" udělil podpory; černý nevděk k Zákrejsovi a Krásnohorské, kteří uznali, že mé knihy nejsou špatné; černý nevděk k Akademii, která mi dala ceny a já jí vrátil členství; černý nevděk k Mladočechům, z nichž někteří i po pětce přispěli před lety k daru pro mne a já jim napsal „Boží bojovníky"; dále poukázal V. Vlček významně, že jsem tupil svobodomyslné redaktory Národních Listů (o té nevděčnosti „Národních" vůči šlechetnému obránci!) a vedle těchto specielně lidských neřestí mých probral a citoval i verše, z nichž vidno bylo, že mám faible pro Nerona, Ravacholy, Babinské a Janečky. A ku konci zapálil se strašným humorem bengál a citoval ubohému, prodanému a zrazenému národu verše, kde vyznávám, že nic nám neschází než:

„půl milionu dobrých šibeniček
u našich vísek měst,
půl milionu dobrých pevných kliček
a do nich
půl milionu vlasteneckých hrdel,
těch řvoucích vlasteneckých hrdel!

Podtrhl jsem zúmyslně verš „těch řvoucích vlasteneckých hrdel", neboť zrovna ten verš přehlédl obránce vlasteneckých mužů a necituje ho, ač cituje potom všecky následující správně dál — verš ten jest však přec jen jaksi důležitým a význačným dnes pro V. Vlčka víc, než pro mne!

Nuž, zde leží praeparovaný duch šedesátiletého literáta, vlastence a redaktora! A vy, mladí adepti, přistupte a studujte ty vzpruhy a zá-

kony, jimiž se řídil po celou dobu svého čtyřicetiletého působení v národě. Jinoši, hlavní a prvou direktivou vaší buďtež peníze. Peníze buďtež osou vašich duší, peníze buďtež vaším charakterem, vaší páteří, vztahem k různým institucím, k společnosti a k národu. Kdo vám dá peníze, je sacrosanctus; nebudete míti víc úsudku svého, své hlavy, své vůle, neboť ty má on, a vy jste dostali peníze; za peníze provedete všecko; za peníze budete shovívavými ke všemu; budete konservovat vředy, rány, shnilé údy v národě našem, v tom národě, kde nic konservovat nelze než hloupost a špatnost, poněvadž toho poctivého a positivního jest až bědně málo.... A poněvadž slovo „peníze“ jest jaksi profanováno, splítejte je, zaměňujte a seskamotujte je pojmem ideálnějším, pěkně znějícím a čistěji se lesknoucím: vlastenectvím. Jsou-li peníze kovem, budiž vlastenectví směnkou na ně, směnkou, která se platí à vista, při uvidění, při každé příležitosti.

Morální sebevražda. Mně nezbylo víc, než konstatovati fakt a stáhnouti skalp s mrtvoly. Učinil jsem tak v „Čase“ z 3. června, ba provedl jsem i skutek křesťanské lásky a stal jsem se zpovědníkem, sňal jsem její hříchy a zaznamenal je, hříchy literární ovšem, lže, klepy, úskoky, perfidie, denunciace atd. Konstatoval jsem konečně i polehčující okolnost, jak mi ji pravděpodobný dokument pověděl, že totiž valná část těch hříchů lpí na špinavých prstech námezdného človíčka Vlčkova — více jsem učiniti nemohl. Bůh odpusť těm, kteří viděli v něm něco jiného a předpovídali jeho duši nesmrtelnost . . .

*

Že takové bezpříkladné harakiri nazval J. L. Turnovský „výbornou obranou zasloužilých vlastenců“, nedivím se. Bloudící vlastenecká nicka se domnívala, že našla svoji jedničku. Ale že se tak mohlo státi ve valné hromadě „Svatoboru“ před tváří valné části naší intelligence, před spisovateli, kteří mají býti národa svědomím, sluchem a zornicemi, a že nikoho z nich nepobouřila taková absurdnost, je zarážející, je hrozné. Seděla tam řada mých přátel, o nichž mohu předpokládati, že znají mě i Vlčka, mé češství i jeho vlastenectví; že mají v paměti všecky ty národní denunciace, jimiž mě „Osvěta“ stihá již hezkou řadu let; že prohlídli celý ten chlebařský humbug — a ti mlčeli. Četli jistě poslední brožurky Vlčkovy, ty plody babího léta literární činnosti jeho, které jsem vyvolal, viděli to úžasné žonglérství buržoastických názorů — a mlčeli. Četli jistě moje „šibeničky“ a v citaci Vlčkově jistě jim ten můj vynechaný verš udeřil do duše — ale mlčeli. Ano, pánové. A ještě něco. Vy jste s hlučným souhlasem vzdávali díky povstáním Vlčkovi, jako jednateli „Svatoboru“ — dali jste mu předem svolení, aby tiskem vyčítal spisovateli jinému, co kdy od „Svatoboru“ dostal a aby s rozhořčením mecenáše mohl jej on, jednatel, viniti veřejně z nevděku? Dobře, pánové. Já při svých bojích nepotřebuji denunciací, pranýřů, lží, falšování, mně stačí fakta a z těch soudím. Své soudy předložím klidně budoucnosti k potvrzení, budoucnosti i sebe shovívavější, a tu víru mám, že nebudou

zrušeny. A té budoucnosti přenechávám i soud nad vámi, statisty a kývači valné hromady „Svatoboru“ z roku 1899.

*

Ten zlatý dr. Rieger! Nečítal jistě všeho, co se psalo, neznal fáze celého toho zápolení, ale jeho instinkt a trpké zkušenosti mu pověděly, jak věci stojí. On vypil pohár „vlastenectví“ až ke dnu, on ví, co to znamená, když naši pochopové chtějí ortelovati někoho ve jménu vlastenectví...

On ovšem se shovívavým úsměvem mudrce dívá se dnes na náš svět, běh časů a vlastenecké huby. Ale také prodal kdysi za sklenku koňaku národ, a proto jen, aby se poctivé staročeské drobečky mohly zaměnit krásnějším jménem — „etappami“. Před svým pádem neprohlíd arci onoho fetiše, jenž sluje „vlastenectvím“ a neprohlíd, což horší, jeho bonze. Viděl v modle boha, sám se jí často poklonil, sám se často považoval za nástroj v ruce její a odsuzoval ve jménu vlastenectví. Ale neznal bonze... Takový ortel ze zrady vlastenectví, jaký provedli bonzové na něm, neexistuje dosud v našich dějinách... Dnes má satisfakci a zkušenost... Jemu je dnes fráze „hájiti vlastenectví“ tak komickou, jako hájiti modré nebe... On zapomněl již — šťastná povaha! — na všecko, co se v tom úsloví skrývá...

A přece se poměry nezměnily. Jsou tu stále bonzové, kteří ve jménu Veličenstva „Vlastenectví“ odpravují myšlenky, lidi, knihy; ve jménu jeho sedí taškáři na povýšených místech a ohlušují jím lid analogicky skoro podle Voltaira: „já v ně nevěřím, ale jest dobře, že můj krejčí věří, že v ně věřím“; ve jménu jeho jsou lidé oslepováni, ohlupováni, vyprazdňují se jim kapsy, skřivuje se jim páteř, bere pojem morálky, cti, ubijí se svědomí. Morbus patrioticus jest nemocí, na níž dodělala u nás pravda a poctivost. Vlast Husa a Žižky stala se Sodomou vlastenectví.

*

Ten zlatý dr. Rieger!... Přijdou-li mu tyto řádky do ruky, nechť čte v nich dík za těch několik konečných svých slov. Ne k vůli boji, ne k vůli mé osobě lahodilo mi jadrné a rozšafné jeho rozpoznání; ale že tam, kde mlčeli moji přátelé a známí literáti, on mluvil a v několika vteřinách tak zachytl hořkost mé dlouholeté práce, toho si vážím. Jeho mladost ozařovaly červánky našeho probuzení, on viděl vlastenectví těch dob, nezištné, nefalšované, bezpeněžné, on tiskl ruce těch mužů, k nimž dnes hledíme jako k svým mythickým obrům a světcům, on jest posledním bohatýrem z té velké legie, která svůj úkol vykonala, poslední svědek časů, které se víc nevrátí — jeho slova mi zněla jakoby přicházela z těch časů a od těch heroů...

Dnes je čas jiný, jiná práce. Na nádherné stavbě peleší mechy, roste metlice a hýří plevel. Kde dávní bohatýři a mistři kladli kvádr na kvádr, stojíme my se srpem a nožem v ruce...

Osud zachovejž dra Riegra ještě dlouhá léta — vždyť jest tu ještě celá řada lidí, kterým budou jeho slova tak významnými a drahými, jak byla právě mně... *J. S. Machar.*

Úvahy a kritiky.

Dr. Josef Pospíšil, **Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského.** Část druhá: Kosmologie se zvláštním zřetelem k moderním přírodovědám. Oddíl I. str. 1—592, oddíl II. str. 593—1192. (Brno 1897.)

Obsažný spis tvoří pokračování díla Pospíšilova r. 1883 vyšlého o logice, noëtice a metafysice v duchu myslitele andělského. Jestliže tam podle starověkého dělení filosofie byla podána logika a metafysika, spis přítomný obsahuje fysiku ve smyslu Aristotelském (ovšem bez psychologie, jíž snad chce pan spisovatel věnovati svazek zvláštní). Spisovatel — a to mu za velikou zásluhu dlužno přiznati — nespokojil se však jen dogmatickým výkladem nauk sv. Tomáše, nýbrž přihlíží k moderním výzkumům přírodovědným a vytýká poměr jich k naukám Thomistickým o přírodě.

Předeslav dějepisný nástin nauky atomistické podává kritiku její se svého stanoviska a připojuje k ní nauku aristotelsko-thomostickou o látce a formě. Podobně vylíčiv vývoj monismu v různých formách jeho kritisuje jej. Obšírnou pozornost věnuje na str. 336—572 darwinismu, dovozuje neslučitelnost hypothése této s učením křesťanským. V dalším podává učení o stvoření a zachování světa, o božské prozřetelnosti, snaže se dovoditi, že jí není na odpor ni zlo fysické ni zlo mravní, jak o účelnosti v přírodě a posléze o zázracích.

Spis úkolu svému dostojí dobře a možno jej doporučiti každému, kdo o scholastice a poměru jejím k moderní kosmologii chce nabýti věcného poučení. Pan spisovatel snaží se psáti i o naukách, s nimiž nesouhlasí, střízlivě a dosti objektivně, neodsuzuje a nekaceřuje. Tak na př. doznává, že nemožno úplně vyvrátiti se stanoviska thomistického hypothése atomistické, ježto by musil zároveň odsouditi přemnohé zcela exaktní resultáty moderní přírodovědy, a dovozuje toliko, že atom sám o sobě nevysvětluje všech jevů přírodních, nýbrž že jest nezbytno mimo atomy a jich mechanické pohyby v přírodním dějstvu připouštěti druhý živel, dynamický, energetický čili formální, jak činí filosofie peripateticko-scholastická. Ovšem, závadou podstatnou pro celou tuto partii jest, že pan spisovatel nezná nejnovějších a nejlepších Lasswitzových dějin atomistiky.

Zaráží páně autorovo úporné stanovisko proti psychismu. Zachází tu tak daleko, že zlomyslníci jej sama mohli by viniti — z materialismu. Dovozuje, že nelze všem přírodním bytostem bez rozdílu (tedy také rostlinám) připisovati život duševní, poněvadž není u všech smyslových ústrojů

našim čidlům podobných. Dle této normy bychom ani všem živokům nesměli přiznávati duševnosti, poněvadž u mnohých nejsou čidla vůbec vyvinuta, ba nejnižší zvířata nemají soustavy nervové. Uváděti duševní život v nutnou závislost na existenci čidel a soustavy nervové jest nazírání čistě materialistické, nemluvě o nepřesnosti jeho, k níž již Fechner vtipně ukázal. Schéma úsudku jest tomuto podobné: koně, psové, kočky mají nohy a nemohou se bez nich pohybovati — tedy žádná zvířata beznohá se nepohybují.

Dle str. 62 panu spisovateli je vskutku psychismus názor nebezpečnější nežli materialismus. Ale zde třeba vytknouti, že pan spisovatel o psychismu nereferuje zcela nestranně, ba přičítá mu nauky, jichž nikdy nehlásal. Stává se vůbec velmi často, že theologové naši o naukách, proti nimž polemisují, nereferují správně a loyálně, nýbrž že si je upravují a předělávají, aby polemika jich byla účinnější Tak neučí psychismus nikde, že by musilo míti sémě „zcela jasnou představu celého stromu a všech jeho jednotlivých částí", dříve nežli strom z něho se vyvinul, Rovněž není pravda, že, co není v přírodě člověkem nebo zvířetem, jeví vzhledem ku strastem a slastem naprostou necitelnost a lhostejnost. Nemístné však a vážného spisu nehodné je vtipkování, jímž p. Pospíšil nepohrdá, že na př. kdyby psychismus měl pravdu, musily by se kyslík a vodík s týmiž blahými pocity spojovati, s jakými snoubenci vstupují ve stav manželský (str. 54).

I v jiných částech různé by se dalo namítati, a netoliko pro různé stanovisko kritikovo. Nemožno však zacházeti do dalších podrobností. Někdy nesouhlasíme též s terminologií p. spisovatelovou. Nepěkně se čte na str. 19 a 45 i jinde slovo vedlebylost, nové jest postřeha (str. 21) místo obvyklého již „vjemu", „pochoť" (str. 52 a j.), „pochtívací mohutnost" (str. 56 a j.) ve smysle „appetitus", sloha ve smyslu abstraktním = složení (užívá se „sloha" konkretně, na př. sloha papíru), reála rodu ženského místo zdomácnělého již mužského „reál". Co znamená na str. 55 „opolna života přírodního"? *R. K.*

R. Frary, **Naučení nastávajícímu politikovi.** (Sborník polit. spisů strany svobodomyslné). Přeložil Č. Ibl, 1898.

Spisek byl také u nás na místě, když před 15 lety vyšel (1884); dnes pro poměry naše má cenu menší. Jistě politické čtenářstvo od strany svobodomyslné smí žádat poučení potřebnějšího. Ostatně proč nezůstal titul originálu: Příručník demagogie? *Č. P.*

Co dělat? Vypravování o nových lidech. Román z prvých dob nihilistického hnutí N. G. Černyševského. Z ruštiny překládá J. Skalák. (Výbor nejlepších spisů sociálních), 1899. (Sešit po 15 kr.)

Román Černyševského má své místo v politickém a sociálním vývoji Ruska let 60tých; Turgeněv napsal své „Otce a syny" 1861 — Černyševskij 1863 dává analysi nihilismu relief více hospodářský. Pro poučení tehdejšího socialismu a kommunismu ruského „Co dělat" posud má význam, zejmena v literatuře naší. *S.*

ZPRÁVY.

Obzor literární a umělecký. V Praze 31. května 1899. Ročník I. Číslo 4. Rediguje Jaroslav Vlček. V Praze. Majitelé a nakladatelé Bursík & Kohout. Předplatné na celý rok obnáší 4 zl., na půl léta 2 zl., na čtvrt léta 1 zl.

Česká šlechta a literatura. „. . . na šlechtu českou listy tyto (totiž Čelakovského Kamarýtovy) vrhají více světla, a je to světlo velmi ostré. V osvětlení tomto důvěrném a zajisté tím upřímnějším panstvo české vypadá nestatečně. „Panstvo, jak píšeš, prý se učí (slyšels jen na ucho) — ovšem, že se učí — všemu, jen ne co národního je " — sráží Čelakovský Kamarýtovi růžová skla s očí. „Věru by se ledačehos z Vídně obdržeti dalo, kdyby jen byl, kdo by žádal. Ale naše šlechta! — pfuj! Uhři již letos uvedli do všech úřadů a škol svůj maďarský jazyk" (1825). A týmž tónem Čelakovský pokračuje r. 1831: „Naše šlechtictvo jest přec jenom čertu špatné. Posud k Matici české ani jeden krom Kinského se nepřihlásil, až i jiní z ciziny je v tom zahanbují; nebo tyto dny též ze Lvova bylo 50 zl. přisláno hrabětem Rosciszewským, jenž se také mezi zakladatele položil. Však to nebude než jejich nečest, a přijde čas, kdy se jim připomene toto všecko." A ještě později, roku 1835, připomíná „jako zvláštní věc, že ze stavu šlechtického sotva jednoho máme spisovatele (avšak ani německy nepíše žádný), kdežto v jiných zemích na př. v Rusích, Polště aspoň polovice - šlechticů mezi spisovateli, což i před 200 a 300 lety v Čechách bývalo" . . . Tato lhostejnost a nevšímavost šlechty, její neporozumění mladé otázce české, její nedůvěra k oprávněnosti této otázky dráždila ovšem uvědomělejší Cechy a vzpružovala tu malou obec věřících. Když na př. roku 1826 šlo o vydávání časopisu musejního a „pan president hrabě Sternberk a tajemník Milauer předstírali, že Čechové literaturu nemilují a že by nebylo odbytu" pro český časopis, stalo se, že „úsudek pana presidenta hezky zklamal; nebo posud je předplatitelů na německý 94 a na český ke 400" — ohlašuje Čelakovský dne 3. ledna 1827. Po třech nedělích už je předplatitelů na český Musejník přes 500, na německý necelá 200. Úspěch ten způsobila tajná agitace, jak Čelakovský napovídá: „Mnoho též přispěla ona nečest, kterou pan president . . ." ostatek ve vydání Sebraných listů je vytečkován. Tedy „nečest" se strany šlechticovy teprve vzpružila Čechy, aby hojněji a důrazněji předpláceli český časopis . . . (Zajímavá to analogie ke sbírkám na pomník Husův a k prameni nadšení, z něhož ty sbírky se konaly.) Za to Čelakovský s uspokojením oznamuje Plánkovi, „že nynější nejvyšší purkrabí se skoro každodenně v češtině cvičí, Palacký mu dává hodiny, taktéž i kněžna Thurn veliká jest milovnice na-

šeho jazyka" — anebo že „i stavové se cítí uraženými" Grillparzerovým „Ottokarem", anebo opět zprávu o nejv. purkrabí, hraběti Chotkovi, že „Vinařický a Jungmann již píší na memoriálu, který nejvyššímu purkrabímu (na jeho pobídnutí) a do Vídně přímo k císaři poslán bude, týkaje se našich škol a vychování." Toto memorandum nedošlo však povšimnutí; patrně nebylo nikoho, kdo by hájil národního jeho obsahu na nejvyšším místě." *Obzor lit. a umělecký čís. 2.*

Matice Osvěty Lidové v Těšíně. My paní a dívky slezské přihlásily jsme se též k práci, i přidělen nám úkol tento: zakládati opatrovny a školky dětské, podporovati v každém směru českou mládež a český dorost, zaváděti domácí průmysl ženský, zakládati knihovny a čítárny v českých obcích, získávati všecky Čechy dobré vůle pro veliký úkol Matice Osvěty Lidové a připravovati vůbec půdu k další práci. Prosíme: Sbírejte dobré knihy vlastenecké, poučné, zábavné i školní a posílejte je sem! Kdyby jen jednu knihu každá z Vás nám získala, jak vděčny bychom Vám byly! Prosíme: vstupte v řady naše s příspěvkem jakýmkoliv! Bude nám to posilou i morální, když seznáme, kdo za námi stojí. Zajímejte se, prosíme, o poměry ve Slezsku a sledujte náš zápas. Pamatujte na Slezsko stále! Za výbor dámského odboru Matice Osvěty Lidové v Těšíně. Blandina Čížkova, t. č. jednatelka, Anna Eliášová, t. č. předsedkyně. Všecky zásilky adresujtež: Julie Kordáčová, choť advokáta v Těšíně, pokladní výboru Matice Osvěty Lidové.

Alkoholismus a jeho význam. Profylaxe a obrana. Asyly pro pijáky a jich zásady se zvláštním zřetelem na Čechy a Moravu. Podává dr. Vilém Borek, primář ústavu pro choromyslné ve Šternberku. (Nákl. vlastn. 1899, stran 112, cena 1 zl.).

Spis velice pozoruhodný, jenž zabývá se otázkou tak důležitou, dělí se ve dve části. V prvé jsou tyto kapitoly: 1. Úvod, historický náčrtek, původ jména alkoholismu; 2. jedovatost alkoholu přirozená i umělá, koëfficienty otravy; 3. stupňování výroby a spotřeby; 4. škodlivý vliv alkoholu na choroby tělesné, vztah jeho k epilepsii (padoucnici) a paralyse (obrně); 5. dědičnost a vliv alkoholu na potomstvo (Ribot, Weissmann); 6. vliv alkoholu na choroby duševní, alkoholismus v užším smyslu a vzrůst pijáků v ústavech pro choromyslné; 7. vliv alkoholu na zločiny a sebevraždy; 8. vliv a škodlivost alkoholu se stránky sociální, různé příčiny; 9. úvahy lékařské, úmrtnost pijáků. — Druhá část dělí se v tyto oddíly: 1. Profylaxe a obrana; 2. spolky střídmosti, jich význam, šíření a výsledky; 3. omezení výroby, zařízení státní a zákonodárné, obranné systémy; 4. léčení alkoholismu; 5. původní ústavy pro pijáky a jich zásady; 6. nové směry asylů pro pijáky; 7. závěrek: výběr přirozený společností lidskou samotnou. 8. Dodatek: Poměry v Čechách a na Moravě.

Vypsání obsahu dokazuje již, že autor probral látku tak dokonale a důkladně, že na ten čas je to náš nejlepší spis o otázce té; ba lze říci, že je důkladnější, než mnohé cizojazyčné. Kdo pak do spisu blíže nahlédne, podiví se množství dokumentů, jež autor dovedl sebrati. Zvláště poutají údaje statistické a stať o našich poměrech, kterou doporučujeme bedlivé úvaze těch, kdož sedí ve sborech zákonodárných. Dr. *V. Pngr.*

Boj proti tuberkulose.

Napsal MUDr. Vladimír Preininger.

(Dokončení.)

Jako pak disposici, dědičností získanou, pokládati musíme za velice závažnou příčinu onemocnění vůbec, tak zvláště co se tuberkulosy týče, hraje disposice hlavní úlohu ; ba jsou mnozí autoři, kteří přímo tvrdí, že všechna jiná opatření proti tuberkulose zůstanou bezvýslednými, pokud se neodstraní příčiny, disposici působící, v té věci že boj proti tuberkulose musí býti nejdůraznější.

To ostatně platí o všech nemocích, že organismus slabý, tělo zmalátnělé spíše jim podlehne, než tělo otužené, silné a že v ústředí, kde vyhověno všem zdravotnickým požadavkům, není síla nemoci, po případě nákazy tak značná. A proto i pro tuberkulosu platí zásada, že řádně prováděné zdravotnictví jest nejlepší zbraní proti nemocem. O tom ovšem šířiti se zde nehodlám, poněvadž je to předmět všeobecný.

Ale zde povšimneme si oněch okolností, které na vznik tuberkulosy zvláště vliv mají.

V prvé řadě zmíniti se nutno o věku. Jeť obecné mínění, že souchotiny jsou z větší části nemocí věku mladého, kdy člověk — jsa organismu útlejšího — vůbec spíše onemocní. Než tuberkulosa sice jako příčina smrti u osob do 30 let zaujímá slušné procento, ale není výlučným onemocněním mladých lidí, ba naopak s přibývajícím věkem a tím s přibýváním okolností, které tělo oslabují, přibývá i tuberkulosy.

Poučná je statistika Würzburgova a Gärtnerova, opírající se o několik statisíců případů; dle autorů těch umírá na 10.000 obyvatelů určitého stáří ve věku

0—5	let	16·0	40—50	let	48·4
5—15	„	5·2	50—60	„	67·9
15—20	„	18·3	60—70	„	**93·1**
20—30	„	33·4	70—80	„	61·7
30—40	„	41·4	přes 80	„	25·8

Z toho můžeme usouditi, že se stářím disposice pro tuberkulosu roste, že nákaza nalézá v těle, prací, věkem a jinými vlivy oslabeném dobrou půdu ku svému vývoji.

A tu v druhé řadě zaměstnání, sociální postavení té které třídy obyvatelstva jeví se býti jedním z hlavních činitelů, kteří vývoji souchotin jsou přízniví. Poukazuji na statistická data, uvedená mnou o Čechách a Moravě; tam jsem upozornil, že krajiny průmyslové a veliká střediska lidnatá vykazují největší úmrtnost zhoubnou tou nemocí. Není to chudoba sama o sobě, která k nemoci té je náchylná, nýbrž práce a špatné hygienické poměry. Snad ještě několik číslic nebude na škodu.

Známý hygienik a statistik Körösi vypočítal pro r. 1874—1885, že z budapeštského obyvatelstva zemřelo nemocí tou na 1000 zemřelých určité třídy zámožnosti: *a*) bohatých — 114; *b*) středně zámožných — 164; *c*) chudých — 238.

Lagneau (v Paříži) sebral data ze 662 míst francouzských za 10 let a nalezl, že na 1000 ob. zemřelo ročně tuberkulosou:

v Paříži				4·90
v	11	měst.	s obyv. nad 100.000	3·63
v	46	„	s 30—100 tis. obyv.	3·05
v	50	„	s 20—30 „ „	2·88
v	127	„	s 10—20 „ „	2·71
v	332	„	s 5—10 „ „	2·16
v	95	„	s obyv. pod 5000	1·81

Srovnáme-li údaje tyto s oněmi v Čechách a na Moravě, vidíme, že celkem spolu souhlasí, totiž, že s rostoucí populací (s níž stejnoměrně pokračuje zhoršení poměrů zdravotních) přibývá i úmrtnost tuberkulosy. A ve velikých městech opět pozorujeme, že části, hustě (hlavně dělným lidem) zalidněné mají úmrtnost celkovou i tuberkulosou největší.

Vedlé zaměstnání dotyčných tříd padá tu nejvíce na váhu špatné poměry obytné, přeplnění bytů, a nedostatečná výživa, jakož i časté jiné nemoci, kterými organismus se oslabuje a půda pro nákazu příznivou činí. Nemocí těch je celá řada; jmenujeme tu záněty plic, tyf, spalničky, zádušný kašel, úplavice cukrová a j., zvláště však četná onemocnění, která při určitých zaměstnáních vznikají. Na př. jmenovati tu dlužno „zaprášení plic“ (vznikající tam, kde prach ze zpracovaných předmětů do

vzduchu přechází), záněty kloubů či rheumatismy vleklé otravy a j.[1])

Proto lze sledovati, že **některá řemesla a živnosti** trpí zvláště, že při nich nemocnost i úmrtnost je větší než u jiných. Poučnou statistiku podal „Časopis pro švýcarskou statistiku" r. 1895, jenž na základě čísel z r. 1880—1890 sestavil úmrtnost tuberkulosou na 100 osob téhož zaměstnání a sice:

kamenníci	8·5	obuvníci	4·0
zámečníci, klempíři	7·0	zedníci	3·9
natěrači	6·9	horníci	3·7
sazeči, litografové	6·6	pekaři, cukráři	3·7
obchodní příručí	6·1	mlynáři	3·5
mechanikové	5·9	pokrývači	3·4
hostinští pomocníci	5·8	tesaři	3·1
kominíci	5·2	prýmkáři a p.	3·0
sochaři, malíři	5·2	lesníci a rybáři	2·9
hudebníci	4·9	dělníci tabák. továren	2·9
truhláři	4·7	„ v plynárnách	2·9
hotovitelé koberců, sedláři, košíkáři	4·6	zahradníci	2·8
		dělníci na silnicích	2·6
hrnčíři, kamnáři	4·4	„ na dráze	2·1
kovodělníci	4·2	rolníci	1·8

Statistiku podobnou bylo by lze sestaviti i z výkazů našich nemocenských pokladen, ale nechci svoji úvahu přeplňovati číslicemi a proto snad postačí uvedená tabulka, aby každý mohl seznati, že lidé, zaměstnaní jaksi více v „čistém" vzduchu, méně tuberkulose podléhají.

*

To, co posud jsme pověděli, naznačuje poněkud i ochranná opatření proti šíření se tuberkulosy; neboť znám-li příčinu něčeho, mohu ji odstraniti. Jen že — bohužel — mnohdy je dosti nesnadno tak učiniti, a pokud se tuberkulosy týče, jsou její nejdůležitější příčiny zároveň tak s bytostí lidskou spojeny, že na úplné jich odstranění nelze vůbec ani pomýšleti. Ovšem zmírnění jich může se docíliti, kdyby napomáhala snaze a vůli jednotlivců i účinná podpora těch, kterých povinností jest o blaho národů

[1]) Škodí tu i způsob práce, na př. sezení u krejčí a švadlen, šití na strojích, zvedání těžkých břemen.

se starati. V cizině vlády zasáhly nejen teoreticky (nějakými papírovými výnosy), nýbrž i prakticky, podporou hmotnou a vlivem morálním, do akce té — u nás nestalo se posud vůbec ničeho; a nebýti návrhu posl. dra Dvořáka, dra Záhoře a soudr. v posledním zasedání sněmu českého (kterýž návrh přes svou krotkost zavdal „Katolickým Listům" podnět k úštipkům) nedělo by se v zákonodárných sborech ve věci tak důležité ničeho.[1])

A přece bez podpory hmotné se strany příslušných státních, zemských a jiných veřejných korporací nelze tu takměř ničeho docíliti, poněvadž i boj proti tuberkulose vyžaduje jako každý boj tří věcí: peněz, peněz a peněz!

Neboť v prvé řadě nejúčinnější zbraní proti nemoci tak zhoubné jest, jak jsme řekli, řádně upravené zdravotnictví veřejné i soukromé, hlavně pokud se dílen, bytů a výživy týče. V prvém směru bylo u nás již mnoho napraveno a nelze tu činnost živnostenských inspektorů a úředních lékařů dosti oceniti.

Ohledně hygieny bydlení stal se sice teoretický pokrok zavedením stavebních řádů s vydáním zákona z r. 1892 o stavbě dělnických domků; ale praktický výsledek není tu vlastně žádný, poněvadž chudina podnes musí tísniti se v mizerných bytech. To pak a otázka výživy souvisí zcela přímo s otázkou upravení mezdních poměrů, čímž zabíhá celá věc na pole socialních oprav. A tak i v tomto bodu vidíme, že otázky hygienické jsou z valné části otázkami socialními, jež musí se s oněmi společně luštiti.

Nechť stát postará se o odstranění zmíněných závad a ihned klesne úmrtnost tuberkulosou, poněvadž ubéře se jí půdy, zmenší se disposice.

Ale my dnes víme též, že nejen nějaká temná dědičnost a nejasná disposice zaviňují onemocnění tuberkulosou, nýbrž že jest nutno, aby nákaza do individua vnikla, má-li nemoc vzniknouti; my víme, že tuberkulosa je nakažlivou, přenosnou nemocí. A jelikož každé individuum, nákazou tou stížené, jest pramenem nákazy pro celé své okolí, pro ostatní individua, u nichž je disposice — jest dnes ještě jiná cesta naznačena, jak lze se brániti proti šíření tuberkulosy.

V prvé řadě musí se zabrániti požívání mléka a masa z dobytka perlovinou stíženého, přes to, že vzhledem k masu

---

[1]) V naší říši pouze místodržitelství v Terstu r. 1889 a r. 1894 vydalo výnosy, v nichž se obyvatelstvo o nebezpečnosti tuberkulosy poučuje a poněkud prostředky proti jejímu rozvlečení naznačuji.

jsou některé pochybnosti. Rakouské zákony (z r. 1880 a 1892) nařizuje sice zabití dobytka, perlovinou onemocnělého, ale zároveň připouštějí nucený výsek masa, což ovšem mnohdy nedává žádné jistoty, že by nákaza se nemohla roznésti. Ovšem dobře provařené aneb uzené maso nechová v sobě žádných bacillů, ale kde je záruky, že ten, kdo si maso koupí, též je dobře uvaří anebo upeče? [1])

Na druhé straně nelze popříti, že zničení všeho masa z dobytka tuberkulosního znamenalo by ohromný náklad. Vždyť počítá se, že 4—6% všeho hovězího dobytka nemocí tou trpí, a tedy snadno vypočteme si, jak velikou náhradu by musil stát poskytnouti: činila by ročně několik milionů. Pro Francii na př. dle Nocarda činila by náhrada ta asi 10 milionů franků! Nezbývá tedy skutečně nic jiného, než nucený výsek připustiti, ale ovšem jen z dobytčete, které není celkovou nákazou stíženo. Aby pak nebezpečí z masa toho na míru nejmenší se omezilo, smí maso takové jen za řádného dozoru, po řádném vyšetření vysekáváno býti a tu kupující měl by vždy býti řádně poučen, že maso to smí se požívati pouze důkladně provařené nebo propečené.

Nebezpečí však a zároveň šíření nákazy mezi dobytkem lze zabrániti aneb značně zmírniti, když se nemoc brzy rozpozná, nemocné dobytče z chléva vyloučí a chlév řádně desinfekci a vyčistění podrobí. Dříve bývalo nemilé, že rozpoznání nemoci bylo obyčejně pozdě učiněno, čímž nákaza měla dosti času se rozšířiti nejen mezi dobytkem, nýbrž i mlékem na lidi. Ale dnes máme dle souhlasného mínění četných autorů prostředek, kterým lze tuberkulosu u dobytka snadno rozpoznati; je to známý Kochův tuberkulin, který se jako lék naprosto neosvědčil. Bylo by tedy záhodno, aby (dle návrhu poslanců našich) zřízen byl v Praze ústav pro výrobu látek „bakterioterapeutických“, toxinů a pod., tak že by tuberkulinu mohlo se všeobecně používati. Že takové zařízení mělo by dalekosáhlý význam, leží na bíledni.

A pak včasným rozpoznáním tuberkulosy krav zabránilo by se rozvážení mléka nákazu v sobě chovajícího, jehož se značné množství obecenstvu dostává. Pokud však nemáme záruky, že mléko pochází z krávy zdravé, nemáme žádné mléko syrové, nesvařené píti. Jest to jen klamné domnění, že ne-

---

[1]) Kochovi bacilli hynou při 70° C bezpečně, ale této teploty maso vařením aneb pečením a uzením uvnitř málo kdy dosáhne.

svařené, čerstvě nadojené mléko má lepší účinek na naše tělo, ba naopak svařené mléko se lépe stráví. Proto nechť si čtenář to pověděné zapamatuje.[1])

*

Mnohem nebezpečnějším pramenem nákazy pro okolí je člověk tuberkulosou stížený, což zřejmě dokázali mnozí autoři, hlavně Cornet, a což potvrditi může každý lékař z vlastní zkušenosti. Z nemocného takového prýští se nákaza takořka stále a čím pokročilejší choroba, tím větší nebezpečí. Musí tedy naše úsilí směřovati k tomu, aby nakažlivé látky, jež z těla tuberkulosou schváceného do okolí přecházejí, byly co možná brzy ničeny a neškodnými učiněny.

Majíce pak na mysli souchotiny, totiž plicní tuberkulosu, musíme si hlavně chrchlů, hlenu z plic nemocných všímati a zabraňovati, aby vzduchem dále se roznášely. Toho docilujeme desinfekcí, která při tuberkulose měla by se stejně konati, jako při každé jiné nakažlivé nemoci. Desinfekčním řádem z r. 1887 jest sice tuberkulosa zařaděna mezi nakažlivé nemoce, ale posud není desinfekce při nemoci té proto povinnou, poněvadž není povinen lékař ji hlásiti.[2])

Asi beznadějnost léčby při nemoci té je posaváde důvodem (myslím dosti závažným), že nebyly hlášení a tím i desinfekce soustavná pro tuberkulosu zavedeny. Neboť není možno se tak snadno odhodlati, říci nemocnému: „Ty máš tuberkulosu, ty musíš dbáti, aby jiný se od tebe nenakazil“ — neboť tím by mu lékař vlastně řekl ortel smrti.

Přes to jest nutno, aby bylo něco ráznějšího podniknuto, a toho lze dosíci, aniž by musil nemocný věděti, jakou nemocí je stížen. Stačí, když okolí, jsouc poučeno lékařem, varuje se nenápadně bližšího styku s nemocným.[3]) Jakkoli není mým úmyslem, v tomto článku dáti podrobné rady a pokyny, přece aspoň něco říci musím. A sice nutno toho dbáti, aby chrchle nemocného byly chytány do desinfekční tekutiny (k čemuž se

---

[1]) Hlavně ve velikých městech, kam se sveze mléko jakosti velice podezřelé, nutno se na pozoru míti. Zaopatřování mléka z velikých, moderně zařízených kravínů, je ovšem rationelní.

[2]) Desinfekce po úmrtí osoby tuberkulosní je nepřímo poznámkou na „úmrtních lístcích“ nařízená.

[3]) Zvláště lidé slabší konstituce tělesné, tedy s disposicí, nechť se styku toho chrání.

dobře hodí t. zv. zdravotní plivátka), aby nemocný neplval po zemi, aby šátky, prádlo a p. bylo hned i před praním namočeno na př. do 5% roztoku karbolového, aby všechny předměty, jichž nemocný při jídle a pití užívá, byly před dalším užitím řádně vyvařeny i očistěny. Důležito je, aby zdravé osoby chránily se políbiti přímo ústa tuberkulosního nemocného, a dokonce nepřípustno, líbati zemřelého. Tím ovšem nevyčerpal jsem vše, ale přece naznačil, jak nenápadným způsobem můžeme se nákazy varovati.

Nechce-li se pak z důvodu hořeního zavésti povinná desinfekce a hlášení, pak měly by se příslušné orgány postarati vhodným způsobem o poučení lidu. Mohlo-li ministerstvo vydati důkladné poučení o choleře, moru, tyfu — zajisté mohlo by vydati i poučení o tuberkulose v laciném vydání, by bylo tak přístupno vrstvám nejširším. Poučení to musilo by vžíti do lidu tím, že by se o něm přednášelo a vykládalo, k čemuž příležitosti nalezlo by se dosti.

Zvláště však bylo by též potřebí, aby lidem nemajetným dostalo se desinfekčních prostředků zdarma. Ovšem bylo by opatření takové dražší než při jiných nemocech nakažlivých, poněvadž tuberkulosa vleče se po léta, ale nákladu toho v zájmu celku jest zapotřebí a zajisté by peníze takto vynaložené nesly jiným způsobem úrok stonásobný.

Než jedna okolnost zmenšuje cenu desinfekce při tuberkulose, totiž že ji nelze dobře konati v příbytcích lidí méně zámožných, v bytech malých a přeplněných, tedy právě v oné třídě, která tuberkulosou nejvíce trpí a mře. Pak nezbývá jiného prostředku než oddáliti nemocného od zdravých, osamotiti ho. Takové opatření bylo by vlastně nejradikálnějším a zároveň nejrozumnějším.

V míře malé děje se sice tím, že nemocní tací dávaji se jako jiní do nemocnic, což nijak nepostačuje. Jednak osoba tuberkulosou stížená nebývá v nemocnici dlouho ponechávána, poněvadž vleklé neléčitelné nemoci se dle platných nařízení nesmí déle než 3 měsíce v nemocnici podržeti — jednak tuberkulosní leží tu mezi ostatními a může státi se pramenem nákazy pro tyto. Proto na př. zcela správně vláda zakázala (r. 1897), aby v nemocnicích leželi tuberkulosní s ostatními v těchže síních, a naléhá výnosem tím na osamocení oněch osob.

Přirozeně vznikla tu myšlénka, aby pro osoby tuberkulosou

stížené byly zřizovány zvláštní ústavy. A poněvadž dávnou zkušeností seznalo se, že příznivé zdravotní poměry, vzduch a výživa mají blahodárný vliv na tuberkulosu, která za poměrů těch — je-li ještě nepatrná — i zcela vyléčiti může,[1]) rozšířila se myšlénka ta dále: zříditi skutečné léčebny, sanatoria, pro osoby takové v krajině, k tomu zvláště příhodné. Zásluhu o první sanatorium má Anglie, kde v letech 40tých zřízen ústav takový v Londýně a v druhé řadě Německo, kde dr. Brehmer v letech 50tých zřídil v Görbersdorfě ve Slezku pruském) vzorný ústav, nyní ovšem poněkud nádherný a proto jen zámožným přístupný. Zprávy z ústavu toho zněly velice příznivě, ba, až nepravdě podobně, tak že i nedůvěru a ostrou kritiku vzbuzovaly. Přes to razily se zásady se zásady Brehmerem pro léčbu tuberkulosy stanovené, stále více cestu a když všechny možné léky a léčebné methody (jichž lze téměř plné sto vypočísti) selhaly a po dnes selhávají, seznalo se, že jedině možná léčba tuberkulosy je ona, která se o zásady zdravotní opírá. Jako v mnohém jiném, i tu patří priorita Němcům: do dnes je v Německu asi 30 sanatorií pro 3000 osob a stále tvoří se nové a nové spolky pro zřizování sanatorií. Než i v jiných státech nezůstávají pozadu a zřizují se léčebny, jichž seznam by vyplnil několik stran, ale poněvadž již v jiném českém listu byl uveřejněn,[2]) nechci jím svůj článek příliš rozšiřovati. V naší „širší vlasti“ rakouské jsou dvě léčebny: ústav pro léčení krtičnatých dětí u Terstu, kam i z Prahy děti se posílají, a sanatorium pro tuberkulosní v Allandu u Vídně. Tento ústav byl zařízen zvláštním spolkem, jemuž se četných darů i z nejvyšších míst dostalo; je v lesnaté krajině na pozemku 70 hektarů a může (po úplném dobudování) poskytovati místa 300 osobám. Náklad na ústav ten je ovšem dosti značný, totiž (bez pozemku) 580.000 zl., ale musí se uvážiti, že při ústavu je veliké hospodářství (se 40 kusy dobytka hovězího, 6 osly, 5 koni a j.), dále prádelny, strojovny, laboratoře — zkrátka ústav je skutečně zařízen se vším „komfortem“. Mimo to má býti jaksi ústavem ku zkoumání tuberkulosy, po případě jejího léčení.

Sanatoriím těm bylo vyčítáno vlastně jediné, totiž že hro-

---

[1]) Pitvou potvrzeno, že mnohé osoby trpěly tuberkulosou, ale že ložiska v plicích zvápenatěla. (Na př. u Palackého též pitvající lékaři nalezli takové v plicích.)

[2]) Ve Květech 1899; článek dra Panýrka: Dílo spásy. (Též ve „Zdraví“ 1899 seznam léčeben uveřejněn.)

maděním osob tuberkulosních na jediném místě vzrůstá nebezpečí pro nemocné samy i že zavleče se nemoc do míst, kde jí nebylo anebo jen v málo případech. Oproti výtce té lze zcela dobře položiti zkušenost; neboť přesnou desinfekcí v ústavu zabraňuje se nebezpečí nákazy pro osoby zdravé, které v ústavě bydleti musí, i pro ostatní nemocné, a tím ovšem vyloučena je možnost nákazy pro místo, kde léčebna se nalézá. Nikde posud nebylo pozorováno, že by úmrtnost nemocí tou v osadě také stoupla, a jsou proto obavy v tom směru pronášené, zcela bezpodstatné. Můžeme tu poukázati i na naše jedno lázeňské místo, Rožnov na Moravě, kde ročně sta tuberkulosních přebývá a přece úmrtnost obyvatel rožnovských souchotinami je velmi malá.

Oproti tomu výhody léčeben takových jsou četné; zvláště padá tu na váhu, že lze jistý počet tuberkulosních ohnisek úplně osamotniti, že lze nemocným, obyčejně ve špatných poměrech žijícím poskytnouti příznivé zdravotní podmínky, jako čistý vzduch, klid, výživu, že lze zárodky nemoci řádnou desinfekcí a jinými opatřeními ničiti, jakož i že přece se dosáhne dosti dobrých léčebných výsledků. Aspoň zprávy z léčeben těch, vydávané řídícími lékaři a tedy věrohodné, zaznamenávají nejen zlepšení, nýbrž v některých (ovšem počátečních) případech i vyléčení; hlavně pak pozoruje se zlepšení celkového stavu, přibytek na váze tělesné, snadnější odchrlování, zmírnění kašle a ubývání bacillů ve chrchlích. Jako jedna z hlavních výhod jich se uvádí, že osoby takto zlepšené mohou se opět práci své věnovati a o rodiny své se starati.

A ostatně, byť nedocílilo se pobytem v sanatoriu než toho, že jednak nemocným zpříjemní se život a ulehčí příznaky nemoci, jednak pro zdravé zmírní se nebezpečí — bylo dosti dosaženo.

Uvažujeme jen: v Čechách zmírá na 1000 obyv. ročně 3·5 tuberkulosou; to značí, že ze 6,000.000 ob. je nemocí tou stíženo asi 20000 obyvatel. Tolik tedy ohnisek nákazy se neustále mezi námi pohybuje. A představme si, že bychom všechna ta ohniska rázem mohli učiniti neškodnými tím, že bychom je do léčeben zmíněných soustředili, kde by se nemocní léčili a nákaza ničila. To myslím, musilo by rázem zmenšiti nemocnost i úmrtnost tuberkulosou. Ovšem takového cos uskutečniti je naprosto nemožno a proto dosti učiněno by bylo, kdyby v každé zemi

bylo aspoň tolik sanatorií, aby v nich umístiti se mohli nemocní ze třídy dělné, chudší, z vrstev, kde jsou okolnosti pro vznik tuberkulosy nejpříznivější. V Čechách na př. musili bychom míti aspoň léčeben pro 5000 nemocných, na Moravě asi pro 2000 a t. d.

Počet ten je ovšem značný a zdálo by se, že náklad na tolik léčeben byl by veliký. Není tomu tak. Sanatoria pro tuberkulosní nemusí býti budovy veliké, nákladné, vším komfortem (jak se říká) zařízené; pro ně stačí budovy malé, prosté, vdušné, ve příhodné krajině (hlavně co do meterologických poměrů) postavené. Vždyť jedná se v prvé řadě o léčení vzduchem, klidem, výživou, čehož lze i v selském stavení dobře poskytnouti.

Přes tento, snadno pochopitelný princip vyskytly se přece různé návrhy a projekty. Nejméně by se nám zamlouval návrh dra Aziéres-a (v Paříži). Navrhuje zříditi sanatorium pro 500 nemocných, kteří by umístěni byli ve dvou čtyřpatrových (!) budovách; v přízemí prý mohly by býti čítárny, denní místnosti, jídelny, pokoje lékařův a p., ve 2. až 4. patře síně pro nemocné, koupelny, chodby atd. — Nejlepším je soustava použitá pro léčebnu v Grabowsee. Jest to vlastně kolonie o 16 budovách, z nichž tři jsou pro správu; v ostatních přízemních jsou pokoje pro nemocné, kteří jsou po 3—4 umístěni v jedné síni. Rozumí se, že tu nechybí vedlejší potřebné místnosti (lázně, denní prostory a j.)

Systém takový doporučoval by se i pro naše poměry, poněvadž je levný a dovoluje sanatoria rozděliti stejnoměrně po zemi. U nás byla by snad výhodná místa pro léčebny na př. Šumavské kraje, krajina královéhradecká, poříčí Sázavy, Turnovsko a j.[1])

Pokud se pak nákladu týče, bývá posud opatřován z větší části dobročinností soukromou, ale přece za podpory veřejných fondů. Nejnověji pak počínají se věci té všímati i nemocenské pokladny a fondy invalidní, což je pochopitelné; neboť sanatotorium takové jest zároveň úsporným zařízením pro fondy dotyčné: čím více nemocných tuberkulosních lze v léčebnách léčiti a osamotiti, tím více zmenšuje se nebezpečí pro zdravé druhy v práci.

[1]) Ovšem u nás by vadilo stálému pobytu nemocných v sanatoriích nestálé roční počasí, čemuž na jihu není, a proto jižní kraje bývají při plicních chorobách tak často doporučovány.

Ostatně, jak již řečeno, není náklad na zařízení sanatoria značný a výdaj vydržovací též není u porovnání s nemocnicemi veliký. Ve zmíněném sanatoriu Grabowseeském obnáší náklad na osobu a den asi 2 M. 80 Pf. (asi 1 zl. 70 kr.), ve švýcarských léčebnách je poplatek 2—2·5 fr., v ústavě Allandském je taxa 1 zl., pro osoby majetnější (chtějí-li býti samy o sobě v pokoji) 2 zl. 50 kr.

Pokud se pak toho týče, že tuberkulosa jest velice hojná v různých ústavech, v nichž mnoho lidí bývá nahromaděno (jako v ústavech pro choromyslné, věznicích a trestnicích a j.), ale z jejichž chovanců by onemocnělí nemohli býti snadno dodáváni do veřejných sanatorií, lze uvnitř ústavu samého snadno isolovati nemocné zřízením zvláštní budovy, kde by dotyční umístěni byli a kde by řádnou desinfekcí nákaza sama ničena byla.

*

Jsem s výklady svými u konce. Nebylo mým účelem rady dávati, nýbrž upozorniti znovu na zhoubnou onu nemoc, které zbytečně — myslím — tisíce lidí podléhá a která by se přece mohla aspoň trochu potlačiti, kdyby se přímo proti ní vystoupilo. Nepřímo se tak už děje, a to postupným zlepšováním zdravotních poměrů; neboť lze přece jen pozvolné ubývání tuberkulosy sledovati. A oč by se úmrtnost jí zmenšila, kdyby byla nákaza tuberkulosní potlačována! Jakých cest ve směru tom nutno nastoupiti, vysvítá snad z mého článku dostatečně. Ale přes to chci shrnouti hlavní prostředky v několik vět. A sice boj s tuberkulosou bude úspěšný:

1. když bude věnována péče řádnému vývoji veřejného i soukromého zdravotnictví, čímž se omezí disposice pro vznik tuberkulosy: hlavně jde tu o hygienu bytů, dílen a průmyslových závodů, i o řádnou výživu;

2. když bude postaráno o správný vývoj dětí, hlavně třídy dělnické jako zřizováním jeslí, opatroven, jich správnou výživou, tělocvikem;

3. když bude lid o nakažlivosti tuberkulosy poučen;

4. když bude prováděna pečlivá desinfekce a čistota v bytech, kde nemocní tuberkulosou stížení se zdržují, jakož i všude tam, kam nemocní tací docházejí; po případě:

5. když bude nemocný dotyčný od zdravých osamocen (isolován), aneb:

6. když budou zřízeny zvláštní, účelu svému plně vyhovující léčebny (sanatoria), což je na ten čas i nejlepším prostředkem léčebným.

7. Konečně budiž přísně nazíráno na stav dobytka a na maso, mléko a výrobky z mléka.

Doufejme, že i u nás přece jednou též takovým otázkám věnuje se náležitá pozornost, že i na tomto poli oprav sociálních a zdravotních budeme následovati cizinu.

(V lednu 1899.)

F. M. Dostojevského řeč o Puškinovi,

proslovená 8. června 1880 ve shromáždění „Společnosti přátel ruské literatury“.

(Dokončení.)

1. To, že Puškin první, svým hluboce prozíravým a geniálním rozumem a čistě ruským svým srdcem vyhledal a vyznačil nejhlavnější a chorobný zjev naší intelligentní, historicky od svého základu odtržené, nad národem se vyvýšivší společnosti. On vyznačil a reliefně před nás postavil negativný náš typ, člověka nespokojeného a nesmiřlivého, v rodnou půdu a v rodné její síly nevěřícího, Rusko a sebe samého (to jest, svou vlastní společnost, svou vlastní intelligentní vrstvu, nad rodnou naši půdu vyniklou) konec konců popírajícího, pracovati s ostatními nechtícího a upřímně trpícího. Aleko a Oněgin zplodili potom množství sobě podobných v naší umělecké literatuře. Po nich vystoupili Pečorinové, Čičikovové, Rudinové a Lavrečtí, Bolkonští (ve „Vojně a míru“ Lva Tolstého) a množství jiných, kteří již svým objevením vydali svědectví o pravdivosti myšlenky, dané původně Puškinem. Jemu budiž čest i sláva, jeho obsáhlému rozumu i geniu, jenž vyznačil nejbolavější ránu společnosti, jak se u nás utvořila po veliké reformě Petrovské. Jeho mistrné diagnose jsme díkem povinni za vyznačení a rozpoznání naší choroby, a on též, on první, poskytl také útěchu: neboť on to byl, jenž dal také velikou naději, že choroba ta není smrtelná a že ruská společnost může býti vyléčena, může znovu se obnoviti a z mrtvých vstáti, přimkne-li se k pravdě národní, neboť

2. on první (zejména první a před ním nikdo) dal nám umělecké typy ruské krásy, která vyšla přímo z ruského ducha, která se nalézala v národní pravdě, v naší půdě, a on typy ty v ní vyhledal. Vydávají ó tom svědectví typy Taťany, ženy naprosto ruské, od utrhačné lži se uchránivší, typy historické, jako

na příklad Mnich a ostatní v „Borisu Godunovovi", typy bytové, jako v „Kapitánské dcerce" a ve množství jiných obrazů, jež se mihají v jeho básních, v povídkách, v zápiscích, ano i v historii Pugačevského povstání. Hlavní pak věcí, již dlužno zvláště podtrhnouti, jest to, že všechny tyto typy positivné krásy ruského člověka a jeho duše vzaty jsou veskrze z ducha národního. Tu se již musí říci pravda celá: ne v nynější naší civilisaci, ne v „evropském" tak zvaném vzdělání (kterého u nás, poznamenávám, nikdy ani nebylo), ne v nepěknostech zevně osvojených evropských idejí a forem ukázal Puškin tuto krásu, nýbrž jedině v národním duchu, nalezl ji jenom v něm. Takovým způsobem, opakuji, vyznačiv chorobu, dal i velikou naději: „Uvěřte v ducha národního a od něho jediného očekávejte spásy a budete spaseni." Kdo vnikl do Puškina, ten nemůže nedospěti k takovémuto závěru.

3. Třetí bod, který jsem chtěl vytknouti ve významu Puškinově, jest ten zvláštní nejcharakterističtější a kromě něho nikde a u nikoho se nevyskytující rys uměleckého genia — schopnost všesvětné ohlasnosti a nejúplnějšího převtělení v genije cizích národů, převtělení téměř naprostého. Pověděl jsem ve své řeči, že v Evropě byli nejvznešenější umělečtí světoví geniové: Shakespearové, Cervantesové, Schillerové, že však u žádného z nich nespatřujeme této schopnosti, nýbrž spatřujeme ji jenom u Puškina. Nejde tu pouze o ohlasnost, nýbrž zejména o úžasnou úplnost převtělení. Je pochopitelno, že této schopnosti nemohl jsem nevytknouti, oceňuje Puškina, zejména jako nejcharakterističtější zvláštnost jeho genia, kterou má ze všech světových umělců jen on jediný, čímž také liší se od nich ode všech. Neřekl jsem to však, abych umenšil takovou velikost evropských geniů jako Shakespeare a Schiller; takový nejapný závěr z mých slov mohl by učiniti jen hlupák. Všesvětnost, všesrozumitelnost a nevyzpytatelná hloubka světových typů člověka arijského plemene, daných Shakespearem pro všecky věky, neuvádí se mnou ni v nejmenší pochybnost. I kdyby byl Shakespeare vytvořil Othella skutečně benátským mouřenínem a nikoliv Angličanem, tu by mu byl jen přidal aureolu místní národní charakteristiky, světový pak význam tohoto typu byl by zůstal týž jako dříve, neboť i v Italovi byl by on vyjádřil totéž, co říci chtěl, s takovoutéž silou. Opakuji, ne světového významu Shakespearů a Schillerů chtěl jsem se dotknouti, vytýkaje nejgeniálnější

schopnost Puškinovu převtělovati se v genije cizích národů; chtěl jsem pouze v této schopnosti samé a v její úplnosti vyznačiti veliké a prorocké pro nás ukázání, neboť

4. schopnost tato jest veskrze schopností ruskou, národní, a Puškin jen ji sdílí s celým naším národem a jako nejdokonalejší umělec jest také nejdokonalejším vyjadřitelem této schopnosti, alespoň ve své činnosti, v činnosti umělcově. Zejména pak národ náš chová v duši své tuto náchylnost k všesvětné ohlasnosti a k všesmířlivosti a projevil ji po celá ta dvě století od Petrovské reformy již nejednou. Vytýkaje tuto schopnost našeho národa, nemohl jsem ve faktě tom zároveň nevystaviti i velikou útěchu pro nás v naší budoucnosti, velikou a snad i největší naději naši, svítící nám v před. A co je hlavní, vytkl jsem to, že tíhnutí naše do Evropy i se všemi jeho poblouzeními a krajnostmi, bylo nejen oprávněné a rozumné ve své podstatě, ale i národní, odpovídalo úplně tužbám samého národního ducha, a konec konců bez odporu má i vyšší účel. V krátké, příliš krátké své řeči nemohl jsem ovšem rozvinouti myšlenku svou ve vší úplnosti, avšak alespoň to, co pověděno — zdá se, že jest jasno. A není potřebí, není potřebí bouřiti se nad tím, že jsem řekl: „že chudá naše země snad konec konců poví nové slovo světu“. Směšno také tvrditi, že dříve než povíme nové slovo světu, „musíme my sami se rozvinouti ekonomicky, vědecky a občansky a pak teprve sníti ‚o nových slovech‘ k takovým dokonalým (prý) organismům jako národové evropští“. Já ve své řeči kladu zejména na to důraz, že se ani nepokouším přirovnávati národ ruský k národům západním v oborech jejich ekonomické aneb vědecké slávy. Já prostě jen pravím, že ruská duše, že genius ruského národa jest snad ze všech národů nejschopnější obsáhnouti v sobě ideu všelidské jednoty, bratrské lásky, střízlivého ohledu, jenž odpouští nepřátelské, rozrůzňuje a omlouvá neshodné, uklízí protivy. To není ekonomický rys ani nějaký jiný, toť jen mravní rys, a může-liž kdož popírati a v odpor bráti, že ho není v národě ruském? Může-liž kdo říci, že ruský národ jest jen nehybná massa, odsouzená jen sloužiti ekonomicky k prospěchu a rozvoji evropské naší intelligence, která se vyvýšila nad národ náš, sama pak v sobě chová jen mrtvou nehybnost, od níž ani nesluší něčeho očekávati a na kterou naprosto není proč skládati nějaké naděje? Ach, tak mnozí tvrdí, ale já jsem se odvážil projeviti něco jiného. Opakuji, já

ovšem jsem „této své fantasie“ nemohl dokázati, jak jsem se sám vyjádřil, zevrubně a se vší úplností, avšak já jsem nemohl na ni aspoň neukázati. Tvrditi pak, že chudá a neurovnaná naše země nemůže v sobě chovati tak vysokých snah, pokud se nestane ekonomicky a občansky podobnou západu — jest již prostě neslušnost. Základní mravní poklady ducha, aspoň ve své základní podstatě nezávisí na ekonomické síle. Naše chudá neurovnaná země až na vyšší svou vrstvu, jest celá veskrze jako jeden člověk. Všech osmdesát millionů jejího obyvatelstva tvoří takovou duchovní jednotu, jaké ovšem v Evropě nikde není a nemůže býti, a tedy již pro toto jediné nelze říci, že naše země je neurovnána, ba v přesném smyslu nelze ani říci, že je chudá. Naopak, v Evropě, v té Evropě, kde je hromaděno tolik bohatství, celý občanský základ všech evropských národů — jest všecko podkopáno a možná, že již zítra se propadne beze stopy na věky věkův, a na místo toho nastoupí cosi neslýchaně nového, ničemu bývalému nepodobného. A všechna bohatství nahromaděná Evropou nespasí ji od pádu, neboť „jedním mžikem zmizí i bohatství“. Zatím ukazují na tuto, zejména na tuto podkopanou a zkaženou jejich občanskou budovu národu našemu dokonce jako na ideál, o nějž má usilovati, a teprve až dosáhne tohoto ideálu, se osměliti probleptnouti nějaké to své slovo Evropě. My však tvrdíme, že obsáhnouti a v sobě nositi sílu milujícího a všejednotícího ducha možno i při naší nynější ekonomické chudobě, ba ani ne ještě při takové chudobě, jako nyní: Ji možno uchovávati a v sobě ukládati dokonce i při takové chudobě, jaká byla v pádu Baťuově aneb po pohromě doby revoluční, kdy jedině všejednotícím duchem národním bylo Rusko spaseno. A konečně, je-li již vskutku tak nezbytně potřebí k tomu, abychom měli právo milovati člověčenstvo a nositi v sobě všejednotící duši, k tomu, abychom chovali v sobě schopnost nenáviděti cizích národů za to, že oni nám nejsou podobni; k tomu, abychom měli přání neuzavírati se ode všech ve své národnosti, aby jen jí se všeho dostalo, a ostatní národnosti pokládati jen za citron, který možno vymačkati (a národové takového ducha přece jsou v Evropě) — je-li ve skutečnosti k dosažení všeho toho potřebí, opakuji já, předběžně státi se národem bohatým a zavléci k sobě evropské občanské zřízení, tož zdaliž přece i my i zde musíme otrocky okopírovati toto evropské zřízení (které zítra již v Evropě se propadne)?. Zdaliž i tu nedají a nedovolí ruskému organismu vyvíjeti se národně,

svou organickou silou, nýbrž na všechen způsob nesvérázně, otrocky napodobuje Evropu? Ale kam se pak poděje ruský organism? Chápají-liž přece oni pánové, co je to organism? A ještě činí výklady o vědách přírodních! „Toho národ nedovolí," pravil při jedné příležitosti před dvěma lety jeden spolubesedník jednomu ohnivému západníku. „Tož zničit národ!" odvětil západník klidně a velikodušně. A nebyl to nějaký ledakdo, nýbrž jeden z představitelů naší intelligence. Anekdota tato je pravdivá.

Čtyřmi těmito body vytkl jsem Puškinův význam pro nás a řeč má, opakuji, způsobila dojem. Ne zásluhami svými učinila dojem ten (já na to kladu důraz), ne talentovaností výkladu (v tom souhlasím se všemi svými odpůrci a nechválím se), nýbrž svou upřímností a troufám si to říci — jakousi neodčinitelností faktů mnou předvedených, přes všecku krátkost a neúplnost mé řeči. Avšak v čem spočívala ona „událost", jak se vyjádřil Ivan Sergějevič Aksakov? A hle, zejména v tom, že slavjanofily čili tak zvanou stranou ruskou (Bože, u nás máme „ruskou stranu"!) byl učiněn ohromný a snad nekonečný krok ke smíření se západníky; neboť slavjanofilové prohlásili všelikou oprávněnost tíhnutí západníků do Evropy, všelikou oprávněnost i nejkrajnějších jejich poblouzení a závěrů a vyložiti tuto oprávněnost naším čistě ruským snažením, jež odpovídá samému národnímu duchu. Poblouzení pak ospravedlňovali — historickou nutností, historickým fatem, tak že konec konců i v souhrnu, dojde-li kdy k němu, se vyznačí, že západníci rovněž tolik prospěli ruské zemi a tužbám jejího ducha, jako i všichni ti čistě ruští lidé, kteří upřímně milovali ruskou zemi a snad až příliš žárlivě chránili ji dosud ode všech poblouzení „ruských cizozemců". Konečně bylo prohlášeno, že všechna nedorozumění mezi oběma stranami a všechny zlé spory mezi nimi byly až dosud jen jedním velikým nedorozuměním. Hle, také toto mohlo by se státi, tuším „událostí", neboť představitelé slavjanofilství hned zde, hned po mé řeči úplně souhlasili se všemi jejími vývody. Já pak prohlašuji nyní — však prohlásil jsem to i ve své řeči, — že čest tohoto nového kroku (je-li jen nejupřímnější přání smíru také ctí), že zásluha tohoto nového, chcete-li slova, vůbec nepřináleží mně jedinému, nýbrž všemu slavjanofilstvu, celému duchu a směru naší „strany", že to vždy bylo jasno těm, kteří nestranně vnikali do slavjanofilství, že idea, kterou jsem vyslovil, byla již nejednou jimi, ne-li vyslovena, tož ukázána. Já pak dovedl jsem jen v čas

využiti minuty. Nyní hle závěrek: přijmou-li západníci náš vývod a budou-li s ním souhlasiti, tu ovšem i přímo v niveč se rozplynou všeliká nedorozumění mezi oběma stranami, tak že „Západníci a Slavjanofilové“ nebudou ani míti oč se příti, jak se vyjádřil Ivan Sergějevič Aksakov, „ježto od nynějška všechno vyjasněno“. S tohoto hlediska ovšem řeč má byla by „událostí“. Avšak běda, slovo „událost“ prosloveno bylo jen v upřímném unešení s jedné strany, bude-li však přijato i stranou druhou a nezůstane li jen v ideále, toť je již docela jiná otázka. Kromě slavjanofilů, kteří me objímali a tiskli mně ruku tam na estrádě, sotva jsem sešel s kathedry, přistoupili ke mně stisknout mou ruku i západníci a ne jen ledajací z nich, nýbrž čelní představitelé západnictví, zaujímající v něm první roli, zvláště nyní. Tiskli mně ruku s takovým vroucím a upřímným nadšením jako slavjanofilové a nazývali řeč mou geniální a několikrát se vyslovili, kladouce důraz na slovo to, že je geniální. Ale bojím se, bojím upřímně: nebylo-li v prvních „záchvatech“ nadšení proneseno slovo to! Ó, nebojím se toho, že oni se vzdají svého domnění, že je má řeč geniální, vždyť i já sám vím, že ona není geniální a nijak nedal jsem se unésti jejich pochvalami, tak že z celého srdce jim odpustím, sklamou-li se v mé geniálnosti, — avšak hle, co se přece může přihoditi, hle, co mohou říci západníci, jakmile jen věc maličko uváží: (Nota bene: já nepíši o těch, kteří mně tiskli ruku, já nyní jen vůbec o západnících budu mluviti, na to kladu důraz): „Ale snad řeknou západníci (slyšte jen „snad“ více ne) — ale vy jste také uznali konečně po dlouhých sporech a půtkách, že naše tíhnutí do Evropy bylo oprávněné a normální, vy jste uznali, že na naší straně také byla pravda a sklonili jste své prapory, — nuže, my přijímáme vaše uznání ochotně a pospícháme vám oznámit, že s vaší strany je to i dosti hezké: znamená to ve vás jakýsi rozum, kterého jsme vám my nikdy neupírali, vyjímajíc leda snad nejtupější z našinců, za něž býti odpovědni my nechceme a nemůžeme, — ale... tu, vidíte-liž objevuje se zase nějaký nový háček, a to se musí co možná nejrychleji vyjasniti. Jde o to, že to vaše tvrzení, ten váš vývod o tom, že my ve svých pobloudeních přišli jsme jaksi národnímu duchu vstříc a tajemně jsme se jím řídili, toto vaše tvrzení — přece jen zůstává pro nás více než pochybným, a proto dohodnutí mezi námi přece jen se stává nemožným. Vizte, že my jsme se řídili Evropou, její vědou a Petrovou re-

formou, ale již nijak ne duchem našeho národa, neboť ducha tohoto jsme my na své cestě nepotkávali ani nečichali, naopak, zůstavili jsme jej vzadu a dosti rychle od něho se vzdalovali. My hned od samého začátku vydali jsme se samostatně a vůbec nenásledujíce jakéhosi prý pudícího instinktu ruského národa k všesvětné ohlasnosti a k sjednocení člověčenstva, — nu, jedním slovem, ke všemu tomu, o čem jste se vy nyní tolik namluvil. V národě ruském, protože již nadešel čas vysloviti se zcela otevřeně, vidíme my jako vždycky jen nehybnou massu, u níž nemáme se čemu učiti, která naopak zdržuje rozvoj Ruska k postupnému lepšímu a kterou celou dlužno přetvořiti a předělati, — je-li již nemožno a není-li lze organicky, tož alespoň mechanicky, to jest, prostě řečeno, přinutíme ji jednou pro vždy nás poslouchati na věky věkův. A abychom dosáhli této poslušnosti, hle, jest i nutno, aby si osvojila občanské zřízení, na vlas takové jako v zemích evropských, o němž byla zejména nyní řeč. Ovšem že je národ náš chudý a sprostý, jakým byl vždycky a nemůže míti ani podoby ani ideje. Celé dějiny našeho národa jsou absurdnost, z níž jste vy dosud čert ví co vyvozovali, ale jen my jsme hleděli střízlivě. Je potřebí, aby takový národ jako náš — neměl dějin, a to, co měl na způsob dějin, musí jím býti s ošklivostí zapomenuto, všecko skrz na skrz. Je potřebí, aby dějiny měla jen jediná naše intelligentní společnost, které národ musí jen sloužiti svou prací a svými silami.

Dovolte, neznepokojujte se a nekřičte: my nechceme náš národ znevolničiti, mluvíme-li o jeho poslušnosti, ó, to docela ne! toho, prosíme, nevyvozujte: my jsme humánní, my jsme Evropané, to vy příliš dobře víte. Naopak, my máme v úmyslu vzdělati národ náš pomaloučku, postupně a korunovati naše dílo povznesením národa k sobě a předěláním jeho národnosti již na jinou, jaká tam sama nastoupí, až bude vzdělán. Vzdělání pak jeho založíme na tom a začneme tím, čím jsme sami začali, to jest, zapřením celé své minulosti a prokletím, kterému musí vydati svou minulost. Jakmile jen naučíme člověka z národa čísti a psáti, hned ho také přimějeme přivoněti k Evropě, hned ho začneme navnazovati Evropou, nu třebas zjemnělostí živobytí, mravů, kroje, lihových nápojů, tanců — slovem přimějeme ho, aby se počal styděti za své bačkory a medovinu, aby se styděl za své staré písně, a třebas některé z nich jsou překrásné a melodické, my ho přece pohneme, aby zpíval rýmované odrhovačky,

zlobte se vy tam proto jak zlobte. Jedním slovem, za dobrým účelem budeme my nejrozmanitějšími a všemožnými prostředky působiti přede vším na slabé struny povahy, jak i s námi bylo, a pak je národ — náš. On se zastydí nad svou minulostí a proklne ji. Kdo proklíná svou minulost, ten je již náš, — toť naše formule! My jí vesměs užijeme, až se dáme do povznášení národa k sobě. Ukáže-li se národ vzdělání neschopným, tož — „odkliditi národ". Neboť pak vyjde již jasně na jevo, že národ náš jest jen nehodná, barbarská massa, kterou nutno přiměti jen k poslušnosti. Neboť, co si tu počíti: jen v intelligenci a v Evropě jest pravda, a proto, buď si u vás i osmdesát millionů národa (čím vy, zdá se, se chlubíte), přece všechny ty milliony musí především posloužiti této evropské pravdě, proto že jiné není a nemůže býti. Množstvím millionů nás nepostrašíte. Hle, vývod námi vždy činěný, jenže nyní již v celé nahotě, a my při něm zůstaneme. My přece nemůžeme, přijavše svůj vývod, rokovati spolu s vámi na příklad o takových podivných věcech, jako je le Pravoslavié a jakýsi prý jeho zvláštní význam. Nadějeme se, že vy na nás toho třeba nebudete žádati, zvláště nyní, kdy posledním slovem Evropy a evropské vědy v povšechném vývodu jest atheism, osvícený a humánní, a my nemůžeme nejíti za Evropou.

„A proto onu polovici proslovené řeči, v níž nám vyslovujete pochvalu, jsme tedy ochotni přijmouti s jistými výhradami, budiž, uděláme vám tu radost. Nu, a tu polovici, která se vztahuje k vám a ke všem těm vašim ‚principům' — již odpusťte, že nemůžeme přijmouti". . . Hle, jaký může býti smutný vývod. Opakuji: já se nejen neodvážím vložiti tento vývod do úst těch západníků, kteří mně tiskli ruku, ale ani do úst mnohých, velmi mnohých, nejosvícenějších z nich, ruských působitelů a zcela ruských lidí přes jejich theorie, ctěných a vážených ruských občanů. Ale za to massa, massa odervanců a odštěpenců, massa vašeho západnictva, střed, ulice, po níž se vleče idea — všichni tito sprosťáci ‚směru' (a těch je jak písku mořského), ó, tam jistě nažvatlají věcí tohoto druhu a možná, že již i nažvatlali. (Nota bene. Na vrub víry, na příklad, bylo již prohlášeno v jednom časopise, se vší duchaplností jemu vlastní, že účelem slavjanofilů jest — překřtíti celou Evropu na pravoslaví.) Avšak zapuďme pochmurné myšlenky a doufejme v čelné představitele našeho evropeismu. A přijmou-li oni třebas jen polovici našeho

výv odu a našich nadějí v ně kladených, budiž jim čest a sláva i za to a my půjdeme jim vstříc s jásotem našeho srdce. Přijmou-li i jednu polovici, to jest, uznají-li třebas samostatnost a osobitost ruského ducha, oprávněnost jeho bytí a člověkomilnou, všejednotící jeho snahu, tu i tenkrát již téměř nebude o čem vésti spor, alespoň z toho, co je základní, co je hlavní. Tenkrát by skutečně řeč má přispěla k založení nové události. Ne ona sama, opakuji naposledy, byla by událostí (ona nezasluhuje takového pojmenování), nýbrž veliká slavnost Puškinova, která by se stala událostí našeho sjednocení, — sjednocení již všech vzdělaných a upřímných ruských lidí za budoucím nejkrásnějším účelem.“

Přel. *F. Raichl.*

Vácslav Březan.

(Nový příspěvek k osvětlení osoby a práce historiografa rodu rožmberského.)

Podává Josef Salaba.

(Pokračování a dokončení.)

Jisto jest, že Hoeck, německý tajemník a politický důvěrník pana Petra Voka, zatčen byl vskutku pro padělání testamentu svého pána; nikoli však Březan. Tedy i zde uhodila Balbínova tradice na něco správného, ale je to zase přesmyknuto na jinou osobu. Je dále jisto, že Březan listin nefalšoval; jeho historické výtěžky jsou vždy poctivé a správné, třeba Švamberkům příznivé. On nebyl ostatně nikdy ve stycích bližších s Hoeckem a především ho nemiloval. A konečně dědictví Švamberků bylo potvrzeno a uznáno i od krále Matyáše. Tedy vina, věznění a potrestání Březanovo? Od koho? a kdy? Zajisté jen od císařských a jen po 5. březnu r. 1622; t. j., poněvadž byl jinověrec, byl vinen [1]) a tak buď uprchnul s paní ze země, či byl jat a vězněn. Tedy vina povahy politické. Na práci jeho v archivě po 5. březnu r. 1622 nebylo však ani pomyšlení a také jí nebylo tehdy. Toť tedy podstata druhé části zprávy Balbínovy (o vině Březanově) a tak ji lze správně vysvětliti.

Jaké bylo jeho vzdělání?

Jakkoli nevíme o jeho mládí a vychování téměř ničeho, přece není pochybnosti, sledujeme-li jeho poznámky, život a jednání, názory a náboženské vyznání, že první a hlavní vzdělání své čerpal ve školách bratrských. Vzdělání své arci doplňoval i dále. Příležitosti a popudu poskytovalo mu k tomu dosti jeho

[1]) Trestní povahy ta „vina“ (byla-li již a lze-li Balbínově tradici tu věřiti) býti nemohla; vždyť Březan ku př. nezamlčuje, že i Šternberkové byli často a úzce spřízněni s Rožmberky. O zásluhách Švamberků (a zvláště Bohuslava, chotě Ludmily z Rožmberka r. 1451) o sirotky Jana z Rožmberka (kol r. 1478) atd. píše více teprve r. 1612, po smrti Petra Voka. Březan je tedy i zde poctivý a bez viny.

povolání a zaměstnání, jemuž se výhradně věnoval; byla to zejména velká bibliothéka pana Petra Voka, která byla stále zvětšována novými a znamenitými děly. Tam se zdržoval Březan nejraději, mezi knihami a starožitnostmi, v archivě, zde stále sedával — nebyl-li u pána — čítával horlivě, psal a rovnal. Byl tak pilný, že se v tom zapomenul i oženiti, ač o pěkný fraucimor nebylo konečně v Třeboni u p. Petra Voka nouze. A Březan byl také vskutku sečtělý a měl širší rozhled; vidíme to zvláště na tom poměrném množství kronik, jichž užil ku př. v genealogiích. Hlavně arci čítával knihy náboženské, kroniky a humanisty; klassiků antických jak se zdá, mnoho nepoznal. Humanisty znal české i cizí a mnohdy je cituje. Tak na př. vzpomíná listů Eneáše Sylvia. Čemu se naučil Březan původně na školách bratrských a čemu později? Byl vzdělán nábožensky a znal cizí řeči, jako latinu a němčinu;[1]) pak i frančinu,[2]) polštinu[3]) a vlaštinu. Znal starou češtinu a rozumí dobře starým našim listinám. A není to bez významu v té době. Počítati uměl též; jeho arithmetické pokusy vidíme ku př. při jeho regestech na archiváliích a v jeho genealogiích, když vypočítával narození a stáří jednotlivých osob. Dále as jeho vědomosti početní mnoho nesáhaly. Přírodu a její zjevy znal jen z domova; byltě z venkova. Školy se však tehdá o ni nezajímaly; vědecký výklad přírodních výjevů nepodávala škola, stojíc na základě náboženském A Březanova mysl též tíhla více k vědám duchovým, než přírodním.

Mimo to Březan naučil se na škole bratrské též hezky psáti, ba i kresliti, jak vidíme v jeho genealogiích, kde se potkáváme nejednou se slušnými, od něho[4]) vykreslenými erby; byltě uznaný krasopisec své doby, jak zvláště svědčí jeho čistopisy (ku př. S. V. v J. Hradci). A znal konečně i dějiny církevní a české, vnější i vnitřní; historii všeobecnou poznal teprve jako bibliotekář páně.

Zvláštní péči vynakládala tehdejší škola vzdělání výmluv-

---

[1]) Na důkaz viz jeho genealogie, nebo V. R. (ku př. str. 131 atd.), kde uvádí a vypisuje německé listiny. Latinsky četl i psal (na př. V. R., str. 299.)

[2]) Březan užívá v K. R. i dílo Jana Froissarda (1333 Valenciennes — 1410 Chimay), zvané „Chronique de France, d'Angleterre, d' Ecosse et d'Espagne“.

[3]) Ukázky viz ve V. R., ku př. str. 221 (r. 1576), kdy pracoval p. Vilém v Polsku o zvolení císaře Maximiliana II. za Polského krále.

[4]) Sám to poznamenává někdy. Viz ku př. vzadu na odpovědním listu Jana z Podola r. 1450 (14. května) Oldřichovi z Rožmberka (Hist., čís. 1290); Březan tu dí: „Descriptum et delineatum signum.“

nosti, řekli bychom slohu; byltě právě humanismus vzkříšením nejen ducha, ale především formy antické, formy uhlazené a povznesené. Bratrská výchova však slohu tolik péče nevěnovala. Bratřím šlo především o povznesení vnitřku, ducha a srdcí. Četli tedy hlavně spisy náboženské. Zušlechtění formy šlo jen vedle s sebou a bez patrného úmyslu. A přece byli znamenití a nejlepší stilisti nejen svého věku, ale starší doby naší vůbec.

K této uhlazenosti a formální plynnosti svých bratrských vrstevníků Březan nedospěl nikdy. Sloh jeho byl těžkopádný; neví si rady, jak co vysloviti, a mnohé opravuje a škrtá dvakrát i třikrát. Nebyl uhlazený, za to však jadrný a bodrý; vypravování své proplétá nejen latinskými epigrammy atd. (na př. v RKr. při Petrovi Starším z R., anebo ve VR. str. 230, i v SV.) ale též českými příslovími, vhodnými průpověďmi a zvláště říznými vtipy (ku př. SV. na konci a ve VR. i PVR.). Karakterisuje to jeho ducha.

V celku náleží Březan svým předvzděláním i vší svou duší výchově Českých Bratří; nejen však tímto, ale i svou spisovatelskou a historickou činností připíná se Březan k dějepisné [1]) škole bratrské, kde se naučil methodě a pomocným vědám historickým.

II.

Jaký je význam Březanův v starší české literatuře?

Po tom, co poznamenali o něm Palacký[2]) a Mareš, zdálo by se, že je otázka tato vyřízena a tak zbytečna.

A přece ani tím není jeho význam plně vystižen. Příčiny jsou různé. Hlavně proto, že jeho práce mimorožmberské, nejsouce dosud tištěny, jsou tudy méně přístupny a prozkoumány. Míníme

---

[1]) Hlavou její byl Blahoslav (1523, 20. II., Přerov — 1571, 24. XI., Mor. Krumlov); spisovatelská jeho činnost r. 1555—1571. Nástupcem jeho byl br. Kalef (— 1543—1588, 12. XII.); působil od r. 1570—1588 a je tvůrcem XI. dílu archivu bratrs. (v Mus. kr. Č. sub. 2. G. 10.) atd. (Viz i Arch. Unit. Fratrum v Ochranově.) — Známo, že Bratří pěstovali dějepravu zcela soustavně, že sbírali a opisovali prameny historické a že přibírali ku práci té i mladší schopné adepty, kteří se tu učili a pod dozorem starších spolu pomáhali; jedním z těch žáků byl i Březan.

[2]) Würdigung der aelter. böhm. Geschichtsschreiber, Praha 1830, XV., a v předmluvě k vydání života Viléma z Rožmberka (1848). Mareš l. c.

tu zvláště Březanovy genealogie. V poslední době objevena pak nová jeho díla.[1]) Mimo to padá i to na váhu, že starší naši literární historikové,[2]) jsouce filology, dívali se na vše rádi se stanoviska především filologického. Byla pak vůbec nutna k této otázce studie podrobnější.

Březanovi náleží v dějinách našeho písemnictví místo vyšší, než se mu vykázalo.

To vysvitne, posoudíme-li jej celého, a zvláště jako historika.

Nehledíce ke vlivu, jaký měl na svého pána, známého Petra Voka z Rožmberka, ve věcech kulturních[3]) — a vliv ten byl značný u pána sic dobrosrdečného, ale i vratkého a plného rozmaru — vidíme, že činnost Březanova byla především velmi všestranná: v prvé řadě jako archiváře a knihovníka, v druhé jako spisovatele, zejména historického, a to genealoga, životopisce i memoiristy a dějepisce pak vůbec.

Jako archivář a bibliothékář pracuje s láskou pravého starožitníka a humanisty, sbírá a zachraňuje, co uchrániti možno.

Způsob, jak knihy a archiválie třídil, je praktický, jednoduchý a ještě i dnes dosti správný, ač byl přece jen samoukem.

Zvláště jako archivář ukazuje Březan mnohé přednosti; zejména značnou píli i znalost pomocných věd historických. Mimo to i četné kusy v Třeboni, jimž scházelo datum, adressa, či podpis, od něho doplněny v čas i věrohodně, čímž staly se pro nás upotřebitelnými. Jeho registra a regesta listin jsou pěkná i správná, system signatur přehledný a pevný, každá věc pak signována. Vyhovuje tudíž předním požadavkům archivářským.

---

[1]) O pánich Olbráních ze Štěkře atd. (H. Gross ve spisech král. české společnosti nauk, Praha 1897.) Viz i tamže r. 1898.

[2]) Vytýkají mu především, že je formálně neohebný a věcně nekritický. Sloh Březanův je ovšem dosti těžkopádný, nikoli však vždy; zaviňují to hlavně prameny, jichž slov věrně užívá. Ona nekritičnost je pak jen částečná a vychází dílem i odtud, že psal o dějinách rožmberských jako placený služebník toho rodu. Tedy v soukromí a zas jen pro dům. Proto i méně znám.

[3]) Známo je, jaké množství knih odvezli Švédové r. 1648 při dobývání Prahy z královského hradu. Dobrovský, Dudík atd. putovali do Švédska jako do Mekky. Nejcennější součástkou této odcizené sbírky byla právě pověstná bibliothéka rožmberská, kterou k takovému rozkvětu — čítalať na svém konci přes 10.000 svazků — přivedli onen Petr Vok a Březan jako její první správce.

A nikdo nebude zajisté o tom pochybovati, že tento lásku svého pána ku knihám ještě pobádal i vzněcoval a vedl výběr věcí, čímž stal se též spoluzakladatelem tohoto pro nás tak důležitého zdroje.

Jako spisovatel Březan vyniká nejvíce v genealogii. Není pochybnosti, že naskytují se tu mnohé obtíže i modernímu pracovníku, který má přece po ruce daleko více pramenů, nežli 16. století, a dostává tyto prameny do rukou již opatřeny kritickými poznámkami, sám pak vyzbrojen je názorem moderní methody vědecké. Všeho toho však neměl Březan. A přece nutno uznati, že on na svou dobu pracuje výborně a nejlépe mezi současnými pracovníky v tomto oboru. Ba, jeho genealogie mají po dnes svoji cenu: z něho a na něm budovali a dosud budují i přední rodopisci naší doby.

Prostředky, jichž Březan užíval na tomto poli, byly veskrze solidní; prameny jeho byly pečetě, znaky a pak listiny právní (zvláště testamenty), daleko pak méně korrespondence, která svým platonickým strýčkováním, jež kvetlo mezi šlechtou starší doby, mnohého sváděla. Přidáme-li pak k tomu, že byl poctivý a nechtěl žádný rod povznésti na základě svých vlastních smyšlének či domněnek, máme pohromadě mnoho vynikajících vlastností pracovních. Nejspolehlivějším materiálem je tu zajisté pečeť. A jak Březan ovládal heraldiku, ukázal již Mareš (str. 102.) Na doklad jeho práce zde vizme jen ku př. genealogii pánů z Říčan.[1]) Tam i mimo jiné poznamenáno od něho: „L. P. 1450. Diviš z Mileňovic s erbem pánů z Říčan se nachází,“ t. j. že Div. z Mileňovic přináleží as k tomuto rodu.

Ohledně methody tu vidíme, že postupuje v před od známého k neznámému, od mladšího člena ke staršímu; způsob to jediné možný a důkaz opatrnosti. Věří více listinám a více jich užívá, než kronik.

Nestává se panegyrikem na úkor pravdy a má skutečný historický smysl, t. j. pojímá i vykládá dějiny přirozeným způsobem a nespojuje dohromady to, co různé. Za to podléhá těmto vadám: Aby mezery genealogické doplnil, což bývá arci velmi obtížno, přijímá do svých rodopisů mnohdy osoby nepříslušné, dávaje se sváděti oblíbeným jménem dotyčné rodiny, tak ku př. u Švamberků jménem Bohuslav.

Výtka tato týká se zvláště dob nejstarších a vyskytá se nejvíce tam, kde hledí ukázati počátky toho či onoho rodu a kdy není ještě přesných rodových hranic. Činil tak zejména tehdy, nacházel-li ona jména v kronikách, či na listinách, jež zachovány

[1]) V arch. Třeb. sub. Fam Říčan, Reg.

arci buď jen v opisech, či ve vidimusech, a kde pečeti, jeho spolehlivý vůdce, mu scházely.

Výtka tato není ovšem nic jiného, leč nedostatek neúprosné vědecké kritiky, která především pochybuje a pak důvěřuje; požadavek moderní. Březan napřed věřil a kritisoval teprve potom, když to odporovalo jiným jeho pramenům, kterých však tehdy nebylo vždy s dostatek po ruce. Kde se zmýlil, svedly ho tedy prameny. Někdy však se přece zdá, jakoby těmto svým zprávám kronikářským tolik nevěřil a jakoby je registroval toliko pro úplnost, aby měl vůbec nějaký počátek a více dat; důvodem je nám ku př. úvod k R. Kr., kde staví svoje údaje suše vedle sebe, beze vší poznámky a se zdrželivostí.

Je tudíž z toho všeho patrno, že Březan jako genealog stojí daleko výše, nežli ku př. Paprocký, který ve svých pracích užívá hlavně jen kronik a titulářů a daleko méně skutečných archiválií. A tak Březan je vůbec nejlepší genealog a heraldik naší starší doby.

Hledě genealogické kostře dodati života, přidával Březan k jednotlivým těm jménům i některé jejich osudy a zajímavější děje; a to ponenáhlu a podle jich významu: o lidech vynikajících a mocných více, o menších méně, arci též v souhlase s množstvím pramenů, jež mu byly po ruce. Tak stával se biografem.

Postavy své stavěl do určitého světla. Hleděl je vylíčiti příznivě, vzbuditi pro ně zájem a ukázati po případě jich moc a slávu; za to slabé stránky jich snaží se více méně zmenšiti či vůbec zamlčeti. Je tedy v tomto směru nejednou tendenční.

Někdy vymaluje dosti zdařilé a samostatné, ba celistvé obrázky; tak ku př. životopis Bohuslava ze Švamberka († 1490) v genealogii Švamberské. A v obrázcích těch bývá dosti mnoho nového. Jindy však osobu skreslí a nedocelí, tak že ji vidíme více jen s jednoho stanoviska.

Praktika, že ze svých pramenů, jež má před sebou, si vybírá, opakuje se i zde a není chvalná i zdá se někdy, jakoby chtěl zamlčovati. Lze arci namítnouti, že každý životopis svádí vždy více méně k světlejšímu pojímání či dokonce k apologii. A Březan konečně i tendenční být musil do jisté míry a to i proti své vůli, ježto psal za peníze ve službách svého pána; plnou pravdu mnohdy ani říci nesměl, leda mezi řádkami (ku př. v PVR.) Tendenčností a vadou to však zůstane vždy.

Za to ovšem vidíme dále i tu, že, čeho užil, zpracoval po-

ctivě, svědomitě a důkladně, cele a správně. Má zásluhu konečně i v tom, že o některých osobách (a zvláště o jich karakteru, vychování a smrti a p.) zachoval ústní podání rodinné; víme takto aspoň, co bylo tu z tradic[1]) a co nikoli. Psychologické proniknutí osoby se mu však nedařilo, nešel do hloubky. Nebyl vůbec psycholog a bystrý znatel světa a lidí, všelikých těch záhad a pletich; byl to Český bratr: mluvil pravdu a věřil v ni. Lež a nekalost spíše cítil, než viděl.

Programm Březanův se znenáhla šíří dále. Líče své hrdiny, kreslí též obrázky oněch dob (ku př. v Histor. domu rožmb.) a stává se tak historikem ve vlastním slova smyslu. Zde má pak dvojí tvář: píše jednak dějiny časů minulých, jednak své doby, paměti a to obrazy svého okolí a užšího kruhu, kde vystupují jasně podrobnosti každodenního života s celým jeho ovzduším. Tím je arci práce tato znamenitým zdrojem kulturnímu historikovi. Míníme tu především jeho PVR., knihu to, která pro tyto své kulturní detaily stává se pro konec století 16. a počátek 17. pramenem velmi vzácným a dosud nedosti oceněným.

Za to dějin obecných všímá si tu jen potud, pokud se obrážejí v životě jeho pána. Neužil-li zde však pramenů všech (a zvláště politických), lze to vysvětliti tím (jak soudí i Mareš), že mu nebyly známy, což i pravda a věc trochu omlouvá. Tendence tu aspoň není.

Naproti tomu se stanoviska psychologického vidíme tu opět jeho prostotu a nezkušenost. Pana Petra Voka však a jeho okolí dobře pochopil i líčí a všecky je tu poznáváme určitě; vždyť i jeho pán byl člověk prostý a přirozený a proto mu též rozuměl.

Ve své vlastnosti jako historik Březan nepíše jen letopis a paměti svého věku, co sám viděl či slyšel, jako činili jeho vrstevníci a veliká část našich starších dějepisců vůbec, nýbrž pracuje též o událostech starších dob, čímž se stává historickým spisovatelem v našem smyslu a díla jeho nejsou více pramenem pouhým, nýbrž skutečným dějepisným elaborátem.

Ze životopisce se stává historik. Postavy jeho přicházeji s celým prostředím a okruhem svým, majíce náležité osvětlení. Přednosti i vady jsou na tomto poli tytéž, jako v pracích rodo- a životopisných.

Víme, jak pečlivě hleděl sebrati, pokud bylo tehdy možno,

---

[1]) Největší měrou to platí o VR. a PVR.

všecky své prameny; jak pracoval především na základě archiválií; jak jim vědomě dával přednost před jinými (ku př. před kronikami) a jak užíval konečně z archivu i těch, kterých si málo všímá i naše doba. Tak ku př. účtů, formulářů a urbářů. Mimo to dbal i pečetí, kronik, nápisů náhrobních a listin i knih fundačních. Prameny jeho jsou tedy všestranné a bezpečné.

Víme dále, jak poctivě cituje a jak poctivě svůj pramen užívá i podává, jak je svědomitý a pravdomluvný, nevymýšleje ze sebe, dokonce pak ne za účelem tendenčním; a vymýšlí-li přece, je to kombinace zdravá, přirozená, mírná a střízlivá. A v této střízlivosti spočívá i kus opatrnosti a kritičnosti jakés. Mírnost v úsudku i smýšlení a cítění karakterisuje právě Březana. Toť tedy vlastnosti příznivé.

Pohřešujeme jen přesné kritiky i úvahy a vadí též suchost podání. Data svoje podává často ve formě regestové, v postupu chronologickém; je to řada dokladů, v níž je ovšem nejednou i vnitřní souvislost.

Však právě ta forma regestová činí jeho práce suchými a pro četbu nezáživnými, což je u spisovatele v našem smyslu znamením nedobrým. Nedostatek pragmatičnosti nahrazuje Březan částečně svou chronologičností a nedostatek kritiky svým historickým smyslem a právě tou svou vrozenou náklonností ke střízlivosti, mírnosti a přirozenosti. Omlouvá ho pak i to, že mohl tehdy i při největším úsilí sebrati přec jen méně pramenů, než dnes.

Srovnáme-li teď jeho přednosti i vady, shledáme, že jeho přednosti valně převažují jeho chyby. Březan je v naší starší literatuře jediný a první znalec pomocných věd historických a on jich též (i archivu) vědomě užívá; on rozumí listinám a správně je vykládá. Jeho díla náležejí k našim časově prvým spisům z oboru dějin kulturních; vizme tu na doklad jenom tu drobnomalbu a pak ta četná data z dějin hospodářství atd. v PVR.

Nebude tudíž upřílišeno, řekneme-li, že po těchto všech stránkách je Březan vlastně kus moderního historika a spisovatele; ovšem nikoli slohem a filosofickým vzděláním, ale zajisté povahou a methodou. Jeť to spíše Livius, než Tacitus, spíše důvěřivý optimista, než skeptik.

Pohleďme ještě na vady Březanovy; uvidíme tu zajímavý zjev.

Víme, že jeho chyby jsou:

1. je i tendenční, ježto někdy věci nepříjemné zamlčí či naznačí jen;

2. není dosti a důsledně kritický; [1])

3. není v něm s dostatek akribie a on, nemaje i dosti pramenů, stává se jednostranným;

4. co do podání látky je suchý;

5. osobu ani dobu neprohloubí

6. a v řadě událostí nevidí dostatečně logiky! Schází mu zkrátka vyšší filosofické vzdělání.

Ale našeho autora omlouvá:

ad 1. jeho odvislé postavení;

ad 2. jeho doba a vyznání náboženské a

ad 3. opět jeho doba a postavení; akribie je stupněm pozdějšího vývoje pracovního;

ad 4.—6. jsou to vlastně přednosti, z nichž ty vady vycházejí.

Poněvadž byl totiž archivářem (což jeho předností), mohl ovšem první užiti bohatého archivu Třeboňského. Ale právě že měl před sebou archiválie a někdy ovšem i falsa, tehdy dosud právně platná i od panovníků uznaná a teprve nedávno objevená, užil i těchto.

Vždyť diplomatika vznikla vlastně 50 let po Březanovi.

Poněvadž je archivář, jsou jeho prameny přec jen úzké a nepodařilo se mu sebrati všech.

A z téže příčiny je i horizont jeho úzký a jednostranný; kde má více pramenů, srovnává přece, tříbí, kritisuje a vybírá.

Poněvadž je dobrý genealog, hledí více k osobě, než k události a je tedy menší historik.

Jakožto rozený archivář a poctivý i jednoduchý člověk, je právě též suchý a mělký filosoficky i nekritický.

Chyby ty i ctnosti jsou tedy dva póly jednoho a téhož zjevu. —

Březanovi náleží vyšší místo v české literatuře, než jaké

---

[1]) Že Hájkovi věřil, nedivme se; věřil mu i Veleslavín a celý skoro 17. (i 16.), ba i 18. věk. Ještě r. 1762 nazývá Bon. Pitter, opat ben. kláštera v Rajhradě, Hájka českým Liviem a otcem české historie. (Viz Život sv. Günthera.)

Jak panegyricky si vedla doba pozdější, vidíme z dramatu Jacobi Canteris Phrysii („Rosa Rosensis“ v rkp. univ. knih. Praž. VI. F. 2); Rožmberkové se tu odvozují od Ursina a ten od Aenea!

mu bylo vykázáno; jeť náš první snad předchůdce moderních zásad historické práce.

Jako memoirista vyrovná se zajisté ku př. Sixtovi z Ottersdorfu, ba i Bartošovi Písaři[1].) Jako genealog a archivář nemá sobě rovných.

Vůbec methodou, pojímáním i prováděním svého úkolu náleží k našim nejpřednějším kronikářům; mezi svými současníky je pak první.

Postavení jeho mezi ostatními je tedy vynikající, ale i osamocené; zvláštní proto, že je to spisovatel, který píše pro určitý dům (a za to je placen) a nikoli pro veřejnost. Přes to byl však znám a měl záhy pověst literární; již r. 1604 psal dějiny pánů z Řičan na zvláštní jich žádost. Samostatné postavení má proto, že zabývá se úmyslně detaily dějinnými, které bychom dnes nazvali kulturním dějepisem; mezi politické historiky nenáleží.

Je opravdový, nepíše dle módy, miluje, ale nelichotí, je loyální, ale ne panegyrický.

I svou určitou, řekněme archivní či regestovou methodou a formou zaujímá konečně postavení zvláštní.

Určili jsme tímto místo Březanovo v řadě českých dějepisců. Souhlasíme pak s Marešem v úsudku, že byl by ke cti i mnohé cizí literatuře, právě pro své často jmenované methodické vlastnosti ve způsobu sbírání, volbě i užívání pramenů.

Řekli jsme již výše, že vzděláním, názorem světovým a smýšlením, ba i povahou a letorou Březan náleží ke kulturnímu okruhu českobratrskému; k němu sluší i methodou a vším, neboť z něho vyšel a v něm v celku i zůstal. Březan je předním zástupcem dějepisectví, jak ho vytvořilo českobratrství.

Ale průběhem doby, četbou a j. přijímal na sebe i vlivy humanistické; vímeť, že v knihovně jeho pána zastoupeni byli mnozí tehdejší spisovatelé, že je Březan četl a znal, že jich i užíval a následoval někdy. (Viz na př. RKr.; některá svá regesta in dorso listin píše též latinsky.)

Tedy Český Bratr s humanistickými vlivy. Ale víme, že i tehdejší českobratrství samo o sobě všímalo si huma-

[1]) V R. chválí už Balbín v Boh. docta (vyd. Ung., II. d., 258), poněvadž je to prý velmi pilné sepsání o Vilémovi z R. a jeho době i že různé listy tu opsány, a lituje, že není to vytištěno a přeloženo do latiny.

nismu a nechovalo se k němu odmítavě; bylo jakýmsi pokračováním toho proudu humanistického, v jehož čele stál kdys V. Kornel ze Všehrd. Českobratrství však zůstalo přec jen svým; přijalo do sebe kus humanismu, zpracovalo jej však, zažilo i smísilo se s ním. A to svým způsobem, na svém základě: po českobratrsku a po česku. Jádro zůstalo tedy původní. Smíme-li tedy opakovati: Březan náleží ke kulturnímu typu českobratrskému a částečně k tomu proudu [1]) humanistickému, který byl u nás zpracován a pojat po českobratrsku a po česku.

Náleží pak k jeho vynikajícím zástupcům.

Provedli jsme — bezděčně — snad též kus jakési apologie; jsme však přesvědčeni, že z důvodů námi výše uvedených bude nám dáno za pravdu.

Nikoli neprávem srovnává se historie se Spravedlností, která má v ruce váhy a váží; zde někdo bývá shledán lehčím, někdo těžším než původně. Co však ztraceno na straně jedné, to na druhé se získá; toť los a útěcha dějin. Březan roste.

I pan Petr Vok získal si zajisté značné zásluhy o naše písemnictví, dav spořádati svůj archiv a založiv i rozmnoživ svou pověstnou knihovnu, kde poskytl Březanovi tak vzácné příležitosti i řídké, aby se rozvinul. Splatil tak již na skonu rodu svého jako maecen dluh, kterým dům rožmberský byl povinen národu našemu. A není pochyby, že i českobratrské církvi a škole náleží zásluha ve snaze a tvoření pokrokovosti v dějepravě a správného názoru vědeckého.[2])

---

[1]) Jako humanista píše i někdy (ač zřídka) latinsky a je ve spojení i s jiným humanistou své doby, učeným Fil. Rennerem, s Tschernemblem, přítelem Kalvínovým a j.; psal jim a dostal od nich materiálie k dějinám rožmberským.

Vzdor tomu není však tento rys v povaze Březanově nápadný; byl a zůstal především prostým a skromným.

[2]) Studie o historické škole bratrské a jejím vzájemném poměru k ostatním našim dějepiscům byla by vděčným thématem. — O poměru Březanově k historikům doby jeho jsme jednati nechtěli; jednak je postavení jeho osamocené mezi ostatními, jednak bylo nám účelem toliko ukázati na spisovatelský jeho význam.

Berlín umělecký a vědecký.

Chtěl jsem Vám, pane redaktore, napsat pro Naši Dobu článek „Vídeň a Berlín"; letos měl jsem příležitost meškati delší dobu v obou hlavních městech hned za sebou. Zatím však Naše Doba přinesla od jiného autora v čís. 5. letošního ročníku povšechný obraz o vývoji Berlína. Obmezuji tedy svůj úkol: z berlínského života uměleckého a vědeckého, jemuž v článku uvedeném bylo věnováno málo pozornosti, vyličuji jenom to, co se mi zdá pro Němce a zvláště pro Prusy charakteristické. Že jsem při každém zjevu myslil vždy na naše poměry a srovnával si je s těmito cizími, nebude mi snad vykládáno ve zlé, i když nevypadne srovnání v náš prospěch.

I.

Umění a věda v Berlíně žije svým silným životem, ač se na venek málo projevuje. Obojí, umění i věda, jakoby se tu dusily pod obrovským vývojem průmyslovým, obchodním a hlavně pod officielním rázem — militaristickým. Nesmírná živost ulic, nepřetržité řady povozů těžkých nákladních i lehkých kočárových, vozů automatických, velocipedů, jež zde tolik slouží stykům obchodním, někde i jezdců (Unter den Linden), husté zástupy hemžícího se lidu vynutí si na příchozím cele jeho pozornost. Nejdeme-li zrovna podle Baedekra, ušla by nám skoro umělecká výzdoba uliční. A kde na hlavních ulicích k těm pomníkům prohlédneme, všude nám nadbíhá pruský militarismus: na kamenných podstavcích samý panovník ve zbroji, samý jenerál; šavle, puška, dělo jako pozadí a přízdoba díla sochařského. Nejvýznačnější památníky berlínské mají svůj obvyklý přívlastek „Sieges-", „Ruhmes-", „Krieger-" nebo „Friedens-". Sotva kde jinde najdete tolik kamenných lvů jako v Berlíně. Všude apo-

theosa válečných činů. Boj jest oblíbenou látkou umění výtvarného. V žádné obrazárně neviděl jsem tolik scen bitevních jako v obrazárnách berlínských, zejména v Národní galerii. Ve veliké Ruhmeshalle ve zdejší zbrojnici je výzdoba její ze samých scen válečných. Na jejich allegorických obrazích mají andělé (nebo snad to jsou geniové vlasti) smysl jen pro vojáky: okřídlení andělé chodí po bojišti, zachycují poraněné vojáky a dřou se s nimi docela k nebi. Zbrani tu stavějí pravé oltáře. Nejpěknější a nejrozsáhlejší budova na hlavní třídě „Unter den Linden“ je věnována zbrojnici — nevím, mají-li kde jinde takovou zbrojnici. Historické oddělení je ovšem tuze skrovné, za to doba moderní zastoupena velmi bohatě: počet památních i vzorných děl jde do set. Člověku je tak příšerně, když chodí mezi těmi spoustami jícnů dělových. Naproti arsenalu stojí venku na ulici tři obrovská děla s vnější garniturou kulí a granátů, a lidé chodí kolem jakoby to nemělo být jinak. Stál jsem zde u průčelí královského zámku před známým Begasovým Národním pomníkem císaře Viléma I.: massivní konvenienční genius ženského rodu drží úzdu koně, na němž sedí císař Vilém I., teď už Velikým zvaný — rozumí se ve vojenské parádní uniformě — všude okolo kamene a nad kámen trčí samý bodák, samá šavle, samá ručnice, samé dělo, řetězy — brr! Nepamatuji se, že bych byl kdy měl tak odporný dojem z díla uměleckého. Byl mně už dříve z pouhých illustrací tak protivný. Co je však mé bytosti cizí, není cizí Berlíňákovi. Jak rád prodléval jsem opět a opět u jednoho uměleckého díla, anonymního pro obyčejného pozorovatele — ani podrobný průvodce Baedekrův po Berlíně na ně neupozorňuje: na rozsáhlém tichém nádvoří mezi Novým museem a Národní galerií zachycena dívka z přírody — patrně nějaká víla — v nejprostším ústroji sedící na koni. Připadala mi tu jako krásná idylla v nedalekém ústraní od hlučného triumfálního tažení. Zbrojí a válečnými trofejemi zdobí si mosty (na př. Kaiser-Wilhelm-Brücke). Na jiném místě (Schlossbrücke) znázorněn život bojovníka pod vedením Atheny a Nike. Když nahlédnete do Berlína hlouběji, nejen takové projevy lidského ducha chápete, nýbrž vidíte v tom přirozený vývoj. Vnější ráz města bývá odleskem dějů a ducha, jaký v něm vládne.

Politické dějiny Pruska nám vykládají: bojem malá brandenburská marka nabývala převahy nad zeměmi sousedními, bojem je podmaňovala (zejména za kurfiřta Bedřicha Viléma Velikého),

bojem král Bedřich II. pošinul Prusko mezi rozhodující říše evropské, bojem se domohli Němci dnešní dominující vnější moci. Proto ta adorace vnější fysické síly. Panovníci jsou zástupci této fysické síly a odtud takový dynastický cit v Prusku. Vedle něho silně vystupuje kult Bismarckův. Člověku se zdá chvílemi, že přišel do starého Říma v prvních stoletích po Kr. Massa obyvatelstva, officielní a úřední zastoupení lidu tone v tomto citu nebo aspoň v projevech jeho; je ho také mnoho mezi vzdělanci. Všimněte si jen pojmenování ulic.

Říkává se o našich Vinohradech, že by tam profesoři měli zkoušet maturitanty z české literatury, chodice s nimi po ulicích — tolik je tam jmen českých spisovatelů. Tady by mohl podle názvů ulic dělat zkoušku z pruské genealogie vladařské. Přiznávám se, že bych při té zkoušce propadl. Mnoho ulic je pojmenováno po královnách — Berlíňáci rádi napodobovali uhlazené způsoby a galanterii francouzskou; mají ji mnoho ještě podnes. Po vladařích nezapomínáno s touto poctou ještě na jenerály. Jména velikých zástupců vědy a umění se musila z pravidla uchýlit na tabulky uliční někde tam na obvodu městském právě se rodícím. „Goethe Str." nebo „Goethe Platz" na př. Berlín posud nemá. Jak zcela jiný obraz podává po této stránce na př. Lipsko!

Tedy na vnějšek takový ráz, jakoby opravdu měl být odůvodněním starého pojímání historie, že všecky děje dělali jen vladaři a vše rozhodovaly vojny. Ale Němci mají silnější oporu pro svůj stát, nežli to officielní zastoupení jejich tuší: vedle obrovského průmyslu a obchodu mají ve své historii své genialní státníky, mají své veliké umělce, mají svůj ohromný rozvoj vědy. Na těch stojí říše pevněji nežli na bodácích.

Vlastně se mi zdá být to skromné ustupování vědy a umění do pozadí docela v duchu pravého umění a vědy: líbilo se mi na př., že se sochami Goetha, Lessinga uchýlili se do rozsáhlé své Obory (Thiergarten); dva pomníky bratří Humboldtů jsou při universitě na hlavní třídě. V tom háji uprostřed lesa chtějí postavit velikým německým skladatelům hudebním řadu pomníků. Byl by to důstojný pantheon německých velikých duchů — jistě důstojnější, nežli je trochu malicherný vnitřní obsah Walhally u Řezna. Lidé tiché práce do tichého ústraní. Těm by měla udělat místo řada soch, třeba jinak umělecky velmi cenných, představujících panovníky z vlastenecké historie (v Siegesallee).

*

Povšechný pohled v rozvoj německého umění poučí nás o jedné charakteristické věci: severní Němci hrají v umění výtvarném malou roli. Největší památky stavitelské musíte jít hledat k západním nebo k jižním Němcům. Na jihozápadě německém rodili se Němcům také velicí malíři. Od vzniku protestantismu tu jistě působily také mnoho rozdíly náboženství: západ zaliboval si v duchu katolicismu nádheru, vnější viditelnou a slyšitelnou oslavu Boha, veliké společné projevy nábožnosti; protestantský sever kladl důraz na tichou individuální zbožnost, na své svědomí a rozum. Ale na druhé straně může se tvrditi: právě proto, že povaha severních Němců byla taková, přichýlili se rychle k protestantismu, který jejich základním vlohám více vyhovoval; a jihozápadní Němci udrželi si rovněž ze své vrozené povahy katolicism.

Pro umění výtvarné, zdá se mi, že také Berlíňákům chybí smysl. Ne, že by tu nebylo uměleckých výtvorů z toho oboru a uměleckého snažení. Je ho tu dost. Starají se tu o nádherné budovy, berlínská malířská akademie chce závodit s mnichovskou, v nové době plní umělecká musea a galerie památkami uměleckými, jakoby v tom chtěli vyniknouti nad Drážďany. Ale cítíme neustále, že všemu tomu chybí pravé umělecké ovzduší. Máme zcela jiný dojem, procházíme-li se na př. Prahou, nebo i Vídní a Mnichovem a procházíme-li se Berlínem. Zdejší umění nevyzářilo z vnitřní potřeby, z ukojení citu uměleckého, jako je tomu v městech rázu opravdu uměleckého. V Berlíně jsou památky umělecké proto, že je to moda, protože je mají jiná veliká města a menší, protože Berlín je sídlem mnohonásobného zbohatlého vítězného státu, protože jeho veliký rozvoj průmyslový a obchodní naplnil jednotlivcům kapsy mnohonásobnými milliony. Mají peníze, chtějí mít i umění. Všechen umělecký ráz Berlína je od včerejška: něco v době po Bedřichu Velikém, nejvíc ovšem od posledního vítězství nad Francouzi. Největší dvě stavby berlínské (dóm a říšská sněmovna) ještě skoro ani nevyschly (dóm ještě nedostaven; Wallotova budova říšské sněmovny byla otevřená 1894. Nádherných budov soukromých nedávno dostaveno nebo se ještě dostavuje veliká síla. Z té doby pochází také většinou obohacení sbírek s předměty uměleckými.

Nedostatek smyslu pro umění výtvarné dokazuje nejlépe historie výtvarného umění berlínského: Berlín nemůže se cizinci pochlubit ani jedinou památkou uměleckou ze století předchá-

zejících. Smysl pro umění nedá se ničím tak měřiti jako historií umění v té zemi. I to, co dnes se vyvinulo na př. v umění stavitelském, není nic specificky berlínského, nic rázovitého; všude vidíte impuls ze zevnějška, všude napodobení po jiných. Ovšem za Berlínem jdou zase jinde a třeba i tam, odkud dostal Berlín sám podnět; hlavní město může v sebe pojmouti lepší síly. Ještě nejcharakterističtější jsou výtvory ducha Schinkelova, v sochařství Rauchova, Schadowova a j.; uklidněné tvary antické zdá se obzvláště se zamlouvaly střízlivému duchu severních Němců. Proti své povaze přejali od Řeků také tolik nahoty ve výtvarném umění. Napodobení Řeků vykládá nám i ten zjev, že v uměleckém rozvoji Berlína převažuje sochařství nad malířstvím. Jinak stavby nejnovější ukazují vlnění vkusu a uměleckých proudů jinde: ve Vídni a v Mnichově začali stavět v duchu italské renaissance — Berlín šel s některými památkami za nimi. Nadšení pro německou renaissanci, jaké pěstovala některá města jihozápadního Německa a po nich zejména Vídeň, vtisklo se také do ulic berlínských. Velkoměstský rozvoj obchodní způsobil, že Berlín má na novějších stavbách silně zastoupený stil domů obchodních: na ulici ohromné plochy skla, uvnitř pak hojná konstrukce železná. Podobně spojování gotiky s renaissancí, pozdní renaissance, vše tu má své zástupce. V nejnovější době baroko a rokoko od druhé polovice let osmdesátých opanovaly také v Berlíně: uvnitř města monumentálnější a umělečtější, čím dál na venek tím nevkusnější. Tolik nevkusu, co ho dovedou nahromadit do architektonické výzdoby domů v Berlíně, málo kde se najde: tu je tak hustě nasypáno věžek, arkýřů, pavlačí, výklenků, římsoví, kariatid, sádrových ornamentů, barev, že až člověku přechází zrak. Ovšem musíte jít trochu na obvod; třeba projít Chaussée-Str. nebo jižní část Moabitu při Thiergartenu. Ale tam se právě vkus vlastního obyvatelstva dá nejlépe odměřovat. Uvnitř města stavějí ovšem monumentální i vkusné budovy (zvláště peněžní ústavy). V poslední době docházejí obliby renaissančně barokové façady z pevného šedivého a žlutavého pískovce. Jeden způsob staveb je v Berlíně a vlastně po celém Německu velmi charakteristický: cihlová technika, provedená ve slohu renaissančním, gotickém i v jiných. Historicky se vyvinula nejvíce v severním Německu, na př.: v Lubeku, Bremách a j.; asi z nedostatku jiného materiálu.[1]) Veřejné budovy novější jsou skoro vesměs toho rázu:

[1]) Teď vede se vědecký spor o to, vznikly-li tyto stavby na půdě německé, nebo jsou-li přejaty z Italie.

chrámy, radnice, školy a j. Ve většině případů spokojovali se s vnější úpravou docela neuměleckou. Je to urovnaná massa cihel a nic víc. Některé dělají tlumenou barvou zdí, svými renaissančními terracottovými výzdobami, mosaikovými malbami, (na př. Kunstgewerbemuseum), jiné zase pěknými romanskými nebo gotickými portály a sloupy (na př. Criminal-Gericht v Moabitu) pěkný dojem. Ale na tom nemá zásluhu umělecký vkus Berlíňáků. O esthetiku ulic, které dosahovali tak lehkým způsobem naši předkové, vůbec málo kde se dbá; v Berlíně už docela nic. Leda že se jí dosahuje ohromnou délkou ulic, kde člověku velikou vzdáleností unikají jednotlivosti. Za příkladem jiných měst Berlín staví si teprve teď svou „Secessi".[1])

Mně nejlépe vysvitl rozdíl mezi Berlíňákem a Vídeňákem nebo Pražanem na několika zjevech. Především na městské a okružní dráze berlínské a vídeňské. V Berlíně uznali potřebu městské železnice: přišli inženýři, vyměřili kudy má dráha jet; kde byl dům v cestě, sbořil se, přes ulice, mezi domy nastavělo se železných sloupů, travers, přes vody železné mosty, udělaly se nádražní budovy v prostřed města ze železné konstrukce — vypadají povzdálí jako obrovské povalené černé sudy s železnými obručemi, postavené do červených beden — ale nikde se neozvaly hlasy proti tomu, že se tím znešvaří město. Berlíňák si z toho nic nedělá, že vidí jda po ulici všude ohyzdná železná žebra, že k němu z proražených ulic zírají holé boky domů, obrácené šourem ke dráze; pro něho rozhodovala skutečná potřeba kommunikace. Ve Vídni vystavěli si okružní dráhu, která v ničem neuráží vkus obyvatelstva: vlaky běží po monumentálních kvádrových náspech, jež klenou se v mohutných obloucích nad ulicemi; i zářezy, tunely jsou vystavěny z kvádrů; přijíždí se do slohových originálních nádraží; cestující, kde nejede nějakým hlubším zářezem, vidí kolem sebe na pravo i na levo na širokém prostranství ozdobené fronty domů, jinde ukryli celou dlouhou trať raději pod zem (Wieden) — zkrátka všecko vkusné. Za to zde v Berlíně člověk vidí, že jsou železnice opravdu k tomu, aby

[1]) Podávám tu jen svůj čistě osobní dojem, kterým na mne jako neodborníka Berlín působil. Vím, že zejména mezi německými architekty je ustáleno jiné mínění o moderním umění berlínském. Dva spolky berlínských architektů před třemi lety vydaly o berlínských stavbách rozsáhlé a nákladné dílo „Berlin und seine Bauten" ve dvou velikých svazcích.

se po nich jezdilo — na okružní dráze vídeňské toho poznání nemáme leda v neděli.

A těch nevkusných oblouků, pokud jsou na přístupných místech, je v Berlíně využitkováno s podivuhodnou podnikavostí: na frekventovanějších místech ohromné restaurace o šesti, sedmi velikých místnostech s pěknou výzdobou uvnitř (na př. „Zum Franciskaner“ při Friedrich Str., „Zum Praelaten“ při Alexander Pl.). Lidí tam bývá plno; nic jim nevadí temné dunění nad nimi jako od vzdáleného hromu. Na jiných místech jsou bohaté obchody. Jinde v těch klenutích koncertuje hudba, vystupují před četným obecenstvem zpěvácké společnosti. Čím dál na obvod lacinější a lidovější podniky. Kde se těch místností obloukových nedalo jinak upotřebit, udělali z nich konírny, jízdárny, sklady. Ve Vídni dělají pokus pronajmout tichá prostorná klenutí aspoň při nejživějších přechodech. Ale noviny ohlašovaly, že v nich ubozí hokynáři bankrotují. V Berlíně mají vyhověno životní potřebě města, ve Vídni svému vkusu uměleckému.

U nás začalo se mluvit (bohužel už před několika lety) o splavnění Vltavy. Byli jsme teprve u prvních slibů vládních — a sliby rakouských vlád mají velmi houževnatý, mnoholetý život — a už se v novinách českých psalo proti zamýšlenému podniku, jak prý tím bude trpět krásný vzhled města. A tento profesorský nesmysl přijímalo velmi mnoho lidí za svůj názor. V Berlíně na Sprévě i v kanálech vidíme ve středu města množství pramic, každou chvíli táhne parník několik vlečných lodic nákladních, plno kouře z parníků, a jistě nikomu ani nepřipadlo nějak se ozývat proti tomu.

Rozdíl mezi naší povahou a povahou Berlíňáků: u nás sbírá se, tuším, již asi 30 let na akademický dům. Chceme mít budovu důstojnou českého studentstva. Akademické spolky potloukají se přes 20 let s místa na místo po najatých místnostech. Ty poměry jsem si připomněl, když jsem viděl budovu zdejší akademické čítárny. Je to významný ústav; skutečné středisko studentstva (od r. 1870 je jako ústav universitní, studenti mají vliv na vedení jeho). Ale kde mu poskytli asyl! Za universitou v t. zv. „Kaštanovém lese“, na místě do dvou ulic otevřeném vystavěli jim cihlový barák: zdi na cihlu silné, ani neohozené, asi takový barák, jako mají na Hradčanech při chrámu sv. Víta pro práce zednické. Vydání na jeho stavbu i s vnitřní úpravou odhaduji na 4000—5000 marek. Vstoupíme-li dovnitř, jsme pře-

kvapení: ohromný světlý prostranný sál docela neozdobný s nejjednodušším zařízením: po stěnách visí na sta novin ze všech provincií německých, bohatý výběr novin cizojazyčných a všecky významnější časopisy vědecké i belletristické.

Týž rozdíl připadá Vám všude jinde. My malý národ sebrali jsme si milliony na nádherné divadlo. Co jsme se namluvili o budově důstojné, umělecké, a dosáhli jsme toho. Zde v Berlíně po takovém divadle není ani stopy; monumentálnější je jediné královské činoherní divadlo. Samostatně na volném prostranství stojí jenom Lessingovo divadlo; proti němu nové německé divadlo v Praze dělá dojem daleko lepší. Ostatní divadla jsou za strčena do řady domů, zřídka kdy mají vlastní façadu, obyčejně nenápadně zaujímají dvorní plochu bez zvláštní umělecké úpravy. My máme umění na budově, Berlíňáci mají zas umění uvnitř na prknech. Vídeňáci postavili si velkolepou radnici, která oblaží docela jinak oko pozorovatelovo nežli rudý, málo vkusný kolos radnice berlínské; za to v Berlíně na radnici mohou potřebovat za sluhy invalidy a starce. Ve Vídni pracují na radnici více svaly obecních sluhů, tady více mozky starostův, obecních starších i radních.

Berlín, ač je už skoro největším městem evropské pevniny, neudává na př. ton v modě a vkusu. U dam berlínských překvapuje jednoduchý úbor jejich (na př. v dvorních divadlech).

Nevím, co je větší dar: vkus a smysl obzvláště pro umění výtvarné nebo nedostatek jeho nahrazený jinými schopnostmi. Umělecký smysl a ukojení jeho prospívá jistě velmi mnoho k blaženosti člověka. Ale v dnešní naší kultuře nemá už umění té převahy, jakou mívalo v některých fasích lidské vzdělanosti. Srovnejme jen sever a jih Evropy — jak nepatrná role připadá dnes národům jižním, převahou svého nadání uměleckým.

Také ta okolnost, že umění v Berlíně je ponecháno většinou soukromníkům, mluví pro tuto charakteristiku Berlíňáků. Stát má ovšem dost značné položky na podporu umění (celému Prusku poskytuje se „na umění a vědu" 4,582.000 ℳ), ale z toho připadá nejvíce sbírkám a uměleckým ústavům. Obec berlínská dává na účely umělecké všeho všudy 0·1% (100.000 ℳ) ze všeho svého vydání. (Podrobněji položka ta neprovedena.) 100.000 ℳ věnovaných umění od obce, která má větší rozpočet než celá království (na př. i Würtemberské, ba i Saské)! V Berlíně jsou rozšířeny i významny soukromé salony s novějšími obrazy, které

často z neznámých malířů dovedou udělati světové umělce. Silně jsou zastoupeny soukromé ústavy pěvecké a hudební; hrají velikou úlohu. Berlínská divadla (kromě dvorních) jsou podniky soukromé bez jakékoli subvence. Většina budov, u nichž lze mluvit o umění, jsou soukromé.

A tak objevuje se mi všude základní rozdíl mezi Vídeňáky (a těm jsme v tom blíže také my) a mezi severními Němci. Grillparzer si sliboval od význačné vlastnosti Vídeňáků obrození německého umění: od jejich smyslnosti nebo řekněme, abychom se vyhnuli dvojsmyslu toho slova, smyslovosti; smyslovostí spojené s dávkou lehkomyslností, touto nejčastější průvodkyní umění.[1]) Těch vlastností severní Němec nemá ani za mák. Z této povahy vysvětlíte si na př. vídeňskou Ringstrasse, s jejíž nádherou architektonickou žádná část Berlína nemůže z daleka konkurrovat.

Proto také těší se v umění hudebním většímu jménu Vídeň nežli Berlín. Do Vídně chodí si virtuosové pro vysvědčení na své pouti světem; Smetana, jak známo po úspěších ve Vídni opanoval celý svět. Vídeň v dějinách hudby hraje velikou roli. Nechci tím tvrdit, že by v Berlíně nebylo uměleckého ruchu hudebního. Je zde a tak hojný jako ve Vídni. Mají tu hojné hudební školy státní a ještě více soukromých s výbornými silami, mají tu umělecké produkce světových virtuosů, alespoň tak časté jako ve Vídni. Berlín má svůj proslulý Filharmonický orchestr, Joachimovo kvartetto, čehož tuším Vídeň nemá. Stát dává na zvláštní hudební ústav dvorního chrámu (dómu) 24.000 *M*. Za to se za jeho produkce v chrámě platí značné vstupné. Ale to vše dělá zase rozvoj velkoměstský, který v sebe soustředil také umělce celého světa. Češi jako výkonní umělci jsou tu dost znatelní; na př. prof. Zajíc, prof. Förster, Filharmonický koncert řídí Řebíček (návěstí mívají docela háčky nad *ř* a *č*), jako mistři hrají při filharmonickém orchestru Češi Vítek a Buchtele, Češi jsou jako zpěváci při královské opeře atd. Do nedávna říkali si prý sami Berlíňáci, hudbu že jim tu dělají Češi a cikáni.

Hudební nadání obyvatelstva dá se pozorovat z jiných zjevů

---

[1]) Hodí se mi sem dobře Havlíčkova satirická charakteristika Vídeňáků: „Zpozoroval jsem, že ve Vídni lidé blahoslaveně žijí: 10 hodin spí, 7 hodin jedí, 2 hodiny hrubianstvo, 3 hodiny hlouposti a daremnosti mluví, 2 hodiny se smějou, a protože den jen 24 hodin obsahuje, tedy nic rozumného dělati nemohou." (V listě příteli Girglovi z 12. listop. 1842. V. Zelený, Ze života K. Havlíčka. Osvěta 1873, str. 17.)

nežli z koncertů světových umělců: z hudby obyčejných kapel. Zdejší vojenské kapely nevyrovnají se nikterak našim českým kapelám vojenským. V restauracích, v kavárnách je tu rozšířena cikánská hudba. Zajdete-li do místností, kde se baví hudbou a tancem průměrné vrstvy, před tou hudbou byste se dali nejraději hned na útěk. U nás na poslední vesnici dají se muzikanti lépe poslouchat.

Zvláště charakteristický rozdíl je pozorovat na lidu, který doprovází vojenskou kapelu. Také zde v Berlíně přivábí zvuky hudební kapely zástupy lidu, které se hrnou před hudbou, vedle ní i za ní jako u nás. Ale pozorujte ty zástupy zde a u nás nebo zejména ve Vídni. Tady patrně také rádi slyší hudbu. Ale Vídeňák při tom dovede žít jen těm tonům, vše ostatní kromě hudby jakoby pro něho neexistovalo, v něm hraje při tom hudebně každá žilka, je ve svém elementu. Se Straussovskými valčíky Vídeňák už úplně srostl. Berlíňák dovede i v tom ohledu spoutat své city pověstnou pruskou kázní: jdou beze slova a bez posuňku; kromě rychlejšího kroku, v kterém se musí vyrovnávat velmi rychlému tempu vojenskému, neviděti na něm zvláštního vzrušení. Chybí mu musikální nátura.

*

Jedna zvláštost Berlína byla mně zvláště nápadná: vnitřní výzdoba jejich staveb. Člověk je z pravidla tak mile překvapen, když vstupuje do nějaké budovy. Ani byste to za těmi pošmournými monotonními cihlovými zdmi nehledali: jdete prostranným schodištěm do rozsáhlého vestibulu, odtud po prostranných chodbách do vzdušných světlých sálů, jaké u nás jsou velikou vzácností. Soukromé domy novější jsou z pravidla upraveny uvnitř velmi nákladně: mramorové nebo syenitové hlazené sloupy a schody, na příhodných místech palmy a jiné jižní stromy; jakobyste byli u nás nejméně v nějaké spořitelně nebo bance. Restaurace zvenčí často málo vábí dovnitř; ale myslím si: nu dobře, aspoň poznáš něco typického asi jako u nás v Praze u Fleků nebo u Primasů. Zatím projdeme průchodem, a před námi otvírá se prostranná vysoká a hluboká místnost, příjemně vyzdobená na stropě i po stěnách staroněmeckým stilem. Ten stil staroněmecký není berlínským vynálezem, ale jejich duchu dobře se hodil.

Tato převaha výzdoby vnitřní nad výzdobou vnější zdá se mi zvláště charakteristickou vlastností severních

Němců. Mají ji zde také skoro na všech budovách provedenu: u královské opery by na př. podle zevnějšku jejího (až na průčelí) myslím ani nejhorlivější zastanci „starého Berlína“, kdyby vůbec jaký byl, nemohli horovat pro zachování, ale hlediště a veliký sál jsou upraveny velmi nádherně a vkusně. A tak je tomu i u jiných budov: u veřejných budov, zejména u chrámů, radnice a j. Mile na nás působí polychromní výzdoba, barevná okna atd. U novějších domů najde se dost často výzdoba i uvnitř ve dvoře; naši stavitelé i velicí boháči dovedou děsit příšernými umouněnými zdmi nejen své nájemníky, nýbrž i lidi cizí; nevěnují groše na svůj dvorek, i když předem vědí, že jejich dům bude domem průchodním. Všude panuje vzorná čistota; t. zv. „toiletty“ v obyčejných hostincích v Berlíně předstihují co do čistoty a vnitřní úpravy u nás v nejpřednějších hotelích podobné místnosti. A zase naše předměstské hospody mohly by v tom být vzorem na př. prvním hotelům v Pešti (aspoň tomu tak bylo ještě r. 1892).

Vidím v této zálibě pro vnitřní úpravu projev německé Gemüthlichkeit, vlastnosti to, pro kterou neněmečtí národové nemáme ani významu. Severní Němec chce mít především uspokojení pro sebe, ne pro oko jiného.

Ve shodě s touto zálibou ve vnitřní kráse je asi také ten úkaz, že v Berlíně je všude znatelná převaha uměleckého průmyslu nad díly čistě uměleckými: ve sbírkách, v obchodech, i v životě (na př. v úpravě bytů). Ovšem ohromný rozvoj průmyslový tu hraje svou úlohu. Stát má na př. v rozpočtu na Umělecko-průmyslové museum 472,000 ℳ, na Národní galerii jen 100.000 ℳ.

Málokde najdou se lidé tak uzavření pro sebe jako zde: za půl třetího měsíce, co jsem v Berlíně meškal, nestalo se mi, aby mne neznámý člověk oslovil ať v hostinci nebo v divadle. Skoro všecky restaurace berlínské — a v restauracích Berlíňák prožije hezký kus svého života — mají vedle veliké místnosti z pravidla množství drobných lokálů nebo aspoň při větší místnosti jsou na pravo i na levo prkennými stěnami od sebe odděleny jednotlivé stoly, za které zasedá uzavřená společnost.

Této základní povaze Berlíňáků odpovídá asi též ten úkaz, že veřejné budovy berlínské, zejména chrámy, divadla dělají poměrně malý dojem i co do objemu. Nejsou jistě menší nežli jsou na př. naše budovy v Praze, ale v té ohromné rozloze města se ztrácejí. Zcela opačnou vlastnost lze pozorovat na př.

vací právo omezené jen pětiletým pobytem ve Vídni! Pouze 20 mandátů asi ze 160 má býti uděleno kurii se všeobecným rovným hlasovacím právem. Rozumí se, že vedení demokratické socialní strany nemohlo se s takovým sklamáním svých nadějí nikterak smířiti i že se namáhá ze všech sil, aby pouličními projevy přimělo vládu k nepředložení této opravy k panovníkově sankci. Lueger a jeho křesťanští socialové mohou již jenom pod záštitou policejní projížděti okázale ulicemi hlavního města a to pány ty tak zvyklé dříve na souhlas ulice náramně rozčiluje. Rozčilení toto propuklo u popudlivého purkmistra vídeňského ve spoustu naprosto nevybíraných nadávek, kterými zasypal demonstrující proti němu dělnictvo. Právě tyto nadávky jsou již patrným důkazem, jak se cítí Lueger ohroženým ve své moci. Bylo zbytečné tedy, že socialní demokraté proti tomu chtěli průvodem veřejně protestovati; neopatrně tím připravili si jistou moralní újmu, jelikož se průvod ten (snad z příčiny nepříznivého počasí) příliš nevydařil. Pro takové malichernosti je povážlivé hned celou stranu mobilisovati. — Zasluhuje dobrého povšimnutí, jak naše listy se v této otázce zachovaly: staročeské noviny postavily se úplně na stranu Luegrovu, Národní Listy boj dělnický o rozšíření volebního práva hleděly tak vylíčiti, jako by tu šlo socialním demokratům jen o to, pomoci německým liberalům opět k veslu na vídeňské radnici. Co všechno si tu mohou již Národní Listy dovoliti vůči svému čtenářstvu! Proč najednou Lueger našel milost v očích mladočeských novinářů? Patrně se to dá vyložiti pouze známým nesmířitelným záštím, které Národní Listy pojaly proti straně socialně-demokratické; zvláště je to známý vídeňský císařský rada, jenž kde může dává v listu pokoutní i veřejné štulce dělníkům organisovaným ve straně socialistické.

Vídeňské vládě vůči všem těmto novým i starým nesnázím vnitřním i zahraničním (vzhledem k Uhrám totiž) schází vůbec jakýkoli plán. Vládne bez vedoucí myšlenky ode dneška na zítřek pohodlným článkem 14. Proč by se také namáhala, když je všeobecné přesvědčení, že již trvání jejího je na krátce, třeba že se jí šťastně podařilo skoncovati tahanice s Uhrami. Přesvědčení tomu, že vláda Thunova již nic závažnějšího neprovede na uzdravení cislajtanských zmatků, nýbrž že po vyřízení rakousko-uherského vyrovnání udělá místo vládě jiné, nejnepokrytější výraz dal na schůzi voličské poslanec Žáček. A přece mladočeské vedení dalo takové vládě k odchodu již se chystající zmocnění (podle přiznání Englova), aby nyní běžným způsobem absolutistickým prohlásila jazykový zákon říšský pro celou Cislajtanii. Národní Listy úplně podle svého způsobu věc chtěly zalháti a tvrdily, kterak Mladočeši neustoupili dosud ani o píď od zásady, že upravení jazykové otázky patří zákonodárství zemskému, ale hned v zápětí byly trestány ze lži; neboť samo vedení klubovní přiznává, že se spřátelilo již s tou myšlenkou, aby jisté všeobecné zásady jazykové byly stanoveny pro celou Cislajtanii. Omlouvá rozhodnutí ono tím, že se nesmějí Slovinci a vůbec jižní Slované nechati na pospasy Němcům a Vlachům. Důvod ten by se mohl částečně i uznati, ale kde zůstalo při tom nezadatelné státní právo? O to se bez toho vždy Mladočeši přičiňovali pouhými laciným a neupřímně míněnými slovy!

Poměr nejsilnější vládní strany, jakou jsou Mladočeši bez odporu, k vládě je velmi zajímavý. Vláda necítí jaksi vůbec žádných závazků ke straně té, neuznává její opravdu nezištných vládních služeb a nedovede prokázati jí žádnou — třeba jen formalní a zdánlivou — úslužnost. Naopak ve Vídni patrně navykli si rozdělovati nynější české delegaci jenom samé moralní políčky. Nadarmo je všechno mladočeské úzkostlivé vzývání vlády, aby přece jednou nějakým sebe nepatrnějším činem dala na jevo svou rozhodnost vůči vzbouřeným Němcům a objevila ochotu jakousi Čechům hodným až k nejhlubšímu ponížení. Všeho toho ve Vídni u vlády jakoby ani neslyšeli, ačkoli je ve vládě přece zástupce mladočeský. Tak zejména český místodržitel pokračuje vesele dále v té neváženosti, kterou již o minulém sněmování ukázal vůči zákonodárné práci neúplného sněmu. Žádný z těch málo zákonů, o kterých se sněm letošní usnesl, nenabyl dosud schválení koruny, ani zákon o školách menšinových, ani o jednacím jazyku úřadů samosprávných, ani o jmění sirotčích pokladen. Za to již prý schváleno usnesení České spořitelny, která věnovala Grand hotel se vším zařízením studujícím na německých vysokých školách pražských jakožto dary jubilejní, proti čemuž, jak známo, se mladočeští poslanci na sněmě zle rozčilovali a co dalo jim podnět k nerozumné — protože neproveditelné, — žádosti, by Česká spořitelna byla prohlášena za ústav zemský. Co je stále stížnosti na útisky českých menšin v uzavřeném území na severu Čech, — vše to s mladočeské strany kladeno za vinu liknavosti tamních politických úřadů, které prý nechtí se náležitě ujmouti utiskovaných českých lidí! Ale přes všecko to jednání je postavení místodržitelovo úplně nezvikláno dosud a také veškerá vyšší byrokracie v Čechách dělá tak, jako by jí vlastně mladočeské výtky působily jen radost a dostiučinění, — tak špatně si dovedla vládní strana vychovati svou vládu! Ve Slezsku nemohou proto rovnoprávně úřadovati s českými stranami po česku, že tam není kancelistů mocných jazyka českého. —

Za to jinak jednalo se s úřednictvem nečetným ovšem, které spoléhajíc, že našinci jsou u vládního vesla, jako se poskytovati rovné zákonnité právo pro náš lid tam, kde ho dosud nepožívá. Příklad dra Joklíka ve Slezsku, tady již obšírněji vylíčený je pro to smutným dokladem. Samy Národní Listy tento případ účtují vládě za jeden z takových skutků, které tetivu české trpělivosti napínají až k prasknutí, ale vlastní mladočeské vedení nehnulo ani prstem k rehabilitaci dra Joklíka. Patrně děje se tak v dobrém úmyslu, aby z úředníků českých příště již nikdy nikoho něco podobného nenapadlo dělati vládě snad nějaké nepříležitosti tím, že by přes odpor německé strany chtěli zjednati českým stranám jich nepopíratelné právo.

Nicméně jisté vymoženosti tu přece jsou z nejnovějšího data. Učitel Mirvald, který prý jen přehmatem při vojenském hlášení užil českého slova „zde“, byl sice dle rozhodnutí vojenského soudu vsazen do žaláře tříměsíčního, byl na to okresní školní radou klatovskou suspendován, — jeho rodina následkem toho byla najednou v trpké nouzi bez pomoci odkázána na dobročinnost národní, — ale nevyseděl v žaláři celé tři měsíce (zbytek trestu byl mu milostivě prominut), nýbrž jen asi dva a

co více, zemská školní rada neuznala jeho sesazení. Tak opět je tu jedna česká vymoženost, místo tříměsíčního žaláře, za zločinné „zde“ vytrpěn tu žalář jen dvouměsíční a zbavení místa ukázalo se býti jen spasitelným zastrašením a nikoliv příšernou skutečností. Proto český národe máš příčinu k radosti, tak vítězně končí ona donkichotiada proti armadnímu „hier“ slavně kdysi počatá redaktorem Národních Listů loňského roku.

Lepší vymoženosti objevují se však v prázdném rozpočtu pro české kulturní a hospodářské zájmy. Článek 14. ustanovil rozpočet státní s platností od 30. června do konce roku 1899 a v tomto rozpočtu není ani sebe menší položky na vysoké české školy na Moravě a dále je tam ještě divnější věc, prodlužuje se platnost úvěrů na kanalisování Labe a Vltavy (od Prahy) povolených již dávno hned v letech 1894 a 1895. Čtenářové tohoto listu, již vědí, kterak Čechy byly ve vodních stavbách všemi státními rozpočty neuvěřitelně zkracovány, nyní najednou se dovídáme k tomu ještě, že všechny ty summy nebyly ani z daleka vydány a že teprve v budoucnosti se jich užiti má. Tak se jeví, že na České země při vodních stavbách nevydává se ani oněch skrovných 10%, které skoupým rozpočtem jim bývají vyměřeny! Není zajisté nad to potěšení býti ve vládní straně!

Když naše všechny vymoženosti jsou takového rázu a dosahu, nesmíme se pak diviti, že naši nejmilejší a nejvěrnější spojenci na pravici žehrají vším právem již na českou nenasytnost a že zcela spravedlivě žádají, abychom nechtěli jen panovati, nýbrž abychom konečně také přinesli nějakou oběť na usmíření Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Je to jistě pochopitelné a přirozené od těch našich spojenců v zemích alpských, na které v rozpočtech státních pamatováno 60% proti současným 10% pro České země: když jsme si dali již líbiti tak málo procent pro naše země, kterak zodpovíme tu drzost, že se tady Němci s námi o to málo mají ještě děliti? Patrně je povinností naší vše jim dokona přenechati, budou ještě i tak dosti zkráceni! Podobný myšlenkový pochod to asi je, který naše čisté spojence, konservativně klerikalní Němce, přivedl k podobně oprávněnému požadavku, jejž našim lidem nyní předkládají.

Ale také na straně polské nabažili se našeho spojenství. Pořáde četnější jsou hlasy v Haliči, které radí Kolu polskému, aby přeběhlo na stranu levou. Již to není jen dávno nespokojený Rutowski, který ve „Slovu Polském“ hlásá heslo „pryč od Čechů“, nýbrž statečně mu již pomáhá dr. Roszkowski, který dosud nebyl považován za odpůrce Čechův.

Ano Čechům dosud tak přátelsky oddaný list jako „Nowa Reforma“ našel již dosti slov plných výtek mladočeské delegaci, zejména jí kladl za vinu Falkenhaynův návrh zákona i přílišnou oddanost k vládnuti podle čl. 14. Nejzávažnější hlas polský velmi vážené prý strany přinesly „Plzeňské Listy“, který od vývodů Rutowského se již jen zdvořilejší formou liší. Ukázku toho přátelství poznáme z toho výroku, že ministrovi Kaizlovi se musí dáti na srozuměnou, kterak všeobecné státní prospěchy nemohou býti obětovány chtivosti české. Patrně když není věnováno již nic na druhou českou universitu a techniku, bude se ještě

snad chtíti od našich spojenců, aby se nedalo nic také první české universitě a technice v Praze. Za to páni Poláci si mohou ze státních peněz vydržovati nejen dvě university, nýbrž na státní náklad zařizuje se jim obchodní akademie ve Lvově, kdežto podobných státních škol nemají dosud ani Němci. — Že ani Slovinci nejsou s námi spokojeni, to jsme měli příležitost vytknouti zde již několikráte. Slovinci opravdu jsou se strany vládní ještě hůře častovanou Popelkou nežli mladočeská delegace i proto domnívají se, že my jsme jim všechen ten nezdar způsobili. Poněvadž Mladočeši tolik do světa roztrubovali o svých vymoženostech a etappách, dobromyslní Slovinci tomu uvěřili i počítají pak, že pro ty české vymoženosti se na ně již ničeho nedostalo Odtud se vysvětluje, proč bolestně si stěžují, že mluví se o rovnoprávnosti jenom v Čechách a jen tam se uznává nutnost upravení jazykové otázky a nikoli také v zemích jihoslovanských, kde se slovanským obyvatelstvem se nakládá jako s národem podmaněným a porobeným.

Vláda zatím má pokdy o nic se nestarati až do počátku října; neboť teprve té doby bude přece nutné vykonati volby do delegací. Je to také jistě spravedlivé, aby po tolika významných a slavných činech měli naši páni ministři chvílku oddechu a zasloužené prázdniny!

Jinak je tomu však, když v politice si udělal prázdniny již bůh ví jak dlouhé celý národ působením svých znavených poslanců. Co tu bylo smíchu, když Němci prohlásili svůj svatodušní program, že prý je pouze masopustním žertem pro všechny rozumné lidi! Čeští poslanci o něm nechtěli dělati ani zmínky, ve Slezsku a na Moravě podali pouze všeobecnými slovy protest proti němu. Ale jinak na to pohlíželi ve Vídni, hr. Thun sice řekl, že tento program se celý nehodí k tomu, aby byl proveden, ale uznal jej nicméně za vhodný podklad k vyjednávání a ke smiřovací akci mezi oběma národy v Českých zemích. Tu již byla povinnost nejnutnější pro všechny poslance i pro veškery strany české vyložiti, v čem je program německý naprosto pochybený a v čem nelze Čechům nikdy přistoupiti na jeho stanovisko. Bylo by k tomu třeba trochu vážné práce, aby se veškerá sofistika německá odhalila, bylo by potřebí nevděčné agitační činnosti, aby se náš lid v podobném smyslu odůvodněně postavil v čas na odpor nepřijatelným nárokům německým. Ale této práce i té činnosti se naši páni poslanci nadmíru štítí. Proto nesmíme se diviti, že se již ve Vídni počíná s plnou opravdovostí uvažovati, jak by se hlavní zásady nenáviděného námi programmu německého daly provésti zákonem, a nikdo menší to není nežli hr. Thun, který se podobnými úmysly zanáší. Aspoň se tím způsobem bez popření vyjádřil o úmyslech vládních náš vždy věrný spojenec dr. Ebenhoch. I tento čelný vůdce německých klerikálů je přesvědčen, že na základě německých požadavků svatodušních lze zjednati smír v Čechách a věří, že katoličtí Němci jsou přede všemi povoláni, aby smír ten mezi námi a Němci na tomto podkladě provedli.

K témuž cíli směřují i všechny snahy utvořiti na říšské radě jakousi střední stranu, která by jednak oslabila německou obstrukci, čehož rubem bylo by pak vyloučení Čechů z většiny. Nedaří se sice snahám těm dosud, nikoli však přičiněním našich lidí, nýbrž pouze protože na

levici německé jsou poměry naprosto rozhárané. Spojenecká věrnost pravice by v tom směru zajisté již obtěžkací zkoušku nevydržela.

V Praze dne 10. července 1899. *P.*

*

Ve spotřebě ministerských talentů i — netalentů jen dvě, podstatou a povahou zcela rozdílné moci evropské mohou býti spolu srovnávány: francouzská republika a Serenissimus Vilém. A to ještě zůstane Tento Poslední daleko za svou západnější sousedkou. Tak třetí ministerstvo Dupuyovo v minulých dnech odevzdáno bylo na soud historie, jak se zdá, beze přímluvy za mírný rozsudek. Celá řada presidentů byla právě za Dupuyova ministrování zasažena neštěstím anebo alespoň velikými nepříjemnostmi. Carnot byl zavražděn, Périer, znechucen, opustil stolec předsednický, Jeho Veličenstvo Felixe Faura sklátila mrtvice, a Loubetovi — roztříštil claque hrabě Christiani. Ponenáhlu utvořil se jakýsi consensus communis o tom, že Dupuy jakoby schválně vytahuje tato zla jedno po druhém z bezedného pytle osudu a selská chytrost Auvergnata, s jakou se snažil udržet se v křesle, brzy se Pařížanům zprotivila. Mírnější odpůrci nazvali jej v nekrologu tělnatým světákem s velikými schopnostmi parlamentníka, zapřisáhlí nepřátelé tlustým, ramenářským dohazovačem, jenž do života parlamentárního přenášel methodu a praktiky obchodníků s koni. Unisono prohlásili jej všickni za (politicky) nadobro mrtvého a jednosvorně si všicci oddechli. Je-li toto proroctví správné, nelze ovšem říci, mais qui vivra verra! Po dlouhé krisi nastoupilo v dědictví odstouplého kabinetu ministerstvo, jakého republika dosud neměla. Předsedou jeho jest konservativní senátor Waldeck-Rousseau, portefeuille vojenství, právě ve chvíli nynější tak málo vábivý, svěřen markýzi z Galliffetu, jenž ve svém srdci jistě zůstal monarchistou; obor obchodu a prací veřejných převzali dva vůdcové socialističtí, výmluvný Millerand a bývalý předseda obecní rady pařížské Baudin, kdežto vlastní jádro kabinetu sestává z radikálů. Předseda ministerstva, slavný pařížský advokát, Gambettův a později Ferryho ministr vnitra, jest jedním z nejlepších představitelů té bourgeoisie francouzské, qui est une petite noblesse; muž padesátník, jenž nechce býti ministrem jen proto, aby jím byl, ale aby něco vykonal. Přes to, že jest konservativní, není přece žádným zpátečníkem, důkazem čehož jest povolání v kabinet dvou socialistů, kteří před tím nebyli pokládáni za „ministrables". Skoro po půldruha desetiletí Waldeck-Rousseau vyhýbal se nezbytnému opotřebování se; jestli kdo, jest on povolán státní loď francouzskou pevnou rukou vésti mořem vášní, rozbouřených affairou Dreyfussovou. Zůstane-li déle u vesla, bude to dle všeho zase jednou ministr, jenž bude vskutku vésti a vládnouti. Sedmdesátiletý markýz de Galliffet, jest nejlepší francouzský generál jízdecký, jenž vyznamenal se na četných bojištích neobyčejnou statečností a za doby míru dobyl si velikých zásluh o reorganisaci jízdectva. Socialisté mu, bezpochyby právem, vytýkají zbytečnou ukrutnost při potlačování kommuny pařížské. O míře viny zde těžko souditi, vojáci mají s v o u psychologii a — revolucionáři také.

Nadaný vůdce socialistů Millerand jest třetí vůdčí osobou v ministerstvu, jež za nastalých právě prázdnin sněmovních bude moci bez překážky utužiti uvolněnou kázeň ve vojsku a učiniti všecka opatření k tomu směřující, aby definitivnímu rozsudku remešského soudu vojenského nad Dreyfussem do vlasti zpět dopraveným — nechť již dopadne jakkoliv — obě strany loyálně se podrobily. Jest již skutečně nejvyšší čas, aby se Francouzové zabývali také ostatními důležitostmi státními; tak hned otázka alžírská dosud snad ani o krok se nepřiblížila šťastnému rozřešení. — Než o tom jindy.

Anglická sněmovna dolní přijala nedávno značnou většinou amendement ku vládní předloze, upravující obecní správu londýnskou, dle něhož ženy směly býti členy obecních korporací. Všechny svazky stran se při tom zcela přetrhaly, mnozí konservativci byli pro dodatek, někteří radikálové proti němu. Sněmovna lordů dodatek zamítla; než přece vyslovili se pro něj četní lords temporal, mezi nimi sám lord Salisbury a pak arcibiskup canterburský a všichni přítomní lords spiritual. Církev ovšem — jak Daily News šelmovsky podotýkají — musí být vždycky na straně „andělů“. — O sporu francouzsko-transvaalském promluvím příště.

Minulý právě měsíc byl měsícem parlamentárních bouří. V Italii socialistická skupina obstrukcí snažila se zameziti přijetí tak zvaných politických předloh ministrapresidenta Pellouxa, obsahujících podstatné obmezení tiskových a spolkových svobod. Když pak generál Pelloux zjednal hlavním ustanovením předloh platnost dekretem královským, jejž parlament měl dodatečně schváliti, způsobili při jednání o tomto dekretu socialisté a radikálové ve sněmovně takovou bouři, že parlament musil býti uzavřen.

Z podobných příčin došlo v Bruselu k větším ještě bouřím ve sněmovně než byly ty, jež zuřily na římském Monte Citoriu. A na ulicích hlavního města belgického již již propukala revoluce. Když nejschopnější hlavy klerikální strany belgické, jež skoro šestnáct let má vládu nad zemí v rukou, Beernaert, prof. Nyssens a jiní, ustoupili do pozadí, stal se chefem vlády syn bývalého liberálního ministra vyučování van den Peereboom

qui n'est pas un prêtre
mais digne de l'être

jenž jako anachoret žije ve svém domě v „církevní museum“ proměněném a opouští jej jen, když ubírá se za úředními povinnostmi Tento trappista ve fraku, jak jej nazval nedávno jeden německý list, jest totiž správcem ministerstev — vojenství a železnictví! A zvláštním způsobem tento muž, jehož duševní svět diametrálně se liší od toho, kteréhož dětmi jsou pára a železní oři, nepostrádá praktického smyslu a provedl dokonce v železnictví belgickém podstatné opravy. Kdežto však Beernaert jest státníkem strany, van den Peereboom jest a zůstane jen vůdcem sekty a ve svém strnulém a církevnicky neživotném nitru pojal záměr, zavedením poměrného zastoupení v krajích klerikálně smýšlejících a odepřením toho zlepšení volebního systému krajům liberálním, na nedozírnou dobu straně své panství ve sněmovně pojistiti. Mírní i pokročilí liberálové, socialisté a

klerikální demokraté svorně vzbouřili se proti tomu až nestydatě strannickému záměru, ve sněmovně odehrávaly se výjevy důstojné sotva lepší menagerie, na ulicích lid stavěl barrikády, tekla krev a národní garda v stejnokroji bratřila se s demonstranty. Konečně zakročil král a volební předloze v komissi připraven byl pohřeb první třídy. Van den Peerebom sám nad ní zapěl Requiescat.

K velikým nepokojům došlo rovněž ve Španělsku. Konservativní ministerstvo Silvelovo předložilo sněmovně rozpočet, jenž ve všech obchodnických kruzích a vůbec mezi všemi, kdož se domáhají ozdravění státního života španělského, vzbudil bouři nevole. Obzvláště průmyslní a spořiví Katalanci a Aragoňané, na jichž bedrách zvláště spočívá břímě (možné příští) hospodářské regenerace země, byli právem nad takovým rozpočtem celí bez sebe. A není také divu.

Ministr vyučování požaduje pro účely katolického kultu maličkost 41 millionů peset a zbožný jeho kollega Polavieja, vrah Rizalův, prohlašuje, že z ohledu na bezpečnost země plných 108.000 mužů vojska jest třeba míti ve zbrani! Činí-li něco podobného nejvyšší úředníci země, jež ocituje se na pokraji státního bankrotu a která bez nejvyšší nutnosti neměla by vydati ani pesety, zasluhují, aby oblečeni byli do trestnické a ne do ministerské uniformy. Odpor proti tomuto úžasnému nehospodářství veden byl hlavně se strany španělských komor obchodních, které už beztoho byly nejvýš rozhořčeny tím, že vinou vlády neprošel ani jediný kandidát, jenž se zmocněním ústředního výboru jejich ucházel se o mandát poslanecký. Komory zvláštní adressou se domahaly u ministerstva pronikavé opravy rozpočtu, ba nejhorlivější odpůrci tradicionelního nehospodářství státního vyzývali obyvatelstvo, aby vůbec neplatilo přirážek k dosavadním daním, což vedlo v průmyslových městech severozápadních, jakož v Madridě, k ohromným bouřím, jež s největší námahou byly potlačeny. S jakým výsledkem se akce tato setká, jest dosud dosti pochybno.

Ostrovy Karoliny, Palaos a Marianniny, poslední zbytky krásného osadního panství španělského v Indonésii a Oceanii, byly prodány Německu za 25 millionů peset, počítaných ovšem v nízkém španělském kursu. Za tou příčinou mnoho mluvilo se v evropském tisku o tom, že Španělsko vzdá se veškeré myšlenky na koloniální expansi a že hodlá prodati Německu i ostrov Fernando Póo, v zálivu guinejském v nejbližším sousedství kamerunského území položený, velmi nezdravý, ale neobyčejně úrodný a strategicky důležitý. Než při projednávání zákona o postupu Karolin prohlásil ministrpředseda Silvela, že jest to poslední prodej území španělského. Španělové chtějí podržeti si Fernando Póo i ostrov Annobom, jakož i malé území, jež náleží jim na pevnině africké u zátoky Corisco na jih od Kamerunu. Madridský list Epoca schvaluje toto rozhodnutí vládní a odůvodňuje je tím, že Španělsku — třeba že poslání jeho v Australasii bylo skončeno — právo na expansi v protilehlém císařství marockém nikdo spravedlivý nemůže popříti a že, jako africká koloniální moc budoucnosti, musí podržeti ve svých rukou i ony zlomky území na západním břehu, jež mu dodnes zbyly. — Ku koloniální politice v Marokku měla Epoca raditi svým krajanům o dvacet let dříve. Kdyby byli Španělové Kubáncům poskytli samosprávu, byli by své vo-

jenské síly s velikým pro sebe prospěchem uvolnili pro energickou akci ve jmenovaném sultanátu. Kompetice evropských mocností o nezabraná dosud území černé pevniny byla tenkrát — před začátkem velikého ruchu zeměpisného, jehož jsme byli svědky — poměrně slabá a poslední ze říší maurských byl by vážně hrozil osud státi se španělským Alžírem. Dnes však budou míti Španělové ve Francii, majitelce Alžíru, Sahary a vůbec největšího dílu západní a střední části severní Afriky, neúnavného a mnohem mocnějšího spoluuchazeče o moc a nadvládu v zemi, ba sám arcisobecký Albion neviděl by potomky Cidovy v poslední samostatné říši severoafrické o mnoho raději nežli Francouze. Právě proto, poněvadž Marokko jest jediné území, z něhož by mohl vzejíti nový rozrozkvět jejich zámořské moci, má Ceuta, Melilla a ostatní na severním břehu země roztroušená presidios — jako pravé výpadní brány do nepřátelské země — pro Španěly se stanoviska projektované invase neobyčejnou cenu. Není proto divu, že úřady i tisk sledovali s netajeným hněvem podezřelou činnost, kterou angličtí důstojníci za války španělsko-americké rozvíjeli v okolí Ceuty, tohoto důležitého pendantu ku skále Tarikově. Pro plány Španělů není bez významu, že svým územím sultanát se tří stran jaksi objímají, držíce na západu ostrovy kanárské a na jihu západosaharské pobřeží mezi mysem bojadorským na severu a mysem Bílým na jihu, i s vnitrozemím v rozloze 700.000 *km*². Třebas hranice této državy na straně vnitrozemské nikde nebyly dosud přesně vytčeny, přece sultán oásy adrarské a šejkové kmenů kočujících na pobřeží mezi Vádí Drá (jižní hranicí marockou) a mysem Bílým, uznali již španělskou svrchovanost. Pro Španěly, jako pány (alespoň značnější části) Marokka, měly by guinejské ostrovy i úlomky pevniny, jež jim v severní a střední Africe patří, jakousi cenu; také daly by se, jako západosaharské faktorie na Rio do Oiro čilými obchodníky, Fernando Póo a Corisco plantážemi dobře využiti. Doposud ovšem se v tomto vzhledu skoro vůbec nic nestalo.

Jest skutečně zvláštní, že malé Portugalsko uchovalo si mnohem více osad, a daleko cennější, než druhý, značně větší soused jeho z poloostrova. A zrovna na západním břehu africkém, klassické půdě portugalské slávy, uchovali dědici prince Jindřicha Mořeplavce celou řadu pěkných osad, z nichž neobyčejně úrodná a zalidněná Angola zvlášť zasluhuje býti jmenována. Ta jediná zachová schudlé zemi, i kdyby osady východoafrické a menší západoafrické věřitelům svým ponechala, navždy nejen povahu, ale i výhody větší osadní moci. A do tohoto pobřeží, po staletí historicky i zájmově jim zcela cizího, z něhož slavným rozdělením země papežem Alexandrem VI. byli ve prospěch Portugalců na vždycky vyloučeni, po padesáti létech slavných výbojů a třech stech padesáti zprvu povlovného, ale pak kvapem pokračujícího úpadku, Španělové skládají své poslední veliké naděje. Na něm drží se křečovitě úlomků země v moři a při moři, jež si dali roku 1778 od Portugalců postoupiti a jež měly snad pro ně nějakou cenu v době, kdy po odpadnutí Mejica (1811) až do otevření průplavu suezského (1868) obchodní a vojenské lodě jejich kolem mysu Dobré naděje ubíraly se k Filipinám.

Není bez zajímavosti porovnati dnes osadní državy obou ibérských států.

Roku 1893, když již sporné často nároky různých mocí evropských na pobřežní kraje africké z největší části byly pevně stanoveny a porovnány, drželo v Africe Portugalsko:

ostrov Madeiru	v rozloze	815 km^2	se	132.223 obyvately
souostroví kapverdské	„	1351 „	„	110.926 „
Guineu (nyní značně rozšířenou)	„	69 „	„	6518 „
ostrov Sao Thomé a Principe	„	1081 „	„	29.931 „
Angolu	„	1,339.450 „	„	12,400.000 „
Moçambique	„	991.000 „	„	800.000 „
Celkem tedy		1,336.416 km^2	se	13.470.598 obyvately

Naproti tomu náležely Španělsku:

severomarocká presidios	v rozloze	35 km^2	se	15.798 obyvately
pobřeží západosaharské	„	700.000 „	„	100.000 „
souostroví kanárské	„	7624 „	„	291.625 „
Fernando Póo	„	1998 „	„	25.000 „
Annobom	„	17 „	„	3000 „
Corisco, Elobey	„	15 „	„	2000 „
Dohromady		709.689 km^2	se	— 437.423 obyvately

Ty mu po loňské vojně ze zámořských držav jedině zbyly.

Facta loquuntur!

Bude-li něco ze zmíněných afrických nadějí Španělů, to závisí od toho, zda se lepším živlům v zemi podaří — jak to starý Pi y Margall vyřknul — udělati z národa řhetoriků národ pracovitých lidí. „Reformami", jaké zavádí ve středním školství Pidal, klerikální ministr osvěty, jenž obmezil realie beztoho chudě v osnově vyučovací zastoupené, vymýtil všechny cizí jazyky až na frančinu, ale za to značně rozšířil vyučování latině a — náboženství, budou zmíněné naděje zmařeny na dobro a jistě.

J. M. P.

*

PO VEŘEJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Ujednání Thunovo se Szellem; náhrada bance za případné kratší privilegium; počítání v měně korunové — Zvýšená daň z cukru a nové účtování daní spotřebních mezi oba státy — Zvýšené požadavky ministra vojenství; špatné vyhlídky poplatníků pro budoucnost; zanedbávání jiných veřejných nezbytností; nic pro finance zemské — Obecní hospodářství pražské a odborná znalost na radnici; účinek zvýšených sazeb na tramwayích — Jak se v Praze projektují a stavějí mosty.

K tomu, co v minulém čísle jsme uvedli v kritickém vyjednávání mezi Cislajtanií a Uherskem v příčině rakousko-uherské celní jednoty a obnovení privilegia společné cedulové banky, není potřebí již mnoho nového dodávati. Podstatný obsah úmluv těch je, že totiž každým způsobem celní jednota potrvá nejméně do r. 1907, ale že také bankovní privilegium nebude delší, kdyby roku toho celní jednota přestala. Ovšem o nové úmluvy musí se již počíti mezi vládami jednání v r. 1901 a kdyby nebylo možné je parlamentárně provésti do r. 1903, budou příští nové úmluvy se všemi cizozemskými státy uzavřeny pouze na dobu čtyř

let (do r. 1907) a po tom roce by si Cislajtanie i Uhry ujednaly své samostatné smlouvy s cizími državami a zřídily by si také své úplně neodvislé celní území.

Kdyby však se zdařilo další spolužití obou polovic říše objatých jedinou celní hranicí, potrvá privilegium banky rakousko-uherské tak, jak původně bylo umluveno, t. j. do konce r. 1910. Poněvadž banka rakousko-uherská musila za své výhradní právo dáti určitou cenu vyměřenou za onu celou řadu let (až do 1910), patrně by se jí musila poskytnouti náhrada za skrácenou dobu privilegia (o tři leta), kdyby r. 1907 nedošlo k celnímu sjednocení. Náhrada ta vyměřena jest 11 zlatými (22 korunami) ročně na každou akcii po ona tři leta, tedy dohromady 33 zl., což při počtu 150.000 akcií činí okrouhlou summu 5 millionů zl. (4,950.000). Každý z obou států je pak povinen k té summě přispěti takovým poměrem, v jakém se mu bude dostávati podílu z bankovního zisku po dobu příštího privilegia.

Také konečné upravení měny korunové je pojištěno. Nebudou sice hned po novém roce uvedeny zlaté mince v oběh, ale začne se od 1. ledna 1900 počítati povinně v měně korunové. Ponenáhlu se pak vezmou státovky z oběhu a Cislajtanie splatí s nimi zároveň kolující salinky (nyní již jen v summě 50 mill. zl.), tak že nebude již jiných papírových peněz nežli bankovky. Tenkráte se zároveň přikročí k placení kovovými penězi.

O daních spotřebních jsou již ujednání známa z dřívějška. Daň na líh zůstane nezměněna, pouze kontingent líhu pro Cislajtanii se o nějakou maličkost zvýší. Daň z piva bude jen nepatrně zvýšena z 16·7 kr. za hektolitrový stupeň na 17 kr. (tedy asi o 2%); za to se uleví daň menším pivovarům (které nevaří přes 15.000 *hl* ročně), aby mohly snáze konkurrovati s velikými. Největší změna nastane při dani cukerní. Bude daň ta zvýšena u nás ze 13 zl. na 19 zl. za 1 *q* raffinovaného cukru, a sice již počínaje 1. srpnem t. r. (zvýšení obnáší tedy přes 46%). V Uhrách nenastane ani v tom směru žádná proměna, jelikož tam již měli dávno daň tuto tak vysokou. Také daň a clo na petrolej budou zvýšeny.

Největší úspěch maďarský je však v tom, že výnos daní těch pro každou polovici říše bude účtován nikoli jako dosud podle množství vyrobeného, nýbrž podle množství spotřebovaného. Tím získají Maďaři ročně slušnou summu při dani z piva a z cukru, u líhu nebude ovšem rozdíl žádný, jelikož podle té zásady se již dříve výnos daně líhové účtoval. Je sice bez odporu, že pouze podle konsumu řídí se skutečné břímě daňové, a je tedy nejvýše spravedlivo, že daň z věci spotřebované nepopíratelně patří tomu státu, který věc tu opravdu strávil. Ale při dosavadním nepoměru uherského příspěvku na společná vydání říšská bylo účtování daní podle vyrobeného množství aspoň částečnou náhradou Cislajtanii za to, oč více byla nucena nésti společných břemen. Proto Badeni ujednal kdysi s Banffým, že Uhry v náhradu za to vezmou větší procento příspěvku (větší kvotu nežli 31·6%) na společné záležitosti. To bylo t. zv. junctim vyrovnávacích předloh, které měly totiž jen společně s ustanovenou kvotou (zvýšenou na straně maďarské) nabyti zákonné

platnosti. Toto junctim zmizelo však hned při vyrovnacím provisoriu a nynější vláda Thunova prohlásí článkem 14. všechno ostatní ujednání s Maďary dříve nežli se docílí dohodnutí o kvotě, ano dříve nežli se o kvotu začne jednati; neboť pro jednání o kvotu bude nutné zvoliti opět deputace kvotové od říšské rady a od uherského sněmu; tyto zákonodárné sbory nesejdou se pak až v říjnu, kdežto prohlášení vyrovnání stane se nejpozději v září podle nejnovějších zpráv.

Po letních prázdninách sejde se opět říšská rada, ale snad jen, aby zvolila kvotové deputace a delegace k vyřízení společného říšského rozpočtu. Němečtí nacionálové prohlašují nyní již ve svých novinách, že i tyto volby míní obstrukcí zmařiti. Ovšem na to se dosud ještě nemůže nic dáti a volby do delegací a do kvotové deputace půjde asi velmi těžko úplně zameziti. Delegace ovšem se musí sejíti, aby vůbec byl možný společný rozpočet, na ten se platnost čl. 14. nevztahuje.

V onom společném rozpočtu budou staronová překvapení zvýšených nákladů na společnou armádu. Ministr vojenství pro letošek odstavil své požadavky na rozmnožení branného počtu mužstva v míru, také rychlopalných děl nebude prozatím požadovati. Nebylo možné najednou žádati o tak velké úvěry, jelikož především je na řadě zvýšení platů důstojníkům a vojenským gažistům vůbec, za druhé vzrůstají pravidelné roční náklady samy sebou o 3—5 mill. zl. ročně, tak že by nebylo možné vyvarovati se velikého deficitu ve státních rozpočtech obou polovicí říše, kdyby všecko to, čeho si ministr vojenství přeje, mělo se státi skutkem. Takovým způsobem jsou prozatím rakousko-uherští poplatníci ušetřeni pro jeden rok přespřílišného vydání na vojsko. Radost z toho nesmí býti veliká, jelikož nelze upříti, že nemůže naše monarchie ve výzbroji zůstati příliš pozadu za státy ostatními, nemají-li peníze na vojsko býti vůbec naprosto zbytečně vyhozenými. Příklad války z r. 1866 ukazuje, jakou obrovskou výhodou je nepříteli dokonalejší zbraň; ta nahražuje mnohé a mnohé tisíce vojska. To právě je kletba militarismu, že svými vydáními pokračuje tak úžasně, aby mu jakýkoli pokrok blahobytu občanského nemohl postačiti. Je to hrozný běh o závod, v kterém vyhraje ten, jemuž prostředky hmotné budou postačovati ještě tenkráte, když druzí vysíleni a zničeni tím během na vždy klesnou!

To vše na druhé straně ukazuje k tomu, že na jiné nezbytné potřeby nebude již zbývati prostředků. Štěstí mají ještě nyní státní sluhové, že od 1. srpna t. r. podle čl. 14. jim budou zvýšeny platy, ačkoli se o tom již silně pochybovalo. Tolik aspoň má vláda Thun-Kaizlova zásluhy, že v absolutistickém mezivládí nebyla úzkostlivá obtížiti státní pokladnu takovými výdeji, které jsou na prospěch širokých vrstev obyvatelstva a které musí míti v zápětí zvýšení všeobecné míry životní ve všech ostatních třídách občanstva. Mezi ty zásluhy sluší přičísti provedení zákona o platech úřednictva, kterému zlepšení poměrně nejpatrnějšího dostalo se zrovna na nižších stupních a nyní je to prohlášení zákona o platech sluhům státním, které ovšem jest pouze napravením toho, v čem bylo před vánocemi pochybeno, když poslanecká sněmovna zvýšení platů těch odhlasovala, ale vládě nebyl termin po chuti a proto

celá předloha nebyla zákonitě vyřízena, neprošla panskou sněmovnou, poněvadž si toho vláda nepřála.

Jinak je to s bídou financí zemských. Ta zůstane nevyléčena, jelikož stát své prostředky vyčerpá ve vyšších vydáních na vojsko a na úřednictvo. Nedávno připomenuly Národní Listy ministru financí, jak jako poslanec na sněmě českém horlil na nepostačitelnost zemských důchodů i na hříšnou neochotu vídeňských vlád, které ničeho nechtí pro země učiniti. Ale v tomto případě je pravda, že poslanec může jinak mluviti, nežli co může a smí ministr financí učiniti. Tehdy žádána pomoc pro zemské finance ze státních hotovostí, kterých užito zatím na splácení státních dluhů i na uhražení investičních vydání rozpočtových. Ale kdyby hotovostí těch ministr financí chtěl použiti na výpomoc některé zemi, byli by to zrovna autonomisté na říšské radě, kteří by se tomu opřeli, žádajíce ovšem vším právem, aby poděleny byly všechny země, ať si toho podle svého hospodářského stavu potřebují čili nic. Takovou zcela správnou námitku také učinil Hlas Národa naproti Národním Listům. Národním Listům při tom ani celkem asi nešlo o věc vážnou, potřebovaly toho pouze k občasnému výbuchu své krutě opposiční nálady, v dalších článcích a číslech na to již úplně zapomněly, jako na mnohé jiné své lepší poznání a hnutí.

Pěkné věci vycházejí na jevo nyní z obecního pražského hospodářství. Znalecká zdatnost na radnici byla vždy znamenitá, jako toho dokladem nejpádnějším bylo kladení kolejí pro elektrickou tramway po mostě Františka Josefa, kde páni znalci o tom rozhodující zapomněli na velmi nedostupnou (!) vědomost, že hmoty se teplem roztahují. Podobných kousků však od té doby máme již celou sbírku. Takovým důmyslným kouskem bylo zvýšením sazeb na uličních dráhách a odstranění střední sazby ($7^1/_2$ kr.). Tak se v červnu tohoto roku ukázalo, že sice lidí po tramwayích jelo celkem letos více než loni, ale že při zvýšených sazbách se méně vybralo. Jak je to možné? Poněvadž odstraněna byla sazba $7^1/_2$ kr. za více nežli 6 stanic a zavedeny pouze 5 kr. a 10 kr, nejezdí patrně žádný z těch za 10 kr., kteří dříve platili $7^1/_2$ kr, nýbrž jede jen 6 stanic a ostatní doběhne pěšky. Kde pak by takovou vykoukanost obecenstva na radnici staroměstské opatrní otcové pochopili? Uváží-li se, že loni ještě touto dobou nejezdila tramway na Vyšehrad a k Palackého mostu, činí úbytek příjmů z drah uličních proti loňsku celkem přes 6000 zl. na celkových 85.000 zl., tedy přes 7%!

V minulém čísle jsme se vyslovili pro vystavění definitivního mostu přes Štvanici, ale ovšem mostu pořádného a nikoli takového, jaký projektovala městská rada, který měl býti definitivním jenom po polovičce délky, ale druhá polovice měla býti provisorní. Tu by sice na definitivní části mostu bylo možné dopravovati náklady sebe těžší, ale ty by se musily vrátiti, jakmile by se dojelo ke druhé provisorní polovici mostu! Takhle se dělají v Praze vážné projekty, zatím jsou to myšlenky hodné fantasie Münchhausenovy! (Kdo by se o tom mínil poučiti, nalezl by o tom důkladný věcný posudek v úvodním článku „Politik“ zrovna před rokováním o věci té v obecním zastupitelstvu uveřejněný). Na štěstí

celý ten monstrosní projekt, pravé to dílo hodící se do šprýmovných anekdot, byl v obecním zastupitelstvu pochován.

Hůře ovšem je s nejnovějším kamenným mostem Františkovým (u Národního divadla). Tam naprosto nadarmo vyhozeno 260.000 zl., ne-li více a dostavění mostu odloženo o celý rok! Z bývalého řetězového mostu bylo podrženo několik starých pilířů beze všeho vyšetření, zdali jsou způsobilé nésti ohromné břemeno mohutné ploché klenby. Když na polo klenba byla již hotova, ozývaly se znalecké hlasy, že staré pilíře nejsou k tomu dostatečny. Teprve tehdy uznalo se na radnici, aby pilíře byly vyšetřeny a ke všemu úžasu shledalo se, že nemají téměř žádných základů a že jsou vodou podemlety. Tak se staví na obecní útraty! Jindy o věci nepatrné je na sta různých kommissí nežli se počne se stavbou; v tomto případě, kdy jednalo se o náklad $^{1}/_{4}$ millionu zl. uvěřilo se odborníkovi, který při stavbě mostu dříve nebyl zaměstnán a kterého nyní dávají do disciplinárního vyšetřování, když neštěstí se již stalo.

Není divu, že při takovém hospodaření dluhy obecní úžasně vzrůstají. Do této doby je obec dlužna $36^{1}/_{2}$ mill. zl. Ovšem si popílili na radnici s výkazem obecních aktiv proti tomu a udávají jmění obecní na 54 mill. zl., takže by obec měla čistého jmění přece více než 17 mill. zl. Ale jednak jsou do toho počítány objekty nevynášející pražádných důchodů obci, jednak nelze příliš důvěřovati odhadní ceně, která na mnoze libovolně se určuje.

V Praze, dne 12. července 1899. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Český odbor zemědělské rady v Čechách — Zemědělství v roce 1898 — Svépomocné snahy — Rolnická skladiště — Německé rolnictvo — Úroda v Rumunsku, Rusku a Uhrách — Česká společnost národohospodářská — Národní areopág průmyslový a obchodní — Živnostenské sjezdy — Ministr Miquel o živnostnictvu — „Český dům“ ve Vídni — Organisace dražebnictví — Zakciování podniků průmyslových — Nové závody — Německý hospodářský průmysl na Moravě — Reforma vzdělávání správního úřednictva — Mezinárodní kongres pro obchodnické vyučování v Benátkách.

Okresní výbor v Roudnici zasílá nám následující úřední opravu: „Vzhledem ku zprávě uveřejněné ve Vašem ct. časopisu r. VI. seš. 8., str. 612., kde činí se zmínka o hospodářské záložně v Roudnici, žádáme jako dozorčí úřad této záložny podle § 19. zák. o tisku o uveřejnění této opravy:

Není pravda, že hospodářskou záložnu v Roudnici n. L. stihla nějaká katastrofa — naopak poměry této záložny jsou úplně příznivy, jak ve výboru zemském i v plenu sněmovním k podnětu poslance pana Karla Štolce úředně konstatováno bylo. Okresní starosta: A. Mareš.“

(Dle § 22. tiskového zákona nelze k úředním opravám v témž čísle, v němž byly uveřejněny, připojovati poznámky.)

Český odbor zemědělské rady pro král. České vydal právě sedmou zprávu o své činnosti v roce 1898. Rok 1898 zahájen byl pro české zemědělství ve znamení nepříznivé úrody roku 1897; obilní ceny, od r. 1896 stoupající, vzrostly následkem neúrody v převážné části zemí

obilí produkujících do tak značné výše, že 10. května 1898 metr. cent pšenice stál 15 zl. 70 kr.

Tento neobyčejný vzrůst cen nepřinesl rolnictvu prospěchu — naopak byl mu namnoze na újmu jakožto spotřebitelům. Rolník prodává obilí zpravidla ihned po žních, načež — stoupne-li později cena — musí mouku a chléb pro své domácí potřeby dráže kupovati.

Značný schodek tržního obilí vyvolal větší dovoz z ciziny. R. 1896 dovezeno bylo do celního území rakousko-uherského 2·8 mil. mctů obilí v ceně 11 milionů zl., r. 1897 již 6·78 mil. mctů v ceně 40 mil. zl., r. 1898 dokonce 13 mil. mctů v ceně 81 milionů zlatých.

Potěšitelný výsledek žní v roce 1898, přesahující ve všech druzích desetiletý průměr výnosový a jakosti velmi uspokojivé, přinesl žádoucí obrat a osvobození z těžké situace. Ceny obilní udržovaly se přes celkovou úrodu světovou na stupni dosti příznivém (v Praze pšenice zl. 9·20 až 11 za mct.).

Rolnictvo české však jen velice pomalu probírá se k poznání, že i jeho hospodaření musí se přizpůsobiti novodobým poměrům po stránce technické i obchodnické. Rolník musí nyní hleděti, aby sdružováním ke společnému nákupu potřeb a strojů dosáhl levnějšího zpracovávání a zmeliorování půdy, musí hleděti, aby co možná přiváděl na trh nikoliv surovinu, nýbrž výrobek či aspoň polovýrobek, tedy nikoli chlebové obilí, nýbrž mouku a dokonce chléb a pečivo, nikoliv ječmen, nýbrž slad atd., anebo aspoň tyto a jiné výrobky co nejhojněji vedle suroviny. Odbyt jeho musí vůbec býti organisován tak, aby rolník mohl vyčkati příznivější konjunktury i aby nemusil prodávati poslednímu prostředkovateli, nýbrž co možná přímo nebo aspoň nejblíže ke konsumentovi. Ovšem jsou tu právě pro velké odběratele (vojsko, veřejné ústavy humanitní, pivovary, mlýny) jisté obtíže ve styku s malorolnictvem: malý hospodář nemá sám potřebných velikých zásob, vyjednávání s velkým množstvím jednotlivých rolníků je nesnadnější a zdlouhavější než s jediným dodavatelem velkoobchodníkem, jsou tu i obtíže co do přesného dodržení dodacích lhůt, jakosti a čistění dodávaného obilí atd.

K odstranění těchto závad zřizují se v cizině rolnická obilní skladiště, která emancipovávají rolnictvo od obchodu prostředkovatelského, a i u nás země i stát provedly potřebné přípravy, aby zřizování obilních skladišť rolnickou svépomocí bylo podporováno. Německé rolnictvo v Čechách je již přichystáno a vystupuje již s četnými žádostmi o zápůjčky ze zemského úvěrního fondu malorolnického ke zřízení skladišť. Toliko české rolnictvo čeká snad, až budou postátněny hypotekární dluhy, zavedena stříbrná měna, zvýšena obilní cla nebo uskutečněno státní právo. Přes 685 českých okresních a místních spolků hospodářských je potřebí teprv úsilné agitace, aby uvědomělé české rolnictvo nedalo se o tak veliký hon předstihnouti Michlem německým.

Také ostatní svépomocné i skutečně vzdělavací podniky vyskytují se jen sporadicky; družstva mlékařská jsou na př. skoro vesměs sídlem ve 2—3 okresích — ostatní okresy království o nich nemají tušení. Pokračovací školy hospodářské byly ve školním roce 1897—98 v činnosti pouze 44 — pokračovacích škol průmyslových a obchodních bylo v témž

roce v Čechách českých 203. Navštěvovalo pokračovací školy rolnické žáků 987, průmyslové českých žáků 30.317.

Český odbor zemědělské rady přičinil se o zřízení jednoty pro družstva nákupní a prodejní a pokračuje statečně v buditelské činnosti hospodářské. Ovšem je to zásluha kanceláře a malého počtu členů. Také německá sekce zemědělské rady pro král. České právem poukazovala k tomu, že od platnosti nového zákona o zemědělské radě v království Českém činnost ku zvelebení stavu německých zemědělců neobyčejně stoupla. Počet hospodářských spolků se zdvojnásobil, stoupnuv asi na 300, úhrnné subvence na podporu zemědělství obnášely r. 1892 jen 7766 zl., r. 1898 pak již 53.425 zl. Zvláštní pozornost byla věnována rozšíření odborného vzdělání mezi hospodáři, chovu dobytka, pěstění luk a lesů, nehledíc k činnosti petiční. Úspěchy, hlavně na národnostním pomezí, jsou tu opravdu nepopíratelné.

Ovšem vystupují i zde rušivě proudy politické. R. 1900 měla býti německým odborem zemědělské rady pořádána v Teplicích všeobecná hospodářská a lesnická výstava, k níž byly již všestranné přípravy učiněny a 2000 zl. vydáno. Radikálně-nacionální živly zmařily však konání této výstavy, podnítivše proti výstavě agitaci v kruzích rolnictva severoněmeckého.

Špatnou úrodou pšeniční obdařeno je letos Rumunsko, kde byla proto již ustanovena vyšetřovací komise, která má zjistiti zásoby obilí v zemi, aby mohl býti po případě vydán zákaz vývozu.

Na Rusi, kde letos rovněž bude celkem nepříznivá úroda, vypukl v několika guberniích hlad, který, zdá se ohrožovati vždy další a další končiny a jest v posledních letech zjevem bezmála tak trvalým jako mor v Indii nebo v Arabii.

Ani o uherské sklizni nezněji zprávy příliš skvělé.

Česká společnost národohospodářská konala 1. července valnou hromadu. Podnikla loni národohospodářské kursy v Praze, chystá vhodné praktické články obchodní a průmyslové do čítanek pro školy obecné a měšťanské, zabývá se otázkou vysílání našich mladých lidí do ciziny, organisování okresních záložen hospodářských atd.

Členů čítá společnost celkem 315 (9 zakládajících, 151 přispívajících, 155 činných), jmění má 1204·52 zl.

Zajímavá slova pronáší jednatelská zpráva o tom, jak dalece plní společnost úkol, jejž na ni svého času vložila, zdálo by se, celá česká veřejnost hospodářská, representovaná sjezdem z r. 1895. Dle častých úsudků prý společnost naděje v ni kladené nesplnila, a bude prý nutno vyvolati v život docela jinou, zas novou korporaci, která by naděje ty uvedla ve skutek. Nevadí, že právě likvidovala jiná, široce založená organisace národní — pro nedostatek podpory, jíž ve veřejnosti nalezla. Nenalezla jí i společnost národohospodářská; sjezd z r. 1895 dal jí do vínku zásobu bezmezného nadšení a dalekosáhlých rad a direktiv, ale po skrovnu skutečných pracovníků a hmotné podpory. Také ti, již s činností společnosti projevili nespokojenost, nepřihlásili se za její spolupracovníky a zůstali opět při nezodpovědném horování, co vše by mohla dokázati.

„Ale naděje a plány, jež se pojily ke sjezdu r. 1895, byly a jsou vůbec nesplnitelny. Dle nich společnost měla býti jakousi svrchovanou instancí, nejvyšším a ústředním organisatorem národního našeho podnikání obchodního a průmyslového. Je to program nemožný jak vzhledem k organisaci společnosti jako spolku nevýdělečného, tak i vzhledem k té hrstce pracovních sil, která zbyla z celé té záplavy nadšenců sjezdu z r. 1895 a vytrvala při tom, co z neobsáhlého programu sjezdu bylo života schopno a dosažitelno. V soustředění se na určitý počet úkolů danými silami a prostředky dosažitelných vidí výbor rozhodný krok ku předu po nevyhnutelném rozptylování se prvních přípravných dvou let. Úkoly, které si vytkl pro nejbližší budoucnost: pokračování v pořádání kursů všeobecných i speciálních, akci čítankovou a další ve zprávě zmíněnou práci organisační, výbor pokládá za práci přímo základodatnou pro zdravý hospodářský vývoj náš, který by byl řízen vlastní, vnitrnou silou, ne pořád jen ustavičným vnějším mechanickým popoháněním a galvanisováním nedostatečné naší soukromé podnikavosti hospodářské; práci, která sice je neobyčejně zdlouhavou, obtížnou a na vnějšek málo lákavou, ale ve kterou uvázati se pokládal výbor za úkol společnosti důstojný vzhledem k obtížím, i vzhledem ku významu jejímu. I pak ovšem zbývá ještě dosti místa pro sledování běžných otázek hospodářských.“ Společnost nepodceňuje horlivost ostatních našich korporací hospodářských, které přese všecku naši nepřipravenost hospodářskou s neúnavnou houževnatostí snaží se vyvolávati nové a nové závody v život, jichž nám chabá naše soukromá podnikavost dosud odepírá. Ale vida tuto jich práci přímo Sisyfovskou, shledává účelným ne aby je napodoboval se stejně pochybným výsledkem, ale aby jim připravoval půdu.

Je dobře, že to bylo jednou pověděno. Ale mělo býti řečeno ještě více: že totiž organisování hospodářského ruchu v tom směru, jak si je představovala „veřejnost“, t. j. určování, kdy, kde a jaký podnik průmyslový či obchodní by měl býti založen, nějakým areopágem praktiků i theoretiků národohospodářským je větší ještě naivností, než kdyby nějaký areopág literární nebo umělecký chtěl určovati, kolik a jakých má býti napsáno básní, dramat, vědeckých pojednání, cestopisů atd. Společnost několika lidí měla krátce vykouzliti to, co nedokázaly generace národa po stránce průmyslové a obchodní prašpatně, ba zvráceně vychovaného. V dobu, kdy mravní hniloba naše hůře než kdykoli před tím ukazuje se v našich záložnách, obcích, v celé politice a všude, měly jako houby z půdy růsti akciové a družstevní podniky, vyžadující co největší přesnosti, solidnosti a obchodnického ducha, o jakém se našim lidem většinou ani nesnilo! Od základů tedy dlužno počíti; i pro naše povznesení hospodářské nejbezpečněji pracuje ten, kdo směřuje ku povznesení našeho vzdělání, naší mravnosti! Dlouhá cesta, ale nezbytná!

Živnostnictvo koná, jako obyčejně v letním období, agitační a manifestační schůze. Zemská jednota řemeslných a živnostenských společenstev v Čechách, která za několikaleté své působnosti nemůže se vykázati jediným positivně prospěšným činem, pořád jen organisuje a organisuje, pořád jen politicky a nic hospodářsky. Když byl zřízen zemský úvěrní

fond živnostenský, místo co by hleděla své stoupence připravovati a získávati k co největšímu jeho využitkování, vzbudila bouři pro domnělé nerespektování českého živlu řemeslnického. Marno by bylo čekati od ní zájem o školy, musea, svépomoc, státní a zemskou akci zvelebovací, pořád jen manifestační schůze a sjezdy, jen resoluce za zrušení §§ 37. a 38. živn. řádu, vyhražení prodeje řemeslnických výrobků pouze těm, kdo mohou se vykázati způsobilostí dle § 14., zrušení podomního obchodu atd.

Sjezdy (v Plzni, Praze, Jičíně), jako valná část jejich předchůdců, nebyly dobře připraveny, význam a výsledek sjezdů neodpovídá pak nákladům, s nimiž je pořádání jejich pro účastníky spojeno. Základní vadou sjezdů jest, že není určitého, uskutečnitelného programu řemeslnického, mluví se pak bez určitého cíle, resoluce namnoze si odporují, uskutečnění jednotlivých požadavků bylo by přímo na škodu řemeslnictvu samému, pramalá váha klade se na vlastní přičinění jednotlivcovo, o tom, co by řemeslnictvo samo i za dnešních zákonných poměrů pro sebe mohlo a mělo činiti, se ani nemluví.

I u nás zasluhují proto povšimnutí slova, jimiž pruský ministr Miquel v listě cechovnímu výboru v Osnabrücku podněcoval živnostnictvo k lepšímu využitkování svépomoci: „Důkladné předběžné vzdělání, dobré účtování, energické spolupracování mistrovo v dílně, levný úvěr skrze společenstva úvěrní, o ústřední společenskou pokladnu se opírající, společenstevní nákup surovin, kde je možno, společenstevní prodej, ano, pokud dovolují poměry, i zřizování společných dílen za použití parních strojů a jiných motorů, vůbec pak používání jich ve vlastní dílně — tyto a podobné prostředky, které podává moderní vývoj, zachovají a posílí i dnes ještě střední stav, jak to denně ukazují družstva rolnická. Doba privilejí a monopolů již přešla! Organisační rámce, jež zákonodárstvím jsou poskytnuty, mají cenu jen tehdy, jsou-li vyplňovány svépomocí a hospodářskou energií."

Ve Vídni utvořilo se družstvo s obmezeným ručením „Český Dům", které hodlá ve středu města zaříditi dům s velkým sálem pro divadlo, zábavy a koncerty, s tělocvičnou, místnostmi spolkovými, hostinskými a snad i kavárnickými. Zbývajících místností bylo by použito za hotel pro krajany české a slovanské do Vídně zavítavší. Podíly závodní 10zlatové, ručení obmezuje se na jednonásobný obnos podílu, pět podílů má ve valné hromadě jeden hlas, více než 10 hlasů nemůže býti soustředěno v jedné osobě. Do konce dubna 1899 přihlásilo se 171 podílníků, kteří složili celkem na podílech 9260 zl., celkové jmění družstva činí 10.565 zl.

Nový doklad, že „výlučně národní myšlénky", za jakou prohlašuje družstvo i svůj projekt, u nás nepotkávají se ani s důvěrou, ani s penězi. S jedné strany tvrdí družstvo, že podíly nemají býti žádným darem, nýbrž bezpečně a dobře uloženou jistinou, s druhé strany mluví se o vyprostění z tísně a pod.

Co my o věci soudíme, je krátce: Ve Vídni potřebujeme v prvé řadě dobrého českého hotelu pro sta českých lidí, kteří za všelijakými záležitostmi denně do Vídně zavítávají, s českou restaurací a kavárnou. Vedle této hlavní funkce cizinecké mohl by tento hotel býti též

spolkovým domem. Hotel takový, dobře řízený, byl by podnikem zajisté velmi výnosným, kdežto o rentabilitě pouhého spolkového domu s místností zábavní, tělocvičnou a pod. ve středu města při místní i spolkové rozptýlenosti vídeňských Čechů máme pochybnosti. Hotely, hostince atd. prospívají nejlépe v rukou jednotlivců; podnikům družstevním jsou zde v cesté překážky značnější než u jiných podniků výrobních či obchodních. Bývají ovšem i hotely v rukou akciových společností a družstev, ale provozování jich propachtovává se obyčejně jednotlivému podnikateli. Pro nákladné podniky takové neosvědčují se dále příliš nepatrné podíly a kapitál potřebný musí býti sehnán u bližších místních interesentů, kteří se o dočasném stavu podniku snáze mohou informovati.

Ve Vídni má se též přestavěti budova zastavárny a dle plánů místodržitelových má se v nové budově zastavárenské soustřediti také konání dražeb exekučních i dobrovolných. Prodáť se ve Vídni dražbou zboží ročně téměř za $2^1/_2$ milionu zlatých a nešvary při dražbách velkoměstských obvyklé dostoupily tam rozsahu přímo nesnesitelného. Patří-li exekuce vůbec k nejnenáviděnějším institucím soudního řízení, činí dosavadní formy exekučního prodeje zařízení toto ještě odiosnějším. „Licitační hyény“ slídí po každé dražbě a vylučujíce úplatkem nebo násilím každou nemilou konkurenci, nabývají vydražovaných předmětů za babku, poškozujíce stejně dosavadního majitele (exekuta) jako věřitele, v jichž prospěch dražba se děje, a dělíce se pak o výtěžek. Je tedy povinností státu, aby těmto pijavicím řemeslo bylo překaženo. Ve Vídni hledí se náprava zjednati ujednocením zákonných předpisů o dražbách a soustředěním dražeb v jediné licitační budově po vzoru pařížských „Salles Drouot“, kde v dobrovolných i soudních dražbách prodá se za co nejmírnější poplatek a pod dozorem přísežných komisařů ročně zboží za veliké miliony. V nové zastavárně vídeňské má býti 12 menších a 1 veliký sál výstavní a dražební, transportní služba z okresních úřadů přijímacích a vydávacích a od soudů má býti upravena co nejpečlivěji a celé dražebnictví má býti co do výkonu podrobeno pronikavé reformě. — To ve Vídni; u nás chabrus bude moci hospodařiti i nadále.

Přeměňování našich podniků v akciové pokračuje. Úvěrní ústav, který byl nedávno sloučil rakouské továrny na fezy v jedinou společnost, provedl nyní ve spolku s českou eskomptní bankou i financování velikolepých závodů Škodových v Plzni. Železárny tyto, zaměstnávající dnes na 3000 dělníků, vznikly z malé železárny hraběte Arnošta Valdštýna. Když v r. 1869 přešly koupí do rukou Škodových, zaměstnávala továrna 32 dělníků. Nyní vyrábí firma ročně 100.000 mctů lité oceli, více než kterákoliv jiná továrna v Rakousku. Firma Škodova jediná v Rakousku vyrábí material válečný zejm. děla, jež dodávala i do Číny a do Španělska, a opatřovala ocelí největší loď severoněmeckého Lloydu „Císař Vilém Veliký“. Akciový kapitál obnášel by $12^1/_2$ milionu zlatých, větší díl akcií i vrchní vedení podniku ponechal by si dosavadní majitel firmy.

V Plzni získala Länderbanka koncesi ke zřízení čtvrtého pivovaru, hodlá prý však nyní skoupiti raději všechny tři plzeňské pivovary a přeměniti je v akciovou společnost. Také právovárečný pivovar litoměřický má býti vídeňskými bankami zakciován. V Bohušovicích konala se usta-

vující schůze nového akciového pivovaru, i v Brně bude zřízen nový český pivovar.

I jinak náš průmyslový ruch stoupá. V Novém Bydžově zařizuje se výroba konserv polévkových a potravinných vůbec. Vilímův grafický velkozávod, v málo letech k neobyčejnému rozkvětu vyspělý a i za hranicemi dobrého jména požívající, otevřel vlastní velkou továrnu v Praze, mluví se o zařizování podniků na výrobu ovocných vín, etherických olejů, slaměných klobouků, pivních a j. sudů (národní bednárna v Budějovicích neprospívala, ale soukromý podnik v Praze jistě se bude vypláceti) atd.

V konkurs upadla známá akciová továrna na výrobu likérů „La Ferme“ v Dobrušce (akc. kapitál 100.000 zl.)

Ovšem, k dosažení rovnosti s průmyslem německým máme a budeme dlouho ještě míti daleko; dlouholeté hříchy a nedbalost nedají se odčiniti obratem ruky, ani jakoukoliv národohospodářskou společností nebo „radou národní“.

Ukazují-li nám opět výsledky nedávných voleb do dělnické úrazové pojišťovny v Praze převahu podnikatelstva německého v Čechách, je tím hůře na Moravě. V úplně českých krajinách jsou v rukou německých akciových společností cukrovary v Radhošti, ve Velké Bystřici, v Hulíně, v Břeclavě, Lipníku, Čelechovicích, Doloplazích, Drahoňovicích, Hrušovanech, Chropíni, Kelčanech, Modřicích, Tišnově. Mimo tyto německé akc. společnosti je i v rukou soukromníků-Němců celá řada cukrovarů, velikých sladovèn a j. závodů na zužitkování plodin hospodářských. Cukrovarů, sladoven atd. rolnických je velice málo a zpravidla neprospívají tak, jako podniky jednotlivců i akciových společností německých.

V poslední době množí se hlasy o reformu odborného vzdělání úřednictva správního. Ukazuje se na převládání disciplin judicielních a zanedbávání studia státovědeckého a národohospodářského na fakultách právnických a žádá se vhodná reforma studií universitních a do jejího provedení zatímné doplňovací vzdělání úřednictva správního, osamostatnění technických a zdravotnických orgánů, zřízení zvláštních úřadů živnostenských atd.

Neukazuje se však na dvě základní vady našeho organismu správního, které jsou s to uvésti ad absurdum všechny reformy ostatní. Jednou jest protekční systém, který v politické správě daleko více než v jiných oborech veřejné služby posunuje na vynikající místa očividné ignoranty a roztrpčuje veškeré schopnější živly, protekce nemající. Druhou jest malé proniknutí správního úřednictva smyslem pro zákon a právo, které od oborů státně-policejních rozšířilo se znenáhla na veškeré agendy správní. Úředník, který si navykne otáčeti dle své vůle zákonem o tisku, o spolcích a shromážděních, o postrku atd., bude s touž svrchovanou nonchalancí pomíjeti brzy též ustanovení živnostenského řádu, vodního zákona a pod. Zákon nahražuje „volným uvážením“ tak dlouho, až o něm vůbec ani neví. Odtud pak ona krkolomná rozhodnutí, někdy přímo úžas budící, ono nezodpovědné, absolutní, o žádný zákon se neopírající vládnutí okresem. S tím souvisí, že správní úředník v okrese pokládá se v první řadě za vrchního policejního inspektora. Jen když

si nezadá při volbách, politických schůzích, stávkách a pod. — ostatní agenda svěří se silám nejmladším, nejnezkušenějším. Je to totéž, jako u justice; vyvážet po léta děvčata do cizozemských bordelů znamená týden vězení, ač-li se pachatel během vyšetřování nestane nezvěstným — říci slovo policajtu znamená tři neděle... Nehřešte jen proti státní a církevní autoritě a jinak si dělejte, co chcete.

Od 4. do 8. května konal se v Benátkách pátý mezinárodní kongres pro obchodní vyučování u přítomnosti asi 300 účastníků. Oficielně zastoupeny byly: Italie, Rakousko, Uhry, Švýcarsko, Francie, Portugalsko, Belgie, Holandsko, Dánsko, Norsko, Rusko, Spojené Státy severoamerické, Japan. Jednáno bylo o účelu, cíli a organisaci středního vyučování obchodnického, o vyučování cizím jazykům na školách obchodních, o výsledcích a organisaci vyučování ve vzorných komptoirech, o stipendiích.

Výsledek jednání spočívá více v podaných zprávách o stavu kupeckého vyučování v jednotlivých státech, než v učiněných usneseních. Pro vyšší obchodní učiliště jsou prý četné starší vzorné ústavy v Belgii, Francii a Italii, kdežto pro střední vyučování mají četné dobré ústavy s pečlivou organisací opět Německo a Rakousko. V příčině vyučování jazykům bylo skoro vesměs uznáváno, že se žáci nemají učiti současně více než dvěma cizím jazykům, a sice nejprve té cizí řeči, která se zemskou nejvíce je příbuzna. Středem vyučování má býti četba moderních spisů, na př. časopisů, novel, obchodnických knih odborných (zejm. ze zbožíznalství a obchodního zeměpisu), zvláštní zřetel se má věnovati volnému hovoru a výcviku sluchu, zručnost jazyková nemá býti zdržována zbytečným překládáním, při vyučování v cizojazyčné korespondenci má se hleděti co možná ke krátkým a jasným, nikoli ke zvláště dlouhým dopisům, doporučována byla skutečná žákovská korespondence mezi ústavy domácími i s cizozemskými. O vzorných písárnách byla sice jejich hodnota skoro obecně uznána, ale jen s podmínkou, je-li vyučování intensivní, jsou-li tu způsobilé a prakticky vycvičené síly učitelské a je-li jim lze býti v trvalém styku s praxí. Vzorná písárna nenahradí prý obchodnickou praxi, nýbrž jen pro ni připravuje. Obecně byla uznána potřeba poskytovati stipendia absolventům škol obchodních. Konečně bylo žádáno, aby školy obchodní zastoupeny byly v poradních sborech pro průmysl a obchod a pro školství průmyslové a obchodní.

Příští kongres bude se konati r. 1900 v Paříži. *S.*

SOCIÁLNÍ: Doplňovací volby do dělnické úrazovny v Praze — Volební výbor čilejší ve vylučování z národa než v agitační práci volební — Stávky textilní v Brně, Ústí nad Orl., Chocni atd. — Zkušenosti se zkrácením doby pracovní v Rusku — Hnutí kovodělníků v Praze — Menší stávky — Zednická stávka v Berlíně — Horníci v Německu a ve Francii — Stávky v Rusku — „Káznicová předloha“ v Německu — Reakce v Italii — Mezinárodní kongres proti obchodu s děvčaty v Londýně — Úřady a prostituce — Paničky a služky v německé Africe.

Na jaře konaly se doplňovací volby do dělnické úrazové pojišťovny v Praze. Poměr stran zůstal celkem nezměněn: v hospodářském průmyslu zvítězili (ve sboru zaměstnavatelů) Čechové, v chemickém a textilním Němci, v textilním ovšem obrovskou převahou.

Volební český výbor do úrazovny usnesl se 21. června „po velmi pohnuté debatě“ vyzvati členy představenstva úrazovny, prof. Bráfa a účetního Mlčocha, aby se vzdali mandátů, poněvadž prý je volební výbor nepokládá za české zástupce, ježto prý ve schůzích (obojazyčného) představenstva nemluvívají česky! Tedy prof. Bráfa do úrazovny ne a — Heřmana Jandu ano! Volební výbor, který nedovedl v čas chopiti se práce a pak pozdní své vzchopení nahrazoval dlouhodechými zprávami novinářskými, povznáší se na tribunál, který po příkladě Národních Listů také již vyhazuje z národa a cejchuje na zrádce. Na štěstí pro oba jmenované pány nezávisí ani příslušnost k národu ani členství v představenstvu na usnesení přeslavné většiny volebního výboru!

Stávka textilního dělnictva v Brně byla 24. června po osminedělním trvání přičiněním místodržitele a živnostenského inspektora skončena smírným narovnáním. Hlavním bodem úmluvy jest, že u většiny (as 9000) dělnictva zkrácena byla skutečná doba pracovní z $62^3/_4$ hodin týdně na $60^1/_2$ hod. v letě a 60 hodin v zimě. Ostatní body jsou rázu dost neurčitého a obojakého a nebyly od některých podnikatelů hned v zápětí zachovány. Důvěrníkům dělnictva nebylo snadno odstoupiti od hlavního požadavku 10hodinné denní doby pracovní. Ale zápas byl den ze dne obtížnější a pochybnější, začali se vyskytovati stávkokazi, podnikatelstvo ukázalo se v celku protivníkem mocným, vytrvalým a nebezpečným, tak že bylo se na konec obávati v dělnictvu desorganisace a demoralisace a tím i neslavného konce stávky vůbec. Také šlo o to, aby brněnskému průmyslu nebyla snad způsobena trvalá škoda a bez jakéhokoliv konečného úspěchu. Nejsou však dosud všechny neshody vyrovnány.

Stávky v brněnském průmyslu soukenickém nekončívají pro dělnictvo s valným prospěchem. R. 1875 stávkovalo několik tisíc ručních tkalců o zvýšení mzdy, ale stávka po 5nedělním trvání skončila úplnou porážkou dělnictva.

V červnu 1885 žádán poprvé 10hodinný den pracovní, ale dosaženo po týdnu shody na týdenních $62^3/_4$ hodinách. Při třetí veliké stávce r. 1889, jíž súčastnilo se na 15.000 dělníků, žádáno vedle pevného tarifu mzdového zkrácení pracovního dne na 9 hodin a později aspoň na 10 hodin, dosáhli však jen z části požadavků mzdových. Rovněž r. 1896 odmítli továrníci pokusné zavedení 10hodinné doby pracovní na 1 rok, aniž se dělnictvo odvážilo ke stávce.

Jakousi náhradou za neprosazení 10hodinné doby pracovní má býti po letošní stávce malé zvýšení mzdy (dělníkům s denní mzdou o 5 kr. denně), o které při tomto zápasu vlastně nešlo.

Skončeny též tkalcovské stávky v Ústí n. Orl. a v okolí tanwaldském, kde dělnictvo dosáhlo zvýšení mzdy o 10 resp. 5%, v Hořicích atd., čímž hnutí textilního dělnictva až na částečné stávky v Brněnci a v Szabelově přádelně v Chocni, kde nebyly dodržovány podmínky nedávnou stávkou vydobyté, zatím dospělo k zakončení.

Odvolávali li se brněnští továrníci při poslední stávce naproti německým a anglickým příkladům příznivých výsledků zkrácené doby pracovní na to, že u nás jsou poměry zcela jinaké a nepříznivé, lze uvésti naproti tomu i četné příklady z Ruska. V papírnách knížete Paskěviče

byla nedávno zkrácena doba pracovní z plných 12 na 8 hodin denně, při čemž výroba zdražila se i v prvním pololetí jen o jediné procento. Po uplynutí doby přechodní zajisté i toto nepatrné zdražení odpadne. Co do vlivu zkrácené doby pracovní na dělnictvo uvádí správa továrny, že dřívější vlažnost dělnictva zmizela, dělníci vzdělávají nyní sami svůj polní majetek, jsou veselejší, čilejší, zdravější.

Vedle textilníků a po nich dochází na kovodělníky v Praze a na různé menší odbory v odlehlýeh místech, od průmyslových středišť vzdálených. Kovodělníci dohodli se na táboře 25. června na Velkých Benátkách žádati 15procentní zvýšení mzdy a odstranění práce přes čas, a domáhati se toho postupnými stávkami v jednotlivých závodech. V elektrické továrně firmy Kolbenovy dosáhli již po krátké stávce zvýšení mzdy o 10%. Hnutí účastní se svorně dělnictvo sociálně-demokratické i národně-sociální. Mědikovci dosáhli v některých velkých továrnách zvýšení mzdy beze stávky. Stejně zvýšil veliký lihovar německé firmy Broscheovy v Libni k žádosti dělnictva beze stávky mzdu o 10%.

S úspěchem skončila stávka kolářů a kovářů v Plzni; požadavky, jichž dosaženo, jsou ovšem velice mírné: neodvislost od mistrů co do bytu a stravy, 11½hodinná doba pracovní (o svátky 8½ hodin!), zvýšení platu za práci přes čas.

Berlín zažil velikou stávku zedníků. V březnu t. r. předložila místní zednická organisace berlínská zaměstnavatelům ke společnému projednání a dohodnutí požadavky 9hodinné a jednotné doby pracovní, odstranění akordní práce a mzdu 60 pf. za hodinu, ustanovení společné komise ze zaměstnavatelů i dělníků k urovnávání sporů a pod. Když byly všechny požadavky od zaměstnavatelů stručně zamítnuty, dělnictvo postavilo požadavek dalšího ještě zvýšení mzdy hodinové. Svaz zaměstnavatelů nařídil nyní výluku dělnictva ze všech staveb svých členů a vyzval dokonce dodavatele materiálu, aby zastavilo dodávky všem stavitelům, kteří by se k výluce nepřipojili. Na výluku odpovědělo dělnictvo tím, že opustilo ihned práci na všech stavbách, kde nebyla povolena mzda 65 pf. za hodinu. Stávkovalo celkem 7000 dělníků. Smír zjednal berlínský dohodčí úřad na základě 9hod. doby pracovní a nenáhlého zvýšení mzdy.

V uhelném revíru ruhrském vešli ve stávku neorganisovaní horníci polští, kteří byli majiteli dolů povoláni, aby nízkými mzdami stlačovali snahy po zvýšení mzdy u dělnictva domácího. Dělníci tito pokládali se za zkráceny většími srážkami, které byly stanoveny do bratrských pokladen pro svobodné dělníky. Organisované hornictvo stávky se nesúčastnilo. Mezi stávkáři, policií a přivolaným vojskem došlo ke srážkám, při kterých bylo dost mrtvých i raněných.

Severovýchodní Francie měla rovněž bezmála čtyřnedělní hornickou stávku, která skončila jen nepatrnými úspěchy dělnictva, stejně jako letošní stávka belgická.

Občas docházejí zprávy o značných stávkách, z valné části úspěšných, v Rusku. Řada stávek odehrála se v poslední době ve Vilně; nedávno skončila tam úspěšně stávka 2000 židovských punčochářek. Ve Varšavě stávkují židovští střihači atd.

Také Rusko pokračuje jen velmi znenáhla na poli oprav sociálních.

Vláda zamýšlí upraviti poměr mezi mistrem a učedníkem. Právo míti učně má budoucně příslušeti jen mistrům, čtení a psaní znalým a dílnu aspoň dvě leta samostatně provozujícím. Po 3—6měsíční zkušebné době musí se o učení uzavříti písemná smlouva s rodiči nebo poručníky učňovými. Noční práce učňů má býti bezpodmínečně zakázána. Dozor a péče nad prováděním nařízení učednických má příslušeti inspektorům, z řemeslnictva vzatým a přímo ministerstvu financí podléhajícím a jim sluší pečovati též o zavedení zvláštních obligatorních cvičných kursů pro učně a řízení zkoušek učednických.

Předloha „káznicového zákona“ německého v říšském sněmu německém nepochodila. Vláda postavila se jí v příkrou protivu k sněmu, který teprv před několika týdny se rozhodně vyslovil proti obmezení práva koaličního, a zatlačila do ostré oposice veškeré německé dělnictvo, které vůbec veřejného života se účastní, nejen sociální demokraty, nýbrž i katolické a evangelické spolky dělnické, odborové jednoty atd. Ani z kruhu zaměstnavatelů nechybělo protestů; v říšském sněmu právě četní velkokapitalisté co nejdůrazněji předlohu odmítli, právě tak jako i některé spolky podnikatelské, živnostenské soudy a pod. Následek byl neslýchaná porážka; předloha nebyla ani přikázána komisi, nýbrž po čtyřdenním rokování, které bylo, nehledíc k mdlé obraně se strany konservativní, vlastně jedinou obžalobou vlády a dosavadního chování úřadů i soudů k dělnictvu, byla předloha odročena. Potřebovala-li vláda, praví Soz. Pr., kvitanci „pro nějakého rozhodujícího činitele“, sněm jí ji dal a vláda se jí může vykázati . . .

Tím ovšem není reakce v Německu, politická i sociální, odstraněna, a co neprošlo najednou v říšském sněmu, bude postupně připravováno a dílem nahrazováno v jednotlivých sněmích zemských.

Také v Italii reakce postupuje. Dle královského dekretu z 23. června může od 20. července t. r. policie z důvodu veřejného pořádku (náš zákon zná ještě pružnější pojem „veřejného blaha“) zakázati veřejné srocování a shromažďování. Veřejné nošení nebo stavění pobuřujících znaků, praporců a pod. tresce se vězením (u nás máme pověstný patent z r. 1854 — jak daleko jsme v reakci před Italií!). Vláda smí rozpustiti i spolky, které mají za účel převrátiti sociální zařízení nebo ústavu státní (u nás se spolky, které jsou co do účelu nebo zařízení „státu nebezpečné“, ani nepřipouštějí). Novinkou proti naší „svobodě“ spolkové, shromažďovací a koaliční je pouze, že smluví-li se tři nebo více úředníků, agentů nebo dělníků u železnic, pošt, telegrafů a veřejných ústavů k osvětlování plynem nebo elektřinou k stávce, trestají se vězením. A parlament dá nepochybně dekretu dodatečnou sankci . . .

V červnu zasedal v Londýně mezinárodní kongres proti obchodu s děvčaty. Podkladem rokování byly otázky, jaké zákony jsou platny v jednotlivých zemích na potrestání kuplířství, svádění děvčat ku prostituci nebo dokonce proti mezinárodnímu obchodu s děvčaty. Seznáno, že není snad jiného obchodu v světě, který by měl tak obratnou mezinárodní organisaci jako obchod s děvčaty a že dosavadní prostředky proti obchodu tomu jsou vesměs malomocny. Pouze do Buenos Ayres v jižní Americe vyváží se ročně na 3000 děvčat, které se tam prodávají po

500—1000 zl. Čtyři pětiny z nich ve 4—5 letech v Americe zahynou. Rozsáhlý obchod děje se též do Orientu, do Rusi atd.

Sjezd usnesl se zříditi trvalý spolek a zakročiti u vlád, aby obchodníci s děvčaty byli trestáni v té zemi, kde zločinu se dopustili, i aby děvčata dopravována byla domů na útraty toho státu, kde posledně byla činna.

Hlavní zásluhou sjezdu jest, že oživil opět otázku ochrany děvčat před zločinným vykořisťováním. Odtud k nápravě jest ovšem daleko. Vidíme, že neděje se ani opatření snadnější, než je stíhání mezinárodního obchodu s děvčaty. V Praze rozmáhají se neobyčejně vinárny s ženskou obsluhou, jichž majitelé konají většinou policii služby vyzvědačské. Služky, které se před dotěravostí pánů uchylují o ochranu k úřadům, vydávají se v šanc takovému dotazování a setkávají se s takovými názory úřadu, který jim má býti ochranou, že se tam podruhé věru již neodváží. I na venkově množí se prostituce; šířila se dříve jen podél železnic, nyní však rozptyluje se i po městečkách a vesnicích, které od jinakého „ruchu světového“ jsou odloučeny. Uvedli jsme častěji případy, jak laxně jsou stíhány přestupky mravnostní a zejména jak přímo komicky působí „stíhání“ řemeslných kuplířek, a naproti tomu jak přísně trestá se každé křivé slovo četníkovi nebo obecnímu policajtovi. Pořád se mluví o moderním duchu v soudnictví a správě, a naši juristé jakoby byli studovali kdesi v Orientě....

Co bylo zrušeno otroctví, má černá pevnina veliký nedostatek služebných osob. Černé služky jsou dle názoru zaměstnavatelek hloupé, lenošné a nenasytné, černí sluhové příliš schytralí, drzí a zlodějští. Dovážejí tedy služky z Německa, Holandska a Anglie. Ale i zde mají jihoafrické paničky příčinu k nespokojenosti: služky se tam záhy vdávají a poněvadž provdáním se v jižní Africe služební poměr ihned a bez náhrady zrušuje, ztrácejí paničky drahé cestovné, které obyčejně napřed bylo zaplaceno. A tak navrhuje klub paniček v Johannesburku, aby se bílým služkám zakázaly vdavky, nemohou-li se vykázati aspoň jednoročním pobytem v zemi. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Lhostejnost veřejnosti ke vnitřním poměrům ve školství — Klerikalisování školství všech odvětví — Exercicie pro žáky středních škol — Nové právo katechetů při maturitách — Redukce učiva na vyšších gymnasiích — Zamýšlená reakční reforma paedagogií — Touha Kat. Listů po klerikálních docentech na universitě — Reforma středního školství v Uhrách — Primus inter pares ve školách uherských — Ze statistiky učitelských ústavů v Čechách — Disciplinární vyšetřování a tresty za hájení platných výnosů — Benevolence ministerstva železnic k žádostem učitelstva.

V našich rozhodujících kruzích poslaneckých nechce plně proniknouti vědomí, že vzdělanost jest mocí, důstojností národů, jich ctí a slávou, že oplodňuje všechnu práci národní, přivádí blahobyt, jest chlebem i solí národů. Stále se nepochopuje, že otázka vzdělání jest naší otázkou životní, že školství jest pole, na němž třeba pracovati co nejintensivněji, na němž třeba zápasiti s otevřeností a se zápalem. Poslanci čeští velmi málo starají se o to, co dělá se z dorostu národního v důležité době jeho vzdělavatelnosti, jakým duchem ovládána jest výchova,

jakým duchem provanuty jsou schvalované učebnice, k jakým cílům směřují nově zaváděné reformy ve školství všech odvětví. Péči o to ponechávají zcela lhostejně a bezstarostně stranám zpátečnickým: vrchnostem světským a duchovním, které vždy dovedou vystihnouti důležitost školské výchovy, ovšem pro své záměry. Tyto strany reakce dovedou vždycky velmi obratně prosaditi na rozhodující místa školských úřadů osoby svého směru, svých snah a prostřednictvím jejich kráčejí neunavně a soustavně ke svým zpátečnickým cílům v oboru školství. Duchem byrokraticko klerikálním sevřeno a proniknuto jest školství obecné, duch ten šíří se vždy víc a více ve školství středním, duch ten prodírá se i do školství vysokého, kde svoboda vědy základními zákony říšskými slavnostně zaručená stává se pozvolna illusorní. Vždyť na jediné své české universitě máme vedle klerikální fakulty theologické ještě fakultu právnickou, jejíž učitelstvo většinou je smýšlení více méně klerikálně-konservativního. —

Ve školství obecném mají klerikálové vliv svůj dostatečně již pojištěný. Nad prací učitelstva bdí tu vedle officielních dozorců vládních, vybíraných zvláště v poslední době ze řad klerikálních, i neofficielní učitelé náboženství, jimiž jsou v městech zvláště ustanovovaní katecheti, na vesnicích pak faráři a kaplani. Těmto činitelům, majícím v učitelských sborech, místních, okresních a zemských školních radách zabezpečené zastoupení neujde ve školství žádný zjev, který by směřoval proti jejich zpátečnickým intencím.

V poslední době obrácen zřetel klerikálů ke školám středním. Zaznamenati možno několik povážlivějších úkazů, svědčících jasně o postupující síle klerikalismu ve školství středním. Není tomu dávno, co zavedeno ve mravnost zcela nic nazasahující vyučování náboženské i do vyšších reálek, a to na úkor důležitých předmětů přírodovědeckých a mathematicko-technických. Výnosem ministerstva ze dne 12. června t. r. zavádějí se tak zvané exercicie (duchovní cvičení) pro žáky středních škol. Ve výnosu poukazuje se k tomu, že by se mohly takové exercicie konati pravidelně od květné neděle do úterka nebo v předcházejícím týdnu od soboty do neděle a že by se mohly vhodně spojiti se zpovědí a přijímáním. Ředitelům se dovoluje, aby k tomu účelu dali jeden den všední prázdno. Vedlé příležitosti poskytované v řádných hodinách náboženských dává se tímto výnosem ministerským opět nová příležitost působit pro věc klerikální mezi mladými dušemi a to právě v dobách, kdy jsou pro nové dojmy nejpřístupnější. Dle dosavadního způsobu vyučovaní katolickému náboženství lze zcela bezpečně říci, že hlavním účelem zaváděných excercicií na školách středních nebude ani péče o zvýšené pěstění mravní výchovy ani důtklivější vštěpování pravého citu náboženského, že tu nepůjde o náboženský obsah, jeho éthický podklad a mravní poslání, ale jenom o zachovávání zpuchřelých forem, ceremonií a o výklad, jaký současní držitelé církevní moci v náboženství vkládají. Hlavní věcí bude při zaváděných exercicíích příprava mladých duší pro panovačné snahy klerikální.

Jiným výnosem ministerstva vyučování nařizuje se, aby při maturitních zkouškách na středních školách povinně přítomni byli a hlasem

svým rozhodovali také učitelé propaedeutiky náboženství, — Nad duševní vyspělostí studující mládeže budou rozhodovat právoplatně také duchovní.

Dalším výnosem ministerským, nabývajícím platnosti již počátkem nejbližšího roku školního mění se učebný plán vyšších gymnasií. Redukováno bude tímto výnosem učivo v arithmetice, geometrii a ve vědách přírodních. Správa vyučovací má prý v úmyslu vyloučiti z učebné látky všechny podrobnosti, jichž žákům těchto ústavů bez újmy jich výcviku postrádati lze.

Také na reformu učitelských ústavů, řadících se ke školám středním má co nejdříve dojíti. Dle zpráv denních listů vídeňských jest reforma učitelských ústavů již hotova a čeká svého úředního ohlášení. V jakém duchu, dalo se předvídati již před rokem, kdy k reformě paedagogií povolán byl z alpských zemí klerikálně vyhráněný profesor Hirn, byvalý člen a funkcionář klerikálních spolků. Učitelstvo jest snad jediný stav, který v listech svých, spolcích a na sjezdech kriticky ocenil svoje předběžné vzdělání a prohlásil dosavadní studium na ústavech učitelských za naprosto nedostatečné k působení učitelskému. V trůnní řeči r. 1897 slíbeno přikročiti k reformě učitelského vzdělání, tak že se zdálo, že známé požadavky učitelstva, jejichž účelem jest, aby do školy k dětem a mimo školu v lid vstoupil učitel jako hotový, důležitosti svého povolání a postavení vědomý muž, dojdou kýženého splnění. Dle nové reformy prof. Hirna potrvají dosavadní paedagogia. Rozšířena budou jedině tím, že předcházeti jim bude ročník předpravný. Ve všech ročnících rozmnoží se počet náboženských hodin. Zručnost vyučovati náboženství má býti na ústavech prokazována pravidelnými, každému kandidátu povinnými pokusy. Podrobnosti nového organisačního statutu učitelských ústavů jsou veřejnosti ještě neznámy. Z dosavadních zpráv, v denních listech uveřejněných lze bezpečně souditi, že reorganisace učitelských ústavů bude v jádře klerikální, a dalším pokrokem propagandy, směřující k opanování lidového školství. Na snahy učitelstva po prohloubení vzdělání všeobecného i odborného odpovídá zamýšlená reorganisace posměšně. Uskuteční-li se, uspíší pád zpuchřelých paedagogií. Učitelstvo vyzvati chce širokou veřejnost, aby nedávala zapisovati hochy a dívky do ústavů, stále zpátečněji se reformujících a náležitou přípravu pro stav učitelský ani v nejmenším nepodávajících. Kdo mají dnes ještě odvahu v učitelský stav vstoupiti, nechť vzdělají se na celé reálce nebo gymnasiu. Doplňovací zkoušku z odborného nevýživného odvaru paedagogicko-didakticko-methodického na paedagogiích potom snadno vykonají.

Takové jsou reformy zaváděné ve středním školství cislajtanském. Spokojenost s nimi projevují jedině listy klerikální. Katolické Listy vítají zaváděné excercicie a dovozují jejich prospěšnost i pro celý stát Vládou podaný prst však jim ještě nestačí. Žádají celou ruku. Potřebná péče je dle nich o katolické docenty na universitě. Po klerikalisování školství obecného a středního má dojíti na sklerikalisování školství vysokého. Ani školství odborné nepouštějí klerikálové se zřetele. Biskupu Brynychovi vždy milá Chrudim zavádí v intencích jeho vyučování náboženské do své obchodní akademie,

Také střední školství translajtanské se reformuje v duchu ale jiném než školství cislajtánské. Ministr vyučování Julius Vlassics vydal právě výnos s novým studijním. plánem pro školy střední. Výnosem zrušuje se povinné vyučování řečtině, na jejíž místo zavádí se vyučování domácí literatuře a kreslení. Vyučování latině ponechává se vzhledem k formálním nutnostem studia universitního, ale i tu učiněn potěšitelný krok ku předu odstraněním konečného cíle vyučování latině, jímž až dosud byly překlady z mateřského jazyka do latinského. Písemné překlady z latiny a do latiny omezují se výnosem na nejmenší míru a četba upravuje se zavedením poutavějších autorů. Vyučování mathematice zjednodušuje se vhodně na všech stupních, ve fysikálním vyučování činí se opatření, dle něhož mathematiky užíváno bude příště nikoli k vyvozování, nýbrž k pouhému výrazu fysikálních zákonů. Výnosem zavádí se dále tužení tělesných sil a stanoví se obligátní půldne her v každé třídě jednou za týden. Tím má být docílena větší harmonie mezi výchovou těla a ducha, které se dosud tak málo dbá. Dějinám literatury uherské má býti vyučováno plné dva roky, při čemž má býti užíváno bohatého výběru v četbě. Národní dějiny uherské a dějiny vývoje uherského státu provázeti mají mládež středních škol od prvního do nejvyššího stupně. Také zeměpisu dává se místo rozsáhlejší. První rok celý má býti věnován jen zeměpisu vlasti. Při kreslení má býti dbáno větší měrou kreslení volného, od ruky. Pronikavě reformuje výnos vyučování vědám přírodním, které rozšiřuje vzhledem k lučbě, jež s mineralogií a fysikou má míti první místo v plánu vyučovacím. Vyučování moderním jazykům má býti zavedeno na podkladě praktickém. Zavedenou reformou učiněn značný krok ku předu ke sblížení gymnasií s reálkami. Rozdílem jest jedině latina a frančina, kreslení a lučba. Ministr uherský má jednotnou školu střední za úplně možnou. Vydaný výnos má vejíti v platnost již počátkem nejbližšího školního roku. Uhersko vstoupí v nové století se středním školstvím modernějším a pokročilejším — Rakousko s klerikalisovaným školstvím zpátečnějším. Hospodářské, průmyslové, obchodní síly v Uhersku se zlepšeným školstvím povznesou, v zemích rakouských seslabenějším školstvím poklesnou. —

V uherském ministerstvu vyučování jeví se vůbec duch pokrokovější, svobodomyslnější, než v rakouském. Dle nedávného rozhodnutí uherského ministerstva vyučování má býti ředitel každé školy „primus inter pares". Nemá býti úřadem nadřízeným, nýbrž má zároveň a společně s ostatními učiteli pracovat a udávat směr vnitřnímu životu školy Tím rozhodnutím ustupuje do pozadí superiorita všemocných ředitelů škol v Uhrách. V zemích rakouských lze naopak pozorovati, kterak superiorita správců škol se stále zvyšuje. Úřady školské hledí moc správců škol zvyšovati, od ostatního učitelstva je odloučiti a učiniti z nich jakousi sobě podřízenou kategorii nejnižších dozorců nad učitelstvem. Zmenšují počet jejich povinných hodin vyučovacích a nařizují jim za to časté hospitování při vyučování, jakož i podávání zpráv o těchto hospitacích. —

S t a t i s t i k a u č i t e l s k y c h ú s t a v ů v Č e c h á c h ukazuje, v jakém vleku jest již po čas svých studií značná část učitelského dorostu. Z 22 ústavů jest 12 českých, 10 německých, 12 pro učitele, 10 pro učitelky. Z nich je 14 veřejných pro učitele a p o u z e 2 v e ř e j n é p r o u č i t e l k y. Veřejných českých ústavů jest 8, německých také 8, ač poměr národností jest 64 : 36. Učitelky české i německé mají po jediném ústavě veřejném v Praze. Za to mají 5 ústavů soukromých, vesměs s právem veřejnosti a z těchto ústavů jsou č t y ř i ú s t a v y k l e r i k á l n í m i. Veřejný ústav český má 240 kandidátek, s o u k r o m é k l e r i k á l n í ú s t a v y v y c h o v á v a j í 337 n a s t á v a j í c í c h u č i t e l e k. Školské sestry sv. Anny mají ústav v Praze, školské sestry sv. Františka v Chrudimi, Voršilky v Kutné Hoře. Německé kandidátky vychovávají sestry sv. kříže v Chebu; kromě toho jest německý městský ústav učitelek v Čáslavi, mající 36 posluchačů. Velká většina učitelek vychovaná v soukromých ústavech klerikálních zůstává ve vleku klerikálním po celou dobu svého působení. Učitelky pražské dostaly právě pozvání „k duchovním cvičením čili exerciciím“, kteréž se budou konati od 21. do 25. srpna t. r. v klášteře Božského Srdce (Sacré Coeur) na Smíchově. Podobná cvičení spojená mnohdy s hostinami konají se i v řadě jiných míst. —

D i s c i p l i n á r n ě v y š e t ř o v á n y a t r e s t á n y bývají již i osoby učitelské, které odvažují se proti klerikálům hájiti platné školní zákony a nařízení. Nedávno vzbudil živý rozruch ve společnosti vídeňské případ s dvěma učitelkami Aug. Fickertovou a M. Musilovou. Tyto učitelky poznamenávaly ve třídní knize učivo, probírané v hodinách, ve kterých na škole ustanovený katecheta nevyučoval. Protože se zápisy následkem velmi časté nepřítomnosti katechetů množily, usneseno v domácí poradě učitelské, aby se látka v těchto hodinách probíraná nezapisovala. Uvedené učitelky podaly minoritní votum a zapisovaly dále, dokládajíce své jednání výnosem zemské školní rady, jímž zapisování jimi prováděné bylo schváleno. Vídeňská okresní školní rada však, v níž rozhodují křesťanští sociálové zavedla s učitelkami dle výnosu správně jednajícími disciplinární vyšetřování a potrestala je důtkou a domluvou. —

Nedostatečně placenému učitelstvu v zemích rakouských odpírá m i n i s t e r s t v o ž e l e z n i c i výhody, kterých požívá daleko lépe hmotně opatřené státní úřednictvo. Státní železniční rada ze dne 6. června se usnesla, aby žádosti učitelstva za snížení odstoupeny byly ministerstvu k blahovolnému uvážení. Odbor, který žádost učitelstva projednával zamítnul ji jednohlasně. Přišel patrně k poznání, že učitelstvo, které studijní cesty na své vlastní útraty podniká, může jízdné platit v plných cenách. Také úřady školní podporují velmi účinně dobré, k povznesení školství směřující snahy učitelstva. Nedávno musil učitel, který si od okresní školní rady na Smíchově vyžádal dovolenou, aby ve školním roce prostudovati mohl školství pařížské, zaplatit za sebe ze svého služného výpomocnou sílu učitelskou. A to není případ jediný. —*e*—

Úvahy a kritiky.

R. Maršan, **Čechové a Němci r. 1848 a boj o Frankfurt**. Str. 219 + IV. J. Otto, Praha 1898.

Kniha Maršanova chce býti pokládána za dílo vědecké, ale nehodí se k tomu tón, jakým píše zejména o Němcích. Co do obsahu čteme hned na první stránce podivné věci. K názoru, jejž tam autor pronáší o válce třicetileté a bitvě bělohorské, myslím, že historické bádání nikdy nedospěje. Hesla o rovnosti a svobodě, o zrušení poddanství nezrodila se přes noc (str. 2.) — ta hesla tu byla již od revoluce francouzské a při nejmenším od revoluce červnové; otázka selská byla akutní od dob Terezianských . . .

Autor myslí, že šlechta v Německu byla lidu prostému bližší než šlechta v Čechách. Tvrzení toto je sotva správné, nehledě k tomu, že autor mluví, jakoby poměry v celém Německu byly stejné Co praví autor (str. 27.) o .poměru tehdejší šlechty k českému národu je příliš všeobecné a částečně nepravdivé.

Nesprávné je tvrzení autorovo, že Čechy pobouřilo proti první petici nedostatečné vyřízení požadavků státoprávních (str. 39.); v té věci odkazuji na spis dr. Tobolky „Počátky konstitučního života v Čechách". Těžko přisvědčiti autorovi, praví-li, že „poměry národní (!) jaké byly do r. 1848 v Čechách a na Moravě jsou celkem známy" (str. 3.).

O dru Pinkasovi mluví autor velmi nekriticky. Zde zbývá ještě mnoho vyšetřiti. Odkud má autor zprávu, že byl „známý Čechožrout" (str. 4.) a Němec (str. 90.)? Zprávu o jeho článcích v „Grenzboten", jak se zdá, autor prostě přejal z Helferta — pochybuji silně, že by ony články byl četl. Svědčí o velikém nepochopení, praví-li autor, že Pinkas modifikoval petici „servilně".

V roce 1848 nechybělo ani tak pevných programmů politických jako politické prakse. Napsati programmy — to konečně nebylo obtíží nikdy — ale taktika, methoda, to byla vždy hlavní otázka a věc nejobtížnější (ke str. 12.). Koho míní autor na str. 23. staršími, učenými literáty? Havlíček prý přivedl Národní Noviny „na onu výši a k oné důležitosti, které se podnes obdivujeme a to beze všech příprav, jedině pílí a nadáním svým" (str. 25.) — snad každý přizná, že tomu těžko rozuměti.

Na str. 64. a 65. nemělo se opominouti vysvětlení, že nenávist k Rusku pocházela značnou měrou z toho, že bylo Rusko absolutistické.

Meissner nebyl soukmenovec Hartmannův (str. 84.). Že autor ani při nejmenším nesnaží se pochopiti stanovisko německé, ukazuje velmi dobře způsob, jakým mluví o prohlášení Meissnerově (str. 68.). Nevím, je-li autorovi známo, že Meissner svůj omyl později poznal a odvolal. Stejně učinil Springer a sice velmi záhy. (Springer Ant., „Oesterreich nach d. Revolution u. die oktr. Verfassung 1849.) Jistě přepíná, tvrdí-li, že v Čechách přišla „politická činnost" opět do proudu, když otázka frankf. octla se v Nár. výboru (str. 80.). Čechové prý svým odporem proti Frankfurtu „obhájili Rakousko proti přívalu velkoněmectví". Čechové posilovali vládu v jejím odporu proti snahám, jež směřovaly k utvoření jednotného Německa — více se říci nedá.

Že by byl odpor Čechů proti frankfurtskému parlamentu měl vliv na chování menších států německých, že „jím posílen byl odpor vlád i živlů partikularistických v Německu, takže troufaly si pochybovati o všemohoucnosti a závaznosti jeho příkazů", není mi dokonce známo. Vůbec je kniha nepropracovaná, nepodává také žádného nového materiálu. *J. G.*

Zdravotní slovník. Poučení o věcech lékařských pro kruhy širší. 2. vyd. Redigují professoři K. Chodounský a J. Thomayer.

Slovník vychází v rozmnoženém vydání; je rádce spolehlivý zejména také tím, že pečlivě rozlišuje obor léčby domácké a odborně lékařské. *Vr.*

Dělnická otázka. Úvod v její studium. Od Jindřicha Herknera, řádného profesora národního hospodářství na vysoké škole technické v Karlsruhe. Se svolením spisovatelovým dle druhého, úplně přepracovaného a značně rozmnoženého vydání z r. 1897, přeložil Dr. J. E. Salaba.

Velmi pěkný úvod do praxe politiky sociální: výklady o ochranném zákonodárství dělnickém, o společenstvech výrobních, o dělnictvu zemědělském, o bytech, o alkoholismu a konečně o socialismu a komunismu.

Dr. K. Bücher, **Hospodářské úkoly moderního města.** Přeložil J. Nahlovský, 1899.

Poučné úvahy o nalehavém úkolu časovém, jak totiž moderní město přes všecku svou hospodářskou a politickou nesamostatnost pro své obyvatelstvo může spravovat různé podniky hospodářské. *F.*

N. Hoffmann, **Th. M. Dostojewsky.** Eine biographische Studie. Mit Bildnis. Berlín, 1899. str. 451.

Dovedně psaný životopis velikého básníka myslitele. Vedle zpráv životopisných nalezne čtenář v jednotlivých dobách rozbory hlavních spisů Dostojevského. Autor (vlastně autorka) pilně čerpal z pramenů ruských; poštěstilo se mu dokonce, vymoci si od ruské vlády dovolení prostudovat process Dostojevského, na jehož základě byl vypovězen do Sibiře; ve spise (str. 64) některé officielní dokumenty otištěny jsou do slova. Četba spisu je nabádavá, upozorňuje na hlavní problémy tvorby Dostojevského. Autor venkoncem je nadšeným obdivovatelem ruského velebásníka. *H.*

Almanach král. hlavního města **Prahy** na rok 1899. Ročník II. Vydává V. Lešer, 1899.

Kniha nejen prakticky užitečná (vypsáním všech úřadů světských atd.), ale zajímavá také pro toho, kdo chce mít vhled do rozsáhlosti a organisace zprávy městské; tak na př. napočetli jsme odborů a ústavů obecních, v nichž město má dozor 107, úřadů, ústavů a spolků, do nichž obec vysílá své zástupce 46. Hojná kronika podává roční historii. *T.*

JUDr. Fr. Herman, **Ženská otázka**, sociální význam její a způsob jejího řešení, 1889.

Stanovisko autorovo lze označit jako klerikálně-materialistické; stanovisko toto se pod firmou náboženskou častěji podává, než by se myslilo. Uzratých a promyšlených názorů a návrhů v knížce není. *S.*

J. Blokša, **Výklad Božské komedie** Danta Alighieriho dle překladu Jar. Vrchlického. Se zvláštním zřetelem na Aristotela a sv. Tomáše Akv. I. Peklo. 1899.

Nepřetržitý komentář k jednotlivým veršům. Autor slibuje podat části další, bude-li náležitě podporován. Snad se pak také připojí všeobecný rozhled po myšlenkovém obsahu veledíla Dantovského, doplňující vhodně jednotlivě vysvětlivky. Starší práce autorova (Dante Alighieri, jeho doba, život a spisy, 1892) k tomu nestačí. *Pk.*

Václav Hollar. Doplňky ku G. Parthey-ovu popisnému seznamu jeho rytin. Předkládá F. A. Borovský, 1898.

Autor, kustos umělecko-prům. musea a správce našeho „Hollarea“, podává tu pilné výtěžky studijní cesty do Anglie; doplňuje a opravuje anglický popis Hollarových prací ve sbírce knihovny anglické a britického musea. *L.*

ZPRÁVY.

Nebude dost vzduchu? Vzduch považován byl vždycky za veřejný statek, jehož každému dle libosti a v jakékoli míře možno užívati, aniž by tím někdo jiný byl zkracován neb újmu trpěl. Nenalezalo se příčiny, proč by se tato volnost měla omezovati, když i při ní ve veliké a každému na snadě jsoucí zásobě vzduchové žádného úbytku ani vnitřní proměny nebylo pozorovati. Kladla se plná důvěra v účelné zařízení přírody, že rostlinstvo ve způsobu svého vyživování proto jest tak upraveno, aby kyselinu uhličitou ze žití živočišného a odjinud vyplývající rozkládajíc a pouze uhlík si přivtělujíc, kyslík vzduchu, odkudž vlastně byl odebrán, zpět vracelo a ovzduší tak v jeho neporušenosti udržovalo.

Než novodobé poměry málo zdají se k takové důvěře oprávňovati: lidnatost stále roste a průmysl topením kyslík ztravující stále se zmáhá, kdežto lesů hlavně postupem civilisace do krajin dříve neobydlených stále ubývá, a oproti zisku na rostlinstvu různými melioracemi půdy nabytému naskytují se ztráty stále rostoucí nepravidelností počasí a zmáhající se prudkostí bouřek a vodních srážek způsobené. Různé rozbory složení vzdušného sice dosud žádné změny nepostihly, avšak doba, po niž tyto rozbory se dály, není ještě tak dlouhá, aby tak dalece nápadnou změnu přivodila.

V tuto nejistotu zasáhl nedávno lord Kelvin úvahou, jež překvapuje svojí původností, ale ještě více svým výsledkem. Kelvin vychází od obecně uznávaného mínění, že pozemská atmosféra neměla původně kyslíku, nýbrž skládala se hlavně z dusíku a kyseliny uhličité. Teprv když rostlinstvo vzniklo a dle svého způsobu výživy počalo pod vlivem paprsků slunečních kyselinu uhličitou rozkládati, z jejího uhlíku své tělo budujíc a kyslík ven uvolňujíc, nabývala atmosféra poznenáhlu kyslíku, život živočišný umožňujícího.

Dnes obsahuje ovzduší vedle nepatrného množství rozmanitých přimíšenin organických i neorganických asi 0·04% kyseliny uhličité, 0·84% vodních par, 20·77% kyslíku a 78·35% dusíku. Jelikož na každý čtverečný metr povrchu zemského připadá dle barometrického tlaku asi 10 tun vzduchu čili asi 2 tuny kyslíku, jest v celém ovzduší naší země, jejíž povrch obnáší na 510 milionů čtverečných kilometrů, 1020 bilionů tun kyslíku. V kyselině uhličité, jejímž rozkladem dle shora uvedeného mínění tento kyslík povstal, jest obsažen kyslík a uhlík přibližně v poměru 3 : 1, takže dle uvedeného množství kyslíku nalézá se na zemi v podobě různých druhů uhlí a dřeva asi 340 bilionů tun paliva; z toho připadá na každého obyvatele pozemského, jichž čítá se na 1500 milionů, jen asi 200.000 tun, což jest zajisté velmi málo, uvážíme-li na př., že jediný Krupp spotřebuje denně ve svých závodech na 3600 tun kamenného uhlí.

Uvedená zásoba paliva dostačí dle dosavádních poměrů sotva na 500 let, kterýžto odhad již dříve též jinou cestou byl učiněn a tudíž vývody Kelvinovy značně posiluje.

Nedostatek skýtá sice špatné vyhlídky do budoucnosti, avšak to není ještě nejhorší a poslední důsledek výpočtů Kelvinových, neboť i kdyby nebylo jiných východišť, nalézáme již dnes osady, jež bez přirozeného paliva zcela dobře se obejdou, na př. stavební osada při vedení ozubené dráhy na Pannu, kdež i v zimě všechno topení, svícení a mechanická práce provádí se elektřinou nedalekými vodopády dobývanou, ba jiného druhu topení pro veliké tamnější větry ani by nebylo možno upotřebiti. Ale horší jest, že s uhlíkem dojde zároveň kyslík k životu nevyhnutelně potřebný, neboť v jakém poměru uhlík a kyslík vznikly z kyseliny uhličité, v takovémž poměru spotřebují se na kyselinu uhličitou, a dojde-li jeden, dojde i druhý.

Potíže se vzduchem ohledně kyslíku vznikly by ovšem dříve než za 500 let, neboť kyslík již při určité mezi zředění stává se k životu nedostatečným. Bude možno nahraditi jej k dýchání kyslíkem uměle dobývaným? Aspoň obtíže s takovým upotřebením při veliké rozmanitosti životních zaměstnání budou velmi veliké. Radnějším jest předejíti tomu včasným užíváním kyslíku uměle dobytého při topení. Zdá se, že čekají člověka boje s přírodou těžší dosavádních.

Prvá studentská oslava Husa odbývala se 29. července; o Husově významu pro studentstvo promluvil redaktor N. Doby. Oslavovaní Husa studentstvem má se budoucně dít každý rok pravidelně.

Knihař, orgán knihařů-ozdobníků, pouzdrařů, lepenkářů v Praze a předměstích. Novy tento list doporučujeme bibliofilům, avšak také všem, kdo se zajímají o průmysl (umělecký). Illustrace často velmi cenné.

Obchodní musea v cizině. V Německu má býti zařízeno v brzku obchodní museum, hlavně dle vzoru obchodního musea ve Filadelfii, která zaujímá na 100 místností pro sbírky a kanceláře a vyžaduje ročního nákladu přes 150.000 dolarů. K vydržování musea mají se sestoupiti průmyslové a odborné korporace, přispívati pak bude značně vláda, ale nikterak nemá býti ústav ve správě vládní, aby na ni nepadala zodpovědnost za různé (případně nepříznivé) informace a za činnost ústavu. Museum má zříditi a stále doplňovati sbírku surovin všech zemí, uspořádanou dle vzorů a dle zemí; takovou též sbírku tovarů; zřídí se dále sbírka všech světových technických a obchodních časopisů, aby z pokroků v různých oborech Německu pokud možno nic neunikalo; hlavním pak bodem činnosti bude informační služba o stavu, solidnosti a úvěruhodnosti firem domácích i v cizině, o tarifech, clech, o odbytištích různých výrobků a j. — podobně jako jest to u všech téměř ústavů tohoto druhu. Cíl všeobecný pak jest co nejvydatnější podpora německého obchodu a průmyslu, hlavně vzhledem k vývozu. — V Bulharsku bylo nedávno zařízeno obchodní museum dle vzoru hlavně uherského. Stojí pod správou bulharského ministerstva obchodu a vedle obvyklých podávání informací, sbírání a zkoušeni surovin a tovarů atd. pracuje po komisionářsku za náhradu hotových výloh a 2% provisi.

(Obchodní listy.)

Školní lékaři v Berlíně. Městská „Schuldeputation“ v Berlíně ustanovila se ve svém sezení 19. října m. r. na tom: Ku každé obecné škole bude magistrátem ustanoven školní lékař na kontrakt. Jeden lékař může nejvýše 6 škol míti pod dozorem. Povinností šk. lékaře bude: 1. zkoumati zdravotní stav a schopnosť k návštěvě šk. u dítek poprvé do školy přihlášených. 2. Zkoušeti tělesné a duševní defekty dítek ustanovených k vedlejšímu vyučování, zvláště stanoviti jejich chyby v čidlech. 3. Zkoušeti na žádosť šk. kommisse ev. rektora chorobu dítěte, které se nedostavilo do školy. 4. Vydávati ústní neb písemní dobrozdání, jež příslušné úřady šk. si vyžádaly: a) o domnělých nebo skutečných případech nakažlivých chorob nebo fysických překážek u dítek šk.; b) o domnělých neb opravdu pozorovaných zařízeních šk. budovy a nářadí poškozujících zdraví učitelů nebo žáků. 5. Každých 14 dnů odbývati ve šk. budově návštěvu, při níž by mohl učitel lékaře o radu se otázati a nemocné dítě představiti. Šk. lékař jest zavázán šk. budovu a jednotlivé třídy navštěvovati při vyučování nebo mimo vyučování ohlásiv to rektorovi, má v určitých obdobích návštěvy ty odbývati a event. hygienické závady rektorovi oznámiti. Pozorování, které při vykonávání svého úřadu postřehl, smí uveřejniti jen se svolením školní deputace. Šk. lékaři budou periodicky voláni ku poradám; které bude říditi člen šk. deputace, jmenovaný předsedou řečené deputace. Šk. lékař obdrží za každou školu honorář ročních 500 marek. „Zdraví.“

Odpověď p. Modráčkovi. Pan M. odpověděl na moji poslední zprávu „O krisi v marxismu“ v „Akademii“ (červen). Diskusse s panem Modráčkem je těžká, ale doufám, že nebude bez prospěchu; pan M. má také tolik humoru, že výtky, třeba že formulované ostře, nepojímá osobně, nýbrž docela věcně.

Jak vidím, nemůžeme se o učení Marxově dohodnout, hlavně proto, že pan M. má marxism svůj, kdežto já se držím Marxa. Pan M. to ovšem nebude věřit, ale je tomu tak. Pan M. polemisuje tentokrát hlavně proti mému učení, že Marx a Engels jsou illusionisty, prohlašující vědomí individuelní za illusi. Pan M. tomu nechce a nechce věřit. A přece je tomu tak; že pan M. v illusionismu Marxově, by viděl méně psychologie, než jí mají děti, za to já nemohu. Pan M. proti mně cituje z Engelsova Feuerbacha místo, kde se proti bezvědomé přírodě kladou lidé, jednající vědomě; jedinci jednající v dějinách jsou „vědomím obdaření, s úvahou nebo vášní jednající a za určitým cílem pracující lidé; nic neděje se bez vědomého úmyslu, bez voleného cíle“. To skutečně stojí ve Feuerbachovi (str. 51, vyd. 1888); p. M. v tom vidí důkaz, že Engels vědomí individuelní rozhodně potvrzuje. Kdyby se pan M. podíval do mé Otázky sociální našel by na str. 182 totéž místo z Engelsa. Ovšem našel by tam také pokračování Engelsova výkladu a z toho by pak musil poznat, že to vědomí individuelní je skutečně — jen illusí. Za citovanou větou pokračuje totiž Engels, že za motivy lidí v dějinách jednajících stojí vlastní ženoucí síly: Engels liší motivy, jak říká, „ostensibilní“ od „skutečně činných“: Engels vykládá, že motivy (jež uvádí pan M.) jsou významu podřízeného, za to mu běží o to, „které ženoucí síly zase stojí za těmito po-

hnutkami, které příčiny historické to jsou, jež se v hlavách jednajících přetvařují v takové pohnutky?" To jest: člověk jednající domnívá se, že jeho činy vyplývají z pohnutek, jak se mu zjevují u vědomí, ale to je klam, omyl — illuse, ve skutečnosti činy jeho vyplývají z posledních příčin všech dějů historických, z pohnutek velikých mass. Proto, praví Engels v citovaném minule listě, je vědomí naše falešné.

Pan M. vidí: nestačí z Engelsa nebo Marxa citovat jen kousek. Ovšem nesmí si také pomáhat tak krkolomnou psychologií a vědomí ztotožňovat s vědomostmi! (str. 392).

Jak jsem řekl, p. M. má marxism svůj. Tak na př. praví (str. 394), že všecek materialism historický spočívá na základním fysiologicko-psychologickém motivu zachování života hmotného. Avšak to je historický materialism páně Modráčkův, ne Marx-Engelsův. Pan M. dovolává se ovšem Engelsova spisu o původu rodiny; avšak p. M. zapomíná, že Engels ve spise tom své jiné definice materialismu historického opouští, jak jsem to ve své knize také vyložil.

Pan M. hájí svou větu, že se podle Marxe již v době kommunistické kupovalo a prodávalo. Pan M. dokazuje, že prý již „před dobou kapitalistickou" byl vyvinutý oběh zboží a obchod, tedy prý prodávání a kupování. Pan M. myslí, že jsem o důkaze, jejž mi z Marxova Kapitálu citoval, „chytře pomlčel, poněvadž nelze jej vyvrátit". A na důkaz nový cituje mně zase některá místa z Marxe.

Pan M. je pořád v omylu. Řekl jsem mu, že v staré době, již Marx pokládá za kommunistickou, některé statky se vyměňovaly, ale neprodávaly se a nekupovaly. Pan M. musí Marxe číst pozorněji. Kapitál III, 1, str. 314, již p. M. mně cituje, mluví výslovně o počátcích (Vorstufen) společnosti kapitalistické; místo I., str. 54, dokazuje také jen to, co tvrdím já, že totiž v době původní vzniká směna statků, až se z ní časem vyvíjí kupování a prodávání peněžní. Pan M. dovolává se také spisu o rodině (str. 166): také zde Engels ukazuje, co Marx ukázal na citovaném místě I. svazku, že totiž peníze a s nimi směna pravidelná vzniká teprve na stadiu hospodářství dobytkářského, a v této době kommunism už padl! Pan M. ovšem teď tvrzení své zúžuje pravě, že v době, kdy ještě existoval kommunism „znatelný", Marx a Engels spatřují „počátky" kupování a prodávání — to je něco jiného, než tvrdil p. M. dříve, ale i tak to ještě není přesné.

Dalších otázek již probírat nebudu. Pan M. na př. odbývá námitku mou, že Marx užitečnosti neuznával za hodnototvornou, protinámitkou, že přece uznává hodnotu užitnou (Gebrauchswerth); nemusím široce vykládat, že právě to potvrzuje mínění mé: hodnota užitná liší se příkře od hodnoty směnné (Tauschwerth), jakoby tato nebyla užitečná! Než, jak řečeno, už končím ve své protimarxovské zatvrzelosti; v marxismu páně M. však vidím stále další doklad krise marxistické. *M.*

(Zasláno.) **Dělnická akademie** přijímá původní práce a překlady ze všech oborů věd, vhodné populárním podáním k uveřejnění v „Knihovně Dělnické Akademie". Zásilky přijímá tajemník Dělnické Akademie v Praze-II., Smečky č. 27.

Veřejné knihovny české.

K potěšitelným zjevům posledního desítiletí, jimiž je naše veřejnost dosti chuda, patří veřejné knihovny na jedno z prvních míst. Jsou zjevem tím významnějším, že v době velikých hesel a hlučných pro ně bojů určených pro massy hledí si tiché práce osvětné a nabízejí se pomáhati k intellektuální a mravní dokonalosti jednotlivců. Praha se již dávno těšila z pokladů veřejných knihoven. Vedle universitní byla tu bibliothéka Průmyslové Jednoty, jež měla při svém otevření r. 1835 553 spisy s 1000 svazků, kterými byla zastoupena zejména literatura přírodovědecká, technologická a živnostenská. Že jí obyvatelstvo potřebovalo, ukazuje neobyčejně hojná její návštěva, tak že po dvou letech bývala otevřena již denně. Při doplňování byly opatřovány spisy o předmětech průmyslových a obchodních, a nezapomínáno ani na vědecká díla; zvláštní zmínky zasluhují hojné sbírky předloh k odborným studiím. Návštěvníci přicházeli stále četněji, a r. 1845 bylo jich napočtěno 45000, číslo, jehož nebylo později již nikdy dosaženo. Nejstarší na venkově je knihovna v Holicích zřízená r. 1845 ze 113 knih několika občany. Je také asi jediná z obecních knihoven, jež počítá svou působnost již na několik desítiletí. V letech šedesátých byly v mnohých městech českých zřizovány bibliothéky obecní. Bývaly to ústavy jen na dary odkázané a spravované s malým porozuměním. Skrovný počet spisů měl po nějakou dobu několik čtenářů, kteří knihovnu přečetše, odpadávali jeden po druhém. Hlubší význam měly knihovny spolkové okolo r. 70. zakládané. Za spolky pěveckými brzy vstoupily v život jednoty tělocvičné a čtenářské besedy a pořizovaly pro své členy bibliothéky. Také tyto bývaly rozhojňovány na prvním místě dary knih, ale brzy bylo uznáno, že potřebují stálé dotace, a podle toho, jak

interessenti dovedli tu zkušenost uplatniti a podle příjmů spolkových bývalo v rozpočtech na knihovny pamatováno. Spolkových knihoven je po českých obcích naseto hojně. Slaný, město s 9000 obyvateli, mělo jich r. 1897 18 (přičtou-li se knihovny veřejných ústavů, školní, nemocniční, okresní učitelská a p., bylo jich 35). Ale všechny ty bibliothéky spolkové omezují své půjčky jen na členy, od nichž se žádá i několik zlatých ročního příspěvku; chudý je tedy od knihy odstrčen. Avšak ani členům často neposkytují uspokojivé četby. Funkci knihovnickou zastává málo kdy muž, který by měl rozhled po literatuře, a ani takový ze skrovných prostředků nemohl by opatřiti spisy nejdůležitější. Knihovníkem ustanovuje se člen výboru, který může určitou hodinu věnovati vydávání knih. Po promyšleném doplňování knihovny, po účelném půjčování spisů není nikde ani stopy. Nepatrné prostředky peněžité utrácejí se za knihy reklamou vynášené, k nimž se řadí krvavé romány vystřihované z denníků. Naučná kniha přibude ob čas jako zvláštnost. Ve všech 18 zmíněných knihovnách Slanských Palackého Dějiny vůbec nebyly.

V takovém vzduchu — a ten po všech českých městech vane týž — téměř musí vzklíčit myšlénka na veřejnou knihovnu, jež by obsahovala všechna důležitá díla veškerých oborů literárních a byla zdrojem, z něhož by všichni volně mohli čerpati. Dík zprávám o bibliothékách v cizině, zvláště v Anglii a v Německu, jež ukazují otevřený smysl pro kulturní potřeby obyvatelstva a podrobně vypočítávají působení těch ústavů, chápali a chápou se u nás, a ne již ojediněle, práce, aby zřizovali podobné. Uvésti myšlénku ve skutek vyžaduje vedle neunavné píle i mnohé rady, k níž sáháme v nedostatku zkušeností vlastních. Ale ty rady, jež od zřízených knihoven dostáváme, bývají často kusé a nejčastěji nedocházejí žádné. Podepsaný obrátil se jménem „Palackého“, musejního a literárního spolku v Slaném, ke všem veřejným knihovnám českým, pokud o nich zprávy do veřejnosti pronikly, s dotazníkem, žádaje zpráv o jejich zařízení, správě a působnosti. Na vyzvání v Nár. Listech přihlásilo se o kvestionář ještě několik knihoven. Protože adressář veřejných knihoven není na snadě, jmenuji ty, jimž byl dotazník poslán. Jsou to bibliothéky: v Brně, v Čáslavi, v Č. Skalici, v Č. Třebové, v Dačicích (spolek pro zakládání knihoven), v Domažlicích, v Dubči u Č. Brodu, v Holicích, v Hořicích, v Hrochově Týnci, v Chrudimi, v Jedovnici, v Jičíně, v Jihlavě (spolek pro zaklá-

dání knihoven), v Jilemnici, v Jindř. Hradci, v Karlíně, v Kladně, v Klobukách, v Kolíně, v Kr. Hradci, v Kr. Vinohradech, v Kralupech, v Lipníku, v Litomyšli, v Lounech, v Náchodě, v Nechanicích, v Neratovicích, v N. Bydžově, v Nymburce, v Olomouci, v Opavě (Slezská Matice), v Orlové (spolek pro zakládání knihoven), v Panenském Týnci, v Pardubicích, v Písku, v Plzni, v Poděbradech, v Praze (c. k. veřejná universitní kn., kn. Dělnické Akademie, kn. katolického lidového spolku v král. Českém, kn. Průmyslové Jednoty, kn. umělecko-průmyslového musea, kn. musea král. Českého, obecní kn.), v Prostějově, v Přelouči, v Přerově, v Rakovníce, v Roudnici, v Slatiňanech u Chrudimi, v Sobotce, v Táboře, v Třebíči (spolek pro zakládání knihoven), ve Vodňanech, ve Vys. Mýtě, ve Zvolenèvsi.

K vypsané anketě přihlásilo se 18 knihoven tím, že vrátily dotazníky vyplněné zcela nebo z části, a to: Brněnská (Česká veřejná kn. pro lid), Čáslavská (Obecní lidová kn. Palackého, Holická (Městská kn.), Jičínská (Veřejná kn. pro Jičín a okolí), Klobucká (kn. Komenského), Litomyšlská (Městská veřejná kn.), Lounská (Veřejná kn. pro lid), Náchodská (Veřejná kn. lidová); Neratovická (Veřejná kn. Sokola), Novobydžovská (Veřejná lidová kn.), Panensko-týnecká (Obecní kn. Palackého), dvě Pražské (Obecní kn. a kn. Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách), Přeloučská (Městská kn.), Přerovská (Veřejná kn. pro lid), Slanská (Veřejná kn.), Třebíčská (kn. pro lid), Vinohradská (Veřejná kn.). Zaslané zprávy doplnila Průmyslová Jednota v Praze knihou Šedesát let veřejné bibliothéky a Slanská brožurou Veřejná knihovna v Slaném napsanou Fr. Houserem.

Delší působností vedle vzpomenutých knihoven Průmyslové Jednoty v Praze a v Holicích může se pochlubiti Třebíčská (založená r. 1884) a Přeloučská (r. 1889); ostatní povstaly teprv po r. 90.

Potřebu veřejných knihoven cítili nejtíže ti jednotlivci, kteří jim do vínku dali nejen práci, ale i hmotné prostředky; tak v Holicích a v Klobukách. Jinde otevřel spolek svou bibliothéku obecnému přístupu, jako Akademická čtenářská jednota v Jičíně, Severočeská jednota v Náchodě, Sokol v Neratovicích, Průmyslová Jednota v Praze, Čtenářský spolek v Přerově, spolek pro zakládání knihoven v Třebíči, nebo k ní dal podnět: v Litomyšli, anebo přičiněním několika spolků byl založen ústav nový; tak v Brně, v Lounech, v N. Bydžově, v Slaném. Obec chopila se

toho úkolu sama v Čáslavi, v Panen. Týnci, v Praze, v Přelouči, na Vinohradech. Tyto obce zapisuji s nemalou radostí; jistě vyšla iniciativa ke knihovně ze středu jejich zastupitelstev, a nehlučná kulturní činnost je v naší samosprávě vzácna. To poslání plnila samospráva v Německu již dávno (Berlín a Düsseldorf zřídily knihovny jako obecní ústavy), a v Anglii již r. 1850 ustanovil parlament zákonem: města a okresy se zmocňují vybírati pro veřejné knihovny přirážku k dani, schválí-li to většina poplatníků.

Knihovny zařízené dostávají od obcí značné dotace. Praha věnuje ročně 3000 zl., Vinohrady hradí celý náklad, Čáslav 300 zl., Přelouč 300 zl., Louny 250 zl., N. Bydžov 240 zl., Náchod 150 zl., Litomyšl 150 zl., Slaný 100 zl. Okresní zastupitelstva přispívají většími dary: v Náchodě (200 zl.), v Slaném (100 zl.) a v Přelouči. Zvláštního uznání zasluhují spolky, které knihovny vydržují: Národní jednota a Vesna v Brně (500 zl.), Průmyslová Jednota v Praze (4000 zl.), spolek knihovní v Třebíči. Z finančních ústavů podporují knihovny značněji: záložna v Přelouči 200 zl., Občanská záložna v Slaném 150 zl. a Okresní hospodářská záložna v Slaném 100 zl. Výše ročních příjmů je zhusta měnlivá; větší nějaký vydej obecní, nové složení samosprávných korporací mívají nejednou za následek finanční ohrožení knihovny; to zejména tam, kde obec není jejím majetníkem. Průmyslová Jednota v Praze zaklepala na brány zemského sněmu se žádostí o subvenci na knihovnu, a při opětné žádosti byl jí r. 1895 povolen příspěvek 1000 zl. Jiné knihovny, tuším, takového pokusu neučinily. Jinde lidové bibliothéky mají položku ve vydajích státních jako v Anglii anebo jsou dokonce ústavy státními (Würtembersko, Bádensko); u nás státem vydržovaná c. k. universitní knihovna, ústav ke vědeckému studiu určený, Praze prospěšný, po českém venkově působí velmi skrovně a přímo ke zlidovění vzdělání nepřispívá.

Zajistiti knihovny finančně je nad jiné důležito. I ty spolky, které se knihovnám věnují, nezajišťují, že jejich činnost bude stále úspěšna, a hlavně, nezaručují ani stálé trvání vlastní. Nejstálejší sbory jsou obecní zastupitelstva, a těm patří starati se i o duchovní potřeby občanstva. Spolkům, jež knihovny zřídily, málo záleží na tom, jsou-li uváděny jako jejich majetníci a proto je odevzdávají v majetek obecní. Zavazují tím obec, že bude věnovati svému ústavu nejen pozornost ale i pe-

nežité prostředky. Obce nacházejí také ochotnější ruku, jedná-li se o subvenci okresu a finančních ústavů. Veřejné knihovny odevzdali obcím v Holicích, v Klobukách, v Litomyšli, v N. Bydžově, v Slaném. — R. 1897 bylo vydáno na veřejnou knihovnu v Brně 500 zl., v Čáslavi 300 zl., v Holicích 172 zl., v Litomyšli 400 zl., v N. Bydžově 470 zl., v Průmyslové Jednotě Pražské 4000 zl., v obecní knihovně Pražské za knihy a vazbu 3000 zl., v Přelouči 900 zl., v Přerově 75 zl., v Slaném 708 zl., v Třebíči 250 zl.

Ponechati obci i správu knihovny není radno. Ne že by v zastupitelstvech nezasedali muži způsobilí k té správě, ale protože jich bývá počet nepatrný naproti oněm, kteří nemají interessu na četbě obyvatel. Obecní zastupitelstva volívají kommisse, jimž odevzdávají bibliothéky do správy. Že v nich bývají přátelé čtení, není pochybnosti, ale záleží na tom, aby jen z takových se skládaly, ano rozšiřuji ten požadavek v ten smysl, aby bylo dovoleno pracovati pro knihovnu každému, kdo vedle způsobilosti nabízí své síly. Tomu lze vyhověti, budou-li spravovati knihovnu spolky, jež by měly starost o ně v programu pracovním. Závažnou námitku, že diskreditovanému spolkaření otevře se nové pole, lze vyvrátiti poukazem na literární jednoty, jichž utěšená působnost by mohla knihovnictví pojmouti ve svůj rámec, a na čtenářské besedy, kterým by ta práce vlila osvěžující krev ve vadnoucí život, ano nerozpakuji se volati i po spolku novém, kde ostatní by nechtěly anebo nemohly vzíti na sebe ten úkol. Do takového spolku literárního má přístup každý, jenž o knihu má zájem, a také všichni interessenti bývají v jeho svazku. Obec odevzdá mu knihovnu ve správu a dohodne se s ním o knihovní řád. Do schůzí, v nichž se jedná o knihovně, vysílá delegáty, aby měli o všem potřebné informace. Delegáty mohly by býti zastoupeny i ty ústavy a korporace, jež přispívají na knihovnu značným ročním obnosem. Rozumí se, že denní potřeby bibliothéky neopatřuje spolek celý, ale knihovní kommisse ze členstva zvolená. Tak spravuje obecní knihovnu spolek Palacký v Slaném a podává obci o jejím stavu a užívání každý rok podrobnou zprávu.

Knihovní kommisse je duchem bibliothéky, protože vybírá knihy, jež se opatřují. Její členové musí míti podrobnou známost literatury a obeznamovati se s knihami, jež se na trhu právě objevují. Všechny podané zprávy vykazují, že vedle četby t. zv.

zábavné je v knihovnách značně zastoupena literatura nauková. Z krásné literatury zařaďují se všechna díla, jimiž se honosí poesie všech národů, pokud jsou přeložena. Knihám vědeckým populárně psaným vykazuje se místo bez rozpaků, ale odborným spisům vědeckým nebývá vždy přáno. Když i omezíme úkol knihoven, že mají seznamovati s výzkumy, s jichž užitím denně se setkáváme, musíme opatřiti dílo o elektrotechnice, která vyžaduje mnohých vědomostí; právní vědy, národní hospodářství, psychologie projednávají se jen ve vědeckých knihách. Má-li však knihovna sloužiti vzdělání všeho obyvatelstva, tedy i těch, kteří hledají zpráv odborných, tím méně může se vědeckým knihám uzavírati. — Při krásném písemnictví bylo pozorováno, že prostí čtenáři nebývají spokojeni s knihami sepsanými „pro lid“ a sáhají raději ke spisovatelům řešícím nejvážnější otázky lidského života. Významnou cenu vzdělávací mají cestopisy, podávajíce v zábavném rouše zprávy o cizích zemích a národech. Na lékařské spisy sluší zvlášť upozorniti. Jako nelze dost doporučiti knihy, jež s tělesnými orgány seznamují a učí chrániti je před porušením, tak nelze dosti varovati před oněmi, které pod firmou popularisace podávají místo odborných zkušeností škodlivé surrogáty vědy. Ve všech jmenovaných bibliothékách samostatný oddíl tvoří časopisy. Z těch illustrované mají zvláštní důležitost, jsouce často jediným zdrojem nabízejícím oku kresebné a malebné krásno. V Slaném mají také celé sbírky obrazů (Bílkovy Modlitby, Alšovy práce vydané Manesem a p.), v Praze tvoří bohatý oddíl hudebniny. Úvahy zasluhují brožury časových otázek se týkající, jež se často v seznamech uvádějí. Třeba nevyčerpávají své látky dokonale a rozepisují se o ni často strannicky, jsou v knihovnách, kde časopisy nejsou hned po číslech přístupny, jedinými vykladači snah přítomných. Ale jejich opatřování vyžaduje úplné nestrannosti. Buď slyšen o téže věci hlas každé strany; vyloučiti některý spisek je umlčeti svědectví pro některou ze sporných stran. V Praze, v Přelouči a v Třebíči stará se veřejná knihovna i o četbu pro děti; posledně jmenovaná poznamenává, že ponechá ten úkol žákovským knihovnám školním.

V městech, kde stopují každý nový zjev literární, snadno lze sestaviti knihovní kommissi, jež pořizuje výbor nejcennějších děl všech odborů, aby se jimi knihovna doplnila. Ale i těm bývá někdy těžko rozhodovati o knihách odborných. Ať uvedu jen

spisy lékařské a hospodářské. V těch případech je třeba vyžádati si rady odborníků. Hůře je po městečkách a vesnicích, kde učitel a kněz jediní mají rozhled po písemnictví. Uchylují se k větším knihovnám o tištěný seznam knih, aby se jím řídili. Ale jen zřídka dochází žádaný exemplář. Z knihoven uvedených mají je jen v Litomyšli, obě Pražské, v Přelouči a v Slaném. Bylo by nanejvýš zajímavo srovnávati, dle kterých zásad vybírali knihy tu či onde. Spisy, které byly darovány, bylo by třeba odmysliti, a přihlédnouti k těm, které byly opatřeny z příjmů bibliothéky. Knihovna v Lounech povstala jen z darů knih, v Čáslavi, Panen. Týnci a Slaném zařadili značný počet darů. Dary knih vzbuzují vždycky málo důvěry. Do knihoven nelze je vřaditi bez pečlivé prohlídky. Docházívají v nich spisy, mezi nimiž ob jeden je literární plevel. Knihy dávno odložené, k jichž ceně pozornost vlastníkova od zběžného prohlédnutí nebyla upoutána, se oprašují, aby vyvolaly uctivé díky. Správa knihovny je přijme a zařadí jen z polovice, čímž shrnuje na svěřený ústav mnohou nepřízeň. Jsou ovšem také přátelé knihoven, a ti jim stojí obyčejně blízko, již věnují spisy vzácné ceny, ale takových bývá v darech málo. Také koupí celých knihoven soukromých a přiřaděním spolkových objeví se v seznamu nejeden spis, jenž by přísného měřítka při výběru nesnesl. To nejsou výtky vyjmenovaným seznamům, které jsou vyplněny celkem dobrými spisy.

Říditi se tím či oním seznamem nemůže žádná knihovna, zejména ve svých počátcích. Které z několika tisíc knih vybrati, může-li jich koupiti jen tisíc či jen několik set? Kdo umí vybrati ty nejvýznamnější? A ten výběr je pro celou působnost knihoven tak důležit, že by měl zaměstnati všechny přátele četby. Knihovny malých míst, knihovny spolkové i knihovny větších měst potřebují vzorného katalogu, dle něhož by spisy opatřovaly. Účel bibliothék, všeobecné vzdělání, nežádá, aby se zvlášť přihlíželo k rolnickému obyvatelstvu venkovskému a průmyslovému rázu měst; jedno druhé prostupuje u nás tolik, že na charakter knihoven nemá valného vlivu. Sestaviti vzorný katalog je práce naléhavá, k níž jsou povoláni zvláště ti, kdo se zabývají literárními studiemi všech odborů a praktičtí knihovníci, jichž společné práci lze provésti dílo dokonalé. Vesnické knihovny by nekoupily spis málo cenný, kdyby znaly 100 knih nejdůležitějších, jež by vypočetl vzorný katalog. V tom seznamu by mohlo býti uvedeno podobně 500 spisů, taková bibliothéka rozšířena na 1000 a 2000

knih. Stačilo by seznam první doplňovati na druhý, třetí a čtvrtý.

Veřejná knihovna je ústav vzdělávací, na nějž jsou nejčetnější vrstvy odkázány, pracujíce o svém prohloubení morálním a intellektuálním. Má-li to poslání plniti, musí býti otevřena všemu obyvatelstvu, knihy musí býti půjčovány zadarmo. Hoch učedník, chuďas bez příjmů měj k ní také přístup. Právě těm nejnuznějším, již by si knihu jinak opatřiti nemohli, je na prvním místě určena. Každý poplatek, i krejcar, zabraňuje někdy sáhnouti po plodech lidského ducha, zdržuje snahu po poznání a vlastním zdokonalování, a není-li v tom případě hotovým hříchem? Zprávy o amerických bibliothékách svědčí, že počet čtenářů po odstranění poplatku značně stoupl, ano někde se až zečtvernásobil. A má chudý žádati, aby mu byl krejcar či dva odpuštěn? Necítí-li, že nemá týchž práv jako jeho soused, jenž zaplatí, a že je zavázán k díkům? Bezplatně jsou přístupny obecní knihovny v Čáslavi, v N. Bydžově, v Přelouči, v Slaném a na Vinohradech, spolkové veřejné knihovny v Brně, v Jičíně, v Náchodě, v Praze kn. Průmyslové Jednoty a v Přerově. V Litomyšli a v Třebíči chudým se poplatek odpouští; mimo ty vybírají po 1—10 kr. dle ceny vypůjčeného spisu v Holicích, v Klobukách, v Lounech, v obecní kn. Pražské a v Panen. Týnci. V Holicích vybrali za rok za čtení 72 zl., v Praze asi 1200 zl. Má-li se z toho obnosu platiti práce se zápisem každého poplatku, je výnos té daně ze vzdělání velmi malý. V Náchodě si navykli vypůjčovatelé za každou půjčku do vyvěšené pokladničky dáti krejcar.

V některých případech se zjišťuje totožnost osoby vypůjčovatelovy, aby kniha nebyla vydána na cizí jméno. V Slaném seznali, že při opomenutí toho ustanovení knihovního řádu půjčili někdy knihu na jiné jméno než měl žadatel (neodevzdal ještě knihy první a již žádal o druhou), že byli zapsáni za čtenáře rodiče, bratr nebo sestra, ale i ty knihy byly správně vráceny, tak že od toho zjišťování vůbec upustili. Také jinde ukojují chtivost čtenářskou bez vyšetřování pravého jména vypůjčovatelova: v Holicích, v N. Bydžově, v obou knihovnách Pražských, v Třebíči a na Vinohradech. — Čtenáři v Brně, pokud jsou členy spolků, jež bibliothéku založily, nebo spolků dělnických, členové spolků Lounských a Průmyslové Jednoty a některých studentských spolků v Praze mohou si vypůjčovati knihy bez zálohy, vykáží-li se spolkovou legitimací. Ostatní žadatelé (učně v Lou-

nech vyjímaje) musí dáti záruku, že knihu odevzdají. Výše její je někde koruna, jinde zlatý i víc. Bez zálohy půjčují knihy v Čáslavi, v Holicích, v Klobukách, v Litomyšli, v Náchodě, v N. Bydžově, v Přelouči, v Slaném, v Třebíči, v Panen. Týnci. Je pozoruhodno, že právě v těchto městech vracejí se knihy správně. V Litomyšli za 5 let nepřišli ani o jednu, v Slaném se za rok ztratila jedna.

Důležité je ustanovení, ve kterých dnech a hodinách bývá knihovna otevřena. Nejvhodnější doba, kdy všichni obyvatelé mohou bibliothéku navštěvovati, jsou neděle a svátky, ve všední dny hodiny večerní. Tomu požadavku vyhovují téměř všudy. Jeden den v týdnu je přístupna knihovna v Čáslavi, v Klobukách, v Náchodě, v Panen. Týnci, v Třebíči, a to v neděli; dva dny v Holicích, v Litomyšli, v Lounech, v N. Bydžově, v Slaném; tři v Přelouči, v Přerově; čtyři v Brně, na Vinohradech; šest obecní knihovna a sedm knihovna Průmyslové Jednoty v Praze. V Brně, v Litomyšli, v Lounech, v N. Bydžově, v Průmyslové Jednotě Pražské, v Přerově a na Vinohradech úřadují také večer.

Někde půjčují knihy jen obyvatelům místním (v Čáslavi, v Litomyšli, v N. Bydžově, na Vinohradech), v Klobukách a v Panen. Týnci slouží knihovna celé farnosti, ostatní bibliothéky poskytují půjčky do širšího svého okolí. Jak hledaným kulturním střediskem je místo, v němž je knihovna, viděti z toho, že do Náchoda docházeli čtenáři ze 7 okolních obcí, do Holic z 8, do Třebíče ze 13, do Litomyšle ze 20, do Přerova z 21, do Slaného z 33, a ukazuje, jak veliký je u vesničanů hlad po četbě, když jeho ukojení věnují i několikahodinnou cestu pro knihu.

To odporuje zkušenostem nabytým s knihovnami po vesnicích, o kterých vypráví studentstvo, jehož práce se zřizováním bibliothék posílaných na český venkov nemůže býti dost oceněna. Případ, že se o hotovou bibliothéku neucházela ani jedna obec, není vzácností. Knihy se zasílají obyčejně starostovi, jenž má o knihovnu pečovati. Jen to bývá žádáno, aby studentský spolek dostával zprávu o jejím stavu a četbě. Ale i urgence o ně bývají marny. Knihy jsou rozpůjčeny, a shledati je je hotové umění. K výměně knihoven nedochází. Jádro otázky přenosných knihoven, kterých se veřejná diskusse dotýkává, je v tom, jak vyvoliti svědomitého knihovníka, neboť s ním stojí i padá všechna působnost bibliothéky. Osobami nejpovolanějšími pro ten úřad jsou učitelé. Správu přenosných knihoven a zodpovědnost za ně nejlépe by

opatřily učitelské spolky, které se již začínají ujímati prací s veřejnými knihovnami. Spolek soustřeďující všechny učitele okresu může knihovnu nejvhodněji umístiti, maje zřetel k potřebám obyvatelstva i k osobě knihovníkově. Častý styk spolku s knihovníkem zaručoval by spíše potřebnou péči toho funkcionáře než nedokonalé nebo žádné spojení se zakladatelem přenosné knihovny. Třebíčský spolek pro zakládání knihoven spravuje vedle mateřské bibliothéky také filiálky v Budišově a v Čáslavicích.

Orientaci po knihovně pomáhají katalogy. Ty jsou všudy v knihovnách vyloženy. Pro větší počet čtenářů jeden nestačí, a proto pořizují několik opisů. Ta veliká práce opisovačská nikdy nenahradí přehledného seznamu tištěného, jejž možno dáti do ruky každému návštěvníku. Těm, kdo by si ho chtěli odnésti domů, lze ho prodati, ovšem za cenu výrobní. Spisy jsou v seznamu roztříděny v odbory, a každý odbor seřaděn dle jmen spisovatelů. Seznam Slanské veřejné knihovny uvádí tyto systematicky srovnané odbory: A. Krásná prosa. B. Básně. C. Dramata. Č. Výtvarné umění. Hudba. Aesthetika a kritika. D. Zeměpis, cestopis národopis. E. Dějepis všeobecný, literární a kulturní. Životopisy. Archeologie. F. Mathematika. Přírodověda. Lékařství. G. Domácí, polní a lesní hospodářství. H. Průmysl. Obchod. I. Státní a právní vědy, politika, sociologie. K. Filosofie. L. Vychovatelství. Školství. M. Jazykozpyt. Encyklopaedie. N. Časopisy a almanachy. O. Různé.

Katalog je prostředníkem mezi knihovnou a čtenářem a poslouží vypůjčovateli literárně vzdělanému, ale prostým čtenářům — a těch je většina — je němým rejstříkem, jenž suše vypočítává jen jména. První skupina návštěvníků nachází dle něho hledaná díla, druhá toho nedovede bez informátora. Tím má býti v každém případě knihovník. Úřad bibliothékáře zavazuje k těžké zodpovědnosti, protože má veliký význam vychovatelský pro nejširší vrstvy lidové. Někdy se obracejí čtenáři ke knihovníkovi se žádostí po knize s určitým charakterem, jindy jim běží pouze o čtení. Takových případů, v nichž knihovník zasahá v duševní život čtenářů, je ročně na sta. Funkci knihovnickou mohou zastávati jen lidé, kteří nejen znají zařaděné knihy, ale i paedagogickou stránku bibliothéky dovedou přiváděti k platnosti. Uplatňovati ten nenápadný způsob výchovy čtenářovy, aby každá odnesená kniha byla v ní pokrokem, je úkol obtížný. I u těch, kteří žádají určité knihy, má osobnost knihovníka vliv; jedná-li se o předmět díla uměleckého či vědeckého, lze doporučiti podobný či jiný

rozbor v druhé a třetí knize. Vždycky je však nutno, aby znal knihovník duševní vyspělost čtenářovu. V malých obcích znalost všech obyvatel je běžna, při velkých knihovnách je však nemožna. Záleží na taktu knihovníkově, aby ji získal. Rozhovor, několik odpovědí k otázkám jako náhodou proneseným seznámí vydavatele knihy dostatečně se čtenářem. Zvlášť odevzdávání knih poskytuje bohatou příležitost pro poznání čtenářů, neboť rádi vyprávějí o osobách, jichž život v knize stopovali, a pronášejí svůj soud o něm. Za knihovníky jsou ustanoveni lidé, v jichž rukou je zdar po vypsané stránce zajištěn. Polovic je jich učiteli, tři spisovatelé a dva akademikové. Bibliothékářům je svěřena významná práce výchovy dospělého občanstva, to se uznává všeobecně; proto nelze smlčeti tento smutný fakt: desíti knihovníkům neplatí se žádného honoráře, tři mají ročně po 50 zl., a jen ostatních 5 má plat vyšší. V tom je pro knihovny patrné nebezpečí. Nynější ochota čas a sílu jim věnovati neoprávňuje k nadějím do budoucna. Vyjmenované stavy, z nichž knihovníci se rekrutují, neoplývají pozemskými statky, a nebylo by divu, kdyby činnost svou přenesly na pole výnosnější. Že by veřejné bibliothéky tím byly poškozeny, je nepochybno. A konečně: což naše veřejnost není povinna uznati, že i na poli kulturním hoden je dělník své mzdy? (Dokončení.)

Spor Marxistů a Bakuninistů v Internacionále.

První velkolepá mezinárodní organisace proletariatu, vzniklá v polovici let šedesátých tohoto století, rozpadla se, netrvavši ani celé desítiletí. Co bylo příčinou jejího pádu?

Mezi dělnictvem vinili někteří jednoho z hlavních zakladatelů Internacionály, Marxe, že svou osobivostí diktatorskou o pád její se přičinil; druzí pak Bakunina, že podryl její existenci svou vlastní soupeřskou organisací, chtěje v Internacionále zplatniti svůj vliv. Theoreticky pokusil se vyložiti boj mezi přívrženci obou táborů prof. Sombart ve svém známém spise jako rozpor, vzniklý na základě různých rasových temperamentů a nacionálních tradic dějinných, jež se projevily nutně i v názorech o cílech a taktice proletariátu.

Pokusíme se podati vlastní přesný obraz sporu, kterak se vyvíjel a jaké byly jeho příčiny; měli bychom přihlížeti také k oné jeho stránce, která se odbývá obvykle pouhým slovem: osobní záležitosti. I tato stránka bývá důležitou k seznání charakterů, ačkoliv prudké spory osobní stavívají ji do nepěkného světla. Učinivše ji však předmětem samostatného pojednání, přestáváme na věcné stránce sporu.

Ten jest především otázkou politické taktiky, jaká měla býti pravidlem v Internacionále; hlavně jednalo se o to, měl-li se proletariát účastniti politiky parlamentní čili nic. Za druhé běželo o administrační správu Internacionály, a sice mají-li býti jednotlivé sekce zcela autonomní a generální rada pouhou administrativní kanceláří sprostředkovací, či nutno li za účelem jednotného postupu říditi toto těleso centralisticky pevnou rukou. Za třetí vystupuje tu otázka vedení čili osobní spory mezi intelligenty a s intelligenty, kterou tuto ponecháváme stranou.

Především nutno narysovati krátce formálnou stránku věci.

Snaha o mezinárodní dohodě vznikla u příležitosti londýnské výstavy r. 1862 mezi dělníky francouzskými a anglickými. Po dvě léta pracovalo se pro tuto myšlenku doma, a v září 1864 konán v Londýně meeting, jehož účastnilo se již dělnictvo pěti národností. Vypracovány základní stanovy „Mezinárodní Associace Dělnické". Internacionála byla založena.

Základní stanovy popřávaly místa rozmanitým školám socialistickým: mutualisté, kollektivisté, kommunisté, positivisté, fourieristé atd. atd. byli v ní zastoupeni. Nepřijímajíc žádnou doktrinu neb sektu, studujíc a uvažujíc o všech, stala se, lze-li tak říci, živoucím, hybným, pokrokovým tělem socialismu. Suverénnost její vrcholila ve výročních sjezdech, jimž bylo rozhodovati o taktice a pravidlech, jmenovati generální radu, a jež jediné směly měniti generální statut za dvoutřetinové většiny hlasů. Generální radě bylo prováděti resoluci sjezdů; býti střediskem propagandy mezi dělníky jednotlivých zemí; určovati program příštího sjezdu, jehož místo, ne však dobu, směla dle potřeby měniti. Skládala se z generálního sekretáře a orgánů funkcionářských, pak z dopisujících sekretářů, kteří sprostředkovali styk jednotlivých zemí.

Právě tak, jako s naukami, mělo se to i s organisacemi, jež v ní byly pojaty. „Ačkoli k věčnému svazu bratrské součinnosti spojeny, podržují společnosti dělnické, připojující se k mezinárodní dělnické associaci, neporušeně své dosavadní zřízení," praví čl. 11. základních stanov. Tím vyhověno jak odborové činnosti praktických Angličanů a politickým agitacím Lassaleovců v Německu, tak i snadno vznětlivým živlům zemí románských, kde, jako na př. ve Švýcarech a ve Francii, byla vžita zásada autonomie jednotlivců i skupin, kde výbory nebo funkcionáři měli vůči organisacím pouze povinnosti, nikoliv rozhodovací práva.

Internacionála pořádala prvý sjezd v Ženevě 1866, kdež stanovy schváleny a vydán jich francouzský text; jednalo se všeobecně o neblahých důsledcích kapitalismu a odhlasovány vhodné resoluce. Druhý sjezd r. 1867 v Lausannu projednával hlavně otázku výměny, význam kooperací, sestátnění železnic, třetí pak sjezd v Brusselu r. 1868 otázku vlastnictví, a zde odhlasován požadavek sespolečnění výrobních prostředků. Ale už zde jevil se latentní rozpor: jedni představovali si kollektivisaci v rukách celé společnosti, lépe řečeno socialistického

státu, „Volksstaatu“, druzí pak v rukách volných dělnických družstev výrobních a spotřebních; tito nazývali se kollektivisty, onino kommunisty.

Následující sjezd v Bazileji 1869 obíral se toutéž otázkou, formulovanou nejzřetelněji belgickým socialistou de Paepe'm. Bakunin spolu s jinými vystoupil zde v otázce dědictví pro zrušení dědického práva, a žádal, aby bylo toto stanovisko při otázce sespolečnění výrobních prostředků výslovně označeno. De Paepe připouštěl osobní vlastnictví vyrobených statků. Proti zrušení dědického práva vystoupili zástupci generální rady, poukazujíce k tomu, že dědické právo jest následkem, nikoliv příčinou nynějšího vykořisťování, a že pro zrušení dědictví zakročiti bylo by tak nesmyslno, jako chtít zrušiti zákony nabídky a poptávky, dokud poměr výměny trvá. Generální rada navrhovala pouze částečné omezení. Při hlasování obdrželi protistátní kollektivisté čili anarchisté většinu (32 hlasů proti 19.) Vedle delegátů francouzských a švýcarských zastupoval jejich stanovisko, jak již řečeno, Bakunin, jsa zde zapsán jako delegát lyonských cívkařek.

Ve svém spise proti Bakuninovi praví Marx, že na sjezd bazilejský přivedl asi 10 svých přívrženců, aby se zmocnil vedení v Internacionále a vymohl přesazení generální rady do Ženevy. Pokud známo, nezabýval se Bakunin podobným plánem; než obvinění podobné nevzniklo asi beze vší příčiny. Dlužno tedy povšímnouti si činnosti Bakuninovy, jež patrně k podobnému tvrzení zavdala podnět.

Když se Bakunin po svém účastenství na polském povstání počátkem roku 1864 uchýlil do Florencie a později do Neapole, změnil se valně způsob jeho činnosti. Věnovalť se pracem soukromým více, než měl před tím ve zvyku a v tomto zátiší let 1864—6 pokoušel se založiti v Neapoli spolek „Mezinárodního Bratrstva“ a vypracoval jeho program. Pozván ku sjezdu „Ligy míru a svobody“ v Ženevě r. 1867, proslovil tam řeč o zničení politických států a volné federaci obcí, a seznámil se se švýcarskými internacionalisty. Na druhém sjezdu Ligy míru v Bernu 1868 podal spolu s jinými tam přítomnými socialisty návrh, aby Liga přijala program čistě socialistický a hleděla sblížiti se s Internacionálou, která právě konala sjezd v Brusselu a cílům Ligy chovala se přátelsky. Sblížení se neuskutečnilo, poněvadž v Lize převládaly živly měšťansko-republikánské. Z téže

příčiny nepřijaty zde ani proposice Bakuninovy, kterýž pak spolu se socialistickou menšinou z Ligy vystoupiv, utvořil Jednotu Socialistické Demokracie (Alliance de la Démocratie Socialiste.) Zdá se, že programem jejím byl propracovaný statut neapolského „Mezinárodního Bratrstva".

Bakunin usídlil se trvale ve Švýcarech a zahájil usilovnou propagandu pro novou společnost. Veřejné její stanovy zaslány byly generální radě do Londýna se žádostí o přijetí do Internacionály, kteréhož se jí posléze dostalo s malou opravou. Současně podniknuta propaganda ve Francii a ve Španělích, a to ne beze značných výsledků. Vlivem Alliance zakládány žurnály a vznikla celá řada nových sekcí, nesoucích dvojitý ráz: byly sice formálně ve spojení s Internacionálou, uznávaly však program Alliance, kterýž vskutku odpovídal revolučním aspiracím proletariatu v zemích románských.

Alliance především prohlásila se za atheistickou; prohlásila požadavek zrušiti náboženské kulty; sespolečniti výrobní prostředky v rukách sdružení rolních a průmyslových; zrušiti právo dědické a konečně změniti útvary státní v administrační orgány výrobní. Organisačně vyslovena zásada autonomie skupin. Mimo to chtěla býti Alliance podružnou společnicí Internacionály a konati s jejími sjezdy výročními své porady separátně. Generální rada nemohla ovšem připustiti podobný útvar v lůně Internacionály, pročež Alliance od tohoto požadavku ustoupila.

Ustoupila, ale jen zdánlivě; mělať kromě svého veřejného programu, generální radou uznaného, ještě svůj separátní program, organisaci a cíle tajné. Alliance oznámila sice generální radě svůj rozchod jakožto společnosti mezinárodní, a ženevská ústřední její sekce stala se obyčejnou sekcí Internacionály; vskutku však trvala její mezinárodní organisace alespoň formálně dále, a právě této tajné organisaci přičítá se rušivý a podvratný vliv na Internacionálu, namířený hlavně proti londýnské generální radě s Marxem v čele.

Tato tajná společnost byla vzorem konspiratorské hříčky, jejíž slabá stránka, jako všech podobných, byl starorevolucionářský způsob diktatorského zřízení, jehož centrem byl — občan *B.* Ač v programu jejím nachází se delší důvtipný passus o tom, že „revoluce se nedělají", klade se všecka naděje v mezinárodní organisaci jednoho sta revolucionářů, jimž podřízení v jednotlivých zemích „národní bratří" počtem několika set „postačí k or-

ganisaci největší země". Úkolem byla ovšem mezinárodní revoluce sociální. Centrální sekce ženevská měla býti ústředím tajné a zároveň veřejné organisace Alliance, a sprostředkovati vzájemný jich vliv.

Jak si počínala tato spiklenecká organisace v praxi? Podobala se perpetuu mobile, jemuž neschází ničeho, než tajemný popud neznámých sil, aby se rozkývalo. Vskutku sehnal Bakunin stíží několik osob, které mohly tvořiti výbor ústřední sekce ženevské. Při počátku (září 1868) tvořili ji někteří vystouplí členové Ligy, mezi nimi bratří Reclusové, Malon, Rey, Fanelli, Talendier a j. Ale už v lednu 1869 píše Bakunin list tomuto výboru, že se rozhodl vystoupiti z Mezinárodního Bratrstva i z veřejné Alliance, a nesúčastniti se jakékoliv činnosti až do nového sjezdu. Mezi členy vznikly totiž spory a společnost se rozpadala. V zápětí však zreorganisoval Bakunin výbor znovu. Malon a Reclus vystoupili, a v nový komitét povoláni: Guillaume, Žukovský, Mroczkowski, Lenkiewicz, Fanelli, Heng a Richard. Avšak ani tento výbor nebyl o nic významnější než starý; poskytoval Bakuninovi svou existencí pouze trochu útěchy, že může býti náčelníkem „tajné revoluční organisace". V listě z 1. srpna 1870 charakterisuje své lidi asi následovně: *A* vede si velmi dobře, *B* se oženil a zmizel, *C* se unavil a rozmrzel, *D* vede si statečně, *E* jde s námi, ač zůstává starým Francouzem atd. atd. Zkrátka i ze svědectví Bakuninova o jeho tajné organisaci vysvitá, že byla téměř bezvýznačnou, čemuž nasvědčuje okolnost, že v oné době (od listopadu 1869) žil zcela stranou v Locarně na pomezí švýcarsko-italském, úplně zaměstnán činností spisovnou a překladatelskou (Marxův kapitál do ruštiny); nad to vylučovaly rodinné starosti a existenční nouze jakýkoli volný pohyb propagatorský.[1]) Zásady Alliance šířily se sice vlivem různých agitátorů ohromně, ale přívrženci její měli právě tak málo chuti uznávati nějaké vůdcovství Bakuninovo, jako Marxovo, jak uvidíme později.

Alliance měla tedy význam pouze programový, nikoliv organisační. Tajná centralisační organisace byla pravým opakem toho, čeho měl docíliti program veřejné Alliance, totiž všestranné autonomie jednotlivců a skupin. Poněvadž však na ně vlivu neměla, vedly si tyto v autonomním duchu veřejných stanov. Ona projektovaná centralistická organisace, jejímž středem měl

[1]) Otázka, z čeho Bakunin žil, osvětlila se uveřejněním jeho i cizí korrespondence, a to ne na újmu jeho karakteru, jak se myslívalo.

býti Bakunin, byla později ovšem dobrou polemickou zbraní generální radě, když jí od autonomních sekcí činěny byly výtky snah diktatorských. Bylo jim pouze poukazováno zpět na tajné stanovy Alliance. Generální rada byla o celém tomto apparátě zpravena Utinem, do nedávna ještě přítelem Bakuninovým, jenž mu stanovy Alliance v opisu dal. Odtud přirozeně pozornost, kterou věnovala záležitosti Bakuninově, sbírajíc proti němu prostřednictvím Utinovým nové dokumenty.

V organisaci Alliance vidíme mistrný obrázek Bakuninovy povahy. Chtěl docíliti svobody, prostředek: revoluční diktatura. Byl přívržencem všesměrného federalismu, prostředek: tajná centralistická organisace. Odsuzoval staré praktiky jakobínské a blanquistické, opovrhoval taktikou, v níž vyniká revolucionář jako „vůdce lidu", „spasitel", nazývaje to revolučním tyranstvím; ale právě proto, aby tato diktatura, toto tyranství bylo annullováno, projektoval své tajné organisace, jež neměly se lidu vtírati, nýbrž nepozorovaně rozněcovati emancipační snahy, lidu immanentní, všecky možné „mauvaises passions", aby revoluce sociální nastala za určitých zvrcholených okolností zcela spontanně. „Jako Jezuité, ale ne k účelu ujařmení, nýbrž emancipace lidu, musíme všichni svou vlastní vůli oželeti."[1]) „Přemýšlel-li jsi kdy o hlavní příčině životnosti a moci řádu jesuitského? Znáš-li tu příčinu? Naprostý zánik jednotlivců, vůlí, v kollektivní organisaci a činnosti ... Můj drahý, doba brillantních dějinných individualit zmizela, tím lépe! Pohleď, jak rapidně jsou absorbovány, pohlcovány individuality oním millionohlavým obrem, který se zove lid."[2])

Bohužel při této službě lidové věci neodpovídala vždy účelům taktika, ačkoliv později nabyl Bakunin trpké zkušenosti a příkře odsuzoval Nečajevský jesuitism nihilistický. Rozpory v cílech a taktice byly u něho založeny hluboko: byly podmíněny jeho mohutnou tělesnou i duševní stavbou. Často prozrazoval bystrého pozorovatele a kritika poměrů a jeho rozumové závěry jsou v podobných případech docela správny. V zápětí vy-

[1]) Důstojníkům ruského vojska, 1870.

[2]) Dopis Richardovi, Revue de Paris, 1. IX. 1896. Tamtéž poznamenává Richard: „Zájem uznávaný Karlem Marxem v souhlasu s fysiokraty jako jediná pohnutka lidských činů, neměl místa u revolucionářů bakuninovských. Měli býti právě tak jako nihilisté křesťany prvých století, chudší o víru v boha a naději ráje, ale křesťané odhodlaní až k užití násilí."

skytne se však konkretní případ, a Bakunin vrhá se slepě ve spiknutí, rozněcuje bouři povstání, plýtvá všemi vášněmi, uchvacuje a strhuje i prozíravé duchy k věcem, které jinak posoudil dosti skepticky; a to vše vlivem svých tělesných a instinktivných mohutností, jež převážily jeho rozumové úvahy.

Takové byly asi povahové rysy zakladatele Alliance, jejíž tendence a význam již posouzen. Zbývá doplniti průběh vnějšího sporu mezi ní a Internacionálou.

Generální rada sbírala doklady proti Bakuninovi hlavně za účelem důkazu, že zakládaje soupeřskou organisaci, měl v úmyslu poškoditi Internacionálu, že proti ní vedl skrytý boj na všech stranách, nemluvě o tom, že byl zapleten v afféru Nečajeva, ruského nihilisty, jemuž se všeobecně podkládalo policejní špionství. O věcech těchto jednalo se na londýnské konferenci roku 1871., kteráž pověřila čtyrčlennou komissi s Marxem v čele, aby záležitost Bakuninovu vyšetřila. Zpráva této komisse předložena haagskému sjezdu Internacionály roku 1872, kdež měli Marxisté většinu, a vyšla nejprvé francouzsky, později německy s názvem: „Spiknutí proti mezinárodní dělnické associaci. Z rozkazu haagského sjezdu sdělaná zpráva o řádění Bakuninově a Alliance socialistické demokracie", (Brunšvík, 1874). Sjezd haagský vyloučil Bakunina a Guillauma — horlivého propagatora švýcarského, který z professora stal se typografem — z Internacionály, poněvadž však zároveň odhlasoval taktické i administrační změny v Internacionále, odchylující se hluboce od základních stanov, popudil na se většinu zemských federací. Úplný rozkol dovršen tím, že sjezd určil, by generální rada přesídlila do New-Yorku, odkudž tato jednu sekci po druhé z Internacionály vylučovala, samu sebe ničíc. Švýcarské, francouzské, španělské, belgické a vlašské sekce udržovaly styky výročními sjezdy až do r. 1877, kdy se (v Gentu) znovu rozdělili na kollektivisty a čisté anarchisty.

Spor o politickou taktiku.

Jak řečeno, vyhovovala obratná stylisace základních stanov všem směrům; tak tomu bylo i v této specielné otázce:

„Hospodářské poddanství dělníka v područí majitele pracovních prostředků, t. j. pramenů životních, jest příčinou poroby

ve všech formách, příčinou společenské bídy, duševní zakrnělosti a politické závislosti;

„a proto jest ekonomická emancipace dělnické třídy velikým konečným cílem, jemuž nutno podříditi každé hnutí politické."

Tento odstavec mohl si každý vyložiti dle vlastní potřeby. Především nebyla zde vyslovena závaznost volební politiky, ekonomická emancipace byla na prvém místě; tam ale, kde se politika prováděla, mohlo zůstati na pouhém přání, aby byla podřízena hnutí ekonomickému. Výklady tohoto odstavce byly v různých skupinách rozdílny.

Švýcarské sekce románské rozštěpily se na sjezdu v la Chaux de Fonds v dubnu r. 1870 na dvě strany, z nichž jedna byla autonomistickou, druhá pak šla s generální radou. Bylo potřebí celé řady politických neúspěchů a sklamání, aby se u prvého směru mohlo vyvinouti následující stanovisko, vyznačené v resolucích:

„V úvaze, že úplná emancipace práce uskuteční se pouze přeměnou společnosti politické, založené na výsadě a moci, ve společnost ekonomickou, založenou na rovnosti a svobodě;

„že veškera účast třídy dělnické na vládní buržoasní politice nemůže míti jiných výsledků, leč smír s nynějším pořádkem věcí, jenž by paralysoval revolučně-socialistickou činnost proletariatu;

„Doporučuje sjezd románský všem sekcím mezinárodní associace dělnické, aby se vzdaly vší činnosti, jež by směřovala k sociální přeměně pomocí politických reforem nacionalních, a aby přenesly veškeru svou činnost na federativní zřizování výrobních skupin, kteráž jsou opravdovou representací práce . . ."

Naproti tomu odhlasoval druhý tábor, že pokládá abstenci politickou v důsledcích za neblahou; „víme, že nedosáhneme svého vymanění cestou zastoupení dělnictva ve sborech zákonodárných a výkonných; avšak chceme ho použiti pouze jako prostředku agitačního. Internacionála nemůže intervenovati korporativně v nynější politice, avšak individuelně má zde působiti každý její člen . . ."

K resoluci protiparlamentární strany odpovídá Jung, dopisující člen generální rady m. j.:

„Nevěřím, že by se dalo přímým zákonodárstvím lidovým dosíci všeho; nepřikládám politickému hnutí té váhy, jako

Liebknecht a Bürkli, ba vím, že politická abstinence jest často nezbytným protestem proti nynějšímu řádu; leč vyzdvižena za theorii, systém, může býti našemu dílu záhubnou. Stanovisko politické abstinence je svědectvím primitivního stavu proletářského hnutí (Owen, Cabet); Internacionála, vystihnuvši latentní aspirace dělníků, setkala se se značným úspěchem, sloučivši oba nespojitelné prvky, využivši hnutí politického."

Podobně soudili také francouzští socialisté:

„Opravdovou politiku vidíme v propagandě idejí vzájemnosti mezi všemi dělníky a v nutnosti, aby všechny síly proletariatu sdružovány byly federativně, neboť osamoceny budou bezmocny. Leč tento názor hnaný do krajnosti, mohl by vésti až k politické indifferenci. Abstinence může býti začasté prostředkem, nikdy principem."[1])

Jaké bylo mínění Bakuninovo? Ve svém manifestě lyonskému dělnictvu (březen 1870) praví: „Budou-li dělníci hráti ještě úlohu hlupáků? Nikoli. Proto zdrží se veškeré účasti na politice buržoasního radikalismu a budou organisovati síly proletariatu mimo.

„Základ této organisace jest nalezen: jsou to dílny a sdružení dílen, podpůrné pokladny, hlavní to zbraň proti buržoasii, a jich sdružení, ne pouze národní, ale mezinárodní, zařízení burs práce jako v Belgii. A až zavzní hodina revoluce, prohlásíte liquidaci státu a buržoasní společnosti, prohlásíte pravou lidovou revoluci, právní a politickou anarchii a novou organisaci ekonomickou zdola vzhůru a od obvodu k středu."[2])

Podobně píše Richardovi před zahájením zmíněného sjezdu v la Chaux de Fonds:

„Mimo svou místní důležitost bude míti tato bitva ohromný význam všeobecný. Bude předzvěstí boje, který rozvineme na příštím sjezdu Internacionály."

„Chceme-liž velkou politiku všeobecného socialismu nebo malichernou radikalních buržoů, poopravenou buržoastickými dělníky?"

„Chceme-liž úplné vymanění dělníků, anebo jen zlepšení

---

[1]) Malon, L'Internationale, 1872.

[2]) Uvádíme zde citát, jenž zároveň vykládá rozdílné, totiž ekonomické stanovisko Bakuninovo, kterému dával přednost před politikou parlamentární. Podrobné jeho názory mohou býti vyloženy jedině v samostatné publikaci, jež má v nejbližší době vyjíti.

jejich osudu? Chceme stvořiti nový svět, nebo záplatovati starý?“

„Tyto otázky musíme studovati a připravovati k příštímu sjezdu. Vy, lyonské sekce, předneste je v Londýně. Se strany naší budou to Španělé, Belgičané, Vlaši, některé sekce švýcarské a většina Francouzů. Budeme míti proti sobě ne instinkty dělnické, ale koalice a šiky šefů strany socialisticko-demokratické, a vlivem týchže německých vůdců, větším dílem židů, to jest vyděračů a buržoů, školu Marxovu počítaje v to, budeme míti za odpůrce i delegáty anglické a americké. Sražme tedy své šiky a připravme se k boji. Neboť i v tom bude vítězství Internacionály a revoluce.“

Jak vidno, měl o názory švýcarských secessionistů značnou zásluhu Bakunin. Nechuť k akcím politickým po zemích románských rozmohla se opravdu valnou měrou. Tu vznikla politickým neúspěchem neb zradou buržoasně radikálních koterií, které začasté hledaly spojenectví internacionalistů; jinde zdála se revolučním nedočkavcům příliš umírněným prostředkem, jinde porušením proletářského rázu ekonomického boje, v jehož znamení vedla Internacionála své šiky.

A v této době, kdy měli tito živlové tolik omluv a důvodů, kdy lidé, jinak nestranní a realističtí, jako Malon, Jung a jiní, vystihující různé poměry v různých okolnostech, připouštěli taktiku odpovídající místním potřebám, neuznávajíce ani závaznost volební politiky, ani opak za bezpodmínečný princip, v této době postupoval Marx ve své myšlence, kterou sledoval do vzniku Internacionály.

Různorodé živly proletářského hnutí byly uvedeny pod jednu korouhev; později však jednalo se o to, vtisknouti jim jednotnou taktiku a sceliti je v stejnorodou nezdolnou massu.

Marxovi neušlo, že nechuť k politice se vzmáhá a jednota mezinárodního postupu se tříští. Bakunin rozněcoval revoluční netrpělivost; jednak měl na svědomí hříchy Alliance a padalo naň spojenectví s Nečajevem; jednak znamenal tu představitele onoho proudu, který se stále zpíjel autonomními choutkami a na generální radu pohlížel jako na pouhou obstaravatelku záležitostí Internacionály. Bylo nutno všecky tyto záležitosti uspořádati a přetíti uzel jednou ranou na výročním sjezdu. K tomu však bylo zapotřebí řádné přípravy. Rok 70. zaujaly plně záležitosti války

pruskofrancouzské, později pařížská kommuna; sjezd tedy neodbýván.

V září r. 1871 svolala generální rada místo sjezdu pouhou konferenci do Londýna, jíž se účastnilo 6 Belgičanů, dva Švýcaři, jeden Španěl a 13 členů generální rady. Zastoupení naprosto nedostatečné, aby se mohlo vydávati za delegaci Internacionály; a přece mělo rozhodovati o její osudech, neboť mělo příštímu sjezdu náležitě upraviti cestu.

Generální rada dala se konferencí pověřiti k publikaci revidovaných základních stanov. V dodatku k těmto revidovaným stanovám se upozorňuje, že authentickým a závazným jest anglický original z r. 1867, a že jich francouzský překlad jest vadný. Leč zajímavo je, že francouzský „překlad“ přijat byl o rok dříve na sjezdu ženevském a že mezi tímto vydáním z r. 1866 a anglickým „originálem“, jest následující rozdíl. Ku třetímu bodu, který zní:

„A že ekonomická emancipace dělníků je cílem, jemuž nutno podříditi každé hnutí politické“ —

připojena jsou v anglickém textu slova: as a means totiž: jako prostředek, čímž nabývá politická činnost závaznosti! Také když z jara 1870 uveřejněno druhé francouzské vydání Marxovým zetěm Lafarguem, byla i zde připojena slova comme moyen, a to zajisté nikoliv náhodou, ani překladem z anglického, když tu byl francouzský original. Kromě této změny shledal se však v anglickém textě po londýnské konferenci dodatek, že „generální rada pověřena jest doplňovati se novými členy“, utvořený patrně v téže době, jako prvý.

V otázce volební politiky lze viděti zřejmý postup Marxův: Původně byla úplně podřízenou; r. 1867 pokouší se vsunutím slov „jako prostředek“ zvýšiti její důležitost. Londýnská konference konečně prohlašuje: „Dosažení politické moci jest první úlohou třídy dělnické.“ — O dalších resolucích konference bude se ještě mluviti; zde bylo pouze upozorněno na vývoj maximy, která dosud stranou sociálně-demokratickou se uznává. Opačným pochodem v pojetí otázky této, s předu vyloženým, vyvinulo se antiparlamentární stanovisko anarchistické.

Oba tábory tušily určitě, že běží o zásadní spor. Avšak i Bakunisté měli základem pro své stanovisko právě tak stanovy Internacionály, jako jejich odpůrci, odkudž si vysvětlíme oprav-

dovou jich účast na tomto velkolepém sdružení. Představovali si, že budoucí společnost bude sevšeobecnělou organisací, která se utvoří uvnitř Internacionály;[1]) jim zdálo se už samo stanovisko třídního, t. ekonomického boje vylučovati politické akce, které tak často bezděky vedou ku kompromissům. Oba tito soupeři, kteří lpěli na svých názorech tak vášnivě, jako na neomylných dogmatech, měli klidné vědomí, že pro věc Internacionály pracují, a zatím ji pohřbívali. (Dokončení.)

[1]) Cirkulář sjezdu v Sonvillier, listopad 1871. Citátů zde užito nejvýraznějších z celé řady jiných, těmto podobných, jež uváděti spojeno by bylo se ztrátou místa i přehledu.

Záchrana stlívajících rukopisů.[1])

Při dnešním rozvoji vědeckého bádání jest zřejmo, že budou staré rukopisy v dohledné době spotřebovány. Den pobytu ve veřejné bibliotece neb v archivu nás poučí, jaké činíme nároky na trvanlivost materialu pramenného; nebudem-li neobyčejně opatrni, zbude příštím generacím na místě přímého názoru a opětného přezkoušení pouhé ‚on dit'. Nebezpečí vzrůstá, je-li konsistence látky, na které psáno, nějak porušena. Nemusíme hned myslit na největšího nepřítele rukopisů, na vlhkost; v zemích s osvícenou správou jsou biblioteky a archivalie již vesměs uloženy v suchých místnostech. Avšak i v těchto zemích, které nejsou v primitivním stadiu kulturním, kde bibliotekám věnují náležitou péči, spozorovalo se, že svěřené památky berou neúprosně zkázu. Abychom krátce řekli, hynou vnitřním rozkladem, a to z dvojí příčiny.

Na začátku archivalního bádání ku konci minulého a na začátku nynějšího století používali zpytatelé starých textů chemických reagencií, aby obživili sílu zašlých inkoustů; hlavně na palimpsestech se pokoušeli a to s úspěchem. Jestli jim ale reagencie otevřely pohled do skrytých světů, tož zaplatily účet okamžitého jich úspěchu palimsesty a generace příští; reagenciemi preparovaná místa a stránky zmodraly a zhnědly do černa, silné reagencie porušily pergament přímo, slabé po čase ve spolku s inkoustem. Jediný rukopis Ciceronovy ‚De re publica', palimpsest biblioteky vatikanské, přetrval přes patnácté století; ale v posledním následkem reagencií rychle hyne a nezadrží-li se zkáza, jistě zahyne.

Druhá příčina tlení jest inkoust rukopisů; vrhá se mstivě

---

[1]) Psáno na základě článků F. Ehrlových, zejména v lednovém (1899) čísle Centralblatt für Bibliothekswesen.

na půdu, na které žije, přebytečné kyseliny inkoustu stálou prací rozrušují pergament, papyrus, papír. Nejprvé vypadnou písmenky přesně v rámci tahů písma, za čas zasáhne korrose i sousední částky látky a tak zmizí i zbylý obrys písmeny; z řádků zbydou pouhé rýhy a rozklad se šíří dál. Slavný Plautus milánské Ambrosiany má dnes již z velkého počtu stránek pouze nepopsané okraje. Podobně jest poškozen nejvzácnější kodex bible britského musea Alexandrinus a po britském nejstarší rukopis bible Marchalianus z 5. století ve Vatikaně. Jemný pergamen podlehá účinku písma. Italský vitriolový inkoust, kterým se psalo v druhé polovici 16. a první 17. století, způsobuje již dnes, ne tedy po tisíciletí, pravé spousty v papírových rukopisech.

Obou dvou kategorií chorých rukopisů lze používat jen s největší opatrností. Každé otevření knihy jest krok k záhubě. Mají se proto vzít z oběhu, uschovat? Vždyť v ústraní skříně zajde též: zvolným chemickým rozkladem. Zhouba ho čeká v obou případech; v prvním s tou výhodou, že byl do posledního momentu existence alespoň v službách vědy; voják klesl na bojišti. Problem spočívá v tom, kterak umožnit používání poškozených rukopisů bez dalších škod a po druhé, kterak zamezit, aby korrose pokračovala.

V posledních letech uchopil se otázky prefekt biblioteky vatikánské P. Fr. Ehrle S. J., zřídil zvláštní dílnu k restaurování rukopisů a podrobil všechny známé methody vytrvalým zkouškám vzhledem k požadavkům vědecké kritiky pramenů; a žádná z nich neobstála, anebo se neosvědčila všeobecně praktickou.

Průhlednými papíry, jichž průhlednost se docílí olejovitou přísadou (Pauspapier), restaurovali ve Vatikaně již před 20 roky. Prvních 8—10 roků byl stav rukopisů uspokojivý; po té však se papír zakaloval, hnědnul, písmo se stalo nečitelným a co horšího, olej papíru vnikl do pergamenu, ohebný pergamen ztvrdl v tuhou massu, která se láme jako křehké sklo. Před touto methodou nelze dosti varovati. Nepodařilo se také nalézti náhradu v japonských papírech jemné struktury, anebo v závojovém hedvabí (crépeline). Japonské papíry přec jen zakryjí podrobnosti spodního písma. P. Ehrle dal si vyrobiti v lyonské továrně zvláštní druh závojového hedvábí a to bez lesku, jaký v obchodě nepřichází. Pokusy s tím objevily, že průhlednost není dokonalá; obojí pak, ani papír, ani hedvábí nedodávají restaurovanému pergamenu žádoucí pevnosti.

Pevně a bezpečně se uchová zetlelá látka mezi dvěma deskama zrcadlového skla, jichž okraje se zalepí, aby vzduch neměl k látce přístupu. Nedostatky tohoto způsobu jsou na snadě. Jest především drahý a nepohodlný; jeden z kodexů vatikánských takto rozložených a zasklených vyžaduje k přechovávání dvou skříní. Lze ho tedy užiti jen ve výjimečných případech. Jest i nebezpečný, neboť pádem, rozbitím skla zničí se pravděpodobně i zasklený rukopis.

Roku 1894 doporučoval p. Biagi, řiditel Laurenziany, na rukopisy, jichž přebytečné kyseliny byly neutralisovány ammonovými parami, povlak z kollodia. Leč kollodium nelne k pergamenu; chránící vrstva odpadává při malém otřesu, ano již při obrácení listu — účel nedosažen.

V Neapoli vypravují mezery v papyrech herkulánských již od 100 let pomocí blány, které používají zlatotepci (boudrouche, pelle di battiloro, Goldschlägerfell). Tento prostředek jest lepší než transparentní a japonské papíry, avšak drahý; blána rozměrů pídě stojí $2-2^1/_2$ liry a mimo to větší rozměry v obchodu nepřicházejí. Konečně lep, pomocí kterého by se připevnila, zakryje písmo.

Všechny tyto pokusy a jiné, které pro jednostranné výsledky pomíjím, p. Ehrle neuspokojily. Bádal o nových methodách. A byv upozorněn na výborné vlastnosti gelatiny, o které se tvrdí, že sama o sobě nepodlehá změnám — 15letá zkušenost s fotografickými deskami potvrzuje to mínění — zavedl na místo skla a kollodia gelatinu s příměskem formolu, který ji chrání proti vlivům atmosfery. Postup při práci v dílně vatikanské, kterak se rukopis rozbírá, aniž by se porušila sebe menší známka původní souvislosti, kterak se pergameny a jiné látky uhlazují, čistí, dříve než se podrobí proceduře s gelatinou, kterak se upevňují odpadávající částečky, jest mistrný kousek důmyslu, trpělivosti a přičinlivosti, který by zasluhoval podrobného vypsání. Gelatinou preparované listy jsou průhledné a ohebné, gelatina neničí písma ani látky. Výsledky předčí všechny posavádní methody, zejména v tom směru, že používání takto preparovaných rukopisů jest bez nebezpečí. Gelatinou obestřené listy nesvazují se v svazky, nýbrž napínají se po způsobu fotografických alb v tuhé rámce tak, že jsou přístupny z obou stran a v celém původním rozměru.

Leč i tu se dostavila skepse a pochybnosti. Jimi pobádán

odhodlal se p. Ehrle předložit celý process mezinárodnímu foru odborníků. Jeho přičiněním a z iniciativy papežské vlády sešli se loni na podzim ve Sv. Havlu ve Švýcařích ku konferenci zástupci celé řady evropských bibliotek a archivů. V auditoriu, kterému Ehrle pokusy své vykládal, seděli Mommsen, Zangemeister z Bádenska, Nicholson za oxfordskou Bodleian library, Omont z Národ. biblioteky pařížské, de Vries z Nizozemí, Posse za stát. archiv drážďanský, Féjerpataky z Pešti atd.

Konference znovu učinila přehlídku známých method a nerozhodla se pro žádnou — ani pro gelatinovou nikoliv. Pochybnosti, které znepokojovaly prefekta Vatikany, vytkla s důrazem. Gelatina sice dodává restaurovanému rukopisu pevnosti, leč kde jest záruka, že zůstane průhlednou? Dovede dáti theorie bezpečnou odpověď? Zkušenost 20 let nestačí. Jest známo, jakou roli hraje gelatina v bakteriologických ústavech, že jest živitelkou uměle pěstěných bakterií; stačí desinfekce formolem, neodpaří se formol? Jest také známo, že kyselina uhličitá zkalí povrch gelatiny a ve vzduchu, byť v malé míře, jest obsažena volná kyselina uhličitá. A naposled platí o ní, co o všech předchozích methodách: zda pod pokrývkou gelatiny nebude korrose přec pokračovat.

Z účastníků konference Posse společně s dr. Schillem, přednostou bakteriologického ústavu vojenského v Drážďanech, předložili nový pokus. Impregnovali látku (pergamen, papír) zaponem, druhem smolného laku, který chrání horní vrstvu, písmo, před zevními vlivy a podklad proti plísni a zpevňuje ho. Impregnace roztokem zaponu jest velmi jednoduchá. Oč je tato methoda lepší než druhá, ne theorie, leč experiment poví; tedy nelze ani tuto a priori doporučiti.

Konference, ač zdrželiva, do konce nebyla odmítavou k dalším pokusům; ano rozšířila úkol bádání. Především neuznávala stav rukopisů tak povážlivým, rozklad tak náhlým, aby bylo již nyní nutno se rozhodnouti. Dříve třeba chemicky vyšetřit složení a účinky starých inkoustů a nalézt prostředek k neutralisaci. Posud se shledalo, že lze neutralisovati inkousty s přebytečnou kyselinou tříslovou, parami ammonu a inkousty vitriolové lázní alkoholovou. V těch pokusech dlužno pokračovati, poněvadž během staletí se psalo různými ještě inkousty. Otázka methody restaurační stojí teprve v druhé řadě.

Konference obrátila pozornost restauraterů k fotografii: nutno

fotografovat (po případě mechanickou cestou rozmnožovat) před započetím práce, mezi prací a po restauraci. Fotografickým zachycením bude zbaven správce rukopisů z valné míry zodpovědnosti, kterou má vůči vědě.

V souhlasu s tímto stanoviskem přijala následující resoluci:

1. Konference vyslovuje přání, aby byl pořízen seznam důležitých ohrožených rukopisů;

2. přeje si, aby byly ohrožené rukopisy aneb části jich v nynějším stavu fotografovány;

3. konference ustanovila stálé komité (Ehrle, Zangemeister, de Vries), kterému ukládá:

a) sestavení seznamu, o němž v čl. 1. řeč,

b) aby dávalo podnět k fotografování rukopisů (čl. 2.),

c) studovalo konservační methody a vhodné doporučilo,

d) oznámilo tiskem ony methody, které byly konferenci předloženy,

e) snažilo se o dorozumění bibliotekářů s technickými odborníky,

f) získalo státní pomoc na prostředky k systematickým pokusům.

4. Konference doporučuje, vzhledem k tomu, že korrose poměrně zvolna pokračuje, aby se do té doby, dokud komité nepřijde s určitými návrhy, anebo alespoň do podzimu r. 1899, užívalo jen těch restauračních method, které jsou jednak nezávadné a jednak budoucím methodám neprejudikují.

Hledíme-li rovněž střízlivě k celému ruchu, tu ovšem nebudeme doufat, že by komité svedlo zázraky: rukopisy půjdou cestou všeho pozemského a zahynou. Žití jich však možno prodloužit, až věda z nich vyzví, co zájem její žádá; možno nejen obsah i podobu příštím generacím zachovat; fotografie měla být již dávno intensivněji přibrána na pomoc. Bude-li komité tak horlivé, jako jednotliví členové jsou, zajisté dá mnohý popud nejen ku prospěchu rukopisů, ale i vědy. *V. K.*

Berlín umělecký a vědecký.

(Pokračování.)

Revolučně vychoval si tento „nový směr“, nový Sturm und Drang, jak bývá označován, též své obecenstvo. Není proniklé úctou k autoritě, mihotá se ve své náladě a vkusu o credech uměleckých jako básníci sami. Své „hvězdy“ básnické kácejí co chvíli s jejich výše. Slavený Sudermann po velikých úspěcích, jaké měly jeho „Ehre“, „Heimat“, rázem na největší výši je vypískán při představení svého následujícího dramatu (Schmetterlingsschlacht; poč. říj. 1894). Ve Vídni týž kus v týž den měl veliký úspěch. Držela jej víc autorita a jméno básníkovo. Ukázalo se, že Berlíňáci mají víc pravdy. Hauptmanna zejména po úspěchu „Tkalců“ obecenstvo berlínské posadilo na knížecí stolec básnický po odstrčeném Sudermannovi. Ale to témuž obecenstvu nijak nevadilo, aby mu při provozování „Floriana Geyera“ nepřipravilo překvapení docela takové jako Sudermannovi. Přízně obecenstva musel teprve dobýt novými díly. Podobných zkušeností dožili se brzy po nich Halbe při kuse „Die Amerikafahrer“, ač měl za sebou slávu z dramatu „Eisgang“ a zejména „Jugend“, a v poslední době Hirschfeld (se svou „Pauline“ po velikém úspěchu dramatu „Häuslichkeit“ a zvláště „Die Mütter“).[1])

Dnes už literární kritika berlínská mluví o „nových směrech“, o „mladých silách“ (Jacobowski, George a j.). A předešlá generace je teprve ve svých třicátých letech, Hirschfeld šestadvacetiletý. Pro nejmladší poesii německou mají nakladatelé berlínští smysl: nikde jí tolik nevychází jako v Berlíně; patrně se tam také nejvíce čte.

O těchto zástupcích dnešní německé literatury básnické je nejen literární historie, která sem ještě neprávem zasahuje, nýbrž

---

[1]) Podrobně líčí rozvoj německého dramatu v Berlíně B. Litzmann, Das deutsche Drama in den literarischen Bewegungen der Gegenwart. 4. Aufl. Hamburg. Leipzig 1897. Litzmannovi pojímání umění silně určuje nationalism.

i kritika neustálena. Ale velikého významu jim nemůže upříti. Jdou s ideami doby a nejvíce ve službách snah sociálních. Nesmírný rozmach dnešního Německa nese v sobě zároveň zárodky svého úpadku. Tento úpadek tkví v mravních názorech a životě bohatých vrstev. Básnická díla, která se tak hluboko právě v tyto počátky rozkladu zatínají, jsou jistě svědectvím ukryté síly, která to vše dovede tak upřímně a bez zakrývání říci. Ty jsou s to takový rozklad zadržeti.

Umění nejmladších básníků berlínských nenachází pro své idey veselý ton komedie, nýbrž provádí je v těžkých vážných činohrách moderních. Němci vůbec, jak doznávají sami literární historikové němečtí, k literárnímu vývoji komedie nevyspěli. Je cizí jejich cítění, aspoň Němcům severním. Oni jsou s problemy životními, které jsou podkladem jejich dramatům, příliš srostlí, pojímají je příliš vážně, než aby mohli s klidem a blahovolným úsměvem podobné zjevy vtěsnávat v konvenienční roucho veseloherní. Z takových citů rodí se jen ještě satira.

Oč je tu německá poesie před německým uměním výtvarným! Kdežto přední malíři a sochaři němečtí většinou tonou v proudu běžného obecného cítění a smýšlení, v nacionalismu, v adoraci politické a vojenské moci: v poesii toto smýšlení dochází výrazu jen u básníků druhého, třetího řádu. Skuteční básníci otvírají srdce jinému proudění citovému a myšlenkovému. Týž ráz našli bychom též ve vědeckých dílech.

Berlín soustřeďuje se v sobě nejdokonalejší německé umění dramatické. Berlínu připadá v historii německého umění dramatického významná role, třeba že jej v tom často překonávala jednou Vídeň, jindy Mannheim a j. Pro dramatické umění Berlíňák ukazuje pochopení. Berlín má na dvacet divadel, na nichž se pěstuje velikou převahou činohra; daleko větší měrou nežli ve Vídni. Pravda, i v Berlíně najde se jako ve Vídni a snad více nežli ve Vídni všelijakých divadel varieté, specialit; i sem našly si přístup cochonerie budapeštské jako do Vídně lascivní plody dramatické pěstuje zde divadlo na Alexandrově náměstí jako vídeňské Josefovské divadlo. To vše přivádí rozvoj velkoměstský přirozeně sám sebou. Snad byl Berlín před tímto svým rozmachem velkoměstským opravdu středem „říše dobrých mravů a kázně“. Dnes mu z toho zůstala už jen kázeň; dobrých mravů tu nemají nadbytek. Ale na Berlíně i teď ještě přece je viděti, že tento živel nevyrostl z jeho půdy, že do něho byl

vnesen; ve Vídni je domovem. Komedie a zejména fraška, která se u severních Němců nemůže uchytit, ve Vídni má svou nejvlastnější půdu, v produkci básnické i v obecenstvu.

Škoda, že nemohu tento rozdíl doložit několika číslicemi. Ale jsem jist, kdyby se provedlo srovnání statistické mezi kusy dávanými v Berlíně a ve Vídni, že by srovnání to ukázalo opravdu ráz Vídně ve smyslu známé charakteristiky „das lustige Wien". Mám aspoň ten dojem z každodenního sledování divadelních programů na divadlech zdejších i na vídeňských. Schönthanova komedie „Im weissen Rössel" má asi ve Vídni na lidovém divadle počet provozování nepoměrně vyšší nežli na zdejším divadle Lessingově. Vídeňské obecenstvo dovede se málo nadchnont pro dramata berlínských básníků, jako zas berlínské pro vídeňské plody. Kus Schnitzlerův, Bahrův, Hoffmannsthalův objeví se zde pětkrát šestkrát na divadelních cedulích a pak putuje do archivů divadelních. Nedovedou vyplnit divadla. Berlíňákům uchází nejen jejich zvláštní zbarvení, nevycítí jejich místní ovzduší, nýbrž kusy samy jsou vzdáleny základnímu rysu povahy jejich.

Gerh. Hauptmann je jejich básníkem. „Deutsches Theater" mohlo by se nazvat vším právem divadlem Hauptmannovým. Dobrá polovička jeho repertoiru připadá Hauptmannovi. „Fuhrmann Henschel" dával se na tomto divadle po prve 5. list. 1898. Když jsem přišel asi v polovici ledna do Berlína, býval z pravidla ještě třikrát týdně v repertoiru. Za tu dobu až do dneška (1. dub.) dával se už 72krát. Při tom sehrají se týdně obyčejně dvě starší práce Hauptmannovy. („Die Weber" provozováno (do 1. dubna t. r.) 232krát, „Versunkene Glocke" 131krát, „Johannes" 116krát atd.) Takový úkaz zdá se mi pro Berlín charakteristickým, a na př. ve Vídni nemožným.

Ve shodě s vývojem dramatického básnictví jde ruku v ruce v Berlíně výkonné umění herecké. Výše jeho umělecká je daleko méně sporná nežli výše básnictví berlínského. Není ovšem taková dokonalost na každém jevišti berlínském. Zdejší divadla mají dost průměrných i slabších sil, ale všude mají několik opravdových umělců, všude zdá se mně celková úroveň umělecká vyšší nežli ve Vídni. Také herci berlínští se učili, kde se čemu dalo naučit, jako jejich básníci: od velkých umělců francouzských; oni i správy divadelní pochytili zejména mnoho od Meiningenských.

V Berlíně porozuměli dříve nežli jinde tomu, že dramati-

ckému umění, zvláště modernímu, může se dařit jenom v malém divadle. Jejich divadla jsou zařízena na málo osob. (Pokud mám data: Residenz-Theater má 650 míst, Neues Th. 820, Deutsches Th. 1000, Královské divadlo činoherní 1120, Lessingovo 1200, Schillerovo 1300, Bellealliànce-Th. 1600.) Získává tím nejenom umění dramatické, které se dá na malé prostoře lépe vnímat a provádět, nýbrž i výkonní umělci a autoři sami. Básníkovi je asi daleko milejší, když vidí v krátké době za sebou své dílo třeba padesátkrát na jevišti, nežli když kus dobude úspěchu, dává se třikrát čtyřikrát a pak nachází na dlouhou dobu odpočinek v archivu, jak toho máme zkušenosti u nás. Autoři mohou být také po stránce hmotné spokojeni. Spisovatel dostává u královské činohry 15% tantièmy z hrubého zisku, u jiných divadel z pravidla 10%. V Deutsches Theater[1]) získává tak básník, když je divadlo úplně vyprodáno, za každý večer přes 400 ℳ. Za „Fuhrmanna Henschla“ dostal tedy Hauptmann, počítáme-li průměrně 300—350 ℳ za provozování, během asi čtyř měsíců od jediného divadla 20.000—25.000 ℳ. A na kolika jevištích se provozovalo toto drama krom toho!

Dramatickému umění berlínskému dobylo světového jména „Deutsches Theater“ (založeno r. 1884, vedeno ředitelem drem Brahmem). Pokládá se za vrchol hereckého umění realistického. Realisticky hraje namnoze i technika divadelní (též na jiných divadlech). V divadle Lessingově na př., když chce mít autor déšt, spustí se skutečný liják, herci hledají s velikou opravdovostí útočiště pod deštníkem, dávají se skutečně prolít až na kůži, voda teče proudem po zemi zcela věrně podle přírody napodobené. Živě utkvěl mi první dojem na Deutsches Theater. Dával se Fuhrmann Henschel. Zdvihla se opona: před námi skutečná světnička venkovská, jen snad trochu prostrannější, nežli bývá v pohorských vesnicích. Malovaná postel a truhla, peřiny s modrými štráfovanými cejchami, jakoby sem byly z nějakého krajinského musea zapůjčeny; bílé dřevěné nádobí a náčiní i ta podlaha, jakoby sem byly tamodtud přeneseny.

A v té světničce lidé úplně venkovští — ti formani jakoby od malička byli chodili v těch těžkých botách, jakoby při těžké

[1]) Ochotného poučení o „Deutsches Theater“ dostalo se mi od správy divadelní samé. Jen poměry finanční: náklad na divadlo, výnos jeho, gáže atd. pokládány za úřední tajemství — Deutsches Theater je jako ostatní divadla berlínská kromě dvorních podnik soukromý.

zdlouhavé chůzi byli ode vždy tak padali do kolenou. Zdlouhavé sahání po předmětu, centové dosedání na lavici, zapalování dýmky — každý ten pohyb zdálo se, že herec tam v slezských horách ad hoc musil studovat. Služka Hanne (sl. Lehmannova) chytí se s takovou opravdovostí prádla, jakoby bylo bývalo jejím životním povoláním to místo u necek. Venkovský šat a masku nijak neokrašlují. Když děj se odehrává všedního dne, strojí se jako venkovan do práce: u mužů na př. hrubá košile z domácího plátna při zápěstí zapatá, dlouhý rukáv přeclání přes límeček k pěsti, čím blíž k pěsti, tím košile zamazanější. Služka Hanne v staré kartounové jupce, těsně vyplněné tvary jejího těla, před sebou umáčený řežný pytel, vlasy jakoby opravdu jen jednou týdně rozčesávané — zkrátka každá maličnost podává nám dokonalou illusi. Ovšem má i ten realismus své meze; mne na př. rušily malé a jemné ruce herců při masce jinak věrně vystižené. A takový realismus dovedou vložit též do řeči, do jednání a do duší těch venkovanů. Nikdy jsem si neuvědomil jako zde, jakou službu může herec prokázat dílu básníkovu a jak nekonečné pole zůstává umění hereckému, i když pracuje docela věrně v duchu básníkově. Dnes lidé houfně putují za vědou německou do Berlína. Uložil bych vážnějším kritikům divadelním takovou pout také za zdejším dramatickým uměním. Řiditelé, režiséři i herci německých divadel venkovských přicházejí z pravidla ve větším počtu ku prvnímu provozování nových kusů do Deutsches Theater. Tak dělá toto divadlo po celém Německu svou školu.

Deutsches Theater je mi zvláštním projevem uměleckého nadání severních Němců. (Ovšem při stěhovavosti herecké pochopitelno, že ne všichni jsou původem severní Němci.) Umění divadelní pochopeno nejen od vynikajících jednotlivců, umění je obzvláště v celku. Lessing by měl z tohoto ústavu opravdu radost; je docela podle jeho ideálního požadavku, na divadle že má být umělcem zrovna tak první solista jako poslední lampář. To provedeno vzácným způsobem právě u tohoto jeviště. Deutsches Theater zaměstknává 14 solových hereček, 20 solových herců; 8 dam a 8 pánů, 4 děti pro menší úlohy a pro chory (vedle statistického personálu). Nemá tolik prostředků jako na př. veliká dvorní činohra vídeňská. Proto se musí smířit s tím, že nejlepší síly odcházejí mu jinam (v poslední době mělo vídeňské dvorní divadlo získány tři nejlepší síly jeho: Jos. Kainze, pí. Ag. Sormovou a právě zesnulého H. Müllera). Ale toto jeviště nebude

cítit tak značné újmy: na místo jednoho odstouplého mohou nastoupit hned dvě tři síly nové, a budou vzrůstat zas na takové vynikající umělce. Přes to, že vídeňské dvorní divadlo z celého toho proudu uměleckého nejsilnější vlny převádí k sobě, přece celkem tak vysokého stupně uměleckého nedosahuje. Ve vývoji umění jsou vlastně ty slavené síly právě na svém zenithu již také z pravidla na konci své síly tvůrčí; pomalu zastarávají a nové proudy nastupují na jejich místo, aby sloužily pokroku umění. V ensemblu tohoto jeviště je dnes na př. Kainz, nejslavenější herec německý, už jaksi cizím. Zdá se mi, že je tu jinými překonáván právě v duchu dosavadního vývoje tohoto ústavu.

A pro ty nové čerstvé proudy jsou právě zde přirozeným nadáním obyvatelstva poměry příznivé. Tato základní povaha severních Němců zaručuje jim nevyhladitelnost jejich dramatického umění, jako u nás Čechův naše základní nadání umělecké nedá vyhynouti stálému proudění českých hudebníků a zpěváků do ciziny. Jen že my jako slabší a nesamostatný národ máme při tom jiný osud nežli národ veliký: u tohoto síly jeho se jen přešinují v něm samém; naši umělci, kteří nám odcházejí do ciziny, jsou pro naše domácí umění ztraceni. Připadá mi to jako ony poplatky Atheňanů na mladých životech Minotaurovi; pro nás odcházejí, aby sesílili umělecký život cizího národa.

Řekl jsem již, že takový vývoj umělecký není na všech jevištích; nenašel jsem ho zejména na zdejším dvorním divadle. To zdá se mi právě konservativnější nežli jiná volná jeviště. Však víte, jak to vypadá na takových uměleckých ústavech, odvislých od vkusu a vůle jednotlivcovy. Má-li takový veliký pán své slabosti k druhému pohlaví, řiditel i dramaturg shánějí se po pikantních kusech, herci pepří vtipy autorů svou hrou. Stůně-li náhodou na titanism, zavlekají se na jeviště titanské kusy; herci napínají titansky své hlasivky, bijí titansky pěstmi, šramotí titansky brněním a mečem, divadelní technika dělá titanské hromy a blesky — všude samý titan. Tu ovšem tuří hlas má převahu nad uměním hereckým, nad psychologickým propracováním. U nás jsme bohužel pořád bližší té staré nežli moderní německé škole.

II.

V ě d e c k ý r á z Berlína je nesnadno vystihnouti. Chybějí nám pro to fakta, která by se dala vidět, slyšet, a tím také zachytit, jak je tomu při umění. Chtěl jsem na př. vyšetřovat účast

Berlína na celkovém počtu knih vydaných za poslední rok v Německu (23.739). Ale po zralejší úvaze vidím, že by nám taková čísla nic nepověděla. Počet ten není proveden podle oborů, na př. spisy vědecké a nevědecké. Vydaná kniha nemusí být plodem místní činnosti vědecké. A konec konců počet knih vydaných může být jen příspěvkem k statistice o národohospodářském rozvoji města. Jeť vydávání knih otázkou kapitálu, otázkou kommunikace, místních vlivů docela vnějších atd. Jinde na př. v Lipsku taková data poučovala by aspoň o moci historické tradice učenecké i obchodní.

Pevnějším podkladem nám mohou býti časopisy a noviny. A těch má Berlín veliký počet. R. 1899 vycházelo v Berlíně neméně než 1082 publikací tohoto druhu;[1]) z těch je asi 20 cizojazyčných. Z větších měst německých poměrně převyšuje Berlín asi jen Lipsko, kde v roku 1898 vycházelo 574 časopisů a novin.

Třeba že všecky tyto listy nejsou rázu přesně literárního, přece ukazují ohromnou produkci literární. Kolik tisíc lidí živí se jen při nich pérem! Kolik při jejich administraci! Kolik set tisíc lidí v Berlíně samém tyto produkty literární čte!

A jak ty noviny německé vypadají! Aspoň významnější z nich. U anglických a francouzských velikých žurnálů chodily většinou do školy. Jako ony, mají i přední žurnály berlínské své spolupracovníky nebo aspoň dopisovatele v důležitějších městech cizích říší. Šustne-li se něco významnějšího ve světové politice, jistě se hned za žurnalistou anglickým dostaví zvláštní zpravodaj německý. Z větších žurnálů světových podávají se tu denní přehledy. Odtud ovšem vysvětlitelno, že se ve větších novinách německých dobře zrcadlí dění v celém světě. Pro literaturu a umění mívají své zvláštní denní rubriky; občas je jim vítáno v úvodníku stopovat místo politických běhů vývody z některého spisu, který je věnován současným otázkám. Veřejnému hospodářství, obchodu a průmyslu věnováno v nich čtyři, pět stran i více. Ovšem mají tu psát o čem a pro koho. Na oznamné tabuli berlínské university hledal se na př. jako výpomocný pracovník študent, národohospodář jednou Rus, po druhé docela

[1]) Sčítal jsem počet těchto časopisů, novin a věstníků z berlínského adresáře na r. 1899, pramenu co se týká úplnosti jistě nejspolehlivějšího. Zprávy jeho jsou čerpány z úředních dat a kromě toho bylo v zájmu každé redakce, aby si sama kontrolovala, je-li tam její časopis.

Japonec. Patrně noviny tyto měly takové čtenářstvo, že mu i v tom musely dát poučení. Ale v jednom jsou zejména nejpřednější noviny berlínské proti našim pozadu: v lokálkách. Berlín, takové město! I při přísném režimu policejním přece musí vyrobiti více sensančních událostí nežli Praha, a mají sotva polovici lokálek jako na př. Národní Listy. A tak stručné a suché, bez řízu stilistického, bez pikantního přibarvení. To by se měly u nás učit, jak se píšou lokálky! A pak ten hloupý zvyk, vytisknout obecenstvu, který redaktor je zodpovědný za část politickou, který za rubriku veřejného hospodářství, který za lokálky atd. To u nás je také jinak zařízeno.

Mnohostranný život kulturní objevuje nám podrobnější číslice o berlínském časopisectvu. Politických denníků (a korrespondencí) vychází v Berlíně 53 (z nich 1 polský), týdenníků 34 (1 anglický); politických měsíčníků 5. (K tomu dlužno přičísti 30 politicko-lokálních oznamovatelů okresních, obecních, předměstských novin.) Časopisů, věnovaných vědám právním, státním, veřejnému hospodářství a obecné správě vydává se v Ber-74 (1 francouzský). Všecky nejsou ovšem vědeckého rázu; ale dobře nám ukazují veliký zájem o tyto věci, který jeví se všude v samostatných dílech literárních, zastoupením na universitě, životem veřejným, v rozvoji průmyslu a obchodu.[1]) Zájmům průmyslovým, zejména maloživnostenským, slouží 179 publikací (několik anglických), kupeckým 91. Kde jaký sbor živnostenský, vše slučuje se ve spolky a má hned k disposici své orgány. Zemědělství, lesnictví, zahradnictví a rybářství jsou v Berlíně zastoupeny 48 orgány. Orgánů pro stavitelství, inženýrství a železné dráhy vychází v Berlíně 47.

Mezi časopisy zastoupeny velmi hojně vědecké časopisy odborné (pokud se ovšem dají utřídit do odborů): filosofii pěstuje 5 časopisů, literaturu (zejména v revuích) 10, umění a umělecký průmysl 11, filologii starou i novou 14 (3 cizojazyčné), geografii, dějepis a numismatiku 20, divadlo a hudbu 25, paedagogiku 26, mathematiku a přírodní vědy 42 (3 latinské), náboženství 58, medicinu 81. Třeba by každý z těchto časopisů nesnesl přísného kritického měřítka, přece z nich je zjevno mocné snažení vědecké, jež charakterisuje hlavní město německé říše.

---

[1]) Na universitě studenti mají na př. jeden vědecký spolek pro státní vědy, jeden pro sociální vědy.

Ze všech oborů časopis německý, který je Vám milý pro svou pokrokovost a moderní názory, má z pravidla sídlo v Berlíně.

Velkoměstský, trochu americký život v Berlíně prozrazují nám všelijaké speciální časopisy; vydává se na př. zvláštní „Heiraths-Zeitung“ (myslím, že nesprostředkovává seznámení se jen k vůli svatbě), „Allgemeine deutsche Zeitung für Verlobte und Aufgebotene“ a j. v. Organisačního ducha německého a silné vědomí nacionální lze posouditi na př. z těchto orgánů: „Deutschthum im Auslande“, „Heimdall, Zeitschrift für reines Deutschthum und Alldeutschthum“. To němectví a všeněmectví je kromě toho skoro v každých novinách.

Velmi silný je v Berlíně též život spolkový. Ale ten se nedá jen povrchně čísly odhadnouti, protože cenu každého spolku lze odhadnouti jen z jeho působnosti. A do té mi nebylo lze nahlédnouti. Charakteristickým zdá se mi veliký počet spolků stenografických 69 (některé z nich mají ještě četná podružná oddělení); jejich činnost zrcadlí se v 24 odborných stenografických časopisech. Veliký počet stenografů svědčí zajisté o velikém rozvoji veřejného života. Jak je v Němcích pořád ještě velmi živý zájem o život náboženský, o tom svědčí 56 náboženských spolků (s hojnými odvětvími) v Berlíně.

Taková vyspělost kulturní objevuje se nám v Berlíně při každém kroku. Byl jsem na př. několikrát přítomen při schůzích parlamentu vídeňského, byl jsem i v Berlíně v pruské sněmovně poslanců a na říšském sněmu. Zasedání sněmu v Berlíně vypadá proti zasedání říšské rady vídeňské jako úrady spartanské gerusie proti — proti — proti — vídeňskému parlamentu! Není ani v Berlíně na př. sněm schopen vždy usnášení, není tu ideální pozornosti při každé řeči. Ale tam se skutečně debatuje. Předseda ohlásí, oč se jedná, a přihlášení poslanci k tomu mluví — ne parádní řeči k vůli svým voličům, nýbrž opravdu k tomu předmětu; nikdo jich neruší, leda tu i tam nějakým „Bravo!“ Co jsem byl na obou sněmích přítomen, mluvilo několik řečníků, ale žádná řeč netrvala přes 10 minut. Pachtění se po dlouhých řečech, uplatňování činnosti parlamentární jen tímto způsobem, jak se to děje z pravidla na našich parlamentech, zdá se mi nejzřejmějším svědectvím parlamentární nevyspělosti; nevyspělosti i poslanců i voličstva.

I to je zajisté charakteristické pro Němce, že při obou sněmovnách v Berlíně, jak říšské, tak pruské zařídili si především

nádherné a bohaté knihovny, určené sice v první řadě poslancům, ale přístupné též jiným. Zejména knihovna říšského sněmu má moderní literaturu zastoupenu velmi bohatě; užívají jí hojně též universitní učitelé.

Mnoho poučení poskytuje Berlín svými musey a sbírkami. Jejich praktický duch vystihl záhy, jaký úkol vzdělávací připadá takovým ústavům zejména pro širší vrstvy obyvatelstva. Sbírky museální podávají navštěvovatelům poučení rychlé a určité. Názorností zrovna zde dosahuje se největšího úspěchu. V městě skoro dvoumillionovém mají musea a sbírky komu prospět. Správy museí nezapomínají právě tohoto vychovacího úkolu. Navštěvovatel není odkázán teprve na katalog, nýbrž každý předmět stručně označen, u zajímavějších podán i krátký výklad. V bohatém museu zemědělském jsou na př. stroje v dobu, kdy je museum otevřeno, stále v pohybu.

Berlínská musea vyznamenávají se kromě toho dvěma vynikajícími vlastnostmi; systematičností a odborným tříděním. Systematičnost a methodičnost leží už v povaze německé. Berlín má přes 20 museí a sbírek veřejných. A většina z nich je velmi bohatá (Staré i Nové museum, Uměleckoprůmyslové museum, sbírka mincí; Národopisné museum pokládá za nejbohatší na světě, je až příliš přecpáno — více skladiště nežli museum, jak o něm bylo správně řečeno). Na rozmnožování a udržování sbírek je v rozpočtu pruském položka 400.000 ℳ, na Uměleckoprůmyslové museum samo 471.944 ℳ na Národní galerii 100.044 ℳ. Mají nejen musea pro vše to, co u nás máme zastoupeno, nýbrž i pro věci speciální (na př. zvláštní museum Schinkelovo, Rauchovo a j.). Sbírky národopisné byly původně ve Starém i Novém museu, ale časem vzrostl nejen národopisný materiál, nýbrž i vlastní materiál oněch museí. Pro sbírky národopisné vystavěla se nová nákladná budova (1886), kam se zatím uchýlily též objevy Schliemannovy. Dnes už je prostor musea Národopisného malý a pro bohaté vykopané poklady v Malé Asii staví se nádherné museum nové (Pergamon-Museum). Před nedávnem začali Němci koloniální politiku, dnes už mají dostavěnou zvláštní velikou budovu „Koloniální Museum“. Pro sbírku sádrových odlitků ministr vyučování najal zkrachovaný cirkus Buschův. Noviny stěžují si na ten čin, že prý tak ministr zamezil zvláštní museum pro sádrové odlitky.

Při tom mají ústavy, školy své bohaté sbírky samostatné

(na př. při universitě Křesťanské museum). Každý sebe nepatrnější předmět v Berlíně najde své umístění, po případě i velikou pietu, jen když poskytuje poučení. Kdyby byli měli Němci tolik bohatství látky pohromadě, jako jsme měli my na př. o Národopisné výstavě, stála by pro ty předměty již nejméně tři musea odborná. Žijí ovšem v jiných poměrech politických, ale na druhé straně mají také ve svých podnicích více vytrvalosti nežli my; nedovedou jen pro věc zahořet a pak ji nechat svému vývoji samu. Každé dobré zařízení v cizině dojde hned u Němců napodobení. A nejen napodobení, nýbrž i zdokonalení. Dovedou je přizpůsobit svému duchu a své potřebě. Tak na př. znamenitý podnik „Urania“, o kterém bylo v Naší Době psáno již podrobněji. Teď už Němci pomýšlejí na takový podnik mezinárodní.

A ještě jednu věc bych vytkl při těchto museích. Bohatství říše, bohatství jednotlivců způsobuje, že Berlín dostává mnoho vzácných předmětů uměleckých i ze starších dob. Ale dovedou si je také prakticky opatřovat. Vrhli se tam, kde měli dosud pole otevřené. Jejich učenci zaplavili jim sbírky z Pergamu, z Olympie, z Troje vzácnými poklady. Německá říše poskytuje k tomu účelu přes 700.000 ℳ. Kde nějaký vzácný předmět vůbec nelze získat, dovedou si pomoci napodobením: místo věcí původních opatřují si hojné sbírky sádrových odlitků, fotografií, kopií, obrazů, při stavbách plánů, kreseb a j. Jde jim právě o tu systematičnost, o poučení co možná úplné a zevrubné.

Když tak procházíme těmi spoustami nakupeného materiálu, chápeme snadno, proč Němcům knihy o těchto věcech rostou zrovna pod rukama. Tady mohou přímo hrabat. Systematické uspořádání usnadňuje jim valně jejich práci.

Jaký význam má pro vědu německou berlínská Akademie věd, netřeba blíže vykládati; zejména nechci její činnost srovnávati s činností naší České Akademie. Ovšem má už berlínská Akademie věd za sebou dlouhý život. Jejími členy jsou skuteční učenci. Pracují vedle ní také jiné akademie německé; stát dává jí slušnou dotaci (202.651 ℳ). (Dokončení.)

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Nesnáze cislajtanského absolutismu podle článku 14. — Vzrušení způsobené zvýšením daně cukerní; zvrácená politika daňová i premiová při cukru — Cislajtanské nesnáze ústavní pro zvýšení daně cukerní; mladočeská nerozhodnost a neupřímnost — Radikalní neprozíravost a optimismus o státním právu českém — Odváděni pozornosti od naší bídy politické ke třenicím národnostním; nedbání menšin českých od klubu — Podlipného diplomatická zahraničná činnost; marné spoléhání na cizí síly — Pronedbání lhůty při městské výpůjčce elektrické u Zemské banky; mizerné hospodaření s městskými drahami. Plzeňské hospodářství obecní.

Sesazení de Négrierovo — Námluvy nejkřesťanštějšího císaře a západní republiky — Odstředivé snahy v Katalonii — Transvaalská krise.

V Cislajtanii již celý druhý rok máme absolutní vládu. Parlament se sice svolává, ale usnesení jeho nejsou žádná. Když nejde rokování s místa, pošle vláda říšskou radu na prázdniny a výhodný článek 14. — vše, co dosud zbylo z krásné ústavácké ústavy prosincové — rozhoduje pak o všem, ať už k tomu se článek ten hodí nebo nehodí. To už není absolutismus pouze zakrytý, nýbrž úplně otevřený a netajený. Dvojí rozpočet již byl tím způsobem ustanoven a třetí bude zcela jistě již také touž cestou určen; neboť není žádné naděje, že by říšská rada chtěla nebo mohla ústavně vyříditi rozpočet na r. 1900, který se jí na podzim předloží. Je totiž obava, že ani nesvede nezbytné volby do delegací, neřku-li, aby se jí mohl ukládati tak obrovský úkol jako je celé rakousko-uherské vyrovnání, zvýšení daní nepřímých, přijetí rozpočtu atd., na kteréžto úlohy by jen sotva stačila za dob nejklidnějších.

Vládě Thunově by takové vládnutí nebylo arci ani nemilé ani nepohodlné. Ale proti její klidu je tu rozezlené obyvatelstvo, které vidí, že kromě rozpočtů ještě jiné věci lze prováděti článkem 14. jako na př. zvyšování nepřímých daní, uvalování nových výdajů, zejména vojenských na občanstvo, jež budou vyžadovati zase nových příjmů — totiž daní. Na druhé straně také nahoře již nejsou spokojeni s takovýmto úplně absolutistickým vládnutím. Dříve za kusého cislajtanského konstitucionalismu dovedly rozhodující kruhy vymoci od říšské rady pravidelně vše, co jen chtěly a zodpovědnost nicméně byla na bedrách zástupců občanstva. Nyní tomu jinak; jenom z nezbytnosti a nikoli s radostí odhodlávají se ve Vídni k absolutistickému systému, a zodpovědnost, která z toho způsobu vládnutí plyne, způsobuje rozladění a nejistotu, která čím dále tím je tísnivější. Rozpaky tyto jsou tím krutší, jelikož musí se bojovati urputně proti těm, kterým Vídeň a její vlády vždy byly nejvíce nakloněny — a dosud ještě jsou — totiž proti Němcům. To je nejosudnějším úrazem také pro vládu Thunovu a to způsobí a uspíší také její pád. jakmile budou skoncovány nesnáze s rakousko-uherským vyrovnáním,

Největší vzrušení nově způsobilo zvýšení daně cukerní ze 13 zl. na 19 zl. ze 100 *kg*. Politika cukerního zdanění je bez toho již v celé kontinentalní Evropě úplně zvrácená, jelikož vlády se namáhají, aby poskytovaly cizině co možná nejlacinější cukr, kdežto doma nechtí se vzdáti tak výhodné příležitosti ke zdanění všeobecně potřebovaného předmětu. Cukerní daň na př. v Cislajtanii vynášela při dosavadní nižší sazbě asi 23 mil. zl. Po zvýšení stoupne však její výnos jistě na 45—50 mil. zl. Kromě toho i vyrabitelé cukru týmž způsobem se namáhají jako státní správa, aby cukr v cizině byl laciný, doma však co možná drahý. Zhoubná konkurrence s cizinou svedla cukrovarské raffinerie a surovárny v jediný kartell, jehož působením na ceně cukru do ciziny vyváženém slevuje se, aby se za to domácí konsum zdražil. Stát na vývoz cukru poskytuje premie a tyto premie jsou pak cele věnovány na snížení ceny cukru při odbytu za hranice. Že tomu tak skutečně je, pozná každý z cen cukru na trzích našich, a cizozemských. Kdežto surový cukr na př. dne 10. srpna v Ústí nad Labem stál 13·55 zlat. 100 *kg*, bylo totéž množství cukru v Londýně asi za 12·90 zlat. již při přičtění všech výloh dopravních. Cukr surový však při tom není u nás zdaněn; cukr raffinovaný pro naši domácí spotřebu stojí nyní 42 zl. = 100 *kg*, kdežto v Anglii se dostane nejvyše za 18—19 zl., tedy za 40—45% naší ceny. Tato cena, za kterou svůj cukr Anglii dodáváme, nestačí ani na to, aby ukryla výrobní a dopravní náklady, dáváme tam svůj cukr zpola zadarmo; za to jej pro sebe musíme doma platit cenou víc jak dvojnásobnou.

Není tedy divu, že proti takové politice zdvihají se hlasy tuhého odporu všude. Ovšem nedopouští se jediná monarchie takovéto chyby; totéž děje se v Němcích, ve Francii i v Rusku. Ale všeobecně provozovaný nesmysl nepřestává proto býti nesmyslem a budoucím věkům bude tento způsob hospodářského boje odstrašujícím příkladem mezinárodní nesmyslné vraživosti. V Cislajtanii k chybám hospodařským připojily se však ještě politické a ústavní. Použitím čl. 14. byla cukerní daň zvýšena po absolutisticku a k tomu ještě jen prozatímně; říšská rada by vždy ještě mohla zvýšení to zamítnout. To mohlo by se státi tím spíše, jelikož to zdanění cukru netvoří ani část rakousko-uherského vyrovnání. V Uhrách totiž již měli daň tak vysokou na cukr, jaká nyní je u nás. K tomu ještě se vláda dopustila pro nabytí několika zlatých té zbytečné neopatrnosti, že zdaňovala zásoby cukru také v soukromých domácnostech (pokud byly větší nežli 10 *kg*).

Všecko to dohromady stalo se vítanou zbraní opposici a bylo také dychtivě vykořistěno obstrukčními stranami německými a lidovými vůbec. Proto bylo nešťastným heslem z mladočeské strany, že prý tím na př. sociálně-demokratická strana obstarává zájmy nacionálně německé, když pořádá demonstrační schůze proti zvýšené dani cukerní. Mladočeši, pokud se nechtěli nebo nemohli z politických svých důvodů opříti neústavnímu zvyšování daní, měli povinnost aspoň mlčeti a nikoli ještě míru svých hříchů dovršovati tak, aby se zdálo, že jsou nejupřímnějšími zastanci absolutismu. Nejsmutnějším zjevem je opět hrozná rozháranost v mladočeském táboře. Kdežto orgán strany a čelní poslanci (mezi nimi Engel)

celkem stojí v té příčině na straně vlády, ačkoli se opatrně schovávají za pravici, jiní poslanci opětně na voličských schůzích provozují nejradikálnější opposici, připojujíce se přímo k planým heslům strany radikální (tak to učinil zejména dr. Kurz, o jehož radikálnosti se ovšem dá důvodně pochybovati).

Strany naše vůbec přese všechno opačné prohlašování nevědí vlastně co počíti. Ti, kteří dosud drží s vládou, nevědí proč a zač tak činí, jelikož žádný absolutismus dosud nic dobrého Čechům nepřinesl a nepřinese ani nic dobrého nejnovější Thunův absolutismus, jak se mohou každodenně čtenáři z Národních Listů samých přesvědčiti, když se jim tam líčí tak hrůzně režim místodržitele hr. Coudenhova. Naproti tomu opposiční radikálové vůbec o žádné budoucnosti nepřemýšlejí. Dr. Baxa veřejně na schůzi voličské prohlásil, že by měl radost, kdyby se již vůbec říšská rada ani nesešla, potom by musilo nastoupiti prý státní právo české a s tím ideální náprava všeho zla. Tak utopistické nazírání, škoda že je naprosto neupřímné! Pan dr. Baxa i se svými radikály velmi dobře ví, že by po pochování říšské rady nyní zcela jistě nepřišlo na řadu státní právo české, nýbrž rakouský byrokratický absolutismus české věci velmi málo přející, ale to mu nevadí, aby svým voličům podobné neuvěřitelné nesmysly pokrytecky přece jen hlásal, poněvadž vlastně neví, co by rozumného mohl na uzdravení našich politování hodných politických poměrů pověděti. Neví snad dr. Baxa, že po r. 1849, když odklizena byla kroměřížská ústava, také ve Vídni nepomýšleli na to obnoviti stát český, nýbrž že přišla doba libovůle Bachovy, která národnímu českému rozvoji ublížila více, nežli kterákoli sebeříznější vláda ústavácká by si jen zdaleka dovoliti mohla? Ale s pány radikály je vůbec těžko se o takové věci příti, pro ně neexistuje vůbec ani žádná logika ani žádná rozvaha, oni prostě kalkulují s neuvědomělými a svedenými instinkty a city mass. Je to daleko horší vydání staré mladočeské politiky!

Zatím od naší zbědovanosti se odvádí pozornost lidu úplně jinam. Každá třenice národnostní v uzavřeném území českoněmeckém, každá německá demonstrace proti Slovanům kdekoli rozvede se v našich novinách na světodějnou událost, kterou se čtenářstvo tak dlouho krmí, až se vyskytne zase nějaká nová. České obecenstvo zabývajíc se takto mučennictvím našich krajanů v německém území zapomíná tak snadno na hříchy svého zastupitelstva. Je sice žalostné, že národnostní záští dosáhlo toho stupně u našich krajanů německých, ale boj, který proti tomu vedou naše noviny, je nejvýše nešťastný a zlo skutečné jen ještě pohoršuje. Stupňuje se tím zprvu sice rozhorčení v českém obecenstvu a snad i nacionalistické smýšlení, ale ponenáhlu nastává při stále omílaném předmětu lhostejnost, nevšímavost a otupělost. Pochybujeme, že by se našel který čtenář, jenž by všechny ty važné i titěrné zprávy o strádání našich českých menšin chtěl a mohl přečísti. Za to si německé listy věc vylíčí podle svého a jim jedině se ve světě věří, jelikož naše české noviny mimo naše obecenstvo vlastní skoro nikdo nečte. Teď asi po pěti letech zase ozvalo se z Národních Listů, že by se mělo soustavně v cizích jazycích vypsati, co se nám zde v Čechách zlého děje, aby se o tom Evropa dověděla. Ale co činí mladočeská strana, že neprovádí

své náramně staré usnesení, aby se vydalo vše to nákladem klubu? Patrně bychom se tu marně tázali jako již nesčíslněkráte před tím.

Za to nám brzkou a vydatnou pomoc přislíbil p. starosta dr. Podlipný o sokolském dni na výstavišti dne 6. srpna. Tento pán se zároveň považuje kromě svého primatorského úřadu za jakéhosi zástupce českého vůči cizině. Již dříve dělal alliance českofrancouzské při výletech Sokolů do Francie a od té doby stále hledí v nedostatku českého domácího ministerstva zahraničného udržovati diplomatické styky s cizinou. Ale proti zvyku ostatních diplomatů z povolání je velice sdílným a svou diplomatickou moudrost a dovednost vykládá i předkládá nejširšímu obecenstvu. Státnické moudrosti jeho ovšem není zajisté ani to na závadu, že si odpůrci dělají z této diplomatické činnosti nevčasné úsměšky a úšklebky. Pan dr. Podlipný s velkým důrazem poukázal o dni sokolském na to, jak v Německu (v Prusku) již není dovoleno českým lidem počestně si chleba vydělávati i jak totéž Německo se míchá do vnitřních záležitostí našich. Ale ať prý si dá Německo pozor: „Kdo by se mohl diviti tomu, kdyby také jiný soused (rozuměj Rusko) a snad neméně velký, neméně mocný a neméně slavný, uchopil se podobné theorie a ji hleděl také do prakse uváděti.“ Tedy po Německu by mohlo přijíti Rusko míchati se do našich záležitostí. Stará to písnička hlásaná nejvíce našimi radikalisty, že nám Rusko proti Němcům bude pomáhati, že máme v Rusku svého mocného a bohatého strýce, který se nás ujme, když bude nejhůře, zapěna tu byla znovu hrdlem primatorským. Není divu, že z tohoto výlevu citů znamenitě zase kořistily vídeňské německé listy, nejlépe mezi nimi ovšem „Neue freie Presse“, které to poskytlo vhodnou příležitost, aby ukázala, kterak jsou ty naděje naše na slovanskou a zejména ruskou pomoc náramně chatrné, bezdůvodné a směšné. Bohužel, že jí v tom je nutné dáti úplně za pravdu, jelikož Rusové neváží si Čechů a českých zemí ani zdaleka tolik jako snad Mongolska, Číny nebo Tibetu. Pro ně naše bolesti jsou malichernými a nehodnými, aby si jich povšimli. Na věci té nezmění patrně nic, ani ujišťování Holečkovo, který po Puškinských slavnostech nám chtěl namluviti, že česká otázka na Rusi došla náležitého ocenění a že Rusům leží především naše blaho na srdci. Takové illuse šířiti je přímo hříšné, jelikož nás v našem boji vedou na scestí a uspávají naši bdělost proti nebezpečím, kterým jsme na pospas vydáni se strany německé. Pouze vlastní síla nás může zachrániti!

Pan dr. Podlipný mohl by se raději věnovati vděčnější práci, přivésti pořádek na radnici a odkliditi tam bující zlořády. Praha bude ponenáhlu k posměchu všem jen trochu prohlédavým lidem. Po mostové affěře, kterou se slavné zastupitelstvo proslavilo v minulém měsíci, přišly na řadu zase elektrické dráhy, jichž správa je odstrašujícím příkladem, jak se podnik dopravní říditi nemá. Tentokráte se jednalo o povolenou již pětimilionovou půjčku na zřízení elektrárny a předělání všech uličních drah na elektrické. Půjčka ta byla uzavřena až na konečné formálnosti se Zemskou bankou král. Českého. Ujednání o kursu a jiných podmínkách půjčky bylo již ze starší doby za výhodnějších poměrů úrokové míry pro dlužníky. Tím se vysvětluje, že půjčka ta byla velmi nevhodnou Zemské bance i že by se byl ústav ten velmi rád vymkl povinnosti pře-

vzaté. Co bylo přáním banky, k tomu vítanou příležitost poskytla právě správní rada elektrických podniků s městskou radou pražskou. Pronedbali na radnici pěkně lhůtu stanovenou pro podání žádosti o půjčku a mimo to žádost nedoložili patřičnými doklady a přílohami. Na základě těchto formalních nedostatků odmítla pak Zemská banka zcela právem žádost obce Pražské o půjčku. Vinu správní a jiní radové nehledali pak ovšem, kde byla, totiž ve své nedbalosti, nýbrž svalovali všechnu zodpovědnost se sebe na podřízené úřednictvo. Tento kousek je věru úplně důstojný toho, který se podařil minule s mostem Františkovým i s mostem přes Štvanici.

Zemské bance pak nikdo nemůže míti za zlé, že využitkovala chyby, jíž se dopustili na radnici. Bylo již zde několikráte poukázáno k tomu, že Zemská banka není podnik výdělkářský, i že pracuje se ziskem velmi skrovným na své obraty. Když tedy situace na trhu peněžním tak se změnila, že by banka byla podle smlouvy uzavřené s obcí utrpěla ztrátu, nikdo nesmí se diviti, že použila nedbalosti svého kontrahenta, aby se čestně svého závazku zbyla. Chyba byla zejména také v tom u města Prahy, že si nepospíšili již dávno půjčku uzavříti za lepších poměrů dřívějších a že s tím čekali teprve na tuto dobu, kdy úroková míra pro dlužníky je stále nevýhodnější. Město mohlo velmi snadno dříve půjčku dostati a nebylo by tratilo nic tím, jelikož by mu byla každá banka hotové a nepotřebné peníze aspoň tím procentem zúrokovala, jaké by obec z dlužné půjčky platila. Je tedy ona liknavost dvojnásob trestuhodná a neomluvitelná.

Elektrické dráhy pražské i v jiných směrech ukazují, jak se mizerně s nimi hospodaří. Za měsíc červenec t. r. dopraveno bylo po uličních dráhách pražských 1·633 mill. osob proti 1·522 mill. za touž dobu loňského roku, ačkoli od těch dob byly postaveny nové dráhy na Vyšehrad, k Palackého mostu a do Vršovic a předělána byla koňská dráha do Stromovky na elektrickou. Tím jediné je vinno zvýšení jízdného po dráhách městských. Stavěti dráhy ty do předměstí, kde bydlí samá chudina a žádati dopravné, jež pro tu chudinu se jeví býti značným vydáním, je nesrovnalost, která se arci vymstí nejvíce na pražských obecních financích. — Dále nelze nikterak vysvětliti otálení, proč již se nepřestavují šmahem koňské dráhy na elektrické. Patrně má správa drah městských příliš mnoho starostí s výpůjčkami než aby se mohla ještě také starati o stavbu!

Po příkladu pražském dovedou se již také zařizovati i jinde na venkově. Pěkný obrázek v té příčině byl narýsován o Plzni v processu městské rady s redaktorem Hrachovcem, který byl porotou osvobozen. Nařknutým velmi těžce jeví se ovšem nyní zastupitelstvo plzeňské, na němž je, aby se omylo a omluvilo z toho, co se mu klade za vinu.

V Praze, dne 11. srpna 1899. *P.*

*

V e F r a n c i i affaira Dreyfussova konečně schyluje se k rozuzlení: obnovený process před delegovaným soudem vojenským počal dne 7. t. m. ve starém korunovačním městě francouzských králů, Remeši. Mezitím

vládě Waldeckově-Galliffetově bylo přinésti nezbytnému utužení discipliny ve vojště novou, těžkou oběť. Generál divise de Négrier, jeden z nejschopnějších důstojníků armády, byl dán do příkaznosti pro řeči, jež měl na inspekční cestě ve Vogesách k podřízenému důstojnictvu, poněvadž nebylo naprosto lze srovnati je s elementárními pojmy o pořádku ve státě. Událost tato vynutila pařížskému Tempsu zajímavé doznání, že jest neobyčejně těžko sloučiti existenci občanské vlády s potřebou míti velikou ozbrojenou moc, každé chvíle k akci připravenou.

Německý císař Vilém na své obvyklé cestě k Lofotám setkal se s Ifigenií, školní lodí francouzskou, jejíž důstojníky a kadety zahrnul pozornostmi; vedle toho vyměnil si s předsedou Loubetem velmi přívětivý telegram. Příhoda, jež sotva jest dílem pouhé náhody, způsobila veliký rozruch, nejen v zemích súčastněných, ale i v Anglii, kde bylo mnoho uvažováno o důsledcích možného německofrancouzského sblížení, hned s ohledem na otázku transvaalskou. Páni na Temži ani na chvíli nebyli o tom v pochybnosti, že by zájmům jejich nikterak neprospělo, kdežto řídící politikové francouzští doposud ještě (myslím) nenahlédli, že náhrada za Elsasy a Lotrinky může býti hledána a nalezena jedině v Africe, v Siamu, v Číně . . .

Státy, které nedovedly si zjednati velmocenské postavení v zámoří, pozbudou ho v době nedaleké i v staré Evropě. Bystrozrak Ferryho to dávno rozpoznal, když u svých krajanů se za to přimlouval, aby politiku odvety zaměnili za politiku expanse; a nebýti revanche, byli by Francouzi a Němci s to, sobě v zámoří mnohou platnou službu prokázati.

Parlamentní, ba skoro se může říci státní, krise belgická skončila odstoupením van den Peereboomovým. Nástupcem jeho stal se předchůdce jeho v úřadě, de Smet de Naeyer. Úlohou jeho jest, aby vypracoval spravedlivý volební zákon, který by na základě poměrného zastoupení menšin zjednal ve sněmovně zastoupení i mírným liberálům, dnes skoro docela z ní vyloučeným. Odhlasováním nového zákona podepíše dosavádní sněmovna sama svůj ortel smrti, a teprve většina nově zvoleného parlamentu má dáti zemi na několik příštích let opět definitivní vládu.

Ve Španělsku musila vláda povoliti všeobecnému rozhořčení a — argumentům ulice. Výdaje na vojsko budou zmenšeny a vláda bude se snažit, dosíci svolení Vatikánu k snížení nákladu na potřeby kultu. Na potřeby dvora požadovala vláda v prvotním rozpočtu více jak 9 millionů peset, na potřeby vyučovací 13 millionů, na potřeby kultu, jak jsem již minule řekl, skoro 42. Tedy na vyučování požaduje se jen o polovičku více než na nesmyslnou pompu dvora; k tomu, že se na kult požaduje více než třikrát tolik co pro školy, není, tuším, třeba kommentáře.

Bouře proti rozpočtu měly v Katalonii za následek separatistické demonstrace. Tato povážlivá povaha jejich se sice se strany úřední popírá, ale sama o sobě pravdě nepodobnou není. Řeč Katalanců, jichž se čítá na 4 milliony, jest vlastní sestrou jihofrančiny čili provençalštiny (langue d'oc), slavila v druhé polovici tohoto století stejně s ní své literární vzkříšení a vykazuje dnes velmi pěkné písemnictví. Katalanci odmítají stejně kastilštinu jako španělské správní „umění“ a jsou vedle Basků

nejhorlivějšími regionalisty na poloostrově; literárních styků s Provençaly (jeux floraux) jim nikdy nescházelo a že jim není v dnešním Španělsku volno, není zrovna žádným tajemstvím. Oprávněnou jejich nespokojenost pouhé ministerské dementi jistě nijak neodstraní.

V Anglii zápletka transvaalská soustřeďuje na se všechnu pozornost těch, již ze zájmu, z povinnosti, anebo — z prospěchu nepřestávají věnovati pozornost věcem politickým i v této době cest a villegiatur.

V několika posledních číslech měl sem příležitost zmíniti se o tom, kterak synové Albionu znamenitou část své světové říše zbudovali na troskách osadní moci francouzské. Ale nejenom Francouzové, ale i Nizozemci musili zanechati značnou část mimoevropského svého majetku v čelistech ostrovního lva. Nynější Nový York, původně zvaný Nový Amsterodam, musili Nizozemci v míru bredském z roku 1667 vyměniti za území, Britům tehdy v Guajaně náležející; roku 1784 ztratili svůj majetek na pevnině Přední Indie. Za to, že malá země nemohla se ubrániti rameni korsického pána bojišť, potrestána byla v míru amienském (r. 1802) ztrátou Ceylonu a pařížská smlouva o mír vzala jim (1814) i dnešní anglickou Guajanu a starou kolonii kapskou. Ještě roku 1871 Hollanďané odprodejem posledních afrických osad svých, které se dobře hodily ku kommassaci enklav britských v Horní Guinei, musili sobě vykoupiti svolení královniny vlády k tomu, aby Sumatra v celém svém rozsahu za majetek nizozemský mohla být prohlášena. —

Angličané hlavně proto Kapsko si ponechali, poněvadž, jsouc v rukou jejich, bezpečnost cesty do Indie znamenitě zvyšovalo. Prokopáním převlaky suezské byla by cena této osady pro mořevládné pány její rozhodně značně klesla, kdyby se brzy potom nebyla v jižní Africe nalezla úžasně bohatá diamantová, a pak i zlatá pole, následkem čehož důležitost její ještě mnohonásobně vzrostla. — Než nepředbíhejme. —

Když Angličané zmocnili se země, byla tato obydlena dosti četným kmenem Boerův, t j. farmářův původu hollandského, v jichž žilách však kolovala také jistá dávka francouzskohuguenotské krve. Když se Angličanům bylo podařilo bez nejmenších obtíží četné usedlé obyvatelstvo francouzské v Dolní Kanadě, teprve před padesáti lety opanované, věrnými poddanými britské koruny učiniti, nezdála se jim snad assimilace mnohem méně četných Boerů věcí tak těžkou.

Přítok anglických přistěhovalců počal se sice brzy obraceti do osady, ale zároveň rostly také neshody mezi starými usedlíky a novými pány. Boerové, potomci národa, jenž v zápasu s mořem, věky trvajícím, a v krutých bojích se světovou monarchií španělskou a s absolutními králi francouzskými osvojil si energii vskutku železnou, nebyli se změnou vlády valně spokojeni. Britové brzy seznali, že noví poddaní jsou velmi málo ochotni podvoliti se jejich obvyklému, velmi určitému osadnímu regimentu. Zde padla krátce kosa na kámen, neb obě plemena přes zdánlivou sobě nepodobnost v tom se shodují, že neblednou strachy před bouřemi života a jsou vůbec velmi málo k tomu povolána, by jedno druhému vládlo. Hollandští osadníci nezacházeli, pravda, s černým obyvatelstvem domorodým pěkně; ne-li stejně špatně, tož jen o málo lépe než-li Angličané se severoamerickými rudochy. Následkem toho byli mezi černochy

po čertech málo oblíbeni, kdežto Angličané sledujíce jednak tehdejší protiotrokářské tendence, jednak snad chtíce si zjednati proti nespokojeným Boerům protiváhu, otroctví zrušili. Tu došlo v osadě k prudkým výbuchům a šibenice, které Angličané tak mistrovsky užívali v Irsku a v ostatních svých državách, i v Kapsku byla jediným argumentem proti odporu nespokojených Boerů. Roku 1836 šibenice prolomily se pod tehdejšími mladými odsouzenci (myslím, že jich bylo devět), kteří mezi tím, co oddíl skotských horalů odháněl bědující množství, poukazující na sřícené lešení jako na Boží svědectví o nevině nešťastníků, musili znovu podstoupiti hroznou proceduru. V této truchlivé události psychologové mezi Angličany vždy spatřovali jeden z předních pramenů boerské nenávisti k sobě. Veliká část Boerů opustila Kapsko a po krvavých bojích s Dingaanem a jinými náčelníky Kafrů — jediného domácího lidu, jenž bílým dobyvatelům vojensky organisován postavil se na odpor -- založili řadu republik. z nichž po různých proměnách svobodný stát oranžský a Jihoafrická republika, obecně Transvaalem zvaná, pevně se ustavily. V hranice prvého měla vlastně náležeti pověstná diamantová pole, které Anglie bez dlouhých okolků prostě si přisvojila. Zásluhou tehdejšího předsedy Brandta, jenž proti tomuto počínání vydal během málo let asi 600 protestů, musili Britové vyplatiti republice značné odškodné. Poměrně menší stát oranžský nedělal Britům tak mnoho starostí, ale veliký Transvaal, sousedící s Portugalskem a nepříliš vzdálený od moře, brzy stal se vládě osadní nepohodlným. Zakladatelé obou republik dopustili se osudné chyby tím, že opomenuli zjednati svým zemím obsazením sebe menšího pruhu pobřeží bezpečný východ k moři, tak že jediným přístavem jejich stala se zátoka lagoaská, náležející Portugalcům. Vláda anglická snažila se dostati zátoku do své moci, než když to se pro odpor Portugalska nepovedlo a Mac Mahon, ustanovený rozhodčím, anglické nároky zamítnul, vláda pod různými záminkami r. 1877 Transvaal prostě zabrala. Boerové nový stav věcí dlouho nesnášeli. Sešli se na několika velikých schůzích a důrazně žádali za vrácení samostatnosti. Zatčení jejich vůdců bylo znamením ku všeobecné vzpouře, britský pěší pluk jsoucí na pochodu do Pretorie, hlavního města „kolonie", byl s velikými ztrátami od zbouřených na útěk zahnán, a velitel jeho, plukovník Anstruther, v boji zabit.[1]) Když na to generál Cooley vpadl do země, Boerové zvítězili nad ním u Laings Necku;[2]) v bitvě na hoře Majubě[3]) generál sám padl a vojsko jeho na hlavu poraženo. Konvencí z roku 1881 vrácena byla Boerům jejich neodvislost a z nové smlouvy z roku 1884 byla vypuštěna veškerá zmínka o jakékoliv suverenitě britské koruny nad republikou; jen smlouvy její s cizími mocnostmi měly podléhati schválení anglické vlády. Ideál tvrdých sedláků, domoci se země, kde by mohli žíti zamilovaným způsobem předků, nijak nerušeni rychle ubíhajícím kolem hospodářského a myšlenkového rozvoje, zdál se býti konečně splněn. Než v tom objevena byla v Transvaalu zlatá pole a země, jež ukázala se býti nejbohatším zlatým dolem světa, nabyla přes noc nesmírného významu. Zlatokopové, pod-

[1]) U Bronkhorstsprintu, 3. ledna 1881.
[2]) 28. ledna.
[3]) 26. února.

nikatelé a veliké kapitály začly se hrnouti do země, jejíž bohatství úprkem rostlo. Na příjmy selského státu to působilo dobře, na značnou část jeho občanů a na správu jeho velmi neblaze. Jako všude, kde náhlý hospodářský rozmach dotkne se jednoduchých, nezkažených, stoletým trváním posvěcených mravů, tak také v Transvaalu ve přívalu peněz jako v lučavce královské počaly se rozpouštěti dobré vlastnosti boerské povahy. V úřednictvu republiky počala zahnizďovati se úplatnost a strýčkování, a množství Boerů vlastní vinou přišlých na mizinu, očekávalo od státu záchranu, místo od své práce. Mnohým se jí také odtamtud dostalo, a tak vytvořil se ponenáhlu u slabších povah mezi nimi náhled, že zlatokopové, když už ze země jim (t. j. Boerům) Prozřetelností propůjčené smějí takové ohromné bohatství odvážeti, na se vzíti mají alespoň povinnost, pány její za to živiti. Podnikatelé mezi cizinci nebyli vlastně nikdy proti tomu. Styky velikých kapitalistů s vládními kruhy republiky nebyly nikdy příliš nepřátelské, ale za to vlastní jádro cizinců panujícím stavem věcí v nejednom vzhledu dosti trpělo. Ve zlatých dolech na pomezí transvaalskoanglickém, tak zvaném randu, nashromáždilo se během dvou tří luster obyvatelstvo transvaalských Boerů mnohem četnější, jež ve velkoměstě Johannesburgu nalézalo přirozené své středisko. Měšťanstvo této metropole pociťovalo těžce veliké vady administrace boerské a nedostatek jakékoliv obecní samosprávy, mnohem více než velicí kapitalisté anebo stěhovaví kovkopové. K tomu všemu byli bez zastoupení v zákonodarných sborech republiky. Neboť kdežto dříve byla naturalisace cizinců v Transvaalu dosažitelna zcela bez obtíží, Boerové, uleknuvší se rostoucího počtu cizinců, zatarasili ponenáhlu nabytí občanského plnoprávnění celou řadou podmínek a výhrad, tak že konečně nebylo lze dosíci ho dříve, až po čtrnáctiletém pobytu v zemi. Vláda londýnská, k níž se „uitlanders“ britského původu, ovšem neofficielně, utíkali o pomoc, již r. 1895 dala lordem Riponem vládě praetorijské radu, aby dobu naturalisace snížila na obvyklých pět let. Celá otázka byla by se asi po delších ovšem průtazích vyřídila smírně, třebas že Angličané mnoho toho litovali, že nejzlatonosnější kraj naší oběžnice není v jejich rukou. Než mezitím přičiněním pověstného Rhodesa veškery země bečuánské, matabelské, ba i vzdálená zambezijská říše Maruců ocitla se v moci privilegované britské společnosti jihoafrické — afrického vydání slavné kdysi východoindické kompanie. Území anglická obklopila nyní obě republiky skoro se všech stran, další rozšíření se jich na sever jest učiněno zcela nemožným V mysli lva britského, zeměkouli v objetí držícího, počala představa neodvislého Zavaalska spojovati se s představou trnu vraženého do jeho jihoafrické tlapy... V novoročních dnech roku 1895 dr. Jameson, administrator území jihoafrické společnosti, s mužstvem jejím vpadl do Transvaalu, byl ale u Kruegersdorpu nedaleko Johannesburgu poražen, zajat a odsouzen k smrti. Trest mu byl sice prominut, ale Boerové, již dříve Angličanům nevalně důvěřující, od nynějška tím bedlivěji byli na stráži. Tím spíše, že jim neušlo, kterak Chamberlain, v konservativně unionistické vládě od roku 1895 úřad státního tajemníka pro osady zaujímající, nepokrytě se k tomu nese, aby se svým jménem spojil konečné zlomení neodvislosti boerských republik a scelení osad jihoafrických po způsobu

Australie nebo Kanady v jedno federativní soustátí pod svrchovaností britské koruny.

Než zákeřné přepadení republiky obnovilo rozkol i mezi hollandským a anglickým obyvatelstvem v samém Kapsku. Ve staré osadě obě plemena dnes počtem svým mnoho od sebe se neliší, ale vláda její byla vždy v rukou Angličanů. Předsedou ministerstva byl od roku 1890 Rhodes, a když ten po činu Jamesonově všeobecným rozhořčením byl donucen odstoupiti, adlatus jeho, Sir Gordon Sprigg. Však loňského roku domohla se strana afrikanderů, t. j. hollandských osadníků a jisté části jim příznivých německých a anglických přistěhovalců, při všeobecných volbách v dolní sněmovně většiny. První hollandské ministerstvo povoláno bylo k veslu vládnímu, čímž snahy Chamberlainovy ovšem znamenitě byly ztíženy.

Touto překážkou nijak neodstrašen, Chamberlain toho dovedl, že letos na jaře vláda londýnská důrazněji než před tím zasadila se u řídících osob republiky o to, aby stížnostem uitlanderů bylo vyhověno. Podklad k zakročení tomu poskytla petice, již 21.000 britských poddaných, žijících ve Transvaalu, královně Viktorii bylo podalo. Intervence tato, provázená usilovným zbrojením, donutila neústupné Boery k tomu, že zákonem nedávno přijatým (jenž v mnohém vzhledu má míti zpětnou platnost), umožnili cizincům, státi se občany republiky již po sedmi létech; rozmnožením počtů poslanců má se jim dostati v každém z obou (čtyřiadvacetičlenných) raadů pěti zástupců. Vedle toho má býti dynamitový monopol, jenž zlatokopy tíží, vykoupen. Možná, že by dolovatelům ještě jiné ústupky rázu hospodářského byly učiněny, že by i stran obecní správy johannesburgské a o připuštění angličiny do škol, dosud zcela hollandských, dalo se s Boery jednati, ale že dalších politických ústupkův od nich dnes čekati nelze, v tom jsou svorni všickni lidé dobré vůle. Pod záminkou, že president Krueger a jeho lidé s usneseními sněmoven to nemyslí vážně, ba že jsou odhodláni podloudným způsobem účinek jejich administrativně zase zmařiti, Chamberlain žádá, aby smíšenou kommissí anglickotransvaalskou dosah těchto zákonodárných skutků byl prozkoumán. To jest zjevné zasahování ve výhradné právo republiky, dávati si sama zákony, a bude také s její strany bezpochyby zamítnuto. V tom smyslu již také vyzněla rada, kterou úřední kruhové svobodného státu oranžského, se Zavaalskem těsně společného, svým soukmenovcům dali. Ctižádostivý Chamberlain, po uzavření westminsterského parlamentu zbavený veškeré kontrolly, odpoví na to asi pochodem anglických vojsk ku hranicím obou republik . . . Boerové zbraní a střelivem dobře zásobení, konají poslední přípravy k válce a pilně staví na své tvrzi, panující Johannesburgu, kdežto vojenský úřad vysílá do Afriky stále nové pluky a Maximova děla, natřená barvou transvaalských rovin, aby mužstvo jejich bylo pro známé boerské střelce méně dobrým terčem. Zároveň s nimi místo kulí dum-dum, již příliš rozkřičených, dopravují se na Kap jiné, s nevinnějším jménem Cartridges Nro. 4., kule s vyhloubeným hrotem (balles à pointe creuse), s daleko strašnějším a barbarštějším, výbušným přímo účinkem. Konference v Haagu — — — —

J. M. P.

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Tržební bilance Rakousko-Uherska v prvním pololetí 1899 — Přípravy k novým smlouvám obchodním — Vzorná obchodní škola Československé obchodnické besedy v Praze — Nedostatky obchodního školství v Praze — Česká vyšší textilní škola v Čechách — Změna volebních řádů do obchodních komor — Kupecké informační kanceláře a podporování průmyslu v Uhrách — Jubileum pásmového tarifu uherského a vady uherského železnictví — Poplatky v železných vratech dunajských — Pomník Schulze Delitschův — Cizozemský kapitál v Rusku — Trusty v Severní Americe proti státu — Exotické železnice.

Naše tržební bilance se letos ustavičně zlepšuje. Kdežto loni jsme za první pololetí dovezli do Rakousko-Uherska z ciziny zboží v hodnotě 435·7 milionů zlatých a vyvezli do ciziny zboží jen za 368·2 mil. zl., obnáší do června letošního roku hodnota dovozu úhrnem 399·5 mil., hodnota vývozu pak 430·4 milionů zlatých.

Naproti loňskému přebytku přívozu v obnose 67·5 milionů máme letos přebytek vývozový v hodnotě 30·7 mil. zl., činí tudíž zlepšení naší zahraniční tržební bilance proti loňsku přes 98 milionů zlatých.

A z detailních výkazů vidíme další potěšitelné faktum, že toto zlepšení jest nejenom následek menšího dovozu surovin, zejména obilí (o 54 miliony zlatých), nýbrž i většího vývozu celotovarů (loni za 158·5 mil. zlatých, letos za 190·2 mil. zl., přebytek vývozu loni 46·8 mil. zl., letos 77·8 mil. zl.) i polotovarů.

Nejsou to pořád ještě imposantní číslice 160 a více milionů, jaké vykazovala aktiva našich tržebních bilancí koncem let osmdesátých, ale naproti skoro ustavičnému klesání vývozních našich přebytků v posledních letech a zejm. naproti loňskému passivu, způsobenému neúrodou z r. 1897, je to rozhodný pokrok.

Ovšem teprv budoucnost ukáže, bude li trvalým. Zejména musí naši výrobci a obchodníci býti si vědomi toho, že cizina nedá si vnucovati to, co nám se líbí, nýbrž jen co si sama přeje, že průmysl musí svou celou organisaci zařizovati dle potřeby svých odbytišť zahraničních, že vymáhá-li si již i domácí zákazník solidnosti a šetrnosti dodavatelovy, platí to co do přesného vyhovování požadavkům a plnění daného slova, co do vkusu, úvěru, obalu atd. ještě větší měrou pro obchod s cizinou.

Konečně pokročily i u nás poněkud přípravy k novým smlouvám obchodním. Dotazníky, určené pro předchozí šetření celně a obchodně politické, byly po dobrozdání celního oddělení průmyslové rady v ministerstvu obchodu pro jednotlivá průmyslová odvětví — celkem je 150 skupinových dotazníků — vyhotoveny a odcházejí nyní do obchodních komor, které je průmyslníkům rozešlou a materiál seberou, prohlédnou a doplní a pak ministerstvu předloží. Komorám vyhrazuje se ještě zvláště vytknouti své stanovisko o otázkách celně a obchodně politických a bude s nimi ministerstvo o tom ještě zvláště jednati.

Od projektu, provésti jako základ všeho šetření a usuzování úplnou výrobní statistiku, bylo vládou upuštěno, aby prý se věc nezdržovala. Zkušenost nutí však domnívati se, že tento kvap platí jen pro interesenty a komory — jak se dotazníky dostanou do ministerstva, zastaví se kvap, jako se přes všechna upomínání komor a přes několikaleté přípravy Německa u nás nic v této akci nedělo až do počátku roku letošního.

Československá obchodnická beseda otevře 15. září v Praze t. zv. vzornou obchodní školu, jednoroční, s kursem denním a večerním. Škola

má především soutěžiti se soukromými školami obchodními, které zvlášť v posledním desítiletí následkem návalu dorostu do komptoirů obchodnických, továrních, bankovních a záloženských neobyčejně se rozmohly, aniž současně s jich počtem a rozsahem povznesla se jejich kvalita. Vedle dobrých škol soukromých jsou i ústavy, kde za školní taxu lze dostati vysvědčení, třebas tam posluchač ničemu se nenaučil nebo do-školy ani nechodil, kde posluchač nabývá nanejvýš nejzákladnějších a přechatrných zručností a vědomostí, které teprv pozdější dlouhou, zhusta bezplatnou službou komptoirní doplňuje. Trochu sn.ěnkářství, účetnictví a korespondenčních šimlů — a učební cíl četných podobných ústavů je vyčerpán.

Podá-li tudíž Beseda skutečně dobrou školu dorostu, který se chce věnovati buď zaměstnání komptoirnímu nebo nabyti lepší průpravy pro pozdější praktické učení se obchodu detailnímu, dlužno podnik její opravdu jen vítati — tím více, jelikož vychází z kruhů mladších, většinou jen pomocnických, a jelikož Praha — divno dost — nemá vedle dvou akademií a pokračovacích škol kupeckých ani jediné střední, dvoutřídní školy obchodní pro samostatné menší obchodnictvo nebo pro personál komptoirní.

I s jiné stránky potřebuje obchodní školství Pražské nápravy, nehledíc ani ke všeobecným vadám, školství obchodní vůbec stísňujícím. Je to nedostatek všeho vyššího poučení pro absolventy obchodních akademií a vůbec pro inteligentní vyšší personál obchodnický. Nynější správa Českoslovanské obchodní akademie v Praze nemůže se přes ankety i přes četné podněty z novin, schůzí a odborných sborů odhodlati k tomu, aby na akademii zavedla pokračovací kursy pro hlubší vzdělání v jednotlivých oborech: kursy pro záloženské úředníky, a dopravnictví, tarifnictví, celnictví, pro absolventy středních škol, pro učitele kupeckých škol pokračovacích atd.

Jinde jsou daleko čilejší. Sotva se na př.. Klub rak. železničních úředníků vytasil s projektem samostatné státní akademie pro vzdělávání úřednictva železničního, vycítila obchodní akademie linecká, že škola pro výchovu dorostu ke službě železniční byla by vítaným a výnosným jejím doplňkem a rozhodla se již doplniti je oddělením železničním, pro jehož absolventy dožaduje se přednosti při ucházení se o kterékoliv místo ve výkonné službě železniční. Bude-li učební osnova v čas schválena, otevře se první ročník železničního oddělení již v září t. r. — necelý půlrok od té doby, co se vůbec vyskytla v konkretní formě myšlénka podrobiti školnímu výcviku i mnohotvárné, mladé a dosud bouřně se kvasící dopravnictví. A bude-li v učebné osnově věnována taková péče zemským jazykům, jakou měl na zřeteli první projekt železniční akademie — češtině mělo se na př. vyučovati po 4 roky skoro vesměs 6 hodin týdně! — budou snad i k nám za dopravní úředníky železniční bráni především absolventi železničního oddělení obchodní akademie linecké.

Obchodní komora Pražská domáhá se toho, aby byla zřízena v Čechách vyšší škola textilní podobně, jako jsou vyšší státní průmyslové školy pro živnosti stavební, mechanickotechnické a chemické. Není dosud jediné české odborné školy, která by zahrnovala veškeré obory textilního průmyslu. Deset českých odborných škol textilních nemá vyššího stře-

diska, kde by se vzdělávali jejich nadanější absolventi a vychovávali jejich techničtí učitelé. Kdo se chtěl vzdělati na vyšší pomocnou sílu, na ředitele a majitele textilních závodů, musil do ciziny nebo musil by do Brna, kde vláda přeměňuje dosavadní německou tkalcovskou školu rovněž na podobný vyšší ústav textilní. Toliko při c. k. uměleckoprůmyslové škole v Praze je speciální škola pro textilní umění, která vychovává umělecké kreslíře pro závody a školy textilní.

Je tedy podnět ke zřízení české vyšší textilní školy v Čechách záslužným činem. A nejen jako vyššího odborného střediska českých škol tkalcovských, nýbrž i se stanoviska českého průmyslu textilního. Průmysl textilní je dosud nejněmečtějším, ale i zde poměrné naše zastoupení roste. Máme dosud pramálo velkozávodů textilních, ale za to velmi četné podniky střední, které prospívají a mohutní. Ze severu a severovýchodu českého postupuje průmysl textilní vždy více na český východ a jihovýchod, jda za levnými silami pracovními a za zručností obyvatelstva, zbylou z dřívější výroby plátenické — a nejsou to jen Němci a židé, kteří se tu zařizují. V Hlinsku vynález českého člověka — jutové tepichy — poskytl vděčný výdělek tisícům obyvatelstva a podnítil nový rozkvět místního průmyslu textilního.

Za sídlo nové vyšší textilní školy navrhuje Pražská komora buď Prahu, buď východočeské textilní centrum Ústí nad Orlicí.

Není lepším dokladem opravdové důležitosti věci, než že si jí povšimly jen listy německé, nikoli však denníky české.

Vláda připravuje nové volební řády do obchodních komor, jak je nový zákon o přímých daních osobních činí nezbytnými. Dosavadní volební řády spočívají na staré výdělkové dani, která nyní již neexistuje a která není totožna s novou daní, jejíž sazby nelze prostě zaměniti se sazbami starými. Velkoobchod a velkoprůmysl mají i budoucně tvořiti zvláštní kategorie volební, v komorách zastoupené, s druhé strany bude počet oprávněných voličů do komor značně rozmnožen, a bude hleděno spíše k poměrnému rozdělení než k číselnému rozmnožení mandátů komorních.

S české stránky bude hlavním úkolem, jednak, aby neutrpěly české majority v komorách v Praze, Plzni a Budějovicích, jednak aby se nám dostalo zastoupení v komorách v Liberci, Brně a Olomouci. Doporučovalo by se snad připojiti k dosavadním třem kategoriím s určitým censem (velký, střední a malý průmysl resp. obchod) kategorii čtvrtou, zahrnující všechny ostatní živnostníky a obchodníky s jakoukoliv předepsanou daní výdělkovou, a po stránce národní zavésti v našich zemích poměrné zastoupení dle národnosti. Tyto opravy zabezpečily by nám čtvrté sbory ve všech komorách (mimo Cheb) a přivedly by Čechy i do třetích a druhých sborů v Liberci, Brně a Olomouci, kdežto v Praze a Plzni by poměr stran zůstal celkem nezměněn a Budějovice by obdržely jen malou německou minoritu.

Musíme tu opětovně vytknouti, že právě vedoucí kruhy brněnské dosud, pokud víme, pramálo se připravují pro nastávající volební kampaň, důležitější všech předešlých od roku 1884. Šílené návrhy a „myšlénky“ hospodářské, fantastické bratření s Krakovem (přes všechny výlety, pří-

pitky a nošení „hospodářských dam“ po sálech je naše hospodářské sblížení s Poláky dosud pranepatrné) a podobné velkoleposti ano, ale kus opravdové práce nikoliv!

Uherský ministr obchodu zařídil pro obchodnictvo a průmyslnictvo od 1. června při obchodních komorách informační kanceláře, které mají kupcům podávati bezplatné zprávy o pramenech nákupu zboží, o poptávce po zboží v cizině, o celních tarifech atd. V Budapešti obstarává tuto informační agendu Uherské obchodní museum, dle potřeby budou i na venkově zřízeny zvláštní kupecké informační kanceláře.

Uherská vláda znovu předkládá ku prodloužení na opětnou řadu let známý zákon o podpoře průmyslu slevami daní a poplatků, poskytováním státních zápůjček, zakupováním pozemků, slevami tarifů pro stavební materiál a stroje, zaručováním dodávek veřejných. Snahou Uher je vypěstiti si nyní též vlastní průmysl textilní. Ovšem k tomu je vedle dobré vůle a peněz potřebí také zručného dělnictva, a toho je v Uhrách málo, a které jest, není to obyčejně Maďar, nýbrž Slovan nebo Němec. Odtud také hrozby našich textilníků, že se přestěhují se svými závody do Uher, splnily se dosud jen měrou velmi skrovnou.

Uhry připomínají si tento měsíc desítileté jubileum pásmového tarifu. Pásmový tarif nebyl originelní myšlénkou ministra Barosse, dávno před ním zápasili theoretikové dokonce již i za osobní porto, ale Baross, sotva sjednotil v rukou státu nejdůležitější železnice uherské, přes výstrahy a zrazování theoretiků i praktiků, poukazujících právě na nevyspělé dopravní poměry uherské, uvedl myšlénku pásmového tarifu 1. srpnem 1889 v život, podrobiv a upraviv ji zároveň dle potřeb a poměrů maďarských.

A výsledky daly mu v mnohém za pravdu. Počet dopravených osob stoupl v desítiletí 1888—1898 z 5,047.000 na 33,146.400, příjmy z osobní dopravy z 6,811.100 zl. na 21,472.300 zl., na 1 *km* délky železniční sítě připadalo r. 1888 1124 dopravených osob a 1527 zl. příjmu, r. 1898 již 4153 osob a 2704 zl. příjmu. Budapešť byla učiněna jediným ohniskem všech pásem, čímž význam hlavního města neobyčejně stoupl a obchodní i dopravní jeho ruch nabyl neobyčejné posily.

Ovšem vzrostly velmi značně i železniční výdaje; zařízení železniční (nádraží, koleje) byla zvětšena a rozšířena, prostředky provozovací i personál musily býti rozmnoženy.

Také již původní tarif neexistuje, byly učiněny změny v dopravě na malé vzdálenosti i v dopravě zavazadel, ale na podstatě pásmového tarifu nic se nezměnilo a k neobyčejnému mobilisování obyvatelstva a povznesení všeho ruchu dopravního dostalo se uherskému pásmovému tarifu cti, že zavdal podnět k celé monografické literatuře, že podobné tarify zavedeny byly i v Rakousku, Rusku i Dánsku a že jiné země, Německo, Francie i Anglie, zavedly alespoň značné zlevnění osobní dopravy, zvlášť pro kratší vzdálenosti.

V poslední době oposice obrací se hlavně proti Budapešti jakožto mezníku posledního čtrnáctého pásma. Lístky tohoto pásma neplatí totiž za Budapešť, kdo jede z Vrútek přes Budapešť do Bělehradu, platí za 702 *km* úhrnné této cesty dvakrát tolik, jako za 761 *km* cesty z Budapešti do Predealu. Uznává se dnes, že národní zájem vyžaduje utvoření

několika národních a kulturních středisek v zemi a že výlučné protežování Budapešti, kam se i z nejdálnějších hranic uherských lze nyní dostati za čtyři zlaté, dnes je již škodlivým anachronismem.

Také rychlíky uherské jezdí poměrně zdlouhavě, tarif zavazadlový je velmi složitý, tarif pro rychlozboží příliš vysoký. V nákladní dopravě dovedou ostatně Uhry, kde běží o prospěch domácího obchodu a průmyslu, s tarify manipulovati tak, že následky toho naši předlitavští výrobci pociťují až příliš nepříjemně!

Novým dokladem výlučně národní hospodářské politiky Uher jsou poplatky v Železných vratech dunajských, které 1. září t r. v platnost vstoupí přes všechny protesty vídeňských dopravovatelů. Rakouská paroplavební společnost dunajská platila by za dopravu železnými vraty 542.000 zl. a transportní daně 250.000 zl., úhrnem tedy přes 790.000 zl., t. j. přes 3% svého akciového kapitálu. Dunajské paroplavební společnosti uherské vláda ovšem poplatky nahradí ve zvýšené subvenci nebo v jiných výhodách a výsledek bude zmonopolisování dunajské paroplavby v rukou uherských.

4. srpna t. r. odhalovali v Berlíně zas jednou pomník nevojákovi: Schulze-Delitschovi, zakladateli moderního ruchu společenstevního v Německu i u nás. Je tomu 29. srpna t. r. 91 let, co se Schulze v saském tehdy městečku Delitschi narodil, a 50 let, co v něm položil základ k prvnímu svépomocnému družstvu obuvnickému. Jsa optimistou hospodářského boje, spatřujícím v svépomoci a sdružování malých sil bezmála rozřešení celé otázky sociální, strávil desetiletí v neúnavné práci, stvořil tisíce společenstev, organisoval je ve svazy, psal články, brožury a knihy, zápase s lhostejností, úředním pronásledováním, nedůvěrou a reakcí. Jako „pionýři rochdalští“ v Anglii, tak on v střední Evropě povznesl a ukázal význam a sílu svépomoci a sdružování v rostoucím boji hospodářském, a učil pracovati nejen pro sebe, nýbrž i pro jiné, pro celek. A třebas skutečnost nezřídka zůstávala za ideály, třebas četná společenstva (i naše záložny namnoze) jsou jen znetvořením myšlének svého duševního původce, patří Schulze-Delitsch přece k nejzasloužilejším mužům tohoto století.

Jak známo, ruský finanční ministr Witte působí k tomu, aby cizozemský, zejména anglický kapitál více než dosud obracel se k průmyslovému oplodňování carství ruského. Prohlásil, že jest daleko lépe, když cizí kapitál v zemi produkty vyrábí, než aby tyto produkty celé dovážely se z ciziny, poněvadž v onom případě zůstávají v zemi skoro veškeré náklady výrobní (mzda dělnictva, platy za suroviny a pomocné látky, budovy, transport materiálií, daně atd.) a jen zisk podnikatelský vrací se do vlasti, z níž kapitál pochází. Dřívější nedůvěra cizozemského kapitálu k podnikům v Rusku zmizela, jakmile některé cizinecké velkopodniky dosáhly na Rusi výtěžků takových, že jejich akcie kursem svým jmenovitý kapitál 8—9násobně převyšují. Dosud investoval v Rusku největší sumy kapitál belgický (750 milionů fr.) a francouzský (500 mil. fr.), nyní rozlézají se po celé Rusi Němci a vláda usiluje nyní též o připoutání levného kapitálu anglického.

Ale již začínají Rusové poznávati i stinné stránky cizozemské invase kapitálové. Přičiněním vlády, která učinila těžkopádné ruské předpisy pro

potřebu francouzských přátel co nejpříznivějšími, stala se téměř celá uhelná industrie v poříčí Donce majetkem belgicko-francouzským. Dřívější ruští majitelé nevložili však kapitály, prodejem dolů nabyté, do jiných podniků průmyslových, nýbrž kupovali většinou státní rentu nebo stavěli činžáky ve velkých městech. Těžba uhlí se za nových společností nezvýšila, poněvadž ruský mužík obrací se k uhlokopství jen v nejvyšší nouzi, a kde těžení stouplo, neprospělo domácímu kovovému průmyslu ruskému, nýbrž společnosti uhelné zakládaly raději samy vlastní železárny, slévárny, sklárny atd. Ruské železnice, jimž bylo uhlí od francouzských společností zdraženo, činí pokusy topiti anthracitem, ruští inženýři bývají propouštěni, jakmile se cizozemští jejich kolegové trochu na nezvyklé půdě okoukali.

A tak i na Rusi přesvědčují se znenáhla, že objetí kapitálu, zvlášť cizího, nehřeje, ale dusí, a je-li kapitál tento zkartelován, tvoří stát ve státě.

Severoamerické trusty obracejí se dokonce již i proti vlastnímu státu, který zbytečně velikou ochranou celní si je vypěstil. Stát hodlá budovati nové, pancéřové lodě, pro které parlament stanovil maximální cenu za cent železných ploten. Trust je však ochoten dodávati jen za cenu o $^1/_3$ vyšší, ačkoliv je známo, že do ciziny dodával ještě laciněji, než Unie sama nabízela. Parlament zatím neustoupil, zmocniv vládu, aby po případě zařídila pro výrobu ploten vlastní státní podniky. Ani do ciziny nemohla vláda dodávku zadati, protože i cizozemské železárny jsou ve spojení s trustem a nesmějí bez jeho svolení americkou dodávku převzíti.

Velkolepé železniční projekty v Asii, Africe i Americe vynořují se neustále. Skupiny podnikatelů, především německých, zamýšlejí provésti prodloužení železnic maloasijských Mesopotamií až k zálivu perskému. Dosud vede anatolská dráha od Bosporu až do Angory; pro pokračování její z Angory do Caesaree obdržela již koncesi německá společnost. Jde nyní o 2300 *km* dlouhou trať z Caesaree přes Diarbekir a Bagdad k Basoře nebo Kuweitu, jež by činila silnou konkurenci nejenom průplavu suezskému, nýbrž i dráze sibiřské.

Vláda konžská projektuje železnici od města Stanleyova, majícího dobrý přístav, asi 450 *km* na východ k hornímu toku Konga nebo k Ituri, odkud by se rozštěpovaly 950 *km* dlouhé tratě jednak severně k jezeru Albertom, jednak na jih k Tanganjice. Celý projekt má býti dokonán v 10 letech.

S větším důrazem, zejména od Spojených Států Severoamerických, pracuje se k uskutečnění železničního spojení mezi severní a jižní Amerikou, které již r. 1890 na všeamerickém kongresu ve Washingtoně bylo usneseno. Projekt tento, jehož technická možnost již byla zjištěna, podporován jest hlavně severoamerickou Unií, kdežto státy středo- a jihoamerické chovají se k němu chladněji. Navržená trať z Nového Yorku do Buenos Ayres byla by úhrnem dlouhá 10228 angl. mil, z nichž zbývalo by stavěti ještě 5456 mil nákladem asi 175 mil. dolarů, nečítajíc zřízení budov a opatření materiálu provozovacího. *S.*

*

SOCIÁLNÍ: Novela zákona o invalidním pojišťování v Německu — Pojištění výslužného pro soukromé úřednictvo v Rakousku — Sociální politika pražské radnice: nedělní klid a úřednictvo — Poličkování vojínů ve výnosu ministerstva války — Vystěhovalecký ruch z Rakousko-Uherska — Všeobecná výluka dělnictva v Dánsku — Reakce sociální ve Švédsku a Norsku — Zákaz pouličního prodeje školním dětem v Čechách — Proti výdělkovému zaměstnávání dětí v Německu.

Nepatrnou většinou přijal v r. 1889 říšský sněm německý zákon o pojišťování invalidním a starobním a za tuto nepatrnou většinu bylo ještě děkovati tomu, že ve prospěch zákona položil na váhu veškerou svoji autoritu kníže Bismark. Deset roků později, 15. června 1899, byla v říšském sněmu přijata první novella k zákonu o invalidním pojišťování všemi hlasy (i sociálně-demokratickými) proti třem.

Zřejmo, že poznání o dosavadních blahodárných účincích invalidního zákona stalo se všeobecným v zastupitelstvu i v lidu, že vláda i sněm jsouce shodny o myšlénce a podstatě pojišťování, potřebují se jen dohodnouti o podrobnostech jeho neustálého zlepšování.

Novella invalidního zákona německého dopouští poskytovati rentu již po půl roce, ne teprv jako dosud po plném roce přechodné nezpůsobilosti k výdělku. Bude-li další novellou i výkonnost nemocenského pojišťování dělnického rozšířena z dosavadních 13 na 26 neděl, bude oboje pojištění do sebe vsahovati a bude pojištěnec od prvního onemocnění pojištěn na celou dobu invalidity.

Pojišťovny mají dále právo zavésti u všech pojištěnců, jejichž nemoc hrozí vyvinouti se v invaliditu, vlastní léčení k tomu účelu, aby se invalidita zamezila. Do vpočítatelné doby nemoci čítá se i šestinedělí a trvání nemocí pohlavních.

Výpočet rent nově se upravuje. Dle dosavadního práva skládala se každá invalidní renta v Německu ze tří součástek: ze základního obnosu 60 ℳ, z příplatku říše 50 ℳ a z dalšího obnosu měnlivého, řídícího se dle toho, jak vysoké příspěvky pojištěnec byl platil. Novým zákonem se počáteční renty zlepšují, renty po dlouhé příspěvkové době připadající se poměrně proti dosavadnímu stavu zmenšují.

Příspěvky nevybírají se nyní již dle systému úhrady kapitálové ke krytí pravděpodobných potřeb dotyčného 10- či 5letého období, nýbrž dle soustavy premiové pro všechny doby v stejné výši — soustava, jíž se zákon co do techniky pojišťovací zdokonaluje, jež však nad míru ztěžuje pozdější eventuelně žádoucí zvýšení rent invalidních.

Novella rozšiřuje dále značně kruh osob pojištěných, zahrnujíc v něj i soukromé učitele a vychovatele s platem pod 2000 ℳ a zmocňujíc spolkovou radu podrobiti pojišťovací povinnosti i dělnictvo domáckých výrobců, zejména i podmistrů, a rozšiřujíc možnost dobrovolného pojištění úředníků, dílovedoucích, učitelů a vychovatelů atd. s platem nad 2000 a pod 3000 ℳ, jakož i živnostníků a jiných podnikatelů, nezaměstnávajících více než 2 pomocníky pojištěním povinné.

Tím poskytují se výhody veřejného pojištění i oněm méně zámožným třídám z t. zv. středního stavu, jichž dosavadní pojišťování u soukromých společností bylo dosud právě tak nedokonalé a národohospodářsky namnoze povážlivé, jako pro mnohé společnosti následkem přísných ustanovení o propadávání pojistek výnosné.

Ovšem bude potřebí veliké opatrnosti, aby renty dobrovolných pojištěnců nemusely býti hrazeny z příspěvků pojištěnců nucených, renty středního stavu z peněz dělnických.

Ponechány známky (marky) jakožto forma odvádění příspěvků a odmítnuto splynutí rozličných odvětví dělnického pojišťování, ač ovšem pojišťování nemocenské a invalidní velice vespolek se sblížily.

Také u nás byla prý v pojišťovacím oddělení ministerstva vnitra vypracována osnova zákona o všeobecném závazném pojišťování výslužného alespoň pro soukromé úředníky, kdežto na pojištění veškerého dělnictva a tím méně živnostnictva reformní rozmach vlád rakouských ještě se neodvažuje, jelikož rostoucí výdaje na vojsko nedovolují pomýšleti na poskytování takového příspěvku k rentám, jaký poskytuje svým pojištěncům říše německá.

Pokud jsou známy zásady nové osnovy, bude právo na pensi všeobecné a povinné, zahrnujíc soukromé úředníky a zřízence všech kategorií i zřízence státní, práva na pensi nemající. Pojišťovati své zřízence mužského i ženského pohlaví od 18.—50 roku, budou povinny netoliko podniky ryze soukromé, nýbrž i veřejné, správní a zájmové sbory autonomní (obce, okresy, komory atd.). Pojištěním mají býti zaopatřeni pro případ invalidity a stáří soukromí úředníci, jejich vdovy a sirotci, příspěvky pojistné mají uhrazovati společně zaměstnavatelé i úředníci v procentním poměru ke služnému a k nákladům pojištění.

Stát vyhrazuje si sice nad tímto pojišťováním dozor, nehodlá však účastniti se při uhrazování nákladu, přesunuje všechna břemena na pojištěnce a zaměstnavatele, t. j. chce pomahati úřednictvu soukromému s podmínkou, že ho to nebude státi ani krejcaru.

Tím větší byly tudíž illuse těch spasitelů živnostnictva, kteří očekávali, že stát poskytne starobní zaopatření veškerým samostatným výrobcům bez jakéhokoliv jejich vlastního přispívání.

Kdykoli se na pražské radnici zavadí o sociální politiku, ukazují se v pravém světle všechny řečnické výlevy o svobodomyslnosti a přízni pánů obecních starších k dělnictvu a vůbec zaměstnancům, jaké slýchati lze na schůzích národního dělnictva, při vítání deputací a pod. Poslanec V. kurie p. Březnovský interpeloval dr. Podlipného jakožto předsedu magistrátu, že dělnictvo i policie příliš přísně dbá o zachovávání nedělního klidu a magistrát že příliš přísně pokutuje živnostníky, kteří nedělního klidu nezachovávají. Dr. Podlipný slíbil ovšem rázné zakročení a tak právem se očekává, že i nedělní klid bude v Praze přičiněním sociálních politiků na radnici zachováván po magistrátsku.

Jak se ve veřejných schůzích sboru mluví a jak se se strany četných členů sboru většinou jedná s úředníky magistrátními, je věru bezpříkladné a byly o tom uveřejněny zprávy, které by byly přímo kocourkovsky směšné, kdyby nebyly zároveň smutné. V několika schůzích městské rady nemohlo býti provedeno jmenování nových a povýšení starších úředníků, protože se nesešel dostatečný počet členů, o každé stovce přídavku rokuje a hlasuje se ve veřejné schůzi a kdo se nelísá a nemá osobní protekce nebo nedělá náhončího strany, bývá ztracen přes sebe lepší kvalifikaci. Jaký pak div, že na dvě vypsaná místa praktikantská hlásí se

pouze tři uchazeči, a že úředníci magistrátní bývají předmětem tiché soustrasti úředníků státních, jejichž kvalifikace i osobní důstojnost i nejvyššími představenými zpravidla bývá respektována daleko více, než respektuje i nejstaršího, nejvzdělanějšího, nejbezúhonnějšího úředníka magistrátního lecjaký nevědomec, jejž politické strannictví nebo zděděný dům zanesly do sboru, podkopávajícího svojí kompromisní majoritou vážnost i finance královského hlavního města Prahy.

Říšské ministerstvo války vydalo výnos, jímž by se měla zabývati a o něm přemýšleti celá veřejnost a zejména delegace.

Poněvadž veliký počet vojínů utrpěl následkem týrání se strany představených porušení ušních bubínků, čímž byla namnoze způsobena i neschopnost ke službě a nutnost nápadně velkého počtu propuštění vojínů z aktivní služby, bylo nařízeno, aby mužstvo bylo poučováno o nebezpečí a následcích ran na ucho, jimiž nejvyšší služba velice trpí a jimiž namnoze i existence ztýraných bývá ohrožena.

Je pro vládnost našeho časopisectva nanejvýš pozoruhodno, že denní tisk obmezil se skoro jen na uvádění hlasů vídeňských. Sama „Reichswehr“ prohlašuje stilisaci nařízení za nejasnou a nešťastnou, jakoby správa vojenská jím varovala jen před poličkováním do ucha, jiné trýznění však jakoby mlčky připouštěla, kdežto platné řády vojenské zakazují ve skutečnosti veškeré trýznění vůbec a z důvodů humanity, nikoli pro obavu branné neschopnosti trýzněných.

Nastala doba velkých cvičení vojenských i bylo by žádoucno věděti, jakého porozumění došel onen ministerský výnos právě u oněch kruhů, pro které byl určen.

Budou-li pak deputanti mladočeští opět antichambrovati u ministerstev války a zemské obrany ve věcech vojenských, ať si aspoň přečtou napřed služební a cvičební řády vojenské.

Vystěhovalecký proud z Rakousko-Uherska roste. Dle zprávy gener. konsulátu novoyorského vystěhovalo se r. 1898 z Rakousko-Uherska do Ameriky 48.071 osob, z čehož čtvrtina uherských Slováků, pětina příslušníků haličských, šestina Chorvatů a Dalmatinců, desetina Maďarů a dvacetina Čechů a Moravanů. Zbytek připadá na Němce a j. vystěhovalce. Přes Bohumín odjíždějí dle našich zpráv novinářských skoro denně do Ameriky haličtí Rusové, vysílení muži, starci, ženy s kojenci, přibývajíce často celými vlaky z Krakova a před příchodem pruského vlaku noclehujíce před nádražím na holé zemi pod širým nebem. V Německu jsou nuceni podrobiti se lékařské prohlídce; kdo není zdráv, dopraví se zpět na rakouské hranice.

Zvlášť po válce španělsko-americké stouplo u nás značně vystěhovalectví, hrozíc státi se hromadným opouštěním země; z haličské Rusi stěhují prý se celé vesnice. Většina vystěhovalců přichází do Ameriky se sporými penězi a bývá hned od počátku odkázána na dobročinnost; nemajíc odborného vzdělání průmyslového, jaké za dnešních poměrů ještě nejlépe lze v Americe zpeněžiti, nemůže ani kořistiti z poptávky, kterou rozvoj amerického průmyslu po pracovních silách povzbudil.

Účelněji zdá se pečovati o zmírnění bídy mezi podkarpatskými

Rusíny vláda uherská, která najímajíc velkostatky, pronajímá je po částech okolním Rusínům. Větší úspěšnosti akce vadí dosud malý rozsah její.

Všeobecná výluka dělnictva v Dánsku dosud trvá a spor rozšířil se i přes hranice Dánska. Dánští zaměstnavatelé vyzvali podnikatele sousedícího Švédska i nenáviděného Německa, aby nepřijímali žádného z vyloučených dělníků německých a švédských do práce, prohlašujíce toto mezinárodní rozšíření výluky za nezbytné, mají-li dělníci skutečně zbaveni býti veškeré možnosti k pokračování v boji a pocítiti plnou tíhu výluky na ně uvalené. Z druhé strany dožadovali se dělníci na městu Kodani poskytnutí práce z nouze, jelikož je jim zaměstnavateli zabráněno pracovati a živobytí si vydělávati. I poslední prostředek ke smíru, společný výbor k urovnávání sporů pracovních a smírčí komora, ukázal se marným a očekává se dokonce ještě rozšíření výluky na dalších 15.000 dělníků, hlavně z textilnictví a pozemních prací.

I v ostatních zemích Skandinavských proud antisociální se sesiluje. Král švédský sankcionoval novellu k trestnímu zákonu proti odvracení stávkokazů od práce, třeba že se proti ní jednohlasně vyslovil říšský soud, jehož schválení je dle švédské ústavy u podobných předloh předepsáno.

V Norsku podal ústřední spolek pro řemesla a průmysl, patřící k nejváženějším sdružením v zemi, vládě osnovu zákona na stíhání těch, kdož se pokoušejí přiměti stávkokaze slovem nebo jednáním k opuštění práce, káznicí podobně, jak to žádala neslavně padlá Vilémova předloha v Německu.

Zemská školní rada v Praze zakázala dětem školním prodávati zboží po ulicích a hostincích. V Praze a předměstích vyvinul se nemístnou shovívavostí policie, která skoro nečinně přihlíží ke všemu, kde není ohrožen t. zv. zájem státní, průběhem doby zlořád, že armáda chlapců a děvčat ke škole náležejících vháněna byla nesvědomitými rodiči místo do školy, do ulic, hostinců a kaváren, na promenády a do parků, někdy i do kořalen a jiných pochybných místností ve dne i pozdě do noci, aby tam prodávala sirky, květiny, ořechy, kaštany, řetkvičku, pomoranče atd. Rodiče, kteří ne vždy žili v poměrech nepříznivých a výdělku dětí přečasto užívali k požitku lihovin, z nichž potom i dětem odměřováno, nařizovali nezřídka dětem, že nesmějí se vrátiti domů, dokud určitý obnos nevydělaly či nevyžebraly.

Budou-li příště školní děti při pouličním prodeji postiženy, mají býti zadrženy a jejich rodiče k potrestání oznámeny.

To jest jenom nejhrubší forma péče o to, aby děti předčasně nepropadaly záhubě tělesné, duševní i mravní. Vedle toho nutno však odstraniti naprosto pouliční, zpravidla podvodnou žebrotu dětskou, a starati se o to, aby i domácí výdělková práce dětská byla zamezena.

Jinde jsou již značně dále. V Berlíně zástupcové policejních úřadů a městské školské deputace navrhli vydání policejního nařízení, jímž se zakazuje pro děti pod 9 let veškera živnostenská (výdělková) práce vůbec, zejm. i roznášení snídaně a časopisů, stavění kuželek a služby v hostincích a trestá se živnostenské zaměstnávání starších dětí školou povinných v hodinách nočních (od 8 hodin večer do 6 hod. ráno). Po-

mocné práce dětí při domáckém průmyslu rodičů a vychovatelů nemají zatím býti zakázány. Má však zůstati v platnosti starší nařízení, zakazující dětem pod 14 let obchod pouliční.

Kdy u nás dospějeme aspoň k tomu, aby se poměry výdělkové práce dětské alespoň především řádně vyšetřovaly a aspoň nejkřiklavějším nešvarům zabránilo? *V.*

*

ŠKOLSKÉ: **Pokračovací školství průmyslové, obchodní, hospodářské a jeho důležitost — Spisek V. Bernáška — Vývoj a rozvoj školství pokračovacího — Základy nynější organisace pokračovacího školství — Nynější stav — Potřeba dalšího rozvoje — Nedostatek pokračovacích škol hospodářských — Lhostejnost rolnictva ke vzdělání — Nedokonalé a nesprávné údaje statistiky rakouského školství a učitelstva.**

Pokračovací školství průmyslové, obchodní, hospodářské, podávající nejširším vrstvám důležitých stavů národních nejpotřebnější míru vzdělání pro stavy ty nutného, zasluhuje jistě tolik pozornosti a péče jako ostatní druhy školství. Má-li český řemeslník, obchodník, rolník vyrovnati se alespoň, ne li předstihnouti ve svém oboru řemeslníka, obchodníka, rolníka cizího musí se v přední řadě dbáti všech činitelů v rozvoj jeho vzdělání a tím zároveň v rozvoj a úspěch jeho stavu zasahujících. Jedním pak z nejdůležitějších faktorů, způsobilých duševní výzbroj důležitých pro nás stavů společenských zlepšovati jest školství pokračovací, výkvět to školství obecného. Úspěchy českého řemeslnictva, rolnictva a obchodnictva záviseti budou vždy na potřebném rozšiřování a zlepšování tohoto důležitého odboru školství národního. —

Velmi cenný spisek, vyličující stručně „vznik a vývoj pokračovacích škol průmyslových a rozvoj jejich v království Českém“ napsal veřejnosti učitel Václav Bernášek. Čerpal k němu ze všech známých pramenů a uvedl všecku literaturu o pokračovacím školství jednající. —

Vývoj pokračovacího školství je již hodně dlouhý a možno sledovati jej od dob vlády Marie Terezie. Tehdy již konány byly ojedinělé pokusy s podáváním jakéhosi vzdělání odborného jednotlivým odvětvím průmyslovým. Obecný řád školský ze dne 6. prosince 1774 vypracovaný Felbigerem stanovil, aby ke IV. třídám tehdejších hlavních škol připojovány byly „nedělní a opakovací kursy pro řemeslnické učenníky“. Učňové měli býti povinni navštěvovati takové kursy až do svého vyučení. Za Josefa II. byly nepatrným počtem připojovány „řemeslnické školy kreslířské“ ke školám triviálním, hlavním a normálním. V Čechách té doby staral se o poskytování vzdělání průmyslového zemský inspektor školní F. Kindermann zřizováním „industriálních škol“, se školami obecnými spojovaných. V roce 1790 bylo v Čechách již 232 obecných škol spojených s průmyslovými. Školy tyto zakládané ponejvíce v severních Čechách působily zdárně v rozvoj průmyslu. —

Politickým zřízením školním z 11. srpna 1805, zavádějícím povinnou návštěvu škol národních od 6 do 12 let přiznáno v § 311., že povinná návštěva školní nestačí a že je třeba, aby mládež účastna byla vyučování ve školách opakovacích až do 15. roku, učňové pak do svého vyučení. Normální školy proměněny byly v nižší reálky, které měly vzdělávati

obchodníky, účetní, panské a státní úředníky hospodářské. Na hlavních školách pak měla se mládež připravovati „k uměním, řemeslům a obchodu skrovnějšího způsobu". —

Dekretem dvorské komise z 27. září 1816 stanoveny předpisy o školách opakovacích, na nichž učilo se z pravidla v neděli mezi 2.—5. hodinou odpolední. Nejméně jednu hodinu z toho zabralo „křesťanské cvičení", tak že i při povinné návštěvě takovýchto škol mohla býti průmyslovému vzdělání jen skrovná péče věnována.

Později energičtěji ujala se v Čechách rozšiřování průmyslového vzdělání odborného v roce 1833 založená „Jednota ku povznesení průmyslu v Čechách". V roce 1835 jí založená nedělní škola živnostenská na Zbraslavi, v níž se učilo také arithmetice, geometrii, strojnictví, kreslení a j. mezi 8. a 12. hodinou stala se vzorem zakládaných od té doby pokračovacích škol v Čechách.

Úpravy průmyslového vyučování ujal se v létech padesátých ministr vyučování hr. Lev Thun. Podnětem k tomu byl úspěch světové výstavy v Londýně v r. 1851, na níž poznána neschopnost domácího průmyslu rakouského k soutěži s cizinou. Ministr měl za potřebné upraviti v přední řadě veškeré vyučování technické. Pro nižší vzdělání průmyslové měly se zříditi dvoutřídní nižší reálky, spojované se školami obecnými. Při těchto reálkách měly býti zřizovány dle přání ministrova školy pokračovací a odborné pro rozličná odvětví vzdělání průmyslového, v nichž vzdělávati se měly učňové a tovaryši bez přerušení zaměstnání v neděli a večer dnů všedních. Přes tato přání vlády vyvinovalo se školství pokračovací i v létech padesátých a šedesátých velmi pozvolna. Výnos ministra ze 17. listopadu 1854, dle něhož se samostatnými nižšími reálkami měly býti spojovány průmyslové školy večerní a nedělní a tak poprvé snad provedena všeobecná reorganisace průmyslového školství v Rakousku, zůstal bezvýsledným. Protože školy reálné nevyhovovaly dostatečně ani potřebám průmyslovým, ani náležité přípravě pro vysoké školy technické změněn jejich učebný plán v r. 1867 v tom směru, že na místo dosavadních předmětů praktických, jako: stavitelství, strojnictví a pod. nastoupily moderní jazyky a rozšířené vzdělání mathematické a přírodovědecké.

V roce 1867 bylo v celé polovině říše pouze 22 nedělních škol pokračovacích. Českých škol odborných s denním vyučováním v létech sedmdesátých ještě nebylo. Příznivější obrat nastal až po vydání základních říšských zákonů školských. V roce 1871 povolena vládě položka na podporování obchodních, průmyslových a kreslířských škol a na zakupování pro ně pomůcek. Zakládání pokračovacích škol počali se ujímati jednotliví soukromníci, průmyslové jednoty, spolky, gremia. Vláda poskytovala subvence.

Od roku 1873, kdy na vídeňské výstavě světové bylo možno srovnati průmyslovou výrobu domácí se zahraniční, zřízena byla řada odborných škol pro rozličná odvětví průmyslová nákladem státním. V zemích českých však velká většina jich zřízena byla pro Němce. Českých škol takových bylo pouze 30%. — Zřízená „stálá komise ministeriální pro záležitosti škol průmyslových" usnesla se, aby veškeré pokračovací školství průmy-

slové náleželo v obor ministerstva vyučování a aby v zájmu průmyslovém zřizování a vydržování škol těchto bylo zákonem prohlášeno za povinné. Dle návrhů komise této mělo býti zřízeno v celé polovině říše asi 1000 škol pokračovacích. Po kratičké době však činnost komise zastavena a ustanovený plán neproveden. Za to ve prospěch pokračovacího školství působila v těchto dobách vzpomenutá již „Jednota pro povznesení průmyslu v Čechách" a založila tu celou řadu škol.

V roce 1872 byly v Čechách 42 školy s 8220 žáky, z nichž 8 škol bylo v obvodu komory liberecké. V roce 1882 byly již 64 takové školy se 7041 žáky, vyžadující 39.431 zl. ročního nákladu. Učitelé namnoze učili bez honoráře. Nebylo také jednotné osnovy učebné, instrukcí, dozoru a dostatek prostředků učebných.

Teprvé po roce 1880 vláda přikročila vážněji k účelné reorganisaci průmyslového školství. Dle návrhů ústřední komise pro školství průmyslové vydán 24. února 1883 ministerský, do dnes platný výnos, stanovící základy organisace pokračovacího školství průmyslového i obchodního v Rakousku. Školství pokračovací dělí se dle výnosu na všeobecné, všem oborům průmyslu v místě sloužící a na zvláštní čili odborné, podávající příležitost vzdělati se učedníkům a pomocníkům jistých živností. Pokračovací školy spojují se se školami obecnými, měšťanskými, reálkami a odbornými. Zakládání usnadňuje se zárukou státní subvence do výše $^1/_3$ vykázané potřeby. Ostatní náklad kryje se zabezpečenými příspěvky obcí, společenstev živnostenských, obchodních komor a zemí s podmínkou, má-li škola vyhovující místnosti, je-li osnova učební ve shodě se všeobecnými, ministeriem stanovenými zásadami, užívá li se při vyučování pomůcek vládou schválených, je-li vyučování svěřeno způsobilým silám učitelským a vyhovuje-li škola předepsanému úkolu. O technický výcvik učitelů v kreslení, rýsování stará se vláda zřizováním zvláštních kursů. Při sdělávání učebných osnov jest šetřiti rozmanitých poměrů a místních potřeb průmyslových. Osnovy tyto schvaluje ministerstvo. Na učních vyžaduje se předběžné vzdělání na škole obecné. V každém oddělení, ročníku musí se vyučovat nejméně 6 hodin týdně. Hlavními předměty vyučování jsou: jednací písemnosti, živnostenské počty a účetnictví, kreslení ve spojení se základy měřictví a rýsování. Je-li více hodin vyučovacích, vyučuje se také zeměpisu, přírodozpytu a lučbě, technologii, základům stavitelství, modelování. Na školách obchodních předmětům obchodnickým. Ve větších místech rozdělují se žáci na skupiny dle zaměstnání. Ministerstvo má vyhraženu nejvyšší správu pokračovacích škol, již koná prostřednictvím politických úřadů správních. K odbornému dozoru ustanovuje zvláštní komisaře vládní, vzaté z kruhu učitelů státních škol průmyslových. Bezprostřední dozor nad hospodářskou správou každé školy vede pětičlenný výbor školní, složený obyčejně za předsednictví starosty obce ze zástupců činitelů na školu pravidelně přispívajících. Návštěva škol je povinná. Mistr nesmí pod pokutou 50 zl. vydati učni vysvědčení za vyučenou, neprokázal-li se vysvědčením pokračovací školy, je povinen povoliti učni čas k návštěvě školy potřebný a vésti nad ním dozor. Nedbale posílající mistry oznamuje ředitel školy okresnímu hejtmanství.

O rozvoji školství svědčí zprávy zemského výboru. Před r. 1870

bylo v Čechách jen 6 škol pokračovacích, v následujícím desítiletí bylo jich 30 zřízeno, do r. 1890 vzrostl jich počet na 174 a v roce 1898 bylo jich úhrnem 358 (203 = 59·5% s vyučovací řečí českou a 138 = 40·5% s vyučovací řečí německou). Dívčích pokračovacích škol bylo 27. V českých školách bylo v roce 1890 16.955 žáků, v německých 5822 žáci. V roce pak 1898 bylo v českých školách 28.013, v německých 14.372 žáků. Tříd bylo v r. 1898 1171 (z těchto 756 českých). Dívčích tříd bylo 85 (68 českých). Z 2415 učitelů na chlapeckých školách bylo 1494 českých, z 186 na dívčích 145 českých. Roční náklad činil 571 882 zl. —

Stát uhradil z celkového nákladu 139.400 zl. = 24·4%, okresy 7·1%, obce 14·8%, obchodní komory 6%, jiní činitelové 10·8%, školné činilo 5·7%, podpora země 15% a neuhraženo zůstalo 16·2%. Z toho patrno, že stát slibovanou třetinu, t. j. 33⅓% nákladu neuhražuje. Dle zprávy zemského výboru otevře se v tomto roce opět 10 nových pokračovacích škol. —

Je třeba, aby pokračovací školství průmyslové dále se všestranně rozvíjelo. Jsou mnohé ještě obce, zvláště venkovské, pokračovací školy nemající. Jeví se citelný nedostatek pokračovacích škol hospodářských. Hospodáři naši měli by sami místo po zkrácení povinné návštěvy škol obecných, po zrušení škol měšťanských, po zavedení polodenního vyučování a pod. volati spíše po zřizování pokračovacích škol hospodářských. Oni však vzdělání přímo podceňují a ani tam, kde školy podobné mají zřízeny, syny své do nich neposílají. Nedávno zaznamenán na těchto místech smutný zjev. Okresní hejtmanství ve Strakonicích bylo nuceno vybídnouti v úředním listu svém hospodáře svého okresu k pilnějšímu posílání dětí svých do zřízené pro ně školy hospodářské. Hospodářský dorost náš po osmileté povinné návštěvě školy obecné dále se nevzdělává, knihy a dobré časopisy nečte, o pokroku v hospodářství se nedoví. Denníky naše dosud dovedly sice rolníkům našim v čas potřeby lichotit, ale vzdělávati je dosud nedovedly. Národní Listy teprvé v posledních měsících zavedly týdenní „hospodářskou hlídku", slabě opatřovanou. Donutilo je k tomu odtrhování se rolnictva od strany, kterou obhajují. Pouhé úlevy v daních, zmenšení nákladu na školství, zkrácená povinná návštěva školství a podobné touhy rolníky nezachrání. Je třeba, aby hospodáři naši stáli na výši doby, věděli o pokroku v jejich oboru se jevícím, dle něho hospodářství své zlepšovali a tak aby pevněji dovedli čeliti hospodářské soutěži světové. —

Jak nedokonale se vede namnoze statistika rakouského školství uvádí vídeňský týdenník „Die Zeit". Roční zprávy zemských školních rad, v nichž jsou statistická data o školství, málo komu jsou přístupny. Namnoze se ani vůbec netisknou, jen v několika (někde pouze ve dvou) exemplářích se hektografují. Tištěné pak ani do prodeje se nedávají. Práce toho, kdo se statistikou rakouského školství obírati chce, stává se obtížnou, ano namnoze se znemožňuje. Ústřední statistická komise sbírá jen celková data z výkazů zemských školních rad a uveřejňuje je bez detailů. Nespolehlivost takovéto statistiky vyzírá ze mnohých fakt. Dalmatská školní rada udala na př. ve svém výkaze za r. 1890 19.445

školou povinných chlapců a 9042 děvčat; dle všeobecného sčítání z téhož roku bylo však 46.398 chlapců a 43.755 děvčat. Rozdíl tedy značný. —

Počet škol také bývá namnoze udáván nesprávně. O neznalosti poměrů školských u těch osob, které statistické údaje zaznamenávají svědčí to, že se školní expositury a t. zv. excurrendní stanice, kde učitel několikrát týdně dochází do vzdálenější obce, mísí se školami filiálními a prozatímními. Někde opět čítají se školy sice povolené, ale ne dosud aktivované. Na mnohých místech je škola na papíře, ve skutečnosti ale je bez stavení, bez učitelů anebo dokonce bez žáků. V Krajině na př. r. 1897 ze 372 školních obcí mělo školu jen 349; tedy 7% škol neexistovalo. Jedna z těchto škol byla povolena již 1. září 1891 a do dnešní doby nenašly se pro ni místnosti. —

V Istrii, Gorici a Gradišce zbavují se dokonce chybným výkladem zákona tisíce dětí vyučování. Dle § 59. ř. z. šk. má se pro dítky, 4 *km* od školy bydlící zříditi nová škola, přesahuje li jich počet v pětiletém průměru 40. Klerikální vlašští zemští školní radové však zaměňují tento § nesprávně s § 23., vytýkajícím výminky povinné návštěvy školní, tvrdí, že dítky nejsou povinny školu navštěvovat a zbavují tím 10.700 dětí vyučování. —

Nedostatečnou jest statistika učitelstva se týkající. Chybně vypočítává se průměrný počet žactva na jednoho učitele připadající. Součet dětí dělí se počtem učitelstva. Při tom však počítá se velký počet míst neobsazených, takže skutečný počet dítek na jednoho učitele jest mnohem větší. Ve Štyrsku v jistém okresu v r. 1896—97 připadalo dle úředního udání na jednu osobu učitelskou 125 dětí. A byla tam ve skutečnosti třída o 281 dětech. V jiném okresu bylo průměrné číslo 104 a jedna třída měla dokonce 332 dětí. Jeden učitel má dětí nepoměrně méně, než jiný, tíhou práce se přímo ubíjející. Statistika ve Francii jinak si počíná. Tam čítá se na kolik sil připadá 30, 40, 50 atd. dětí, což zaručuje správný resultát. — Rakouská statistika vytýká sice služební hodnost a věk učitelů, kolik jest pak v Rakousku čtyřiceti- i víceletých podučitelů, to se z ní nikdo nedoví. Když to vídeňští a moravští učitelové zjistili, vzat byl původce v disciplinární vyšetřování pro pomluvu školních úřadů. Úzkostlivě vyšetřuje rakouská statistika vyznání náboženské. Otázky služného učitelstva však se stydlivě nedotýká. —

Poměry rakouského školství a učitelstva jsou stále velmi neutěšené. Nejhorší jsou ovšem tam, kde je vliv stran zpátečnických největší. Nebude lépe, pokud se stále rostoucí vliv klerikálů na školství a učitelstvo nezlomí. — —*e*—

FEUILLETON.

J. W. Goethe. Byl největším a nejmilejším ze všech cizích svatých naší mladé literární církvi na počátku tohoto století. Jungmann jej tlumočil, Čelakovský vyrostl z něho, přemnozí jej napodobili, všichni milovali. Sám si dopisoval s hr. Sternbergem, vysoce cenil Dobrovského a Purkyni, četl těch několik tehdejších překladů z naší poesie a pochvalně o nich psal. Ohromnou radost spůsobil našim buditelům upravením „Kytice" z Rukopisu královédvorského a otištěním té básně ve svých spisech. Bylo to zlaté a veliké slunce, jehož světlo a teplo bylo štěstím nejen jeho domovině, ale i zeleným luhům našim *) Literatura naše rostla, ale k němu se vracela znovu a znovu. Staří vlastenci překládali a imotovali písně a idylly, později se přešlo k balladám, pak ke dramatům. U „Fausta" se zastavili: máme tré překladů a dva Fausty vlastní (Labyrinth Slávy, Twardowski). A zase vracíme se k němu: my moderní, nervosní, plni pochyb, plni smutku vracíme se k tomu bledězlatému klidnému slunci, kde člověk nabývá pocitu jistoty v každé nejistotě; učí se dívati na pomíjejitelnost věcí pozemských a vážiti si života; kde z trpkých zkušeností pije sladkou moudrost — a vracíme se jako znavení poutníci, přesycení čtenáři a najdeme občerstvení, sílu, pevný bod a klid. A milujeme jej jako naši otci a vděčni jsme mu i za ně i za sebe.

*

Život jeho byl jedním z nejšťastnějších životů básnických. Nadán všemi dary Přírody i Osudu, rozvrhl si hned v mladosti plán k veliké pyramidě a pracoval bez oddechu k vyvrcholení. Rozmary a hry srdce, svazy se světem a lidmi, kus dějin světových, které viděl vše mu bylo experimentem a látkou a přes všechno kráčel k svému cíli. A Osud přál mu. Dal mu nezávislý a dlouhý život a svěžest duše do poslední chvíle. Krátce před smrtí ukončil II. díl „Fausta" — apotheosou práce. Pyramida byla dokončena.

Objal svým duchem všecko: minulé i přítomné, svět fysický i říši nadsmyslnou, vědy i umění. A jeho zorný úhel světa i života byl vždy sub specie aeternitatis. Často se ocitl proto v rozporu i se světem i se svým národem: z Revoluce vyvážil idyllu Hermann a Dorothea, při

*) „Goethe a Čechy" zove se pěkná kniha dra A. Krause.

Freiheitskampfu Němců proti Napoleonovi žil a básnil Westöstlicher Divan Zastínili jej Schillerem — mlčel a čekal. A Schiller, ten učitel národní, jakého nebylo u žádného druhého národa více, vykonal svou úlohu a — šel. A dnes není sporu o tom, že by Goethe nebyl typickým básníkem německým, inkarnací germanství. Germánství čistého bez nationalismu, fanatismu, brutalismu, germánství, jak je konstruují slušní Němci ve svých laboratořích, germánství, které bude zníti v hudbě budoucnosti, až bude mír mezi národy.

Nešel za potleskem a vkusem doby. Napsal Götze a Werthera. Uznali jej za vůdce mladého Německa, svět imitoval bolesti, šat i smrt Wertherovu, jásal, že život srdce jest získán pro moderní poesii, čekal pokračování — a Goethe odpovídal Ifigenií, Egmontem, Tassem, Ferinou Lišákem a Wilhelmem Meistrem. Odvrátili se od něho k efemerním modlám, a on jich nevolal zpět. Ba, poslal do nich i jejich model blesky Xenií... Po letech přišli zpět všickni a poklonili se Faustovi...

Znal svou cenu a věděl, čím bude lidstvu. Staral se, aby mu i po letech a stoletích byl jasným. Dnes po sedmdesáti skoro rocích od jeho smrti leží tu vedle jeho spisů, jeho listy, jeho denníky, jeho rozmluvy. Možno říci, že ani jediná třiska z jeho dílny nezmizela, jediná myšlenka, jediné slovo ať psáno či mluveno, nejsou ztraceny. A — díky svědomité stránce povahy německých literárních historiků, vyrostla z literatury Goethovy literatura o Goethovi — a tak i v té říši nesmrtelnosti dostalo se mu losu, jakým se nemůže chlubiti žádný jiný z velikých básníků.

Byl velikým a pevným člověkem. Sentimentální duše mu upíraly a upírají cit, poněvadž neukončil několik románků svého srdce svatbou. Těžko býti soudcem druhého ve věcech srdce a odvážno prohlásiti za normál pro každého loket vlastní morálky. Goethe dovedl se rozplakati z pohnutí nad krásným slunečním dnem, dovedl býti nadšen nad zkamenělinou u Karlových Var a truchlil nad smrtí Mme. Goethe, roz. Wulpius, tak upřímně jak každý citlivý člověk. Rozum měl silnou vládu jak nad jeho tvořením tak nad jeho životem. Rozum řídil spřežení fantasie jeho tak, že nikdy neušlo — odtud ten pocit jistoty v spisech Goethových —, rozum rozhodl vždy v milostných vztazích i nad srdcem. A Goethe experimentoval a básnil život.

Proto také stojí za vším, co napsal, a proto vše, co napsal, jest v jistém smyslu „příležitostným". Od prvých exotických básniček až k tomu obrovskému gotickému Faustu probíhá veliký, skutečný, teplý život. A to jest klíč k velikosti jeho a k tajemství jeho úspěchu. Přenést život do poesie, nesmrtelné odíti do formy.

*

Veliké zlaté slunce. Nebylo většího před ním, jasnějšího vedle něho, není druhého po něm. Zářivé meteory proletěly oblohou, bludné vlasatice strhly k sobě pozornost, zelené a modré hvězdy vzbudily sensaci — vše přešlo, vše pomíjí: on září svým klidným, stálým, bleděžlutým světlem, stále týž, stále živý, život sám. *M.*

Úvahy a kritiky.

G. Cordes, **Psychologische Analyse der Thatsache der Selbsterziehung**, 1898.

Poučný spisek (54 str.) vyšel v paedagogické sbírce: Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der paedagogischen Psychologie und Physiologie (vyd. H. Schillerem a Th. Ziehenem). Autor věří v možnost a skutečnost sebevýchovy a s toho stanoviska podává empirickou analysi sebevědomí a nad to analysi sebevychovacího processu samého. *P.*

A. Franz, **Der Magister Nikolaus Magni de Jawor.** Ein Beitrag zur Literatur und Gelehrtengeschichte des XIV. und XV. Jahrh. 1898.

Zajímavý spis o vědecké vzájemnosti českoněmecké z doby starší. Mistr Javor působiv v Praze více než dvě desítiletí působil v Heidelberce 33 let. Vypsání Franzovo je velmi důkladné. *Rh.*

A. Hamon, **Duševní povaha anarchisty.** Přel. Jar. Jiroušek, 1898.

Pokus o psychologii anarchismu na základě odpovědí daných autorovi anarchisty samými. Tím vysvětluje se ideální rys anarchické povahy, který z knihy silně vyznívá, častěji na úkor skutečnosti a pravdy. *S.*

Fr. Fr. Leitschuh, **Das Wesen der modernen Landschaftsmalerei**, 1898.

Snůška různých názorů a osobních mínění, nelákavá příprava obšírných dějin krajinářství, již autor slibuje. *J.*

S. Merlino, **Formes et essence du socialisme.** Avec préfaces de G. Sorel, 1898.

Poučný úvod do studia krise, již autor vidí netoliko v marxismu ale socialismu vůbec. Francouzský spis je sloučením dvou italských prací autorových (Pro e contra il socialismo — L' utopia collettivista); úvod francouzského socialisty poslouží všeobecné orientaci. *Fr.*

Ettore Ciccotti, **Il Tramonto della schiavitù nel mondo antico**, 1899.

Ed. Meyer, **Die Sklaverei im Alterthum**, 1898.

1. Dějiny otroctví v starověku: otroctví nebylo zrušeno křesťanstvím ani filosofií (stoickou), nýbrž proletarisovaným maloobčanstvem. — 2. Meyer vidí v otroctví rovnocenné analogon moderního námezdnictva; otrok je mu tím, čím moderní dělník. Otroctví v starověku bylo pokrokem nad starší nevolnictví. *S.*

The Life of William Morris. By J. W. Mackail, 1899.

Obsažný životopis znamenitého umělce a socialistického působitele, zároveň doplnění dějin socialistického hnuti v Anglii. *S.*

Friedr Freiherr zu Weichs-Glon, **Die Brotfrage und ihre Lösung,** 1898.

Poučné dějiny chleba a jasný výklad všech otázek sociálních, spojených s zaopatřováním chleba. Autor žádá sestátnění pekáren. *S.*

Ad. Baumeister, **Über Schillers Lebensansicht,** insbesondere in ihrer Beziehung zur Kantschen, 1897.

Pokus dokázat, že Schillerův názor světový není z Kanta, ale že Schiller samostatně a dříve než poznal Kanta, své stanovisko ethické zaujal a že v mnohém od Kanta se liší. *F.*

Korrespondence Jana Amosa Komenského. Listy K. a vrstevníků jeho. Nová sbírka. Vydal dr. J. Kvačala, 1897, 1899.

Professor Kv. sbírá všecky listy Komenského, Komenskému a o Komenském, hodlaje doplnit sbírku Paterovu (1892). Zatím dostávají se nám 2 díly. *Ph.*

E. Levasseur, **L' ouvrier américain,** 1898.

Dva plné svazky popisující statisticky amerického dělníka a tím americký průmysl vůbec. Levasseur (studoval 1898 americký průmysl na místě) podává také historii téměř všech důležitých oborů hospodářských. Veliká pozornost věnována americkému socialismu. Ze všeho vyniká dovednost a energie amerického dělníka a stejně amerického průmyslníka. Američana charakterisuje obzvláště odhodlanost a ovšem dovednost, nahradit staré stroje stroji novými, účinnějšími. Toto vědomé využitkování pokroků strojnických dává Americe již teď v mnohých oborech převahu hospodářskou. Vůbec očekává Levasseur, že Amerika v budoucím století stane se Evropě silnou konkurrentkou. *F.*

A. Riedler, **Unsere Hochschulen und die Anforderungen des XX. Jahrhunderts,** 1898.

Živá a namnoze oprávněná obrana techniky a stavu technického naproti universitě a stavům na universitě vzdělaným, zejména právníkům. Že spis často a rychle po sobě vydáván, svědčí o velikém zájmu pro věc. Autorovi neběží ovšem jen o doktorský titul pro techniky a pod., nýbrž o fundamentální uznání přírodovědeckého a praktického vzdělání moderního naproti přeceňovanému vzdělání gymnasijnímu a universitnímu. Spisek je velmi poučný a nábadný. *P.*

St. Licht, **Die Lage der Landwirthschaft und die Organisation des ländlichen Kredits in Mähren,** 1897.

Pěkný, snad trochu optimistický popis „družné Moravěnky"; kraje slovácké však vynikají svým stavem neutěšenějším. Pokud běží o úvěr osobní, tož moravští Čechové posud si pomahají starými záložnami (1895 jich bylo 235 s 75,362.540 zl.), Němci raiffeisenovkami (1896 jich bylo již 158 s 7,702.642 zl.). *V. R.*

Alfredo Niceforo, **L' Italia barbara contemporanea**, 1898.

Spis duchem a methodou Lombrosovskou ukazuje na kulturní rozdíl Italie jižní od severní; Italie jižní (se Sicilií a Sardinií) je ještě barbarská, politické sjednocení Italie přes to, že již trvá téměř 30 let, Italii jižní neprospělo. Ba neprospělo ani Italii severní. Mnohé zprávy a četné údaje statistické spis N. právě v tomto okamžiku dělají poučným. *N.*

A History of Japanese Literature. By W. G. Aston, 1899.

Zajímavé a podle všeho znalecky psané dějiny japonské literatury. Přidány jsou přeložené výtahy děl různých dob. Abych řekl pravdu — japonská literatura je zajímava, ale nevidím, co by z celého vývoje jejího, trvajícího přes 1200 let, zasluhovalo název světového. *F.*

Gustav Le Bon, **Duše davů.** Přel. L. K. Hofman, 1898.

Gustav Le Bon, **Psychologické zákony vývoje národů.** Přeložil M. Křepinský, 1898.

Dá se o obou předmětech povědět více a důkladněji, ale zatím nám musí postačit i Le Bon, píšící již dávno o všem možném, a tudíž také o vývoji národů a o psychologii t. zv. rasové. *V.*

H. Oldenberg, **Buddha,** Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde. 3. vydání, 1897.

Rozmnožené vydání znamenitého spisu. V době, kdy buddhism ve formě mystické theosofie vniká již do širších kruhů intelligence, Oldenbergův populární spis je osvědčeným učitelem. S.

A Life of W. Shakespeare. By Sidney Lee, 1898.

Jistý a spolehlivý vůdce v pralese shakespeareovské literatury sebral všecka data osvětlující život a tvoření velikého dramatika; zajímavý je důkaz, že u svých vrstevníků Sh. vynikl napřed jako lyrik (svými sonnety). Bibliografie a j. přídavky činí spis nad míru užitečný a přehledný. *Ph.*

A. Grotjahn, **Der Alkoholismus nach Wesen, Wirkung und Verbreitung.** (Bibliothek für Sozialwissenschaft XIII.), 1898.

Těžiště spisu spočívá v ukázání sociálního významu alkoholismu: šíří indifferentism, t. j. otupuje a tím stává se škodlivý. Autor objasňuje všecky stránky otázky klidně a věcně. *S.*

ZPRÁVY.

Zpráva o činnosti spolku „Domovina" za rok 1898—99. Tento spolek, věnující se záchraně padlých žen a bojující proti prostituci, má příjmů nepatrnou summu 3813 zl. 59 kr. Ze zprávy vybíráme tyto podrobnosti charakterisující náš život národní:

„Měli jsme výstavu r. 1898, architektury a inženýrství, slavnou, jak je u nás obyčejem. V čele mužové, k nimž pohlíží celý národ a od nichž něco čeká; dohled není ponechán nezkušeným lidem, nýbrž policii. Jak se tam ale řádilo, o tom poučuje veřejná schůze „Pomocnictva zaměstnaného při živnosti hostinské", konaná 8. července 1898. Jeden účastník řekl: „Číšnice mají stejné právo na život jako my; ale musejí se vykázat stejnou způsobilostí jako my; pak by se ovšem nesměly oddávati prostituci; proti dnešní ženské obsluze musíme protestovati zejména z důvodů mravních. Naše výstava ve příčině ženské obsluhy je druhým vydáním výstavy milleniové (pešťské)." Jiný mluvil o nemravnosti na výstavě a řekl: musíme demonstrovat proti tomu! A uvedl příklad, že z 1000 číšnic je jich 800 stíženo nemocemi venerickými. Když dr. Lueger slíbil a naplnil, že neudělí koncessi nikomu, kdo se nezaváže, že nebude mít ženskou obsluhu, proč by to nemohl učinit p. dr. Podlipný? Zvolena deputace, aby na příslušných místech se ozvala. Nevíme, co pořídila.

Demonstraci onu na výstavě číšníci provedli. Ovšem jinde by se to demonstrací nenazvalo; ale u nás řečeno, že byla „neslušná", že naše „Zprávy" mají neslušný text — a policie, detektivové a zřízenci výstavní byli v plné práci letáky sebrat a zničit. Slavný výstavní výbore, kde jste se ozvali, že si z plna srdce přejete, aby nečistota byla odstraněna a že jste přehorlivé zřízence pokárali? Rádi bychom takové prohlášení četli. A obecenstvo ještě stálo proti číšníkům! Zvláště prý v hospodě „U Nesmysla". Ovšem, když národ vyrušujete „při zábavě", pak nepochodíte nikdy dobře. Ty zábavy jsou tak ušlechtilé (kuplety atd.), že vaše „neslušné" snahy nemají místa. A tak podle zpráv v novinách se ti lidé, kteří jsou žádostivi lepších dnův, objevili jako nemravní — a ti od „Nesmysla", z tanečních síní, od karet a od nevěstek jako mravní. A veřejné orgány řekly k tomu: tak tomu jest.

Druhá ukázka: Jistý časopis připomínal § 512 trestního zákona z 27. máje 1852 č. 117 ř. z., kdo přestupkem kuplířství se stávají vinnými a ukazoval, že celá řada místností v Praze je známa, jako místa kuplířská, a nikdo se neozve. Z takových pekelných místností ti lidé bohatnou. A co se stalo? Článek na polovic zabaven!

Třetí ukázka: Všecky časopisy bez rozdílu stran a smýšlení přinesly články o rozmahání se vykřičených místností v Praze. Jeden píše o nich ze čtvrti svatovojtěšské, druhý o okolí kostela sv. Mikuláše a pražské radnice; v místech, kde nejvíce mládež chodí, zahnizďuje se nepravost. — Ke všemu tomu pravíme: Vyháněјte ďábly, kde jsou. Jak lze osvobozovat lidi jako onoho akademického malířc, jenž zničil 15leté děvče?

Ale naše časopisy, mluvčí veřejného mínění, jsou nejasné, jako to zkažené veřejné mínění. Čtěte neobyčejný článek — i rozsahem veliký: O „zkamenělém muži“ a o jiném — kde p. Ypsilon chválí policii, že zapověděla vystavování takových zvláštností, ale musí naříkat, že není instancí proti nadávání na ulicích a pod. věcem. Zvláště však konec byl pro nás potěšující. Proč pořád jen naříkáte, že nemáme dost svobody tiskové? Máme, ale jen pro pornografickou literaturu. P. Ypsilon praví: „Vtipy, které jindy vyprávěly se jen v nejuzavřenějších společnostech po dvanácté noční, vypravují se zcela bez ostychu s příslušnými obrázky.“ Pikantní časopis vydá 20.000 exemplářů svého kalendáře — a protože na podzim přišli studenti, musilo být uspořádáno druhé vydání. A na konec: „a korunou všeho jest časopis vyplňovaný oplzlostmi a co rok nádavkem kalendář, který jako extrakt přináší nejvybranější věci toho druhu. A na to není žádné instance.“ Prosím: běda nám, že takový kalendář se rozšíří nejen mezi přímo kupujícími, nýbrž že se půjčuje, jde z ruky do ruky — aspoň statisíce ho čtou. Kdo to čte?

Kdo to čte? ty česká mládeži, vy s udující university a techniky, vy řemeslníci a obchodníci — vy se nestydíte, takové věci číst? Vy knihkupci a obchodníci nestydíte se takové věci rozšiřovat? — A kde je censura? Tu vidíte: všecko je pro vás, ale všecko je proti vám. A ještě něco k tomu: Jste rádi, že veliký orgán národní má od svých pravidelných přispěvatelů takové články jako onen od p. Ypsilona. Čtěte dál, zvláště insertní část a shledáte: doporučování sebeochran a tak zv. doktorů. Jeden universitní professor řekl: tihle „doktoři“ jsou největším zlem. A máte jich někdy na jediné stránce i šest. Odkud by měli na každodenní inserty, nedařit se jim dobře?

Ozvali jsme se proti vykládání nemravných knih a slav. policejní ředitelství praví ve výnosu ze dne 19. ledna 1899 č. 21.862, že „nařízeno bylo zdejším orgánům, aby vystavování spisů... netrpěly a vůbec přísně na to dbaly, aby necudné obrázky a pod. veřejně vyvěšovány nebyly. Měl-li by ct. spolek v jednotlivých případech zvláštní příčinu k stížnostem, nechť dotýčné oznámení u příslušného c. k. policejního okr. komissařství učiní“. Kéž by takových výnosů nebylo třeba — aby sami knihkupci cítili nedůstojnost takového zisku. Prosíme je tímto všecky, aby neznešvařovali svých výkladních skříní. Jiné znaménko pokroku lze pozorovat v ministerialním vynesení z 10. září 1897, „že není dovoleno pomocnicím ku porodu bez zvláštního úředního povolení propůjčovat po živnostensku svůj byt cizím ženštinám; letos uvedeno bylo v známost veřejnosti — snad se stane náprava“.

Potřeba hygienických přednášek lidových. Ústřední spolek českých žen a sice zdravotnický jeho odbor uspořádal za podpory České

společnost pro veřejné zdravotnictví řadu hygienických přednášek pro ženy. Přednášky byly bezplatny. Přednášky pojednávaly: o anatomii těla (doc. dr. Schrutz), o výchově dětí (doc. dr. Scherer), o hygieně obydlí (dr. Preininger), o tělesné výchově (učitel J. Klenka), o správné výživě (doc. dr. Formánek), o falšování potravin (dr. Janota), o ošetřování nemocných (dr Vlasák), o vadách modou zaviněných (dr. Chudoba), o nakažlivosti a hygienickém významu čistoty (dr. Klíma), o hygieně tělesné individuality ženy (pí. Šnajdaufová-Čadová), o hygieně oka (prof. dr. Deyl), o tuberkulose (dr. Preininger). Jak nutná potřeba byla tu ukájena, o tom svědčí auditorium, čítající vždy kolem šesti set hlav. Posluchačky náležely třídám nejrůznějším.

Umělecko-průmyslové museum obchodní a živnostenské komory v Praze Ze zprávy kuratoria za správní rok 1898 vyjímáme: V celku rozmnožily se sbírky r. 1898 o 202 čísla, tak že stav jejich ze 7671 na 7873 čísla vzrostl. Z toho připadá na dary 40 čísel, kdežto ostatní 162 čísla zakoupena byla za celkový obnos zl. 5584·88.

Přírůstek knihovny za rok 1898 obnáší 177 děl v 397 svazcích, takže obsah knihovny vzrostl od konce roku 1897 z 2167 děl ve 3995 svazcích na 2344 díla ve 4392 svazcích.

Tiskem vydán jest Katalog sbírky předloh, obsahující 21.105 listů umístěných v 402 krabicích. Přírůstky ke sbírce této nemohly pro naprostý nedostatek místa již po několik let zařaděny býti.

V čítárně vyložen jest též psaný katalog děl, jež knihovna chová. Časopisů a periodických děl jest 67 v čítárně vyloženo.

Čítárna, jež jest spolu kreslírnou, jest každému, kdo sleduje vážné cíle, zdarma přístupna denně, mimo pondělí, od 10 do 12 hod, mimo to v zimních měsících od 1. ledna do konce března a od 1. října do konce prosince pětkrát týdně též od 5 do 8 hodin večer. V srpnu byla čítárna za příčinou čistění místností po 12 dní uzavřena.

Světová Knihovna. Na tento užitečný podnik literární N. D. své čtenáře již upozornila; upozorňujeme je opětně. V „Knihovně" vychází za poměrně levnou cenu řada pěknych spisů. Po slavném díle Dickensově: Klub Pickwickův vychází teď Cervantesův Don Quijote, Molièrův Lakomec a j.; p. Váňa (Doba její lidé) vybral vhodné ukázky ze Sydney Smitha, Ruskina a historika Freemana. Chválíme také vydávání spisů poučných jako fysikálního zeměpisu a j.

Některé novější úkoly technické.

Napsal A. Vávra.

Uvedením elektřiny do nynější praxe technické, jakož i do ostatního života nastaly v dosavadních methodách technické a živnostenské práce některé podstatné změny a vkořenily se již tak, že je lze považovati za trvalé. Od prvních skrovných pokusů až po dnešek urazil se na tomto poli již obrovský kus cesty; ale přes to přece jest vývoj ten teprve jen ve svém začátku. Než i podle dosavadních výsledků lze důvodně očekávati, že proměna ta pronikne všechen náš zevní život a dá jemu nový ráz; ne sice takový, že by vše, co vzniklo a trvalo v dobách minulých, nyní bylo zvráceno a na místě toho že by nastaly poměry naprosto jiné, nýbrž že mnohé průmyslové podniky, které dosud neměly naději na úspěšný vývoj, zdokonalí se, a že vzniknou práce a výrobky nové, které dříve byly zhola nemožné. Nelze tedy očekávati, že by použitím elektřiny, třeba sebe hojnějším, nastal rozvrat nynějších poměrů průmyslové práce, nýbrž že uspíší se přirozený vývoj její a učiní se všestrannějším. Avšak i tím nastávají všem technickým oborům úkoly nové. Nebude tudíž od místa položit si některé hlavnější z nich před oči, aby se poznalo, čeho až dosud bylo dosaženo, kterým směrem vývoj se děje, a čeho se jest nadíti od něho v době nejblíže příští.

*

Elektřina zavládla v průmyslu hlavně co síla motorická a osvětlovací, méně hojně co síla chemická. Vyvozuje se, jak známo, dílem z uhlí převodem jeho tepla v páru neb plyn a v pohyb strojový, dílem z vodní síly; jiné prameny, (petrolej, benzin, nafta a p.) mají jen podřízený význam. Vyvinutá pak elektřina rozvádí se na menší neb větší dálky. Pokud se týče kamenného uhlí, vyžaduje tento způsob vyvinování elektřiny nutně svážení paliva do elektrických centrál, tedy dopravu jeho po drahách,

lodích a vozech na velké dálky. Takovýto dovoz snese obchodně s úspěchem jen uhlí dobré jakosti; uhlí kamenité neb vůbec bohaté popelem zdraží se touto dopravou do té míry, že jeho malý effekt kalorický, který se z něho pod parním kotlem vyvine, činí celý podnik peněžně nevýhodným. Proto zadnější druhy kamenného uhlí ztrácejí, hledíc k dopravě jejich, velmi mnoho ze své skutečné ceny, jejich cena obchodní v jejich ložiscích samých bývá ne zřídka nižší než by příslušela jejich hodnotě kalorické. Nikdo nechce převážet spolu s vlastním palivem, s uhlíkem a vodíkem, také velikou spoustu hlušiny, popela, břidlice a p. Jest to správné nejen se stanoviska čistě obchodního, nýbrž i s hlediska národohospodářského; zbytečný výdaj se tím ušetří a co dobrého v palivu tom jest přece obsaženo, zachová se jako přírodní bohatství době pozdější, po případě lepšímu užití jejímu způsobem jiným. A tu právě v elektřině naskytá se tento výhodnější způsob převodu jeho do průmyslu. Neleží-li tu na snadě otázka, zda-li by totiž nebylo s větším prospěchem, vyvinovat z uhlí elektřinu hned na místě, na samém uhelném dolu, a dopravovati ji po drátě na místa její zpotřeby, k osvětlování, k pohybu motorickému atd., nežli rozvážet odtud uhlí, jak až dosud se z pravidla děje. Nebo představíme-li sobě v mysli ty nepřehledné řady vagonů železničních, lodí a jiných vozidel, na kterých jest nyní nutno uhlí dopravovat, tedy jakou tu vidíme spoustu mrtviny zbytečně převážené, co mrtvého odporu vyvíjí se ve vozidlech samých, jenž musí býti překonáván silou hnací, jaký to výdaj připadá za mzdu, za první zařízení a další udržování všech k tomu potřebných strojů! Naproti tomu jak poměrně jednoduché i v prvním zařízení i v udržování jest nynější způsob strojů elektrických! Jednoduchý rozpočet, byť i jen přibližný, nutně ukazuje na průmyslový úspěch, když by se zařídila výroba elektřiny hned na uhelných dolech a doprava její po drátě do jednotlivých závodů a vůbec elektrických podniků. Jak vydatně by se tím zjednodušily a snížily železniční tarify, na něž se nyní vede stálý stesk všech živností! Neboť drahám vzešel by tím mocný konkurrent. Žádná resoluce, ba ani žádná státní moc nepřivedla by tyto tarify na úroveň jejich skutečné hodnoty tak rychle a vydatně jako centrální vyvinování elektřiny na dolech. Při tom nebylo by potřebí obávati se snad nového „elektrického tarifování“. Neboť současná konkurrence drah, o nichž přece lze za to míti, že by těmito důlními centrálami elektrickými nezanikly,

byla by dojista vydatným regulatorem této snahy. Se stanoviska zdravé konkurrence průmyslové jest si toho co nejvíce přáti, aby takovéto důlní centrály brzy vešly v život. Dosud tato otázka není na denním pořádku technické praxe, neboť pokud známo, nebyl za tím účelem vydán ani jediný groš na první pokus v tomto směru. Ale soudí-li se podle životních podmínek této myšlénky, možno říci, že nezmizí tato otázka bez znatelné stopy z technického světa. Uhelné doly vůbec, zejména pak ony s uhlím chudší jakosti, nabývají tím nového významu a větší ceny.

*

S vyvinováním elektřiny na důlních centrálách ruku v ruce kráčejí novější způsoby vyvinování tepla z paliva, zvláště bohatšího na popel a z mouru. Spalováním tohoto materiálu pod parním kotlem, jak se až dosud vůbec děje, dosahuje se vždy velmi malého effektu kalorimetrického, poněvadž přívod vzduchu bývá nedostatečný a hoření nedokonalé. Obrovské kotouče dýmu valícího se z četných komínů továrních jsou toho očitým důkazem; číselně to potvrzuje každá analysa kotelních plynů. Vybaví-li se však hořlavé součásti z tohoto paliva dříve nežli mohou shořeti, a přivedou se teprvé po jejich další úpravě v palivo plynné do vlastního topeniště a zde shoří, effekt kalorimetrický, kterého se tím dosáhne, jest znatelně větší než při způsobu dosavadním. Potvrzuje to výroba plynu Dawsonova. Žene-li se totiž do rozžhaveného uhlí proud vodní páry asi na 300° C přehřáté a vzduchu, extrahuje se tím uhlík a vodík v uhlí obsažený a obdržuje se plyn hořlavý, který vyvíjí svým dalším hořením větší počet kalorických jedniček nežli by vyvinul obyčejným shořením co mour na roštu pod kotlem parním. Tento způsob topení původu anglického razí si poznenáhlu širší cestu i na pevnině. Pro ústřední elektrárny podůlní naskytá se v tom zvláště pozoruhodná pomůcka ekonomická.

*

Jiná otázka týče se osvětlování. Ne toho všeobecného účelu způsobit světlo vůbec, nýbrž dosáhnout světla určité jakosti. Tento výsledek možno pozorovat nejlépe na věcech, které možno vzíti do ruky a postaviti je proti světlu do rozličných směrů. Ať jsou věci ty barevné nebo bezbarvé, lesklé nebo temné, vždy se na nich dosáhne určitého effektu světelného, má-li světlo určitou

jakost a postaví-li se věc proti němu do různých poloh. Nejlépe se to pozoruje na všech okrasných, kovových i tkaných. Spojený účinek světla, barvy a lesku jest překvapující podle jakosti užitého světla, i když se předmět na denním světle chová za podobných poměrů pozorování jednostejně.

Tato detailní věc poznává se vhodně na tkaninách a má jistý význam pro obchod textilní. Spojený účinek světla, barvy a lesku sesiluje se u nich totiž velmi vydatně vazbou tkaniny, pokud se týče i jejím vzorkem, takže zboží utkané z téže příze a obarvené v téže barvě má docela rozdílnou lícnost podle toho, jaká jest vazba a osvětlení. Zvláště vazba při tom padá mnoho do váhy, potom stupeň kroucení příze. Tato zkušenost novější doby pohnula textilní průmyslníky k tomu, že zkoumají hned na zkušebních tkaninách nejen nejprospěšnější podmínky tkací komposice ale i nejvýhodnějšího effektu. V tom velmi platné služby koná mikroskop. Tak se stalo, že tento požadavek pomíjející krásy na tkaninách zavedl mikroskop i do dílen průmyslových, kde ho dříve nebylo. Vzorky nádherných tkanin hedbávných, tkaných zejména v Macclesfieldu a okolí v Anglii bývají nyní pravidelně podrobovány této proceduře. Vyšetřuje se hlavně, který stupeň kroucení příze jest žádanému effektu nejvýhodnější a která barva tento účinek sesiluje. Platí to hlavně o přízi skané vůbec (vlněné, bavlněné atd.). Poněvadž pak této příze skané užívá se hojně i z jiných důležitých příčin tkacích, dosahuje se tímto bedlivým prozkoumáním příze, vazby a vzorku tkaniny velmi lícní i když tkána jest z materialu poměrně zadní jakosti. Ostatně i bez mikroskopu může se každý, kdo má k tomu oko, přesvědčiti v nynějších modních krámech se zbožím oděvním, osvětlených elektricky, o síle těchto vlivů světelných. Mnohá tkanina jen tímto šťastným vlivem získává na obchodní hodnotě a dochází obliby, aspoň okamžité.

Věc tato zdá se býti jen nepatrné váhy, ale není. Uváží-li se, co znamená pro odbyt tkaného zboží jeho vzhled a dále jak citelným jest na našem trhu import zboží právě lepších neb úhlednějších jakostí, tedy nepohrdne žádný rozvážlivý průmyslník ani tímto moderním prostředkem svého odbytu; neboť všecky velké výsledky sestávají z částek malých.

*

Nesmírně velkou důležitost má elektřina pro drobné práce průmyslové. Hodí se k nim stejně dobře, ano snad lépe než k výkonům obsáhlým, jak svou kvantitou, tak svou intensitou. Kde běží o výkon direktní, neb o použití malého počtu strojních členů pomocných; kde proveden býti má výkon časově přesně omezený, t. zv. okamžitý; kde více výkonů má jíti přesně po sobě v dobách velmi krátkých; kde jedná se o velikou rychlost, buďto lineární nebo rotační: tam všudy jest elektřina lépe na místě, než kterákoli jiná síla motorická. Proto z užití jejího nejvíc získati může drobná mechanika, směřující k čisté přesné práci. Též mnohá samočinná ústrojí velkých strojů získávají elektřinou velmi mnoho ve své činnosti, jak jest toho užíváno již po více let u posukovacího stroje při spřádání bavlny v přízi velmi tenkou. Též některé novější stroje pletací, hnané motorickou silou, okamžitě se zastaví, jakmile některá jehla oko ztratí. Zaražení toto jest správné i při velikém počtu jehel a při rychlém chodu stroje, ku př. při 300 otáčkách v minutě u stávku kulatého. Zvláště pak zajímavého výsledku dosáhl Schwabe (ve Vídni) při hnaní přádacích vřeten direktní silou motorickou a za obvyklého počtu otáček 10.000 až 13.000 v minutě. Každé vřeteno hnáno jest elektrickou silou samostatně. U tkacích stavů byla až dosud veliká potíž se strhanými nitmi osnovními; stav běžel mnohdy dlouho dále, než tkadlec chybu ve zboží zpozoroval. Nyní zaráží se stav pomocí elektřiny okamžitě, když nit se ztrhá. Malý, lehký závěsek na každé niti, podobný asi jako u strojů snovacích, spadne s ní, jakmile se nit ztrhá, a zavře elektrický proud; tím se i stav zastaví. Ústroj ten, provedený od Thompsona, jest původu anglického.

Pěkných podobných mechanismů bylo by lze uvésti větší počet z každého snad oboru menších strojů. Pro krátkost chceme se zde zmíniti ještě jen o stavech elektrických, poněvadž nabyly větší průmyslové důležitosti.

Ze všech strojů textilního průmyslu stav tkací jest až dosud nejdokonaleji sestrojen jakožto stroj elektrický. Za tímto účelem bylo provedeno mnoho pokusů a věnováno na ně nemálo času, práce i peněz. Z počátku uchopili se této úlohy někteří nejlepší elektrotechnikové, ale nedodělali se úspěchu. Vadila jim v tom na prvním místě nedostatečná znalost funkcí jednotlivých ústrojí tkacích, nikoli snad nevhodnost síly elektrické jakožto síly pohybové nebo nedostatečný dosud vývoj elektrotechniky vůbec.

Byli sice výborní theoretičtí elektrotechnikové, ale neznalí technologové. Proto mnohé tyto pokusy nejsou se stanoviska textilního než pouhé nápady, více nebo méně duchaplné, ale prakticky nepotřebné. Ale tak bývalo od jakživa: cesta ku každému vynálezu skutečně cennému a v praxi dlouho užívanému vydlážděna jest zlatem a zkropena potem mnohých pracovníků. Avšak poslední dobou zasaženo jest do práce, jak se podle výsledku podobá, pravým způsobem a dosaženo stavů prakticky potřebných. Každý jednotlivý výkon ústrojí tkacího byl totiž podrobně vyšetřen a teprve na základě obdrženého výsledku sestrojen byl příhodný elektrický ústroj hnací. Jest to, jak praveno, jediný správný postup, nejen u těchto strojů, nýbrž vůbec. Byť by se i budoucně některé takto obdržené stroje v skutečné práci neosvědčovaly, jak žádoucno, a musily býti vyřaděny ze soustavy tovární, přece vždy znovu musí se začíti řešit tato úloha naznačeným způsobem: na základě technologickém. Za příklad uvádíme stavy Vogelův a Hopfův.

Otto Vogel v Lipsku sestrojil koncem r. 1898 elektrický stav, u něhož elektrická síla hnací nepřenáší se do stavu řemenem, jako u stavu oerlikonského, a nerozvádí se po něm na jednotlivá ústrojí tkací pomocí hřídelů a kol, nýbrž každý tkací ústroj jest hnán svým samostatným proudem elektrickým; všecky proudy vycházejí ze společného motoru a působí v přesně vymezených obdobích po sobě, jak toho žádá pravidelná práce tkací. Má tedy brdo k tvoření prošlupu svůj vlastní proud, též člunek k svému prohození prošlupem, i bidlen k přiražení útku atd. Tím jsou odstraněny všechny pomocné ústroje, které působily zbytečný odpor hnací a dávaly vznik chybám v chodu stavu, tudíž i kazům ve tkaném zboží. Z toho jest ihned na první pohled patrné, že takový stav jde velmi lehce a přesně, a zboží že jest pravidelnější a čistší než ze stavu obyčejného.

Vogelův stav zařízen jest takto. Bidlo upevněno jest na mečíkách obyčejným způsobem. Do předu jest pohybováno jádrem, kteréž jest přitaženo dutým solenoidem, když má útek býti přiražen. Do své zadní polohy navrací se pružinou. Zde pak zůstává po dobu, kdy se tvoří prošlup a prohazuje se člunek.

Prohoz obdržuje svůj pohyb od solenoidu, ze kterého působí jádro na stojaté prohazovací rameno pomocí páky. Na horním konci tohoto ramene jest umístěna babka, která působí bezpro-

středně na člunek. K prohození potřebný ráz způsobuje se smrštěním pružiny, která byla napnuta zdviženým jádrem solenoidu.

Ústroj prošlupní pohybuje se solenoidy, k jejichž jádrům jsou brdové listy připnuty. Tato jádra jsou vzhůru přitažena, má-li jejich list býti zdvižen. Dolů stahují se listy buď pružinami nebo jiným ústrojem podvazovým.

K řízení všech těchto pohybů slouží těhlice s klikou a se soukolím umístěným na hřídelích za bidlenem s koly, a tímže na hřídelích upevněny jsou kommutatory, které rozvádějí elektrický proud k jednotlivým solenoidům. Děje se to takto. Kolo, které otáčí kommutatorem řídícím chod bidlenu, má jen poloviční počet zubů než kolo, které řídí chod prohozu. K převedení kliky přes mrtvé body její slouží malý setrvačník upevněný na hřídeli klikovém. Na klikovém hřídeli upevněn jest také kommutator k zdvihání brda aneb kartový hranol.

Místo některých pružin možno užit dalších jader se solenoidy, čímž lze dosíci pohybu přesnějšího a na síle ušetřit.

U stavů s měnným člunečníkem válcovým bývá obyčejně paprsek volný, aby se osnova neztrhala, když by člunek uváznul v prošlupu. Tento paprsek nesnese silného přírazu, poněvadž by se vypnul a útek by zůstal nedoražen. Tím jest užití tohoto stavu obmezeno jen na zboží lehčí. Má-li se na takovém stavu tkáti také zboží těžké, nutno užiti paprsku pevného. Zároveň však též potřebí opatřiti jej přístrojem, který by stav ihned zastavil, jakmile by člunek nepřišel v čas do svého člunečníku, totiž ještě když bidlen nedošel do své přední polohy a útek nepřirazil. Tuto úlohu řeší elektrický stav Hopfův a Merkelův. Ale dosavadní zařízení jeho jest složité a drahé.

Tyto příklady z drobné praxe průmyslové, jež by se snadno nechaly rozmnožit o nejedno velmi zajímavé číslo, dokazují zcela srozumitelně, že zdar elektrotechniky podstatně závisí na studiu a znalosti mechanické technologie. Podobná znalost technické práce a požadavků její, jakož i nutných k tomu mechanismů jsou nezbytnou podmínkou zdaru a pokroku v oboru elektrotechniky tohoto druhu. To pak má v zápětí další pokrok průmyslu.

Spor Marxistů a Bakuninistů v Internacionále.

(Dokončení.)

Spor o správu Internacionály.

Článek 7. základních stanov praví: „Generální rada působí jakožto mezinárodní agentura mezi různými národními a místními skupinami Associace.“ Dále má býti stálou přehližitelkou mezinárodních poměrů a zpravodajkou ve všech otázkách, jež se mohou týkati proletariatu. Jak už řečeno, měla býti každoročně volena sjezdem, jsouc určena vykonávati jeho usnesení. Pověřovací akt ženevského sjezdu, jímž generální rada schválena, byl znamením důvěry a cti, a tato důvěra byla stvrzena i sjezdem lausannským a bruselským, jež schválily předložený seznam členů generální rady.

S nutností nenáhlého zavedení jednotné taktiky politické vidělo se generální radě docíliti také jednoty ve správě, a této jednoty nedalo se dosíci jinak, než sesílením její výkonné moci. Na sjezdu bazilejském učiněn počátek těmito administrativními resolucemi:

„Generální rada má právo suspendovati sekci Internacionály až do příštího sjezdu. V případě neshod mezi sekcemi oprávněna jest generální rada rozhodovati o differendu, z čehož možno se odvolati k výročnímu sjezdu.“ A vskutku použilo se tohoto článku ve sporu mezi švýcarskými sekcemi; uznáno právo přívržencům generální rady a s federalisty přerušeny styky.

Londýnská konference toto rozhodnutí schválila. Už sama byla aktem svémoci, neboť zde mělo většinu 13 členů generální rady bez mandátů, a rozhodovalo se o věcech, příslušných pouze výročním sjezdům. V tomto aktu pokračováno dále: resolucí II. zapovězeno „tvořiti jakékoliv sekce neb skupiny, nesoucí jména s e k t, jako na př. mutuelistická, kommunistická, kollektivistická

sekce atp., nebo separátní skupiny pod jménem „sekce propagační", sledující zvláštní cíle vně společného úkolu Internacionály". Resoluce XV.: „Konference ponechává úvaze generální rady, aby stanovila podle okolností datum a sídlo příštího sjezdu nebo konference, která by jej nahradila." Resolucí XVI. rozpuštěna sekce Alliance v Ženevě.

Jaké zámysly Marxovy spojeny byly s tímto postupem, projevuje jím psaný soukromý cirkulář generálni rady (Prétendues scissions dans l'Internationale, 1871) str. 24.:

„První fáse boje proletariátu proti buržoasii vyznačuje se rázem sektářství. Toto jest oprávněno v době, kdy proletariát není ještě dostatečně vyvinut, aby vystupoval jako třída. Ojedinělí myslitelé podrobují sociální rozpory kritice, a dávají zároveň fantastické jich rozuzlení. Jest již v povaze těchto, iniciativou jednotlivců tvořených sekt, že se ku každé skutečné činnosti, politice, stávkám, výrobním družstvům, slovem ku každému hnutí společnému chovají cize a uzavřeně. Massa proletariátu zůstává k jejich propagandě lhostejnou, ba nepřátelskou. Dělníci pařížští a lyonští nechtěli o St. Simonistech, Fourieristech a Ikarovcích právě tak ničeho věděti, jako angličtí chartisté a tradesunionisté o Owenistech. Sekty, jsouce z počátku pákami hnutí, stávají se znenáhla reakcionářskou překážkou. Důkazem toho jsou sekty ve Francii a v Anglii a nově Lassalleanovci v Německu, kteří, překážejíce celá léta organisaci proletariátu, stali se posléze prostě policejními nástroji. Krátce, představují dětství proletářského hnutí . . ."

„Naproti fantastickým organisacím sekt představuje Internacionála skutečnou bojovnou organisaci třídy dělnické ve všech zemích, spojenou ve svém boji proti kapitalistům, feudálům a jich ve státě organisované moci."

Neztrácejíce se zřetele tuto Marxovu myšlenku, v níž bylo mnoho oprávněnosti, připomeňme si, že Alliance měla v očích jeho význam sekty, a že t. zv. sekce propagační byly střediska všelikých theoretiků, kteří nemohli býti členy odborových organisací. Proti nim bylo namířeno ostří konferenčních resolucí. Ale což nepokládali Bakunisté Allianci také za sektu? Všimněme si jen, co píše Bakunin o taktice prvých zakladatelů Internacionály v článku „Politika Internacionály".[1])

---

[1]) Égatité 1869. Česky v časop. Zář, roč. 1898.

„Myslíme, že zakladatelé mezinárodní Associace jednali opravdu moudře, vyloučivše z počátku z jejího programu všecky otázky politické a náboženské, protože hlavním cílem bylo spojiti všecky dělnické massy civilisovaného světa ve společné činnosti.“

„Kdyby byli rozvinuli prapor systému politického neb protináboženského, byli by dělnictvo evropské ještě více rozdělili,“ protože nevědomé dělnictvo bylo by se dalo vládnoucími poštvati proti Internacionále, jednak i proto, že „rozdíly v průmyslovém, politickém, rozumovém a mravním stupni dělnických mass v různých zemích jsou ještě příliš hluboky, aby bylo možno překlenouti je celistvým programem politickým a protináboženským. Dáti takovýto program Internacionále a učiniti jej absolutní podmínkou přístupu, bylo by organisovati sektu, ne sdružení všeobecné, bylo by vraždou Internacionály“.

Zakladatelé dali jí tedy za základ výlučně ekonomický boj práce proti kapitálu, jakožto nejprostší princip, s nímž mohli souhlasiti všichni pracující bez rozdílu. A nezbytným důsledkem těchto principů jest zrušení tříd, tedy vládnoucí dnes buržoasie; zrušení všech států territorialních, všech vlastí politických a zbudování veliké mezinárodní federace všech skupin výrobních. Filosoficky znamená to „realisaci ideálu lidského“ na této zemi, čímž „veškeré přídavky nebeské a všecky naděje na lepší svět stanou se zbytečnými a vše to povede k nezvratnému zrušení všech kultů a náboženství“.

Opravdu, zvláštní to věc, že Bakunin měl vlastně o úkolech Internacionály podobnou představu, jako Marx, a zcela správně vykládal si intence zakladatelů. Proč tedy zakládal Allianci, a jaký jí přikládal úkol, když Internacionála vyhovovala úplně svému účelu? Krátce ten, „aby prováděla **důsledky** všeobecných principů“ Internacionály, aby „rozvinula prapor systému protistátního a protináboženského“. Byla tudíž sektou v jistém slova smyslu, poněvadž měla ostře vymezený program; avšak sektou, jež mohla vzniknouti teprve na základě onoho všeobecného hnutí, jaké representovala Internacionála. Nebyla sektou ve smyslu starých sekt klassického socialismu, nýbrž sektou proletářskou, vyznačující se ostrým třídním a mezinárodním rázem, sektou vášnivců, ale universallnou. Španělé pohlíželi na Allianci

jako na společnost, jež chce program Internacionály rozvinouti, jako na přední šik, hlídku Internacionály; vskutku nebyl její veřejný program než do nejzazších důsledků v podivuhodné jednosměrnosti vedeným programem Internacionály. Nemohlo tudíž o ní platiti to, co řekl Marx o sektách socialně-reformatorských; dosvědčila to nejenom mnohostrannost přízně, jíž se těšila ve všech koutech Evropy, zejména západní, v kruzích eminentně proletářských, ale i houževnatost, s kterou přetrvala samu Internacionálu. Kromě toho měla Alliance výhodu, že byla sektou dobrovolnou, nezávaznou: kterým sekcím vyhovovala, ty přiklonily se k jejímu programu; kterým nikoliv, mohly ji ignorovati.

Nyní vraťme se k záměrům Marxovým a vizme, jaké měly důsledky. Chtěl Internacionále, této všeobecné organisaci, ve které bylo tolik nedůtklivých údů, vtisknouti jednotnou taktiku politickou a spojiti její otěže ve svých rukách. Tyto záměry, byvše sankcionovány, stávaly se závaznými pro všechny členy Internacionály; učinivši politickou činnost závazkem, vylučovala Internacionála mlčky sekce, jež byly proti politice, dávajíce přednost hnutí ekonomickému. Jakýž tedy div, byl-li právě tento akt odpůrci Marxovými pokládán za sektářský. Jurská federace praví ve svém mémoáru: „Tím přestala býti Internacionála ohromnou federací autonomních dělnických organisací, a stala se sektou, které se vnucuje kredo německé strany kommunistické."

Vedlejším důvodem tohoto jednání byl patrně úmysl, aby se změnou programu živlové alliancističtí sami z Internacionály mlčky vyloučili. Nejenom však že toho nedocíleno, nýbrž čin jen odsuzován i lidmi, kteří se dívali na tento spor nestranným okem.

Stanovisko jurských sekcí švýcarských je známo. Chtěly, aby generální rada zůstala korrespondenční kanceláří mezi sekcemi, a aby byla výkonným orgánem výročních sjezdů, jak určeno základním statutem. Po londýnské konferenci byly její resoluce na sjezdu v Sonvillieru podrobně přetřásány a vydán cirkulář ku všem federacím, v němž voláno po výročním sjezdu, kde by se uvedlo vše do patřičné míry.

Malon praví ve svém spisku o Internacionále:

„Z mého zběžného výkladu vysvítá, jak nevědomy a zlomyslny jsou reakční žurnály, které křičí, že Internacionála jest pouhým nástrojem generální rady, která vládne prý sama pod

vlivem diktátora. Pravda, že od některé doby jeví se neblahá tendence v lůně generální rady (psáno před sjezdem v Haagu, J. S.); avšak tato tendence byla federacemi všeobecně odsuzována. A lidé, kteří v Londýně bezúspěšně pokusili se státi diktátory v Internacionále, neučinili tak se souhlasem stanov, učinili tak ve snaze, urážející způsobem co nejflagrantnějším ducha i literu stanov. Jest se co nadíti, že příští sjezd uvede generální radu do kolejí normálních." [1])

Bastelicovi a soudr. píše Allerini jménem barcelonské skupiny Alliance:

„Nynější generální rada nemůže své postavení zachovati déle, než do sjezdu příštího roku, a její osudná činnost může býti jen dočasnou . . . Veřejná roztržka zasadila by naší věci těžkou ránu, z které by se stěží vzpamatovala, přestála-li by ji vůbec. Nemůžeme se tudíž pro vaše separatistické choutky nikterak rozehřáti . . . Někteří z našich se tázali, zdali kromě principielnýoh otázek nerozhodují tu také osobní, na příklad rivalita mezi naším přítelem Michalem (Bakuninem) a Karlem Marxem, mezi členy bývalé (ženevské, S.) Alliance a generální radou . . . Četli jsme s politováním v „Révolution Sociale" výpady proti generální radě a K. Marxovi . . ."

Španělští Alliancisté nepřáli si patrně veřejných roztržek neb skandálů, ač považovali stav věcí za neudržitelný. Současně se potvrzuje, že Alliance měla u nich vliv hlavně programový, a že osobní zášti k Marxovi neměli. Ve Španělích byla sice od roku 1870—1872 tajná společnost s názvem „Allianza", ta však měla řízení čistě lokální a byla utvořena jen dočasně následkem persekucí, jež zde stihaly organisace veřejné.

I vlašské orgány Internacionály prohlašovaly se proti generální radě. Chakteristickým byl projev sjezdu v Bologni v březnu roku 1872, jenž rozhodl „neuznávati v generální radě londýnské i jurské, leč pouhé korrespondenční a statistické kanceláře". Byl to ovšem omyl, avšak omyl svědčící o tom, kterak Vlachům byly konec konců všecky rozepře a všichni usurpatoři protivni.

Konečně vznikl spor i v generální radě: nejprvé vyloučen generální sekretář Eccarius pro podezření, že straní americkým

---

[1]) Podobně soudili i jiní Francouzi, Bastelica, Varlin atd., jak uvádí Richard ve článku „Les propagateurs de l'Internacionale en France", Revue Socialiste, 1896.

federalistům. Hales, Jung, Mottershead rozešli se s Marxem, když chtěl rozhodovati v tvořící se právě federální radě anglické.

Posléze budiž uvedeno několik poznámek ku sjezdu haagskému, kde Marxisté měli většinu. Přihlížíme tu pouze k číselným poměrům mandátů, neboť kdyby se mělo souditi po kvalitě, byly by mandáty Marxistů ve značném počtu neplatny.[1] Přívrženci generální rady (mezi nimi tato sama počtem šestnácti) měli 40 hlasů, federalisté 25. Sedm autonomních delegátů vlašských, zvolených na projektovaný sjezd neuchâtelský, do Haagu se nedostavilo. Bakunina zde rovněž nebylo, poněvadž ze Švýcar byla mu cesta přes Francii jak přes Německo zamezena. Veškero jednání neslo ráz dlouho nastřádaných osobních nevraživostí. Bakunin vyloučen 27, Guillaume 25 hlasy z Internacionály, tedy nepatrnou většinou, že se snad někteří zdrželi hlasovati.

Proti usnesením haagského sjezdu, jež stvrzovala generální radě další pravomoc a doplnila generální statut ve smyslu Marxově, protestovala federace Jurská na společném sjezdu dissidentů v St. Imieru; Vlachové v Rimini, belgická federace na sjezdu v Brusselu, španělská v Cordově, anglická v Londýně. Generální rada Internacionály přesídlila do New-Yorku, odkudž neposlušné sekce šmahem vylučovala a sama svůj pád připravovala. Dřívější lesk a význam Internacionály však zmizel a již se nevrátil. Moderní hnutí dělnické musilo vystoupiti pod formami novými.

Čím chtěli míti Internacionálu federalisté, kladoucí všechnu váhu na ekonomickou emancipaci proletariátu především, bylo cílem opravdu vážným a rozumným. Avšak aby toho dosáhli, k tomu byli ještě méně způsobilí nežli Marxisté. Jich realismus, jich střízlivost Bakunistům scházela. Ponecháni sami sobě, ustrnuli na bouřlivých frázích, a ve snaze po neobmezené autonomii

---

[1]) Dle usnesení sjezdu basilejského patřilo Německo mezi země, jichž zástupci mohli se sice účastniti sjezdů, nesměli však hlasovati, poněvadž tu nebylo následkem persekucí pravidelných sekcí. Před soudem v Lipsku 1872 prohlásil Liebknecht, že v Německu je sice dosti jednotlivých přívrženců Internacionály, ale žádné sekce. Bebel dotvrzuje, že němečtí internacionalisté neplatili nikdy příspěvků do Londýna. Vzdor tomu figurovalo na sjezdu 10 delegátů německých sekcí a sice rozděleny tyto mandáty mezi členy generální rady. (Podrobně: Mémoire de la Fédération Jurassiene pp. 261 seq.) Podobně bylo i s mandáty francouzskými: Blanquista Cournet, který s ostatními Blanquisty sjezd uprostřed jednání opustil, měl mandát za Kodaň a p.

rozdrobili svou činnost úplně, jež restringována ještě vášnivým odmítáním všeho, co mělo sebe nepatrnější zdánlivost „politické činnosti".

Avšak i Marxův odkaz, „že dosažení politické moci jest první úlohou třídy dělnické", jenž stal se heslem moderního hnutí mezinárodního, podléhá proměnám a znovu ozývají se hlasy, připomínající, že cílem a dějinným úkolem proletariátu jest zbudovati nový, společensky spravedlivější ekonomický řád, při čemž politická moc jest význačným sice, ale ne výlučným činitelem. Dějiny Internacionály mohou poskytnouti i dnešním rozhodujícím kruhům dosti poučných příkladů.

J. Skalák.

Veřejné knihovny české.

(Dokončení.)

Uvedené knihovny jsou různě bohaty. Srovnejme počet jejich děl s počtem obyvatelů domácích, abychom určili, kolik spisů připadá na každých 100 obyvatel. Má knihovna

v Brně	5688	spisů;	na	100	místn.	obyv. (českých)	připadá	20	spisů
v Čáslavi	712	„	„	100	„	„	„	8	„
v Holicích	2427	„	„	100	„	„	„	47	„
v Klobukách . . .	634	„	„	100	„	„	„	90	„
v Litomyšli . . .	6037	„	„	100	„	„	„	129	„
v Lounech . . .	261	„	„	100	„	„	„	4	„
v Náchodě . . .	887	„	„	100	„	„	„	14	„
v Neratovicích . .	240	„	„	100	„	„	„	48	„
v N. Bydžově . .	1069	„	„	100	„	„	„	15	„
v Panen. Týnci . .	540	„	„	100	„	„	„	68	„
v Praze kn. obecní	30000	„	„	100	„	„	„	16	„
„ kn. Průmyslové Jednoty .	10385								
v Přelouči	5337	„	„	100	„	„	„	148	„
v Přerově	1158	„	„	100	„	„	„	8	„
v Slaném	2800	„	„	100	„	„	„	31	„
v Třebíči	3004	„	„	100	„	„	„	32	„
na Vinohradech .	2575	„	„	100	„	„	„	7	„

V některých městech mají vedle bibliothéky veřejné hojnost knihoven spolkových, často značně velikých. V Litomyšli má Řemeslnická jednota 3600 děl, spolek paní a dívek 1200 děl, v Slaném Sokol 1000 spisů a Řemeslnická beseda 1000 spisů. V českých obcích kolem Brna jsou pobočné knihovny zřízené Národní Jednotou se 120—800 spisy.

Rozdělení v odbory v každé knihovně jiné nedovoluje přehlédnouti v jakém počtu se které druhy spisů kupují. Nejčastěji je uvedeno, kolik děl má knihovna z písemnictví t. zv. zábavného, kolik naučných a kolik časopisů. Dle toho má

	spisů zábavných	spisů naučných	časopisů
knihovna v Čáslavi	72%	18%	10%
„ v Litomyšli	71%	22%	7%
„ v Náchodě	65%	28%	7%
„ v Neratovicích	71%	29%	—
„ v N. Bydžově	82%	18%	—
„ obecní v Praze . . .	84%	13%	3%
„ Prům. Jedn. v Praze .	—	100%	
„ v Slaném	45%	38%	17%
„ na Vinohradech . . .	76%	20%	4%

Litomyšlská knihovna má zvlášť hojné oddělení zeměpisu a cestopisu ($^2/_3$ všech knih naučných), filosofie a vychovatelství; v obecní knihovně Pražské největší procento spisů naučných zabírají dějiny; v Průmyslové Jednotě Pražské jsou nejčetnější oddíly: průmysl a živnosti vůbec, stavitelství pozemní, vodní a silniční; v Slaném jsou bohaty odbory dějepisný, zeměpisný a přírodovědecký.

Při některých bibliothékách nesepisují čtenáře, kteří si knihy vypůjčují, při jiných sestavují o nich zvláštní seznam. Dle podaných zpráv bylo čtenářů

v Brně	1566	(5% místn. česk. obyv.),	či knihovny užil každý 20. obyv.
v Klobukách . . .	68	(10% místn. obyv.),	„ „ „ 10. „
v Litomyšli	857	(11% místn. obyv.),	„ „ „ 9. „
v N. Bydžově . . .	206	(3% místn. obyv.),	„ „ „ 33. „
v P. Týnci	84	(11% místn. obyv.),	„ „ „ 9. „
v obec. kn. Pražské	2056	(málo přes 1% obyv.),	„ „ „ 88. „
v Přerově	264	(2% místn. obyv.),	„ „ „ 50. „
v Slaném	1478	(14% místn. obyv.),	„ „ „ 7. „
na Vinohradech . .	214	(necelé 1% obyv.),	„ „ „ 163. „

Statistika o čtenářích a půjčkách má pro každou knihovnu velikou důležitost. Z ní se knihovník dočte, jak se které vrstvy obyvatelstva po knihách poptávají, opatřuje pro ně vhodné spisy a přičiňuje se získati i ony kruhy, které knihovnu míjejí. Dle žádaných děl odhaduje duševní výši čtenářstva a jeho interess na otázkách, jež projednávají, prohlubuje jeho názor o nich novými spisy a nadchází mu, aby ho upoutal k předmětům jiným. Sestavovati udaje o vypůjčovatelích a spisech při velkých knihovnách vyžaduje mnoho času, a proto záleží na manipulaci při půjčování a vracení knih. Při malém počtu půjček stačí snad denník, v němž se zaznamenávají a vrácené přeškrtávají. Nejča-

stěji se užívá lístků výpůjčních a složních stejného znění; lístky složní zůstávají v knihovně. Protože jsou opatřeny čtenářovým jménem a obsahují všechny jeho půjčky, tvoří všechny seznam čtenářů. Statistika o četbě musí se sdělávati zvlášť. V Slaném, v Průmyslové Jednotě Pražské, v Náchodě a v Přelouči zapisují každou půjčku na zvláštní lístek. Tím získávají seznam půjčených knih a dle toho teprv lze pořídití rejstřík vypůjčovatelů. Obojí, i data o čtenářích i data o četbě, sestavují hned v obecní knihovně Pražské. Tam mají legitimační knížky se jménem vypůjčovatelovým, kam se zapisuje každá jeho půjčka, a kterou se při žádosti o knihu a při jejím odevzdávání vykazuje, a lístek vložený do každé knihy, na nějž se zapisují čtenáři, kteří si právě tu knihu vypůjčují, a jenž zůstává v knihovně. Tyto lístky tvoří seznam půjček, legitimační knížky, jež se od vypůjčovatelů na konci období vyberou, seznam čtenářů. Jak si manipulaci zaříditi závisí na tom, jaká návštěva bývá v knihovně, a kolik knihovníků spisy vydává. Nejrychleji lze vyříditi výpůjčku po způsobu Slanském, ale tam je knihovník mimo dobu půjčování se seznamem čtenářů a zápisem půjček zaměstnán ještě aspoň dvojnásobný počet hodin úředních, kdežto v obecní knihovně Pražské vykonal tu práci již v hodinách výpůjčních. Není bez zajímavosti, že bibliothékáři jsou se způsobem u nich zavedeným všude spokojeni.

Účast vypůjčovatelů přespolních zabírá v Klobukách 13%, v Panen. Týnci 34%, v Přerově 13%, v Slaném 7%.

Na počtu čtenářů participovaly ženy v Klobukách 13%, v N. Bydžově 31%, v Panenském Týnci 28%, v Přerově 27%, v Slaném 29%, na Vinohradech 27%.

Čísla o tom, kterým stavům patřili čtenáři muži, jsou výmluvným obrazem povahy místa a duševního života jeho vrstev. Bylo čtenářů

	dělníků	obchodníků	ostatních samostatných živnostn.	úředníků	studentů	rolníků
v Klobukách	66%	6%	—	9%	—	6%
v N. Bydžově	7%	4%	36%	16%	2%	4%
v P. Týnci	43%	3%	13%	1%	—	12%
v Prům. Jedn. Pr. (r. 1894)	30%			70%		—
v Přerově	20%	6%	14%	11%	15%	7%
v Slaném	37%	6%	6%	9%	10%	3%
na Vinohradech . . .	31%			29%	11%	soukromníků 2%

Z Třebíče udávají největší počet čtenářů dělníků, mnoho studentů, méně živnostníků, velmi málo úředníků. V Čáslavi ujala se knihovna zvlášť mezi dělnictvem.

Nejvíce čtenářek z vrstev úřednických je na Vinohradech a v Klobukách, z kruhů živnostenských v N. Bydžově a Panen. Týnci. V Přerově je mnoho čtenářek dělnic.

K některým knihovnám obrací se hojně mládež škole odrostlá; v Slaném čítala asi polovic, v Panen. Týnci čtvrtinu návštěvníků.

Jak hojně se užívalo knihovny, ukazují následující čísla. Připojuji k nim, kolikrát průměrně byla každá kniha půjčena. Za rok bylo půjčeno

v Brně	10209	spisů,	každý	spis	průměrně	2krát
v Holicích	4868	„	„	„	„	2 „
v Klobukách	1492	„	„	„	„	2 „
v Litomyšli	16366	„	„	„	„	3 „
v Náchodě	5346	„	„	„	„	6 „
v N. Bydžově	4946	„	„	„	„	5 „
v Panen. Týnci	970	„	„	„	„	2 „
v obecní kn. Pražské . .	44768	„	„	„	„	1 „
v kn. Prům. Jedn. Praž.	25973	„	„	„	„	3 „
v Přelouči	9249	„	„	„	„	2 „
v Přerově	7847	„	„	„	„	7 „
v Slaném	14549	„	„	„	„	5 „
v Třebíči	11195	„	„	„	„	4 „
na Vinohradech	4043	„	„	„	„	2 „

v této knihovně se půjčuje veliký počet knih, jež čtenáři neodnášejí domů, ale čtou v čítárně při knihovně zřízené.

Půjčka z bibliothéky Čáslavské a Slanské obsahuje vždy jen jeden spis; jinde půjčují najednou 2 i 3, v Holicích a v Litomyšli až 10 spisů.

Na jednoho čtenáře připadá za rok v Brně 7 děl, v Klobukách 22, v Litomyšli 19, v N. Bydžově 24, v Panen. Týnci 12, v obecní kn. Pražské 22, v Přerově 30, v Slaném 10, na Vinohradech 19.

V jednotlivých ročních dobách se čte různě pilně. Při některých knihovnách je počet půjček v létě jen osmina zimních. Nejstálejší čtenáře má obecní knihovna Pražská, jež vydala nejmenší počet děl v měsíci říjnu (4007) a největší v březnu (6975).

Půjčky vykazují

	z krásné prosy	z básní	ze spisů nauč.	z časopisů
v Náchodě	76%	5%	14%	5%
v N. Bydžově	89%	4%	5%	2%
v Slaném	68%	5%	9%	18%
na Vinohradech	90%		7%	3%

I jinde bylo nejvíce půjčených knih z krásné prosy. Na Vinohradech byly básně a dramata velmi málo čteny.

Bylo by záslužno zjistiti, kteří autoři jsou nejvíce hledáni, ježto tí jsou mluvčími smýšlení čtenářstva a mají na ně největší vliv, nejčastěji mu své názory vykládajíce. Škoda, že udaje o tom nejsou všudy přesné a úplné. Někde uvádějí jen domácí spisovatele. Nejčastěji se čte

v Náchodě: Jirásek, Beneš Třebízský, Světlá, Kosmák;

v Panen. Týnci: Jirásek, Šimáček, Vlček, Řezníček, Světlá;

v Přerově: Jirásek, Beneš Třebízský, Světlá, Čech, Neruda, Němcová, Kosmák, Arbes, Marlittová, Klostermann;

v Slaném z krásné prosy: Carlénová, Jirásek, Beneš Třebízský, Verne, Světlá, Lužická, Jókai, Sabina, Švarcová, Němcová; z básníků: Čech, Machar, Hálek, Němcová, Neruda; z cestopisců: Kořenský, Štolba, Holub, Heller, Neruda, z dějepisců: Lacina, Sedláček, Tomek;

v Třebíči z krásné prosy: Šmilovský, Němcová, Kosmák, Sláma, Jirásek, Beneš Třebízský, Klostermann, Orzeszková, Rais; z cestopisců: Paclt, Holub, Stanley, Durdík, Štolba; z dějepisců: Lacina, Zap.

Časopisy nejvíce čtené jsou

v Panen. Týnci: Zlatá Praha, Světozor;

v Slaném: Paleček, Květy. Světozor, Humoristické Listy, Lumír, Švanda dudák, Zábavné Listy, Zlatá Praha, Besedy lidu;

v Třebíči: Z říše vědy a práce, Osvěta, Květy, Naše Doba.

Zprávy o tom, která díla byla nejčastěji půjčena, jsou většinou chudy. Podrobnou statistiku o čtených knihách vypracovala bibliothéka Slanská a Vinohradská.

Nejvíce půjček měly v Slaném tyto spisy z krásné prosy: Jirásek, Skaláci, Dumas, Hrabě Monte Kristo, Carlénová, Panenská věž, Němcová, Divá Bára, Švarcová, Dvě matky, Mrštík, Pohádka máje, Lužická, Salomena, Beneš Třebízský, Stadický král, Jókai, Muž kamenného srdce, Jirásek, Poklad;

z básní: Machar, Zde by měly kvésti růže, Erben, Kytice, Hálek, Pohádky z naší vesnice a Večerní písně, Machar, 1893.-1896., Čech, Dagmar a Písně otroka, Machar, Confiteor;

z cestopisů: Kořenský, Cesta kolem světa, Holub, Sedm let v jižní Africe, Heller, Národové j. Afriky, Brasseyová, Kolem světa, Štolba, Na Skandinavském severu, Klepy z cest, Za oceánem, Čech, Upomínky z východu, Neruda, Menší cesty;

z dějepisu: Lacina, Paměti Slaného, Sedláček, Hrady a zámky, Mignet, Historie revoluce francouzské, Palacký, Dějiny národu českého;

z přírodovědy: Starý, Život zvířat, Zenger, O nové soustavě světové;

z filosofie: Laveleye, Socialismus naší doby, Janet, Dějiny vědy politické, Masaryk, Česká otázka, Schäffle, Jádro socialismu.

Na Vinohradech byly čteny nejhojněji tyto spisy z krásné prosy: Rais, Zapadlí vlastenci, Šimáček, První služka, Mrštík, Pohádka máje, Šimáček, Dvojí láska, Dumas, Hrabě Monte Kristo, Herrmann, U snědeného krámu, Klostermann, Ze světa lesních samot, Dumas, Tři mušketýři, Rais, Pantáta Bezoušek, Herrmann, Domácí štěstí;

z básní a dramat: Vrchlický, Bar Kochba, Hilbert, Vina, Göthe, Některé básně výpravné a Výbor menších básní, Čech, Dagmar, Macharovy spisy, Dante, Božská komedie.

Obecní knihovna Pražská dle poptávek kupuje počet exemplářů. Opatřila Zolovu Paříž 16krát, Mrštíkovu Pohádku máje 14krát, Herrmannova Otce Kondelíka 12krát, Raisovy a Jiráskovy spisy 10krát.

Z půjčených děl připadá na obyvatele místa, kde je knihovna, veliká většina, okolní mají na půjčkách různou účast. Tito měli v Klobukách 10% spisů, v Panen. Týnci 25%, v Slaném 7%, v Náchodě 8%.

Ze všech půjček bylo vydáno z knihovny

	mužům	a to dělníkům	samostatným živnostníkům	úředníkům	studentům	rolníkům
v Klobukách	77%	42%	11%	17%	—	7%
v Náchodě	69%	22%	26%	14%	7%	—
v N. Bydžově	70%	7%	43%	14%	3%	3%
v Panen. Týnci	59%	33%	17%	1%	—	8%
v Slaném	74%	36%	12%	9%	12%	5%

	ženám	a to z vrstev dělnických	živnostnických	úřednických	rolnických
v Klobukách . .	23%	2%	—	18%	3%
v Náchodě . . .	31%	9%	14%	8%	—
v N. Bydžově . .	30%	4%	20%	3%	3%

Počet procent osob některého stavu srovnán s počtem procent výpůjček toho stavu udává píli, s jakou si ta skupina obyvatel chodila pro knihy. V Klobukách navštěvovalo knihovnu 13% žen, a přečtly 23% půjčených knih, v N. Bydžově 16% úředníků mělo 14% půjčených spisů, v Panen. Týnci na 43% dělníků připadá 33% půjček, v Slaném počet čtenářů živnostníků (12%) měl totéž procento půjček, atd.

Skoro každý stav odnáší si z veřejné bibliothéky nejvíc krásné prosy. Stavy, které žádají nejčastěji knihy jiných odborů, zasluhují zmínky. V Náchodě zeměpis, dějepis a vychovatelství jsou hledány úředníky (mezi nimi je polovic učitelů), studenti sahají po básních. V N. Bydžově spisy vzdělávací žádá zvláště dělnictvo a úřednictvo, básně studentstvo. V Slaném po dějepisných, přírodopisných a politických spisech poptávali se nejvíc dělníci, studenti čtli knihy vědecké, básnické a odborné časopisy, úředníci hledali novou krásnou literaturu, filosofické a vědecké knihy, u obchodníků — z valné většiny obchodnického dorostu — byly oblíbeny cestopisy a díla vychovatelská, odrůstající dívky vybíraly si nejraději romány o několika svazcích. V Třebíči shledali, že mezi studenty je poměrně málo čtenářů básní, často se po nich ptaly dívky.

Pozoruhodné jsou poznámky o pohnutce při výběru knih a o porozumění čtenému. „Mnoho dělal titul. Titul způsobil velmi mnoho půjček Daudetova románu Zločin a láska, titul způsobil, že největší počet půjček vykazuje Vernův román Nový hrabě Monte Kristo, a že z Levných svazků novell nejvíce byly žádány: Rinaldo Rinaldini, Mluvící kůň, Člověk v dvojí osobě.“ „Bývalo zřejmo, že čtenář se neobíral ideou knihy, snad si ji ani neuvědomil, a že ze spisu cení nejvýše partie milostného blouznění a nemožné romantiky. K četbě, jež je vyvoláním thematu a diskussí o něm, ke stopování způsobu, kterým autor látku projednává, proniklo značně nižší procento vypůjčovatelů.“ „Nedostatek spisů delších mívá za následek, že čtenářky dávají často přednost Marlittové před novellistikou domácí.“ Není pochyby: návštěvníci bibliothék neumějí si vybrati knihu — tu jim ještě

knihovník poradí — ale neumějí knihu ani čísti, nebyli v to umění zasvěceni. Všechny naše školy mají žákovské knihovny, ale co se dítěti v nich předkládá, je málo kdy schopno upoutati jeho mysl. Povídky plné nedětské psychologie a nedětského jednání, Hoffmann, Nieritz, Schmid z německých škol vystrkovaní s domácími literáty, jichž nároky nad výrobu četby pro mládež nesáhají, plní žákovské bibliothéky. Učitel se žáky o přečtených knihách nemluvívá, a ti se od nich odvracejí, aby hledali náhrady v krvavých historkách o loupeživých Indiánech. A přece je možná zříditi pěknou knihovnu žákovskou a to z děl spisovatelů umělců. Beneš Třebízský, Němcová, Čech, Rais a j. mnohé spisy by poskytli. Na ty zavádí učitel hovor, pomáhá vystihnouti myšlénkovou podstatu knihy a ukazuje na jejich cenu aesthetickou. Bohužel, jmenovaní autoři jen výjimkou dostávají se dětem do rukou, a odrůstající mládež i dospělí přicházejí do veřejných bibliothék k četbě nepřipraveni. Čtou dle niti děje, celé strany pomíjejíce, a odkládají jeden román, aby sáhli po druhém. Jsou to obdivovatelé jízdecké sochy, protože má velké rozměry. Nevšímají si myšlénky sochařovy, již vyjádřil seskupením, nevidí pohybu ořova, vychýlení lidské postavy a oduševnění tváře, nepozorují modelace údů ani draperie roucha. Jdou kolem a pochválí tvrdost pískovce, ale sochařské dílo se duše jejich nedotklo, nic si odtud neodnášejí, právě tak jako oni čtenáři listují knihy bez užitku. Takovým je třeba vyhledati myšlénkový podklad díla, ukázati jim jaká stanoviska k idei zaujaly jednající osoby, aby ji dokonale vyložily, zavésti je ve vír sporů, v němž vůle hrdin se srážejí, strhnouti je s místa klidných diváků do středu půtek o ideu, kde by se přidali k některému vyslovenému směru či by se dali svou cestou vlastní, připoutati jejich život k životu líčenému, aby se jím zmnožoval. Zároveň s ethickým nutno dbáti aesthetického vzdělání čtenářova. Vynikající partie spisu třeba znova vykládati: jak vystihují dokonale předmět, jejž líčí, jak závažno je stopovati každý detail, abychom celek správně pochopili, kterých prostředků malebných chápe se umělec, aby obrazem vykouzlil předmět plastický. Konečnou metou v umění čísti je chápati onu lyriku, jež, zavrhnuvši popis, pomocí obrazů, rytmu a melodie slov vyslovuje určité nálady. Obou úkolů: ukazovati k myšlénkovému jádru spisů a buditi smysl pro formu a k jeho rozvoji přispívati nesmí se veřejná bibliothéka zříci. Spolek, jenž má knihovnu v rukou a jenž soustřeďuje interessenty o literaturu,

bude viděti v té práci povinnost a najde pro ni ve svém středu nejlepší způsobilost a jistě i ochotu.

V takových kursech literárních určených i pro nejprostší čtenáře — a právě pro ty na prvním místě — nelze jinak začíti než se spisem jednotlivým. Rozbor jednoho díla charakteristického vykoná více než čtení několika knih. Snad bude po nějaké době možno rozborům dáti formu hovorů, při nichž by účastníci, již knihu znají, také o ni pověděli svůj soud. Potom lze uvažovati i o veškeré tvorbě jednoho spisovatele a vybírati z jeho prací jak řeší některé otázky, a které jsou umělecké prostředky, jimiž dílo provádí.

Knihy se půjčují v uvedených bibliothékách zřídka jen na týden, skoro všude na 14 dní. — V Holicích, v Náchodě, v Průmyslové Jednotě Pražské, v Panen. Týnci a na Vinohradech mají při knihovně čítárnu, kde návštěvník se může četbě oddati. Je v tom značný zisk pro čtenáře, má-li dostatek místa, světla a klidu, aby studoval knihy odborné či se oddal požitku uměleckému. Vinohradské čítárny se užívá velice hojně. Takové výhody měly by poskytovati knihovny všechny; tam, kde by čítárna nevyžadovala žádného nákladu, je téměř příkazem. Zhusta se knihovna nalézá ve škole, a knihy se půjčují v době mimo vyučování; tu lze vykázati ke čtení některou učebnu nábytkem opatřenou.

O veřejných knihovnách konávají jinde mnohé úrady, aby společnou rukou zajistili životní jejich podmínky. Vypsaná anketa o zkušenostech praktických knihovníků a působnosti knihoven přispěje snad k soustavnější práci i u nás. *Fr. Houser.*

Berlín umělecký a vědecký.

(Dokončení.)

Pro školství Prusko vůbec od počátku tohoto století mělo veliké pochopení. Prusko věnuje na školství poměrně nejvíce ze všech států evropských, nehledě k tomu, že ponechán kromě toho větší náklad, nežli poskytuje stát, obcím a že tu kvete též hojně vyučování v ústavech soukromých. Požehnání působení Humboldtova sahá až do dnešních dob. Stopy velikých duchů nedají se snadno ani reakcí vyhubiti Prusko zajisté nemělo vždy osvícené ministry vyučování, jakých mu přáno v první čtvrti tohoto století (Altenstein); ale co jednou vešlo v krev celého národa, stalo se nerozdílnou částí jeho duševního života, jde svým krokem dále bez ohledu na toho, kdo zrovna tu stránku života duševního řídí. Ať je ministr kultu jakéhokoli smýšlení a vzdělání, přece se neubrání tomu, aby novým potřebám duševního života nezřizoval nové ústavy, aby ve státním rozpočtu položka, určená osvětě, rok od roka nerostla (na r. 1898-9 položka skoro 130 mill. ℳ vzrostla na př. o .12,421.257 ℳ proti roku předešlému).

Střediskem snah školských přirozeně se stal Berlín. Tam zastoupeno všecko vyšší učení, tam četnému obyvatelstvu slouží mnoho škol středních. Proti našim poměrům kulturním a sociálním bije do očí 8 vyšších dívčích škol městem i státem vydržovaných. U nás máme pro všecky země české takovou školu jedinou. A co je vedle toho takových škol soukromých! Daleko přes 6000 učitelů a učitelek je tam jen na všech veřejných ústavech berlínských ustanoveno, nehledě k soukromým učitelům.

Škol těchto z vlastního názoru neznám; a mně jde o to, podávati co možná své vlastní dojmy a zkušenosti. Proto obmezuji se pouze na berlínskou universitu. Obraz university

berlínské je obrazem všech německých universit jen trochu zvětšeným.

Berlínská universita má krátký život; ještě ani ne stoletý (otevřena byla r. 1810). Ale zásluhou Humboldtovou vstoupila v život s plnou silou a svěžestí. Její morální původce postaral se především o dobré zřízení, jakož i o vynikající síly. Se vzrůstem a mocí pruského státu vzkvétala také universita, až v posledních dvou desetiletích postoupila mezi university nejpřednější. Po delší dobu rivalisuje o přednost s universitou lipskou, v medicině mnozí již dávají přednost Berlínu před Vídní i před Paříží.

Sláva berlínské university šíří se do celého světa. Viděti to zejména ze značného počtu cizinců, kteří v Berlíně studují. Podle zprávy universitní kanceláře bylo všech immatrikulovaných posluchačů na universitě v zimním semestru 1898/9 6151. Z tohoto počtu připadá na království Pruské 4460 posluchačů; na ostatní říšské země německé 895; na evropské země mimo Německo 612, na Ameriku 147, na Asii (hlavně Japonsko) 31, na Afriku 6. Z evropských zemí cizích je nejsilněji zastoupeno Rusko (s 231 posluchači); z Rakouska zde studuje 127 posluchačů (nejvíc z Uher 46, z Haliče 31, z Čech 14, z Moravy 6 atd.). Tato statistika není bohužel úplná. Nejsou v ni přibráni ti, kteří se nedali immatrikulovat (bylo jich 4841, většina z nich (4077) jsou řádnými posluchači na jiných vysokých školách berlínských); zejména ženy nemají práva k immatrikulaci.

Celkový obraz o berlínské universitě osvětlí nám několik čísel. Na rok 1898/9 je v rozpočtu pruském na universitu berlínskou 2,343.748 ℳ. (K tomu z vlastních příjmů universitních věnovaných jen k určitým účelům 464.693 ℳ.) 49 ústavům a sbírkám universitním připadá z toho 1,551.066 ℳ (bez příbytečného úředních osob); tedy více nežli dává u nás v Praze vláda na universitu českou a německou dohromady. Na nemocnici a 12 ústavů při tom je ještě vysoká položka samostatná. V náklad na ústavy universitní nepočítána na př. položka 150.006 ℳ na královskou knihovnu, která slouží v první řadě universitě. Kromě toho mají zde samostatné ústavy, které u nás jsou jen ve spojení s universitou (na př. metereologické a astrofysikální observatoria; připadá na ně summa skoro 300.000 ℳ atd.). Viděti z toho, jaký zde mají smysl zrovna pro to, co ve vědeckém vzdělání právě v novější době hraje úlohu větší a větší — pro vědecké ústavy.

Na berlínské universitě učí přes 380 sil (86 řádných, 89 mimo-

řádných (i t. zv. „honorárních"), 184 privátních docentů atd.). V Německu je ovšem dost hojný počet t. zv. „čestných profesorů", kteří za svou vědeckou činnost jsou odměňováni, že smějí přednášet, ale nemají platu. V Berlíně bylo jich r. 1898/9 16 řádných.

Vědecký rozvoj berlínské university nese se duchem moderním a duchem opravdu německým. Největší péči věnují právě domácím věcem. Právo německé a právo pruské, německé a pruské státní právo i německé právo správní mělo v zimním semestru 1898/9 15 kollegií, vedle toho několik seminářů. O německé řeči a literatuře přednáší v celku 8 sil (4 o staré, 4 o nové); Goethe sám mívá 2 i 3 samostná kollegia v každém semestru. Německé řeči a literatuře věnováno jest ještě patero seminárních cvičení. Jak chápe se zde důležitost některých disciplin, právě v moderní době vyniklých, viděti z těchto příkladů: o chemii přednáší asi 30 sil učitelských, ohlašují 36 kollegií a 10 cvičení. Kromě toho o chemii pro mediky 6 kollegií (a čtvero laboratorií a a kursů). Veřejnému hospodářství, vědám finančním a sociálním a statistice (v Německu přednášejí se na filosofické fakultě) věnováno v zimním semestru 22 kollegia a 6 seminářů. Vědy tyto zastupují zde zvučná jména tohoto oboru, jako: Schmoller, Wagner, Reinhold, Jastrow, Kaufmann, Böckh, Dr. Wenckstern a j. Agrárnictví je na filosofické fakultě zastoupeno 3 přednáškami a dvěma cvičeními; kromě toho konají se hojné exkursy na venek.

Na universitě nevyhýbají se ani nejživějším otázkám současným a mnohdy ani t. zv. „palčivým" ne. Viděti to na př. z těchto ohlášených přednášek: „Nejnovější theorie v oboru sociálního hospodářství", „Sociální otázka v Anglii o Německu", „Sociální poměry v Německu", „Hospodářské a právní postavení dnešního dělnictva", „Koloniální a vystěhovalecká politika" (o afrických koloniích německých poučují ještě čtyři přednášky speciální), „O prostituci v ethickém, právním a zdravotním ohledu" a j. O filosofii náboženství přednášejí 3 síly a koná se kromě toho jedno cvičení v semináři. V experimentální psychologii rozděleny jsou seminární práce ve dvě oddělení (pro začátečníky a pro pokročilé). Moderní pojímání vědecké našli bychom v každém oboru.

Absolventi university mají širší pole působnosti, nežli je to u nás. Vysoký vývoj průmyslový v Německu vyžaduje velmi značný počet chemiků. Je jistě charakteristické, že v Berlíně samém vychází 19 časopisů věnovaných chemii (i s farmacií).

Odborné síly při archivech a bibliothekách v Německu znamenají silnou professi. Veliký poměrně počet absolventů universitních věnuje se tisku. Větší orgány požadují zpravidla od svých spolupracovníků vykonané studium universitní, aspoň doktorát; zejména pokládá se kurs o veřejném hospodářství, o státních vědách za nezbytně potřebný pro žurnalistiku.

Snaživost vědecká a píle je zjevná jak se strany profesorů, tak i na straně posluchačů. Když profesor pro nemoc nebo jinou příčinu musel nějakou hodinu zanedbat, nahrazuje ji posluchačům, a posluchači proti tomu nereptají. Na konci semestru přednášející přidávají si hodiny přes termin úředně vyměřený. Mnozí prodlužují si v posledních týdnech, aby látku nějak zaokrouhlili, své hodiny o čtvrt i o půl hodiny; posluchačstvo k tomu bouřně dupe — na německých universitách je to projev souhlasu a přízně studentstva. Co je „docentská píle“, je nejlépe vidět zde. Soukromý docent dovede i 9—10 hodin týdně přednášet, ač k tomu není vázán. A při tom píše ještě knihy!

Profosoři němečtí mívají vlastnost německého učence: oddávají se svému vyvolenému oboru s plnou duší. Je k tomu jistě třeba vzácné síly, snad i jistého jednostranného nadání, aby někdo zapadl úplně ve svůj obor a v tom pracoval po celý svůj život. To dovede skoro každý německý profesor. Zajímalo mne na př. k vůli srovnání s našimi poměry zvědět, kolik je z berlínské university poslanců. Dověděl jsem se, že asi z 380 sil universitních je jediný prof. Virchow poslancem na sněmu pruském, na říšském sněmu žádný; jeden (prof. Schmoller) povolán do panské sněmovny. Srovnejme si s tím na př. německou universitu pražskou.

A jaké zajímavé posluchačstvo lze při mnohých přednáškách pozorovat! Mezi studenty starci a starší dámy i mužové pokročilejšího věku. A to ne ojedinělé případy, nýbrž v dosti hojném počtu. V Berlíně se akademik nerozlučuje s universitou navždy, jak si z ní odnesl svůj diplom doktorský. Nezřídka přichází profesor profesoru na přednášku. Berlínští profesoři svá kollegia pravidelně nečtou; zvláště publica bývají parádní čísla přednášková.

Mezi studenty při seminárních cvičeních nebylo mně nápadné neobyčejné nadání, jako poměrně větší průprava a zásoba vědomostí, jež si patrně přinášejí už ze středních škol. V seminářích pro německou literaturu novodobou předpokládá se u každého posluchače důkladná znalost angličiny a frančiny. Nebyla-li

kde přesná výslovnost v těchto jazycích, profesor hned opravil. Za to znalost jazyků slovanských se naprosto nepěstuje. Vyslovuje-li se kde jméno slovanské, zní nám to jako francouzská latina.

Studenti berlínští vynikají neobyčejnou snaživostí. Pozoroval jsem to nejen hojným účastenstvím při přednáškách, nýbrž i v seminářích. Nejčetněji jsou navštívena kollegia o veřejném hospodářství. Suché a předůkladné výklady prof. Wagnera o veřejném hospodářství poslouchalo asi na 500 posluchačů. Vešel jsem tam jednou a slyšel jsem, jak profesor celou hodinu sype s katedry číslice z oboru hornického. Ale posluchači zachycovali si je na papír až do umdlení. Velmi navštěvovány jsou přednášky o německé literatuře novověké.

A táž píle jeví se též v seminářích. Byl mně nápadný rozdíl mezi studenty vídeňské university a university berlínské. Ve Vídni prof. Minor v semináři (pro novější literaturu německou) několikráte za tu dobu, co jsem tam byl, stěžoval si, že nikdo ze studentů nepřipravil seminární práce (ovšem prý se mu to ještě nestalo). V Berlíně v týchž seminářích profesoři E. Schmidt a L. Geiger nemohli se nažádati studentů, aby své práce přednášeli co možná krátce. Ke každému cvičení bývaly ohlášeny čtyři až pět prací, tak že se musely odkládati na hodiny příští a přidávat si mimořádného času. Tato snaživost studentů je ve shodě se snaživostí a pílí ostatního obyvatelstva.

Mne zajímalo obzvláště studium žen na universitě. V Německu není ženám dovoleno dělat maturitu a proto se nepřipouštějí za řádné posluchačky. Poslední »reforma« studií ženských jim v tom ovšem nepřivedla nápravu; dovoluje jim jen přístup ku přednáškám bez zvláštního dovolení docentova. Ženy též smějí dělat doktorát z filosofie, ale to má význam jen theoretický. V Berlíně první doktorka promovala právě v březnu t. r.

Na berlínské universitě poslouchalo v zimním semestru roku 1898-9 241 posluchaček. Byly rozličného věku, některé i šedivé. Předměty, kterým se věnovaly, byly nejvíce novější německá literární historie, historie a zeměpis. Největší obliby docházely u dam přednášky prof. E. Schmidta — bývalo jich tam na 40—50. Prof. E. Schmidt je duchaplný literární historik, pěkně přednáší, v Berlíně má jméno hledaného deklamatora — tedy patrně i tato vnější forma při výběru kollegií u žen padá značně na váhu. Při přednáškách sedávaly velmi skromně, z pravidla vždy několik vedle

sebe. Některé účastnily se též seminárních cvičení, kde k tomu dal ředitel semináře svolení. Ze zkušenosti poznal jsem jejich účastenství ve dvou seminářích (u prof. Schmidta a dra M. Herrmanna). V obojích seminářích patřily právě tyto posluchačky k nejpilnějším členům — profesoři to doznávali, jak jsem se přesvědčil, ne z pouhé galantnosti.

Mezi posluchačkami byly některé zámožnější, ale ještě více nezámožných. Viděl jsem na vlastní oči, jak dovedly skromně žít. Přede mnou v lavici sedávaly při přednášce od 12—1 tři slečny studentky. Dvě z nich zpravidla přinášely v papíře zaobalené rozkrojené housky, trochu máslem pomazané, doprostřed vložen lístek šunky, jak to u Němců v oblibě. To býval jejich oběd. Před přednáškou svou housku snědly, po přednášce ubíraly se rovnou do královské knihovny. Před čtvrtou nebo před pátou hodinou chodily z knihovny zase přímo do přednášek. Takovou energii a sebezapření osvědčují přes to, že nemají naděje na praktický výsledek svého studia.

Studium universitní je pro studenta v Německu spojeno s větším vydáním nežli u nás. Na jednu týdenní hodinu na berlínské universitě připadá 5 ℳ. Je-li spojeno s používáním některého vědeckého ústavu, ještě daleko více (některé kursy medicinské přijdou až na 100 ℳ). Osvobozování od kolejného není příliš časté. Za to se studentům poskytuje úleva zařízením sečkávacím, t. zv. Stundung. Studentu, žádá-li o to, odloží se placení školného, až nabyl přiměřeného postavení nebo až se poměry jeho změnily. Pak ovšem zaplatit musí (nejdéle do 6 let po absolvování).

Profesor universitní v Berlíně zaujímá vysoké postavení sociální. Bohaté domy bankéřů, továrníků atd. dávají si na tom mnoho záležet, aby na jejich večerech vedle umělců nechyběl také učenec. Je to asi berlínská místní tradice. Takové salonové styky v Berlíně, jak známo, na konci předešlého a na počátku tohoto století hrály v německé literatuře značnou úlohu. (Známy jsou na př. Henriette Herzová, Rahel Varhagenová a j.). Profesoři universitní v Berlíně bývají z pravidla boháči; v cizích domech z nich asi bydlí menšina. Je prý mezi nimi zvykem bohatě se ženit. A Berlín má bohatých nevěst dost a dost.

Největšímu jménu ze všech fakult berlínských těší se v cizině fakulta lékařská, vlastně intensivní pěstování mediciny v Berlíně vůbec. V Americe hledí medikové, jak o tom mám

svědectví lékaře Čecha, který před nedávnem procestoval Ameriku, jako na Mekku vší lékařské vědy a umění.[1])

V letním semestru 1899 přednáší na berlínské fakultě lékařské 130 sil. Mnozí z nich mají světová jména; stačí připomenouti na př. Virchowa, Kocha, du Bois-Reymonda, Waldeyera, Leydena, Israele, Krause, Lessera atd. Jednotlivé obory obsazeny jsou z pravidla několika silami. Pro nemoci oční je zde na př. 8 sil. Podobně má se to i v jiných oborech. Z toho plyne, že přednášky konají se co možná odborně a důkladně. Jak na universitě, tak i v praxi lékaři se specialisují mnohem více nežli u nás. Zvláštní specialisté jsou na př. pro nemoci orgánů zažívacích, pro nemoci jater, pro choroby srdce a plic, pro nemoci měchýřové atd.

Lékařská věda v Berlíně stojí v popředí všeho moderního bádání v oboru lékařství. Studium bakteriologické na př. zastupují na universitě 4 síly; nervovým nemocem věnováno v letošním letním semestru 16 kollegií a kursů (dohromady). Z profesorů jeden vede přípravu mikroskopických praeparátů v oboru pathologie mozku a míchy, druhý v pathologii nervového systemu. Na medicinské fakultě věnují náležitou pozornost též otázkám psychologickým. Od mediků žádá se, aby poslouchali na př. též logiku, psychologii, fysikální geografii, anthropologii. Berlínská fakulta lékařská má zvláštní státní ústav pro bádání s Röntgenovými paprsky. Röntgenových paprsků užívají medikové při vyšetřování nemocných (při auskultaci, perkussi atd.). S velikou péčí pěstují tu obvzláště mikroskopování. Jeden profesor dává na př. kurs v mikrofotografii. Na některých universitách v Německu mají i zvláštní kursy pro kreslení medicinské.

Nejkřiklavěji jeví se rozdíl mezi našimi poměry a berlínskými co se týká ústavů vědeckých. Berlín má mnoho medicinských institutů a krásně zřízených. Každý větší obor mediciny má svůj samostatný ústav (na př. i embryologie). Při nemocnici Charité je zřízeno 12 samostatných medicinských ústavů. Všude nákladné vnitřní zřízení; nesmírné bohatství materiálu, praeparátů; drahé přístroje, zhotovené na základě nejnovějších vymožeností technických. Vedle státních ústavů medikové navštěvují a dávají se hojně poučovat též v soukromých laboratořích. Berlín

---

[1]) V zimním semestru 1898/9 z Ameriky bylo immatrikulovaných mediků 58; z Ruska na př. 60. Ovšem do Berlína přichází daleko větší počet cizích lékařů, kteří na universitě nejsou zapsáni, na kursy.

má zejména mnoho soukromých chemicko-bakteriologických laboratoří (určených nejvíce zkoumání potrav). Při každém odboru vede profesor kursy pro pokročilejší mediky v samostatných pracích vědeckých. Na mediky kladou se též dosti přísné požadavky. K rigorosu kandidát je připuštěn jen na základě dissertace, která má být důkazem o samostatném bádání v oboru lékařství. Dost často profesor při přednášce na takovou dissertaci se odvolává. Zkouška dělá se ze všech oborů medicinských najednou.

Podobně vyniká také zařízení berlínských klinik a poliklinik. Jsou to napořád vzdušné prostranné budovy, pro každý obor co možná samostatné. (Vedle t. zv. „Spojených klinik universitních", kde má chirurgie, oční a ušní nemoci každá své zvláštní oddělení, je ještě 8 samostatných poliklinik a klinik mimo nemocnici.) Kdo by si tu nevzpomínal na naše neblahé poměry! Naše poliklinika je umístěna v tmavých umouněných místnostech — hodily by se lépe za sklad nějakému vetešníku. Skoro všecky nemoci mají u nás společnou místnost. A jak teprve ta naše ambulanční praxe na př. na chirurgické klinice! Nemocní nechají se čekat na chodbách v nemocnici: jeden s obvazem na hlavě, druhý na ruce, třetí čtvrtý jinde — pro humannějšího člověka opravdu zahanbující pohled.

Mimo to mají universitní profesoři v Berlíně své polikliniky soukromé; někdy bývá jim věnován celý dům. V Německu zařizují si své kliniky též lékaři neprofesoři (obyčejně spojují se k tomu po dvou). Co tu má medik příležitosti vzdělati se odborně!

Týž pokrok ukazuje se též na zařízení nemocnic. Pěkné a docela moderní jsou zejména nemocnice barákové (v Moabitu, Urban Str.). I to je hodno zmínky, že členové nemocenských pokladen mohou si sami volit lékaře, kterého chtějí.

O odborné vzdělání praktického rázu je v Berlíně postaráno též hojnými kursy, kterých právě účastní se takovou měrou lékaři zahraniční. Přes sto universitních sil dává dvakrát do roka t. zv. feriální kursy. Na podzim r. 1898 účastnili se podle officielní zprávy těchto kursů 443 lékaři, kteří brali 1061 kursů; 330 účastníků bylo cizinců. Kromě toho dávají se hojně kursy soukromé; někteří berlínští lékaři spojili se za tím účelem ve „Verein für ärztliche Fortbildungscurse in Berlin". Ti, již vedou tyty kursy, pečují všemožně o to, aby se dobrá jejich pověst ještě zvýšila. Od účastníků chválí se výborná methoda, prak-

tičnost, co možná největší účast posluchačů při vyšetřování, kolegiální přicházení vstříc se strany přednášejících atd.

Život medicinský je také v Berlíně velmi znatelný. Lékaři ustavují se v hojné spolky všeobecné i specialistické. Berlín má takových spolků lékařských 32. Medicinských časopisů vychází v Berlíně 81 (jeden polský; všecky nejsou vědecké; některé, ač veliká menšina, jsou rázu praktického a medicině vzdálenějšího).

Rozumí se, že tento rozkvět mediciny nebyl by možný bez náležité podpory vládní. Titul ministeria osvěty hned od založení jeho (1817) nese významný přídavek „Ministerium der geistigen, Unterrichts- und Medizinalangelegenheiten". Medicinským účelům věnují se sumy, které u nás se nedávají celé universitě. Vedle společného rozpočtu na universitu vůbec, z něhož přirozeně připadá nejvíce na medicinskou fakultu, vykazuje letošní rozpočet statní 1,465.920 ℳ na nemocnici Charité (na účely medicinské samy položka mimořádná 937.300 ℳ). Kromě toho věnuje se od vlády na př. skoro 400.000 ℳ na potírání granulosy, lepry a vztekliny, ústavu pro nemoci infekční v Berlíně 234.305 ℳ, na očkování 79.191 ℳ. Mezi jinými je v rozpočtu také položka 20.000 ℳ na „zařízení pokračovacího kursu v psychiatrii pro vládní medicinální rady a krajské fysiky". Pravda, z toho ne vše slouží účelům výhradně vědeckým. *Jan Jakubec.*

ROZHLEDY

POLITICKÉ: Neupřímnost mladočeská — Liché a neblahé naděje se schmerlingovskými zemskými sněmy — Sklamání mladočeská — Poslání Chlumeckého prozatím nezdařené; německé vítězství na obzoru — náš nezdar — Mlčení polské; znamenité prostředkování Němců konservativních — Německý programm svatodušní a trestuhodná netečnost mladočeského klubu — Němci konservativní o Badeniho jazykových nařízeních; osamocení české delegace — Odboj v klubu a jeho tutlání — Špatná budoucnost; nutnost důkladné nápravy ode zdola.

Francouzská krise ve světle Nár. Listů — Vouletův zločin — Rebellie pruských konservativců proti koruně.

Mladočeského vedení politického již není. Strana, která od nejrozhodnější opposice přešla bez upřímného přiznání k mírnému opportunismu a konečně se dala za lacinou cenu ve Vídni najmouti do vládního cislajtanského vojska, ačkoli doma při tom stále křivě přísahala na české státní právo — taková strana byla vždy bez kázně, bez pevných zásad, udržována pouze frasemi, kterými svou bezprogramovost jakž takž zastírala. Pokud strana se mohla vykázati nějakými národními úspěchy — etappami ke státnímu právu, jak to čelný politik její nazval — hlavně však pokud mohla jen poněkud živiti své voličstvo nadějemi a sliby, dotud ona bezplánovitost a nečinnost, jíž tak znamenitě naše delegace na říšské radě se vyznačuje, zůstala nepovšimnutou u širokých řad voličstva. To podporováno bylo naprostým zastavením všeho ústavního života u nás a nejistotou a kolísavostí politiky vládní. Ano poslanci, kteří ochotni byli vládě prokázati služby jakékoli, mohli doma si hráti až i na nejnepoddajnější radikály, jakmile bylo zřejmo, že nemusí hlasováním ukázati svou pravou barvu, že vláda si to prozatím opatří sama pomocí čl. 14. Mezi tím roztrušovány byly od jiných poslanců a nejvíce od novinářstva liché — arci neurčité jen pověsti — že prý nastane ústavní převrat, že sněmům bude asi vráceno právo obesílati říšskou radu svými zvolenci i že se Cislajtanie promění najednou ze státu centralistického v říši federalistickou. Taková naprosto nezaručená i úplně neurčitá očekávání hodila se znamenitě našim politikům, aby je předkládali svému voličstvu za jediný správný východ z nynějších hrozných ústavních a národních zmatků a běd. Tak vyhnuli se samostatnému přemýšlení a všecko za ně i za nás vykonati povinna byla vídeňská vláda, která obstrukčního draka měla potříti t. zv. „federalistickou“ zbraní zvetšelých schmerlingovských zemských sněmů.

Že takové rozřešení ústavních zmatků cislajtanských bylo by v nynějších poměrech úplně nemožné, ano že by se tím vše pořádně jen pohoršilo, na to již naši páni politikové pomýšleti ani o tom uvažovati nepotřebovali; vždyť beztoho byli ve svém nitru o tom přesvědčeni, že

k takovému převratu rozhodně nedojde. Jim stačilo pouhé heslo, které jim pomohlo z okamžitých rozpaků; jak by se to heslo mohlo provésti a co by to mělo za následky, nač takové otázky, když věděli, že na uskutečnění toho nikdo ani nepomýšlí.

Schmerlingovské sněmy nynější, toť přece nejhroznější ze všech křivd spáchaných ústaváckými vládami na národech rakouských. Zástupci na sněmích zemských naprosto nejsou pravými vyslanci občanstva, nýbrž pouze jeho privilegovaných tříd. Kromě toho má vláda jakákoli možnost na velmi mnohých sněmích si udělati většinu, jaká se jí zlíbí; k tomu cíli hodí se výtečně zařízená kurie velkostatkářská, v níž několik málo voličů rozhoduje najednou o tuctech poslanců. Již nynější většiny sněmovní jsou nám naprosto nepříznivy. Na jediném sněmě, kde podle jména máme většinu, totiž • na sněmě Českém, záleží všechna naše moc úplně na milosti velkostatkářů a tedy konec konců vlastně na milosti vládní. Čeho vláda dočasná si nepřeje, to na sněmě našem se zákonem nestane. Naproti tomu sněm moravský dosud má většinu německou, třeba že umírněnou, kdežto sněm slezský je zuřivě německo-národním. Tak to vypadá v zemích koruny České se schmerlingovskými sněmy. Mimo země české je hůře ještě. V Dolních Rakousích, ve Štyrsku, v Korutanech mají většinu obstrukční Němci; v přímořských zemích Italiani nedovolují Slovincům ani jich vlastním jazykem mluviti a ostatní alpské sněmy jsou klerikalní. Zbývá ještě sněm haličský (a bukovinský), který má většinu polské šlechtě úplně povolnou. Byla by tedy říšská rada obeslaná sněmy zemskými patrně s většinou velkostatkářsko klerikálně-německou. To přece nemůže býti idealem českých lidí! — Že by tak složená říšská rada, i kdyby se do ní dala sehnati většina nám trochu příznivá, nemohla stejným způsobem provozovati obstrukci jako dosavadní, o tom nebude tuším nikdo v pochybnostech. A jak bylo by možné vyloučiti nyní v moderní době z práva volebního všechny ty občany, kteří nemají jinde hlasu nežli ve všeobecné voličské (páté) kurii na říšskou radu? Jakmile tedy při obnovování práva sněmů zemských, obesílati radu říšskou, bychom pomýšleli na podrobnosti provedení, hnedle bychom narazili na tolik obtíží, že těžko rozhodnouti, zdali by se nenašlo více odpůrců proti té myšlence na pravici nežli na levici.

Ale je zbytečné vůbec touto otázkou se zabývati. Ve Vídni snad ani na chvíli podobný úmysl nebyl. Ba nynější vláda prohlašujíc programm ústavních prací na příští období určila sněmům k jednání toliko jediný měsíc prosinec, do kterého ještě připadají vánoční svátky. Tak vypadají naše samosprávné a federalistické pokroky.

Zatím však uchystáno našim lidem překvapení, kterého se jistě nenadáli. Nacionalní Němci jsou věru znamenitými politiky, kteří dovedou imponovati Vídni jak náleží. Po vyhlášení rakouskouherského vyrovnání, zejména po zvýšení cukerní daně, provedli velmi četné demonstrace proti čl. 14. Průběh byl všude náramně bouřlivý, posice vlády nejistá a zvláště osudné bylo, že užito bylo zbraně, ať již z nutnosti či nic, i že tekla krev a utraceno pár životů lidských. Na rozhodujících místech pojata byla situace ta ve smyslu rozhodně tragickém a byl hned hotov plán, že musí se státi kroky na usmíření Němců, stůj co stůj, třeba nám to

nebylo rozhodně vhod. Ba na české hlasy se nikdo ani neptal. Čechů jakoby tu ani nebylo, nebyli vůbec ani slyšeni, vedení strany mladočeské se ani nepostaralo, aby ve Vídni mělo své muže pohotově. Vše dělo se bez Mladočechů za naprosté jich nevědomosti.

Povolán byl do Išlu k panovníkovi nejdovednější i nejchytřejší, následkem toho nejnebezpečnější z našich odpůrců baron Chlumecký a svěřeno mu určité poslání na adressu Němců. Jaké poslání to bylo, o tom veřejnost sice náramně málo zvěděla, ale že nebylo v našich zájmech, toho dokladem dostatečným je skutečné vyjednávání Chlumeckého, jak s ústaváckymi velkostatkáři tak i s uherským ministerským předsedou Szellem. Ovšem Němci byli by bláhoví nyní, když ve Vídni se chýlí vše již k jejich straně, aby spokojili se vítězstvím polovičatým. Vědí, že se jim ani tehdy nic nestane, když odmítnou prvé nabídky, které se jim zdají nedostatečnými.

Prozatím tedy poslání Chlumeckého se nezdařilo; tím však není řečeno, že by německá posice nebyla posilněna. Spíše opak je pravdou, Němcům se bude povolovati více a útraty toho zajisté my sami zaplatíme. Že se při tom neskřiví vlasu ani Polákům ani konservativním Němcům, to též je každému trochu prozíravému politikovi zřejmé; Slovincům pak se již sotva může dařiti hůře nežli se jim vedlo za vlád dosavadních. Tak jedině postiženými budeme my Češi.

Nuže, jakými se ukázali za těchto těžkých dob naši „milí“ spojenci? O Polácích prozatím se nedá nic říci, ti pěkně mlčí, tvářice se, jakoby se jich to netýkalo. Nicméně všecky polské hlasy bez rozdílu vyslovují se proti absolutistickému způsobu nynějšího vládnutí a pro umožnění, aby nynější říšská rada byla schopna zákonodárné práce. Jsou proti každé nově oktrojované ústavě a při všem horování pro samosprávu zemí nechtí nijak přisvědčiti radikalním Mladočechům, že by se měla nynější říšská rada sprovoditi ze světa. Strana, která chce přímo uzavříti spojeneckou úmluvu s „liberalními“ Němci, mohutní mezi Poláky neustále a kdyby poměry se utvářily neklamně v náš neprospěch, zajisté by nabyla úplného vrchu zrovna jako za dob koaliční vlády.

Za to konservativní Němci popošli již na této cestě dále. Chápou se sami „vyrovnávací“ akce mezi Čechy a Němci do rukou. Ale slyšme jen jak. Jazyková nařízení jsou prý nešťastným činem hr. Badeniho a nelze prý nijak popříti, že vláda tu překročila meze své výkonné moci na úkor zákonodárství. Ale ani nynější vládu katolická strana německá neušetřila výtek. Neučinila prý nic na urovnání svárů a upokojení Němců; od svatodušních svátků, kdy prohlášeny byly základní národní požadavky Němců rakouských, trvala prý vláda v naprosté nečinnosti, nehnula ani prstem, aby na podkladě tom jen snažila se vyjednávati. Katoličtí Němci stěžují si také na nerozhodnost vlády proti nacionalistickému hnutí německému, ale nikoli snad v uzavřeném území severočeském, nýbrž v Solnohradě, v Celovci a na jiných místech v alpských zemích, kde se jim samým němečtí nacionalové dostávají na kůži.

Nuže, tady mají Mladočeši nejpěknější poučení a doznání od svých vždy „věrných“ spojenců. Co tu bylo posměchů s naší strany, když svatodušní programm německý byl uveřejněn. Ani mluviti prý o něm se

nesmí, je prý to holý masopustní žert. A hle, konservativní Němci tento programm chtí učiniti základem svého jednání mezi Čechy a Němci nacionálními. V tomto listu několikráte bylo poukazováno k tomu, že se nesmí programm německý odbývati pouhým smíchem, že je potřebí probrati jej bod za bodem a odmítati jeho nepravdy a křivdy, ale mladočeské vedení uznalo, že dostačí na jeho kritiku pouhé pohrdání a velkopanský smích. Proto nesmějí se dnes diviti, když programm ten stal se právě proto vážným projevem a uznán byl za vhodný základ ke smiřování. Je to zasloužená pokuta za mladočeskou klubovní netečnost a nečinnost. Vždyť přece bylo vedoucím politikům našim dobře povědomo, jaký příznivý dojem učinil německý programm ten na rozhodujících místech ve Vídni i jak se považoval za vhodný počátek k vyjednávání. Ale strana nesorganisovaná nečinila přece nic, protože té tuhé práce nikdo se nechtěl dobrovolně v klubu snad podníti a generálové strany pak nedovedou ani svým pracovníkům — mají-li jaké — poručiti, aby nutné věci byly s pílí dostatečnou pořízeny, ani sami práci takovou nedovedou nebo nechtí provésti. Pouhý nějaký pozdní a zastrčený článek v Národních Listech nemohl tu naprosto postačiti, tím spíše ne, kdy se všeobecně ví, že to, co Němci žádají, vlastně je v Cislajtanii téměř napořád obvyklé a že tedy jen pro tento zvyk požadují výslovná ustanovení zákonná.

Horší je však to, že k tomu, co konservativní Němci vyslovili o jazykových nařízeních Badeniových, nutno je po pravdě přisvědčiti. Opravdu se ukázala býti nařízení ta nejen nešťastným činem pro naše země a jich veškerý politický a hospodářský zdar, nýbrž pro nás zvláště byly zlopověstným darem zvláště tak, jak se nedostatečně provedla. Zákonné upravení otázky jazykové mohlo býti nám nepoměrně výhodnější a také spíše v souhlasu s celou naší dřívější politickou minulostí. Ale věc ta se již stala, nechceme se tedy pouštěti do vyčítavé kritiky, jelikož by se to mohlo zdáti bezúčelnou již rekriminací. Než ze všeho toho je viděti, jak jsou Mladočeši již na říšské radě vlastně osamoceni a že k úplné porážce není potřebí ani žádného politického umění starého lišáka Chlumeckého. Jestliže Mladočeši nepovolí sami ze své vůle na celé čáře, jest již jejich parlamentární pokoření nyní zpečetěno. Zdali při tom nynější vláda podstatně obstojí, či zdali musí ustoupiti jiné svěžejší, to celkem je již věcí úplně podřízenou.

Vůči všem těmto smutným skutečnostem zmahá se v samém klubu mladočeském odboj, proti kterému je u vůdců naprostá bezradnost. Marné je již tu všechno konejšení a zakřikování Englovo a Špindlerovo, nespokojenost vůči všem posledním nezdarům nedá se již nijak na dlouho stlumiti. Ale, bohužel, nápravy tu v budoucnosti nezříti. Nechce se nikomu do trpké práce, kterou s sebou přinese snad blízká již opposice. Mnohým poslancům bude již nejpohodlnějším utéci a zahoditi zbraň, v nejhorším případě vzdají se totiž mandátů a nových lidí hotových nastoupiti na místa jejich a houževnatě i dovedně zápasiti ve Vídni na říšské radě nikde nevidíme. Nemylme se nikterak, obstrukce mladočeská nebo radikální, kdyby se k ní i poslanci naši mohli odhodlati, nebyla by tak snadná ani snad tak úspěšná jako byla obstrukce německých stran. Tu pevnost, kterou vlády vídeňské a naši spojenci nedovedli osvědčiti proti

vzpurným Němcům, tu našli by snad hnedle ve Vídni, jakmile bychom se vzpírali my Čechové ať v parlamentě ať mimo něj. Ostatně je velmi pochybno, zdali by naši lidé a zrovna ti, kteří nyní hlásají největší bezohlednost, dovedli tak dobře vytrvati, jako toho podali důkaz nepochybný Němci. Proto jen s největšími pochybnostmi sluší přijímati hlasy o vystřídání obstrukce české za obstrukci německou, tím spíše, že již všechno je vlastně obstrukcí znaveno a že téhož prostředku nedá se pořáde se stejným zdarem upotřebiti. Ovšem nebylo by potřebí proto ještě Českému národu zoufati, kdyby si chtěl jen vzíti opravdivé a upřímné poučení z hrozného úpadku strany mladočeské (nevyjímaje ani radikální odnož její) a vyvolil si za své zástupce lidi nebojující a pracující pouhými frasemi, nýbrž skutečně dobré pracovníky a lidi upřímně poctivé, kteří nemají dvojího přesvědčení politického, jedno, kterým se chvastají doma a pak je v rozhodné chvíli zapřou a druhé, kterým se řídí v boji a v zastupování ve Vídni a s kterým se bojí na veřejnost. Zároveň však bychom se musili naučiti býti skromnějšími a vedle cílů vzdálených těžko a v dálné budoucnosti jen dosažitelných anebo vůbec nedostižných, musili bychom si postaviti cíle nejbližší přesné, splnitelné, ale také o ně usilovati vší silou a s přesvědčením plným. Národ náš je kromě toho malý a chudý a proto nesmí ze sebe vylučovati a za zrádce prohlašovati své spoluobčany, kteří by měli a mohli býti jeho nejpevnější oporou a silou, totiž vrstvy dělnické, třeba náhodou byli v organisaci, jež úplně nesouhlasí s nynějším upřílišeným nacionalismem. To bylo nejtěžší chybou Mladočechů a první příčinou jich pádu, že se dokonale znepřátelili se sociálními demokraty a že opustili původní svůj otevřený demokratický programm. Nemíní se to tu za výčitku, nýbrž je to jen připamatováním bolestné a trpké zkušenosti, když vidíme, jakých výhod nám přineslo zapření našich poctivých zásad lidových a pokrových i jakého vděku se nám dostalo za to od těch, kterým jsme takovou těžkou oběť byli nuceni přinésti. Příklad našich spojenců konservativních Němců bude snad tu každému dosti poučným pro budoucnost.

V Praze, 12. září 1899. S.

*

Kdežto spojené komory kassačního soudu francouzského přikázaly provedení nového líčení proti Dreyfussovi vojenskému soudu východobretaňského města Rennes, referent Naší Doby osobil si v posledním čísle právo superrevise nad nálezem nejvyšší soudní instance republiky a postavil obžalovaného před soudce korunovačního města Remeše (Reims). Národním Listům veliké potěšení způsobil tento omyl, povstalý podivným lapsem oculi, sesíleným bezpochyby vzpomínkou na jich vlastní tiskovou chybu, tak že na základě jeho ihned s rozhořčením na to poukázaly, jak originálně realističtí přátelé Dreyfussovi do celé affairy jsou zasvěceni. Nevím, co by tomu redaktor zahraničné rubriky Nár. Listů řekl, kdybych na př. z toho, že po bitvě u Omdurmanu dovolil generálu Kitchenerovi obsaditi Fašodu dvěma setninami kamerunských horalů, chtěl opět se své strany činiti závěry o jeho „originální zasvěcenosti"; než nepokládám podobnou taktiku vůbec za fair play.

Co však se přátelství k Dreyfussovi týče, nemůže referent Naší Doby přece za to, že se panu redaktorovi nepovedlo, svésti na psací stolek svůj také jeden paprsek s ohromné hromady svítivého kovu, kterou dreyfussovci na záchranu vězně z Ďábelského ostrova a na zlomení všeho vlasteneckého a národního ducha ve Francii již byli vynaložili. Referent byl by mu velmi ochotně přispěl příslušnou radou už proto, že by tím snadno a znamenitě bylo bývalo rozmnoženo národní naše jmění. Nyní, když Nár. Listy vstoupily pod prapor velikého Merciera, jest na podobnou akci ovšem poněkud pozdě.

Národní Listy věnovaly nedávno francouzským věcem delší výklad, určený především nám a po nás veškerým lidem dobré i zlé vůle. Jest tedy na nás, odvětiti na něj v krátkosti několika slovy.

Nár. Listy nejsou spokojeny s naším příznivým posudkem Waldeck-Rousseauova ministerstva. Jest jim nesociální, malý člověk nemůže prý v ně míti žádných nadějí. Tato výtka může míti něco do sebe, sami myslíme, že ani od dnešní vlády nedají se čekati pronikavé reformy sociální; tím ale vinen jest příkře individualistický ráz veškerého skoro francouzského hospodářství národního, výtka stíhá tedy vlády všecky, nejen nynější. U té Nár. Listům jiné věci vadí. Jest prý germanofilská a nenárodní. Jejich muži ve Francii jsou Déroulède, Rochefort, Drumont a vůbec to, co se zove „nacionalistická“ strana a přísné odsouzení těchto lidí v listech realistického směru hlavní orgán mladočeský do nejvyšší míry popudilo. Referent Naší Doby nepokládá všecky francouzské „nacionalisty“ za špatné lidi a darebáky a když na př. Nár. Listy každodenně český svět ujišťují, že pan Déroulède jest vlastenec — nebo jak se zálibou píší, dokonce „veliký“ vlastenec — chce tomu věřiti. To ale nikterak nemůže podvrátiti jeho přesvědčení, že pro rodnou zem má býti nejen vlastencovo horké srdce, ale že za ni mysliti má jeho „ledově chladný mozek“. Jinak způsobí desetkrát více škody než prospěchu, čehož důkazem jest právě pan Déroulède. Politický program jeho (plebiscitární republika) nesnese kritiky a hlavní jeho bod, myšlénka odvety, jest (dnes aspoň) škodlivý, lid francouzský od vlastních jeho úkolů odvracející nesmysl. I kdyby byl pan Déroulède ochoten, na prospěch vlasti třeba ihned jíti na popravu, nemá přece všecka jeho vlastenecká vroucnost naprosto žádné ceny, poněvadž jest v područí myšlénkové nevyspělosti a nehorázné fantastiky politické. Národní Listy béřou pod ochranná křídla nejen tyto osobně snad ctihodné ale politicky zcela bezvýznamné vůdce „nacionalismu“ francouzského, než i onen kalný proud exaltadů a ztřeštěnců, jenž oněm — ne bez svolení a viny jejich — věší se na paty. Kdežto všichni rozumnější lidé ve Francii jsou v tom za jedno, že především úpadek veškerého respektu k zákonu Francii hubí, a že úsilovně na zdomácnění jeho jest třeba pracovati: Nár. Listy, list frankofilský, pochvalují si pana Guérina a libují si v tom, že tvrz jeho nezmožena dosud strmí k nebesům!

Duševní optika Nár. Listů řídí se velmi průhlednými zákony, extreme, blinde Draufgaenger odjakživa byli srdci jejich blízko a pod tímto zorným úhlem pozorují poměry domácí — a kde se jim to hodí — i poměry cizí. Jakkoliv samy prudce horlí proti Wolffovi, Wolffové přeložení do

frančiny naplňují je velikým obdivem. Ony by si přály, aby pan Drumont jako ministr vnitra zaváděl v Alžíru pořádek, pan Millevoye, veliký prý přítel Slovanů, jako ministr zahraničných věcí měl příležitost utržiti si ještě několik nesmrtelných blamáží, podobných oné, kterou mu nadrobily padělky Nortonovy, a pan Guérin jako prefekt departementu sekvanského zjednával platnost předpisům „protižidovského ritu". Když umřel Gambetta, strana mladočeská zvláštní adressou vyslovila vlasti jeho soustrast, dnes moniteur její Waldecka - Rousseaua, nejlepšího Gambettova vychovance, prohlašuje za sluhu cizáckého proudu a nás za „české" jeho zastance. Je v tom souvislost, systém, ale ovšem také něco jiného. Nár. Listům nestačí vavříny, jichž si dobyly hájením „říšskoruské" politiky vůči Finsku, hlásáním „národně-francouzské" chtějí si bezpochyby dobyti nových. To jest konečně věcí jejich svědomí, tomu však snad ani Nár. Listy samy se příliš nepodiví, že na ty, kdož stanovisko jejich prohlédli, výklady jejich neučiní velikého dojmu.

Vláda francouzská dala v Paříži zatknouti asi padesát přívrženců chauvinisticko-antisemitské a orleanistické strany, mezi nimi angoulêmského poslance Déroulèda a pana Buffeta, plnomocníka orleánského vévody. Mnoho jiných royalistů, zvláště šlechticů, a to i takových, na které nebyl vydán zatykač, uchýlilo se do bezpečí brusselského. Zatčení pohnáni budou před senát, ustavený ve státní soud. Vášně v zemi rostou, nezákonitostí přibývá; na Laboriho, obhájce Dreyfussova, spáchán byl attentát a tajemník antisemitské ligy Guérin zavřel se v domě spolkovém s četou ozbrojených stoupenců a přes tři neděle vzdoruje zatýkacímu rozkazu soudnímu.

Do všech těch zmatků jako hrom udeřila zvěst, že v nitru francouzské Afriky dva důstojníci svého představeného dali zavražditi. Dva mladí setníci Voulet, a Chanoine, vyznamenavší se před dvěma, třemi roky šťastnými výboji v západním Sudanu, vysláni byli bývalým ministrem osad Guillainem znovu k břehům jezera čadského. To stalo se přes zrážení místních úřadů, neboť oba velitelé byli osvědčili již na první své výpravě „poněkud těžkou ruku". Soudruh jejich Piéteau, pro neshody zpět se navrátivší, obvinil vůdce výpravy z tak neslýchaných ukrutností, že ministr bez meškání vyslal za nimi podplukovníka Klobba s rozkazem, aby nad vojskem jejich sám převzal velení, činy, z nichž byli viněni, vyšetřil, a ve případu, že by obvinění nebylo bezpodstaty, odevzdal je nejbližšímu soudu vojenskému.

Když Klobb cíli svého poslání se blížil, Voulet písemně mu oznámil, aby se měl za mrtva, hodlá-li skutečně provésti rozkaz sobě daný. Toho nedbaje, nešťastný podplukovník pokračoval v pochodu k ležení výpravy; než na povel setníkův černí střelci přivítali jej řadovou palbou, kteréž on sám, jeho průvodčí poručík Meynier a několik senegalských vojáků padlo za oběť. Ostatní dali se na útěk a donesli do nejbližší stanice francouzské příšernou zprávu o neuvěřitelném odboji, jenž nemá v novějších dějinách koloniálních sobě rovna a v jiné armádě sotva jest myslitelný.

Rozsudek ve při Dreyfussově vyřčen dne 9. září; obviněný uznán vinným pěti proti dvěma hlasům a odsouzen k desetiletému vězení.

Vilém II., „nejvelemocnější a nejjasnější" král pruský, naléză se

dnes v situaci plukovníka Schwarze ze Sudermannova „Domova". „Duch vzpoury, jenž nyní světem vane," podnítil dceru starého vojáka k rozhodnému odporu proti sňatku s nemilovaným svůdcem, a pruské junkery, povolané strážce drahocenného pokladu nezvratné loyality, k rebellii proti průplavním projektům „císařského pána". Jako bělovlasý plukovník nijak nemohl pochopiti zločinný vzdor svého dítěte proti kroku, jenž jediný dle přísného kodexu cti mohl odčiniti jeho provinění, podobně Vilém asi pohlíží na východolabské statkáře, již odvážili se vzepřít se otcovským jeho úmyslům. Mnichovská „Allgemeine Zeitung" v zajímavém článku as před měsícem na to ukazovala, že Vilém II. ne více Bedřicha II. „Jediného", ale velikého kurfirsta Bedřicha Viléma od několika let činí svým vzorem. A tento svůj nový, třeba že skromnější vzor Vilém snaží se svědomitě dostihnouti. Jako veliký kurfirst položil základ loďstvu braniborskému a jako za něho rostoucí stát učinil založením osad na saharském a guinejském pobřeží prvé kroky do politiky světové, tak přičiňuje se Vilém o rozmnožení loďstva a rozšíření osad německých. Nemůže se říci, že zcela bez úspěchu. A jako Bedřich Vilém průplavem spojil Havolu se Sprévou, tak císař přijal za svůj veliký záměr porýnských a westfálských průmyslníků, spojiti soustavou průplavů Rýn s Veserou a Labem. Že by taková síť pohodlných a bezpečných vodních cest, mnohem levnějších než železnice, měla pro neobyčejně kvetoucí průmysl západoněmecký dalekosáhlý význam, jest na bíledni. Vždyť dnes tuna obilí laciněji dojde ze severní Ameriky do Sas anebo do Frank, než z východních Prus do provincie rýnské. Ale konservativní poslové zalabských obilních krajů nechtěli o vystavění průplavu ani slyšeti, obávajíce se, že by si jím americké obilí ještě snáze zjednalo cestu do vnitř země a cenu jejich plodin ještě citelněji stlačilo. Však po tak důrazném prohlášení koruny, kdy celá váha její dána byla v sázku, všeobecně se čekalo, že konservativci neroztrhnou tradicionelní svůj svazek s ní a zákon průplavní přijmou. Tím spíše, že Prusko bývá vždy vyhlašováno za zem, jež dnešní velkost svou děkuje železné kázni svých králů a tak že představa její má pro nás v sobě hořkou příchuť vojácké discipliny. Ale ku podivu, v Prusku nikdy nescházelo na dřevě, z něhož řezáni bývají zatvrzelí opposičníci, a ti rekrutovali se právě ve vlasti wachparady a drillu ze řad nejsilnějších opor trůnu hohenzollernského a nejhorlivějších obhájců oltáře a vůbec vší legitimity na celém světě. Na zámcích jejich oddanost a vzdor vždy současně byly domovem a v dějinách šlechty pruské protivné tyto náklonnosti stále spolu zápasily o nadvládu. Holdování stavů východopruských veliký kurfirst dosáhl teprv potom, když krvavá hlava vůdce jejich, barona z Kalksteinu, skulila se se špalku katova, a proti nim musil Bedřich Vilém I. „stabilirovati svou suverenitu" a prohlásiti svou korunu za rocher de bronze. Vilém II., jenž anachronickou tuto myšlénku oděl ve známé, ještě anachroničtější sic volo, sic jubeo, musil se dožíti toho, že nejvyšší zákon královské jeho vůle roztříštil se o rocher de bronze sevřených šiků — konservativní strany sněmovní. Prusko bylo dosud konstitučním státem ve starém slova smyslu, moc koruny daleko přesahovala vliv zemského sněmu. Celý dosavadní systém hrozí sesutím, neprovede-li král ohlášenou svou neproměnnou vůli . . .

Vilém prozatím nemá mnoho chuti ustoupiti před vítěznou opposicí. Vůdcům jejím odepřen byl přístup ke dvoru, dva vládní presidenti a dvacet landrátů, kteříž jako konservativní poslanci ve sněmovně hlasovali proti vládě, s polovičním platem dáni byli v příkaznost a ministr vnitra, pan von der Recke, muž ne dost energický, nahrazen baronem ze Rheinbabenu a dr. Bosse, chorý ministr kultu, vrchním presidentem Studtem. Boj jest tedy vypovězen a první výstřely padly, ač není dosud vyloučeno, že koruna a urození agrárníci zase brzy se smíří; jsou vlastně z jednoho kořene a — na sebe odkázáni.

Liberální tisk doufaje, že rozhodující kruhové v Prusku v prudkém hněvu zabrousí zcela na levo, byl s malými výminkami pro okamžité rozpuštění sněmu a ostrý postup proti opposičním úředníkům, jsa jist, že liberální strany ve víru volební bitvy s podporou vládního apparátu většinu sněmovní strhnou na sebe. Zatím přišel jen ostrý postup proti landrátům, ale ani obrat, ani rozpuštění, tak že mnohá liberální dušička teď honem obléká se v roucho zásad svých a zapomíná, jak málo úcty k nim sama před týdnem, dvěma měla... *J. M. P.*

*

PO VEREJNÉM HOSPODÁŘSTVÍ. Konečné zvýšení platů státním sluhům — Reforma daní z převodů vlastnických; výška daní přímých následkem samosprávných vydání; žádná pomoc zemským financím — Nesnáze rakousko-uherské — Pronájem pražského pivovaru v Libni; hospodářství s obecními tramwayemi.

Nepříznivý dojem, kterým působilo dávno již ohlašované zvýšení daně cukerní na základě čl. 14, hleděl nynější ministr financí odčiniti touž cestou prospěšnými reformami a ustanoveními, která zvláště venkovskému obyvatelstvu rolnickému a státním služebníkům zjednala znamenité úlevy.

Pro státní sluhy všech různých odvětví byl konečně prohlášen zákon o zvýšených platech od 1. září t. r. Proti návrhům přijatým ve sněmovně poslanecké počala sice platnost zákona toho o 8 měsíců později, ale za to v jednotlivostech zlepšeno bylo ještě postavení sluhů novým zákonem dosti znatelně i vzhledem k příznivým již návrhům říšské rady v minulém zasedání přijatým.

Daleko důležitější ve svých následcích bude nové upravení zákonů poplatkových za převody majetkové. Náš system poplatků těch byl opravdu dosud úplně předpotopního rázu, a je divné, že tak dlouho tu žádná reforma nepodniknuta, až teprve absolutistickým způsobem podle čl. 14. musila býti náprava sjednána. Již sám název „poplatků“ byl při tom nesprávný; nejednalo se tu přece o žádný poplatek skutečný, nýbrž o velmi citelné a na mnoze i velmi nespravedlivé daně, které stát vybíral, kdykoli měnilo se vlastnictví zvláště věcí nemovitých. „Poplatky“ či vlastně daně ty byly hrozným břemenem zadluženého obyvatelstva rolnického na venkově. Když syn převzal po svém otci rolnický statek, na němž vázly značné dluhy, musil zaplatiti někdy až téměř 5% daně z celé ceny statku bez ohledu na to, že byl zadlužen, ba právě proto, že byl statek zadlužen, stanoveno bylo tak vysoké

procento daně, kdežto ze statků nezadlužených se platilo procento mnohem menší. Jaká v tom byla zásada spravedlivosti, to nám nyní nelze nikterak pochopiti, ale divná ta skutečnost byla tu pořáde až do dnešní doby.

Podrobnosti nového zákona o daních (zákon však mluví tu dosud o „poplatcích") z převodů majetkových byly uveřejněny ve všech listech denních a tedy není potřebí zde všechny uváděti. Hlavní snahou zákona jest převodům těm u majetku nemovitého značně uleviti, za to však něco přitížiti při majetku movitém. Nicméně budou úlevy nepoměrně značnější nežli zvýšení, takže bude míti stát podle nového zákona dosti značnou újmu z dosavadních důchodů těchto. Majetku menšímu poskytnuty pak výhody nepoměrně větší nežli majetku většímu a brán je patřičný zřetel také na to, děje-li se převod mezi blízkými pokrevnými příbuznými (hlavně mezi rodičemi a dětmi) nebo mezi lidmi cizími. O zadluženém majetku jsme se zmínili již nahoře, že pouze dani podlehá to, co zbývá jmění po odečtení dluhů.

Touto reformou teprve byla řádně doplněna reforma osobních daní přímých, zejména může dalším vývojem býti tak vybudována opravdu správná osobní daň důchodová. Podle dědictví, jež po jisté osobě zůstane, dá se totiž souditi na důchody za živobytí osoby té i dají se opraviti po případě nesprávná přiznání o důchodech, která podávána byla finančním úřadům. V tom smyslu ani tímto novým zákonem u nás daň dědická upravena nebyla, ale takové zařízení její je nanejvýš žádoucí v zájmu všeobecné spravedlivosti zvláště vůči těm, kteří svých důchodů vůbec utajiti nemohou. Neboť zrovna ona část občanstva, která má důchody hojné, mívá zároveň nejsnadnější možnost důchody ty finančním orgánům zatajovati a tím způsobem jeví se její zdanění nedostatečným a nepatrným vůči daním, jež pak povinno je platit nuznější občanstvo. Vyměřování daně dědické může býti pak velmi vhodnou příležitostí provésti řádné, dostatečné a spravedlivé zdanění po smrti, když nebylo požadavkům těm vyhověno za živobytí poplatníkova.

Po reformách Steinbachových a nyní po opravě Kaizlově daní z převodů majetkových je u nás system daní přímých dosti obstojný a hověl by dosti slušně již požadavkům, jaké té doby možno na daně přímé klásti. Pouze jediná veliká vada je při nich, že namnoze bývají příliš vysokými, tím totiž, že se vybírají k nim veliké přirážky pro samosprávná veřejná hospodářství (přirážky zemské, obecní, okresní atd.). V té příčině dosud nestalo se pranic, aby autonomní hospodářství nabyla samostatných důchodů neodvislých od důchodů státních. Byl tu sice plán i slib nynějšího ministra financí, že bude financím zemským zejména pomoženo, ale události politické, mocnější nežli úmysly a sliby ministrů zmařily všechny pokusy v tom směru naprosto. Zemím nezbývá stále nic jiného nežli bída a tíseň, z nichž není žádného vybřednutí pro nejbližší budoucnost. Dělati dluhy, toť jediný prostředek k ukrytí nezbytných vydání, pokud nejsou uhraženy chatrnými důchody ze zemských přirážek, beztoho již nanejvýše tísnivých a nesnesitelných.

Vyrovnání rakouskouherské poslední měsíc nepošinuto nikterak ku předu. Dohodnutí s rakouskouherskou bankou dosud nevyhlášeno, protože

je napřed musí schváliti valná hromada, která se sejde teprve v druhé polovici t. m. Nejhorší starostí cislajtanské vlády je ovšem to, jak bylo by možné obstarati společný rozpočet říšský na rok 1900. K tomu jsou nutné delegace a zvolení jich chystá se obstrukce na říšské radě zmařiti. Zdali nynější smiřovací akce presidenta sněmovny poslanecké dra Fuchsa bude tu co platna, sluší důvodně pochybovati.

Na Pražské radnici mají starosti s obecním pivovarem v Libni. Chtěli jej pronajmouti „Prvnímu pražskému pivovaru", jehož správní radové bývají také rady městskými, ale pro nedostatek členů hlasujících nebylo možno smlouvu nájemní v obecním zastupitelstvu odhlasovati (nebylo pro ni nutných 46 hlasů, ačkoli většina byla pro smlouvu). Do novin nyní dostala se jen kusá zpráva, že v městské radě byla pak po hlasování velmi bouřlivá debata o věci té. Patrně střetly se tu, jako již často, zase zájmy obce se zájmy „Prvního pražského pivovaru". Bojíme se, aby pivovar nebyl silnějším nežli obec!

Tolikráte byla tu již příležitost dokázati, jak nevhodně zvýšila obec Pražská sazby na tramwayích, že již to může naše čtenáře důvodně unavovati. Ale letošní měsíc srpen podal v příčině té data přímo hrozná, tak že je nutné ještě jednou k věci té se vrátiti. Proti loňsku je letos v Praze uličních *drah více asi o 4 km,* tedy asi o *15%* (na Vyšehrad, do Vršovic a z Karlova náměstí k mostu Palackého), k tomu byly přeměněny 2 *km* koňské dráhy na elektrickou a jaký lze po všem tom pozorovati pokrok? Odpověď pro srpen letošní musí každého přímo poraziti! Letos jelo po uličních drahách v Praze 1·44 mill. osob, loni však 1.491 mill., tedy letos jelo po drahách těch o 51.000 osob méně, což dělá úbytek osob skoro $3\frac{1}{2}\%$ proti 15% přírostku délky. Hůře ještě je to s příjmy, ačkoli tarify dopravní jsou vesměs vyšší. Přijato bylo letos za srpen 74.380 zl. asi, kdežto loni 78.870 zl., tedy příjmy letošní při 15%ním zvýšení délky drah a při velmi značném zvýšení jízdného *klesly o* $5\frac{3}{4}\%$! Z toho by se mohli páni na radnici něčemu již přiučiti, kdyby vůbec chtěli a mohli něco pořádně a rozumně uvažovati!

V Praze 13. září 1899. *P. L.*

*

ZEMĚDĚLSKÉ, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ: Mlecí řízení — Ministr obchodu v Praze — Živnostenské sjezdy — Kožešnické řemeslo a poslanecké vědomosti — Sjezd pro zřízení české vysoké školy zemědělské — Vývozní akce — Syndikáty, cestující, balení zboží — Průplavní projekty v Německu a Rakousku — Železniční tunel mezi V. Britanií a Irskem.

Nebylo snad v posledním desítiletí hospodářské otázky, která by byla tolik roznítila českou veřejnost, jako t. zv. mlecí řízení. Od dob merkantilistických dovolují totiž státy dováželi za jistých podmínek z ciziny beze cla suroviny k tomu účelu, aby se tovar z nich vyrobený opět vyvezl do cizozemska. Poskytujeť se tím domácímu dělnictvu zaměstnání, zůstávají u nás pak aspoň dělnické mzdy a podnikatelské zisky, ze zpracování suroviny vyplývající. Hlavně v těch případech pokládá se toto t. zv. zušlechťovací (apreturní) řízení za odůvodněné a hospodářsky za výhodné: když totiž surovina, která se beze cla dováželi má, u nás buď

vůbec se nevyskytuje nebo jen v nedostatečném množství anebo jen za takových cen, za kterých by vývoz tovarů z domácí suroviny do cizozemska nebyl vůbec možný.

Bývalo pak skoro bezvýminečným pravidlem, že tovar musil býti vyroben právě z téže suroviny, která byla v tomto řízení (beze cla) dovežena, a k tomu účelu se buď surovina či polotovar při dovozu opatřovaly známkami, které musily býti zjevny i na tovaru opět do ciziny vyváženém, nebo se dovoz, zpracování i vývoz dály pod přísným a ovšem i nákladným dozorem finančním.

Odrudou tohoto zušlechťovacího řízení jest i pověstné nyní t. zv. řízení mlecí: od doby, kdy uložena jsou na dovoz obilí cla ve státech středoevropských (v Rakousko-Uhersku od r. 1882), dopouštějí Francie, Německo, naše monarchie a jiné státy dovážeti z cizozemska obilí beze cla s podmínkou, že se za to opět vyveze určité množství mouky do cizozemska. U nás stačilo do r. 1896 vyvézti za každých 100 *kg* dovezené pšenice 70 *kg* mouky (zbylých 30 *kg* počítalo se na mouku nejnižších druhů a na odpadky), byly povolovány dlouhodobé úvěry celní a pod. Od r. 1896 mlecí řízení k naléhání předlitavského mlynářstva bylo v Rakousko-Uhersku obmezeno: dovozce musí clo z pšenice skutečně hotově u úřadu deponovati a za každých 100 *kg* dovezené pšenice musí do 6 měsíců vyvézti plných 100 *kg* mouky, poněvadž by jinak clo definitivně propadlo, celní kredity jsou vyloučeny.

Od r. 1893 bylo toto mlecí řízení prohlašováno za jedinou příčinu, která umožňuje uherské mouce ovládati trhy naše a která decimujíc mlynáře předlitavské poškozuje zároveň nemálo i naše zemědělství.

Bylo tvrzeno, že uherské mlýny hmotné výhody, z mlecího řízení plynoucí, užívají jen z malé části pro vývoz do cizozemska, hlavně však k opanování trhů předlitavských zejm. českých, že přes mlecí řízení vývoz uherské mouky přes hranice klesá a naopak vývoz její do Cislajtanie že progresivně stoupá, že mlecí řízení je faktickým monopolem uherských mlýnů, kdežto tuzemští mlynáři že ho užívati ani nemohou, že naše monarchie (celková) je v obchodě s pšenicí silně aktivní (vývoz že značně převyšuje dovoz) a že dovážení bezcelné pšenice pro export lze připustiti toliko pro země pasivní (Francii, Německo) a sice tam i bez průkazu identity.

Nebesa i země byly tak říkajíc uvedeny v pohyb, aby mlecí řízení bylo zrušeno, nebylo ministra, k němuž by mlynářské spolky nebyly vysílaly deputace, náčelníky agitačního hnutí vedené, vydávány pamětní spisy, činěny i přijímány návrhy na sněmích a na říšské radě, a v hubeném vyrovnání rakousko-uherském bylo zrušení mlecího řízení prohlašováno za nejcennější kořisť Předlitavska.

Ovšem nechybělo ani u nás střízlivých hlasů („Naše Doba“ již v roce 1895!), které v celé této obratné agitaci, v tomto přeceňování mlecího řízení jakožto jediné příčiny zaplavování našeho trhu obilím uherským spatřovaly převracení hospodářských fakt, nevědomé či vědomé klamání veřejnosti o pravých příčinách zániku četných mlýnů v Předlitavsku i v Čechách.

Bylo ukazováno k tomu, že aktivum naší obchodní bilance s pše-

nicí neustále klesalo, že vzrůstem obyvatelstva i stoupáním jeho spotřební síly při neměnící se celkem produkci pšenice stáváme se i v Rakousko-Uhersku pasivními, na trvalý a vždy stoupající přívoz pšenice z ciziny odkázanými, že Předlitavsko samo konečně již dávno jest pasivní a dovoz mouky a obilí z Uher nebo z ciziny že pro nás v Předlitavsku již dávno jest nezbytností. Dokazováno bylo, že se do naší poloviny říše dováží nejenom uherská mouka, nýbrž i, a to rychlejším postupem, vždy větší množství surové pšenice, a že tudíž (poněvadž vývoz surové pšenice od nás je nepatrný) mlýny naše vlastně semílají vždy větší množství pšenice (dovezené i domácí). Ale ovšem že zcela se změnilo rozdělení tohoto kvanta na jednotlivé mlýny, t. j. mlynářství přeměňuje se na velkoprůmysl, z celkové výroby mlýnské připadá vždy větší část na mlýnské továrny, které i u nás existují, prospívají a se rozšiřují, kdežto malé, technicky i obchodně nedostatečné mlýny neúprosně zanikají právě tak, jako při celkovém ohromném stoupnutí výroby pivovarské přece malé pivovary zanikaly a zanikají. Lze i dokázati, že toto zanikání malomlýnů zřizováním a expansí mlýnů t. zv. umělých a parních datuje aspoň již od let padesátých a že největší část zaniklých mlýnů spadá do doby, kdy o mlecím řízení nebylo ani potuchy. Kdežto odpůrci mlecího řízení se ani nepokusili o důkaz, že mlecího řízení, t. j. lacinějšího materiálu pro export mouky do ciziny není potřebí, a prostě tvrdili, že uherské mlýny tohoto zlevnění materiálu užívají pouze ke stlačování cen mouky pro odbyt do Předlitavska, bylo číselně prokázáno, že i v tomto případě účinek mlecího řízení na stlačení cen uherské mouky k nám dovážené by mohl býti jen pranepatrný, že však toto přesunování se vůbec ani díti nemůže, poněvadž ceny naší domácí pšenice jsou příliš vysoké, aby mouka z ní vyrobená mohla býti exportována. Rozdíl mezi cenami zdejšími i cizími nekryje totiž daleko obnos cla a transportních nákladů mouky. Následkem toho export mouky z naší říše do ciziny bez použití levného materiálu cizozemského (pšenice bulharské, rumunské, srbské, ruské) je nemožný. Dále proveden důkaz, že mlecího řízení užívají i exportní mlýny předlitavské (haličské, terstské, ano nyní prý i české) a sice do r. 1891 poměrně daleko více než mlýny uherské a že průkaz identity nemá na škodlivost mlecího řízení pro tuzemsko vlivu.

Jediná námitka proti mlecímu řízení je nesporná: nařízení o mlecím řízení odstranilo průkaz identity (že mouka vyvážená byla semleta právě z toho obilí, které bylo beze cla dovezeno), zákony celními obecně předepsaný.

Ale právě toto lpění na zákonném požadavku identity je překážkou účelné reformy celého řízení zušlechťovacího, které by mělo býti z pochopitelných příčin co nejvíce usnadňováno: agitací proti mlecímu řízení se tato reforma oddaluje a znemožňuje.

A nejen to: agitace proti mlecímu řízení způsobila, že jsme tuto domnělou a bezcennou koncesi museli Uhrům draho zaplatiti, ona působí, že mlynářstvo naše vedeno jest spatřovati příčinu upadání malomlýnů tam, kde ji hledati nelze, a očekávati mylně obmezení dovozu nebo zdražení uherské mouky na našich trzích od opatření, které na ně vliv míti nemůže.

V těch směrech pohybovaly se vývody článků v „Nár.-hosp. Obzoru“ (listopad 1898 a květen 1899) a v „Potitik“ (9. duben 1899) a když se strany odpůrců mlecího řízení byla uveřejněna proti nim polemika v „Nár. Listech“, přinesla v srpnu t. r. „Politik“ řadu statí, které polemiku onu podrobily zdrcující kritice, obsahujíce zároveň morální popravu vší té povrchní, nedůsledné i nedůstojné agitace, jaká od let povznášela zrušení mlecího řízení na nepříslušný piedestal nejdůležitější hospodářské otázky českého národa.

Že rána ťala do živého, brzy se ukázalo: jako v rukopisném sporu blahé paměti, začaly se místo věcných rozborů vyskytovati v časopisech zprávičky, které podezřívaly autora oněch statí, jakoby byl snad placeným advokátem „pytlobaronů“ uherských. Poněvadž autor náhodou jest úředníkem Pražské obchodní komory, podezříván byl i nynější president komory, činěna byla za soukromé vědecké přesvědčení svého úředníka, v podepsaných soukromých statích projevené, zodpovědnou i obchodní komora a autor průhledně upozorňován, „že pro úředníka instituce, jejíž povinností jest průmysl případným energickým vystoupením hájiti, jest to hra povážlivá“, a Spolek mlynářů českomoravských podal konečně do novin placené „zasláno“, plné osobních výpadů, podezřívání a denuncování.

A nejžalostnější jest, že tyto nezřídka hanebné útoky bez uzardění přijímaly místo věcného vyvracení i listy, které domněle usilují o umravnění žurnalistiky a veřejného našeho života vůbec... Samy „Národní Listy“ loyálně prohlásily, že mlecí řízení jest otázkou ryze hospodářskou, kterou řešiti lze jen objektivním rozborem a diskusí a nikoliv osobním podezříváním, v „Hlasu Národa“ prof. Bráf, ač ve věci určitě se nevyslovil, položil hned z počátku vážné své votum pro volnost diskuse ve věcech hospodářských, i jiné listy pražské a venkovské („Akademie“, „Ohlas Doby“ atd.) zaujaly stanovisko při nejmenším nestranné a tak dlužno doufati, že i v této otázce zdravý rozum konečně se domůže svého práva naproti jednostrannému názoru, který pomíjí se strany jedné přirozenou polohu a úrodnost, vodní cesty a levné železniční tarify Uher i technickou vyspělost a kapitálovou a obchodní převahu velkomlýnů uherských, a se strany druhé dlouhotrvající a neodvratnou přeměnu mlynářství ve velkoprůmysl, své slabší soudruhy pohlcující, který svádí veškeré tyto hospodářské děje a skutečnosti nesprávně na jedinou domnělou příčinu, dávaje tak chybný směr nejenom myšlení a snažení jednotlivců, nýbrž i hospodářské politice národa.

Hladinu pražského života průmyslového rozčeřila též poněkud návštěva ministra obchodu. Obyčejně skládali ministři obchodu poklonu továrníkům libereckým a brněnským. Poněvadž nyní vláda je u Liberce v nemilosti, došlo na Prahu. Ministr poctivě hleděl se informovati o průmyslových poměrech Prahy, navštívil obchodní komoru, obchodní gremia, bursu, obě průmyslová musea, učednickou výstavku právě v Praze konanou, udílel audience atd. a tak snad nedojde, jako před málo léty u Wurmbranda k ohromujícímu ministerskému dotazu: „Což je v Praze nějaký průmysl rukavičkářský?“ a k neméně (pro rakouského ministra obchodu) překvapující odpovědi: „Ano, Excelenci, exportujeme ročně do ciziny rukavic za dvanáct milionů!“

Krajinské průmyslové výstavy v Červ. Kostelci a Berouně byly provázeny také řemeslnicko-živnostenskými sjezdy. V Berouně (8. září) jednáno o organisaci českého řemeslnictva a živnostnictva a jejich poměru k národu, o nutnosti přidělení živnostenského zákonodárství sněmu král. Českého a o živnostenském tisku. Sjezd neškodný a bezvýznamný.

Cech pražských kožešníků konal 15. srpna slavnost 500letého trvání. Není pochyby, že málokteré řemeslo podlehlo průběhem posledního století takovým proměnám jako kožešnické. Přičítati však vydání živn. řádu z r. 1859 vinu, že se poměry jeho „ihned změnily", je nesprávno. Jednak byly již odedávna dávány „dekrety" na výrobu čepic a j. jednotlivých výrobků kožešnických, jednak již před tím hynulo kožešnictví jinou příčinou, vlivu zákonodárství prostou: změnou potřeby i vkusu obyvatelstva. Kožichy staly se změnou ve způsobu cestování (dřív povozy, omnibusy — nyní vytápěné železnice) i soustřeďováním obyvatelstva v městech, věcí více luxusu než potřeby. Množství odbytu se nesmírně zmenšilo, na výrobek kladly se požadavky, kterým dřívější dost nemotorné formy nemohly hověti: zimníky, s kožešinou víc jen pro ozdobu, připadly krejčím. Čepice ustupovaly pak co den v oblibě kloboukům plstěným i slaměným. Odtud ono úžasné mizení samostatných kožešníků, jaké má příklady jen v mizení starých postřihačů, cínařů atd. Kožešnické vydělávání koží bylo již v letech 50tých obmezeno na nepatrný počet živnostníků, od nichž ostatní pak na kožichy kůže kupovali; brzy na to i výroba kožichů soustředila se na určité kožešníky, kdežto ostatní je jen lemovali a s nimi obchodovali. Krise největší je u kožešníků dnes ostatně již překonána: roste počet čepic (vojenské, úřednické, sportovní, cestovní, zimní), na venku připojují si kožešníci pro bývalou mrtvou letní sezonu obchod s klobouky, i kožní výrobky, zvlášť damské, jsou předmětem vždy četnějšího odbytu.

Sváděti, jako se na sjezdu se strany živn.-poslanecké stalo, úpadek kožešnictví na to, že obchod kožní přešel do rukou židovských, svědčí jak o naprosté neznalosti hospodářského vývoje tak i o tom, co vše smí býti našemu živnostnictvu předkládáno bez obavy a beze studu.

V Chrudimi konalo 20. srpna východočeské rolnictvo „manifestační" sjezd pro zřízení české vysoké školy zemědělské. Vysoké školy zemědělské jsou v Rakousku pouze ve Vídni a v Krakově — českého ústavu podobného není — dále jsou 3 vyšší hospodářská učiliště, 8 středních škol hospodářských, pak hospodářské školy zimní a pokračovací. Přes pokroky v posledních 20 letech učiněné je školství hospodářské daleko za průmyslovým. Nejen co do počtu, organisace a kvality, nýbrž i co do návštěv. Kdežto jízda po velocipedu do zábav rozšířila se po venkově neobyčejně bez všelikého zvláštního povzbuzování, musejí dosud ředitelé hospodářských škol o prázdninách namnoze objížděti sousední „pokročilé" rolníky a sháněti tak dorost žákovský, nemají-li školy zůstati zcela prázdny.

U vyšších škol hospodářských vadí i to, že vychovávají materiál většinou úřednický, jemuž se potom v praksi dostává postavení zpravidla daleko skrovnějšího než absolventům techniky, university, ba i jen obchod-

ních akademií a škol průmyslových. Lepší místa jsou pak jen doménami malého počtu rodin hospodářské a lesnické byrokracie.

Nerozřešeno též dosud, má-li se na vysokou školu rozšířiti ústav táborský, či je-li lépe zříditi zemědělský odbor při vysoké škole technické v Praze.

Vývozní akce, zejména tvoření vývozních syndikátů, jen zdlouhavě pokračuje. Slyšeti jest o exportním syndikátu pro zboží textilní a konfekční, jehož operačním obvodem má býti Brasilie, a o jiném syndikátu pro vývoz cukru do Yokohamy, vedeném rak. úvěrním ústavem a uherskou úvěrní bankou a vzniklém patrně z rozsáhlého cukerního obchodu komisionářského, jaký odedávna provozuje pražská filiálka úvěrního ústavu. Syndikát tento má se prý časem státi velikou exportní společností cukerní.

Také v uveřejňování zpráv konsulárních stal se jakýs pokrok (sestavování pokynů pro vývoz jednotlivých druhů zboží do různých zemí), ač i tu předstihly nás Uhry, kde vláda pokyny vývozní ze zpráv konsulárních interesentům co nejrychleji přímo a bezplatně dodávati se zavázala.

„Čipernost“ našeho obchodu vývozního neillustruje ostatně nic tak případně, jako srovnání počtu obchodních cestujících jednotlivých států v cizině. Tak bylo napočtěno obchodních cestujících ve Švýcarsku:

	r. 1898	1897
domácích . . .	18281	—
z Německa . . .	3505	3257
z Francie . . .	1178	1152
z Italie	344	282
z Rak.-Uherska .	150	163

Německo mělo ve Švýcarsku 239 cestujících pro potraviny, 1054 pro textilní průmysl, 417 pro umělecké předměty, papír a pod., 475 pro kovový průmysl, 220 pro voňavky, drogy atd. Ovšem u nás jakoby se čekalo, až cizina o zboží sama se ucházeti začne a že se spokojí, co, kdy, zač a jak jí poslati ráčíme.

Vedle častých stesků na jakost zboží, na přesnost v zachovávání lhůty dodací a pod., slyšeti jak v Unii tak ve španělských republikách středo- a jihoamerických četné stížnosti na nedostatečné balení vývozního zboží v Rakousku naproti vzorným obalům zboží anglického a většinou i severoamerického.

Vývozní balení musí býti především silné a pevné, aby zboží netrpělo častým překládáním a špatným zacházením, při tom zhusta nepominutelným. Při tom musí, pokud možná, váha a objem zásilky balením býti co nejméně zvyšovány, poněvadž jednak se vybírá dopravné po moři ponejvíce dle objemu, jednak v mnohých zemích vybírá se dovozné clo dle hrubé váhy zásilky. Pokud běží o bedny, je až příliš častou vada, že továrník vezme jakoukoliv z beden jemu od výrobce dle smluvených měr do zásoby dodávaných, do níž se pak zboží buď přespříliš namačká, anebo naopak přebývající prázdné místo zbytečnými kartony, papírem a

pod. vyplní. Cizozemský dovozce ztrácí pak často celý výtěžek ze zboží pro vyšší dovozné a clo, které byl nucen zaplatiti ze zbytečně zvýšené hrubé váhy zásilky. Továrníci angličtí sestavují naopak zboží před zabalením ve formu co nejméně rozsahu zaujímající a obstarají teprve potom bednu přesně se hodící.

Také balíky naše nevyrovnají se daleko anglickým; dobrý anglický balík může i ve vodě delší dobu ležeti, aniž voda pronikne olejovým plátnem, vnitřní obal tvořícím. Vyplatilo prý by se posílati z továren lidi do Anglie, aby se anglickému balení pořádně naučili.

Tak rozumějí každému detailu vývozního obchodu Angličané, Američané i Němci.

Pruský sněm zamítl i v třetím čtení předlohu o zbudování středozemského průplavu od Rýna k Labi, ač císař Vilém při slavnostním zahajování nového dortmundsko-emžského průplavu provedení i tohoto velkolepého projektu za nezvratnou vůli svou prohlásil. Předlohu pohřbili východopruští konservativci, kteří však dají se snad časem pro kanál získati jinými koncesemi.

Také průplavní projekty o spojení Dunaje s Odrou nebo Labem nijak nepokročily, jak na zářijovém sjezdu německo-rakouského svazu pro vnitrozemskou plavbu v Budapešti bylo konstatováno, a radost z otevření železných vrat dunajských zkalily vysoké poplatky, uherskou vládou za to uvalené, i sporná technická dokonalost díla.

V Anglii zvedá se po několika letech opět čileji hnutí po zbudování podmořského železničního tunelu mezi V. Britanií a Irskem. Irsko by jím dosáhlo lepšího odbytu pro své plodiny do Anglie a Skotska, ruch cestovatelský na smaragdový tento ostrov neobyčejně by vzrostl, přístavy západoirské jakožto nejzápadnější body Evropy staly by se nejčelnějšími přístavy pro vývozní obchod s Amerikou.

Za nejpříhodnější trať pokládá se směr t. zv. severním kanálem od Port-Patricku na ostrově Magee. Tunel by zde byl i s příjezdy 54 *km* dlouhý a stál by asi 120 milionů zl., nečítajíc ovšem 24 milionů zl. úroků během stavby. (Průkop gotthardský je dlouhý asi 15 *km*, simplonský bude asi 19 *km*.) K důkazu technické možnosti tunelu uvádějí projektanti, že při gotthardském tunelu pokračovaly práce denně r. 1872 jen o 2·25 *m*, ale r. 1880 již o 9 *m*, při arlberském tunelu r. 1883 pak již o 11 *m*. Je prý taková důvěra v technický zdar projektu, že soukromí kapitalisté jsou ochotni upsati potřebné miliony, nežádajíce na vládě podpory, dokud tunel nebude úplně hotov a v činnosti; po dohotovení tunelu žádají však garancii 3%ních úroků vynaloženého kapitálu. *S.*

*

SOCIÁLNÍ: Odstranění zákonné výpovědní lhůty z řádu živnostenského — Dělnické pojišťování ve Švýcarsku – Socialista-ministr ve Francii — Výroční kongres Trade-unions Plymouthu — Výluka dělnictva v Dánsku — Dělnické hnutí v ruském Polsku.

K podnětu Průmyslové Jednoty dolnorakouské dotazuje se vláda bchodních komor o změně § 77. živn. ř. v tom směru, aby, není-li mezi aměstnavatelem a dělníkem o výpovědní lhůtě nic smluveno, platilo pra-

vidlem, že zaměstnavatel i dělník mohou pracovní poměr kdykoliv ihned zrušiti. Průmyslníci uvádějí pro toto úplné odstranění výpovědní lhůty z řádu živnostenského, že v moderním vývoji pracovního poměru, zvlášť následkem nových soudů živnostenských, tendence k úplné rozlučitelnosti a pohyblivosti pracovního poměru skutečně převládá a že se zákonodárství tendenci této má přizpůsobiti. Vláda se však přece rozpakuje, jelikož odstraněním výpovědní lhůty ze zákona ohrožuje se žádoucí stabilita každého podniku průmyslového, zabezpečení včasných dodávek a tím i výkonnost průmyslu a jelikož s druhé strany i dělník každou chvíli neočekávaně může býti o chléb připraven. Trvalé pracovní poměry, normální nejmenší trvání pracovních smluv pokládá vláda i dnes právě tak za žádoucí jako dříve. Poněvadž dále měnění dělnictva v malých živnostech účinkuje mnohem rušivěji než v továrnách, doporučuje vláda k úvaze, zdali by se zákonná 14denní lhůta výpovědní neměla podržeti alespoň pro malé podniky. Rovněž trvá vláda na podmínce, aby výpovědní lhůty, jsou-li smluveny, byly pro dělníky i pro zaměstnavatele stejny, aby dále dělníci od kusu nebo v akordu pracující, nesměli bez zákonné příčiny ani práci opustiti aniž propuštěni býti, dokud převzatou práci řádně nedokončili.

Spolková rada švýcarská navrhla spolkovému shromáždění, aby návrhy zákonů o pojišťování nemocenském a úrazovém, spolu s pojištěním vojenským, byly co nejdříve projednány, aby však nabyly působnosti, teprve až budou zabezpečeny dostatečné prostředky pro výdaje, které s tímto pojištěním pro stát budou spojeny (5 mil. franků).

K tomu účelu navrhuje spolková rada zvláštní vhodný nový příjem zavedením tabákového monopolu, který by vynesl čistých 8 milionů a po skončení amortisace obnosů určených k vyvlastnění soukromých továren tabákových, čistých $9^1/_2$ mil. franků. Zavedením monopolu nesměla by se však ani jakost tabáku a doutníků pro většinu obyvatelstva porušiti ani jejich cena zdražiti, ani trvání dosavadních tabákových kultur ohroziti, poměrům dělnictva při výrobě tabáku musila by se věnovati největší pozornost a z výnosu tabákového monopolu má se kantonům dle poměru obyvatelstva přikázati 25% na povznesení obecného školství. Návrh zavésti k úhradě nemocenského a úrazového pojišťování pivní daň, spolková rada zamítla.

Vstup socialistického poslance Milleranda do ministerstva Waldeck-Rousseau-ova ve Francii, přivedl francouzský socialism v ostrou krisi. První námitky socialistů netýkaly se vůbec zásadní otázky, nýbrž jen osobnosti generála Gallifeta, potlačitele komuny, a nyní ministra války vedle Milleranda jako ministra obchodu. Teprv po několika nedělích vydali vůdcové socialističtí manifest, ostře protestující proti politice Millerandově. Strana socialistická prý jakožto strana třídní nikdy se nemůže státi stranou vládní; nemá prý se s měšťáctvem o zbraň děliti, nýbrž má mu ji vyrvati, aby z ní učinila zbraň osvobození a sociální revoluce. Účast v životě parlamentním je socialismu toliko jedním z prostředků boje, podstatnou známkou třídní strany je prý revolucionalism.

Jak viděti, docházejí tu výrazu jen staré rozpory, jichž zásadního rozřešení domáhá se také známá již kniha Bernsteinova. Francouzské

dělnictvo není ostatně ani tak jednotné, jako německé; jsou to guesdisté (parti ouvrier français), mající zásady celkem sociálně-demokratické, Allemannisté (partionorier socialiste revolutionnarie), kteří vymýtili ze svého programu dobytí moci politické, dále Blanquisté, bývalí to komunardi, a velmi četní neodvislí socialisté.

V září má se v Paříži konati všeobecný kongres francouzského socialismu, aby rozhodl, dopouští-li třídní boj, jsoucí podstatou socialismu, vstup socialisty do vlády měšťácké.

Guesdisté, nejsilnější a nejorganisovanější z francouzských stran dělnických, na 17 výročním kongresu v Epernay v srpnu t. r. schválili již manifest svých vůdců proti Millerandovi, jímž prý francouzský socialism byl opět přiveden ku svým nejvlastnějším zásadám, na půdu třídního boje. Sjezd vyslovil se pro nejužší soustředění socialistických sil a stran Francie a pro zřízení ústředního orgánu složeného dle číselného poměru zastoupených stran dělnických. Dojde-li ke shodě, má se ústřední správa stran dělnických usnésti na jasné definici socialismu a vzíti pod dozor všechny orgány časopisecké, definici tuto uznávající.

Anglické trade-unions zahájily 4. září kongres v Plymouthu za účasti 381 delegátů, ze všech velikých spolků odborových mimo strojníky, kteří na 2 léta ze sjezdu byli vyloučeni. Zastoupeno je 213.000 horníků, 73.000 přadláků, 54.000 železničních dělníků, 45.000 kotlářů atd. Město Plymouth propůjčilo kongresu k poradám svou nádhernou radnici, v četných kostelích byly k počátku jednání konány bohoslužby...

Veliká výluka dělnictva v Dánsku byla po $3\frac{1}{2}$ měsíčním trvání smírem skončena; dosud sporné detaily mají se předložiti smírčímu soudu. K obratu ve smýšlení bojovného podnikatelstva přispělo nejvíce jmenování vynikajícího dánského národohospodáře Bramsena ministrem vnitra.

Odborové organisace dělnické, které výlukou z nepatrné stávky truhlářského dělnictva vzniklou měly býti zničeny, vyšly z boje utuženy, výluka ukázala, že dělníci dovedou vydržeti právě tak dlouho jako podnikatelé a že dělnictvo dánské přes nouzi, jíž valná část jeho byla postižena, dovede práv a zájmů svých hájiti beze všelikých výtržností. Bylo ovšem hojně podporováno dělnictvem domácím, i z ciziny došlo na 300.000 korun a sympatie neinteressovaného občanstva v Dánsku i v cizině byly vesměs na straně dělníků, beze vší příčiny v massách o chléb připravených.

V ruském Polsku opět se rozšířilo dělnické hnutí: ve Varšavě jsou hromadné stávky v továrnách na zboží železné a dřevěné, stávkují též dělníci v tiskárnách, koželužnách, pekárnách a dílnách obuvnických a truhlářských. Stávkující domáhají se zvýšení mzdy a 10hodinné doby pracovní. V uhelném obvodě sosnovickém stávkuje na 8000 horníků, žádajíc 8hodinnou dobu pracovní, reformu bratrských pokladen a propuštění některých úředníků. Celý obvod stávkový jest obsazen vojskem. Náhradní dělnictvo z Haliče a Slezska povolané prohlásilo prý se většinou za solidární se stávkaři. Polsko-socialistická strana dělnická utvořila mezi dělnictvem tajnou organisaci (organisování veřejné je v Rusku vyloučeno) a socialistické listy „Robotnik“ a „Gornik“ v tajných tiskárnách zhotovené rozšiřují se z Varšavy v massách po celém tomto obvodě průmy-

slovém. Ostatně již i dřívější zprávy o květnové slavnosti a o četných občasných výbuších sporů pracovních ukazují, že socialistické hnutí přes všechnu krutou repressi vládní velice se rozmáhá nejen v ruském Polsku, ale i v průmyslových obvodech moskevském a petrohradském. *V.*

*

ŠKOLSKÉ: Valná hromada delegátův Ústředního spolku jednot učitelských v Čechách — Postup organisace učitelstva českého — Sankce trvalé rozluky učitelstva s Mladočechy — Rokování o sněmovním zasedání, o vzdělání učitelstva, dalším postupu a utužení organisace — Rozpor v otázce volné konkurence — Schůze Jednoty učitelstva škol měšťanských — Valná hromada Dědictví Komenského — Sjezd učitelstva německého v Čechách.

Valná hromada delegátův „Ústředního spolku jednot učitelských v Čechách“ konána byla dne 9. srpna za velmi četného účastenství. Všechny jednoty, jichž čítá se v Čechách 119 vyslaly do ní své zástupce. Učitelstvo přišlo uvědomit si, do které míry heslo tužší organisace stavovské, před třemi roky dané v organismus učitelský se vžilo, které jsou překážky, stavějící se dalšímu, potřebnému utužování organisace v cestu a kterak je třeba odstraňovati. Jednalo věcně o svých právních a hmotných požadavcích a o tom, kterak by možno bylo realisovati požadavek akademického vzdělání pro stav učitelský. Jednání učitelstva stává se postupem času stále věcnějším. Řada bombastických, frásovitých řečníků učitelských ustupuje do pozadí. V popředí nastupují muži opravdovější. Místo planých řečníků zaujímají dobří pracovníci. Učitelstvo nevyhýbá se již přísnějšímu posuzování svých poměrů. Vystupuje s větším sebevědomím. Místo dřívějšího neupřímného lichocení si, mluvení o vznešeném povolání učitelském a pod. rokuje o všem, co dalšímu zdravému vývoji stavu učitelského a eo ipso zdárnějšímu vývoji celého organismu národního staví se na odpor. Učitelstvo dokonce ukazuje si směle na chorobná místa svého stavovského těla a má odvahu přikládati ostrý nůž k jich odstraňování. Základní požadavky učitelské zbavují se věcnějším jednáním mlhy neurčitosti, nejasnosti a vystupují čím dál tím přesněji formulovány. Podřízenější tužby a přání odlišují se vždy určitěji od hlavních. Program učitelstva se pevněji precisuje. Učitelstvo nevyhledává již kompromisu s vládnoucí stranou politickou, o jejíž věrolomnosti, neupřímnosti a lživosti je již plně přesvědčeno. Věří jen sobě, své práci, své společenské síle, svému vlivu mezi lidem. Z učitelstva vychází stále silnější dech odporu, sebevědomí, známka to tělesa zdravého a schopného vymoci si své požadavky vlastní silou, vlastní prací. V učitelstvu není již žádných rozporů o základních zásadách společného postupu, o jakých ještě před rokem na těchto místech bylo referováno. Učitelstvo kráčí v jediný proud sraženo takticky správně ku předu, se šíjí vzpřímenější, s plným vědomím práva a přesvědčením, že si postupem doby samo svých spravedlivých požadavků vybojuje.

Důležitý projev udál se při volbě starosty Ústředního spolku. Dlouholetý jednatel a v posledním tříletém období starosta Ústř. spolku p. Adolf Frumar jednomyslně provedené volby předsednické, ani po naléhavých přáních přítomných 278 delegátů nepřijal. Uvedl řadu důvodů, z nichž poslední, politicky zabarvený byl nejzávažnějším. „Byl jsem

dlouhá léta vřelým přívržencem strany mladočeské. Mnoho jsem v zájmu této strany vykonal. Dokud stáli v popředí mužové jako Tilšr, Julius Grégr, Kučera — zdálo se, že program učitelstva zahrnut je v programu strany mladočeské. Otevřela mně oči fakta, že *strana svobodomyslná chtěla mluviti pro Ebenhochův návrh, že mladočeští poslanci podepsali interpelaci pro omezení svobody učitelského tisku rozhodlo faktum, že hlasovali pro výsady katechetů, že řada poslanců odešla ze sněmovny.* To mne vedlo k tomu, že jsem vystoupil z této strany. Mnoho práce věnoval jsem povznesení strany svobodomyslné v domnění, že jsem tak činil ve prospěch učitelstva. Já se zmýlil, veřejně to přiznávám a činím z toho důsledky.“ *Rozluce učitelstva se stranou mladočeskou, před tím již často v učitelských a jiných časopisech konstatované dostalo se projevem odstupujícího předsedy Ústř. spolku konečné sankce.* Nemohlo se to státi pro Mladočechy způsobem již trapnějším. Náležel pan Frumar k nejhorlivějším členům mladočeské strany a vlivem svým získal pro ni téměř veškeré učitelstvo. Ještě před dvěma roky, kdy řady učitelstva od ní se odkloňovaly, hájil ji celým ohněm svého temperamentu. Dnes stojí proti ní v souhlase s veškerým učitelstvem. Starostou Ústř. spolku zvolen p. Viktor Rašín. Do výboru vyslalo učitelstvo řadu nových členův, od nichž bezpečně očekává více práce a méně frásovitého mluvení.

Při *rokování o sněmovním zasedání*, konstatoval místopředseda Ústř. spolku p. Tuček, že *mladočeská delegace zabředla hluboko do vody reakční* a citoval klerikální „Katol. Listy“, vzdávající všem poslancům zemským „upřímné a hluboké díky za vzácnou ochotu, s jakou přicházeli vstříc“ klerikálním požadavkům v otázce vyvyšování a výminečného postavení ketechetů ve školství obecném nad ostatním učitelstvem. Přijatá resoluce vyslovila se proti všem úpravám učitelských platů, neodpovídajícím zásadám učitelstvem přijatým. Úprava platů industriálních učitelek, týkající se pouze 15% těchto bídně postavených žen a přijaté změny disciplinárního řádu, dopouštějící trestati učitele pokutami i do 100 zl. prohlášeny valnou hromadou nedostatečnými, požadavky katechetů neoprávněnými a zamýšlené zavedení polodenního vyučování úkolům školy překážejícím.

Po *rokování o vzdělání učitelstva a o zamýšlené reformě učitelských ústavů* přijatá resoluce, vyslovila se pro to, aby každý kandidát učitelství povinen byl absolvovati celou střední školu, v budoucnosti jednotnou a dvouletý paedagogický běh na školách vysokých. Takovýto kurs měl by dle přání učitelstva zřízen býti na fakultě filosofické a tak urovnán, „aby kandidát po případném doplnění potřebného mohl se státi učitelem i na školách středních a vysokých“. Zřízení zvláštních ústavů učitelských, na nichž má učitelstvo dostávati všecko svoje vzdělání (všeobecné, odborné a varhanické) zamítla resoluce delegátů jako „nepaedagogické, kastovnické a jinak neprospěšné“. Konečně žalováno v resoluci na českou veřejnost a časopisectvo, lhostejně se chovající k důležité otázce učitelského vzdělání.

Přijatá resoluce o dalším postupu a utužení organisace zavazuje všechny členy v království k tomu, aby pevně stáli při svých kardinálních známých požadavcích a upustili ode všech snah vedlejších. Výboru Ústř. spolku uloženo, aby společný postup učitelstva účinně řídil a ve společných zájmech jednotně postupoval se zemským učitelským spolkem německým v království a s ústředními spolky slovanskými i německými v říši. Projevy jednotlivcův, učitelských sborův, okrsků, jednot pokud se nesrovnávají s usnesením valné hromady, nemají býti uveřejňovány, nýbrž výboru Ústř. spolku zaslány, aby o nich mohlo býti jednáno. Kritika jednání se však neomezuje. Nikdo z učitelstva nemůže býti členem dvou učitelských spolků okresních. Všechny členy spolků učitelských zavazuje valná hromada k řádnému placení organisačního příspěvku. Ústřední spolek poskytuje všemu organisovanému učitelstvu právní ochrany ve věcech služebných. Organisační list, Český Učitel, který během dvou let vycházení značný kus práce vykonal, rozšířen bude v týdenník, a všichni členové organisace povinni jsou půdu mu rozšiřovati. Za správné útvary v organisaci všeho učitelstva pokládá valná hromada odbory při Ústř. spolku a nikoli samostatné spolky. Takovéto, mimo ústřední organisaci stojící, osamocené spolky jsou dosud dva: „Jednota učitelstva škol měšťanských“, jdoucí v základních požadavcích paralelně s ústředním a pečující o vnitřní zdokonalení měšťanských škol a „Jednota československých učitelek,“ která se s Ústředním spolkem rozchází v otázce t. zv. volné konkurence. Dle přijatých zásad o volné konkurenci má se uprázdněné místo kterékoli kategorie dostati službou nejstaršímu žadateli nebo žadatelce z kteréhokoli okresu v království; při rovné době služební má rozhodovati způsobilost veřejnou kvalifikací prokázaná, a při rovnosti obou těchto podmínek má býti brán zřetel k rodinným poměrům žadatelův a žadatelek. Učitelkám vyhražena jsou téměř všechna místa na školách dívčích, v nejvyšších třídách platebních. Poměry jsou dle dosavadního stavu věcí pro učitelky daleko příznivější než pro učitele. Učitelky stávají se v nepoměrně kratší době definitivními a systemisovaných míst domáhají se nepoměrně dříve než učitelé, což budí přirozeně řevnivost. Zvláště venkovští učitelé, o základním služném 500 zl. ročně velmi těžce nesou, že službou nepoměrně mladší jich kolegyně, často i bývalé žákyně jejich v městech po krátké době služební dostávají 700—800 zl., tedy základní služné, jakého se velká většina učitelů po celý svůj věk nedomůže. Učitelky snaží se nynější výhodný stav věcí udržeti a proti volné konkurenci, při jejímž uzákonění by musely čekati, až se jim míst dle služební doby dostane s důrazem se postavily. Dívčí školy chtějí míti výhradně pro sebe uzavřené. Dle jich přání nemá kromě katechety žádná mužská síla na školách dívčích býti ustanovována. Zapomínají však, že počet učitelek stále roste, že všechna místa na dívčích školách pro ně již nestačí. Dnes již řady učitelek působí na venkovských školách, dle pohlaví dětí od sebe nerozdělených. Mnohé dokonce ustanoveny jsou k výpomocnému vyučování v nižších třídách škol chlapeckých. A tyto smíšené školy venkovské a městské chlapecké měly by býti per analogiam pro učitelky zcela uzavřené? Kam potom s velkým přebytkem ženských sil učitelských? Bojem proti volné konkurenci bojuje Jednota uči-

telek proti řadám svých nástupkyň, jimž se již dnes míst na dívčích školách nedostává. Ve všech oborech práce, jíž se obojí pohlaví účastní sdružují se ženy s muži. Jenom v tomto sdružování domáhají se nejbezpečněji svých požadavků. Dnes učitelstvo nežádá, jako ještě před několika léty činilo pro učitelky nižší základní služné, jaké se jim dostává v jiných státech, i Švýcarsku. Rovně cenná práce, rovně velký plat jest jeho heslem. Lze se nadíti, že učitelky při dobré vůli shodnou se s učiteli i v otázce volné konkurence, jako se shodly již ve všech zásadních požadavcích svých. Každé separisování se od ústředí, ať by se dálo se strany učitelek, nebo učitelstva škol měšťanských naději v brzké splnění spravedlivých požadavků učitelských by do daleké budoucnosti posunovalo. Veřejnost bude donucena splniti skromné tužby učitelstva jen tehdy, ucítí-li sílu jednoty, sdružující všechny členy stavu učitelského, všech kategorií, obojího pohlaví. To musí míti na paměti všichni, jimž o splnění spravedlivých požadavků učitelských vážně jde.

Také samostatně organisovaná Jednota učitelstva škol měšťanských konala dne 8. srpna schůzi a jednala o společné organisaci učitelstva škol obecných a měšťanských. V resoluci přijaté vymezen určitěji poměr Jednoty ke spolku ústřednímu. Učitelstvo měšťanských škol je ve společné organisaci prostřednictvím okresních jednot a jich okrsků, účastní se vydatně jich činnosti, podporuje svědomité zájmy škol obecných a jeho učitelstva a žádá vzájemně tutéž solidaritu od učitelstva ostatního. Samostatné sdružení v Jednotě má hájiti jedině zvláštních zájmů škol měšťanských a jejich učitelstva. V jednání o požadavcích učitelů škol měšťanských poukázáno, že Čechy na celém kontingentě evropském své učitelstvo měšťanských škol nejhůře odměňují. Jednota žádá snížení maximálního počtu žáků v každé třídě z 80 na 60,[1]) ustanovení potřebného počtu učitelských osob při každé škole měšťanské, upravení služného ve smyslu všeobecných požadavků učitelských a v náležitém poměru ku služnému učitelstva škol středních a odborných. V otázce zvýšení vzdělání jest Jednota také solidární s požadavkem Ústředního spolku. Přijatý dodatek resoluce v této otázce, žádající reorganisování nynějších ústavů učitelských pro nejbližší dobu, je zbytečný. Je v živé paměti, v jak zpátečnickém směru se reorganisování paedagogií v poslední době děje. —

Dne 8. srpna konalo výroční svou valnou hromadu Dědictví Komenského, literární sdružení učitelské. V prvních létech svého trvání nemohlo si vytknouti správně postup, dle něhož by široký program svůj provádělo. Vydávalo špatné methodické knihy, bezcenné ročenky a konec konců činnost jeho zabředla ve vydávání „Květů mládeže“, slabého to, bez náležitého porozumnění dětské duši řízeného časopisu pro mládež. V tomto pochybném, passivním podniku uvázlo celé základní jmění vkladové. Když proti bývalé činnosti Dědictví zvedl se na několika stranách v učitelstvu odpor, zvolen nový, svěžejší výbor, jehož první a velkou prací bylo vybřednouti z kolejí, do nichž vůz spolkový hluboce zapadnul a uvésti jej na novou, lepší dráhu. Po dvouleté, opravdové práci nových čilých funkcionářů udělalo Dědictví Komenského za předsednictví p. Jana

[1]) Učitelstvo německé na 40, socialisté dokonce na 30.

Mrazíka značný pokrok k lepšímu. Paedagogická revue Dědictví za nového redaktora uvnitř se zdokonalila a předkládá lačnému čtenářstvu rozmanitější a sytější stravu duševní. Vydáno několik spisů, způsobilých otevírati čtenářstvu širší obzory duševní. Jos. Černého „Úkoly výchovy individuální a sociální“ jsou velmi cenným a původním příspěvkem k paedagogické ideologii a podaly čtenářstvu hojně nových podnětů ku přemýšlení. Z bohatého duševního materiálu před dvěma měsíci zvěčnělého paedagogického spisovatele Ant. Janů-a vyrostlý spis „Jazyk mateřský a škola obecná“ podal učitelstvu výtěžky přemýšlení o nových směrech vyučování jazyku českému. Mrazíkovým překladem znamenitého díla G. Compayré „Rozumový a mravnostní rozvoj dítěte“ dán učitelstvu a celé veřejnosti české první toho druhu spis, studiem dětství, bez něhož není možná žádná hlubší práce vychovatelská, se obírající. Výbor Dědictví chystá pro nejbližší dobu řadu dalších spisů, zvláště pak: Úlehlovy „Listy paedagogické“, v nichž čtenářtvu dostane se řádného poučení o paedagogice evoluční, Kiddův „Vývoj sociální“, Bainovo „Vychovatelství jako věda“, J. Černého původní spis „O práci“, Höffdingovu „Ethiku“, Draperovy „Dějiny civilisace“ a j. Učitelstvo po řadu let samým hledáním způsobů, j a k učivo podávati, zapomínalo často na správné podávání věcí samých. Věcné vzdělání pro samou methodiku se zanedbávalo. Výbor Dědictví tomu chce odpomoci a přikročí již v nejblíže příští době k vydávání „Encyklopaedické knihovny“, která učitelstvu se stane věcně správným, příručním výkladem ve všech oborech věd a umění. Také hospodářská správa Dědictví Komenského uvedena svědomitou pílí pokladníkovou v náležitý pořádek. Nově zvolený výbor převzal před dvěma léty z rukou starého výboru sotva 1000 zl. na hotovosti. Do dnes se částka tato téměř čtyřnásobila. Čistého jmění má Dědictví Komenského dnes 10.609·22 zl.

Učitelstvo německé oslavilo 25leté trvání svého zemského učitelského spolku sjezdem v Liberci ve dnech 6.—8. srpna konaným. Ve hmotné organisaci je počtem značně menší učitelstvo německé daleko před českým, které teprvé nyní musí náležitou měrou dohánět to, co po dlouhá léta zanedbávalo. Na sjezdě německých učitelů v Čechách konstatováno, že jmění zemského spolku činí 153.125 zl. Roční příjem za posledně uplynulý správní rok činil 40.000 zl. České učitelstvo má dle poslední zprávy pokladniční 1697 zl., tedy stý díl jmění učitelstva německého. Teprvé v tomto roce počaly se sbírat pravidelné peněžité příspěvky. Jak slabé je pochopení významu hmotné organisace v učitelstvu českém, o tom svědčí na valné hromadě poslední uvedený fakt, že ze 119 jednot dosud 50 ustanovený příspěvek nezaplatilo. Na sjezdu učitelstva německého srazily se opět dva proudy. Pokročilejší proud „Mladých“, vybízející zemské poslance, aby do sněmu vstoupili a požadavky učitelské tam podporovali, zastaven nacionálně zabarvenou většinou. Požadavky německého učitelstva v otázce hmotného postavení, disciplinárního řádu kryjí se v podstatě s požadavky učitelstva českého. Učitelstvo německé usneslo se po příkladě učitelstva českého zříditi počátkem nového studijního roku na německé universitě pražské kurs přírodovědecký. Universitní kursy učitelstva českého mají již tříletou dobu prospěšného trvání ze sebou.

—e—

Zprávy vojenské.

Vojenská večeře — Rozmnožení vojska rakouského — Nová výzbroj rakouského četnictva — Nová výzbroj ruská a rozmnožení vojska — Italie rozmnožuje válečné loďstvo — Reorganisace vojska řeckého — Nádoby k vaření u dělostřelectva švýcarského — Bluza v armádě francouzské — Anglické střely dum-dum — Nová třaskovina lyddit — Výsledek konference míru v Haagu.

Předešlý rok odhodlaly se naše delegace povoliti armádě teplou večeři i věnováno denně na jednoho muže — celý krejcar! Rozumí se, že večeře podle toho vypadala: za 70 krejcarů pro 70 mladých, ve vzrůstu se nalézajících mužů večeři vařiti zní jako báje z dávno minulých dob. Najde se někdo v delegacích, kdo na toto soustavné seslabování národní síly a zdraví náležitě ukáže?

Rakousko se odhodlalo čtvrté prapory všech pluků rozmnožiti v nové pluky po 3 praporech; dvě sborová velitelství zřídí se jedno v Brně a druhé buď v Stanislavě nebo v Černovicích.

Pro rakouské četnictvo vydány nové předpisy o obleku. Myslivecký klobouk odstraněn a místo něho zavedena přilba z černé kůže; kabát obdrží napřed dvě řady knoflíků, podobně jako u pražské policie; místo dosavádní zelené šňůry na levém rameni zavedena šňůra černožlutá, u mužstva z vlny, u důstojníků ze zlata. Plášť, což dříve dovoleno nebylo, může se podle pohody nechati doma. Nábojnice obdrží místo granátu dvojhlavého orla na vrchní části; řemení veškeré nemá se více lakovati, ale pouze černiti a voskem vyleštiti Veškeré kovové součástky výzbroje zhotoveny budou z plechu tombakového.

Rusko zavedlo zcela potichu rychlopalná děla soustavy Engelhartovy, které 4 rány za minutu vypálí; jsou již v celé armádě zavedeny, ač ruské vojenské listy opětně ujišťují, že prý se teprve zkoumají. Mimo to má Rusko novou pušku z roku 1891 i nový revolver a řadí se tak mezi nejlépe a nejmoderněji vyzbrojené státy.

V Rusku také zvýšili záložní pěchotu o 56 praporů a postaveny nová brigádní a divisní velitelství; ze čtyř záložních pěších brigád učiněna čarovným proutkem dvě nová sborová velitelství, a zvětšena armáda o celých 168 setnin (po 220 mužích = 35.960 mužů).

Rusko čítá 298 pluků, podělených na 149 brigád a 74 válečných divisí, v 37 armádních sborech, právě tolik, mnoho-li jich čítá Rakousko a Německo dohromady.

Italie, třetí spojenec v trojspolku, ač se honositi může velice bídným stavem svých financí a třeba že od roku 1878 až do 1898 na válečné loďstvo vydala 957,563.629 lír, rozmnožuje své loďstvo válečné.

Řecká armáda, která v poslední válce řecko turecké celému světu dokázala svou zuboženost, má pomocí cizozemských důstojníků v lepší stav uvedena býti. Podaří-li se to jest v pravdě pochybno, neboť vojsko při prvním výstřelu nepřátelském prchající a svých představených úplně si nevšímající, potřebuje delší řadu let, aby vštěpeno mu bylo poslušenství a udatnost.

Ve Švýcarsku rozhodla se válečná komise pro zvláštní nařízení ohledně nádob k vaření pro vojsko. Polní dělostřelba obdržela veliké kotle z aluminia, pohorská dělostřelba obdržela nádoby pro každého vojína zvláště, pevnostní dělostřelba pak opět zvláštní nádoby z aluminia. Nevíme, zda li jest praktické v jedné a téže armádě nádoby k vaření tak rozmanitým způsobem přidělovati.

Ve Francii zavedena v celé armádě, jízdu a hradebníky vyjímajíc, nová blúza, která se napřed 9 knoflíky zapíná; má 6 kapes (rakouská má 4) a sice 2 na prsou mezi 3. a 4. knoflíkem shora, 2 mezi 2. a 3. knoflíkem zdola a dvě ve výši posledního knoflíku; mimo těchto šesti kapes jsou ještě dvě kapsy v podšívce, tak zvané portefeuilles.

Dum-dum koule mají účinek třaskavin; vniknuvše do masa trhají velikou ránu, kosti, na které střela dum-dum padne, roztříští se na nejnepatrnější kousky. V anglickém parlamentě interpeloval Irčan Davitt, tázaje se zda střela dum-dum také poslána byla plukům chystajícím se k válce proti boerům transválským. Státní sekretář války sdělil, že střely této užívalo se dříve pouze proti zpupným barbarským kmenům v Indii a Africe, připouštěl však, že snad i pluky proti vládě transválské vyzbrojeny byly touto zhoubnou střelou. Kule tyto vyráběny byly dříve jen v Indii, vyrábí se však nyní i v Anglii samé. I na kongresu míru zasypán byl zástupce anglický, generál Ardagh, výčitkami; důvod, proč zavedena byla taková zhoubná střela, udal následovně: Raněný vojín v civilisovaném státě odebéře se ihned na obvaziště, stará se o své zdraví, a jest obyčejně pro další boj nezpůsobilý, raněný barbar, však bojuje dále tak dlouho, až zemře; je-li pouze trochu raněn, jistotně stojí v nejbližší chvíli opět v řadách bojujících; nezbývá tedy vládě anglické nic jiného než proti barbarským kmenům užívati barbarských střel. Jiná však jest otázka, zda boery, přistěhovalé holandské sedláky v republice transvalské, počítati sluší k barbarům.

Nejnovější třaskavina na poli válečném jest lyddit. Užili ho poprvé Angličané a přesvědčili se zvláště při dobývání města Omduramanu o hrozných jeho účincích. Omduraman, hlavní město říše Mahdistů, nalézá se u Chartumu a bylo sídlem panovníka mahdistického. Granáty plněné lydditem účinkovaly přímo děsně: granát vletěvší do stavení, v kterém se nalézalo 118 osob, usmrtil 103 osoby. Hlavní součástkou lydditu jest ether kamenouhelný, ze kterého se známá kyselina karbolová vyrábí; necháme-li na kyselinu tuto účinkovati kyselinu dusičnou, obdržíme kyselinu pikrinovou, velice výbušnou; poněvadž pak pikrin je velice nebezpečný pro mužstvo s ním zacházející, bylo ho až dosud málo použito. Roztavíme-li však pikrin, pak pozbývá nebezpečí pro obsluhující mužstvo a ničící jeho výkon se ještě zdesateronásobní. Zapálen na otevřené ploše, hoří světlým plamenem zcela tiše; aby účin-

koval pikrin jako látka výbušná, musí stlačen býti do úzké prostory a zapálen býti úderem. Granát lydditem naplněný jest delší obyčejného a má dno mnohem silnější: pro granáty lydditové užívá se zvláštního, pomalu hořícího prachu, jenž granátu dává velikou rychlost počáteční.

Konference v Haagu mající zabezpečiti celému světu mír, měla tento výsledek: 1. Ženevská smlouva má svou platnost v celém rozsahu i při válce námořní; 2. vydán zvláštní souhrn předpisů pro válku pozemskou, pak pro zacházení s nepřátelskými nebojovníky, špehy a zajatci; 3. komise uradila se o dosazení zvláštního smírčího soudu, který by vykonaval úlohu příbojníka při souboji: měl by se starati o zamezení války, po vypuknutí války měl by se dohodnouti o prostředcích soky usmiřující; 4. konference ohlásí světu, odhodlají-li se velmoci dvojspolku (Francie a Rusko) a trojspolku (Rakousko, Německo a Italie) k zastavení zbrojení, doufá, že ponenáhla i druhé moci k této myšlénce se přidají; návrhy, aby velmoci se zavázaly po pět let žádných nových zbraní ani výbušných látek ve vojště svém nezaváděti, jednohlasně zavrhnut a přijat pouze zákaz, vrhat z balonu na bojující výbušné látky. Co se týče anglických střel dum-dum bylo užívání jejich zavrženo, vyjímajíc zástupce Anglie a Ameriky. *P—k.*

Úvahy a kritiky.

H. Jansen, **Verbreitung des Islams** mit Angabe der verschiedenen. Riten, Sekten und religiösen Bruderschaften in den verschiedenen Ländern der Erde 1890 bis 1897.

Pečlivá a nad míru zajímavá statistika všech národů mohamedánských Podle Jansena je na zemi 260 mill. mohamedánů; v celku přívrženců islamu pořád ještě přibývá. *T.*

Edm. J. James, **The place of the political and social Sciences in modern education and their bearing on the training for citizenship in a free state.** Philadelphia, 1898.

Autor je professorem university chicagské a předsedou americké akademie věd politických a sociálních; v této práci shrnuje, co po léta vykládal v článcích a spisech, aby totiž všecko vyučování a vychování, aby všecky školy, počínajíc školou mateřskou až po školy vysoké, své chovance vychovávaly v řádného občana. K tomu konci musí vědy politické a socialní ve všem školství soustavně být pěstovány. Autor vykládá, jak se to má dít na různých stupních, podávaje zároveň kritiku amerického školství, pokud jeho idei hoví. *F.*

A. Debidour, **Histoire des rapports le l'Eglise et de l'État en France de 1789—1870,** 1898.

Kniha založená na pečlivém studiu historických událostí. Poučení z ní plynoucí zní: Francie od revoluce až po dnes chybuje, že směšuje moc světskou s duchovní. Revoluce veliká chyby té dopouštěla se svou negací církve a revoluce končila tudíž Napoleonovým konkordátem, pochybeným zase tím, že z církve dělal služebnici politickou. Starý regime podle výkladů autorových byl vůči církvi političtější; proto za jeho vlády ve Francii byl gallicanism, kdežto Napoleon církev učinil ultramontanní. Napoleon III. opakoval chybu Napoleona I. Republika třetí chyby té nenapravuje — po krátké šarvátce s klerikalismem podává se Lvu XIII. na milost a nemilost. Republikánský Sedan ji za to nemine, jako Pius IX. nezachránil Napoleona III. *H.*

F. X. Kraus, **Dante, sein Leben und sein Werk, sein Verhältniss zur Kunst und Politik,** 1897.

Známý katolický spisovatel (Kraus přináleží k moderním pokrokovcům katolickým) podává tu pěkně a lehce psaný životopis velikého básnika. Čtenář dostává souhrn znamenitých prací věnovaných Danteovi v poslední době. *Ph.*

L. Haněl, **Práce uměleckého zámečníka a kováře od století XI. až na naši dobu**, 1897.

Práce velmi záslužná nejen pro dějiny všeobecné ale také české, neboť autor (ředitel školy pro umělecké zámečnictví v Hradci Kr.) dle možnosti přihlíží ke sbírkám domácím. 49 vyobrazení zvyšuje cenu spisku zajímavého. *F. V.*

Henri Ramin, **Impressions d' Allemagne**. 2. vyd. 1898.

Kniha pro naše politické vzdělání poučná. Jednak podává zajímavý obraz moderního Německa a na druhé straně ukazuje, jak ve Francii se počínají vzdávat svého slepého revanšového šovinismu a jak myslící Francouzové studují cizinu a právě svého politického odpůrce. *F.*

Nové listy Dobrovského, Kopitara a jiných jihozápadných Slovanů. Vydal J. V. Jagić v Petrohradě (rusky akademií nauk), 1897.

Nad míru cenná sbírka listů, doplňujících v mnohém historii našeho národního probuzení a podávající reliefní dodatky ku charakteristice četných našich buditelů. Nejzajímavější jsou dopisy Dobrovského. Ukazují opětně, jak veliký to byl člověk a myslitel. Listy (psané v době až do r. 1795) potvrzují plně charakteristiku prof. Masaryka v České otázce a potvrzují zejmena to, co v České otázce řečeno o významu Dobrovského panslavismu a rusofilství. Vydavatel ve svém obsažném úvodě správně odmítá mínění, že náš český panslavism pochodí od Němců. Vedle Dobrovského jasně vyniká také Hanka a zejmena Šafařík. Z jinoslovanských učenců vidíme tu především Kopitara. *R.*

Křesťanství, jeho vznik, ideová podstata a historický vývoj. Do „Ottova Slovníku Naučného" napsal Frant. Drtina. V Praze. Nákladem vlastním. 1899.

Stručnými ale obsažnými rysy pojednává spis. o křesťanství se stránek naznačených v nadpise způsobem, jakým dovede psáti jen ten, kdo pro předmět svého přemýšlení je zaujat úctou a nadšením. Snad si všimnou právě této okolnosti i ti, kteří se na prof. Drtinu tak hněvivě obořili, když napsal svou „Myšlenkovou povahu středověku" a snad přiznají, že vůči nynější náladě myslícího lidstva, zplozené rozporem víry a rozumu, takovéto klidné, objektivní uvažování jest povznesení náboženského ducha více na prospěch než neklidné a pravidlům společenského styku odporující láteření, jež může býti všeho jiného důkazem, jenom ne mysli ušlechtilé a v pravdě nábožné. Reformní hnutí nedá se více utlumiti; klamou se horlivci, kteří míní, že neústupný konservatismus bude míti takový účin jako ta pověstná vojenská disciplina. Kdo si přečte spisek Drtinův, pozná, že křesťanství vůbec i křesťanství katolické se vyvíjelo a z toho učiní si závěr samozřejmý, že vývoj zastaviti nelze. A má-li kdo smýšlení, jímž proniknut jest spisek celý, totiž, že křesťanské náboženství jest nejušlechtilejší a nejvhodnější instituce socialní, od níž lze očekávati uskutečnění idealu mravnosti, idealu pravé humanity, nebude utíkati se svým idealem do církví jiných a poctivě přičiní se dle sil svých o nápravu církve, v níž byl vychován; neboť bude míti na zřeteli nejen sebe ale i své spoluvěrce. To přece nemělo by býti zazlíváno ni-

komu od nikoho a zvláště ne od kněží, kteří by měli získávati a ne vyháněti. Vždyť organismus jakýkoli, nedovede-li se ze všelikých příčin přizpůsobiti svému okolí, zmírá a církev jest společenský organismus, na to se nesmí zapomínati. — S věcné stránky podotknul bych o spisku tomto, že by snad to, co nazývá supranaturalismem a supraratíonalismem, mohlo se shrnouti v pojem mysticismu, čímž by vynikl činitel křesťanského názoru, který má se všemi náboženstvími společný. Mimo to by tím počáteční úspěch nového učení byl po jedné stránce vysvětlen, totiž úspěch jeho vůči indiferentismu a skepsi tehdejší společnosti. *K.*

Kant der Philosoph des Protestantismus. Von Friedrich Paulsen. Berlin 1899.

Malý, ale významný spisek, který je otiskem pojednání stejnojmenného z Vaihingerových Kantstudien IV. 1. Paulsen jest předním zástupcem směru filosofování, zvaného novokantismem, a věta obsažená v titule tohoto spisku zní assertoricky: tudíž může platiti za heslo novokantismu. Větou tou jest naznačeno, jak rozuměti pověstnému již volání: Zpět ke Kantovi. Ze spisku každý se přesvědčí, že běží jednak o to, aby s Kantova stanoviska našlo se východisko z nynější otázky náboženské, jednak, aby se protestantismus posílil proti katolicismu. Při tom pozorujeme k malému potěšení, že i filosofie i náboženství podřaďuje snahy své idei národnostní. Poplašný výkřik „Los von Rom“, který byl od našich lidí podceňován a vysmán, dostává tím významu symptomatického ne pro naše rakouské poměry, nýbrž pro myšlení a touhy Německa vůbec. Zajímavým způsobem stýkají se hlavní dva proudy německé spekulace novokantovský a schopenhauerovský (pokud vrcholí v Nietzschovi) ve výslednici národnostního egoismu. Německá filosofie a německé náboženství jest idealem velké většiny, z níž vychází popud k politickým činům — humanita, ideal rovnosti jednotlivce i raçy, jest militaristickým a chauvinistickým duchem středních a nejvyšších vrstev ignorován a utíká se pod prapor utlačovaných: k socialním demokratům a malým národům. To jsou přirození spojenci v boji za ten ideal, jehož uskutečnění zaručuje jim podmínky existence. A my? *Kí.*

Nový vojenský slovník německo-český od Josefa Dumka, c. a k. nadporučíka v 40. pěším pluku, nákladem dvorního knihkupectví L. W. Seidla a syna ve Vídni za 80 kr.

Vojenská naše literatura nalezá se ještě v plenkách, neboť má z lehko pochopitelných příčin pracovníků jen poskrovnu. Tím více zasluhuje povšimnutí pěstitel literatury vojenské, který o vydání své práce s velikými obtížemi musí bojovati.

Před námi ležící dílko, které ve Vídni uveřejněno býti musilo, proto že z českých knihkupců nikdo se k vydání jeho odhodlati nechtěl; obsahuje přes 12.000 vojenských výrazů, sloužících v první řadě jednoročnímu dobrovolníku, by snáze porozuměti mohl předpisům vojenským. První podobné dílko vyšlo již v roce 1870. *Kp.*

ZPRÁVY.

„Vesna“ v Brně. Ve hlavním městě markrabství moravského založen r. 1870 dámský spolek se jménem Ženský vzdělavací a výrobní spolek Vesna v Brně; r. 1886 založil dívčí školu, kterou po 12 roků každým rokem bylo třeba rozšiřovati, takže nyní složena je následovně: 1. z vyšší dívčí školy o 5 ročnících s paralelkou, kterážto škola vřaděna byla do škol středních a podrobena jest přímému dozoru c. k. zemské školní rady. Plán vyučovací jest takový, jako na vyšších dívčích školách v Praze a ve Vídni; 2. ze škol průmyslových, jež mají: *a*) školu dvouletou na prádlo, šaty a vaření, *b*) školu roční na prádlo a šaty, *c*) školu na šaty a vaření a *d*) ročník pokračovací na šaty pro dospělé slečny; 3. ze školy kuchařské a hospodyňské; 4. z ročníku na umělé vyšívání; 5. z ročníku pro pěstounky a učitelky ženských prací; 6. z ročníku obchodního. Ročník na šití prádla má paralelku.

Do škol Vesniných chodí dívky ze vší Moravy. Ze 580 chovanek je 499 chovanek z Moravy, 71 z Čech a 10 z jiných zemí.

Ke školám pojí se:

1. Prázdninové kursy pro venkovské i městské učitelky. Učí se ve třech odděleních a to:

a) kreslení a lidovému vyšívání, *b*) šatům, prádlu a střihům, *c*) vaření, vše s pilným zřetelem k tomu, by učitelky nabytých vědomostí mohly užiti jak na prospěch vlastní, tak zvláště na prospěch žákyň svých. K vyučování pojí se vhodné přednášky, zejména o dívčích školách pokračovacích.

2. Večerní kursy pro dělnice a služky. Vyučuje se bezplatně v desíti odděleních, a to:

šití a spravování, prádlu, šatům, kreslení střihů, vaření a pracím hospodyňským, hledíc k potřebám dělnických domácností, a dbajíc nejvíce pravé hospodárnosti, šetrnosti a zásad zdravotních, čím zvláště se přispívá na zlepšení blahobytu rodin dělnických. V továrním městě má toto působení na lid pracovní prostředkem žen jejich obecně uznanou důležitost a vykazuje potěšitelné výsledky. Letos vycvičilo se na těchto školách večerních 367 žen a dívek.

Ke kursům připojena jest veřejná knihovna a čítárna ženská, a kromě příležitostných přednášek konají se veřejné populární přednášky pro ženské. Knihy půjčují se bezplatně, v čítárně čtou se vybrané věci;